

Prof. Dr. Murat KARATAŞ

BEYANNAME VE YAYINLARLA

TÜRKİYE'DE SEÇİM PROPAGANDASI (1923-1960)

yaz
yayınları

Beyanname ve Yayınlarla
Türkiye’de Seçim Propagandası
(1923-1960)

Genişletilmiş Baskı

Prof. Dr. Murat KARATAŞ

yaz
yayınları
2023

BEYANNAME VE YAYINLARLA

TÜRKİYE'DE SEÇİM PROPAGANDASI (1923-1960)

(Genişletilmiş Baskı)

Yazar: Prof. Dr. Murat KARATAŞ

ORCID NO: 0000-0003-3581-0735

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayımlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-6524-58-3

Aralık 2023 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

“Bu topraklarda
Okumaktan başka çare olmadığını ve
Okumanın değerini ısrarla ve sürekli öğreten
Babam’a...”

Önsöz

Yakın Tarih ve Türk Siyasi Hayatı ile ilgili araştırmalarda, başvurulması gerekli bazı temel siyasi metinler vardır. Bunlar, anayasalar, seçim kanunları, meclis tüzükleri, parti program ve tüzükleri, hükümet programlarıdır. Çalışmalarında ihmal edemeyecekleri bu temel siyasi metinler, araştırmacılar için önemli birer kaynak grubunu teşkil etmektedir. Diğer yandan belli bir dönemi kapsayan kronolojiler, siyasi kadroları gösteren (Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanı, Başbakanlar, Kabine üyeleri, TBMM üyeleri) derlemeler, Parti liderlerinin söylev ve demeçleri, belli bir dönem zarfında hangi partilerin kurulduğunu (kuruluş ve kapanış tarihleri itibariyle kurucular ve yöneticileri) gösteren listeler, seçimlerin sonuçlarını, hangi tarihlerde, hangi seçim sistemi ile yapıldıklarını gösterir araştırmalar ve nihayet siyasi hayatla ilgili olarak siyasi partiler kanunu gibi metinler, yine aynı şekilde araştırmacı için değerli bir yardım unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu bahsedilen yayınlar, halihazırda mevcuttur; bu nedenle faydalanılmakla birlikte büyük oranda çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Şimdiye kadar derli toplu biçimde üzerinde yeterince durulmamış olan seçim beyannameleri ise siyasi partilerin ideolojilerini yansıtan oldukça önemli bir siyasi belge grubu, aynı zamanda siyasi propaganda unsurudur. Bu beyannameler, parti adına ya da müstakil olmakla birlikte seçim öncesinde halka hitaben yayınlanır ve yayınlayanın en temel vaatlerini içerir.

Seçim beyannamelerinin metinleri incelendiğinde 1923'ten 1960'a uzanan zaman diliminde Türkiye'nin sorunlarının evrimi de ortaya çıkmaktadır. Beyannamelerde işlenen konular güncel meselelere değinmekle birlikte tarihe ve geleceğe yönelik ifadeler de barındırmaktadır. Bu bakımdan beyannamelerde, Türkiye'de hangi sorunların, hangi dönem ve yıllarda ön planda iken daha sonra hangilerinin geri plana düştüğü izlenebilmektedir. Aynı zamanda bir partinin değişik seçim dönemlerinde yayınladığı seçim beyannamelerinin mukayesesi ile o siyasi partinin ideolojik gelişimini görmek, değişen fikirlerini yakalamak mümkündür. Aynı şekilde beyannamelerin rakip partiler yönünden mukayesesi de siyasi arenada bu partilerin konumlanışlarını, birbirlerinden ne ölçüde farklılaşıp ne ölçüde benzeştiklerini ortaya koymak bakımından faydalıdır.

Ancak seçimlerin öncesinde “Seçim Beyannamesi” başlığı ile yayınlanan metinlerle birlikte -bu isim kullanılmamış olmasına rağmen- aynı mahiyette yayınlanan kimi dokümanlar da bulunmaktadır. Bir bakıma “beyanname” ifadesinden hareketle kullanılacak şekli ölçünün önemli eksiklikler doğuracağı görülmüştür. Çünkü seçimlerden önce yayınlanan bazı metinlerin, adı seçim beyannamesi olmasa da, işlevi aynıdır. Bu bakımdan seçime girecek parti, iktidar partisi ise iktidar oldukları süre boyunca yaptıkları işlerden bahseden metinler; muhalif parti ise seçmenleri ikna etmek için yayınladıkları metinler göz ardı edilememelidir. Örneğin 1946 yılında, seçimlerden önce İsmail Hüsrev Tökin tarafından ve sadece kendi ismi ile yayınlanan üç adet kitap, hem Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilke ve vaatlerini izah etmekte hem de Demokrat Parti'nin ilke ve vaatlerini eleştirmektedir. 1954 seçimlerinden önce Demokrat Parti'nin parti neşriyatı olarak yayınladığı kimi kitaplar ise seçim propagandası içeriğine sahipti. Yine 1957 seçimlerinde Hürriyet Partisi'nin parti neşriyatı olarak yayınladığı kitaplar da bu özelliklere sahipti. Nihayetinde bunların tamamı, seçime yönelik propaganda faaliyetlerinin birer parçası idi.

Diğer taraftan tek parti döneminden başlayarak çok partili dönemin 1954 yılı seçimlerine kadar devam eden radyo konuşmaları da bu çalışmanın kapsamına alınmıştır. Çünkü radyo konuşmaları, mahalli seçim mitinglerinden farklı olarak toplu seçim beyannamelerinin genele hitabı biçiminde bütün millete seslenme fırsatını tanımaktadır ve aynı amaca matuftur.

Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Beyannameleri (1923, 1927, 1931 ve 1935 yılları) ve İsmet İnönü Dönemi Beyannameleri (1939 ve 1943 yılları) bir bölüm olarak değerlendirilmiştir. İkinci bölüm, çok partili siyasal hayatın ilk seçimi olan 1946 yılı seçimlerini; üçüncü bölüm, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 yıllık bir iktidardan sonra idareyi Demokrat Parti'ye kaptırdığı 1950 yılı seçimlerini; Dördüncü Bölüm, Demokrat Parti iktidarının yenilendiği 1954 yılı seçimlerini; Beşinci Bölüm, Demokrat Parti iktidarının son seçim galibiyeti olan 1957 yılı seçimlerini ele almaktadır. Bütün bu dönemlerde seçimlere katılan siyasi partilerin ve bağımsız aday olan milletvekillerinin beyannameleri de çalışmanın kapsamındadır.

Bahsedilmesi gerekli olan bir nokta da seçim sonuçları ile ilgilidir. Bilindiği üzere tek partili siyasal hayat ve iki dereceli seçim sistemi gereğince 1946 yılına kadar CHP iktidarda kalmıştır. 1946 yılı seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi, % 85 oy oranı ile 395, Demokrat Parti %13 oy oranı ile 66 milletvekili çıkarmış; 4 bağımsız milletvekili de meclise girmiştir. 1950 yılı seçimlerinde Demokrat Parti %52 oy oranı ile 415, Cumhuriyet Halk Partisi %40 oy oranı ile 69, Milli Kalkınma Partisi %3 oy oranı ile 1 milletvekili çıkarmış; 2 bağımsız milletvekili de meclise girmiştir. 1954 yılı seçimlerinde Demokrat Parti %57 oy oranı ile 502, Cumhuriyet Halk Partisi %35 oy oranı ile 31, Cumhuriyetçi Millet Partisi %4 oy oranı ile 5, Türkiye Köylü Partisi %0,6 oy oranı ile 1 milletvekili çıkarmış; 3 bağımsız milletvekili de meclise girmiştir. 1957 yılı seçimlerinde Demokrat Parti %47 oy oranı ile 424, Cumhuriyet Halk Partisi %41 oy oranı ile 178, Cumhuriyetçi Millet Partisi %7 oy oranı ile 4, Hürriyet Partisi %4 oy oranı ile 4 milletvekili çıkarmış; bu seçimlerde hiçbir bağımsız aday meclise girememiştir. Bu nedenle çalışmanın sıralama kısmında iktidarda olan parti odaklı bir sıralama dizini takip edilmiştir.

Bu eserin ortaya çıkması konusunda beni teşvik eden değerli hocam Dr. Cağfer GÜLER'e minnettarım. Yaklaşık iki yıl süren veri toplama aşamasında yönlendirmeleri ve kaynak değerlendirmeleri, bu eserin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Eserin hata veya eksiklerinden mesuliyetin şahsıma ait olduğu muhakkaktır. Kitabın okumasını yaparak kıymetli katkılarını sunan değerli çalışma arkadaşım Doç. Dr. Güneş ŞAHİN'e; eseri son haline getirme sürecimde destek ve yardımlarını aldığım değerli öğrencilerim Gökşen ÖZEN, Eda KARACA, Kübra BEŞKONAKOĞLU, Nevim ARIKAN, Sadık YAŞAR, Sevcan ŞEN, Melih Canberk DİN, Göktuğ KÜÇÜKÇOBAN'a ve eşim Eda KARATAŞ'a teşekkür ederim.

Murat KARATAŞ

Çanakkale 2021

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ: OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E PARLAMENTO VE SEÇİMLER HAKKINDA	1
--	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

TEK PARTİ DÖNEMİ SEÇİM BEYANNAMELERİ 1923-1945.....	7
--	----------

İKİNCİ BÖLÜM

1946 SEÇİMİ	34
1- CUMHURİYET HALK PARTİSİ	34
a) Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Reisicumhur İnönü'nün Ankara Radyosunda İrad Buyurdukları Seçim Nutku.....	34
b) Millî Şef İnönü'nün Yeni Seçimin Sona Ermesi Münasebetiyle Yayınladıkları Beyanname	39
c) Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun Nutku	40
d) İsmet İnönü, Şahsiyeti ve Ülküsü	48
e) Cumhuriyet Halk Partisi'nin Dünya ve Cemiyet Görüşü	72
2- DEMOKRAT PARTİ	99
a) Demokrat Parti'nin Tüccarlara Beyannamesi	99
3- MİLLÎ KALKINMA PARTİSİ	100
a) Samatya Bucak Başkanlığı'nın Beyannamesi	100
b) Köy İmar Planı	101
4- TÜRKİYE İŞÇİ-ÇİFÇİ PARTİSİ.....	102
a) İktisadi Kalkınma Projesi.....	102
5- BAĞIMSIZ ADAYLARIN BEYANNAMELERİ.....	105
a) Ahmet Hamdi Başar	105
b) Feridun Kurt Andolsun.....	106

c) Fikri Faik Güngören	108
d) Haydar Berkman	108
e) Selahattin Okyay	109
f) Ali Sacit.....	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1950 SEÇİMİ	113
1- DEMOKRAT PARTİ	115
a) Seçim Beyannamesi	115
b) Radyo Konuşmaları	120
i) Enver Atakan	120
ii) Firuzan Tekil	120
iii) Muhlis Ete	121
iv) Mükerrerem Sarol	122
v) Nazlı Tlabar	122
vi) Orhan Mete	122
c) Diğer (Bir Demokrat Adayı'nın Notları).....	123
2- CUMHURİYET HALK PARTİSİ	128
a) Seçim Beyannamesi	128
b) Radyo Konuşmaları	131
i) Ahmet Hamdi Başar	131
ii) Ahmet Hamit Selgil	133
iii) Cavit Oral	134
iv) Cevat Dursunoğlu.....	136
v) Hilmi Uran	137
vi) İlhami Sancar.....	138
vii) Kemal Bayizit.....	138

viii) Nihat Erim	139
ix) Sadi Irmak.....	140
x) Şemsettin Günaltay	141
xi) Şerefeddin Bürge	151
xii) Vedat Dicleli.....	151
c) Diğer	152
i) Cumhuriyet Halk Partisi Neler Vaad Ediyor?	152
ii) İnkılâp Partisi Seçmenlerden Ne İstiyor?	153
3- MİLLET PARTİSİ	153
a) Seçim Beyannamesi.....	153
b) Radyo Konuşmaları.....	156
i) Ertuğrul Akça	156
ii) Hasan Dinçer	157
iii) Lütfi Tümen.....	157
iv) Malik Yazar	157
v) Saadet Kaçar	158
vi) Sadık Aldoğan.....	158
vii) Vasfi Raşit Seviğ	158
viii) Yusuf Hikmet Bayur	159
ix) Zeki Mesut Alsan.....	160
4- MİLLİ KALKINMA PARTİSİ	161
a) Radyo Konuşmaları	161
i) Kamuran Bozkır.....	161
ii) Şemseddin Yeşil.....	161
5- ÇİFTÇİ KÖYLÜ PARTİSİ.....	161
a) Seçim Beyannamesi.....	161
6- BAĞIMSIZ	165

a) Ali Rıza Eymen	165
b) Emin Molu	175
c) Ferruh Ağan.....	177
d) İsmail Sıtkı Oğuzbeyoğlu	179
e) Kemal Irmak Karakulakoğlu.....	180
f) Latif Dinçbaş	
g) Nurettin Ünen	172

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1954 SEÇİMİ	201
1- DEMOKRAT PARTİ	203
a) Parti Yayınları.....	203
i) Yabancı Sermaye.....	203
ii) Hangisi Bulunmaz Nimet.....	206
iii) Sağlam Beyin Sağlam Vücutta Bulunur	209
iv) Bayar'ın Amerika Seyahati	213
v) Türkiye ve Atlantik Paktı, Türkiye'nin Nato Topluluğu'ndaki Yeri.....	221
vi) Düşmanı Kore'de Karşılдық, Kore'ye Niçin Asker Gönderdik?.....	225
vii) Seçim Hürriyeti, Dün ve Bugün	228
viii) Tahıl Siyasetimiz	234
ix) Atatürk'ten Bir Hatıra, Muhalefetin Yetersiz Kalan Birleşme Girişimi, Bozguna Uğrayan Tek Cephe	269
x) Kalkınan Türkiye	274
xi) Cumhuriyet Halk Partisi Liderlerinin Zararlı Eleştirilerine Cevap.....	358
b) Radyo Konuşmaları	363
i) Aliye Temoçin	363
ii) Atıf Benderlioğlu	365

iii) Fuat Köprülü	366
iv) Kemal Zeytinoğlu	368
v) Nazım Ali Bezmen	370
vi) Osman Şevki Çiçekdağı	371
vii) Yümnü Üresin.....	374
c) Diğer	377
i) Sırrı Alçlı.....	377
ii) Şaban Ataman	377
2- CUMHURİYET HALK PARTİSİ	378
a) Seçim Beyannamesi.....	378
b) Radyo Konuşmaları.....	387
i) Avni Doğan.....	387
ii) İsmail Rüştü Aksal	388
iii) İsmet İnönü	389
iv) Kasım Gülek	394
v) Mümtaz Ökmen	396
vi) Nurettin Artam	396
vii) Suphi Baykam.....	397
viii) Vedat Dicleli.....	398
3- CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ.....	399
a) Seçim Beyannamesi.....	399
b) Radyo Konuşmaları.....	408
i) Osman Bölükbaşı.....	408
c) Diğer	409
i) Cumhuriyetçi Millet Partisi Yenimahalle İlçe İdare Kurulu Başkanlığı Beyannamesi	409
ii) Şükrü Bıçakçı.....	411

4- TÜRKİYE KÖYLÜ PARTİSİ	412
a) Seçim Beyannamesi	412
5- BAĞIMSIZ	413
a) İhsan Nuhoglu.....	413
b) Halim Alyot.....	414
c) Muharrem Zeytinoglu.....	415
d) Nuri Demirağ.....	416

BEŞİNCİ BÖLÜM

1957 SEÇİMİ	419
1- DEMOKRAT PARTİ	421
a) Kalafat Beyannamesi	421
b) Parti Neşriyatı	425
i) Türkiye Nasıl İlerliyor?	425
2- MUHALEFET LİDERLERİNİN ORTAK BEYANNAMESİ	460
3- CUMHURİYET HALK PARTİSİ	462
a) Seçim Beyannamesi	462
b) Diğer	470
i) Cumhuriyet Halk Partisi'nin Millete Taahhüdü.....	470
ii) Bilecik Milletvekili Adayları'nın Beyannamesi.....	471
4- HÜRRİYET PARTİSİ	473
a) Seçim Beyannamesi	473
b) Parti Neşriyatı	479
i) Kime Rey Vereceğiz?	479
ii) Daha İyi Bir İdare Cihazı İçin	486
iii) İçtimai Adaletle Doğru.....	490
iv) Hürriyet ve Refah Yolu.....	501

5- CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ.....	533
a) Seçim Beyannamesi	533
6- GÜDEN PARTİSİ	533
a) Seçim Beyannamesi	533
7- BAĞIMSIZ ADAYLARIN BEYANNAMELERİ.....	536
a) Mehmet Tarık Yakova.....	536
SONUÇ	539
KAYNAKLAR.....	556

GİRİŞ

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E PARLAMENTO VE SEÇİMLER HAKKINDA

1865 yılında Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa ve Agâh Efendi liderliğinde kurulan, padişahın mutlak otoritesine karşı mücadele etmeyi kendisine amaç edinen Genç Osmanlılar, Sultan Abdülaziz'in Tanzimat Fermanı'na aksi yönde hareket etmesi ve şahsî yönetim anlayışı sebebiyle örgütlü bir parti olarak hareket etme yoluna gitmişti. Bu sebeple, "İttifak-ı Vatan Cemiyeti" adıyla parti niteliğinde bir cemiyet kurulmuştu. Cemiyet, Mustafa Fazıl Paşa'nın vermiş olduğu destekle çalışmalarını Paris ve Londra'da sürdürdüysede daha sonra bu destek kesilmiş ve tekrar İstanbul'a dönerek faaliyetlerini burada devam ettirme kararı alınmıştı.¹ Genç Osmanlılar, yurda döndükten sonra Türkiye'de anayasal sistemin yürürlüğe girmesi için çalışmalar yapmıştı. Bu hareketin en önemli isimleri arasında Namık Kemal ve Mithat Paşa bulunmaktaydı. İki önemli isim arasında fikir birliği bulunmamakla birlikte, hareket Mithat Paşa'nın istediği biçimde gelişmişti. Sultan Abdülaziz'in rahatsızlanması üzerine yerine geçmesi planlanan Abdülhamit ile görüşen Mithat Paşa, şartlı bir şekilde meşrutî yönetimin kabul edilmesini sağladı. Abdülhamit, meşrutî yönetimin ve anayasanın kabul edilmesi şartıyla 31 Ağustos tarihinde tahta çıktı.²

Abdülhamit'in tahta çıkmasının ardından meşrutiyet sistemine geçiş ve anayasanın kapsamının belirlenmesi için bir komisyon kuruldu. Kurulan bu komisyonun çalışmaları sonucunda Osmanlı Devleti'nin mutlak monarşi ile yönetilen bir yapıdan meşrutî monarşiye geçişi, 23 Aralık 1876 tarihinde II. Abdülhamid tarafından ilan edilen Kanun-i Esasi ile gerçekleşti. Kanunu Esasi ile birlikte imparatorluk içerisinde yaşayan vatandaşlara, din, dil, ırk gözetmeksizin eşit haklar tanınmış; devlet yönetimine Mebusan Meclisi ve Ayan Meclisi olmak üzere iki adet parlamento kurulmuştu. Ancak parlamentoların kurulması, padişahın yetkisinde bir kısıtlamaya neden olmamıştı. Padişahın meclis üzerindeki otoritesi, kanun ile bir sınırlamaya tâbi tutulmamıştı. Padişah, bu iki meclisi istediği zaman kapatabilir, yürütme organının üyelerini istediği gibi atayabilir veya görevinden uzaklaştırabilirdi.³

1877 yılında toplanması planlanan meclislerin mebus seçimleri için gerekli şartlar Kanun-i Esasi içinde belirlenmişti. Kanun-i Esasiye göre Meclis-i Umumi (parlamento) adı altında Ayan Meclisi ve Mebusan Meclisi kurulmuştu. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmemişti. Ayan Meclisi'nin üye sayısının, Mebusan Meclisi'nin üye sayısının üçte birini geçmeyeceği belirtilmişti. Ayan Meclisi üyeleri, padişah tarafından ömür boyu görev yapmak üzere atanırken Mebusan Meclisi üyeleri dört yılda bir yapılacak bir seçimle belirlenecekti. Mebus seçilebilmek için en az 30 yaşını bitirmiş olmak, Ayan Meclisi'ne seçilebilmek için ise

¹ Yılmaz Kızıltan, "I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mecbusan'ı", **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 26, Sayı 1, Ankara, 2006, s. 255.

² Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 38.

³ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, s.99; Ayrıca bkz. Coşkun Üçok, "1876 Anayasası'nın Kaynakları", **Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı**, Ajans-Türk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1976, s. 1-25.

en az 40 yaşında olmak gerekli idi. Ayrıca yapılacak olan seçimlerin “gizli oya dayalı” olacağı da anayasada belirtilmişti.⁴

Kanun-i Esasi’nin seçimle ilgili maddeleri olmasına rağmen yapılacak ilk seçimler geçici bir kanun olan *Meclis Azasının Sureti İntihab ve Tayinine Dair Talimat-ı Muvakkate* kanununa tâbi olacaktı. İçerisinde seçimin nasıl yapılacağına dair vekil sayısı ve maaş gibi konulara açıklık getiren bu kanun, 28 Ekim 1876 tarihinde yürürlüğe konulmuştu. Kanun-i Esasi’de belirtildiğinden farklı olarak her elli bin nüfus için bir mebus seçilmesi yerine, geçici kanunda 130 mebus seçileceği hüküm altına alınmıştı. Meclis üyelerinin 80’inin Müslüman, geriye kalan 30’unun da Gayrimüslim olması kararlaştırılmıştır. Kanun-i Esaside 30 olarak belirlenen seçilme yaşı, geçici kanunda 25 olarak değiştirilmiş; seçilecek mebusların bir cinayet veya siyasi suç işlememiş olma şartı da eklenmişti. İlave olarak iki dereceli seçim sistemi uygulanacağı ve mebus olabilmek için emlak sahibi olma şartı ilave edilmişti. Mebus olabilmek şartları arasında, Osmanlı Devleti vatandaşı olmak, ahlak ve dürüstlük ile tanınmış olmak, eğer memur ise memurluktan istifa etmiş olmak, Türkçe’yi bilmek, seçildiği vilayetin halkından olmak gibi şartlar da bulunmaktaydı.⁵ Seçimler yapıldığı bu dönemde henüz siyasi partiler olmadığı için yapılan seçimlerde 130 mebusa bile ulaşılmakta güçlük çekilmişti. 1877 senesinde birinci devrede 118 mebus mecliste görev yaparken, ikinci devrede sadece 95 mebus görev yapmıştı.⁶ Kanun-i Esasi devletin yapısını, organlarını, bunlar arasındaki ilişkileri, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini belirterek ilk kez Osmanlı İmparatorluğu’nun hukuksal durumunu -devletin temel yapısında hiçbir değişikliğe gidilmemiş ve padişahın yetkilerinde bir sınır konulmamış olsa da- belgelemişti.⁷

19 Mart 1877 tarihinde ilk Osmanlı Meclis-i Mebusan’ı, padişah II. Abdülhamid tarafından açılarak faaliyetlerine başlamıştı. Osmanlı tarihinin bu ilk meclisi, açıldığı andan itibaren sürekli eleştirilere maruz kalmıştı. Nitekim 1878 yılına gelindiğinde baskı ve eleştirilerin artması sebebiyle, II. Abdülhamid meclisi feshettiğini ilan etmiş, böylece Osmanlı Devleti’nin parlamenter yaşantısı sona ermişti. Parlamenter sistem ancak 30 yıl sonra uygulanabilecekti.

23 Temmuz 1908 tarihinde, Jön Türkler II. Abdülhamid’in iktidarına son vermiş ve Kanun-i Esasi’yi tekrar yürürlüğe koymuştu. Bu dönemde en önemli değişiklik, partilerin siyasi hayata giriş yapması olmuştu. İttihat ve Terakki Cemiyeti, dönemin en önemli siyasi yapısı idi. Bu siyasi yapı, 1908-1918 arasında yapılmış olan genel seçimlerin tamamından zaferle ayrılmayı başarmıştı.⁸

⁴ Erol Tuncer, **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler 1877-1999**, TESAV Yayınları, Ankara, 2002, s. 8.

⁵ Selda Kılıç, “1876 Meclis-i Mebusanı ve Seçim Hazırlıkları”, **Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi**, Güz, Ankara 2011, s. 28-30.

⁶ Erol Tuncer, **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler 1877-1999**, TESAV Yayınları, Ankara, 2002, s.287; Vakkas Seydi Toprak, “İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu”, *Sosyoloji Dergisi*, Dizi 3, Sayı 26, 2013, s.174.

⁷ Ahmet Mumcu, “Osmanlı Devleti’nde 1876 Anayasasına Değın Temel Hak ve Özgürlükler ile 1876 Anayasasının Temel Yapısı”, **Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı**, Ajans-Türk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1976, s. 37.

⁸ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s.143.

II. Meşrutiyetin ilanından sonra yapılacak olan seçimler için 2 Ağustos 1908 tarihinde yeni bir geçici kanun olan *İttihat-ı Mebusan Kanun-i Muvakkatı*⁹ padişah iradesiyle yürürlüğe konulmuştu. Bu kanun ile ilk seçimlerde meclise girmesi gereken 130 mebus sayısı, her elli bin nüfus için bir mebus olarak değiştirilerek parlamenter sistemin daha da güçlenmesi yolunda adım atılmıştı. Kanun ile birlikte seçimlerin iki dereceli yapılması da kararlaştırılmıştı. Seçimlere katılmak için 25 yaşını bitirmek, yabancı devletlere hizmet etmemiş olmak, devlete az çok vergi vermiş olmak, kanun tarafından cezalandırılmışsa bile itibarın zedelenmemiş olması gibi şartlar konulmuştu.¹⁰

1908 yılında yapılan seçimlerde mecliste 280 milletvekili yer almış, 1912’de yapılan seçimlerde 279 mebus, 1914 yılında yapılan seçimlerde 242 mebus ve son olarak 1919 yılında yapılan seçimlerde ise 165 mebus mecliste yerini almıştı.¹¹

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin karşısında, Jön Türk hareketinin bir diğer kolu olan Prens Sabahattin ve onun izinden giden diğer insanlar tarafından kurulan Osmanlı Ahrar Fırkası bulunmaktaydı. Osmanlı Ahrar Fırkası, 1908 yılı eylül ayında kurulmuş ve gerek seçimlerde gerekse de meclis içerisinde İttihat ve Terakki Partisi’ne karşı güçlü bir konuma gelebilmek için muhalefet etmeye çalışmıştı ve bu konuda İttihat ve Terakki’nin tepkisini çekmişti. Bu tepkilerin en şiddetlisi ise, Osmanlı Ahrar Fırkası’nın bölücülük faaliyetleri ile suçlanması olmuştu. 1908 seçimlerinde boy gösteren Osmanlı Ahrar Fırkası, seçimlerden başarılı bir sonuç alarak ayrılamamış ve meclise herhangi bir mebusunu sokmayı başaramamıştı. Meclis içerisinde İttihat ve Terakki Cemiyeti’nden ayrılan bazı mebuslar, Osmanlı Ahrar Fırkası’na geçerek, fırkanın meclis içerisinde muhalefet etmesine olanak sağlamıştı.¹²

1908 yılında toplanmış olan meclis, 18 Ocak 1912 yılında görev süresini tamamlayamadan İrade-i Seniyye ile feshedilmiş ve üç ay içerisinde yeni bir seçim yapılması kararlaştırılmıştı. Seçim sürecinde iki partinin mücadelesi söz konusu olmuştu. Bu partilerden biri İttihat ve Terakki iken diğeri ise Hürriyet ve İtilaf Fırkası idi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İtalya’nın Trablusgarp’ı işgal etmeye çalıştığı dönemde, hükümetin Trablusgarp konusunda oldukça eleştiri odağı hale geldiği bir zamanda ortaya çıkmış bir parti idi. Ayrıca Hürriyet ve İtilaf Fırkası, dönem içerisinde İttihat ve Terakki’ye muhalif olan bütün kesimlerden üyeye sahip olmuştu.¹³ Fırkanın temel amacı, İttihat ve Terakki’nin tek partili rejiminden kurtulmak ve iktidarını engelleyebilmektir. Partinin programında, parti düşüncesinin Osmanlıcılık olduğu

⁹ İttihat-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatı, 1942 yılına kadar yürürlükte kalmış, cumhuriyet döneminde yapılan seçimler için de belirleyici bir kanun olmuştur. Satılmış Gökbayır, “Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3 Sayı 1, s.75.

¹⁰ Servet Armağan, “Türkiye’de Parlamento Seçimleri”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 33, Sayı 3, İstanbul 1967, s. 60.

¹¹ Erol Tuncer, *Osmanlı’dan Günümüze Seçimler 1877-1999*, TESAV Yayınları, Ankara, 2002, s.288; Ayrıca Bkz. Kenan Olgun, Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXVII, Sayı 79, Mart 2011; (ss.1-36); Ömer Savaşkan, *1908 Seçimleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1993.

¹² Murat Kılıç, “Türk Siyasal Hayatında Bir Muhalif İsim ve Hareket: Prens Sabahattin ve Meslek-i İçtima”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, s. 12.

¹³ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 266.

görülmekteydi. Padişahın yetkilerinin arttırılması ve meclisin feshedilmesi gerekliliğini savunmaktaydı.¹⁴

1912 seçimleri, ülkenin dört bir yanında eş zamanlı olarak yapılmamış, farklı zamanlarda da seçim devam etmişti. 18 Nisan 1912’de meclisin toplanması gerekmekteydi; ancak İstanbul’da meclisin toplanma günü olmasına rağmen genel seçimler için oy kullanılmaya devam ediliyordu. Türk seçim tarihinde “sopalı seçim” olarak geçen 1912 seçimleri, ülkenin farklı birçok bölgesinde taraflar arasında çatışmalar, sandık görevlilerine saldırılar gibi olaylarla sürdürülmüşken sonuçlarına da itiraz edilen bir seçim olmuştu. Bu seçimde, muhalefet partisi olarak varlığını sürdüren Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarının bazıları tutuklanmıştı.¹⁵

Mart-Nisan aylarında yapılan seçimler sonucunda, yeni bir meclis toplanmıştı. Bu meclis, 18 Nisan 1912’de görevine başlamıştı. Türk siyasal yaşamının en kısa süre görev yapan ikinci meclisi, sadece 3 ay 17 gün sonra feshedilerek yeni bir seçim yapılmasına karar verilmişti. Yapılması planlanan yeni seçim, Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu Balkan Savaşı nedeniyle hemen yapılamamış; padişah, uygun şartlar oluştuğu vakit seçimlerin yapılmasına karar vermişti. Bu doğrultuda da seçimler Şubat-Mart 1914’de yapılmış ve yeni meclis 14 Mayıs 1914’de görevine başlamıştı. Bu meclis, Osmanlı Devleti’nin en uzun süre görev yapan meclisi olmuştu. Meclis görev süresi dolmasına rağmen, Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na girdiği için görev süresini Kanun-i Esasiye’nin 68. maddesinde yapılan değişiklik ile bir sene uzatmıştı.¹⁶ 1914 seçimlerine İttihat ve Terakki Cemiyeti rakipsiz bir şekilde katılmıştı. I. Dünya Savaşı yenilgisi, İttihat ve Terakki’nin dağılmasında büyük paya sahip olay olmuştu.¹⁷

9. Ordu Müfettişliği görevine atanarak bölgedeki karışıklıkların bastırılması için gönderilen Mustafa Kemal, 1919 yılı seçimleri için Amasya Genelgesi’nde “ulusun azim ve iradesi” ifadesini kullanmıştı. Mustafa Kemal bu ifade ile halkın seçime katılıp vatanın geleceği hakkında verilmesi gereken kararda söz sahibi olmasının önemini vurgulamıştı.¹⁸ Son Osmanlı seimi de eş zamanlı olarak yapılmamış, ülkenin farklı bölgelerinde farklı zamanlarda iki ayı bulacak bir sürede tamamlanabilmişti. Osmanlı Devleti’nin son Meclis-i Mebusan’ı, 1919 yılında yapılan seçimler sonucunda, 12 Ocak 1920’de görevine başlamıştı. Bu meclisin üyeleri, 1914-1918 arasında görev yapmış üyelerden farklıydı. Seçilmiş olan 169 üyenin 133 tanesi bir önceki dönemde mecliste görev yapmamış üyelerden oluşmaktaydı. Mustafa Kemal’in, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin seçim çalışmaları meyvesini vermişti.¹⁹

¹⁴ Suat Zeyrek, “II. Meşrutiyet Döneminde İktidar-Muhalefet Çekişmeleri Üzerine Genel Bir Bakış”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, 2013, s. 44. Hürriyet ve İtilaf Fırkası için ayrıca bkz. Ali Birinci, “Hürriyet ve İtilaf Fırkası”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 18, s. 507-511.

¹⁵ Adnan Gelmez, **Türk Siyasi Hayatında 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995, s. 95-104.

¹⁶ Erol Tuncer, **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler 1877-1999**, TESAV Yayınları, Ankara, 2002, s. 74-75.

¹⁷ Mehmet Burak Durdu, “Osmanlı Devleti’nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 2003, Sayı 13, s. 311.

¹⁸ Tevfik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 166.

¹⁹ Ahmet Demirel, **İlk Meclisin Vekilleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 59.

Türk siyasal tarihinin en kısa süreli meclisi olan bu meclis, Anadolu'daki direnişin sözcülüğünü yapar biçimde Misak-ı Milli Beyannamesi kabul edilince İngilizlerin meclis üzerindeki baskısı 28 Ocak 1920'de artmıştı. İngilizler, Hüseyin Rauf ile Kara Vasıf'ı tutuklamıştı.²⁰ Bunun üzerine 18 Mart 1920'de toplanan mebuslar, "mebusluk görevlerinin yapılması için güvenli bir ortam kalmadığını" belirterek son Osmanlı meclisini tatil etmişti.²¹

İstanbul'un 1920 yılında işgal edilmesi ve meclisin feshedilmesi, yeni bir meclis ihtiyacını doğurmuştu. Bu doğrultuda 10 Mart 1920'de Mustafa Kemal, ülkenin her bölgesine bir tamim göndermişti. Bu tamimde, 15 gün içerisinde seçimlerin yapılmasını ve Ankara'da toplanacak olan olağanüstü yetkilere sahip meclise katılmalarını istemişti. Gönderilen bu tamimde, seçim bölgelerinin nüfusuna bakılmaksızın 5 adet mebus seçilmesi bildirilmişti.²² Seçim sonucunda bazı mebuslar istifa etmiş, bazıları da görevine başlayamadan hayatını kaybetmişti. Bu durumda, bölgede en çok oyu alan ikinci kişilerin mebus olarak Ankara'ya gelmesi kararlaştırılmıştı. Toplanacak olan bu meclis, bağımsızlık mücadelesine liderlik edecekti. Meclis, İstanbul'daki Damat Ferit Paşa hükümetinin meclisin toplanmasını engellemeye çalışmasına rağmen 23 Nisan 1920'de açılmış ve faaliyetlerine başlamıştı. Mecliste yapılan seçimde Mustafa Kemal, oybirliği ile meclis başkanı seçilmişti.

²⁰ Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 210.

²¹ Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler 1877-1999**, TESAV Yayınları, Ankara, 2002, s. 75.

²² **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s. 280.

BİRİNCİ BÖLÜM:

**Tek Parti Dönemi Seçim Beyannameleri
1923-1945**

Birinci Meclis içerisinde, tam bir fikir birliği bulunmamaktaydı. Mustafa Kemal, mecliste lider olarak ön plana çıkıyordu. Ancak bütün bunlara rağmen, mecliste muhalefet eden kesim de bulunuyordu. Mecliste, farklı kesimlerden ve görüşlerden birçok grup faaliyet gösteriyordu. Bu gruplar; Tesanüt Grubu, İstiklal Grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi, Halk Zümresi, Islahat Grubu, Türkiye Komünist Fırkası ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası idi.²³ Mustafa Kemal, meclis içerisinde örgütlü bir şekilde hareket edebilmek için, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ni, bir meclis grubuna dönüştürmüştü. Oluşturulan bu grubun programında yer alan iki madde, grubun amacını açıklamıştı:

“1- Büyük Millet Meclisinde oluşan “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubunun” umde-i esasisi Milli Mücadelenin başından beri Erzurum, Sivas Kongrelerinde tespit ve son Osmanlı Meclis-i Mebusanı ile Büyük Millet Meclisi tarafından kabul ve teyit olunan Misak-ı Milli esasları içinde memleketin tamamını ve milletin istiklalini temin edecek sulhu istihsal eylemektir.

2- Grup, bu gaye-i milliyenin istihsaline çalışmakla beraber devlet ve milletin teşkilatını Teşkilat-ı Esasiye kanunu dairesinde peyderpey tespit ve ihzara say edecektir.”²⁴

Meclisteki muhalefet genel olarak bireyselden öteye gitmemekte idi. Birinci grubun mecliste örgütlü bir şekilde hareket etmesi²⁵, muhalefet için de bu durumun gerekliliğini gözler önüne sermişti. Bu sebeple kurulmuş olan İkinci Grup meclis içerisindeki muhalefetini daha örgütlü bir şekilde gerçekleştirmişti.

1923 yılında, İkinci Grup ile paralel görüşlere sahip olan Tan gazetesi sahibi Ali Şükrü Bey, Mustafa Kemal’in muhafız alayı komutanı olan Topal Osman tarafından öldürüldü. Bu durumdan dolayı oluşan olumsuz havanın dağıtılması amacıyla, 1 Nisan 1923’te erken bir seçim yapılmasına karar verilmişti. Haziran-Temmuz 1923’te yapılan seçimler *İntihab-ı Mebusan Kanunu Muvakkatinin Bazı Mevaddını Muaddil Kanun* çerçevesinde yapılmış ve seçim şartları açıklanmıştı. Bu seçimlerde de iki dereceli bir seçim benimsenmişti. 18 yaşına gelmiş her vatandaş oy kullanabilecekti. Ayrıca oy kullanabilmek için düzenli olarak vergi verilmesi de gerekmekteydi. Mecliste milletvekili sayısında bu seçimlerle birlikte bir artış olmuştu. Milletvekili sayısının artış göstermesinin sebebi her elli bin nüfus için bir milletvekili maddesinin, her yirmi bin nüfus için bir milletvekili olarak değiştirilmesi idi.²⁶

²³ Ahmet Demirel, **İlk Meclisin Vekilleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.115-116.

²⁴ İhsan Güneş, **Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s.200.

²⁵ Özellikle Selamet-i Umumiye Komitesi olarak meclis içerisinde gizli bir yapılanma ile hareket eden komitenin varlığı, muhalefetin de kendisine bir örgütlü yapı kurmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. 16 Mart 1922’de Kastamonu Mebusu Mehmet Besim Bey, Dâhiliye Nezaretine vermiş olduğu önergede “Selamet-i Umumiye Komitesi adıyla bir cemiyetin kurulduğu doğru mudur, maksat ve mesleği nedir?” diye sorduysa da Dâhiliye Nezareti ellerinde böyle bir bilginin olmadığını söyleyerek, konuyu kapatmak istemiştir. Konu her ne kadar geçiştirilmiş olsa da meclis içerisindeki muhalefet artık örgütlü bir şekilde hareket etmenin önemini kavramış, bu yolda çalışmalara başlamıştır. Bkz. Ahmet Demirel, **İlk Meclisin Vekilleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.126-134.

²⁶ Erol Kürkçüoğlu, "1923 Seçimleri" *Atatürk Dergisi* 1.3 (1989), s.130-131.

Mustafa Kemal, 8 Nisan 1923 tarihinde “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı” olarak ve “Gazi Mustafa Kemal” imzası ile bir beyanname yayınlamıştı.²⁷ “Dokuz Umde” ismi ile bilinen bu beyanname, memleketi parçalanmak ve milleti yok olmak felâketinden kurtarmak için millettten aldığı tam yetki ile toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin millî egemenliğe dayanan bir halk devleti ve hükümeti olduğu üzerinde durulmuştu. Üzerine aldığı millî vazifenin önemli bir kısmını üç senelik devamlı çalışması ile yerine getiren meclisin seçimin yenilenmesine oy birliği ile karar verdiği duyurularak, milli mücadele devrinin kapanarak barışa ve huzura kavuşulacağı; bu nedenle iktisadî kalkınmayı sağlamanın ve milleti refaha kavuşturmanın amaçlandığı vurgulanmıştı.

Yeni çalışma devresinde meclisin çoğunluğunu bu amaç etrafında toplamak ve memleketi millî egemenliğe dayanan bir siyasî teşkilâta kavuşturmak için Halk Fırkası isminde bir parti kurulacağı duyurulmuştu. Mecliste bulunan “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu”nun Halk Partisi’ne dönüştürüleceği belirtilmişti. Bu partinin halk egemenliğine; maddî ve manevî alanlarda ilerlemenin ve gelişmenin bağlı olduğu esaslara göre bir programının hazırlanacağı; ancak bu program hazırlanana kadar 9 maddede anlaşarak yeni seçime katılmağa karar verildiği izah edilmişti. Bu maddelerin memleketin en acele ihtiyaçları hesaba katılarak ve özellikle İzmir’de bütün memleket delegelerinin katılımı ile toplanan iktisat kongresi çalışmaları da göz önüne alınarak tespit edildiği belirtilmişti.

Birinci maddede, egemenlik kayıtsız ve şartsız milletin olduğu, halkın kendi kendisini idare etmesinin esas alınacağı ifade edilmişti. Milletın gerçek ve tek temsilcisinin Türkiye Büyük Millet Meclisi olduğu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi dışında hiç bir fert, hiç bir kuvvet ve hiç bir makamın milletin kaderine hâkim olamayacağı belirtilmişti. Bundan dolayı bütün kanunların düzenlenmesinde, bütün devlet teşkilâtında, bütün idarede, genel kültürde ve iktisadî hayatta millî egemenliğe göre hareket edileceği vurgulanmıştı.

İkinci maddede, saltanatın kaldırılmasına ve millî egemenliğin asla bölünmez ve vazgeçilmez surette Türk milletinin gerçek ve tek temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin manevî şahsiyetinde toplanmış bulunduğu dair 1/11/1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce oy birliği ile alınan kararın hiç bir suretle değiştirilemeyeceği belirtilmişti. İslâm dünyasının bir yüksek makamı olan Hilafet makamının ise dayanağının Türkiye Büyük Millet Meclisi olduğu ilave edilmişti.

Üçüncü maddede, memlekette emniyet ve asayişin tam olarak kurulmasının en önemli vazife olduğu ve bunun milletin arzu ve ihtiyacına uygun olarak sağlanacağı belirtilmişti.

Dördüncü maddede, adaletin hızla yerine getirilmesinin mahkemeler tarafından sağlanacağı, bütün kanunların millî ihtiyaçlara ve hukuk temellerine göre yeni baştan ele alınacağı vurgulanmıştı.

Beşinci maddede, aşar usulünde halkın şikâyetleri ve uğradıkları haksızlıkların düzeltilileceği; tütün ekim ve ticareti için millî menfaatlere uygun tedbirler alınacağı; bankaların çiftçilere, sanayicilere, tüccarlara ve bütün çalışanlara kolaylıkla kredi sağlayacak

²⁷ **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 516-518; Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Kitapları, İstanbul 1998, s. 71.

surette düzeltileceği ve çoğaltılacağı; Ziraat Bankası’nın sermayesi artırılarak çiftçilere daha kolaylıkla ve daha çok yardım yapılmasının sağlanacağı; çiftçiliği ilerletmek için ziraat makinelerinin ithal edileceği ve çiftçilerin ziraat aletlerinden kolaylıkla faydalanmalarının sağlanacağı; ham maddesi memlekette bulunan malların imal edilebilmesi için gerekli tedbirlerin alınacağı; demiryolları için hemen teşebbüse geçileceği; ilköğretimin birleştirileceği; bütün okulların millî ihtiyaçlara ve modern esaslara göre düzenleneceği; öğretmen ve profesörlerin refaha kavuşturulmalarının sağlanacağı ve millî eğitim dışında da başka yollarla halkın aydınlatılmasına ve eğitimine çalışılacağı; sağlık ve sosyal yardıma ait kurumların düzeltileceği, çoğaltılacağı ve işçileri koruyucu kanunların çıkarılacağı; ormanlardan modern teknik usullere göre faydalanılacağı; madenlerin en faydalı şekilde işletileceği; hayvanların ıslah ve çoğaltılmasını sağlayacak tedbirlerin alınacağı ifade edilmişti.

Altıncı maddede, askerlik süresinin azaltılacağı, ordu mensuplarının refahlarını sağlamanın esas olduğu belirtilmişti.

Yedinci maddede yedek subayların hayat ve geleceklerini kendilerine ve memlekete en faydalı bir şekilde sağlamanın hedef alındığı; memleket savunması ve bağımsız millet olarak yaşamak uğrunda malûl kalmış olan ordu mensuplarının, millet fertleriyle bütün emeklilerin, yetimlerin ve dulların sefalet çekmelerine meydan vermeyecek tedbirler alınacağı ifade edilmişti.

Sekizinci maddede, halka ait işlerin hızla görülmesi ancak çalışkan, ehliyetli, dürüst memurların kanun, usul ve nizam dairesinde iş görmelerine bağlı olduğundan bütün memurlar buna göre tamamlanacağı ve devlet dairelerinin devamlı olarak denetime tabi tutulacağı belirtilmişti. Memurların teminatına, tayinine, terfiine, emekliliğe sevkine ve işten çıkarılmalarına ait esasların kanunla tespit edileceği; devlet işlerinde, memleket aydınlarından ve her meslekteki uzmanlardan faydalanılacağı ifade edilmişti.

Dokuzuncu maddede, harap olan memleketin hızla yeniden imarı için devlet tarafından alınacak tedbirlerden başka yapı ve tamirler için şirketler kurulmasını teşvik edecek ve özel teşebbüsü korumayı sağlayacak kanunların çıkarılacağı belirtilmişti. Malî, iktisadî ve idarî bağımsızlığın bir an önce sağlamak şartıyla barışın tesis edileceği; bu şartları sağlamayan barış anlaşmasının kabul edilmeyeceği vurgulanmıştı.

Mustafa Kemal tarafından yayınlanan bu beyanname, seçim öncesinde Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun partileşmeden önce halka hitaben yayınladığı ve seçimden sonra dayanacağı esasları belirlediği bir metindir. Ünlü Türk düşünürü Ziya Gökalp, “Dokuz Umde” şeklinde tarif ederek “Halk Fırkası Umdelerinin Tahlil ve Tasnîfiyle Siyâsî Umdelerinin Tefsiri”²⁸ ismiyle yayınladığı makalesinde dokuz maddeye sığdırılmış olan bu maddelerin tahlil edilirse 38 maddeyi içerdiğini söylemişti. Gökalp, siyâsî, idarî, dinî, hukukî, adlî, iktisadî, mâlî, nâfia, eğitim, sosyal yardım, sosyal siyaset ve askerî bakımdan maddeleri 12 kısma ayırmıştı. Bu maddelerin her kısmı, Dokuz Umde’nin çeşitli yerlerinden bölerek tasnif eden Gökalp, bazı maddeleri özellikle izah etme gereği duymuştu.

²⁸ Ziya Gökalp Kitaplar, Yay. Haz. M. Sabri Koz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 305-314.

Gökalp, siyâsî maddeleri kendi içerisinde iç siyaset ve dış siyaset olarak ikiye ayırmıştı. Halk Fırkası'nın iç siyasetindeki esasın, ferdî saltanatın ortadan kaldırılarak milletin kendi kendini idare etmesi olarak belirlendiğini ifade etmişti. Osmanlı devrinde bu millî esasların mevcut olmadığını milletin adının bile ortadan kaldırıldığını söylemişti. Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bulunan başka milletlerin, "Osmanlı" unvanıyla birleşmekle beraber, kendi millî unvanlarını da açıkça söyleyebildiğini, meselâ, bir Arap'ın, "Tabiiyetim Osmanlı ise de milliyetim Arap'tır"; bir Arnavut'un "Tâbiyetim Osmanlı ise de milliyetim Arnavut'tur" demekle serbest olduğunu; fakat Türklerin "Tâbiyette Osmanlı isek de milliyette Türk'üz" diyemediğini vurgulamıştı.

Türklerin yalnız "Osmanlıyız", diyebildiğini,²⁹ millî adlarını ağızlarına alacak olurlarsa Saray'ın kuşkulandığını; böyle bir durumda dini siyâsete âlet edenlerin kızacağını, müslim ve gayr-i müslim bütün Osmanlı milletlerinin gazetelere protesto yağdıracaklarını dile getirmişti. Türklerin büyük bir esaret içinde olduğunu, Türk diline "Osmanlı dili", Türk edebiyatına "Osmanlı edebiyatı", hattâ Türk milletine "Osmanlı milleti" adlarını vermeye mecbur bırakıldıklarını ifade etmişti. Şimdi ise Milli Mücadele ve Mütareke'den sonra Müdafaa-i Hukuk'un yaptığı çabalar sayesinde sadece özel surette dile, edebiyata, millete de "Türk" adını vermekle kalınmadığı, resmî ve kanunî bir surette devlete, vatana ve hükümete de "Türk" adının verildiğini vurgulamıştı ve "İşte, millî hâkimiyetimizin en bariz alâmeti budur" diye ilave etmişti.

Tam ve gerçek bir milli hakimiyetin ancak kendi kendini sınırlayabileceğini söyleyen Gökalp, bunun dış kuvvetlerle sınırlandırılmayacağını vurgulamıştı. Bir kuvvetin kendi kendini sınırlamasının hürriyet ve bağımsızlığa engel olmadığını, aksine akıl ve mantık dairesinde hareket ettiği için, fazla olarak ruhî bir hürriyet ve bağımsızlığa da sahip olduğunu söylemişti. Eski Osmanlı devrinde bir kanun yapılırken hâkimiyeti sınırlayanın milletin akıl ve mantığı olmadığını; birtakım iç ve dış kuvvetlerin Osmanlı'yı istediği gibi kanun yapmaktan alıkoymadığını ifade etmişti. Bu kuvvetlerin, dış kapitülasyonlar ismiyle bir takım imtiyazlara sahip bulunan yabancılar; iç kapitülasyonlar ismiyle birtakım imtiyazlara sahip bulunan gayr-i müslim cemaatler; Saltanatı idare eden Saray ve dini siyâsete âlet etmek isteyen gericiiler olduğunu belirtmişti. Dokuz Umde'den anlaşılacağına göre bundan böyle millî hâkimiyeti, kanunlar yaparken ve memleketi idare ederken sınırlandırarak, milletin akıl ve irâdesinden başka hiçbir kuvvet olmayacağını söylemişti. Artık "Saray Hükümeti" ve "Ferdî Saltanat" konularının geride kaldığını ve Halk Fırkası'na dahil olan bütün fertlerin bu konuda kanları ve canları pahasına savunacaklarını "çünkü bir memlekette saray hâkimse millet hâkim olamaz; millet tamamıyla hâkimiyetini isti'mâl etmek isterse, artık saray kalamaz" sözleri ile aktarmıştı. Türk halkının Osmanlı devrinde nasıl anlaşıldığı konusuna da değinen Gökalp, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneğinin "kozmpolitlik" olduğunu; imparatorlukta Türk köylüsüne "raiyye" ismi verildiğini ve bir çeşit "serf"ten başka bir şey olmadığını ifade etmişti.

²⁹ İcral Karaca, "1919 Yılı Osmanlı İmparatorluğunda Osmanlılık Fikri Üzerine Değişik Görüşler", *Atatürk Yolu Dergisi*, 2 (07), 1991, s. 544. (ss. 539-550)

Türk köylüsünün silâh taşıyamadığını, asker olamadığını, onun vazifesinin rençberlik ederek “dirlik sahipleri”ni rahat içinde yaşatmak olduğunu söylemişti. O zaman da kadere hâkim olan sınıfın yalnız “mevakıb-ı hümayun”daki resmî kişiler olduğunu vurgulamıştı. Üretici olan Türklerin köylü hâlde buldukları ve Türk halkının yalnız onları yaşatmak için çalıştıklarını ifade etmişti. Tanzîmât Devri’nde bütün askerî mükellefiyetin Türklerin omuzlarına yüklendiğini, bütün Türk gençlerinin Asya’nın, Avrupa’nın, Afrika’nın en ücra köşelerinde can vermeye mahkûm olduklarını, Saray’ın israflarına lâzım olan en ağır vergilerin özellikle Türklerin omuzuna yüklendiğini, Türklerin “Osmanlı geldi, denildiği zaman düşman geliyor zannıyla tir tir” titrediğini, bugün bile hükümetle halkın birbirine iyi ısınamamasının o zamanki idarenin uğursuz bir neticesi olduğunu ilave etmişti. Halk Fırkası’nın en fazla özenle çalışacağı hususun Türkiye’de Türk halkının selâmeti ve gelecekte ulaşacağı ilerlemenin “ferdî saltanatın” memlekette bir daha geri dönmemesi ile olabileceğini söylemişti.

Halk Fırkası’nın programına temel olan maddelerinden birisinin de, anayasadaki kuvvetler birliği ilkesi olduğunu söyleyen Gökalp, millî hâkimiyetin tam olarak yalnız “tevhîd-i kuvvâ esâsına istinâd eden Türkiye’de” mevcut bulunduğunu; çünkü Türkiye’de hakimiyet ya da hakimiyetin bir kısmının şahsî bir makamda değil, tamamının Büyük Millet Meclisi’nde birleştiğini ifade etmişti.

Dış siyaset konusunda ise Misâk-ı Millî’nin vaat ettiği siyâsî bağımsızlıktan başka, mâlî, iktisâdî, idarî bağımsızlığın da sağlandığını; Türklerin bağımsızlığını, başka milletlerin onayıyla kabul edemeyeceğini, yabancı sermayedarlarla iktisâdî anlaşmalar yapılabileceğini; ancak bu anlaşmaların siyâsî zorbalık şeklinde kabul ettirmek isteyen devletlerle hiçbir surette anlaşılamayacağını ifade etmişti.

Gökalp, Hilafet makamı için ise İslâm dininde bütün namazlar cemâatle yapıldığını, cemâatin bir imamı olduğunu; bütün imamların da manevî bir surette bir büyük imama, imamların imamına yani halifeye bağlı olduğunu söylemiştir. “Yeryüzünde bir hilâfet makamı bulunmazsa İslâm âlemi kendisini imâmesiz kalmış bir tesbîh gibi dağılmış, perişan görür” diyen Gökalp, “halifeyi kendi içinden doğuracak milletin mutlaka kuvvetli bir orduya ve tam bir istiklâle mâlik olan mücâhid bir İslâm milleti olması lâzımdır” ifadesinden sonra bu şartları taşıyan milletin, yalnız Yeni Türkiye olduğunu belirtmişti.

Mustafa Kemal, Dokuz Umde’den farklı olarak bir de Başkan’ı bulunduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’ne ve cemiyetin üyelerine hitaben seçim çalışmalarına çağrı içeren bir metin yayınlamıştı.³⁰ 8 Nisan 1923 tarihinde yayınlanan bu metinde, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin vatanın düşmanlar tarafından işgal edildiği bir zamanda vatanın geleceği endişesiyle bir araya gelenlerden oluştuğu, Müdafaa-i Hukuk kelimesiyle özetlenen amacın her şeyden önce vatanın düşman işgalinden kurtarılması, millî hakimiyetin sağlanması olduğunu vurgulamıştı. Mustafa Kemal, ilk andan itibaren vatan savunması amacı yolunda bütün millet arasında gerçek ve samimi bir birliğin sağlanması ve korunmasına kendisini adadığını beyan etmişti. En ümitsiz anlardan itibaren en buhranlı ve

³⁰ Hâkimiyet-i Milliye 9 Nisan 1923; **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 519-520.

zorlu zamanlarda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin gösterdiği sebatın, vatanın kurtuluşunu ve milletin bağımsızlığını sağlamak için önemli bir etken olduğunu, şükran ile yâd ederek ifade etmişti. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini ve onun saygıdeğer üyelerini, tarihin saygı ile anacağını ilave etmişti. Cemiyetin içten mesaisinin hiçbir zaman sarsılmayan bir güven ile kurulmuş olduğunu belirterek teşkilâtın başında bulunmuş birisi olarak ilerideki mesai devresi için destek istemişti. Vicdanî amaç olan milli hâkimiyet sayesinde vatanın istiladan kurtarılmış olduğunu, şimdi ise bütün vasıta ve kaynakları kullanarak memleket ve milletin ilerlemesini sağlayacak bir siyasi yapısının kurulması gerektiğini dile getirmişti. Bu vazifenin vatan savunması vazifesi kadar gerçek bir birlik ve sarsılmaz bir cesarete bağlı olduğunu eklemişti. Millet, idaresini belirlemek üzere seçim kararının verildiğini, Müdafaa-i Hukuk teşkilatının da geçmişte ispat ettiği gibi şimdi de milletin teveccühüne layık olduğunu iddia edeceğini, ümit ettiği üzere millet, Müdafaa-i Hukuk teşkilatına bu görevi verirse Büyük Millet Meclisi'nde Halk Fırkası ismi altında memleketin idaresi görevini sürdüreceklerini ifade etmişti. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ve sonrasında Halk Fırkası'nın takip edeceği amaçların tarihî tecrübelerden kaynaklanan ve memleketin ihtiyaçlarından doğan maddeler olduğunu; adayların bu maddeleri takip etmeleri gerektiğini ve bu maddeleri millete aktarmaları gerektiğini söylemişti. Bin bir zorluk karşısında cesaretle üstlenilen sorumluluğun vatanın kurtarılmasını sağladığını, şimdi ise milletin hayrı için aynı sorumluluğun tam ve sarsılmaz bir cesaretle alındığını belirterek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerini seçim mesaisine davet etmişti.

Mustafa Kemal, seçim dolayısıyla "Gazi" unvanı kullanarak İstanbul halkına ayrı bir beyanname ilan etme gereği duymuştu. 11 Nisan 1923 tarihinde yayınladığı bu beyannamede³¹ bütün milletin hür olduğu esnada işgal altında kalan İstanbul'u üzüntü ile hatırladığını, İstanbul'un milli tarih ve medeniyetinin bir özeti olduğunu, İstanbul'a kavuşmanın milli mücadelenin başlıca hedefi olduğu ve bu hedefin daima böyle kalacağını ifade etmişti. İstanbul halkının ümitsizlik ve ıstırap senelerinde her zorbalığa karşı gösterdiği metanetin, Türk vicdanının hiçbir engel karşısında sarsılmayacağına en kuvvetli bir delil olacağını, milli mücadelede İstanbul'un zor bir vicdan sınavını başarı ile geçirdiğini, İstanbul'un ıstırabını, samimi ve vicdani mücadelesini yakından takip etmiş birisi olarak seçim döneminde yeni bir görevleri olduğunu hatırlatmak istediğini söylemişti. Yeni seçim devresini İstanbul ile irtibatın tam olmadığını; ancak Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul'a kavuşmayı amaçladığını; Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve sonrasında Halk Fırkası'nın da memleketin milli hakimiyet unsurlarını ilerletmeye çalışacağını ifade ederek şunları sormuştu:

"Bizim memleketimizin nuru olan İstanbul, bu umdelere (milli hakimiyete) en yakın olan kûşe-i vatan değil midir?.. İstanbullular: Ağyarın (düşmanın) gözü üzerindedir. Reyleriniz parçalanacak mı? Bütün dünyanın telkinatına açık olan İstanbulumuzun muhiti henüz halâsın tamam olmadığını unutarak veche-i istikamette tereddüt edecek mi?"

³¹ **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 520-521.

Bu soruların cevabını oyları ile ispat edeceklerini söyleyen Mustafa Kemal, İstanbul halkının düşmana ümit verecek kişilere oy vermeyeceğinden emin olduğunu söylemişti. Vatanın selametini sağlamak yolunda olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kuvvet kaybetmesinden sevinecek olanların felaket günlerinde sevinmiş kişiler olduğunu hatırlatarak “Yekvücut olarak Cemiyetimize teveccüh ve itimat ediniz ki, buna lâyıktır ve lâyıık olduğunu daima fiiliyatla isbat edecektir.” demişti.

1923 seçimlerinde İstanbul’dan seçime katılan 18 bağımsız adaya karşın Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin aday sayısı 15’ti. Seçim mevzuatına göre milletvekilliklerini siyasal partiler ve cemiyetler aday gösterebildiği gibi bağımsız adaylar da bu seçimlere iştirak edebilmekteydi. Ancak çeşitli bağımsız adayların da seçime katıldıkları görülmüştü. Eski İstanbul Barosu başkanlarından Lütfi Fikri Bey de İstanbul bağımsız adayları arasındaydı. 25 Haziran 1923 tarihinde Lütfi Bey’in beyanname, basına yansımıştı. Lütfi Bey, ikinci seçmenlere hitaben bir beyanname yayınlamıştı.³² Müdafaa-i Hukuk’un yaptığı seçim yöntemini eleştiren Lütfi Bey, iki dereceli seçim sisteminde, ikinci seçmenlerin değil; milletvekili adaylarının bir parti ya da bir cemiyetin üyesi olabileceğini; ancak doğrudan doğruya seçmenlere söylenmesi gereken programların ancak ikinci seçmenlere söylenebileceğini; çünkü milletvekillerini ikinci seçmenlerin seçtiğini söylemiştir. İki dereceli seçim sistemini zihniyet seviyesi gelişmemiş memleketlerde olduğu, en azından İstanbul şehrinin bu usulden istisna tutulmasının gerekli olduğunu ifade etmişti. Müdafaa-i Hukuk’u, birinci seçmenlerin seçiminden önce ortaya hiçbir milletvekili aday listesi koymamış olmasını eleştirmişti. “Sizleri hiçbir hizbin malı olarak telakki etmeyerek” şeklinde hitap ettiği seçmenlere, memleketin henüz parti esasları üzerine seçim yapacak dereceye gelmediğini, programların kağıt üzerinde kalacağını ve öncelikle memlekette kanun tesis etmenin gerekli olduğunu söylemişti. Kendisinin kanun tesis edilirken “emniyet subabı” olacağını söyleyen Lütfi Bey, beyanname, “Reylerinizi verirken, bu dediğimi düşününüz ve hem pek çok düşününüz, muhterem müntehibler!” ifadesi ile tamamlamıştı.

Lütfi Fikri Bey dışında Sanatkar Ahmet Ziya Bey, Abdülkadir Kemali Bey, Tevfik Rüştü Bey, İhsan Bey, Ahmet Saki Bey ve Tunalı Hilmi Bey gibi isimlerin de özellikle seçim bölgelerine yönelik olarak beyanname neşrettiği görülmektedir.³³

1923 seçimleri, seçim bölgesinin arttığı bir seçim olmuştu. Seçimler bu dönemde de aynı kanun çerçevesinde yapılmış, birkaç değişiklik ile seçim bölgelerinde artış sağlanmıştı. 1920 yılında yapılan seçimlerde, 66 adet seçim bölgesi varken, 1923 yılında bu sayı 72’ye çıkmıştı; Batum ve Oltu’da seçim bölgesi olarak belirlenmişti. Ancak 1921 yılında Batum’un

³² 25 Haziran 1923 tarihinde Tanin Gazetesi’nde yayınlanan bu seçim bildirisinin başında gazetenin şu notu bulunmaktadır: “Lütfi Fikri Bey İstanbul mebusluğuna namzedliğini koymuştur. Birkaç gün sonra İstanbul intihabatı icra edileceği cihetle şehrimiz müntehib-i sânilerine hitaben neşretmek istediği beyannameyi gazetemize göndermiştir. Lütfi Fikri Bey ile fikir ve icthâd sahasında şimdye kadar epeyce mücadeleimiz olmuştur. Fakat bu, iktidar ve hamiyetinden emin olduğumuz sabık mebus-ı muhtereme, gazetemizin mihmânperverliğini diriğ etmek için hiçbir zaman bir sebep teşkil etmeyeceği cihetle beyanname, aynen neşrediyoruz.” Bkz. **Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey’in Günlüğü “Daima Muhalefet”**, Yay. Haz. Yücel Demirel, Arma Yayınları, İstanbul 1991, s. 159-160.

³³ İhsan Güneş, **Atatürk Dönemi Türkiye’inde Milletvekili Genel Seçimleri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1.Baskı, 2017, s.201-207.

Sovyetler Birliği'ne bırakılması, Oltu'nun da Ardahan'a bağlanması, iki bölgenin bir sonraki dönemde seçim bölgesi olmamasına neden olmuştu. Bu seçimler ile sekiz yeni bölge, seçim bölgesi olarak belirlenmişti. Bu bölgeler; Aksaray, Artvin, Çatalca, Giresun, Kırklareli, Ordu, Tekirdağ ve Zonguldak idi.³⁴

Mustafa Kemal, mebus adaylarının belirlenmesi amacıyla bir seçim bürosu oluşturmuş ve bu kurulla birlikte mebus aday listelerini hazırlamıştı. Seçim çevrelerinde seçilebilecek kişi sayısı kadar aday gösterilmişti.

1923 yılında yapılan seçimlerde Müdafaa-i Hukuk, kesin bir galibiyet almıştı. Meclis % 71,4 oranında yenilenmişti. Bağımsız mebuslardan (Cafer Tayyar Paşa (Edirne), Fahrettin Paşa (Mersin), Refet Paşa (İzmir), Ali Rıza Bey (Amasya), Mehmet Bey (Biga) 1923 seçimleri neticesinde İkinci Meclis'e girmeye hak kazanmıştı. Siyasal parti ya da cemiyetler tarafından aday gösterilmeden bağımsız aday olanlardan sadece Kadirbeyzade Zeki Bey (Gümüşhane) bağımsız girdiği seçimi kazanarak milletvekili olmuştu.³⁵

1923 yılında yapılan seçimlerden sonra göreve başlayan meclisin görev süresi iki yıl olarak belirlenmesine rağmen 1924 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 13. maddesine göre seçimlerin dört yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır. Bu sebeple seçimler 1927 yılında yapılmıştır. 26 Haziran 1927 yılında İkinci Meclis görev süresinin bitmesine az bir zaman kala kendini tatil etmiş ve seçime gidilmesi kararlaştırılmıştır. Milletvekillerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in tercihine bırakılmış, Parti Büyük Divan'ı ve İdare Heyeti'nin ortak bir kararla seçtiği adaylar, yerini Cumhurbaşkanı'nın seçtiği adaylara bırakmıştır.³⁶

Seçimlere, Cumhuriyet Halk Fırkası tek parti olarak katılmıştır; ancak Hasan Rıza Bey, Yorgaki Habib, tütün işçilerinden Hüsnü Efendi, Osman Nuri Bey, Mustafa Zühtü Efendi, Mehmet Ferit Bey gibi isimler İstanbul'dan bağımsız aday olarak seçime girmişlerdir.³⁷

Mustafa Kemal, "Gazi" unvanıyla seçim beyannamesini 29 Ağustos 1927 tarihinde yayınlamıştır.³⁸ "Aziz Vatandaşlarım" diye hitap eden Mustafa Kemal, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın son dört senelik devrede siyasi sorumluluk alarak bütün vatandaşların teveccüh ve güvenine mazhar olduğunu, kendisinin ve fikir-kanaat arkadaşlarının Cumhuriyet Halk Fırkası ismi altında geçen dört sene sürecinde vatanın kaderi üzerinde gerçekleştirdikleri mücadelelerin semerelerini vicdan huzuru ile hissettiklerini, dört sene önce büyük ve emsali

³⁴ Ahmet Demirel, **Tek Partinin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.36.

³⁵ Zeki Bey (Kadirbeyoğlu): Camikebir - 1884, (İbrahim) Lütfi – Hümeysin – Mekteb-i Sultânî – Fransızca, Arapça – Ziraat, Ticaret – Çiftçi, Tüccar, Trabzon Kongresi Başkanı, Erzurum Kongresi Üyesi – Osmanlı Meclis-i Meb'ûsân IV. Dönem Gümüşhane Mebusu – II. Dönem Gümüşhane Milletvekili – Evli, 6 Çocuk. Ölüm Tarihi: 09.07.1952. **TBMM Albümü (1920-2010) 1. Cilt 1920-1950**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara 2010, s. 97; Ayrıca bkz. Uğur Üçüncü, **İkinci Dönem TBMM'de Bir Muhalifin Portresi Kadirbeyzade Zeki Bey**, Çizgi Kitabevi, Ankara 2011.

³⁶ Erdal Aydoğan; Tansu Barış Mahmutoğlu, "Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri", **Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 13, 2013, s.119.

³⁷ Mehmet Ferit'in beyannemesi için de ayrıca bkz. İhsan Güneş, **Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1.Baskı, 2017, s.271-275.

³⁸ **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 577-580.

nadir bir mücadeleden şan ve zaferle çıktuktan sonra Yeni Türk Devleti’nin, milletin ve devletin hayatını düzenlemek için kesintisiz ve durmadan mesaiye ihtiyacı bulunduğunu ifade etmiştir. Türk tarihinin zaferlerle dolu olduğunu; ancak zaferlerden sonra milletin hayatında ve geleceğinde etkili olacak esaslı tedbir ve ıslahat yolunda önemli sonuçlar alınmadığını ve bunun için milletin zor şartlar altında yaşadığını, kendisinin ve Cumhuriyet Halk Fırkası’nın zaferden sonra geçen dört sene zarfında özellikle bu bakış açısına göre hareket ettiğini, milletin silâhın ve siyasetin emsalsiz zaferlerini kazandıktan sonra rehabet hissetmeksizin milletin geleceğini ebedileştirecek esaslı hedeflere mesai harcadıklarını söylemiştir.

Milli mücadelede “hâkimiyet bilâkaydû şart milletindir” düsturunu kazanarak çıkan milletin henüz bu düsturu devletin resmi olarak kesin ve tereddüt etmeden anlayamadığını ve henüz Türk milletinin hayatında ve uluslararası ilişkilerinde herhangi bir kötü ümide mahal vermeyecek bir tarzda tatbik edememiş olduğunu; ancak Cumhuriyet ilân edilerek milli hakimiyet düsturuna karşı olan her türlü saldırıya sed çekilmiş olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda “Türk milletinin başında belâ olduğu asırlardan beri sabit olan Hilâfet” şeklinde değerlendirdiği hilafet sorununu da milli hakimiyet kavramı ile açıklamıştı. Cumhuriyet Halk Fırkası’nın Türk geleceği gibi Türk Cumhuriyeti’ni de hilâfetten ve her türlü müdahaleden yoksun olarak sonsuza kadar savunmaya gücünü adamayı, vatanın birinci derecede mevcudiyet sebebi olarak gördüğünü ilave etmişti.

Mustafa Kemal, bir seçim önce verilen vaatlerin ne derecede yerine getirildiği konusunu da gündeme getirmişti. “Biz dört sene evvel siyasi mevki iktidar için millettan itimat ve emniyet istediğimiz zaman neleri icra etmeği vaid ve ilân eyledikse, onları evvelce derpiş edebildiğimizden daha mükemmel ve daha radikal bir surette tahakkuk ettirdik” diyen Mustafa Kemal, hakimiyet-i milliyeye hayatında dikkatli olmak, milletin hayatını medeni kanunlarla ıslah etmek, aşar vergisi ve tütün meselesi üzerinde ıslahat yapmak ve demiryolu ile nakliye vasıtaları üzerinde alınacak önlemler hakkında verilen taahhütlerden bahsetmişti. Bunlardan milli hakimiyet konusunda “Hilâfetsiz Türk Cumhuriyeti”ni ele almıştı. Diğer konularda Aşar vergisinin kaldırılmasını, Tütün inhisarlarının millileştirilmesini, kanunların ise “ilmin ve medeniyetin en yüksek asarları suretinde” yapıldığını ifade etmişti. Demiryolu siyasetinde ise takip edilen esasların “Türk milletinin iktisad ve imar kabiliyetine ve yüksek hayatına şayanı iftihar delail meyanına” girdiğinden bahsetmişti. “Bir milletin siyasi mukadderatında mevki sahibi olabilmek için onun ihtiyacını müşahede ve onun kudretini takdirde ehliyet sahibi olmak birinci şarttır” diyen Mustafa Kemal, 1927 yılından itibaren dört sene için Cumhuriyet Halk Fırkası’na yeniden itimat edilmesini istemişti.

İç ve dış siyasette Türk vatanını birlik ve emniyet içerisinde tutarak yeni mesuliyet devrinde özellikle millî ve iktisadî meseleleri halletmek için mesai harcanacağını söylemişti. Memleketin “nimet ve külfeti”ni her vatandaş için eşit tutan millî birlik hududu içinde iktisadî gelişmeyi sağlamak için çaba harcamanın iç siyasetin esası olacağını ifade etmişti. Cumhuriyet Halk Fırkası’nın milletvekili adaylarını kendi imzası ile arz ettiğini vurgulayan Mustafa Kemal, “mazi tecrübeleri ve atının talep ettiği yüksek vazifeleri” özellikle göz önüne aldığını belirtmişti. Kendisine layık görülen güven ve sorumluluğun, dört sene sonra tekrar hesabını verebilmek için milletvekili adaylarını seçerken itina gösterdiğini ilave etmişti.

Hayatındaki en büyük dayanak ve kuvvetin vatandaşlardan gördüğü güven ve yardım olduğunu belirtmiş, bütün vazifelerinde en büyük endişesinin vatandaşların kendisine verdiği emanetin saygı ve kudsîyetine devamlı olarak dikkat etmek olduğunu söylemişti. Büyük Millet Meclisi'ne milletvekili olmak üzere takdim ettiği adaylara oy vermekle kendisine, partisine yeni hizmetler için imkân ve fırsat verecek olduklarını hatırlatmıştı.

1923 yılında seçim bölgesi sayısı 72 iken, 1927 yılına seçimde dokuz bölge azalarak 63'e düşmüştü. 30 Mayıs 1926 tarihinde çıkarılan Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu³⁹ ile birlikte Ardahan Kars'a, Çatalca İstanbul'a, Ergani ve Genç Elazığ'a, Siverek Urfa'ya, Kozan Adana'ya, Muş ise Bitlis'e bağlanmıştı. Önceki seçimlerde bir seçim bölgesi olan bu şehirler, artık bir ilçe haline getirilmiş, böylelikle bağlanmış olan iller içinde değerlendirilmişti.⁴⁰ Seçimler sonucunda 316 milletvekili mecliste kendisine yer edinebilmişti. Seçim sonucunda, halkın farklı zümrelerinden ve sınıflarından birçok aydın milletvekili mecliste yer almıştı.⁴¹

Mustafa Kemal, seçimler gerçekleştirildikten sonra da vatandaşlara hitaben bir beyanname yayınlamıştı.⁴² "Aziz Vatandaşlarım!" diye seslenerek başladığı beyannamesinde, Cumhuriyet Halk Fırkası namına takdim ettiği adayların memleketin her tarafında onaylanarak seçildiğini ve bu sonuçtan duyduğu sorumluluğu dile getirmişti. "Evlâtlarının serbest reyleriyle memleketin mukadderatını kalben emniyet beslediği ellere tevdi eden Türkiye milli mefkûresinde sebat ve milli mesaide sarsılmaz vahdetle muhterem ve kavi bir mevcudiyet olduğunu bir kere daha göstermiş oluyor" diyen Mustafa Kemal, yeni başarılarla itimadının güçlü olduğunu söylemişti.

1927-1931 döneminin en önemli siyasi olaylarından birisi, Mustafa Kemal'in isteğiyle bir muhalefet fırkası kurulması idi. Özellikle 1929 yılı ekonomik buhranının etkisi ile kurulmasına karar verilmiş olduğu anlaşılan dengeli bir muhalefet partisi, hükümeti eleştirerek ve yeni tedbirlerin alınması konusunda öneriler getirerek demokrasinin işlerliğini kazandıracaktı. Gerçekte ekonomik buhran, kontrollü bir muhalefet partisinin kurulması gerekliliğini Mustafa Kemal'e göstermişti. Kurulması planlanan bu parti, devletçi bir politika benimseyen hükümetin aksi yönünde liberal görüşleri savunan bir parti olacaktı.⁴³ Mustafa Kemal, Ali Fethi Bey ile görüşüp bir muhalefet partisinin gerekliliğinden bahsetmiş, yeni kurulacak muhalefet partisiyle birlikte tarafsızlığını koruyacağını, hatta kız kardeşi olan Makbule hanımı da yeni muhalefet partisine üye yapacağını söyleyerek Ali Fethi Bey'i ikna yoluna gitmişti. Bu şartlar altında Ali Fethi Bey önderliğinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustos 1930 tarihinde resmîyet kazanmıştı. Yapılan ara seçimler ile birlikte meclise giren Ali Fethi Bey, meclis içerisinde bir muhalefet partisi görevini üstlenmişti.

³⁹ Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu için bkz. **Resmî Gazete**, sene 3, numro 404, 26.Haziran 1926.

⁴⁰ Ahmet Demirel, **Tek Partinin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.87.

⁴¹ İhsan Güneş, **Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s.309.

⁴² "Seçimden Sonra Vatandaşlara Beyanname (7 Eylül 1927)", **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 582-583.

⁴³ Barış Ertem, "Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası", **ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Ordu, 2010, s.72. Ayrıca Bkz. Çetin Yetkin, **Atatürk'ün Vatan'a İhanetle Suçlandırıldığı SCF Olayı**, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004.

Cumhuriyet Halk Fırkasından istifa eden milletvekilleri ile birlikte meclis içerisinde 15 kişilik bir sayı elde etmişti. Kontrollü bir parti olması beklenen Serbest Cumhuriyet Fırkası, halk nezdinde bir anda yükseliş göstermiş; parti mitinglerinde olaylar çıkması sonrası gerilen siyasi ortam, Ali Fethi Bey’in, 17 Kasım 1930 tarihinde vermiş olduğu dilekçeyle birlikte, kendi isteğiyle partiyi kapatması sonucunu doğurmuştur.⁴⁴

1931 yılı seçimlerinde, Cumhuriyet Halk Partisi, tarafından milletvekili adayı gösterilen 287 kişinin tamamı seçimleri kazanmıştır. Bu seçimin en önemli noktası, meclis içerisine çeşitli sınıflardan milletvekillerinin katılması olmuştur. 1931 seçimi sonucunda, işçi ve köylü kökenli milletvekilleri, mecliste kendilerine yer edinmiştir. Özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası olayından sonra, seçim bölgelerinde boş sandalye bırakarak yeni kişilerin meclise girmesinin yolu açılmıştır. Bütün halkı temsil etme amacıyla yola çıkan CHP, mecliste eleştirinin de önünü açabilmek adına işçi ve köylülerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerden, bağımsız olarak işçi ve köylü adayların seçilmesine gayret etmiştir. Kastamonu, Ankara ve Konya’da köylü-çiftçi oldukça fazla olduğundan dolayı köylü ve çiftçi kökenli milletvekilleri; İstanbul ve Zonguldak gibi sanayi bölgelerinden ise işçi kökenli milletvekilleri mecliste yerlerini almıştır.⁴⁵

Seçim dolayısıyla Mustafa Kemal, 20 Nisan 1931 tarihinde ikinci seçmenlere hitaben bir beyanname yayınlamıştır.⁴⁶ Bu beyanname, CHF’nin “bizim fikrimize ve görüşümüze iştirak etmeyen milletvekilleri tarafından tahlil ve tenkit edilmesini” istediği için bazı seçim bölgelerinde eksik aday gösterdiğini belirtmiştir. “Yaptığımı bilen ve hizmet yolunda tedbirlerine inanan mefkûreciler olarak kendimizi tenkide muhatap kılmağı lüzumlu görüyoruz” diyen Mustafa Kemal, bu sebeple CHF’ye mensup arkadaşlarından CHF programına taraftar olmayan adaylara oy vermelerini talep etmiştir. “Bu fedakârlığın memleket idaresi için fırkamızdan mebus seçme vazifeniz kadar mühim bir maksada matuf olduğuna emin olunuz” demiş; ancak oy verilecek kişide aranacak vasıflar arasında mutlaka “yalnız lâik cumhuriyetçi, milliyetçi ve samimi olmak” gerektiğini ifade etmiştir. Boş sandalye bırakılan yerler için ise “hiç bir şahsiyet lehinde veya aleyhinde herhangi bir telkinim yoktur ve olmayacaktır” diyerek oy verecek ikinci seçmenleri vicdanî kanaatleri ile hareket etmeye davet etmiştir.

1931 yılı seçimlerinde 22 ilde 30 milletvekili için boş sandalye bırakılmıştır. Adana (5), Niğge (2), Aydın (2), Kastamonu (3), Kocaeli (13), İzmir (8), Kütahya (7), Konya (5), Tekirdağ (3), Aksaray (4), Antalya (3), Bolu (2), Balıkesir (12) ve Kayseri (9) illerinden toplam 78 kişi bağımsız milletvekili olmak için adaylıklarını koymuşlardı. Bunlar arasında, Asaf Bey, Cemil Paşa, Galip Kemali Bey, Said Bey, Mehmet Salih Bey, Güneş Necmi Bey,

⁴⁴ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması**, Tarih Vakfı Yayınları, Ankara, 2015, s.275.

⁴⁵ Erdal Aydoğan; Tansu Barış Mahmutoglu, “Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri”, **Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 13, 2013, s.126; Mehmet Ö. Alkan, “Milli Şefli Tek Parti Döneminde Seçimler (1939 ve 1943 Seçimleri)”, **Prof. Dr. Bülent Tanör Armağanı**, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2006. s. 327. (ss. 323-361).

⁴⁶ **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 605.

Zeynel Besim Bey, Faik Muhiddin Bey, Refik İsmail Bey adaylık başvurularında ya da beyannamelerinde görüşlerini açıklamıştır.⁴⁷

Yine aynı tarihte (20 Nisan 1931) millete hitaben yayınladığı beyanname⁴⁸ ise daha ayrıntılıdır. “Aziz vatandaşlarım” hitabıyla başlayan beyannamesinde senelerden beri kendisine ve reisi bulunduğu Cumhuriyet Halk Fırkası’na itimat edilmesine dayanarak devlet ve millet işlerini yerine getirmeye çalıştığını; yapılmış işlerin gözler önünde olduğunu; memleket ve millet işlerinin içinde yaşanan şartlar ve olaylara göre en isabetli kararlar konusunda vicdanen rahat olduğunu ve bu kanaatle ilerlemeye devam edebilmek için tekrar halkın huzuruna çıktığını dile getirmişti. 1927 yılında program beyannamesinde açıkça belirtilen hususların yerine getirildiğini vurgulamış; dokuz maddede özetlediği aşağıdaki ifadeleri hatırlatma gereğini duymuştu:

“1- Cumhuriyet Halk Fırkası’nın cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçı vasıfları onun değişmeyen bariz mahiyetidir.

Bu mahiyeti şu noktalar izah eder:

a) Millî mefkureye sadık kalmak,

b) Millettin irade ve hakimiyetini, devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete, karşılıklı vazifelerinin hakkıyla ifasını tanzim yolunda kullanmak,

c) Ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerle bilhassa iktisadi sahada devleti fiilen alâkadar ve faal kılmak.

2- Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdi ve içtimâî hayat için iş bölümü itibarıyla muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telâkki etmek esas prensiplerimizdendir.

a) Çiftçiler, b) Küçük sanat erbabı ve esnaf, c) Amele ve işçi d) Serbest meslek erbabı, e) Sanayi erbabı, f) Tüccar ve g) Memurlar, Türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bunların her birinin çalışması diğerinin ve umumi camianın hayat ve saadeti için zaruridir. Firkamızın bu prensiple istihdaf ettiği gaye sınıf mücadelesi yerine içtimâî intizam ve tesanüt temin etmek ve birbirini nakzetmeyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir. Menfaatler, kabiliyet, marifet ve çalışma derecesiyle mütenasip olur.

3- Çiftçilerimizi kredi, istihsal kooperatifleri gibi iktisadi teşekküllere mazhar etmek ve bu teşekkülleri terakki ve tekemmül ettirmek gayedir.

4- Küçük sanatlar erbabını esnafi müşkilât ve zaaftan kurtarmak ve onları daha kuvvetli, emniyetli bir vaziyete koymak için icap eden kredi müesseseleri yaratmak düşündüğümüz esaslı noktalardan biridir.

⁴⁷ Bkz. İhsan Güneş, **Atatürk Dönemi Türkiye’inde Milletvekili Genel Seçimleri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1.Baskı, 2017, s.352-359.

⁴⁸ **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 606-609.

5- Milliyetçi Türk amelesini ve işçileri mevcudiyetleri ve emekleriyle Türk camiasının kıymetli uzuvlarıdır. Bu itibarla amele ve işçilerin hayat ve haklarını ve menfaatlerini göz önünde tutarız.

6- Serbest meslek erbabının milli Türk mevcudiyeti için çok lüzumlu ve faydalı olan hizmetleri firkanın daima takdir gözü önünde tutulur. Kabiliyetleri ve hizmetleri karşılığını görmeleri için faaliyetleri sahasını açık ve emin bulundurmaya ehemmiyet verdiğimiz vazifelerdendir.

7- Memleketin inkişafında büyük ticaret, fabrika, büyük arazi ve çiftlik sahiplerinin faaliyetleri mühimdir. Normal çalışan ve tekniğe istinat eden sermaye sahipleri teşvik ve himayeye lâyıktır.

8- Milletin yüksek menfaatini daima göz önünde tutarak bütün dikkat ve himmetleriyle vazifelerine hasr-ı hayat eden memurlar her türlü huzur ve refaha lâyıktırlar.

9- Devletin yüksek bünyesinin sarsılmaz temeli olan ve milli mefkureyi, milli varlığı ve inkılâbı kollayan ve koruyan cumhuriyet ordusunun ve onun fedakâr ve kıymetli mensuplarının daima hürmet ve şeref mevkiinde tutulmasına suret-i mahsusada itina ederiz.”

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın siyasetini “Yurtta sulh, cihanda sulh için çalışıyoruz” ifadesi ile izah etmenin yeterli olduğunu belirttikten sonra millî vaziyeti refaha ve ilerlemeye doğru hareketli bir gidiş haline koymak hususundaki düşüncelere kuvvetle bağlı olduğunu vurgulayarak bu yolda yürürken bağlı kalınan esasları aşağıdaki altı maddede birleştirmişti:

“1- Bütün inkılâp neticelerini, vatandaşların tam emniyetini ve milli nizam ve inzibatı, dahili ve adli teşkilât ve kanunlarıyla koruyan ve hiç sarsılmayan bir hükümet otoritesi kurmak ve işletmek işlerimizin temelidir.

2- Vergi kanunlarımızı ilmî ve tatbikî bir itina ile ve milletin tediye kabiliyetini istihdaf eden bir zihniyetle tekemmül ettirmek hususundaki mesaiye devam olunacaktır.

3- Maarifi bugünküne nisbetle fazla çocuk okutacak basit bir program altında ileriye yürütmeyi mühim görüyoruz. Fikri olduğu gibi bedeni inkişafa da çok ehemmiyet veririz. Bilhassa milli seciyeyi derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecelere çıkarmak heyecanla takip ettiğimiz büyük emellerimizdendir.

4- Sıhhat ve içtimaî muavenet mesaimizi umumi ihtiyaçla mütenasip bir surette tevsi çarelerine tevessül olunacaktır. Türk camiası içinde cidden himaye ve yardıma muhtaç olanlar dikkat gözüümüzün önündedir.

5- Nafia işlerimiz her şubesinde amelî ve verimli bir tatbik programına tevfikân takip olunacaktır. Bu işlerden büyük feyiz ve kuvvet vasıtası olan demir yolu inşaatına ısrarla devam edeceğiz, inşa programlarının cidden müstacel tatbiki yolunda çekilen sıkıntıların tamamen yerinde olduğu kanaatindeyiz. Şimdiki inşaat devam etmekle beraber Sivas-Erzurum, Zonguldak-Havza hatlarının ve daha sonra Ergani-Diyarbakır hattının yapılmasına başlanacaktır. Ereğli, Mersin ve Samsun limanlarının da inşaları gireceğimiz mesai devresinin münasip zamanlarında başlanacak işlerimizdendir.

Vilâyet şoseleri üzerinde çalışmakla beraber memleketi bağlayan iyi ve fenni bir şose şebekesine kavuşmak için mümkün olan tedbirler alınacaktır.

İktisadi maksatlara vefa edecek bir büyük su işi idealimiz olmakla beraber bugün müsbet olarak söyleyebileceğimiz şudur: Küçük su işlerimizi mütevazi bir tarzda başarmak ilk hedeflerimizdendir.

6- İktisadi mülâhazalarımızda, herhangi vekâlet ve makamlara taalûk eden bütün devlet işlerinin milli iktisadi nokta-i nazarından mutlaka kârlı olması kaidelerini umumiyetle esas tutarız. Eskiden kalmış kanunların ve usullerin zamanla bu noktadan islahına ehemmiyet veririz.

Üzerinde yaşadığımız vatanın servet menbalarını işletmek ve bu suretle istikbalimizi açmak ve aydınlatmak için yapılabilecek olan her tedbire tevessül olunacaktır.

Memleket içindeki dokuyucu tezgâh ve küçük ve büyük fabrika sanatlarına inkişaf vermek emelimizdir.

Harici ticaretimizin tanzimi başlıca işimizdir. Bu hususta ticaret erbabının faaliyetini semereli kılacağız. Milli mahsulât ve mamulâtımızın revaçlarını teshil, şöhretlerini muhafaza ve ihraçlarını temin tedbirleriyle yakından alâkadar olacağız. Sanayi kredisine ehemmiyet vermekteyiz.”

Bakış açısını, görüşlerini açık ve samimi olarak dile getirdiğini söyleyen Mustafa Kemal, “Yapmak iktidarında olmadığımız işleri uyuşturucu, oyalayıcı sözlerle yaparız diyerek millete karşı gündelik siyaset takip etmek şiarımız değildir” ifadesini kullanarak “bana ve şerefli yakın tarihimizin unutulmaz hatıralarını taşıyan fırkama, Cumhuriyet Halk Fırkası’na itimadınızı isterim” demişti.

Nihayet 27 Nisan 1931 tarihinde seçimden sonra yayınladığı beyannameye ise⁴⁹ “Mebus intihabının taayyün eden neticesi; şahsımın ve fırkamın millî itimada mazhariyeti yolundaki itikadımı kuvvetle teyid etti” ifadesini kullanmış, vatandaşlara teşekkür borcunu ödemeye çaba harcayacağını ve yeni seçilen milletvekilleri ile birlikte bütün kuvvetin sarf edileceğini beyan etmiştir.

1935 yılında yapılan genel seçimler, Türk Parlamento Tarihi’nin en önemli seçimlerden birisidir. Bu seçimlerde kadınlar da seçme ve seçilme hakkına sahip olarak meclise girmişlerdir. 30 yaşını geçmiş olan her kadına milletvekili seçilebilme hakkı ve 22 yaşını doldurmuş her kadına genel seçimlerde oy kullanabilme hakkı verilmiştir. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi ile birlikte seçim kanununda bir değişikliğe gidilmiştir. Her 20.000 erkek nüfus için bir milletvekili kanunu, her 40.000 nüfus için bir milletvekili olarak değiştirilmiştir.⁵⁰ 8 Şubat 1935 tarihinde yapılan seçimler, yine iki dereceli seçim usulüne

⁴⁹ **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 610.

⁵⁰ İhsan Güneş, **Atatürk Dönemi Türkiye’sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s.410.

göre gerçekleştirilmiştir. Seçim sonucunda, 286 milletvekili mecliste göreve başlamıştır. En önemli nokta ise, seçilen 286 milletvekilinin 17’sinin kadın olmasıdır.⁵¹ Bu seçim aynı zamanda, Mustafa Kemal Atatürk’ün sağlığında katıldığı son genel seçim olmuştur. Ayrıca 1935 seçimlerinde, gayrimüslim azınlıklar milletvekili seçilmiş ve meclise girmiştir.⁵²

Mustafa Kemal, 2 Şubat 1935 tarihinde CHP Teşkilatı ve İkinci Seçmenlere yönelik bir beyanname yayınlamıştır.⁵³ 8 Şubat 1935 tarihinde yapılacak seçimler için CHF Umumi Reislik Divanı’nın Ankara, Afyon, Antalya, Denizli, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Kütahya, Sivas, Tokat, Muğla, Niğde, Yozgat, Çankırı ve Kastamonu vilayetleri olmak üzere toplam 16 adet milletvekili sandalyesinin boş bırakıldığını ve buralara parti tarafından aday gösterilmeyeceğini beyan etmiştir. Boş sandalye bırakılma gerekçesini “Cumhuriyetçi ve milliyetçi olmakla beraber fırkamız programından başka bir programla ve fırkacı olmanın tabii kayıtları dışında serbest çalışacak samimi yurttaşların ulus kürsüsünden yapacakları tenkitler ve söyleyecekleri mütalaalarla milli çalışmanın kuvvetleneceği kanaatında bulunuyoruz” ifadeleri ile açıklamıştır. 1931 yılı seçimlerinden beri yapılmakta olan bu uygulamanın hükümet çalışmalarının ulus önünde yapılan tenkitlerle karşılaştırılmasına fırsat verdiğini ve yurttaşların siyasal olgunluğunu arttırdığını söylemiştir. Bu nedenle CHP’ye mensup ikinci seçmenlerin bağımsız adaylara oy vermelerini talep etmiştir.⁵⁴

Ali Fuat Paşa, Halil Bey, Hüseyin Hüsnü Bey, Galip Kemali Bey, Refet Paşa, Saffet Bey, Necmi Güneş Bey, İhsan Şerif Bey, Cemal Dönmez Bey, Ziya Molla Bey, Ali Haydar Bey, Memduh Erden Bey, Habib Bey, İsmail Şefik Bey, Mehmöet Rıfat Bey, Hasan Sarp Bey, Ali Fethi Bey, Abdi Mehmet Remzi Bey, Mehmet Rıfat Özberk Bey, Ali Fethi Deniçe Bey, Ali Rıza Bey, Sadık Bey, Hasan Bey, Mithat Şükrü Bleda Bey, Halil Bey, Mustafa Ali Bey, Hidayet Keşfi Bey, Mustafa İbrahim Bey, Raif Nezihi Bey, Ali İhsan Paşa gibi isimler bağımsız aday olmuşlardı.⁵⁵

Mustafa Kemal, 4 Şubat 1935 tarihinde millete hitaben yayınladığı beyannamesinde ise⁵⁶ “Sevgili Yurtdaşlarım” diye seslenerek yeni milletvekili seçimine girerken, geçen dört yılın işlerini gözden geçirmenin faydalı olacağını, bu suretle çetin yıllarda kendisinin önderi bulunduğu Cumhuriyet Halk Fırkası’na destek olan ve doğru yolu gösteren güvenin yerinde olduğunun kolaylıkla anlaşılacağı ifade etmiştir. 1930 ve 1931 yıllarından beri

⁵¹ İlk defa meclise giren kadın milletvekilleri için Bkz. Tevfik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi, İstanbul, 1995, s.332.

⁵² Mehmet Ö. Alkan, “Milli Şefli Tek Parti Döneminde Seçimler (1939 ve 1943 Seçimleri)”, **Prof. Dr. Bülent Tanör Armağanı**, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2006. s. 327. (ss. 323-361).

⁵³ **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 640-641.

⁵⁴ Bağımsız adaylara oy verilmesi tebeinin 1935 yılı için ilginç bir örneğine rastlanmaktadır. CHP, İstanbul’da bağımsız milletvekili olmak için adaylığını koymuş olan Refet Paşa için ikinci seçmenlerden bir ricada bulunmuştur. “Fırkamızdan ayrılık fikirleri tarihimizde belgeli olan bu zât” olarak nitelenmesine rağmen mecliste serbest tartışma ortamını sağlamak için Refet Paşa’ya oy vermelerini istemiştir. Bkz. **Ulus**, 7.2.1935.

⁵⁵ Kadıköylü tüccarlardan Hasan Sarp, Moskova Sefiri Galip Kemali Söylemezoğlu, Eski İttihat ve Terakki Partisi Genel Sekreteri Mithat Şükrü Bleda ve İzmir’den adaylığını koyan Doktor Mustafa Ali’nin kısa görüş veya programları için bkz. İhsan Güneş, **Atatürk Dönemi Türkiye’sinde Milletvekili Genel Seçimleri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1.Baskı, 2017, s. 433-435.

⁵⁶ **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 641-644.

dünyanın, genel bir sıkıntı içinde olduğunu, her yerde ürünlerin fiyatlarının düşmüş olduğu halde alıcıların azaldığını, ticaret dengelerinin bozulmuş, iş hacimlerinin daralmış, en sağlam paraların dahi sarsılarak düşmüş veya düşürülmeye mecbur kalmış olduğunu söylemiştir. Türkiye'nin de sarsıntılara bilhassa maruz kaldığını; çünkü ziraat maddelerinin fiyat düşkünlüğü ve yurdun geniş ölçüde sanayi ürünlerine olan ihtiyacı nedeniyle alışveriş açığının daha çok arttırmakla yüz yüze bıraktığını dile getirmişti. Bu zorlukların ve çetin şartların, her alanda yeni kurumlar yapmaya mecbur olan Türkiye'nin ilerlemesini durduracak mahiyette olduğunu eklemişti. Geçen dört yıl içinde, kendisinin ve Chp'nin, ulusun başlıca bu meselelerini halletmek vazifesinde olarak en nazik ulus davalarını en isabetli tedbirlerle en doğru yollarda takip ettiğini ve her alanda olumlu neticeler aldığını söylemişti. Ekonomide, ticaret dengesini sağlayacak ve ulusun satın alma kabiliyetini koruyacak tedbirler bulunduğunu, iş ve değişme hacimlerinin daralması konusunun birçok ülkelerden önce durdurulduğunu ve yurt için yeni kazanç yolları bulmaya verilen önemin iyi etkilerinin hissedilmeye başlandığını “geniş ölçüde sanayileşme hareketi, devletçe ve ulusça alınan yeni durumun en belli vasfıdır” sözleriyle ifade etmişti. Ziraat ve sanayi ürünlerinin fiyatlarında düşkünlüğün durduğu, hatta genel olarak yükselme başladığını; ziraat ve sanayi ürünlerinin miktarlarının dahi birçok ülkelerde azalmaya ve azaltılmaya mahkûm olduğu halde, Türkiye’de bir artma görüldüğünü söylemişti. Ekonomik tedbirlerin doğruluğu ve sağlamlığının ulusun genel yaşayışında ve her şeyden önce devletin maliyesinde olumlu tesirini derhal gösterdiğini, şiddetli ve sert tasarruf tedbirleriyle dengesi sağlanan devlet bütçesinin 1931 yılından sonra her yıl denge içinde artmaya başladığını; vergilerin indirilmiş olduğu halde tahsilatta ve bütçe toplamında artma kabiliyeti görüldüğünü, sağlam bir mali bünyenin ve ekonomik durumun her yıl daha çok iyileştiğini söylemişti. “Uluslararası güvensizlik ve kuşku devrinde, biz, büyük Türk ulusunun yüce menfaatlerine en uygun tedbirleri büyük hassasiyetle takibettik” diyen Mustafa Kemal, barışı seven ve onu her türlü saldırı niyetlerinden uzak bir surette uluslararası iyi geçinmeyi amaç tutan ülkelerle birlikte bir siyaset izlendiğini ve bu amaca hizmet eden karşılıklı antlaşmalar imzalandığını söylemiştir. Dış siyasetteki yaklaşımı ise iki ayrı değerlendirmeye tabi tutmuştur:

“Bugün Türk ulusu iki köklü vasıfla uluslararası münasebetlerde kendini göstermektedir. Bunlardan biri ulusumuzun kendini müdafaa için sarsılmaz bir azim sahibi olarak hürmet edilmeğe layık bir kudrette olması, diğeri, ulusumuzun dostluklarına ve ittifaklarına, ahval ne olursa olsun, değişmez bir sadakatle riayetkar olacağına inanılmasıdır. Türk vatani, ulusun bu yüksek vasıfları güvencine dayanarak ilerlemektedir.”

Mustafa Kemal, gelecek dört yıl içinde ortaya koyulacak eserlerin de geçen senelerdekilerden daha çok ve daha verimli olacağına kesin ve samimi inancını belirterek kültürel, sosyal, ekonomik ve sağlık alanlarını kapsar biçimde ana hatlarla görüşlerini şu şekilde dile getirmişti:

“Ekonomide, maliyede, nafıada, kültürde ve milli müdafaa ile iç ve dış siyasette doğruluğu denenmiş gidiş yollarında azimle yürüyeceğiz. Ekonomide sanayileşme programımızı tahakkuk ettirmek, ürünlerimizin nefasetlerini ve standartlarını tanzim ve muhafaza etmek, her türlü deniz ekonomisini genişletmek, her türlü maden ekonomisini büyütmek, küçük kredi müesseselerini vücuda getirmek kararındayız.

Sanayileşme devrinde ihtikâr suretinde bir fiyat pahalılığına mahal vermemek için ciddi kontrol tedbirleri genişlettirilecek ve pekleştirilecektir.

Maliyede vergi ıslahatına devam olunacaktır. Bu ıslahat, yurttaşın mali yükümlerini, yersiz sıkıntılara ön vermeyecek surette düzeninde ödemesini temine matuftur. Tedrici ve iktisadi gelişmeye uygun bir terakki ile devletin hazinesini çok kudretli bir hale getirmek esaslı bir umdemizdir.

Nafia programımızı durmadan takip edeceğiz. Asırlardan beri ihmal edilmiş olan vatan bayındırlığını şimdiye kadar büyük zorlukları yenerek nasıl takip edebildikse, bundan sonra, daha ziyade dikkat ve sebat ile takip edeceğiz. 1935 senesi nihayetine kadar demiryolları Diyarbekir'e varmış kömür havzasına ve Antalya'ya doğru uzanmış olacaktır. Erzurum hatları faaliyetle ilerliyor ve ilerleyecektir.

Sağlık ve sosyal yardım faaliyetimiz önümüzdeki yıllarda daha ziyade genişleyecektir.

Büyük Türk ulusunun kadın ve erkek seçmenleri

Bir yurdun en değerli varlığı, yurttaşlar arasında ulusal birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık duygu ve kabiliyetlerinin olgunluğudur. Ulus varlığını ve yurt erginliğini korumak için bütün yurttaşların canını ve her şeyini derhal ortaya koymağa karar vermiş olmak, bir ulusun en yenilmez silâhı ve koruma vasıtasıdır. Bu sebeple, Türk ulusunun idaresinde ve korunmasında ulusal birlik, ulusal duygu, ulusal kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir.

Yüksek ve inkılâpçı bir kültür seviyesine varmak için, önümüzdeki yıllarda daha çok emek vereceğiz. Müspet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar beden terbiyesinde kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli, kudretli bir nesil yetiştirmek, ana siyasanızın açık dileğidir.

Yüce Türk ulusundan itimat isterim. Yeniden deruhte edeceğimiz ağır vazifeleri yüz akı ile başarmak ve ulusumuza müspet hesaplanın verebilmek samimi kaygımızdır. Bu onurlu ve ağır vazifeli yolda, birlikte çalışabileceğim arkadaşlarımı yüce seçiminize sunuyorum.”

1935 yılı seçimlerinden sonra 8 Şubat 1935 tarihinde yayınladığı beyannamede⁵⁷ ise Mustafa Kemal, “Bana ve Partime inancınızı ve güveninizi gene gösterdiniz, saylav namzedi olarak size sunduğum arkadaşları yüce seçiminize değerli buldunuz” ifadeleri ile başladığı ifadesini “Öz dileğimiz yurdun yüceliği, yurttaşın genliğidir” şeklinde tamamlamıştır.

1939 yılı genel seçimleri, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin ardından yapılan ilk seçimler olmuştur.⁵⁸ 27 Ocak 1939 tarihinde seçimlerin yenilenmesine dair bir önerge kabul edilmiş ve yeni bir seçim sürecine girilmiştir. Bu seçimlerde iki dereceli seçim

⁵⁷ **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 644.

⁵⁸ Bu konu hakkında ayrıca bkz. Mahmut Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Kalite Matbaası, Ankara, 1974, Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1838-1945)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1986.

usulüne devam edilmiştir. Seçimlerin bir an önce tamamlanabilmesi için, valiliklere çekilen telgraflarda adli memurların ve gerekirse de askeriyede görev yapan sivil memurların seçim için gerekli işlemlerde yardımı istenmiştir. Seçmen bilgileri mahallelere asılmış, seçmen bilgisinde yanlışlıkları olanların müracaat ederek yanlışlıkların giderilmesi gerektiği de duyurulmuştur.⁵⁹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, “Milli Şef” unvanı⁶⁰ ile 24 Mart 1939 tarihinde CHP’nin yeni milletvekili adaylarını ilan eden bir beyanname neşretmişti.⁶¹ “Sevgili vatandaşlarım” diyerek başladığı beyannamesinde milletvekili adaylarını seçerken vatandaşların temayülleri ile davrandığını belirtmişti. Parti teşkilâtında ve halk tabakaları arasında çok dikkatli tetkikler yaptığını, memleketin geniş mıntıklarında partiye mensup ikinci seçmenlerin takdir ve tavsiyeleri demek olan istişare oylarına müracaat edildiğini ifade etmişti. Millet hizmetindeki vazifelerin iç ve dış siyaset âleminde çetin olduğu devirlerde yaşandığını, ancak vatanın emniyet ve imarını geniş olarak ilerletmek istendiğini; vatandaşlar arasında huzur ve saygının korunmasının vazifelerin başında tutulduğunu; Cumhuriyet Halk Partisi’nin, memleketin bütün çalışan ve kıymetli evlâtlarını hizmet yoluna sevk etmekteki başarısının her gün daha çok kendini göstermekte olduğunu, nifaksız ve huzur içinde bir çalışma hayatının nimetlerini vatandaşlara sağlamanın başlıca emel kabul edildiğini ifade etmiştir. Dış siyaset sahasının şüpheli ve karışık bir devrinde bulunulduğunu, Türkiye’nin, ne vazifeler karşısında bulunacağını kesin olarak tespit etmeğe imkân olmadığını, bu ihtimaller karşısında ancak kudretli milletlerin, kendilerini ve insanlığı kurtarabileceklerini, kudretli milletlerin muhabbet ve emniyete dayanan bir birlik içinde vatandaşlarının yüksek menfaati için her fedakârlığı yapmağa hazır olan imanlı, iradeli milletler olduğunu, nihayetinde vatandaşların oylarının “kalbî beraberlik ile itimat, milletimizin kudretine yeni bir delil” olacağını söylemişti. İmar, kültür, endüstri programlarına geniş ölçekte devam edileceğini, özellikle köylü ve çiftçi halkın kazancının artırılıp gelir seviyesini yükseltmek, bunun için geniş ölçekte ziraat ve ilk tahsil imkânlarını bulmanın başlıca amaç olacağını ifade etmişti. “Bana ve riyaset etmekle iftihar ettiğim Cumhuriyet Halk Partisine yüksek itimadınızı lâyük görmeyi isterim” diyen İnönü, “Ben ve Büyük Millet Meclisi âzası arkadaşlarım, itimadınızı, kıymetli bir emanet gibi vicdanımızın içinde muhafaza edeceğiz. Size, açık alınla işlerimizin hesabını vermek, hiç gözönünden ayırmadığımız bir borç olacaktır. Türk milleti ilerleyen ve daima yükselen bir heybetli varlıktır. İçerdeki ihtiyaçlar ve sıkıntılar ne kadar çok olsa, dışarıdaki siyaset buhranları ne kadar karışık ve dolaşık görünse, bütün bu zor şartların içinden, Türk milletinin itibar ve refahı artmış ve genişlemiş olarak çıkacağına samimî ve kat’i olarak inanıyoruz ve güveniyoruz.” demişti.

⁵⁹ Tansu Barış Mahmutoğlu, “Atatürk’süz İlk Seçimler-1939 Seçimlerinde CHP’nin Çalışma ve Propagandaları”, *Atatürk Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2016, s. 43.; Önder Duman, “Tek Parti Döneminde CHP’de Bir Parti İçi Demokrasi Denemesi: 1939 Seçimleri ve İkinci Seçmenlerle “İstişare”, *CTAD*, Yıl 13, Sayı 26 (Güz 2017), s. 213. (ss. 208-235).

⁶⁰ Hakan Uzun, “Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm Ve Milli Şef Kavramları”, *ÇTTAD*, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), s. 258. (ss. 233-271).

⁶¹ **Milli Şef’in Söylev, Demeç ve Mesajları**, Derleyen, Kadri Kemal Kop, Akay Kitabevi, Cumhuriyet Matbaası, Ankara 1945, s. 30-32.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkan Vekili Dr. Refik Saydam ve Genel Sekreteri Dr. Fikri Tüzer de ikinci seçmenlere hitaben bir beyanname yayınlamıştı.⁶² Beyannamede Cumhuriyet Halk Partisi mevzuatına göre, partiyi ilgilendiren bütün işler için lüzum gördüğü kararları almak, Büyük Millet Meclisi azalıkları seçimini idare etmek ve partinin milletvekili adaylarını kararlaştırmanın hak ve salâhiyetinin Parti Riyaset Divanı’na ve adayları ilân salâhiyetinin de partinin Değişmez Genel Başkanı’na ait olduğu belirtildikten sonra CHP’nin Değişmez Genel Başkanı Millî Şef İsmet İnönü’nün Türk milletinin siyasî hayatında halkçı bir idarenin yüksek ve ileri tekâmüllerini kurmayı ve devlet idaresi üzerinde milletin yönetimini en mükemmel bir hale getirmeyi, millet hizmetinde takip edeceği siyasetin ilk ve ana düsturu olarak ele alması ve millî hâkimiyetin hakikî ve yegâne temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin tam bir güç ve manzarasıyla millet huzuruna çıkması lüzumunu her fırsatta ilân ve ifade buyurması nedeniyle memleketin birçok kısımlarında partinin ikinci seçmenleriyle temas etmeyi ve seçmenlerle Riyaset Divanı’nın görüşlerini kararlaştırmak üzere doğrudan doğruya ikinci seçmenlerle bir toplantı yapmayı kararlaştırdığını duyurmuştu. “Milletin siyasî hayatında ilk defa tatbik edilen bu usul Genbaşkur’un bütün partililere olan muhabbet ve itimadının bir ifadesi olmakla beraber bundan husule gelecek bir neticenin de bütün milletimizce partimiz mensuplarının siyasî rüşt ve olgunluklarına bir misal telâkki edileceğini de dikkat gözü önünde bulundurmalıyız.” diyerek oyların sadece kalp ve kafaların mahsulü olmasına dikkat etmeyi millî bir vazife olarak telâkki etmek gerektiğini beyan etmişlerdi.

1943 yılında yapılacak seçime dair ise, 14 Ocak 1943’te yapılan meclis toplantısında yeni bir seçim yapılması oybirliği ile kabul edilmiştir. 14 Aralık 1943’de çıkarılan 56 maddeden oluşan 4320 Sayılı Mebus Seçim Kanunu, Cumhuriyet döneminde çıkarılan ilk seçim kanunu özelliğini taşımaktadır. Kanunda, kimlerin oy kullanabileceği, seçimlerde kaç milletvekili çıkarılacağı ve nasıl bir sistem içinde seçimlerin yürütüleceğine dair açıklamalar bulunmaktadır. Kanuna göre,

1- Her 40 bin nüfus için bir milletvekili, nüfusu 40 binden az olan yerler için ise yine bir milletvekili seçilmesi kararlaştırılmıştır.

2- Valilik tarafından seçimlerin yapılacağıın tebliğ edilmesi ve kadın-erkek seçmenlerin defterlerinin hazırlanması kararlaştırılmıştır. Bu defterlerin seçim kararı alındıktan sonra en geç 10 gün içerisinde yetkili makamlara bildirilmesi gerektiğinden söz edilmiştir.

Kanun içerisinde seçmen olabilmek için gerekli olan şartlar da belirtilmiştir. Kanuna göre seçmen olabilmek için şu şartlar gereklidir:

- 1- Türk olmak
- 2- 22 yaşını bitirmiş olmak
- 3- Amme hizmetlerinden men edilmemiş olmak
- 4- Mahcur olmamak (akli dengesinin yerinde olmaması)

⁶² “Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkan Vekili’nin (Dr. Refik Saydam) ve Genel Sekreterinin (Dr. Fikri Tüzer) Beyanname” Ulus Gazetesi, 23 Mart 1939.

- 5- Yabancı bir tebaadan olduğu iddiasında bulunmuş olmamak
- 6- Yabancı bir devletin resmi hizmetinde bulunmamış olmak

Bu altı maddeye ek olarak, askerlerin seçimlerde oy kullanabilme hakkının bulunmadığı kanunlaştırılmıştır. Kanun içerisinde mebus seçilemeyecek kesim de açık bir şekilde belirlenmiştir. Buna göre mebus olarak seçilemeyecek insanlar ise şu şekilde belirtilmiştir:

- 1- Yabancı devlet resmi hizmetinde bulunanlar,
- 2- Ağır hapis cezasıyla, hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal ve hileli iflas suçlarından biriyle mahkûm olanlar,
- 3- Mahcurlar⁶³,
- 4- Yabancı tebaadan olduğu iddiasında bulunanlar,
- 5- Amme hizmetlerinden men edilenler,
- 6- Türkçe okuma-yazma bilmeyenler,
- 7- 30 yaş altında olanlar.

Bu maddelere ek olarak ordu mensubu kişilerin de milletvekili adayı olamayacağı kanunlaştırılmıştır. Asker kökenli olup milletvekili olmak isteyen adayların, askerlik görevinden seçim kararı alındıktan sonraki 10 gün içerisinde istifa etmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca kanununun 11. maddesinde belirtildiği üzere, hâkim, müftü, merkezden atanmış taşra memurları, belediye başkanları, üç gün içerisinde istifa etmedikleri takdirde seçime katılma hakkını kaybetmektedir.⁶⁴ 1943 yılında yapılan bu seçimde de iki dereceli seçim sistemi devam ettirilmiştir. Seçimin en önemli özelliği ise; tek partili dönemin son seçimi olmasıdır. Seçim bölgelerindeki en önemli değişiklik, Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılarak yeni bir seçim bölgesi haline gelmesi olmuştur. Bir önceki dönemde seçim bölgesi sayısı 62 iken Hatay ile bu sayı 63'e yükselmiştir.⁶⁵ İkinci seçmen listeleri, 13 Şubat 1943'te belirlenmiş, ikinci seçmenlerin seçilmesi ise 15-20 Şubat 1943 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 28 Şubat 1943 tarihinde ikinci seçmenler oylarını kullanmış ve seçim tamamlanmıştır.⁶⁶ Seçimler Cumhuriyet Halk Partisi'nin zaferi ile sonuçlanmış ve yeni dönemde mecliste 455 milletvekili yer almıştır.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, "Milli Şef" unvanı ile meclisin yedinci devresi milletvekili seçimi dolayısıyla 23 Şubat 1943 tarihinde CHP'nin yeni milletvekili adaylarını ilan eden bir beyanname yayınlamıştır.⁶⁷ II. Dünya Savaşı'nın etkilerinin Türkiye'de en fazla hissedildiği bu dönemde İnönü, beyannamesini büyük oranda bu konuya hasretmiştir. "Aziz

⁶³ Mahcur: Malını kullanmaktan men edilmiş, mal üzerindeki tasarruf yetkisi elinden alınmış kimse.

⁶⁴ Kanun için bkz. **Resmî Gazete**, Sayı 5281, 17 Kanunuevvel 1942.

⁶⁵ Ahmet Demirel, **Tek Partinin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.273.

⁶⁶ Kadir Unat, "Tek Parti Döneminin Son Genel Seçimi: 1943 Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Propagandaları", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 56, 2015, s. 244.

⁶⁷ **Milli Şef'in Söylev, Demeç ve Mesajları**, Derleyen, Kadri Kemal Kop, Akay Kitabevi, Cumhuriyet Matbaası, Ankara 1945, s. 150-154.

Vatandaşlarım!” diye seslenen İnönü, seçmenlerin Cumhuriyet Halk Partisi’nin memleket idaresinde verdiği “imtihanların feyizli neticelerini insafli ve ölçülü gözlerinizin önünden bir daha geçirmenizi dilerim” diyerek partiye verilen salahiyetin azim ve güvenle devam etmesi ümidini dile getirmiştir. Milletlerin yaşayış şartları ve birbiriyle münasebetleri çığırından çıktığı bir zamanda Türkiye’nin geçirdiği sarsıntıları, geride kalan dört sene boyunca kurulan hükümetlerin üstesinden geldiğinden söz etmiştir. Hükümetlerin isabetli tedbirler arayarak insanlığın ıstırap ve yıkıntı senelerini Türkiye’de tahammül olunur bir surette geçirtmeğe çalıştığını ifade etmiştir. Memleketin imarının durdurulmadığını, memleketin kültüründe her yönde ve her yolda ilerleme hamlesini hızlandırmaya ve genişletmeye çalışıldığını, memleket eğitimini, bir bütün olarak hem sayısı ile hem kıymeti ile yükseltmek için çabaladığını söylemişti. Ahlâkta ve karakterde sağlam temelli vatandaşlar yetiştiren ilköğretimi en kuytu köye kadar kadın erkek bütün vatandaşlara ulaştırmaya gayret edildiğini, teknik öğretimde kadın erkek her vatandaşa, kendi geçimini temin edecek çalışmayı en ufağından en yükseğine kadar her türlü sanatı öğretebilen bir teşkilâtın bütün memleketi kaplamasına çalışıldığını ifade etmişti. Devam etmekte olan II. Dünya Savaşı ile ilgili ise sözlerine şu şekilde devam etmişti:

“Biz daha ufuklar kararmaya başlarken, vatanımızın selâmeti için her fırtınayı göğüslemeğe karar vermiştik. Milletimiz, memleket müdafaası için hiç bir zaman, geçirdiğimiz bu dört seneki kadar, çok masraf etmedi. Silâh altına aldığımız evlâtlarımız da hiç azalmadı. Bir taraftan bu fedakârlık öte taraftan gizli hiç bir istilâ emelimiz olmaması, siyasetimizi açık ve sağlam tutuyor. Gelecek zaman için de yine uyanık, hazır her fedakârlığı göze alacak halde bulunmalıyız. Vatandaşlarımın asla unutmamalarını isterim ki, bu gün muharebeye tutuşmuş kırk millet varsa bunun belki otuz beşinden fazlası tutuşmak istemiyordu. Harp devam ettikçe meseleler sadeleşmiyor. Daha karışık ve etrafa sirayetleri ve tesirleri daha meçhul oluyor. Vatandaşlarım iyice bilirler ki önümüzdeki ihtimalleri açık olarak görüp söylemeğe imkân yoktur. Onun için gelecekte de Cihan Harbi karşısındaki siyasetimiz şu olacaktır: Milletler ailesi içinde kimseye düşmanlığı olmayan bir millet sıfatıyla kendi topraklarımızı, halkımızı ve menfaatlerimizi emniyette bulundurarak yaşamak! Dünya felâketinden azap ve ıstırap duyuyoruz. Karışmamak ve buluşmamak için elimizden geleni yapacağız. Fakat bu harpten masun kalmanın yalnız bizim iktidarımızda olmadığını biliyoruz. Onun için hiçbir fedakârlığı esirgemeyeceğiz. Hazırlıklarımızı her zamandan ziyade artırmağa çalışacağız. Harp içinde olduğu gibi, harp sonunda uyanık ve kararlı olmak vazifemizdir. Bu kadar güç ve birbirine zıt şartlar içinde memleketimizi idare edip selâmete çıkarmak, bizim için büyük ıstıraplarla dolu bir iştir. Bu ıstırapları severek dayanılır hale getiren vatana karşı vazife aşkıdır. Büyük vazifelerin yüklerini mesuliyet sahiplerine taşıtan kudret, Türk milletinin beraberliğinin, takdirinin ve itimadının tükenmez kaynağından geliyor. Vatandaşlarımın seçim reyleri, Türk milletinin işlerini engin fırtınalı sahalarda yürütmeğe çalışan vatandaşları maddî manevî bütün feyizlerle kuvvetlendirecektir.”

İnönü, Cumhuriyet Halk Partisi’nin yeni adaylarını takdim ederken memlekette dengeyi ve zamanın öğretebileceği isabeti koruyacak tecrübelilerle, memleketin gelecek idaresinde

sorumluluk hisselerini alacak gençlerin beraber çalışmaları gerektiğine inandığını ifade etmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin köyden meclis guruplarına kadar bütün teşkilâtının esas vazifesinin, vatandaşlara yardım etmek olduğunu; bu esası, partinin hiçbir çalışmasında gözden ayırmayacağını ilave etmiştir. Yeni gelecek meclisin, Cihan Harbi devrinin tecrübelerinden istifade etmiş olarak memlekette beraberliği, milletçe birbirine dayanmayı göz önünde tutarak vatanseverlik, çalışkanlık gibi yüksek meziyetleri ile memlekette birliğe zarar verecek her türlü hareketlere ve akıntılara şiddetle karşı koyacağını söylemiştir. Birçok yerde adayların milletvekili sayısından fazla olduğunu belirterek oy istemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM:

1946 SEÇİMİ

1943-1946 yasama dönemi siyasi açıdan oldukça hareketli geçen bir dönem olmuştur. Bu dönemde, meclis içerisinde hararetli tartışmalar, istifalar ve yeni bir partinin kurulması gibi önemli siyasi gelişmeler olmuştur. Bütün bunların yanısıra II. Dünya Savaşı’na girmemiş olsa da Türkiye bu savaşın olumsuz etkilerini oldukça hissetmiştir.

1945 yılının başlarında artık Türkiye çok partili hayata geçiş sürecini hızlandırmıştır. Dış politik gelişmelerle oldukça paralel biçimde çift kutuplu dünyada Türkiye siyasal rejim olarak da müttefik bulunduğu Batı dünyasının siyasal rejimine geçiş sürecini hızlandırmıştır.

19 Mayıs 1945 tarihinde, İsmet İnönü’nün daha liberal bir yönetim amaçladığını söylemesi, muhalif milletvekillerine yeni bir imkân tanımıştı. 7 Haziran 1945 tarihinde Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü “Dörtlü Takrir” olarak bilinen bir önergeyi Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu’na vermişti. Önerge; genel anlamda, demokrasiye geçişi, savaş politikalarından vazgeçilmesini, kişi hak ve özgürlüklerinin tanınmasını ve çok partili siyasi yaşamın gerekliliğinin üzerinde durmuştu.⁶⁸ Dörtlü Takrir, mecliste reddedilmiş ve bunun üzerine Adnan Menderes ve Fuad Köprülü basında hükümete karşı sert eleştirilerde bulunmuştu. Bu eleştiriler partiden ihraç edilmek ile sonuçlandı. İhraç kararını eleştiren Refik Koraltan da partiden uzaklaştırıldı. Celal Bayar ise, daha sonraki süreçte istifa etti ve istifasından sonra Dörtlü Takrir’i imzalayan dört ismin Cumhuriyet Halk Partisi ile ilişkileri kesildi.

1 Kasım 1945 tarihinde İsmet İnönü, demokrasi adına Türkiye’de partilerin gerekliliği üzerinde durmuştu. Bu açıklamadan sonra, yeni muhalefet partilerinin kurulmasının önü açılmış ve Cumhuriyet Halk Partisini eleştirmek amacıyla bu dönemde birçok parti kurulmuştu. Bu partilerden en önemlisi ise 7 Ocak 1946 tarihinde Celal Bayar liderliğinde kurulmuş olan Demokrat Parti idi. Demokrat Parti’nin dışında kurulan bir diğer parti ise Milli Kalkınma Partisi idi. Partinin kurucusu Nuri Demirağ, havacılık sanayisi ile uğraşan bir iş adamıydı ve Türk Hava Kurumu ile birkaç problem yaşamıştı. Türk Hava Kurumu, Nuri Demirağ’ın şirketine vermiş olduğu uçak siparişlerini, istediği standartta yapmadığını iddia ederek almayı reddetmiştir. Gerçekleştirilen davalar sonucunda Nuri Demirağ haksız bulunmuş ve bu durum onun siyasete girmesine neden olmuştu.⁶⁹ Nuri Demirağ, 27 Ekim 1945 tarihinde, Milli Kalkınma Partisi’nin açılışını yapmış ve faaliyetlerine başlamıştı. Yayınlanan parti nizamnamesinde, tek dereceli ve nispi seçim sistemini savunurken, Cumhurbaşkanı’nın beş yılda bir yapılacak olan seçimlerde halk tarafından seçilmesi taraftarıydı. Hızlı bir şekilde şehirlerde örgütlenmesini gerçekleştiren Milli Kalkınma Partisi, 1946 yılının mayıs ayına geldiğinde 14’ü İstanbul’da olmak üzere 114 adet teşkilata sahip olmuştu.⁷⁰

Liberal Demokrat Parti, Türk siyasi yaşamında kendisine çok kısa bir süre yer edinebilmişti. 11 Mart 1946 yılında Kazım Demiraslan, Sabri Manyas, Abdülkadir Aytaç ve Suphi Kula ortaklığında kurulan bu parti, seçim için yeterli teşkilatlanmayı

⁶⁸ Karpat, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, s.233.

⁶⁹ Zahir Avşar; Elif Emre Kaya, “Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, 2012, s.119.

⁷⁰ A.g.m., s.120.

sağlayamadığından dolayı kendisini feshetmişti. 1946 yılında yapılan genel milletvekili seçimlerine katılmış olmasına rağmen istediği sonucu alamamıştır.⁷¹

Yalnız Vatan İçin Partisi, Liberal Demokrat Parti gibi seçimlere katılan bir diğer parti idi. 21 Haziran 1946 tarihinde İstanbul'da Yaşar Çimen, Kaya Mutlu, Adil Aktaş, Baki Zorlukaya ortaklığında faaliyetlerine başlayan parti, 1946 seçimlerine katıldıysa da istenilen bir sonuca ulaşamamıştı. Partinin hiçbir şehirde yerel teşkilata sahip olmaması, örgütlü bir yapı içinde hareket edememesi partinin 1952 yılında kendini feshetmesine neden olacaktı.⁷²

Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, 17 Haziran 1946 tarihinde, Etem Ruhi Balkan, Salahattin Yorulmazoğlu, Mehmet Şükrü Sekban, Necmettin Deliorman gibi isimlerin liderliğinde İstanbul'da kurulmuştu. Toplam şube sayısı İstanbul dâhil 17 adetti. Tek dereceli ve nispi seçim sistemini savunmuştu. Ekonomide serbestliğin devlet denetiminde olması gerektiği fikrindeydi. Sermayenin insanlar üzerinde etki kurmasına izin vermeyecek şekilde özel girişimlerin olabileceği bir ekonomik politika taraftarı olmuştu.⁷³

Cumhuriyet Halk Partisi, seçim sürecinden önce birçok kanun hakkında değişiklikler yapmıştı. Yıllardır süren otoriter yönetim yerini daha liberal bir yönetim anlayışına bırakmış ve seçimlerde halk desteğini alabilmek için çalışmıştı. Cumhuriyet Halk Partisi, 1947 yılında yapılması planlanan seçimin, Demokrat Parti'nin hızlı bir şekilde gelişim göstermesi ve güç kazanması sonucunda bir sene erkene alınması kararlaştırılmıştı. Bu doğrultuda 21 Temmuz 1946 yılında bir seçim yapılmasına karar verilmişti.⁷⁴

Cumhuriyet Halk Partisi, 1946 seçimleri için yeni bir seçim kanunu yürürlüğe koymuştu. Bu kanunda; tek dereceli seçim sistemine geçilmiş, liste usulü çoğunluk sistemi benimsenmişti. Türkiye'deki genel seçimlerde ilk defa tek dereceli bir sistem ile genel seçime gidilecekti. 1946 yılı seçimlerinin en önemli özelliği bu olmuştu. 1943 yılında çıkarılan seçim kanunu esas alınarak hazırlanan yeni kanun, seçmen ve adaylar ile ilgili şartlar ile ilgili değişikliğe gitmemiş, şartları aynı şekilde korumuştur.⁷⁵ Seçimler açık oy, gizli tasnif esasına dayandırılarak yapılacaktı.

1946 seçimlerine Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Milli Kalkınma Partisi, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Yalnız Vatan İçin Partisi katılmıştır. Bu partiler arasından sadece Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti meclise girmeyi başarabilmiştir. Seçim sonucu, Cumhuriyet Halk Partisi'nin isteği şekilde sonuçlanmış ve 465 milletvekilliğinden 397 tanesini kazanmıştı. Oran olarak göz önüne alınırsa, CHP %85,4, Demokrat Parti ise %13,1 oranını yakalamıştır.⁷⁶ Demokrat Parti; seçim için gerekli örgütlenmesini sağlayamamış, 465 milletvekili adayından sadece 273 aday gösterebilmiş, 16

⁷¹ Ahmet Yeşil, **Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.167.

⁷² Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)**, Arba Yayınları, İstanbul, 1995, s.706.

⁷³ A.g.e., s.704.

⁷⁴ Onur Çelebi, "Türkiye'de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri", *Turkish Studies*, Cilt 10, Sayı 1, 2015,

⁷⁵ 5 Haziran 1946 Tarih ve 4918 Sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu. Bkz. Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler 1877-1999**, TESAV Yayınları, Ankara, 2002, s.23.

⁷⁶ Erol Tuncer, **1950 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara, 2010, s.7-8.

bölgede ise seçime katılmamıştı.⁷⁷ 1946 Seçimleri Türk Demokrasi Tarihi açısından oldukça önemli bir seçim olmuştur. Seçimler sonucunda yıllardır tek başına iktidar olan Cumhuriyet Halk Partisi, artık meclis içinde tek parti olmaktan çıkmış ve Demokrat Parti muhalefeti ile karşı karşıya kalmıştır. Meclise üçüncü bir partinin girişi ise, 20 Temmuz 1948 tarihinde Millet Partisinin kurulması ile gerçekleşecektir.

Millet Partisi; Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti’nin birlikte hareket ettiği savı ile gerçek bir muhalefet olma iddiasıyla ortaya çıkmış bir partidir. Millet Partisi kurucuları arasında Mareşal Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Osman Bölükbaşı gibi önemli isimler yer almaktadır.

1- CUMHURİYET HALK PARTİSİ

a) Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Reisicumhur İnönü’nün Ankara Radyosunda İrad Buyurdukları Seçim Nutku⁷⁸

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü birkaç güne kadar seçimlerin gerçekleşeceğini dile getirerek konuşmasına başlamış; vatandaşlara, vatani idare edecek kadroyu sandıkta tayin edeceklerini bildirmiştir. Sevinç içerisinde seçimi beklediğini aktaran İnönü, seçimin tek dereceli olmasından duyduğu hoşnutluğu “Yeni seçimin, bütün vatandaşların iştirakiyle tek dereceli olarak yapılması, milletimiz için büyük muvaffakiyettir. Bu merhale, bizim aziz dileğimizdi. Bu, bizim, uzun senelerden beri sebat ile üzerinde yürüdüğümüz bir programın neticesidir” diyerek kamuoyuna aktarmıştır. 1938 yılında Cumhurbaşkanı olduktan sonra özellikle dış politikada yaşanan gelişmeleri kısaca özetleyen İnönü, İkinci Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasındaki hassas dönemde bile ülkedeki sorunların açık olarak dile getirmeye çalıştıklarını söylemiştir. 1946 seçimlerinde ise hem tek dereceli olmasını hem de birden çok partinin katılmasını ve bu ortamda halkın kararının beklenmesini Türk siyasi hayatında yeni bir ilerleme, aşama olarak değerlendirmiştir. Konuşmasının devamında kendine ve Cumhuriyet Halk Partisi’ne gelen eleştirilere yanıt veren Cumhurbaşkanı, en önemli eleştirinin Cumhurbaşkanlığı vazifesinin yanında Parti Başkanlığı’na devam etmesinden dolayı geldiğini bildirmiştir.

Kendisi ve Cumhuriyet Halk Partisi’ne yönelik eleştirileri değerlendiren İnönü, en büyük eleştirinin Cumhurbaşkanlığı görevi ile birlikte Parti Başkanlığı’nı da yürütmesi üzerine geldiğini söylemiştir. Fakat bu eleştirinin yersiz olduğunu bildirmiş; mevcut durumun anayasal bir mesele olduğunu dile getirerek Anayasa’nın devlet yapısındaki bütün güçleri Büyük Meclis’te topladığını açıklamıştır. İnönü, devletin başı olan Cumhurbaşkanı’nın ülkenin yönetimi yüksek menfaat ve denge gerektirdiği zaman kullanabileceği gücü olmadığını söyleyerek böyle bir durumun ortaya çıkması halinde denge ve uyumu koruyabileceğinin üzerinde durmuştur. İnönü, Cumhurbaşkanı’nın Parti başkanı olmasına kanunca bir engel olmadığını fakat Cumhurbaşkanı’nın bu durumu kötüye kullanması durumunda bunun hesabını soracak Meclis’in hazır olduğunu vurgulamıştır. İnönü, mevcut

⁷⁷ Ahmet Demirel, **Tek Partinin İktidarı: Türkiye’de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.312-313.

⁷⁸ **Aydın Tarihi**, sayı 152, Temmuz 1946.

Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanı'nın görevini yapabilmesi için onun meclis içerisinde bir çoğunluğa dayanması gerektiğini dolayısıyla partisi ile seçime giden Cumhurbaşkanı'nın seçimi kazanmak için çalışmalar yapmasının her vatandaş gibi onun da hakkı olacağını savunmuştur.

Bütün bu değerlendirmelerin yanında bir vatandaşın Cumhurbaşkanı olduğunda siyasi partiler ile ilişkisini kesmesi gerektiğinin de savunulabilir bir tez olduğunun altını çizen İsmet İnönü, bu tezi gerçekleştirmek için Cumhurbaşkanı'nın milletvekillerinden ayrı ve başka bir seçimle başa gelmesini ardından hükümete ve meclise karşı belirlenen ayrı yetkileri olabileceğini söylemiştir. Kendisine parti başkanlığı konusunda eleştiri getirenlerin bu yönde bir anayasa davası açmaları durumunda hukukça anlaşılır bir tartışma süreci olacağını da eklemiştir.

İsmet İnönü, Cumhurbaşkanlığı görevine bir partinin liderini değil; halk içinden birini ya da partinin yardımıyla seçilen bir milletvekilini getirmenin devletin en başını meclis karşısında ettiği yeminden başka bir etkiye bağlamak olacağını belirtmiştir. Türkiye'de devletin en üst mercii olan Cumhurbaşkanlığı görevinin kanuni ya da manevi hiçbir güç olmadan bir siyasi partinin etkisi altında bulunmasının sakıncalı sonuçlar doğuracağını da ortaya koyan İnönü, meselenin kendisinin devletin başında kalıp kalmama meselesi olduğunu belirtmiş ve bunun seçim zamanı vatandaşlar tarafından tartışılmasının doğal olduğunu söylemiştir. Seçim zamanlarında vatandaşın oy kullanırken Cumhurbaşkanlığı'na kimi aday göstereceklerini de mecbur olduklarını aktaran İnönü, bu sebeple seçim öncesinde kendisine yönelik konuşma ve yorumlardan kırınglık duymayacağını açıklamıştır.

İnönü, karşısında bulunanlara yakıştıramadığı şeyin, hem kendisini ister görünmek, hem başkanı olduğu partinin kazanmamasını istemeleri olduğunu; partisi seçimi kaybettiği vakit veya partisinin çokluğu kazanıp da kendisinin milletvekili seçilmediği zaman, Cumhurbaşkanlığı'ndan çekilmenin doğal bir şey olduğunu bütün vatandaşların bilmesi gerektiğini söylemiştir.

Bu sözleri ile, kendisinden kurtulmak isteyen vatandaşlara da açık yolu göstermiş olduğunu; bir çok yerde yapılan propagandalar gibi "İnönü başımızda kalacak ve Halk Partisi çekilecek" telkinlerinin aldatıcı olduğunu; Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı yapılan tenkitlerin, onun hükümetlerinin programlarına ve başarılarına karşı yönelmekte olduğu ifade etmiştir.

Köylerde yapılan ilkokulların, vatandaşlara verdiği zahmet ve yüklerin, seçim propagandasının bir konusu haline getirildiğini; oysa bu mesele ile yirmi seneden beri uğraşıldığı ve şimdi üzerinde yürünen usulün, üçüncü kez teşebbüste bulunan bir yol olduğunu vurgulamıştır. Büyük Millet Meclisi'ni kadın ve erkek, hiç olmazsa ilköğretime kavuşturmadan, köylünün kalkınmasını ve memleketin ilerlemesinin temin edilemeyeceğini; on sene içinde köylerde ilköğretim davasını halletmenin imkân yoluna girdiğini; bu yolda yürürken, köylünün karşılamayacağı zorluklarda ona yardım etmenin, onun yükünü hafifletip kolaylaştırmanın vazife olduğunu söylemiştir. Herhalde, zorluk çekilen yerlerde, köylü vatandaşların okul yapılarını temin edecek çareleri, yerine ve güçlüğüne göre devamlı olarak göz önünde bulundurulacağını; köy okulu meselesinin vatandaşlarda çaresiz bir ıstırap konusu olmasının ihtimali olmadığını, "Eğer biz millet davalarında doğru ve ciddi

olmayı ihmal etmek istidadında olsaydık, bu meselenin seçimde bize karşı bir propaganda konusu olmasına meydan vermemeyi, bilirdik” sözleri ile açıklamıştır.

“Senede 120 milyon lira tutan Toprak Mahsulleri Vergisini büsbütün kaldıracak yerde, 40 milyonunu alıkoyarak, köy okullarına karşılık tutabilirdik” diyen İnönü, bunu yapılmadığını; çünkü bu usulün, aşarın daha az oranda da olsa, devam etmesi anlamına geldiğini ifade etmiştir.

Asırlar süren aşar veya mahsul vergisinin, köylünün ekonomik ve sosyal hayatının gelişmesine esaslı olarak mâni olduğunu ve bugün 30 milyon değerinde tahmin olunan senelik okul yapılarını, köylü yardımı usulü olmaksızın 50 milyon liraya bile çıkarmanın mümkün olmadığını söylemiştir. Senede iki bin okul yapmaya çalışacak yerde, iki yüz okur yaparak, on senede bitirilecek işi, yüz sene sürüklemek gerekeceğini; yer yer güçlükler için, köylüye, cinsine göre yardımları, devamlı olarak takip ederek neticenin elde edileceğine inandığını ifade etmiştir.

“Köylerde ilköğretim dâvasından vazgeçemeyiz” diyen İnönü, bu dâvayı geciktirip sürüklenmemek gerektiğini; köylünün meslek bilgisinde, sanat hayatında ve ordu hizmetimle veriminin hiç olmazsa iki misli artmasının ilköğretime bağlı olduğunu; Toprak Kanunu’nun esasen gerek geniş, gerek dar topraklı bölgelerle arazi kamulaştırılırken, sahibine yeter miktarda arazi bırakılacağı gibi, mahalli imkân ve şartlara göre gerekli tesisleri ve donatımı bulunan arazinin de kanunca göz önünde tutulmuş olduğunu; vatandaşları, çiftliklerinde ortakçı ve yarıcı olarak çalıştırılan bazı politikacıların çiftliklerin ortakçı yarıcılara dağıtılması ihtimalini, kendilerine atfetmişlerdir, diyerek şı sözleri sarf etmiştir:

“Memleketin büyük davasını düşünmeyip de, yalnız iktidar mevkiinde kalmayı emel edinseydik, büyük toprak sahibi, Mecliste ve memlekette, her yerde nüfuzlu vatandaşları, bize karşı ayaklandırmazdık. Biz, davanın, milletimiz için selâmet çaresi olduğunu biliyoruz ve büyük arazi sahibi bir çok vatandaşlarımızın sağduyusuna ve milletseverliğine güveniyoruz.”

Eskişehir’de yerli bir köy bildiğini ve bütün köyün bir çiftlik sahibinin mülkü olduğunu; yine Eskişehir’de bir muhacir köyünün, kurulu yetmiş sene olmasına rağmen bugüne kadar bir dönüm toprakları olmadığını ifade etmiştir. Bu örneklerin bir çok ilde sayılabileceği, hem memlekette esaslı ıslahat davacısı olmak, hem de Türk vatandaşlarının köylü hayatı sürmelerine göz yummak tavrının sergilenemeyeceğini ifade eden İnönü, “Türk köylüsünü serf halinden kurtaracağız. Bu, bizim ana davamızdır. Bu uğurda uğrayacağımız tarizlere şerefle göğüs gereceğiz” demiştir.

Orman davasının da seçim esnasında kendilerine karşı kullanıldığını ifade eden İnönü, bu memleketin ağaçsız kalmanın tehlikelerini doksana seneden beri gördüğünü, yalnız cumhuriyet devrinde partinin, orman meselesini her medenî memlekette olan usul ile halletmeyi gözüne alabildiğini, memleketin, yarım asır içinde tamamen çıplak ve iskan olunmaz bir hale gelmek tehlikesi karşısında bulunurken bu davayı ihmal etmediklerini, bu dava ile on senedir uğraşıldığını, ilk senelerde, vatandaşların çektikleri sıkıntının çok büyük olmasına rağmen bütün memleketi kaplayan yüz kadar işletme kurulduktan sonra şikâyetlerin çok azalmış olduğunu; bugünkü dertlerin, sınırlı yerlerde olduğu ve az zamanda sıkıntı çeken vatandaşların geçimlerini sağlamanın mümkün olduğunu söylemiştir.

Siyasî propaganda için zengin ve verimli olmasına rağmen okul, toprak, orman işlerinin özel hiç bir menfaat vermeyen konulardır olduğunu söyleyen İnönü, partisinin bunları program olarak yalnız Türk milletinin büyük menfaatleri ve sağlam geleceği için göze aldıklarını ifade etmiştir. Vatandaşların bu işlerin esasındaki ehemmiyeti ve iyi niyeti düşünürlerse, her biri uzun senelerin emeği olan davaları yarıda bırakmak vebalini üzerlerine alamayacaklarını belirtmiştir.

Hayat pahalılığının da, Cumhuriyet Halk Partisi hükümetlerine karşı başlıca tarizler arasında olduğu, içinde bulunulan ekonomik durumun temel sebebinin İkinci Cihan Harbi ve daimî seferberlik olduğu, teferruata ait tartışmalar ne kadar dallandırılırsa da harbin başlıca tesirinin gözden düşürülemeyeceğini ifade etmiştir. Herkesin aldığı malın fiyat yüksekliğinden ve sattığı malın fiyat düşüklüğünden şikâyetçi olduğunu, bu halin dünyada bir barış kurulup malların fiyatı kararlı oluncaya kadar devam edeceğini; hayat pahalılığının toplulukların sürekli derdi olduğunu; 1936 ve 1937'deki hayat pahalılığı derecesini bugün düşünülürse ona erişilmez bir cennet hayali gibi hasret çekileceğini dile getirmiştir.

Hâlbuki 1937'de hükümetten çekildiği vakit, başlıca kusur olarak hayat pahalılığı ile eleştirildiğini dile getiren ve hayat pahalılığından, maaşlı ve dar gelirlili olan vatandaşların geçim seviyelerinin düştüğü acı bir hakikat olarak kabul eden İnönü, harp seneleri esnasında, bu vatandaşların en büyük fedakarlığı yapmış olduklarını; partisinin önümüzdeki senelerde ilk vazifesinin, bu vatandaşların sıkıntılarını azaltmak olacağını ifade etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi hükümetlerinin bir dikkatlerini de, insaf ile göz önüne almak gerektiğini söyleyen İnönü, milletin büyük kütlesini teşkil eden çiftçi vatandaşları koruduğunu ileri sürmüştür. Köylerin bugün, 1939 durumundan daha düşkün seviyede olmadığını, zaten türlü ihtimaller ve vazifeler karşısında memleketin kuvvetli, dayanıklı bir halde bulunabilmesinin köylü vatandaşların, maaşlı vatandaşlar kadar ıstırap içine düşmemiş olmaları ile anlaşılabilirliğini ve böylece Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetlerinin köylü vatandaşları ne kadar korumuş olduğunun anlaşılacağını ifade etmiştir. Köylümüzün kalkınması, yükselmesi ve geçiminin artmasını, siyasî hayatının başlıca bir davası olarak gören İnönü, ilk tedbirlerini ilköğretim, toprak sahibi yapmak ve köylü mahsulünü değerlendirmek olarak sıralamıştır.

Orman ve keçi yüzünden geçim sıkıntılarının yerine yeni çareler bulunmasını “acele işimiz”; köy gruplarının da, şehirler gibi, daimî doktorları olması, teknik öğretimin ve atölyelerin köy gruplarına yanıştırılmasını “yakın işlerimiz” olarak niteleyen İnönü, memleketin Cihan Harbi'nden önce bütçesinin yüzde kırkını ve Cihan Harbi esnasında bazen yüzde altmışını aşan bir miktarını ordusuna verdiğini hatırlatmıştı. Dünyanın siyasî vaziyetine ve vatanın emniyetine bağlı olan bu durum içinde, memleketin selâmete ermiş ve bir çok imar işleri yapabilmiş olmasını, Cumhuriyet Hükümetleri için anılmaya değer hizmetler olarak sayılması gerektiğini ifade etmişti.

Ekonomik hayatın genel gidişinde, memleketin milli gelirinin artmış olduğunu, bunun Cumhuriyet Halk Partisi programlarının doğruluğuna bir işaret olduğunu ifade eden İnönü, millî gelirin 1939'a göre artmış olduğunu dile getirmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi hükümetlerinin, kendi içinde meydana çıkan şüpheli bir işi hiç bir zaman yarıda bırakmamış olduğunu, hepsini milletin gözü önünde adalete teslim ettiğini, ilerde de partinin hareket yolunun böyle olacağını ifade etmiştir. İkinci Cihan Harbi’nde Türk idaresinin büyük bir temizlik imtihanı verdiğini, milyarlar sarf ettiği ordusu içinden, göze görünür bir zengin yetişmediğini, geçimleri çok düşmüş olan valilerden, çiftlik sahipleri türemediğini, eğer idare temiz olmasaydı, harp yıllarında devlet fabrikaları elinde bulunanların ve her çeşit ticareti kontrol edenlerin çok şeyler yapabileceklerini dile getirmiştir.

“Bize karşı her şeyin söylendiği zamanlarda, alını açık ve temiz olarak millet karşısında bulunuyoruz” diyen İnönü, memlekette ihtikâr, vurgunculuk, karaborsacılık olduğunu ve hükümetlerin bunlarla canla başla uğraştığını, “Soyulan vatandaşlar şikâyetçidir. Takip ettiğimiz vurguncular, daha çok şikâyetçidirler” sözleri ile ifade etmiştir. Bu durumun harp buhranının doğal hastalıkları ve siyasî muhaliflerin zengin propaganda konuları olduğunu vurgulamıştır.

“Memleketin kaderi sizin elinizdedir” diyen İnönü, “Şimdi, size, günlük seçim konuları üstündeki büyük politika meselelerini anlatacağım” ifadesinden sonra Cumhurbaşkanı olduğundan beri, belirli bir dış politika takip edildiğini ifade etmiştir. Harp sonrasındaki durumun, bütün dünya için ve özellikle vatan için ehemmiyetli ve nazik olduğu noktası üzerinde durmuştur. Memleketin 1918’de olduğu kadar önemli meseleler karşısında bulunduğunu, boğazların, dolayısıyla İstanbul ve çevresinin emniyeti meselesinin masa üstüne getirilmesi ihtimali olduğunu söylemiştir. Doğu vilayetleri için dünyanın dört köşesindeki komitelerin hareket haline olduklarını ve bu meselelerin bütün milletçe varlık ve bağımsızlık ile ilgili bir durum yarattığını dile getirmiştir. Bu gün harp zamanında olduğu kadar silâh altında asker tutmak zorunda kalındığını, memlekete mâl olduğu bütün sıkıntılara rağmen asker sayısının henüz azaltılmayacağını, dünyada çabuk ve esaslı olarak her millet için barış kurulmasını yüreктen dilenmesine rağmen bunun kurulup kurulmayacağını kestirilemediğini ifade etmiştir.

“Barışsever, hiç kimsenin malında gözü olmayan, kendi haklarından ve toprağından hiç bir fedakârlık yapmamak kararında bulunan Türk milletinin davasını selâmete götürmek ödevindeyiz” diyen İnönü, bugünkü dış politikanın ana hatlarının, vatani selâmete götüreceğine inandığını, takip edilen dış politikada milletin desteğini görmeye devam edeceğinden emin bulunduğunu dile getirmiştir. Memleketin dışarıya karşı emniyet politikasını, seçim propagandası için temel tutmayacağını, milletin büyük hakları, aziz toprakları ve canından kıymetli olan istiklal davasını kendisi gibi, her vatandaş için, en başta düşünülecek bir değerde olduğunu bildiğini, vatandaşların üzerlerine aldıkları vebali tartarak kararlarını vereceklerini sözlerine eklemiştir. Memleketin dış politikasında selâmetli yolun, ancak kendisinin hamiyet ve maharetiyle bulunabileceği iddiasında asla olmadığını; yalnız kendilerini beğenmemekte mübalâğaya düşerek ve memleket için açık sözlü bir politika yerine, herkesin yüzüne gülen bir politika güdülmesinden sakındığını ifade etmiştir. Eski Doğu’da pek revaçta olan “idare-i maslahat” yolunun, Batı’da hiç bir devleti, özellikle büyük devletlerden hiç birini oyalayıp aldatamayacağını, davaları açık bilerek cesaretle görüp söylemenin, tek selâmet yolu olduğunu söylemiştir.

Uzun emeklerle varılan bugünkü iç politika hayatını, ayaklanmalara ve sarsıntılara mahal vermeden yerleştirmenin hedef olduğunu; seçim devrinin, şahsına ve partisine karşı reva görülen taşkınlıklarından ve tertiplerinden hiç bir kırgınlık duymayacağını; seçim bittikten sonra sınırların yatışacağını, fırtınalı suların durularak halk idaresinin verimli çalışmasına büyük bir hız geleceğine kuvvetle ümidi olduğunu ifade etmiştir. Hükümetin ilk ele alacağı ve devamlı olarak uğraşacağı işlerden birinin, memurların geçim seviyelerini düzeltmeğe çalışmak olacağını; adalet mekanizmasının önemini yeni siyasî hayatımızda en öne çıkarmış olduğunu gördüğünü, hürriyet ve demokrasi hayatında vatandaş şerefine yoksun kalması ve devlet kanunlarının şaşmadan ve aksamadan işlenmesini, yargıçların dirayet ve adaletine kaldığını; bundan dolayı adalet mekanizmasının kolay işler bir hale gelmesi için alınacak tedbirlerin en önde geleceğini söylemiştir. Yargıtayı hesapsız teferruattan kurtaracak istinaf mahkemelerinin hemen kurulmasını, yargıçların daha esaslı bir surette yetiştirilmelerini ve onların geçimlerinde ve emekli haklarında özel hükümler düşünülmesini yerinde gören İnönü, vatandaşlar arasında türlü siyasî kanaatlerin, düşmanlıklara ve kargaşalıklara mahal vermeyecek bir yolda yürüyebilmesinin yargıçlara ve iyi kanunlara bağlı olduğunu ifade etmiştir. Seçimin sınırlı devrinden geçip huzura ve feyizli çalışmaya kavuşmanın, millî iradenin tecellisi ile sağlanacağını; bu iradenin gerçek ve temiz bir surette meydana çıkmasının, müşterek muvaffakiyet, kanuni vazife ve şahsî şeref olacağını vurgulamıştır. Seçimi idare edecek memurların, kanunların hükümlerini, her vatandaş ve her parti hakkında, gözlerini kırpmadan tatbik etmesi için, cesur ve kendilerinde güvenleri olacağını; hür vatandaşların serbest oylarının meydana çıkmasının, kanunî ve vicdanî borç olduğunu; milletin rızasıyla tayin olunmayan iktidar mevkiinin hiç bir kıymeti ve hiç bir meşru tarafı olmadığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra milletin rızası ortaya çıktıktan sonra, bunu kıymetten düşürmek için yapılacak propagandanın ve gösterilecek maddî veya manevî direncin de hiç bir önemi olmayacağını; seçimde milletin serbest iradesinin meydana çıktığına milletin kendisinin inanmasının davanın esası olduğunu söylemiştir.

“Kadın ve erkek vatandaşlarım” diye seslenen İnönü, “Bana ve başkanlık ettiğim şerefli partiye oy vermenizi istemek için kendimde cesaret buluyorum. Bize oy verirseniz, memleketin iç ve dış politikasında doğru yolları bulabileceğimize ve memleketin ilerlemesinde ve yükselmesinde sizi memnun edecek başarılar elde edeceğinize güveniyoruz” demiş ve sözlerini “Karar sizindir” diyerek tamamlamıştır.

b) Millî Şef İnönü'nün Yeni Seçimin Sona Ermesi Münasebetiyle Yayınladıkları Beyanname⁷⁹

İnönü yeni seçimin sona ermesi münasebetiyle yayınladığı beyannameye Türk milletinin kadın ve erkek seçmenlerin büyük oranda katılımı ile milletvekillerini seçtiğini; yeni Büyük Millet Meclisi'nin muhtelif partililerden ve bağımsızlardan kurulmuş olmasının, vatan için büyük başarı olduğunu; artık Türkiye'nin millî hayatında yeni bir devreye girildiğini ifade etmiştir. “Her şeyden evvel seçim zamanının sınırlı sözlerini karşılıklı bağışlayarak ve unutarak vatanda huzur, çalışma devrinin açılması ilk vazifedir” diyen İnönü,

⁷⁹ **Ayın Tarihi**, sayı 152, Temmuz 1946.

Büyük Meclisteki çalışmalarda karşılıklı saygı içinde olarak fikir ayrılıklarını vatan için yapıcı bir şekilde ayarlamamanın vazife olduğunu; iktidar ve karşı partilerinin Büyük Mecliste, Belediyelerde ve Basın dünyasında bir arada verimli olarak çalışabilmelerinin milletçe sınavını vereceklerini; bu sınavın başarı ile verilmesinin, bugünkü ve gelecek nesiller için çok faydalı olacağını; vatandaşları arasında dostluğun bozulmaması için bütün dikkatin kullanılacağını belirtmiştir. Yeni Büyük Millet Meclisinin, memleket ve millete kıymetli hizmetler başarmasını dileyerek sözlerine son vermiştir.

c) Başbakan Şükrü Saraçoğlu’nun Nutku⁸⁰

“Türk çocukları bir medeniyet ve imparatorluk kurmuş adsız kahramanların adsız çocuklarıyız” diye söze başlayan Saraçoğlu, memlekette yabancıların ve komşuların toprağına dikilmiş bir tek göz olmadığını, aynı teminatın komşular tarafından verileceğine inanmaya çalıştığını dile getirmiştir.

Kurulmuş olan imparatorluğun son asırlarda dar kafalı ve cahil sultanlar tarafından idare edildiği için süratle erimeye, çürümeye ve yıkılmaya başladığını; bu çöküntünün, geçen asrın son ve bu asrın ilk yıllarında baş döndürücü bir sürat aldığını ve bunun iç işlerine de sirayet ettiğini; böylece dirayet, basiret ve ehliyetin yerini süratle cehalete, taassuba ve irticaya bıraktığını; kapitülasyon denilen canavarın tahtına daha iyi yerleştiğini; dünyu umumiye denilen baş belâsının da öldürücü ve yıkıcı vergileri, yabancılar eliyle toplama yolunu tuttuğunu; tekel, imtiyazlı şirketler, şimendiferler, limanlar, rıhtımlar, fenerler, havagazları, tramvaylar elektrikler, telefonlar ve saire, memleketi yalnız soyan ve kaynakları kurutan fermanlı şirketlere verildiğini ifade etmiştir. Bütün bu müesseselerin, Türk çocuklarının kavalık ve jandarmalıktan başka bir iş yapmak kabiliyetinde olmadıklarına içeride birçoklarımızı, dışarıda ise herkesi inandırmış olduklarını; onlar bu yollarda şuurla çalışarak, iktisadi ve mali hayatın son kandamlasını emerken, askerlik yükünün yalnız Türk ırkından olan çocuklara yüklendiğini; onların Rumeli, Balkanlarında ve Arabistan çöllerinde asırlarca öldüğünü ve eridiğini söylemiştir. Memleket böyle bir durumda iken 1914 harbine girildiğini; ne varsa onun harpte verildiğini, eridiğini ve mağlûp düşüldüğünü ilave etmiştir.

Harbin sonunda masalar etrafında toplanan diplomatların, zaten yok olan Türkiye’yi bütün bütün yok etmek için zorluk çekmeyeceklerine kani olduklarını ve bu kanaatle işe başlayarak, taşları Türk kokan, toprakları Türk kokan, ağaçları Türk kokan yerleri bile, birer birer şu veya bu devlete mâl etmeye başladıklarını ve hatta ettiklerini ifade etmiştir.

Bu korkunç ve kara günlerde ve her türlü ümidin söndüğü dakikalarda milletin ayaklandığını ve Anadolu yaylalarının tepelerinde bir sesin gürlediğini; bu sesin, “hayır biz varız” dediğini; bu sesin, Mustafa Kemal’in diri ve erkek sesi olduğunu; bu büyük adamın işe başlar başlamaz, Türk çocuklarının Mustafa Kemal’in bayrağı altında ölmeyi tercih ederek cephelere koştuklarını; diğer taraftan da memleketin akıllı ve imanlı çocuklarının milletvekili olarak Ankara’da toplandıklarını ve bugünkü Büyük Millet Meclisi’nin temellerini kurduklarını dile getirmiştir. Cephelere koşanların, Türk kumandaları altında ve her cephede

⁸⁰ Vatan Gazetesi, 9 Temmuz 1946.

düşmanları yendiklerini ve ana topraklardan kovduklarını ve Türk bayrağının şerefini bir kere daha yükselttiklerini söylemiştir.

Yüksek bir asker olduğu kadar değerli bir diplomat olduğu anlaşılan İsmet Paşa'nın, Lozan'a giderek Türk topraklarının hudutlarını Türk istiklâlinin bütünlüğünü bütün dünyaya kabul ettirdiğini ve böylece kapitülasyonların mezara, düyünü umumiye ve inhisar idarelerinin birbiri ardınca memleket dışına atıldığını belirtmiştir.

Muharebe bitmesine rağmen vatan hudutların içinde oturan Türk çocuklarının yorgun, bitkin olduklarını; bir taraftan memleketin kuvvet ve servet kaynakları olan müesseseler hâlâ yabancıların ellerinde bulunuyorken diğer taraftan da cehalet, irtica ve taassup her çeşit ileri adımlara mani olduğunu; uzun harp yıllarının tahribatına katlanmış olan kahraman bir nesilden yeni yeni kahramanlıklar istenmek zorunda kalındığını ilave etmiştir. “Çünkü çok geri kalmıştık ve kaybedilecek zamanımız yoktu” diyen Saraçoğlu Mustafa Kemal ve arkadaşlarının iktisadi ve mali sahalarda derin ve geniş devrim hareketlerine hazırlandıklarını; bu hazırlanmalar etrafındaki konuşmaların Halk Partisi'nin temellerini attığını; bu partinin süratle işlere başladığını; yirmi küsur yıl içinde pek çok işler yaptığını ifade etmiş ve şöyle demişti: “Padişah kovuldu, yeni rejim kuruldu, lâiklik ilân edildi, fes yerini şapkaya bıraktı. Türk harfleri ve garp kültürü kabul edildi. Üniversiteler, fakülteler ve okullar çoğaldı ve bu ilim yuvalarında okuyan öğrencilerin sayısı ise 340.103'den 1.523.297'ye yükseldi. Güzel bir Ankara şehri yaratıldı. Diğer şehirlerimiz ve köylerimiz de birer derece daha iyileşti, halkımızın içtimaî seviyesi yükseldi”

Bazı yabancıların Türk çocuklarını ve Türk vatanını nasıl boğmuş olduklarının apaçık görüldüğünü; bütün bunları yapan yabancıların ve Türk çocuklarında kavas ve jandarmalıktan başka kabiliyeti bulunmadığını iddia edenlerin, başlarını kaldırıp bakacak olurlarsa bir taraftan Türk vatanının demir ağlarla örülmekte olduğunu görürken, diğer taraftan, 1922'de on iki milyon civarında dolaşan Türk çocuklarının bugün on dokuz milyona çıkararak çelik kollarla vatana nasıl sarıldıklarını; vaktiyle pek iptidaî olan bilgi yuvalarının değerli bilginlerle nasıl kaynaştıklarını ve toprakların bankalar, fabrikalar, müesseselere nasıl süslendiğini göreceğini ifade etmiştir. Nitekim bu yolda yürüyerek fermanlı ve imtiyazlı şirketlerin birer birer satın alındığını ve perişan halde bulunan bu varlıkların işler bir hale getirmeye çalışıldığını; Türk çocuklarının harbin boşalttığı yerleri birer birer işgal ettiğini ve daha fazlasını yapmağa başladığını dile getirmiştir.

Bir taraftan bu siyasî, içtimai ve iktisadi hamleler yapılırken, diğer taraftan memleket içinde geniş fikir ve hareket cereyanlarının kökleştiğini ve böylece birlik ve beraberlik hareketlerinin görünmeye başladığını; bunlardan da altı ok denilen parti doktrininin doğduğunu ifade etmiştir. Bu doktrine göre Halk Partisi'nin halkçı olduğunu; bu sıfatla halk menfaatiyle karşılaşan menfaatler olursa halkın lehine bir yol tutulduğunu; Halk Partisi'nin cumhuriyetçi olduğu, kafasında bundan başka bir rejim kullanan her ferdin sadece mürteci olduğunu; Halk Partisi'nin inkılâpçı olduğu, fikirde ve maddede yeni yeni hamleler yapmak lazım olunca, toprak kanununda olduğu gibi, onu yapmak için tereddüt edilmediğini söylemiştir. Saraçoğlu diğer ilkeleri ise şu şekilde tanımlamıştır:

“Halk Partisi milliyetçidir, yani Türk'tür. Ben Türküm diyen adama Türk muamelesi, ben Türk değilim diyen adama da sadece misafir muamelesi yapılır. Halk Partisi devletçidir,

yani halkın malı sayılan varlıkları ödeyerek devlete mal eder. Ormanlar, madenler, Merkez Bankası ve saire gibi bundan başka Halk Partisi hükümetleri ferdin yapmadığı veya yapamadığı işleri yapar. Halk Partisi lâiktir, yani din ve dünya işlerini birbirinden ayırmış ve dinin, hırsların kaynaştığı dünya işlerine karışmasını yasak etmiştir.”

Partinin bu altı okunun ayrı ayrı birer kuvvet teşkil ettiği gibi hep beraber olunca bir parti için çok zaruri ve büyük bir varlık teşkil ettiğini dile getiren Saraçoğlu, altı okun milletın bağına saplanmış birer hançer değil, bilâkis yetişen gençliğe rehberlik eden çok kıymetli birer meşale olduğunu sözlerine eklemiştir.

Saraçoğlu, son günlere kadar dış politikayı beğenmeyen iyi niyetli bir adam bulunmadığını; iç politikada ise ne yapılsa muarızları memnun etmenin mümkün olmadığını söyleyerek, nutkunu sadece memleketin mali, İktisadi ve kültürel işlerine hasredeceğini ifade etmiştir.

Lozan'da gümrük bağlarının çözülmüş ve böylece sanatları himaye edici kanunlara yol açılmış olduğunu söyleyen Saraçoğlu, bu sayede memleketin her tarafının fabrika bacalarıyla süslenmeye başladığını ve üretim toplamının yarım milyar lirayı çok aştığını; bu gibi işlere devletin de 250.000.000 liradan fazla para yatırmış olduğunu; fabrikaların genel gücünün 20.000 beygirden 447.000 beygire çıkmış olduğunu ifade etmiştir. Zonguldak havzasının imparatorluk devrindeki en yüksek istihsalinin ancak 900.000 ton olduğu; ancak bugün devletleştirilmiş ve ıslah edilmiş olan aynı havzadan, 1945 yılında 3.718.000 ton kömür üretildiğini; bu rakamın 1938'den de 1.130.000 ton fazla olduğunu dile getirmiştir. Linyitteki gelişmenin çok daha önemli olduğunu; krom, bakır ve demir üretimindeki ilerlemenin ise her ümidin ve hesabın üstüne çıktığını; adetleri 1.300'ü aşan diğer fabrika, maden ve işletmelerin kendilerinden beklenen neticeleri fazlasıyla yapmış olduğu ve böylece halkın harp yıllarında daha az sıkıntı çekmiş olduğunu ilave etmiştir.

Saraçoğlu, devletin bayındırlık politikasının tamamen cumhuriyetle ve demiryolu inşasıyla başlamış olduğunu; yabancı şirketlerden satın alınanlarla beraber bugün milli hatların uzunluğunun 7.520 kilometreye ulaştığını; şirketlerden alınan demiryollarının hizmet ve emniyet bakımından ıslahı için de 44 milyon lira sarf olduğunu ifade etmiştir.

Demiryollarının uzunluğunun yalnız yüzde 80 artmış olmasına rağmen işletme faaliyeti, eski genel toplama göre yolcu nakliyatında yüzde 700 ve eşya nakliyatında yüzde 650 artış göstererek senede yolcu adedi 44.000.000'nu aşmış ve eşya nakliyatı 8.500.000 ton kilometreye ulaşmış olduğunu söyleyen Saraçoğlu, ticaret filosunun eski rejimden ticaret filosu olarak 43.000 tonilato hacminde 29 parça gemi devir almış olduğunu vurgulamıştır. İkinci dünya savaşı esnasında 20.000 tonilâto hacminde 9 parça gemi kaybetmiş olunmasına rağmen bugün ticaret filosunun 146.000 tonilâto hacminde 66 adet yük, yolcu gemisine yükselmiş bulunduğunu; yeni gemilerin bunlara ilâvesi için de bazı anlaşmalar yapılmış ve bazı anlaşmaların yapılmakta olduğunu dile getirmiştir.

Yabancı şirketlerin malı olan limanların satın alındığını; fakat demiryolu programına uygun olarak yurdun liman ve iskele ihtiyacını karşılamak üzere yeni bir inşa programı için de çalışılmakta olduğunu söyleyen Saraçoğlu, Cumhuriyet, Osmanlı imparatorluğundan, çoğu bozuk ve bugünkü motorlu vasıtaların gerektirdiği şartlara uymayan 18.335 kilometrelik bir

yol şebekesi devraldığını, bugün bu şebekenin uzunluğunun 43.511 kilometreye varmış bulunmakta olduğunu ve bundan başka 5.000 kilo-metresi devlet bütçesinden, 6.000 kilometresi de özel bütçeden olmak üzere 10.000 kilometrelik yol sistemli bir bakım altına alınmış olduğunu ifade etmiştir.

Su işlerine esaslı olarak 1938’de başlanmış olmasına rağmen başlıca sulara etütler yapılarak dar yollar içinde çay taşkınlarına engel olucu 290 kilometre sed, 183 kilometre kurutma kanalı, 819 kilometre sulama kanalı açılmak suretiyle 80 bin hektar arazinin su baskısından kurtarılmış, 18.000 hektar arazinin kurutulmuş ve 20.000 hektar arazi de sulanmış olduğunu söylemiştir.

Bayındırlık işlerinde bir müddet dağılık çalıştıktan sonra devlet yapılarının bir elden idareye başlandığını; bu sayede 1935 yılından 1945 sonuna kadar 67.000.000 lira harcanmak suretiyle okul, hastane, hükümet konağı ve saire olmak üzere 1.260 tane yeni bina meydana getirilmiş olduğunu; bu miktara yakın binanın da esaslı surette tamir edildiğini ve 20 milyon lira sarfedilerek yer sarsıntılarının acıların azaltılmaya çalışıldığını dile getirmiştir.

Cumhuriyet devrinden önce hepsi de yabancı imtiyazlı şirketler elinde olmak üzere yalnız üç şehirde elektrik ve elektrikli tesisler bulunduğunu ve bu tesislerin 20 yabancı şirketin imtiyazı altında olduğunu söyleyen Saraçoğlu, elektrik santrallerinin gücünün de 30.000 kilovattı aşmadığını; Cumhuriyet devrinde öncelikle bu yirmi şirketin mallarının satın alındığını; sonra 180 yerde yeniden şehir elektrik santrali ve şebekeleri kurulduğunu; elektrik santrallerinin gücünün 30.000’den 240.000’e çıkarıldığını ifade etmiştir. Posta, telgraf ve telefon faaliyeti ve tesislerinin hayli arttırıldığını, yabancı telefon şirketlerinin tasfiye edildiğini; 90 şehirde devlet eliyle işletilen 36.000 abonelik şebeke kurulduğunu ilave etmiştir.

Ankara’da büyük bir radyo istasyonu kurulduktan başka yine Ankara’da ve İstanbul’da yeni birer istasyon inşasına başlanmış olduğunu belirten Saraçoğlu, 1938 yılında mütevaziane başlayan devlet havayollarının süratle inkişaf ederek sefer adedi 269 iken 2.382’ye ulaştığını; taşınan yolcu sayısının 400 iken 18.000’i aştığını söylemiştir.

Koca imparatorlukta tarım alanındaki müesseselerin 15’i bulmazken Cumhuriyetin bilhassa son yıllarında bu müesseselerin adedinin 150’yi geçtiğini; bu sayede dışarıdan toprak mahsulleri ithal etmek şöyle dursun harice ihraca bile başlanmış olduğunu; Meşrutiyet’ten 23.000.000 baş hayvan devralan Cumhuriyet’in son yılda bu rakamı 41.000.000’a çıkarmış olduğunu ifade etmiştir.

“Hepimiz bilmeli ve inanmalıyız ki, madenler gibi ormanlar da şahısların değil, memleketin ve milletin malıdır. Bu servetler para kazanmak için değil, muhafaza edilmek ve yerine yenisi bulunmak veya yetiştirilmek için işletilir” diyen Saraçoğlu, Tarım Bakanlığı’nın ormanları zalim baltanın tahribatından korumak için bütün tedbirleri almış ve gün geçtikçe biraz daha iyileşen yolda ilerlemeye başlamış olduğunu söylemiştir. Aynı bakanlığın yurt içindeki tohumları ıslah ettiğini; bu yolda mesainin ilk semeresi olarak pamuk tohumlarını baştan başa ıslah ettiğini, hububatın ıslahı yolunda da geniş adımlar atılmaya başlandığını eklemiştir.

Tamamen ilmî ve fenni esaslara göre kurulmuş olan ziraat fakültelerinin bir taraftan pek çok öğrenci yetiştirmekle beraber diğer taraftan memlekete esaslı hizmetler görmeye başlamış olduğunu; memleketin hayatî saydığı meselelerden birinin de topraksız köylünün bir an evvel toprağa kavuşturulması olduğunu; bu iş için esaslı bir kanun çıkarılmış, bu işle meşgul olacak birçok toprak komisyonları kurulmuş ve tatbikat sahasına geçilmiş olduğunu belirten Saraçoğlu, sözlerine şu şekilde devam etmiştir: “Yukarıda saydığım birkaç iş cumhuriyet hükümetinizin ana işlerindedir ve inanıyoruz ki gün geçtikçe bu müesseseler meyvalarını vermeye başlayacaklar ve Türk çocukları açlıktan tokluğa doğru yürüyerek içtimai seviyemiz mühim nisbette yükselecektir.”

Aşar denilen büyük belanın köylünün sırtından kaldırıldığını belirten Saraçoğlu, Cumhuriyetin kurulduğu 1923 tarihinde bütün memlekette 329.761, 1938’de 748.179 ilkökul öğrencisi varken bugün 1.357.200 öğrenci olduğunu; 20 köy enstitüsü kurulmuş olduğunu; buralarda 18.400 talebenin köy öğretmeni adayı ve 600 öğrencinin de köy sağlık memuru olarak yetişmekte olduğu; önümüzdeki 10 yıl içinde bütün Türk köylerinin ilkokullarına kavuşmuş olacağını ifade etmiştir. Cumhuriyetin kuruluşunda orta okul ve liselerde öğrenci toplamının 7.166 iken bugün 86.525 sayısına ulaştığını; 1923’de sanat mekteplerimizdeki öğrenci sayısının 1.000’i geçmezken ikinci cihan harbi başında bu rakamın 12.817’den bugün sanat okulu sayısının 219 ve öğrenci miktarının ise 42.589 olduğunu; İstanbul’daki yüksek mühendis okulunun teknik üniversite haline getirildiği; Ankara’da da bir teknik üniversitenin yapılmakta olduğunu; yüksek tahsil yapan öğrenci sayısının 1938’de 8.387 iken bugün bu rakamın 19.983’e yükselmiş olduğunu; İstanbul üniversitesinin ıslah edildiği, Ankara’da yepyeni bir üniversite kurulduğunu ve bu üniversitelerin son bir kanunla özerkliklerinin tanındığını ifade etmiştir. Güzel sanatların bütün dallarında ilerlemeler sağlandığını; Devlet Konservatuvarı kurulduğunu; Bugün en ileri piyesler ve operaların temsil olduğunu, Ankara’da devlet, İstanbul’da belediye tarafından birer tiyatro binası yapılmak üzere olduğunu ilave etmiştir.

Eski eserlerin muhafaza ve tamirine de önem verildiğini; yeni müzeler ve müze depoları kurulduğunu, bütün müzelerdeki eser sayısının cumhuriyetten önce 109.000 iken 1938’de 600.000’e varmış, bugün de 800.000’e çıkmış olduğunu belirtmiştir.

1923 senesi Türkiyesi’nde bir çoğu acınacak halde olan 6.700 yataklık, hastahane, sosyal yardım ve benzeri müesseseler bulunduğunu; yabancı müesseseleri de dahil olmak üzere adetleri 117 olan bu müesseselerin bugün 471’e çıkmış, fenni ve sıhhi kıymetleri hayli artan bu müesseselerdeki yatak adedinin de 17.000’e yükselmiş olduğunu söylemiştir. Asırlarca Türk çocuklarının benzini solduran ve pek çok vefata sebep olan salgın hastalıkların azami nisbette önlenmiş olduğunu; sıtma afetinin kaldırılması yolunda devamlı olarak mesafe alındığını ifade etmiştir.

Lozan antlaşması sayesinde kapitülasyonların kalkması ile gümrüklerde tam hâkimiyetin yine cumhuriyet devrinde temin edildiği ve gümrüklerin 1923 senesinde devlete verdiği 25 küsur milyon lira iken harp yıllarının türlü zorlukları ve engelleri devrinde bile bu rakamın 87 milyon liraya çıkmış olduğunu söylemiştir. Eski rejimde sigara fabrikalarının kabiliyetinin 7 milyon 800 bin kilo iken yeni yapılan fabrikalar ve yenileştirmeler sayesinde bu kabiliyetin bugün on altı milyon kiloya çıkmış olduğunu; bu fabrikaların 1923 yılında

devlete temin ettiği varidat miktarının 9 milyon lira iken bir taraftan bu varidatın artışı, diğer taraftan da arada yaptırılan birçok müskirat, ispirto ve satın alınan kibrit fabrikaları sayesinde bunların bu sene devlete vermeğe hazırlandığı meblağ 177 milyon lira olduğunu söylemiştir.

Cumhuriyetin ilk bütçesinin kesin hesaba göre 135 milyon lira olduğunu; bütçe, vergi ve muhasebe sistemlerinde devamlı olarak yapılmış olan esaslı ıslahat sayesinde bütçenin rakamının 1937’de kesin hesaba göre 310 milyon kûsur lira iken 1940’da 546,5 milyon 1942’de 918,5 milyon, 1945’de yedi aylık bütçe 616 milyon, 1946’da bütçe rakamı 990,5 milyon olduğunu söylemiştir. İmparatorluk devrinde dolaysız vergilerin yüzde 87’sinin köylüden, yüzde 13’ünün şehirliden alındığını; 1925’de ise yüzde 31’i köylüden, yüzde 69’u şehirliden alındığını; 1944’de yüzde 42’si köylüden, yüzde 58’i şehirliden alındığını; Bu son oranların toprak mahsulleri vergisinin kaldırılmasından dolayı değiştiği ve 1946 yılında köylünün vereceği dolaysız verginin oranının yüzde 11’e düşmüş bulunduğunu ifade etmiştir.

1940 senesinde bütçenin toplamı 546 kûsur milyon iken ve buna karşın varidatın toplamının bunun yarısını zor geçtiği; hâlbuki bugün bütçenin toplamının 1 milyara vardığı; bunu karşılamak için lâzım olan meblâğın 900 milyonunu âdi varidatla sağlanabileceğine emin olduğunu söylemiştir.

Saraçoğlu, harp yılları masraflarını karşılamak için yapılan borçların üç devlete ait rakamlarını yan yana görmenin, mali durumun ne kadar sağlam olduğunu göstereceğini; 1940’da Türkiye’nin masraflarının yüzde 42’sini, İsviçre’nin yüzde 52’sini, İngiltere’nin yüzde 62’sini borçla karşıladığını; 1941’de ise Türkiye yüzde 34’ünü, İsviçre yüzde 50’sini, İngiltere yüzde 55’ini borçla karşıladığını; hâlbuki 1944’de Türkiye’nin, masraflarının yalnız yüzde 10’unu, İsviçre’nin ise yüzde 58’ini, İngiltere’nin de yüzde 46’sini borçla karşıladığını söylemiştir. Osmanlı borçlarının ödenmesinin mali bünyenin sağlamlığına işaret ettiğini; maliye cihazının her gün biraz daha iyi işlediğine; maliyenin harp yıllarında bazı müesseseleri satın aldığını ve bazı eski borçları ödediğini; bunlar arasında hiç şüphesiz en büyük başarının Osmanlı borçlarının tamamen ödenmesi olduğunu; maliyenin, bu borcun tahvillerini mukavelenamedeki salahiyyete dayanarak erken ödemeye tâbi tutmuş olduğunu; bugün her biri 600 franklık bir milyon yedi yüz kûsur bin tahvilden, bir milyon dört yüz bininin ödenmiş olduğunu; geriye kaybolanlar da dahil olduğu halde 300 kûsur bin tahvil kalmış olduğu; bunun da takriben on beş on altı milyon Fransız frangı ettiğini; meclisin son günlerinde çıkarılmış olan 100 milyon lira sermayeli Türkiye Emlâk Kredi Bankası kanununun da memleketin inşa kudretini arttıracak ve böylece maliye için yeni ve parlak bir muvaffakiyet zemini sağlayacak olduğunu ifade etmiştir.

“Unutmamalıdır ki cumhuriyet yıkılmış, yakılmış ve harap olmuş bir vatan, yorulmuş, azalmış ve ezilmiş bir millet devir almıştır. Buna rağmen kısa zamanlarda bir çok eser ve mamureler yaratmıştır” diyen Saraçoğlu, bunlardan başka her sahada üçer beşer senelik fennî plânlar hazırlanmış ve hatta bunlardan bir kısmının daha şimdiden tatbik başlanmış olduğunu söylemiştir. “Öyle ümit ediyoruz ki, Türk milletinin çokluğu bizim partimizle dava birliği yapacak olursa şimdiden hazırlanmış ve bazıları tatbik bile geçmiş olan bu üçer ve beşer senelik planlarla Türk vatanını son yirmi sene içinde yaptıklarımızın bir kaç misli ile donatmak imkânı verilmiş olacaktır” diyen Saraçoğlu, sözlerini şu şekilde tamamlamıştır:

“Yapılan her iş Türk halkının malı, kazanılan muharebeler, yapılan inkılâplar, vücuda getirilen eserler tamamen Türk milletinin malıdır. O Türk milleti ki Mustafa Kemal’in bayrağı altında koşarak yürümüştür. Hiç şüphe yok; mal ve eser milletindir. Fakat millet şeflerini bulmasaydı, bu günkü varlığı belki zor yaratırdı. Kezalik şefler, millet olarak Türk milletini bulamasalardı bugünkü güzel eserleri görmek kabil olmazdı.”

Yapılan işlerin ve yaratılan eserlerin 1942 senesine kadar olan kısmında yalnız her Türk çocuğunun hissesi kadar kendi hissesi olduğunu; 1942’den bugüne kadar olan kısmında da yine yalnız her Türk çocuğunun ve sadece her Türk çocuğunun hissesi kadar bir hissesi bulunduğunu belirten Saraçoğlu, bu hisseleri 1942’den önce ve sonra diye ikiye ayırmasının başbakanlık vazifesini ifaya çalıştığı son dört senedeki devlet ve millet işleri hakkında biraz daha yakından izahat arzutmeye kendisini mecbur saydığım için olduğunu söylemiş; başbakanlık vazifesini yaparken aşağıdaki dört buhranla karşı karşıya bulunduğunu şu şekilde aktarmıştır:

“Arkadaşlar;

Ben, bundan dört sene evvel, çok ağır ve çok sorumlu olan başbakanlık vazifesine davet edildiğim gün, memleketimiz ve milletimiz pek ağır bir kaç buhranla karşı karşıya bulunuyordu:

1- Devam edegelen harp buhranı: Bu buhran her gün biraz daha artıyor ve harp ihtimali gün geçtikçe çoğalıyordu.

2- Para buhranı: Orduların silâh altına alınmasından doğan bu buhranı normal tedbirlerle karşılamak mümkün olmadığı için emisyonla baş vurulmuş ve böylece paramızın kıymetli tehlikeli bir sukuta maruz kalmıştı.

3- Açlık buhranı: Kurak bir yılla karşı karşıya kalınmış ve buğday fiyatları yer yer kilosu 150 kuruşa kadar yükselmişti.

4- Maden kömürü buhranı: Romanya’dan gelen maden direkleri harp sebebiyle birdenbire durduğu için kömür İstihsalimiz hemen hemen sıfıra yaklaşmış ve böylece, vapurlarımızın, şimendiferlerimizin ve fabrikalarımızın muattal kalması gibi ölçüsüz bir tehlike ile karşı karşıya kalmıştık.

Karşılaşılan tehlikeler bu buhranlardan birinciyi teşkil eden harp buhranının bugüne kadar tuttuğumuz yol ve yaptığımız muahedeler sayesinde ne güçlüklerle, ne safhalardan geçtiğini bilirsiniz. Zaruretler hasıl olursa, milletimiz kendisi ittifakı ve beynelmilele taahhütleri için kanını çaylar gibi akıtmaktan çekinmeyecektir.

İkinci buhranı teşkil eden para emisyonunun önüne geçmek için, biri bir defaya mahsus, diğeri devamlı olarak başlıca iki tedbir tatbik ettik. Bu sayede, yani varlık vergisi ve toprak mahsulleri vergisi sayesinde bu tehlikeyi büyük mikyasta önledik. Sadece önledik değil, aradan bir kaç sene geçtikten sonra tedavüle çıkarılmış olan 993.907.788 liradan 168.472.100 lirasını çekmeye muvaffak olduk.

Üçüncü buhran, açlık tehlikesi, Aldığımız tedbirler ve gördüğümüz yardımlar sayesinde ilk yılı sıkıntılar içinde geçirebildik. Bu kurak yılı takip eden geniş yılda bugün bol bol yiyip yana aç kalmaktansa tedbirlerimizi yaşatma ve istihlâki azaltmaya uğraştık. Bu sayede bir

milyon tonluk bir stok yarattık ve bu sayede şimdi geçmiş sayabileceğimiz ikinci kurak yılın acılarını elimizdeki stokların 800 bin tonunu sarf etmek suretiyle halkımıza duyurmamaya çalıştık. Umuyoruz ki önümüzdeki aylarda azalan stoklarımızı yeniden yaratmak imkânını bulacağız. Bu sahadaki muvaffakiyetimiz bundan ibaret de değildir. Çünkü bu kurak yılda harice binlerce ton hububat vermek ve satmak imkânlarını da bulduk.

Hububat hakkında kararları alırken, köylüyü korumayı daima ön plân da tuttuk ve bundan sonra da daima ön planda tutacağız.

Dördüncü buhran, maden kömürü buhranı, bu buhran bizi en büyük tehlikelerle karşı karşıya bırakmıştı. Fakat aldığımız tedbirler sayesinde bu tehlike tedricen ve tamamen zail olmuştur. Hatta bu sene muhtelif yabancı memleketler tarafından vâki olan kömür talebinin bir kısmını karşılamak durumuna kavuştuk. Kömürün istikbalde memleket iktisadiyatına derin faydalar temin edeceği muhakkaktır.”

Diğer taraftan da memleket ve millet için verimli ve hayırlı sayarak yaptığı iki önemli işinden bahseden Saraçoğlu, birini biriktirilen altınlar, diğerini milli eğitim işlerine verilen yüksek ve geniş önem olarak değerlendirmiştir. Memleket bir taraftan para ve emisyon buhranı içinde yuvarlanır ve bunu bertaraf etmek için bin bir çareye başvurulurken diğer taraftan da hemen her fırsattan faydalanarak ve ithalat ve ihracattan da istifade ederek yabancı memleketlerde 135 ton altın biriktirildiğini; bu miktarın 20 milyon küsur adet altın Türk lirası ettiğini ifade etmiştir. Bazı kimselerin bu altınların memlekete getirtilerek yavaş yavaş satılmasını ve böylece Türk parasının İsviçre ve Amerika paraları gibi daha değerli bir para haline konmasını da istediklerini; diğer bazı kimselerin de bu altınları satarak ithalât tüccarlarına bol bol döviz verilmesi ve memleket içinde yabancı malların bollaştırılması ve ucuzlaştırılması görüşünde bulduklarını; her iki görüşün de hükümet için geçici birer başarı ve kolay şöhret kaynağı teşkil edeceği fakat hükümetin geçici şöhretlerden daha çok memleketin uzak ve fakat hakiki menfaatlerini takip etmeyi tereddütsüz tercih etmiş olduğunu; bu altınların memlekette kurulacak yeni fabrikalar için sarf edileceğini söylemiştir.

Son yıllarda milli eğitime geniş önem verildiğini söyleyen Saraçoğlu, 1923 yılında üç milyonu zor geçen milli eğitim bütçesinin 1941’de 88 milyona, 1942’de 37 milyona, 1946 yılında ise 106 milyon 600 bin liraya çıkmış olduğunu; bu rakama Harp Okulu, Yedek Subay Okulu, Siyasal Bilgiler, Maliye, Demiryolu okulları ve Ziraat fakülteleri gibi müesseseler için, milli eğitim bütçesi dışında kalan bütçelerdeki 21 milyon ilâve edilecek olursa milli eğitim için merkezin verdiği paranın 127,5 milyona ulaştığını aktarmıştır. Bu rakama özel idarelerin 30 milyonu ve köylünün emek ve para alarak kattıkları miktar da lira olarak ikinci bir 30 milyon ilave olursa Türk varlığının Türk milli eğitimine sarfettiği paraların toplamının 178,5 milyonu aştığını ve bunun Cumhuriyet Halk Partisi’nin bilgi ve okuyup yazma için taşıdığı anlayışını ve inanışını bütün azameti ile gösterdiğini ifade etmiştir. Ne kadar tekrar edilse yerinde olduğu muhakkak olan bir hakikati bir kere daha tekrar edeceğini söyleyen Saraçoğlu sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“Biraz evvel de söylediğim gibi bugünkü neslin yaratmak ve yaşatmak kudreti hiç bir havsalaya sığmayacak kadar büyüktür. Muharebeleri o yapmış zaferi o kazanmıştır. Devrimleri o yapmış ve bunların sağlam temellerini o kurmuştur. Demiryollarını, fabrikaları, okulları o kurmuş ve o yaşatmaktadır. Bütün bunları yapmak için her türlü mahrumiyetlere o

katlanmış ya daha büyüklerini yapmak için da daha büyük fedakarlıklar ve mahrumiyetlere katlanmağa karar vermiş bulunuyor.

Arkadaşlar,

Görüyorsunuz ki, alınlarımız açık, yollarımız belli, işlerimiz ortadadır. Şimdi hüküm vermek sizindir. Biz sizin yalnız vicdanlarınızdan gelen oylan istiyoruz. Ve yalnız bunları istiyoruz. Bunları isterken de memurun kanununun 9 uncu maddesinde memurların siyasi cemiyet ve kulüplere intisap ve devamları, her nevi intihabata müdahaleleri ve siyasi neşriyat ve beyanatta bulunmaları memnu ve bil-muhakeme subutu halinde tardlarını muciptir. Ve vekillerin mezun kılacakları memurlarla valiler ve onların salâhiyet verecekleri memurlar beyanatta bulunabilirler, denildiğini ve Cumhuriyet Türkiye’sinde yalnız kanunun hakim olduğunu ve yalnız kanunun hâkim olacağını önümüzdeki intihaplar dolayısıyla hatırlatmayı da faydalı görürüm.

Arkadaşlar,

Türk milleti bana bir çok işler verdi. Ödemiş Belediye Reisliği’nden Milletvekilliğine çıkardı. İçerde ve dışarda siyasi ve mali bir çok işler emanet etti. Milli Eğitim Bakanı, Maliye bakanı, Adalet bakanı, Dışişleri bakanı, Başbakan yaptı. Ben de aklımı ve enerjimi ve sıhhatimi bu yüksek makamların ve mükâfatların borçlarını ödemeye vakfettim. Ve bu yolda çalışmaktayım.

Fakat benim yerleştiğim bir yer vardır ki, beni oradan ancak ölüm ayırabilir. O da Cumhuriyet Halk Partisi neferliğidir.

Bundan başka beni ölümün bile ayıramayacağı bir bağım daha vardır ki, o da Ödemişli Saraç Mehmet Usta’nın oğlu Şükrü Saraçoğlu olmak, Ödemişli Saraç Mehmet Usta’nın oğlu Şükrü Saraçoğlu kalmaktır.”

d) İsmet İnönü, Şahsiyeti ve Ülküsü⁸¹

Eserde İsmet İnönü’nün Türk inşası ve sürecine devlet adamı sıfatıyla kendine has dokunuşları olduğundan bahsedilmektedir. Tökin’in değindiği bir diğer nokta ise Türklüğün varoluş sürecinde İsmet İnönü’nün çok büyük bir etkisinin olduğudur. Buna ek olarak yeni oluşturulan Türk toplumu ve kimliğinin şekillendirilmesinde Millî Şef, önemli bir şahsiyet olarak karşımıza çıktığı aktarılmaktadır.

Çalışmasında şahsiyet felsefesine önemli katkılarda bulunmuş olan Max Scheler’in “umumiyetle her ruhta her tarihi anda aşkın ve kînin, kıymetleri tercih ve âdemi tercihin şahsi bir ana istikameti vardır” sözüne yer veren Tökin, tarihin gidişatına yön veren önemli insanların olduğuna değinerek “ortasında şahsi merkezler” sözüyle özetlemektedir. Eserde Max Scheler’in bir diğer tezi olan önemli şahsiyetlerin oluşumunda toplumsal içinde bulunduğu gerçekliğin bir etkisi olmadığı ileri sürülürken bahsi geçen kişiler için “Vital (hayatî) merkezler” teriminin kullanılmaktadır. Tökin benzer bir fikrin O. Spengler tarafından da savunulduğuna değinmiş ve O. Spengler “yalnız şahsî tarih ve binaenâleyh sadece şahsi

⁸¹ İsmail Hüsrev Tökin, **İsmet İnönü, Şahsiyeti ve Ülküsü**, Ülkü Basımevi, Ankara 1946.

politikanın mevcut olduğunu” bu sözüne değinerek şahsi tarih ve şahsi politikaların var olabileceğini belirtmektedir.

Çalışmada tarihi şahsiyetlerin toplumdan tamamen soyutlanmasının da yanlış olacağı ve toplumun, bu kişiler gelişimlerin besleyen bir unsur olduğu aktarılmaktadır. Milletin ihtiyaç ve taleplerinin devlet adamlarını harekete geçirmedeki en önemli kaynak olduğunu belirten Tökin, adı geçen şahısların da toplum üzerindeki tesirlerinin çok büyük olduğunu şu sözle aktarmaktadır; “tarihi şahıslar yapar” sözü, “şahsiyeti cemiyet yapar”. Eserde bu durumu özetlemek için “Şahsiyet yaşadığı ve içinde yetiştığı cemiyetin meyvesidir” şeklinde bir tabir kullanılmaktadır.

Eserde bireyselci dünya görüşü, bu konuyu sadece birey üzerinden değerlendirmesinin eksik bir yorum olacağına değinirken, benzer bir hatanın sadece toplumu ele alarak birey kenarda bırakan görüş açısı için de yapıldığı aktarılarak bu iki kavramın birbirinden ayrı yorumlanmaması gerektiği ileri sürülmüştür.

Tökin, şahsiyetlerin en önemli etkilerinden birinin birleştirici kuvvetlerinin bulunması olduğuna değinerek, devlet adamlarının halka bir hedef vermesi ve toplumu kararlaştırılan amaçlara taşıyan bir enerji kaynağı olması gerektiğini aktarmaktadır. Bu kişilerin devlet yönetiminde “vital merkezi” haline gelmelerinden bahsedilen eserde, devlet yönetiminin bir sanat olduğu ve yöneticilerin bu yönetime kendi renkleriyle katkılarda buldukları şu sözlerle belirtilmektedir: “Değişmez hatlarla çizilmiş olan çerçeveyi vuzuhla görmek ve gayet şahsi ve bir defaya mahsus bir dümen kırmasıyla yaklaş-makta olan bir alay şeameti bir anda katî zafere tahvil etmek”.

Tökin, İsmet İnönü’nün Türk İnkılâp eserine kendini adadığına ve bu esere kendinden birçok renkler kattığını belirtmiştir. Eserde, asıl meselenin “vital merkezlerden” yayılan bu ışıkların toplaması, hassas bir şekilde tahlil edilerek kişisel bir fikri eserin ortaya konulması gerektiği aktarılmaktadır. Devlet adamlarının en büyük özelliğinin icraatları olduğunu belirtilen eserde, Max Scheler’in “Evvelâ eserini verir. Bundan bilâhare prensipler çıkarılır” sözüne yer verilmiş ve icraatların inkılâp aydınları tarafından belirli prensiplere oturtulması gerektiği belirtilmiştir.

Tökin, İsmet İnönü’nün bir kumandan ve siyasetçi kişiliklerine değinmiş ve hakiki bir devlet adamı olduğunu belirterek milletin oluşumunda göstermiş olduğu emeğin unutulmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Eserde ayrıca inkılâplara karşı gerici hareketlerin önlenmesi noktasında güçlü fikirler ve silahların varlığına duyulan gerekliliği de vurgulanmıştır. Çalışmanın amacı aktaran Tökin, düşüncesini şu sözleriyle açıklamıştır; “İsmet İnönü’nün muhtelif tarihlerde söylediği nutuklara, yazdığı makalelere dayanılarak; şahsiyetini ve millî iktisat ve cemiyet davaları hakkındaki fikirlerini tahlil eden bir kalem tecrübesi yapılmış ve bu fikirlerin bir sisteme ircama çalışılmıştır”.

Eserde, sözleri ve yazıları üzerinde yapılan gözlemler sonucunda İsmet İnönü’nün söylemlerinde dayanağı olmayan fikirler yerine deneyimler sonucu ortaya çıkmış düşünce yapısının görüldüğüne dikkat çekilmektedir.

Tökin, Milli Şef’in geniş bir fikir dünyasına sahip olduğunu ileri sürmüştür. 1920’li yıllardan itibaren yapmış olduğu söylemler ve kaleme aldığı yazılarına dikkat çekilerek

düşüncelerinin birbirleriyle girift bir yapıda olduğunu, her hangi bir çelişkinin bulunmadığını ve çalışmalarındaki organik bağın İsmet İnönü’nün ne kadar mantıklı bir devlet adamı olduğu noktasında birer kanıt olduğu belirtmiştir.

İsmet İnönü’nün söylem ve yazılarını kronolojik olarak ayıran Tökin, Milli Şef’in bütün söylem ve yazılarının 1933 yılında basılan “İsmet Paşa’nın Siyasi ve içtimaî Nutukları” isminde bir eserde toplandığını belirtmiştir. Eserin değindiği bir diğer nokta ise İsmet İnönü’nün söylem ve demeçlerinin seçilerek ve belli bölümleri alınarak yayımlandığından bahsetmiş ve Prof. Dr. Meltzig tarafından yayımlanan benzer bir çalışmaya dikkat çekilmiştir.

Eserde inkılâp tarihi araştırmalarında nutuk ve yazıların derlenerek yayınlanmasının yararlı ve hayati bir öneme haiz olduğu belirtilmiştir. Çalışmada dikkat çekilen bir diğer husus ise İsmet İnönü’nün söylem ve yazılarının, icraatları ve olaylarla ile mukayese edilerek aralarındaki bağın gösterilmesi gerekliliğidir.

1. İsmet İnönü Kumandan ve Devlet Adamı

Eserde, Max Scheler’in şahsiyet felsefesi açısından kahramanları da değerlendirmiş olduğu aktarılmış ve bu kişiler “hayat kıymetler” kategorisine alınmıştır. Hayat kıymetleri ana başlığı altında “inkişâf kıymetleri” ve “teknik kıymetler” olarak iki alt başlıkta değerlendirilen bu şahsiyetler için birinci grupta dikkate alınan konuları, bir millete hayat imkanı sağlamak ve istiklalini elde etmek, topluma yeni bir gelişim seviyesine çıkartmaktır. İkinci başlıkta ise birinci başlıkta çaba harcayanlara yardımcı olan doktor, iktisatçı ve mühendis gibi kişiler değerlendirilmektedir.

Tökin, Max Scheler’in kahraman tanımını alarak “her şeyden evvel, birer irade ve bu itibârla da birer iktidâr adamıdır. Bu zaviyeden “Devlet adamı, Kumandan, Kolonizatör başlıca kahraman tipleridir” olarak sınıflandırmış ve Sezar, Büyük İskender, Napoleon, Büyük Frederik, Prens Ojen gibi tarihe geçmiş önemli devlet adamlarını örnek olarak aktarmıştır. Eserde atıfta bulunulan bir diğer önemli isim Clausewitz’dır. Savaşın siyasetin devamı olduğunu ileri süren Clausewitz’e göre savaş bir vasıtada öteye geçerek bir amaca dönüşmemelidir.

Tökin, Türk tarihinde yukarıda bahsi geçen kahramanlık ve devlet adamlığı sıfatlarına haiz iki kişinin bulunduğu belirmiş, ATATÜRK ve İNÖNÜ’nün Türk milletinin istiklali ve inşasında iki hayati kaynak olduklarını ileri sürmüştür. Buna ek olarak bir milletin ancak bu tarz insanların arkasında birleşerek büyük millet olabilecekleri aktarılmıştır.

a. İstiklal Mücadelesinde İsmet İnönü:

“Bütün tarihi âlemde sizin İnönü meydan muharebelerinde deruhte ettiğiniz vazife kadar ağır bir vazife deruhte etmiş kumandanlar enderdir. Milletimizin istiklâl ve hayatı, dahiyane idareniz altında şerefle vazifelerini gören kumandan ve silâh arkadaşlarınızın kalbi hamiyetine büyük emniyetle istinad ediyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz. İstila altındaki bedbaht topraklarımızla beraber bütün vatan bugün müntehalarına kadar zaferinizi tesid ediyor. Düşmanın harisi istilâsı, azmi hamiyetinizin yalçın kayalarına başını çarparak hurdaşaş oldu. Namınızı tarihin kitabı mefahirine kaydeden ve bütün milleti hakkınızda ebedî minnet ve şükrana sevkeden büyük gaza ve zaferinizi tebrik ederken üstünde durduğunuz tepenin size binlerce düşman ölüleriyle dolu bir meydanı şeref

seyrettirdiği kadar milletimiz ve kendimiz için şaşalı itilâ ile dolu bir ufku istikbale de nazır ve hâkim olduğunu söylemek isterim”

Eserde, Mustafa Kemal Atatürk'ün İsmet İnönü'ye İkinci İnönü Muharebeleri sonrası göndermiş olduğu yukarıdaki telgrafa değinilerek İnönü'nün İstiklal Mücadelesi'ndeki isabetli müdahalelerine yer verilerek Milli Mücadelenin kazanılmasındaki hayati önemine dikkat çekilmektedir.

Tökin, Milli Mücadele öncesi İsmet İnönü'nün Atatürk ile direniş hareketini planladıklarını ve takip eden sürekte üstlenmiş olduğu 23.04.1920 tarihinde Edirne mebusluğu, 02.05.1920 tarihinde ise Erkânı Harbiyeyi Umumiye Reisliği vazifeleriyle İnönü'nün zaferi getiren ordunun teşkilindeki öneme değinmektedir. Eserde 10.11.1920 tarihinde ise Batı Cephesi Kumandanlığına atanan İsmet İnönü'nün önemi Atatürk'ün “Garp Cephesi de çok ciddi ve dikkatli mesai talep ettiğinden bu cephe Kumandanlığını da zaten Erkânı Harbiyeyi Umumiye Reisi İsmet Paşa'ya zamimeten tevdi etmek en seri ve en muvafık bir tedbir olacaktı” söyleriyle aktarılmaktadır.

Çalışmada, Londra'da gerçekleştirilen Barış Görüşmelerinin sonuçsuz kalmasından ötürü 23.03.1921 tarihinde harekete geçen düşman ordularının son durumunu değerlendiren Atatürk'ün şu sözlerine yer verilmiştir: “İsmet Paşa Kumandasında bulunan Garp Cephesi kıtaatı, arzettiğim gibi Eskişehir Şimali Garbisinde tahaşşüt etmişti. Karar, muharebeyi İnönü mevzilerinde kabul etmektir. Ona göre tedbir ve tertibat alınıyordu. Düşman 6 Mart akşamı İsmet Paşa'nın işgal ettirdiği mevzilerin sağ cenahı ilerisine yaklaştı. Ertesi günü bütün cephede temas hâsıl oldu. Düşman 28'de sağ cenahımıza taarruza geçti. 29'da iki cenahtan taarruz etti. Düşman, mevzii mühim muvaffakiyetler elde ediyordu. 30 Mart günü şiddetli muharebelerle geçti. Bu muhare-beler de düşman lehine tecelli ediyordu. Bundan sonra sıra bize geliyordu, İsmet Paşa, 31 Mart günü mukabil taarruza geçti ve düşmanı mağlûp ederek 1-2 Nisan gecesi ricata mecbur etti. Bu suretle tarihi inkılâbımızın bir sahifesi, İkinci İnönü zaferiyle imlâ edildi.”

Tökin, Sakarya Meydan Muharebesi sonrası göstermiş olduğu başarılarından dolayı İsmet İnönü'nün Büyük Millet Meclisi tarafından takdirname ile ödüllendirilmesine değinmiş ve Atatürk ile beraber Büyük Taarruzun planlanmasında görev üstlendiğini aktarmıştır. Bu süreç içerisindeki önemini ise Atatürk'ün şu sözlerinden anlamamız mümkündür; “30.07.1922 günü, Erkânı Harbiyeyi Umumiye Reisi ve Garp Cephesi Kumandanı ile tekrar görüşerek taarruzun tarz ve teferruatını tesbit ettik. Garp cephesi Kumandanı, 06.08.1922'de ordularına mahrem olarak taarruza hazırlık emrini verdi” ve “düşman vatanın harimi İsmetinde boğulmuştu”. Buna ek olarak 31.08.1922'de İsmet İnönü Ferikliğe terfi ettirilmiştir.

b. Devlet Adamı Olarak İsmet İnönü:

Eserde, İsmet İnönü'nün savaş alanlarındaki başarısının yanı sıra diplomasi masalarında da çok başarılı birisi olduğuna değinilmiştir. Çalışmada ayrıca batılı devletlere Misak-ı Milliye kabul ettiren İsmet İnönü hakkında N. Von Bischoff'un “delegasyon başkanının zekâsını ve sınırlarını çok ağır bir imtihana çekmiş olan bü müzakereler, Mustafa Kemâl'in organizasyon ve askerlik bakımından yarattığı eserin yânına konmağa lâyük diplomatik bir başarıdır” sözlerine yer verilmiştir. Sözlerinin devamında ise şunlar eklenmiştir: “Osmanlı

İmparatorluğunun tasfiyesi ile harp vaziyetine bir nihayet verilmesine dâir olan binbir meselenin her birinde karşısındakileri birbirinden ayırarak kendine taraftar bulmağa muvaffak olmuş ve kendi meselesini hallettikten sonra taraftarlarını bir kenarda bırakarak bu yeni meselenin halli için öncekine itiraz edenleri kendi tarafına çekmiştir. Harekâtını hep kendi cephesinin gerisinde inkişaf ettiren, elindeki taktik vasıtaları büyük bir elastikiyet ile kullanmakla beraber, esaslı talepleri, üzerinde sarsılmak bir ısrar gösteren Türk Generali, Lozan müzakerelerinin devamı boyunca karşısında toplanmış olan Avrupa Diplomasisine üstün gelmiştir.”

Tökin, Lozan’da kazanmış olduğu zaferin ardından İsmet İnönü’nün 30 Ekim 1923 tarihine kadar sürdürmüş olduğu Dışişleri Bakanlığı vazifesinden sonra 20.10.1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Başvekili olduğunu belirtmektedir. Fethi Okyar’ın 21.11.1924 tarihinden 03.03.1924 tarihine kadar kısa süreli Başvekâleti dışında 13 yıl 9 ay Başbakanlık vazifesinde bulunduğu bahsedilen eserde, Atatürk’ün vefatının ardından Türkiye’nin ikinci Cumhurbaşkanı olarak seçildiğini aktarılmıştır.

Çalışmada değinilen bir diğer husus ise 1939 yılında başlamış olan II. Dünya Savaşı sırasında İsmet İnönü’nün uygulamış olduğu başarılı diplomasi sayesinde Türkiye’nin zarar görmeden çıkması olmuştur.

Tökin, N. Von Bischoff’un İsmet İnönü hakkında belirtmiş olduğu mükemmel diplomat sözüne şerh koymuş, Bischoff’un aksine İnönü’nün büyük bir siyaset ustası olduğunu ileri sürmüştür. Diplomasinin devlet adamları için bir araç olduğunu ileri sürülen eserde, Max Scheler’in şu sözüne atıfta bulunmaktadır: “Devlet sanatkarı olan devlet adamının diplomattan farkı, tabiyeci ile sevkülceyşcinin farkına benzer. Diplomat, devlet idaresi sanatının emrinde olmalıdır. Kurnazlık, gizli ve arka yollardan iş görmek diplomatiktir; halbuki devlet adamına itimâd edilmelidir. Namusluluk, 18 inci asrın aksine olarak modern dünyada yalnız ahlâkî bir kanun değil, aynı zamanda en iyi bir siyasettir”.

Tökin çalışmasının bu bölümünde ise devlet adamının tanımı yaparak “Bir Kahraman olan Devlet adamı bir iktidar sanatı olan siyasetin sanatkarıdır” sözleriyle başladığı tanıma “Devlete ve vatandaşların umumî heyetine karşı üzerine aldığı ve bunlarla paylaştığı mesuliyetlerin ehemmiyetini his ve idrak etmiş olarak idare ettiği devleti, mevcut seviyesinden daha yüksek bir inkişaf mertebesine aktif olarak çıkaran adamdır” ile devam etmiştir. Tökin, yukarıda saydığı çerçevede değerlendirdiği İsmet İnönü’yü mükemmel bir iktidar ustası, yaratıcı ve inşacı bir devlet adamı olarak betimlemektedir.

Eserde devlet adamlarının en önemli taraflarının meziyetlerindeki işlevi olduğu belirtilmiş, dogmatik bir kişiliğe sahip olamaması gerektiği ileri sürülmüş ve O. Spengler’in şu sözüne yer verilmiştir: “Büyük devlet adamları doğrudan doğruya aksiyona geçmeyi ve bunu da vakıalara istinat ettirmeyi severler. Bu hareket tarzı onlara o kadar tabii görünür ki, aksiyonlarının umumi ana mefhumları (eğer mevcut ise) üzerinde fikir yormak hatırlarına bile gelmez”.

Tökin, kitabî (dogmatik) kişilerin “nazariyeciler siyasetin, dünya gidişini ideal bir reçeteye göre değiştirmek maksadıyla mevcut olduğu kanaatindedirler. Hâlbuki böyle bir şeyin hiç bir zaman ve hiç bir yerde vaki olmadığını” düşüncelerinde uzak olduğunu

aktarmaktadır. Eserde, Milli Mücadele sonrası oluşan ideolojik karmaşa sırasında devlet adamlarının aksine insanların yönetici kesimden daha önceden belirlenmiş olan düşüncelere bağlı hareket etmeleri gerektiğini düşündüklerine dikkat çekilmektedir. Devlet adamlarının olaylara daha farklı açılardan yaklaştığı ileri sürülen çalışmada, gerçeklik ve şartların bu tarz insanlar için hayati kavramlar olduğu aktarılmaktadır. Dönemin şartlarına göre hareket edilmesi gerektiğini savunan Tökin, aynı zamanda kişinin kendi fikirleri temelinde bir hareket tarzı geliştirmesi gerektiğini belirterek fakat icraatlarını sadece öznel fikirleri üzerine inşa etmediğini ileri sürmüştür. Çalışmada iyi bir devlet adamının dikkate alması gereken bir diğer husus ise muallak koşullara ayak uydurmadan veya tartışmalı konularda hiçbir sonuç vermemiş fikirlerin peşinden gitmemesi gerektiğidir. Bu durum “dünya ıslahatçıları, projelerinin tarihi şeniyetle hiç bir alâkası olmadığını” idrak edememişlerdir. “Hâdiselerin akışına tempoyu veren ne bir sistem, ne bir kanun ve ne de programdır. Sadece hayattır” sözleriyle özetlenmiştir. Tökin, eserinde ayrıca insanların inanç özgürlüklerine, inancın ferdiliğinin kıymetine değinmiş, otoriter ve totaliter rejimlerin dini gibi soyut değerleri kullanarak insanları sürüler haline getirmeyi amaçladıklarından bahsetmektedir. Bu tarz yönetimlerin bir sonucu olarak masumların kaniyla büyük fedakârlıkların yapıldığını aktaran çalışma, hayatın kurallarının her zaman galip geldiği ileri sürülmüştür. Eserde Türk inkılâbının iki büyük ismi olan Atatürk ve İnönü’nün tarihi görevleri için güç buldukları kaynak, soyut kavramlardan çok somut olan gerçeklerden aldıkları, mücadelelerin dogmatik olmaktan her zaman uzak durdukları ve bu neden Türk İnkılâbı, Türk milletinin tarihi ve somut isteklerine dayanan bir icraat olduğu aktarılmaktadır.

Eserde Türk İnkılâp hareketinin hayatın kendini temel aldığı ve dogmalardan uzak olduğu İsmet İnönü’nün şu sözleri ile aktarılmaktadır; “Bizim politikamızın ana hatları Türk tarihinin seyri, bilhassa istiklâl mücadelesinin safhaları, ızdırapları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmaksızın anlaşılabilir. Bizim lâzım gördüğümüzü yalnız okuyarak veya düşünerek bulup çıkarmadık. Bilhassa memleket, kendi ihtiyaçlarını bize 25-30 senelik didinme yollarında her gün başımıza vura vura ibram etmiştir” ve “Türk inkılâbının daimi seyrini mütalâa ederken, onun ihtiyaçlardan doğan ve daima ihtiyaçlarla yürüyen mahiyetine dikkatinizi celb etmeliyim. Bir takım nazari prensipleri ilk anda birden ifade ve ilân eden ve onları tatbik çalışan usul yerine, bizde millî ülküyü ve büyük ana hatları göz önünde tutan ve tatbikatta her lüzum karşısında müteakiben fakat durmadan tedbirini bulan usul carî olmuştur. Türk inkılâp usulünün bu manasının umumi ve daha muvaffakiyetli olduğu sabittir. Biz Türk milletini yükseltmek için dar ve dogmatik telâkilerle kendimizi bağlamış değiliz”. Tökin, bu konuşmalarına dayanarak İsmet İnönü’nün siyasete bakışı adına bir profil çizmiş, realiteden uzak ve somut kavramlara kıymet vermediğini belirtmiştir.

Tökin, N. Von Bischoff’un Türk İnkılâbını iyi yorumladığını belirtmiş ve yazarın şu görüşlerini paylaşmıştır: “Sevki idarenin tamamen hayata göre yapılması, inkılâbın ve devletle cemiyetin inşa işini, önceden kabul edilmiş bir ideal ile karşılaştırmak külfetinden kurtarmıştır. Böyle bir karşılaştırma nasıl olsa, acı neticeler ve inkisarı hayaller doğuracaktır. Zira hakikatler dünyasının idealler dünyasına tamamen uyması imkânsızdır. Türk inkılâbında ise ideal, yeni devlet yaratılır yaratılmaz ortaya çıkmıştır. Bu yeni Türk dünyasının inşasıdır. Bu süratle hakikat ile ideal birbirini bulmuştur. Böyle olmakla beraber, üstünlük hakikatidir. İdeale bir yer verilmesi, hakikate yer verilmekte olmasından dolayıdır. İdeal tek başına bir

hayata malik olamaz ki, eskiyi devirip gelen yeni, hakikatin önüne bir mani gibi dikilsin. Burada eski İslâm senfoniyasının ilk zamanlarda kulağa çarpan, fakat sonraları unutilan bir motifi ile yeniden karşılaşmış oluyoruz: hayat doktrinden üstündür. Kanunları koyan da değiştiren de cemiyettir. İşte bu motif, pragmatik Türk demokrasisinin esas prensibi olmuştur”

Çalışmada, devlet adamlarından olması gereken bir diğer önemli meziyetin duygularıyla hareket etmemek olduğu savunulmuştur. Gerçeklerden doğan ve gelişmeler dayanan aksiyon adamı, “his ve program siyaseti takip etmek tehlikesine hiç bir zaman düşmez. Tumturaklı lâflara inanmaz”. Tökin, bir devlet adamının gerçeklerle nasıl yüzleşmesi gerektiğini ise İsmet İnönü’ye atfen şu şekilde aktarmaktadır: “Vakıalara çırılçıplak bakmak cesaretine malik olmalıdır”. Bir başka söyleminde ise “hâdiselere, hakikatlere hayalsiz, yaldızsız, çırılçıplak göz dikmek cesaretine malik mesul bir adam olarak” tarif etmiştir.

2. İsmet İnönü’nün Dünya ve Cemiyet Görüşü

a. Tesanütçü Hayat Görüşü:

Eserde Türk İnkılâbının en büyük kazanımlarından birinin Türk milleti içindeki birliğin yeniden sağlamış olduğu ileri sürülmektedir. Atatürk’ün 1919 yılında çizmiş olduğu dağınık tablo, şu söylemden de anlaşılmalıdır: “1919 senesi Mayısının 19 uncu günü vaziyet ve umumi manzara: Osmanlı Devleti’nin dâhil bulunduğu grup, umumi harbe mağlûp olmuş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir mütarekename imzalamış, büyük harbin uzun seneleri zarfında millet yorgun ve fakir bir hale düşmüş. Millet ve memleketi umumi harbe sevkedenler, kendi hayatları endişesine düşerek memlekette firar etmişler. Saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdettin, müterredî şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiğinden tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa’nın riyasetindeki kabine, âciz, haysiyetsiz, cebbin, yalnız padişahın iradesine tabi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek her hangi bir vaziyete râzî. Ordunun elinden silah ve cephanesi alınmış ve alınmakta, itilâf devletleri, mütareke ahkâmına riayete lüzum görmüyorlar (30 Ekim 1918 Monderus Mütarekesi), birer vesile ile itilâf donanmaları ve askerleri İstanbul’da, Adana Vilâyeti, Fransızlar, Urfa, Mardin, Antep İngilizler tarafından işgal edilmiş, Antalya ve Konya’da İtalyan askerleri, Merzifon ve Samsun’da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta ecnebi zabıt ve memurları ve hususi adamları faaliyette, nihayet söz başı olarak aldığımız tarihten dört gün evvel 15-5-1919’da İtilâf devletlerinin muvafakatiyle Yunan orduları İzmir’e çıkarılıyor. Bundan başka memleketin her tarafında Hıristiyan unsurlar gizli, açık, hususi emel ve maksatlarını elde edebilmek için devletin bir an evvel çökmesine çalışıyorlar. Bilâhare elde edilen malûmat ve vesikalar ile teyyüt etti ki İstanbul Rum Patrikhanesi’nde teşekkül eden “Mavri Mira” heyeti, vilâyetler dâhilinde çeteler teşkil ve idare etmek, mitingler ve propagandalar yaptırmakla meşgul. Yunan Salibi Ahmeri, resmî muhacir komisyonu “Mavri Mira” heyetinin işine yardım etmekte, “Mavri Mira” heyeti tarafından idare olunan Rum mekteplerinin izci teşkilâtları 20 yaşını mütecaviz gençler de dâhil olmak üzere her yerde ikmal olunuyor. Ermeni patriği Zaven Efendi de “Mavri Mira” heyetiyle hemfikir olarak çalışıyor. Ermeni hazırlığı da tamamen Rum hazırlığı gibi ilerliyor. Trabzon, Samsun ve bütün Karadeniz sahillerinde teşekkül etmiş ve İstanbul’daki merkeze bağlı “Pontos Cemiyeti” kolaylıkla ve muvaffakiyetle çalışıyor.”

Tökin, kurtuluşu takip eden süreçte bazı ayrılıkçı fikirlerin milletin birliğini bozmaya yönelik hareketlere giriştiğini aktarmış, bu girişimler sonucu 1925 Takrir-i Sükûn Kanun öncesi ülke genelinde bir bunalıma neden olduğunu belirtmiştir.

Eserde İstiklal Harbi ile II. Dünya Savaşı arasındaki sürecin çok gergin geçildiği, birçok devletin savaş hazırlıklarına giriştiği ve memleketin muhtemel bir saldırıya karşı ancak askeri kuvvetiyle ve milli birliğiyle karşı koyabileceği aktarılmaktadır.

Çalışmada İsmet İnönü'nün iç ve dış siyasi ve sosyal şartlar edilebilecek en iyi şekilde yönetim kurduğu, bireyleri ve kurumları birbirlerini tamamlar şekilde teşkil olunması fikrini halka aşılacağı belirtilmektedir.

Tökin, İsmet İnönü'nün yukarıda bahsedilen birleştirici tavrını yine kendisine ait sözlerle çalışmasına aktarmıştır: “Mütecanis ve yeknesak bir vatanda”, “Biz dâhilî politikayı millî vahdetin tarsinine matuf mesai telâkki ediyoruz” diyerek millî birliğin hedef olduğunu ifade etmektedir. 1930'da Sivas nutkundan şu sözleri dinliyoruz: “Bir millette millî vahdet ve mevcudiyetin çaresi olan tedbir, her mülâhaza ve her ihtiyaca takaddüm eder. Bu tedbirin bir gün tehiri dahi affolunmaz bir hatadır” Millî birlik bütün menfaat ve mülâhazaların fevkindedir. İlk ve asıl olan milletin kül halinde menfaatidir. “Nimet ve mükellefiyetler bu memleketin her tarafında bütün vatandaşlar için müsavi olacaktır.” sözü milletin kül halinde refahını isteyen bir görüşün mahsulüdür. “Türk inkılâbının hedefi, milli kurtuluş ve yükseliş davası olduğuna göre, bizim için kitlenin iktisadi ihtiyacını temin etmek esas vazifedir.”

Eserde, İsmet İnönü'nün yukarılarına ek olarak Max Scheler'in şu sözlerine de yer verilmektedir: “İş adamından farklı olarak devlet adamı, siyasetin ekonomiye kıyasen üstünlüğü kanununu ve yüksek siyasetin büyük iktisadi birliklere tabi olmaması fikrini temsil eder”. Burada kasd olunan siyaset, devlet idaresi sanatıdır. Bu sanatın ustası, devlet ve millet menfaatlerini hedef tutan siyasi aksiyonunda dar menfaatler üstüne yükselmiştir. Max Scheler sözlerine şöyle devam ediyor: “İş adamı, hâdiseleri, millî iktisat bakımından değil, hususi iktisat zaviyesinden mütalaa eder. İş adamı, büyük dahi olsa, daima dar ihtisas ve meslek hudutları ile çevrilmiştir. Nadiren psikologdur. Diğer milletleri ve bunların şeflerini anlamakta az kabiliyet gösterir. Yüksek politikada ise, sadece iktisadi meseleleri ön plâna alır. Bu meselelerle tesamühsüz meşgul olur. Bir iş adamını, devlet adamı yapmayan mühim sebepler işte bunlardır.”

Tökin, yukarıda aktarılan sözleri paylaşarak memleketin en önemli meselesinin milli birliğin korunması olduğu aktarmış, milletin tek bir kütle halinde kalması ve yet vücut olarak bütün tehlikelere karşı devamlılığını sürdürebileceğini belirtmiştir. Çalışmada İsmet İnönü'nün milli birliğe verdiği değer şu sözlerle belirtilmiştir: “Bu memleketi tam bir uzuv halinde idare olunur, Millî vahdeti temin olunmuş, milli müdafaası imkân altına alınmış bir vücut haline getirmek bizim için hayati bir meseledir.” 2 Mart 1939'da Üniversitede Türk gençliğine hitabesindeki “milletler içinde en büyük kuvvet, kendi evlâtları arasındaki birlik kuvvetidir” sözüne yer verilmiştir.

Eserde öte yandan İsmet İnönü'nün hassasiyet gösterdiği bir diğer hususun toprak bütünlüğü olduğu paylaşılmaktadır. 01.06.1946'da Trabzon'da söylediği bir nutukta bunu kuvvetle belirtmiş olduğu aktarılmıştır: “Her şeyden önce vatanın toprak bütünlüğü üzerinde

bütün milletin sarsılmaz bir irade ile birleşmiş bulunduğunu gösterdim. Toprak bütünlüğünde ve egemenlik haklarında büyük milletimizin baltan başa, dikkatli ve kararlı olması, varlığımız için esaslı teminattır. Ehemmiyetle üzerinde durduğum ikinci nokta milletin bütünlüğünü korumaktır. Serbest muhakeme ve tartışma ye günlük meseleler ve dertler üzerinde türlü şekilde çekişme havası içinde, milletin bölünmez bir bütünlüğü koruyabilmesi kadar çok nazik bir noktadır. Sınır boyu illerimizde milletin bütünlüğü için gösterilen dikkatin minnetlisiyim. Vatandaşlarım memlekete her fenalığın içerde bozgunculuk ve çöküntüden geleceğini anlamışlardır. Görüyorsunuz ki, konuşmalarımın esasları benim temel vazifelerimdir. Bunlar benden sonra gelecek Cumhurbaşkanlarının da, hangi siyasi kanaatle yetişmiş olurlarsa olsunlar, vazifeleri olacaktır. Toprak bütünlüğü, millet bütünlüğü ve memleket idaresinin milletin iradesine dayanması esaslarını sağlam ve sarsılmaz tutmakta bizim dikkatimiz daima uyanık olacaktır”

Tökin, birlik ve dayanışma fikrinin felsefi ve sosyolojik manada tanımını yaparak bu düşünce tarzının dünyaya ve topluma birliklilik bakış açısıyla yaklaştığına değinmektedir. Eserde fert toplumun bölünmez bir parçası olarak aktarılmakta, fakat bütün fertlerin bir araya gelerek oluşturdukları her kalabalığın bir topluluk olmadığı belirtilmektedir. Aristo'nun “kesilmiş bir el artık el değildir, bir et parçasıdır” sözü, bu düşünce tarzına bir örnek olarak paylaşılmaktadır. Bu noktada Tökin, parçaların ancak birbirleriyle ilintili bir şekilde çalışmalarından bir mana çıkacağını ileri sürmüş ve bunu görüşünü melodilerin birbirleriyle olan ahenkleri üzerinden aktarmıştır.

Eserde hiçbir felsefi ve toplumsal görüşün sakin zamanlarda doğmadığı, tam aksine sıkıntılı zamanların birer ürünü olduğu belirtilmiştir. İnsanların içerisinde buldukları sert şartlar, onları çözüm bulmaya itmiştir. Toplumda oluşan bu şartlar farklı zaman dilimlerinde ve farklı koşullarda fertleri yeni çözüm yolları aramaya mecbur bırakarak yeni mücadele alanları oluşmasına sebep olmuştur. Bazı koşullarda farklı süreç ve zamanlardan geçen olayların ortak bir sonuca varabileceğinin ileri sürüldüğü çalışmada, organik bir kanun ile ortak bir sonuca ulaşılabileceği savunulmuştur.

b. Terakki Zihniyeti:

Kant'ın “Kesintisiz bir ilerleme insanlığı amacıdır” sözüne atıfta bulunulan çalışmada, İsmet İnönü'nün dayanışma fikrinin bir parçası olarak gördüğü ilerleme fikrine ve millet olarak kaydedilen ilerlemenin kendisi için olan önemine değinilmiştir. İsmet İnönü'nün bu konudaki görüşleri, şu sözleriyle aktarılmıştır: “Türk milletinin yüksek bir seviyeye varmış bir cemiyet olması için ilerlemek ve yürümek mecburiyeti ve bu sebeple yeni ihtiyaçların ve yeni engellerin izalesi bizim daimi vazifemizdir.” “Bir inkılâp için ölüm darbesi, her şeyin kazanılmış ve emin bulunduğu zannedilmesidir.”, “Cumhuriyetin vatana temin ettiği emniyet ve imarı geniş olarak ilerletmek istiyoruz. Nifaksız ve huzur içinde bir çalışma hayatının nimetlerini vatandaşlara temin etmek başlıca emelimizdir.”

Tökin, İsmet İnönü'nün ilerlemeci bir devlet anlayışı olduğunu aktardığı eserinde aynı zaman bu gelişmeleri her zaman gerçekleştiren bir devlet adamı olduğu belirtmiştir. Tökin, bu görüşlerini ise İnönü'nün şu sözleriyle paylaşmaktadır: “Bu memleketin ihtiyaçlarını temin etmek için yeni programlar, yeni faaliyetler, yeni yollar, yeni limanlardan bahsettiğimiz zaman yapılması daha iyi olacak mevzulardan değil, yapılması gayri kabili tehir olan esaslı

vazifelerden bahsediyoruz.”, “Kültür, idare, sanayi, ziraat ve her türlü imâr bakımından bir çok işlere girişmiş bulunuyoruz, ikmal etmekte olduğumuz bir çok işler vardır. Fakat vazifelerimiz bunları bitirmek değildir. Bunlarla beraber yeni programlara, yeni işlere girişmek kararındayız. Yeni Türkiye için en yüksek seviyeye az zamanda varmak herkesin ideolojide, kültürde bütün kuvvetlerini her gün sarf etmelerine bağlıdır”.

c. Faaliyet Prensibi ve Ülkücülük:

Tökin, iki farklı toplum yapısının tanımını yaparak durgun ve hareketli milletler arasındaki farkları şu sözleriyle aktarmaktadır: “Durgun sulara benzeyen cemiyetler olduğu gibi, içten gelen hamlelerle daima kıvıldağan cemiyetler de vardır. Birinciler, pasif bir tevekkül içinde ileri atılmak, hayata daha canlı ve yeni bir renk vermek kudretini kaybetmiş insan yığınlarıdır. Hâlbuki gençliğini ve zindeliğini muhafaza etmiş milletler bu milletlerin yetiştirdiği ferdler için hayat, cemiyete ve tabiata aktif bir müdahale, “yaratıcı bir faaliyet” şeklinde tezahür eder”. Aktivizm felsefesinin kurucu olan Rudolf Goldscheid’in insan iradesi hakkındaki yorumlarının paylaşıldığı eserde, düşünürün şu sözüne yer verilmiştir: “Kudret davası bugün bile halâ pasivistçe mütalâa edilmektedir. Dogmatik – iskolâstik, metafizikçiler, Allah iradesi yahut tabiat iradesi önünde İnsanlara tevekkül tavsiye ediyorlar. İktisadi liberalizm, Lâissler fair, Laisser aller (bırakınız yapsın, bırakınız geçsin) şiarını ortaya attı. Schopenhaur, hayatı inkâr eden iradeye sığındı ve binaenaleyh iktidarsızlığı talim etti. Tarihi hukuk mektebi, anane önünde itaati istedi. Modern Dârvinizm ise, eninde sonunda hayatın tabiat kanunlarına pasif bir intibaktan başka bir şey olmadığı neticesini çıkararak, tabiat ilimlerine maya olan aktivizmi en kuvvetli hayat menbaından mahrum kıldı.”

Türk İnkılâbının toplum ve doğa üzerinde ciddi etkileri olduğu belirtilen eserde, bu etkinin İsmet İnönü’nün ilerlemeci düşünce yapısıyla aktivist bir harekete dönüşmemesine imkan verilmediği söylenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin sabit ve ilerleme kaydetmeyen bir devlet olması, genç ve dinamik bir devrimin sonucu olduğu ileri sürülerek İsmet İnönü’nün şu sözlerine yer verilmiştir: “Cumhuriyetin siyasetiyle bu memlekette sanayi için, yollar için ve her türlü malî ve iktisadi inkişaf için vatandaşların kendilerinin evvelâ bir takım tedbirler düşünerek aktif surette memleketin mukadderatına müessir olmak vaziyeti hissedilmiştir. Bunu hissetmek yalnız ilmî bir karar mevzuu değildir. Bunu hissetmek bir siyaset takip etmektir”.

Tökin, Türk İnkılâbı ve bu girişimin devamlılığına değindiği şu sözlerini paylaşarak İsmet İnönü’nün şu görüşlerini aktarmaktadır: “Türk inkılâbının devamlı olması, hayatın dinamik şartlarına uygun bir tabiat hadisesidir. Türk inkılâbı, mütemadi bir ilerleyiş hamlesi gözüyle görüldüğü”.

Eserde değinilen bir diğer husus da faaliyet prensiplerinin dayanak noktaları, gerçekleştirilecek faaliyetlerin hayal aleminden uzak olması ve gerçekleştirilemeyecek hayallere takılıp kalınmaması noktasının olması gerektiğidir. Çalışmada yer verilen İsmet İnönü’nün şu sözleriyle yukarıda bahsedilen konudaki fikirlerini görmenin mümkün olduğu ileri sürülmüştür: “Benim kanaatimce, kahramanlık, milletler arasında birinci sırada yer tutmak için ilk şarttır. Kahramanlık, kanın fitraten haiz olduğu bir kudretten gelir. İlimle ve kültürle daha ziyade artar. Eski ve yanlış bir itikat olarak güya insanların hayatlarını feda için daha az bilmeleri daha az anlamaları nazariyesi tamamen sakat ve yanlıştır. Bunun misali: hiç

bilmeyen milletlerin vesaitle mücehhez milletlerin esiri olmalarıdır”, “Fakat kahramanlık fedakârlık ister, feragat ister. “Hayat cemiyet için feda edilmelidir. Hayatın cemiyet için feda edilmesi istidadı olmayan muhitte insan tabiatın tecavüzlerine karşı zebun ve âcizdir. Bu sebeple o muhitlerde hayat zaten mütemadi bir ıztıraptan başka tecelli göstermez. Bahusus insanların birbirlerine tasallutu gibi bir vakıa, bir hakikat olarak bugün mevcut olan vaziyet içinde hayat sevgisinin korunmasının tek çaresi, hayatın cemiyet için feda edilebilmesi yolunda mevcuttur. Hayatın devamı ve ebediyeti demek, ülkünün ve milletin ve soyun devamı demektir”, “Millet efradının beraberlikle ve sevgi ile çalışmak tabiatı, bir cemiyetin yüksek ahlâk farikasıdır. Kendi hayatı, ailesi ve milleti için çalışmayacak halde bulunmak bir felâkettir. Çalışmak imkânı olduğu halde çalışmamak, kendini veya cemiyeti diğerlerinin çalışması ile yaşatmak zihniyeti ise, en büyük ahlâksızlıktır”, “Ahlâk ve karakter sağlam olmadıkça, cemiyette esaslı bir hizmet görmeğe imkân yoktur. Cemiyetin kudret ve ehemmiyeti vasatı ahlâk ve karakterin kıymetine, her faktörden ziyade bağlıdır”.

d. İnsanlık Fikri ve Halkçılık:

Tökin, İsmet İnönü'nün dünya görüşünü birliktelik, inkılâpçı ilerleme ve faaliyet prensipleri üzerine inşa olduğuna değinmiş ve bazı yönetim sistemlerinin insanı bireyden çok bir araç olarak gördüğünü ileri sürerek bu sistemlerin çatısı altın yaşayan insanların yaşam haklarının dahi tehdit altında olduğunu aktarmaktadır.

Eserde insanlığın amacının tanımı yapılırken, hedefin insanın becerilerini yükseltmek, güçlü bir gelişim sağlamak, üstün ve bilge insanı var etmek olarak belirlendiği görülmektedir. bu hedefe ulaşmanın yollarına da değinilen çalışmada, bireye verilen değer, insanlık ve topluluklar arasındaki dayanışmanın öneminden bahsedilirken Kant'ın şu sözüne de yer verilmiştir: “İnsan, daima haddizatında bir gayedir. Hiç bir vakit diğer bir gayeye vasıl olmak için şu veya bu iradenin bir vasıtası değildir”. Eserde bu konu hakkında fikirlerine yer verilen diğer düşünürler de Wundt şu sözleri ile “Beşeri kaideler, en yüksek normlardır. İnsanî bir cemiyet gayesi için bütün faaliyetleri tanzim ederler”, Hegel ise “Ferdlerin olduğu gibi, milletlerin de en büyük saadeti, insaniyete hizmette lâıyk olduğu mevki ve vazifeyi almasıdır. Beşeriyet bataklığını böyle kurutabileceğiz” özetlemiştir.

Topluluklar arasındaki çekişmelere değinen Tökin, bu çatışmaların sebebinin farklı dünya görüşleri olduğu, gelişim süreçlerindeki farklılıklar olarak betimlemiştir. İsmet İnönü'nün “Türk inkılâbı, insaniyet ülküsü takip eder. İnsan cemiyetleri beraber çalışacak ve beraber çalışma sayesinde kolaylıklara ve saadetlerini arttıracak imkânlara maliktir, insanların çarpışmalarının ve yaşamak için birbirlerini öldürmeğe mecbur olmalarının sebebi, dar, hastalıklı zihniyetlerin hüküm sürmesi, muhtelif insan cemiyetleri arasındaki fikri, manevi ve teknik anlayış ve bulunuş seviyelerinin farkıdır. İnsanlık yüksek ülküsünü güdmek, bir vazife olduğu kadar mevcut acı hakikatin icaplarını görmek de insanlık ülküsüne varmanın amelî olan tek yoludur. Türk milleti olarak var olmak ve büyük insan ailesinde yüksek bir cemiyet olarak yaşamak Türk inkılâbının gayesidir” sözleriyle bu kavgaların gereksiz olduğunu ve insanlık olarak ortak hareket edilmesi sonucu huzur içinde yaşanılabilceğini aktarmıştır. Hayatın kıymetine verilen değer ise yine İnönü'nün şu sözleri ile özetlenmiştir; “Hayat sevilecek, korunacak ve yaşanacak bir şeydir. Varlığın hiç bir sıkıntısı ister kendisinin, ister başkasının hayatına hürmetsizlik için hak vermez”. Bu söylemlere ek olarak eserde dikkat

çekilen bir diğer nokta ise İsmet İnönü'nün bu söylemleri ile pasivist bir dünya görüşüne sahip olmadığını aksine Türk milletinin bağımsızlığı ve yurdun savunulması noktasında her türlü tedbiri almaktan çekinmeyeceğidir. Bu kararlılığı ise “Benliğine ve şuuruna sahip olan milletin dokunulmaz, müstakil bir devlet olarak yaşaması hakkı, insanlığın sarsılmaz müşterek bir akidesi olarak tesbit olunmak lâzımdır. Beynelmilel münasebetlerimizde bizim zihnimizde bulunan, devletlerle müşterek prensip ve emniyet davasıdır” göstermektedir.

Eserde değinilen bir diğer nokta ise İsmet İnönü'nün sıkı bir halkçı olduğudur. Tökin, İnönü'nün insanı tarafı gözlemlendiğinde bu özelliğinin hemen ortaya çıktığını ileri sürmüş ve Max Scheler'in şu sözüyle “hakikî devlet adamı, milletin içine ve ruhuna kök salmış olmalıdır” düşüncesini özetlemiştir. Ek olarak Alman tarihin önemli yer teşkil eden Bismark ve Büyük Fredrik gibi kişilerin halktan kopuk bir şekilde politikalar yürüttüğü ve bu tarz-ı siyasetin büyük sorunlara yol açtığı ileri sürülmüştür. Tökin, İnönü'nün ise bu siyaset tarzından uzak durduğunu ve icraatlarından önce muhakkak halk ile temasa geçtiğini belirtmiş ve İsmet İnönü'nün şu sözlerine yer vermiştir: “Halkımızın her tahasıyla memleketin her köşesinde doğrudan doğruya bu temaslar, benim için çok istifadeli, hatta çok zevkli bir usuldür. Küçük büyük meselelerin benim önümde ortaya dökülmesinde ve imkân derecesi üzerinde hayalâta kapılmaksızın, millet dertlerinin açıkça mütalâa edilmesinde, halk idaresinin büyük nimetini bulurum. Çok defa, konuşulan şeyler, zaten bilinen şeylerdir. Bununla beraber, aynı şeyin muhtelif vatandaşlar tarafından söylenmesinde bile bir istifade vardır. Sonra, bazen hiç umulmayan köşelerde, insan yeni meselelerin vücudundan haberdar olur. İnanılmayacak kadar ufak tedbirler, millet için büyük faideler temin edecek hizmetlere fırsat verir. Bu uzunca esbabı mucibe ile anlatmak istiyorum ki, vatandaşlarımla yakından memleket meselelerini görüşmek benim için şuurlu bir zevktir”.

Çalışmada, İsmet İnönü'nün şu sözlerine yer verilerek halkçılık fikrine ve yönetim tarzına da ne denli önem verdiği aktarılmaktadır: “Siyaset hayatında tecrübe geçirmiş adamlar olarak memleketi-mizin ihtiyacına ve bünyesine en uygun olan halk idaresi usulünü kemale getirmek idealindeyiz. İyi bir halk idaresinin siyasi idarede ana prensipleri, her nevi seçimlere halkın samimi olarak iştirak etmesini ve Hükümetin ve Büyük Millet Meclisi'nin faaliyetinde hakikî bir millet murakabesinin şüphe götürmez bir tarzda bulunmasıyla hulâsa edebiliriz”, “Biz halk idaresinin, milletimizin bünyesine ve arzusuna en uygun geldiği kanaatindeyiz. Halk idaresinin en nazik tarafı, bunun anarşiye ve zora meydan vermemesini tanzim edebilmektir. Çünkü gerek anarşi, gerek zor, halk idaresinin muhitinde külfetsizce dolaşabilen ve o idareyi kökünden tahrip etmeğe istidadlı olan hastalıklardır. Bu hastalıklara karşı, yetişmiş vatan evlâtlarının kâfi derecede olgun ve yurd düşünür olmalarıyla mukavemet edilebilir”, “Hiç bir vatandaş, kânunların kendisine temin ettiği nimetlerden mahrum edilemez. Huzur içinde, müşterek vatanın yükselmesine çalışmak sahası, bütün vatandaşlar için açıktır. Bu memlekette bütün kuvvetleri üzerinde toplamış olan tek kudretli varlık Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Onun tedbirleriyle, Teşkilâtı Esasiyesi ve kanunlarıyla, hepimiz üzerine teveccüh eden mükellefiyetler ve vazifeler, diğer, bütün vazife ve mükellefiyetlerimizin üstünü ve nâzımımızdır”.

Tökin, İsmet İnönü'nün demokrasi hakkındaki düşüncelerine de yer vermiş ve yine bu görüşleri İnönü'nün söylemleriyle çalışmasına aktarmıştır: “Tek eksigimiz karşı partilerin olmamasıdır”, “Partimizin programı, sınıf esası üzerine cemiyet kurulmasını menetmiştir. Bu

maddenin kaldırılmasını tetkik edeceksiniz. Biz kendi programımızda sınıf mücadelesini istemeyen ve sınıf menfaatları arasında ahenk arayan esasta kalacağız. Vatandaşlardan sınıf menfaatleri üzerine cemiyet ve parti kurmak isteyenlere kanun yolu ile mâni olmayacağız. Bizim kanun yolu ile men etmeye çalışacağımız cemiyet ve partiler, kökü dışarıda yani yabancı âleti olan cemiyet ve partiler ve onlardan mülhem olanlardır. Bunun gibi dini siyasete âlet eden cemiyet ve partilere de kanun yolu ile karşı koymakta devam edeceğiz”.

Eserde, Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhuriyet Halk Partisi tarafından temsil edildiğine değinilmiş, “Merkeziyetçi Demokrasi” adı verilen ve adayların tek bir merkezden seçilerek seçmenlerin tercihine sunulan seçim sisteminin tanımı yapılmıştır. Bu seçimlerde seçmenlerin alternatif bağımsız adaylara da oy vermesi noktasın bir serbestiyetinin olduğu da eklenmiştir. Bu tanımlar üzerinde de Cumhuriyet Halk Partisinin demokratik bir parti olduğu vurgusu yapılmıştır.

Çalışmada, tek partili yönetimler ile totaliter yönetimlerin tanımına yer verilirken bu sistemlerin ne tarz bir yönetim sistemine sahip olduğu da aktarılmaktadır. Tökin, eserinde Avrupa ve Amerika'dan örnekler vererek tek adam rejimlerini şu şekilde açıklamıştır: “İtalya'da hâkimiyetin yegâne sahibi devletti. Hükümet Reisi olan Duçe, devletin bir uzvu idi. Teşri ve icra-i kuvvet Duçe'de temerküz ederdi. Meclis bu kuvveti Duçe'ye tevfiz etmişti. Duçe, Krala ait icra kudretine, Kral tarafından ısdar olunan kararnameleri imza etmek suretiyle iştirak ederdi. Faşizmde hukuku, devletin iradesi yaratır. Duçe ise, devletin en yüksek uzvu olduğundan hukuk, Duçe'nin iradesiyle vücut bulurdu. Almanya'da sevkü idare, siyasi kudret Şef'te Führer de idi. Siyasi kudret devletten alınmış Şef'e verilmişti. Devletin üstünde ve dışında olan Führer hususi kanun şeklinde kararlar alır. Fakat bunları devlet tatbik ederdi. Devlet, Şef'in elinde bir vasıta idi. Görülüyor ki, faşizm, nasyonal- sosyalizm, demokrasiyi, halk hâkimiyetini kökünden tasfiye eden rejimlerdir. Bu rejimlerde siyasi kudret artık intihaptan gelmemektedir. Amerika'da Cumhurreisi, millet tarafından seçildiği için siyasi kudrete maliktir. Hâlbuki faşizmde ve nasyonal sosyalizmde fırkalarına istinat eden şefler, cebir ve zor vasıtasıyla halkın başına geçmişlerdir. Siyasi kudreti de bundan dolayı haizdiler”.

Tökin, Türkiye'nin yönetim merkezinin Türkiye Büyük Millet Meclisi olduğunu aktarmış, meclisin yönetim kudretini ise halktan aldığını eklemiştir. Cumhurbaşkanı'nın meclis tarafından seçildiği gibi icra yetkisinin de Bakanlar Kuruluna ait olduğu bilgisinin paylaşıldığı çalışmada, yasama noktasında en yetkili kurumun meclis olduğu da özellikle belirtilmiştir.

Eserde, İsmet İnönü'nün gerçekleştirmiş olduğu birkaç söyleminde demokratik görüşlerinin ne yönde olduğu aktarılmaktadır: “Devlet Başkanı'nın parti başkanlığını muhafaza etmesi takdirinde onun vatandaşlara ve partilere karşı tarafsız surette adaletli bulunması gereken durumlarda hata etmesinden korkutabilir. Bizim anayasamız, devlet başı seçilmiş adamın vazifesi gerektirdiği zaman tarafsız ve adaletli olacağına inanmıştır. Bütün mekanizma ona göre kurmuştur. Devlet başı, milletvekilleriyle beraber seçilir ve onlarla beraber düşer. Bizde bu usulün ihtiyaçlara uygun olduğuna inanıyoruz”.

“Devlet reisinin partiler dışında olması tezi üzerinde durmak istersek anayasayı değiştirmeliyiz. Cumhurbaşkanı, Milletvekillerinden başka bir seçime, başka bir müddete tabi

olmak ve bugün olduğundan daha başka yetkileri bulunmak gerekli olur. Bu kaideyi kabul etmiş memleketlerde hal böyledir”.

“Zamanın bizde de ne ihtiyaçları meydana çıkaracağını kestiremeyiz. Belki de Cumhurbaşkanı seçimi için anayasada değişiklik lüzumu ileri sürülecektir. Bu gelecek nesillerin işidir. Ben daha geniş müddetli ve yetkili bir devlet reisi olmak tekliflerine karşı koyacağım. Bunu benden sonra geleceklerin işi sayarım. Benden sonra geleceklere de bugünkü tertibin bünyemize uygun olduğunu söylemekte ısrar ederim”.

3.İsmet İnönü'nün Ekonomik Görüşleri

Tökin, İstiklal Mücadelesinden önce Türkiye'nin ekonomik durumu hakkında “XVI ncı yüzyıldan beri kapitülasyonların gittikçe ağırlaşan yükleri altında kalmış, XIX uncu yüzyılın ilk yarısından itibaren Avrupa endüstriyalizminin inkişafı karşısında millî el endüstrisini kaybederek ya-bancılarının açık pazarı, dışarıya bağlı basit bir ham maddeci ve ziraatçı memleket haline gelmiş olan Osmanlı İmparatorluğu, XIX uncu yüzyılın ikinci yarısında akdettiği ve zaman zaman başvurduğu ağır şartlı haricî istikrazlarda da tam bir malî esarete girmişti. İmparatorluğun servet kaynakları Türk halkının iş günü, dış piyasaların ve millî azlıkların istismar konusu olmuştu. Bir asırdan fazla bir zaman Türk halkının çalışmasından hâsıl olan kıymetler dışarı batının teraküm merkezlerine akmıştı. İmparatorlukta Türk çoğunluğu elimde servet ve sermaye toplanması olmamıştı. Memleket tedricen mutlak bir fakra sürüklenmişti” ifadelerini paylaşarak bir portre çizmiştir.

Milli Mücadelenin ardından Türk ekonomisinin güçlü ve bağımsız hale getirilmesi için adımlar atıldığını ileri süren Tökin, Türkiye için yeni bir devrin başladığını belirtmiş, ülkenin yeniden inşa edilmesi ve yarı sömürge olan ekonomiyi düzeltmenin milli bir ekonomi modelinden geçtiğini aktarmıştır.

Eserinde milli ekonominin inşası adına yapılması gereken adımlara da yer verilirken, önceliğin milli bir sermaye kurulması olduğu savunulmuştur. Çalışmada saltanat devrinde sömürüldüğü belirtilen bu sermayenin inşası, atılacak olan adımların bir başlangıcı olarak görülmüş ve savaşlar, işgaller gibi büyük yıkımların eldeki birikimleri de erittiği aktarılmıştır.

Tökin, milli sermayenin gelişimi için oluşturulmak istenen özel sermaye için atılan adımlardan bahsetmiş, gerçekleştirilen girişimleri ise şu şekilde sıralamıştır: “İlk iş olarak, özel sermaye teşebbüslerini, teşvik ve himaye edici çeşitli tedbirler alındı. Gümrük himayesi, sanayi teşvik kanunu, kredi yardımları, ilh., gibi çeşitli kolaylıklar sağlandı. Fakat bütün yardımlara, teşviklere himayelere rağmen özel iktisâdi teşebbüslerin istenen süratte, istenen kuvvette gelişmediği, memleketin sanayi, ticaret, ziraat ilh. sahasındaki bütün noksanlarını tamamlayamadığı görüldü. Kavuştuğu bütün müsait şartlar içinde özel teşebbüs, ancak çukolata, kurdele, ipekli, mahdut (hacımda lüks mensucat gibi memleketin ne savunma ihtiyaçlarına ve ne de iktisadi istiklâline yarayacak olan iş sahalarını tercih ediyordu. Elindeki küçük sermaye ile ancak derhal kazanç getirebilecek, günlük kârını çıkarabilecek ufak işlere teşebbüs ediyordu. Sermayesizlikten başka kültür ve bilgi cihetinden de çok fakirdi. Sermayesi olsa dâhi büyük iktisadi teşebbüsleri işletecek iktisadi ve teknik bilgiye, teşkilâtçılık kudretine malik değildi”.

Milli Mücadele sonrası dünyanın içinde bulunduğu güvensiz ortama değinen Tökin, istikrarsız ve huzursun bir siyasal döneme girildiğini ileri sürmüştür. Bu olumsuz koşullara ek olarak milletlerin silahlanma yarışına girdikleri, ordularındaki üç ana unsur olan hava, kara ve deniz güçlerine takviyelerde bulduklarını belirtmiş, bu silahlı güce yenisini ekleyerek iktisadın da ülkeyi savunmak için kullanılacak olan bir silah olarak tanımlamıştır. Ek olarak çalışmada Milli Mücadele dönemindeki sanayisizlik ve ulaşımdaki noksanların Türk milleti için ne denli büyük bir deneyim olduğu aktarılmış ve iktisadi gelişimde bu iki unsurun önemine atıfta bulunulmuştur.

Tökin, Türkiye’nin bağımsız bir ülke olması için ekonomik bağımsızlığının gerekliliğine değinmiş, bu amaç uğrunda gerekli olan tesislerin hızla inşa edilmesi zorunluluğuna dikkat çekmiştir. Dışarıya bağımlı olunan bazı madde ve gereçlerin zaman içerisinde ülke içerisinde üretilmesi gerektiği savunulan eserde, dışarıdan sağlanan maddelerin yurt içindeki üretimi sayesinde sermayenin ülkede kalacağı vurgulanmış ve bu sayede özellikle köylü kesim olmak üzere tüm milletin alım gücünün artacağı savunulmuştur. Son olarak yukarıda belirtilen bu zorlu işlerin kısa bir tanımı yapılmış ve görevin kim tarafından üstleneceği Tökin tarafından sorulmuştur.

a. İktisat ve Devlet Birliği:

Eserde ülkenin içinde bulunduğu ekonomik imkansızlıklara değinilerek, içinde bulunulan ekonomik zorlukların nasıl aşılacağı yönünde alternatif çözümlerden bahsedilmiştir. Bunlardan biri dönemin ekonomik yönelimi olan Liberal yatırım tarzıdır. Türkiye’nin içerisinde bulunduğu özel sermaye eksikliği ülkenin bu yönde adımlar atmasını engellemiş, ülkenin ekonomik bekası için devletçi bir yatırım planı Atatürk ve İsmet İnönü tarafından yürürlüğe sokulmuştur. Bu kararın tatbiki ve denetimi ise İsmet İnönü tarafından üstlenmiştir.

Tökin, alınan karar doğrultusunda devletin ekonomik alanda birçok atılım ve girişimi üstlendiği, birçok tesisin inşasını gerçekleştirdiğini aktarmıştır. Bu gelişmelere ek olarak eserde, İkinci Dünya Savaşı gibi büyük bir yıkıma karşı ülkeyi hem ekonomik hem de askeri açıdan hazırlandığı da belirtilmiştir.

Çalışmada, İsmet İnönü’nün şu sözlerine yer verilerek ekonomiye olan bakış açısı aktarılmaktadır: “İktisadiyat devleti, devlet iktisadiyatı itmam eder. Cumhuriyetin şiarı, yüksek gayemizi teşkil eden iktisadi devlet idealini sür’atle tahakkuk ettirmek için çareler ve vasıtalar taharri etmektedir”. İsmet İnönü’nün sözlerine ek olarak Tökin, ekonomik atılımı üstlenen devleti rolünü şu şekilde yorumlamıştır: “Devlet ve iktisat birliği. Tesanütçü hayat görüşünün zaruri bir neticesi olarak Devletle iktisadi hayat arasında bir birlik görmekte ve Devletle iktisadın birbirini organik surette itmam ettiği fikrini kendisine hareket mebdei olarak almaktadır”.

Tökin, klasik ekonomik biliminin toplumun içerisinde bulunduğu statükoya müdahale ettiğini ve bireylerin özgürlüklerini dikkate alarak şekillendiğini belirtmiş, bu koşullar içerisinde devletin de bağımsız bir kurum olduğuna ve ekonomi ile aralarında doğal bir bağ bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu görüşün karşıtının da ele alındığı eserde, “Devletin ekonomik hayata müdahalesi fikri de sisteme aykırı düşen (systemwidrig) bir fikir müdahale

hadisesi de, “iktisat harici”, iktisadi hayata dışarıdan gelen yabancı bir unsur telâkki olunuyordu” bir yorumda bulunulmuştur. Çalışmada ayrıca devletin ekonomik hareketlilikte yeri aktarılmakta ve fertlerin her hangi bir ticari hakkına müdahalede bulunmadığını ileri sürerek bireylerin liberal çerçevede hukuki haklarını sağladığı belirtilmektedir. Tökin, Alman hukukçu H. Stammler’in hukuk düzeninin mantık şartları üzerinden tesis edildiğine değinerek şu şekilde bir açıklamasını aktarmıştır: “Hukuk, iktisadın şekil, sosyal ekonomik hayatın mantikî şartıdır. Hukuki iradeye tabi olmayan herhangi bir iktisadi kategori mevcut olamaz.” Binaenaleyh millî ekonomi, mutlak surette hür, başıboş değil, hukukan tanzim edilmiş bir ekonomidir. Ekonominin şekli daima bir hukukî nizam tarafından çizilmiştir. En basit piyasa hâdiseleri bile tabii olmaktan uzaktır. Bunlar bile bir hukuki tanzime tabi olmaktadır. “Ekonomi münhasıran kendi kanunları tarafından takyit edilmemekte bilâkis evvelâ bir gayeye göre tanzim olunmaktadır. Ekonomi, devletin, şekil verme iradesine bağlıdır. Gayeleri devlet tâyin eder. Vasıtaları devlet seçer”. Bu açıklamaya ek olarak da ekonomi tarihçisi olan G. Schmoller’in şu görüşlerine de yer verilmiştir: “Büyük iktisadi fonksiyonlara malik sağlam teşkilâtlı bir devlet idaresi, diğer bütün ekonomilere merkez olacak bir “Devlet iktisadi” olmadıkça, münkesif bir millî ekonomi kabili tasavvur değildir. Böyle bir devlet iktisadi, bazı millî ekonomilerde küçük, bazılarında büyük bir role malik olmakla beraber, tıpkı emir ve müdahale eden devlet kudreti gibi daima mevcut olmuştur. Devlet haricinde ve her nevi devlet müdahalesinden müstakil tabi bir millî iktisat tasavvuru, ancak hayalimizin mahsulüdür”.

b.Devletçilik:

Tökin, devlet ile ekonomik arasında bir bağ kurarak İsmet İnönü’nün “Devlet iktisadiyatı itmam eder” sözünü temel olarak devletçi bir ekonominin gerekliliğinden bahsetmiş, buna ek olarak ekonomik ilerlemenin devlet tarafından yönetilmesinin gerekliliğini aktarmıştır. Eserde, İnönü’nün 12.02.1929 tarihinde gerçekleştirmiş olduğu bir konuşmada “Bizini takip edeceğimiz yol da ancak teşkilât âlemi içinde mütemadiyen kendimizi teşhiz etmek ve muhtelif sahalarda ferdi ve çaresiz kalan müstahsil ve müstehliklerimizi teşkilâtlarla takviyeye çalışmaktır. Hatta nazârî olarak, kendilerini ferdiyetçi ve liberal zannedenlerin bile zaruret karşısında hükümetten yani onun yardım ve teşkilâtları olmamasından şikâyet etmeleri manidar değil midir? Bu tabii sebepledir ki, biz hükümetin memleket iktisadiyatına her sahada yardımcı müdahalesi ve teşkilât ile vazife ifâ etmesi lâzım geldiği esasını takip ediyoruz” şeklindeki ekonomi modeli hakkındaki görüşleri aktarılmıştır. Çalışmada İnönü’nün liberal ekonominin de devlet tarafından yönlendirilmesi gerekliliği düşüncesine yer verilirken şu sözü de bu düşüncesine örnek olarak aktarılmıştır: “Şimendiferleri devletleştirmekte millî siyasetçe, millî iktisatça o kadar çok faydalar tecrübe ettim ki, mümkün oldukça her yeni hattı devlete mâl etmek vazifemdir”.

İsmet İnönü’nün uygulamış olduğu devletçi ekonomi modelinin belli bir süre itiraz görmeden devam ettirildiği aktarılan eserde, zaman içerisinde gelişen bir liberal muhalefete sebep olduğuna dikkat çekilmektedir. Özellikle 1930’lu yıllarda kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası, devletçi ekonomi modeline ciddi muhalefette bulunuş ve kendi programlarına şu maddeyi eklemiştir: “Fırka, vatandaşların refahına, millî ve iktisadî her türlü teşebbüslere engel olan hükümet müdahalelerini kabul etmez. Memleketin iktisadi hayatının inkişafında her türlü teşebbüs erbabına zahirdir”. Tökin, Serbest Cumhuriyet Fırkasına bir eleştiride

bulunmuş ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartları iyi tahlil edemediğini ileri sürmüş ve dogmatik bir liberal politika takip ettiklerini belirtmiştir. Tökin eleştirisini İsmet İnönü’nün Sivas’ta gerçekleştirmiş olduğu şu konuşmasına yapmış olduğu şu atıfla devam ettirmiştir: “Memleketin ihtiyaçları için herkes ve her yer, hazineden çare arar. Elektriği yapılmayan şehir, limanı fena olan yer, iş bulamayan adam hükümeti muatap tutar. Mutedil Devletçi olarak halkın temayülâtına ve metalibine yetişemiyoruz diye kusurluyuz. Devletçilikten büsbütün vazgeçip her nimeti sermayedarların faaliyetinden beklemeğe sevk etmek bu memleketin anlayacağı bir şey midir?” Yine aynı konuşmadan alınan şu alınan değerlendirme ile Tökin, İsmet İnönü’nün bu konu hakkındaki görüşlerini daha geniş bir şekilde aktarmaktadır: “Şimendifer ihtiyacının bu geçen on senelik milli hayatta devlet hazinesinden başka bir surette temininin gayri mümkün olduğunu isbat edeceğim. Yani şimdiye kadar hazineden şimendifer yapmak yerine uzun vadeli ecnebi istikrazı ile şimendifer yapmak niçin mümkün olmamış olduğunu göstereceğim. Evvelâ, şurasını bilmelidir ki, bir milletin gayri kabili tehir olan millî ihtiyacının temini evvel emirde o devletin hazinesinden aranmak gayri kabili içtinaptır. İhtiyacınız tehir edilirse âlemin o ihtiyacı bir gün geçirmeksizin temin etmeğe çalışmasında ne sebep vardır? Eğer menfaat fikri âlemi tahrik edecekse, sizin sabırsız ve bir gün tehhüre tahammülsüz bir vaziyette görünmeniz, onu ne kadar ağır şerait talebine teşvik eder. Bu aramalar, bu pazarlıklar, sizin için bir gün tehhürü caiz olmayan işi senelerin tesadüfüne terk etmez mi? Demekki gayri kabili tehir milli ihtiyaç için milletin ancak bilâ kaydü şart tasarruf ettiği kendi kesesinden para araması gayet tabiidir. Sonra bu imkân da fiilen tecrübe olunmuştur. 1922-23 senelerinde yapılan ve bize sulh müzakerâtının o kadar müşkülâtına mal olan Çester mukavelesi tahakkuk etmedi. Çünkü mukavele sahibi, onu tahakkuk ettirecek vesaiti dünyanın dört köşesinde aradı. Fakat bulamadı. Bu Sivas hatlarının ecnebi sermayesiyle yapılması imkânını bizzat mütalâa etmesi için benim politikamı tasvip etmeyen muhterem muarızım Fethi Bey’e imkân ve fırsat verdim. Sivas hattı umumi harpten evvel Reji Jeneral Fransız Şirketi’ne verilmişti. Lozan muahedesine göre aynı inşaat, şirketle tekrar görüşülecekti. Eğer bir anlaşma olmazsa, şirket tazmin edecek eski mukavele tasfiye olunacaktı. İlk Başvekâlet’ten çekildiğim vakit, Başvekil Fethi ve Nafia Vekili Feyzi Beyler Sivas hattını Reji Jeneral Şirketi’ne yaptırmak için ciddi ve samimi olarak imkân aradılar. Tekrar Başvekil olduğum zaman, hattı, bahsolunan ecnebi sermayesiyle yaptırmak için gayri kabili tahammül ağır şerait karşısında bulduklarından imkân hâsıl olmadığını söylediler. Bugünkü muarızlarımın yaptığı bu tecrübe, benim gün geçirmeyerek devlet bütçesinden çare aramaktaki isabeti bir daha gösterir. Zaten isteğimiz, bir işi istediğimiz müddet zarfında ecnebi sermayesine yaptırabilmek için o sermaye üzerinde bu kadar mutlak bir hâkimiyeti nasıl tasavvur edebilirsiniz. Senelerden beri sermaye propagandası, millî politikayı çürütmek için çalışmaktadır”. Tökin’in aktarımı ile İsmet İnönü’nün bu konuşmasının ardından devletçi ekonomik modeli yine İnönü’nün tabiri ile “mutedil devletçilik” zaman içerisinde ise sadece “devletçilik” olarak anılmıştır.

Eserde Türk devletçiliği, Sovyet ve İtalyan devletçiliklerinden ayrı değerlendirilmiş, adı geçen ülkelerin totaliter ve sosyalist ekonomiye toptan müdahalelerinin aksine özel girişimlerin istedikleri yatırımları yapmakta serbest oldukları ve bu süreç içerisinde destek, yardım ve hibe aldıkları da ileri sürülmüştür.

Tökin, devletçilik fikrinin zaman içerisinde daha büyük değer kazandığını ve Cumhuriyet Halk Partisi tarafından bir prensip olarak görüldüğüne dikkat çekmiş ve 03.02.1937 tarihinde İsmet İnönü ve 153 milletvekili tarafından hazırlanan tasarı ile anayasal bir umde haline getirildiği aktarılmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin devletçiliğe verdiği önemi İsmet İnönü'nün Kadro dergisine yazmış olduğu makalesine "Fırkamızın devletçilik vasfı" adını vermesiyle dikkat çeken Tökin, devletçiliğin ilklerini eserinde maddeler halinde paylaşmıştır:

1. "İktisatta devletçilik bana, her şeyden evvel bir müdafaa vasıtası olarak kendi lüzumunu gösterdi. Asırların ihmalini telâfi edecek haksız tahripleri imar edecek sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için her şeyden evvel devleti iktisatta yıpratacak amillerden kurtarmak lâzım geliyordu".

2. "Biz iktisatta devletçiliği inkişaf için ve yeni düzeni kurmak için feyizli ve müsbet bir yol sayıyoruz. Yalnız müdafaa gibi muhafazakâr bir nokta-i nazardan değil ilerlemek ve inkişaf etmek gibi genişleyici politika için de müsbet ve müessir vasıta sayıyoruz. Memleketin muhtaç olduğu sanayii, teşkilât vesaiti devletin yardımcı nezareti ve hatta doğrudan doğruya teşebbüsü olmaksızın kurabilmeyi safdil olanlar düşünebilir".

3. "Serbest zannolunan bir sanat veya ticaret, müreffeh olabilmek için mutlaka devletin yardımına ve müdahalesine ihtiyaç göstermektedir. Su başında olduğumuz için bu ihtiyacı her gün görüyorum. Sonra serbest mesleğin, devletçiliğe rüçhani için aynı mevzuların delil olarak zikrolunmasına şaşıyorum".

4. "Türlü krizlerden dolayı en serbest nice müesseseleri, senelerden beri sert fırtınalara karşı tutunduran devlettir. Bir sene devlet inhisarı ve devletçilik aleyhinde hayalât kuran nice müteşebbisler görmüşümdür ki, mevsiminde inhisarların piyasaya müdahale etmesi için, bütün idraklerini sarf ederler".

5. "Devlet şimendiferleri bazı yerlerde bazı mahsuller için yaktığı kömür parasını çıkarmayacak kadar ucuz tarife ile nâkleder. Devlet, elinde olmayan bir şimendiferin böyle bir tedbir almasına imkân var mıdır? Bu misallerle devletçilik, aleyhindeki en büyük iddiayı izah etmiş oluyorum: Hususi müesseseler daima kârlı çalışırlar ve devlet müesseseleri daima masraflı ve zararlı olur iddiası. Bütün memleketin menfaatine tedbir alırken bazen yaktığı kömürün bedelini veya inhisârın varidâtını düşünmemek vaziyetinde kalan, devlet, elbette serbest bir bezirgan gibi bir çok ahvalde kâr etmeyecektir. Bundan daha tabii ne vardır? Ve zaten devletçiliğin memleket için en büyük bir faydası da ancak bazı ahvalde bu kadar cesurane tedbirler almasının mümkün olmasıyla izah edilebilir".

6. "Devlet ancak ferdin yapamayacağı şeyleri yapmaya çalışmalıdır faraziyesi basiretle mütalâa olunmalıdır. Bir defa efradın yapabileceği bir şey Devletin, bhusus bizim devletimizin yapması, şayanı arzudan da fazla bir şey, lâzım bir şeydir. Çünkü her şeyden sarfi nazar, yalnız maddi vasıta bakımından yapacağımız işler o kadar çok ve o kadar mühimdir ki, bunlardan efradın yapabileceği kısmına vesaitimizi dağıtmamak, elbette en makul şeydir. Mehaza benim kanaatıma, bir işin efrada veya devlete ait olması, o işin talep ettiği vesaitle ölçülemez. Meselenin bütün memlekete alâkası veya hususi menfaatlere terk edilmesi ihtimalidir ki, bu hususa karar vermeye esas olacaktır".

7. “Gelecek on sene nihayetinde ümit ederim ki, Türk devletçiliği memleketteki eserleri ve beynelmilel tesirleriyle iktisadiyatta devletçilik anlayışının en müttekâmil ilmi ve şaheseri olarak zikrolunacaktır”.

Tökin, yukarıda paylaşılan maddelerin uzun yıllar anayasa muhafaza edildiğini ve devlet politikası olarak uygulandığını belirtmiş ve İsmet İnönü’nün şu sözüne atıfta bulunmuştur; “on sene için çizdiği perspektif, şuurlu, Türk inkılâpçılarına heyecan, iman ve gurur veren bir beşaret olduğu kadar bütün milleti bu yüksek ülkünün gerçekleşmesi için seferberliğe çağırın bir direktiftir.”

Bütün bu devletçi girişimlerini yanı sıra bireysel yatırımcıların İsmet İnönü tarafından desteklendiğini belirten Tökin, devlet ile özel yatırımcı arasındaki ilişkiyi yine İsmet İnönü’nün şu sözleri ile aktarmaktadır: “İktisat Vekâleti’nin devletçi tedbirlere devam ederken vatandaşlara geniş mikyasta iş sahası bırakma hareketi, takdir ve teşvikinize lâyıktır. Lüzumsuz takyitler kaldırılmalı, hatta normal çalışmalarıyla memleketin iktisadi inkişafına hizmet eden teşebbüslere kolaylık gösterilmelidir”, “Devletçi tedbirler, ferdi faaliyetler için faydalı sahayı ancak genişletmekte ve verimli kılmaya”. Devletçi ekonomi modelinin normal bir politik adım olduğu aktarılan eserde, özel yahut devlet adımlarının gayesinin ülkenin gelişimine fayda sağlayacak girişimler olması gerektiği İsmet İnönü’nün şu sözleri ile aktarılmıştır: “Devletçi tedbirler, ferdi faaliyetler için faydalı sahayı ancak genişletmekte ve verimli kılmaya; kişisel çıkarlarını, devlet çıkarları üzerinde tutan zümrelerin devlet tarafından yardım göremeyeceğini belirten Tökin, İsmet İnönü’nü şu sözlerine atıfta bulunmuştur: “Hükümet ve halk teşkilâtları, bir iktisâdi varlığın unsurları gibi çalışmalıdır”. “Türk inkılâbının hedefi, millî kurtuluş ve yükseliş olduğuna göre bizim için kitlenin iktisadi ihtiyacını temin etmek esas vazifedir”.

Çalışmada değinilen bir diğer konu ise İsmet İnönü’nün siyasi adımlarında hali hazırda uygulanan politikalar ve dogma fikirlere bağlı hareket etmemesi olmuştur. Buna ek olarak taklitten kaçındığına değinilen eserde, İnönü’nün “Hiç bir milletin kendisine uygun gördüğü bir tedbir, bizim memleketimizde taklid olunamaz”, “Türk inkılâbı katı ve dogmatik duvarlar arasında otomatik tedbirler yolunu tutmamıştır! İktisat sahaları her şeyden evvel amelî bir faaliyet meydanıdır. Burada her mevzuun millî bünye ve şerait içinde ayrıca mütalâa edilmesi lâzımdır” sözlerine de atıfta bulunulmuştur. Tökin, bir devlet adamının yaratıcı, sistem kurabilen, ülkesinin çıkarlarını gözetken ve içerisinde bulunduğu koşulları iyi tahlil edebilmesinin ülkeye kazanç getirebileceğini ileri sürmüştür. Ek olarak İsmet İnönü’nün uygulamış olduğu devletçi ekonomi modelinin yukarıda sayılan gereksinimlerinin bir sonucu olarak doğduğunu belirten Tökin, İnönü’nün “İktisatta millî varlığı müdafaa etmek ve iktisatta milletin geri bırakıldığı mesafeleri kapatmak mecburiyeti, iktisadi devletçiliğimizin izahıdır” sözüyle durumu özetlemiştir.

Askeri ve siyasi başarılarının yanına İsmet İnönü’nün devletçi ekonomi modelini de ekleyen Tökin, bu üç alanda elde ettiği başarıların gelecek nesillerin dahi hayatlarına dokunacak büyük zaferler olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak sormuş olduğu “Hakikî devlet adamı da zaten bir milletin istikbalini bina eden üstün insan değil midir?” sorusu ile gerçek devlet adamlarının icraatları hakkında değerlendirme yapmıştır.

c.İktisat Siyasinde Savunma Prensibi:

Tökin, İsmet İnönü'nün ülkenin müdafaasını iki temelde ele aldığına değinerek, hem askeri açıdan atılacak adımları değerlendirilirken diğer yandan bunun ülkeye getireceği ekonomik yüklerin de göz önünde tuttuğu aktarılmaktadır. Eserde deneyimli bir komutan olduğuna değinilen İsmet İnönü'nün ülke savunmasına verdiği önem şu şekilde aktarılmıştır: “Memleketin müdafa meselelerini ve müdafa vasıtalarını iktisadi vasıtalar gibi daima göz önünde bulundurmak lâzımdır”. Çalışmada İnönü'nün bu sözlerine ek olarak yine kendisine ait bir dizi prensiplerine de yer verilmektedir: “Harice karşı millî varlığı korumak için inkılâbın tecrübeden geçen müdafa prensiplerini gözden geçirmeliyiz: 1- Millî Müdafa-i millî varlık savaşıdır. Millî mücadelede harice karşı vatan müdafaasını kazanmak, Türk milletinin varlığını, hariç elinden kurtarmayı temin etti. Vatan yeniden taarruza uğrarsa, taarruzun hedefi ve neticeleri aynı olacaktır. Böyle bir savaştan behemehâl muzaffer çıkmalıdır. Böyle bir savaşa ancak taarruza uğradığımız muztar vaziyette girilebilir. 2- Haricin taarruzuna karşı vatan müdafaası, vatanın canlı ve çansız bütün kudretlerinin sarfını ister. Hiç bir fedakârlık vaziyeti, müdafa, mücadelesinin neticesi ile mukayese edilemez. Muvaffakiyet uğrunda vatanın bütün vasıtalarını harcamalıdır. Hiç bir an müsait şart ve vaziyet, hiç bir nazariye ve muhakeme, mücadelenin gevşetilmesini icab ettirmez. 3- Tecavüz eden düşman ne kadar çok kuvvetli olsa, millî müdafaada imanımız ve vatanın ve milletin, tabii şartları zaferi bize tevcih edeceğine, zafere iman lâzımdır”. Türklerin işgallere maruz kalmış ve buna isyan etmiş bir millet olduğuna değinen Tökin, ülkenin müdafaası noktasında her türlü tedbirin alınması noktasında bir ihtiyaç hasıl olduğundan bahsetmiş ve İsmet İnönü'nün şu sözlerine atıfta bulunmuştur: “Hem memleket bir taraftan yetiştirilecek, eksiği tamamlanmağa çalışılacak ve hem de tehlikeye karşı memleket müdafaası düşünülecektir. Onun için millî müdafa meselesi, diğer her hangi bir memlekette olduğundan daha çok fazla bir mahiyette bizim için mevcuttur”.

Eserde bir canlının kendini her türlü saldırıya karşı savunma refleksi olacağı gibi devletlerin ve milletlerin de bu tarz bir savunma geliştirmelerinin normal olacağına değinilmiştir. Kendini müdafaanın pek çok çeşidi olduğunun aktarıldığı eserde, toplumunda üzerinde yaşamış olduğu coğrafyadan faydalandığına dikkat çekilerek içerisinde bulunduğu koşullara göre silahlandığı aktarılmıştır. Savunma içgüdüsünün canlı ve toplum için de benzer temellere dayandığını belirten Tökin, tecavüze karşı müdafa duygusuyla direnç gösterme refleksinin baskın geldiğine dikkat çekmiştir. Çalışmada bu direnci gösteremeyen toplumların esaretten kurtulamayacağını aktarılırken İnönü'nün “Bir milletin her şeyden evvel müsellemlenmiş ve asla tereddüt götürmeyen hakkı, yaşamak hakkı, müdafa hakkıdır”, “Memleketin hayatını ve âtisini temin edecek olan asıl vasıta, hakkı müdafaanın bilâ kaydü şart mahfuziyetidir”, “Beynelmilel, sahada son senelerin en mühim değişikliği silâhsızlanma teşebbüsünün akamete uğraması ve her memleketin silahlanmaya var kuvvetiyle koyulmuş olmasıdır. Bu gidiş nereye varacaktır? Zannedilebilir ki, silâhsızlanmaya dayanan bir sulh sistemi yerine zaman ile milletlerin takatleri sonuna kadar silâhlanmalarına dayanan bir sulh sistemi kendi kendine kurulacaktır, Böyle bir geçit devresinde Türkiye'ye düşen, kendini müdafa için çok hassas olması ve hazırlıklı bulunmasıdır. Buna öteden beri dikkat etmekteyiz. Bugün milletlerin silâhlanmalarının nereye vardığını görüyoruz. İkinci bir dünya harbi yaşadık ve büyük yıkılışlar gördük. Müdafaaya ehemmiyet verilmesinin kıymeti, bugün daha iyi anlaşılmaktadır. Hadisatın seyri karşısında İsmet İnönü milletleri bekleyen faciayı

bize evvelden şu sözlerle haber vermişti: “Haricî siyaset sahasının şüpheli ve karışık bir devrinde bulunduğumuz, Uyanık gözlerinizden gizli kalmaz. İnsanlığın büyük facialar karşısında kalması ihtimali her zamandan ziyade artmıştı”, “Memleketimizin müdafaa kudretine öteden beri verdiğiniz ehemmiyet, milletlerarası vaziyetlerdeki son inkişaf dolayısıyla bir kat daha artmıştır. Birçok milletler, beklenmeyen fırtınalara ansızın maruz kalmak endişesi içinde huzursuzdurlar.” sözleriyle de milletlerin bağımsızlık ve yaşama haklarına verdiği öneme değinilmiştir.

Tökin, İsmet İnönü’nün savunma bütçesine büyük miktarlar ayırmasının bir müddet sonra ciddi muhalefetle karşılaştığına değinmiş, eserinde İnönü’nün muhalefete verdiği cevaba yer vermiştir: “Türk milleti, haricî politikasında ve haricî münasebatında hiç bir milletten daha az sulhsever değildir. Fakat bugün yuvalarımızı müdafaa etmek için tasavvur olunabilecek vasıtaların başında eli silâhlı çocuklarımızdan başka bir çare görmüyoruz. Millî müdafaa masraflarından şikâyet edecek muarızlarımız varsa ve onlar yuvalarımızın emniyeti için masrafsız bir tılsım keşfetmişlerse, pek meraklı olacak olan bu masalı dinlemek hakikaten zevkli olacaktır” demişti. Diğer bir nutkunda da şöyle mukabele etmişti: “Sulhun, inkılâbın ve ekonomik gelişmenin en iyi yardımcısı olan millî müdafaa masarifini, onun sahibi olan Türk milleti daima hoş görecektir ve sağlam tutmağa çalışacaktır”, “Malî ve fennî nokta-i nazardan çok külfetli ve masraflı bir hal almış olan müdafaa vasıtalarını da ihmal etmemek gayreti, hükümet ve millete aziz bir kaygı olursa, erlere meydan görüldüğü zaman vatandaşların yapılan fedakârlıklarla hiç birisine acımayacak, mesut neticeler elde edecekleri muhakkaktır. Müdafamız için hiç bir tedbiri esirgememek azmindeyiz”.

Devletçi ekonominin büyük bir savunma planının parçası olduğunun aktarıldığı eserde, askeriyeğin üç ana unsuru olan hava, kara ve deniz kuvvetlerine ek olarak ekonomik gücün de ülkenin müdafasında büyük bir öneme haiz olduğu dile getirilmiştir.

4.İsmet İnönü ve Milli Kültür Kalkınması

a.İlk Öğretim Davası

Tökin, Alman düşünür Wundt’un “kültür tabiata insanın aktif müdahalesidir” sözüyle insan ile doğa arasında bir mücadelenin olduğuna dikkat çekmiş ve insanın doğayı anlamlandırma çabalarının insanın gelişimini ileriye taşıyacak anahtar olduğunu ileri sürmüştür. Buna ek olarak eserde, bir diğer düşünür olan G. Schiller’in “kültür ülküsü, insanın bağımsızlığını ve hürriyetini vaat eder. Her kültür ilerleyişi, bir hürriyettir. Tabiatın bir çerçevesini kırış, bir bağından kurtuluştur. Fakat bu hürriyet aynı zamanda insanın tabiat üstüne egemenliğini de getirir. İnsan gittikçe daha fazla tabiata hükmetmektedir” sözleriyle insanın doğa ile olan mücadelesinin insan üzerinde nasıl bir etki yarattığını ve insanların bu etkiye karşı geliştirdikleri yönetme arzusuna değinmektedir. Tökin’in çalışmasında yer verdiği bir diğer isim ise Kant’tır. Eserde düşünürün şu sözüne atıfta bulunarak “kültür, tabiatın son sözüdür. İlim ve güzel sanatlar, bu iki içtimai ruh hâdisesi, kültürün aslı fonksiyonudur ve onun tecellisidir. Yüksek cemiyetlerde bu iki unsurun daima ahenkli bir imtizacını görmekteyiz” sanat ve kültürün insan hayatındaki önemine değinilmiştir.

Tökin, demokratik bir yaşam tarzını medenileşme yolundaki en önemli şartlarından biri olarak belirtmiş, kültürün halkı da kapsaması için demokrasinin tüm halka yayılması

gerektiğini ileri sürmüştür. Buna istinaden eserde Atatürk'ün; “okuma yazma bilmeyen bir millet, medeniyet iddia edemez”, sözüyle medeni bir toplum olmanın şartlarından biri daha aktarılmıştır. Türk milletinin uzun yıllar cehalet ile baş başa bırakıldığı savunulan eserde, Türk inkılâbıyla yeni bir kalkınma hareketine girildiği aktarılarak hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm vatandaşlara eşit eğitim götürüleceği belirtilmiştir. Bu eğitim seferberliği ile inkılâpların halka daha iyi anlatılacağını belirten Tökin, sadece şehirlerde gerçekleşen inkılâbın tam manasıyla kimler tarafından anlaşılacağına, kültür tarafından desteklenmeyen inkılâbın ne denli başarılı olacağına dair bir soru sormuştur.

Tökin, kültürün sadece doğaya üstünlük mücadelesi olmadığını, toplumun tüm güçlerini yeri geldiğinde insanların hizmetine verilmesi gerektiğine değinmiş, toplumun bilinçlenmesi ve vatandaşların milli davalarını anlamaları noktasında yüksek bir kültüre ihtiyaç duyulduğunu aktarmıştır. Bu ihtiyacı kültürel bilgisi yüksek bireylerin büyük halk kitlesiyle daha çok bir araya getirilmesiyle mümkün olacağı savunulan eserde, milli davanın geniş kitlelere ulaşmasıyla milli çıkarların daha iyi gözetilmesinin mümkün olacağı ileri sürülmüştür.

Eserde, İsmet İnönü'nün de ülkenin kültürel kalkınma hareketine inkılapçı bir duygu ile dahil olduğu belirtilmiş, birçok alanda girişimlerde bulunduğu aktarılmıştır. Bu girişimlerden en kısa sürede başarıya ulaşılan sahanın ilköğretim olduğunu belirten Tökin, zaman içerisinde oluşan bilinçli toplumun bu inkılâpçı harekete koşarak geldiklerine değinmiştir. Bu girişimlerin de muhalefet ile karşılaştığına değinilen eserde, irticacı kafaların yanı sıra aydın görünen kesimlerin de bu eğitim hareketine karşı çıktıkları aktarılmaktadır.

İsmet İnönü'nün Ulus gazetesinde yayımlanan 17.04.1946 tarih makalesine atıfta bulunan Tökin, İnönü'nün eğitime verdiği önemi şu şekilde aktarmıştır: “Millet hayatını ilgilendiren her büyük meselenin siyasi partilerde uğraşma konusu olması tabiidir. Bunca yıllık tecrübeden sonra, köylerde ilköğretimi az zamanda gerçekleştirmek için, bir usul bulduk. Hevesle ve azimle bunu takip ediyoruz. Yeni siyasi partilerin, ilköğretim işinde takip olunan usule ve gayretlere karşı vaziyet almamalarını, memleketin kültürü menfaatine, çok sevinçle karşıladım. İlköğretim işinin başarılmasında, hepimizin birbirimizin gayretini teşvik etmemizde yalnız fayda vardır. Bu takdirlerimi söylerken, ilköğretim meselesinde halkı aldatıp, avutma yolunu tutan propagandacılar karşı, çok acı duyduğumuzu söylemek de vazifemdir. İlköğretim meselesinin bir demagojiye kurban edilmemesi için, bütün kuvvetimizi kullanacağız. Pek az yerlerde, ilköğretime, ilkokul yapılarına karşı, hükümet aleyhine propaganda olsun diye, türlü şeyler söylenildiğini işitiyorum. “Şehirlerin okullarını devlet yaptırıyor; köylerinkini köylüler yapıyor. İlkokul yapmak çok güzel bir şeydir ama fakir köylü bunu nasıl yapsın?” gibi sözler, işittiklerim arasındadır. Böyle söyleyecek adamlar, hükümet politikasına karşı propagandadan zevk alanlar arasında daima bulunabilir. Vatandaşlarımı, bunların samimi olmayan aldatıcı zehirlerine karşı uyandırmak isterim. Zaten biraz dikkat ederlerse bu propagandaların, çok zaman herhangi bir siyasi partinin fikir kaynağından değil, köylünün cahil kalmasından öz menfaati olanlardan geldiğini hemen göreceklerdir.

“Köylünün kalkınması, bizim için yaşama meselesidir. Köylünün okumuş yazmış, teknik öğretime girmiş, esir hayatından kurtularak toprak sahibi olmuş olması, her halde gerçekleştirmeye azmettiğimiz meselelerdir. Tek dereceli seçim yapmak ve milleti idare

edecek olanları çoklukla takdir etmek yetkisi, vatandaşlara pek ağır sorumlular verir. Bu yetkinin vatana faydalı olarak kullanılması, kadın erkek, bütün vatandaşların, hiç olmazsa ilköğretimlerinin tamam olmasına bağlıdır. Onun için, ilköğretim ve onun yapı, öğretmen ve devam gibi türlü meseleleri, millî varlığımızın temel meseleleridir. Bu meselede, partilerin, birbirimizin gayretini kesecek değil, destekleyip arttıracak surette hareket edeceklerini ümid ederim.

“Şehirlerdeki ilkokul eksiğini tamamlamak meselesi, açık duruyor. Bunun eksigi, kendini hissettirmeye başladı. Teşviklerimizle ilk sınıflara gelen çocuklar, yapılar almadığından, tamam yerleşmiyorlar. Şehirlerdeki ilkokullar için, özel tedbirler almağa mecburuz. Şehirlerin, ilkokul çağına gelen çocuklarına, bir bina gösterememelerini anlamak güçtür. Zaten şehirlerdeki aydınlarımız, ilköğretim meselesini ehemmiyetli tutmuş olsalardı, bu dava bütün memlekette şimdiye kadar sürüklenmezdi. Hakikat budur ki, Büyük Meclisin kanun teşebbüsü ile köylerde ilköğretim ümitli bir yoldadır. Şehirlerdeki ilkokul ihtiyaçlarının tamamlanması için, kanuni tedbirlerin alınması da artık gecikemez bir hale gelmiştir. 1916 senesinde, köy okulları yapı işlerinde, daha kolay durumda olacağımızı umuyorum ve bütün memleketin, ilkokul mezunları olarak, sevinecek rakamlar elde edeceğimizi düşünüyorum. Umduğumun gerçekleşmesi nispetinde, vatandaşlarımla beraber, bahtiyar olacağım”.

b.Köy Enstitüleri Davası:

Tökin, köylülerin eğitiminde büyük faydalarının görüldüğünü belirttiği köy enstitülerinin bir Türk ürünü olduğu ve Türklere has özellikler taşıyan kurumlar olduğunu ileri sürerek köylüye kültürel ve teknik birçok konuda eğitim verdiğini aktarmıştır.

Eserde, köylünün tarım ile uğraşında en büyük yardımcı olarak gösterilen ziraat enstitülerinin, köylüye bilim olmaksızın yapacağı yardımın hiçbir manası olmadığına ve köylüye verilecek eğitim ile beraber edilen yardımın daha kıymetli olacağı belirtilmiştir.

Tökin, enstitünün sistemi ve teşkilatlanmasının eserin şu şekilde aktarmaktadır; Şimdiye kadar, köylere, büyük şehirlerde kurulmuş öğretmen okulları mezunları muallim olarak gönderiliyordu. Hâlbuki bu okullar daha ziyade şehir ve kasaba şartlarına ve taleplerine göre kurulmuş olduklarından okullardan mezun olup köye gidenler, içine girdikleri bu hayatın hususiyetlerine yabancı kalıyor ve intibak edemiyorlardı. Hâlbuki köyde beklenen kültür ve zihniyet devrimi için yepyeni ve ayrı bir tip öğretmene ihtiyaç vardı. Bu öğretmenin zirai bilgilere ve iktidara sahip olması, umumi bilgilerle meslekî bilgilerinin onu her baklıandan köye faydalı bir insan haline getirecek şekilde olması ve bunun yanı sıra da köyde geçecek bir mesleği öğrenmesine ihtiyaç vardı.

Yeni tip köy öğretmeni yetiştirmekte şu prensiplerden hareket olunmuştur:

- 1- Öğretmen namzedini doğrudan doğruya köyden almak.
- 2- Köyden alınmış çocukları, köy hayatından uzaklaştırmayan bir muhit içinde iyi bir çiftçinin bilgilerine sahip ve bildiklerini de tatbiki müktedir bir halde yetiştirmek.
- 3- Bu çocuklara öğretmenlik mesleğiyle birlikte köyde geçecek demircilik, yapıcılık, dülgerlik, kooperatifçilik, kız talebeye de çocuk bakımı, dikiş, ev idaresi, ziraat sanatları, hastaya bakmak gibi işleri öğretmek.

4- Bunlardan fevkalâde bir istidat gösteren talebeye yüksek tahsil yollarını kapalı bulundurmamak.

5- Öğretmen olamayacakları, öğrendikleri işlerden birini yapabilmek üzere köyde geçen herhangi bir meslekte serbest çalışacak bir hale getirmek.

6- Öğretmen olacakları da, köy şartlarına tahammül edebilecek ve o muhit içinde daha mütekâmil ve verimli bir hayat yaratmak iktidarını kazanacak surette hazırlamak.

Bu tip öğretmen yetiştirmekte olan köy enstitüleri ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde kurulmaktadır. Enstitüler bu arazide müstahsil hale getirilmektedir. Talebe iş terbiyesi alırken aynı zamanda iâşe ihtiyaçlarını da karşılamakta ve masraflarını azaltarak devlete yük olmamaktadır.

Enstitülerin tahsil müddetleri en az beş yıldır. Fakat mezun olanlar Millî Eğitim Bakanlığı'nın göstereceği yerlerde 20 sene çalışmayı taahhüt etmektedirler.

Enstitülerden mezun olan öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim işlerini gördükleri gibi ziraat işlerinin fenni usullerle yapılması için bizzat meydana getirdikleri örnek tarla, bağ bahçe ve atölye gibi tesislerle köylüye rehberlik ve köylünün bunlardan istifadesini temin etmektedirler.

Millî Eğitim, mezunlara ayrıca bütçesinden bir defaya mahsus olmak üzere vazifeye başladıkları ay içinde zatî teçhizat bedeli verdiği gibi devletçe kendilerine istihsal âletleri ve vasıtaları da parasız olarak verilmekte ve arazi tahsis olunmaktadır.

Köy enstitülerinin faaliyeti üç mühim safhaya ayrılmaktadır:

1- Ziraat işleri,

2- Kültür dersleri,

3- Köye yarayacak bir meslekî öğretmek maksadıyla talebeye gösterilen atölye işleri (teknik dersler).

Bugünkü çalışmaların yüzde 50'sini kültür dersleri, yüzde 25'ini ziraat dersleri, yüzde 25'ini de teknik dersleri teşkil etmektedir.

Kız erkek, her çocuk ziraat işlerine iştirake mecburdur. Bu faaliyet enstitünün bulunduğu mintikanın hususiyetine göre tanzim olunur. Bu bakımdan bazı enstitülerde tarla ziraatına, bazılarında meyveciliğe, deniz sahillerinde veya yakınlarında bulunanlarda balıkçılığa fazla yer verilmektedir. Hayvan bakımına elverişli yerlerde bulunan enstitülerde hayvan bakımı ön plâna gelmiştir.

Eserde ayrıca İsmet İnönü'nün Samsun seyahatinde yapmış olduğu şu konuşmaya yer vererek köy enstitüleri hakkındaki görüşleri paylaşılmıştır: "Samsun'a gelinceye kadar köy enstitülerinin üçünü gördüm. Kız ve erkek köylü çocuklarımız hem müesseselerini kuruyorlar hem de ileride ifa edecekleri yüksek vazifeleri için hazırlanıyorlardı. Yapıcı, çare, bulucu, çalışkan bir ruh bu enstitülerin hayatına hâkim olmuştur. Bu durumu görmekten pek memnun oldum, pek ümitliyim, Türk kızlarının müstesna haysiyeti ve ciddî vazife severliği bütün mekteplerimizde olduğu gibi köy enstitülerinde de göze çarpmaktadır, öğretmenle enstitü müdürleri Türk köyünün geleceğini sağlam temellere istinad ettirmek için aşk ile çalışıyorlar.

İktidarlı, fedakâr ve vatansever köy öğretmenleri yetiştirmek enstitülerin mukaddes emelleridir. Şüphesiz yok ki, enstitü öğretmenlerine ve müdürlerine düşen vazife, hepimiz için her vatansever için imrenilecek, heves edilecek bir vazifedir. Şimdiki tutumları iyi netice alacağımız ümidini bende çok kuvvetlendirdi. Köy enstitüleri hakkında bu müspet görüşlerimi vatandaşlarıma söylemekten zevk alıyorum”.

c. Teknik Öğretim İş:

Tökin, ülkenin endüstrisini kurmak, kurulacak bu sanayi alanlarında çalışacak işçilerin ve mühendislerin eğitimi sayesinde hem güncel adımları atılması sağlanması hem de gelecek gelişmelere bir ön ayak olacağını belirtmektedir. Teknik eğitim noktasında devletin sürekli takipte olduğu aktarılan eserde, ülkenin ihtiyacı olan teknik bilginin bazen yurt dışına gönderilen öğrenciler aracılığıyla bazen ise ülke içinde açılan eğitim kurumları ile karşılandığı belirtilmektedir. Ülkedeki teknik eleman talebinin hali hazırda elde bulunan daha yüksek olduğunu belirten Tökin, girilecek yeni işlerin teknik eleman sayısı ile sınırlı olduğunu eklemiştir. Ülke genelinde motorizasyonun yaygınlaşmasına da değinilen çalışmada, bu durumun her fertte bu konuda bir bilgi birikimine sahip olma gerekliliği doğurduğu aktarılmaktadır. Tökin, bu süreçte motorlu taşıtların en büyük önem kazandığı alanın askeriye olduğunu ve ordunun başarısının motorlu araçların kullanımının belirleyeceğini savunmaktadır. Elde edilen bu teknik ihtiyaçlar, oluşan yeni iş sahaları da devletin bazı düzenlemeleri yapmasına neden olduğu aktarılan eserde, 23.09.1941 tarihinde 4113 numaralı kanun ile Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kurulduğu bilgisi paylaşılmıştır.

Tökin, devletin teknik eğitime hakim kılmak için ciddi bir eğitim programı hazırladığını belirtmiş, yüksek ve orta öğretim kurumlarının sayısını arttırarak eksiklerin kapatılması doğrultusunda kurumlaşmaya gidildiğini aktarmıştır.

Eserde, İsmet İnönü’nün bu gelişmeler hakkındaki şu sözüyle konu hakkında ne tarz bir düşünce yapısında olduğu aktarılmaktadır: “Memleketin sanayinde, motorlaşma ve makineleşmesinde ve bütün ihtisas işlerinde ehliyetli unsurları, büyük miktarda ve süratle yetiştirmek istiyoruz. Büyük Meclisin bu konu üzerindeki yakın alâkasından çabuk ve hayırlı neticeler bekliyoruz. Teknik öğretimde hedefimiz kadın, erkek, her vatandaşa kendi sanatı ve geçimi için bilmediklerini öğretecek bir öğretmen, bir öğretme yeri gösterebilmektir.”

e) Cumhuriyet Halk Partisi’nin Dünya ve Cemiyet Görüşü⁸²

1. Cumhuriyet Halk Partisi nasıl doğdu?

Eserde, büyük millî uyanış ve inkılâpların irâde ve menfaatinin, az sayıda fakat şuurlu öncülerin iradesinde temsil edilebileceği belirtilmiştir. Bu öncünün siyasi parti olduğunu ve bu partinin de milletin en şuurlu fertlerinden oluştuğu vurgulanmıştır. Siyasi partinin, millî hareketlerin ve inkılâpların gerçekliğinden çıkarıldığı ve onların seyrine uygun bir şekilde izah edilerek keskin prensipleri kendine şuur edindiği belirtilmiştir.

⁸² İsmail Hüsrev Tökin, **Cumhuriyet Halk Partisi’nin Dünya ve Cemiyet Görüşü**, (Genel Esaslar I), Ülkü Basımevi, Ankara 1946.

Eserde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin, millî kurtuluş hareketinin ilk yıllarında, inkılâbın öncüsü olarak doğduğu ve millî inkılâbın irade ve menfaatinin Cumhuriyet Halk Partisi tarafından temsil edildiği; Millî istiklâl ve kalkınma şuurunun da yine Cumhuriyet Halk Partisi tarafından halka sirayet ettirildiği yazılmıştır.

Türk inkılâbının sebep ve hedefinin ne olduğu, Millî Şef İsmet İnönü'nün bir nutkundan alıntı yapılarak "çifte cepheli bir savaş" olarak nitelendirilmiştir. Millî kurtuluş hareketinin bir cephesinin istilâ kuvvetlerini memlekette atmaya ve iktisadi esarete son vermeye yöneldiği; öteki cephesinin ise içeriye yani Türk milletinin yüzyıllar boyunca gelişmesini ve olgunlaşmasını engellemiş olan orta çağ kurumlarını yıkarak modern ve demokratik bir cemiyetin esaslarını kurmaya çalıştığı aktarılmıştır. Bu sebeple eserde milli kurtuluş hareketinin, demokratik bir inkılâbın bütün vasıflarını taşıdığı belirtilmiştir.

Millî inkılâptan önce Türkiye'nin yarı sömürge, açık pazar halinde bir memleket olduğu ve bütün saltanat devri boyunca memleket ekonomisinin dışarıda yabancıların; içeride ise millî azlıkların hâkimiyeti altında bulunduğu aktarılmıştır. Gümrük istiklâlinin olmadığı belirtilerek kapitülasyon ismi verilen anlaşmalarla Türkiye'nin başka memleketlerin açık pazarı haline geldiği yazılmıştır. Millî sanayinin yıkıldığı, imparatorluğun dış borçlarla, mali bir esaret altında bulunduğu belirtilmiştir. Türk halkının yarattığı kıymetlerin dış borçlara veya çeşitli yabancı ve milli sermaye teşebbüslerinin kârı ve kazancı olarak dışarıya aktarıldığı yazılmıştır. Türkiye'de millî özel iktisadi teşebbüslerin yok denecek kadar az olduğu; yabancıların ve azlıkların üstün rekabeti karşısında millî özel sermaye birikiminin yapılamadığı belirtilmiştir. Millî iktisadi teşebbüsleri koruyacak, doğmasını teşvik edecek bir millî iktisat siyasetinin ancak Birinci Dünya Harbi'nin sonlarına doğru ortaya çıkmaya başladığı aktarılmıştır. İmparatorluğun Türk kesiminin, bu iktisadi düşkünlüğe paralel olarak sosyal ve kültürel alanda geri olduğu belirtilmiştir. Orta çağ zihniyetinin ve orta çağ din ve cemiyet kurumlarını temsil eden Osmanlı saltanatının, Türk çoğunluğunu, Batı'daki gelişmelerden uzak bıraktığı aktarılmıştır. Türkler arasında modern, demokratik ve kültürel kurumların kurulmasını, iktisadi ve sosyal menfaatleri bakımından tehlikeli gören bütün unsurların saltanat rejimini daima destekledikleri ve bu sebeple bütün dünyanın, Türk çoğunluğunun körleştirilmesinde elbirliği yaptığı belirtilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin, 1914 yılı macerasından yenilgi ile çıkmasıyla memleketin her taraftan işgale uğradığı; düşman kuvvetlerinin, yurdun en zengin parçalarını ele geçirdikleri aktarılmıştır. Dolayısıyla millî azlıklar, çeşitli teşkilâtlar vasıtasıyla memleketi parçalamaya çalıştıkları belirtilmiştir. Saltanat idaresinin ve padişahın da düşmanla iş birliği yaparak bu esarete boyun eğdiği ifade edilmiştir.

Millî şura sahip, ileri görüşlü genç aydınların, ordu mensuplarının, ileri sosyal ve iktisadi yenilikleri destekleyen demokratik zümrelerin, memleketin yabancı istilâsına uğraması ve saltanatın millete ihanet etmesi üzerine; yurdu bu elim vaziyetinden kurtarmak için Atatürk'ün şefliği altında birleşerek ortak bir iman ve heyecanla millî savaşa katıldıkları vurgulanmıştır. Türk uyanışının bu bir avuç kahraman temsilcilerinin istilâyâ uğramış, parçalanmış memleketi ancak silahlı bir isyanla kurtarmanın mümkün olacağını anladıkları ifade edilmiştir.

Atatürk'ün millî direnişi organize ederken hedeflediği ilkeyi yine Atatürk'ün şu sözleriyle açıklanmaya çalışılmıştır: “Türk milleti esir yaşamaktansa mahvolsun evlâdır. Bu sebeple ya istiklâl ya ölüm. İşte hakikî halâs isteyenlerin parolası bu olacaktır.”

Kurtuluş için birleşenlerin bu ilkeyi benimseyerek Birinci Dünya Savaşı'nın bütün yorgunluklarına, yaralarına rağmen Atatürk ve İsmet İnönü'nün önderliğinde istilâcılara ve iç düşmanlara karşı mücadele ettiği aktarılmıştır. İmkânsızlıklara rağmen yeniden teşkilâtlandırılan Türk ordusunun, nihayet istilâ kuvvetlerini yurttan attıkları ve iç düşmanları temizledikleri belirtilerek “milletin istiklâlini, yine milletin azim ve kararı”nın kurtardığı vurgulanmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin, millî kurtuluş hareketinin başında inkılâbın en şuurlu temsilcilerini içinde toplamış olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden doğduğu aktarılmıştır. Fakat bu cemiyetin, Halk Partisi'ne dönüşüncüye kadar bir iki safhadan geçtiği, 23/7/1919'da Erzurum'da toplanan “Vilâyat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti”nin millî kurtuluş hedeflerini ve girişilecek mücadele yollarını bildiren bir beyanname yayınladığı belirtilmiştir. Bu beyannamenin esaslarının, inkılâbın seyri içinde asli mahiyetleri değiştirilmeksizin uygulandığı aktarılarak Türk Millî Kurtuluş Savaşı'nın ilk prensiplerini ortaya atan tarihî Erzurum Kongresi'nde, Vilâyat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti'nin isminin Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne çevrildiği ifade edilmiştir.

4/9/1919'da toplanan Sivas Kongresi'nin, Türk istiklâl hareketinin hazırlanmasında ikinci evreyi oluşturduğu ve bu kongrenin, Erzurum'da kabul edilen esasları genişlettiği belirtilmiştir. “Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dönüştürüldüğü ifade edilmiştir. “Şarkî Anadolu Cemiyeti Temsil Heyeti”nin yalnız Şarkî Anadolu'yu temsil ettiği; Sivas Kongresi ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin, bütün memleketi içine alan bir teşkilât haline getirildiği yazılmıştır.

1/4/1923'te Birinci Millet Meclisi'nin feshine ve Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine karar verilince, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin dokuz esas prensibi ihtiva eden bir seçim beyannameyi yayınlayarak o zamanki muhalefete karşı programını bildirdiği aktarılmıştır. Bu programın, Halk Fıkrası'nın kurulmasına esas olduğu belirtilmiştir.

Halk Partisi'nin yeni seçilen Millet Meclisi'nde, parti grubu temsilcilerinin katıldığı 9/9/1923 tarihli toplantıda nizamnamesinin son şeklinin kabul edilmesiyle kesin kimliğini aldığı aktarılmıştır.

Nizamnamenin kabul edilmesinden sonra, İsmet İnönü'nün “Halk Partisi Umumi Reis Vekili” imzasıyla Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine gönderdiği bir genelge ile Halk fırkasının resmen kurulduğunu bildirdiği belirtilmiştir. Fırkanın genel başkanlığına Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın getirildiğini ve bu göreve fiilen de kendisinin atandığını yazmıştır. Fırka Kâtipliğine Kütahya Mebusu Recep Bey'in getirildiğini yazmıştır. Vatanın kurtuluşunun mümkün olmadığı hissine düşüldüğü zamanlarda Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin Türk tarihindeki örneklerinde olduğu gibi ayaklanarak kesin bir zafere ulaştığını yazmış; bütün cihanın siyasi, içtimai, iktisadi zorluklar içinde çırpındığı bir

dönemde Türkiye'nin barış hayatını nasıl yaşayacağı ve dayanması mümkün olmayan zorlukları nasıl yeneceğinin büyük bir merak konusu olduğunu vurgulamıştır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin, Halk fırkası unvanı altında müstakbel barış zaferini aynı yiğitlik ile elde etmeye gücü olduğunu belirterek bunu filen ve eserleriyle ispat edeceğini belirtmiştir. Bu inanç ile dünkü Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bugünkü Halk Fırkası Heyetleriyle vazifeye başladığını aktarmıştır.”

Eserde, 1923'te Cumhuriyetin ilânından sonra Halk Fırkasına, “Cumhuriyet Halk Fırkası” ismi verildiği belirtilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin inkılâbın seyri esnasında kendi bünyesinde ve programında çeşitli gelişim safhaları geçirdiği; prensiplerini devamlı olarak özelliklerine ve somut ihtiyaçlara göre yenilediği aktarılmıştır. Partinin 15/10/1927'de toplanan ikinci kongresinde programda düzenlemeler yapıldığı; cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, lâiklik esaslarının prensip olarak kabul edildiği belirtilmiştir.

11/5/1931'de toplanan üçüncü kurultayda, ikinci kurultayda kabul edilmiş olan prensiplere ilâve olarak devletçilik, inkılâpçılık esaslarını programına alındığı; bu altı prensibin devletin Anayasa'sına da girdiği ifade edilmiştir. (7/2/1937).

Dördüncü, beşinci, altıncı olağanüstü kurultaylarda, uygulamalar sırasında edinilen tecrübeler ve neticelere göre nizamname ve programda düzenlemeler yapıldığı; ancak bu program düzenlemelerinin, prensiplerden ziyade metin değişikliklerine, genişletmelere veya kısıtlamalara ve harp sonu ihtiyaçlara ait meselelere dair olduğu aktarılmıştır.

Yapılan kongrelerde fırka teşkilâtında değişimlerin yapıldığı, merkez ve taşra teşkilâtının idare tarzlarında düzenlemeler olduğu belirtilmiştir. Tarihî kıymeti olan yeni düzenlemelerin 10/5/1946 olağanüstü kurultayda yapıldığı ifade edilmiştir. Parti Başkanının değişmezlik vasfının kaldırıldığı ve seçim esasının kabul edildiği vurgulanmıştır. İki dereceli seçim usulü yerine tek dereceli seçim usulüne geçildiği, sınıf esası üzerine partiler kurulmasına müsaade etmeyen program maddesinin kaldırıldığı, nizamnamede bağımsız gruba ait maddelerin kaldırılarak bu grubun lâğvedildiği yazılmıştır.

Millî inkılâbın daha ilk günlerinden itibaren dışarda ve içerdeki millî birlik düşmanları ve inkılâplardan, demokratik hareketlerden menfaatleri sarsılanların, eski düzeni koruyan gerici temsilcilerin, inkılâpçı zümreye daima engel oldukları belirtilmiştir. Muhalefetin zaman zaman Millet Meclisi'nde çeşitli grupların (Tesanüt Grubu, istiklâl Grubu, ikinci Müdafaa-i Hukuk Grubu, Halk Zümresi, Islahat Grubu gibi), Terakkiperver Fırkası, Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi açık siyasi teşekküller halinde çalıştığı aktarılmıştır. Tahrik edilen provokasyonlar, komplolar, yer yer çıkarılan isyanlar, suikast teşebbüsleri, görüş ayrılığı şeklinde gösterilmek istenen muhalefetlerin inkılâba ve onun öncülerine çıkarılan engeller olduğu belirtilmiştir.

İnkılâbın öncülerinin ilk önce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, daha sonra Halk Fırkası saflarında mücadele ettikleri ve muhalefet olanlarla yılmadan mücadele ettikleri aktarılmıştır. Millî birliği ve inkılâbı yıkmak isteyenlerin; mili kurtuluş hareketini, millî inkılâbı doğuran ve meyvesini verecek şekilde olgunlaşmış bulunan Türk cemiyetinin bünyevi kanunlarının akışı önünde tutunamadıkları vurgulanmıştır. Bu kanunları benimsemiş olan inkılâp önderlerinin,

önlere çıkan çeşitli engelleri yerinde müdahalelerle temizleyerek, inkılâbı derin bir basiret ve hünere idare ettikleri ve sonucunda başarılı oldukları vurgulanmıştır.

Eserde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin inkılâbın başından beri yaptıkları sıralanarak Millî zaferle yeni Türk devletinin temellerinin atıldığı; Yeni Devletin ilk hükümet şekline Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adı verildiği (1921); Memleketin demokratik inkişafına imkân vermemiş olan Saltanat idaresinin ortadan kaldırıldığı (1922); 1923'te Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Anayasada yapılan bir düzenleme ile Cumhuriyet idaresine dönüştürüldüğü aktarılmıştır. Halifeliğin kaldırıldığı (1924); zamanla irtica ve cehalet yuvası haline gelmiş olan tekke, zaviye ve türbelerin kapatıldığı (1925); iptidai başlık yerine şapka kullanımının kabul edildiği (1925); milletlerarası saat ve takvim kullanımı uygulanarak iptidai zaman ölçülerine son verildiği (1925) belirtilmiştir. Türk halkının kültür ilerlemesine mani olan Arap harfleri yerine Türk harflerinin kabul edildiği (1928); hiç bir hakka malik olmayan Türk kadınının hürriyetine kavuşarak her sahada erkekle eşit haklar elde ettiği vurgulanmıştır. Halk Partisi'nin önderliği ve direktifleri altında Türk cemiyetinin, orta çağ düzeninden ve zihniyetinden kurtularak Batı'nın modern cemiyet kurumlarının kabul edildiği ifade edilmiştir. Şimdiye kadar böyle bir değişmeye ve olgunluğa imkân vermemiş olan kanun ve nizamların ortadan kaldırılarak birçok hukuki ve sosyal inkılâpların başarıldığı belirtilmiştir. Baştanbaşa lâik prensiplere dayanan ve İsviçre medeni kanunundan alınan yeni medeni kanunun, 1926'da Millet Meclisince kabul edildiği ve bunun yanı sıra Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu, Ceza Kanunu gibi bir sıra temel kanunların birbirini takip ettiği üzerinde durulmuştur. İktisadi egemenlik alanında da büyük inkılâplar yapıldığı; 1923 Lozan Anlaşması ile kapitülasyonların kesin olarak kaldırıldığı belirtilmiştir. Türkiye'nin gümrük egemenliğine kavuştuğu; millî sanayi, millî ticareti, kısaca millî işi koruyacak, teşvik edecek tedbirlerin alındığı aktarılmıştır. İktisadi istiklâlin şartı olan sanayinin ve demiryollarının kurulmasına, millî ekonomiyi besleyecek millî bankaların meydana getirilmesine çalışıldığı ifade edilmiştir. Bir taraftan Devlet sermayesiyle kurulan büyük sanayi ile ticaret, ziraat işletmeleri; diğer taraftan millî nizamın getirdiği serbest hava içinde gelişen özel iktisadi teşebbüslerin, millî ekonominin çehresini tamamen değiştirdiği vurgulanmıştır. Saltanat devrinde yerleşmiş olan yabancı iktisat teşebbüsleri millîleştirildiği; Türk köylüsünü yurt sahibi yapmak için Toprak Kanunu'nun çıkarıldığı belirtilmiştir. Memleketin kültürel kalkınması ile ilgili büyük inkılâpların yapıldığı, ilköğretim konusunun çözüldüğü; köyün kalkınmasında büyük bir rol oynayacak olan Köy Enstitülerinin kurulduğu; memleketin teknik gelişimini sağlayacak olan Teknik öğretim işinin düzenlendiği aktarılmıştır.

Bütün hukuki ve siyasi düzenin millî devlet, millî ekonomi düzeni ile yeniden tesis edildiği vurgulanmıştır.

Mazideki çetin mücadeleler ve zengin başarılar ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin her zaman ögünmekte haklı olduğu; bir milleti esaretten kurtarmış, ona hürriyet ve bağımsızlığını kazandırmış bir partinin saflarında bulunanların da iftihar duyabilecekleri belirtilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi, Türk inkılâbının partisi olarak görülmüş; inkılâbı sevenlerin, onu duyanların, onun prensiplerine inananların yerinin, Halk Partisi saflarında olduğu ifade edilmiştir.

2. Cumhuriyet Halk Partisi'nin dünya ve cemiyet görüşü nedir?

a. Partinin ideolojisi nasıl teşekkül etti?

Eserde cumhuriyet Halk Partisi'nin dünya ve cemiyet görüşünün ne olduğuna dair cevap aranırken ilk olarak partinin ideolojisinin nasıl ortaya çıktığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Türk İnkılâp ideolojisinin doğuş şekli hakkında Millî Şef İsmet İnönü'nün 1934'de Ankara İnkılâp Kürsüsü'nü açış nutkundan alıntı yapılarak "Türk inkılâbının daimi seyrini mütalâa ederken; onun ihtiyaçlardan doğan ve daima ihtiyaçlarla yürüyen mahiyetine dikkatinizi celp etmeliyim. Bir takım nazari prensipleri ilk anda birden ifade ve ilân eden ve onları tatbika çalışan usul yerine bizde millî ülküyü ve büyük ana hatları göz önünde tutan ve tatbikatta her lüzum karşısında müteakiben fakat durmadan tedbirini bulan usul cari olmuştur. Türk inkılâp usulünün bu manasının umumi ve daha sabit olduğu aşikârdır. Biz Türk milletini yükseltmek için dar ve dogmatik telâkkilere kendimizi bağlamış değiliz". şeklinde ifade edilmiştir.

Bu sözlerde realist bir hayat felsefesi, hayatı doktrinlerden (naslardan) üstün tutulan bir dünya görüşünün göze çarptığı belirtilmiştir. İnkılâplara öncülük eden partilerin programlarında ideolojik esasların daima hayata dair içgüdülerin, somut sosyal menfaatlerin ifadesi haline geldiği belirtilmiştir. Diğer taraftan inkılapların önderi olan partilerin, temsil ettikleri ilk prensipler içinde taşlaşıp kalmadıkları, hayatın zorluklarına ve somut sosyal menfaatlerin değiştirmesine karşı eskimiş görüşlere bağlı kalanların, bir çöpün sahile atılması gibi, muhteşem hayat selinin dışına atıldıkları yazılmıştır. Bu sebeple sürekli değişim içinde bulunan sosyal hayatın, partiler için devamlı bir imtihan olduğu aktarılmıştır.

Bugüne kadar Türk inkılâbının öncülüğünü yapmış olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin siyasi hayatının, devamlı bir imtihan sürecinden geçtiği belirtilerek yukarıda aktarılan millî savaşlarda, çetin siyasi imtihan mücadelelerinde partinin dünya ve cemiyet görüşünün yavaş yavaş şekillendiği ve engellere cevap verecek duruma geldiği yazılmıştır. Ancak bütün bu değişimlere ve bu değişimlerden çıkarılan ilkelere rağmen, partinin inkılâbın başından beri ana hat ve millî ülkü olarak benimsediği ve sadakatle bağlandığı fikirlerin etkilerinin görüldüğü ifade edilmiştir. Bunların inkılâp aksiyonunda değişmez ana hat olarak yaşamış olmasının, bizzat millî kurtuluş hareketinin içinde saklı olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Millî iradeyi Türk topraklarında hâkim kılmak, milletin istiklâl ve hürriyetini elde etmek, orta çağ müesseselerini yıkmak, modern Batı kültürü seviyesine yükselmek vb fikirlerin ana hat ve millî ülküyü oluşturduğu aktarılmıştır. Bir millet olarak yaşadığı sürece, bu ana hatların da yaşayacağı belirtilmiştir. Bunların Türk milletinin varlığından doğan prensipler olduğu; değişime uğrayanların millî ülkü ekseninde etrafında millî hayatın bütün tarihî anındaki gerçekliğinden ve ihtiyaçlarından çıkarılan fikirler olduğu aktarılmıştır.

b- Milli Birlik Zihniyeti:

Eserde milli birlik zihniyeti açıklanırken İstiklâl Savaşı'nda ve siyasi mücadelelerde başarının ilk şartının, bütün milletin savaşa birlik ve beraberlik içinde atılması şeklinde ifade edilmiştir. Millî harekete engel olacak, millî birliği dağıtacak her türlü hareketlerin önlenmesi gerektiği belirtilmiştir. 1923 Lozan barışını takip eden dönemde çeşitli grupların millî birliği daima bozmaya çalıştığı vurgulanmıştır. Millî savaşın beraberlik içinde kazanıldığı gibi

barışta da millî kalkınmanın aynı birlik duygusu içinde gerçekleştirilmesi gerektiği ve bu sebeple millî istiklâl ve yükselişin ancak organik bir birlik teşkil eden tek bir millî hayatın gelişmesi ile sağlanabileceği aktarılmıştır.

Kurtuluş Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na kadar dünyanın gittikçe karanlık ve huzursuz bir manzara aldığı; bazı devletlerin harp hazırlıklarının gittikçe artan tehlike ve tehditlerinin, milli birliğin daha da kuvvetle korunmasını zorunlu kıldığı belirtilmiştir. Memleketi saldırılara karşı koruyacak kuvvetin, milletin askerî kudreti yanında millî birliği olduğu vurgulanmıştır.

İnkılâbın öncülerinin, iç ve dış siyasi ve sosyal şartlar içinde yürüttükleri mücadelelerde sosyal ve millî hayatın, fertler ve kurumlarla beraber birbirini tamamlayan tezatsız bir varlık olması gerektiği düşüncesiyle “tesanütçü” (solidarist) bir dünya ve cemiyet görüşüne vardıkları belirtilmiştir. Bu görüşün zamanla inkılâpçılık, lâiklik gibi bütün ilkelerinin ruhunu teşkil eden bir ana ilke haline geldiği ve Türk istiklâlinin bir zorunluluğu olarak doğan bu ana görüşün parti programında, şeflerin sözlerinde ve yazılarında gözlemleneceği aktarılmıştır. Millî Şef İsmet İnönü'nün millî birlik prensibini özellikle belirttiği ve zaman zaman siyasi vesilelerle söylediği direktif nutuklarında millî birliğin, Türk istiklâl ve yükselişinde aslî bir unsur olduğunu daima ifade ettiği belirtilmiştir. İsmet İnönü'nün 6/11/1925 tarihli Millet Meclisi'ndeki nutkunda “biz dâhilî politikayı, millî vahdetin tarsinine matuf mesai telâkki ediyoruz” diyerek o zamanki siyasi anlaşmazlıklara karşı millî görüşün belirtildiği yazılmıştır. Türkiye'nin genel ve iktisadi siyasetinde bir dönüm ifade eden 1930 Sivas nutkundan şu sözler aktarılmıştır: “Bir millette millî vahdet ve mevcudiyetin çaresi olan tedbir, her mülâhaza ve her ihtiyaca takaddüm eder.. Bu tedbirin bir gün bile tehiri dahi affolunamaz bir hatadır”. “Bu memleketi, tam bir uzuv halinde idare olunur, millî vahdeti temin olunmuş, millî müdafaası imkân altına alınmış bir vücut haline getirmek bizim için hayati bir meseledir.” İsmet İnönü'nün 2/3/1939'da Üniversite gençliğine hi-tabesinde de milletler içinde en büyük kuvvetin, kendi evlâtları arasındaki birlik kuvveti olduğunu ifade ettiği; İkinci Dünya Savaşı'nın başında, dünyada yaşanan karışıklık ve ümitsizlik manzarasının bir milletin en büyük ve en kuvvetli mesnedi olan millî birliğin korunmasına dair bir uyarı niteliği taşıdığını söylediği belirtilmiştir.

İnönü'nün, organik bir görüş içinde milletin varlığı için yalnız millî birliğin yeterli bulmadığı; bu sebeple millî birliğin aynı zamanda toprak bütünlüğü ile tamamlamak gerektiğini söylediği aktarılmıştır. İsmet İnönü'nün, bu görüşü 1/6/1946'da Trabzon'da söylediği bir nutkundan alıntı yapılarak şu şekilde aktarılmıştır: “Her şeyden önce vatanın toprak bütünlüğü üzerinde bütün milletin sarsılmaz bir irade ile birleşik bulunduğunu gösterdim. Toprak bütünlüğünde ve egemenlik haklarında büyük milletimizin baştanbaşa, dikkatli ve kararlı olması, varlığımız için esaslı teminattır. Ehemmiyetle üzerinde durduğum ikinci nokta, milletin bütünlüğünü korumaktır. Serbest muhakeme ve tartışma ve günlük meseleler ve dertler üzerinde türlü şekilde çekişme havası içinde, milletin bölünmez bir bütünlüğü koruyabilmesi kadar çok nazik bir noktadır. Sınır boyu illerimizde milletin bütünlüğü için gösterilen dikkatin minnetlisiyim. Vatandaşlarım memlekete her fenalığın içerde bozgunculuk ve çöküntüden geleceğini anlamışlardır... Görüyorsunuz ki, konuşmalarımın esasları benim temel vazifelerimdir. Bunlar benden sonra gelecek Cumhurbaşkanlarının da, hangi siyasi kanaatle yetişmiş olurlarsa olsunlar, vazifeleri olacaktır.

Toprak bütünlüğü, millet bütünlüğü ve memleket idaresinin milletin iradesine dayanması esaslarını sağlam ve sarsılmaz tutmakta bizim dikkatimiz daima uyanık olacaktır.” Parti programında dayanışmayı savunan zihniyet ve görüşün, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti halkının, ayrı ayrı sınıflardan değil, ancak ferdi ve içtimai hayat için iş bölümü itibariyle muhtelif iş ve hizmet sahiplerinden oluşan bir camia şeklinde oluşturmanın esas prensip olduğu ifade edildiği belirtilmiştir. Çiftçiler, küçük sanayi erbabı, esnaf, işçi serbest meslek erbabı, sanayi erbabı, tüccar ve memurlar Türk camiasını oluşturan çalışma zümreleri olduğu aktarılmıştır. Partinin bu prensip ile amacının, sınıf mücadelesi yerine toplumsal düzen ve dayanışmayı temin etmek ve birbirini bozmayacak şekilde menfaatlerde ahenk tesis etmek olduğu söylediği yazılmıştır. (Madde - 5, fıkra C)

Partinin 1943 yılı kurultayında kabul edilen yeni bir madde ile bu görüşün vatandaşlar arasında beraberliğin, bütün manevi kuvvetlerin uyum içinde bulundurulmasının her düşüncenin üstünde tutulması ve korunması şeklinde ifade edildiği aktarılmıştır. (Madde - 32). Felsefi ve sosyolojik anlamda dayanışmacı görüşe sahip olanların, dünya ve cemiyete de birlik ve beraberlik gözüyle bakacağı; ferdin de cemiyetin bölünmez bir parçası olduğu belirtilmiştir. Cemiyet veya milletin; fertlerin, müesseselerin bir toplamı veya mekanik birleşme sonunda meydana gelmiş bir topluluk olmadığı aktarılmıştır. Ordu, mektep, mitingdeki kalabalıkların kolaylıkla bir araya gelen bir topluluk oldukları belirtilmiştir. Oysaki cemiyet veya milletlerin, fertlerin ve müesseselerin karşılıklı bağıllık ve karşılıklı şartlandırma ile organik bir şekilde ortaya çıkan bir varlık olduğu ifade edilmiştir. Asıl olanın ferdi varlıklar değil, aksine bu fertlerin bir birliği halinde bulunan milletin varlığı olduğu vurgulanmıştır. Ferdin varlığının ancak millet varlığı içinde korunabileceği; millet varlığının ise, ancak fertlerinin sıkı birliği ile korunabileceği aktarılmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin de dayanışmacı hayat görüşüyle sınıf mücadelesi yerine toplumsal düzen ve dayanışma içinde ve birbiriyle uyum içinde yaşamayı kendisine ülkü edindiği aktarılmıştır.

Programın beşinci maddesinin C fıkrasında millet içinde parçalayıcı mücadeleden “korunmak” endişesinin açıkça görüldüğü ifade edilmiştir. Millî inkılâbın çeşitli mücadeleleri içinde ortaya çıkan bu endişenin, sınıflaşmayı kabul etmez gibi görüldüğü belirtilse de Türkiye'nin hiç bir zaman toplumsal zümrelere, sınıflara ayrılmamış bir memleket olmadığı vurgulanarak iktisadi hayatın ilkelikten çıkıp ileriye giderken mesleklere ve sınıflara ayrıldığı yazılmış ve bu durum hayatın zorunlu bir kanunu olarak görülmüştür. Parti programında söz edilen cihetin bir düşüncüyü ifade ettiği aktarılmıştır. Burada dayanışmacı görüşün, hayatı inkâr eder anlamda değil, toplumsal farklılıklara rağmen millet fertleri arasında manevi bir birlik, bir gönül bağı tesis etmek amacıyla olduğu belirtilmiştir. Ayrımcılıkların yerine gönüllere bağ olacak, gönüller arasında köprü kuracak bir imandan, yüksek, idealist bir hayat anlayışından ilham alındığı belirtilmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet Halk Partisi programında kuvvetli bir romantizm ruhunun hâkim olduğu; savaşlar içinde yetişen ve mazisi kahramanlık menkıbeleriyle dolu bütün sosyal hareketlerde bu romantik cevherin daima görüneceği yazılmıştır.

Millî birlik prensibinde asıl amacın, siyasi hayatın düzen içinde ilerlemesini sağlamak olduğu vurgulanmıştır. İnkılâbın ilk gelişme dönemlerinde parçalayıcı hareketleri

önleyebilmek ve İkinci Dünya Savaşı'nın tehlikeleri karşısında korunabilmek için siyasi hayatın tek bir partinin sevk ve idaresi altında bulunmasını zorunlu kıldığı aktarılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu dönemde, anlaşmazlıkları kendi içinde tartışan bir millet partisi haline getirildiği ifade edilmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonunda bir taraftan dünyanın aldığı yeni demokratik düzen, diğer taraftan memlekette millî güvenliğin ve millet fertlerinde siyasi şuurun yükselmesi ile tek parti düzeninden çok partili düzene geçişin başlamasına öncülük ettiği aktarılmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin, bugün çeşitli partilerin mevcudiyetini ve bunların karşılıklı ilişkisini devlet güvenliği ve millet birliği çerçevesinde tanıdığı belirtilmiştir. 10/5/1946 olağanüstü parti kurultayında İsmet İnönü'nün bu konu hakkındaki görüşlerini şöyle ifade ettiği aktarılmıştır: “Partimizin programı, sınıf esasına üzerine cemiyet kurulmasını menetmiştir. Bu maddenin kaldırılmasını tetkik edeceksiniz. Biz kendi programımızda sınıf mücadelesini istemeyen ve sınıf menfaatten arasında ahenk arayan esasta kalacağız. Vatandaşlardan sınıf menfaatleri üzerine cemiyet ve parti kurmak isteyenlere kanun yolu ile mâni olmayacağız. Bizim kanun yolu ile men etmeye çalışacağımız cemiyet ve partiler kökü dışarda yani yabancı âleti olan cemiyet ve partiler ve onlardan mülhem olanlardır. Bunun gibi dini siyasete âlet eden cemiyet ve partilere de kanun yolu ile karşı koymakta devam edeceğiz”.

c. Hak ve Hürriyetler Meselesi:

Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına hâkim olan ideolojik esasın ferdi, millet organizasyonu içinde ahlaki bir birliğe götürmek isteyen ülkücü bir hayat görüşünün ifadesi olarak aktarılmasının aksine yeni kurulan partiler ve özellikle bunların içindeki Demokrat Parti'nin, programında fertçi bir dünya görüşünün savunulduğu belirtilmiştir. Eserde fertçilik, dayanışmanın aksine ferdin topluma karşı özerkliğini isteyen bir hayat görüşü olarak açıklanmıştır. Ferdin, hayatın merkezi olduğu belirtilmiştir. Cemiyet ve millet varlığının organik bir parçası değil, bağımsız ve hür bir şahsiyet olduğu; devletin, fertlerin hürriyetine saygı göstermekle yükümlü olduğu vurgulanmıştır. Dayanışmacı görüşte amacın millet olduğu halde fertçilikte bütün faaliyetlerin, fertle başlayıp ve fertle bittiği ifade edilmiştir. Amacın, fertlerin şahsiyetlerini serbestçe belirtmelerine ve şahsi menfaattin arkasından serbestçe koşmalarına imkân vermek olduğu aktarılmıştır. Devletin fertlere bu serbestliği sağlamak zorunda olduğu belirtilmiştir. Fertçiliğin siyasi ifadesinin de liberalizm (ferde serbestlik verme siyaseti) olduğu vurgulanmıştır.

Eserde, Demokrat Parti'nin programından alınan “yurttaşın ferdi ve içtimai bütün hak ve hürriyetlerine sahip olmasını” (madde-4), “insanlık ana haklarının teminat altına alınmasını ve bütün devlet mevzuatında bu prensibe aykırı hükümler bulunmamasını” (madde - 8) istemektedir; “iktisadi hayatta özel sermaye ve teşebbüsün faaliyetini esas” (madde- 42) ilân etmektedir; “Hususî teşebbüs ve sermayeye serbestlik ve güvenle çalışma şartları ve yeni yeni iş sahaları sağlanmalıdır” (madde-42); “İktisadi hürriyet ortadan kaldırılmamalıdır” (madde-45). “Katî zaruret olmadıkça piyasalara karışılmamalıdır. Devlet rekabetin ortadan kalkmasını veya daralmasını önlemeye çalışmalıdır.(madde51)”cümlelerinde ferdiyetçi ve liberal görüşlerin açıkça gözlemlenebileceği belirtilmiştir.

Demokrat Parti'nin, programında bu liberal görüşlerin yanında devletçiliğe ve düzenleme tedbirlerine de sınırlı alanlarda ve önemde yer vermiş olduğundan tam liberal değil, neo-liberal bir kimlik aldığı aktarılmıştır.

Demokrat Parti'nin bugün Türkiye'de fertlere hak ve hürriyet tanınmadığını, ferdin elinden bütün hak ve hürriyetlerin alındığını iddia ederek muhalefet bayrağını açmış olduğu yazılmıştır. Parti liderlerinin bütün nutuklarında ve yazılarında da bu iddiayı kuvvetlendirdiği vurgulanmıştır. Parti Başkanı Celâl Bayar'ın son bir nutkunda Demokrat Parti'nin amacının bütün vatandaşların hak, hürriyet ve eşitliklerinin sağlanması olduğu ifadesinden yola çıkılarak demokratların, memlekette insanlık hak ve hürriyetlerinin kısıtlanmamasını, devlet otoritesinin ferdi faaliyet alanını daraltacak, hürriyetleri kısıtlayacak şekilde genişlememesini istedikleri aktarılmıştır. Bu noktada devletin keyfi hareket ettiğini iddia ettikleri ve devlet otoritesinin genişlemesinin yurttaşta güvensizlik, huzursuzluk uyandırdığını söyledikleri belirtilmiştir.

Eserde, Demokrat Parti'nin ısrarla üzerinde durup savunduğu insanın ana hak ve hürriyetlerini kısaca tahlil etmenin Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu noktadaki görüşünü belirtmek bakımından faydalı olacağı belirtilerek:

1- Hürriyetin, cemiyetin her tarihî andaki ihtiyaçlarına göre değiştiği; hürriyeti, içinde yaşadığımız cemiyetin ihtiyaçlarını anladığımız, kavradığımız müddetçe tadacağımız ve aynı zamanda bu ihtiyaçlara hükmetmiş olacağımız belirtilmiştir. Toplumsal ihtiyaçlar dışında soyut bir hürriyetin olmadığı vurgulanmıştır. Her cemiyet düzeninin fertlerine, bünyesinin şartlarına uygun bir hürriyet sağladığı ve her cemiyet sisteminin belirli prensiplere dayandığı yazılmıştır. Fertlerin, bu prensipler üzerinde ortak bir anlaşmaya vardıkları ve hürriyetin de ancak bu ortak anlaşma sınırları içerisinde mümkün olacağı belirtilmiştir. Örneğin millî birlik üzerinde genel bir anlaşmaya varıldığı takdirde millet fertlerinin hürriyetlerini birlik ihtiyaçları çerçevesi içinde sağlamış oldukları ifade edilmiştir. Millet birliğini bozacak her türlü hareketin, hürriyetin ihlâlini ifade ettiği vurgulanmıştır.

2- Millet birliği prensibinin, milletin içindeki bozguncu ve dışardaki saldırgan kuvvetlere karşı korunma içgüdüsünden doğduğu ve dolayısıyla birlik prensibinin zorunlu olarak güvenlik prensibine bağlı olduğu vurgulanmıştır. Millet birliğinin bozulduğu yerde milletin güvenliğinin de tehlikeye düşeceği belirtilmiştir. Birliğin bozulmasıyla bir taraftan iç anarşinin artacağı, diğer taraftan dışarının saldırganlık hırsının tahrik edileceği ifade edilmiştir. Bu sebeple bir millette birlik ile emniyetin birbirini tamamladığı belirtilmiştir. Ancak emniyetin aynı zamanda hürriyetin de şartı olduğu; iç ve dış tehlikeler karşısında bir milletin güvenliği sarsılınca millet içinde hürriyetin de tehlikeye düşeceği üzerinde durulmuştur. Fertlerin güvenlik, huzur ve serbestlik havası içinde yaşamalarının mümkün olmayacağı vurgulanmıştır. Milletin ve fertlerinin hürriyeti ile güvenlik arasında sıkı bağ olduğu ve dolayısıyla millî güvensizlik arttığı zaman hürriyetlerin de zorunlu olarak kısıtlandığı belirtilmiştir. Fertlerin, sıkıyönetim zamanlarında olduğu gibi hürriyetlerinin kısıtlanmasına katlanabileceği belirtilmiştir. Aynı zamanda güvenlik arttığı zaman da hürriyetlerin genişletileceği ve dolayısıyla yurttaşların hürriyet babında ana haklarının daima bir milletin iç ve dış güvenlik şartlarına bağlı olması gerektiği ifade edilmiştir.

3- Hürriyetin manasının, cemiyet içinde fertlerin durumuna göre de değiştiği ifade edilmiştir. Bugün Batı memleketlerindeki hürriyetin artık geçen yüzyıldaki liberal devrin hürriyeti olmadığı vurgulanmıştır. Ferdin, modern cemiyetin teşkilatlı safhasının ihtiyaçlarına uygun bir hürriyete sahip olduğu aktarılmıştır. Meselâ ferdi teşebbüsün, bir tröstün veya bir kartelin karşısında yaşama hürriyetini kaybettiği düşünülmektedir. Tröstlerin tekel tesis etmek, ferdi teşebbüsleri ve bunların rekabet serbestliğini kaldırmak istedikleri halde ferdi teşebbüsün, varlığını idame edebilmek için hürriyetini ancak serbest rekabet rejiminde gördükleri aktarılmıştır.

Bir vurguncunun, piyasa serbestliğinden anladığı şey ile bir memurun, dar gelirlinin anladığı hürriyetin farklı olduğu ifade edilmiştir. Biri tüketim maddeleri üzerinde vurgun yapmak serbestliğini isterken, öbürü kendi geçim hürriyetini devletin düzenleme tedbirlerinde gördüğü belirtilmiştir. Örneğin Sümer Bank fabrikalarında her türlü sosyal ve sağlık yardımlardan, tesislerden faydalanan bir işçi yurttaşın ekonomik hürriyeti ile özel teşebbüsteki yurttaşın hürriyetinin birbirinden farklı olduğu aktarılmıştır. Girişimcinin, işletmesinde çalışanlar lehine devlet tarafından sosyal yardım ve sağlık tedbirleri almaya mecbur tutulmasını, hak ve hürriyetin artık kalktığı şeklinde algılayarak bunu hak ve hürriyetlerin devlet tarafından yutulduğu şeklinde yorumladığı söylenmiştir. Sonuç olarak devletin iktisâdi hayatı serbest bırakmasının istendiği belirtilmiştir.

Para kıymetini korumak, dış ticaret açıklarını kapamak, vurgunculuğu önlemek için piyasaları ve fiyatları kontrol altına almak gibi tedbirlerin, millî ekonomi ölçeğinde bir hürriyet ifade ettiği halde bir iş adamının bu tedbirleri “hürriyetin kalktığı” şeklinde algıladığı üzerinde durularak kendisi için millet zararına bildiği ve istediği gibi ticaret yapmak hakkını kaybettiği belirtilmiştir.

Halk evlerini kuvvetlendirmek, kültür kalkınması için köylerde ilkokul açmak, işçi hastaneleri kurmak gibi amaçlarla üreticiden bağış gibi yardımlar toplanmasını, İzmirli demokrat tacirlerinin hak ve hürriyetin kaldırılarak devletin keyfi hareket ettiği şeklinde algılamalarının bir çeşit hürriyet anlayışı olduğu belirtilmiştir. Bir süre önce bu meseleyi ele alan Demokrat Parti'nin yayın organı İzmir Gazetesi'nin, Devletin keyfi hareket ettiği, memlekette hürriyetin kalkmış olduğunu iddia ettiği belirtilmiştir.

Demokrat Parti'nin 18 inci yüzyıldan arta kalan doğal haklar ve hürriyetler prensibiyle ortaya çıkmakta olmasından dolayı milletin bir bütün teşkil eden hak ve hürriyetlerini sayılı bir topluluğun hak ve hürriyetine eşit saydığı aktarılmıştır.

Türk inkılâp tarihini, hürriyetlerin yeniden tesisi için incelenmesi gerektiği belirtilmiştir. İnkılâpların, hürriyeti kaldırmadığı, aksine yeniden kurduğu ifade edilmiştir. İlk adımda Türk milletinin bir bütün halinde dünya içindeki siyasi hürriyetinin oluşturulduğu; ikinci adımda memleket içinde Türk halkının iktisadi hürriyetinin sağlandığı belirtilmiştir. Yani Türk halkının, iktisadi bir sömürme konusu olmaktan kurtarılarak bağımsız ve hür bir iktisadi düzen kurulduğu ifade edilmiştir. Üçüncü adımda ise orta çağ hu-kuk ve cemiyet müesseselerinin bağlarının atıldığı; kültür ve cemiyet sahalarında fertlerin ruhi ve maddi gelişimini engelleyen geleneklerin kaldırıldığı aktarılmıştır. Dördüncü adımda da iktisadi gerilikten kendimizi kurtaracak yani Türk milletinin bütün fertlerinin ayrı ayrı iktisadi refaha yükselmelerini temin edecek şartların yaratılması ve iktisadi verimliliğin yükseltilmesi için

çalışıldığı belirtilmiştir. Bütün bu adımların zeminini teşkil etmek yâni bütün yurttaşların emniyet ve huzur içinde çalışmalarını ve istikbalden emin olarak hürriyetin sağlanması için yurdun iç ve dış siyasi ve sosyal güvenliğinin tesis edildiği ifade edilmiştir. Bu ana işler başarılılarken, ferdi hak ve hürriyetlerin geçen yüzyıllarda olduğu gibi liberal görüşlerle sağlanamayacağı açık olduğu vurgulanmıştır. Devletin bu işlerin başarılmasında zorunlu olarak hak ve hürriyetleri liberal manasıyla incelemeye; bunları memleketin tarih ve coğrafya şartları içinde ele aldığı belirtilmiştir.

Altı okun manası nedir?

Cumhuriyet Halk Partisi'nin altı okla ifade edilen altı prensibinin (milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâiklik, inkılapçılık, cumhuriyetçilik) tatbik şekillerini programın ideolojik ruhundan aldığı belirtilmiştir. Yani partinin dayanışmacı dünya ve cemiyet görüşünün, bu altı prensibin uygulama şeklini belirlediği aktarılmıştır. Demokrat Parti programında da bu altı prensibin görüldüğü; ancak bu prensiplerin isim itibarıyla birbirine benzediği vurgulanmıştır. Eserde, iki partinin bu prensipleri arasında gerçek anlam ve ruh farklılıkları olduğu üzerinde durularak bunların bir kaçına değinilmiştir.

a) Milliyetçilik

Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Türk milletinin özel karakterini ve başlı başına bağımsız hüviyetini korumayı amaç edindiği aktarılmıştır. Partinin, insanlık cemiyetini bağımsız ve eşit milletlerden oluşan büyük bir aile ve Türk milletini de bu ailenin esaslı birliği olarak tanıdığı belirtilmektedir.

Partinin; milliyetçiliği, Türk milleti içinde en yüksek bir insanlık seviyesine varmanın temel şartı ve aracı olarak gördüğü ifade edilmiştir. Milletler arasındaki ilişkilerde Türk milliyetçiliğinin, hiçbir millete zararı dokunmayan, her milletin yaratılışını takdir ve teşvik eden bir iyilik unsuru olarak kullanıldığı belirtilmiştir.

Böylece Cumhuriyet Halk Partisi'nin yurtsever olmayan insani bir milliyetçiliğin temsilci olduğu ifade edilmiştir.

b) Halkçılık

Halkçılık ilkesinin, Cumhuriyet Halk Partisi'nin demokratik prensibini teşkil ettiği vurgulanmıştır. Partinin, irade ve hâkimiyetin kaynağını millette gördüğü belirtilerek bu irade ve hâkimiyetin, devletin vatandaşa ve vatandaşın da devlete karşı vazifelerinin hakkıyla yerine getirilmesi için düzenlemesini esas aldığı aktarılmıştır.

Partinin, kanunlar önünde değişmez eşitliği kabul ettiği; hiç bir ferde, hiç bir aileye, hiç bir sınıfa, hiç bir cemiyete ayrıcalık tanımadığı belirtilmiştir.

Partinin, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti halkını ayrı ayrı sınıflardan oluşturmadığı; fakat ferdi ve toplumsal hayatta iş bölümüyle çeşitli iş ve hizmet sahiplerinden oluşan bir camia olarak kabul ettiği ifade edilmiştir. Çiftçiler, küçük sanayi erbabı ve esnaf, işçi, serbest meslek erbabı, sanayi erbabı, tüccar ve memurların Türk camiasını oluşturan başlıca çalışma zümreleri olduğu belirtilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin, bu prensip ile asıl amacının sınıf mücadelesi yerine toplumsal düzen ve dayanışmayı temin etmek ve birbirini bozmadan uyum içinde ilerlemesini sağlamak olduğu aktarılmıştır.

c) Devletçilik:

Partinin, Türk milletini az zaman içinde ileri bir medeniyet seviyesine, kudretli ve geçim şartları yükselmiş bir dereceye erdirmek, Türk vatanını her bakımdan mamur bir hale getirmek amacıyla olduğu belirtilmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek için fertlerin ve hükmi şahısların bütün vasıta ve çalışmalarından ve devletin bütün kuvvetlerinden aynı zamanda faydalanması gerekli görülmüştür. Cumhuriyet Halk Partisi devletçiliğinin bu ihtiyaçtan doğduğu aktarılmıştır.

Partinin, şahısların yapamadığı işleri devlet eli veya sermayesiyle yapmaya çalıştığı belirtilerek devletin özel teşebbüsleri teşvik ve bunları düzenlemesinin doğal olduğu aktarılmıştır.

Partinin, Devletçiliğin açık veya kapalı olarak hiç bir özel menfaate aracı kılınmasına ve millet menfaatinin zorunlu kılınmadığı sürece hiçbir şekilde özel menfaatlerle mücadele etmesine izin vermeyeceği belirtilmiştir.

Devletin hangi işleri kendisinin yapacağı konusundaki takdirinin bu esaslara göre, milletin yüksek menfaatinin gereğine bağlı olduğu belirtilmiştir.

d) Lâiklik:

Cumhuriyet Halk Partisi'nin devlet idaresinde bütün kanunların ve usullerin pozitif ilimlere, dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını ve uygulanmasını prensip olarak kabul ettiği belirtilmiştir.

Din anlayışının kişinin vicdanına bırakıldığı ve bu sebeple her türlü saldırıya ve müdahaleye karşı koruma altında olduğu belirtilmiştir. Vatandaşa, kanunların izin verdiği dairede uygulanan din veya inançlardan dolayı müdahale edilemeyeceği vurgulanmıştır. Partinin, dini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tuttuğu; ayrıca bunu Türk milletinin her yönden ilerleyip yükselmesinde başlıca bir faktör olarak gördüğü aktarılmıştır. Partinin, millî dilin ve millî kültürün din yollarından yabancı kültürlerin tesirlerinden korunmasını Türk milletinin, bugünü ve yarını için gerekli gördüğü ifade edilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisinin diğer inançlara, kanun dairesinde hürriyet sağlamış olduğu halde Demokrat Parti'nin, lâikliğı mutlak bir dinî liberalizm şeklinde ele aldığı aktarılmıştır. Kanun çerçevesi düşünülmezsizin kişiye mutlak din hürriyeti tanıdığı vurgulanmıştır. Program maddesinin metnine göre Partinin; lâikliğı, devletin din ile hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiç bir din düşüncesinin kanunların düzenleme ve uygulanmasında etkili olmaması şeklinde anlayarak din hürriyetini, diğer hürriyetler gibi insanlığın mukaddes haklarından tanıdığı ifade edilmiştir. Dinin, insanlığın kutsal hakkı olduğu belirtilerek kişinin din hürriyetine sahip olmasının zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Ancak maddenin bu metninde, din hürriyetini kısıtlamaya bağlı tutmadığı belirtilerek kişinin bu hürriyetinin ifadesi olarak tekkeler, zaviyeler, dini teşekküller, hatta dinî siyasi partiler kurabilme hürriyetine sahip olduğu ifade edilmiştir. Hâlbuki Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu hürriyeti, kanunun çizdiği

dairede yani tekkeler, zaviyeler, dini partiler kurmamak, medenî nikâhı korumak gibi şartlarla tanıdığı belirtilmiştir. Bu şekliyle, Cumhuriyet Halk Partisi'nin gericilerin başkaldırmasını engelleyecek çerçeveyi saklı tutmayı amaçladığı; Demokrat Parti'nin ise dinî liberalizm ile dini kendilerine âlet edebilecek gerici unsurların dirilmesine zemin hazırladığı aktarılmıştır.

e) İnkılâpçılık:

Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Devlet ve millet işlerinde tedbirli olmak için gelişimci prensibe bağlı olmadığı; Türk milletinin fedakârlıklarla yaptığı inkılâplardan doğan ve gelişim gösteren prensiplere sadık kalmayı ve onları korumayı amaç edindiği belirtilmiştir. Demokrat Parti'nin inkılâpçılık anlayışı ise parti programının 15. maddesinde söylendiği gibi inkılâpçılığı daima değişen dünya ve memleket şartları karşısında hayatın dinamizmine uymak, Türk milletini her bakımdan ileri bir seviyeye erdirmek ve geçmişten kalan zararlı gelenekleri her sahada kökünden temizlemek için gereken bütün hamlelerin hemen uygulanmaya konması şeklinde açıklanmıştır.

Demokrat Parti'nin, inkılâp prensiplerinin korunmasına söz vermediği; Cumhuriyet Halk Partisi'nin ise programında inkılâplara sadık kalmak ve onları müdafaa etmek hedefini açıkça belirttiği ifade edilmiştir.

Demokrat Parti'nin, inkılâbı hayatın dinamizmine uymak şeklinde tarif etmesine rağmen eserde inkılâp, bir hayat sisteminden başka bir hayat sistemine geçiş olarak tarif edilmiştir. Dinamizm ise, mevcut bir hayat sisteminin denge hareketi şeklinde tanımlanmıştır. İnkılâpçılığın şuurulu ve teşkilatlı bir hamle ile dengeyi kırarak başka bir şekle sahip yeni bir denge durumu kurmayı amaç edindiği aktarılmıştır. Hayatın dinamizmine uymakla inkılâpçılık yapmış değil; fırsatçılığa düşülmüş, yani mevcut kurumlarla uyuma yoluna girilmiş olacağı belirtilmiştir. İnkılâpçılıkta hayata uyulmayacağı, aksine hayatın bütün zorluklarına rağmen değiştirileceği aktarılmıştır. Dinamizmi mevcut toplumsal sistemin eşitlik hareketi olarak görülmüştür. Bu hareketlerin ilerleme veya gerileme şeklinde değişebileceği; ilerleme hareketinin bir cemiyetin olgunlaşma hareketi olabileceği; gerilemenin ise bir çöküntü, bir dağılıp, bir ilerlemeden geri kalma hareketi olabileceği aktarılmıştır. Dolayısıyla eserde, gerileme safhasına girmiş bir hayat dinamizminde Demokrat Parti'nin nasıl hareket edeceği; hayatın dinamizmine uyacaksa ve bu dinamizm ricî bir gerileme ise inkılâpçılığı, ricî bir dinamizm mi olacaktır sorularına yanıt aranmıştır.

Ayrıca Demokrat Parti'nin, köye yeni bir yaşam düzeni getirecek olan toprak dağıtımını, programına neden koymadığı da sorulmuştur. Toprak mülkiyetini demokratlaştırmanın, yani küçük küçük parçalar halinde köylüye dağıtmanın kısmi bir inkılâp olduğu belirtilmiştir. Demokrat Parti'nin, topraksızları toprak sahibi yapmak maksadıyla büyük mülkiyeti dağıtma amacını değil, "topraktan bol, iyi ve ucuz mahsul almayı" (madde-54) hedeflediği aktarılmıştır.

f) Cumhuriyetçilik:

Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Cumhuriyetin millî hâkimiyet ülküsünü en iyi, en emin şekilde temsil eden ve uygulayan devlet şekli olduğuna inandığı ve bu inançla cumhuriyeti bütün tehlikelere karşı her zaman savunacağını söylediği belirtilmiştir.

4. Sağlık ve Solluk Meselesi

Yazar, Demokrat Parti'nin taraflardan hangisinde bulunduğu hakkında parti liderlerine sorulan bazı soruların cevaplarına değinmenin faydalı olacağını belirterek Parti lideri Celâl Bayar'ın Nisan'da İstanbul'da bir Amerikalı gazeteciye bu mesele hakkında verdiği demecin, bu konuyu aydınlatmak bakımından önemli olduğunu belirtmiştir. Demokrat Parti'nin sağ mı, sol mu olduğu hakkında gazetecinin sorduğu suale Celâl Bayar'ın "sağ ve sol çok nispi ölçüdür. Eğer soldan maksat, âmmenin menfaatini âzami derecede korumak, hiç bir sınıf ve zümreye imtiyaz vermemek ise, partimiz soldur" şeklinde cevap verdiğini ve bu cevabın, partinin ferdiyetçi ve liberal anlayışına pek uygun düşmediğini belirtmiştir. Demokrat Parti'nin, programında ve neşriyatında kamu menfaatini azami derecede korumak maksadıyla değil, kişiye hak ve hürriyet bahşetmek, kamu menfaati namına yapılan müdahaleleri, işleri en az dereceye indirmek amacıyla kurulduğunu açıkça ifade etmek olduğu belirtilmiştir.

Hiç bir sınıf ve zümreye ayrıcalık vermeme sözünün, esasen demokratik düşünceli her partinin ilkesi olduğu; fakat demokratik düşüncenin, hiç bir zaman solculuğu gerektirmediği aktarılmıştır. Demokrasiyi solcuların olduğu kadar sağcıların da değerli gördükleri belirtilmiştir. Sol olan sosyalistlerin, demokrasiyi savundukları gibi sağ olan partilerin de demokratik bir düzen istedikleri ifade edilmiştir. Bir siyasi harekette sağcılık veya solculuk vasfının iki şekilde görüldüğü aktarılmıştır:

1- Sayılı bir zümrenin siyasi ve iktisadi iktidarını değil, bütün bir milletin siyasi, sosyal ve iktisadi iktidar ve refahını sağlamaya çalışan partilerin solcu olduğu

2- Çalışan sınıflar adına cemiyeti yeni bir düzene götürmek isteyen partilerin solcu olduğu.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin toprak davasını ele alış tarzının işçi sağlığı, işçi teşkilâtı, sosyal yardım, sosyal sigorta gibi işlerini kanunlarla düzenleme yolunda aldığı tedbirlerin solcuların attığı adımlar olarak görüldüğü aktarılmıştır. Hâlbuki Demokrat Parti'nin, özel teşebbüslerin bu gibi yükümlülükler altına girmesini kabul etmediği belirtilmiştir. Bu sebeple bütün sosyal uygulamalarıyla Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Demokrat Parti'nin solunda yer aldığı vurgulanmıştır.

f) Cumhuriyet Halk Partisi'nin İktisadi Siyaset Sistemi⁸³

Eserde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktisadi siyaset sisteminin ne olduğu ve nasıl ortaya çıktığına dair Tökin, Atatürk'ün millî kurtuluştan sonra Türk milletine gösterdiği yeni hedefleri 1923'te İzmir İktisat Kongresi'ni açış nutkundan alıntı yaparak şöyle aktarmıştır. "Yeni Türkiyemizi lâyük olduğu mertebeye çıkarabilmek için behemehal iktisadiyatımıza birinci derecede ehemmiyet vermek mecburiyetindeyiz. Kılıçla fütuhat yapanlar, mevkilerini neticede sapanla fütuhat yapanlara terk etmeye mahkûmdurlar. Kılıç kullanan kol yorulur. Fakat sapan kullanan kol, her gün daha çok kuvvetlenir ve her gün toprağa daha çok sahip olur. Tam iktisadi istiklâlde şu düstur var: millî hâkimiyet, iktisadi hâkimiyetle kuvvetlendirilmelidir. Bu kadar büyük gayeler, bu kadar mukaddes ve azametli hedeflerin

⁸³ İsmail Hüsrev Tökin, **Cumhuriyet Halk Partisi'nin İktisadi Siyaset Sistemi**, (Genel Esaslar II), Ülku Basımevi, Ankara 1946.

tahakkukunu temin için yegâne, temel, en kuvvetli temel iktisadiyattır. Siyasi ve askerî muzafferiyetler, ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferle terviç edilmezse, meydana gelecek zaferler yaşayamaz. Az zamanda söner. Bu kadar feyizli, bu kadar kudretli olan yeni devletimizin düşmansız kalacağını farz etmek doğru değildir. Bunun için çok kundaklar koyarak yıkmaya çalışacak ve suikasta teşebbüs edeceklerdir. Bütün bunlara karşı silâhımız, iktisadiyatımızdaki kuvvet ve muvaffakiyetimiz olacaktır. Bu vatan, çocuklarımız ve torunlarımız için cennet yapılmaya lâyıktır. Bu da iktisadî faaliyetle kabildir.”

İstilâcıları yurttan atmış ve siyasi istiklâlini kazanmış olan Türk milletinin, yeni başlayan hür ve bağımsız devirde büyük davalar karşısında bulunduğu belirtilmiştir. Yurdu yeniden inşa etmenin, yarı sömürge ekonomisini yıkıp onun yerine siyasette olduğu gibi iktisatta da bağımsız ve hür bir millet ekonomisi kurmanın gerekliliği üzerinde durulduğu aktarılmıştır.

Ziraatı, hayvancılığı canlandırmak; demiryolları, limanlar, yollar, fabrikalar, silolar, tersaneler inşa etmek; bir ticaret filosu vücuda getirmek; memleketin muhabere sistemini (posta, telgraf, telefon) tamamlamak; bankalar, kooperatifler açmak; harplerde yakılıp yıkılan şehirleri, kasabaları, köyleri yeniden kurmak; mektepler, hastaneler, kışlalar, askerî tesisler yapmak gerektiği belirtilmiştir. Bütün bu işler için de millî emek ve millî sermayeye ihtiyaç olduğu aktarılmıştır. Millî iktisadın milletin kendi emeğine, kendi sermayesine dayandığı ve bununla beslendiği zaman “millî” vasfını alabileceği ifade edilmiştir.

Türkiye’nin yeniden inşası konusunda daha ilk adımda büyük engellerle karşılaşıldığı belirtilerek yeni bir yurt, bağımsız bir iktisat binası kurmak için önce memleketin sermaye kaynaklarına ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Millî ekonominin, iktisadi kalkınmayı sağlayacak zengin özel sermaye kaynaklarından ve ihtiyatlarından mahrum olduğu aktarılmıştır.

İlk zamanlar, özel sermaye teşebbüslerini, teşvik ve himaye edici çeşitli tedbirlerin alındığı; gümrük himayesi, sanayii teşvik kanunu, kredi yardımları gibi çeşitli kolaylıkların sağlanmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Ancak bu yardımlara, teşviklere rağmen özel iktisadi teşebbüslerin istenen hızda ve istenen güçte gelişmediği; memleketin sanayi, ticaret, ziraat gibi alanlarında bu büyük eksikliklerin tamamlanamadığı aktarılmıştır. Kavuştuğu bütün müsait şartlar içinde özel teşebbüsün, ancak çikolata, kurdele, ipekli, sınırlı sayıda dokuma ürünleri gibi memleketin ne savunma ihtiyaçlarına ve ne de iktisadi istiklâline yarayacak olan iş sahalarının tercih edildiği ifade edilmiştir. Sermayesizlikten başka kültür ve bilgi anlamında da zayıf olunduğu belirtilmiştir.

Kurtuluş Savaşı’ndan sonra yeni Türk Devleti’nin içine girdiği dünyanın, çok istikrarsız ve huzursuz olduğu ifade edilmiştir. Her milletin yeni tehlikelere, artan tecavüz ihtimallerine karşı korunmak için çeşitli savunma tedbirleri aldıkları; bir taraftan silahlanırken, diğer taraftan savunmayı sağlayacak bir iktisadi teşkilatlanmaya yöneldiği belirtilmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın tecrübeleri, memleketlerin sanayii ve ziraatını oluşturmadan kendilerini koruyamayacaklarını, memleket savunmasının ancak iktisadi güç ile başarılı olacağını gösterdiği aktarılmıştır. Kara, deniz ve hava orduları yanında bir dördüncü savunma kuvvetinin de iktisadi güç olduğu belirtilmiştir. Kurtuluş Savaşı’nda endüstrisizlikten, demiryolsuzluktan çekilmiş olan zorlukların, katlanılmış yoksullukların, Türkiye’ye bu dördüncü gücün gerekliliğini ve önemini gösterdiği aktarılmıştır.

Türkiye’nin de çetin mücadeleler vererek kazandığı milli egemenliğini gelişen dünya karşısında koruması gerektiği bu sebeple de savunmasını ekonomik savunma ile tamamlamasının şart olduğu aktarılmıştır. Dolayısıyla ülkenin iktisadi egemenliği için gerekli tesisleri kısa sürede vücuda getirmek, üretim ve tüketim maddelerinde (makine, nakil vasıtası, dokuma, kâğıt, kimyevi maddeler vb.) dışarıya olan bağıllığı azaltmak gerektiği belirtilmiştir. Bu prensibin uygulanmasıyla ihtiyaç maddeleri için dışarıya yapılan ödemelerde, sermayelerde büyük tasarruf sağlanacağı ve bu tasarruflarla yeni yeni tesislerin yapılacağı aktarılmıştır. Memlekette üretilen zirai ve hammaddeler, iç piyasalarda, millî ekonomi ve millî sanayi tarafından kıymetlendirileceği ve memleket dâhilinde yüksek bir sermaye, mal ve hizmet hareketi uyandırılacağı belirtilmiştir. Köylünün ve halkın alım gelirin artacağı aktarılmıştır. Tüm bunların yanı sıra her birine on milyonlarca liralık sermayenin yatırılmasına ihtiyaç gösteren büyük kalkınma işlerinde yaşanan tehlikelerin gün geçtikçe arttığı bir devirde ve özel teşebbüsün iktidarsızlık içinde bulunduğu bir memlekette nasıl hızla başarı sağlanacağı merak konusu olduğu belirtilmiştir.

b) Devletçi İktisat Siyasetinin Doğuşu:

Belirtilen imkânsızlıklara Cumhuriyet Halk Partisi’nin çözüm olarak ülkenin büyük kalkınma işlerini devletin üzerine alması gibi bir çözüm ürettiği belirtilmiştir. Devletin, millet yardımı ile ülkenin iktisadi yapısını kurmasının planlandığı ve bu kararın aynı zamanda bir inkılâp hareketi olduğu aktarılmıştır. Böylece devletin, artık iktisadi hayata karşı tarafsızlığını bırakarak üzerine iktisadi vazifeler aldığı; iktisat siyasetinin, liberal hüviyetini artık terk ettiği ifade edilmiştir. Bu tarihi kararın verildiği günden bugüne kadar memleketin iktisat, nafia, kültür vb. alanlarında devlet eliyle büyük tesislerin yapıldığı belirtilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında memleketin iktisadi direnişini sağlayacak, ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak ve savunma kudretimizi arttıracak devlet teşebbüslerinin bu sayede meydana getirildiği aktarılmıştır.

Cumhuriyetin ilânından 1933 yılına kadar devletin, demiryolu inşası gibi bazı esaslı iktisat ve nafia işlerini bizzat üzerine almasına rağmen liberal (serbestçi) bir iktisat havası içinde olduğu belirtilerek özel teşebbüsün büyük işler yaratabileceğine inanıldığı ve onun serbest gelişimine engel olabilecek herhangi bir devlet müdahalesinin de istenmediği aktarılmıştır. Konu ilgili verilen örnekte Millet Meclisi’nde tütün tekeli konuşulduğu zaman, şiddetli tartışmaların yaşandığı; devlet müdahaleciliğinin eleştirildiği belirtilmiştir. Özellikle demiryollarının devlet eliyle yapılmasının bu eleştirilere konu olduğu vurgulanmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi’nin iktisat siyasetinde liberal görüşlere karşı yeni bir anlayışın doğmakta olduğu, ilk defa İsmet İnönü’nün 4/3/1928 tarihinde Yüksek İktisat Meclisi’nin açılış nutkunda da ifade ettiği “İktisadiyat devleti, devlet de iktisadiyatı tamamlar. Cumhuriyetin şiarı, yüksek gayemizi teşkil eden iktisadi devlet idealini süratle, tahakkuk ettirmek için vasıtalar aramaktadır” sözlerinden anlaşıldığı ve İktisat Meclisi’nin de bu çareleri aramak için kurulduğu belirtilmiştir.

İnönü’nün bu nutkunda, ilerde Cumhuriyet Halk Partisi’nin ve devletin ekonomi siyasetinin esasını teşkil edecek olan devletçilik prensibinin temellerinin yattığı aktarılmıştır. “Geçen yüzyıllarda devlet ile ekonominin, kendi özel kanunlarına göre yaşayan iki müstakil varlık olduğu ve bu sebeple devletin ekonomik hayata müdahalesi fikrinin de doktrine aykırı

bir fikir olduğundan iktisadi hayata dışardan gelen yabancı bir unsur gibi kabul edildiği belirtilmiştir. Oysaki liberal devrin doğal düzeninde bile fertlerin hürriyetinin doğal olmadığı, aksine bunun hukuki bir hürriyet olduğu belirtilmiştir. Devlet ekonomisinin serbest düzenine asla müdahale edilmediği aktarılmıştır. Ancak serbest bir düzenin varlığını sağlayarak ve kişilerin içinde faaliyette bulunacakları alanların sınırların belirlendiği ifade edilmiştir. Kişi hürriyetinin, liberal bir hukuki düzenleme ile emniyet altına alındığı aktarılmıştır. Tarihin hiç bir devrinde hukuki bir düzen ve yaptırımdan mahrum kalınmadığı da belirtilmiştir. Hukuk, iktisadi hayatın bir çerçevesi olarak görülmüştür. Hukuki iradeye bağlı olmayan her hangi bir iktisadi düzenin olamayacağı belirtilmiştir. En basit olayların bile doğal olmaktan çok uzak olduğu ve bunların da bir hukuki düzenlemeye bağlı oldukları aktarılmıştır. Dolayısıyla hukuk haricinde yani devlet düzenlemesinden ayrı bir doğal ekonomi düşüncesinin olamayacağı vurgulanmıştır.

Eserde, İsmet İnönü'nün devletçilik anlayışı ile ilgili olarak, Türkiye'de devletçiliğin ilk defa bir iktisadi siyaset sistemi olarak düşünüldüğü; bunun uygulanmasına ve daha sonra da parti programıyla Anayasa'ya alınmasına İnönü'nün öncülük ettiği ifade edilmiştir. Böylece devletçi iktisat siyasetinin tamamıyla İnönü'nün eseri olduğu vurgulanmıştır. İnönü'nün, Başbakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı süreçlerinde, memleketin inşa tecrübeleri ve zorunlulukları içinde devletçiliğin esaslarını yavaş yavaş kurduğu ve zamanla bu esasların bir sistem haline getirdiği; muhaliflerine rağmen savunduğu belirtilmiştir. Türk inşasının seyri ve safhaları dikkatle incelendiğinde İnönü'nün, gerçek bir devlet adamı sıfatıyla bu inşada şahsına mahsus bir üslûp ve renk kullandığı, inkılâba kendinden bir ses kattığının görülmesinin mümkün olduğu aktarılmıştır. Türk inkılâbının oluşunu ve yeni Türk cemiyetinin doğuşunu ve parlamasını kavramak, onun çehresini tanımak için yapılacak her araştırmada İnönü'nün daima özel bir yeri olduğu belirtilmiştir.

Bazı İstanbul gazetelerinde devletçilik siyasetinin kurucusu olarak Celâl Bayar'ın gösterilmesi konusunda büyük bir hatanın yapıldığı vurgulanmıştır. Celâl Bayar'ın, devletçilik siyaseti ilk uygulanmaya başladığı liberal görüşleriyle bu siyasete karşı olduğu belirtilmiştir. İktisat vekili olduğu zaman ise, bu siyasetin prensiplerinin çoktan partinin ve devletin iktisat siyasetinde yer aldığı ve uygulama sürecinden de olumlu sonuçlar alınmaya başlandığı aktarılmıştır. Celâl Bayar'ın sanayi ve bankacılık işlerine özel, iktisat alanında bu memlekete olan hizmetlerinin, kendisinden önce verilmiş ve bir zamanlar kendisinin fikren karşı olduğu devletçi kararların, Atatürk'ün ve İnönü'nün direktifleri altında uyguladı aktarılmıştır.

İnönü'nün, devletçi iktisat siyasetini, Serbest Cumhuriyet Fıkrası'nın eleştirileri ile ilk defa açık olarak 30/8/1930 tarihinde, Sivas demiryolunu açış nutkunda ifade ettiği belirtilmiştir. Bu tarihten önce bazı vesilelerle söylediği nutuklarda liberal görüşlere de cevap verdiği; özellikle demiryollarının devlet eliyle yapılması ve devletin millî menfaati adına bu işte serbestliğin korunması gerektiği üzerinde durduğu aktarılmıştır. İnönü'nün, Sivas nutkunda devletçi iktisat siyasetine ilk önce "ılımlı devletçilik" ismini verdiği, daha sonra uygulama sırasında "ılımlı" sıfatını kaldırarak sadece devletçilik tabirini kullandığı aktarılmıştır. İlimli kelimesini ilk zamanlar kullanmanın Türk devletçiliğini, Sovyetler'de ve İtalya'da iktisadi hayatı top yekûn devletin emrine sokan totaliter veya sosyalist entegral (küllî) devletçilikten ayırmak için faydalı olduğu belirtilmiştir. Türk devletçiliğinin mahiyet ve şekil itibarıyla entegral devletçilikle ortak hiçbir tarafının olmadığı; totaliter düzende

devletçiliğin, özel teşebbüsün hürriyet ve istiklâlini; sosyalist ekonomide ise mevcudiyetini tamamen ortadan kaldırdığı ifade edilmiştir. Türkiye’de ise özel teşebbüsün hürriyeti, istiklâli ortadan kaldırmadığı belirtilmiştir. Aksine özel teşebbüsün millî ekonomi içinde devletin teşvik ve koruması altında ve millî menfaat sınırları içerisinde varlığını ve gelişim imkânlarını daima koruduğu belirtilmiştir. Bu özellikleriyle Türkiye’deki devletçiliğe, memleket şartlarına göre şekil almış olmasından dolayı “Türk Devletçiliği” denilmesinin mümkün olduğu aktarılmıştır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kendi kendini feshetmesinden sonra Cumhuriyet Halk Partisi’nin 11/5/1931 tarihinde toplandığı üçüncü kurultayda, devletçiliği fırka programına ana prensip olarak aldığı aktarılmıştır. İnönü’nün 3/2/1937 tarihinde 153 arkadaşıyla beraber Anayasa’nın düzenlenmesi hakkında Millet Meclisi’ne kanun teklifi vererek devletçilik prensibinin, Anayasa’nın esas ilkelerinden biri olduğu aktarılmıştır. Ancak Anayasa’da devletçiliğin, fırka programında olduğu gibi bir tarifinin olmadığı; diğer beş prensip gibi Türk Devleti’nin vasıfları arasında devletçilik vasfının da bulunduğu ifade edilmiştir.

Millî Şef İsmet İnönü’nün devletçilik hakkındaki görüşlerini toplu ve sistemli bir şekilde ilk defa 1933 yılında Kadro Mecmuası’nın 22. sayısında çıkan bir makalesinde açıkladığı belirtilmiştir. “Fırkamızın Devletçilik Vasfı” başlıklı yazının, Türkiye’nin iktisadi siyaset tarihinin en kıymetli vesikası olduğu ifade edilmiş; makalenin ana fikirleri şöyle ifade edilmiştir:

“1. Asırların ihmalini telâfi edecek haksız tahripleri imar edecek sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için her şeyden önce devleti iktisatta yıpratacak kişilerden kurtarmak gerektiği,

2. İktisatta devletçiliğin gelişimi ve yeni düzeni kurmak için verimli ve olumlu bir yol izlendiği; sadece korumak yerine ilerlemek ve geliştirmek gibi bir politika içerisinde bulunduğu; Memleketin muhtaç olduğu sanayii ve araçları, devletin doğrudan doğruya teşebbüsü olmaksızın kurabilmenin düşünülemeyeceği,

3. Serbest sanılan bir sanat veya ticaretin, varlıklı olabilmek için mutlaka devletin yardımına ve müdahalesine ihtiyacı olduğu; serbest mesleğin, devletçiliğe üstün tutulamayacağı,

4. Türlü krizlerden dolayı en serbest kurumları bile senelerce sert fırtınalara karşı tutunduranın devlet olduğu;

5. Devlet şimendiferlerinin, bazı yerlerde bazı mahsuller için yaktığı kömür parasını çıkaramayacak kadar ucuz tarife ile aktardığı; devlet elinde olmayan bir şimendiferin böyle bir tedbir almasının mümkün olmadığı; özel kurumların daima kârlı çalıştıkları ve devlet kurumlarını daima masraflı ve zararlı gördükleri belirtilmiştir. Bütün memleketin menfaatine tedbirler alınırken devletin, elbette serbest bir bezirgan gibi bir çok ahvalde kâr edemeyeceği belirtilmiştir.

6. Devletin ancak kişinin yapamayacağı şeyleri yapmaya çalışarak yalnız maddi araç bakımından yapılacak işlerde efradın yapabileceği şeylere araçların dağıtılmamasının uygun

olacağı belirtilmiştir. Bir işin kişiye veya devlete ait olmasının, o işin talep ettiği araçla ölçülemeyeceği belirtilmiştir.

7. Gelecek on sene içinde, Türk devletçiliğinin memleketteki eserleri ve bunların etkisiyle ekonomide devletçilik anlayışının en iyi ilmiye şaheseri olarak anılacağına ümit edildiği aktarılmıştır.

Bilâhare Parti programının devletçilik maddesine de esas olan bu ana fikirler, bugüne kadar, mahiyetlerini değiştirmeksizin memleket ekonomisine tatbik olunmuş ve devletin iktisadi siyasetine istikamet veren direktifler halinde yaşamıştır. Makalenin sonunda İnönü'nün gelecek “on sene için çizdiği perspektif, şuurlu Türk inkılâpçılarına heyecan, iman ve gurur veren bir beşaret olduğu kadar bütün milleti bu yüksek ülkünün, gerçekleşmesi için seferberliğe çağıran bir direktiftir”.

Eserde İnönü'nün devletçiliğinde, devletin iktisatta serbest kalmasını, özel teşebbüsün şahsi endişeleriyle kendini bağlı tutmamasını gerekli gördüğü üzerinde durulmuştur. İnönü'nün, bu fikri 1930 Sivas nutkunda şu sözlerle ifade ettiği aktarılmıştır: “Şimendifer ihtiyacının bu geçen on senelik millî hayatta devlet hazinesinden başka bir surette temininin gayri mümkün olduğunu ispat edeceğim. Yani şimdiye kadar hazineden şimendifer yapmak yerine uzun vadeli ecnebi istikrazı ile şimendifer yapmak niçin mümkün olmamış olduğunu göstereceğim. Evvelâ şurasını bilmelidir ki, bir milletin gayri kabili tehir olan millî ihtiyacının temini evvel emirde o devletin hazinesinden aranmak gayri kabili içtinaptır. İhtiyacınız, tehir edilirse, âlemin o ihtiyacı bir gün geciktirmeksizin temin etmeye çalışmasında ne sebep vardır? Eğer menfaat fikri âlemi tahrik edecekse, sizin sabırsız ve bir gün tehire tahammülsüz bir vaziyette görünmeniz onu ne kadar ağır şerait talebine teşvik eder. Bu aramalar, bu pazarlıklar, sizin için bir gün dahi tehiri caiz olmayan işi, senelerin tesadüfüne terk etmez mi? Demek ki, gayri kabili tehir millî ihtiyaç için milletin bilâ kayd ü şart tasarruf ettiği kendi kesesinden para araması gayet tabiidir”.

2. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Devletçilik Prensibinden Ne Anlamalıyız?

Parti programında devletçilik prensibinin zamanla bir değişim geçirdiği aktarılmıştır. Partinin 14/6/1943 kurultayında kabul edilen ancak bugün yürürlükte olan programında devletçiliğin az zamanda Türk milletini çağdaş medeniyet seviyesinde kudretli ve geçim şartları yükselmiş bir dereceye erişirmek ve Türk vatanını her bakımdan bayındır bir hale getirmenin esas amacı oluşturduğu aktarılmıştır. Parti'nin bunun için kişilerin ve hükmi şahısların bütün araç ve çalışmalarında ve devletin bütün kuvvetlerinden aynı zamanda faydalanmasını gerekli gördüğü belirtilmiştir. Partinin devletçiliği bu ihtiyaçtan doğduğu; şahısların yapamadığı işleri devlet eliyle veya sermayesiyle yapmaya çalıştığı ifade edilmiştir. Devletin özel teşebbüsleri teşvik ve bunları düzenlemesinin gayet doğal olduğu yazılmıştır. Devletçiliğin açık veya kapalı olarak hiçbir özel menfaate aracı olamayacağı vurgulanmıştır. Devletçiliğin, millet menfaatinin zorunlu görmediği özel menfaatlerle mücadele etmediği aktarılmıştır. Devletin hangi işleri kendisinin yapacağını takdirinin yukarıdaki esaslara göre milletin yüksek menfaatlerinin gereklerine bağlı olduğu vurgulanmıştır.

b) Devletçiliğin Gayesi:

Devletçiliğin, Türk milletini yüksek bir kültür ve medeniyet seviyesine çıkarmak, millî iktisatta refah ve hürriyeti sağlamak, ana yurdu her bakımdan bayındır bir hale getirmek yolunda kullanılan bir siyaset aracı olduğu ve bu sebeple parti nazarında devletçiliğin bir gaye olmadığı vurgulanmıştır. Dünyanın hiçbir yerinde devletçiliğin bir amaç olmadığı ve devletçilik ismi altında toplumsal bir düzen oluşturulmaya çalışılmayacağı belirtilmiştir. Devletçiliğin, uygulandığı yerlerde ancak belli amaçların gerçekleştirilmesini sağlayacak bir araç olarak kullanıldığı vurgulanmıştır. Devletçiliğin, amaç haline getirilmesinin ekonominin bir bürokrasi kabuğu içinde taşlaşıp kalmasından; bütün ferdi teşebbüslerin körülenmesinden; ekonominin talimatnameler, nizamnameler, kararnameler içinde hareket serbestliğinin boğulup kalmasından başka bir netice vermeyeceği ifade edilmiştir.

Partinin programında, millî amacın açıkça Türk devletçiliğinin totaliter, faşist veya sosyalist bir cemiyet düzeni kurmak davasında olmadığı; devletçiliği böyle bir amacın aracı olarak kullanmadığı belirtilmiştir.

c) Devlele Özel Teşebbüsün Münasebeti:

Partinin, iktisadi hayatta devletçiliğe tercih hakkı verdiği belirtilerek özel teşebbüsün zararına devletin iktisat işlerini tercih etmediği aktarılmıştır. Partinin, “millî gayeye varabilmek için hem fertlerin ve hükmi şahısların bütün vasıta ve çalışmalarından” hem de “devletin bütün kuvvetlerinden aynı zamanda istifade etmeyi” gerekli gördüğü belirtilmiştir. Dolayısıyla parti nazarında gerek özel teşebbüs, gerekse devlet teşebbüsünün, millî amacı gerçekleştirme yolunda eşit hakka sahip olduğu aktarılmıştır. Her ikisinin de milletin, birbirini organik olarak tamamlayan iki esas unsuru olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Devletçi iktisat sektörünün, mücerret bir devlet ekonomisi kurmak amacıyla gerçekleştirilmediği; programda da ifade edildiği gibi, devletin iktisadi faaliyetinin sırf özel teşebbüsün kifayetsizliğini telâfi etmeye tevcih olunmuştur. Parti programında özel teşebbüsün yetersizliği karşısında, şahısların yeterli olamadığı işleri, devlet eliyle yaptırmaya çalışacağını ifade eden fıkranın, memlekette üretim ve savunma bakımlarından gerekli tesisleri bir an önce vücuda getirmek amacından ilham aldığı aktarılmıştır.

Program maddesinde özel teşebbüsün doğal teşvik ve himaye göreceği ve bunların faaliyetlerinin düzenleneceğinin belirtildiği aktarılmıştır. Özel teşebbüsün, millî ekonominin bir parçası olduğundan bütün yaşama ve çalışma haklarına sahip olduğu aktarılmıştır. Devletin yalnız millet bütününe düşünüp parçayı, yani ferdi ihmal etmeyeceği belirtilmiştir. Devletçiliğin hiçbir özel menfaate âlet edilemeyeceği ifade edilmiştir. Totaliter düzenlerde olduğu gibi, devletçi iktisat siyasetinin de sınırlı kesimin iktisadi hâkimiyet ve iktidarın aracı haline getirilmesini önlemek amacıyla programda yer aldığı belirtilmiştir.

d) Devletçilik ve Millî Menfaat Esası

Devletin, özel teşebbüsü korumak; teşvik etmek; onun iktisadi faaliyetlerinin cereyan ettiği sahayı, tıpkı bir yolun düzenlemesinin yapılması gibi pürüzlerinden temizlemekle görevli olduğu aktarılmıştır. Diğer taraftan “Devletin hangi işleri kendisinin yapacağını takdiri, milletin yüksek menfaatlerinin icabına bağlıdır” hükmü ile devleti, millî ekonominin kalkınma ve savunma işlerinde serbest kılmak, özel teşebbüsün menfaati üstüne yükselmek,

millet menfaatine uyabilmek imkânının sağlandığı belirtilmiştir. Bir işin, özel teşebbüsün başarabileceği bir iş dahi olsa, memleketin yüksek menfaatini ilgilendirdiği takdirde doğrudan doğruya devlet tarafından yapılacağı ifade edilmiştir. Partinin, realist bir görüş ile özel teşebbüslerin, hiçbir zaman millî menfaat ölçüsüne yükselemediklerini, daima kendi dar menfaat çerçevesi içinde kaldığı aktarılmıştır.

Partinin, özel teşebbüsün serbestliğini belirli şartlar altında tanıdığı aktarılmıştır. Programda “devletçiliğimiz, millet menfaatinin zaruri kılmadığı hiç bir şekilde hususi menfaatlerle mücadele etmez” sözleri ile özel teşebbüslerin faaliyetlerini millî menfaate, halk menfaatine aykırı düşmeyecek şekilde düzenlendiği belirtilmiştir. “Denetleme” fonksiyonunun da bu amaçla tesis edildiği aktarılmıştır.

Özel teşebbüsün bu sınırlar içinde hürriyete sahip olduğu; böylece özel teşebbüs hürriyetinin, halk menfaati prensibi üzerinde ortak bir anlaşmanın gerçekleşmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır. Özel teşebbüsün, bu millî prensibi anlamadığı takdirde hürriyetinin sınırlandırıldığı sanılacağı düşünülmüştür. Fakat iktisadi düzenlemelerin de siyasi düzenlemeler gibi, üzerinde fertlerin genelini kabul ederek anlaşılabilir prensiplere dayandığı düşünüldüğünde özel teşebbüsün hürriyetinin de tek olamayacağı; ancak millî menfaat ve halk menfaati sınırları çerçevesinde güvenilir olacağı belirtilmiştir.

3. Demokrat Parti'nin İktisadi Siyaset Sistemi Nedir?

Eserde, Demokrat Parti'nin iktisadi siyaset sistemi ile ilgili olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktisadi siyaset sisteminin esaslarını daha iyi kavrayabilmek için Demokrat Parti programındaki iktisadi prensiplerin Halk Partisi'nin iktisadi görüşleri çerçevesinde incelemelerde bulunulmuştur.

Demokrat Parti'nin iktisadi siyaset sisteminin de siyasi görüşleri gibi fertçi ve liberal, bir anlayıştan oluştuğu aktarılmıştır.

a) Özel Teşebbüsün Hürriyeti Meselesi:

Özel teşebbüsün hürriyeti konusuna değinilen eserde, mübadele ekonomisine dayanan her cemiyette, üretimin pazar ile başladığı ve pazarda bittiği ifade edilmiştir. Pazarın bütün mübadele cemiyetlerinin hayat sahası olduğu vurgulanmıştır. Modern mübadele cemiyetinde, iktisadi faaliyetlerinde sermayeleri çoğaltmak, kâr ve kazanç sağlamak olduğundan özel teşebbüslerin bu gayelerini pazarda mal, hizmet ve sermaye değişimleriyle gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla özel teşebbüsün hayat alanının, pazar olduğu belirtilmiştir. Özel teşebbüsün, bu alanda kaderiyle baş başa olduğu ifade edilmiştir. Demokrat Parti'nin programında, girişimcinin bütün kaderinin bağlı olduğu pazarlara, zorunlu olmadıkça karışılmaması gerektiği aktarılmıştır. (Madde - 51) Özel teşebbüsün tam bir serbestlik, tam bir hürriyet ile kazançlı işlere atılması, kazancını istediği şekilde serbestçe elde etmesi gerektiği; devletin de özel teşebbüsü bu amaçla himaye ve teşvik etmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak serbest piyasanın gelişmesi ve rekabetin korunması ile hürriyetin sağlanacağı vurgulanmıştır.

Demokrat Parti programının bu ferdiyetçi ve liberal görüşleri, iktisadi faaliyette özel teşebbüs ve sermayenin faaliyetinin esas olduğu; bu sebeple özel teşebbüs ve sermayeye serbestlik ve güvenle çalış-ma şartları ve yeni yeni iş sahaları sağlanması gerektiği şeklinde

açıkladığı aktarılmıştır. (Madde - 42). Piyasalarda emniyet ve istikrarın sağlanması gerektiği; zorunlu olmadıkça piyasalara karışılmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu alanda devlete düşen en önemli vazifenin, rekabetin ortadan kalkmasını veya daraltılmasını önlemeye çalışmak olması gerektiği belirtilmiştir. (Madde - 51). Devletin, iktisadi faaliyetleri düzenleme yolunda alacağı tedbirlerde iktisadi hürriyeti ortadan kaldıran, fiili tekelleşmeyi, millî emek ve sermayenin israfını, genel menfaat ve toplumsal adalete aykırı istismarları önlemek gibi amaçlarla (Madde - 45) hareket edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Demokrat Parti programının, bu ruhu ile özel teşebbüsün hürriyetini kısıtlayıcı kayıtlara karşı vaziyet aldığı ve devletçi tedbirler karşısında iş hayatının az sayıda zümreden ibaret olan iş adamlarının ferdi ve şahsi ekonomik menfaatlerini temsil etmekte olduğu şu şekilde aktarılmıştır.

“Memlekette bu telâkilerin tenkitsiz olarak hüsnü kabul gördüğünü hayretle müşahede ediyoruz. Ferdin hürriyeti şiarı insana çok munis geliyor ve bunun altında sadece özel teşebbüsün hürriyetinin gizli bulunduğu fark edilmiyor. Ferdin iktisadi hürriyeti, bir refah hürriyetidir.”

Milletin geçim mücadelesinde işsizliğe, sefalete, açlığa, istikbalin emniyetsizliğine karşı güvence altına alan bir hürriyetin, iş hakkı ve refah hürriyeti olduğu belirtilmiştir. Bunun ideal bir hürriyet olduğu vurgulanmıştır. Fakat özel teşebbüsün hürriyeti denildiği zaman sadece tacirin, iş adamının şahsi kazancını garanti eden bir hürriyetin ortaya çıktığı aktarılmıştır. Yani devletin halk kitlelerini ekonomik olarak korumak, vurgunculuğu ve vurgunu önlemek, kıt olan malları halka hakkaniyet esası dâhilinde dağıtmak, âdil fiyatlar tesis etmek gibi amaçlarla alınan tedbirlerden, bağlardan kurtulma hakkının doğduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla Demokrat Parti’nin bahsettiği iktisadi hürriyeti de bu anlamda ele almak gerektiği aktarılmıştır.

Demokrat Parti’nin topraksız köylüyü, toprak vererek iktisadi hürriyete kavuşmasına neden engel olduğu sorgulanmıştır. Serbest piyasada sahipsiz bırakılmış sabit ve dar gelirli yurttaşların veya alın teri mahsulüne adil bir fiyat arayan küçük çiftçinin ya da işçinin iş ve kazanç hürriyetinin nasıl garanti edileceği sorulmuştur. Piyasaların serbest bırakılmasından faydalanacakların insafsızlıklarına karşı, tüketici halk kit-lelerini devletin himaye edip etmeyeceği sorulmuştur.

İktisadi hürriyetin, milletin parasını har vurup harman savurmak olmadığı; harp biter bitmez eline döviz geçirenlerin ilk iş olarak kına fırkete, uçkur lâstiği, çocuk muşambası, düğme gibi halkın acil iktisadi ihtiyaçlarına faydası olmayan eşyayı ithale başladığı belirtilmiştir. Piyasa serbestliğinin bu olmadığı vurgulanmıştır.

Devletin iktisadi hürriyeti sağlayacak, yani memleketin dışarıya karşı iktisadi bağılılığını kaldıracak olan makine, nakil vasıtası, çeşitli sanayi malzemesi gibi eşyayı bir tercih listesi üzerinden ön plâna alarak bu ıvır zıvır eşyanın ithalini sınırlayınca piyasadaki iş adamlarının “hürriyet elden gitti, devlet her şeye mü-dahale ediyor” diyerek ortalığı birbirine katacakları belirtilmiştir.

Savaş boyunca, Cumhuriyet Halk Partisi’nin aldığı iktisadi düzenlemelerin piyasalarda serbestiyi, hürriyeti daraltmasına rağmen bu hareketlerin bir taraftan milletin, diğer taraftan

fertlerin iktisadi hürriyetlerini sağlama, emniyet altına alma, vurgunun insafsızlığından koruma amacından doğduğu belirtilmiştir. Hedefin, iktisadi sıkıntılar karşısında bulunan ve halkın çoğunluğunu teşkil eden dar ve sabit gelirli yurttaşların, şehir ve köylerdeki küçük mülk sahiplerini korumak olduğu aktarılmıştır. Fakat devletin bütün gayretine rağmen bu korumayı başaramadığı; ancak burada suçun sistemde değil, piyasanın devleti sabote etmesinden ve devletin iradesi dışında meydana gelen olaylardan kaynaklandığı ifade edilmiştir. Türkiye ve dünyanın bu duruma müdahale etmekten mahrum kaldığı aktarılmıştır.

b) Devletçi İktisat Faaliyetinin Hududu:

Demokrat Parti'nin devletçi iktisat faaliyetinin sınırları hakkında iktisadi hayatta devlet ile özel teşebbüse eşit haklar vermeyi kabul etmediği ifade edilmiştir. Devletin yapacağı işlerin sınırlarını kesin olarak önceden çizdiği belirtilmiştir. Bu sınırları çizerek özel teşebbüse daha geniş bir iş sahası sağlamak amacıyla olduğu belirtilmiştir. Demokrat Parti programının 43. maddesinin ikinci fıkrasında özel teşebbüs ve sermayenin istikrar ve güvenle çalışması için devletin iktisadi faaliyet sınırlarının kesin olarak belirtilmesi gerektiğinin ifade edildiği belirtilmiştir.

Bunun için;

- Devletin ele alacağı işleri uzun vadeli genel bir plâna bağlayarak önceden herkesçe bilinmesinin sağlanması aktarılmıştır.

- Devletin, iktisadi hayatı düzenleme yolunda alacağı tedbirlerle gümrük, tekelle ve para politikası gibi iktisadi hayatla sıkı sıkıya ilgili konularda takip edilecek olan yöntemin yine herkesçe bilinmek üzere önceden tayin ve ifadesinin gerekli görüldüğü belirtilmiştir.

Demokrat Parti'nin, devletin iktisadi faaliyet sınırlarını kesin olarak belirtmek istediği gibi, bu faaliyetlerin neleri tekelleştireceğini de gösteren bir liste hazırladığı belirtilmiştir. Programın 44. maddesinde devletin girişebileceği işlerin şöyle sayıldığı aktarılmıştır:

- Özel teşebbüs ve sermayenin yeterli ve yakın kâr görmediği için girişemeyeceği; fakat bütün ekonomik faaliyetlere etki edecek ve memleket müdafaasını sağlayacak nitelikteki teşebbüslere girişebileceği, özellikle ana sanayi ve büyük enerji santralleri kurabileceği, bugün olduğu gibi demiryolu, liman, su işleri, büyük taşıt araçları inşa edebileceği,

- Milletın gelecek nesilleri de kapsayan daimi menfaatleri bakımından, devlet elinde bulunması daha faydalı olan büyük maden ve orman işletmeleri kurulabileceği; devletin girişeceği iktisadi işlerde kazanç maksadından ziyade özel işletmeleri sarsmamak kaydıyla millî ekonominin gelişmesi ve halk ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla hareket edeceği belirtilmiştir.

Bu maddelerde Cumhuriyet Halk Partisi programında yer alan devletin iktisadi teşebbüs faaliyetiyle özel teşebbüsü ile ilgili olarak, millet varlığının eşit haklara sahip bir parçası olarak ele alarak aralarında bir fark gözetmediği; Demokrat Parti programında ise, millî ekonominin aslı unsurunu ve hareket başlangıcının özel teşebbüsü oluşturduğu ve bu sebeple devlet ve kişinin iki ayrı ve bağımsız unsur olarak görüldüğü belirtilmiştir. 42. maddenin ikinci fıkrasında devletle özel teşebbüsün birbirini tamamlayacağına inanıldığını ifade eden görüşün, diğer maddelerin liberal açıklığını örtmek amacıyla eklendiği aktarılmıştır.

Mayıs ayı içinde İstanbul sanayicilerinin Ankara'ya gönderdikleri bir heyetin de hükümete yaptığı teklifler arasında devletin iktisadi faaliyet sahası ile özel teşebbüsün faaliyet sahasının kesin olarak belirtilmesinin talep edildiği aktarılmıştır. Böylece iş çevresi ile Demokrat Parti arasında tam bir fikir birliğinin gözlemlendiği belirtilmiştir. Özel teşebbüsün, devletin gittikçe genişleyen faaliyetleri karşısında iş emniyetini sağlamak, istikbalini garanti etmek için sınırlarının kesin olarak belirlenmesini ve devletin ne gibi işleri üzerine alacağını önceden ilân edilmesini istedikleri belirtilmiştir.

Memlekette henüz hem devletin, hem özel teşebbüsün birbirini rahatsız etmeden yapacağı birçok iş olduğu belirtilmiştir. Türkiye'nin yıllarca bitmek tükenmek bilmeyecek iktisadi kalkınma işleriyle dolu bakir bir memleket olduğu; devletin yapacağı işleri bildirse de bildirmese de, özel teşebbüsün bu memlekette yıllarca elini kolunu sallayarak hatta devlet işletmelerinin varlığını bile duymadan geniş ve zengin çalışma sahaları bulacağı aktarılmıştır. Resmî makamlar tarafından yapılan bazı hesaplara göre, Türkiye'de nüfus başına yılda 6 metre pamuklu, 75 santim yünlü, bir çift ayakkabı, beş kilo şeker düştüğü belirtilmiştir. Bu rakamların memleketin dar ve düşük bir gelire sahip olduğunu gösterdiği belirtilmiştir. Eğer pamuklu üretimi, yılda yüz metreye çıkarılırsa yeniden 62 tane Kayseri Fabrikası gibi kombina kurulmasının gerektiği aktarılmıştır. Böylece her köy evinin penceresinde bir patiska perde ve her köy evinin oturma odasında pike örtülü bir sedir bulunabileceği belirtilmiştir. Yünlü sanayinin de tam on katı genişletilmesi gerektiği aktarılmıştır. Yılda nüfus başına şeker üretimi Balkan ülkelerinin seviyesine çıkarılırsa, yeniden 8 şeker fabrikası kurulması gerektiği aktarılmıştır. Her vatandaş, yılda iki çift ayakkabı eskitmek isterse de deri üretiminin 37 misli genişletilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Gerek Demokrat Parti'nin gerekse iş hayatının taleplerinin özel teşebbüsün hiçbir zaman geniş ve milli ölçüdeki davalarının kavranmadığını ispat ettiği ifade edilmiştir. Birkaç sahada örneğin dokuma işlerinde devlet işletmelerinin başarı göstermesinden ve devletin yeterli gelmeyen dokuma sanayisinin bir kısmını yine kendi teşebbüsü ile tamamlamak istemesinden dolayı özel teşebbüsün rahatsızlık duyduğu belirtilmiştir. Bugün devletin ve özel teşebbüs girişimlerinin üretim gücünü arttıracak güçte olmadığı belirtilmiştir. Özel teşebbüsün bütün hesaplarını, milli pazarın bugünkü dar hacmine göre yaptığı; iş sahası olarak bugünkü dâr müşteri kitlesini göz önünde bulundurduğu belirtilmiştir. Ayrıca özel teşebbüsün, memleket pazarının genişleme imkânlarını, gizli duran tüketim gücünü hesaba katmadığı aktarılarak yeni kurulacak fabrikanın, memlekette alım ve tüketim gücünü genişleteceği ve müşteri kitlesini arttıracığı belirtilmiştir.

Savunma işlerinde şu veya bu ferdin menfaatinin değil, milletin bütün halinde menfaatinin başta geldiği aktarılmıştır. Karşılaşılan çeşitli olaylar; devleti, özel teşebbüsün yapabileceği işlere de el atmaya mecbur ederse tereddütsüz bu işleri de yapacağı belirtilmiştir. Devletin yüksek millî gayelerini gerçekleştirmek için hareketlerinde serbest kalmak zorunda olduğu aktarılmıştır. Hareket serbestliğinin ise gerekli işleri, bizzat üzerine almakla sağlanabileceği belirtilmiştir. Özel teşebbüsün işletme tedbirleri süresince devleti sabote etmiş olduğu, kazanç bulmayınca lüzumlu tesisleri yapmaktan kaçındığı ifade edilmiştir. Devletle özel teşebbüsün sahasını, millî ihtiyaçların, millî gayelerin ve savunma ihtiyaçlarının oluşturduğu aktarılmıştır.

Demokrat Parti'nin, özel teşebbüs kârının hiçbir zaman zarara uğramaması konusunu, devletin garanti etmesini istediği aktarılmıştır. Bu haliyle devletin, bütün bir milletin refahını sağlamaya çalışan bir teşkilât olmaktan çıkıp, özel teşebbüsün kazancını sigorta eden ona kazanç sahaları bulan bir vasıta haline geleceği belirtilmiştir. Programın, devletin millî ekonominin gelişmesi ve halk ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla hareket ederken bile özel teşebbüslerin kârına zarar getirmeyecek şekilde faaliyette bulunmasını istediği aktarılmıştır.

Özel teşebbüsün yeterli olmayacağı işlerin millî kalkınmayı kısa zamanda gerçekleştirmek için devlet eliyle yapılmasının doğal olduğu eserde belirtilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin programında konuyla ilgili olarak “özel teşebbüs ve sermayenin yetip erişmeyeceği yahut yeter ve yakın kâr görmediği için girişmeyeceği işleri devlet üzerine almalıdır” denildiği ifade edilmiştir. Bu hükme göre millî menfaat ve savunma bakımından yapılması zorunlu olan bir iş kâr sağlamıyorsa, özel teşebbüsün buna el atamayacağının ifade edildiği belirtilmiştir. Yani özel teşebbüste şahsi kazanç endişe-sinin hâkim olduğu aktarılmıştır. Millî gayelerin, kâr getirmede bir lâftan ibaret olduğu vurgulanmıştır. Bunun tüccarca bir düşünce olduğunun açık olduğu; çünkü artık dönemin yeni zihniyetinin benimsenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Liberal devrin kâr hırsıyla hareket eden girişimci yerine, artık halka hizmet için çalışan girişimcinin geçtiği belirtilmiştir. Kâr zihniyetinin, yerini hizmet zihniyetine bıraktığı vurgulanmıştır. Yeni devrin insani ve ahlaki ülküsünü en fazla kazanç temini hırsının değil, halka hizmet, millî camiaya faydalı olmak amacının oluşturduğu aktarılmıştır. Sosyal iktisâdi düzenin, kâr prensibi yerine, hizmet ve vazifeler prensibi üzerine kurulması gerektiği ifade edilmiştir. Hizmet ve vazifeler prensibinin millî vicdanda uygun bulunduğu iktisadi hürriyette, şu veya bu zümrenin hakkı olmaktan çıkarak bir milletin bütün fertlerinin hakkı olacağı vurgulanmıştır.

Dünyanın yeni sarflarına, geçen yüzyılın liberal zihniyetiyle değil, birleştirici görüşlerle uyum sağlamak gerektiği aktarılmıştır.

Demokrat Parti'nin, kısa bir zamanda kâr getiren işleri özel teşebbüse bıraktığı; fakat özel teşebbüsün, sermaye ve teşkilatçılık gücü bakımından gerekli tesisleri tam olarak kuramadığı vurgulanarak bugünkü gibi kısıtlı bir pazarın kârı ile yetinerek bütün halkın ihtiyaçlarını tam olarak karşılamayı, verimlilik ve maliyet bakımından faydasız ve gereksiz gördüğü takdirde devletin ne yapacağı sorgulanmıştır. Özel teşebbüsün, yüksek fiyatla dar bir piyasada çalışmayı, ucuz fiyatla geniş bir piyasada büyük cirolar yapmaktan daha kârlı bulduğu; yani Türk girişimcinin henüz pahalı ve az maldan ucuz ve çok mal prensibine geçemediği belirtilmiştir. Üretimi, dar bir çerçeve içinde tutmayı daha karlı bulduğu ve kârını bol ve ucuz malda aradığı aktarılmıştır. Devletin, realite karşısında ya parti programında yazılı sınırlar içerisinde eli kolu bağlı kalacağı ve özel teşebbüsü rahatsız etmeyeceği ya da bu sınırları aşarak millî iktisadi istiklâl için bir an önce büyük işlere girişeceği ifade edilmiştir. Birinci ihtimale göre, köylünün bugünkü pejmürde halinin devam edeceği; ikinci ihtimale göre ise köylünün insanca yaşama şartlarına kavuşacağı aktarılmıştır.

c) Devlet İşletmelerinin Özel Teşebbüslere Devri Meselesi:

Demokrat Parti'nin, devlet işletmelerinin “elverişli şartlarla” özel teşebbüslere devredilmesini istediği aktarılmıştır. Programın 47. Maddesinde, devlet tarafından kurulup özel ellerde daha iyi işleyebileceği anlaşılan işletmelerin, elverişli şartlar ile özel teşebbüslere

devredilmesinin istendiği ifade edilmiştir. Devlet işletmeleri ile özel işletmelerin, hiçbir suretle birbirinden farklı muamele ve şartlar altında bulundurulmaması gerektiğinin de bu maddeye eklendiği aktarılmıştır. Bu sebeple eserde, bu işletmelerde üretimin pahalıya mal olduğu iddiası çeşitli bakımlardan ele alınmıştır.

Devlet teşebbüslerinin işçi ve memur kadrosunun, özel teşebbüslere göre daha geniş olduğu; fakat devletin devamlı yeni tesisler inşa ettiğinden işletmelerinde talim, terbiye ve staj için fazla kadro bulundurduğu aktarılmıştır. Her yeni tesisin, eski tesislere adam yetiştirdiği; böylece devlet işletmelerinin eleman deposu hizmeti de gördüğü belirtilmiştir. Kalifiye olmayan personelin beceriksizliğinden doğacak olan zararın, her yeni işletmeye kalifiye işçi bulmak imkânı sayesinde telafi edildiği ve bunun da fazla personel kullanmaktan meydana gelen masrafı karşıladığı aktarılmıştır. Özel teşebbüsün, millî iktisat problemlerini böyle prensipler ve sistem bakımından ele almadığı için, devlet işletmelerini kalabalık ve masraflı bulduğu vurgulanmıştır. Devlet işletmesinde kârın asıl olmayıp, hizmetin amaç edinildiği bir özel teşebbüsün düşünülmemeyeceği belirtilmiştir. Devlet işletmesinin bir kamu teşebbüsü olduğu ve halka hizmet işlerini üzerine aldığı; özel teşebbüs gibi kâr zihniyeti ile hareket edemeyeceği üzerinde durulmuştur. Devlet işletmesinin hesap neticesinin bir ürün verip vermeyeceğinin belli olmadığı; fakat amacın kamu hizmeti olmasından dolayı yaptığı hizmetin ürün veya kâr bakımından değil, kamuya sağladığı fayda bakımından ele alındığı aktarılmıştır. Bir devlet teşebbüsünün ticari doğrultuda çalışmasını istemenin, kârlı çalışmasını talep etmek demek olmadığı; kastedilen ticari doğrultunun, imkân nispetinde gereksiz masrafları önlemek, rasyonelleşmeye gitmek, piyasaların dalgalı buhranları karşısında uyanık bulunmak demek olduğu belirtilmiştir.

Bir fabrikada maliyetin ücret indirimleriyle düşürülebileceği fikrinin, bir özel teşebbüs düşüncesi olduğu vurgulanmıştır. Teknik rasyonelleşme sayesinde maliyetlerin, personelin azaltılmasına, ücretlerin indirilmesine ihtiyaç kalmadan dahi üşürülebileceği belirtilmiştir. Ancak özel teşebbüsün teknik rasyonalizasyona sermaye bağlamak istemediği için, işin kolayına kaçarak önce ücretleri ve personeli kısma yoluna başvurduğu ifade edilmiştir. Devlet işletmelerinin ise teknik rasyonalizasyonu, en geniş ölçüde uyguladığı vurgulanmıştır. Bu sebeple Cumhuriyet Halk Partisi'nde devlet teşebbüslerinin rasyonalizasyon derecesinin, özel teşebbüsle kıyaslanamayacak ölçüde yüksek olduğu belirtilmiştir.

Türk devlet endüstrisinin doğuşunda, bazı millî özelliklerin bulunduğu; devletin savunma bakımından endüstri birliklerini İzmir, İstanbul gibi kenar bölgelere değil, medeni tesislerden mahrum iç bölgelere kurduğu aktarılmıştır. Dolayısıyla buralarda yaşayacak işçi, teknisyen, mühendis, memur gibi personelin ve gerekli tesislerin de kurumlar yanında meydana getirilmesi konusunda bir zorunluluk olarak ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu sebeple devlet teşebbüslerinde, özel teşebbüse kıyasla bütün tesisleriyle beraber çok geniş bir medeni ve sosyal teşkilâtın vücut bulduğu aktarılmıştır. Bugün devlet teşebbüslerinde işçi, teknisyen, memur gibi en mükemmel sağlık teşkilâtından, en basit beşeri eğlence imkân ve araçlarına kadar her türlü yardım ve kolaylığın sağlandığı aktarılmıştır. Maliyet prensibinden hareket edecek olan bir özel teşebbüsün, ilk iş olarak toplumsal ve insani tesisleri ortadan kaldırıp, teşebbüsleri birer çalışma kampına çevirmeyeceğinin garanti edilip edilemeyeceği üzerinde durulmuştur.

Başka ülkelerinin sanayinin, tarihin seyri boyunca mahallî şartlar altında kalabalık medeni merkezlerde kurulduğu veya zamanla bu sanayi etrafında medeni merkezler meydana geldiği aktarılmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de devletin iktisadi teşebbüslerinde olduğu gibi başka ülkelerde medeni ve sosyal tesislerin girişimciler tarafından meydana getirilmesine gerek kalmadığı iade edilmiştir. Yabancı ülkelerin maliyetinde toplumsal yardım masraflarının, eğitimsel amaçlardan doğan memur ve işçi çokluğunun ve özellikle işçi acemiliği gibi unsurların mevcut olmadığı aktarılmıştır.

Burada Türk devletçiliğinin esas prensiplerinden olan savunma fikrinin ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Devletin iktisadi teşebbüslerinin, memleket müdafaası bakımından iktisat siyasetinin bir taktiği olduğu belirtilmiştir. Devletin gerek savunma, gerek diğer iktisadi işlerinde serbestliğini koruyabilmesi için bu teşebbüsleri elinde bulundurması gerektiği belirtilmiştir. Devletin, tasarruf edebildiği teşebbüslere sahip olduğu müddetçe iktisadi müdafaa işlerinde serbestiye sahip olacağı aktarılmıştır. Devletin savunma düşüncesi ile iktisadi faaliyetleri düzenleyip iktisadi hayatın içinde bizzat girişimci olarak bulunduğu takdirde başarılı olduğu belirtilmiştir.

Milletin devlete ödediği paralarla ve bin bir emekle kurulmuş olan devlet iktisadi teşebbüslerinin, doğrudan doğruya halkın öz malı olduğu aktarılmıştır. Bu teşebbüslerin, belli sayıda özel sermaye sahiplerinin kazancına “elverişli şartlarla” tahsis olunmasının, Demokrat Parti’nin programında daima tekrarladığı “içtimai adalete” uygun düşüp düşmeyeceği sorgulanmıştır.

2- DEMOKRAT PARTİ

a) Demokrat Parti’nin Tüccarlara Beyannamesi⁸⁴

10 Temmuz 1946 tarihinde Demokrat Parti Eminönü ilçesi Sultanhamam merkez ocağı adına Ocak İdare Kurulu Başkanı Salih KEÇECİ’nin kaleme aldığı ve sadece tüccarlara yönelik yayınlanan beyannamede, seçim faaliyetlerine ait beyannamelerin bütün ticarethanelere dağıtıldığı belirtilmiş; vatandaşların beyannamede yazılı olan vatandaşlık haklarını kullanarak memleket ve vatan borçlarını ödeyecekleri belirtilerek vatandaşlar, oy kullanmaya davet edilmiştir. Beyannamede, ülkenin gerçek ekonomik yapısını oluşturan ve temsil eden tüccarlara karşı kötü bir bakış açısı olduğu ve özellikle savaş döneminde işini namusuyla yapanlara bile kötü yaftalar vurulduğu aktarılmıştır. Demokrat Parti’nin tüccarların haklarını, maddi ve manevi varlıklarını korumak için mücadele ettiğini; tüccarların Demokrat Parti’yi destekleyerek ülke ve kendi menfaatlerini koruyacağı bildirilmiştir.

Ülkedeki ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün vatandaşları; eşit haklara kavuşturmayı, vatandaşın derdini dinleyip kulak ardına atmadan bu dertlere çözüm bulmayı, adaleti eşit bir şekilde herkese dağıtmayı, esas amaç olarak gördüğünü bildiren Demokrat Parti, haksızlık ve keyfi yönetim ile mücadeleye girdiğini bu beyannamede ortaya koymuştur. Tüccar vatandaştan Demokrat Parti’nin bu amaç ve hedeflerini göz önünde tutarak daha öncesinde hiçbir şekilde korunmamış olan hak ve hukuklarını elde etmeleri amacıyla oyların

⁸⁴ 11 Temmuz 1946, Vatan Gazetesi.

istenmiştir. Kararsız kalmadan Demokrat Parti'ye verilecek oyların hakkın sesini yükseltmiş olacağı vurgulanmıştır.

3- MİLLİ KALKINMA PARTİSİ

a) Samatya Bucak Başkanlığı'nın Beyannamesi⁸⁵

Milli Kalkınma Partisi'nin Samatya Bucak Başkanlığı, 1 numaralı yayının da yer alan seçim beyannamesinde işçi sınıfına vaatlerini açıklamıştır. Yayımlanan beyannamede işçi kanunu ve hakları hakkında bir tasarı sunulmuştur.

Yayımlanan beyanname, bütün dünya işçilerinin faydalandığı işçi kanunlarının yürürlüğe girebilmesi için işçi sınıfına Milli Kalkınma Partisi'ne üye olmalarını ve milletvekili seçiminde oylarını Milli Kalkınma Partisi'ne vermesini talep etmiştir. Beyannamede gelişmiş ülkelerde var olan işçi kanunları örnek alınarak hazırlanan işçi kanunu tasarısında; hangi sınıftan olursa olsun 22 sene boyunca çalışan bir işçi emekliye ayrılacağı belirtilmiştir. Ayrıca bir işçi, işsiz kaldığı zaman işçinin bağlı olduğu iş büroları üç ay süresince yarım yevmiye verileceğini ve iş teşkilatının işsiz kalan işçiye bu süre zarfında iş bulmaya mecbur olacağı ifade edilmiştir.

Milli Kalkınma Partisi'nin sunduğu işçi hakları tasarısının bir diğer maddesinde, işçi sanat ve bilgisi dikkate alınarak üç sınıfa ayrılacak, ayrılan her sınıfın ücreti farklı şekilde belirlenerek, hangi kuruma girerse girsin aynı maaşı alacaktır. Bu maddenin alt içeriğinde yer alan ifadeye göre; işçi, işverenin özel hizmetinde çalışmayacaktır. Yalnızca iş saatlerinde ve memleketin için faydalı iş ve ürünlerin imalatında aynı zamanda kurumun el birliğiyle yükseltilmesi durumunda işverenin emrine olacaktır. Hazırlanan tasarıda işverene, işçilere uygulanmasını istediği sorumluluklara da yer verilmiştir. Buna göre, işveren işçinin sağlığını koruması için iş yerini steril duruma getirecektir. İşçi, memurlar gibi senede 15 gün izin kullanabilecek ve maaşı tam olarak ödenecektir. Bunun dışında işveren, işçinin fazla iş primlerini düzenli bir şekilde verecektir. Ayrıca işçinin aldığı ücretten yüzde iki tutarında kesinti uygulanarak işçinin sağlık ve emekliliğini kapsayan işçi sigortasına yatırılacaktır.

Milli Kalkınma Partisi'nin işçi sınıfına vaat ettiği tasarının son maddesinde, seyahat veya bir iş için başka şehirden giden işçinin, çalıştığı şehirdeymiş gibi işçi belgesini göstererek istediği doktora gidebilme ve eczaneden ilacını alabilme hakkına yer verilmiştir. Bu maddeye göre, işçi doktorun gerekli görmesi halinde hastanede yatmak zorunda kalırsa, iş büroları işçinin çalıştığı yerden aldığı maaşın yarısını aile üyelerine ödemelidir.

Milli Kalkınma Partisi yukarıda da görüldüğü gibi, işçi hakları üzerinde durarak işçi sınıfının oylarına talip olmuştur. İşçilere çalıştıkları dönemde yaşamını kolaylaştıracak hakların verileceğini, emeklilik hayatında ise rahat ve kimseye muhtaç olmadan yaşayacaklarını vaat ederek Milli Kalkınma Partisi'ne oy vermelerini istemiştir.

⁸⁵ Millî Kalkınma Partisi Samatya Bucak Başkanlığı Neşriyatı No. 1.

b) Köy İmar Planı⁸⁶

Milli Kalkınma Partisi kurucusu Nuri Demirağ'ın hazırladığı köy imar planında yer alan ifadelerde, Milli Kalkınma Partisi'nin ana prensiplerinin başında köylü, işçi ve halkın refahını sağlayacak modern ikametgâhın sağlanması olmuştur. Nuri Demirağ tarafından hazırlanan köy imar planına göre ülke içerisinde dağınık bir halde olan köylerin birbirine yakın olanları bir araya getirilerek köy adedi 18 bine indirilmesi düşünülmüştür. Bu planlamanın sonucunda memleketlerinde yaşayan vatandaşların toprağına olan sevgi ve bağlılığı artacak, umutsuzluğa kapılmadan hayatlarını mutlu mesut halde yaşayarak, gelişmeleri sağlanacaktır. Bu planlama sayesinde, tevekkülün uyusukluğu yok edilecek ve Milli kalkınmanın sağlanması maksadıyla ahlâkî, toplumsal, iktisadî, medenî, siyasî ve kültürel alanlarda yükselmesi ve refaha kavuşturulması amaçlanmıştır.

Milli Kalkınma Partisi'nin yayın serisinin birinci sayısında partiye ve açıklanan projelere gelecek eleştirilere öncesinden bir takım uyarılarda bulunulmuştur. Tasarlanan projeler karşısında, düşünceleri sınırlı ve dar görüşlü olarak tanımladıkları kişilerin bu planları zihinlerinde yerleştiremeyecekleri ve planlanan işlere dil uzatacaklarını öngörmüşlerdir. Partinin bu kişileri ikiyüzlülük, yaltaklık, tembellik ve ahlaksızlıkla itham etmiştir. Bayındırlık ve imar alanında çalışanlarına iktisadi ahlaksız yaptıkları konusunda tespitler ortaya çıkartılmıştır. Buna göre, bir taşın taş ocağından inşaat başına kadar 76 ve inşaatın sonuna kadar 2,680 çeşit vergiye bağlı olduğunun ve bu verilerin genel harcamalara oranla %30-35'i bulunduğunu ve devlet hazine girdiğini belirtmiştir.

Milli Kalkınma Partisi, bilinçsizce ve israfa yol açan yöntemlerle değil, kendilerinin gerçekleştireceği planlar ile bireysel girişimlere büyük ölçüde destek vererek, ülkenin her türlü iklimine sahip olan topraklarına, zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına her türlü bayındırlık desteği ile ileriye taşıyacaklarının teminatını vermiştir. Nuri Demirağ tarafından tasarlanan imar planı, 19 milyon nüfusa sahip ülkenin on bininin teşvik ve şevklendirilmesi halinde yurt içinde bayındırlık faaliyetlerinin hazırlanan imar programı ile kolaylıkla uygulanabileceği belirtmiştir.

Milli Kalkınma Partisi, vaatlerini köy ve işçi sınıfı üzerinden oluşturmuştur: “Ey asil ve fedakâr köylü, ey aziz işçi; sen, medenî ve mesut bir insan olarak yaşamak istiyorsan, bir an evvel bütün varlığıyla Millî Kalkınma Partisi'ne üye ol ve süratle topluluk temin et! İyi bil ki; seni refah ve saadete götürecekt en doğru yol; ancak bu yoldur.”

Nuri Demirağ, ayrıca vasiyetini de açıklamıştı. Buna göre “aile ve evlatlarının orta halde maişetlerine kifayet edecek ve yavrularımın yüksek tahsil masraflarını temin eyleyecek miktar çıkarıldıktan sonra” “hayırlı müesseseler vücuda getirilmek ve idame ettirilmek şartıyla” servetini vakfettiğini açıklamıştı. Kendisine ait “göklerine hâkim olmayan milletler, yerlerde sürünmeğe, yerin dibinde çürümeğe mahkûmdur” gibi özlü sözler ve vecizeler de eklemiştir. Çifti ve işçiler için yaptırmayı düşündüğü evlerin kroki ve çizimlerini de ilave etmişti.

Kurmayı planladığı “Ziraat Köyleri” projesi ile ilgili de bilgi vermiş; kroki ve çizimler eklemiştir. Bu köy imar planlarının birkaç sene önce kurulması için başlanan Divrik'teki uçak

⁸⁶ **Köy İmar Planı**, Milli Kalkınma Partisi Neşriyat Serisi No. 1, İstanbul 1946.

ve motor fabrikalarının civarında, sanayi, maden ve ziraat köyleri krokisini göstermektedir. Bir katlı dörder odalı çiftçi evlerinin yaklaşık 300, iki katlı sanayi ve maden işçi evlerinin de 400 liraya mal olacağını açıklanmıştı.

Nuri Demirağ'a ait madenlerin satılmasında, yerli uçak ve motorların yapılmasında engeller çıktığı ve fabrikalar tamamlanamadığı ifade edilmişti. Bu sebeple bahsedilen köylerin yaptırılmadığı söylenmişti. Yurdun her ilçesinde kurulacak köylerin coğrafi durumuna göre plânlarda bazı değişiklikler yapılması gerekebileceğinden bahsetmişti. Bu tür köyleri olan ülkenin kasaba, ilçe ve illerinde hükümet merkezi buna benzer çalışmalar yürütebileceği fikri sunulmuştur.

Elli milyon nüfuslu olacak ülkenin 18.000 köyünde yaklaşık 31,5 milyonunun köylerde, üst tarafının ilçe ve illerde barınmaları göz önünde tutulduğu da ifade edilmiştir.

Millî sınırlar dışında kalan ırkdaş ve dindaşların anayurda geniş ölçüde göç ettirilmesinin öneminden bahsedilmiştir.

Bunun dışında Nuri Demirağ, çocuk ölümleri, diğer sağlık sorunları ve zamansız ölümleri önleyecek tedbirlerle nüfusu artırmak için görüşmeler yapılacağını söylemiştir.

Demirağ, toprağı Türkiye'den daha küçük birçok devletler olup, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri daha az olmasına ve daha fazla nüfusa sahip oldukları halde daha iyi koşullarda yaşadıklarını belirtmiştir.

Partilerinin iktidara geçmesi halinde açıklanan plânları hayata geçirerek ve halka daha iyi bir yaşam sürebilmesi adına çalışmalarını vâd gücüyle sürdüreceklerini, tembelliğin, uyuşukluğun, eğlencenin kendi kitaplarında yazmadığını vurgulamıştır.

4- TÜRKİYE İŞÇİ-ÇİFTÇİ PARTİSİ

a) İktisadi Kalkınma Projesi⁸⁷

Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi'nin 1946 seçimi öncesinde siyasi, ekonomik ve toplumsal alandaki prensipleri belirlenmiştir. Bu bağlamda parti tarafından hazırlanan iktisadî kalkınma programı kamuoyuna sunulmuştur. İktisadi Kalkınma Projesi ile savaş ve savaş sonrası oluşan buhranları engellemek için ekonomik düzenlerin herhangi bir nokta eksik bırakılmadan partinin ekonomik gerekliliklerine güvenerek, konuları bir bütün içinde ele alınması gerekliliğini savunmuştur.

Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi'ne göre buhran dönemlerinde üretimin tüketim ile beraber uyumlu bir şekilde işleyebilmesi için bütünü kapsayan istikrarlı bir ekonomik sistemin gerekli olduğunu savunmaktadır. Bunlar sağlanmadığı takdirde gerçekleşecek ekonomik dengesizlik ve genel istikrarsızlık buhranı da beraberinde getirecektir. Buhran, düzeni işlemez kılar ve çöküşü başlatır. Parti, istikrarlı ve uyumlu bir ekonomik dengenin kurulmasının zorunluluğunu öne sürmüştür. Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi, halkın refah düzeyinin üretim ile doğru orantıda olduğunu varsaymaktadır. Partinin tasarladığı iş sisteminde; işçi, köylü,

⁸⁷ **İktisadi Kalkınma Projesi**, Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi Genel Merkezi Neşriyetından, Talat Altın Matbaası, İstanbul 1946.

memur, çiftçi, tüccar ve fabrikatörlere çalışmanın ve başarılı olmanın mutlu hayatı beraberinde getireceği düşünülmüştür. Planlanan milli iş birliğine güvenmek, genel çıkarları dikkate alarak üretimin sonsuz menfaat kaynaklarından faydalanmak ve kamuoyu ile birlikte işbirliği yapmak uygun ekonomik dengeyi oluşturacaktır.

Bu sebeple; milli iş birliği temellerinin atılması, milli iş birliğinde hükümet üretici, tüccar ise üretim konusunda birleşmesi, sosyal bakımdan gelirlerin en adil şekilde bölünmesi gerektiği ifade edilmiştir. Dönemin ekonomik şartları sanayi, ziraat ve madenlere dayalıdır. Doğal kaynaklara sahip olan ülkeler ekonomik kalkınmalarını bu yollarla sürdürebilecekleri tespit edilmiştir. Parti kendisine bahsettiği bu davayı, genel istikrarın yanı sıra ekonomik ve toplumsal kurtuluşun sağlanmasını bir görev olarak atfetmiştir.

“Ticaret ve sanayi, tarımın bütünüdür.” ifadesi ile sanayi ve ticaretin istikrarının sağlanması halinde tarımın da istikrarını sağlanabileceği düşünülmüştür. Bunun uygulamada başarılı olabilmesi için partinin iki planı vardır. Bunların ilki bütün kaynakların ve fabrikaların akla dayanan ve uyumlu çalışmasını sağlamaktır. İkinci olarak da maliyet fiyatları ile kâr oranları günün şart ve gerekliliklerine hesaplamak ve kontrol etmektir. Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi kendi sorumluluğunda gördüğü bu davayı, Türk birliği, zekası, enerji ve çalışkanlığı, kamuoyunu harekete geçirmesi halinde davanın başarıya ulaşabileceğine inanmış olduğunu ifade etmiştir. Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi, köylüden, işçiden, memurdan, çiftçiden ve tüccardan vergi alınmaması, emekli maaşının sosyal sigortalılarla karşılanması, çocukların teorik dersten ziyade %75 uygulamalı ders %25 teorik ders esasına göre yetiştirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Parti sunmuş olduğu ekonomik programlar ve projelerin esas ve gerekçeleri içerisinde; ülkeyi ekonomik baskılardan kurtararak, var olan sorun ve faydaları tespit etmek ve iş verimini artıracak tedbirlerden olabildiğince faydalanmayı tasarlamışlardır. Bunun yanı sıra oluşturulacak teknik kontrol büroları ve malzeme laboratuvar ile üretimi azaltacak, mantıksal çalışmayı ve kaliteyi bozacak bütün oluşumlardan kurtulmayı planlamışlardır. Partinin açıklamış olduğu vaatler içerisinde çalışanların maddi ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kazanç yolları oluşturmak ve maaşların hayat pahalılığı esas alınarak düzenlemek, çalışmayanların ve işsizlerin sosyal sigortalarını sağlamak, her mesleğe uygun kredi bankaları ve mağazalarının kurulması yer almaktadır. Bunun dışında tek vergi sistemi getirilerek, köylüden, memurlardan, işçilerden vergi alınmaması, tüccar ve iş adamlarının ise iş hareketlerinin artırılması planlanmıştır.

Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi, gerçekleştirmesinin planladığı programların dışında bir takım ekonomik tedbirlerden ve tedbirlerin nasıl uygulanabileceği konusunda önerilerine de yer vermiştir. İlk tedbir olarak lüks eşya ithalatının yapılmaması gerektiği ifade edilmiştir. Buna sebep olarak, lüks eşyaların temini için hammadde, nakliye araçları ve sermayenin kullanımı, milli savunma ihtiyaçları ile halkın zaruri ihtiyaçlarının hazırlanmasında zarar olduğu saptanmıştır. Bu sebeple ülke kaynaklarının zaruri ihtiyaçlar için kullanılması gerekli görülmüştür. İkinci tedbir olarak ülke içerisinde üretimi mümkün olan kara ve deniz nakliye araçlarını milli sanayi kullanılarak ihtiyaçların karşılanmasının gerektiği savunulmuştur.

Partinin sunduğu tedbirler içerisinde tarım maddelerinin ihtiyacını karşılamak amacıyla ziraat aletlerinin ülke içinde imal edilmesi gerektiği düşünülmüştür. Buna sebep olarak tarım

aletlerinin sürekli işler halde olması için düzenli bakımlara, yedek parçalara ve tamire ihtiyaç olduğu ve ülke içerisinde imal edilmesi halinde bu aletlerin teminin daha rahat olacağı görülmüştür. Bu maksatla ziraat aletlerinin üretiminde elverişli olan fabrikaların seferber edilmesi istenmiştir. Sanayi alanına getireceği faydalar göze alınarak, çelik döküm ve elektrik fırınlarının tesisi partinin diğer bir gündemi olmuştur. Bu tesislerin kurulması halinde sanayi alanındaki ihtiyaçlar ucuz ve kaliteli malzemeler ile karşılanabilecek aynı zamanda uzman işçi sayısında mümkün mertebe tasarruf edilecektir. Aynı zamanda kömürden tasarruf etmek amacıyla su türbini ile elektrik üretimine başlamanın öneminden bahsedilmiştir. Bu sebeple ihtiyacı zaruri sanayi bölümlerini bu alanlarda tesis etmek önemli görülmüştür.

Açıklanan tedbirler içerisinde üretim ve tüketimi uyumlu bir şekilde sürdürmek için tüm alanlarda milli iş birliği bünyesinde gerekli maddeler getirmenin zorunluluğundan bahsedilmiştir. Buna göre, fabrikaların kabiliyet ve yeterliliğine göre devamlı sipariş dağıtılması, zararlı rekabete izin verilmemesi, yedek uzman işçi yetiştirilmesi, işçi ve memurların terfilerini sağlamak için gerekli önlemlerin alınmasıyla fabrikaların veriminin artırılması hedeflenmiştir. Düşünülen bir diğer tedbir ise fiyatların istikrarını sağlamak için iş sahipleri ile birlikte maliyet fiyatlarının tam kontrolü yapılması olmuştur. Genel istikrarın sağlanması ve para değerinin korunması için ise devlet gelirlerini pahalılıktan etkilenmeyecek bir şekilde günün şartlarına ve yükümlünün borç ödeme kabiliyetine göre ayarlanması istenmiştir.

Açıklanan ekonomik öneriler içerisinde, kâr oranlarının yasal ve dengeli olacak şekilde, imalâtın ve üretim maddelerinin özellikleri ve gerekliliklerine göre iş sahipleri ile dayanışma sağlanması, fabrika ve iş yerlerinin varlıklarının korunmasına, gelişime ve üretimin çoğalıp verimi artıracacağı düşünülmüştür. Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi tarafından oluşturulan ekonomik tedbir programı kapsamında, fiyatların ve paranın istikrarını sağlamak ve hükümet tarafından alınan tedbirlerin uygulamada ve kontrolde başarılı olması için temsilcilerden oluşan kalıcı bir ekonomik denge ve kontrol konseyinin kurulmasının faydasından bahsedilmektedir. Bu konseyin başında ekonomik işlerin genelinde, teorisinde ve operasyonlarında başarılı olacak, ülke içerisinde yetişmiş liyakat sahibi bir kişiye ihtiyaç görülmektedir.

Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi tarafından yeni bütçe sistemi günlük asgari ve zaruri masraflar esas alınarak şu şekilde hazırlanmıştır:

12 milyon nüfus günlük ortalama 40 kuruştan 4,8 milyon lira

3 milyon nüfus günlük ortalama 100 kuruştan 3 milyon lira

2 milyon nüfus günlük ortalama 150 kuruştan 3 milyon lira

1 milyon nüfus günlük ortalama 300 kuruştan 3 milyon lira

Devlet satın alma ve masrafları 5 milyon lira

Genel işletmelerin ve müesseselerin hammadde, malzeme ihtiyaçlarından dolayı masrafları 6,2 milyon lira

18 milyon nüfus toplam 25 milyon lira.

Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi tarafından yapılan hesaplamada sekiz milyon nüfus günlük asgarî yirmi beş milyon liralık zarurî satın alma yapmaktadır. Bu yirmi beş milyon liralık

zarurî satın alma; üretim maddelerinden olan ziraat maddeleri ile madenlerden, ülke içindeki fabrikaların ürünlerinden, dışarıdan ithal edilen yabancı maddelerin ve ürünlerin satışından meydana gelmektedir. Bahsedilen satış fiyatlarına ortalama % 20 oranında bir tek verginin konulması ile o günkü fiyatlar esasına göre günlük asgarî beş milyon liralık bir gelir elde edilebileceği hesaplanmıştır.

Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi tarafından hazırlanan vergi tahsili mevzuatına göre, dışarıdan ithal edilen fabrika ürünleri ile madenlerden “muamele vergisi” adı altında gümrüklerde satış sırasında ilk elden vergi toplanması mümkün olacaktır. Böylelikle mükellef kişi vergi bedelini “muamele vergisinde” olduğu gibi satış fiyatlarına ekleyebilecektir. Vergi emanet şekline dönüşerek mükellefin borcunu ödeme olanağı korunacaktır. Vergi tahsili mevzuatına göre, diğer alanlarda herkese eşit olarak belirlenmiş vergilere bağlı olan mükellefler gruplara ayrılarak, ülke menfaatlerinin gerekliliklerine göre borç ödeme olanakları dikkate alınarak “maktu vergilerin” oranları hesaplanmaktadır. Böylelikle ekonomik denge ve vergi tahsilatını azaltan beyannameli ve beyannamesiz mükellefler arasındaki tezatlar kaldırılmış olacaktır. Tarladan, bahçeden veya hayvanlardan elde edilen gıdalardan alınması mümkün olmayan vergiler ise, tekel maddeleri kazançları kanalı ile karşılanacaktır.

Kazançlar ve Özellikler ise;

1- Ortalama %20 vergi oranı maliyet fiyatlarından değil, satış fiyatlarından ve bütün hammaddeler ile işlenmiş maddeler membarlarına; kontrolü mümkün iş, yerlerine göre ayarlanmış olduğundan tahsilât miktarı yükselmekte esaslı mükelleflerin verimli tam kontrolü emniyet altına alınmış bulunmaktadır.

2- Yükselen malzeme fiyatlarına göre devlet sarfiyatının pahalılıktan dolayı devamlı karşılığı yükselen satış fiyatlarından vergi alındığına göre tahtı emniyete alınmış olacaktır.

Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi tarafından hazırlanmış olan ekonomik kalkınma programının bilimsel esaslara uygun olduğu, ülkenin kurtuluşundaki tek yolun bu ekonomi programının uygulanması ile olacağı savunulmuştur.

5- BAĞIMSIZ ADAYLARIN BEYANNAMELERİ

a) Ahmet Hamdi Başar⁸⁸

Bağımsız Parti adaylarından Ahmet Hamdi Başar 1946 yılında yayımladığı seçim beyannamesinde seçmenlerine Cumhuriyet Halk Partisi'nin ayrılık sürecini anlatarak başlamıştır. 1945 Eylül ayında Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılık sürecinde, partinin değişmez şef sistemi ve şef emrinin kayıtsız, şartsız parti emri olması esasları üzerinde gelişmesini yaptığı için ümitsizliğe kapılarak bu kararı aldığını açıklamıştır. Başar yazısında, aynı tarihlerde kurulan Demokrat Parti'nin kurulmasına öncülük ettiğini ancak yeni kurulan parti içerisindeki baş gösteren yanlışlıklar ve ihtiraslar sebebiyle ülkesine bağımsız bir fikir adamı olarak hizmet etmenin daha faydalı olacağını dile getirmiştir.

⁸⁸ Bağımsız Olarak İstanbul'da Adaylığını Koyan Ahmet Hamdi Başar'ın Seçim Beyannamesi, Gün Basımevi, İstanbul 1946.

Demokrat Parti’nin muhalefeti temsil etmesi sebebiyle partiye olan desteğini devam ettirdiğini ama parti politikasının bir an önce iktidarı ele geçirmek ve bunun için tehlikeli bir propaganda yoluna girmesini tedirginlikle karşıladığını belirtmektedir. Demagojik yollarla “hürriyet ve demokrasi” idealine bürünerek bundan bir fayda çıkarılmasına milletin izin vermeyeceğini ifade etmiştir.

Başar, geçmiş ile günün karşılaşmasını yaptığı seçim beyannamesinde, seçim ortamında her şeyi alenen konuşanların, geçmişte bilimsel bir makale bile yazmaktan çekindiklerini, hükümetin bütün kararlarını itirazsız kabul edenler olduğunu, yıllardır hürriyet mücadelesi vermiş, iktidar ile çarpışmış olanların ise gerici demokrasi düşmanı ilan edilir hale geldiğini anlatarak dönemin konjonktürünü açıkça göstermiştir.

Ahmet Hamdi Başar, Demokrat Parti’nin demagojik yollara başvurarak bir çıkar elde etme yoluna girmesi sebebiyle Büyük Millet Meclisi’nde parti mücadeleleri dışında bağımsız milletvekillerinin bulunması ve hayatlarında taraflı görüşlerin etkisinden kurtulması gerekliliğini inanarak bağımsız olarak adaylığını açıklamıştır.

b) Feridun Kurt Andolsun⁸⁹

Bağımsız Parti adaylarından Feridun Kurt Andolsun, “*Müstakil Aday Feridun Kurt Andolsun Konuşuyor*” adlı seçim beyannamesine adalet, özgürlük ve hürriyet vurgusu yaparak başlamıştır. Hürriyet hakkının, bireyin hür olma gücü ve medeni cesareti yettiği kadar olduğunu, Türk insanının da layık olduğu kadar hürriyete sahip olduğunu ve olacağını ifade etmiştir.

Beyannamenin devamında batı dünyasında yaşamış şahsiyetlerin iktidarlık kavramına yüklediği anlamları benimsediğini gösteren tanımlamalar yapmıştır. İktidar, denetimsizliğin ve kontrolsüzlüğün hakim olduğu zamanlarda aşırılığın etkisiyle sosyal, siyasi ve hukuki alanlarda görülen eksikliklerin göz önüne serildiği zaman, insan oğluna cazip görüldüğünü belirtmiştir. Milli geliri az olan sosyal toplulukta sebepleri ne olursa olsun üretim çökerse, devletin ekonomik müdahalesi kaçınılmaz olur ve bu zorunlu müdahale, başarılı ekonomik yöntemlerinin bulunmasına ve uygulanmasına neden olur. Gerçek ve ileri demokrasi; ilkelerini, vatandaşa maddi manevi en çok faydayı ve hizmeti sağlamak üzerine kurmak zorunda bırakır. Bu kararı da katılımı yüksek “Halk İdaresi” tarafından verilmesi, ileri demokrasi şeklinde tanımlanmıştır.

Feridun Kurt Andolsun, siyasette liberalizmi inkâr eden ve ekonomide bireysel teşebbüsü ihmal eden bir sistemin, bu görüşlerini eninde sonunda düzeltmeye zorunlu kalacağını düşünmüştür. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ilerlemeyen ve gerilemeye başladığını düşündüğü Asya Sosyalizmini benimsemediğini ifadelerinde yer vermiştir. Sebebini şu sözlerle açıklamıştır; “*Çünkü biz Türküz; gönlümüzle kafamızla mutlaka Garplıyız*”

Andolsun, muhalefetin görevinin iktidarın icraatlarını eleştirmek olduğunu, ancak eleştirilerin yıkıcı değil, ölçülü ve yapıcı olması gerektiğini savunmuştur. Aynı zamanda muhalefetin bir gün iktidara aday olabileceğini bunun için de bazı görevleri üstlenmesini, adil,

⁸⁹ *Müstakil Aday Feridun Kurt Andolsun Konuşuyor*, 1946.

pozitif ve ikaz edici olması gerektiğini savunmuştur. Beyannamede, dünya düzeninde mükemmel hürriyetçi bir yapı tasarlanmamıştır. En mükemmeli bu ideale en yakın olanıdır, görüşü yer almaktadır. Toplumların hayatını düzenleyen ve anlam veren; ilim, bilim ve teknik olarak görülmüştür. Bütün medeni milletlerin ortak malı, uluslararası ilim ve tekniktir. Müdahale edilemeyen gücü ile sınırları aşarak, insanın yaratıcılık kabiliyetine göre, hayatın öz kaynağını teşkil ettiği ifade edilmiştir.

Ekonomide, siyasette olduğu gibi denge ve denetim görevi gören muhalefeti, iktidarın yersiz ve haksız gücüne karşı, güvenilir bir yer olarak görülmüştür. Anayasanın önemi vurgulanan yazıda, denetimsiz bir güç, hayırsever bir hükümdarı andıran bir his ile bireyi koruduğunu düşündürebileceğini ancak halk, hiçbir zaman anayasasını ihmal edilmesini veya unutulmasını istemediği belirtilmiştir. Denetim ve kontrol sisteminin, vatandaşların emniyet, refah ve mutluluğunu sağlanmasında mevcut sistemler içerisindeki en uygun ve en iyi sistem olduğunu savunmuştur.

Devletin sosyal topluluk için yapabileceği müdahalelere örnek olarak; devletin büyük ve değerli bir dernek olduğu varsayılarak, tekeli ekonomi müdahalesiyle birçok üretim araçlarını elinde bulundurarak devlet bir tekel idare sistemi kurabileceği plan tasarlanmıştır. Ancak bir taraftan da toplumsal adalet, düşünce ve kaygılara zarar vermemesi için güçlü, işleyen ve etkili olabilecek serbest meslek ve işçi sendikaları kurulmasına kanunen imkân verilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Andolsun, kooperatiflerin kurulmasının gerekli olduğunu düşünmektedir. Bunun sebep olarak, tekel zihniyetinin aşırılıklarını önlemek ve özel ticaret, kara borsa gibi niteliği zararlı olan tefecilik gibi haksız kazançların önüne geçmenin bir yolu olarak görmektedir. Devlet, özel sermayenin aşırı beslenmeleri sonucunda oluşacak eksiklikler ve haksızlara karşı kullanacağı icra kuvvetini adil, tarafsız, insafli ve anayasa esaslarına bağlı olarak gerçekleştirmesi gerektiği ifade edilmiştir. Özel sermayenin gücünün yetmediği veya girişime istekli olmadığı önemli ekonomik girişimlerde devletin, devletçilik politikası yoğunluğu ve sayısı artırılması düşüncesi belirtilmiştir. Örneğin barajların kurulması, büyük çapta elektrik santrallerinin tesisi veya vatandaşa ucuz ev yapımı konusundaki inşaat sektörünün oluşturulması bu uygulamalara örnek olarak sunulmuştur. Bu programın hükümet desteği altında, yerel yönetimler tarafından belirlenmiş uzman kişilerin bilgisi ve idaresi altında da gerçekleştirilebileceği düşünülmüştür.

Devletin elinde olan tekelleşme, gevşeklik, ihmal ve suiistimal gibi nedenler sebebiyle emekçilerin, tüketicilerin ve yükümlülerin iyi niyetlerinin kötüye kullanılmasına yol açtığı tespiti yapılmıştır. Bu negatif düşüncelere rağmen, ekonomik kuruluşların serbesti ve teşkilatlandırılması demokratik bir “emek sendikaları birliği” hareketinin doğmasına ve işlemesine katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Bu yapının da serbest ticaret sisteminin temel taşı teşkil edeceği gibi emekçilerin hareketi olmaya devam ettiği taktirde hem binlerce aile bireyine hem de devlete ve millete faydalı olacağı ifade edilmiştir.

Feridun Kurt Andolsun beyannamesinin son sözlerinde, Türk demokrasisine atıfta bulunarak; yaşamış oldukları seçim ortamının, ilk kez uygulanacak tek dereceli seçim sisteminin olması sebebiyle Türk milleti adına yeni bir devrin başlangıcı olacağını ifade etmiştir. Vatandaşlarından demokrasinin gereği olan oy kullanma hakkını kullanmalarını ve

sandıklara giderek oylarını kullanmalarını ve bağımsız adayların küçümsenmeyerek oylarını onları için kullanmalarını talep etmiştir.

c) Fikri Faik Güngören⁹⁰

Bağımsız Parti adayı Fikri Faik Güngören yayımladığı seçim beyanamesine hayat hikayesini anlatarak başlamıştır. Ülkenin birçok yerini gezdiğini anlatan Güngören, Milli Mücadeleye katıldığını ve Birinci Büyük Millet Meclisi'nde görev aldığından bahsetmektedir. Daha sonrasında kanun dışı hareket eden, zorbalıkla şahsi menfaatlerini düşünenler karşısında vermiş olduğu kanun mücadelesini dile getirmiştir.

Güngören seçim beyanamesinde kanun ve nizam vurgusu üstünde durmuştur. Hiçbir parti programında kanun ve nizamın prensiplerini uygulamadıklarını, milletin arzularını, hürriyetini, adaletini layıkıyla sağlayamadıkları için herhangi partiye mensup olmadığını ifade etmiştir. Kendisini sıradan programlar ve maddelerle tanıtmak istemediğini ifade eden Güngören, şahsını aşırı Cumhuriyetçi olarak tanımlamaktadır. Millet iradesinin hakim olmasını ve en büyük merciin yalnızca millet olduğunu vurgulamıştır.

Bağımsız adaylığının amaçlarını sıralayan Güngören, vatandaşın hakkını çiğnetmeyerek, adaleti sağlayacağını vurgulamıştır. İsrafın önlenerek gösterişe son verilmesi, seçilmiş kişilerin milletin efendisi değil hizmetkârı olduklarını hatırlatmak amacıyla adaylığını açıklamıştır. Kendisinin ifadelerine göre, yersiz israflardan dolayı vatandaşların maaşlarından kesilen mantığa aykırı kanunları kaldıracağını sözünü vermiştir. Aynı zamanda çeşitli hizmetlerin gerçekleştirilmesi için bakanlıklarda bazı değişiklikler yapılabileceğini ifade etmiştir.

Beyanamesinde son olarak, millet iradesini sonsuza kadar hakim kılacak ve kanunların buna göre uygulanacağı, memleket çıkarlarını kendi çıkarlarına tercih edecek, zorbalığa boyun eğmeyecek kişilerin göreve gelmesi konusunda çağrıda bulunmuştur.

d) Haydar Berkman⁹¹

Bağımsız Parti adayı Haydar Berkman'ın "*Müstakil Adayımız Tüccar ve Sanayici Haydar Berkman'ın Sayın Seçmenlere Beyanatı*" isimli seçim beyanamesinde, siyasi görüşlerini dış siyasette hükümetle birlik, iç meselelerde ise iktidar ile muhalefet arasında millet ve memleket menfaatlerini düzenleyen, savunan ve her zaman gelişiminin yanında olduğunu açıklamıştır. Berkman, bir ülkenin gelişimini ve yükselmesini ülkenin ekonomik yapısının sağlam olmasına bağlamıştır. Ekonomik yapısı sağlıklı olan milletleri nöbetler içinde çırpınan bir hasta benzetmesi yaparak açıklamıştır. Türkiye'nin Dünya Savaşları'nın yaşandığı sıralarda diğer ülkeler gibi zenginleşemediğini ve bu ülkeleri örnek alınmaması sebebiyle ekonominin çöküş evresine geçmesinde hükümeti suçlayan ithamlarda bulunmuştur.

Ülke konjoktörünün tespitini yaptığı sözlerinde, halkın satın alma gücü zayıfladığını, köylünün kötü durumda olduğunu, memurların borç içinde sanayicilerin ise acınacak hale geldiği tespitini yapmıştır. Ülkenin her kesiminin fakirlik ve yoksulluk içerisinde hayatını

⁹⁰ İstanbul'dan Adaylığını Koyan Fikri Faik Güngören'in Seçim Beyanamesi, Gün Basımevi, İstanbul 1946.

⁹¹ Müstakil Adayımız Tüccar ve Sanayici Haydar Berkman'ın Sayın Seçmenlere Beyanatı, Sinan Matbaası ve Neşriyatevi, İstanbul 1946.

idame ettiğini açıklayarak, belirledikleri ekonomik alanlarda yapılması gerekenler sıralanmıştır.

İç ticaretin işleyişi konusundaki tespitlerinde, hayat pahalılığın yarı yarıya ucuzlatılması, temel gıda malzemelerinden alınan vergiler sonucunda ürünün maliyetini arttıran unsurların kaldırılması, alüminyum naylonların yüzde elli oranında indirilmesi ve devlet ihtiyaçlarının barış zamanında olduğu gibi serbest piyasadan satın alınarak sağlanması gibi önerilerde bulunulmuştur. İthalat ve ihraç konusunda ise işleyişi kısıtlayan nedenlerin ortadan kaldırılarak, vergi sisteminin yeniden düzenlenerek evrensel, kalıcı ve anlaşılabilir bir sistemin getirilmesi gerektiği düşünülmüştür. Ayrıca memur maaşlarını düzenleyen kanunların uzman kişiler tarafından yeniden düzenlenmesi ve emekli, gazi ve şehit ailelerinin durumlarının iyileştirilmesi konusunda tavsiyeler verilmiştir.

Tarım işleri konusundaki önerilerinde ise hem yoğun köylerdeki halkın topraksızlığını gidermek hem de işsizliği önlemek için devlete ait olan işlenmemiş arazilerin çiftçilere tahsis edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra hayvancılığın yeniden canlandırılması, köylerin modern tarım araçları ile teşkilatlandırılması ve orman işletmelerinin kendi kârları koyarak yaptıkları fiyatlandırmaların kaldırılması konusunda düşünceleri ifade edilmiştir. Devlet tarafından yürütülecek bir teşkilatlanma ile şehir ve kasabalardan uzak köylerin sağlık durumları on günde bir kontrol edilmesi, seyyar sağlık teşkilatının artırılması ve yetimhanelerin kurularak kimsesiz çocukların millete faydalı bir şekilde yetiştirilmesi planları yapılmıştır.

Berkman, özel yatırımlarla kurulmuş ve bu sanayi kuruluşları tarafından üretilen ürünlerin tüketimini engelleyen ürün ithalatlarının, milli sanayinin korunması için yasaklanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca deniz ürünlerinin işinin sanayileşmesi konusundaki öneminden bahsetmiştir. Eğitim alanında da bir takım değişikliklerin yapılması gerektiğini düşünen Berkman; sınav yöntemlerinin değiştirilmesi, ilkökul öğretmenlerinin geçim koşullarının düzenlenmesi, meslek okullarından mezun olup yüksek eğitime gitmelerine izni olmayan öğrencilerin, kendi mesleklerinin yüksek eğitiminde kabul görmesini istemiştir.

Son olarak bağımsız fikirlerin bir partiye bağlı olmadan da ifade edilebileceğini ifade eden Haydar Berkman, kendisini bağımsız bir aday olarak millet çıkarları için iktidar ile muhalefet arasında yer alan bir düzen olarak ifade ederek, bu konunun demokrasideki öneminden bahsetmiş ve seçim beyannamesindeki ifadelerini sonlandırmıştır.

e) Selahattin Okyay⁹²

Bağımsız Parti adayı Selahattin Okyay, “*Muğla Müstakil Milletvekili Adayı Selahattin Okyay*” adı ile yayımlanan seçim beyannamesinde, Muğla Milletvekili’ne bağımsız adaylığını açıklayarak kendini tanıtmıştır.

Seçim sisteminin değişmesi ile birlikte herhangi bir partiye bağlı olmadan aday olabilmenin öneminden bahseden Okyay, vatandaşlarından kendi haklarını ve değerlerini koruyacak ve buna sahip çıkacak olan kişilerin seçilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu görevi,

⁹² **Muğla Müstakil Milletvekili Adayı Selahattin Okyay**, Dost Basımevi, İzmir 1946.

millete hizmet etme enerjisi ve yeteneğini kaybetmiş kişiler yerine demokrat, olgun, enerjik genç kuşağa verilmesini istemiştir. “Tarihi şahsiyet” olarak tanımlanan kimselerin başaramayacağı vazifeler için görevlendirilmesinin, milletin haklarına tecavüz olduğunu vurgulamıştır.

Selahattin Okyay’ın seçim vaatleri içerisinde, tarım ve sanayi teşkilatlarında var olan sorunların düzenlenmesi ve buna bağlı olarak hayat pahalılığını sona erdirmek adına tedbirler alınması gerektiği de yer almıştır. Devlet dairelerinde az memur ile çok iş yapmak prensibi esas alınarak, memur teşkilat kanunlarında değişiklikler yapmak ve hükümetin bir halk hükümeti olduğunu ispat ederek vatandaşların hükümete duyduğu sevgisi ve saygısını artıracak önlemler alınacağından bahsetmiştir. Eğitim konusunda ise ilköğretime önem verilmesi gerektiği, az nüfuslu köylere kadar ilkokul binalarının yapımı ve öğretmen sayısının artırılması için eğitim teşkilatının genişletilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. İl ve ilçelere uzak olan köylerde vatandaşın sağlık durumları ile ilgili olarak, sağlık çalışanlarının artırılması ve ilaçlandırılmanın yapılması önermiştir. Bunun dışında uzman doktorların belirli sürelerle köy ve kasabalarda mecburi hizmete tabi tutacak kanun tasarısının hazırlanmasını gerektiğini belirtmiştir.

Dönemin halk sağlığı konusunda önemli bir sorun olan açık suyolları ile gelebilecek dizanteri, tifo, sıtma ve diğer hastalıkların önüne geçilebilmesi için pis suların içilmesi ve ev içerisinde kullanılmasının ne gibi hastalıklara yol açacağı, devlet tarafından bastırılan broşürler ile halka anlatılmasını ve bu sebeple gelen ölümlerin azaltılması gerektiğini savunmuştur. Hayvancılığın daha iyi koşullara getirilmesi için hükümetin büyük maddi kaynaklar harcadığı “İslah İstasyonları”ndan hayvan sahiplerinin zamanında faydalanmasının teşviki ve köylüye bu çalışmaların ekonomik yansımalarının anlatılmasının öneminden bahsedilmiştir. Aynı zamanda köylüyü topraklandırma konusunda acele edilmesi gerektiği, uzun zamandır topraksız kalan köylüyü, üretici konumuna getirecek kararların alınması gerektiği belirtilmiştir.

Beyanname, Adalet Bakanlığı tarafından görevlendirilmiş doktorlar ve köy öğretmenleri tarafından yüksek dereceli içkilerin ahlâki sağlık ve gelecek nesil üzerinde yarattığı etkilerin köylülere anlatılması konusunda tavsiyeler ifade edilmiştir. Belediyelerin, kamu görevlerinde; han, otel, lokanta, pazar gibi yerlerin temizliğinde belediye başkanları, muhtarlar, doktorlar ve zabıta memurları bu işle görevlendirilmiş kişilerin görevlerini yapıp, yapmadığı konusunda kontrol etme zorunluluğu vardır.

Selahattin Okyay, milletin hak, sağlık ve çıkarları ile ilgili kanun ve hükümlerin çıkarılmasında konusunda çalışmalarını yürüteceğinden bahsederek, yurttaşlarından oy talebini iletmiştir.

f) Ali Sacit⁹³

Bağımsız Parti adayı Ali Sacit, yayımladığı seçim beyanamesi ile adaylığını açıklamıştır. Ali Sacit Bey’in beyanamesi, Londra’da bulunduğu zamanda, Ker Hardy ve Hindersin ile olan kısa görüşmelerindeki anekdotları ile başlamaktadır. Hayat ideolojisinin belirlenmesindeki süreçleri anlatan yazısında, Fransız İhtilali ve Georges Jacques Danton’un

⁹³ Ali Sacit’in Seçim Beyanamesi, Müstakil Mebus Namzetliği, İstanbul 1946.

hayatındaki öneminden bahsetmiştir. Hayat gayesini siyasi hırslardan, politika cambazlığından uzak durmak ve temel kuvvet ve güçlere inanmak olarak açıklamıştır. Geçmişinde ne II. Abdülhamit ile ne ittihatçılarla ne de halkçılarla anlaşabildiğini, hayatı boyunca hiçbir şeye karışmayan karamsar bir kişilik olduğunu anlatmıştır.

Sadrazam ve Maliye Bakanı vekili iken yaşadığı bir hatırayı anlatan Ali Sacit Bey, Sultan Murat'ın oğlu Şehzade Selahattin Efendinin maaş meseli sebebiyle Maliye'ye gittiğini ve orada Talat Paşa ile arasında gerçekleşen konuşmaları aktarmıştır. Ali Sacit Bey, Talat Paşa'ya; "Paşam İttihat ve Terakki memlekette bir kuvvettir, bu kuvvet üzülmeye söyliyorum ziyan oluyor. Particilik askere, jandarmaya, polise dayanmakla değil; kalbe, vicdana, fikre tutunmakla olabilir." sözlerini aktarmıştır. Talat Paşa'nın cevabının ise; "Ne yapalım başka türlü memleketi tutamıyoruz, çoğunluğu elde edemiyoruz." şeklinde olduğunu; kendisinin ise "Memleketi tutmak, çoğunluğu kazanmak için milleti mutlu etmek, memlekette refahı ortaya çıkarmak esastır. Çoğunluğu kazanmak, vasıfsız insanları doldurmak değildir, yüz tane vasıfsız kişi olacağına, on namuslu olsun, esas kuvvet böyledir." dediğini söylemiştir.

Siyasetten bireysel olmasına rağmen, hayatta bireysel olmadığı ifadelerinde yer veren Ali Sacit Bey; yüzü ak, alını açık, yalan beyanların değil saf imanlı Müslüman olmayan çalışan, iyiliği bulmayan çalışan bir kişi olarak kendini tanıtmıştır. Allah korkusunu temel edinmiş, Peygamber davranışlarını, sözlerini destekleyen vicdan nuru saydığını ifade etmiştir. Gerçek uygarlığın bilim olduğunu; İslamın, ilim ve sanatta halihazırdaki karşı görüşleri kabul etmediğini, ilim ve sanat ne kadar ileriye giderse, Müslümanların o kadar güç kazanacağını ifade etmiştir.

Beyannamesinde yer verdiği amaçlarından birinin de kendilerini muhafazakar olarak adlandıran, imparatorluk mazisinden kopamayan insanların akıl yürütmelerini, dünyaya yayılmış gücünü inceleyerek, milyonlarca insanın kültürünü, geleneklerini, ahlakîyetlerini ve vicdanlarını kucaklamak olduğunu vurgulamıştır.

Ali Sacit Bey, Cumhuriyet Halk Partisi'ni zorbalıkla adlandırdığı yapısını vurgulayarak, milletin faydası için çıkarılmış inkılaplar ve düzenlemelerin halkın çıkarları yerine belirli bir kesimin çıkarları için yapıldığından bahsetmiştir. Çıkarılan yasalar ile uygulamalar arasında uçurum olmasının da yanlışlıkları beraberinde getirdiği; var olan yanlışlıkların düzenlenmesi için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda kafasında oluşan soru işaretlerini ifade etmiştir.

Seçmenlerine olan seslenmesinde, hakiki imanının Allah demek değil; Allah'ın yoluna gitmek olduğunu söylemiştir. Müslümanlığın özünü, ilim; canını, bilgi; benliğini ise ahlak olarak açıklamıştır. Bunun dışında adaleti sağlayamayan ülkeyi, can çekişen verem hastası olarak betimlemiştir. Milletin hak istemesi gerektiğini, hak taleplerinin kanunu beraberinde getireceğini; ancak getirilen kanunların da takip edilmesi gerektiğini, dışarıdan görünen ile gerçeklerin aynı olmadığını ifade etmiştir.

Geçmiş dönemlerde milletin güvenliğini göremeyen hükümetin, güvenilirliğini karşılıklı kurabilmenin en önemli sorumluluğu olduğu ifadeleriyle seçim beyannamesini noktalamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

1950 SEÇİMİ

1950 yılında yapılacak olan seçimlerin daha demokratik ve adil bir ortamda yapılabilmesi için Demokrat Parti muhalefette iken, Cumhuriyet Halk Partisi ise yeni seçimlerde de başarılı olmak için liberal bir yönetimi benimsemeye gayret etmiştir.⁹⁴ CHP ve DP yeni seçim kanunu konusunda ortaklaşa hareket etmeyi başarmışsa da CHP içinde bir grup seçim kanununun değiştirilmesi konusunda yapılan meclis oylamasında ret oyu vermiştir.⁹⁵ 16 Şubat 1950 tarihinde çıkarılan 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu nispeten demokratik koşullarda seçim yapılabilmesini sağlayan ilk seçim kanunu niteliği taşımaktadır. Bu kanun içerisinde 1946 seçimlerinde oldukça şüphe ve eleştiri odağı haline gelmiş olan açık oy, gizli tasnif sisteminden vazgeçilerek gizli oy, açık tasnif sistemine geçiş sağlanmıştır. Bir önceki seçimler hükümetin kontrolü altında yapılırken, bu seçim yargı kurumlarının denetiminde, hükümetin denetimi dışında yapılmasına karar verilmiş ve seçim işleri ile ilgilenmesi için il, ilçe seçim kurulları oluşturulmuştur. Partilerin propagandalarının radyo üzerinden yapmalarına kısmî bir sınırlama da getirilmiştir. Seçime katılacak olan partilerin, en az 5 seçim çevresinde aday gösterebilmek kaydıyla radyoda günlük on dakika propaganda yapabile, yirmiden fazla aday gösteren seçim çevresinde aday gösteren partilere de bu hak iki defa kanun çerçevesinde tanınmıştır. Ayrıca partilerin seçimlere katılabilmesi için ilave bir şart olarak en az 20 ilde örgütlenmiş olmak maddesi konulmuştur.⁹⁶ Bu kararın uygulanmasında bir ayrıcalık Millet Partisi'ne yapılmış ve örgüt sayısı yeteri kadar olmayan Millet Partisi bir sonraki seçim döneminde seçimlere girebilme imkânına sahip olmuştur.

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel milletvekili seçimleri 1946 seçimine göre daha güvenli bir ortam ile gerçekleştirilmiş, gerek muhalefet gerekse iktidar seçimlerin güvenilirliği üzerine hemfikir olmuştur. Seçim sonucunda, Demokrat Parti ezici bir fark ile iktidara gelmeyi başarmış, Cumhuriyet Halk Partisi ise yıllardan beri elinde tuttuğu iktidarını kaybetmiş ve muhalefet partisi konumuna gelmiştir. Kullanılan oyların %55,2'sini alan Demokrat Parti meclise 416 adet milletvekili sokabilmeyi başarmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ise oyların %39,6'sını alarak meclise 69 milletvekili sokabilmiştir. Millet Partisi, bu dönemde de meclise girebilmeyi başarmıştır. % 4,6'lık oy oranıyla bir milletvekili meclise sokabilmeyi başarmıştır. Bu milletvekili de Kırşehir'den seçilen Osman Bölükbaşı idi. Bu sonuçlar ile mecliste partileri temsil eden milletvekili oranları %85,4 ile Demokrat Parti, %14,2 Cumhuriyet Halk Partisi, %0,2 Millet Partisi ve %0,2 bağımsız milletvekilleri olarak ortaya çıkmaktadır.⁹⁷ Oy oranları arasında çok fark olmasa da meclis üye sayısında çok büyük farklar olmuştur. Bunun sebebi dönem içinde kullanılan seçim sistemidir. Liste usulü çoğunluk seçim sisteminin buradaki etkisi aşikârdır. Seçimlerden önce değiştirilmesi istenen çoğunluk sistemi Cumhuriyet Halk Partisi tarafından reddedilmiş ve bunun sonucunda mecliste, yüksek oranlarda sandalye kaybetmiştir.

⁹⁴ Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1950 seçimleri öncesinde seçmeni ikna çabaları için bkz. Murat Karataş, "1950 Yılı Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçmeni İkna Çabaları," *History Studies*, vol .6, is. 3, ss. 199-215, 2014.

⁹⁵ Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, s.310.

⁹⁶ *Resmî Gazete*, Sayı 7438, 21 Şubat 1950.

⁹⁷ Tuncer, Erol, *1950 Seçimleri*, Tesav Yayınları, Ankara, 2010, s.85, s.117.

1- DEMOKRAT PARTİ

a) Seçim Beyannamesi⁹⁸

Demokrat Parti yayınladığı seçim beyannamesinde vatandaşların oylarını partileri lehine kullanmalarını isterken, millet iradesiyle iktidara geldiği takdirde, başlıca memleket meselelerini nasıl ele alacağını ve iktidarda bulunacağı dört yıllık seçim devresinde nasıl bir yol izleyeceğini açıklamıştı. Demokrat Partinin seçim beyannamesi olarak halka sunulan bu belgenin iş ve hizmet listesi veya cetveli niteliğinde olmadığı belirtilmişti. Beynamede, geri kalmış bir memleketin ileri milletler seviyesine gelebilmek için duyduğu ihtiyaçlar partileri ölçüsüz vaatlerde bulunmaya sevk edebileceğini, iktidara gelme arzusu ve hırsı da halka cazip gelebilecek vaatlerle ortaya çıkmayı teşvik edebildiğini ancak Demokrat Parti'nin gerçekleştirilmesi imkânsız ve hatta şüpheli vaatlerde bulunmayacağı vurgulanmıştı.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim beyannamesinin ise gerçekleştirilebilir vaatler, içerik ve açıkladığı zihniyet itibariyle eleştirilecek yanlarının olduğu belirtilmişti. Beynamede ele alınan memleket meseleleri gerçekçi bir görüşe dayanmadığı, meselelerin nitelik ve ihtiyaç önemine göre düzenlenmediği, mevzu ve meselelerin rastgele kaleme alınmış olduğu açıklanmıştı. Söz konusu beynamede, vaat edilen iş ve hizmetler genel olarak ele alınmakta ve seçim sonrasındaki dört sene zarfında bunlardan ne kadarının yapılacağı net bir dil ile belirtilmemiş olduğu ve bununla birlikte para ve ödenek konularına ise hiç yer verilmemiş olduğu vurgulanmıştı. Demokrat Parti, eleştirel tavrına beynamede yer alan vaatlerdeki açık uçları sıralayarak devam etmişti. Cumhuriyet Halk Partisinin Sular Bankası kurularak su işlerinin hızla yürütüleceği vaadi hakkında bahsedilen sürenin belirsiz bırakılması ve dört sene içinde su işlerine yaklaşık olarak ne kadar ödenek ayrılacağı ve işin ne kadar ilerleyeceğinden söz edilmediği vurgulanmıştı. Bir diğer ele alınan vaat ise limanlar hakkındaydı. Limanlar meselesinin dört senede bitirilecek bir iş olmaktan uzak olmasına karşın yine de yürütüleceği iddia edilen limanlar programının beynamede hangi liman için ne miktar para ayrıldığı açıklanması gerektiği belirtilmişti. Beynamede, teknik okullara dört sene zarfında otuz milyon lira ödenek ayrılacağı ifade edildiğinden de bahsedilmişti.

Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisinin seçim beyannamesinde bahsettiği diğer konulardan olan köylerin anayollar şebekesine bağlanacağı meselesinin de diğer vaatler gibi belirsiz bırakıldığını ve yapılacak yolların uzunluğundan ve buna ayrılacak ödeneğin miktarından bahsedilmediğini belirtmişti. Sınırı belli olmayan, kesinlik ifade etmeyen belirsiz ve genel vaat ve taahhütlerin halkın düşüncesi üzerinde, inandırıcı bir etkisinin olmayacağı ve ciddi bir seçim beyannamesinde bu tür vaatlere yer verilmemesi gerektiği belirtilmişti. Ardından Marşal Yardımı ile kapatılan devlet bütçesinden ve en zaruri kamu hizmetlerinin bile gerektiği gibi karşılanamamakta olduğu eklenmiş ve bu çerçevede gerçekleştirilmesi milyarlarca ihtiyaç duyulan hizmetler için dört sene süresince nasıl bir yol izlenerek yapılacağı sorusunun da göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmıştı.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Beyannamesinde üretim ve millî gelirin artırılacağı, vergilerin düzenlenerek veriminin yükseltileceği ve tasarruf edileceği ifadesinin ise

⁹⁸ Ayın Tarihi, sayı 198, s. 53-61. Ayrıca bkz. 9 Mayıs 1950 Zafer Gazetesi, 9 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi; 9 Mayıs 1950 Ulus Gazetesi; 9 Mayıs 1950 Vatan Gazetesi, 9 Mayıs 1950 Yeni Sabah Gazetesi, 9 Mayıs 1950 Son Telgraf Gazetesi.

bahsedilen süre içinde yeterli gelecek bir gelişime kavuşma inancının kabul edilebilir olmadığı belirtilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi’nin takip ettiği iktisadî ve malî politikaların verimsiz kaldığının ve buna dair II. Dünya Savaşı sonrası tüm ülkelerin savaş öncesi ekonomik durumlarını dahi çoktan aşmasına rağmen ülkemiz için özellikle ziraî üretimimizin bir miktar olsun artırılmamış olması kanıt niteliğinde olduğu belirtilmişti. Demokrat Parti, ticaret hacminin mevcut durumunu yetersiz bulurken vergi düzeltmeleri için beyanname bahsedilen bütçe gelirinin artırılacağı tahminleri için ise iktidarın abartılı bir iyimserlik içinde olduğunu savunmuştu. Bu bağlamda yeni vergiler oluşturulmadıkça ve üretim ve milli gelir gerçek biçimde arttırılmadıkça vergi düzeltmelerini ile elde edilecek gelir fazlası sınırlı kalmaya zorunda olduğu belirtmişti. Yeni vergilerin oluşturulması düşünmek ise, abes bulunmuştu.

İktidarın beyannamesinde yer verdiği tasarruf bahsi için ise Demokrat Partisi’nin ilk günden beri konunun gerekliliği üzerinde ısrarla durmuş olduğu fakat bir türlü iktidarı buna ikna edemediği belirtilmiş, devlet masraflarının ölçsüz şekilde ve gereksiz olarak arttırılmasına devam edildiği vurgulanmıştı. Demokrat Partisi Seçim Beyannamesinde, Cumhuriyet Halk Partisi beyannamesindeki vaatler ve bunların gerçekleştirilme kabiliyetleri hakkındaki düşüncelerini bu şekilde belirtildikten sonra beyanname yer alan iş ve hizmetlilerin niteliği hakkındaki görüşlerini açıklamıştı. Beyannamenin kapsadığı maddelerin büyük bir kısmı alelade devlet hizmetlerine ilişkin olmayan, her parti ve her hükümetin maddî imkânlar nispetinde ele alması doğal olan ve bir seçim beyannamesine sokulmaları bir anlam ifade etmeyen konular olduğu ifade edilmişti. İktidar partisinin yayınlanan seçim beyannamesi Demokrat Parti cephesinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin bu güne kadar takip etmekte bulunduğu iktisadî ve malî politikada gerçekçi bir değişiklik yapmak niyetinde olduğu şekline yankı bulmuştu. Fakat iktidar beyannamesinde bu görüşe istisna bir yenilikte vardı o da, ziraat davasının ön plana alınacağı ifade edilmiş olduğu belirtilmişti. Fakat beyanname görülen bu istisnai gelişim iktidarın 25 yılı geçen uzun bir iktidar devrinin sonunda zaruri olarak kavradığı, bu uzun gecikme ve memlekete çok pahalıya mal olduğu düşüncesi nedeniyle samimi bulunmamış ve bir seçim taktiği olarak kabul edilmişti. Demokrat Parti’nin bu düşüncesine, kabul edilen 1950 yılı bütçesinde böyle bir görüş değişikliğine işaret edecek tek belirti olmaması dayanak kabul edildiği belirtilmişti. İktidarın son zamanlarda ziraat makine ve aletleri getirtmek, ziraata dolayısıyla yardımcı olacak bazı tedbirler almak ve yol yapma işine hız vermek gibi gerçekçi girişimlerinin de olduğunun ancak bunların Amerikalıların Marşal Yardımı’nın çerçevesinde yaptıkları yerinde tespit ve düşüncelerinden kaynaklandığı bildirilmişti. İktidarın ziraat çalışmalarını gündemlerine taşıyacaklarını beyan etmesi Demokrat Parti cephesinde mali ve iktisadi görüşlerde bir fark olmaması nedeniyle yine inandırıcı bulunmamıştı. Çünkü beyannamenin büyük çoğunluğunda memleketi mali ve iktisadi sıkıntıya düşüren eski zihniyetin ürünü olduğu anlaşılır bulunmuştu.

Demokrat Parti heyetince Cumhuriyet Halk Partisi’nin iktisadi ve mali politikalarında ise kendi görüşlerini karşılaştırarak partilerinin iktisadi ve mali fikirlerini daha açık bir şekilde ortaya koyabilecekleri belirtilmişti. İktidarın yürütmüş olduğu iktisadi ve mali politikaların ancak siyasi anlayışlarına paralel olabilecek tek parti sisteminde karşılık bulabileceği belirtilmişti. Devletçilik adı altında ekonomik hayatı da devlet eline geçirmek ve vatandaş

iktisadi faaliyetlerinde de devlet iradesine tabi bir hale getirme niyetinde hareket edildiği ve vatandaşın siyasi ve idari hüküm altına almak gayretinde olukları söylenmişti.

İktisadî kalkınma konusunda ise, Cumhuriyet Halk Partisi'nin devletin girişeceği başka iktisadî teşebbüsler ve devlet tekelliliği yoluna gidildiği belirtilmişti. Muhalefet partisine göre iktidar, müdahaleci, kapitalist, bürokratik ve tekellci bir devlet anlayışıyla tazyik külfetini iktisadî bünye üzerine gitgide ağırlaştırmış ve bu kanal üzerinden hususî teşebbüsü baskı altında bulunduran ve serbest iş sahasını gittikçe daraltma eğilimi içinde olmuştu. Ardından da köy ekonomisini ve ziraat sahasının ilgi dışında bırakıldığı eklenmişti.

Demokrat Parti Seçim Beyannamesine nüfusun %80'inin köylerde yaşamakta olduğunu ve bütün ihmellere ve ilkelliğine rağmen ziraat, millî ekonominin temelini teşkil ettiğini belirtmişti. Bu sebeple de her sahada kalkınmanın, köy temelini kuvvetlenmesi ile gerçekleşebileceğini vurgulamıştı. Demokrat Parti, gösterişçi ve pahalıya mal olan bir devletin, alabildiğine genişleyen bir bürokratik cihazın, kara sapan ve kağının mahkûmu olan geri bir zirâî bünye üzerine kurulamayacağı ve kurulmak istendiği takdirde de millî ekonomi çıkmaza gireceği belirtmişti. Memleketin içinde bulunduğunu düşündükleri iktisadî sorunun başlıca sebebini Cumhuriyet Halk Partisi hükümetinin bu açık hakikatleri kabul etmemesinde bulunmuştu. İktisadi gelişmenin yanlış bir görüşle yolundan saptırılmış olmaması halinde ise yalnız ziraat değil, sanayi, nakliyecilik, madencilik de olduğundan çok daha ileri bir aşamada olacağı belirtilmişti.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin beyannamesi incelendiğinde ise halâ aynı yanlış yolda yürümekte ısrar edildiği savunulmuştu. Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidara gelmesi halinde ise dört sene içinde yine milyarlarca varan masraf ihtiyarından çekinmeyeceği ve bu yükü geçmişte olduğu gibi gelecekte de güçsüzleşmiş zirâî ve iktisadî yapı üzerine yüklemeye devam edeceği vurgulanmıştı. Bu iktisadi politika ısrarının sonucunun bir kalkınma olmaktan çok millî ekonomiyi daha da güçsüzleştirmekten ileri gidemeyeceği belirtilmişti. İktisadî bünyeyi daraltmak ve zaafa düşürmek pahasına elde olan imkân ve sermaye ile tesisi meydana getirmek kalkınma olarak görülmemesi gerektiği yapılan işin ve hizmetin millî ekonomiye sağlayacağı fayda ile ölçülebileceği belirtilmişti. Taşa, toprağa gömecek, israf ve heder edilecek sermayenin ve zararın tecrübe edilmiş ve nafîle yollarda ısrara kaybedilecek zamanın olmadığı söylenmişti.

Üretimin artması, hayat pahalılığının iyileştirilmesi, maliyetlerin düşürülmesi ve memlekette hayat standardının yükselmesi için doğrudan doğruya ve en etken tedbirler iş ve hizmetler ne ise bütün dikkat ve imkânın bu yöne kaydırılması gerektiği belirtilmişti. İktisadî yapının sağlıklı bir hale getirilmesi ile gerçekleşebileceği inancında oldukları belirtilmişti. Millî ekonominin felçli bir halde olduğunu kabul etmek gerektiğini ve devlet genel bütçesi, özel idareler, belediyeler ve köy bütçeleri ile yıllık millî üretimin önemli bir kısmını işaret eden rakamlarla açıklanabilecek malî külfetler dışında devletin millî ekonomiye, doğrudan ya da dolayısıyla yüklediği külfetler de önemli ölçülere vardığı aktarılmıştı. Devlet iktisadî oluşumlarının bir türlü verimli hale getirilmemeleri yüzünden bu memlekete çok pahalıya mal olduğu gibi devlet nakliyeciliğinin de pahalılığı iktisadî hayatı daralttığı vurgulanmıştı. Motorlu vasıtalar, yol yetersizliğine ve akaryakıt fiyatlarının çok yüksek seviyede tutulmasına rağmen, demiryolları ile yarışabilecek duruma geldiğinin altı çizilmişti. Akaryakıt

fiyatlarından farklı olarak Demokrat Parti orman mahsullerinin fiyatlarının da dünya fiyatlarıyla karşılaştırıldığında oldukça yüksek olduğu belirtilmişti. Devlet borçlanabilmek için devlet tahvillerinin faiz oranlarının sürekli yükseltilmesinin ve devlet bankacılığının memlekette faiz ve indirim sınırlarını daima yüksek tutmasının üretim ve iş hayatı üzerinde çok olumsuz etkiler yarattığı vurgulanmıştı. İktidarın vergi olarak alamadıkları borçlanma faizlerini yükseltmek yoluna gidip millî sermayenin devletin tüketici masraflarına yatırılmasını teşvik ettiği belirtilmişti. Devlet tekelciliğinin bir vergi müessesesi olmayı hedeflediği hatta hedefinin çok ilerisine gittiği ifade edilmişti. Amaçlarının iktidarı ve onun seçim beyanamesini eleştirmekten önce Demokrat Parti'nin iktidara geldiği takdirde yürüteceği malî ve iktisadî politikanın tüm yönleri ile ifade etmek olduğu belirtilmişti. Demokrat Parti şeyden önce yeni teşebbüslere girişmeden iktisadî bünyeyi iyileştirecek tedbirlerin alınması gerekliliğinden bahsetmişti. Partice uygun görülen tedbirlerden ilki devlet bütçesini iktisadî bünyenin gücü ile uygun hale getirmektir, sonrasında ise bütçeler dışında iktidarın millî ekonomiye yüklediği külfeti en alt rakamlara indirmek, devlet masraflarında sıkı tasarruflar yaparak hem bütçede denge sağlamak, hem de tasarruf yolu ile elde edilecek kazanç ile doğrudan üretimi artırarak en verimli alanlar seçilecek ve buralara yönlendirileceği şeklinde sıralanmıştı. Tedbirler sonrasında yapılması uygun düşecek düzenlemelerden bahsedilmişti. İş hayatını engellediği düşünülen bürokratik kayıtların ve devlet müdahalelerinin en aza düşürmeye, millî sermaye ve özel girişimlerin hızla gelişim sağlayabileceği imkânlar yaratmak için çalışacakları ifade edilmişti. Millî sermaye ve özel girişimin çalışma güvencesi eksik ve gelişim imkânları sınırlı olan bir memlekete, dıştan sermaye gelmesini beklemenin yanlış olduğu fakat dıştan gelecek teşebbüs sermaye ve ileri tekniğe muhtaç halde bulunduğu belirtilmişti. Ülkenin içine bulunduğu olanaklar ile yetinme mecburiyetinde kaldığı sürece iktisadî cihazlıma seviyesine varabilmenin çok uzun yıllar alacağı, fakat dünyanın içinde bulunulan ilerleme temposunun azami hızda olduğu bir dönemde ayrılacak bu zamanın daha da geri kalmamıza neden olacağı düşünülmüştü.

1950 seçimi taraflarından Demokrat Parti, iktidarın geçmişte yürüttüğü siyasetin sermaye ve girişime karalı bir tavırla gerekli önemi verilmemesini ve varlık vergisi gibi tedbirlere başvurulmuş olmasını, dış sermaye önleyecek adımlar atılmasını, zayıf buldukları iktisadi yapının önemli etkenlerinden görmüştü. Demokrat Parti, iktisadi ve malî alanlarda takip edeceğini taahhüt ettiği adımların, ülkenin iktisadî cihazlanmasını hızlandıracağı, üretimi ve millî geliri arttırarak genel hayat standardını yükselteceğini belirtmişti. Sadece köylüyü değil, geçim sıkıntısı içinde bulunan işçileri, dar ve sınırlı geliri olan halkın büyük bir kısmı için yaşam şartlarını iyileştirmenin ve hayat pahalılığına tek etkili çarenin partilerince yürütülecek iktisadi ve mali yol olduğu vurgulanmıştı. Yürütülecek bu iktisadi politikaya paralel olarak görülen işçi ve köylü meselelerinin üzerinde önemle durulacağı ve batı demokrasilerinde olduğu gibi iktisadî imkânlarla uygun olarak hızla neticelendirmek gayretinde olacakları ifade edilmişti.

Demokrat Parti seçim beyanamesinde sandıktan çıkmaları halinde taraflarınca yürütülecek iktisadî ve malî politikalar sonrasında siyasî ve idarî meseleler hakkında görüşlerine yer vermişti. Demokrat Parti kuruluşundan itibaren siyasî bünyenin tam manasıyla demokratik bir iyileştirme yönünde adımlar atılması için mücadele verdiğini vurgulamıştı. Yeni ve demokratik bir anlayışla toplumsal ve iktisadî bünyede var olan düzensizliklerin

iyileştirilmesi ve düzenlenmesi siyasî sistemin yoluna girmesinde vazgeçilmez bir yol olarak görüldüğü ifade edilmişti. Bunun bir sebebi de Demokrat Parti'nin görüş ve fikirlerini iktidarın başlangıçtan itibaren zaman zaman hafiflemiş olsa da şiddetle yadırgayarak mücadeleye girişmiş olmasına bağlanmıştı. Verdikleri mücadelenin ancak tek parti zihniyetinin kanunlardan, telâkkilerden ve artakalan ne varsa tamamından temizlenmesiyle sona ereceği vurgulanmıştı. Demokrat Parti'nin kuruluşundan beri ülkenin demokrasi yolunda önemli bir aşama kat ettiği belirtilirken Sovyet Rusya haricinde otuz sene devam eden iktidar dönemi eleştirisine de yer verilmişti. Memlekette gerçek bir demokrasinin yaşanması için serbest yapılan seçimlerle millî iradenin hâkim olması ve iktidarın bu şekilde ortaya çıkması gerektiği ifade edilmişti.

Seçimler sonrasında iktidarların değişmesinin doğal bir süreç olduğu ve bunun toplum hayatında seçmenin aklında en ufak bir endişe yaratmayacak tabii bir olay haline getirmeyi partice milli bir sorumluluk olarak görmekte oldukları ifade edilmişti. Bu sebeple özellikle seçim devresinin ülkece sakin bir şekilde geçirilmesini amaçladıkları için her türlü tahrik karşısında ağırbaşlı ve temkinli davrandıkları vurgulanmıştı. Seçim süreci boyunca iktidarın haksız iftiralarına maruz kalmalarına rağmen temkinli davranışı elden bırakmazken diğer taraftan da partilerini gülünç buldukları bu danışıklı iftiralar ile şaibelenendirilmeye kalkışılmasına sakinlik ve ağır başlı tavırlarını korudukları belirtilmişti. Ancak, partice inandıkları seçimler boyu sakinlik ve temkinli davranma düşüncelerinin iktidarın yürüttüğü iddia edilen şiddet havası ve özellikle son zamanlarda giriştikleri faaliyetler karşısında partilerinin hareketsiz kalmasının artık zarar vereceği düşünülmüştü.

Seçim taraflarından Demokrat Parti, iktidarın kin ve husumet hisleri uyandıracak, millî dayanışmayı bozacak ve memlekette huzur ve güven sarsacak usullere başvuran bir zümre olduğunu ve bu hareketin memleketin yakın geleceği için tehlikeli bulduklarını ifade etmişlerdi. İktidarın memlekete verebileceği zararın önüne geçmenin tek yolu ise ana muhalefet için onları kimlik ve mücadele metotları ve genel düşünceleri tanıtmak gerektiği savunulmuştu. Seçimlerin dürüst olarak yapılır ise millî irade Demokrat Parti'nin yanında duracağını ve takip edilecek yolun da partinin kuruluşundan itibaren esas olan zihniyet ile uygun olacağı belirtilmişti.

Partinin dört buçuk yıllık faaliyetiyle bütün milletçe malûm olan kimliği, bir iktidar değişikliğinin memlekette hiçbir sarsıntıya meydan vermeyeceğini ve bilhassa eski eğilimleri önleneceği ifade edilmişti. Hiçbir vatandaş ve sınıfın iktidar değişikliğinden etkilenmeyeceği hatta millet iradesine ve ileri fikirlere dayanan bir idarenin nimetlerinden faydalanılacağı ifade edilmişti. Anayasada vatandaş hak ve hürriyetlerini ve millet iradesine dayanan istikrarlı bir devlet düzenini güvence altında bulunduracak uygun değişiklikler yapma planlarından bahsedilmişti. Mevcut anayasanın, millet hâkimiyetini kabul etmesine rağmen, kuvvetler birliği esasına dayandığı ve vatandaş hak ve hürriyetini yeterince güvence altına almaması konusunda eleştiride bulunularak sonuç olarak millet hâkimiyeti yerine zümre hâkimiyetinin doğduğu belirtilmişti. Vatandaş haklarını güvence altında bulundurmak ve tam özgürlüğe kavuşulmasının yanında adalet ve idare alanlarının iktidar baskından kurtulması gerektiği ifade edilmişti. Memur haklarının kanunlarla korunması gerektiği şahıs ve zümre emirlerinden kurtarılmalara gerektiği ifade edilmişti. Bununla paralel olarak memleket ihtiyaçlarının karşılanabilir olması için tüm devlet alanlarında düzenleme gerektiği vurgulanmıştı. Hizmet

veriminin artırılmasıyla tasarruf elde edileceği de belirtilmişti. Tüm bunlar gerçekleşirken kimsenin mağduriyetine meydan verilmeyecek bir yol bulunacağı ifade edilmişti.

Dış siyaset konusunda ise müttefikler ve dost olarak nitelendirilen Birleşik Amerika ile siyasi ve iktisadi ilişkileri kuvvetlendirmeyi amaçladıkları belirtilmişti. Dış siyasetin başarılı sayılmasının başlıca etkeni olarak barış ve emniyetinin sağlanmasının vatan borcu olarak gördükleri belirtilmişti. Demokrat Parti’nin geçmişte yaşanmış tecrübeleri ve önceki iktidarın hatalarını göz önünde bulundurarak memleket işlerini gerçekçi bir görüşle ve yepyeni bir zihniyetle ele alacakları belirtilmişti. İktidarın imkânsız vaatler verdiği belirtilerek bunu Türk milletinin yüksek anlayışına, eleştiri ve yargılama kudretine karşı açık bir saygısızlık olarak gördükleri vurgulanmıştı.

Her yerde ırk, din, mezhep ve sınıf farkları gözetmeden bütün vatandaşların hak ve hürriyetlerinin eşit olması, memleketi iktisadî ve kültürel bir bütün haline getirmek suretiyle millî birliği en kuvvetli şekilde gerçekleştirmek amacıyla oldukları belirtilmişti. Seçim günü iktidara gelmesi halinde uygulanacak programın açık bir şekilde anlatıldığı belirtilerek son sözün millete ait olduğu ifade edilmişti.

b) Radyo Konuşmaları

i) Enver Atakan⁹⁹

6 Mayıs 1950 tarihli Cumhuriyet ve Vatan Gazetesi sayfalarında İstanbul Radyosu’nda Demokrat Parti adına konuşan İl İdare Kurulu Başkanı Enver Atakan’ın konuşmasına yer ayrılmıştı. Aynı zamanda İstanbul milletvekili adaylığı olan Atakan, konuşmasında tek partinin millet iradesini temsil edemeyeceğini, hür ve medenî milletlerin inandığı çok partili rejimin zarurî olduğunu” anlatmış, bundan dolayı Demokrat Parti’nin niçin kurulduğunu izah etmiş; *“Demokrat Parti’nin en büyük gayesinin aziz vatandaşların ıstıraplarını dindirmek olduğunu”* söylemiş, yeni Seçim Kanununun iyiliğinden bahsetmişti. Konuşmasında vatandaşlara seslenen Atakan, seçim sandığına mutlaka gidilmesi gerektiğini, hak ve hürriyetlerine kavuşmak için silahlı kahramanlara ihtiyaçlarının olmadığını ve bunu değiştirmek için de oy kullanmaları gerektiğini belirtmişti. Partisinin millî hâkimiyete gönül verenlerin ocağı olduğu da eklemişti. Demokrat Parti’nin halkın ifade etmek istediği istek ve arzularına tercüman olmak, bu isteği karşılamak için işin başına millet hizmetine geçebilecek ehliyetle sahip insanlarla çalışılması gerektiği, şayet bir gün daha iyi bir düzen bulunduğunda yine millet iradesi karar verirse yerlerini onlara bırakılacağı düşüncesiyle temellendirildiğini ifade etmişti. Bünyesinde bulunduğu partinin amacının her şeyin daha iyi şartlara gitmesini sağlamak olduğunu belirtmişti. Oy veren vatandaşların hürriyet kahramanı olacağını vurgulamıştı.

ii) Firuzan Tekil¹⁰⁰

6 Mayıs 1950 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, Demokrat Parti İl İdare Kurulu azası Firuzan Tekil’in 5 Mayıs’ta konuşmasını sayfalarına taşımıştı. Konuşmasında, iktidarın şimdiye kadar

⁹⁹ 6 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi; 5 Mayıs 1950, Vatan Gazetesi.

¹⁰⁰ 6 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi.

yapmayı vaat edip yapmadığı hususları açıklamış, fiyatların diğer ülkelere oranla Türkiye’de çok yüksek olduğunu belirtmiş, seçim kampanyası esnasında iktidar partisinin verdiği vaatlerini inandırıcı bulmadığını, verilen vaatlerin teminatı olacak önceden yapılmış olan işlerle tezatlık oluşturduğunu belirtmişti.

iii) Muhlis Ete¹⁰¹

6 Mayıs 1950 tarihli Zafer Gazetesi, Muhlis Ete’nin konuşmasına yer vermişti. Muhlis Ete, konuşmasına mali konularla başlamıştı. İktidarın iktisat politikasında saydığı tedbirlerde güdeceği esas bütçe ve onu vergilerle besleyen vatandaşların mali durumu ile orantılı hareket etmek gerektiğini ancak Cumhuriyet Halk Partisi’nin iktisat kurallarına uymayıp maalesef planlı bir şekilde hareket etmediğini; açıklıktan mahrum olan parti programlarının ve bunlara mensup bakanların hazırlıksız bir surette iş başına gelmelerinin doğru olmadığı belirtmişti. Türkiye’nin bir ziraat memleketi olduğunu Ziraat Bakanlığı’nın köylüye doğru yolu göstereceği ve ona yardım edeceği yerde, çıkardığı kanun ve tüzüklerle ziraat, orman ve hara işletmelerini takviye ederek yalnızca kendileri düşündükleri vurgulamıştı. Köy bölgelerinin sulanmadığı gibi bataklıkların da kurutulmadığına sözlerinde yer vermişti. Ardarda açılan fabrikaları eleştiren Muhlis Ete, doğal yün ve ipeğin Türkiye’de üretilmesine rağmen sunî yün ve ipek fabrikalarının açılmasını milletin yüz milyonlarca lirasının hükümet tarafından boşa harcadığı şeklinde değerlendirmişti.

Muhlis Ete, bundan sonra Demokrat Parti’nin iktisadî siyasetine dair konuşmuştu. Demokrat Parti’nin iktisadî siyasetinde ana kaidenin, programlarının 17 inci maddesinde açıkça belirtildiğini söylemişti. Söz konusu madde ile aynı zamanda Parti olarak devletçilik fikrini nasıl yorumladıklarının açık bir ifade edilişi olarak belirtmişti. İktisadî alanda fark ettikleri ve uzun zamandan beri devam eden boşluğu bir an önce doldurmayı, iş hacmini genişleterek vatandaşlarının geçim ve refah seviyesini yükseltme konusundaki planlarından bahsetmişti. Devletin bu aşamadaki tavrının doğrudan doğruya iktisadî faaliyetlere girişmesi, yaptığı düzenlemeler teşvik ve yardımlarla özel teşebbüs ve sermayenin en uygun ve hızlı bir şekilde gelişmesini sağlayacak nitelikte olması gerektiğinden bahsetmişti.

Özel teşebbüs ve sermaye faaliyetlerinin ve tasarruflarının devlet tarafından düzenlenmesini değerlendiren Muhlis Ete, özel teşebbüs menfaatleriyle genel menfaatin uzlaştırılmaya çalışılması ve korunma zorunluluğunu yarattığını belirtirken Partice benimsedikleri fikrin özel mülkiyete dayandığı, vatandaşın iktisadî hürriyetlerini koruyan ve özel teşebbüsü esas tutan bir rejim olduğundan bahsetmişti. Devletin iktisadî sahada özel teşebbüsü temel alması, devlet işletmelerine ve kooperatiflere yer vermemek manasına gelmeyeceği özel teşebbüs yanında kooperatif oluşumlarına ve belirli sahalara tekel edecek işletmelere de yer verilmesinin modern iktisat düzeninin bir icabı sayılması gerektiğini vurgulamıştı.

Muhlis Ete, devletçilik anlayışının devlet işletmeciliğinden ziyade “devlet düzenlemesi” şeklinde anlaşıldığını, devletin iktisat politikası ve iktisatla olan alâkası, muhtelif iktisat kollarının gelişmesi için alması gereken teşvik, himaye ve denetleme tedbirleri şeklinde görülmesi gerektiğini belirtmişti. Konuşmasında devlet tesis ve işletmeciliğinin, tekel

¹⁰¹ 6 Mayıs 1950, Zafer Gazetesi.

vasfında olan özel teşebbüs ve sermayenin ele alamayacağı işlere, kamu hizmetlerine verilmesi gerekliliği vurgulanmıştı.

Demokrat Parti'nin özel mülkiyet ve şahsî hürriyete dayanan bir iktisat rejimine ait bakış açısına sahip olduğu ve iktisadın asli sahibi olarak vatandaşları ve şirketlerde özel teşebbüsler olarak gördüklerini eklemiştir. Fakat esaslı ve durulmuş bir iktisat politikası tanzim ve derlemek için, memleket iktisadî bünye ve münasebetlerini incelemek üzere, bilimsel kimlik veya iş hayatındaki başarılarıyla tanınmış iktisatçılardan birleşik bir iktisadi araştırma merkezinin kurulmasından; millî ekonomiyi ilgilendiren esas olaylar ve bilhassa devletin iktisatta alacağı görevlerin nitelik ve kapsamı bu kurulda görüşüldükten sonra katiyet kazanacağını planladıklarından bahsetmiştir.

iv) Mükerrerrem Sarol¹⁰²

6 Mayıs 1950 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Demokrat Parti il idare kurulu azası olan Dr. Mükerrerrem Sarol'un 5 Mayıs günü yaptığı radyo konuşmasına yer verilmişti. Sarol'un konuşmasından, bilhassa gençliğe hitap ettiği vurgulanan haber metninde Türk gençliğinin tarihin hiç bir devrinde inkılap hareketlerine seyirci kalmadığı ve inkılâpçı gençlikle işbirliği yapılarak bu çetin davada tam bir cevap ile çıkacaklarına dair inançlarını belirttiği sözlerine yer verilmişti. Haberin devamında Sarol'un, Cumhuriyet Anayasası'nın ve memleketin kanunlaşan ve kabarık katmerleşen bir antidemokrasi tufanı içinde bulunduğu ve yeni bir diktatörlüğü ve keyfi gidişin imkânsız kılınması gerektiği sözleri konuşmasından aktarılmıştı.

v) Nazlı Tlabar¹⁰³

Demokrat Parti adına Radyoda konuşan Nazlı Tlabar, demokrasinin halk için, halkla beraber ve halk İradesi olduğunu belirtirken Cumhuriyet Halk Partisi'nin ise devletin ve idarenin halk üstünde ve halktan ayrı bir müessese olduğuna dair bir tutum içinde hareket ederek siyasi ve iktisadî bütün icraatını bu tutuma göre yaptığını söylemişti. Siyasî sahada demokrasiyi geliştirmekte dört seneden beri maruz kalınan bütün zorlukların bu tutum ve Halk Partisi'nin totaliter görüşü nedeniyle olduğunu ifade etmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin en büyük zaafının halkın ötesinde bir devlet fikrine bağlı olmasından kaynaklandığını belirten Tlabar, iktidarın bu tutumuyla sadece kendi kimliğine sadık kaldığını da konuşmasına eklemiştir.

vi) Orhan Mete¹⁰⁴

Orhan Mete'nin 7 Mayıs gününde yaptığı radyo konuşması 8 Mayıs 1950 tarihli gazetelerde yer almıştı.

Demokrat Parti İstanbul ili Basın Bürosu şefi olan Orhan Mete, Partisi için vatandaşlardan oy isterken demokrasi ve diktatörlük hakkında ve 14 Mayıs'ın iktidarın tasfiye edileceği ve Demokrat Parti yegâne siyasi kuvvet olarak seçimden çıkacağı bir gün olarak biteceğini belirtmişti.

¹⁰² 6 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi.

¹⁰³ 7 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi.

¹⁰⁴ 8 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi.

c) Diğer (Bir Demokrat Adayı'nın Notları) ¹⁰⁵

Beyannamede refah ve rahat bir yaşamın tüm vatandaşların hakkı olduğu belirtilmişti. Halka rahat bir yaşam sunmanın hükümetin vazifesi olduğu ve refah seviyesinin, memleketi idare edenlerin yeterliliği ve uygunluğunu gösteren tek belirti olduğu ifade edilmişti. Dört seneden beri sorumluluk mevkiinde olan isimler arasında birçok değişikliklere şahit olunduğu iş başına gelen hükümetlerin vatandaşlara refah ve ucuzluğu vaat ettikleri fakat bu vaatlerin fiyat indekslerinin yalanlamasıyla sonuçlandığı vurgulanmıştı. Mevkii sahiplerinin iş hacminin genişletileceği yönündeki bahisleri ise iş bulamayanların sayısı gün geçtikçe artmasıyla boşa çıktığı belirtilmişti. Vatandaşa ziraat ve sanayinin kalkınma yolunda büyük hamle hazırlığı yönündeki müjdelerin de altı doldurulamamış olduğu ifade edilmişti.

Vatandaşın zengin topraklar üzerinde yaşamasına rağmen sürekli ve sayısız ihmaller yüzünden son senelerini iâşe sıkıntısı, yakacak yetersizliği ve hayat pahalılığı içinde yaşadığı belirtilmişti. Yurdun birçok köşesinin harap ve bakımsız bırakıldığı vurgulanmış, yaşanan orman yangınları ile servet kaynakları tahrip edilmiş olduğu belirtilmişti. Yatakları düzenlenmeyen suyollarının ziraî nüfusun emniyeti açısından büyük bir tehlike yarattığı eklenmişti. Pahalılığın ve gıdasızlığın zemin hazırladığı verem salgının halkın bünyesini zaafa uğrattığından bahsedilmişti. Vatandaşın hayat şartlarının Batıyla kıyaslanamayacak kadar düşük standartlarda izlediği belirtilmişti. Özel çıkarları ön planda tutan yürütme unsurlarının meydan vermeyeceği birçok sıkıntı, ülkede kronik bir hal almaya başladığı vurgulanmıştı. Vatandaşın ağır ve dengesiz şekilde alınan vergileri ödediği halde, katlandığı fedakârlığın karşılığı olacak bir hizmet almadığı vurgulanmıştı. İktidarın yetkilerine son derece bağlı olmasına rağmen yerine getirmediği taahhütler için vatandaştan her zaman hoşgörü istediği ifade edilmişti.

Hükümet çalışmalarının kıymeti, verdiği neticelere göre ölçülebileceği ve milletlerin yazgısı için iyi niyetin yeterli olmayacağı belirtilmişti. Uzun yıllar yürütülen iktidarda halka hizmet etmek ve onun ihtiyaçlarını karşılama yükümlülüğünün şimdiye kadar vaat edilen sonuçlara ulaşmadıysa aynı tecrübelerde ısrar etmek farklı neticeler beklentisi doğuramayacağı vurgulanmıştı.

Bütçe açıkları, para dengesizliği ve iyi işlemeyen dış ticaret faturaları, hata ve ihmallerden sorumlu makamlar yerine vatandaşa ödetildiği belirtilmişti. Halkın sonu gelmez fedakârlıkları ve düzeltilmeyen hatalarla mamur ve müreffeh bir vatan yaratılamayacağı yalnızca bilime dayalı bir siyasetle olabileceği ifade edilmişti. Türkiye'nin yeni bir zihniyet ve siyaset anlayışının benimsenmesiyle refah yolunda ilerleyebileceği vurgulanmıştı. İktidarı hizmet ve feragat mevki olarak görmeyen bir iradenin iş başında geçirdiği her yıl, Türkiye'nin geleceği için kayıp olacağı belirtilmişti.

Metin, Demokrat Parti'nin halka hizmet anlayışıyla devam etmişti. Hükümetin halka hizmet hususunda, memura örnek olması gerektiği ve siyasî, idarî faaliyetlerin bu ruh ile yürütülmesi gerektiği belirtilmişti. Devlet teşkilâtının, vergi mükellefinin alın teri ve kazancı sayesinde beslenen toplumsal bir parçası olduğu ve idare unsurlarının vazifesinin, halk kitlelerine hizmet vermek olduğu vurgulanmıştı.

¹⁰⁵ 9-14 Nisan 1950, Zafer Gazetesi.

İdarî teşkilâtın halka hizmet kabiliyeti, hükümet erkânının taşıdığı zihniyete bağlı olarak iktidarın sorumluluk endişesinden soyutlanması, bir hizmet mevkiî olmaktan çıkarak bir hayat tarzı haline geleceği ifade edilmişti. Yetki ve vazife kavramları arasındaki alâkanın zayıflaması, kamu hizmetlerinin yozlaşmasına zemin hazırlayan bir etken olarak gördükleri belirtilmişti. Yüksek makam sahiplerinin yetkilerini şahıslara verilmiş bir ayrıcalık kabul etmeleri, memur sınıfının vazife anlayışı üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı vurgulanmıştı. Memurların, hükümetten emir alan, fakat halka hizmetle görevli olduğu ancak bir memurun geleceği, halk nazarında değil, emir veren makamlar üzerinde uyandıracacağı izlenime bağlı olduğu belirtilmişti. Âmirler, vazife sahiplerinin mesaisini özel çıkarlar cephesinden kıymetlendirmedikleri müddetçe, resmî teşkilâtın halkı tatmin edebilmek ihtimalinin düşük olduğu ifade edilmişti. Yürütme parçalarının özel çıkarlara layıkıyla hizmet edebilmeleri ancak hükümet makamlarının alâka ve hassasiyet göstermeleriyle mümkün olabileceği vurgulanmıştı. Hükümetin halka hizmet hususunda, memurların bütün kademelerine örnek olmakla yükümlü olduğu ifade edilirken aynı zamanda halkın ihtiyaçlarını dikkatle takip etmeyi, danışma ve aracıyı beklemeden yardım edebilecek ve resmî işlerin takibinde her türlü güçlüğü çözmeyi vazife bilen bir idare zihniyeti yaratmaya çalışacağı belirtilmişti. Yönetmeliğin halk üzerinde güçlük yaratmak yerine, hukukun ve nizamın korunması için hazırlandığı vurgulanmıştı. İdarî yetkiler iş takibinde halka engeller çıkarılması için terfi edilmedikleri belirtilmişti. Yetkisini millettten alan bir teşkilâtın hiçbir meselede iş sahiplerine karşı iyi niyet ve kolaylık sağlamaya çalışması gerektiği vurgulanmıştı. Halkın üretim hususunda formalite zorluklara maruz kalmasını, keyfi takdire bağlı tutulmasını ve bekletilmesini önlemek için çalışılacağı belirtilmişti. En yüksek memurdan en küçüğüne kadar, hiç bir resmi sıfat sahibinin baskı zihniyetiyle hareket etmesine fırsat verilmeyeceği ifade edilmişti. Devlet dairelerinin faaliyeti ve teşkilâtı, halka temin ettikleri çıkar cephesinin de inceleme ve denetlemeye tabi tutulacağı belirtilmişti. Vatandaşa yaptıkları muamele ve onun ihtiyaçlarına hizmet kabiliyetleri, memurların meslekî kıymetine ölçü tutulacağı; devlet dairelerine işi düşenlerin tavassut ve iltimas aramağa mecburiyet duymaksızın Esas Teşkilât kaidelerince tam bir fiilî eşitlik içinde işlerini gördürmelerinin sağlanacağı ifade edilmişti.

İş hayatının gelişmesini temin eden en mühim etkenin emniyet duygusu olduğu ve oluşabilecek güvensizlik ortamının piyasalarda bir tereddüt yaratacağı belirtilmişti. Teşebbüs erbabının işlerini genişletmek ve yeni yatırımlara girişmek yolundaki engellerden birinin resmî makamlar tarafından ne şekilde bir müdahale yapılacağına bilinmemesi olduğu belirtilirken keyfi müdahaleler neticesinde her an zarara uğramak endişesi içinde bulunan bir piyasa bünyesinin uzun vadeli üretim faaliyetine gereken önemi veremeyeceği vurgulanmıştı. Bu sebeple yürütme parçalarının düzenleme ve müdahale yetkisini son derece ihtiyat ve tedbirli kullanılmasını zorunlu gördükleri belirtilmişti. Memleket bünyesini faaliyet serbestisine ve genel güvene dayanan bir iktisat nizamı yaratmak için çalışılacağı ifade edilmişti. Tüm bu nedenlerden dolayı idare sorumlulukları üstlenildiği takdirde hükümetin iktisat siyasetine vereceği yön önceden tespit ve ilân edileceği belirtilmişti. 7 Eylül Kararları'na atıf yapılarak sürpriz niteliği taşıyan acele hazırlanmış ve neticesi takdir edilmemiş tedbirlere başvurulmayacağı ifade edilmişti.

Çalışan sınıfın hukukunu korumaya çalışılacağı gibi işçi ücretlerinin de satın alma gücünü yükseltme isteği içinde olduğu belirtilmişti. Hayat pahalılığının orta halli ve fakir halk

tabakasının geçimini tehdit eden bir yıkım olduğu vurgulanırken son on sene içinde, genel fiyat seviyesinin yaklaşık olarak beş kat yükseldiği de eklenmişti. Bu pahalılığın kâğıt para ihracının ve bütçe açıklarının yarattığı iktisadî dengesizliğin sonucu olduğu belirtilmişti. İkinci Cihan Harbi'nin başlangıcından itibaren uygulanan malî tedbirlerin, yatırımcı ve ücretli sınıfın çıkarlarına zarar verdiği ifade edilmişti. Vergi çalışmasının yük merkezi, zarurî ihtiyaç maddeleri üzerinde toplandığı ve kolay fakat adaletsiz bir gelir kaynağı olan bu dolaylı vergiler, geçim sıkıntısı çeken ailelerin bütçesinde ağır bir baskı yarattığı belirtilmişti. Kâğıt paraların oluşan düşük değer de tasarruf sahiplerinin, işçilerin, emeklilerin ve memurların malî vaziyetlerini etkilediği belirtilmişti. Pahalılık başladıktan sonra, ilk fiyat yükselişleri piyasa değerleri esnek ihtiyaç maddelerinde belirlediği, gıda maddelerinde ve tüketim eşyasında, tekel mamullerinde ve ulaştırma tarifelerinde ise kesintilerle zam görüldüğü belirtilmişti. Ücretler ile pahalılık arasında bir uyum sağlanamadığı ifade edilmişti. Devam eden piyasa pahalılığında genel teamüle en geç uyum sağlayan insan emeği bedeli olduğu belirtilirken ücretli sınıfın gelirindeki artışın, fiyat yükselişlerini uzun bir gecikmeden sonra ancak yetişebildiği belirtilmişti.

Türkiye'de yaşanan bu pahalılığın, işçi sınıfının çıkarlarına, ücretlerine ve geçim ihtiyaçlarını karşılayabilme gücüne zarar vermekle kalmadığı aynı zamanda, iş hacminin genişlemesine de engel olduğu ifade edilmişti. Kâğıt para basmakla devlete sağlanan gelirlerin 700 milyon lirayı aştığı ancak para hacminin bu kadar artmasına rağmen, üretim sahasında olumlu gelişme görülmediği aktarılmıştı. Enflasyona sebebiyet veren para miktarının üretim hacmine nispetle ölçüsüz çoğaltılması hamlesiyle bazı zümrelerin kazancı artarken geniş bir kesim ise geçinmek hususunda zorluk çekmesine sebep olunduğu belirtilmişti. Enflasyonun gelir yetersizliği dolayısıyla, tüketici kitlesinin mal talebini asgarî seviyeye düşüren bir zorlama tasarruf niteliğinde olduğunu ifade etmişti. Enflasyonun üretim maliyetinin yükselmesine ve ihraç maddelerinin sürümünde güçlükler belirmesine sebebiyet verdiği, ihracatın istikrarsız bir konjonktür takip etmesini ve sermayelerin marjinal kazançları düşürdüğü belirtilmişti. Yatırım faaliyetinin durgunlaşmasının iş hacminin gelişimini güçleştirdiği ifade edilmişti. Sermaye yatırımlarının yetersizliği, üretim teşkilâtının göreceli olarak tekel şartlarına eğilim göstermesine zemin hazırladığı ve üretimde işçi sınıfının sendika ve grev hukukuna dayanarak iktisadî menfaatlerini korumasının güçleşeceği belirtilmişti. Tekel rejimlerinde, ücret zamları kolaylıkla fiyatlar ve iş hacmi üzerinde etki uyandırabildiği, fiyatların ücretlere paralel olarak yükselmesi gerektiği ve işçi sınıfının eline geçen paranın azalmasının önlenmesi gerektiği belirtilmişti. Fakat iktidarın yürüttüğü siyasetin işsizliği önlemek üzere, bir hazırlık içermediği belirtilmişti. Ücret meselesini, taraflar arasında haksızlığa ve adaletsizliğe meydan vermeyecek esaslara bağlanması gerektiği işçinin istismarına imkân bırakmayacak bir ücret rejimi geliştirileceği ifade edilmişti. Para kıymetine istikrar kazandıracak ve piyasalara ucuzluk getirecek tedbirleri ihmal edilmeyeceği vurgulanmıştı. İktisat siyasetinde hedeflerinin ucuzluk olduğu belirtilmişti. Değişmeyen düzen ve şartlar ile tüketicinin istismarının devam edeceği ifade edilmişti. Memlekettin barış ve asayişten sonra en çok ihtiyaç duyduğu şeyin istikrarlı fiyatlandırma olduğu belirtilmişti.

İktidarın İkinci Cihan Harbi başlangıcından itibaren fiyat seviyesinin istikrarını muhafazaya büyük bir önem verdiği ve 1940 senesinde Milli Korunma Kanunu'yla mal darlığı, vurgunculuğu ve pahalılığı önlemek üzere hükümete geniş yetkiler verildiğini

hatırlatmıştı. Ardından Millî Korunma hizmetleri için, hükümet emrine yüz milyonluk ödenek ayrıldığı fakat daima olumsuz etkiler yarattığı belirtilmişti. İktidarın yaşanan pahalılığı kamuoyundan gizlemek üzere gayret sarf ettiği belirtilmişti. Enflasyon başladığı zamanda, piyasada oluşan fiyat hareketleri kamuoyuna bir refah belirtisi gibi gösterildiği, resmî makamların tedavüldeki para miktarının arttığını belirterek gururlandıkları belirtilmişti. Resmî yorumların ve parlak vaatlerin geçim sıkıntısını hafifletmesine yetmediği belirtilmişti. Gittikçe ülkeyi saran ümitsizliğin hükümeti Varlık Vergisi ve 7 Eylül Kararları gibi hesapsız hamlelerle sevk ettiği vurgulanmıştı.

Pahalılıkla mücadeledeki iktidarın hatalı görülen davranışının sebep yerine sonuç üzerinde uğraşması olarak belirtilmişti. İktisadî kanunların etkisini dikkate almaksızın tüzük hazırlamanın, nizamname çıkarmanın, talimatname yaymak, genelge göndermek veya emir vermek suretiyle piyasaya yön vermenin kötü sonuçlar doğurduğu ifade edilmişti.

Var olan pahalılığın sebebini bütçe masraflarının kabarması ve paranın itibardan düşmesine bağlayan Demokrat Parti, bütçe masraflarındaki dengesizliği düzeltebilecek kuvvette bir hükümetin iş başına gelmesi gerektiği vurgulanmıştı. Bütçe meselelerinde israfın tasarrufa üstünlük sağladığı, kamu hizmetlerinin halka kazancının gittikçe azaldığı, vergi mükellefinin ödemek mecburiyetinin de olduğu faturalara zam yapıldığı ve iktisadî kaynakların kıymetlendirilmemiş, iş hacmi genişletilmemiş ve üretim tekniğinin geliştirilmemiş olduğu ifade edilirken buna rağmen "lüks devlet" yaratılmak istendiği belirtilmişti. Devlet halkın ödeme gücünden fazla harcama yaptığını, malî dengenin açığının böylece büyüdüğü ve para kıymetinin düştüğü belirtilmişti. Bütçe dengelenmeden ve istikrarlı bir para rejimi kurulmadan pahalılığın biteceğine inanmanın gerçekçi olmayacağı ifade edilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin on senelik tecrübesinin bütçe dengesini korumaya ve yaşanan parasal sıkıntıları çözülemeye yetecek güce ulaşmadığı belirtilmişti. Pahalılık mücadelesini kesin neticeye erdirmeye için paranın itibarının iadesinin yapılması, bütçenin dengesinin oluşturulması, tekellerin kaldırılması ve vasıtalı vergilerin indirilmesi konularında çalışmayı görev edindikleri belirtilmişti.

İktisat konusunda Türk parasının durumuna da değinilmişti. Ülke paralarının milli hâkimiyet ve devlet itibarının sembolü olduğu Milletlerin iktisadî geleceğinin, parasal güçlerine bağlı olduğu ifade edilmişti. Ülkeye dışarıdan sermaye akmasının veya ülkeden dışarı sermaye kaçırılması, para rejimine ve hukuk nizamına gösterilen güvenliğe bağlı olduğu belirtilmişti.

Türk parasının millî iktisadı için dört konuda düzenleme ön gördüklerini belirtilmişti. Birinci olarak tedavülde bulunan metal ve kâğıt paraların nitelikleri ve çeşitlerinin uyumsuzluk içinde olduğu model, ayar ve ağırlık itibarıyla millî hâkimiyeti temsil edecek ve kullananlar tarafından benimsenecek vasıfta madeni ve banknot çıkararak para kargaşasına son verileceği belirtilmişti. İkinci olarak enflasyonun durdurulması, istikrarın ilk şartı olarak görüldüğü sürüm kurumlarının, bütçe açıklarını yamamak mecburiyetinden kurtarılacağı belirtilmişti. Merkez bankasını hükümetin malî ihtiyaçları karşısında bağımsız bir mevkie getirilmesi gerektiği ifade edilmişti. Bütçelerin, mahallî idarelerin veya iktisadî kamu kuruluşlarının açığını sürüm kanalıyla millete ödetilmemesi gerektiği ve sürüm kurumlarını malî dengesizlikleri genel menfaat aleyhine olarak düzenlenmesine hizmet eden bir araç

olarak görülmemesi gerektiği belirtilmişti. Üçüncü olarak tedavüldeki kâğıt paranın memleket menfaatine uygun değerde kalması gerektiği gibi kâğıt paranın keyfi olarak edilmesinin de enflasyona sebep olacağı vurgulanmıştı. Bir an önce İstikrar Kanunu'nun çıkarılması ve Türk parasına ülke içinde ve dışında kıymet ve itibarı tekrar kazanması gerektiği belirtilmişti. Altının keyfi sürüme fırsat vermeyen sağlam bir sistem olduğu. İktisadî hayatı ferahlatmak, yalnız altın sayesinde olabileceği belirtilmişti. Son olarak dış ticaretin sorumluluğunu kâğıt para rejimine ve kambiyo denetleme sistemine ait olduğu ifade edilmişti. Kambiyo kontrol altına tutulduğunda memleket içinde tedavül eden satın alma kuvveti toplamı ile haricî hesaplar bilançosu arasındaki ilginin kaybolduğu, üretim maliyeti ile milletlerarası fiyatlar arasında uyumsuzluk oluştuğu belirtilmişti. Altın ölçeğinin ise üretim maliyetini ve satın alma kuvvetini haricî hesaplar dengesine göre otomatik bir şekilde ayarladığı belirtilmişti.

Ardından bütçe dengesi ve masraflar konusuna geçilmişti. Ülkede hayat şartları güçleştiği, bütçe masraflarının iktisadî bünye üzerindeki baskısının gittikçe ağırlaştığı ifade edilmişti. Halkın vereceği oylarla bütçe açıklarını kronikleştiren iktidarı kabullenme veya reddetmek mecburiyetinde olduğu ifade edilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarının devam etmesi halinde refah ve kalkınma ümitlerinin kalmayacağı belirtilmişti.

Hükümet gelirleri arttırmaya imkân bulamadığı ve gelirler ile masrafları denkleştiremedikleri için, kamuoyu bütçe açığının zarurî ve doğal bir olaymış gibi halka aktarıldığı vurgulanmıştı. Fakat gerçekte devlet gelirlerinin halktan kesilmiş kıymetler toplamından başka bir şey olmadığı ifade edilmişti. Halk için çalışan bir iktidarların mükelleften aldığı her kazancı hizmet olarak millete aynen iade etmek mecburiyetinde olduğu ifade edilmişti. Bütçe dengesinin ağırlık merkezinin masraf bölümleri üzerinde toplayacakları memleket imarı ve kamu ihtiyaçlarının karşılanması için büyük meblağlara ihtiyaç duyulduğu belirtilmişti. Resmi dairelerin masraflarındaki artışın hepsi kamu ihtiyaçları ile alakalı olmadığı, kamu hizmetleri açısından dengesizlik olduğu ifade edilmişti.

Bütçe dengesinin gerçekleştirmesi için masraf tasarruflarında izleyecekleri yolu açıklamışlardı. Birinci olarak bir daire âmirinin kendi yetki sahasına isabet eden ödeneği, ancak gerçekten lüzum gördüğü mevzulara harcaması gerektiği ve memurun geçiminin millet tarafından ödenen parayı kullanım tarzına bağlı olduğunu hissettiği anda, ödenek meselesini yeni bir köşeden görmeye başlayacağı belirtilmişti. İkinci olarak genel ve belirsiz gerekçeye dayanarak ödenek talebi yapılmasına izin verilmeyeceğine ve her masraf talebinin bir ekonomik hesaba dayandırılacağı belirtilmişti. Masraf talep eden dairelerin göstermeleri gerektiren sebepler ve yaptıkları iktisadî hesap yanlış çıkması halinde âmirler sorumlu tutulacağı ifade edilmişti. Üçüncü olarak masrafların gerçekleşme ve denetleme usulleri ıslah edilecek ve savurganlık eğilimlerin önlenmesi hususunda ciddî tedbirler alınacağı belirtilmişti. Dördüncü olarak para kıymetine istikrar kazandırılması ve fiyatların ucuz bir seviyede dengede tutulması kamu hizmetlerine daha az masraf sağlayacağı ifade edilmişti. Son olarak satın alma usulleri ve tekniğinin bilimsel esaslara göre düzenlenmesi gerektiği belirtilmişti.

Bütçe mevzuunda, tasarruf alışkanlığı yerleşinceye kadar kararlı durulması gerektiği vurgulanırken bütçe dengesinin oturmuş olmasının memleketin istiklâl ve emniyetinde önemli bir yere sahip olduğu belirtilmişti.

2- CUMHURİYET HALK PARTİSİ

a) Seçim Beyannamesi¹⁰⁶

28 Nisan 1950 tarihli gazetelerde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Beyannamesi'ne yer verilmişti. 14 Mayıs 1950 günü yapılacak seçimler için Türk seçmenlerin memleket kaderini belirleyecek olan 4 yıl müddetle görev yapacak 9'uncu Büyük Millet Meclisi üyelerinin belirlendiği gün olarak tanımlamışlardı. Partinin seçim konusunda her türlü şüphe ve tereddüdün ortadan kalkmasına büyük önem verdiği, yayınlanan Yeni Seçim Kanunu'nun başından sonuna kadar tam bir güvenlik sağladığı aktarılmıştı. Seçim yöntemlerinin bağımsız mahkemeler tarafından denetlendiği aktarılmıştı.

Vatandaşın güvenini kazanmak isteyen tüm partilerin iktidara gelmesi halinde 4 yıl boyunca vatandaş ve memleket yararına neler yapmayı tasarladığını, milli çıkarları nasıl korumayı düşündüğünü sade ve açık bir dil ile belirtmesi gerektiği ifade edilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin şimdiye kadar vatandaş ve millet çıkarlarını, yurdun kalkınması için çalıştığı ve çalışacağı belirtilmişti. Türkiye'nin medenî memleketler içinde hızlıca gelişmesi için çalışmayı ve vatandaşlar arasında ırk, din, mezhep ve sınıf ayırımı gözetmeden, kamuya yararlı tedbirleri getirmek ve uygulamayı görev bildikleri belirtilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 yılı Kurultayında kabul ettiği programın Türkiye'nin her bakımdan hızla yükselip ilerlemesi için takip edilmesi gereken hedefleri gösterdiği belirtilmişti. Bu hedeflere varıncaya kadar gerekliliği doğan ilâve ve değişiklikleri yapmaktan da geri kalmayacakları ifade edilmişti.

Tekrar iktidara gelinmesi halinde yapılacak işler sıralanmıştı. İlk sırada rejime yapılacak takviyeler verilmişti. Demokrasi yolunda ilerlenirken, bütün vatandaşları her türlü hak, can, mal ve mülkten emin olarak, dirlik düzenlik içinde yaşatmak istenildiği belirtilmişti. Çok partili serbest tartışma hayatını ve milletin seçtiği vekillerle idare sistemini daha da güçlendirmeye çalışılacağı ifade edilmişti. Anayasayı sağlam bir Batı demokrasisinin temel prensiplerine göre değiştirme isteğinden bahsedilmişti. Milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâiklik, devrimcilik ilkelerinin partilerin ana prensipleri olduğu belirtilmişti. Yurdun yükselip gelişmesinin bu genel kurullarla gerçekleşeceğine inandıkları aktarılmıştı. Tek parti hayatı devrinin icabı olarak Anayasada yer verilen altı ilkenin anayasadan çıkarılacağı belirtilmişti. Köylü ve çiftçilerin, medenî araçlardan faydalanır duruma getirmek için aldıkları tedbirlere hızla yenilerini ilâve edileceği ve 4 yıl içinde ilköğretimin her köye getirilmesi, köy okulu yapımı için her yıl ayrılmakta olan ödeneğin arttırılacağı, 4 yılın sonunda tüm çocukların yüzde seksenini okul ve öğretmene kavuşturulacağı planlandığı belirtilmişti.

Köylü vatandaşı okumak ihtiyacını karşılamak için köy yayınlarını genişleteceği, her köy odasına bir radyo verebilmek için ucuz radyolar hazırlanacağı, köy yollarını ana yollar şebekesine yollarla bağlanmasını, tüm köylerin temiz suya kavuşma işini hızlandırılacağı, devlet elindeki geniş topraklardan başlayarak topraksız veya az topraklı köylüye arazi dağıtılacağı belirtilmişti.

¹⁰⁶ Ayın Tarihi, sayı 198, s. 46-53. Ayrıca bkz. 28 Nisan 1950, Ulus Gazetesi, 28 Nisan 1950, Cumhuriyet Gazetesi, 28 Nisan 1950 Vatan Gazetesi, 28 Nisan 1950 Son Telgraf Gazetesi.

Ziraata elverişli yerlerde çiftlik yapmak isteyen aileler için her türlü kolaylık ve imkânın sağlanacağı, çiftçiye elverişli tarım usullerini sistemli bir tarzda öğretileceği, çiftçi çocuklarının yetiştirilmesi için uygulamalı ziraat okulları açılışını bir programa bağlanacağı, Ziraat âletleri fabrikasının ihtiyaçları karşılayacak ölçüde genişleteceği, iyi vasıfta ilaçlanmış tohumluk dağıtımına hız vereceği, 30 bin tonluk suni gübre fabrikası kurulacağı belirtilmişti. Ziraat Bankası sermayesini 500 milyon liraya çıkartılmasının ziraî kredi sahasında ilk hedef olduğu ve buna erişmek için gerekli tedbirlerin hızla alınacağı ifade edilmişti.

Ekip biçmede ve harmanda, makineden ve diğer bilimsel usul ve araçlardan bireysel imkânları ile faydalanamayan çiftçilerin bu araçlardan toplu olarak istifadesinin sağlanacağı ifade edilmişti. Köylüyü tek mahsulden kurtarmak için yurdun her köşesini, toprak, iklim ve diğer şartlar bakımından bölümleyerek her bölgede köylünün meşgul olabileceği üretim çeşitliliğinin tespitinin yapılacağı belirtilmişti. Yeni üretim sahalarına ve çeşitlerine rağbeti arttırmak için yardımda bulunulacağı da eklenmişti. Orman işleri ile alakalı olarak ıslah edici tedbirlerin alınmasına devam edileceği, orman varlığının korunması ve artırılması için yürütülen çalışmalara hız verileceği, Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı'nın uzmanları ile inceleme ve uygulama çalışmaları için teşebbüse geçileceği belirtilmişti. Yakacak meselesinde yurdun her tarafında rastlanan linyit kömürü yataklarını işletilmesinin hem kömürü vatandaşın ayağına kadar götüreceği hem de kömürden en verimli usullerle faydalanmak işine hız verileceği ifade edilmişti. Şehir ve kasabalar için ise elektrik ve su ihtiyaçlarını 1954 yılına kadar tamamen gidermeye çalışacağı, elektriksiz ve susuz şehir ve kasaba bırakmayacağı, elektrik enerjisinin ucuz kullanımı için tedbirler alınacağı belirtilmişti. Gıda maddelerinde istikrarı sağlamak için buğday, et, balık, sebze, meyve ve yağ için soğuk hava depoları, ihtiyat stok, silo ve ambarları, konserve fabrikaları, kombinalar ve gerekli diğer tesisler kurulmasını teşvik edileceği gerekirse bunları özel teşebbüsle birlikte veya devletçe kurulacağı belirtilmişti. Mesken meselesi için vatandaşların ihtiyacını karşılamak için sağlanmış olan kolaylıklara yenilerini ekleneceği ve Emlak Kredi Bankası'nın kaynaklarının destekleneceği ifade edilmişti.

Sağlık alanında ise çalışmalara devam edeceği ve sıtmanın artık eskisi kadar yaygın olmadığı fakat tamamen belirtileceği belirtilmişti. Verem hastalığı için ise verilen mücadeleye hız verileceği ve mevcut sanatoryum ve hastanelere ilâve veya verimli hastalar için ayrılmış 3.500 yatağın 10 bin adete çıkaracağı vurgulanmıştı. Bunun için emek ve para yatıracak özel sermaye ve teşebbüslere geniş kolaylıklar sağlayacağı ifade edilmişti. İl özel idarelerine özerklik verileceği ve illerin mahalli ihtiyaçları hızla giderilmesi için, yeni gelir imkânlarının sağlanacağı ifade edilmişti. Ortaokullarla ilgili düzenlemeler için ise kasabaların bir an önce okullara kavuşturulmaya çalışılacağı okul programlarının pratik bilgilerle donatım yoluna girildiği belirtilmişti. Sanat, tarım, ticaret gibi konularda pratik araç ve bilgilerin arttırılacağı ifade edilmişti. Teknik okulların programları için uygulamalara devam edileceği kız ve erkek teknik okullarının sosyal ve ekonomik hayata olumlu etkilerinin devamının sağlanacağı belirtilmişti.

Su işlerinin düzenlenmesinde toprak mahsullerinde üretimi çoğaltmak, zararları önlemek, sağlığı korumak, hidroelektrik ucuz enerji üretmek bakımından tecrübelerden de faydalanarak hız verileceği belirtilmişti. Bu işler için 'Sular Bankası' kurulacağı ifade edilmişti. Şehir ve kasabalara fayda sağlayan İller Bankası'nı, sermaye ve diğer malı

kaynaklar bakımından kuvvetlendirileceği ve yardım alanını köylere kadar genişletileceği ifade edilmişti. Yol çalışmalarına verilen önemin devam edileceği daha fazla yol yapılacağı ifade edilmişti. 23 bin kilometre olarak belirlenen devlet yolları programının uygulanmasının ikinci yılında bakım ve ıslahı yapılan yol uzunluğunun 18 bin kilometreyi bulduğu belirtilmişti. 1952 yılında 23 bin kilometrelik yolun tamamının bakım altına alınacağı vurgulanmıştı. İl yollarının 27 bin kilometre tuttuğu ve 1951 yılından itibaren devlet yolları arasına katmaya başlanacağı ve ayrıca hazırlanacak bir programla bunların da bakım altına alınacağı belirtilmişti. Doğu Kalkınması Programı için ise 2 yıldır uygulanan ve alınan olumlu sonuçtan ve devam edileceği ifade edilmişti. Petrol işletmesi konusunda petrolcülerin, ham veya temizlenmiş olarak kullanılmasına hız verileceği kurulacak petrol işletmeleri için millî sermaye ve uygun şartlı yabancı sermayelere imkân verileceği ifade edilmişti. Limanlar ve küçük iskeleler için yeniden yapılması ve ıslah uygulamalarına devam edileceği belirtilmişti. Küçük iskelelerin yapımı işine ayrıca önem verileceği ifade edilmişti.

Adalet işlerinin mükemmel işleyişinin medenî bir toplumun seviye ölçülerinden biri olarak gördüklerini ve çok partili serbest tartışma hayatının devamını ana güvencesi olarak bağımsız yargının büyüklüğüne verildiği belirtilmişti. Adalet işlerinin daima daha gelişmiş bir hale gelmesi için gerekli her tedbirin alınacağı ifade edilmişti. Sosyal dayanışmanın kuvvetlendirileceği sosyal alanda yürütülen devletçilik anlayışının sosyal ıslahata öncülük edeceği belirtilmişti. İşçiler için iş güvenlik tedbirlerinin çoğunun alındığı ve yeni tedbirlerin de hazırlandığı ifade edilmişti. Memur ve işçilerin imkânlarının genişletildiği ve bu alanda yapılacak uygulamaların başlatılacağı ifade edilmişti. Kimsesiz çocukların himayesi ve yetiştirilmesi için girişilmiş olan işlere hız vereceğiz ve daha geniş ölçüde yardım sağlanacağı vurgulanmıştı.

Devletçilik ve özel teşebbüs için millî ekonominin kısa zamanda gelişmesiyle milletin yaşama şartlarını dünyanın gereklerine uygun hale getirmek için çalışıldığı belirtilmişti. Özel teşebbüsün teşviki için yurdun ekonomik kalkınmasında özel sermaye ve teşebbüsün gittikçe artan bir oranda faaliyet gösterip gelişmesinin isteneceği belirtilmişti. Sermaye ve teşebbüs sahiplerinin yeni iş sahaları açmalarının teşvik edileceği ifade edilmişti. Kurulan Sanayi Kalkınma Bankası'nın bu hususta atılan ilk adım olduğu vurgulanmıştı. İşletme kredisi kaynaklarından özel teşebbüslerin de faydalandırılmasına imkân verileceği ve halkın uygun faizlerle borçlandırılacağı belirtilmişti. Bu şekilde elde edilen gelirin ziraat ve sanayi kalkınması için yeni sahalarda kullanılacağı ve özel teşebbüs sahiplerine alından daha elverişli şartlarla verileceği ifade edilmişti. Yabancı Sermayeler için milletlerarası şartlara uyan yabancı sermayelere olumlu bakıldığını Teminat Kanunu ile yabancı sermayenin teşvik edildiği belirtilmişti. Özel sermaye ve teşebbüslerin devlet işletmelerinin eşit şartlar içinde çalışması gereğinin temel alındığını vurgulanmıştı. Bu sahada mevcut şartların yeniden gözden geçirerek eşitliğe aykırı olanlar varsa bunların düzeltileceği ifade edilmişti. Özel sermaye ve teşebbüsün yurt ekonomisinin gelişmesinde rolünü büyütürken vatandaşın zarar görmemesi için tüm tedbirlerin alınacağı belirtilmişti. Halk Bankasının kaynak ve imkânlarının kuvvetlendirerek küçük sanat erbaplarına uzun ve kısa vadeli kredi hacminin arttırılacağı belirtilmişti. Teknik okullardan çıkan gençler için ise uzun vade ve düşük faizle tesis kredisi sağlanacağı ifade edilmişti. Devlet işletmelerinin ve tek el fabrikalarının daha gerçekçi prensip ve usullerle yürütülmesi ve verimin artırılması için gerekli tedbirlerin

alınacağı belirtilmişti. Bütçe siyasetinde ise millî gelir kaynaklarının gelişmesiyle uyumlu olarak memleketin öncelikli ihtiyaçlarının karşılanmasının hedeflendiği belirtilmişti. Bu amaçla devlet masraflarının asgariye indirmek, tasarruf tedbirlerini devamlı olarak uygulamasının devamlılığının sağlanacağı belirtilmişti.

Başlanılan vergi ıslahatına iktidara gelirse dört yıl içinde tüketim ve alışveriş vergilerinde, damga vergilerinde, gümrük vergilerinde ve harçlarda yeni şartlara ve ihtiyaçlara göre yapılacak olan düzeltmelerin ön çalışmasının tamamlanacağı ifade edilmişti.

b) Radyo Konuşmaları

i) Ahmet Hamdi Başar¹⁰⁷

Ahmet Hamdi Başar, radyo konuşmasına vatandaşlara seslenerek başlamıştı. Siyasi iktidarın kaderini değiştirecek ve iş başına gelen parti programının idaresi yönetilecek olan memleketin kaderini belirleyecek seçimlerin ülkenin bir sınavı olduğunu belirtmişti. Bu sınavın üstesinden olgunlukla gelineceğine inandığını vurgulamıştı. Memleketin Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının idaresi altında, önceden hayal edilemeyecek derecelere eriştiği temelini kurduğu halk egemenliğine dayanan bu iradenin gereği olarak tekrar milletin huzuruna çıkıp yaptıklarını göstermek ve yapacakları için ondan güvenini istediklerini belirtmişti. Muhalefetin de içinde bulunduğu tek partili süreç ile iki dereceli bir seçim usulünden demokratik bir idare ve seçim düzenine geçildiğini, bu noktada üzerinde durulması gereken şeyin bu gecikmenin sebeplerini araştırmak ya da dönemlerin kıyaslanmaya çalışılması değil demokrasinin yerleşmesi için sarf edilen çaba ve anlayıştır olduğunu belirtmişti. Yaşanan seçim sürecinin demokratik bir ıslahat olduğu ve bu sayede gelişmelerin sonucu olduğunu ifade etmişti. Tarihi olan her varlıkta olduğu gibi Cumhuriyet Halk Partisinin de aşamaları olduğu fakat hesabı verilmeyecek bir tarih Cumhuriyet Halk Partisine ait olmadığını söylemişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarının 1946'dan beri yürütülen yeni rejime ait olduğu belirtilmişti.

Ahmet Hamdi Başar, Cumhuriyet Halk Partisi'ne yönlendirilmiş eleştirilere cevap vererek devam etti. Harp senelerinin sıkıntılarının vatandaşa hatırlatıldığını fakat memleketi, varlığına neden olabilecek bir harpten koruyan iktidarı eleştirmek için harp süreçlerinde yaşanan sıkıntıları silâh olarak kullanan muhalefetin çaresiz bir durumda olduğunu ifade etmişti. Büyük harplerin yarattığı büyük zorlukları iktidara ait haller gibi gösterilmeye çalışıldığı gibi büyük hizmetlerin değerini düşürmeye çabasında olduğunu ifade etmişti. Harp dönemlerinden ve memleket için tehlikeli dönemlerden çıkarak gelinen aşama tesadüfi olamayacağı bu sonucun uzak görüşlü, tedbirli ve kararlı bir politikanın ve milletçe gösterilen gayret ve fedakârlıklarla gerçekleştiğini vurgulamıştı. Kan dökülmeden çıkılan harp döneminde birçok bedel ödendiğinden bahsetmişti. Bu iddiaların 1946'daki seçim propagandasında da ileri sürüldüğü aynı mevzuların önlerindeki seçimde de ele alınmasının tek nedeninin etkili başka bir silahlarını olmadığı şeklinde ifade etmişti. İktidar partisinin, uğraştığı ve içinde çıkmayı başardığı büyük zorluklar yanında eleştirebilecek önemli mevzular bulamadıklarından bahsetmişti.

¹⁰⁷ 5 Mayıs 1950, Ulus Gazetesi.

Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının geçmişte örneği olmayan büyük bir dış saygınlık sağladığını ve Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın bir üyesi olduğunu ifade etmişti. Avrupa Birliği’ne Avrupalı bir ülke olarak bulunduğu söylediği Türkiye’nin milletlerarası topluluklarda da saygın bir mevki sahibi olduğunu belirtmişti. İmparatorlukların yıkılmasından sonra Asya’daki boşluğu doldurarak batı ile doğu arasında yeni bir iletişim sistemi kurmak için Türkiye, dayanabilecek sağlam bir varlık olarak gösterildiği ve istikrarlı, sözüne güvenilen, politikasında kararlı bir memleket olarak bahsedildiğini ifade edilmişti.

Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının ülkenin siyasi kararlılığını sağladığını ve bu istikrarın her türlü huzur ve gelişmenin temelini oluşturduğundan bahsetmişti. Millî Mücadele ile başlayan özgürlük ve demokrasiyi yerleştirme ve geliştirme hareketlerinin isteyerek, inançlı ve kararlı olarak, girilen gelişim yolunda hayli aşama kat edilmiş olduğunu ifade etmişti. Bu aşamaları güven altına almak için tedbirlere ihtiyaç olduğu ve köklü zihniyet alışkanlıkların iyileştirilmesinde devamlı bir çabaya muhtaç olduğunu belirtmişti. İç politika ilişkilerindeki vatandaşlar arasındaki bağların, kuvvetlendirilmesinin vatanın dayanağı olarak görüldüğü bu sebeple partilerin düşmanlık fikrinden kurtulmaları gerektiğini vurgulamıştı. Partiler ve vatandaşlar arası düşmanlığın, sadece mevcut rejimi değil vatanın geleceğini de tehlikeye düşüreceğini belirtmişti. Vatan toprakları üzerinde yaşayan bütün vatandaşların birbirlerini sevmelerini ve vatanın kuvveti ve saadetinin bu şekilde güçlenebileceğini ifade etmişti.

Cumhuriyet Halk Partisinin sınıf ve düşmanlık partisi olmadığı sınıf mücadelelerinin, sınıf silâhlarının ve düşmanlık zihniyetinin karşısında olduklarından bahsetmişti. Cumhuriyet Halk Partisinin belli prensiplere sahip olduğunu ve millî parti niteliğini taşımaktan hiçbir zaman vazgeçmeyeceğini belirtmişti. Amaçlarının kurulan kurumlar düzeninde huzur içinde çalışan mutlu bir Türkiye kurmak olduğunu belirtmişti.

İktidarın politik, ekonomik ve sosyal meseleler üzerindeki görüşlerinin ve yollarının belli olduğu ve hürriyet, nizam taraftarı olduklarını ifade etmişti. Düzensiz bir özgürlüğün sonunun anarşi ve despotluk olduğunun bilinmesi gerektiğini belirtmişti. Siyasi kararlılık ve sosyal huzurun tarafında olunması gerektiği sosyal rahatsızlıklara meydan vermeden, ekonomik ve sosyal gelişme yolunda her imkân ve vasıttan faydalanmayı göz önünde bulunduran bir iktisadi ve sosyal kalkınmanın yolunda olduğu belirtilmişti. Vatandaşların yaşama şartlarını, maddî ve manevî seviyelerini yükseltmek için devletin temel vazifeleri olduğu inancında olduklarını belirtmişti.

Devletin, genel çıkar düşüncesi ve sosyal adalet duygusuna dayanan uzlaştırıcı vazifesi olduğuna inandıklarını belirtmişti.

Vatandaşların hayat seviyesini yükseltecek olan iktisadî kalkınma için ve özellikle köy ve köylüyü kalkındırmak gerektiği ve devletin bu konuda esaslı vazifeleri olduğu düşüncesinde olduklarını ifade etmişti.

Devletçilik anlayışının gereği olarak özel teşebbüsü korunduğu ve işbirliği içinde olduğundan bahsetmişti. Özel teşebbüsün olmadığı yerlerde nerede devletin ele almasının zorunlu olarak görüldüğünü söylemişti.

Diğer ülkelerde de olduğu gibi Türkiye'nin de iktisadi organizasyonun tamamlanmasının önemli bulduklarından bahsederken ekonomik kalkınma amacıyla yapılanları güçlendirmek ve yeni başlanılan işleri doğru hamlelerle tamamlamada kararlı olduklarından bahsetmişti. Yapılanların yapılacak işler için güvence sayılması gerektiğini belirtmişti. Muhalefetin laf cambazlığı yaparak halkı aldatma zihniyeti içinde olduğunu ifade etmişti. İktidarın ise gerçekleri söylediği, esenlikler belirttiği, millî birlik ve millî mutluluğu istediğini belirtmişti.

Millî birliği, sosyal huzur ve sosyal düzeni her türlü yıkıcı his ve düşüncenin üstünde tutanlarla ilerlediklerini vurgulamıştı.

Memleketin seçim ile iki seçenekten birini yaşayacağından bahsetmişti ya politika propagandalığı yapanlar ile ya da gerçeklerin devleti ile yola devam edileceği. Konuşmasının birinci kısmını kararı seçmenlerin vicdanına bıraktığını belirttiği sözlerle noktalamıştı.

Ahmet Hamdi ikinci konuşmasında¹⁰⁸ iktidarın en büyük yanlışlığının, yarattığı kararsızlık ve güvensizlik havası olduğu ve vatandaş hiç bir şeyin devamına inanmadığını söyleyerek bünyesinde bulunduğu partiyi eleştirmişti. Fakat hemen ardından iyi veya kötü olarak değerlendirilebilecek her düzenin yarın değişmesinin her zaman mümkün olduğundan bahsetmişti.

Buna örnek olarak hükümet tarafından işletilen iki iktisadî oluşumdan birinin idare meclisi olduğu diğerinin olmadığını ve bazı nedenlerle idare meclisi olan oluşumundan meclisin kaldırılması diğerine ise meclisin konulması gerekliliğinin doğduğundan bahsetmişti. Bunların iki ayrı vekilliğe bağlı olmakla beraber, hemen hemen, aynı nitelikte iş gördüğü fakat idare meclisini kaldırmak için devlete bağlı bir kurum olduğundan meclise lüzum duyulmadığı gerekçesi ile diğerinin ise ticari yöntemler kullandığı için meclis ihtiyacı doğması nedenli değişim yaşandığından bahsetmişti.

İktidarın memleket idaresinin birbirini tamamlayan, birbirine zincir halkası gibi bağlı olan bir takım prensip ve ilkeleri kabul etmediği bundan dolayı hukukî ve adlî bir inkılâp yaparken kanunların karışım halde olduğunu belirtmişti. Kanunların bir kısmının liberal bir toplumdan diğerinin faşist bir toplumdan alındığı gibi bazılarının ise sosyalist bir ülke kanunundan alındığı buna rağmen iktidarın kendi şartlarına göre kanunlar yaptığını söylediğini belirtmişti. Ardından tüm prensip ve rejimlerin hayatımıza etki ettiğini ifade etmişti.

ii) Ahmet Hamit Selgil¹⁰⁹

Ahmet Hamit Selgil, seçmenlerin uzun zamandır tüm partileri dinlediklerini diğer partilerin de iktidarın da aynı kanuni haklardan istifade ederek bunu gerçekleştirebildiklerini ifade etmişti.

Devlet radyosunun siyasî partilerin hepsine eşit zaman verdiğini ve söylenen sözlerin kayıt altına alınmamış olduğunu belirtmişti. Her partinin istediği gibi söz söyleme hakkına sahip olduğunu ifade edilmişti.

¹⁰⁸ 6 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi.

¹⁰⁹ 8 Mayıs 1950, Ulus Gazetesi.

Olmayacak şeylerin vaad edilmesinin halkı kandırmak olduğu bu yüzden sözlerini iyice tarttıklarından bahsetmişti. Yalnızca memleket şartlarında yapılabilecek ve başarılabilir işlerden bahsettiklerini belirtmişti.

Osmanlı İmparatorluğu mirasçıları olduğu için hem ekonomi, hem düşünce bilgisinde geri ve ilkel kaldığını belirtmişti. Yol, liman, demiryolu, hastane, hiçbir şeyin neredeyse olmadığı gibi çağdaş gözükken birkaç tesisin yabancılar tarafından işletildiğini ifade etmişti. Buna karşı elde olan vergilerin azlığı ile Genel Borçlar İdaresi'ni beslemenin zorluğundan eksik kalan noktalarda ise açığı tamamlamak Türk milletine kaldığından bahsetmişti. İktidarın 25 sene içinde Genel Borçlar İdaresi'ni temizlediklerini ve şirketleri satın aldıklarından bahsetmişti. Demiryollarını yaptıktan sonra kendilerinin işlettiğini, vapurları dünyanın birçok noktasına gider yaptıklarını, hastaneler, okullar ve fabrikalar kurduklarını belirtmişti. İktidarın yeni devlete miras kalan üç asırlık bir geriliği parti çalışmasıyla tamamlamaya çalıştıklarını ifade etmişti. Bu yüzden tekrar iktidar olunursa vatandaşın bilgisine, uzmanlık ve değer katma durumlarına göre vaatlerde bulunulduğunu belirtmişti. Bunun aksini söylemek ise vatandaşın aldatılmış olduğu anlamına geleceğinden bahsetmişti. İktidarın memleket için her zaman iyi ve güzel olanı düşünüyüp yapmaya çalıştığını belirtmişti.

Seçmenin tüm partileri dinleyip adam, isim, vekil değil iş ve hizmetleri seçmeleri gerektiğinde bahsetmişti. Bunun için bütün partilerin yayınlayabilecekleri bir programları olması gerektiği ve Cumhuriyet Halk Partisinin bunu yaparak halka 32 maddelik bir teklif sunduğunu belirtmişti. Fakat diğer partilerin yaptığı tek işin iktidarın yaptığı işleri eleştirmek olduğu fakat yapacaklarından bahsetmediklerini çünkü bu iş için vakit ve bilgilerinin olmadığını belirtmişti. Genel Borçlar İdaresi'nin devlet içinde bir devlet olduğu, kapitülasyonların bir boyunduruk olduğu, bankanın olmadığı, limanların bize ait olmadığı dönemden refaha mevcut iktidar sayesinde çıktığını hatırlatmıştı. Bunların unutulduğunu önce istiklali sağladıklarını sonra da diğer özgürlükleri getirmeye çalıştıklarını söylemişti.

İnkılâp düşmanlığına karşı koyacaklarını söyleyen muhalefeti eleştirerek, iskân kanunu inkılabına karşı konulduğunu belirtmişti. Muhalefetin inkılap için çalışmamış yorulmamış olduğunu bu sebeple bu alanda söz söylemelerinin inandırıcı yanı olmadığını söylemişti. Ardında da parti programlarının henüz yayınlanmadığını eleştirmişti. Bu sebeplerden dolayı seçmenin yeni rejimi en iyi anlamış ve uygulayan "*Halkın, halk için, halk tarafından idaresi*" kuralıyla hareket eden Cumhuriyet Halk Partisi'ne oylarını vermeleri gerektiğini söylemişti.

iii) Cavit Oral¹¹⁰

Cavit Oral konuşmasının büyük bir kısmını tarım politikasını seçmene açıklamak için ayırmıştı. Yürütülen tarım politikasının memleketin sosyal ve ekonomik şartlarının yön verdiğini belirtmişti. Nüfusunun % 82 oranında büyük çoğunluğunu köylü ve çiftçilerin oluşturduğunu milli gelirin büyük kaynağının topraktan kazanıldığını vurgulamıştı. Bütçe ve ticaret dengesinin köylünün üretimine ve verimliliğine dayandığından bahsetmişti. Ziraatın kalkınmasının milli bir dava olarak gördüklerinden bahsetmişti. Ziraat işleri için bütçe ve mali gücün izin verdiği ölçüde beş yıllık bir programa çalıştıklarından belirtmişti.

¹¹⁰ 10 Mayıs 1950, Ulus Gazetesi.

Tarım Bakanlığının ziraat kısmında çeşitli tohumlukların ıslah ve üretme işi için yeni bir müessese kurulduğunu belirtmişti. Bu müessesenin köylüye temiz, kalitesi yüksek ve ilâçlanmış tohumluklar ve iyi nitelikte damızlıklar dağıtmakla görevlendirildiğini vurgulamıştı. 1950 yılı içinde devlet üretme çiftliklerinin çiftçiye 80-90 bin ton tohumluk miktarı belirlediği belirtmişti. Bu sahada yapılan diğer işlerden biri olan üreticiye 160.000 ton tohumluk verilmiş olduğunu vurgulamıştı. Tohum ıslah işinde 160 yeni selektör ilâvesiyle 486'ya çıkartıldığı ve 1950 için 250 adet daha getirtmek için harekete geçildiğini belirtmişti.

Ziraat alanında Aydın ve çevresinde çekirge ile Çukurova'da Yeşilkurtlar için yapılan müdahalelerin başarılı sonuçlar verdiğini ve memleket üretiminin bundan milyonlar kazandığını belirtmişti. Tarım Bakanlığının memleket ziraatının gelişmesi ve kalkınması için üreticinin biran evvel medenî ve modern ziraat araçlarıyla donatılması için çalıştıklarını belirtmişti. Marshall Yardım Plânı'ndan istifade edilerek Türk köylüsünün işinde ve gücünde daha verimli çalışmasını sağlamayı istediklerini ifade etmişti. Üretimi daha ucuza mal ederek kaliteli ürünle dünya pazarlarında rekabet edilebilmesi için çalışıldığını belirtmişti.

Marshall Plânı'ndan 89 milyon Türk lirası karşılığında 4211'i traktör olmak üzere birçok biçer, pulluk, diskharrow, mibzer, çapa makinesi, hayvan pulluğu vesaire getirildiği bazılarının ise gelmekte olduğundan bahsedilmişti. Getirilen ziraat araç ve aletlerinden tüm çiftçi işletmelerinin faydalanmasının sağlandığını söylemişti. Memleketin her tarafında köy birliklerinin ve üretim kooperatiflerinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi hususuna önem verildiğinden bahsetmişti. Traktörlerin iyi kullanılması için 11 büyük sabit atölye kurulduğundan 22 seyyar atölye ve üretim mıntıklarının daimî çalışır olduğundan bahsetmişti. Ismarlanan 12 milyon liralık yedek parçadan yarısının memlekete gelmiş olduğu ve makinelerin iyi kullanılması için 1.400 makinist 2.400 elemanın yetiştirildiğini ifade etmişti. Köylünün kalkınmasında esas önemli olanın ziraî eğitime önem verildiği vurgulamıştı. Marshall Plânıyla gelen araçların altı yıllık bir süre bağlandığını ve bu yardımdan sebebinin belirli insanların yararlanması yerine bütün köylü ve çiftçilerin kredi ihtiyaçlarını karşılamağa çalışmak düşüncesinde olduklarını belirtmişti.

Hayvancılığın gelişmesi için iki esaslı yoldan yüründüğünü birincisinin hayvan hastalıklarıyla mücadele, diğerinin ise iş ve amaca göre hayvan yetiştirilmesi olduğunu ifade etmişti. Konuşmasının devamında yıllar içinde hayvan aşılama rakamlarını kıyaslamıştı. 1946 yılında 4 milyon doz aşı ve serum üretilirken 1949 yılında bu miktarın 12 milyon 600 bin doza çıkarıldığından bahsetmişti. 1946 yılında 5 milyon 450 bin hayvanın aşılandığından 1949 yılında ise 14 milyon 900 bin baş hayvan aşılanıp ilâçlandığını belirtmişti. Ardından Elâzığ'da bir Bakteriyoloji Enstitüsü, Van'da ve Konya'da birer bölge laboratuvarı ve hayvan hastanesi kurulduğunu eklemişti. 1949 yılında Bafra Karaköy ve Van Altındere Harası, Eskişehir'de aygır deposu, Hatay'da soğuk su inekhanesi kurulduğu ve bu müesseselerin damızlıkları artırıldığı belirtilmişti. Türk köylüsünün toprak sahibi olması ve refaha kavuşmasının iktidar partisinin en büyük görevlerinden biri olduğunu belirtmişti. Toprak İşleri Genel Müdürlüğü ile İskân Umum Müdürlüğü'nü birleştirmeyi düşünüldüğünü ve kanunlaştırıldığını belirtmişti.

Ormancılığı da konu edinen Oral, Orman Genel Müdürlüğü'nün çalışması hakkında ormanların korunması, imarı, ıslahı, orman sahasının genişletilmesi, üretim işlerinin

düzenlenmesi ve ihtiyaçların karşılanması konularını ele almıştı. 5.653 ve 5.685 sayılı kanunlarla ormancılık işlerinin memleket ve yurttaş lehine düzenlendiği ve belirli şartlar içinde özel ormanların sahiplerine iade hakkı verildiğini belirtmişti. 3.116 sayılı eski kanunun birinci maddesinin değiştirildiğini ve böylece bugüne kadar orman sayılan maki ve çalılıklar orman dışı bırakıldığı ifade edilmişti. Orman fidanlıklarından resmî kurumlara, köy ve belediyelere 6.552.779 adet fidan dağıtıldığı dikim ve tohumlama suretiyle de 11.062 hektarlık bir sahanın ağaçlandırıldığını vurgulamıştı. 1.000.000 küsur hektarlık orman sahasının çevrelendiğini belirtmişti. İktidarın 4 yıl içinde 767.488 hektarlık orman sahasının amenajman plâni ve revizyonu yapıldığı, 173.150 hektar orman sahasının zararlı böceklerden temizlendiğini ifade etmişti. 3.176 orman yangınının söndürülebildiğini belirttikten sonra Orman alanlarına son 3 yıl içinde 672 kilometrelik yol yapıldığı ve 4.635 kilometrelik telefon şebekesi kurulmuş olduğu ifade etmişti. Orman işletmelerinin çevresine sağlanan parasal yardımın son 3 yılda 92 milyon lirayı bulduğunu ifade etmişti. Bu paranın köylülerimize işçilik masrafı olarak ödendiğini belirtmişti.

Memleket ziraatının ciddi ve esaslı bir gelişim hareketine girdiğini, takdiri vatandaşa bıraktıklarını belirtmişti.

iv) Cevat Dursunoğlu¹¹¹

Seçim sandıklarından çıkan neticenin tüm ülke kaderini belirlediğini belirtmişti. Vatandaşın verdiği oylarla iç ve dış politikada ve tüm devlet işlerini belirli insanlara emanet ettiğini vurgulamıştı. 14 Mayıs tarihinde yine böyle bir karar vereceğini söylemişti.

Partili veya tarafsız her vatandaşın oyunu kullanması gerektiği ve çok etkili olacak oyunu verdiği kişileri iyi düşünüp seçmesi gerektiğini belirtmişti. Seçilecek milletvekillerinin bu işe layık olup olmadığını bilmenin çok önemli olduğunu vurguladıktan sonra tüm milletvekillerini vatandaşın tanıyıp iş ehli olduğuna kanaat getirmelerinin çok zor olduğundan güven kazanma işini partilerin yaptığını belirtmişti. Partilerin vatandaş güvenini önceden yaptığı işler ve gelecekte yapacağını belirttiği işlerle kazanabileceğini belirtmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin de Atatürk'ün önderliği altında Milli Kurtuluş Savaşını yürüten Müdafaa-i Hukuk temelli bir parti olduğunu ifade etmişti. İktidar partisinin 27 yıldan beri Türk milletinin gelişmesine, ilerlemesine ve Türk devletinin dünyanın diğer devletleri arasında saygın bir noktaya taşımaya başardığını vurgulamıştı.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin vatandaşın malını, canını ve her türlü hak ve özgürlüklerine önem verdiğini belirtmişti. Diğer ülkelerin Türkiye'nin bulunduğu duruma takdir ettiği bu yüzden de devletin iç ve dış politika durumunun güven verdiğini ifade etmişti. Ziraat, bayındırlık, eğitim ve millî ekonomi gibi kalkınma işlerinde büyük başarılar elde edildiğini belirtmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin geçmişteki hizmetlerinin gelecekte nasıl çalışacağını güvencesi olduğunu belirtmişti. Memlekette yapılacak daha çok işler olduğu için iktidarda kalmak istedikleri bunun da milletin vereceği oylarla olacağı belirtilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 yıldır memleketin ihtiyaçları göz önünde tutularak tecrübe ile meydana getirilmiş bir program hazırladıklarını belirtmişti.

¹¹¹ 7 Mayıs 1950, Ulus Gazetesi.

Ardından programların ancak iyi uygulanması, denetlenmesi ve tecrübeli insanlarla başarıya ulaşacağını vurgulamıştı. Bu tecrübeyi Cumhuriyet Halk Partisi'nin vatandaşa sunduğunu belirtmişti. Bununla beraber bünyelerine kattıkları genç isimler ile dinamikleşen partinin bu süreçle gelişme ve ilerleme kabiliyetini ispat ettiğini ifade etmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin yayınladığı seçim beyannamesinin iktidar olması halinde dört yıl içinde neler yapacağını başka hiçbir partide olmadığı kadar açık bir dille ifade ettiğini belirtmişti. Diğer partilerin hangi yoldan hizmet edeceğini söylemediği ve yeterli sayıda aday bulamadıklarını belirterek seçmenin bir kere daha düşünüp sandık başına gitmesi gerektiğini belirtmişti.

Sonrasında da parti arkadaşlarına seslenen Cevat Dursunoğlu, millet ve memleket hizmeti fikrinde birleşen iki partinin birbirine bağlanması iki kardeşten daha ileri olduğunu belirtmişti. Çok çalışarak ve inanılan fikirler uğrunda fedakârlık göstermesi gerektiğini söylediği partililere köyde ve kentte tarafsız vatandaşları iyilikle, güzellikle ikna ederek onların da bu inançla sandık başlarına gitmeleri için çalışmalarını gerektiğini ifade etmişti. Son olarak millet ve memleket hizmetinde parti arkadaşlarına başarılar dilediğini belirterek sözlerine son vermişti.

v) Hilmi Uran¹¹²

Hilmi Uran, halk hâkimiyetine dayanan idarelerde millet arzu ve idaresini öğretmenin asli olduğu bunun tek yolunun da seçimlerle yapılacağını belirtmişti. İktidar partilerin ancak bu seçimler sonucuna göre alınıp veya verileceğini belirtmişti. Anayasada dört senede bir yapılmasının maddesinin varlığını vurgulamıştı. Nitekim seçim işlerinin düzenli olarak devam etmekte ve hayli ilerlemiş olduğunu ifade etmişti. Eski seçim sisteminin terk edilip diğer bütün medenî milletler gibi tek dereceli seçim sisteminin kabul edildiği bundan dolayı hiç kimsenin imtiyazı söz konusu olmaksızın oy kullanarak halk hâkimiyetinin gerçekleştirildiği bir idare sisteminin kurulduğunu belirtmişti. Tek dereceli seçim sisteminin ilk defa olarak 1946 yılında uygulandığı ikincisinin de 1950 yılına denk geldiği fakat süreci içinde bulunulan seçimin bu defa halkın fikirlerinin rejim yararına geliştiği ve olgunlaştığı bir zihniyet içinde olduğunu vurgulamıştı. Bu gelişimin vatandaş için kendi haklarını aramak kadar başkalarının hakkına da saygılı olmayı sağlayacağını belirtmişti. Partisinin seçimlerde halk iradesinin meydana çıkması sağlayacak ve kimse de tek bir şüphe bırakmayacak bir seçim kanunu çıkarıldığını belirtmişti.

Partisinin iktidarda kalarak, millete hizmet sağlamak istediğini ifade etmişti. Vatandaş oylarının daima en büyük nimete erişmek olarak gördüklerinden bahsetmişti. Uzun bir hizmet dönemlerinin olduğundan ve halk tekrar takdir ederse yapılacak hizmetlerin her noktası düşünülerek ve ölçülerek hesaplanan seçim beyannamesinde anlatıldığı vurgulanmıştı. Halkın sandıktan çıkacak olan her kanaatine ve onu belirleyecek olan oylarına hürmet edeceklerini belirtmişti. Çünkü iktidar partisinin yerleşmesinde çok emek verdiği söylenen rejimi samimiyetle istedikleri belirtmişti. Seçimin vatan için hayırlı bir şekilde neticelenmesi temennisiyle sözlerini bitirmişti.

¹¹² Ayın Tarihi, sayı 198, s. 69-70.

vi) İlhami Sancar¹¹³

İstanbul İl Başkanı İlhami Sancar vatandaşlara yaptığı bir seçim konuşmasında Cumhuriyet Halk Partisinin seçim neticesini sevinç ve heyecan içinde beklediğini söyleyerek sözlerine başlamıştı. Tek dereceli seçim sisteminin İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Cumhuriyet Halk Partisi'nin Olağanüstü Kurultayı tarafından kabul edildiğinde ve bu sahadaki tecrübesizliğe rağmen neticenin başarılı olduğundan bahsetmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin demokrasiyi kuruluşundan beri temel olarak kabul ettiğini ve bu temelin tüm yurttan yerleşmesi için birçok girişimde bulunduğu söylenerek, muhalefetin kendini demokrasiyi kurtarmaya çalışır gibi göstermeye çalıştıklarını belirtmişti.

Konuşmasının ikinci kısmında ise¹¹⁴ partisinin inkılâpçı, kurtarıcı, yapıcı, ilerletici bir vatan partisi olduğunu söylemiş, demokrasinin temelini yine kendi partisinin attığını belirtmişti. Çok partili seçim süreçlerinin şimdiye kadar sonuç vermemiş olmasının nedeni de muhalefet partilerine bağlamıştı. İlhami Sancar, muhalefeti memlekette düşmanca bir hava yaratmasıyla itham etmişti. Diğer ülkelerde de köklü ve büyük değişiklik yaşandığını tecrübesiz partilerin ve güven uyandırmayan programlarının devlet idaresine ehliyet için güvenli olmayacağını ifade etmişti.

vii) Kemal Bayizit¹¹⁵

Kemal Bayizit seçim öncesinde Sağlık Bakanlığı'nın bugüne kadar memleket sağlığı için neler yapıldığını anlatacağını belirttikten sonra söylediklerinin bir seçim propagandasından çok seçmenin bir bakanın vatandaşları karşısında yapacağı bir vicdan muhasebesini dinleyeceklerini söylemişti. Cumhuriyet Hükümeti'nin başa geçtiği zaman itibarıyla sağlık teşkilâtının nasıl bir yetersizlik içinde olduğunu; ancak sağlık işlerinin Heyet-i Vekile'nin yeni bir üyesi olarak ortaya çıkan Sıhhiye Vekâleti'ne verilmiş olmasının büyük bir gelişme olarak kaydedilmesi gerektiğini vurgulamıştı. Yeni kurulan vekâletin küçük bir kadro ve bütçe ile işe başladığı fakat memleket sağlığı için neler yapılması gerektiğini derin ve etkili bir şekilde ortaya koyduğunu belirtmişti. Batı ülkelerinin sağlık alanlarında yaptığı uygulamaların araştırıldığı gerekli olanların bünyeye dahil edildiğini ifade etmişti. Hastaneler açılıp hasta yataklarının artırıldığını ve salgın hastalık olan Sıtma, Frengi ve Trahom ile mücadele edildiğini belirtmişti. Bu mücadelenin başarı ile sonuçlandığı ifade edilmişti. Sıhhiye Vekâletinin kurulduğu yıldaki ilk bütçenin 1.476.776 lira iken 1950 yılında 63.534.433 lira yapıldığını ancak yine de bu bütçeyi de büyük saymamak gerektiğini belirtmişti. Türkiye'de Batı ülkelerinin aksine halkın sağlık anlayışını yükseltmek için her hizmetin vatandaşa karşılıksız ve bedelsiz yapıldığı ve neticesinde başarı elde edildiğini belirtmişti. Gerek halk sağlığının, gerekse bireysel sağlığın ekonomi ile birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu sağlığın korunması ne kadar Sağlık Bakanlığına düşen bir vazife ise halkın da büyük bir paya sahip olduğunu vurgulamıştı. Bunun ardında yaşanmış bazı olayları örnek olarak sıralamıştı. Sıtma mücadelesine başlandığında sıtmalılara parasız olarak dağıtılan Kinin'leri bazı bölgelerdeki hastaların kullanmayıp sakladıklarını ancak hastalıkta gözle görülür bir aşama kaydedildiğini belirtmişti. Bir sonraki örneğinde ise yeni doğanların çocuk

¹¹³ 5 Mayıs 1950, Ulus Gazetesi.

¹¹⁴ 6 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi.

¹¹⁵ 8 Mayıs 1950, Ulus Gazetesi.

ishalinden artık ölmediği çünkü parasız dağıtılan Sülfaguanidin'in hastalığı yok etmeye başladığını ifade etmişti.

Sağlık mensuplarının aldığı tedbirlerle halkın çiçek, körlük, tifo, tifüs ve tüm bulaşıcı hastalıklardan korunmuş olmasıyla Sağlık Bakanlığı'nın halk tarafından tanındığı belirtmişti. Daha sonra son yıllarda yapılan işleri sıralamıştı. Verem ile mücadelede çıkartılan verem kanunu ile ödeneğin oluşturulduğu belirtmişti. Verem hastaları için 1946 yılında 395 olan yatak sayısının 1.891 e yükseldiği hatta yılsonunda 2.107 ye çıkarılacağı ifade edilmişti. İktidar olunması halinde ise 6.000 yatak daha ekleneceği haberini vermişti. Ardından hastaneleri ele alan Bayizit, Devlet hastanelerindeki mevcut yatak sayısının 5.705 den 7.389 a yükseldiği belirtmişti.

Sağlığı vatandaşın ayağına götürmesi sebebiyle Sağlık Merkezlerine de büyük önem verildiği ve gelecek dört yıl içinde mevcuda 200 tane daha sağlık merkezi ekleneceğinin planının hazırlandığı belirtmişti. Konuşmasının sonunda İktidarın gerçek bir sağlık idaresinin temelini atmış ve her geçen yıl geliştirmeye devam ettiğini ifade etmişti. Planlanan işlerin bugüne kadar yapılanların üzerine konularak devam edileceğini ifade etmişti. Bu yolda Cumhuriyet Halk Partisi'nin yapılan saldırılardan milletten aldığı kuvvetle çıktığını belirterek konuşmasını noktalamıştı.

viii) Nihat Erim¹¹⁶

Nihat Erim vatandaşlara birkaç gün içinde verecekleri oyların millet ve devletin kaderini belirleyeceğini ifade etmişti. Seçilecek milletvekillerinin, memlekete değer katacak insanlar olması için iyi araştırılması gerektiğini belirtmişti. Seçim sürecinde partilerin oy toplatabilmek için çeşitli vaatler sundukları ve diğer parti ve adaylarını kötüleyebildiği vurgulanırken bunların gerçekliğini öğrenmenin kolay olmadığını belirtmişti. Seçim tecrübesi tam bir gelişim göstermemiş memleketlerde vatandaşın seçim yapabilmesini partilerin kolaylaştırdığını çünkü tecrübesi olmayan seçmenlerin aldanmasının daha kolay olduğu belirtmişti. Partilerin görevlerinin sadece program ve fikirleri sistemleştirebilmesi olmadığı aynı zamanda seçmen karşısına çıkarılan adayları da iyi incelemesi gerektiğini belirtmişti. Bu aşamanın ihmali partilerin itibarını kaybetmesiyle sonuçlanacağını ifade etmişti.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türkiye'nin kurtuluş ve yükseliş tarihinde siyasî vazifeyi yerine getiren parti olduğu ve Türk milletini çağdaşlaşması için önemli hizmetler verdiğini belirtmişti. 25-30 yıldır yapılan işleri saymanın önemsiz olduğunu fakat vatandaşın bunların hepsini gördüğüne inandıklarını ifade etmişti. Ülkenin her köşesinde rastlanacağı belirtilen tüm gelişmelerin ötesinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin İkinci Cihan Harbi esnasında ve sonrasında yürütülen dış politikanın önemli bir başarı olduğunu ifade etmişti. Sadece bu bile İktidarın millete karşı vazifesini yapmış sayılabilir olduğunu belirtmişti. Dış politikadaki başarının muhalefeti sınırlendirdiği, küçümsenmeye çalışıldığı ve tesadüfi bir başarı olarak aktarmaya çalışıldığını ifade etmişti. Milletlini bunu basit bir iş olarak görmeyecek kadar zeki hareket ettiğini belirtmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin iç politika tutumundaki başarıyı da ele alan Erim, ülkenin uzun yıllar süren baskı sürecinden sonra demokrasi tecrübesi geçirdiğini belirtmişti. Hiç birisinin çeşitli sebeplerle uzun sürmediğini ifade etmişti. Bu defa

¹¹⁶ 5 Mayıs 1950, Ulus gazetesi

yaşanan başarının sebebini ise Türk Milletinin bu sefer daha olgun ve daha hazırlıklı oluşu yanında Cumhuriyet Halk Partisi'nin yaşadığı hücumlara karşı azimli ve prensiplerinden ayrılmadan kalışına bağlamıştı.

Muhalefetin ölçsüz saldırılarını eleştirirken ifade edildiği gibi baskıcı ve gaddar bir yönetimin var olmadığı aksine Avrupa ülkelerindeki gibi demokratik idarelerinin liberal ve geniş özgürlüklerine sahip olduğunu ifade etmişti. Muhalefetin bazılarının fikir özgürlüğü adı altında küfür ve saldırıda bulunmasına rağmen bunlara dokunulmadığı ve dokunulmayacağını ifade etmişti. Söylendiği gibi baskıcı bir süreç yaşansaydı bunlara cesaret edilemeyeceği ifade etmişti. Onların dediği şekilde bir baskı, bir zulüm ve diktatörlük idaresinin bu memlekette bugün bulunsa idi, hiç kimsenin ağzını açmaya cesaret edemeyeceğini; muhalefetin eleştirisi olan özgürlük yoksunluğunun aslında ölçsüz ve yanlış olduğuna yaptığı saldırılarla kanıtladıklarını belirtmişti. İktidarın bu saldırı karşısında olgun davrandığı hatta tebessümle karşıladığı belirtirken ülkede büyük çaplı bir özgürlük oturtulabildiğini görebildikleri için mutlu olduklarını belirtmişti.

Vatandaşlara seslenerek iktidarın dış ve iç politika başarısı ile övünme ile zaman harcamayıp yapılmayan işler peşinde koştuğunu ifade etmişti. Eğer sandıktan çıkan sonuçla Cumhuriyet Halk Partisi yine iktidara gelirse neler yapacağını yayınladığı beyannameye belirtildiğini ifade etmişti.

ix) Sadi Irmak¹¹⁷

Sadi Irmak konuşmasına Cumhuriyet Halk Partisi'nin Atatürk'ün eserlerinden en manalı, en önemlilerinden biri ve onun yadigarı olduğunu vurgulayarak başlamıştı. Partinin temellerinin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde hatta Sivas ve Erzurum kongrelerinde atıldığını ifade etmişti. O döneme ait ana fikirlerin Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidara gelmesi ve sonrasında aynen devam ettirildiğini belirtmişti. Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet Halk Partisi'ni kurarken milletimizin sonsuz bir varlık olabilmesi için dayanması gereken temelleri tespit ettiğini belirtmişti. Bu temelleri açıklayan Irmak, Laik bir Milliyetçilik esasına dayandığını ve sosyal ve ekonomik alandaki kalkınma yolunda da devletçilik ilkesine dayandırıldığını ifade etmişti. Altıok prensibinin böyle oluşmaya başladığını herhangi bir devletten kopyalanmadığını millet ihtiyacı göz önünde bulundurularak oluşturulduğunu ifade etmişti. Bu yüzden hala güçlü ve iş görür olduğunu hatta başka ülkeler için de örnek teşkil ettiğini vurgulamıştı.

İktidarın çeyrek asırdır iktidarda kalarak hizmetler verdiği eleştirirken tüm dönem şartlarını unutmadan yapılması gerektiğini belirten Irmak, maddî ve manevî açıdan bakılması gerekliliğini belirtmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin yönetim başına geçtiği zaman şartları olarak Anadolu'nun birçok yerlerinin düşman istilâsı altında olduğu, bayındırlık işlerinin neredeyse hepsinin yabancı şirketlerin malı olduğu ve bunların üzerine yüz milyonlarca liralık dış borç olduğunu belirtmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu borçları ödenmesi ve bayındırlık işlerinin Türk milletine mal edebilmesi için dört milyar lira harcandığını belirtmişti. Konuşmasının devamında kültürel gelişmeye geçen Irmak, ülkeye birçok okul yaptığı gibi eğitime harcadığı paranın iki milyar lirayı geçtiği ifade etmişti. Ülke gençlerinin

¹¹⁷ 5 Mayıs 1950, Ulus Gazetesi.

ziraatten başka alanlarda da yetişebilmesi, başka başka maharetler kazanmaları önemsenmiş ve bunun sonucu olarak sanayi ve ticaret alanında azımsanmayacak ölçüde gelişim sağlandığı belirtilmişti. Endüstri ve maden tesislerine yatırılan sermayenin ise milyarları bulduğunu vurgulamıştı. Var olan rejimin asıl büyük başarısının ise manevi sahada olduğu belirtmişti. Türk milletinin yeni bir milliyet anlayışı etrafında bir bütün olarak aydınlandığı ve bu fikrin ebedi olarak yerleştiğini ifade etmişti.

Cumhuriyet ile getirilen kanunlarla cins, ırk, mezhep farkı gözetmeksizin bütün vatandaşların kanun karşısında eşitliğinin sağlandığı bu sayede de kadın erkek farkı yanında azınlık kavramının da kaldırıldığını vurgulanmıştı. Devralınan hasta adamın kimsenin tahmin edemeyeceği kadar kısa bir zaman zarfında siyasi bir güç haline getirildiği ve diğer ülkeler karşısında önemli bir noktada ve itibarda bulunduğunu belirtmişti. Türkiye'nin dostluğunun aranırken düşmanlıktan kaçılacak güçte bir Avrupa ülkesi olduğunu ifade etmişti. İktidarda bulunulan zaman içinde imzalanan anlaşmaların ülke menfaatine olduğunu ifade etmişti.

Ülke gerçeklerini anlattığını ifade eden Irmak, her şeyin dört dörtlük olmadığı daha birçok hizmet verileceğinden bahsetmişti. İktidar olunur ise dört yıl boyunca yine yapacağı hizmetler için güven duyulmasını istediklerini ifade etmişti. İktidarın 25 yıldır tecrübeli elemanlarla yedi kurultaydan geçerek yüksek bir gelişime erişmiş programlar ile hizmete hazır olduklarını ifade etti. Bu hizmetlerin hangi gerçekçi yollarla yapılacağı beyannamede açık bir şekilde anlatıldığını ifade etmişti. Gelecek yılların dış ve iç kredilerle toptan kalkınma devresi olarak planlandığı, serbest teşebbüs gelişmesine ve kredi tedarikleri için çalışılacağını belirtmişti. Sosyal devletçilik anlayışı ile hizmetlere devam edilmesi gerektiğini vurgulamıştı. Kültür alanında okuma yazma bilemeyen kimse kalmaması için son hamlenin yapılacağı, sağlık işlerinin gerçekçi ve hamleci bir istikamette yürütüleceğini belirtmişti. Tüm bu hizmetlerin gerçekleşmesinin vatandaşın vereceği oylara bağlı olduğunu ve kararı beklediklerini ifade etmişti.

x) Şemsettin Günaltay¹¹⁸

Başbakan Şemseddin Günaltay, Ankara Radyosu'nda Genel Memleket Meseleleri üzerindeki konuşmuştu. Çok partili sürecin başlangıcında yaşanan sorunların milletçe atlatılıp yeni bir seçim imkânı yaratıldığından bahsetmişti. Yeni seçim kanunu ve seçim emniyetinden bahsederken Demokratik bir şekilde yürütülen seçim sürecinin diğer memleketler için örnek olacak bir olgunlukta bütün ülkeye mal olduğundan bahsetmişti. Bu kanun sayesinde vatandaşların her türlü baskıdan uzak serbestçe oylarını kullanabilmek, lâıyk gördükleri ve güvendikleri kişileri milletvekili seçmek özgürlüğüne sahip oldukları belirtmişti. Seçim kanununun millî iradeye göre gerçekleşmesini sağlama işinin adalet bakanlığına verildiğini ve çıkartılan kanuna göre seçim emniyetinin sağlamakla görevlendirdiğini belirtmişti.

Türk milletinin kendi kaderini selamete çıkaracağına güvendiği vekilleri meclise sokacağında şüphe duymadıklarını belirtmişti. Vatandaşın vereceği oyun önemini ülke kaderinin emniyet içinde bulunması veya yurdun belirsiz ve korkunç sonuçlara sürüklenmesi, verilen oylarla belirleneceği şeklinde ifade etmişti. Hükümet, millî iradenin tam ve yetkin bir şekilde gerçekleşmesi için seçim süreci içinde gerçekleşebilecek tüm taşkınlıkları engellemek

¹¹⁸ Ayın Tarihi, sayı 198, s. 30-46.

ve memleket huzur ve asayişini sağlamaya çalışılacağını belirtmişti. Sonrasında dış politika durumunu ele alan Günaltay, İkinci Dünya Harbinin sona ermesiyle birlikte barış görüşmelerinin gerçekleşmemesi Türkiye’nin tek başına büyük tehlikelerle baş başa bırakmış olsa da memleketin emniyet ve huzurunu sağlamaya çalışıldığı ve sonuçta başarılı olduğunu ifade etmişti.

Türkiye’nin emniyeti ve bağımsızlığının Amerika için önemli olduğunun kanıtı olarak görülen Truman Doktrini, bu devrede imzalandığından bahsetmişti. Türkiye Avrupa’yı iktisadi bakımdan kalkındırmak için yapılan yardımlardan olan Avrupa İktisadi İşbirliğine girmiş, bunun sonucunda da Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerin daha da güçlendiğini belirtmişti. İngiltere ve Fransa ile ilişkilerinde ittifak halinin teyit edildiğinden İtalya Hükümetiyle de son günlerde bir dostluk anlaşması imzalandığından bahsetmişti. Türkiye’nin bir Avrupa devleti olarak Avrupa Birliği Konseyi’ne katılmaya davet edildiği ve bir üyesi olduğu belirtilmişti. Dış siyasetindeki bugünkü işbirliğinin hiçbir devrinde görülmemiş ulaştığını vurgulamıştı.

İç politikanın durumunu ele alan Günaltay, Cihan Harbi olayları sonrası çıkarılan 5.398 sayılı kanunla millî savunma işlerine ve Cumhuriyet Ordusuna yeni bir yön verildiğinden bahsetmişti. Çıkarılan bu kanun ile silahlı kuvvetlerin devlet teşkilâtı içinde yeri tespit edildiği ve istikrarlı bir sistem oluşturulduğundan bahsetmişti. Yeni silâhlara karşı memleketin eksiksiz savunmasını sağlamak üzere 5.399 sayılı kanunla millî kaynakların yurt savunması için kullanılması yetkisine imkân verildiğini ifade etmişti. Ordunun en yeni silâhlarla donatıldığı, genç subayların da böylece çağdaş teknik araçlarını güvenle kullanabilmek için elde ettikleri bilgi ve becerilerinin arttığını ifade etmişti. Askerî baremde ve terfi kanununda gerekli değişiklikler yapıldığı gibi subay ve askerî memur kadrolarının yeni teşkilâta uyumları da sağlandığını ifade etmişti. Devlet baremi esaslarına uygun biçimde üç yılda bir maaş yükseltme yolunun da açılmış olduğunu vurgulamıştı.

Gedikli Erbaş Kanunu ile çeşitli sınıf ve meslekteki gedikli erbaşlara ait hükümlerin uyumunun sağlandığı ve gedikli erbaşların geleceklerini koruyan esaslar ortaya konduğunu ifade etmişti. Ordunun makineleşmesinin gereği olarak büyük ihtiyaç duyulan teknik bilgi elemanlarının devamlı surette orduda kalmalarının temini için Uzman Çavuş Kanunu’nun çıkarıldığını belirtmişti. Belediye işlerinde demokratik gelişmeyi emniyet altına almak için Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu değişikliği yanında imar hareketlerini sağlamak maksadıyla Belediyeler Kanununun uygulandığı ifade edilmişti. Bu uygulama neticesinde belediye gelirlerinin 68 milyondan 130 milyon liraya çıktığı bu sayede vatandaşların ihtiyaçlarının karşılama imkânının yaratıldığını belirtmişti. Belediyelerin su ve elektrik tesislerini sağlamak için çıkarılan 5.116 sayılı kanun sayesinde 216 kasabanın su tesisleri ihale olduğu ve bunların bedelinin 58 milyon 500 bin lira olduğunu ifade etmişti.

200 kasabada tutarı 48 milyon liraya ulaşmış olan elektrik tesislerinin ve 316 kasabanın hartasının yapılmasının ihale edildiği ifade edilmişti. Bu işler için ise 795 bin lira ayrıldığı vurgulanmıştı. 125 kasabanın 270 bin lira tutarında olan imar planlarının ve 227 belediyenin su, 244 kasabanın da elektrik plânlarının bitirildiğini belirtmişti. Memurin Kanunu’na ek olarak çıkarılan 5.439 sayılı kanunla memurlara ikramiye verilmesinin sağlandığı, İller İdaresi Kanunu ile de valilerin faaliyet yetkilerinin genişletilerek, halk işlerinin süratle görülmesine

imkân verildiğini ifade etmişti. Gecekondu evleri sahiplerine belediyelerce arsa verilmesi ve gecekonducularının halk lehine çözülmesi yolunun açıldığını söylemişti.

Maliye işlerinde ise günden güne fonksiyon ve masrafları genişleyen devletin vergi sisteminde iktisadî rejimine paralel olarak gelişen bir inkılâp yapıldığını ifade etmişti. Eski vergi usullerinin bırakılarak medenî ülkelerde uygulanan gelir vergisi sistemine geçildiği ve memlekette toplumsal adaletin tesis edildiğini ifade etmişti. Bu sistemi teşkil eden kurumların, esnaf vergileri ile Vergi Usulü Kanunu sayesinde vatandaşların ödeme kudretleri genel gelirleriyle uyumlu hale getirildiğini belirtmişti. Eski usuldeki eksikliklerin örneğin gelirlerine oranla fazla vergi veren maaşlı ve ücretli vatandaşların vergi miktarının azaltıldığını belirtmişti. Bu suretle önümüzdeki bütçe yılında bu vatandaşların ellerine geçecek maaş ve ücret miktarlarının bugün aldıklarından daha fazla olacağını; tatbikatta bazı şikâyetlere sebep olan Damga Vergi Kanunu'nun yeniden verildiğini ifade etmişti. Memlekette özel sanayinin gelişimini kolaylaştırmak amacıyla uzun vadeli krediler sağlandığı ve bir Sanayi Bankası'nın kurulmasının sağlandığını belirtmişti. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasıyla ortaklaşa kurulduğu söylenen bu bankanın ülkede imar faaliyetini geniş oranda arttırıldığını ifade etmişti. Memlekette yabancı sermayenin getirilmesi için yönelik kanunla hariçten gelecek ve yurdun iktisadî kalkınmasında kullanılacak sermayelere aktarma imkânı verilmiş olduğunu belirtmişti.

Türkiye'nin Amerika Yardım Plânına alınmasıyla memleket için dış kredi bakımından geniş ve yaralı olacak bir kalkınma kanalının açıldığını belirtmişti. Verilen yardımın 108 milyon dolarının direkt, 58 milyon dolarının baskı sayısı hakkı olmak üzere 167 milyon dolar yani 471 milyon Türk lirası yardım elde edildiğini ifade etmişti. Ülkenin çeşitli kalkınma sahalarında dağıtıldığı belirtilen bu yardımın 36 milyon dolarının tarım işlerine, 15,5 milyon dolarının bayındırlık ve yol işlerine, 51 milyon dolarının madenler ve sanayi sahasına, 2 milyon dolarının hususi çimento sanayine, 4,5 milyon dolarının petrol ve Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü işlerine, 10 milyon dolarının Demir ve Deniz Yollarına, 43 milyon dolarının da buğday satın alımına ayrıldığını söylemişti. Bunlardan başka olarak dış kredi olarak İhracat-İthalât Bankası'ndan alınan 24 milyon karşılığı olan 74 milyon Türk lirasından 34.5 milyon Türk lirasının Devlet Demiryollarına, 13 milyon Türk lirasının Tekellere, 11.9 milyon Türk lirasının devlet deniz yollarına, 7.7 Türk lirasının Etibank'a, 4 milyon Türk lirasının Sümerbank'a 2.8 Türk lirası da Bayındırlığa ayrıldığını vurgulamıştı.

Milletlerarası Kalkınma Bankasıyla, memlekette kurulacak silolar ve limanlar için gerekli sözleşmeyi üzere ilgili bakanlık uzmanlarından bir heyetin oluşturulduğu ve Amerika'ya gönderildiğini belirtmişti. Sözleşme imzalandıktan sonra bu yıl içinde çelik siloların memlekete geleceği ve limanların inşasına devam edileceğini ifade etmişti. Milletlerarası Kalkınma Bankası ile yapılan anlaşma çerçevesinde Amerika'dan 12-14 kişiden oluşan bir heyetin mayıs ve haziran aylarında ülkeye geleceği ve para, bankacılık, maliye, dış ticaret ve ödeme denge idaresi, tarım sanayisi, enerji, malın piyasalara arzı, ulaşım ve umumî sağlık meseleleri üzerinde gerekli incelemeleri yaparak ekonomik kalkınma plânını hazırlayacak ve ihtiyaç duyulan tavsiyeleri yapacaklarını ifade etmişti. Bu suretle memlekette ekonomik kalkınma, olumlu ve uyumlu bir plân çevresinde gelişim göstereceği belirtilmişti. Ardından da devlet plânını hazırlamak üzere de Amerika'dan tanınmış iki uzmanın ülkeye geleceği haberini vermişti.

Açıklamalara bayındırlık işleriyle devam edilerek 1 Mart 1951 tarihinde yürürlüğe giren 5.539 sayılı kanunu ile özel bir kimlik kazanan ve gerekli yetkilerle donatılan Kara Yolları İdaresi yeni teşkilâtıyla yol programımızı uygulamaya başladığını belirtmişti. 1947 bütçesinde 12 milyon lira olan yol ödeneğinin 1950 bütçesinde 50 milyon liraya çıkarılmış olduğu belirtilmişti. 1949 yılında 15.424 kilometre yolun bakıma alındığı 1950 yılında 18.500 kilometre yol bakıma alındığını belirtmişti. 1.065 kilometre yolun inşasının ihale edildiği ve 755 kilometrelik yolun da tamir olduğunu belirtmişti. 5.977 metre uzunluğu bulan 78 büyük köprünün inşa halinde olduğunu ifade etmişti. Ardından 1950 yılı için 3.665 metre uzunluğunda 50 köprünün ihale edildiğini eklemişti. Amerika Askerî Yardımı ile 5 milyon dolara getirilen yol makinelerinin iki yıldan beri çok verimli neticeler alındığını belirtmişti. Yol programlarının gerçekleşmesi bakımından lüzumlu olan makine ve donatım için alınan Marshall Planı'ndan ayrılan 15.5 milyon doların 10 milyonu makine ve malzeme siparişine bağlandığını ifade etmişti. Doğu illerinin kalkınması için ise 1949 yılında 3.481 kilometre uzunluğunda yol şebekesinin iyileştirme programına bağlandığı ve 700 kilometre yolun kullanılabilir hale getirildiğini belirtmişti. Bu iller için 1950 yılı için yol yapımı işleri için 6.310.000 lira ayrıldığını vurgulamıştı. Köy yollarının yapılması için 1950 bütçesinden 7 milyon lira ayrıldığı ve bu miktarın ihtiyaç ve özelliklere göre belirli bir program dâhilinde illere dağıtıldığını belirtmişti. Su işleri için ise ülkenin yeraltı ve yer üstü sularından faydalanmak üzere bir tasarı hazırlandığı ve meclise sunulduğu vurgulanmıştı.

Küçük su işleri için bu yıl bütçeye konulan 2 milyon lira ile halkın yapacağı su işlerine yardım olarak ayrılan bir milyon liranın bu yıl içinde faydalı surette sarfi için gerekli projeler hazırlandığını; demiryolları işlerinin de belirlenen programa göre devam ettirildiği vurgulanmıştı. İnşası yapılan Ereğli-Kozlu hattı ile Ereğli limanı hinterlandına bir demiryolu ile bağlanılacağı ve kömür havzası amenajman plânına paralel olarak artacağını düşündükleri kömürlerin en kısa ve en ucuz yoldan Ereğli limanına naklinin sağlanmış olacağını belirtmişti. Erzurum-Sarıkamış hattının ise Erzurum'dan Hasankale'ye kadar olan kısmının bitirildiğini ve Horasan'a kadar uzayacak kısmın da 1950 yılında bitirileceğini ifade etmişti. İstanbul, İzmir, İskenderun limanlarının genişletme, donatım ve iyileştirmeleri ve Samsun, Mersin limanlarının ise yeniden inşası için on yıllık liman inşa programı hazırlandığı ifade edilmişti. Söz konusu programın ara limanları da içine aldığı ifade etmişti. Mevcut limanların iyileştirilmesi ve yeni limanların inşası için gerekli dış kredi hususunda Kalkınma Bankası ile anlaşmak üzere Amerika'ya bir heyet gönderildiğini belirtmişti. Hazırlanan programın ara limanlar ile iskeleler ve trafik güvenliği için barınaklar temin edeceği bu iş için de 10 yılda 25 milyon lira sarf edileceği ifade edilmişti.

Geçen süre içinde ticaretin gelişmesine yönelik önemli kanunlar çıkartıldığından bahsetmişti. Özellikle 5373 sayılı kanunu örnek vererek söz konusu kanun maddesi ile Esnaf Derneklerinin kurulduğu gibi Ticaret Odaları ve borsalarının daha özerk bir yapı kazandıklarını belirtmişti. Ziraat Bankası'nın zirai kalkınma için daha geniş bir faaliyet göstermesi sağlayabilmesi için itibarî sermayesi 100 milyon liradan 300 milyon liraya çıkarıldığı ve alınan Marshall kredisiyle getirilen zirai âlet ve makinelerinin satış bedellerinden toplanan 7 milyon lira da bankanın zirai kredisine verildiğini duyurmuştu. Çıkarılan 5389 sayılı kanunla ilk defa olarak düşük faizli ve uzun vadeli zirai kredi dağıtımı yapıldığını belirtmişti. Söz konusu kanun ile tahvil bedellerinin çiftçilere 20 yıla kadar uzun

vadeli kredi teminin sağlandığı ve bu borçlardan yüzde üç faiz alınacağını ifade etmişti. Tahvil sahiplerine ait yüzde dört farkın ise devlet tarafından bankaya ödeneceği vurgulanmıştı. Bu kanunun uygulanmaya başlandığı ve ilk çıkarılan on milyon liralık tahvilin çok kısa bir süre içinde tamamen satıldığı duyurulmuştu.

Köylü kalkınmasında büyük bir rol oynadığı belirtilen Ziraat Bankasının Doğu, Kuzey-Doğu ve Orta Anadolu illerine ve ilçelerine şubeleri açıldığı ifade edilmişti. Ziraat Bankası şubelerinin 1946 yılı başında 280 olduğu fakat 1949 yılı sonunda 386'ya çıkarıldığı ifade edilmişti. Bankanın çiftçiler, kredi ve satış kooperatifleri için açtığı zirai kredilerin tutarının 1949 yılında 323 milyonu geçtiği vurgulanmıştı. Toprak Mahsulleri Ofisince hububatın korunmasına mahsus tesisler için 170 bin tonluk ilâve yapıldığı ve bu nedenle muhafaza tesisleri tutarının 421.700 tona çıkarıldığı ifade edilmişti. İmar ve Kalkınma Bankası'ndan sağlanan kredi ile de bu yıl içinde yeni çelik silolarının kurulacağı da duyurulmuştu.

Et ve balık kombinalarının ise Amerikan yardımından elde edilen kredilerle tüm sorunların ele alındığı ve üç sene içinde gerçekleşmesi için bir program hazırlandığı belirtilmişti. Program dâhilinde Erzurum, Elâzığ, Trabzon Konya, Samsun Seyhan, İstanbul, Ankara ve İzmir'de birer et kombinası, Zonguldak ve İskenderun'da da birer soğuk hava deposu kurulacağını duyurmuştu. Ardından Erzurum kombinasyonunun inşaatına başlandığı bilgisi verilmişti. Diğer kombinaların inşasına 1950 yılı içinde başlanacağı bütün kombina işlerinin kurulması sonucunda da canlı hayvan yetiştiren 33 ilin üreticilerinin tüm sene boyunca hayvanların hakiki değerleriyle satmak imkânını bulacağı, et zayıyatı zararının ortadan kalkacağı, tüketim merkezlerinin artık etsiz kalmayacağı vurgulanmıştı. Balıkçılığı ülke kaynaklarından biri olarak gördüklerini ve tam olarak yararlanabilmek için Amerikan yardımının bir kısmını bu alanda kullandığını ve balıkçılığı avlanmadan tüketime ve ihraca kadar soğuk hava depolar, avlama ve nakil araçlarıyla donatılması için gereken ön çalışmasının yapıldığını belirtmişti. Küçük esnaf zümrelerinin gelişmesi için ihtiyaç duyulan krediyi sağlamak üzere bir 'Halk Bankası' kurulması için kanun çıkarıldığını ifade edilmişti.

Tapu işleri için çıkarılan kanun sayesinde tapu işlerinin tanzim ve hızlıca sonlandırılmasıyla köylülerin büyük bir rahatlığa erişileceği belirtilmişti. Kanunun bir an önce uygulanması için hazırlıkların tamamlandığı ifade edilmişti. Plân ve hartaya dayanan arazilerin tapuların rehine koyma yoluyla gerekli krediyi bulma imkânı da sağlanacağını belirtmişti. Devlet işletmelerinin uyumlu ve verimli bir şekilde düzenlenmesi amacıyla kurulduğu ifade edilen İşletmeler Bakanlığı için devletin üzerine aldığı ekonomik işlerin plân, program ve ön çalışmalarını yapmasıyla verimli bir hal aldığını belirtmişti.

İşletmeler Bakanlığı'nın Sümerbank, Etibank ve MTA Enstitüsü, şeker ve kimya fabrikaları ve Askerî Fabrikaları da çalışma sahası içine aldığını vurgulamıştı. Ardından yeni fabrikalar ile ilgili son durumlara geçerek Bakırköy Pamuklu Fabrikası genişletildiği İzmir'de bir Basma Kombinasyonunun temelini atıldığı, Ereğli'de dikiş ipliği, Denizli ve Erzincan'da pamuk ipliği fabrikalarının inşasına başlandığını belirtmişti. Bursa'daki Merinos Yün İpliği Fabrikası'nın yünlü kombinası haline getirildiği belirtilirken Hereke, Defterdar ve Bünyan'daki yünlü fabrikalarının tezgâhlarının yenilendiği ve Diyarbakır'da yün hazırlama, kumaş üretim fabrikası, Taşköprü'de bir iplik ve dokuma fabrikası kurulduğunu ifade etmişti. İzmit kâğıt ve selüloz endüstrisinin ince ve orta ambalajlık kâğıt, karton ve mukavva

yapabilecek şekilde genişletildiği belirtilmişti. Karabük Demir ve Çelik ağır endüstrisinin ıslah ve genişletme çalışmalarının devam edildiği, Kok Fabrikasının büyütüldüğü, cevher kükürtsüzleştirme tesisi kurulduğunu belirtmişti. Sivas Çimento Fabrikası’nın kapasitesinin artırıldığı ve yeni makinelerin montajına başlandığı ifade edilmişti. Gemlik’teki Sunî İpek Fabrikası’nın ipek kısmının büyütülmeye çalışıldığı, buna ayrıca sunî yün ve selefan kısmının da eklendiğini ifade etmişti. Filyos’ta kurulan Ateş Tuğlası Fabrikası işlemeye başladığı ve Derme Hidrolik Santrali’nin de yakında işlemeye açılacağı duyurulmuştu. Etibank’ın Ergani’de başlattığı yeni flotasyon tesislerinin kurulmasının neticelendiği, Murgul Bakır Madeninin amenajmanı ile birlikte flotasyon ve eritme tesisleriyle muharrik kuvvet santralının kurulmasına devam edildiği ifade edilmişti. Guleman krom madeninin laoiar tesislerinin tamamlandığı ifade edilmişti. Divriği Demir Madeninin amenajmanı, Karabük Demir ve Çelik Endüstrisinin cevher ihtiyacını karşılayacak şekilde genişletilmeye devam edildiği ifade edilmişti. Ereğli-Zonguldak taş kömür havzasının yeraltı ve yer üstü mekanizasyonu ile havalandırma ve tazyikli hava verme tesislerinin bir kısmının ikmal edilerek işletmeye alındığı, Kozlu’daki 600 metrelik bir numaralı Uzun Mehmet kuyusunun ikmal edildiği ve ikinci kuyunun açılmasına çalışıldığı belirtilmişti. Havza’nın genel amenajmanının Amerikan Yardımı’na giren teçhizat kısımları ısmarlanmış olduğu ve inşasına başlanılan Zonguldak Limanı’nın temelini atıldığı ifade edilmişti. Lavoir, ulaştırma ve yükleme tesisleriyle diğer amenajman işlerine ait malzemenin siparişlerine devam edildiğini vurgulamıştı. Garp Linyitleri işletmesinin amenajman işlerine devam edildiği ifade edilmişti. Soma Elektrik Santralinin işlemeye başladığı, Tunçbilek Santralinin montajına başlandığı belirtilirken Çatalağzı Termik bölge elektrik santralinden İstanbul’a enerji vermek üzere gereken yüksek voltaj enerji taşıma hat ve tesislerinin ihale edildiği haberini vermişti. Keçiözümlü Kükürt Madeninin amenajmanı ve buradaki eritme tesislerinin tertiplenmesi işleri ele alındığı ve doğu bölgesi yakıt ihtiyacını önlemek üzere Erzurum civarındaki Kükürtlü Linyiti ile İstanbul ihtiyacını karşılayacak olan Ağaçalı Linyitlerinin işletilmelerine başladığını belirtmişti. İşçilerle işverenler arasında oluşabilecek uyuşmazlıkları devletin hakemliği altında çözülmesinin Türkiye’nin ileri ve medeni simasını gösterir nitelikte olduğunu belirtmişti. Kurulan iş mahkemeleri ile işverenlerle işçiler arasındaki her türlü hak ihtilâflarını kısa bir zamanda ve tam bir adalet içinde halledilerek işçilerin iş esnasında çeşitli tehlike ve ihtiyaçlarına karşı güven altında bulunduran yeni toplumsal sigortalar oluşturulduğunu ifade etmişti. Oluşturulan hastalık sigortası ile işçilerin hastalık süresi boyunca tedavileri ve ailelerinin geçinmesinin teminat altına alındığı belirtilmişti. İhtiyarlık Sigortası Kanununda ise işçilerin devlet memurlarında olduğu gibi emeklilik ve sakatlık haline ait himaye tedbirleri sağlandığını ifade etmişti.

Millî Eğitim ile ilgili düzenlemelere geçen Başbakan, 1949-1950 yılları için içerisinde 1.700 İlkokul, 80 Ortaokul, 5 Lise, 2 Öğretmen Okulu, 3 Kız Enstitüsü, 3 Kız Orta Sanat Okulu, 14 Akşam Kız Sanat Okulu, 2 Ticaret Lisesi, 1 Orta Ticaret Okulu 7 Erkek Sanat Enstitüsü, 4 Orta Sanat Okulu, 4 kimsesiz çocuklar için yetiştirme yurdu, bir yüksek maden teknik okulu bir yüksek beden eğitimi enstitüsü ve bir de ilahiyat fakültesi açıldığını belirtmişti. 1950 ders yılı başında ilkokul öğrenci sayısının 151.000 arttığını ve 1949 yılı içinde köylerde 1.200 okul ve öğretmen evi binası yapıldığı vurgulanmıştı. Köy okulları öğretmenlerinin maaş kadrosuna alınması hakkında çıkarılan kanun çerçevesinde 5200 köy

öğretmeni maaş kadrosuna alınacağını duyurmuştu. Köy okullarının inşaatına müteahhitlik etmiş olan vatandaşların kazanç ve buhran vergilerinin affı, köy okulları inşaatından alacaklı olan vatandaşların paralarının ödenmesi, köy enstitülerinden ayrılmış veya çıkarılmış olan çocuklara ait tazminatların affı için gereken kanunların çıkarıldığı haberini vermişti. Kimsesiz ve yetim çocuklar için çıkarılan kanuna göre yetiştirme yurtları kurulumuna başlandığı ve hayatlarını kazanabilecek bilgi ile donatılacak birer iş sahibi yapılacağı belirtilmişti. Kasabalarda ortaokul inşası için halkın gösterdiği gayrete yardım edildiğini yıl içinde 86 ortaokul açılması sağlanarak bu ihtiyacın geniş ölçüde karşılandığını vurgulamıştı. 215 ilçe ve 22 il merkezlerinde ise ortaokul öğreniminin temin edildiğini belirtmişti. Sanat müesseselerinin bina malzemelerinin tamamlamak için on yıl içinde 75 milyon lira harcandığı bilgisini vermişti. İlkokullarda seçmeli din derslerine başlandığı on vilâyette imam-hatip kurslarının ve Ankara'da bir İlahiyat Fakültesi açıldığını duyurmuştu. Türk büyüklerine ait türbelerin açılması için bir kanun çıkartıldığı ve bu türbelerden tamirler edilenlerin genel ziyarete açılmaya başladığını ifade etmişti.

Sağlık ve Sosyal Yardım konusunda ise eczanesi olmayan ilçelerde eczane açılmasını temin eden kanun çerçevesinde 17 ilçede birer eczane açıldığı haberini vermişti. Ardından penisilin, streptomisin ve emsali ilâçlarla DDT'nin gümrük vergisinden muaf tutulacağını belirtmişti. 1946 yılında Devlet hastaneleri için veremli hastalar için ayrılan 546 yatak sayısının 1949 yılında bu sayı 1.097'ye çıkarıldığı, 1950 yılı başında yatak sayısının 1838 eriştiğini belirtmişti. Yılsonuna kadar 2.107 adet olacağını vurgulamıştı. Ardından hükümetin verem savaş derneklerine iki milyon lira yardım yaptığını da eklemişti. Sıtma ile mücadelede ise bir kısmı köylerde bir kısmı kasabada ve şehirlerde olmak üzere 9.617.676 vatandaşın sıtma tedavisine alındığını belirtmişti. Trahomla savaş teşkilâtında 1946'da 33 dispanser ve 35 köy tedavi merkezi sayısının 1949'da dispanser sayısının 40, köy tedavi merkezlerinin de 99'a çıkarıldığını ifade etmişti. 1946'da frengi savaş teşkilâtında da diğer merkezler gibi iyileştirme devam edildiği ve 6 bölgede bulunurken 1949 yılında 9 bölgeye çıkartıldığı ve bu sayede bu hastalığın bulaşma ihtimalinin sınırlandırıldığını ifade etmişti. 1946 yılında koruyucu hekimlik yapan 10 sağlık merkezinin 1949 yılında 16'ya çıkarıldığını belirtmişti. 1950 yılı başlarında 11 sağlık merkezi daha açılarak bunların adedi 27'ye çıkarıldığını ve 14 sağlık merkezinin de inşasının devam ettirildiğini eklemişti.

Ardından hastanelerin durumları hakkında bilgi vermeye başlamıştı. 1994 yılında Rize, Maraş, Sivas hastaneleri ve Kilis Trahom Hastanesi'nin inşasına başlandığı, Ankara'da ve Keçiören'de 250 yataklı Verem Hastanesi ile Ankara'da 100 yataklı Numune Hastanesi inşa halinde olduğunu belirtmişti. Mevcut hastane binalarının tamiri veya ikmali ile 1949 yılında Edirne, Trabzon, Konya, Eskişehir, Kastamonu, Hatay'da verem hastanelerinin açıldığı ve 1950 yılı başında İstanbul'da 300 yataklı bir hastanenin açılış töreninin yapıldığını belirtmişti. 1949 yılında Ankara'da 250 yataklı doğumevinin açıldığı gibi İstanbul'da ve Antalya'da da birer doğum evinin açıldığını ifade etmişti. 1949 ve 1950 yılında Doğu kalkınması ödenekleriyle doğu illerinde sağlık tesislerine başlandığı, 1949'da Akçakale Nusaybin, Hakkâri, Özalp ve Doğu Beyazıt'te birer sağlık merkezlerinin inşasına başlandığını ifade etmişti. 1950 yılında ise Midyat, Kulp, Eğil, Bulanık, Yusufeli, Ardahan sağlık merkezlerinin inşasına devam edildiğini belirtmişti. Van ve Siirt'te ellişer yataklı birer hastanenin 1950 yılı içinde inşasına başlanacağını ve motorlu seyyar üç sahra hastanesinin 1949 yılında Urfa,

Mardin, Hakkâri, Van, Ağrı ve Siirt illerini taradığını ifade etmişti. 1950 yılı içinde takviyeli olarak bu ekiplerin doğuda geri kalan illerini tarayarak ve her çeşit sağlık tedbirlerini alacağı ifade edilmişti.

Tekel alanında 1949 yılında Tekel İdaresince üreticiden 56.491.101 lira tutarında 25.733.455 kilo tütün satın alındığı gibi destekleme amacıyla da 20.808.000 lira değerinde 9.593.180 kilo tütün satın alındığını belirtmişti. Üreticiden 5.495.483 lira tutarında arpa, yaş ve kuru üzüm, incir ve anason satın alındığı ifade edilmişti. Tütün Piyasasının tanzimi maksadıyla 1946 yılından beri üreticiden yüzde beş primlerden ortaya çıkan faiz ve satış kârıyla bir Türk Tütün Ortaklığı Bankası kurulması hakkındaki kanun Meclisten çıkarıldığı kurulumu için çalışılmakta olduğunu belirtmişti. Maltepe Sigara Fabrikasının makine ve tesisleri Eksport-İmport Bank'tan temin edilen kredi ile sipariş edildiği ve fabrika binasının inşasına da başladığını ifade edilmişti. İstanbul ve Ankara bira fabrikaları tesislerinin düzenleme ve genişletmesine başlanmış olduğu gibi yurdun muhtelif bölgelerinde yeni tütün bakım ve işleme evleri inşalarına devam edildiğini belirtmişti. Türk tütünlerinden sigara imal ve satışı maksadıyla dış memleketlerde ortaklık kurularak bir yıl içinde 2.107.538 lira tutarında tütün ihraç edildiği bilgisini vermişti. Amerika yardımından faydalanarak Çamaltı ve Yavşan tuzlarının düzenleme ve genişletilmesine başladığı bu sayede dış ülkelere büyük miktarda tuz ihracı imkânları doğduğunu ifade etmişti. Çıkarılan Bağcılara yardım kanunu çerçevesinde 1949 yılında 3.506 dönüm bağ kurdurulduğunu belirtirken Rize Çay Fabrikası'nın düzenleme ve genişletilmesi için gereken makinelerin sipariş edildiği ve çay üretiminin bölge halkının kalkınmasını sağlayacak şekilde düzene alındığını ifade etmişti.

Ulaştırma alanında iktisadi hayatı canlandırmak ve üretim bölgeleriyle tüketim merkezleri arasında geniş ulaşım imkânları sağlamak amacıyla bu yıl armatörlere her türlü eşya nakliyatının serbest bırakıldığı ve armatörlere temin edilen beş milyon dolarlık dövizle ticaret filosuna 35 gemi katıldığını da eklenmişti. Devlet Denizyollarının 85.000 gros ton tutarında 34 gemiye sahipken 1950 yılına gelindiğinde bu filonun 205.000 gros tona çıkarıldığı gemi sayısının da 57 olduğunu belirtmişti. Gelecek için ise Amerika'dan 7 yolcu gemisi, 10 yük gemisi, İsveç'ten de 2 yük gemisinin alındığını haberini vermişti. Şehir hattı işletmesini rahatlatmak maksadıyla da İtalya'dan 4 yolcu vapuru sipariş edildiğini vurgulamıştı. Kuruçeşme'de kurulumuna 6 milyon lira harcandığı belirtilen kömür yükleme ve boşaltma tesislerinin faaliyete girmek üzere olduğunu belirtmişti. Demiryolu işletme kabiliyetinin artırılması için Eskişehir'de Takım Fabrikası, İşletme Atölyesi, Makas Atölyesi, Türlü Elektrik Santrali, Sivas'ta Donatım Fabrikası inşasının kurulduğunu belirtmişti. Adapazarı'nda yapılmaya başlanan Vagon Fabrikası inşaatına devam edildiği, çeşitli yerlerinde işletme atölye ve kurs binaları, revizörlük atölye binası, kurs, yol atölyeleri, su tasfiye tesisleri inşa edildiğini ifade etmişti. Demiryollarının, malzeme ihtiyacı ile yeniden yapılacak inşaatı temin için gelecek yıllara geçecek 385 milyon liralık yüklenmelerde bulunacağı, Barem Kanunu'nda değişiklikler yapılması için gerekli kanunların meclisten çıkarıldığını ifade etmişti. Demiryolu personellerine Sivas ve Adana'da birer ilkokul binası, 104 lojman, yatakhane, soyunma ve yıkanma yerleri ile yemekhaneler inşa edildiği bu işler için de 13 milyon lira sarf olunduğunu ifade etmişti. Ardından kullanıldan daha ağır dingil tazyikli makine ve vagon kullanılması için hattın takviyesi maksadıyla şebekenin çeşitli yerlerinde 252 kilometrelik poz ve takviye yapıldığını eklemişti. İnşaatken devralınan 132

kilometrelik Elazığ-Genç, 28 kilometrelik Köprüağzı-Maraş kısımlarının işletmeye açıldığı ve 405 kilometrelik Çobanpınar-Nusaybin ve Derbeşiye Mardin kısmının güney yollarından alındığı ve Devlet Demiryolları şebekesine ithal edildiğini belirtmişti. Muhtelif memleketlerden 271 adet lokomotif, bir motorlu tren, 146 yolcu vagonu ve 2473 yük vagonu alındığı ve hizmete konulduğunu ifade etmişti. Çok yeni olarak 1 motorlu tren, 40 yolcu vagonu ve on adet furgon siparişi verildiğinin haberini vermişti. Depo ve atölyelerin tamir kabiliyetini arttırmak için lüzumlu tezgâhlardan bir kısmının getirildiğini belirtmişti. Yük katarlarının süratini arttırmak için gerekli malzemelerin getirildiğini vurgulamıştı.

Hava Yolları idaresinde ise satın alınan nakliye uçaklarının yolcu uçağı haline getirilmesiyle 1946'ya nazaran yolcu sayısının iki katına, bagaj kapasitesine dört katına, gazete nakliyatında 11 katına, postaya ait taşımalarda ise yedi katına çıkarıldığını belirtmişti. Bu gelişim sayesinde de bir milyon iki yüz binden dört milyon yüz bin liraya yükselen bir gelir sağlandığını belirtmişti. Posta, Telgraf ve Telefon idaresi iki büyük telsiz telgraf ve telefon istasyonu tesisine başladığını ve posta hizmetlerinin hızla sonuçlanması için 30 posta vagonunun hizmetine konulduğunu belirtmişti. Şehirlerarası telgraf ve telefon şebekesi genişletme çalışmaları sonucunda 900 kilometrelik yeni hat inşa edildiği bilgisini paylaşmıştı.

Konuşmasını tarım alanında yapılan işlerle devam ettirmişti. Ziraî üretim konusundaki çalışmaların verimli olabilmesi için beş yıllık bir ziraî kalkınma plânının hazırlandığı. Bu plânın ana hatlarının, köylüyü üretim araçlarıyla donatmak, teknik ziraat bilgisini köylere yayabilmek, mahsul hastalıkları ve zararlarıyla mücadele olarak üç esasa dayandığını belirtmişti. Köylünün tohumlukları hazırlamak üzere çeşitli bölgelerde devlet üretim çiftliklerinin kurulduğunu belirtmişti. Kurulan çiftliklerde köylülere dağıtılmak için 80 bin ton yüksek kaliteli tohumluk hazırlandığını ve dağıtıldığını belirtmişti. Eldeki tohumların temizlenmesini ve ilaçlanmasını sağlamak için yeni selektörler alındığını ve böylece selektör adedinin 476'ya çıkarıldığını belirtmişti. Yıl içinde 250 yeni selektör daha satın alınacağını ifade etmişti. 1949-1950 Ekim aylarında yaşanan kuraklık, don, taşma gibi doğal afetlerden zarar gören köylülere devletin 12 milyon, Ziraat Bankası'nın 40 milyon olmak üzere toplam olarak 52 milyon liralık bir kredi temin edildiğini ifade edilmişti. Bu paranın 60 ilde 143.067 ton tohumluk verildiğini belirtirken 1950 yılı ilkbahar zeri yatı için de ihtiyaç duyan illere gereken tohumluğun dağıtımının yapıldığını vurgulamıştı. Ziraatta kullanılan araçların Amerikan yardımıyla şimdiye kadar 4.131, 535 biçerdöver, 120 harman makinesi ile yedek parça alındığı ve dağıtımının yapıldığını belirtmişti. 1950 yılı içinde gerekli araç gerecin getirilmesine devam edileceğini 12.285.000 dolarlık ziraat âlet ve makineleri ödeneğiyle 2.500 traktör ile bu traktörlerde kullanılacak pulluk, mibzer, biçerdöver ve çiftlik arabalarının getirileceğini ifade etmişti. Alınan alet, makine ve araçların tamiri için kurulacak atölyelerde gerekli makinelerin temini için 150.000 dolar ayrıldığını belirtmişti.

Altı vilâyette sabit atölyelerin kurulduğu ve 25 seyyar atölyenin de muhtelif bölgelerde dolaştırıldığını belirtmişti. Ardından tiraj haklarından faydalanılarak çeşitli Avrupa ülkelerine 1.508.000 dolar kıymetinde traktör ve başka ziraat âlet ve makineleri, ürünleri korumak için gerekli ilaçların sipariş edildiğini ve 1950 yılı içinde ülkeye gelmiş olacaklarını da eklemişti. Yurt dışından getirilen ziraat makine ve âletlerinin ehliyetle kullanacak ve bakımlarını sağlayabilecek kalifiye eleman yetiştirilmesi için kurslar açıldığını ve binden fazla ziraat

makiniyi yetiştirildiğini ifade etmişti. 2.400 ziraat makinistinin daha yetiştirilmesine karar verildiğini belirtmişti.

Orman işlerinin düzenlenmesine ilişkin olarak vatandaşların odun ve yakacak ihtiyaçlarını karşılamak üzere çıkarılan 3116 numaralı Orman Kanun ile gerekli değişiklikler yapıldığı ve kanunun meclisten çıkarıldığını ifade etmişti. Değiştirilmiş bu kanun ile orman sayılıp sayılmayacak sahalarda açıkça belirtildiği, orman çevreleme ve sınırlama işlerinin daha hızlı bir şekilde neticelendirilmesi, vatandaşlara yakacak odun ve inşaatlarda kullanacakları ahşap ihtiyaçlarının kolaylıkla karşılanabilmesi için daha geniş bir oranda temin olası olduğu yaratıldığı belirtilmişti.

Ülkenin bir diğer geçim kaynaklarından olan hayvancılık alanı hakkında ise gelişmesi ve çeşitli hastalıklardan korunabilmesi için aşı, serum ve biyolojik kurumların donanımına önem verildiğini belirtmişti. İstanbul'da Pendik, Ankara'da Etlik kurumlarının yeni âlet ve makine ihtiyaçları için gereken ecza ve ilâçların tamamlandığını ifade etmişti. 8 milyon doz olan aşı, serum ve biyolojik madde üretiminin 12.500.000 doza, distofanjin imalinin ise 500.000 dozdan 1.523.000 doza çıkarıldığı diğer gerekli ilâçların hazırlandığını belirtmişti. Aşı ve serum üretiminin uygun bir şekilde çoğaltılması ve zamanında ihtiyaç duyulan yerlere gönderebilmesi için Samsun'da yeni bir bölge laboratuvarı kurulduğu aynı zamanda İzmir ve Konya'da aşı üretilecek bir kurumun inşasının yapıldığını ifade etmişti. Ardından Antalya, Mersin, Mardin'de de birer aşı üretim merkezlerinin kurulduğunu da eklemişti. Hasırca Çiftliği'nde Tarım Bakanlığı tarafından büyük bir Aygır deposunun kurulmasına başlandığını, Karacabey Batı Anadolu Aygır deposu ile Arap atı yetiştirecek Urfa aygır deposunun kurulduğunu belirtmişti. Karadeniz sahilindeki şehirlerin hayvanlarının iyileştirilmesi amacıyla Karaköy Harasının kurulmasına başlandığı, Doğu bölgesi hayvanlarının iyileştirilmesi için ise Van'ın Erciş İlçesinde Altundere Harasının kurulmasına hız verildiğini belirtmişti. Doğu illeri hayvanlarının çeşitli hastalıklar koruyabilmek için 1.000.000 lira tahsis edildiği gibi aşı ve serum ihtiyacını da karşılanabilmesi için Elazığ'da büyük bir bakteriyoloji enstitüsü, Van'da bölge laboratuvarı ve bir hayvan hastanesi kurulmasına başlandığını vurgulamıştı.

Toprak kanunda değişiklikler yapıldığını ve orta işletmelerin bütünlüğünün korunduğu gibi topraksız çiftçilerin de toprağa sahip olmaları imkânı sağlandığını belirtmişti. Yapılan değişikliklerden biri de 4.753 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle köylerde yaşayan vatandaşların evleri yanı sıra ahır ve samanlık gibi yapılara sahip olma yollarının açıldığı belirtilmişti. Çıkarılan Emekli Kanunu neticesinde verimli neticeler alındığı ve bu kanun ile belirsiz olan emeklilik ödenekleri için sigorta niteliğinde bir sandık kurularak haklarının sağlam temellere bağlandığını ifade etmişti. Emekliye ayrılanların haklarının iyileştirilmesi için verilen yüzde elli zammın yüzde altmışa çıkarıldığı, emekli, dul ve yetim aylıklarının altmış iki buçuk lirası kazanç, buhran, muvazene ve hava kuvvetlerine yardım vergilerinden muaf tutulacakları ve bunun devlet bütçesine 30 milyon liraya denk geldiğini belirtmişti.

Konuşmasını sonlandırmadan önce vatandaşlara seslenen Başbakan, muhaliflerin her gün yaptığı tüm eleştirilere rağmen tüm bu memleket işlerinin başarıldığını ve sadece bir kısmının arz edebildiğini belirtmişti. Ülke varlığının ancak yurtdışı huzur ve güvenlik içinde devam edebileceği ve milletin şuursuzca yapılan tahrik ve yalanlara kapılmadan, taşkınlıklara

meşdan vermeden seçimin neticelenmesini sağlayacaklarına inandıklarını belirtmişti. Başbakan olarak tek amacının bugün yurt dışında itibarlı, yurt içinde nizamlı ve özgür bir memleket olmasını sağlamak olduğunu belirtmişti. Milletın tam bir özgürlük içinde neticeleneceği iradesiyle kurulacak yeni Meclise hükümet sorumluluklarının huzurla devir ve teslim edileceğini vurgulamıştı.

Başbakan Şemseddin Günaltay, bir başka radyo konuşmasında¹¹⁹ bütün yurttta seçim propagandası perdesi kapanmış olacağı ve Seçim Kanununa göre, oy verilmesi işinin sona erdiği âna kadar halk arasında her türlü propagandanın yasak olduğunu hatırlatmıştı. Gazete ve radyoların da bu yolda yayın yapamayacağını vurgulamıştı. Bu uygulamanın amacının, vatandaşların propagandalarla gerilmeden huzur içinde muhakeme ve mukayese edebilmesi oylarını vicdan huzuruyla vermelerine imkân sağlamak olduğunu belirtmişti. Seçim gününde memleket asayiş ve emniyetini koruyacak bütün tedbirlerin alındığını ve vatandaşların huzur ve güvenlik içinde sandık başlarına giderek oylarını istediklerine verecekleri bir ortamın tesis edildiğini ifade etmişti. Ardından aksi bir durum halinde kanunun gereğinin işleneceğini de vurgulamıştı. Oyun gizli, sayımın açık olması kanunu çerçevesinde gizlice zarfa konacak oyların tüm görevliler önünde sandığa atılacağı ve kamu önünde sandıktan çıkarılarak açıkça sayılacağını belirtmişti. Oy hakkı olan her vatandaşın mutlaka sandık başına gitmesi, oyunu atarken mantıklı davranması gerektiği ve bu bilinçle ülke kaderinin belirleyecek oyunu kullanması gerektiğini ifade ederek konuşmasını sonlandırmıştı.

xi) Şerefeddin Bürge¹²⁰

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Gümrük ve Tekel Bakanı olarak görev yapan Fazıl Şerefeddin Bürge başında durduğu bakanlığın neler yaptığından bahsetmişti.

xii) Vedat Dicleli¹²¹

Vedat Dicleli, iktidar partisinin yaptığı ve yapacakları iş ve projelerden bahsetmişti. Seçmenin iktidar partisinin gerçekçi vaatleri ve muhalefet partilerinin bol vaatleri arasında kıyaslama yaparsa kiminle başarı sağlanacağını kolayca anlayabileceğini belirtmişti. Ülkenin hayvancılık ve balıkçılık alanları adına önemli adımlar atıldığını Ankara, İstanbul, Konya, Kayseri, Trabzon, Zonguldak ve Ereğli'de elde edilen et endüstrisindeki gelişmeleri vatandaşların görebileceğinden bahsetmişti. Erzurum'da et kombinesindeki başarının Cumhuriyet Halk Partisi'nin millet hizmetinde, verdiği vaatleri yerine getirdiğini gösterdiğini belirtmişti. 1950 yılı içinde Balıkçılık alanında da av ve nakliye motorları, soğuk hava depoları ve diğer tesis ve araçlarla daha verimli bir evreye girileceğinden bahsetmişti.

Harp yılları sonrasında baskıdan kurtulan iktisadî hayat için teşebbüs sahibi yurttaşlara yardım imkânlarını, Ziraat, Ticaret ve Endüstri kolları için yardım ve teşvik kredisi sağlamayı, Ziraat, Halk ve Sanayi Kalkınma Bankalarının kredi imkânlarını artırmayı düşündüklerinden bahsetmişti. Çiftçinin ana bankası olan Ziraat Bankasının sermayesinin iki katına çıkarıldığını bahsetmişti. Bu miktarı 500 milyon liraya çıkarmak istediklerini belirtmişti. Çıkarılan yeni bir kanunla Halk Bankası'nın da sanatkâr ve esnafın yardımına koşmayı, görev

¹¹⁹ Ayın Tarihi, sayı 198, s. 68.

¹²⁰ 8 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi. (Radyo konuşması metni birebir verilmemiştir.)

¹²¹ 10 Mayıs 1950, Ulus Gazetesi.

bildiğinden bahsetmişti. Sanayi Kalkınma Bankasının ise iç ve dış olanaklarla çalışmaya başlaması ile memleketin sanayi kredisine ihtiyacın büyük ölçüde karşılanmış olacağını ön gördüklerinden bahsetmişti. Yapay tedbirlerden uzak, memleketin çıkarlarına uygun ve mümkün olduğu kadar serbest bir dış ticaret politikası güdüldüğünden bahsetmişti. Yapılan Ticaret Anlaşmaları sayesinde ürün ve yeni pazarlar bulunduğu gibi üretim ve ihracatın arttırıldığı belirtmişti. İthalatta ise uygun bir sırası uygulayarak memleketin üretim ve tüketim ihtiyacını karşılamaya çalıştıklarından bahsetmişti.

Yapılan çalışmalar neticesinde, ithal edilen mallarda gittikçe artan ucuzluğun göze çarptığı gibi yerli ürün fiyatlarının da inme yöneliminde olduğu belirtilmişti. Halk kitlelerinin geçim koşullarını kolaylaştıran bu genel ucuzluk hareketini geliştirmek için çalışılacağı belirtilmişti. Halk idaresi rejiminin yerleşip kökleşmesi için çalışmayı kendilerine görev edindiklerini ve bunun neticesinde bir seçim süreci içinde bulunulmasından şeref duyduklarını belirtmişti. Halk hizmetinde çalışmaya devam etmeyi istediklerini ve sandıktan çıkacak sonucun memleket için hayırlı olmasını temenni ettiği cümlelerle konuşmasını sonlandırmıştı.

c) Diğer

i) Cumhuriyet Halk Partisi Neler Vaad Ediyor?¹²²

İlan şeklinde yayınlanan metin ile gelecek dört yıl içerisinde partinin neler yapıp yapabileceğini vatandaşlara anlatılmaya çalışılmıştı. Meclise seçilmenin büyük bir borç yüklendiği ve bu borcu ödemek için çok çalışılması gerektiği söylenirken aynı zamanda seçmenden dört yıl önce verilen vaatlerin yerine getirildiği belirtilmişti. Yine vaat edilenlerin aynı şekilde gerçekleşeceği çünkü hepsinin hesaplandığı, kitaplaştırıldığı ve mali yeterliliği göz önünde bulundurulduğu ifade edilmişti.

Atatürk ilkelerinden vazgeçilmediği belirtilmişti. Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik, Devrimci olduğu anayasada yer alan bu 6 ilke kaldırılrsa dahi fikir olarak hep var olacakları belirtilmişti. Köy yollarının yapılacağı, susuz köylere su getirileceği, topraksız köylüye toprak verileceği ve verimin artması için çiftçiye yeni alet ve araçları ulaştırılacağı ifade edilmişti. Orman idaresinin düzenleneceği, köyler dışında kasaba ve şehirlerdeki evlerin ihtiyacı da karşılanmaya çalışılacağı, vatandaş sağlığı için çalışılmaya devam edileceği vurgulanmıştı. Okulların sayısının artacağı, yol, liman ve iskelelerinin yapımına devam devam edileceği belirtilmişti. Bunlar yapılırken Türk parasının değer kaybetmeyeceği ifade edilmişti. Vatanı düşmandan savunmak için Türk ordusunun artık dünyanın en yeni silah ve araçlarla donatıldığı vurgulanmıştı.

Türk vatanını ve şerefini korumak için ne lazımsa yapmayı kutsal bir görev olarak gördükleri belirtilmişti. Dış politikada büyük takdir kazanıldığına ve bu siyaset ve dostluklara devam edileceği belirtilmişti. Sade vaatlerde bulunduğu ve bunun için yemin ettikleri belirtilmişti. Seçim sonrası yine halkın hizmetini diledikleri belirtilmişti.

¹²² 10 Mayıs 1950, Ulus Gazetesi. 10 Mayıs 1950 tarihli Ulus Gazetesi'nin son sayfasında yer alan bu metin, "Oyunuzu Cumhuriyet Halk Partisi'ne Veriniz" başlığı altında yer almaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 12 adet milletvekili adayının resimlerinin de yer aldığı bu sayfada, siluet şeklinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin simgesi olan altı ok ve 1950 seçimlerine ait iki adet seçim afişi yer almaktadır. Yay. Haz.

ii) İnkılâp Partisi Seçmenlerden Ne İstiyor?¹²³

Benzer bir ilan metninde ise yazılanların ve söylenenlerin bundan sonra da yapabilecekleri vatandaşa arz etmekten mutluluk duyulduğu belirtmişti. 1923'ten beri girişilen demokrasiye yönelik hamlelerinde tek parti denilen Cumhuriyet Halk Partisi'nin inançlarında ortak ve bazı fikirlerinde birbirinden ayrı olan vatandaşların meydana getirdiği koalisyon olduğu belirtilmişti. Atatürk'ün Balıkesir söylevinde belirttiği sözü örnek gösterilerek partinin milli birlik cemiyeti olduğu ifade edilmişti.

Demokrasinin büyüüp gelişmesi için çalışan iktidarın ilk çok partili süreçte başarılı olunmasa da son süreçte başarı elde edildiği belirtilmişti. Muhalefetin bu konu ile ilgili iktidarın verdiği çabayı ve hizmeti gölgeye bırakmaya çalışsa da siyasi ve milli tarihin gereken değeri kaydedeceği belirtilmişti. Medeni ve adil olarak hazırlanan Seçim Kanununu ile seçim sürecinin devam edeceği vurgulanmıştı. Yeni kanuna göre seçim sonuna kadar propaganda yapılmasının yasak olduğu belirtilmişti. Tüm yayım araçlarının bu kısıtlamaya uyması gerektiği ifade edilmişti. İktidara ait program beyannamesinin incelemeler ve hesaplara dayandığı içinde hayal ürünü hiçbir vaat bulunmadığı bu programın gerçekleştirilmesi için de iktidarın hizmete hazırladığı gibi vatandaşın da yardımı gerektiği belirtilmişti. Vatandaşa sunulan aday listelerinin bu hizmetleri en kısa zamanda gerçekleştirebilmek amacıyla hazırlandığı ifade edilmiş bu sebeple bu listeleri bir bütün olarak seçim sandıklarına atılması istenmişti. Karma listelerin iktidardan çok vatandaşı zarara uğratacağı belirtilmişti. Gerçek listeleri nasıl ayırt edebileceklerini ve nasıl ulaşacakları anlatıldıktan sonra eğer tam liste geçmez ise tüm gayretlerin suya düşeceğinden bahsedilmişti. Son olarak vatandaşın oy istenerek bitirilmişti.

3- MİLLET PARTİSİ

a) Seçim Beyannamesi¹²⁴

Mareşal Fevzi Çakmak'ın Millet Partisi adına 2 Nisan 1950'de neşredilen Seçim Beyannamesi, Türk milletine seslenişiyile başlamıştı.

14 Mayıs'ta çok partili dönemin ikinci seçimi yapılacağı, 1946'da yapılan ilk seçimde yaşanan olaylar sonrasın iktidarın çok partili usulü sadece göz boyamak için kabul ettiğinin görüldüğü ifade edilmişti. Vatandaşın birçok hakları çiğnenerek yapıldığı söylenen bu seçim sonrasında toplum üzerinde oluşan kızgınlık sürecini iktidarı 4 yıl boyunca uğraştırmış ve tedbirler olarak gidermeye çalışmış olduğu belirtilmişti. İktidar bunun sonucunda kanunlar çıkarmış ve halkın üzerindeki baskısının daha da şiddetlendiği ifade edilmişti. Geçen dört yıl boyunca demokrasiye adına değil baskı ve şahsi nüfusun artmasına çalışıldığından bahsedilmişti. Kanıt olarak da Basın ve Ceza Kanunlarının ağırlaştırılmış olması, sağ ve sol akımlardan hoş gitmeyenlerin hapsedilmesini kolaylaştıracak kanunlar çıkarılması, valilerin yetkilerinin genişletilmesi yanında yargıçların aksine azaltılarak Adalet Bakanlığının yargıçlar üzerindeki gücünün artırılmaya çalışıldığı ifade edilmişti. Bütün bunlara karşılık

¹²³ 10 Mayıs 1950, Ulus Gazetesi.

¹²⁴ Ayın Tarihi, sayı 198, s. 61-68.

polis vazife ve yetki kanununun 18. maddesinin kaldırılmış olması bir şey değiştirmedığı çünkü çok nadir olarak kullanılan bir hüküm olduğu belirtilmişti.

Cumhuriyet Halk Partisi’nin istediğinin tüm baskı ve eleştirilerin merkezinden kendisini almaya çalışmak olduğu belirtilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi’nin düşüncesinin idarecilerin perde arkasında kalarak idare edeceği ancak müdahale etmek zorunda kalındığında ortaya çıkıp iktidarı destekler nitelikte baskı işini ele alacakları ifade edilmişti. Yapılan değişikliklerle bunlara zemin hazırlanmaya çalışıldığı belirtilmişti.

Beyanname polislere özgü yürütülen baskının açıklanmasıyla devam ettirilmişti. Demokratik devrenin dördüncü yılında olunmasına rağmen polislere özgü yönetimin maddi ve manevi baskının vatandaşı ezdiği ifade edilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi’nin yaptığı gibi toplantılarda konuşan konuşmacıların karşılaştıkları davranışların bunların önemli kanıtlarından biri olarak verilmişti. Toplantılar sonunda suçlanan konuşmacılar konuşmalarından alınan notların altına imza atmaya veya söylediklerini red veya kabul etmeye zorlanamayacağı ve hukuki bir değeri olmayan bu notlarla insanlar tutuklu olarak mahkeme edilemeyeceği belirtilmişti. Özgürlüğün ve demokrasinin olduğu söylenen hiçbir ülkede bu gibi uygulamaların olamayacağı ifade edilmişti. General Sadık Aldoğan’ın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması eleştirilerek idarenin niteliğini açıkça belirtilmişti.

Yapılacak seçimin öneminin hangi partinin kazanması gerektiğiyle ilgili olmadığı şu veya bu partinin kazanması meselesi değil, uygar ve özgür bir ortamda yaşanıp yaşanamayacağı ya da baskı ve tehdit altında yaşamaya devam edilecek düşüncesi olduğu belirtilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi’nin göz boyayıcı sözler altında baskı ve kişisel zorbalığı temsil ederken Millet Partisi’nin hürriyet ve uygarlığı temsil ettiği vurgulanmıştı. Durumun manevi çerçevesi dışında maddi yönüne bakıldığında da durumun kötü olduğu ifade edilirken özellikle eksik tedbirler ve kötü gidişata göz yumulmasından kaynaklandığı söylenen hayat pahalılığı eleştirilmişti.

7 Eylül kararlarıyla yaşanan vurgunların, tahıl ihracatı, dolar kaçakçılığı ve bunlara benzer olayların sebebi olan iktidarın bir kere daha iş başında kalması ancak bu kötü gidişatın devamına Türkiye’nin ekonomik bakımından ezilmesine neden olacağı ifade edilmişti. Bunun sonucunda da ülkenin dış saygınlığının daha da yıpranacağı belirtilmişti.

İsmet İnönü’nün asıl maksadının kendi yetkilerinin artırılması, sahip olduğu gücün kanunlaştırılması ve kurduğu diktatörlük rejiminin korunması olduğu ifade edilmişti. Bahsedilen gidişin devamı millet ve memleket bakımından sadece yıkıcı olacağı hatta Cumhurbaşkanı’nın seçim nutuklarının işin daha da kötüye gideceği yönünde olduğu belirtilmişti. İsmet İnönü’nün hatalı uygulamaların önleneyeceği ve cezalandırılacağı yolunda bir söyleminin olmadığı özellikle anayasanın değişeceğinden bahsetmemiş olduğu ifade edilmişti. Bu durum gerçekleşirse İnönü arttırmış olduğu yetkileri sayesinde ülke üzerinde şahsi hâkimiyet ve baskısını daha da zararlı bir biçimde yürütebilecek bir duruma geleceği belirtilmişti.

Millet Partisi’nin öncelikle anayasanın gerçek egemeninin sağlanması konusunu ele aldığını ve anayasanın hükmetmesi işini millî iradenin hâkimiyet ve takdirine bıraktığı ifade edilmişti. Bu konunun önemini vatandaşlara bildirdikten sonra Cumhurbaşkanı’nın

düşüncelerinin gerçekleşmesi milli bir tehlike meydana getireceği ifade edilmişti. Bunu engellenen tüm vatandaşların millî bir vazifesi olduğu ve sandık başında çözüleceği ifade edilmişti. Anayasa'da bir değişiklik yapılabilmesi için milletvekillerinin üçte iki nispetinde bir çoğunluğun oy vermesi gerektiği hatırlatılırken iktidarın dürüst bir seçim süreci yaşanırca yüksek bir oran olamayacağı belirtilmişti. 1946 seçimleri örnek verilerek millî hâkimiyet engellenirse iktidarın bu baskı sürecini daha dört yıl yaşatacağı ve İnönü'nün bir sultan gibi ülkeyi idare edeceği belirtilmişti. Bu durumun ülkeyi belirsizliğe sürükleyeceği gibi samimi bir şekilde kabul edilmeyen iki meclis usulünde yaşanan ayrılıklarda hakem tutulan İnönü'nün durumu yine yönetemeyeceği 12 Temmuz 1947 anlaşması kanıt gösterilerek belirtilmişti. Memleketin tek kurtuluş yolunun Cumhuriyet Halk Parti'nin seçimleri kaybetmesi olduğu ifade edilmişti.

Millet Partisi olarak vatandaşların özgürlük ve mutluluğunun hakkı olduğuna inandıkları, bu sebeple önce özgürlüğünü sahiplerine geri vereceklerini ifade edilmişti. Baskıyı kaldırmak memlekette tam ve güvenilir bir huzur ve emniyetin yerleşmesini sağlayacakları belirtilmişti. Halkın iktidardan korkmak yerine onu sevmesi ve kendi malının sahibi olması yurdun iç ve dış düşmanlara karşı koruyacak en etkili ve tek tedbir olarak görüldüğü belirtilmişti. Gerçek ve bütün sahaları kaplayacak bir vicdan özgürlüğü, söz özgürlüğü, yazı özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, çalışma özgürlüğü, zabıtaca kötü muamelelerin sonunun getireceği ifade edilmişti. Aynı zamanda bütün bu hürriyetlerin esirgendiği ve geri alabilmek için tek yolun seçim sandıkları olduğu fakat temiz ve güvenilir bir süreç yürütülmesi gerektiği belirtilmişti. Çalışma hürriyetinden bahsedilirken her türlü teşebbüs fikrinin zarara uğramasından, memlekette faydalı iş atılımlarının kösteklenmesinden ve devletin beceriksizce yürüttüğü söylenen müdahalelerinden kurtulmak gerektiği belirtilmişti. İşçilerin daha iyi yaşama şartları elde etmek için grev yapmak özgürlüğüne sahip olması gerektiği ifade edilmişti. Her çalışanın asgarî bir geçim seviyesine sahip olması gerektiği ve bunun bir hak olduğu belirtilmişti. Memleket iyi idare edilmesi ve yapılan israflar durdurulursa, doğru tedbirler alınır ve yapılan hataların takibi yapılırsa halkın bugünkünden çok yüksek bir maddî seviyeye çıkacağı ifade edilmişti. Böylece köylünün kalkınacağı işini genişleteceği, daha çok biçmek için imkân ve vasıta bulabileceği ifade edilmişti. Hazırlanmış oldukları program nedeniyle teşkilatlanmış partiler arasında bu yola girip bu işleri başarabilecek tek parti Millet Partisi olduğu belirtilmişti.

Memleketin en çok ihtiyaç duyduğu maddî ve manevî güven olduğu halkın bir işe gireceği sırada mevcut kanunların ne zaman değişeceğinden, hükümlerin altüst edilip edilmeyeceğinden, hatta herhangi bir kanunla mal ve mülkünün elinden alınıp alınmayacağından emin olmadıkları ifade edilmişti. Demokrasi sözüyle çok partili sürece geçildiğinden beri halkın baskı gördüğü belirtilmişti. Ardından halka yansıyan iktidarın içinde bulunduğu gizli görüşme ve anlaşmaları hatırlatılmıştı. Bu yüzden Millet Partililer olarak önce memleketteki güvenin tesisine tekrar çalışılmak gerektiğini düşündükleri vurgulanmıştı. Siyaset ve idare ile uğraşan herkesin söz birliği içinde olması gerektiği belirtilmişti. Yazı ve söz hürriyetine inandıkları ve yazıp konuşan muhalifler incelenirken kötü niyeti tespit edilenlerin affedilmemesi gerektiği belirtilmişti. Muhalif olanların iktidarla gizli temaslar içinde olmaması gerektiği ve halka şeffaf olunması gerektiği belirtilmişti. Kendilerinin bu durumda güvenilmeye layık bir parti oldukları ifade edilmişti.

Şef usulü diye adlandırdıkları ilk veya son söz sahibi olmak yetkisinin bir adamda bulunması sürecinin artık sona erdirilmesi gerektiği vurgulanmıştı. Şef usulüne son vermek davasını bütün geniş ve kapsamlı olarak ele almaya cesaret eden tek partinin Millet Partisi olduğu ifade edilmişti. Millet Partililer olarak halk tarafından kurulmuş, halkın malı olan ve halk için çalışan bir hükümet idaresi istediklerini belirtmişti. Buna kanıt olarak kongrelerinde baskısız davranmaları ve tam bir özgürlük içinde olmaları Millet Partililerin bunu yapacak nitelikte olduğu şeklinde gösterilmişti. Millet Partisi'ni kim idare ederse etsin bu prensiplerin yaşatılacağı çünkü tüzüklerinin esaslarına göre Parti üyelerine sonsuz mevki süreçleri verilmediği ifade edilmişti. Şeflere itaat, tertipli ve baskılı kongreler, keyfi muameleler ve taraftarlığı kabul edenler memleket idaresinde kalmaları bunun sonucunda özgürlük ve demokrasiyi gerçekleştirmeleri beklenemeyeceği ifade edilmişti. Millet Partisinin davranış usulünün Birleşmiş Milletlerce kabul edilmiş olan insan haklarının milletimiz için de samimiyetle uygulanacağı tek yol olduğu ifade edilmişti. Bu yolun takibiyle Birleşmiş Milletler üyesi olunabileceği ve diğer ülkeler nazarında değerinin artacağı belirtilmişti.

Beyannameye tekrar seçmene seslenişle devam ettirilmişti. 14 Mayıs'ta oylarını kullanırken bütün bu bahsedilen konuların göz önünde tutmasını ve Millet Partisini samimi ve güvenilir bulmuş iseler oy vermesi istenmişti. Seçim sandığında oyları çaldırmamak ve tutanaklarda yapılmak istenen sahtekârlığa göz açmaması gerektiği belirtilmişti. İktidarın seçim kanununda oyların gizli verilmesini ve tasnifin açık olmasını kabul etmekten geri durmadığı bu yüzden seçim kanununun vatandaşın azmi ve cesareti sayesinde millî iradenin gerçekleşebileceği ifade edilmişti. Halktan oyunu gizli vermesi sonrasında oyların sayımında ve tutanakların yazılıp imzalanmasından sonra da sonuç ilân edilinceye kadar sandık kurullarının etrafından ayrılmaması istenmişti. Türk yargıçlarından ise yeni seçim kanununa göre seçim kurullarının başkanı olduklarını ve İnsan Hakları Beyannamesinin istediği gibi seçimlerin namuslu olmasından sorumlu oldukları ve gerekli olan güveni tesis etmeleri gerektiği belirtilirken vicdana uymayan olaylar millî iradeyi zedeleyecek bir derecede olursa mücadele etmenin vatandaşa karşı borcu olduğu ifade edilmişti. Yargıçların seçim sürecinde güveni sağlaması fiili bir sonuç vermeseler dahi manevî etki olarak Türk milletine gelecek hakkında ümit verici bir ışık olacakları vurgulanmıştı.

Beyannameye Türk milletine sesleniş ile son verilmişti. 14 Mayıs günü alınacak sonuçlara göre kurtuluş ya da yükseliş yoluna girileceği belirtilmişti. İktidarın durumun değişmemesi için ellerinden geleni yapacakları ifade edilmişti. Seçim günü yurdun refah, özgürlük ve saadete kavuşması için Allah'ın yardımı ve seçmenin gevşememiş olan iradesi sayesinde çok esaslı bir adım atılacağı inancında oldukları ve savaş zamanlarında gösterdiği kahramanlığı medenî sahada ve sandık başında da göstermesi gerektiği belirtilmişti.

b) Radyo Konuşmaları

i) Ertuğrul Akça¹²⁵

Millet Partisi adına İstanbul Radyosunda konuşma yapan Millet Partisi İstanbul milletvekili aday Avukat Ertuğrul Akça, öncelikle Cumhuriyet Halk Partisini, sonra

¹²⁵ 6 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi.

Demokrat Parti'yi eleştirmişti; iki partinin farksız olduğunu söylemiş ve halktan bünyesinde bulunduğu parti için oy istemişti.

ii) Hasan Dinçer¹²⁶

Hasan Dinçer konuşmasına direkt olarak vatandaşlara hitap ederek başlamıştı. Halkın maddi ve manevi bir ıstırap içinde olduğunu bunun din ve inanç özgürlüğüne uygulanan ağır baskı yoluyla gerçekleştirildiğini söylemişti. İktidar partisinin lâiyklik perdesi altında vicdan özgürlüğüne karşı sürekli sardırışı ve din kelimesini telâffuz ederken bile bir korku yaratmaya çalıştığı ifade edilmişti. Din özgürlüğünü savunanların gericilikle suçlandığı ve dini siyasete alet ettiği gerekçe gösterilerek hapsedildiği ifade edilmişti.

Dinin yayılmasına ve öğretimine hizmet edecek din adamlarını yetiştiren bütün kurumların kapatılışı ve bu kurumları açmak isteyenlere müsaade edilmemiş olduğu hatırlatılırken ezana yapılan müdahalenin vicdan özgürlüğüne aykırı olduğu ifade edilmişti. İktidarın ve destekçilerinin çıkardıkları kanunlar ile dindarlığın komünistlikle eşit tehlikede gösterilmesinin vatandaş üzerine büyük bir baskı yolu olduğu ifade edilmişti. İktidarın din özgürlüğüne saygısızlık ettiği ağır bir baskıya tabi tuttuğu ve milletin vicdanına yerleşmiş bir tarz halini aldığı belirtilmişti.

Bunun yanında Millet Partisinin din işlerini, devlet işlerinden ayrı tutulmasını kabul eden bir parti olduğu; fakat herkesin vicdan ve inanç özgürlüğünü ve dilediği dilde ve dilediği şekilde ibadet etmek hakkının olduğu ve buna saygılı olmak gerektiğine inandıkları belirtilmişti. Her türlü özgürlüğü savunacak olan partilerinin şerefli bir vazife saydıklarını ifade edilmişti. Dini kutsal gördüklerini ve bu yüzden gericilik olmadığını bu düşünceleri de karşılıklarında oluşan cepheye rağmen cesaretle savunacakları belirtilmişti. Türkiye'de dinî bir gericilik olmadığına ve olmayacağı inancı içinde olduklarını ve bunun bir silah olarak kullanıldığı belirtilmişti. Türkiye'de dini değil ama siyasî bir gericilik olduğu ifade edilmişti.

Millet Partisi'nin ilk ve orta öğretimde din derslerinin eklenmesini ve üniversitelerde ilahiyat fakültelerinin kurulmasını programına alan ilk parti olduğu ifade edilmişti. Millet Partisinin tüm özgürlükleri zincirleyen kanun, tedbir ve politikaları giderinceye kadar mücadelesine devam edeceği ve elde edildikten sonra da el uzatılmaması için bekçiliğini yapacağı ifade edilmişti.

iii) Lütfi Tümen¹²⁷

Lütfi Tümen, Cumhuriyet Halk Partisi'ni eleştirerek başladığı sözlerini, devletçilik anlayışına dair şikâyetlerini sıraladıktan sonra, Millet Partisi'nin liberal ekonomiye taraftar olduğunu söyleyerek tamamlamıştı.

iv) Malik Yazar¹²⁸

Millet Partisinin İstanbul adaylarından Dr. Malik Yazar konuşmasında sağlık ve sosyal sahadaki görüşlerini anlatmıştı. Yerli ilâçlar üreticilerinin ve hekimlerinin yeterince teşvik ve

¹²⁶ 8 Mayıs 1950, Kudret Gazetesi; Ayrıca bkz. 8 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi.

¹²⁷ 7 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi.

¹²⁸ 8 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi.

korunmadığını, köy sağlığının acı bir durumda olduğunu söylemişti. Vatandaşların oylarını sorunlarını bilen ve dertlerini anlayan Millet Partisi'ne vermelerini istemişti.

v) Saadet Kaçar¹²⁹

Millet Partisi üyelerinden İstanbul milletvekili adayı Avukat Saadet Kaçar partinin davasını izah ettikten sonra seçim gününün zafer bayramı olacağını söylemiş ve halktan oylarını Millet Partisi'ne vermelerini istemişti.

vi) Sadık Aldoğan¹³⁰

General Sadık Aldoğan, Cumhuriyet Halk Partisi'nin takip ettiği politikayı eleştirmiş, seçim günü Cumhuriyet Halk Partisi'nin sandıktan çıkamayacağını belirtirken ve Cumhuriyet Halk Partisi mensuplarının bencilce davrandıkları belirtmişti. Sözlerini insan hakları beyannamesinden bahsederek bitirmişti.

vii) Vasfi Raşit Seviğ¹³¹

Vasfi Raşit Seviğ birinci konuşmasında Millet Partisi'nin muhalefeti aralıksız devam ettirecek olduğu muhalefetin silâhların karşılaşması ve çatışması olarak anlaşılması muhalefetin fikirlerin ve duyuların silahlanması olarak anlaşılması gerektiğini belirtmişti. Muhalefetin milletin kazançlarını olduğu kadar emeklerini de kıymetlendirecek bir yol olduğu ifade edilmişti. Muhalefetin önemli bir inkılâp olduğu gibi bir aczi ve iflâsı önleyecek kudrette olduğundan bahsetmişti.

Millî hâkimiyetin bütün vatandaşlar arasında dağılmasıyla gerçekleşebileceği bu dağıtımı mümkün kılacak tek çarenin ise İnsan Hakları olduğunu belirtmişti. İktidarın çiğnediği bu haklar ve özgürlükler muhalefet sayesinde korunduğunu ifade etmişti. Muhalefetin vatandaşlar arasında eşitliği tesis edecek güç olduğu ifade edilmişti. Siyasi kudret bütün vatandaşlara oy hakkı vermekle olabileceği fakat bu hakkın 1946 seçimlerinde iktidar tarafından çiğnediğini belirtmişti. Milletin 1950de seçiminde şeffaf olarak yapılmasını istemeleri millet için hazin bir hal olduğu belirtilmişti. Hükümetin devamlılığını sadece halk üzerinde yarattığı güven duygusuzla sağlanabileceği belirtmişti.

Vasfi Raşit Seviğ ikinci konuşmasında da dinleyicilere seslenerek Millet Partisi'nin yapacağı işlerden ziyade yaptığı işlerden bahsedeceğini söylemişti. Hak ve özgürlükleri hâkim kılacak bir parti olduğunu belirtmişti. İktisadi bünyeyi düzeltmenin önemini kabul etmekle birlikte iyileşmenin sadece dükkân ve tarla olarak gören partileri eleştirerek insanın tüccar veya çiftçi olmaktan evvel insan olduğunun unutulmaması gerektiği ve insani hakları yaratıldıktan sonra mesleğin de, faaliyeti de kendiliğinden yaratılacağını ifade etmişti. Millet Partisi'nin yeni bankalar kurmaktan ve yeni zengin iş adamları yaratmaktan daha önemli ve daha yüksek amaçları olduğunu belirtmişti. Yurt olabilmenin tek şartının yurtsever vatandaşlara sahip olabilmek olduğu ve Millet Partisi'nin de iktidarı yurtsever kalmaya muhtaç edecek ahlaka sahip olduğunu belirtmişti.

¹²⁹ 6 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi.

¹³⁰ 7 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi.

¹³¹ 8 Mayıs 1950, Kudret Gazetesi.

İktidarın ve Demokrat Parti'nin en büyük hatalarının vatandaşız demokrasi olamayacağını düşünmemeleri ve bunu ihmal edişleri olarak belirtmişti. Cumhuriyet herkesi vatandaş olarak kabul eden bir ülkü olduğu bu yüzden vatanseverlik ve vatandaşlığın sağlam temellere oturtulması gerektiğini belirtmişti. Herkesten ahlâklı ve vicdanlı olmayı isteteceği zeminler yaratılması gerektiğini ifade etmişti.

viii) Yusuf Hikmet Bayur¹³²

Yusuf Hikmet Bayur, direkt olarak iktidarı eleştirerek sözlerine başlamıştı. İktidarda bulunanların özellikle şef usulünü bütün kuvvetiyle ayakta tutmayı, aşırı pahalılığın sebebi olan bazı menfaatleri korumaya çalışması olduğunu belirtmişti.

Atatürk zamanında inkılâp yapmak ve onları sağlamlaştırmak için kullanılmış olan şef usulünün yapılacak her işte ilk ve son sözü tek adama ait olacak usulüne dönüştürüldüğünü belirtmişti. Cumhuriyet Halk Partisi milletvekillerinin dahi oylarını şeften gelen emir ve işaretlere göre kullandıklarını söylemişti. Muhalif olan parti önderlerinden bazılarının dahi doğrudan doğruya şefle temas edip iktidarın şefi korumak adına başarılı işleri şefe mal ederken başarısız işlerde hükümetin eleştirilmesini istemişti.

Millet Partililerin şahıslar yerine memleketi düşündüğü hükümet değişimleri ve şahıs yıpranmalarının önemsiz olduğunu belirtmişti. Yurtta değişmeyen iki şeyin şef, kötü siyaset ve bozuk idare olduğunu ifade etmişti. Bu sabit unsurlardan şeflik usulünü ortadan kaldırmadıkça şefin emiriyle gelip giden başbakanlar ve hükümetlerin değişmesi halkı avutmaktan başka bir işe yaramayacağını belirtmişti. Millet Partililerin asıl sorumlu olan şef usulünü ortadan kaldırmayı vazife bildikleri bundan doğan tehlikeleri ise şeref saydıklarını ifade etmişti.

Halk Partisinin demokrasi gibi siyasî düsturları yozlaştırarak ihtiraslarını tatmin etmek düşüncesiyle kendi yurttaşları aleyhinde bile olsa silâh yapmaya kalkıştığını ifade etmişti. Millet Partililerin şeflik usulünün devlet bünyesi içine sokularak ebedileştirilmek istenilmesine ve Millet Partisi'nin programında bulunan iki meclis usulünde ayrılıklar yaratılarak hakemlik perdesi altında kişisel baskılarını yürütmeye çalışılmasına karşı çıktıklarını belirtmişti. Bütün muhalefetin Cumhuriyet Halk Partisi'nin tasarladığı değişikliklere karşı olması gerektiği ve iktidara kolaylık gösterecek olan muhaliflerin onun kuklaları olduğunu söylemişti. San Francisco Anlaşması maddelerine uygun gözükmeye çalışıldığı için bazı düzenlemeler yapıldığı; ama perde arkasında aynı düzeni yürütmeye çalıştıklarını ifade etmişti.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin, demokrasi, hukuki devlet, bağımsız adliye, dürüst idare, namuslu seçim gibi kelimeleri çok fakat kendi çıkarlarına uygun manalar verdiğini ifade etmişti. İktidarın demokrasiyi şefin emirlerini yerine getirerek olacağı, baskıcı yönetimin devletin hukuki olmasına mani olmayacağı, hoşla gitmeyen yargıçların yerlerinden oynatılmasının adliyenin bağımsızlığını zedelemeyeceği düşüncesinde olduklarını belirtmişti. Cumhuriyet Halk Partililerin iktidar mevkiini memlekette daha çok sevdiğini için iktidarın hatalarını görmedikleri; hatta bunlara sıkı sıkıya sarıldıklarını söylemişti. Bunu yaparken

¹³² 9 Mayıs 1950, Kudret Gazetesi.

yıldırma havası yaratıp halkı sindirmeye ve şiddet politikası yürütmeye çalıştıklarını vurgulamıştı.

İktidarın San Francisco Anlaşması gereğince söz, yazı ve toplanma özgürlüğünün olduğunu söylemişse de bu özgürlükten faydalananların şef usulünü ve iktidarın çıkarlarını tehdit edecek biçimde yazması ve konuşması halinde hapis cezası aldıklarını ifade etmişti. İktidarın ekonomik baskı sonucunda halkın galeyana gelmemesi için halkın dertleri ile ilgili birkaç söz söyleyip zaman kazanmaya çalıştığını ifade etmişti. Sözde özgürlüğün hiç bir kimseyi aldatamayacak bir hale geldiğini iktidara göstermek gerektiğini vurgulamıştı.

Cumhuriyet Halk Partililerce muhaliflerini sindirmek için kullanılan damgalama silâhının, komünistlerin ve Türk düşmanlarının işine geldiği ve bu kesimlerin oylarını Cumhuriyet Halk Partili adaylara vereceklerini belirtmişti. Ardından ülkede olmayan, fakat var denilen dini gericilik ile mücadele perdesi arkasında siyasî ve ekonomik gericilik yapan iktidar partisinin bu gidişten faydalanan kimselerin oylarını alacağını eklemişti.

Ülkenin siyasi ve ekonomik gerilemesinden faydalanan tüm kesimler ile mücadele etmeyi ve halkın istek ve ihtiyaçlarını yerine getirmeyi Millet Partisi'nin görev saydığını vurgulamıştı. Seçmenin sandık başında, anlatılan tüm bu yanlış uygulamaları düşünmesini ve vicdanen rahat oldukları kararı vermelerini istemişti. Gidişattan rahatsız olanların ise Millet Partisi'ne oy vermesi gerektiğini belirtmişti. Millet Partisinin yalnızca millete dayanan, yalnız onun gönlünü kazanmayı düşünen, bütün kuvvetini ondan alan ve aynı zamanda gençliğin sevgisine erişmeye çalışan parti olduğu bu yüzden geleceğin Millet Partisi'nin olduğunu ifade etmişti.

Millet Partisi'nin gösterdiği adayların kazanması durumunda yurdun rahata, refaha kısaca demokrasiye doğru gideceği ve hazırladıkları program ve İnsan Hakları beyanname-sindeki hükümler gerçekleştirildiğinde yurdun Amerika ve Batı Avrupa demokrasi dünyasının yalnızca resmi bir üyesi değil, takdir edilen ve sevilen bir üyesi haline geleceğini söylemişti.

ix) Zeki Mesut Alsan¹³³

Millet Partisi'nin milliyetçilik anlayışını açıklamakla sözlerine başlayan Zeki Mesut Alsan, milliyetçiliğin millet kavramının en önemli unsuru olarak gördüklerini ve millî vicdanı oluşturan ve ortak bir hayat inancını içerdiğini belirtmişti. Partinin milliyetçilik anlayışının en insanî ve en modern halini benimsediklerini ifade etmişti. Milliyet topluluğu teşkil eden insanların ortak bir hedefe yöneltmiş bir irade olduğunu ifade etmişti. Bu iradenin vücut bulmasında, maddî sebepler kadar manevî sebeplerin de etkileri olduğu ve tek bir unsurun topluluk içindeki durumlarını, duygularını ve hareketlerini tespit ve idare edemeyeceği belirtmişti. Topluluk içindeki inanç yüksek bir milli hedefin çevresinde bir faaliyet ve hizmet sahasına yöneltilebildiği oranda, millî birlik en sağlam temelini oluşturacağını belirtmişti.

Millet Partililerin kendisine ad alarak da kabul etmiş olduğu milletin her şeyin üstünde bir varlık olduğuna inandığı ve bu inanış ile bir taraftan millet camiasının hâkimiyetini sağlamaya çalıştığı belirtilmişti. Milliyetçilik gibi geniş bir görüşü programlarının ana prensiplerinden biri saymakla Millet Partisi, insan şahsiyetine en büyük kıymeti vermiş

¹³³ 5 Mayıs 1950, Kudret Gazetesi.

olduğunu belirtmişti. Eğitim ve öğretim işlerinin teknik ve bilgi şeklinde değil milli bilincin kuvvetlenmesi ve toplumsal dayanışmanın gelişmesi için millî, insanî ve ahlaki bir dâva halinde incelenmesi gerektiğini ifade etmişti. Millet Partisinin 11. maddesinin bu fikir üzerine şekillendiğini belirtmişti. Ülkenin dayanağı ve geleceğinin gençlik olduğu, memleketin kaderine el koyarak gençliğin yetiştirilmesi meselesi üzerinde ciddiyetle durması gerektiğini ifade etmişti. Millet egemenliğinin ve demokrasinin güvencesinin gençlik olduğunu söylemişti.

4- MİLLÎ KALKINMA PARTİSİ

a) Radyo Konuşmaları

i) Kamuran Bozkır¹³⁴

Millî Kalkınma Partisi adına konuşan ve seçmenlere “Dostlarım, hemşerilerim!” diye seslenen Kamuran Bozkurt, ülkenin ıstırap içinde olduğunu fakat mücadeleye devam edileceği ifadelerinden sonra Aldoğan’a seslenişle devam etmişti. Millî Kalkınma Partisi’nin sevgi ve hayranlıklarını belirttikten sonra parti başkanı Nuri Yanardağ’ın sözlerini seçmenlere aktarmaya devam etmişti. Yanardağ’ın vatandaşların cesur davranmadıkça verilen mücadelelerin sonuçsuz kalacağı, demokrasinin sadece bir laftan ibaret olduğu cümleleri aktarılırken konuşmasını Aldoğan’a seslendiği sözleriyle bitirilmişti.

ii) Şemseddin Yeşil¹³⁵

Millî Kalkınma Partisi adına Şemseddin Yeşil konuşmasını din mevzuuna ayırmış ve seçmenden oy istemiştir.

5- ÇİFTÇİ KÖYLÜ PARTİSİ

a) Seçim Beyannamesi¹³⁶

Beyanname, Çiftçi ve Köylü Partisi Kurucusu Sıddık Sümer’in Mareşal Fevzi Çakmak’a ithafen söylediği cümleler ile başlatılmıştı. Memlekette yetişmiş kıymetli ve müstesna şahsiyetlerden biri olarak ve Atatürk’ün ikinci arkadaşı ve mesai arkadaşı olarak tanıtılan Mareşal Çakmak’ın verdiği hizmetlerin sayılamayacağı ve yeni neslin onu tarihten öğreneceği vurgulanmıştı. Atatürk’ün kaybedilmesiyle birlikte belirsiz ve gittikçe durumu kötüleşen memleketin Mareşalin kıymetli hareketleriyle bu memleket sarsılmasının önüne geçildiği ifade edilmişti. Türkiye’nin aldığı durumun anlatılamayacak bir hal aldığı sırada Mareşal Çakmak’ın ortaya tekrar çıkması kamuoyundaki umutsuz hali dağıttığı belirtilmişti.

Sözlerine Atatürk ve Çakmak ile bir anısıyla devam eden Sümer, Ata ile beraber Dolmabahçe sarayında denizi seyrederken bozulmaya başlayan durumlar karşısındaki konuşmaları için Ata’nın söylediği sözler üzerine ‘kervan gider’ diye cevap verdiğini hatırlatarak yine kervanın gittiğini; fakat Çakmak’ın varlığıyla kervanın bozukluklarının

¹³⁴ 10 Mayıs 1950, Kudret Gazetesi.

¹³⁵ 6 Mayıs 1950, Cumhuriyet Gazetesi. (Basına, radyo konuşmasındaki içerik ile ilgili bilgi aktarılmamıştır)

¹³⁶ **Çiftçi Köylü Partisi’nin Beyannamesi**, Stad Matbaası, 1950.

düzeleceğini düşündüklerini ifade etmişti. Yeniden aralarına katıldığı için duyduğu memnuniyeti aktarırken bunun memlekette bir bayram günü gibi karşılandığından bahsetmişti.

Sümer, gazetelerde çıkan haberlere göre Demokrat Parti listesinde bağımsız olarak Çakmak'ın da yer alacağı ve mutabık kalındığı yazılmasına rağmen bu duruma ihtimal vermediklerini, bununla beraber üzüldüklerini de belirtmişti. Çakmak'ın her partiden adaylığını koyabileceği gibi Çiftçi Köylü Partisi olursa şeref duyacaklarını belirtirken Mareşal'in herkese ait olduğu; hiç kimse tarafından kendisine hasır ve mâl edemeyeceği; eğer ki ayırt edebilmek mümkün olsaydı memleketin %90'ını kaplayan çiftçiler olarak bu hakkı alacaklarını ifade etmişti.

Atatürk'ün siyasetin milli birlik ve bütünlüğünü bozmadan devam etmesi gerektiği fikrinden hareketle Mareşal Çakmak'ın hiçbir parti bünyesine girmesine vatandaşların rızasının olmayacağını belirtmişti. Çakmak'ın bir parti ile anlaşmak yerine memleket namına adaylığını koyduğuna dair açıklamayı, memleketin çoğunluğu olan çiftçisi ve köylüsü adına saygı ile beklediklerini belirtmişti.

Sümer, bu sözlerden sonra seçmenlere seslenerek beyannameye devam etmişti. Beyannameye çiftçiye hayatî bir mesele olarak gördükleri, bunun için çalıştıkları ve daima önce çiftçinin düşündüğünün ispat edilmeye çalışılacağı belirtmişti. Öncelikle bulunulan vaziyet karşısında seçmenler için çalışmaya atılmış bir vatandaş olmadığı; gazetelerinde, kitaplarındaki yazılarıyla, Türk çiftçisi için, kendisi kadar mesai harcayan bir vatandaşın az görülebileceğini ifade etmişti. Bu mesainin ticaret için, geçim için değil; memleket bağlılığı, çiftçilik aşkı, çiftçiye olan dostluk ve sevgiyle, fedakârlıklarla yapıldığını ifade etmişti.

Yaptığı işlerden bahseden Sümer, çıkardığı Ziraat Gazetesi, Şebab Gazetesi ve kurulan ilk Ziraat Cemiyetinden, çiftçilik için 22 kitap çıkardığından ve çiftçilere bunları parasız dağıttığından, gazetelerinde çiftçiye parasız toprak verilmesi için yazılar yazdığından ve pazar yerlerine, çiftçi topluluklarına gitmek için tren ücretlerinde indirim yaptırdığından bahsetmişti.

Banka kurulmasında başarı gösterdiğinden ve halk için bir servet biriktirmeye çalışarak parti kurmaya başladığından bahsetmişti. 37 sene öncesinde çiftçi partisinin resmî müsaadesini alarak yanına aldığı iki bin kilo çiftçi âletiyle Türkiye'ye Mudanya'dan girdiğinden ve binlerce konferans verdiğinden söz etmişti. Çiftçi topluluklarında söyleşiler ve mitingler yaptığını belirtmişti. Selanik'te Türkiye meslek mekteplerinin yeni şekle getirilmesine memur edilerek Selanik meslek mektebinde çalıştığından ve bu esnada yaşanan seçimler sürecinde idareyi eline aldığından bahsetmişti. Mithat Paşa'nın hayatını bir kitap haline getirdiğinden ve geceleri havada altı metre ebatında bir sinema ile paşayı vatandaşlara gösterdiğinden bahsetmişti. İtilâf partisinin ümitlerini kırdımaya çalıştığından bahsetmişti.

38 senedir memleket çiftçiliğinin kalkınmasıyla meşgul olduğu söyleyen Sümer, Çiftçi Köylü Partisi namına söyleyeceği sözlerle partilerin gerekliliğini, hangi temeller üzerine kurulacağını partilerin kurumundan ne meydana geleceğini ve geldiğini, ortaya çıkan partilerden meydana gelecek faydaları ve sarsıntıları da anlatarak hizmet için Çiftçi Partisi'ne seçmenleri davet ettiğini ifade etmişti.

Meşrutiyet ve Cumhuriyet ile ilgili idarelerin, meslekleri icabı, yaradılışları itibariyle, ruhsal durumlarına göre halkı ayırdıklarından ve inançlarına göre memlekete hizmet için çeşitli partiler ortaya çıkardıklarından bahsetmişti. Türkiye’de en önemli olaylarda olduğu gibi memleket meselesi olan seçimlerde de ihmal ve ilgisizlik gösterilmiş olduğu vurgulanmıştı.

Çiftçi Köylü Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin konumunun diğer partilere nazaran başka olduğunu belirten Sümer, bu durumun isimlerden dahi anlaşılacağını vurgulamıştı. Türkiye’de memleketi kurtaranlar veya seçilmişler iktidar olmuşsa da bazı işlerde ve çiftçilik hususunda hala eksikliklerin kapatılmadığını belirtmişti. Bu durum kötü niyetle oluşmamış olsa da bunun vicdani olarak düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştı. Yüz milyon nüfusluk bir kıtayı 19 milyonluk halkın bu kadar az zamanda oldukça ileri seviyeye götürdüğünü ifade etmişti. Sümer, diğer ülkelerin Türkiye’ye gösterdiği yakınlığın nedenini buna bağlamıştı.

Gerekli olan ihtiyaçları hızlı bir şekilde tamamlanamamasının nedeni olarak öncesinde varlık alınma yoluna gidilmemesi olduğu ifade edilmişti. Bu gibi kusurların birleşmekle giderileceğini belirtmişti. Varlıkta birleşileceği; fakat kin ve nefretle söylenen sözler ile yapılan davranışların memlekete zarar vereceğini ifade etmişti. Hükümetin partiler tarafından yürütüldüğünü ve yabancı ülkelerin ön ayak olduğu veya tesirinde olan partilerin ülke geleceği için olumsuz sonuçlanacağını; hatta toprak kaybına neden olacağını söylemişti.

İkinci Cihan Harbi’nin sonucunda aldığı tedbirlerle ülkeyi büyük bir tehlikeden koruduğu belirtilen İnönü’ye müracaatta bulunduğu ve Çiftçi Partisi’nin lüzumunu bildirerek kurulmasına müsaade istediğini belirtmişti. İktidar sayesinde milli birliğin sağlandığı gibi toprağın sahibi olarak da kalındığına inandığı; fakat halkın işine göre de siyasi partilerin toplanması gerektiğini savunmuştu. Bunun sebebini ise tek birliğin her işte bir kuvvet olamamasına bağlamıştı. Halkın Çiftçi Partisi’ne muhtaç olduğu fikriyle kurulduklarını, toprakla alakalı ziraat işleriyle ilgili her vatandaşın ortaklık etmesinin memleket borcu olarak algılanması gerektiğini ifade etmişti.

Partinin kuruluş amacının Atatürk’ün isteklerini, düşüncesini yaşatarak vatandaşa yardım ve hizmet etmek olduğunu ifade etmişti. Bu sebeple partilerinin Atatürk Çiftçi Köylü Partisi olmak istediklerini; fakat kanun çerçevesinde bunu yapamadıklarını belirtmişti. Ayrıca sebep olmadan hükümetin değişmesinin memleket için büyük bir sarsıntı olarak gördüğünü belirtmişti. Millet Meclisine girecek adaylar için sürelerinin çok az olduğu çünkü büyük bir aylık bir parti olduklarını belirtmişti.

Köylülerin okuryazarlığının düşük olduğu; fakat keskin bir Türk zekâsına sahip olduklarını söylemişti. Çoğunluğun getirdiği iktidarın, faydası söylenen işleri yapmamasının bir gerekçesi olamayacağını ifade ederken şimdi kabul edilen hataların hiçbir dönem eleştirilmemiş olduğunu eklenmişti. Çıkarılan kanunlar hakkında başbakan ve vekillerin söz söylemez olmasını eleştirmişti. Cumhurbaşkanının dilediği milletvekiline başbakanlığı verebileceği; ancak Millet Meclisi üyeleri bu seçimi ve heyetin çoğunluğunun kabul ve onayının olması ve güven oluşturması gerektiğini ifade etmişti. Başbakan’ın yapmak istediği şeyleri yalnızca vekil heyeti arkadaşlarının kabul ve onaylamasıyla icraata dökemeyeceği; ancak arkadaşlarının çokluğunun kabul etmesiyle bunun olabileceğini vurgulamıştı.

Bugün iktidar partisinin hükümetini eleştiren, yapılan her şeyin kötü olduğunu söyleyenlerin vekil, milletvekili, genel yazman, elçi, vali, müfettiş mevkilerine sahip isimler olduğunu ifade etmişti. Atatürk’ün rejimine sadık kalınacağına dair verilen yeminin unutulması gerektiği ve yaşanan hataların hükümetin devrilmesiyle çözülemeyeceğini; ancak düzeltme yoluna gidilebileceğini ifade etmişti. Bu hataların ısrarla neden çözümediği ve son zamanlarda çözümlenerek hataların kabul edilmesini de eleştirmişti.

İktidar mevkiini ele almak isteyenlerin koltuk kavgasında, çiftçilerin araç olamayacağını belirtmişti. Demokrat Parti merkezine giderek Çiftçi Köylü Partisi adına nizamnameyle müracaat ettiği, hükümetin değişmesi için değil nizamname maddelerinin hükümete kabulü için birleşmeyi teklif ettiğini ve bunun olumlu sonuçlandığını belirtmişti. Ancak memleket ve halk için çalıştığını söyleyen herkesin, memleketin çoğunluğunu teşkil eden çiftçi teşkilatı ile birleşmemesinin büyük bir yanlışlık olacağını ifade etmişti.

Beyannamenin devamında çiftçilere seslenen Sümer, memleket varlığını yaratıklarını ve söz sahibinin de onlar olduklarını hatırlatırken Millet Meclisi’nde vekile ihtiyaç duyulduğunu ifade etmişti. Eğer bu yapılmazsa köylerde su bulunmayan günlere geri dönebileceğini söylemişti.

İnönü’nün bu millet için yaptığı hizmetler itibarıyla kimsenin yapmadığı işler başardığı gibi Atatürk ve Mareşal Çakmak ile beraber ordunun başında vatan kurtardığından bahsetmişti. Toprağa sahip çıktığı ve toprağı olmayana toprak verdiği ifade edilmişti. Türkiye’nin kaderini etkileyen anlaşmalardan başarıyla çıktığını aktarmıştı. Yapılan eleştirilere rağmen memleket idaresini eline aldığı belirtmişti. İnönü’nün aldığı tedbirlerle İkinci Cihan Harbi’ne girilmediği; böylece imar yolunda olan vatanın yıkılmaktan kurtarılıp yetişen yeni neslin canının korunduğunu belirtmişti. Memleketin kültürüne büyük kıymet verildiği, on beş sene içinde büyük başarı sağlandığını vurgulamıştı.

Seçim yapılana kadar, dar bir vakit kaldığından yetişebileceği yerlere giderek seçmenlerle muhabbet ederek onları dinlemek istediğini belirtirken gidemeyeceği yerler için Çiftçi Partisi’nin merkezlerinden bahsetmiş buralara gidilebileceğini söylemişti.

Partisinin esas ilkelerinden bir kısmını da açıklamıştı. Köy toprağının köylüye ait olduğu ve satılamayacağı, kasabalının ise köydeki toprağı değeriyle satın alabileceği ve topraksız köylülere toprak verileceği ifade edilmişti. Verilen toprağın büyük evlâda bırakılacağı; böylece memlekette üretimin devamlılığının sağlanacağı iddia edilmişti. İskân yapılarak aile fertlerine verilen arazinin aile reisine borçlandırılarak üretimin arttırılacağı ifade edilmişti. Amerika’da yapılan basit arazi kadastro uygulananarak bir köy halkının yüzde yetmiş beşinin kararıyla tapulu, tapusuz, senetle, sözle alınmış araziler tespit edilerek yalnız tapu ücretleriyle her çiftçiye tapu verileceği söylenmişti. Hayvan tasarruf senetleri meydana getirilip belediyelerin senet vereceği belirtilmişti. Hırsızlık davalarının bitirilerek senet karşılığında hayvan sahibinin bankadan parasını alabileceği vaat edilmişti. Hayvan sağlığının sigorta edilerek çiftçinin hayvansız kalmayacağı söylenmişti. Belediyeler senetlerden elde ettikleri gelire kasabalarda pazar yerleri, hanlar, lokantalar, çağdaş nalbant dükkânları yaparak çiftçiye kasabaya daha fazla getirterek hayat pahalılığının bitirileceği söylenmişti.

6- BAĞIMSIZ

a) Ali Rıza Eymen¹³⁷

Bağımsız adaylardan Ali Rıza Eymen, 1 Mayıs 1950 tarihinde “*Yeni Seçim Münasebetiyle Trakyalı ve Edirneli Hemşerilerime Bildirmek İstedğim Düşüncelerimle Tekliflerim*” başlıklı yazısında otuz yıldan beri Trakya’nın ve özellikle Edirne şehrinin gittikçe gerilediğini; halkın fakirlikle karşı karşıya kaldığını ve şimdiye kadar yapılan seçimler sonucunda seçilen Milletvekillerinin Trakya ile Edirne’yi kalkındırmak için büyük bir gayret gösteremediklerini belirtmiştir. Yazılarını yapılacak olan yeni seçimde, halkın aynı hataya düşmesini önlemek için kaleme aldığını belirten Eymen, yazılarının sadece Trakya ve Edirne için değil, bütün memleket için faydalı olabileceğini ve düşünce ve fikirlerini paylaşmayı memlekete bir hizmet borcu olduğunu vurgulamıştır.

Eymen, seçim tecrübelerine dayanarak milletvekillerinin, milleti ve milletin gerçek ihtiyaç ve arzularını temsil etmekten ziyade, sınırlı sayıda insanın seçimini aldığını ve bundan dolayı bir takım isteklerin uyanmasına sebep olduklarını belirtmiştir. Milletvekillerinin sayı ve nispetinin, ihtiyaç ve lüzumun çok üstünde olduğunu ve maaşlarının yüksek olmasının bir taraftan isteklerin çoğalmasına diğer taraftan da milleti, her sene hazinenin masraflarını ödemek veya buna tahammül etmek zorunda bıraktığını vurgulamıştır.

Bütün kuvvetlerin Millet Meclisi’nde toplattırılmasının ise demokrasi ile idare edilen memleketlerin hiçbirinde kabul edilmeyen diktatörlüğün, esas ve sistemlerinin devamına sebep olduğunu yazmıştır. Dolayısıyla anayasanın Milletvekili sayısı ile ilgili olan kısmını 300’ü geçmeyecek ve örneğin 70.000 nüfusa bir Millet Vekili düşecek şekilde değiştirilmesini belirtmiştir. Ayrıca devlet gücünün tek elde toplanması esasından ayrılarak kuvvetler ayrılığı esasına gidilmesi ve bunun için ise yine seçim yapılmasını önermiştir. Bunun yanı sıra Millet Vekili sayısının üçte birini geçmeyecek şekilde bir Ayân Meclisi’nin teşkil edilmesi; Bakanların, Milletvekilleri gibi sınırlı sayıda bir zümre ve kişiler içinden değil, Meşrutiyet devrinde olduğu gibi iki meclisin dışında kalanlar arasından seçilmesini istemiştir. Cumhurbaşkanlığı’nın bütün partilerin üstünde ve müstakil kalabilmesi için hiçbir partiden yana olmamalarını ve gerek Cumhurbaşkanlığı’nın gerekse Milletvekilliğinin bir seçim veya isteklerine aracı ve kaynak sağlayabilmesi gibi bir ihtimâli ortadan kaldıracak şekilde anayasaya hükümler konulması gerektiğini belirtmiştir.

Millet Vekillerini, alınacak ödenekle sahip oldukları bir takım ayrıcalıklara tamah edecek ve onları bir nevi maaşlı memur vaziyetine, bir geçim ve menfaat vasıtası hâline sokmaktan kurtarmanın yanı sıra vatana hizmet etmek amacını taşıyanlar arasından seçilmelerini temin etmek üzere ödeneklerinde önemli miktarda kesintiler yapılması gerektiğini aktarmıştır. Esasen kendilerine her yıl yol masrafı olarak para verilmesine rağmen devlete ait her türlü ulaşım araçlarıyla ücretsiz seyahat etmeleri konusundaki ayrıcalıklarının kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır. Kısa aralıklarla yıllık toplanma sürelerinin uzun olması hükümetin mesaisinde aksaklıklara sebebiyet verdiğinden toplanma sürelerinin her senenin yarıyılına geçmeyecek şekilde ayarlanmasını temin edeceğini belirtmiştir.

¹³⁷ Yeni Seçim Münasebetiyle Trakyalı ve Edirneli Hemşerilerime Bildirmek İstedğim Düşüncelerimle Tekliflerim, Maarif Matbaası, İstanbul 1950.

Resmi makamlara tahsis edilen ve zamanla genişletilmiş olan otomobillerin bir taraftan sayılarının sınırlandırılması diğer taraftan da şoför, tamir ve yakıt masraflarının azaltılması ve daha doğrusu bunların değerinin belirli oranda indirilmesi; özel kara ve deniz vasıtalarının doğurduğu çok önemli masrafların ortadan kaldırılması ve tamamen israf sayılacak her türlü seyahatlere son verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Devlet bütçesinin şimdiye kadar olduğu gibi yalnız görünen ve teorik olarak değil; tam tersine gerçek ve fiili olarak; ancak emisyonlara da asla meydan vermeyecek şekilde dağıtımının temin edilmesi gerektiğini söylemiştir.

Bunlara ek olarak emisyonların memleketteki hayat pahalılığının en önemli sebeplerinden birincisini teşkil ettiği gibi memleketin ticaret ve ekonomisine zarar verdiğini ve paraya olan güvenin devlet itibarını yıkan etkenlerin başında geldiğini yazmıştır. Eymen, 1933 yılında tedavülde bulunan banknotların miktarının 150 milyon lira olduğu halde bu miktarın on sene içinde bir milyara yaklaştığını ve altının da artmasıyla hayat pahalılığının buna yakın oranda arttığını belirtmiştir. 1933-1946 yıllarındaki esas fiyatlar ile hayat pahalılığı karşılaştırıldığında altın fiyatları ile hayatın emisyon oranında yükseldiğini söylemiştir. Gerçekten de 1933 yılına göre, ikinci Cihan Harbi sırasında altın fiyatlarında en az dört katı kadar bir artış görüldüğünü yazan Eymen, Bu yıllarda memleket maliyesini idare eden kişinin tasarrufa bağlı kalmadığını; devletin ve memleketin itibarını korumaya gayret göstermesi gereken yerde, mevkiini korumayı diğer düşüncelerin hepsinin üstünde tuttuğunu belirtmiştir. Diğer bakanların isteklerini yerine getirmek suretiyle çok sıkı bir şekilde sarıldığı saltanat sandalyesini kaybetmemek için vazifesinde güya başarılı olduğu fikir ve kanaatini vermeye çalıştığını ve hakikatleri de işine geldiği tarzda ifade etmeyi ve yorumlamayı alışkanlık haline getirdiğini vurgulamıştır.

Yine aynı amaçla daha önce memlekette ve diğer uygar memleketlerde örneği görülmemiş ve görülmeyecek tarzda vergi esaslarına ve adalet prensiplerine uymayacak vergi kanunları çıkarttığını; aynı zamanda en kötü ve feci şekilde uygulama yaparak bazı mükelleflerin bütün varlıklarını elinden almakla sefaletе düşmelerine sebep olduğunu belirtmiştir. Bazı mükelleflerle bizzat vergi mucitlerinin ve uygulama ile mükellef olanların teklif ettikleri şekilde sadece birkaç yüz liralık gibi pek az bir miktarla işin içinden çıkmalarına ve böylece memlekette mali kapitülasyonların yeniden doğmasına sebep olduğunu belirtmiştir. Bu uygulamanın, bir taraftan emisyonlar, diğer taraftan da dâhilen yapılan borçlanmalar ve bunlara ilave edilmesi gereken dalgalı borçlular ile memleketi iki milyar liraya yaklaşan yeni bir sıkıntıya ve borç içine soktuğunu yazmıştır. Bunun sonucunda memur kadrolarının sürekli genişlediğini ve iş için adam aramak yerine adam için iş arandığını vurgulamıştır.

İkinci Cihan Harbi’nin başlamasıyla birlikte bu tarzdaki siyasetin görünürde bir gerekçe teşkil ettiğini belirtmiştir. İkinci Cihan Harbi’nin başladığı 1939 yılı ve devam ettiği yıllarda tarafsız kalan İsviçre, İspanya, İsveç ve Portekiz gibi ülkelerde tedavülde bulunan banknot miktarlarındaki artış oranı ile Türkiye’deki artış oranı karşılaştırıldığında bu ülkelerdeki artış oranı sırasıyla yüzde 142, 150, 125 ve 219 olduğu halde bu oranın Türkiye’de daha 1942 yılında 360’ı bulduğunu söylemiştir. Bu artış oranına hatta hayat ve memet mücadelesine girmiş olan Almanya, Belçika, Fransa, Romanya, İngiltere, Finlandiya, Çin, Japonya ve

Amerika gibi ülkelerinde bile tesadüf edilmediğini belirtmiştir. Hakikaten, bu ülkelerde, 1942 yılında tedavülde bulunan banknotlardaki artış oranı yine sırasıyla yüzde 200, 242, 252, 166, 235, 267, 190, 181 ve 202 olduğunu yazmıştır. Bu ülkelerin içinde buldukları harp sırasında yaptıkları çok büyük masraflara rağmen tedavülde buldukları banknotlardaki artış oranının bile tarafsız kalmış olan Türkiye'deki artış oranına varamamış olmasına ve bu durumda Türkiye'nin en kolay şekilde para temin edilebilen emisyon işine ne kadar önem vermediğine dikkat çekmiştir. Bu durumun, meydana getirdiği hayat pahalılığı dolayısıyla özellikle sabit ve dar gelirli kimseleri ne kadar sıkıntıya ve hatta sefaletle soktuğunu ispat niteliğinde olduğunu vurgulamıştır.

Devlet ekonomisinin içinde bulunduğu zor durumu, Marshall yardımıyla bir müddet için geriletmek mümkün olsa da bundan tamamen kurtulmanın yine mümkün olmayacağını ve bu yardım bir gün kesildiği zaman hazinenin büyük bir müşkülât içinde kalacağını söylemiştir. Bu vaziyetin, her türlü tasarrufa uymakla beraber gerçek oranlı bir bütçenin uzun yıllar için düzenlenmesi, emisyonlara kesin bir şekilde son verilmesi ve bütün bunların iktidar ve enerjisiyle başarılı olacağına inanılan birisinin alacağı çeşitli tedbirlerle düzeltilmesinin mümkün olabileceğini öne sürmüştür. Bundan sonra da yine seçimlerde başarı gösteremeyecek kimselerin iş başına getirilmesine devam edildiği takdirde memleket ekonomisini hiçbir zaman kararsızlık ve içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarmak mümkün olamayacağını vurgulamıştır. Her konuda kabiliyet, kudret, dürüstlük, medeni cesaret ve gayret isteyen böyle önemli bir işin başına, gerekli vasıf ve gücü taşımayan kişilerin gelmelerine veya getirilmelerine nasıl olup da cesaret edilebildiğine hayret etmemenin mümkün olmadığını ve bu sebepten dolayı da ekonomik yeniliklerin bir türlü yapılamadığını söylemiştir.

Bütçelerde israf niteliği taşıyan bütün masraflarda kısıtlamalar yapılırken aynı zamanda asıl ihtiyacın çok üstüne çıkarılmış olan devlet memurları kadrolarında da zamanla (ve fakat meşrutiyetten sonra 1909-1325 tarihinde çıkarılan tensikat kanununun verdiği netice ve sakıncalar göz önünde tutularak aynı netice ve sakıncaların, tekrarına engel olacak şekilde uygulamak şartıyla) tasarrufun temin edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Memurlarda nicelik değil keyfiyete önem verilerek daha az memurla daha çok iş görme uygulamasına ve memurların sahip oldukları yetkiyle sorumluluk kurallarının ihtiyaca göre genişletilmesine ve yayılmasına; ayrıca yayılmış olan kırtasiyecilikle işlerin hızla yürümesine ve sona ermesine engel olunması gerektiğini belirtmiştir.

Ticaret ve ekonomide hâkim olan esasın arz-talep kuralı olduğunu ve bu kuralın dışında kalacak herhangi bir tedbirin ve önemli idari kayıtların uzun süreli başarı sağlayamayacağını ve bundan dolayı ilmî ve ekonomik olmayan tedbir ve usullerin hüsrarla sonuçlanacağını söylemiştir. İhracatı teşvik veya kolaylaştırmak amacıyla ara sıra para devalüasyon usul ve sistemlerine başvurulmasının neticede amacı yerine getirmekten ziyade ülkede hayatı pahalılaştıran ve ticareti kumar haline çevirip görünürde birtakım tüccarlara menfaatler temin ettiğini; fakat gerçekte devletin parasına zarar verdiği gibi tasarruf erbabını da büyük zararlara soktuğunu ve yabancı ülkelerden alacaklı olan devletleri, alacaklarından bir kısmını feda etmeye mecbur bıraktığını belirtmiştir. Borçlu ülkeleri ise tam tersine borçlarının artmasını gerektiren araçlara başvurmadan alıkoymakla beraber özellikle serbest ticaret sistemine doğru gidilmeye başlandığı dönemde gümrük barajlarının yavaş yavaş gevşetildiğini ve bir

gün bu barajların tamamen kaldırılarak gümrüklerdeki normal halin iadesinin ticaret alanında atılması gereken esaslı adımların başında geleceğini söylemiştir. Eymen, bu yanlış yola maalesef bir taraftan emisyon ve diğer taraftan da paranın kıymetini resmen düşürmek suretiyle gitmekten çekinilmediğini belirtmektedir.

Türkiye’de her şeyden önce bir ziraat ve ziraat mahsulleri ülkesi olunması sebebiyle en önemli gayret ve fedakârlığın da bu alanda gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir. Et, sebze, meyvecilik ve balıkçılık ile bunların konserveçiliğinin gelişmesi ve ilerlemesi; tütün, koza ve pamuk ile özellikle kömür, krom ve bakır gibi maden üretiminin artırılmasıyla birlikte bunların iyileştirilmesi için her türlü bilimsel araçlara başvurulması, en modern ve bilimsel araçlarla bunların donatılması; nehirlerin ziraata zarar verecek taşma olaylarının önüne geçilmesi, barajlar, regülâtörler yapılması, kanallar ve cetveller açılarak arazinin mümkün olduğu kadar sulanması; her türlü kara ve nehir yolları, limanlar inşa ederek ulaşım işlerinin kolaylaştırılması ve düzenlenmesi için milyarlarca ihtiyaç olduğunu ve bu gibi işlerin ön plâna alınması gerekirken bu paraların önemsiz işler uğrunda harcandığını söylemiştir. Türkiye’de hiç üretilmeyen, yeterli miktarda yetişmeyen veya geniş ölçüde tüketim piyasası bulunmayan birtakım sanayi ve fabrikaların kurulması için az da olsa her türlü masraf ve fedakârlık gösterilmesi, iktisat kanunlarının en basit kural ve hakikatlerinden biri olduğu halde bu hakikatlerin asla göz önüne alınmadığını söylemiştir. Teknik ve tüketim bakımından kurulmasında asla fayda olmayan bazı sanayi Tekel maddesi veya Gümrük himayeleri, kontenjan sınırlamaları sayesinde tutunabilmekte; fakat bunlar için tüketiciler tarafından yabancı ülkelerdeki örneklerine nazaran en az birkaç misli kadar yüksek bedeller ödenmesi gerektiğinden ülkede hayat pahalılığının bir kat daha arttığını vurgulamıştır. Eymen verdiği bir örnekte, uçak motor fabrikasının kalite, evsaf, maliyet ve istihlâk bakımlarından yabancı ülkelerdeki örnekleriyle karşılaştırmaya değmeyeceğini; ekonomik anlamda başlı başına bir facia olacağını; böyle bir fabrikanın Türkiye’de tesisine nasıl olup da cesaret edilerek karar verildiğini anlayamadığını belirtmiştir.

“Devletçilik siyaset ve sistemi” bahsinde devletçilik siyaset ve sisteminin özellikle Türkiye’de başarılı olduğunu söyleyemeyeceğini ifade etmiştir.. Esasen kârından faydalanmak ve zararından ise sorumlu ve zarara uğramayan kişiler tarafından idare edilen işlerin başarılı olması ihtimalinin çok düşük olduğunu; çünkü bunun iktisat kanunlarına karşı bulunduğunu, devlet eli ve sermayesiyle işletilen fabrikalardan ve tesis edilen sanayinin önemli bir kısmından büyük başarılar beklemenin mümkün olamayacak kadar büyük bir iyimserlik olarak görüldüğünü söylemiştir. Türkiye’de bu politikanın kabul ve uygulamasına özellikle hız verildiği son çeyrek yüz yılda birçok fiili tecrübeler bu yolda yeterli derecede kanaat husulüne hizmet ettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla bu yola yavaş yavaş son vererek mümkün olanlarının özel teşebbüs ve sermayelere yerini terk etmesi ve iktisadî olmaması sebebiyle devam edemeyenlerin ise kangren olmuş birer uzuv gibi kökünden kesilip atılmasından asla çekinilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Devletçilik sistemine son vererek özel teşebbüslere büyük önem ve yer vermek siyasetine geçilirken bu alanda yabancı sermayenin ülkemize girmesi meselesinin de bir önemi bulunduğundan şüphe edilmemesini belirtmiştir. Türkiye’de Hicaz hattı hariç, Cumhuriyet devrine kadar yapılmış olan şimendiferler ile liman, rıhtım, dalgakıran, telefon, elektrik, tramvay ve tünel vb. işlerden

hemen hemen hepsinin yabancı sermaye ile yapıldığını ve bugünkü para ile birçok milyar tutan borçlanmaların da aynı sermayeler ve sermayedarlar tarafından yapıldığını söylemiştir.

Yabancı sermayenin yeteri kadar bir ülkeye girebilmesinin ancak bu sermayeye karşı gösterilecek güven ve destekle mümkün olduğunu belirtmiştir. Aksi takdirde aslında çok nazlı ve korkak olan sermayenin, tam bir iltifat ve güven görmediği yerlerden derhal kaçacağı ve bir daha geri gelmeyeceği ya da çok güçlüklerle geleceğini söylemiştir. Hâlbuki uzun yıllardan beri takip edilen malî siyasetin bu sermayeye güvenmek yerine bunu kaçırarak harekette bulunulduğunu söylemiştir. Son 20 yılı aşan bir zaman zarfında gerek haricî borçların ödenmesinde ve gerek Türkiye’de vaktiyle yabancı sermaye ile vücuda getirilmiş olan işlere karşı taahhütlerimizde demagojiye çok müsait olup bunu yapanlarında başarı elde etmişler gibi alkışlandığını belirtmiştir. Eymen, yabancı sermayenin önemini ve az bir zamanda ne gibi roller oynayabileceğini ve ülkenin kendi kaynaklarıyla ise ne kadar zamanda ne kadar para tedarik edilebildiğini anlayabilmek için bir takım sayısal değerlendirmelerde bulunmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında ilk dış borçlanmanın Fransa ve İngiltere’nin yanında Rusya’ya karşı açılmış olan Kırım Muharebesi sırasında harbin masraflarını karşılamak amacıyla 24 ağustos 1854 tarihinde Londra’da Palmer ve Şürekâsı ve Paris’te Goldsmıt ve Şürekâsı ile yapılmış olan 3.000.000 altın Sterling liralık borçlanma ile başladığını belirtmiştir. Eymen’in araştırmalarına göre, 1854 yılı ile 1874 yılı arasında geçen 20 yıllık sürede 15 defa yapılmış olan dış borçlanmanın tutarı 238.773.272 altın Türk Lirası’dır. Altının o dönem ile bugünkü satın alma gücü arasında yarımardan fazla olan farkın dikkate alınmayarak ve her iki dönemdeki altının satın alma kuvvetinin aynı olarak kabul edildiğini ve bugünkü altının dengini de 40 lira üzerinden hesap edilip bahsedilen 238.773.272 altının bugünkü karşılığının 10 milyara yaklaşmış olduğunu söylemiştir. 1865-1874 yılları arasındaki edinilen olan borç bedellerinden her birinin ise bugünkü alım satım değerinin ayrı ayrı birer milyar liradan daha fazla bir miktara ulaştığını söylemiştir. Bu dönemin Osmanlı İmparatorluğu’nun ekonomik tutumu ile itibarının en zayıf bulunduğu bir zamana tesadüf ettiğini unutmamak gerektiğini belirtmiştir. 6 Ekim 1875 tarihinde çıkarılan bir kararname ile hükümetin, borçlarını ödemeyeceğini resmen ilân ettiğisöylemiştir. 1874-1875 yılı mali bütçesinde Devlet varidatı 25.104.928 altın lira olduğu halde borçlarının yalnız yıllık taksiti 13.200.000 lira gibi yük bütçesinin yarısını aşan bir miktara ulaştığını ve bu çıkmazın 1881 yılına kadar devam ettikten sonra 28 Muharrem 1299 tarihinde yapılan anlaşma sonucunda Muharrem Kararnamesi ismini alan 20 Aralık 1881 tarihli anlaşma ile Devlet borçlarından 190.997.980 altın liralık kısmının 106.437.234 altın liraya ve borç faizleri oranının da % 31 ile % 5 arasında değişen bir oranda indirildiğini belirtmiştir.

Muharrem Kararnamesi ile Tevhid-i Düyun Anlaşması’nın yapıldığı 1903 yılına kadar geçen 22 yıllık süreçte yeniden yapılan 12 muhtelif borç ile Osmanlı Devleti’nin, 57.390.390 altın liralık yeni bir borca daha girdiğini söylemiştir.

İç borçlara gelince, Cumhuriyet döneminin ilk iç borçlanmasının, 1933 Nisan’ında Ergani Borcu adını alan 12.000.000 liralık borçla başladığını belirtmiştir. 1933 yılından bugüne kadar geçen 17 yılda Sivas-Erzurum, İkramiyeli 1938, muhtelif tertipli 1941 Demiryolu; 1942 Millî Müdafaa, Kalkınma, 1948 ve 1949 borçlanmalarıyla iç borçların Hazine ve Toprak tahvilleri dâhil genel tutarının 836.000.000 milyon liraya ulaştığını ki bu

miktarın Osmanlı Devleti’nin ekonomik itibarının en bozuk ve zayıf devrelerini teşkil eden 1871-1875 yılları arasında yapılan borçlanma tutarının yansına bile erişemediğini ve bu sebeple dış borçlanma ve sermayelere daha çok önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Büyük gayretlerle ülke içinde ve 17 yıllık bir sürede yapılan muhtelif borçlanmalarla elde edilen paranın bir milyarı bile bulamadığını ve bu borç faizlerinin ise (Emisyon fiyatlarıyla 20 yıldan ibaret olan itfa müddetleri dikkate alınarak hesap edildiği takdirde) $6\frac{1}{2}$ ile $7\frac{1}{2}$ oranlarını aştığı, hâlbuki buna karşılık dış borç faizlerinin ekonomik itibarımızı kaybettiğimiz zamanlarda bile en önemli kısmı % 4 olmak üzere üç buçukla beş arasında devam ettiğini ve ödeme sürelerinin de daha ok uzun yılları kapsadığını ve yabancı ülkelerde bugünkü vaziyete göre % 3 ile $3\frac{1}{2}$ oranında faizle çok kolay para tedarik edilmekte olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla iç borçlar için ödenmekte olan faiz oranı, yabancı ülkelerde geçerli olan alışılmış faiz miktarlarının sadece yüzde yarım oranında ödenecek faiz ile ülkeye belki milyarlarca liralık sermayenin bile gelmesinin çok mümkün olması gerekirken sadece anlaşmamıza karşı göstermekte olduğumuz saygısızlık sonucunda bu sermayeden mahrum kalmakta bulunduğumuzu söylemiştir. Bu duruma göre, sözümüzü yerine getiremediğimizden dolayı elde edilmiş gibi görünen kazançların (arada ödemek mecburiyetinde bulunduğumuz faiz farklarıyla) kısa bir süreden sonra tamamen kaybolduğunu ve ilerleyen yıllarda bu farklar nedeniyle her sene milyonlarca liralık zararlara uğrayacağımızı belirtmiştir. Bu hareket tarzımızdan geriye, devletin ekonomik itibarına vurulan darbelerden başka bir şey kalmayacağını söylemiştir. Tüm bunların dışında ülkeye orta faizlerle para girmemesinden dolayı şimdiye kadar ülke içinde yapılan borçlanmanın sadece faiz farkından dolayı her sene (30.000.000) liralık gibi önemli miktarda para ödeyerek büyük zararlara tahammül etmek mecburiyetinde kalındığını ve yabancı sermayenin ülkeye gelememesinden dolayı da memleketin kısa zamanda kalkınmasından elde edilecek faydalardan mahrum kalındığını belirtmiştir.

Dışarıdan gelen sermaye ve yapılan yardımlarla 70 yıllık bir memleket için kısa zamanda ülkenin kalkınmasını sağlayacak olan devletler arasında özellikle Japonya’yı örnek vermenin yerinde olacağını söylemiştir. Bu ülkenin dış sermaye ile kısa sürede ülkesini ilkel halden çıkararak en kuvvetli devletler arasına girdiğini ve hatta bundan 45 sene evvel Rusya gibi büyük bir devleti muharebede mağlûp ettiği gibi İkinci Cihan Harbi’nde de Amerika gibi bir devlete saldırma cesaretini gösterdiğini söylemiştir.

İkinci Cihan Harbi sırasında İngiltere ve Fransa’dan yapılmış olan 43 milyon liralık borcun ve Marshall Planı’ndan son yıllarda temin edilen faydaların da tamamen siyasi nitelikte olduğunu belirtmiştir. Bu iki yardım dışında yıllardır ülkeye dışarıdan sermaye girmediğini ya da dış borç yapılmadığını belirtmiştir. Ülkenin en kısa sürece ihtiyacı olan sermayenin elde edilmesi için verilen bütün taahhütlerimize samimi yaklaşılması, sadakat gösterilmesi ve bu kanaatin herkeste oluşturulmasına dair gayret gösterilmesinin ileride ülkeye sağlayacağı faydalara dikkat çekmiştir.

Eymen, dış borçlarla devletin ihtiyacı olan sermaye karşılanırsa ve bu sermayenin ülkenin en muhtaç durumda olan verimli alanlarına harcanarak kısa zamanda kalkınma sağlansaydı bugün devletin bu sıkıntıları çekmeyeceğini vurgulamıştır.

Ülkenin (777.000) kilometre kare yüzölçümüne karşı her kilometre kareye ortalama (24) nüfus isabet edecek derecede 18-19 milyon oranında bulunması ve Doğu illerinin bazı yerlerinde ise bu nüfusun kilometre karede dördü geçemeyecek derecede az bulunmasının ülkenin sadece ekonomik kalkınmasına engel olmakla kapmayıp bir gün varlığımız için bile büyük bir tehlike oluşturabileceğini belirtmiştir. Bunun için bir taraftan sağlık işlerine önem verip doğumları, mevcut hastane ve yatak sayılarını kısa sürede arttırarak her türlü hastalık ve ölümlerle mücadele etmeye çalışmak, diğer taraftan da ülkeye mümkün olduğunca dışarıdan göçmen alarak bunları kısa sürede üretici haline getirmek için her türlü masraf ve fedakârlıktan çekinmemek gerektiğini söylemiştir. Ülkedeki kimsesiz ve fakir çocukların da tamamının her alanda yetiştirilmelerine ve memlekete faydalı olabilmelerine büyük önem vermenin nüfus siyaseti bakımından isabetli bir hareket olacağını belirtmiştir.

Bugün anavatan dışında kalmış Türklerin, bir gün siyaset icabı olarak buldukları ülkeler ile Türkiye arasında bir savaş çıkması durumunda, isteyerek veya istemeyerek buldukları memleketlerin ordularında asker sıfatıyla Türk ordusuna karşı silâh kullanmak zorunda kalmaları ihtimalinin de göz önünde bulundurulması gerekirse Türklerin bir an önce anavatana getirilmesi için çalışmalar yapılması gerektiğini söylemiştir.

Bu nüfusun, Türkiye'ye getirilmesinde gerek ekonomik ve askerlik, gerek siyaset bakımından devletin sağlayacağı faydalar karşısında bu meselenin şimdiye kadarneden ihmal edildiğini sormuştur.

Eymen, yapmış olduğu araştırmaya göre, Yunanistan ile yapılan anlaşma gereğince 1923-1924 yıllarında mübadele ile Türkiye'ye getirilmiş olan 105.306 nüfus da dâhil olmak üzere, 1923 yılından 1940 yılına kadar Türkiye'ye girmiş bulunan göçmen sayısının 839.492 olduğunu ve bunlar için hazine tarafından ödenmiş olan para tutarının da 36.983.000 lira ve 1925-1940 yılları arasında Türkiye'ye gelen göçmen sayısının ise 434.186 olduğu ve bunlar için ödenmiş para tutarının da 25.602.000 lira olduğunu belirtmiştir. Buna göre mübadillerle birlikte her bir nüfus için harcanan paranın ortalama 44; mübadiller hariç olarak 59 ve en çok paranın harcandığı 1937 yılında ise 185 lira olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla ortalama olarak göçmenler için nüfus başına harcanan miktar dikkate alınması gerekirken, en yüksek harcamayı oluşturan 185 liranın esas alındığını ve bu miktarın ilerleyen yıllarda da harcanacağını belirtmiştir. Ülke nüfusunun 1915 sayısına göre ortalama hesapla 18 milyona; bütçesinin de bir milyara ulaştığını söyleyen Eymen, bu paranın vasıtalı ve vasıtasız vergilerle ahali tarafından ödeneceği de düşünüldüğünde nüfusun, devlet hazinesine her sene ortalama olarak 55 lira ödeyeceğini ve buna göre, memlekete getirilecek göçmenlerin memleketin servetinin arttırılması, ülkenin imar edilmesi ve hususî idarelerle belediyelere ödeyecekleri vergiler suretiyle ayrıca sağlayacakları faydalara dikkat çekerek bu sayede hazinenin her yıl % 30 oranında artacağını söylemiştir. Önceki yıllarda Avrupa kıtasındaki en önemli şehir merkezlerinden biri ve aynı zamanda 2. Ordu'nun da merkezi olması sebebiyle askerî ve stratejik olarak önemli konuma sahip olan Edirne'nin, hayli mamur ve oldukça da zengin bulunduğunu; şehir sınırlarının ve Edirne'ye bağlı liva, kaza, nahiye ve köylerden önemli bir kısmının Edirne'nin iktisaden hinterlandını oluşturduğunu belirtmiştir. Bu sebeple bu yerlerde yapılan ticaretin Edirne'nin iktisaden önemini ve servetini arttırmağa hizmet ettiğini vurgulamıştır. Daha önceki savaşlarda birkaç defa Rus istilâsına uğraması sebebiyle, zaman zaman halkın göç etmek zorunda kaldıklarını, mallarını kaybettiklerini ve

yoksulluk yaşadıklarını yazmıştır. Bunun yanı sıra Edirne'nin Balkan Harbi'nde Bulgarların, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı sonucunda da Yunanlıların işgaline uğradığını ve daha sonra geri alınarak bugünkü gibi bir taraftan ülkelerin sınırları arasına sıkışıp kalırken diğer taraftan da eski hinterlandını tamamen kaybettiğini belirtmiştir. Bu sebeple buradaki ticaretin ve nüfusun giderek azaldığını, halkın da maddî ve manevî gücünün zayıfladığını söyleyen Eymen, bu durumun nüfusun bir kısmının Edirne'yi terk etmesine sebep olduğunu vurgulamıştır.

Balkan Harbi'ne gelinceye kadar ordusu ile beraber nüfusu 120 bini aşan Edirne'de 40 senelik bir süreçte şehirde bulunan gayrimenkullerden çok mühim bir kısmının yıkıldığını veya yıktırıldığını ve şehirde otlarla dolu arsalardan ve harabelerden başka bir şey kalmadığını söylemiştir. Bugün Edirne'nin uğradığı bu akıbetin aynısına uğrayan başka hiçbir şehir ve kasabanın olmadığını belirtmiştir.

Yüzyıllardan beri vatanın Avrupa sınırlarının bekçiliğini yapan, girilen her savaşta önemli merkezlerden biri olan, uzun süren muhasaralar sırasında her türlü mahrumiyete katlanan, göçlere sahne olan Edirne'nin çalışkan ve fedakâr evlatlarının uğradıkları ihmal ve bakımsızlığın sebeplerini sormuştur. Bu meselenin sadece ekonomik olarak değil, siyasette de önemli olduğunu belirten Eymen, konu ile ilgili hiçbir özen ve fedakârlık gösterilmediğini, ihmal edildiğini vurgulamıştır.

Yıllarca Osmanlı Devleti'ne payitahtlık yapmış; Avrupa'da Türklüğün kalesini ve en önemli merkezlerinden birini teşkil etmiş ve yüz binlerce nüfusu da sinesinde beslemiş olan Edirne'nin, camiler, mescitler, imaretler, tekkeler, çarşı, bedesten ve arastalar, köprüler, kışlalar, han, hamam ve çeşmeler, kütüphaneler, saraylar vb. tarihî eserlerle dolu olduğunu ve bu sebeple başlı başına tarihî bir servet ve hazine olduğunu yazmıştır. Bu güzel şehrin bugün hangi günah veya hatasından dolayı bugünkü ihmale maruz kaldığını sorgulamıştır. Edirne'nin bu durumundan dolayı büyük bir acı duyduğunu belirtmiştir. İkliminin ve toprağının çok verimli olduğunu ve gerekli düzenlemeler yapılırsa sebze ve meyvecilikte, bağcılık ve kozacılıkta, sütçülük, peynircilik ve yoğurtçulukta, kaymakçılıkta, hayvancılıkta ve hatta şarapçılık ve konservecilikte ileri gidilebileceğini aktarmıştır. Bu sayede hem şehrin hem de halkın kısa zamanda kalkınarak refaha kavuşacağını belirtmiştir.

Ülkeyi refah seviyesine ulaştırmak için sağlık ve sosyal alanlarda tedbirlerin alınmasını ve gerekli sağlık alanlarının oluşturulmasını veya genişletilmesini; bunun yanında Balkanlardan, özellikle Bulgaristan ve Batı Trakya'dan Türk nüfusunun Edirne ile Trakya'nın diğer kısımlarında iskân ettirilmesini; bazı birlik ve kıtaların, yatılı sanat ve meslek okullarının Edirne'ye naklini veya mevcutlarının genişletilmesini; uygun görülen bazı fabrikaların da açılmasını önermiştir. Bunlar için her türlü araç gereç ve makine yardımlarının yapılması gerektiğini aktarmıştır. Böylece Edirne'nin ve hatta bütün Doğu Trakya'nın kalkınarak maddî ve manevî refah ve saadete kavuşacağını belirtmiştir.

Doğum oranlarını arttırıp, ölümleri azaltarak ve ülkeye mümkün olduğu kadar çok nüfus getirerek bunları kısa zamanda bağımsız hale getirecek şekilde yerleştirmek için takip edilecek nüfus siyasetinin ülkenin savunması bakımından da önem arz ettiğini aktarmıştır. Bu siyasetin aynı zamanda şehir halkının maneviyat ve gayretlerini arttırmaya da hizmet edeceğini belirtmiştir.

Eymen kaleme aldığı yazısında, Edirne halkının Balkan Harbi'nden itibaren başlayıp aralıksız devam eden göçlerinin sonucunda, nüfus bakımından içine düştüğü çıkmaz ve halkın fenni araçlarla donanmış bir kurumdan mahrum olması dolayısıyla gayri fenni yollarla yapılan doğumlardaki ölümlerin büyüklüğünü ve dehşetini birçok örneklerle görmekten duyduğu üzüntüyü aktarmıştı. Doğup büyüdüğü yere karşı sorumluluk duyduğu vazifeyi yerine getirmek istediğini ve bu amaçla 1933 yılında Müsteşarlıktan ayrılarak Paris'e yeni vazifesinin başına gideceği sırada Kızılay Cemiyeti ile bir anlaşma yaptığını belirtmiştir. Ankara Noterliği'nde düzenlenen bu anlaşma ile Edirne'de bir doğum evinin yapılması ve bunun için de kendisinin 20.000 lira ödemeyi kabul ettiğini ve bu masrafın bir kısmının karşılığı olarak Paris'te Osmanlı bankasında bulunan 1150 İngiliz altın lirasını da cemiyete gönderdiğini belirtmiştir. Yapılacak doğum evinin plânlarının hazırlanması, arsanın tedarigi ve plânlarda tadilat yapılması gibi işlerde oldukça vakit kaybettirildiğini, Kızılay derneğinin inşaat için ayrılan paraya değerinin çok çok altında sahip olmaya çalıştığını belirtmiştir.

Araya Birinci Dünya Savaşı'nın girmesiyle inşaat masraflarında meydana gelen artış dikkate alınarak 20.000 lira, 85,000 liraya çıktığını; buna rağmen Kızılay Cemiyeti'nin bu altınları kendine mal etme niyetinden vazgeçmediğini aktarmıştır. Bu sebeple Kızılay Cemiyeti'ne dava açtığını ve dava sonucunda Kızılay Cemiyeti'nin bütün itirazlarının reddedilerek altınları iade etmek zorunda bırakıldığını belirtmiştir.

Eymen, iyi niyetle ve bir hizmet amacıyla yapmış olduğu girişimin şimdiye kadar vücuda getirilerek birçok vatandaşın hizmetine sunulması gerekirken Kızılay'ın tutumu sebebiyle bugüne kadar vücuda getirilemediğini ve ülkenin de de bu hayırlı işten mahrum bırakıldığını vurgulamıştır. Ancak 1948 yılında kendisi tarafından düzenlenen ve Ankara Yenişehir'deki noterliğe teslim ettiği vasiyetnamesinde, servetinden büyük bir kısmının bu Edirne'ye tahsis edilmiş olduğunu belirtmiştir.

Edirne'de de Meriç, Tunca ve Arda gibi üç nehir bulunduğunu; ancak bu nehirlerin her yıl taşkınlarla şehir mahsullerine zarar verdiğini ve su çekildiğinde ise kuraklığa sebep olduğunu aktaran Eymen, bu nehirlerden istifade edilemediğini ve bugünkü durumlarının şehre bir faydası bulunmadığını belirtmiştir. Meşrutiyetin ilanını takip eden 1909 yılının baharında Edirne'yi ziyaret eden o zamanki kabinenin Nafia Nâzırı Halaçyan Efendi'nin Edirnelilere, Şroder isminde bir Fransız şirketiyle imzalanan sözleşme ile Edirne'den Enez'e kadar olan nehir sahasında araştırma yapılarak nehirlerin ne kadar hızla aktığını öğrenmek ve taşkınların önüne geçmek için incelemelerde bulunulacağını ve bu incelemeler bittiğinde nehirlerin temizlenmesi işlemlerine geçileceğine dair müjde verdiğini aktarmıştır. 30.000 altın lira karşılığında tahminen bir yıl içinde yaptırılması kararlaştırılan bu araştırmanın aradan 41 yıl geçmesine rağmen halâ yapılamadığını ve bir kısım toprakların Yunanlıların eline geçtiği tarihten sonra bu incelemeye Türk ve Yunan araştırmacılardan oluşan bir grubun devam ettiğini ancak bir sonuç alınmadığını belirtmiştir. Bu yüzden Edirne ve civarıyla nehirler güzergâhındaki kasaba ve köylerin taşkınlardan ve kuraklıktan dolayı sürekli zarar gördüğünü aktarmıştır. Şimdiye kadar gelen birçok hükümetin neden bu meseleye gereken önemi vermediğini sorgulamıştır. Eymen'e göre yıllarca devam eden bu durumun düzeltilmesi işi yeni bir seçimle seçilecek milletvekillerine düştüğünü vurgulamıştır.

Yabancı ülkelerden Türkiye’ye gelecek göçmenlerin sınırlarımızı geçtikten sonra karşılaşacakları ilk tarihi şehrin Edirne olduğunu ve bu durumun Edirne’nin kalkınmasında büyük bir önem arz ettiğini belirtmiştir.

Bir ülkeye turist gelmesi o ülkenin kalınmasında büyük bir öneme sahip olmasına rağmen Türkiye’de şimdiye kadar bu meseleye önem verilmediğini yazmıştır.

Bir ülkeye gelecek turistlerin, o ülkeye milyonlar getireceğini belirten Eymen, 1949 yılında İtalya’ya 1,200.000 ve Fransa’ya da ona yakın bir oranda yabancı ülkelere turistlerin gelerek milyarlarca liralık ve frank bıraktıklarını ve yalnız New York şehrini bir yılda ziyaret edenler sayısının 7.000.000’u bulunduğunu aktarmıştır.

Avrupa ülkelerinden çoğunun da resmi fiyatların üzerinde fiyatlarla alışveriş yapıldığını, ucuz fiyatlarla bol miktarda benzin verildiğini, otel fiyatlarında fiyat indirimi yapıldığını ve hatta vize işlemleri kaldırılırken Türkiye’ye gelecek yabancıların pasaport vize-lerinin yapılması için önceden Ankara’dan müsaade alındığını ve bu işlemler için aylarca zaman kaybedildiğini belirtmiştir. Türkiye’ye gelenlerin 24 saat içinde polise müracaat ederek kayıt yaptırarak 15 gün içinde de ikamet izni almak zorunda olduklarını ve zamanında ikamet izni almayanların veya ikamet izni bitenlerin 5 liralık bir para cezası ödemek zorunda olduklarını belirtmiştir. Bu işlemlerin mahkemeleri gereksiz yere meşgul etmekle beraber yabancıların Türkiye hakkında kötü bir izlenime sahip olmalarına ve hürriyetlerinin kısıtlanmasına sebep olduğunu aktaran Eymen, bu soruna da hala çare bulamadığını ve bu sorunun ülkeye turistlerin gelmesi bir yana gelmiş olanların bile kısa sürede ülkeyi terk etmelerine sebep olduğunu belirtmiştir. Mevcut kayıtlar ve kısıtlamalar kaldırılamaz ve nakit veya çek suretindeki dövizler, Merkez Bankası’nın uyguladığı resmî kur yerine daha yüksek kurla satın alınırsa dövizlerin Merkez Bankası’na gitmesinin sağlanamayacağını ve bu vesile ile Türkiye’deki yabancıların yaşam şartlarının ucuzlatılamayacağını söylemiştir. Sonuç olarak konforlu ve ihtiyacı karşılayan oteller yapılmazsa turizm meselesinden beklenen faydanın sağlanamayacağını vurgulamıştır.

Zamanında ülkeyi terk etmekten başka bir suçu olmayan ve bunun cezasını vatanını, ailelerini, akrabalarını, dostlarını ve işlerini terk ederek yabancı ülkelerde senelerce sefaletle katlanarak çeken eski vatandaşlara, dört aylık süre için ülkeye girebilmeleri konusunda izin verildiğini; ancak geçen 30 yılda Türkiye’de her alanda büyük değişimler olduğundan ülkeye dönecek vatandaşların getirecekleri döviz ve para dikkate alınarak süre kısıtlamasının tamamen ve şartsız olarak kaldırılması gerektiğini aktarmıştır.

Yabancı ülkelerden Türkiye’ye Edirne üzerinden girecek yabancıların istirahatlarını temin için her türlü ihtiyacı karşılayacak bir otelin inşasına ihtiyaç olduğunu; bu ihtiyacı derhal karşılamak ve Edirne’nin ticaret ve ekonomisine fayda sağlamak için devletin borç senetlerine her yıl ödenmekte olan % 7 nispetindeki faizin kendisine ödenmesi şartı kabul edildiği takdirde, kendisinin 100.000 lirayı bu iş için ayıracağını bildirmiştir. İnşa edilecek otelin mülkiyet hakkı ile gelirlerinin, vefatından sonra Edirne hastanesine bırakılacağını ve her yıl elde edilen gelir ile fakir kimselerin doğum işleri ile hastalıklarının tedavisinin tahsis edileceğini yazmıştır.

Memlekette fikir, vicdan, söz hürriyeti ile beraber kanun nazarındaki hak ve yetkilerin sadece kurumsal olarak değil aynı zamanda fiili bir şekilde eşit hale getirilmesinin liberal bir demokrasinin ülkede tesis edilmesi ve devamı bakımından önemli olduğunu vurgulamıştır.

Yeni yapılacak milletvekili seçimlerinde, Edirne ile Trakya'nın yıllardan beri ihmal edildiğini ve milletvekillerinin üzerlerine düşen vazifeyi hakkıyla yerine getiremediklerini belirten Eymen, bir kez daha bu kişilerin söz ve vaatlerine kanılmaması gerektiğini ve halkın oylarını ahlaklı, cesaret ve kabiliyeti yüksek kişilere vermelerini belirtmiştir. Aksi takdirde Edirne'nin içinde bulunduğu bu durumun devam edeceğini söylemiştir.

Seçilecek yeni milletvekillerinin sözlerini iki yıl içinde yerine getirmeyenlerin milletvekilliğinden istifa edecekleri hakkında kendilerinden birer taahhütname alınmasının onları harekete geçirmek veya faaliyetlerini arttırmak bakımından faydalı olabileceğini aktarmıştır.

b) Emin Molu¹³⁸

Bağımsız adaylardan Avukat Emin Molu ise beyanmesinde Kayserililere seslenmiştir. Dünya üzerinde sayılı birkaç ırkın en başında gelen Türk ırkının tek ve gerçek temsilcisinin Anadolu milleti olduğunu söylemiştir. Büyük milletlerin daima büyük işler yaptığını ve Türk milletinin de tarihte dünyanın dört bir yanına birçok devlet kurarak cihana yayıldığını ve ün saldıığını belirtmiştir.

Selçukluların, özellikle Kayseri'deki ölmez eserleriyle dünyayı hayrette bıraktıklarını vurgulamıştır. Osmanlı'da büyük sultanların Fatihler, Yavuzlar ve Kanuniler ve bunların bazı halefleri ile büyük zaferler kazanarak Osmanlı İmparatorluğu'nu kurduklarını; medeniyete ve dünyaya birçok ölmez eserler bıraktıklarını hatırlatmıştır. Ancak Osmanlı'nın sadece şahsi çıkarların kurmanı olduğunu da eklemiştir. Alçak kişilerin karşısında tepkisiz kalmanın imparatorluğun elden çıkmasına sebep olduğunu ve bugün bu topraklar üstünde yaşayan varlığımızın Anadolu'ya tek başına sahip olduğunu dile getirmiştir. Devlet yöneticilerinin birbirleriyle olan kavgalarının Balkan Harbi'nde yenilgiye sebep olduğunu ve bunun en yakın geçmişimizin acı bir hatırası olduğunu belirtmiştir. İmparatorluğun çökmesiyle Anadolu'nun işgallere uğradığını ve bu dönemde Araplar ve Arnavutların bizi arkamızdan vurduğunu söylemiştir. Kurtuluşun tek çaresinin Anadolu'da milliyetçi ve milli bir hükümet kurmak olduğunu belirten Molu, 30 sene önce milletin Anadolu'da, Ankara'da ilk defa milli bir hükümete kavuştuğunu aktarmıştır.

İlerleyen süreçte adı Cumhuriyet Halk Partisi olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'nin milli hükümetin kurulmasıyla en büyük hizmetlerde bulunduğunu belirtmiştir. Milli hükümetin kurulduktan sonra Kurtuluş Savaşı'nın kazanıldığını; vatanın kurtarıldığını vurgulamıştır. Cumhuriyet Hal Partisi'nin ve hükümetlerinin, zaferden sonra tereddüt etmeden Türk milletinin varlığı için gerekli olan içtimai yeniliklere başladığını ve bunların hepsinde de başarılı olduğunu söylemiştir. Bu büyük zaferde kısmen milletin anlayışına borçlu olursa da büyük payın Cumhuriyet Halk Partisi'ne, idareci ve hükümetlerine ait olduğunu vurgulamıştır. Yenilik hareketlerine girişen ve başarılı olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin dünyada ve partiler arasında en başta yer aldığını belirtmiştir.

¹³⁸Beyanname, 1950.

İktidar Partisi’nin inkılapları yaparken ülkenin çeşitli davalarıyla ve işleriyle de uğraştığını; ancak her alanda birçok iş yapılırken bazı hataların da olduğunu ve bunun da doğal olduğunu belirtmiştir.

Molu, bu işlerden sadece birinin üzerinde duracağını belirterek Parti’nin türlü politikaları arasında taşıdığı politikasını yürütürken de başarılı olduğunu söylemiş ve bu politikanın uygulamadaki örneklerine de yer vermiştir. Bu gün bir Kayserili veya Kayseri’de misafir bir kişinin, başka bir yere seyahat etmek istediğinde karayolu, demiryolu ve hava yolunu kullanabileceğini söylemiş; ülkedeki nehirler seyahate uygun hale getirildiğinde deniz ulaşımının da yapılabileceğini belirtmiştir. Sahip olunan birçok sahil beldelerinde kara, demir, hava ve deniz yoluyla güvenli ve kısa zamanda yolculuk yapılabildiğini aktarmıştır. Bütün bunlara rağmen 11-12 sene önce millet işlerinin daha iyi ve kontrollü yürütülmesi için aydın insanların muhalefetine gerek duyulduğunu ancak bu sırada 2. Dünya Savaşı başladığı için Muhalefet içinden bir partinin teşkil edilmediğinden konu ile ilgili faaliyete geçilemediğini belirtmiştir. Hükümetin 4-5 yıl önce, halk idaresini ve çok partili idareyi kabul ve taahhüt ettiğini belirten Molu, Türkiye’de Demokrat Parti başta olmak üzere birçok muhalif parti kurulduğunu söylemiştir.

1946 yılında Kayseri’de Demokrat Parti’nin bir şubesini kurmaya teşebbüs edenlerin arasında bulunan Molu, Demokrat Parti’nin bir sene içerisinde iyi çalıştığını; ancak daha sonrasında iktidara düşüğünü vurgulamıştır. Araştırma yapanların, samimiyetle yaklaşanların, cesur olanların birer birer kovulduğunu söylemiş; kendisinin de bu dönemde içeriden ayrılarak manevi sorumluluktan kurtulduğunu belirtmiştir. Türkiye’deki parti işleriyle hiç alakadar olmayan Rusya’nın, bu kavgadan sonra parti işleriyle ilgilenmeye başladığını ve Demokrat Parti’nin iktidara gelmesini büyük bir hevesle beklediğini söylemiştir. Bunun sebebinin Demokrat Partililerin çoğunluk kazanmaları halinde hükümet içerisinde birbirlerini kışkırtarak bu durumun Türkiye’de bir hükümet buhranı meydana getirmek olduğunu belirtmiştir.

Büyük Millet Meclisi feshedilip yeni seçime karar verildiğinde Demokrat Parti’deki manevi bozgunluğunu yüreklerde hissedildiğini belirten Molu, bu çoğunluğun ve iktidarın, azınlığa ve muhalefete yerini bıraktığında, muhalefetin iktidarda neler yapabileceğini, iktidarın muhalefete geçince nasıl bir yol izleyeceğini görmelerini arzuladığını vurgulamıştır. Muhalefet partilerinden biri olan Millet Partisi’nin memleket şartlarına göre iyi çalıştığını ancak henüz teşkilatını tamamlayamadığını ve azınlık oluşturabilecek duruma gelmediğini söylemiştir. Demokrat Parti’nin ise sandalye kavgaları yüzünden milletin güvenini kaybettiğini ve manevi olarak öldüğünü belirtmiştir.

Demokrat Parti’nin yıkılması işinde vilâyetlerdeki şubelerinin partinin kurucularıyla iş birliği yaptığını, memleketin ve partilerinin menfaatini bile düşünemediklerini belirtmiştir. Yüz binlerce köylüyü ve şehirliyi perişan bir hale getirdiklerini aktarmıştır. Demokrat Parti’nin yetersiz idarecilerinin radyo yayınlarını da yetersiz kişilerin ellerine bıraktığını ve bu basit yayının Kayseri’de Bolşeviklik propagandalarına yol açtığını belirtmiş; bir zamanlar birçok insanın, Bolşeviklik tehlikesi karşısında bağlara kaçtıklarına dikkat çekmiştir. Bu durumun bazı işlerin ve vatandaşların solculuğa yönelmelerine sebep olduğunu söylemiştir.

Kendisinin hiçbir çıkar gözetmeden köylüye ve kentliye hizmet eden biri olduğunu vurgulayan Molu, şimdiye kadar halktan şahsi herhangi bir ricada bulunmadığını belirtmiştir. Ancak bugün yaşanan bu topraklarda büyük bir tehlike ile karşı karşıya olduğunu söyleyen Molu, milletvekilliği için çeşitli oyunlarla birbiri ile yarışan Demokrat Parti idarecilerinin milletvekili oldukları zaman Ankara’da da birbirleri ile uğraşacaklarını ve hükümet buhranına yol açacaklarını belirtmiştir. Moskova radyosunun sürekli “Oylarınızı Demokrat Parti’ye veriniz!” diye haykırmasının asıl sebebinin de bu olduğunu vurgulamıştır.

Bu yüzden Demokrat Parti’ye mensup olanların kötü idare edilen bu partiyle ilişkilerini kesmeleri gerektiğini söylemiştir. Son olarak Molu, halkı milletin ırzını ve namusunu korumak için 14 Mayıs’ta yapılacak olan seçimde Demokrat Parti’nin tek bir listesini sandığa atmayarak insanlığa, memlekete ve Allah’a karşı olan vazifelerini yerine getirmeleri çağrısında bulunmuştur.

c) Ferruh Ağan¹³⁹

Millet Partisi’nden Anakara Bağımsız Milletvekili Adayı Avukat Ferruh Ağan, seçim bildirisinde ahlaka, hukuka ve bilgiye dayanan bir devlet idaresinin kurulması taraftarı olduğunu söylemiştir. Çünkü ahlaka dayanan bir devlet idaresinde feragatin asıl olduğunu, hizmetlerin şahsa değil devlete ait olduğunu belirtmiş; bu konularda yalana yer olmadığını ve cemiyet üyeleri için eşit hakların esas tutulması gerektiğini söylemiştir.

Menfaatlerin hâkim olduğu, hizmetin şahsa verildiği, gerçeğin inkâr edildiği, samimiyetsizliğin hüküm sürdüğü bir cemiyette ahlakın olmadığını vurgulamış ve bunlarla mücadele edeceğini belirtmiştir. Hukuka dayanan bir kuruluşa, kanunun sadece bir vaad vasıtası olmadığını, sadece cemiyetin ve cemiyete bağlı olanların haklarının korunabileceğine inandığını belirtmiştir.

Hatalı sayılan kanunlara karşı bile şahsi arzu ve takdirlerin hâkim kılınmasını reddetmiş; kanunun ihlal edildiği yerde haksızlığın hâkim olduğunu vurgulamıştır. Vazifede kimsenin ayrıcalık yapmaya hakkı olmadığını inandığını belirten Ağan, bunlarla mücadele etmeyi amaçladığını söylemiştir. Bu yüzden de en yüksek vazife ve sorumluluklardan başlayarak tayin, sınırlandırma ve uygulamaya taraftar olduğunu belirtmiştir. Siyasi yeminden doğan teminatları ihlal edenleri, suçlu olarak görmüştür.

Devletçiliği, vasıtalı vergilerin kaynağı haline getirmenin milleti sömürdüğünü, Millet hizmetinde bir hükümet için bu tarz bir devletçiliğin yıkıcı olduğunu savunmuştur. Devletçiliğin sermaye serbestliğinden tamamen ayrılmak demek olmadığını; devlet müdahalesinin, üretim araçları arasındaki ilişkileri düzenleme sahasında yer alması gerektiğini; kâr düşüncesiyle hareketin kabul edilmediğini, rakipsiz sahada teşebbüsü ele almaktan daha ileri gidilemeyeceğini; devlet sermayesiyle kurulan ve maliyet fiyatları ile hayat şartlarını katlanılmaz bir hale getiren fabrikaların özel sermayeye devrini kabul ettiğini söylemiştir. “Kendi yağı ile kavrulma” prensibini çağdaş bulmadığını belirtmiştir. Devletçiliğin, yapılan ve geri alınması artık mümkün olmayan inkılâplara sadakat göstermek

¹³⁹ Millet Partisi Bağımsız Milletvekili Adayı Avukat Ferruh Ağan’ın Seçim Beyannamesi, Akın Matbaası, Ankara 1950.

ve milletle temas için milletin hayrına olmak üzere değişiklikler meydana getirmek olduğuna inanmıştır.

Saltanatın yadigârı olan idarî ve malî teşkilatın korunmasının bir gerilik olduğunu düşündüğünü söylemiştir. İdare teşkilatının sınırlandırılması gerektiğini savunmuş; vilâyet sayısının azaltılmasını, nüfusun iktisadi mıntikalara dağıtılmasına imkân verilmesini, hayatta topluluğun ve istikrarın teminini amaçladığını belirtmiştir. Yerel idarelere tanınan yetkilerin fiilen geri alınmasını reddederek aksine bu yetkilerin genişletilmesini istediğini aktarmıştır. Eğitimde çağdaş ihtiyaçlara göre ve tarihine hürmetkâr adsız kahraman olacak nitelikte özveride bulunabilen ve sadece milli varlığına bağlı gençler yetiştirmek üzere öğretim şeklinin programlaştırılmasını zorunlu gördüğünü vurgulamıştır. İlköğretim mecburiyetinin hala gerçekleşmediğini ve bu konuda gelmiş geçmiş idarelerin görevden alınması gerektiğini belirtmiştir. Dil üzerinde uygulanan şiddet reformuna kesinlikle karşı olduğunu, dilin zamanla kendiliğinden ayrılacağına inandığını söylemiştir. Üniversitelere tam bir özerklik verilmesine, vakfın şartlarına sadakat gösterilerek medrese ve ilim talebeleri vakıflarının, üniversiteler talebe teşkilatı için ayrılmasını savunduğunu belirtmiştir. Dindar olduğunu ve bununla da gurur duyduğunu, bu vasıfla laik olduğunu aktarmıştır.

Lâikliği, din anlayışının devlet idaresine asla müdahale etmemesi; fakat vicdan hürriyetini temin etmek amacıyla hükümetin ona hürmet etmesi gerektiği şeklinde açıklamıştır. Devlette tam laiklik, “serbest düşüncenin cemiyet hayatına sadece ve samimi olarak uygulanmasıdır” diyen Ağan, Laikliğin, kendilerini eşit haklara sahip tutan iki varlık arasında görev ve yetkilerin paylaşılmasından ibaret olduğunu eklemiştir. Bu sebeple “dini fikir ve inançlara bunlardan başka bütün fikir ve inançlara verilmiş olan hürriyetin sadece kendilerinden -yani dini fikir ve kanaatlerden- oluşan genelişlere müdahale hakkını tanır.” şeklindeki tarifi de kabul ettiğini belirtmiştir. Bağnazlığı dinsizlik saydığını söylemiştir.

Milletvekilleri sayısının azaltılması ve ödeneklerin kesintiye uğratılmasını savunmuştur. Milletvekilliğinin feragat ve fedakârlık isteyen bir hizmet olduğuna inandığını ve Milletvekilliğinin bir geçim aracı olarak görülmesini reddettiğini vurgulamıştır. Bu sebeple geçim zorluğuna uğramaları kaçınılmaz olan elemanların hizmetlerinden faydalanmak için hiç olmazsa memur hayatına göre ortalama bir geçim seviyesi sağlayabilecek miktarda bir ödeneğin yeterli geleceğine inandığını söylemiştir. Bu yolda yapılacak olan tasarrufun, Devlet masraflarına daha kolay kapsayacağını dile getirmiştir.

Cumhurbaşkanı’nın, devleti meydana getiren kuvvetler tarafından, doğrudan doğruya millet tarafından seçilmesini kabul ettiğini söylemiştir. Bütün kuvvetlerin Büyük Millet Meclisi’nde toplanmasını doğru bulmadığını; icra kuvvetinin sadece meclis içinden seçilen bir Başbakan veya Bakanlar tarafından meydana gelmesini zararlı bulmuştur. Çünkü bu şekilde oluşturulan icra kuvvetinin fiiliyatta meclisi baskı altına aldığına şahit olduğunu belirtmiştir. Kaza vazifesinin bölünmesine karşı olduğunu, Yüce Divan’ın belli başlı kimseler için kurulmasını demokratik zihniyete uygun bulmadığını aktarmıştır. Herkesin namus, şeref, ırz, mal ve canının teminatı olan genel mahkemelerin, suçlu bir başbakan hakkında da adalet anlayışıyla hüküm verebileceğine inandığını söylemiştir. İhtisas mahkemesi adı verilen kuruluşların inceleme birimlerinin birleştirilmesiyle kaza işlerinde birlik meydana getirileceğini kabul ettiğini söylemiştir.

Kaza cihazının da özel bir kuvvet haline getirilmesini, özel fahri hâkimliklerinin oluşturulmasını, hâkimlerin terfi ve takdirleriyle haklarında sınırlayıcı tutumlarla yine özellikle hâkimlerden oluşan meslek komisyonlarına bırakılmasını talep etmiştir. Fiilen sicil ve kişi işleri teşkilâtından ibaret Adalet Bakanlığı'nın varlığında bir fayda göremediğini belirten Ağan, Adalet Bakanlığı'nın yüksek vazifesi olan kaza kuvvetini temsil vazifesini, çağdaş hukuk yolunda kalmasını eleştirmiştir. Anayasanın ihmal edildiğini söyleyen Ağan, yasama kuvvetinin kendi kendisini denetleyemeyeceğine inandığını belirtmiştir. Bu sebeple bir kanunun Anayasaya uygun olup olmadığını, uygulama gerekip gerekmediğini kararlaştıracak yüksek bir mahkemenin kurulmasını savunmuştur. Yasama kuvvetinin, her şeyden önce geçerli olan ve olmayan kanunları ayırmaya yetkili olduğunu, ayrıca vatandaş haklarında eşitlik sağlanmasını istemiştir. Milletvekilleri dokunulmazlığının kaldırılmasını savunmuştur. Çoğunluğun elinde oyuncak haline getirilen böyle bir kuruma gerek görmediğini söylemiştir. Vatandaş hürriyetini “manevî istiklâl” anlamında kabul etmiştir.

Esir bir vicdanın ıstırap karşısında boyun eğeceğini ancak hiç bir zaman bir eser meydana getiremeyeceğine inandığını belirtmiş; bu inançla şef zihniyetinin, insan hüviyetini küçülttüğünü söylemiştir. Tüm samimiyeti ile memleket dertlerini açıkça dertleşerek bir ruh değişikliğine erişileceğine inandığını ve bunu beklediğini söylemiştir. Bu ruh değişikliği meydana gelmedikçe vaatlerin aldatıcı olmaktan ileri gidemeyeceğini söylemiştir.

Millet Partisi listesinde nasıl aday gösterildiğini açıklayan Ağan, Millet partisi ile tamamen birlik olduğunu söylemiş ve bugünkü iktidara muhalefet noktasında Millet partisi ile hemfikir olduğunu belirtmiştir. Millet Partisi içinde bulunduğu bu vasfın birlikteliğinin menfaat duygusuna dayanmadığını söylemiştir. Hiç bir söz vermeden namuslu insanlara yakışan bir kalp birliği ile ortak bir dava etrafında birleştiklerini aktarmıştır. Ağan, hayalinde yaşattığı açık kalpli insanlar cemiyetinin karşılığını bu partide bulunduğunu ve bu sebeple aday listesine girdiğini söylemiştir.

Ağan, Millet Partisi'nin en büyük ve en şerefli özelliğinin, geçen devirlerin seyyiatına karışmamış insanlardan ve imanlar birliğinden olması ve içinde bulunan samimiyet havası olduğunu aktarmıştır. Partinin millete verdiği sözlere sadık kalacağına inandığını ve ona oy verilmesini dilediğini vurgulamıştır.

d) İsmail Sıtkı Oğuzbeyoğlu¹⁴⁰

İsmail Sıtkı Oğuzbeyoğlu, Vatan Gazetesi'nde yayınlanan 5 Mayıs 1950 tarihli beyannamesinde, savaştan sonra geçim şartları ağır hale gelen Türkiye'de, ucuzluğun temin edilmesi ve halkın yaşam seviyesini yükseltecek tedbirlerin alınması konusunda bütün varlığıyla çalışacağını; ayrıca laiklik çerçevesinde halkın gerçeğe uygun bir tarzda manevi bağlarının yükseltilmesi; şahsi kapasiteye gereken değerlerin verilerek “adama göre iş değil, işe göre adam” prensibinin uygulanması için çalışılacağını aktarmıştır.

¹⁴⁰ “Beyannamem”, 5 Mayıs 1950, Vatan Gazetesi.

e) Kemal Irmak Karakulakoğlu¹⁴¹

Kemal Irmak Karakulakoğlu, 1950 yılında yayınladığı “Bizim Beyanname” aldı beyannamesinde 28 yaşında olan cumhuriyetin, bu yirmi sekiz yıllık hayatında sekiz Millet Meclisi ve yine sekiz seçim devresi geçirdiğini aktarmıştır.

İlk Millet Meclisi’nin kuruluşunda, her seçim bölgesinde seçim kampanyası veya propagandasının yanı sıra, milletvekili adayı olanların bu vazifeden kaçınmak için oluşturdukları engellerin insanı hayrete düşürdüğünü söylemiştir. İlk Büyük Millet Meclisi’nin 23 Nisan 1922’de Ankara’da, şimdiki Millet Meclisi binasında, toplandığını aktaran Karakulakoğlu, o dönem milletvekillerinin büyük bir tereddüt içinde buldukları belirtmiştir. O dönemde milletvekillerini oluşturan çoğu sarıklı, sikkeli, tekke, medrese ve tarikat mensubu milletvekillerinin tu tereddütlerinde haklı olduklarını vurgulamıştır. Çünkü o dönemde başta İstanbul olmak üzere Türk vatanının bir yandan Devleti Osmaniye ve Meclisi Mebusan; Anadolu topraklarının ise hürriyet ve istiklâl âşığı Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından idare edildiğini aktarmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin, Anadolu’yu işgal etmeye kalkan Yunan kuvvetlerini tam bir hezimetle denize dökmeyi sağlayan enerjisinin, bir yıl içinde, bu zoraki milletvekillerini Gazi Mustafa Kemal Paşa idaresinde topladığını belirtmiştir.

İstiklâl Savaşı’nın zaferle sonuçlanmasının Türk vatanını ikiye ayıran bu anormal haline de son verdiğini söylemiştir. Son Padişah Vahdettin’in, İstiklâl Savaşı’nda Mudanya mütarekesi imzalandığı sırada, bir yabancı harp gemisi ile ülkeyi terk edişinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin irade ve idaresinin, esasen iki sebeple müştakı bulunan ve bağlı olan yerleri de kapsadığını aktarmıştır. Bu zafer sonucunda amacının son bulduğuna karar veren Birinci Türkiye Millet Meclisi’nin kendisini feshettiğini ve böylece ikinci seçim devresi başladığını belirtmiştir.

“İkinci Seçim Dönemi” kısmında Karakulakoğlu, ikinci seçim döneminde de önemli bir seçim kampanyasının yapılmadığını belirtmiştir. Birinci seçim döneminin Millet Meclisi Milletvekilleri nasıl zorla getirildiyse ve medrese, zaviye, tekkeye bağlı milletvekillerinden oluşuyorsa ikinci seçim döneminde de sarıklı, cübbeli milletvekillerinin yanında, artık cephele kalktığı için yapacak işleri kalmayan bütün komutanların, askeri erkân milletvekili olarak katıldıklarını vurgulamıştır.

İkinci seçim döneminde, Millet Meclisi toplandığı zaman manzaranın bir ordu karargâhı görünümünde olduğunu ve çok geçmeden Milletvekili olan komutanlar arasında bir benlik yarışının başladığını aktarmıştır. O dönemde memleketin ihtiyacı olan kanunların çıkması gerekirken aksine Atatürk’ün silah arkadaşı olan bu komutanların Cumhuriyet reisi olan Atatürk’ün aleyhinde konuşmalar yaptığını söylemiştir. Atatürk’ünde bu duruma son vermek için hükümetçe Meclise bir kanun tasarısı sunduğunu ve bu kanun tasarısına göre, bir şahsın iki devlet vazifesinde bulunamayacağını belirtmiştir. Birbirleriyle benlik yarışında olan komutanların bu kanun tasarısının altındaki amacı, ilk anda kavrayamadıklarından bu kanunun kabul edildiğini söylemiştir. Kanunun kabul edilmesinin ardından komutanların

¹⁴¹ Bizim Beyanname, Şaka Matbaası, 1950.

buldukları iki vazifeden (Askeri-Teşriî) birini tercih ederek siyasi vazifelerini yani milletvekilliklerini devam ettirdiklerini ve emekliye ayrıldıklarını aktarmıştır.

Atatürk'ün o dönemde de zekâsını kullanarak Millet Meclisi üyelerinin birçoğunun kendilerini feshetmelerini sağladığını söyleyen Karakulakoğlu, Meclis ikinci sefer de fesih kararı verince bir taraftan kanunun ilk hükmüne uyarak emekliliklerini isteyen komutanların, hem ordu kumanda mevkilerinden, hem de fesih kararı dolayısıyla siyasi vazifelerinden ayrıldıklarını belirtmiştir. Böylece Atatürk'ün ileri bir görüşle tasarladığı inkılâplara engel olacakları hareketlerinden anlaşılan askerlerin meclisteki ağırlığının tamamen bertaraf edildiğini vurgulamıştır.

“Üçüncü Seçim Dönemi” kısmında üçüncü seçim dönemi artık, dikta devresinin başlangıcı olmuştur. Bu seçimlerde oy çoğunluğuna bakılmadığını söyleyen Karakulakoğlu, Atatürk'ün eski yaverleri, karargâh subayları ve onların itimat ettikleri arkadaşlarının hiç bilmedikleri, hatta ayak basmadıkları bölgelerden aday gösterilerek milletvekili olduklarını dile getirmiştir. Meclis açıldığında gözlerin başkanlık kürsüsüne çevrildiğini ve hükümetin ileri sürdüğü her tasarının tartışmasız olarak kabul edildiğini ve Meclis'in, sunulan önerileri kanunlaştırdığını aktarmıştır. Bu sayede kanunlarda bugünkü kemiyet zenginliğinin oluştuğunu belirtmiştir. Halk Fırkası'nın da üçüncü seçim dönemi ile birlikte doğduğunu aktarmıştır. Üçüncü Millet Meclisi dönemi ve bunu takip eden dönemlerde yaşanan gelişmeleri aktarmaya imkân olmadığını söyleyen Karakulakoğlu, bu dönemde çıkarılan ve farklılığı yeni yeni fark edilen kanunların bir nesil boyu devam ettiğini belirtmiştir. İçlerinde tekel gibi millî sanayi ve ekonomiyi öldüren; şahıslara ait her unvanı kaldırdığı halde, bir müddet sonra başka bir kanunla sanayi hareketlerinde değişiklikler meydana getiren birbirine zıt ve birbirini bozan kanunların olduğunu söylemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ni “bir kanun ve hukuk devleti” diye anılırken metresini öldüren İzmir Milletvekili yardımcısı Recep Zühdü hakkında takibat yapılmasına lüzum göstermeyen; Halid Paşa (General Halid) gibi ünlü bir askeri, akrep öldürür gibi Millet Meclisi koridorlarını mezbahaya çevirerek öldüren ve faili bulunamayan kanunu zedeleyen garipliklerin, hep bu dikta döneminin hadise bilânçosunda merak ve ibretle tetkik olunacak konular olduğunu aktarmıştır.

28 yıllık Türkiye Cumhuriyeti'nin tıpkı bir çocuğun gelişiminde geçirdiği önemli hastalıklar gibi birçok iç sorunlar yaşadığını ve buna da o dönemlerden beri Halk Partisi'nin ve ona dayanan dikta iktidarının sebep olduğunu vurgulamıştır.

Türkiye'de demokrasinin, Cumhuriyet'in ilanından bir yıl önce yani 23 Nisan 1922 tarihinde “Hâkimiyet milletindir” prensibi ile başladığını; ancak. Hakikatte ise henüz etki etmediğini belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkan Demokrasiler cephesinin, dünya üzerinde artık dikta devrinin yaşanmasına izin verilmeyeceğini ilan ettikten sonra diktatörlük devrinin en sadık kölelerinin bile bitpazarından yeni elbise tedarik eden hademeler gibi “demokratım” dediklerini aktarmıştır. Hatta Türkiye Cumhuriyeti'nde de demokrasi davasını ileri sürüp onun savunmacı tavrını takınanların da olduğunu söylemiştir. Bu savunucuların göğüslerini siper yaptığı zavallı Türkiye demokrasisinin, ne yürekler acısı bir hal alacağını anlamak için uzun süreli bir araştırmaya gerek kalmadığını belirtmiştir.

Ancak; zaman, nasıl ki bir kuru dalda yaprak, çiçek ve meyve veriyorsa, demokrasinin de henüz kendisi değilse bile fikrinin girmiş olduğuna inandığını belirtmiştir.

“Milletvekili Nedir?” diye soran Karakulakoğlu, beyannamesinde “milletvekili nedir” sorusuna da cevap getirmeye çalışmıştır. Bu soruya verilecek cevabın tazimkar olmaktan çok uzak kalacağını belirtmiştir. Milletvekili'nin “Mebus” demek olduğunu, “temsil ettiği millet fertlerinin hukukunu korumak vazifesiyle yükümlü insandır”, diye karşılık veren çıkacağını aktarmıştır. Bir dönemlik maaşı cebe indirip bedava seyahatlerle, yurt içinde ve yevmiyeli vazifelerle yurt dışında seyahatler yapan, hazine mirasyedileri görüşünde olan sivri akıllıların da bulunacağını söylemiştir.

Milletvekilinin en az 32 yıllık ömrünü, dürüstlük ve namus çerçevesinde geliştiren, halkın arasında yoğrulan, onun dertlerine ve sevinçlerine ortak olan, arzu ve ihtiyaçlarını bilen, kendisini anlayan vatandaşların güvenini alarak bildiği, tanıdığı vatan köşesinden o köşenin hak ve menfaatlerini gözeten, ihtiyaç ve arzularını karşılamak için gereğini yapmak amacıyla tereddüt etmeden vicdanının emrine uyan, milletine ve memleketine hizmet eden insan olduğunu belirtmiştir. Milletvekilliğinin alelade bir iş olmadığını; feragatle çalışma gerektiren bir vazife komplikasyonu olduğunu söylemiştir.

Tekelde bulundurulan idarenin ülke ekonomisi üzerinde yaptığı etkiyi aktaran Karakulakoğlu, hazine çıkarları maskesi altında tuzdan buza, içkiden bıçkıya, iğneden ipliğe kadar 19 milyonun kazanç sahasını engelleyerek bir avuç buğdayın ekimine mahkûm edilen köylünün bugünkü durumundan kurtarılması ve ona hakikaten memleketin Efendisi gibi yeme, giyinme, barınma ve yaşama hakkını temin için milletvekillerinin şimdiye kadar bir faaliyette bulunmadığını belirtmiştir. Dünya üzerinde en ileri medeniyet ülkelerinden biri olan demokrasinin vatanı Amerika'dan ve en geri kalmış devletlerden Çin ve Habeşistan'a kadar hiç bir tarafta eseri görülmeyen bu durumun daha ne kadar devam edeceğini araştıran bir milletvekilinin olmadığını aktarmıştır.

Tekel zihniyetinin en doğal neticesi olan kazanç darlığı sebebiyle memlekette %75 oranında verem hastalığına karşı savaş ilan eden iktidarın, kaç veremliye ne kadar yardım yaptığını sorgulamıştır. İktidarın insanların maneviyatını da altüst ederek ölümü çabuklaştırdığını söylemiştir. Vatandaşın, tekeli ortadan kaldırmayı vadeden adaya oy vererek sadece kendi saadet ve refahını değil bütünüyle milletin refahına hizmet edeceğini aktarmıştır.

Dünyanın hiç bir memleketinde polis denen asayiş memurlarının bellerine omuzdan geçme koca bir kayış asıp onun üzerinde tehditkâr bir tabanca taşımadığını belirtmiştir. Zabitanın silâha ihtiyacının gerekli olduğunu; ancak önce kendisinin bir kanun hizmetkârı olduğunun göz önünde tutulması gerektiğini söylemiştir. Bu sebeple vazife zamanı eline kanunu temsil eden bir cop vermenin, temiz bir kıyafetle medeni bir terbiye örneği gibi hareket etmesini sağlamanın ve muhtaç olduğu silâhı da cebinde saklı bulundurmasını emretmenin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Hayvanat bahçelerinde yırtıcı hayvanlara tehditkâr bir namlu göstererek onu itaate sevk eden eğitmenler gibi bir zabıta teşkilâtının lüzumsuz olduğunu aktarmıştır.

Atatürk'ün gelecek nesillere emanet ettiği altı ok prensibinin suiistimal ve istismar edildiğini belirtmiştir. Altı ilkenin ülkede köklü bir inkılâbı oluşturmak konusunda başarılı olamadığını belirten Karakulakoğlu, Lâiklik diyerek camilerin yıktırılmasına; tekke ve türbelerin kapatılmasına; ruhanîlerin din kılığında sokakta gezdirilmemesine; daha sonrasında ise “bu kanunî Sultan Süleyman'ın, bu Plevne müdafii Osman Paşa'nın bu, Tanzimat vâzı

Reşid Paşa'nın, bu Yeniçeri Ağası Turnacıbaşı Hüseyin Ağa'nın" diyerek türbe ve zaviyelerin bir kısmının açılmasına anlam veremediğini söylemiştir. Kararkulakoğlu, kendisinin tarihî türbelerin açılmasını desteklediğini belirtmiş; ancak iktidarın merhum Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenazesinde onun anısına okunan Kelime-i tevhidi ve tekbirleri inkılâbın lâiklik esaslarına aykırı gördüğünü, bu inkılâbı ruhundan yaralayan büyük adamların türbe ve zaviyelerinin açılmasına müsaade eden kanun maddesini kabul ettiğini vurgulamıştır.

Eğer Altı Ok, ülkedeki ananevî terbiye sistemini söküp atarak ve yerine hiçbir şey koymayarak ahlâksız bir nesle imkân ve meydan veriyorsa, bu inkılâbın olmamasının ülke için daha iyi olacağını savunmuştur.

Beyannameinde af kanununa da yer veren Karakulakoğlu, 25 yıldır beri çeşitli değişimler geçiren, büyük inkılâplar sıralayan Türkiye'de demokrasinin gelişmesi davasına girilen bu dönemde geçmişi unutturacak bir af kanununa ihtiyaç olduğunu yazmıştır. Ancak; iç adaleti sağlayacak, içtimaî bünyede sarsıntı yapmayacak bir şekilde olması gerektiğini söylemiştir. Bunun için de siyasî mahkûmların kayıtsız ve şartsız affedilmesi, basın mahkûmları affedilmesi, meriyetten kaldırılan olağanüstü mahkemeler ve kanunlarla mahkûm edilenlerin affedilmesi, kabahati hafif olan mahkûmların affedilmesi, bütün mahkûmların cezasının üçte ikisini çekmiş olanların affedilmesi ve suç işlemeye alışmış sabıkalıların aftan istifade etmemesi gerektiğini belirtmiştir.

"Demokrasi" bahsinde anayasanın dayandığı güçler birliği yerine denge prensibini tahakkuk ettirerek bütün dünya demokrasisinin yürümüş olduğu siyasi istikamete girilmesi gerektiğini aktarmıştır. Böylece devletin bünyesindeki tek aksak noktanın da halledilmiş olacağını söylemiş; bu şekilde Türk demokrasisinin geliştirilebileceğini savunmuştur.

"Büyük Mareşal Fevzi Çakmak" bahsinde Fevzi Çakmak'ın milletin büyük sevgi ve saygısını kazandığını bu sebeple İstanbul şehrinin en güzel bir yerinde heykelini yaptıracağını söylemiştir.

"Vergi İşleri" bahsinde Karakulakoğlu, devletin almakta olduğu vergilerde ve tahsil şekillerinde halka azamî kolaylık temin edilmesini sağlamayı planladığını söylemiştir.

Fikir işçilerinin geleceklerini temin etmek ve onların ihtiyarlıklarında sefalet içinde yaşamalarına engel olmak için yeni yeni kanunî mevzuatlar oluşturarak yazarlar, düşünürler, dizgiciler, öğretmenler için mecburî sigortaların devletçe temin ettirileceğini söylemiştir. Bunlara ek olarak memleketin en güzel bir yerinde büyük bir dinlenme köşkü inşa ettirmek ve ailelerine de ölüm halinde nakdî yardımda bulunmak için tasarılar yapılacağını söylemiştir.

Fakir ve orta sınıf bankalardan, kooperatiflerden istifade edilemediğini söylemiştir. Çok az faizle ve şubeleri bütün vilâyetlerde, kazalarda hatta nahiyelerde kurulmak üzere, menkul ve gayrimenkul karşılığında borç para verecek olan kredi ve yardım sandıklarına ihtiyaç olduğunu aktarmıştır.

İstanbul Belediyesi'nin bağımsız bir belediye haline gelmesi gerektiğini söylemiştir. İstanbul Belediyesi'ne bağımsız bir veçhe vermek amacıyla Belediye Reisi'nin halk tarafından seçilmesi ve şehrin bütün işlerinin İstanbul halkının seçtiği kişiler tarafından idare edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Şehir içindeki kamu hizmetini gören kurumların gelirleriyle birlikte belediyeye devredilmesi gerektiğini söylemiştir.

Marşal Planı'ndan İstanbul Belediyesi için yardım temin ettirmeyi ve İstanbul'un 500. yıldönümü için uluslararası ilgiyi çekecek büyük hareketler, sergiler, müze ve eğlenceler yaptırılmayı planladığını bildirmiştir.

İktisadi durum ile ilgili olarak iktisadî durumu normal bir hale getirmeyi, karaborsayı kaldırmayı, bunu destekleyen bazı resmî ve hususî firmalarla mücadele etmeyi, gümrük tarifelerinin ve iç imalin yüksek maliyete sebep olan kanunî ve mali nedenlerini devlet kanalı ile ortadan kaldırmayı ve serbest ithali kontrol altına alarak genel bir ucuzluğa kavuşmayı, yüksek masrafı ve pahalılığı önleyerek memur ve işçi kazancının değerini yükseltmeyi ve Türk parasının eski değer ve istikrarını kazandırmayı, işçinin hayat şartlarını yükselmeyi; ücretli hafta saatlerini, işçi ve aileleri için hayat sigortasını, işçi ücretleri çizelgesinin kurulmasını ve böylece Türk işçisinin sağlığı ve hayatıyla ilgilenerek toplumsal yozlaşmayı önlemeyi, ekonominin gerektiği gibi etki ettiği ahlaki olumsuzlukları millî ve manevi inanç içinde boğmayı, aile mahremiyetini ihlâl eden, ahlâkî kökünden sarsan ev buhranına ve mesken derdine karşı kooperatifler kurmayı; bu amaçla günden güne nüfusu artan Türkiye'de evsiz bir vatandaş bırakmamayı; genç yaşlı, kadın erkek demeden sekiz on nüfusun İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de bir arada yatıp kalkmalarına karşı tedbir almayı ve şehir ve köy sınırlarını yapıp gecekondular inşa ederek halkı yerleştirmeyi ve gecekondular sahiplerine tapu senedi vermeyi planladığını söylemiştir. Türk ailesinin lââyık olduğu kutsiyet ve mahremiyetini iade, ahlâkî bünyenin de düzeltilerek korunacağını söylemiştir.

İşsiz erkeklere, özellikle yükseköğrenim gören gençlere iş bölümü yaparak her yönden ahlâkî bozgunun önlenmesine çalışacağını bildirmiş; sadece lüks için çalışan kadın ve kızların evlerine gönderilmesinin toplumsal ve ahlaki bünyede büyük bir yara açtığını bu sebeple konuyu ele alacağını belirtmiştir.

"Basın ve Yayın, Propaganda" bahsinde ülkede, onurlu bir basın varlığının olduğunu; ancak bazı şarlatan kesimin de bulunduğunu söylemiştir. Türk ve Türk matbuatına lââyık olmayan bu gibi yayımlarla ve yayınlarla kat'î bir mücadeleye girişerek milli haysiyetin yabancılara karşı daima korunacağına dair temkinli olacağını söylemiştir. Film, sinema ve tiyatro işlerine sıkı bir denetimde bulunulacağını; halk ve yabancı milletler üzerinde büyük bir telkin ve bir propaganda cihazını teşkil eden bu büyük kuvveti ve kudreti devlet ve millet menfaatine, ahlâka uygun bir şekilde organize edileceğini söylemiştir. Özellikle yabancı eserleri tutarak yerli eserlere kıymet verip onların da her bakımdan millileştirileceğini bildirmiştir. Propaganda cihazını takviye etmek ve bunu; bugün, yarın öbür gün için değil, 50-100 sonrası için de bunları düşünüp görebilen ellere, şeflere ve ihtisas adamlarına verilmesi gerektiğini söylemiştir.

Şahsî sermaye ve teşebbüsü arttırarak, halkın zenginleştireceğini belirtmiştir. Bu sebeple teşvikte bulunarak şahsî sermaye ile kurulmuş ve işletilmekte olan fabrika, küçük ve büyük müesseselere devlet bankalarının yardım kredilerini arttırmayı amaçladığını aktarmıştır.

"Kültür" bahsinde temiz Türkçeyi bulmak, yazıyı düzeltmek; dili düzeltmek, bugünkü bozuk düzen, gramersiz dile bir son vermek için çalışmalar yapılacağını söylemiştir. Tarihi bilgi ve kaynaklarımızı geliştirmeyi, gerçek Türk tarihini araştırmayı ve bulmayı, gerçeği görmeyi ve ona bağlanmayı sağlamak amacıyla çalışmalar yapılacağını aktarmıştır. Türk

demokrasisini, siyasî bakımdan olduğu kadar kültürel (ilmî) bakımdan ve tarihen incelemek ve ilimleştirmeyi hedeflediğini söylemiştir. Tarihe karşı sevgi yaratacak büyüklerin ruhlarını şâd edecek anma günleri yapmayı planlamıştır. Tarihi eserleri korumak, kültürel hamlelerle yeni abideler yapmak, eskileri imar ve ihya etmeyi amaçlamıştır.

“Adliye” bahsinde mahkemelerde her durumda birer jüri kabul ve ilâve ettirmeyi, İstinaf mahkemelerini ihya etmeyi ve temyiz fişlerini kolaylaştırmayı, tek hâkim usulünü kaldırmayı amaçladığını belirtmiştir.

“Mülkiyede yapılması elzem tadilat” bahsinde özel idare teşkilâtlarının fazla olduğunu ve bu teşkilâtın bina, arazi, yol olmak üzere üç vergi ile vazifelendirildiğini belirtmiştir. Bu vazifenin eskiden olduğu gibi malî teşkilâta verilebileceğini ve bu sayede Özel İdare teşkilâtının tamamen kalkacağını; ayrıca Meclisi Umumîler ve Daimî Encümene verilen paralardan tasarruf edilebileceğini söylemiştir. Teşkilâtı Mülkiye Kanunu’nun değiştirilmesi gerektiğini söyleyen Karakulakoğlu, eskiden Anadolu’da vilâyet sayısı 10’u bulmadığı halde şimdi 65 e çıkarıldığını belirterek bunun yine eskisi gibi yapılması gerektiğini aktarmıştır. Böylece memur sayısında tasarruf edilebileceğini söylemiştir. Britanya adalarından örnek vererek Britanya adalarında 40 milyon nüfus bulunduğu halde milletvekili sayısının 465 olmadığını söylemiştir. Türkiye’de bu oranın %100 binde bire indirilerek 100 milletvekilinin yeterli olacağını söylemiştir. Buradan yapılacak tasarruf ile bir ayan meclisinin oluşturulmasını gerekli görmüştür.

Bucakların tam teşkilatlı olması gerektiğini savunmuştur. Köye ait bütün işlerin bucakta görülerek köylüyü şehre kadar getirip günlerce ve aylarca perişan bir vaziyete düşmelerinin önüne geçilmesini vurgulamıştır. Eski Yugoslavya’daki, bucak teşkilâtının böyle yapıldığını ve bundan azami faydalar sağlandığını aktarmıştır. Bulgaristan’da olduğu gibi seyyar sulh hâkimleri oluşturularak köylünün davalarının köylerde görülmesinin insanî ve medenî bir esas haline getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Balkan Harbi’nden sonra Edirne’de tek hakimli teşkilât yapıldığı zaman bu usulün kabul edildiğini; tayin edilen iki hâkimden biri seyyar sulh hâkimi olduğu için Edirne vilâyetinde davaların bu şekilde görüldüğünü aktarmış; ancak bu faydalı usulün zamanla ilerletilemediğini söylemiştir. Avrupa’dan örnekler veren Krakulakoğlu; Almanya, Fransa, İsviçre gibi medenî hükümetlerde müştemi (dinleyici) yöntemin tatbik edildiğini, ilk mahkemelerin birden fazla hâkimlerden oluştuğunu halde istinaf mahkemelerinin de görüldüğünü söylemiştir. Yâni her davanın iki derecede görülme esasının kabul edildiğini belirtmiştir. Dolayısıyla memlekette dağıtılan adalet hükmünün tamamen yerine getirilebilmesi için istinaf mahkemelerinin kurulmasının gerekli olduğunu aktarmıştır.

Cumhuriyet döneminden beri çıkan kanun sayısının altı bini aştığını söyleyen Karakulakoğlu, böyle devam ederse bu sayının yakın zamanda on bini bulacağını vurgulamıştır. Avukatların ve yargıtayın bu kadar kanunu okuyup inceleyemeyeceğini belirtmiştir. Bu karışıklığı önleyebilmek için mevcut kanunları eleyerek bunların çoğunun kaldırılmasını söylemiştir. Çağdaş bazı ülkelerde yargıçların hukuk ve ceza olarak iki kısma ayrıldıklarını belirten Karakulakoğlu, Hukuk yargıcısı olarak atanan yargıcının hukuk üzerinde ihtisas yaptığını ve ceza yargıcısı olarak atanamayacağını söylemiştir. Avukatlar için de aynı

esasın kabul edildiğini söylemiştir. Bazı memleketlerde hukuk ve ceza avukatlarının da ayrıldığını yani ceza ihtisası olan bir avukatın yalnız ceza davalarını alabileceğini aktarmıştır.

Kırtasiyeciliğin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Maliyeciliğin verginin tahakkuku ile tahsilinden ibaret olduğunu ve bu sebeple bu işin en basit şekilde yapılması gerektiğini söylemiştir. Karakulakoğlu, sorumlular için önceden karne usulünün kabul edilmesini ve çağdaş birçok ülkede olduğu gibi bütün vergilerin tevhide ve birden tahakkuk ve tahsilinin yapılmasını aktarmıştır. Böylece sorumlunun vereceği verginin miktarını bilmekle beraber; tahsil işlerinin sorumluyu sarsmayacak bir şekilde olacağını belirtmiştir. Dünyanın hiç bir yerinde uygulanmayan tahsildarlığın tamamen kaldırmasını söylemiş; yabancı ülkelerde olduğu gibi yükümlünün vermesi gereken taksitleri eline para geçtikçe karnesine pul yapıştirarak ödemesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun için Maliye teşkilâtında azami tasarrufun gerekli olduğunu belirtmiştir. Tahsili Emval Kanunu’nun 20. asır için uygulanması mümkün olmadığını ve bu kanunun kaldırılarak yerine başka bir sistemin oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.

Devlet Şûrası teşkilâtının hükümetin tamamen emri altında olduğunu ve vereceği hükümlerin daima hazine tarafı düşünülerek kişilerin çıkarında olduğunu; bu sebeple görevin en azından bir kısmının mahkemelere verilmesinin gerektiğini söylemiştir.

Devlet Şûrası teşkilâtının bütçede önemli bir yer teşkil ettiği halde halka faydadan çok zarar verdiğini ve bu sebeple kaldırılmasını, bu teşkilâtın demokrasi esas ve prensiplerine aykırı olduğunu söylemiştir.

Memurlar hakkındaki ilk tahkikatın adliyeye bırakılması gerektiğini söylemiştir. Memurun kanununda memurların vazifelerinden meydana gelen suçların da gayri eşhas gibi adliyeye ait olması gerektiğini belirtmiştir. İdare âmirinin suç işleyen bir memuru himaye altına aldığı zaman onun lehinde tahkikat yaparak kişinin adaletle yargılanmasına engel olduğunu aktarmıştır. Bu sebeple devam etmekte olan memur suiistimali sonucunda bazı memurların korkusuzca halkı rahatsız ettiklerini belirtmiş; sonuç olarak Memurini Muhakemat Kanunu’na gerek olmadığını aktarmıştır.

İnsan haklarının korunması için her yönde ve her anda insan haklarının, fertlerin hürriyet ve istiklâllerinin, aile dokunulmazlığının korunmasını ciddiyle müdafaa edilmesi, polis ve jandarmanın gerekli durumlarda bile olsa insan haklarına yakışmaz bir şekilde zapt ve tutuklama hallerine karşı mücadele edilmesi, evlilikte kadın ve erkek eşitliğinin tanınması, boşanma mahkemelerinde sürecin daha hızlı halledilmesi, fertlerin uzun müddet bağlı kalmalarına meydan verilmemesi gerektiğini aktarmıştır.

Partiler arası mücadelede temsil edilen milleti ve millî davaları öne sürerek particiliği ikinci plâna düşürülmesi ve öncelikle vatan ve millet davalarını ele almak gerektiğini belirtmiştir.

Ziraat alanında önce Türkiye’yi bir çiftçi memleketi haline getirmek gerektiğini savunmuştur. Doğuyu, bütün dünyanın buğday ambarı haline getirmek gerektiğini belirtmiştir. Ziraatı makineleştirirken makineli ziraat usulünün öğrenilmesi gerektiğini; her bölgeyi iklim şartlarına göre makineleştirmeyi ve kültürel bilgilerle donatmayı esas kabul ettiğini aktarmıştır. Kaza merkezlerinde ve köylerde ziraî sağlık öğretim ve öğretmen kursları

açmayı, çiftçi ve köylünün sağlığı ile ilgilenmeyi, bucak müdürlerini ve kaymakamları ziraatçılardan tayin ettirmeyi hedeflemiştir.

Bugünkü Tarım Kredi Kooperatiflerinin takip ve tatbik ettikleri usullerin köylü ve çiftçiyi tamamen tatmin etmediğini söylemiştir. Çiftçiye istikbal temin edecek kredi alanları açmak gerektiğini belirtmiştir. Günlük ihtiyaca karşılık, verilen kredilerle ziraat işlerinde genişleme olamayacağını belirtmiştir. Köylünün aldığı kredi ile sağmal hayvan, bahçe, bağ ve meyvelik yetiştirmek, ailesine ve evlatlarına hediye etmek düşüncesinin bu vatanın istikbali için en önemli bir durum olduğunu söylemiştir.

Karakulakoğlu, sözlerine son verirken ülkede uzun süredir şerefli vazifeler görerek Türk ordusunun kahramanlığını modern silâhlarla yüz misli arttırarak muazzam bir kudret haline sokan büyük asker Mareşal Fevzi Çakmak'ın ölümünün üzerine yazdığı "Ölmez Hâtıra" adlı eserin halk ve gençlik tarafından büyük rağbet gördüğünü ve birçok kişiden yüzlerce mektup aldığını belirtmiştir.

İstanbul için adaylığını koymasına konusunda tavsiyeler taşıyan bu mektupların karşısında kendisine düşen ilk hareketin "Bizim Beyanname" adlı broşürle kendi görüş ve düşüncelerini kısaca aktarmak olduğunu ve bu mektuplara bir cevap olarak İstanbul için adaylığını koyduğunu söylemiştir. Kuvvetini Allah'ın imanından, vatanın sevgisinden, milletin aşkından, vazifenin kutsiyetinden aldığını vurgulayan Karakulakoğlu, halkın içinde doğup büyüyen bir vatandaş olduğunu ve her zaman halkın dertleriyle beraber ağlayan biri olduğunu ve bu sorunları milletin üzerinden kaldırmak için müstakil olarak İstanbul adaylığını ilân ettiğini bildirerek halktan destek istemiştir.

f) Latif Dinçbaş¹⁴²

Bağımsız İstanbul Milletvekili Adayı ve Reklam Matbaası sahibi Latif Dinçbaş tarafından 1950 yılı seçimi için kaleme alınan beyannameye Dinçbaş, adaylık koyma süresinin bitmesine bir gün kala Babıâli tarafında bulunan bir iki yakın dostunun ısrarları üzerine İstanbul milletvekilliği için bağımsız olarak adaylığını koyduğunu bildirmiştir. Pek duyulmamış bir isim olduğunu; ancak yabana atılmayacak kadar da silik biri olmadığını vurgulamıştır. Birçok kişinin kendisini tanıdığını buradaki derdinin kendisini tanımayanlara derdini anlatmak olduğunu söyleyen Dinçbaş, bu sebeple kendini methetmekten geri kalmayacağını ve seçmenlerden oy isteyeceğini açıkça belirtmiştir. Seçmenlerin, kendisini tanıdıkça ve yaptıklarından memnun kalınca bir dahaki seçimlerde de kendisini aday göstereceklerine inandığını söylemiştir. Haksızlığa tahammül edemediğini belirten Dinçbaş, haksızlığa engel olmak için çalıştığını, hayırsever, hamleci, enerjik ve aynı zamanda namusunu ve şerefini korumasını bilen bir adam olduğunu vurgulamıştır.

Memleket için düşüncelerini aktaran Dinçbaş, devletin en uygun idare şeklinin, halkın kendi kendisini idare etmesi manasına gelen Cumhuriyet olduğunu; devlet işlerinin kısmen çağdaş milletlere ve kısmen toplumsal bünyeye, kısmen de ihtiyaç ve zorunluluklara göre

¹⁴² İlk Cümlesinden Son Cümlesine Kadar Okuyanı Sıkmayacak, Bilakis: "–Hele Şunu Bir Daha Okuyayım; doğrusu: Hem Yazılış Tarzı, Hem de 1'den 30'a Kadar Numara İle Belirtilen Fikirler Pek Ömür şey..." Dedirtecek Kıvamda, Bağımsız İstanbul Milletvekili Adayı ve Reklam Matbaası Sahibi Latif Dinçbaş Tarafından Memleket Hesabına Elden Ele Dolaşması ve Ağızdan Ağıza Geçerek Yayılması İçin 1950 Yılı Seçimi Münasebetiyle Kaleme Alınan Beyanname, Reklam Matbaası, İstanbul 1950.

yönetilmesi gerektiğini söylemiştir. Cumhuriyet idaresinin kurulduğundan beri ferdi gelişmeleri köstekleyen, iktisadî ve toplumsal adaletsizliği doğuran bütün sorumluların ortadan kalkması; iş sahasında girişimcilerin ellerinden tutulması; insanın, üstün bir varlık sayılması; din, mezhep, ırk farkı gözetilmeksizin milli hudutlar içinde bulunan her insanın kanunlar önünde eşit muamele görmesi gerektiğini aktarmıştır. Emperyalist ve istismarcı zihniyetlerle mücadele etmeyi ve demokratik esaslarla yeni bir dünya düzeni kurmayı amaçlayan ve amaçlayacak olan milletlerin yanında yer alınması gerektiğini söylemiştir. Devletin mülki bütünlüğüne, milletin umumileşmiş hissiyatını sarsıntılara maruz bırakan ve bırakacak olan zararlı ideolojilerden başka, düşünce ve içtihadı saygı gösterilmesi gerektiğini söylemiştir.

Suiistimal, irtişa, ihtikâr, haksız muamele gibi durumlara karşı koyabilmek için fikir, söz, yazı, grev, miting özgürlüğünü savunmuştur. Toplumsal seviyenin yükselmesi konusunda 10 sene devam etmek üzere yurttan bir kültür seferberliğinin ilan edilmesi gerektiğini söylemiştir. İş ahlâkının belirmesi ve kökleşmesi için istisna bir kanunla icra-yı kaza etmek üzere tüccar, esnaf dernekleri ve işçi sendikaları tarafından beş yılda bir seçilmek üzere her ilçede üçer kişiden oluşan iş mahkemelerinin kurulması gerektiğini belirtmiştir. İş sahasında kabiliyetlere, enerjilere kıymet verilerek çevrelerinde muhitlerinde iyi ahlâklı, kabiliyetli ve enerjik olmalarıyla tanınanlara maddî yardımlarda bulunmak üzere bir devlet itibar sandığının oluşturulması gerektiğini söylemiştir.

Malî, idari ve adlî işlerde yapılan hataların düzeltilmesi için itiraz veya idarî davadan başka kanunları yapmak veya diledikleri gibi tatbik ederek mağduriyetlere sebebiyet verenler hakkında ayrıca cezaî ve hukukî takibatta da bulunulabilmesi gerektiğini, mensupları para kazanmak üzere hayata atılan hükmi şahsiyeti haiz teşekküllere verilen imtiyazlar ve tavizlerin kaldırılması gerektiğini, çiftçinin, sanayicinin, tüccarın, esnafın ve işçinin kanunî mecburiyetlerle herhangi bir teşekküle kaydolunmaları konusunda kanunların çıkarılmaması, yürürlükte olan kanunların da kaldırılması, adlî işlerde bir gün için dahi olsa, ilk tahkikat üzerine şahsî hürriyet müzakere neticesinin üç hâkim tarafından verilecek kararlarla sınırlandırılması, yaralama; öldürme; hırsızlık; dolandırıcılık, yankesicilik ve sahtecilik gibi yüz kızartıcı suçlar hariç; yetenekleri itibarıyla ağır suç teşkil etmeyen hallerde yurttaşların füzuli yere zabıta ve adliye meşgul etmemeleri için ceza kanununda bu suçlara ait maddelerin değiştirilmesi; gerek ceza, gerek hukuk mahkemelerinde nihaî hükümlerin tek bir hâkimin eline bırakılmaması; hâkimlerin yalnız tarafların ve dinlenen tanıkların ifadelerini kayda geçirip sonunda kendi kanaatlerini de ekleyerek dosyaların üç hâkimden oluşan heyetlere gönderilmesi, bu heyetlerin de dosya üzerinde inceleme yaptıktan sonra kararlarını posta ile taraflara tebliğ etmeleri, Aynı ekolden mezun olduklarına ve aynı kanunları bildiklerine göre bazen hâkimlerle hukukî bilgileri ve kanaatleri birleşemeyen savcıların mahkemelerde yer almayıp, özellikle tahkikat işleriyle meşgul olmaları gerektiğini söylemiştir. Hatta savcılarının muavinlerinin emniyet müdürlüklerinde, savcı yardımcılarının emniyet amirliklerinde kendilerine tahsis olunacak odalarda vazife görmeleri gerektiğini aktarmıştır.

İstida, suret ve beyan gibi yazıların damga resminden muaf tutulması gerektiğini aktarmıştır. Ahlâkının kökleşmesi ve iş sahasında kabiliyetlerin kıymet bulması için her meslek erbabının elinde birer ehliyetname olması gerektiğini söylemiştir. Siyasi ve matbuat suçları hariç, bir aydan üç sene kadar cezalılarının, bir günlerini üç gün ve üç seneden az

olanlarınınkinin de bir günlerini on gün sayıp eksilmesi, kaçma veya kaçmaya teşebbüs hallerinde ise aynı ölçülerle günleri arttırmayı esas alarak yol ve imar işlerinde çalışmalarının kanunlaştırılması gerektiğini belirtmiştir.

Komşu hakkını tanıtmak sosyal yardımı sağlamak, ev sahibi, kiracı ve karı koca geçimsizliklerinde aracılık etmek, aldatma ve aldanma gibi halleri önlemek, yol, ışık, su ve eczane temin eylemek üzere şehirlerde dört mahalleyi birleştirmek suretiyle bir başkan ve beş üyeden oluşan halk tarafından seçilecek ve bu işleri çekip çevirecek semt ve köy birliklerinin oluşturulması gerektiğini aktarmıştır. Her ilçede birer hastane, nekahethane, doğumhanenin açılması ve sıhhi imdat otomobil ile itfaiye teşkilâtının bulunması gerektiğini söylemiştir.

Sefahat âlemlerinden uzak kalmaları ve İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerimizin cazibesine kapılıp köy hayatını beğenmezlik etmemeleri için, Orta Anadolu'da, içinde orta ve liseden başka bir tıp fakültesinin de bulunacağı yeni ve modern bir şehir kurarak her yıl her köyden ilkokulu bitiren beşer çocuk getirip yetiştirmesi ve bunlara mecburi olarak köylerde on beşer sene kabiliyetlerine göre sağlık memurluğu ve doktorluk yaptırılması gerektiğini söylemiştir. Memleketin ana kütlesini teşkil eden köylünün muntazam yola, bol ışığa, sıhhi meskene ve motorlu nakil vasıtalarına kavuşması için devlet tarafından teşkilât meydana getirilmesi gerektiğini söylemiştir.

Senenin köylüye uygun gelen bir ayında arka arkaya bir gün kadınların, bir gün erkeklerin okul binalarına davet edilerek kendilerine ahlâk, asrı köycülük, çocuk bakımı, temizlik, yurtseverlik hakkında etkili konuşmalarla telkinlerde bulunulması gerektiğini aktarmıştır. Gelişmiş çağdaş milletlerde olduğu gibi Türkiye'de de (işin) ibadet halini alabilmesi için Türk işçisine lâyık olduğu mevki ve hak ettiği ücretin verilmesi gerektiğini, aksi takdirde lise ve üniversite mezunlarının memur olmak sevdasıyla hükümet kapılarında değil, fabrikalarda tezgâh başlarında görünmeye başlayacağını söylemiştir.

Adlî, malî ve idarî muameleler neticesi haksızlıklara, yolsuzluklara maruz kalarak maddî ve manevî zararlara uğrayanların yapacakları şikâyetleri incelemek üzere her parti mensubundan ve bağımsızlardan oluşan Büyük Millet Meclisi'nde bir karma komisyonun teşkil edilmesi; haksızlıklar ve yolsuzluklar yapılmışsa hatıra gönle bakılmaksızın sorumlular hakkında cezaî ve hukukî kararlar verilmesi gerektiğini söylemiştir. Böyle bir komisyonun oluşturulduğu gün, vatandaşın yazgısının da teminat altına alınmış olacağını belirtmiştir. Dünyada inanmak ve tapınmak düşüncesinin insanlarla beraber doğduğunu, dinlerin toplumsal hayatı düzenlediğini ve insanlar arasında dostluk bağları kurduğunu, en eski insanların bile Allah fikri peşinde koştuklarını ve cihanda yüksek bir kuvvetin hükmettiğine inanılışın umumî ahlâk üzerinde iyi tesirler bıraktığını göz önünde tutarak dinlerin beşeriyet için sarsılmaz bir kuvvet olduğuna inandığını belirtmiştir. Bu itibarla yurttaşların hurafelerden arınmış din bilgileriyle donanmış olmalarına taraftar olduğunu aktarmıştır. Hatta reklâmın, propagandanın alıp yürüdüğü bu devirde, dinin bir reklâm ve propagandası mahiyetinde olan imamların ve papazların dinî kisveleriyle her yerde serbestçe dolaşmalarına ve bir takım eğlence yerlerinden ve sefahat âlemlerinden üç söz ile bahsedilip nasıl iştihalar kabartılıyorsa, yine her yerde herkesin -siyasî ve irticaî mahiyette olmamak üzere- din hakkında konuşma ve neşriyat yapmasına müsaade edilmesi gerektiğini söylemiştir.

Mahkemelerde tarafların ve şahitlerin ifadeleri ya diktafonla zaptedilmesi veya hâkimler tarafından yazdırılmak üzere kayda geçirildikten sonra, herhangi bir hataya meydan bırakmamak için yüksek sesle okunması gerektiğini aktarmıştır. Hatta kayıtların üçer nüsha yazılıp birer nüshasının da taraflara verilmesi gerektiğini söylemiştir. Siyasî partilerin iktidarı ellerine almak ve memlekete yararlı işler yapmak üzere kurulduklarına göre; açık veya kapalı mahallerde yaptıkları toplantılarda yalnız sıkı düzen tedbirlerinin alınması gerektiğini ve Abdülhamit devri gibi jurnalcilerin gönderilmemesi gerektiğini söylemiştir.

Her biri memleket yararına olan düşünce ve kanaatlerinin sadece bunlardan ibaret olmadığını söyleyen Dinçbaş, sözlerine son vermeden önce Halk Partisi'ni bir parti olarak kabul etmediğini, çünkü yıllarca memleketi tek başına ve rakipsiz idare ettiğini belirtmiştir.

Dört yıl önce dört adet parti kurulduğunu; ancak bu arada kurulmuş olan bir Halk Partisi'nin olmadığını ve bu sebeple mazisiyle Halk Partisi'nin kendi nazarında bir kıymet ifade etmediğini söylemiştir. Halk Partisi'nin, dünkü ve bugünkü şekliyle sadece lütuf görenlerin ve lütuf görmek üzere sıra bekleyenlerin işlerine yarayan ve bazı karınları tok, sırtları pek olan korkak kimselerin de istemeye istemeye taraftar göründükleri bir parti olduğunu vurgulamıştır. Halk Partisi'nin uzun yıllar yapılan şikâyetlere kulak asmadan iktidarı elinde tuttuğunu ve böylelikle büyükten küçüğe kadar herkese kös dinleme zihniyetini aşıladığını belirtmiştir. Halk Partisi'nin kusur ve kabahatlerinden birinin de maarif usul ve sistemini altüst etmiş olması olduğunu söylemiştir. Dil ve yazı hususunda yıllardan beri muharrirlerin, müelliflerin, musahhihlerin, müretteplerin, hattatların çektiklerini bir Allah, bir de kendilerinin bildiğini aktarmıştır.

Evlerde konuşulan ile mektepte öğretilenlerin başka olduğunu gören çocukların iki cami arasında kalan bî-namaza döndüklerini söylemiştir. Birçok defa Cumhuriyet neslinin yüksek tahsil görmüş gençlerinin, edebiyat konusunda eskilerin yanında mahcup olduğunu söylemiştir.

“Vücutun kim hamirmayesi hâk-i vatandandır;

Ne gam râh-i vatanda çâk olursa cevr-ü mihnetden.

Muini zalimin dünyada erbabı denaetdir;

Köpektir zevk alan saydı bî insafa hizmetden”

manzumesi ile Namık Kemal gibi kalblere vatan sevgisi sokacak, kanlara celâdet serumu zerk edecek bir volkan ve:

“Çiğnendi yeter, varlığımız cehlile kahre,

Doğrandı mübarek vatanın bağırı sebebsiz,

Birlikde bugün bulmalıyız derdine çare,

Can kardeşi, kankardeşi, şan kardeşiyiz biz.

Millet yoludur, hak yoldurduğumuz yol,

Ey hak, yaşa! Ey sevgili millet, yaşa..var ol!”

Millet şarkısını Tevfik Fikret gibi terennüm eden ince ve içli bir şair ve Müslümanlık huyun güzelliğinden ibarettir, dedikten sonra:

“Gökten inmez birde hiçbir şey, bütün yerden taşar;

Kendi ahlakiyle bir millet ölür, yahud yaşar.

*

Zulme tapmak, adli tepmek, hakkahıçaldırmamak;

Kendi esûdeyse, dünya yansa, başkaldırmamak;

*

Mübtezel birçok merasim: İnhinalar, yatmalar,

Şaklabanlıklar, riyalar, muttasıl aldatmalar;

Fırka, milliyet, lisan namiyle dâim ayrılık;

En samimî kimseler beyninde en ciddî açık;

Enseden arslan kesilmek, cepheden yaltak kedi.

*

Sade bir sözdür fakat hikmetlerin en mücmeli:

Bir halâs imkânı var: Ahlâkımız yükselmeli.

Yoksa pek korkunç olur katmerleşen hüsrânımız,

Çünkü hem fırka gider, hem din, eğer yapmazsanız!”

mısralarıyla Mehmed Akif gibi dert yanacak, ahlâk aşılacak büyük bir mürşidin Cumhuriyet devrinde neden yetişemediğini sorgulamıştır. Yetişmediğini çünkü Halk Partisi'nin uzun yıllar iktidarı elinde tutmayı kafasına koyarak bu tarz edebi şiirlerin yazılmasına engel olduğunu aktarmıştır. Bu yüzden dilimizi bozmak için senelerce ne gerekiyorsa yaptığını söylemiştir.

Halbuki Cumhuriyetin ilânından sonra Türkçemizi zenginleştiren kelime ve terkiplerle Büyük Millet Meclisi kürsüsünden “Efendiler! Devletimizin içtimaî, iktisadî, hulâsa bilcümle medenî muamelât ve münasebatta feyizli neticelerin zamını olan yeni kanunlarımızda, hürriyeti nisvanı temin ve hayatı aileyi tarsin eden kanunu medenî de bu bahsettiğimiz devrede vücuda getirilmiştir. Binaenaleyh biz her vasıttan yalnız ve ancak bir noktai nazardan istifade ederiz. O noktai nazar şudur: Türk milletini medenî cihanda lâayık olduğu mevkie is'ad etmek ve Türk Cumhuriyeti'ni sarsılmaz temelleri üzerinde her gün daha ziyade takviye etmek ve bunun için de istibdad fikrini öldürmek...” diye millete hitap edenin Gazi Mustafa Kemal olduğunu söylemiştir.

Millet Partisi'nin gerek programıyla, gerek kurucularının seciyeli ve tam manasıyla hür fikirli, aynı zamanda cesur ve atılgan oluşlarıyla memlekete diğer partilerden daha faydalı

olduğunu söylemiştir. Dinçbaş'a göre bu partinin Büyük Millet Meclisi'nde fazla temsilci bulundurmalıdır. Dinçbaş, henüz 50 yaşında olduğunu ve beş on sene kafasını, iradesini ve enerjisini kullanabileceğini söylemiştir. Her sahada sona eren inceleri olduğunu; yıllarca sokak ve kaldırım adamı olduğu için dağarcığının da memleket dertleri ile dolu olduğunu aktarmıştır. Bir defa bütün haksız muameleleri bertaraf edecek zekâyâ sahip olduğunu ve kendisindeki zekâyı bilip takdir edenler için de uğraşmaktan bir an için bile geri kalmayacağını aktarmıştır. Tüccarın, esnafın, sanayicinin, işçinin; köylünün ve şehirlinin tam manasıyla dert ortağı olduğunu söylemiştir.

Eğer Millet Meclisine bir girerse, rahat ve huzurunun kaçacağını; ancak amacının memlekete hizmet etmek olduğunu aktarmıştır. Dinçbaş, yazısına son verirken Büyük Millet Meclisi'nin dünkü şekliyle bir nevi Lordlar Kamarası manzarasında olduğunu; ancak yapılacak olan seçimde sağduyulu seçmenler sayesinde Avam Kamarası halini almasını arzu ettiğini belirtmiştir.

g) Nurettin Ünen¹⁴³

Nurettin Ünen, "Seçmenlerime Hesap Veriyorum" adlı 1950 yılında basılan eserine başlarken seçmenlere seslenerek bu broşürü saklamalarını ve okuduktan sonra başka vatandaşlara vermelerini istemiş; broşürde yazan iddialar veya açıklamalar tatmin edici olmazsa kendisine yazmalarını rica etmiştir.

Ünen, öncelikle bu broşürü bir seçim propagandası olarak görülmemesini istemiş; çünkü böyle bir propagandaya gerek duymadığını belirtmiştir. Kendisine vekâlet emanet etmek isteyen vatandaşlarına hesap vermeyi bir borç bildiğini aktarmıştır.

Millete hesap vermeyi gerektiren çok önemli işler yapmadığını, kendisi gibi Kaz dağının eteğinde bir öğretmen iken Meclise giren bir insanın kolay kolay bir şey yapamayacağını söylemiştir. Ünen, dört yılda 4 defa sinemaya gidebildiğini ve başarılı olmak için çok çalıştığını söylemiştir. Fazla bir şey yapamamasının sebebini şöhretsiz bir adam oluşuna ve 8. dönem B. M. Meclisinin partililik politikası ve demokrasi denemeleri içinde bocalamış olmasına ve sık sık hükümet değişmelerine bağlamıştır. Broşürde küçük başarılarından da bahsedeceğini belirten Ünen, 4 yılda sadece bu işlerle meşgul olduğunu; ancak bu broşürde kayda lüzum görmediği işlerin kendisini daha çok meşgul ettiğini aktarmıştır. Örneğin, üç yıl süreyle yurdun dört tarafından yağın dilekçelerden yüzlercesini inceleme fırsatını bulduğunu ve haftada üç gününü Dilekçe Komisyonu toplantılarına adadığını belirtmiştir. Bu komisyonda âdeta bir hukuk tahsili gördüğünü, devlet ve devlet idaresini gerçek anlamda orada öğrendiğini yazmıştır.

Meşguliyetlerinden büyük bir bölümünü seçmenleriyle olan görüşmelerin oluşturduğunu söylemiştir. İlk sene acemilik ederek mektupları saklamadığını; fakat son üç yıl içerisinde bu mektupları dosyaladığını aktarmıştır. Tebrik, davetiye ve umumi mahiyette matbu olarak gönderilenler hariç, sırf şahsi veya memleket işleri için 3 yılda 4 bin kusura mektup aldığını yazmıştır. Bu mektupları cevaplandırabilmek için istenilen işlerin resmi dairelerde bir izleyen gibi takip ettiğini söylemiştir. Formaliteler, kırtasiyecilik, sorumsuzluk

¹⁴³ Çanakkale Milletvekili, Seçmenlerime Hesap Veriyorum, Kardeşler Basımevi, Tırpan gazetesi yayınlarından No. 1, İstanbul 1950.

yüzünden vatandaşların birçok zorluklara uğradıklarını; bu sebeple kendilerine yardım etmeyi kendisine bir vazife olarak gördüğünü belirtmiştir. Bu işlerle uğraşırken Bayramiç'te Hâdimizadeler ailesinden olan eşi Fahriye Ünen'in kendisine yardımcı olduğunu söylemiştir. Eşinin, hastanelerdeki hastaları ziyaret, okullardaki çocuklara veli olmak gibi işlerde hemşerilerine büyük bir şefkat ve alâka ile yardıma koştuğunu belirtmiştir. Hemşerilerine daha çok yardım edebilmek için evini Ankara'dan İstanbul'a taşıdığını ve bu uğurda üç küçük yavrusunu dahi âdeta ihmal ettiğini söylemiştir. Eşinin kolundaki tek bileziğini bile fakirlere yardım için sattığını söyleyen Ünen, İstanbul hastahane ve okullarının çoğunun eşini tanıdığını ve takdir ettiğini belirtmiştir. Kendisi bu davada ne kadar şeref kazanmışsa en az yarısının eşine ait olduğunu aktarmıştır. Eşinin, memleket işlerinde kendisiyle yarışan fedakâr bir Türk kadını olduğunu ve bu yarışın kendisinin vazife aşkını kamçılıdığını aktarmıştır. Çanakkalelilerin, kadirşinas köylülerin, kendisinden fazla ona Milletvekilliği teklif ettiğini belirtmiştir.

Ünen, seçim broşüründe Çanakkale'deki hayatına da değinmiştir. 1944'de Adana'dan ayrılarak Çanakkale tarihini yazabilmek için Çanakkale Ortaokul tarih öğretmenliğine başladığını belirtmiştir. Adana'da "*Seyhan Anıttan*" isiminde bir kitap yazdığını ve bu kitaptan kendisine 300 lira mükâfat verildiğini; işte bu parayı da Çanakkale'ye gelirken yol parası yaptığını belirtmiştir. Çanakkale'ye geldiğinde çok sıkıntılar çektiğini söyleyen Ünen, eline ayda 100 lira bile geçmediğini ve bir taraftan sefalet içinde kıvranırken, bir taraftan da "Dünkü ve Bugünkü Çanakkale" isimli eserini tamamladığını yazmıştır. Halkevi bürosunun bu kitabı bastığını ve kendisine de 200 lira mükâfat gönderse de bu paranın emeğini ve masrafını asla karşılamadığını belirtmiştir. Bu parayı kabul etmeyeceğini; ancak ikiz çocuklarına kahvaltı bulabilmek için satacak eşyası da kalmadığı için kabul etmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Çanakkale'de bir seneden az kalan Ünen, o dönemdeki Valinin ve Halkevi idaresinin durumunun, kendisinin memleket işlerinde çalışmasına elverişli olmadığını söylemiştir. Adana Halkevi'nin, "*Bu adamdan istifade ediniz*" tavsiyesine de kimsenin aldırış etmediğini vurgulamıştır. Bu sırada Bayramiç Okul Sevenler Cemiyeti tarafından açılacak olan özel ortaokuldan kendisine müdürlük teklifi geldiğini ve derhal bu teklifi kabul ettiğini yazmıştır. Bu süreçte birçok zorlukla karşılaştığını; ancak 10 ay içinde resmî kadroya alınmayı başardığını söylemiştir. Ünen, bu süreçte Reşat Nuri Güntekin'in de kendisine çok yardımcı olduğunu belirtmiştir. Köylü çocukları için de bir pansiyon açarak onun müdürlüğünü de üzerine aldığını söylemiştir. Üstlendiği bu kadar ağır vazife içerisinde eşinin fiilen kendisine yol gösterdiğini vurgulamıştır. Sonra kendisine Halkevi Reisliği'nin de verildiğini ve bu üç vazifenin kendisini oldukça yorduğunu; ancak bu şekilde tanındığını belirtmiştir. Bayramiç'te sefalet çekmediğini, Cemiyet'in kendisine 300 liraya yakın ücret verdiğini ve bu bölge küçük ve ucuz olduğunu için çocuklarını doyurabildiğini söylemiştir. Fakat eline geçen parayı okuldaki ve pansiyondaki fakir çocuklarla birlikte yediğini belirtmiştir. Ünen, Milletvekili seçildiği zaman 100-150 lirası olduğunu söylemiştir. Ankara'ya giderken Çanakkale tüccarlarından Osman İşgüder'in kendisine beş yüz lira verdiğini ve bu şekilde 4 yılı idrak ettiğini aktarmıştır.

Mebusluğun kendisine sağladığı maddi kazancı, "*öğretmen iken 3 odalı evimiz vardı, şimdi 2 odalı. Fakat manevî kazancım çok büyüktür*" sözleriyle açıklamıştır.

Ünen 1946 seçimlerine nasıl girdiğini de aktarmıştır. Bayramiç Halkevi'nde yalnız başına meşgul olduğu bir sırada üç vatandaşın gelerek kendisine şöyle bir teklifte bulduklarını söylemiştir: “Biliyorsun ki biz Cumhuriyet Halk Partisi'deniz. Milletvekili seçimi yapılacak. Merkezle uyuşamıyoruz. Sen müstakil olarak adaylığını koy. Biz seni destekleyeceğiz.” Ünen, o âna kadar seçimlere adaylığını koymayı aklından bile geçirmediğini yazmıştır. Kendisinin o sırada üç müessesenin başında bulunduğunu (Ortaokul, Pansiyon ve Halkevi) ve bu kadar işin içinde yemek yemeyi bile unuttuğunu söylemiştir. Ayrıca propaganda için de vakti ve parası olmadığını söylemiş; hazırlığı olmadığı için bu teklifi reddettiğini aktarmıştır. İlerleyen günlerde ısrarlara dayanamayıp teklifi kabul eden Ünen, 350 imzalı bir mazbata ile bağımsız olarak adaylığını koyduğunu ve bütün belediyelere de tebliğ edildiğini söylemiştir. Bu sırada Demokrat Parti'nin de merkezde kurulduğunu söyleyen Ünen, bu iki Parti ile mücadele edebilmek için yüzlerce tek isimli listeler dağıttığını ve bu listelerin çok faydalı olduğunu söylemiştir. Bu sırada Demokrat Parti listesinde bir dağılma meydana geldiğini ve en kuvvetli müstakil olarak kendisini almaya karar verdiklerini aktarmıştır. Ünen, aynı zamanda Terzi Ahmet Aras'a mebusluğu kazandığı zaman Demokrat Parti'ye gireceğini taahhüt eden bir vesika verdiğini belirtmiştir.

Çanakkale Valiliği Yüksek Makamına

18/6/1946

Aşağıda adres ve imzaları bulunan biz seçmenler, köy öğretmenliğinden lise öğretmenliğine kadar Milli Eğitim Bakanlığı'nın her şubesinde, ayrıca Bayındırlık, Maliye, Ekonomi Bakanlıklarında çalışmak suretiyle türlü devlet işlerinde tecrübeler edinen, Halkevi dergilerinde ve gazetelerde memleket işlerine ait yazdığı yazılar ve Seyhan Tarihi adlı eseriyle tanınan ve Çanakkale tarihini de yazmak suretiyle ilimizin en ücra köylerine kadar bilgi edinen, canla başla çalışarak ilçemiz ortaokulun resmîliğini sağlayan, yıllardan beri ismen mevcut olan Halkevimizi canlandıran, özel okul pansiyonunu tek başına çeviren, Okul Sevenler Cemiyeti'nde de üye olmak suretiyle bugün ilçemizde dört çeşit önemli ve yorucu işi üzerine alan ve başaran, ilçemizin damadı, 1322 doğumlu, Üniversite mezunu ortaokul müdürü ve Halkevi Başkanı Nurettin Ünen'in bağımsız Milletvekili adayı olarak ilân edilmesini arz ve rica eder, saygılarımızı sunarız.

350 imza

Çanakkale Belediyesi

9 Temmuz 1946

Yazı İşleri 1647

B. Nurettin Ünen

Ortaokul Müdürü

Bayramiç 30 Haziran 1946 tarihli dilekçenize cevaptır:

Çanakkale Milletvekilliği için bağımsız olarak adaylık talebiniz üzerine yapılan incelemede kanunî şartları haiz olduğunuzdan adaylığınız kabul edilmiştir.

İsminizin aday listesine geçirilmesi hususunda il çevresindeki seçim kurulu başkanlığına gerekli tebliğin yapılmış olduğuna bilginizi rica ederim.

Belediye ve Seçim Kurulu Başkanı

Naci Dura

İlk Tebrik Telgrafı

Bütün vilâyette kazandınız. İftiharlar.

Bahaettin Güngör (Çanakkale)

Seçim esnasında veya seçimi kazandıktan sonra hiç heyecan duymadığını söyleyen Ünen, kazanacağından emin olduğunu, çünkü hayatta başarılı olamayacağı hiçbir işe girişmediğini belirtmiştir.

Ünen, bir müddet sonra Demokrat Parti'den ayrıldığı için döne ve karakersiz sıfatlarıyla nitelendirildiğini söylemiştir. Bugün dahi Demokrat dostlarının “İyi ve güzel çalıştı. Fakat sözünde durmadı. Artık ona oy vermeyiz.” dediklerini aktarmıştır. Oysaki Ünen, sözünde durduğunu vurgulamıştır. Söz verdiği gibi Demokrat Parti'ye girdiğini; ancak çıkmayacağına dair hiçbir söz vermediğini belirtmiştir. Sadece Demokratlardan değil, Halkçılardan da fazlaca oy aldığı ve kendisini teşvik edenlerin de halkçılar olduğunu söylemiştir. Ayrıca bugün Milletvekili olan bir adayın, köy köy gezerek listeden Ünen'in ismini Demokratlara sildirdiğini söylemiştir. Buna rağmen seçilen bir adam için parti sadakati veya ihanetinin söz konusu olamayacağını vurgulamıştır. Ünen, şahsi bir menfaat için ayrılmadığını, particiliğin kendisi için ikinci bir iş olduğunu, asıl olanın millete hizmet olduğunu belirtmiştir. Kürsüde de bu şekilde yemin eden Ünen, her şeyi memlekete daha iyi hizmet verebilmek için yaptığını söylemiştir. Ünen, dört yıllık tecrübesine göre Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi arasında bir ayırım olmadığını, merkez teşkilâtlarının bugün tamamen anlaşmış, karşılıklı tavizlerle kaynaşmış bir vaziyette olduğunu söylemiştir. Ortada muhalif parti olarak sadece Millet Partisi'nin olduğunu belirtmiş; bu gerçekleri de vatandaşlara duyurmak gerektiğini düşünmüştür. İki partinin perçinleştiği bir dönemde döneğin söz konusu olamayacağını aktarmıştır. Ünen, ayrıca tek parti zamanında yapılan bir Anayasanın tek maddesini bile değiştirmeden yapılan demokrasiyi de eleştirmiştir.

Bu dört yıl içinde memleket meselelerini Millet Kürsüsü'ne getirmekten kaçınmadığını, millet hak ve menfaatlerini kendi görüşüne göre haykırmaktan asla çekinmediğini belirtmiştir. Kendisinin bu hareketlerini, iktidarın hoş görmediğini söylen Ünen, muhalefetin de

“Mademki bu derece ağır tenkidlerde bulunuyor, neden saflarımızdan ayrıldı.” sözleriyle karşılaştığını; ancak iki tarafın da bir milletvekilinin birilerini memnun etmek için değil, ancak inandığını, fayda gördüğü memleket meselelerini hiçbir kayıt ve endişe tesirinde kalmayarak, büyük bir iman cesaretiyle haykırabilmesi gerektiğini unuttuğunu vurgulamıştır.

Yazısında, kürsüdeki görüşlerini Meclis tutanak dergilerinden aynen sunan Ünen, 8. Dönemin 1. Toplatısında, Baltacıoğlu’nun Millî Eğitim Bakanlığı konusunu bir anlam olarak ele aldığını ve kendisinin bu işin tarafını araştırarak bazı isteklerde bulunacağını söylemiştir. Ünen, konuşmasında Demokratlıktan devşirme bir bağımsız olmakla beraber Türk milletini şeref ve şan dolu bir istikbale ulaştırarak olan Köy ve Sanat Enstitüleri gibi kutsal mevzularına ait tatbikat hatalarını bir hançer gibi yaralayarak dâvanın ruhunu deşmeye çalışanlardan olmadığını belirtmiştir. Maziye unutarak, istikbali düşünmeyerek yalnız hallerini hoş geçirmek için köycü ve halkçı kisvesine bürünerek bu dâvayı kötü politikalarına propaganda vasıtası yapan şarlardan aristokratlardan da olmadığını vurgulamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı’nın bugünkü haliyle kendisine bir ayağı uzun, bir ayağı kısa bir adam gibi görüldüğünü söylemiştir. Ünen, Millî Eğitim Bakanlığı sanat ve teknik öğretiminin ayrı bir müsteşarlıkla idare edilirken Türk milletine mecburi olan ilköğretimin sadece bir genel müdürlükle idare edildiğini aktarmıştır. Burada bir dengesizlik olduğunu ve bugünkü mânada köy öğretmeni ve eğitimi ile şehir ve kasaba ilköğretiminin birbirinden ayrıldığını söylemiştir. Bunun da bir müsteşarlıkla idare edilmesi veya teknik müsteşarlığın da genel müdürlüğe çevrilmesi gerektiğini savunmuştur. Eğer işin önemi ve yoruculuğu göz önünde tutularak teknik öğretimin bir müsteşarlıkla idare edilmesi gerekiyorsa 14 milyon köylünün yetiştirilmesi ve 40 bin köyde kültür tesisleri yapmak gerektiğini aktarmıştır. Dolayısıyla yeni Bakanın, çünkü ihtiyaçlar için doğan fakat bugünün ihtiyaçlarını karşılamayan bu teşkilât üzerinde dikkatle durmasını dilemiştir.

Teknik öğretim Müsteşarlığı kız ve erkek teknik öğretim müdürlerinin hukukî durumlarını bilmediğini belirten Ünen, maaş ve rütbeleri neye karşılık geldiğini sormuştur. Dolayısıyla bu durumun Bakanlığın heyeti umumiyesiyle uyuşmadığını söylemiştir. Maarif Bakanlığının idarî hataları hakkında da görüşlerini bildiren Ünen, Millî Eğitim müdürleri ve okul müdürlerinin genellikle az tahsilli ve genç arkadaşlardan oluştuğunu; bu kişilerin emrinde de Üniversite mezunlarının çalıştığını belirtmiştir.

Baltacıoğlu’nun da dediği gibi okul müdürlerinin, her şeyden önce pedagog olması gerektiğini savunmuştur. Bugün her dairede müdürlerin yaşlı başlı, maiyetindeki adamların en değerlisi, tahsili yüksek, malûmatlı ve maaşı en yüksek olan kişiler olduğunu aktarmıştır. Bazı okullarda en değersiz kişinin müdürler olduğunu ve bugünkü okullardaki anarşinin sebebini burada aramak gerektiğini söylemiştir. Çünkü öğretmenlerin müdürü saymadığını, dolayısıyla öğrencinin de öğretmeni saymadığını aktarmıştır.

Köy Enstitüsü’nden mezun olan bir öğrenci müdür olduğunda kendisinden daha bilgili ve tecrübeli öğretmenin yerini aldığını söylemiş ve bu duruma çare bulunması gerektiğini belirtmiştir. Eski öğretmenin merkeze nakledilmesini veya köylere genç öğretmen gönderilmesini önermiştir. Ünen, sanat okulları ile ilgili olarak da sanat okullarının kalite ve takip edilen metod bakımından Türk zekâsının keşiflere, ihtiralara, ibdalara sürüklemeye yeterli gelmediğini söylemiştir. Sanatın serserim işi olmadığını vurgulamıştır. Medeniyetin bir

bütün olduğunu ve kollarıyla beraber yürüdüğünü aktarmıştır. Sanat Enstitülerindeki metodun da yetersiz olduğunu; atölye şefinin talebelerine dayattığı direktiflerle sanat icra ettirmeye çalıştığını belirtmiştir. Hâlbuki bol malzeme ve şematik çalışmalardan başka serbest kanunlara yer verilmesi gerektiğini söylemiştir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın enstitülere ayıracağı bütçenin çoğunu mobilyaya vb şeylere harcamak yerine demir, tahta ve oksijen almasını, elektrik harcamasını ve talebeyi devamlı serbest mesaiye teşvik etmesi gerektiğini söylemiştir. Sanat okullarını çekici bir hale getirmek için sanatkârlara değer ve imtiyazlar verilmesi gerektiğini aktarmıştır.

Ünen, köy enstitüleri ile ilgili olarak on dört milyon Türk köylüsünü yedisinden yetmişine kadar yetiştirecek olan Köy Enstitüsü mezunlarının artık hayata daha olgun bir şekilde atılması gerektiğini belirtmiştir. Çok zayıf bir köy tahsilinden sonra köy enstitüsüne giden bir öğrencinin mandolinden marangozluğa, sıvacılıktan pedagojiye kadar her şeyi öğrendiğini söylemiştir. Ancak beş senede bir adamın âlim veya sanatkâr olmasının mümkün olmasını vurgulamıştır. Türk köylüsünün de böyle eksik yetişenlerin bilgisine ihtiyaç gösterecek kadar aşağı seviyede olmadığını belirtmiştir. Bu gençlerin köye gidecek çocuk yetiştireceklerini, at tımar edeceklerini, müsamere vereceklerini, artan zamanda da tarla sürüp kazançlarını sağlayacaklarını aktarmıştır. Fakat tüm bu işlerin 24 saate sığmayacağını da belirten Ünen; ziraatçılar, veterinerler kasabalarda merkezlerde masa başlarında bürokratik bir hayat yaşarken köyün sorumluluğunu böyle eksik yetişen gençlerin omuzlarına yüklemenin ve bundan iyi bir netice beklemenin doğru olmadığını savunmuştur. Bu sebeple Köy Enstitüleri'nin programının baştan aşağı yeniden incelenmesi gerektiğini aktarmıştır. Özel idarelerin okullara bakamayacaklarını ve öğretmenlerin de maaşını veremeyeceğini söylemiştir. Özel İdareler ve Belediyelerin, İmparatorluğun artıkları olan müesseseler olarak görmüştür. Bu müesseselerin demokratik zihniyetle kurulmadıklarını söylemiştir. Vatandaşın ilk defa karşılaştığı hükümet dairesinin okullar olduğunu; vatandaşın haksızlığı ve hakkını elde etmeyi veya hakkını kaybetmeyi önce okulda öğrendiğini ve yarın hayata atıldıktan sonra hükümete de aynı gözle ve aynı düşünce ile baktığını söylemiştir. Veliler ile okul arasında açılan bu uçurumun doldurulması gerektiğini söylemiştir. İngiltere'de bir Çocuk Bakanlığı kurulması düşünülürken Türkiye'de çocuğunu hırsızlığa, kumara teşvik eden bir babanın cezalandırılmadığını vurgulamıştır. Çocuk bakımının ayrı bir mesele olduğunu ve okulun aile hayatını da kontrol etmesi gerektiğini söylemiştir. Bu durumu koyu bir devletçilik olarak görenlere de devletçiliğin de bir ilaç olduğunu hatırlatmış; yerinde ve zamanında kullanılırsa şifa vereceğini belirtmiştir. Devrim işlerinde sert olmak gerektiğini belirten Ünen, Millî Eğitim Bakanı'ndan öğretmenlerin kadrolarının yapılması, ödeneklerinin gönderilmesi konusunda ricada bulunmuştur. Senelerce köyde, kasabada öğretmenlik yaptıktan sonra bin türlü mahrumiyete katlanarak yüksek tahsilini yapan bir adamın bütün ilk tahsil hayatında geçen emeğinin boşa gittiğini söylemiştir. 35-40 yaşındaki adamın 20 yaşındaki çocukla aynı maaşı aldığını belirtmiştir. Bu duruma karşı hukuki bir tedbir alınması gerektiğini belirtmiş ve sayıları az da olsa bu kişilerin memnun edilmesini istemiştir. Ünen, bir diğer isteğinin de akademik ahlâk meselesinin bir kenara bırakılarak yeni neslin geleneklere göre yetiştirilmesini istemiştir. Dedelerimizden, ninelerimizden gördüğümüz gibi on altıncı asırda Türkü şahlandıran, yedi iklim dört bucağa ün saldıran bir ahlâk yapısı olmasını istediğini

belirtmiştir. Milli Eğitim Bakanı'na seslenerek ahlâkın okullara yeniden sokulmasını yoksa yetiştirilen neslin acayip bir şarkı uydurmaya başlayacağını aktarmıştır.

1947 bütçesi sebebiyle 1946 yılında T.B.M.M.'de bazı maarif meselelerine değindiğini ve bu konuşmasının da mecliste çok iyi karşılandığını belirtmiştir. Hükümetin, bu isteği dikkate alarak köy ve sanat okullarında gerekli ıslahatları yaptığını ve bir intibak kanunun çıkarıldığını söylemiştir. Bütün bunların memleketteki siyasi hayat dair ilk hizmetleri olduğunu söyleyen Ünen, hükümetin sadece ahlak dersine onay vermediğini; ancak daha sonrasında din dersini yürürlüğe koyduklarını vurgulamıştır.

T.B.M.M.'nin 8. Dönem birinci toplantısında ise yaşanan diyalogu şöyle yer vermiştir:¹⁴⁴

“Başkan: Feridun Fikri Düşünsel, kâtipler: Muhsin Âdil Binal, Sedat Pek.

Başkan- Oturum açılmıştır.

1- Sorular ve cevapları.

2- Çanakkale Milletvekili Nurettin Ünen'in Uşak Belediye seçimleri hakkındaki sözlü sorusuna İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in cevabı.

3- Kütahya Milletvekili Hakkı Gedik ve üç arkadaşının Uşak belediye seçimleriyle Gediz belediye seçimi hakkındaki sözlü sorusuna İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in cevabı.

Başkan- Soru sahibi burada mıdır? (Burada sesleri).

Ahmet Tahtakılıç (Kütahya): usul hakkında söz istiyorum.

Başkan: Kısaca yerinizden söyleyiniz.

A. Tahtakılıç- Mevzu itibariyle aynı mahiyette bir takrir önergesi daha var. Bazı maddeleri ayrı olmakla beraber Uşak seçimine mütealliktir. Her iki sözlü sorunun aynı zamanda cevaplandırılmasını rica ederim.

Başkan: Bu, Bakanın takdirine taallük eden bir noktadır, her ikisini birden cevaplandırmak isterse o suretle muamele yapabiliriz.

Ş. Sökmensüer (Gümüşhane): Her ikisine birden cevap vereceğim.

Başkan: Gündemimizin ikinci maddesini teşkil eden sözlü soru da mahiyeti itibariyle birinci ile aynı olduğundan her ikisini birden görüşeceğiz efendim.

Başkan- Her iki önergeyi de okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

¹⁴⁴ Tutanak Dergisinden: Cilt 4, dönem 8, toplantı 1, 43 üncü birleşim 12/11/1947 çarşamba. Sayfa 123-137. Birinci oturum açılma saati 15.

Aşağıda üç madde halinde hulâsa ve açıklanmasında fayda mülâhaza ettiğim Uşak Belediye seçimleri hakkındaki sorularıma Sayın İçişleri Bakanı tarafından sözlü olarak karşılık verilmesini saygılarımla rica ederim.

Madde 1- Uşak Belediye eski seçiminin bozulması sebebi nedir?

Madde 2- Son belediye seçimi hakkında basında görülen beyanat, yerli yersiz yorumlarla şikâyet ve iddiaların mahiyetleri nelerden ibarettir. Ve bu hususta Bakanlıkça neler yapılmıştır?

Madde 3- Bu seçim nasıl cereyan etmiş ve neticeleri nedir?

5/11/1947

Çanakkale Milletvekili Nurettin Ünen”

Hakkı Gedik, Ahmet İhsan Görsoy, İhsan Şerif Özgen, Ahmet Tahtakılıç imzalı tahrir okunduktan sonra söz alan Ünen, Uşak Belediye seçimlerinden bahsederek hükümetin tarafsız kalmadığını ve haksızlık yapıldığını söylemiştir. Yapılacak olan muhtar seçimlerinde 40.000 köyde muhtar seçileceğini ve muhtemelen 30.000’inin itirazlı olacağını belirtmiştir.

Vatandaşların “Ne oluyoruz, nereye gidiyoruz?” diye sormaya başladığını ve bunun kötü bir demokrasi örneği olduğunu belirtmiştir. Böyle nazik ve siyasi bir çağda bu derece ağır falsoların huzuru bozmaktan, millî enerjiiyi kırmaktan başka bir işe yaramayacağını vurgulamıştır. Seçimler gibi, vatandaşların en kutsal hakkı üzerinde oynanması veya oynanıyormuş gibi gösterilmesinin kötü bir gidişe işaret ettiğini söylemiştir. Ünen, mahallî ve şahsî sorunları önleyici tedbirler alınmasını ve bu şekilde gereksiz tenkitlerden kurtularak daha normal bir çalışma imkânı bulunmasını hükümetten rica etmiştir. Muhalefetten de özellikle sonuca etki etmeyen mahalli, şahsî hataların haddinden fazla büyütülerek bulanık bir hava yaratılmasına müsaade etmemesini rica ettiğini söylemiştir.

Ünen, seçimin demokrasinin kendisi değil, sadece şekli ve aracı olduğunu; ancak hala onun kabuğu üzerinde bocalandığını; gerçeğin unutulmuş tehlikeye düşmesinin an meselesi olduğunu aktarmıştır. Millettin, bu hareketleri dedikodu olarak tanımladığını ve artık halktan özür dilenmesi gerektiğini söylemiştir. Demokrasinin ve onun unsurlarından olan kanun, hak, hürriyet ve ahlak gibi kavramların sınırlarının çizilmediğini söyleyen Ünen, Muvafıkların bu kavramlardan ne kadar vermek istediğinin ve muhaliflerin de ne kadar vermek istediğinin tespit edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Millettin bu güne kadar umduğunu bulamadığını ve her iki tarafa da acı bir tebessümle baktığını vurgulamıştır. Özellikle muhaliflerden taktiklerini değiştirmelerini rica eden Ünen, iş başında olan iktidar partisinin her zaman eleştirmenin kolay olduğunu; ancak iş olan her yerde mutlaka hata olacağını söylemiştir. Muhalefet kesimin, samimiyetini ancak toleransla ispat edebileceğini; küçük hataları gözetmenin ihtiras peşinde olduğunu gösterdiğini söylemiştir. Toplantıda son olarak vatanseverliği, milliyetçiliği ve benzer bütün kavramları sanat haline getirmenin başka olaylarda bile daima bunlardan bahsetmenin tehlikeli olduğunu söylemiştir.

Bir tarih öğretmeni olarak gerçeğin peşinde olunması gerektiğini ve bu gerçeğin de yanımıza sokulanlardan ve bizi alkışlayanlardan değil, bizden uzaklaşanlardan, bize

sokulmayanlardan öğrenmek gerektiğini aktarmıştır. Ünen, Bayındırlık Bakanlığı bütçesi ile ilgili toplantıda bütçe deyince akıllara imkânsızlık kavramının geldiğini söylemiştir. İmkânsızlık olduğu halde asli hizmetler yerine tiftik cemiyetlerine kadar yardım yapıldığını aktarmıştır. Çanakkale iskele meselesinin de imkânsızlıklar öne sürülerek ertelendiğini söylemiştir. Bu sebeple 12. maddenin görüşülmesi esnasında Yüksek Başkanlığa bir önerge sunduğunu; ancak yine fasıl ve bir takım maddelerden bahsedileceğinden hiç umudunun olmadığını belirtmiştir. Buna rağmen bütçe imkânsızlığının bir tarafa bırakılarak, bu yıl içinde Çanakkale iskelesinin mutlaka yapılması gerektiğini belirtmiştir. Truva'dan Anafartalar'a kadar boy ölçüşen kahramanlar diyarının, bizim olduğunu anlamayanlara ispat için bundan daha güzel bir vesile olamayacağını vurgulamıştır. Bu iskelenin bir ilin değil, bütün bir yurdun olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁵

“Yüksek Başkanlığa

Ankara, 28/12/1947

“Çanakkale iskelesinin yapımı için bu yıl da bütçeye ödenek konmadığını teessürle gördüm. Halkın ve matbuatın yıllardan beri haklı sızlanmalarına rağmen iki yılda bir buçuk milyon liranın esirgenmesi bu iskelenin yakın senelerde de yapılacağı ümidini kırmıştır.

Siyasî, askerî, iktisadî öneminden başka tarihin malı olan Çanakkale'de bir iskele yapımını gerektiren sebepler şunlardır:

1- Akın ve ters akıntıları, ikliminin dünyaca meşhur olan ıttıratsızlığı ve sertliği yüzünden Boğazda seyrüsefer son derece zordur.

2- Fena havalarda vapurlar Çanakkale'de durmadıklarından içindeki yolcular İzmir'e kadar mecburi yolculuk yapmaktadırlar. Çanakkale'deki yolcular da kara yolundan gitmeye mecbur kalıyorlar. Bu hal; zaman kaybına, masrafına, külfetine ve acele işlerin gecikmesine sebep oluyor.

3- Vapurlar iyi havalarda bile iskeleye yanaşamıyorlar. Yağlı motorlarla inip binme sırasında, bilhassa hasta, ihtiyar, çocuk ve kadın vatandaşların son derece ıstırap çektikleri, ezildikleri, hatta motorla vapur veya iskele arasında sıkışarak öldükleri dahi görülmektedir.

4- Ticaret mallarının yüklenip boşaltılmalarındaki zorluklar, kayıplar da zarara ve fiyat artımına sebep olmaktadır.

5- Kışın büyük postaların gece yarısı indirdiği yolcular, bekleme salonları olmadığından ve çok defa otellerde yer bulunmadığından sahilde sabahladıkları ve hatta soğuktan zatürreye yakalanarak ölenlerin dahi bulunduğu bir hakikattir. Yağmurlu, dalgalı havalarda yolcuların feryatları, seyahat değil, insana âdeta bir panik hissini vermektedir. Bu iskele yapıldığı takdirde halkın ıstırabı dinmekle kalmayacak. İl geniş hinterlandıyla normal münasebata girileceğinden iktisaden gelişecek ve bu iskele Tekirdağ'la İzmir arasında gayri müsait

¹⁴⁵ T. B. M. M. Tutanak Dergisinden: Cilt 8, sayfa 629, dönem VIH, toplantı 2. 27 nci birleşim. 29/12/1947 Pazartesi.

havalarda vapurların barınabileceği bir ara iskele olacaktır. aynı zamanda daima tamirat masrafından kurtulunulacaktır. Bayındırlık Bakanlığının etüdlerine göre bu iskele 2 yılda 1,5 m. liraya yapılabilecektir. Bayındırlık bütçesinin 12 inci maddesindeki küçük iskelelerin yapımı için ayrılan 300.000 liraya tahsisen Çanakkale iskelesinin yapımına harcanmak üzere 500.000 lira da eklendiği takdirde bu iskelenin yapımına bu yıl başlanabilecektir. Bayındırlık bütçesinin 12 inci maddesindeki işler için ayrılan 300.000 liraya Çanakkale iskelesinin yapımı için 500.000 lira daha eklenerek, 800.000 liraya çıkarılmasına dair olan bu önerenin yüksek Kamutayın onarımına sunulmasını iç tüzüğün 127 inci maddesinin ilk bendine dayanarak arz ve rica ederim.

Çanakkale
Nurettin Ünen”

Ünen, Yüksek Başkanlığa sunduğu Bayındırlık bütçesinin 12. maddesindeki işler için ayrılan 300.000 liraya Çanakkale iskelesine tahsisen 500.000 lira daha eklenmesi hakkındaki önerenin bütçe yetersizliği gerekçeleriyle oylamaya dahi sunulmadan kabul edilmediğini aktarmıştır.

T.B.M.M'nin 8.dönem 2. toplatisında¹⁴⁶ Çanakkale Milletvekili Nurettin Ünen'in devlet işlerinin teftiş ve kontrolüne dair yurdun ve yurttaşın refahının, her dönemde ve her alanda hükümet mekanizmasının iyi işlemesine bağlı olduğunu söylemiştir. Bunun da ancak ciddi, sürekli, aralıksız ve halk egemenliğine dayanan bir denetim sistemiyle mümkün olabileceğini belirtmiştir. Devlet işlerinde çalışan binlerce memurun içinde rüşvetçi, iltimasçı, tembel, beceriksiz, kaba, bilgisiz, keyfi iş gören kimselerin bulunmasının doğal olduğunu söyleyen Ünen, insanın bu zaafının sadece ahlâk eğitimi ile yok etmeyi beklememek gerektiğini aktarmıştır. Uygunsuz hareketlerin, bir hastalık gibi yayıldığını belirten Ünen, buna engel olunmazsa devlet kadrosundaki binlerce namuslu ve şerefli memurun haysiyetinin tehlikeye düşeceğini aktarmıştır. Devletin bu durumu engellemek için çalıştığını; ancak teftiş sisteminde yanlışlıklar olduğunu belirtmiştir. Hükümetin, devlet işlerinin denetimini kendi üzerine alarak kendi kendini kontrol etmesi yerine halkın hükümeti kontrol etmesi gerektiğini söylemiştir. Anayasanın millet adına Milletvekillerine denetim hakkı verdiğini; ancak milletvekillerinin yılın büyük bir kısmını merkezde geçirmek zorunda olduklarında denetim yapmak için yetki ve zamanlarının yeterli olmadığını belirtmiştir. Milletvekillerinin ve siyasi partilerin denetiminin daha çok yüzeysel ve siyasi nitelikte olduğunu söylemiştir.

Milletvekillerinin müfettişlerle tezada düştükleri sürece, kendi görüşlerini tespit ettirebilecek bir yaptırıma sahip olmadıklarını vurgulamıştır. Muhbir beklemeden haberi, tanık göstermeden delili yakalayabilen becerikli müfettişlere ihtiyaç olduğunu aktarmıştır. Şu anki durumda rüşvet verilmeden iş yapılmadığını bu sebeple de halkın güveninin kırıldığını aktarmıştır. Teftiş edenin de, edilenin de hükümet emrinde bulunmasının yanlış olduğunu; dolayısıyla bütün aksaklıklarında bundan kaynaklandığını belirtmiştir. Müfettişlerin denetim

¹⁴⁶ T.B.M.M. Tutanak dergisinden: Dönem 8 toplantı 2 cilt 9 29 uncu birleşim 12.L1948 Pazartesi Sayfa 5- Birinci oturum açılma saati. 15.

metodunun da değişmesi gerektiğini ve klâsik teftiş tekniğini bırakıp, kimliklerini değiştirerek, halkın içine karışmalarını, köylere gitmelerini söylemiştir.

Büyük Meclis'e bağlı olmak şartıyla illerde oturan tam yetkili 63 müfettiş ile birkaç teftiş ekibinin tasarruf ve randıman bakımından çok daha faydalı olduğunu söylemiştir. Tarafsız, endişesiz ve merkez teşkilâtını da teftişe yetkili bir durumda çalışabilmelerinin, teftiş kurullarının Büyük Meclise bağlanmasıyla mümkün olduğunu söylemiştir. Hiçbir vatandaşın zorla memur yapılmadığını ve devlet memurluğunun da refah sağlayan bir meslek olduğuna dair hiçbir vaatte bulunmadığını söyleyerek geçinemeyenlerin yerini derhal bu memleketin namuslu evlâtlarına terk etmesi gerektiğini aktarmıştır. Ayrıca eski bütçelere nazaran memur maaşlarının oldukça fazla olduğunu; fakat paranın bugünkü değerinin o kadronun haddinden ve lüzumundan fazla genişlemesi hesaba katıldığında bugünün memurunun iyi şartlar içinde yaşamaya ihtiyacı olduğunu aktarmıştır. Memur kadrolarını normale indirerek kırtasiyeciliğin önüne geçilebileceğini söylemiştir. İhtiyaçtan fazlası memurların herhangi bir sebeple ayrılışlarında yerlerine kimse tayin edilmez ve yapılacak tasarruf elde edilecek yüksek kaliteli memur kadrosuna eklenirse bütçeyi kabartmadan memurların terfihinin mümkün olacağını belirtmiştir. Memurların çeşitli dairelere dağılımında eşit bir oran olmadığını söyleyen Ünen, hafif işli dairelerde fazla, çok işli olan dairede de az sayıda memur bulunduğunu ve buna da bir düzenleme getirilmesi gerektiğini söylemiştir.

Hükümetin kendi bünyesi içinde, kendisini kontrol ihtiyacına gelince, idare âmirlerinin ve daire müdürlerinin teftişlerinin bu amacı sağlamağa yettiğini belirten Ünen, kendilerine bu iş için ödenek de verildiğini aktarmıştır. Müfettişlerin Büyük Meclise bağlanması şekli dünyanın hiçbir yerinde ve hiçbir hukuk nazariyatında olmasa da tarihin, Türk milletinin dünyaya verdiği örneklerle dolu olduğunu aktarmıştır. Neticede kanunların komisyonların ve yüksek kamutayın süzgecinden geçtiği halde uygulanmalarının, esaslı bir kontrole tâbi olmadığını belirtmiştir. Oysaki kanun hâkimiyetinin, vatandaş hak ve hürriyetinin sadece makul bir denetimde sendelemen yürüeyebilen bir devlet idaresiyle emniyet altına alınabileceğini söylemiştir. Devlet işlerini kontrol edemeyen bir milletin, kaderini hükümetin ellerine bıraktığını söyleyen Ünen, bu feragatin her zaman iyi sonuçlar doğurmayacağını vurgulamıştır. Teftiş sistemi değişmedikçe, iktidarda bulunacak olan hiçbir parti ve hükümetin, halkın şikâyetlerinden kurtulamayacağını belirtmiştir.

Ünen, 30803, 4274 ve 4459 sayılı kanunların köy okulu, öğretmen ve sağlık memuru evleri inşa ettirilmesiyle ilgili maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun tasarısı ve geçen komisyon raporu hakkında ise maarif teşkilâtında ilkokul, ortaokul gibi bir sıralamanın aslında olmadığını ve her okulun amaç bakımından aynı olduğunu söylemiştir. Bir kaza merkezinde 60 talebesi olan bir ortaokul müdürünün 60 lira ücret aldığını ve 40 lira makam ücreti alan bir de muavininin bulunduğunu; bunun yanı sıra 90 köye bakan bir maarif memurunun 10-15 lira ücret aldığını aktarmıştır. Eğitim ve öğretimde idari işlerin öğrencilerin çokluğu bakımından yorucu olduğunu söylemiştir. Ünen, örnek vererek 60 öğrencisi olan bir okulun idarecilerinin, 60 öğrencisi olan okuldaki idarecilerden daha fazla yorulduğunu belirtmiştir. Buna göre de idarecilerin ücretinin 50 liradan 250 liraya kadar değiştiğini söylemiştir. Ancak Ünen, bugün ilkokullar için bir başöğretmen bulunuyorsa 15-20 lira almak için değil, aksine makam ihtirası için bulduklarını aktarmıştır.

Nurettin Ünen'in İstanbul'da toplanmış olan iktisat kongresi hakkında ise kongreyi milli bir hareket olarak kabul edip takip ettiğini söylemiştir. Hükümetin bu kongre ile ilgilenmek için kanuni bir mecburiyeti olmadığını, sadece iktisadî meselelerinin memleket dâvalarının başında geldiğinden hükümetin daha kongre başlamadan evvel mesele ile ilgilenilmesini beklediğini dile getirmiştir. Ancak hükümetin ilgilenmediğini, partilerinde birbirleriyle kavga etmekle meşgul olduklarından meseleye odaklanamadıklarını belirtmiştir.

Memlekette huzursuzluktan, idaresizlikten, rüşvetten, bütçe darlığından şikâyet ediliyorsa bütün bunların ekonomi meselesinin gidişatına bağlı olduğunu vurgulamıştır. Ticaret Bakanlığı'nın tüccara emir veremeyeceğini ve ona danışmadan genelge yayınlayamayacağını söyleyen Ünen, tüccarın bakanlığın emrinde olan bir memur olmadığını aktarmıştır. Ticaret Bakanlığı'nın memurlarının ve müdürlerinin ticarete yetişmediğini ve bu işi profesörlerin de tanzim edemeyeceğini belirten Ünen, iktisat ilminin yeni olduğunu ve bu ilimde iki kutup olduğunu belirtmiştir. Bu sorunu çözmek için ticarete yetişmiş olanların oluşturduğu mesleki teşekküllerden kurulacak bir şûra ile işbirliği yapılması gerektiğini söylemiştir. Dün dağda gezen şakilerin, haramilerin, bugün şehirlere indiklerini ve "tüccarı himaye edemeyiz" dediklerini aktarmıştır. Senelerce karaborsacılara, istifçilere, rüşvetçilere göz yumarak bunu yaptıklarını ve namuslu tüccarın menfaatini korumakta bir zarar olmadığını söylemiştir. Tüccarın kazanmasıyla birlikte milletin iştirâ kabiliyetinin de yükseleceğini belirtmiştir.

Nurettin Ünen, T.B.M.M'nin 1949 yılı 7. Dönem 3. Toplantısında İller Kanunu Tasarısı ile ilgili olarak bu tasarının ülkeyi geriye götürdüğünü söylemiştir. Bakanların kendi yetkilerinin bir kısmını valilere devrettiklerini dolayısıyla hiçbir şey bilmediği halde her şeye karışan idare âmirlerine işleri karıştırmak için yetki verildiğini söylemiştir. Bunu derebeylik sistemine benzeten Ünen, valiliğin zaten derebeyliğin resmîleşmiş şekli olduğunu vurgulamıştır. Bu tasarının halkın şikâyetini önlemek, işlerin iyi gitmesini sağlamak için yapıldığını; ancak bu işin memurları korkutmak için idare âmirlerini canavar şeklinde göstermekle sağlanamayacağını belirtmiştir. Bu durumun keyfi idareye yol açacağını söylemiştir. Kanunların geçerliğinin şahsî otoritelerle değil, devletin bir bütün halindeki kanun anlayışıyla sağlanabileceğini belirtmiş; devlet işlerinde yetersizlik varsa bunun sebebinin sadece valilerin yetkisizliğinde aramamak gerektiğini söylemiştir. Derebeyliğin alışılmış bir gelenek gibi görülerek kaldırmanın akıl edilemediğini söylemiştir. Ancak zaman zaman yapılan kanunlarla bu derebeylerinden elinden yetkilerin alındığını söyleyen Ünen, böylece bu müessesenin gerekliliğini kaybettiğini ispat ettiklerini aktarmıştır. Fakat şimdi bu tasarı ile bu demokratik gidişata bir kalemde son verildiğini vurgulamıştır. İlim âleminde bu müessesenin faydasızlığı münakaşa edilirken bu hareketin demokrasi anlayışına tamamen aykırı olduğunu savunmuştur. Eğer valilik, derebeyliği mutlaka bir tarihî hatıra olarak yaşatmak istiyorsa, onu sadece devletin hareketsiz bir sembolü olarak kabul etmesi gerektiğini belirtmiştir. Yetki ve sorumlulukların hala tek bir şahsa yüklenmesinin sadece bir itiyadın neticesi olarak görmüştür. Yetki ve sorumluluk konusunda her Bakanın kendi teşkilâtına hâkim olması ve Meclis denetimi için esaslı ve pratik formüller bulunmasının yeterli olacağını belirtmiştir. İdare hayatta yeni bir çığır açılacağı iddiasıyla ortaya sürülen bu tasarının kaç kişi tarafından okunmuş da olsa tatil sonunda görüşülmesini dileyerek sözlerine son vermiştir.

T.B.M.M' nin 8. dönem 3. toplantısında Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü kuruluş ve görevleri ve memurları hakkındaki 4475 sayılı kanunda değişiklik yapılması hakkında¹⁴⁷ ise bu teşkilâtta memur kadrosunun fazla olduğundan şikâyet edildiğini; kendisinin ise bu fikre katılmadığını ve hatta kadroyu genişletmek gerektiğini söylemiştir. Geçen yıl 18 Mart'ta radyoda konuşma yaptığını; ancak konuşmadan önce kendisine saat belirtilmediğini söyleyen Ünen, bu işleri takip edecek yeterli eleman bulunmadığı kanaatine ulaştığını aktarmıştır. Ayrıca Moskova radyosu ve Balkan gazetelerinin kendisi aleyhinde yayın yaptığını ve bu yayına dair bülteni Ünen'e göndermediklerini belirtmiştir. Tüm bu olaylardan dolayı bu teşkilatın yeterli olmadığını söyleyen Ünen, bu teşkilatın kadrosunun genişletilmesini istemiştir. Ayrıca Ünen, Emekli Sandığı kanunu tasarısı hakkında Yüksek Başkanlığa sunduğu önerisinde tali derecedeki ticaret borsası memurlarını mağdur etmemek için, tasarının 12 inci maddesinin G. fıkrasındaki "*tayinleri Başkanlıkça yapılan ve*" kelimelerinin çıkarılmasını istemiştir.¹⁴⁸

T.B.M.M'nin 8. dönem 3. toplantısında konuşulan Gelir Vergisi Kanun Tasarısı hakkında konuşma yapan Ünen¹⁴⁹, yıllardan beri geleneklerinden kurtulamayan Maliye teşkilatına böyle bir kanun emanet edilmesinin doğru olmadığını vurgulamıştır. Kanunların yenilenmekten önce maliye memurlarına hazine menfaati ve vatandaş hakkına dair kurs verilmesi gerektiğini söylemiştir. Çok garip, çok hazin ve cidden sinirlendirici meselelerle uğraşılmakta olduğunu ve bütün sözlere rağmen hala bir faaliyette bulunulmadığını belirtmiştir. Komisyona hükümet temsilcisi olarak gelen maliyecilerin bu hataları hala savunduklarını; bu hataları yapanların sorumluluk almaya yanaşmadıklarını ve hatta kendilerinin de bu gibi hataları günlük hayatta daima yaptıklarını aktarmıştır. Maliye, bu zihniyetteki kimseler tarafından idare edilirken daha alt kademelerden daha fazlasını yapmalarının beklenemeyeceğini belirtmiştir. Bir Maliye teşkilâtının kanunları daima dikine kullanarak vatandaşa kazanç imkânı veremeyeceğini söyleyen Ünen, özel teşebbüslerin baltalanıp sadece borçlular kovalanır, alacaklıyı kovar ve mükellefin elinden fazlasını alırsa halkı kaybedeceğini söylemiştir.

Ayrıca maliye teşkilâtının vatandaşa fazla kazanç imkânı sağlayarak daha çok vergi alabilecekken, günlük tahsilât miktarını arttırmasının iflaslara yol açabileceğini söylemiştir. Kanunu bir yana bırakıp vergi tahsil ederse; serbest ticareti öldürüp, iktisadî kalkınmayı baltalarsa; memleket imarını durdurursa böyle bir teşkilâttan teminatı sadece hüsnüniyet olan kanunların tatbikatını beklemenin mümkün olamayacağını aktarmıştır. İktisadî ve ticarî hayatı felce uğratan kanunları yapanların memleketin bünyesinden haberi olmayan Avrupa taklitçileri olduğunu söylemiştir. Milyonları kaçırın, bir polisin her vatandaşa şüpheli bakması gibi, her mükellefe vergi kaçakçısı gözüyle bakan böyle bir teşkilâta güvenilemeyeceğini belirtmiştir. Halkın huzurunu bozan formalitelerin ve kadro genişliğinin ayrıca incelenmesi gerektiğini aktarmıştır. Verginin; vatandaş emeğine, hatta sermayesine göz dikmek, mükellefi ondurmamak, onun hak ve haysiyetinden alın teri ve kazancından haraç

¹⁴⁷ T.B.M.M. Tutanak dergisinden: Cilt 19 Sayı. 643 dönem: 8 toplantı3. 91 inci birleşim 24.V.1949 sah.

¹⁴⁸ T.B.M.M tutanak dergisinden cilt 19 sayfa 680 T. C. Emekli Sandığı kanunu tasarısı.

¹⁴⁹ T.B.M.M. tutanak dergisinden cilt 18 sayfa: 48-60 62-68 64 üncü birleşim. Dönem: 8. Toplantı: 3 4.IV.1949 pazartesi Başkan: Cevdet Kerim İncedayı. Kâtipler: Cenap Aksu, Sait Köksal. Açılma saati: 14.

Gelir Vergisi Kanun Tasarısı

almak demek olmadığını söyleyen Ünen, bu yaklaşımların ancak işgal altındaki ülkelerin halkına uygulandığını vurgulamıştır. Şu halde bir kanundan önce zihinlerde ve teşkilâta bir reformun yapılmasına ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Bakanın bu konuda uzmanların yetiştirileceğini söylediğini belirten Ünen, o halde bu kanunu neden şimdiden kabul etmeye gerek olduğunu sormuştur.

Kanun ve sistemlerin yanı sıra uygulamada da birçok hataların bulunduğunu aktarmıştır. Ünen, dilekçe komisyonunun vermiş olduğu kararı örnek alarak kanun mu yoksa memurun mu yetersiz olduğunu sormuştur. Zonguldak'ta bir kişiden sadece isim benzerliğinden dolayı vergi alındığını ve bu hatayı düzeltmek için de geç kalındığını söyleyen Ünen, tahsili emval kanununda derece derece tedbirler bulunduğunu ve bu tedbirlerin uygulanması gerektiğini söylemiştir. Eğer bir çıkar yol bulunamazsa tevkif müzekkeresi kesilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ünen, ayrıca Yüksek Başkanlığa sunduğu bir öneride doktorların azlığı ve yolsuzluk sebebiyle köylülerin sağlık işlerinin daha esaslı bir şekilde ele alınması gerektiğini belirtmiştir.¹⁵⁰

Doktorlarımızın azlığı ve yolsuzluk köylülerimizin sağlık işlerini daha esaslı bir şekilde ele almaya mâni teşkil ettiği malûmdur. Köy sağlık memurlarının daha verimli olabilmeleri için gezilerinin sıklaştırılması ve bunun için de gezi yevmiyelerinin arttırılması gerektiğini yazmıştır. Köylümüzün sağlığıyla alâkalı işlerde tasarruf zihniyetinden uzak durulması gerektiğini belirterek hükümetin bu konuda ne gibi tedbirler alacağını sormuştur.¹⁵¹ Çanakkale Milletvekili Nurettin Ünen, Çanakkale'nin Yenice ilçesine bağlı Alancık köyü muhtar ve kâtibinin Bucak müdürü tarafından dövülüp dövülmediği hakkında Yüksek Başkanlığa soru sormuştur. Ünen, Yenice ilçesine bağlı Pazar Köyü bucak müdürü Abdullah Kurt'un Özgür bucağına bağlı Alancık köy muhtarı Adil Zımbaoğlu ile kâtibini, köy bütçesini de beraberlerinde getirmek şartıyla 1.1.1949 tarihinde bucak merkezine çağırıldığını ve "Ben size bütçeye 200 lira daha koymanızı emretmiştim. Neden koymadınız?" diyerek karakol komutanı başgedikli Mehmed'in huzurunda küfürlerle her ikisini de dövdüğünü ve köy heyeti kararı almadan bütçeye zorla 300 lira daha koydurduktan sonra "Bundan sonra size her işi sopa ile yaptıracağım" diye kendilerini tehdit ettiğini belirtmiştir. Bu olayın gerçek olup olmadığını; eğer gerçek ise ne gibi bir işlem yapıldığını İçişleri Bakanlığı'na cevaplandırılmasını istemiştir.

Ünen, Meclis toplantısında Başbakan'ın olayda dövme ve sövme olmadığını; sadece bütçeye 300 lira tahsis edildiğini söylediğini belirtmiştir. Adamı döven kişinin Nahiye Müdürü olması dolayısıyla olayın ispat edilemediğini söyleyen Ünen, Nahiye Müdürü'nün arkasında olan Gedikli başçavuşun da Nahiye Müdürü aleyhinde bulunamayacağını aktarmıştır. Eğer muhtar dayak yememiş olsaydı 300 liranın kolaylıkla bütçeye ilâve edilemeyeceğini vurgulamıştır. İdare edilmek hakkını kendi rızasıyla bir zümreye emanet eden vatandaşın o zümreye ait kişiler tarafından özellikle bir sabıkalı gibi dövülüp sövülmesi emanete ihanet edildiğinin göstergesi olduğunu söylemiştir. Kanunun tespit ettiği bir hareketi suç sayan ve kanunda yeri olmayan bir cezayı uygulayarak yetkisi dışına çıkan adamların

¹⁵⁰ T. B.M.M. tutanak dergisinden cilt 17 sayfa 2/22

¹⁵¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisinden Cilt 15 sayfa 216-218 Dönem 8 toplantı 3. 37 inci birleşim 26.1.1949 çarşamba.

devlet teşkilâtında asla yer almamaları gerektiğini belirtmiştir. Ülkede yapılacak en büyük hizmetin, idareciliği derebeyliğin bir devamı olarak yaşatmak arzusunda bulunanlara haddini bildirmekten ibaret olduğunu aktarmıştır.

Özellikle bucak müdürleri gibi idari mekanizmanın bel kemiğini teşkil eden kurumların bir an önce yeni zihniyete göre yeni baştan düzenlemesini sabırsızlıkla beklemekte olduğunu belirtmiştir. Çanakkale'nin Kus köyünden bir vatandaşa ait tarla ile ilgili Nurettin Ünen, Çanakkale'nin Kus köyünde oturan İsmail isimindeki bir vatandaşın dedesinden miras kalan tarlasının, Çanakkale zeytin mütehassıslığınca kanunî bir yetkiye dayanılmaksızın devlet ormanlarına dâhil sayılarak Tümgeneral İsmail Hakkı'ya verildiğini söylemiştir. Bu tarlanın tapusunun her ne kadar İngiliz işgali sırasında yanmışsa da 20 yıldan beri vergileri İsmail Çakıl tarafından özel idareye ödendiğini ve senetsiz de olsa 20 seneden beri bir tasarrufun mevcut bulunduğunu; ayrıca mutasarrıfı tarafından imar edildiğini belirtmiştir. Köylünün geçimini bu tarladan sağlarken arazinin sahipsiz, senetsiz ve ıslaha muhtaç bir arazi imiş gibi zeytincilikle hiç bir ilgisi olmayan bir başka vatandaşa verilmesinin anayasaya aykırı olduğunu ve bir vatandaşın tasarruf hakkının ihlal edildiğini söylemiştir. İsmail Çakıl'ın, Çanakkale zeytincilik mütehassıslığının 13.X.1947 tarih ve 318 sayılı yazısıyla Tarım Bakanlığı'na sunduğu dilekçesinin de cevapsız kaldığını söyleyen Ünen, Çanakkale'de bu gibi arazilerin yeterince incelemeyen toprakla hiç ilgisi olmayan vilâyet erkânına dağıtıldığını söylemiştir. Yüksek memurların ve nüfuzlu kimselerin gıdası olduğu kadar vatan sevgisini topraktan alan Türk köylüsünün toprağını, kanunsuz olarak elde edilmesi ve ilgili devlet memurların da kendi çıkarları gereği bu işlere âlet olmasını maddî ihtirasların en kötüsü olarak gördüğünü belirtmiştir.

Nurettin Ünen, TBMM'nin 8. dönem 3. toplantısında Çanakkale'de yapılacak iskelenin yapılmaktan neden vazgeçildiğini sormuştur. Geçen sene kürsüden halkın çektiği ıstırabı haykırdığını ve Maliye Bakanı'nın 1948 senesi içinde yapılacak aktarma ile bu iskeleyi mutlaka yapacağını söylediğini belirten Ünen, verilen vaatlere rağmen herhangi bir faaliyette bulunulmadığını aktarmıştır. Şimdiye kadar şahit olunan icraatlarda Bakanlık ile vilâyetin birbirinden habersizce iş yaptığını söylemiştir. Meselâ vilâyetin Çanakkale, Lâpseki yolunu yaptığını ve burada üç köprüünün bulunduğunu söyleyen Ünen, bu köprülerin de onar metreden fazla olduğunu belirtmiştir. Kanun gereğince bu köprülerin Bayındırlık Bakanlığı tarafından yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Ünen, kendisinin bu konuyu Bakanlıktan rica ettiğini; ancak dikkate alınmadığını aktarmıştır. Ayrıca Ulaştırma Bakanlığı ile Bayındırlık Bakanlığı'nın çalışma sahalarının hemen hemen aynı olduğunu belirten Ünen, Çanakkale iskelesinin tamirleri sırasında T veya L şeklinde bir ilâveler yapılarak eşyaların motorla çıkarılması külfetinin önüne geçilmesi için ricada bulunduğunu söylemiş; ancak Ulaştırma Bakanlığı'nın bu işe karışmadığını aktarmıştır. Konu ile ilgili soru önergelerini verdikten sonra Başbakanlıkta bir plân dairesi kurulduğunu öğrendiğini söyleyen Ünen, genel bir devlet plânı yapılacağını ve bu sebeple bir süre daha beklemek zorunda kaldıklarını vurgulamıştır.

Ünen, Yüksek Başkanlığa Millî Eğitim Bakanı Tahsin Bey'in geçen yıl mevcut liselerin kalitesi düşük olduğundan bunlar ıslah edilinceye kadar, hiç bir yerde lise açılmayacağını kürsüde ilan ettiğini belirtmiş; ancak çok geçmeden 4 yerde lise açıldığını söylemiştir. Bu kadar sürede liselerle ilgili ne gibi bir düzenleme çalışması yapıldığını sormuştur.

Liselerin kaliteleri üzerinde duran Ünen, öncelikle ortaokulların ıslaha muhtaç olduğunu, çünkü liselere geçen öğrencilerin ilk orada yetiştiğini belirtmiştir. Ayrıca liseleri idare eden üniversitelerin ıslaha muhtaç olduğunu, çünkü üniversite mezunlarının liselerde öğretmen olduğunu aktarmıştır. İşsiz aydın kesimin mevcudunun artması tehlikesine karşı liselerdeki öğrenci mevcutlarının azaldığına şükreder duruma gelindiğini söylemiştir. Memlekette aydın işsiz kesim çoğalacak, hükümetin başına dert açacak diye milletin cahil bırakılmayacağını söylemiştir. Ünen, bunun önüne geçmek için Maarif komisyonuna 9 maddelik bir kanun teklifi sunduğunu belirtmiştir. Lise açmanın da fabrika açmak gibi bazı şartlara bağlı olduğunu aktarmıştır. Bu konudaki bütün ümidinin umumî devlet plânına bağladığını vurgulamıştır.

Ünen, 7 Ocak 1949 tarihinde Yüksek Başkanlığa sunduğu yazısında, İstanbul'da Devlet Deniz Yolları gümrüklerindeki kara işçilerinin günde 16 saat çalıştırılmasına rağmen 3 küsur lira; ancak başlarındaki büro memurlarına daha fazla ücret verildiğini aktarmıştır. Bu durumun gerçek olup olmadığını Çalışma Bakanlığı tarafından yazılı olarak cevaplandırılmasını talep etmiştir.

Ünen, Yüksek Başkanlığa sunduğu 21 Kasım 1949 tarihli yazısında Millî Eğitim mensuplarının maaş ücret ve unvan durumları ile ilgili olarak; Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin ücretli olmalarının, diğer menşeli öğretmenlerle arasında bir ayrıma neden olduğunu söylemiştir. Aynı vazifeyi yapanlar arasındaki bu ayrımcılığın kaldırılmasının zamanı geldiğinden hükümetin konu ile ilgili ne gibi çalışmalar yaptığını sormuştur. Kaza gerekçesi ne olursa olsun bu öğretmenlerin üç ayda bir maaş almalarının uygulamada zararlı olduğunu söylemiştir. Fiilî hizmette bulunan her memur ve öğretmenin ücretlerini aydan aya almalarının hükümetçe de kabul edildiğini ve bu sebeple mevzuatın bu esasa göre değiştirilmesini istemiştir. Gezici Başöğretmenlerin gezi yevmiyelerinin bir buçuk liraya indirildiğini, dolayısıyla bu para ile at kiralanamayacağından vazifenin aksadığını aktarmıştır. Buna göre yevmiyelerin arttırılması veya teşkilâta değişiklik yapılması gerektiğini belirtmiştir. Vazife bakımından öğretmenlerden farklı iş görmeyen eğitimcilerin ücretlerinin az olduğunu belirten Ünen, bu zümrenin geçim derdinden kurtarılmasını ve ücretlerinin arttırılmasını istemiştir. Geçen sene kabul edilen bir kanunla bazı ilkökul öğretmenlerinin maaşlarında intibak temin edildiğini; ancak büyük bir kısmının bu hakkı elde edemediklerini aktarmıştır. Geçen yıl bütçe sebebiyle meydana gelen bu ikiliğin toplumsal adalet prensiplerine aykırı olduğunu belirterek meslek içinde yaratılmış olan bu ikiliğin bir an evvel giderilmesi gerektiğini belirtmiştir. Köylüler ile eğitimciler arasında öğrenci kaydı yüzünden sorunlar yaşandığını söyleyen Ünen, okulla aile arasındaki gerginliği önlemek için her yıl kayıt ve çifte eğitim imkânının olup olmadığını sormuştur. Vazife ve yetki bakımından farkları olmayan denetmenler ile müfettişlerin unvan ayrıcalıklarının psikolojik bir etkiyle ilköğretim denetlemesinde verim alınmadığını belirtmiştir. Bu ikiliği ortadan kaldırmak için unvanların birleştirilmesinde bir sorun olup olmadığını sormuştur.

Ünen, Yüksek Başkanlığa sunduğu 25 Şubat 1949 tarihli yazısında, gecikmiş olan Doğu kalkınmasının bugün ele alınmış olmasının takdire değer olduğunu söyleyerek bu durumun Batı'nın artık kalkınmaya ihtiyacı kalmadığı anlamına gelmediğini söylemiştir. Türkiye'nin, 63 vilâyete ayrıldığı halde, Cumhuriyet'in ilk hükümetleri tarafından haleflerine devir ve teslim muamelesi yapılırken yurt savunmasında öncelikli olan Çanakkale'nin L cetveline

alınmışçasına unutulduğunu söylemiştir. Savaşlarla tahrip edilen bu toprakların, kanunî mevzuata rağmen imar edilemediğini aktarmıştır. Şimendifer, fabrika ve Türkiye’nin bütün Boğaz ve körfezlerinde mevcut olan ara vapurlarından vazgeçildiğini söyleyen Ünen, İmparatorluk devrinde mevcut olan lise, iskele, köprü ve camilerin tamirinin; iadesinin ve ihyasının Cumhuriyet hükümetlerince ele alınmasını temenni ettiğini belirtmiştir. Muhterem Günaltay kabinesini, teslim aldığı 62 vilâyete; Çanakkale’yi, bu destani ili de eklemeye, bu topraklarda, hürriyet ve istiklâl yolunda verilen şehitlerin ruhlarını daha fazla sızlatmamaya davet etmiştir. İhmal edilmiş olan Çanakkale ve Edirne gibi illerin kalkınması için de bir prensip karara varılmasını yüksek Kamutayın takdirlerine arz etmiştir.

Ünen, 2 Şubat 1950 tarihinde Yüksek Başkanlığa sunduğu yazısında devlet dairelerinin birbirini takip ve taklit ederek birer matbaa aldıklarını aktarmıştır. Bunların Devlet bütçesinde önemli bir yer tuttuğunu ve makinelerine iyi bakılmadığını, idaresinde israfa kaçıldığını, dışarıdan da iş almak suretiyle özel matbaalarla rekabete giriştiklerini söylemiştir. Bu sebeple memleket matbaacılığının gelişmediğini ve işsiz kalan özel matbaaların masraflarını koruyabilmek için pahalı iş yapmak zorunda kaldıklarını ve dolayısıyla memleketin çok miktarda faydalı yayınlardan da mahrum bırakıldığını belirtmiştir. Hükümetin geçen sene Devlet Matbaaları’nın birleştirilmesine dair bir kanun getireceğini söylemesine rağmen bu tasarının neden geciktiğini sormuştur.

İskenderun Mareşal Çakmak Caddesi 56 numarada oturan Zeki Redifler isminde bir vatandaşın, İskenderun ilçesi dâhilindeki krom madenini arama ruhsatı için 1947 yılında müracaatta bulunduğunu söyleyen Ünen, Ekonomi Bakanlığı’ndan 50 ve 1/51 sayılı iki ruhsat alındığını, bu arama sahasını genişletmek için yeniden müracaatı üzerine Bakanlık tarafından “*Hatay ili sınırları içinde maden arama faaliyetlerinin askerlik bakımından mahzurlu görülmüş olduğundan...*” cevabı ile talebinin reddedildiğini söylemiştir. Buna rağmen aynı yılda bu sahalarda ruhsatının rakip firmalara verildiğini ve böylece askerî mahzurun maden sahasından değil, bu vatandaşın kendi şahsından doğmakta olduğunu vurgulamıştır. Vatandaşın konu ile ilgili soru sorup cevap alamadığını söyleyen Ünen, konunun Başbakanlık tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasını istemiştir. İki yıl önce Yüksek Meclise bir teftiş kanunu teklifi sunduğunu söyleyen Ünen, geçen sene hükümet temsilcisinin, hükümetin de iki aya kadar bir teftiş kanunu tasarısı getireceğini ifade etmesi üzerine içişleri komisyonunun bu teklif ve tasarının birlikte görüşülmesine karar verdiğini; ancak bir yıl geçtiği halde bu tasarının neden geciktiğini sormuştur.

Ünen, kürsü konuşmalarının bunlardan ibaret olmadığını ve bunların yanı sıra yaptığı görüşmeleri broşüre almadığını yazmıştır. Broşürde “Seçim Bölgeme Ait İşler” başlığı altında bazı yazışmalara yer verdiğini belirtmiştir. Ünen, Ekonomi Bakanlığı’na gönderdiği 11 Ekim 1947 tarihli yazısında köylünün kaputbezi, patiska ve basma istediğini belirtmiştir. Bazı köyler nüfus başına 125-120 santim bazdan aile başına beşer metre, bazı ilçelerde halkı ikiye ayırmışlar, ilk kontenjandan bir kısım halka vermiyorlar, diğerlerine nüfus başına üçer metre veriyorlar, gelecek kontenjanda da diğer kısmı halka üçer metre verilecekmiş, gibi çeşitli dağıtma tarzının dedikodulara sebep olduğunu dolayısıyla esaslı ve tek bir uygulamanın olması gerektiğini aktarmıştır. Verilen basma miktarının az olduğunu da ekleyen Ünen, nüfus başına 1,25 m’lik basmanın bir işe yaramadığı gibi aile başına da beş metrenin yeterli olmayacağını söylemiştir.

Bayramiç'in Türkmencil köyünün, bir kasaba kadar büyük olduğunu belirtmiş; buradaki bakkallardan biri bayi yapılırsa köylülerin kasabaya inmekten kurtulacaklarını aktarmıştır. Bayramiç Türkmencil köyünün dokuma pamuk ipliği istediğini; Çanakkale'de Ziraat Bankası'ndan başka banka olmadığını ve halkın diğer banka şubelerine de ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Çanakkale'de bir çimento fabrikası açılacağı haberinin bölgede büyük bir sevinç uyandırdığını, çünkü çimento darlığının devam ettiğini aktarmıştır. Bayramiç'te aylardan beri çimento beklendiğini, Ezine'de herkese ihtiyacının yarısı kadar çimento verilebildiğini, Bayramiç'in Pınarbaşı Köyü minaresi için çimento alınmadığını aktarmıştır. Bu fabrikanın Cumhuriyet hükümetinin kurulduğundan beri bu ilde ilk tesis olacağını belirtmiştir. Kireç ocaklarında 8 ton 4 lira iken özel idarenin 20 liradan aldığını ve halkın bundan şikayetçi olduğunu belirtmiştir. alıyormuş.

Halkın özellikle vesika usulünden oldukça şikâyetçi olduğunu ve bunların psikolojik etkilerinin de kendisini hayli düşündürdüğünü aktarmıştır.

Ünen, Tekel ve Gümrük Bakanlığı'na yazdığı 11 Ekim 1947 tarihli yazısında Çanakkale'de yaptığı inceleme gezisine dair görüşlerini aktarmıştır. Çanakkale'nin İtepe bucağı göçmenlerinin tütün ve afyon, Bayramiç'in Deliler, Karaköy, Çırpula, Tungurlu, Gedik köylerinin de tütün ekimi için izin istediklerini ve köylülerin sigarasının ucuzlatılmasını istediklerini aktarmıştır. Ünen'in 3 Nisan 1947 tarihli yazısına cevap olarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Behçet Uz, Çanakkale ilinin Yenice ilçesinin bazı bucaklarında frengili hasta sayısının fazla olması göz önüne alınarak, yalnız bucaklarda frengi tedavisiyle meşgul olmak üzere Engece'de açılan Frengi Tedavi Evi'nde civar köylerdeki halkın da tedavilerinin yapıldığını söylemiştir. Lâpseki ilçesinde de uzak köylerdeki frengili hastaların tedavilerinin ilçe merkezine gelmeden, kolaylıkla sağlanabilmesi için 1946 ve 1947 senelerinde gerekli ödeneklerin gönderildiğini aktarmıştır.

Çanakkale'de verem hastası istatistiklerinin yeniden incelendiğini ve mevcut kayıtlara göre bu ilde veremin yaygın bir durum göstermediği kanaatine varıldığını; ancak yine de bu hastalığın durumu hakkında Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü'nden yeniden bilgi istendiğini belirtmiştir. Ebe ve sağlık memurları temini kolay olmadığı için Çan ilçesinin personel ihtiyacının ilk imkânda sağlanacağını aktarmıştır.

Tarım Bakanı S. Erener ise Ünen'in 27 Mayıs 1947 tarihinde cevap olarak Çanakkale'nin dilek ve ihtiyaçları hakkında Bakanlığa sunulan raporun Orman Umum Müdürlüğü'nü ilgilendiren kısımları üzerinde yapılan incelemeler ve işlemler sonucunda, Etili bucak merkezinde ve köylerinde inşa edilecek okullar için ilgili makamların resmî müracaatları üzerine gerekli tomruğun Bayramiç işletmesince hazırlatıldığını; fakat şimdiye kadar işletmeden alınmadığını ve Bayramiç işletmesinin bu konuda idarî makamlarla yaptığı özel temaslar sonucunda adı geçen kerestelerin alınacağını belirtmiştir. Ayrıca Doğancılar köyündeki okul ihtiyacı için 34.380 metreküp kerestenin, mevcut olduğunu; fakat Doğancılar köyüne okul yapılmayacağı takdirde bu kerestenin civar köylülere verilmesi konusunun Bayramiç İşletme Müdürlüğüne; köyün bağlı bulunduğu Çan Kaymakamlığı'na yazılmış olduğunu ve alınacak cevaba göre işlem yapılacağını aktarmıştır.

Çan ilçesi köylerinde inşa edilecek okullar için orman işleri bakımından bağlı buldukları İşletme Müdürlükleri depolarında kerestenin mevcut olduğunu; ancak bu

kerestelerin işletmeden alınmadığını, teknik sebepler dolayısıyla bu ihtiyaçların müsait bulunan ormanlardan karşılandığını söylemiştir. Böylece köye âzami 15 kilometre mesafeyi geçmediği anlaşıldığından köylülerin, uzak yerlerden kereste verildiği yolundaki şikâyetlerine gerek olmadığını söylemiştir.

Köylünün her türlü araçlık ihtiyacı olan kerestenin, zati ihtiyaç gibi tarife bedelinin onda biri alınarak köylünün isteğine göre rampada hazır mal mevcutsa, bu mallardan kesme ve taşıma masraflarının da ayrıca alınmak suretiyle veya kesme, taşıma ücreti olmaksızın müsait ormanlardan kesilecek ağaçlar gösterilmek suretiyle temin edilmesi konusunda mahalli müdürlüğüne emir verildiğini aktarmıştır.

Lapseki’nin Beyçayırı bucağı Dışbudak Köyü’nde inşa edilecek okul için ihtiyaç duyulan kerestenin uzak yerden verildiği ve tüccarlara yakın yerlerden orman verildiği iddiası hakkında da Erener, köy okulunun kereste ihtiyacı için Lapseki kaymakamlığı aracılığıyla Çanakkale İşletme Müdürlüğü’ne müracaat etmişse de bu köy civarındaki ormanların mevcut amanejman plânlarına göre kereste verecek durumda olmadığı için ihtiyaçlarının kendilerine daha yakın bulunan Biga Orman İşletmesi tarafından karşılanması gerektiğini bildirdiğini ve Biga İşletmesine de bu konuda talimat verildiğini; tüccara bugünkü mevzuata göre orman verilmediğinden bu iddiaların da yersiz bulunduğunu aktarmıştır.

Ünen’in 9 Nisan 1947 tarihinde İnceleme ve Denetleme Kurulu’na yazdığı yazısına 16 Temmuz 1947 tarihinde cevap olarak İnceleme ve Denetleme Kurulu Başkanı yazdığı yazıda Tekeli ilgilendiren kısımla ilgili incelemenin yapıldığını ve Çanakkale bölgesinde yetişen Karasakız üzümünden kanyaklık şarap yapıldığını ve bu cins üzüm mahsulünün arttırılması için Tekel idaresince bağcılara kükürt, göztaşı dağıtımı gibi yardımların yapıldığını belirtmiştir. Elde edilen mahsulün bir kısmının kanyaklık imalinde kullanılmak üzere Tekirdağ Şarap Fabrikası’nca satın alındığını aktarmıştır.

Karasakız dâhil şaraplığa elverişli cinslerden satın alınan miktarın sene itibariyle alınan kilo bazında oranlarını belirtmiştir. Buna göre 1939 yılında 917.660; 1940 yılında 657.259; 1941 yılında 566.35; 1942 yılında 598.099; 1943 yılında 979.408; 1944 yılında 1.441.325; 1945 yılında 893.350 ve 1946 yılında 945.711 kilo olduğunu aktarmıştır.

Kanyaklık şarap imal etmek üzere bir fabrikanın tesisi konusunun incelendiğini ve sonuç olarak karasakız üzümünün hala kanyak tesisatı bulunan Tekirdağ şarap fabrikası için satın alındığını ve yapılan yardımlarla üretimin ancak bölgenin ihtiyacını karşılayabilecek miktarda olduğunun anlaşıldığını söylemiştir. Buna göre, kapasitesi Marmara ve Trakya bölgesi üzüm mahsulüne göre yayılmış bulunan Tekirdağ Şarap Fabrikası’nın yanında Çanakkale bölgesinde ayrıca bir şarap fabrikası kurulmasında ekonomik bir fayda görülemediğini bildirmiştir.

Çanakkale’ye çok yakın olarak İstanbul’da büyük bir sigara fabrikası bulunduğunu, bu sebeple adı geçen yerde ayrıca ikinci bir tütün fabrikası kurulmasının ekonomik açıdan uygun olmayacağını söylemiştir. Tekel idaresiyle ilgili bağcılara gerekli olan kükürdün zamanında verilmesine dair çalışmaların yapılmakta olduğunu ve bölgenin genel ihtiyacının Tarım Bakanlığına bağlı kurumlar tarafından temin edildiğini aktarmıştır.

Tekel İdaresince bu bölgede Amerikan çubuğunun verilmediğini ve bazı bölgelerde verilenlerin ise Tarım Bakanlığı kurumlarından temin edildiğini yazmıştır. Bu sebeple çubuk temini ve bunların aşılı olması konusunda Tarım Bakanlığı'nın ilgilendiğini belirtmiştir. Çanakkale'ye gönderilen av malzemesinden % 50 sinin il emrine tahsis edildiğini ve bu tahsislerden Eceabat ilçesinin de daima faydalandığını yazmıştır. Temmuz 1946-Nisan 1947 arasında geçen sürede 98 kilo barut, 278 kilo saçma ile kurşun, 35 paket av kovani, 11 paket tapa ve 100 kutu kapsülün gönderildiğini belirtmiştir. İlçede av malzemesi dağıtımının, ellerinde av tezkeresi bulunanlara verildiğini, diğer avcılarının bundan istifade edemedikleri için şikâyetle bulduklarını söylemiş; bunun üzerine tezkeresiz avcılara da tezkere aldırılarak ihtiyaçlarının karşılanması Balıkesir Başmüdürlüğü tarafından mahalli Tekel Müdürlüğü'ne bildirildiğini aktarmıştır. Bütün bunlarla beraber av malzemesi satışlarında kontenjan usulü 15/7/1945'den itibaren kaldırıldığı için bundan sonra bu gibi şikâyetlere gerek kalmayacağını belirtmiştir. Bu bölgede anason ekimi için Tekel İdaresi'nce isteyenlere tohum verildiğinde ve bakım için nakdî yardım yapıldığını belirtmiştir.

Ekim ve üretimin arttırılması matlup olduğundan ekicilerin talebi oranında bu yardımların yapılmasına ve arttırılmasına çalışılacağını bildirmiştir. Yenice ilçesinde 1939-1940 yıllarında 3437 sayılı kanunun 11. maddesine göre alınmış olan yerel sınırlama kararlarının, yapılan itirazlar üzerine mahallî İdare Heyetlerince kaldırıldığını aktarmıştır. İlçede ekim kısıtlamalarına sebep olacak yüksek miktarda akdamar hastalığı da bulunmadığından burada tütün ekimi için bir kısıtlamanın söz konusu olmadığını belirtmiştir. Lâpseki'nin Umurbey bucağında tütün ekim kabiliyetinin incelenmesi için saha ve mıntikalarda 1948 yılında deneme mahiyetinde tütün ekimine izin verileceğini bildirmiştir. İklim şartlarının tütün ekimine elverişli olmaması ve hala tütün ekimi yapılan yerlerden uzak bulunması göz önünde tutularak Çardak bucağında deneme ekimi yapılmasına gerek görülmediğini aktarmıştır.

Seyhan Milletvekili Bayındırlık Bakanı K. Gölek, Nurettin Ünen'e 10 Mayıs 1948 tarihli yazısında Çanakkale'nin 1/2000 ölçekli imar plânının şehircilik fen heyetince incelendiğini; 1/1000 ölçeklilerin de İller Bankası aracılığı ile yükleniciye yaptırılması için Belediye'nin harekete geçtiğinin öğrenildiğini bildirmiştir. Ulaştırma Bakanı ise Ünen'e cevaben Çanakkale'de 500'lük bir santralla, kurşun kablolu telefon şebekesinin kurulması için P.T.T idaresince hazırlanan 8 yıllık programa dâhil edildiğini bildirmiştir. Bütçe gereği malzeme tedarik edildikçe bu programın gerçekleştirilmesi için çalışıldığını, sırası gelince benzeri şehir ve kasabalara ait tesislerle buranın tesisatının da yapılacağını; ancak şimdilik mevcut tesisatla idare edilmesinin zorunlu olduğunu bildirmiştir.

Nurettin Ünen, 4 Nisan 1947 tarihli notlarında Çanakkale ilindeki camileri gezdiğini; Kilitbahir camiindeki minare yıkılmak üzere olduğunu ve Lâpseki camisinin yıllardan beri imamsız olduğunu yazmıştır. Hademeyi hayrata 9-10 lira gibi ücret verildiğini ve bu derece az bir ücretin dindar vatandaşları sıkıntıya soktuğunu yazmıştır. Bu gibi ücretlerin orantılı bir seviyeye çıkarılarak halkın ve müezzinlerin yaşadığı sıkıntıların önüne geçilmesinde faydalı olacağını belirtmiştir. Çan ilçesinde müezzin ücreti muhalif parti tarafından ele alındığını yazmıştır. Bu tatil döneminde bir il, beş ilçe, iki bucak ve sekiz köyde incelemelerde bulunduğunu yazan Ünen, Yüksek Bakanlığı ilgilendiren konulara ait görüşlerini aktarmıştır. Çanakkale'nin Orta Sanat Okulu ödeneğinin azlığından dolayı şikâyetçi olduğunu not

almıştır. Ezine ve Ayvacık’ın yakınında bulunan ucuz ve şirin bir kasaba olan Bayramiç’te bir ortaokul pansiyonuna özellikle köylülerin faydalanabilmesi için ihtiyaç duyulduğunu yazmıştır. Orada iken parti binasında açtığı pansiyonun idare edilemeyerek kapandığını belirtmiştir. Gelibolu Yarımadası’nda yabancıların abide ve mezarlıkları yanında Türk eserlerinin sönük kaldığını; turistik bir önemi olan bu bölgenin ihmal edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Kilitbahir her ne kadar köy ise de halkının daha çok balıkçı ve kayıkçı olması, emekli memurların fazla bulunması dolayısıyla buradaki okulun köy tertibine alınmasının doğru olmadığını yazmıştır. Bu köye karakol ve telefon verildiğini ve Çardak-Lâpseki-Kilitbahir’den Çanakkale ve Gelibolu ortaokullarına devam eden öğrenciler için Boğaz’da bir vapur seyrüsefer ettiği takdirde bu bölgenin daha fazla insan iskân edilebileceğini belirtmiştir. Bazı köylerde okul inşası için gereken kerestenin, 8-9 saat mesafeden verildiğini; Orman idaresinin bu işlerde kolaylık göstermesini Tarım Bakanı’ndan rica ettiğini yazmıştır. Çan ilçesinde Eğitim ücretlerinin üç aydan beri verilemediğini belirtmiştir. Çan’a bağlı Etili, Küçükü, Büyükpaşa, Küçüktepe köylerinin 1946 yılında okul kerestelerini köylerine naklettiklerini; fakat paralarını orman idaresine yatırmadıkları için işletmesine izin verilmediğini söylemişti. Bu kerestelerin işletilmesi ve bedelinin 1947 bütçesinden verilmesi konusunda il makamına yazı yazıldığını; fakat sonuç alınmadığını aktarmıştır. Orman idaresi, Milli Eğitim ve İdare makamlarının birbiriyle yazışma ve tartışmaları sonucunda inşaatın yarıda kalarak emek ve masrafların heba olmasını, kerestelerin çürümesini ve inşaatın gecikmesinin üzücü olduğunu belirtmiştir. İşlerin hızlı ve düzenli bir şekilde yapılması için vali ve kaymakamların yetkilerinin artırılması gerektiğini vurgulamıştır. Çan’ın Doğancılar köyünde 33 metre küp kerestenin iki seneden beri durduğunu ve çürüdüğünü; Orman idaresinin bu keresteleri geri almadığı gibi köyün başka ihtiyacında kullanılmasına da müsaade etmediğini aktarmıştır. Lâpseki’nin Suluca köyünde çocuk yaşta bir vekil öğretmen gördüğünü aktarmıştır. Lâpseki’de ortaokul yapılması istenen binayı gördüğünü; bu ilçede ortaokul açılmasının yerinde olacağını belirtmiştir. Lâpseki ve yarım saat mesafede bulunan Çardak’ın da bu okuldan faydalanacağını söylemiştir. Önümüzdeki öğretim yılı başında bu okula kadro verildiği takdirde halkın hükümete minnettar kalacağını yazmıştır. Ezine ortaokulu için vaat edilen ödeneğin bir an önce gönderilmesini, Çardak İlkokulunda lavabo olmadığını; gezdiği okulların hemen hepsinde sıraların bakımsız olduğunu; Truva’daki harabe ve mozaiklerin gündün güne bozulduğunu; Kilitbahir ilkokulunun yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu; Çanakkale müzesinin restorasyona ihtiyacı olduğunu; Lâpseki’nin Umurbey okulunun tamir edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bütün bunlara rağmen Eğitim işleri düzgün gittiğini ve halktan bir şikâyet gelmediğini söylemiştir. Öğretmenlerin en büyük arzusunun devlet bütçesine geçmek olduğunu ve konunun İçişleri ve Millî Eğitim Bakanlıklarına sunulduğunu yazmıştır.

Tarım Bakanı, Büyük Millet Meclisi’nin 11 Nisan 1947 tarihli özel kalem 1014 sayılı yazısına ek olarak Çanakkale’de Bakanlığı ilgilendiren dilek ve ihtiyaçlar hakkında sunulan raporun incelendiğini aktarmıştır. İnceleme sonucunda kükürtlerin zamanında gönderilmesi konusunda Ziraî Donatım Kurumu’na yazı yazıldığını; Amerika asma fidanlıklarında üretilen çubukların (İstanbul-Göztepe fidanlığı hariç) prensip olarak aşısız köklü olarak dağıtıldığını ve aşılı köklü çubuk isteyenlerin dağıtım döneminde beş kuruştan olmak üzere almalarının mümkün olduğunu yazmıştır. Domuz mücadelesi için lüzumlu av fişeği ve resmî silahlara ait

cephanenin zamanında gönderildiğini aktarmıştır. Eceabat'ta domuz avının dikkatle takip edildiğini şimdiye kadar 110 domuz öldürüldüğünü bundan böyle mücadeleye daha fazla hız verileceğini belirtmiştir. Eceabat'ta 4081 sayılı çiftçi mallarını koruma kanununun faaliyete geçirilmesi konusunda Çanakkale Valiliği'ne yazıldığını aktarmıştır. Yapılan teklifte ilgili uzmanlarca Yenice ilçesinin Thripsli bölgeler içine alındığını yazmıştır. Lâpseki Umurbey bucağında tütün ekimine izin verilmesi ve Yenice ilçesinde Akdamar hastalığı dolayısıyla verilen yasak kararının yeniden incelenmesi hakkında Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na yazı yazıldığını belirtmiştir.

Lâpseki bağcılarına uzun vadeli kredi verilmesi konusunda Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü'ne yazı yazıldığını; alınan cevapta "Bağcılara uzun vadeli kredi sağlama konusunun Genel Müdürlükçe incelenmekte bulunduğu, sonucunun Lâpseki ajanlığına da bildirileceğini ve krediye ihtiyacı olan bağcılarının genel mevzuatlarına göre gereken kredinin açılması işine önem verilmesi konusunda Yersel ajanlarına gereken talimatın verildiği" bildirdiklerini aktarmıştır. Lâpseki'nin Çardak köyünde tütün ekimine izin verilmesi konusunun yeniden incelenmesi hakkında Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na yazı yazıldığını belirtmiştir. Tütün, Haşhaş, Anason konuları üzerinde durulduğunu; Orman Genel Müdürlüğü'nü ilgilendiren kısımlar üzerinde gereken incelemelerin yapıldığını ve sonuçlandırıldığında bilgilendirme yapılacağını aktarmıştır.

Nurettin Ünen'in 11 Ekim 1947 tarihinde Yüksek Başkanlığa sunduğu yazısına Tarım Bakanı Cavit ORAL cevap olarak Çanakkale'nin Bakanlığı ilgilendiren dilek ve ihtiyaçları incelediğini bildirmiştir. Toprak kanununun uygulanmasında kadro ve ödenek imkânlarına göre en acil ihtiyaçların dikkate alındığını; çalışma programının, illerden alınan malûmat ve parti dileklerine göre düzenlendiğini; Çanakkale'de de ilk imkânda kanunun uygulanmasına geçileceğini belirtmiştir. Özel idare fidanlıklarına yardım yapılması için bütçe formüllerinin uygun olmadığını; aşılı çubukların kurumlarda az miktarda yetiştirildiğini ve fidanlık bölgesinin ihtiyacına bile yeterli gelmediğini bildirmiştir. Bununla beraber bir aşıcı kadrosunun verilmesi konusunun göz önünde tutulacağını aktarmıştır. Bayramiç ilçesinde Ziraî Donatım Kurumu'nca bir temsilciliğin oluşturulması için harekete geçildiğini belirtmiştir. Donatım Kurumu'nun elinde harman makinesi olmadığını; Ziraî Kombinalara ait Kasse marka iki tip harman makinesinin Donatım Adana deposunda satışa hazır olduğunu aktarmıştır. Bunların fiyatlarının 6790 ve 7300 lira olduğunu ve arzu edildiği takdirde bunlardan bir tanesinin bedeli ödenmek suretiyle Bayramiç ilçesine tahsis edilebileceğini bildirmiştir.

Hükümet programı gereğince Devlet Orman İşletmeleri'nin kömür imalinde bulunamayacağı için bu işin özel teşebbüs sahiplerine bırakıldığını belirtmiştir. Hükümet programı gereğince ormanlardan üretim ve taşınır malların tek fiyatla köylüye yaptırıldığını ve paralarının çalıştıkları yerlere gönderilerek kendilerine ödendiğini belirtmiştir. Bu işlerin müteahhitlere yaptırılmasının mümkün olmadığını aktarmıştır. Devlet Orman İşletmeleri'nin faaliyet alanının orman içine ve tomruk sınırına kadar olduğunu, dolayısıyla kereste üretim işinin özel teşebbüslere bırakıldığını; tomruk ve kereste satan ticarethanelerin bulunmadığı yerlerde orman idarelerinin perakende olarak halka satış yaptığını aktarmıştır. Orman hudutlarının tespiti için hâlâ 23 tahdit komisyonunun faaliyette bulunduğunu ve sıra geldiğinde Ezine ilçesinin tahdidine de başlanacağını bildirmiştir.

Nurettin Ünen'in 14 Mart 1949 tarihli Yüksek Başkanlığa sunduğu yazısına Tarım Bakanı Cavit ORAL cevap olarak Karabiga'daki yabancı zeytinliklerin ıslahı hakkındaki yazısına dair incelemelerin yapıldığını ve ilçedeki yabancı zeytinliklerin halka dağıtılmak üzere kısa bir zamanda tespitinin yapılması hakkında Çanakkale Valiliği'ne gerekli tebligatın yapıldığını bildirmiştir.

Ünen'in 5 Ocak 1949 tarihli yazısına cevap olarak Genel Müdür S. Haldun Tarhan, bu yıl içinde yeni bir tarzda oluşturulması düşünülen bayilikler acente niteliğinde olacağı için bunların şimdiki bayiliklerden farklı olarak iş göreceklerini ve P.T.T merkezlerinin yaptığı işlemleri aynen devam ettireceklerini bildirmiştir. Yeni oluşturulacak bu bayilikle Hamdibey bucağının haberleşme ihtiyacının karşılanacağını belirtmiştir.

Seyhan Milletvekili Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek de Ünen'e verdiği cevapta Ayvacık-Küçükkuyu-Edremit yolunun her ne kadar tasarı halinde bulunan devlet yolu programına alınmış olsa da esaslı bir surette bu yolun inşası için gerekli olan büyük bir ödeneğin Bakanlıkça ayrılmasının uygun görülmediğini belirtmiş; 1947 yılında gerek Balıkesir ve gerek Çanakkale illerine vazife verilerek halkın da yardımı sağlanmak ve Bakanlıkça da yapılan ufak bir yardım ile bu yol üzerinde blokajlı bir geçit yapılmasına başlandığını, 1948 yılında da yine aynı esas dâhilinde illere vazife verilmek ve halkın yardımını sağlanmak suretiyle bu geçidin ikmaline çalışılacağını bildirmiştir. Şarköy-Malkara yolunun inşasının 1941 yılında savaş sebebiyle durdurulduğunu ve hala bu durum önemini koruduğundan esaslı bir şekilde bu konu üzerinde çalışıldığını aktarmıştır.

Ünen'in 19 Kasım 1948 tarihli mektubuna karşılık Emin Erişirgil, 27 Ekim 1948 tarihli yazısında yapılan şikâyetlerle ilgili olarak Tekel'den kendisine verilen bilgiye göre Tekelce yaş üzüm alımlarının, diğer bölgelerin de üretim miktar ve olgunluk derece ve zamanları ile fabrikanın işleme durumunun göz önünde tutularak yapıldığını bildirmiştir. Diğer bölgelerde erken olgunlaşan Çanakkale üzümlerinin de öncelikli olarak satın alındığını aktarmıştır. Şarapları imkân dâhilinde ucuza mal etmek ve üretici malının ileriki yıllarda da daima değerini korumak amacıyla fiyatların piyasa değerlerine göre ayarlandığını aktarmıştır. Müşteriyi kaçırdıktan sonra yok pahasına üzüm almanın düşünülmendiğini ve hatta Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı'ndan Bakanlığa gönderilen bir mektupta özel şarap üreten kişilerin, idarenin düşük fiyat vermesini teşvik ettiklerini belirtmiştir. Dolayısıyla Tekel idaresinin zamanında ve henüz tüccar piyasada yer alırken piyasaya girdiğini aktarmıştır. Küflü veya tıkız sigaraların bayilere satılmaması, herhangi bir suretle bayilere satılmış olan işlenmiş malların tüketicinin eline geçmemesi için bayiler tarafından idare depolarına iade edilerek iyileriyle değiştirilmesi ve aynı zamanda müstehlik eline geçenlerin de bayiler tarafından iyileriyle değiştirilmesinin yönetmeliğe ait olduğunu aktarmıştır. Çanakkale'de küflü olduğu tespit edilen sigaraların derhal bayilerden toplattırılarak fabrikaya gönderilmesi için Balıkesir Başmüdürlüğü'ne Tekel Genel Müdürlüğü tarafında telefonla gerekli bilgilendirmenin yapıldığını belirtmiştir.

Türkiye İş Bankası A. Ş. Genel Müdürlüğü'nden S. Savaş ve S. Koray da Ünen'in İş Bankası'nın Çanakkale ve Biga'da birer şube açması hakkındaki altı ayrı yazısına karşılık, bankanın bazı bölgelerde şube açmak için karar aldığını; ancak bunları yavaş yavaş

uygulamaya koyacağını belirtmiştir. Tespit edilen bölgeler haricinde Çanakkale ve Biga hakkındaki teklifin de ileride dikkate alınacağını bildirmişlerdir.

Tahsin Banlıoğlu ise Çanakkale’de bu yıl Akşam Kız Sanat Okulu’nun açılması ile ilgili olarak Valiliğe gerekli tebligatın yapıldığını bildirmiştir. Ayrıca Çanakkale Erkek Orta Sanat Okulu’nun Enstitü’ye dönüştürülmesi için imkânlar elverdiği anda gereğinin yapılacağını belirtmiştir.

Ünen, “Seçim Bölgemdeki Gezilerim” başlığı altındaki notlarında, 20 Ocak tarihli Vatan ve Son Saat gazetelerinin bir liste yayınladığını yazmıştır. İnsanları Pekerist veya Uranist diye ayırdıklarını ve bunların seçim listesine giremeyeceklerini yazdıklarını aktarmıştır. Kendisinin asının da bu listede olduğunu belirtmiştir. Bu listenin hangi amaçla ve kimler tarafından yayımlandığını Tırpan gazetesinde yazdıklarını aktaran Ünen, dört yıl içinde yaptığı gezilerin bir listesini vermekte bir engel görmediğini belirtmiştir. Bütün köyleri dolaşmak istediğini; ancak köy yollarının bozukluğu ve bir ulaşım aracının olmaması sebebiyle bu köylerin çoğuna yürüyerek gittiğini vurgulamıştır. Köy yüzü görmeyen bazı şehirlilerin bu hareketi, gösteriş olarak gördüklerini söyleyen Ünen, gezdiği yerlere keçilerin bile zor tırmanacağını ve özellikle hiç kimsenin uğramadığı yerlere gittiğini aktarmıştır. Kendisinin bu hareketini, Türk köylüsünün takdirle karşıladığını ve kendisine “Gandi” ismini verdiğini yazmıştır.

Ünen, ilk gezisinin 1 Ekim 1946 tarihinde Gelibolu’ya, 3 Ekim 1946’da Bozcaada’ya, 5 Ekim 1946’da Geyikli’ye, Bergaz’a, ve Ezine’ye; 6 Ekim 1946’da Çan’a, Biga’ya ve Çavuşköy’e; 8 Ekim 1946’da İmroz’a, Zeytinli’ye; 13 Ekim 1946’da Çanakkale’ye; 14 Ekim 1946’da İzmit’e olduğunu ve daha sonra Ankara’ya döndüğünü belirtmiştir. Bu geziler hakkındaki görüşlerini hatıra olarak ayrıca yayınlayacağını aktaran Ünen, 20 Ekim 1946’da da Çankırı’ya; 18 Mart 1947’de Gölcük’e; 21 Mart 1947’de de İstanbul’da olduğunu aktarmıştır. 22 Mart 1947’de Çanakkale’den Eceabad’a geçtiğini; 23 Mart 1947’de Kilitbahir’den Çanakkale’ye döndüğünü; 27 Mart 1947’de Karacaören, Özbek, Yapıldak, Umurbey, Kemikalan, Suluca, Lâpseki ve Çardak’ta olduğunu yazmıştır. 28 Mart 1947’de Gelibolu, 29 Mart’ta Çanakkale’de olduğunu; 30 Mart’ta İstanbul’a döndüğünü aktarmıştır. 4 Temmuz’da İstanbul’dan hareket ederek, 5 Temmuz’da Babakale’ye geldiğini; 6-7-8-9-10 Temmuz’da Gülpınar, Kocaköy, Bademli, Koyunevi, Balaban, Bektaş, Koraba, Berga Paşaköy, Behram, Büyükkusun, Kozlu Sazlı, Kayalar, Hüseyin Fakı, Demirci, Arıklı, Nusratlı, Büyükçetmi, Küçükkuzu, Ayvacık’ı ziyaret ettiğini belirtmiştir. 24.9.1947’de Çanakkale’de; 25.9.1947’de İntepe, Ezine, Bayramiç, 27.9.1947’te Ağaçköy, Pınarbaşı, Kutluaba, 28.9.1947’de Kızıltepe, Türkmenli, Nerajler, Yakşıeli, Bayramiç. 4.10.1947’de Ezine, Çanakkale, 6.10.1947’de Çan, Yenice. Balya, Balıkesir, Susurluk, Kemalpaşa, İnegöl, Pazarcık, Bursa, Eskişehir. 1.10.1947’de Ankara; 17.8.1948’de Çanakkale’de; 18.8.1948’de Kepez, Lapseki; 20.8.1948’de Umurbey Gökköy, 22.8.1948’de Bergaz, Kangırlı, Kızıltepe, Yapıldak, 23.8.1948’de Kocaviran, 6.8.1948’de Çanakkale’de; 25.9.1948’de Çanakkale, 26.9.1948’de Çanakalan, Okçular, Kusköy, Çanakkale, Gelibolu, 29.9.1948’de İstanbul’da; 18.7.1949’da Bandırma, Balıkesir, 19.7.1949’da Boyanlar Suuçtu, Çırpılar, Koruköy, Pazar, 20.7.1949’da Aravacık, Haydaroba, Engece, 21.7.1949’da Karabey, Hamdibey Kalkımı, Akçakoyun, Balıkesir; 4.9.1949’da Gelibolu, Çardak, Mecidiye, Hacıömerler, Adatepe, 5.9.1949 Şevketiye, Alpagut, Güreci, Dişbudak, 6.9.1949’da Doğandere, Beyanlar, Çataltepe,

Beşçayırı, Karamusalar, Eçialan, 7.9.949'da Dondurma, Kocadaf, 8.9.949'da İlyasağa, Çavuşköy, Çan, Bahkesir'de olduğunu ifade etmiştir.

Bu geziler sırasında görüp duyduklarını mektupla, telefonla bizzat Bakanlıklara anlattığını söyleyen Ünen, en küçük meseleleri dahi kürsüye taşıyarak veya gazeteye yazarak bazı sorunların çözüldüğünü aktarmıştır. Liselerin açıldığını; Ezine ortaokuluna yardım sağlandığını; Lâpseki ortaokulunu resmi kadroya alındığını; Çanakkale iskelesinin tamir edildiğini; bazı yollara ödenek sağlandığını; Yenice'nin ve bazı yerlerin tütün sorununun çözüldüğünü; domuz mücadelesini ve adalara gümrüksüz satışının temin edildiğini; adalara bağ çubuğunun gönderildiğini belirtmiştir. Bunların yanı sıra yaptıramadığı işlerin de olduğunu vurgulamıştır.

Ünen, 18 Mart Zaferi dolayısıyla yaptığı konuşmasını da beyannameye şu şekilde eklemiştir:

“Aziz vatandaşlarım:

Çanakkale Boğazı'ndan geçen her yolcu bu kıyılardaki sırtlarda, Türk'ün kan ile yazdığı bir tarih görür.

18 Mart 1915.

Bugün yıldönümünü kutladığımız bu tarihte, Mitoioji'nin Hellespont, Leandır'ın Dardanel adını taktığı Akdeniz Boğazı'nın başından geçen macera yanda Bakır-Tunç devirlerinden, Hero-Leandr masallarına kadar geçen ahir sergüzeşt bir çocuk oyunu kalmıştı.

Şerhasın milyonluk ordularım karşıya geçirmek için, yüzlerce gemiden kurulan köprüler, 18 Mart'ta Boğaza saldıran çelik devlerden birleşik donanma yanında bir çocuk oyuncağı kalmıştı.

O günün düşmanı, Boğazda masalların gerçekleştiğini gerçeklerin efsaneleştiğini, bu Boğazın, yurdun değil: Yurt savunmamızın sınırı olduğunu tutmuştu.

İşte bu savaşta, Çanakkale'nin her karış toprağı bir siper her siperi şanlar destan oldu.

İşte bugün, Çanakkale'de, her basılan yerde perileşen, semalarının her varışında Tanrılaşan kahramanların hatırası yaşıyor.

Aziz dinleyicilerim.

Boğazın ağzını geniş görenler, boğumlarının darlığını hesaba katmadan geçeriz sandılar. Tarihçe müsellemler olan aziz ve imanımızı unutan, tabyalarımızın köhneliğine, bataryalarımızın kifayetsizliğine, İtalya ve Balkan harplerindeki yıpranışımıza aklanarak bütün güçleriyle, en son hızlarıyla saldırdılar.

Bu onlar için bir zaruretti. Birinci cihan harbinin aldığı istikamet bunu gerektiriyordu. Zira bu hücum neticesinde, Süveyş'ten ve Kafkas'tan Türk kuvvetleri kısmen çekilecek, Boğaza gelecek bu suretle İngilizler ve Ruslar baskıdan kurtulacak, Ruslara Boğazlar yoluyla malzeme gönderilip ham madde alınabilecek, Ruslar bu suretle Almanları meşgul edebileceğinden Fransa kurtulacaktı.

Onların emelleri bu idi. Amma, bu milletin de bir kutsal hakkı vardı, Hürriyet ve istiklâl.. Onlar stratejik bir düşünce ile saldırdılar. Biz, hayat endişesiyle savunduk. Biz kazandık. Çünkü dâvamız haklı.

Üçüncü Selim'in bütün gayretlerine rağmen, muhafızların gafletinden faydalanarak boğazı aşan ve başarısızlıkla dönen İngiliz donanmasına bağlı bir subay, hatıratına şunu kaydetmişti:

- Çok şükür bu meş'um Boğaz'dan çıkabildik. Doğrusu ucuz kurtulduk.”

Bu filoyu boğazın dışında karşılayan Rus Amiralinin, yeniden taarruz teklifine karşı da, İngiliz Amirali de şöyle demişti:

“- İngilizlerin muvaffak olamadıkları yerde, başkaları muvaffak olamaz.”

İşte muhterem vatandaşlarım, düşman, kendi cedlerinin, tarihe mal olan bu tecrübelerini, beyhude tekrara yeltendi. Nelson'un “İstihkâma taarruz eden gemici değildir” prensibini çiğnemek suretiyle asırların tecrübesini inkâr etti.

Petroların, Katerinaların, Boğazlara uzanan parmaklarının, asırlardan beri bir santim olsun, uzayamadığının farkına varamadılar.

Orhan Gazilerden, İkinci Abdülhamitlere, en muhteşem bakanlardan, er beceriksizine kadar. Boğazın tahkim ve takviyesine çalıştıklarını, istiklâlimizin muhafazası Boğazların korunmasıyla mümkün olacağına, her Türk'ün iman ettiğini, bir anda unutuverdiler.

Selçuk feodalitelerinden, Süleyman Paşalara, haçlı seferlerinden, 17. yüzyıla kadar, Türk cengâverlerinin attıkları karşılıklı gülleleri üzerinde öpüştüren bu Boğaz, Rusların Karadeniz'e inmeleri, Romanya ve Bulgaristan'ın doğusuyla, milletlerarası bir konu olabilmişse, bunun insanlık ülküsün” dayanan bir diğergâmlığın neticesi olarak kabul etmek gerekmez miydi?

Lâkin düşman bunu zaafımıza hamletti. Boğaza saldırmakla, şark meselesinin en önemli bir maddesini “halledeceğim” sandı. Birkaç aylık denemeleri, filoların ilerleyip gerilemeleri, ümitlerini büsbütün arttırdı. Öyle bir hal aldı ki, Karadeniz'den saldırarak müttefiklerine yardım etmesi gerektiği halde, bundan kaçınan Rusya bile, kendisine vaadedilen İstanbul'daki Ayasofya mahallesinin işgalini, Papa ise, Ayasofya'da bir katolik âyini yapılmasını istedi. İstanbul'daki balkonlar, yabancılar tarafından, müttefikleri selâmlamak üzere kiralandı. Zaferden o kadar emindiler ki, Türkiye'yi paylaşma projelerine başladılar. Bunda haklıydılar. Zira Boğazların zorla işgali, Türkiye'nin ölümü demektir. Yalnız, vatan mahvolmadıkça, Boğazların açılmayacağı unutulmuştu.

Sayın dinleyicilerim.

İşte, bu ümit ve neşe ile: 18 Martta, saat 8,15 de Amiral forsunun işaretiyle üç grup halinde, ilerleyen düşman donanması, son ve kâfi hücumuna erişti. Günün muhtelif saatlerinde, korkunç heybetleriyle saldıran bu filolar cılız, fakat iman dolu bataryalarımızın ateşine dayanamayıp sıvıştı.

Sona kalan birkaç çelik dev de askerleriyle beraber, Boğazın efsanevi sularına dalarken, tozdan, dumandan görünmeyen ve cehennemî bir hal alan Çanakkale ufuklarını siperlerinden

haklı bir sevinçle fırlayan Türk askerlerinin Allah, Allah sesleri çınlattı... Her biri Hektörleri, Aşilleri kışkırtan bu kahramanların isimleri sayılamaz. Çünkü her biri, bir diğerinden daha üstün kahramandı.

Aziz vatandaşlarım,

Düşman bugün yenilmiş, fakat inadı zedelenmemişti. Bir de karadan ihraç ve donanmayı takviye ile Boğazı geçmiye savaştılar. Lâkin yine aynı akıbete ulaştılar. Boğaz, ancak, bir anlaşmanın, Mondros mütarekesinin, meş'um bir maddesiyle geçilebildi. Böylece, Boğazlatın, ya gafletlerle veya bir muahede ile aşılabileceği hakikati, bir defa daha tecelli etmiş oldu.

General Hamilton'u, bu muharebeler sonunda, "Çanakkale öyle bir cevizdir ki, onu odanızdaki haritalardan keşfedemezsiniz." sözü Türk savunma kudretini teyit ve tasdik için, tarihe basılmış bir mühürdür. Onu kazımaya yeltenecek gafiller bulunacak mı? Bilinemez. Bilinmesi gereken hakikat şudur:

Boğazlara sulanacak kim olursa olsun, her fani gibi, onun sularına gömülecektir. Bu andımız, İstiklâl ve hürriyet dâvamızın en kutsal parolasıdır.

Aziz şehitler.. Müsterih olunuz. Şanlı gaziler.. Torunlarınıza güveniniz. Türklerin Boğazlardaki savunmaları, geçmişte olduğu gibi, gelecekte de sadece büyük dünya savaşlarının akışım değiştirecek, fakat bu milletin, kanınızla yazılan kaderi, asla değiştirilemeyecektir.

1/3/1948: Ankara

Nurettin Ünen

Çanakkale Milletvekili"

"Suiistimallere Son Verebilmek İçin" başlığı altında Ünen, Halk Partisi Meclis Grubu'nun dün Faik Ahmet Barutçu'nun başkanlığında toplandığını ve toplantının 1940'dan 1949'a kadar olan aşırı hareketler karşısında hükümetin ne gibi tedbirler aldığına dair verilen takrirle başladığını aktarmıştır. Bundan sonraki oturumda tartışılan irtişa, irtikâp, ihtilas, sui idare, ve suiistimal hakkında komisyonun hazırlamış olduğu raporun incelenmesine geçildiğini söyleyen Ünen, gruptaki tartışmalara göre, memurların topyekun mal beyanına tâbi tutulmalarının doğru görülmediğini belirtmiştir.

Nurettin Ünen, suiistimalle mücadele hakkındaki bu raporun iki önemli noktayı içinde bulundurması gerektiğini söylemiştir.

1- Devlet dairelerine ne şekilde memur alınmalıdır?

2- Devlet işleri nasıl murakabe edilmelidir?

Konu ile ilgili birinci maddenin unutulduğunu, ikinci madde için de radikal ve pratik tedbirlerin tamamen alınmadığını belirtmiştir. Ünen, memur alma konusu üzerinde durarak daha önce 46 maddelik bir müfettişlik kanununu Meclise sunduğunu söylemiştir. Teftiş kanununun, hükümetten gelmesinin beklendiğini, kendisinin ise bu görüşü desteklemediğini

aktarmıştır. Hükümetin “Ey Meclis siz beni bu şekilde murakabe edin” diyerek bir tasan ile yol göstermesini oldukça garip bulduğunu söylemiştir. Teftiş işlerinin âmme vicdanında güvenlik yaratabilmesi için teftiş teşkilâtının tek olması gerektiğini vurgulamıştır.

“Mecliste Dün Görüşülen Meseleler” başlığı altında ise Ünen, Ankara Hukuk Fakültesi sınav yönetmeliğinin yeniden düzenlendiğini ve bu düzenleme ile yönetmeliğe öğrencilerin bütün derslerden bir jüri huzurunda bir günde sınav olmaları şartı koyulduğunu belirtmiştir. Bu karara, fakülte öğrencilerinin 1000 imzalı bir dilekçe ile itiraz ederek Meclise başvurduklarını söylemiştir. Sonuçta öğrencilerin ileri sürdüğü hakkın, geçici dilekçe komisyonunca kabul edildiğini; yeni sınav yönetmeliğinin birinci sınıfa, eski sınav yönetmeliğinin de üçüncü ve dördüncü sınıflara uygulanmasının kararlaştırıldığını aktarmıştır. İlk olarak kürsüye gelen geçici komisyon sözcüsü Neşet Akkor’un, bu konuda açıklamalarda bulunduğunu söylemiştir. Emin Soysal ve İhsan Olgun’un, geçici komisyonun bu karara karşı çıktıklarını, bunun Üniversite özerkliğine bir tecavüz olduğunu ve buna asla haklarının olmadığını söylediklerini aktarmıştır. Bunun için Millî Eğitim Bakanlığı’nın bu işi yeniden incelemesini talep ettiklerini belirtmiştir. Nurettin Ünen, dilekçe komisyonunun kendisine verilen 1000 imzalı dilekçeyi incelediğini ve karar almadan önce bu konuyu üniversitelerarası kurul tarafından incelenmesinin daha uygun olduğunu; hazır bulunan Millî Eğitim Bakanı’nın da bunu yapacağına dair söz verdiğini söylemiştir. Fakat kurulun gündeminde bu mesele yer almayınca, komisyonun harekete geçmeğe mecbur kaldığını aktarmıştır. Komisyonun da yalnız kazanılmış hak noktasından hareket ettiğini ve Üniversiteler kanununa tecavüz edilmediğini söylediğini belirtmiştir. Tekrar kürsüye gelen Emin Soysal fikrinde ısrar ettiği; Vedat Dicleli, Hukuk Fakültesi’nde hocalık yaptığı için meseleyi aydınlatabileceğini söyleyerek, yeni imtihan yönetmeliğinin, dünyanın her yerinde uygulanan sisteme uygun olduğunu anlatarak, öğrenci ile hoca arasında bilgi alıp verme metodlarının Mecliste görüşülmesinin doğru olmayacağını söylemiştir. Suud Kemal Yetkin’in, Komisyonun bu kararının, Millî Eğitim komisyonunda da görüşülmesini teklif ettiğini; Feridun Fikri Düşünsel’in de bu teklifi oylamaya koyduğunu ancak kabul edilmediğini belirtmiştir. Bayındırlık Bakanı’nın Çanakkale’de büyük vapurların yanaşabilecekleri bir iskele yaptıracağını vadettiğini; Meclis Reisi Kâzım Karabekir’in de vaadin yerine getirilmesine şahsen çalışacağını söylediğini aktarmıştır. Ancak bu sene de yapılamayacağını Bayındırlık Bakanı kürsüden bildirince taktir sahibi Nurettin Ünen, “Karabekir ve Halid Nazmi öldüler; bizim iskele de suya düştü galiba!” demiştir.

Çanakkale Milletvekili Nurettin Ünen, 29 Teftiş kurulunun birleştirilmesi hakkında bir kanun tasarısı teklifinde bulunmuş ve bu teklifin gerekçesinde, memlekette 29 teftiş kurulu ve 821 müfettiş ve yardımcı bulunduğu belirterek beş yıldan beri hiç teftiş görmemiş 3.317 birlik bulunduğunu ve teftiş işinin tek elden idaresinin daha faydalı olacağı ileri sürmüştür.

Neticede kanun teklifi, reddedilmemekle beraber, şöyle bir gerekçe ile görüşülmesi geriye bırakılmıştır: “Hükümet, Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu kararı mucibince üç ay içinde yeni bir teftiş kanunu hazırlamağa esasen mecburdur. Üç ay dolmak ve tasarı da her halde gelmek üzeredir. Bu hükümler de, onunla birlikte görüşülmelidir.”

Dil-Tarih ve Coğrafya fakültesindeki sol temayüllü hocalar meselesinin, Meclis Millî Eğitim Komisyonunda tartışmalara yol açtığını belirten Ünen, Bazı Milletvekilleri’nin Dil-

Tarih ve Coğrafya fakültesinin derhal lağvını teklif ettiklerini söylemiştir. Ankara ve İstanbul Üniversiteleri Rektörleri ile Siyasal Bilgiler Okulu Dekanı da bulunduğu toplantıda bu tartışmaya, Üniversiteler Kanunu’nun 46. maddesinin D fıkrasının tefsirine ait hükümet teklifinin sebep olduğunu aktarmıştır.

Öğrencilere solcu fikirler aşıladıkları ileri sürüldüğünden Dil-Tarih ve Coğrafya fakültesindeki bazı hocalar hakkında Senato tarafından yapılmış olan inceleme sonunda bu tefsir teklifinin Meclise getirilmesine gerek görüldüğünü söylemiştir. 46. maddenin, zararlı hareketlerde bulunan hocalar hakkında Senato tarafından alınabilecek kararlara ait olduğunu; ancak söz konusu üç hocanın solcu olması hâdisesinin, öncelikle zararlı olup olmadığının incelenmesi gerektiğini söylemiştir.

Dr. Fahri Kurtuluş ve Emin Soysal’ın söz alarak bu üç hocanın hâlâ komünist tahrikatı yapmakta olduklarını ileri sürdüklerini ve buna dair örnekler verdiklerini aktarmıştır. Fuat Köprülü ve Tahsin Banguoğlu’nun da Üniversite Senatosu’nun yedi aydan beri bu mesele hakkında bir çözüm bulamadığını aktardıklarını belirtmiştir. Ankara ve İstanbul üniversiteleri rektörleri ile Zeki Mesut Arslan’ın bu mesele üzerindeki beyanlarının, komisyonu tatmin etmediğini söyleyen Ünen, Emin Soysal’ın bazı arkadaşlarıyla birlikte bu fakültenin derhal lağvını ve yeniden kurulmasını teklif ettiğini aktarmıştır. Dr. Fahri Kurtuluş’un da Atatürk’e hürmeten Fakülte’nin isminin değiştirilmesini doğru bulmadığını söylediğini aktarmıştır.

Nurettin Ünen, bu fakülleden mezun olduğunu, bununla da gurur duyduğunu, üç profesörün hatası ve senatonun liyakatsizliği yüzünden bir fakültenin kapanmasını doğru bulmadığını ve ortada bir suç varsa, karşılayacak kanunların da mevcut olduğunu aktarmıştır. Asıl meselenin senatoyu harekete geçirecek bir tesisin vücuda getirilmesi olduğunu belirterek bir cemiyet içinde ayrıcalık ve özerkliğin sahibi ile kurumların da kanunî takibattan kurtulamayacağını söylemiş; hükümetin bu konuda kanunî yetkisinin bulunduğunu aktarmıştır.

Uzun görüşmelerden sonra meselenin, 5 kişilik bir tâli komisyona devredildiğini söylemiştir. Komisyonun bugünkü toplantısında, Milli Eğitim Bakanı’nın, görüşmelerin gizli oturum halinde yapılması önerinde bulunduğunu; ancak kabul edilmeyerek açık oturum halinde görüşüldüğünü aktarmıştır.

M. Faruk Gürtunca, 27 Ocak 1949 tarihli Hergün gazetesindeki yazısında İktisat kongresi dolayısıyla hükümete bazı sorular soran Çanakkale Milletvekili Nurettin Ünen ile bazı Milletvekillerinin, bu manalı konuşmalarına şahit olduğunu ve düne kadar mebusun, sonra saylav kelimesinin “Milletvekili” ne çevrildiğini bir dil devrimi olarak kabul edildiğini; ancak Nurettin Ünen’in söylediğine göre aralarında dağlar kadar fark olduğunu söylemiştir. Gürtunca, Nurettin Ünen’i çok kere, elinde kalem, kâğıt kongrelerde, millet işleri ile ilgilenirken; iktisat kongresinde de bir koltuğa çekilmiş, not alırken görüldüğünü belirtmiştir. Nurettin Ünen’in, millet dertleriyle çok ilgilendiği için kürsüde söylediği sözlerin “mebus sözü değil halkın sözü” olduğuna inandığını söylemiştir. Buna göre, Nurettin Ünen’in partilerin merkez adaylarını, liste icabı seçilmiş olduklarını söyleyerek onlara “mebus...” dediğini; şehir ve kasabaların isteği üzerine gösterilen adayların millet bağrından gelen bir dilekle yapılan seçimi ise esas seçim kabul ederek, onlara da (Milletvekili) vafını verdiğini söylemiştir.

Akıl erdiremediği tartışmalarından birinin de milletvekillerini Çanakkale sayılabının bir takım sınıflara ayırması konusu olduğunu belirtmiştir. Nurettin Ünen'in sürekli kendini küçük görme veya alçak gönüllü olma çabasında olduğunu vurgulamıştır. Millet tarafından seçilmiş olmasına rağmen Ünen'in, bu vaziyet içinde ve hiç bir direktif olmadan Millet Meclisi'ne arz edeceği soruda, kendisine ve kendi gibi alçakgönüllü insanlara önem verilmeyeceğini düşündüğünü ileri sürmüştür. Çanakkale Sayılabı'nın inancına göre, parti kavgaları son zamanlarda şiddetlendiğini belirtmiştir. Bunlarla uğraşmaktan memleket işleri ile uğraşmağa vakit bulunmadığını söylemenin Ünen'de değil birinci sınıf mebuslara düştüğünü vurgulamıştır. Yine Çanakkale sayılabına göre, Bakanların gittikçe artan soru önergelerden dolayı şikâyet ettiklerini söylemiştir.

Eski bir tarih hocasının, tarih çağlarını devrelere ayırır gibi Milletvekillerini sınıflara neden ayırdığını sorgulamıştır. Nurettin Ünen'e hocalığın başka, politikanın başka olduğunu söylemiştir. 3 yıldır, siyaset alanında birçok oyunun döndüğünü ve Ünen'in bunları fark edemediğini belirtmiştir. Doğada bazı olayların hızla değişim gösterdiğini söyleyen Gürtunca, Cemiyet içinde de değişikliğin toplumsal düzen sağlanırsa İhtilâl adını alacağını belirtmiştir. Bundan uzak bir gelişmenin ise zaman gerektiren inkılâplar olduğunu; zamanlı inkılâpları takip eden memleketlerde zihniyetin yıkılması için mutlaka ve mutlaka beklemek gerektiğini aktarmıştı. Milletvekilliğinin adı üstünde olduğu halde, bir memuriyet, bir tayin sanılarak millet işlerinin daima geriye bırakıldığını söylemiştir. Bir belediye memurunun, nahiye müdürünün, kaymakamın bazı sorumluluk gerektiren işlerinin Milletvekilleri tarafından takip edilmesinde bir suç bulunmadığını söylemiştir. Anadolu'da, verimsiz topraklar içinde mahsul alamayan bir köye, ne gibi zahire yardımı yapıldığı Millet Meclisi huzurunda sorulabileceğini ve haksızlığa uğrayan, toprağı veya bağı, zeytinliğı elinden kanuna aykırı olarak alınan vatandaşın hakkını Millet Meclisi kürsüsünde savunmanın suç olmadığını aktarmıştır. Çünkü Büyük Millet Meclisi konuşmalarında bu zihniyetle ilgili birinci izlenimin milletten en küçük ferdinin bile hakkının, Büyük Millet Meclisinde müdafaası için yer bulabileceğı olduğunu söylemiştir. Eskişehir'de kömürün iyi dağıtılamaması, Trabzon'un balık avcılığı hakkındaki genel meselelerden sonra Çanakkale Milletvekili Nureddin Ünen'in sorularının, Büyük Kamutay'da yeni bir zihniyetin tecellisini gösterdiğini söylemiştir. Millet fertlerinin kaybolan hakkını büyük kürsüde aramak. Şimdiye kadar vatandaşın hakkı büyük kürsüde sorulmadığı için vatandaşların hakkını arayamayacak hale geldiğini söyleyen Gürtunca, Çanakkale Milletvekili Ünen'in seçmenlerinin hakkını aramasını ve zararın giderilmesi için sorumluların cezalandırılmasını istediğini desteklemiştir.

Ünen'in meclise taşıdığı sorunların Çanakkale dışında başka bölgelerde de yaşandığını aktarmıştır. Bu konuların Millet Meclisi'nde açıklanarak millete vatandaş haklarının takip edildiğini göstermek gerektiğini söylemiştir. Ünen'in "Türk köylüsünün toprağı kanunsuz olarak veya kanunda açık kapı bularak elde edenler ve memurların da bunlara tavassutu, maddî ihtirasların en âdisi, en iğrencidir." Sözlerine karşı Gürtunca, bazı ateşli hatiplerin, yürek ateşlerinin bir yalazı halinde etrafı sarmasını istediklerini söylemiş; bu yalazın boşlukta uçup gidince Behçet Kemal Çağlar da olduğu gibi, inanç kaybolması halinde tecelli ettiğini aktarmıştır. Eski zihniyetle yapılan mücadelenin kaybedildiğini; öte yanda tahtayı azar azar yontan, fakat önünde talaşın yükseldiğini gören bir keserci sabrıyla, Nureddin Ünen örneğindeki gibi mütevazı, kendini hiçe sayan Milletvekillerinin eski zihniyeti balyozvari

darbelerle yıktığını söylemiştir. Eski zihniyet ile yeni zihniyet mücadelesinden “vatan ve millet selâmeti” doğacağına inandığını aktarmıştır.

Ünen, 27 Aralık 1948 tarihli yazısında öğretmenlere hitaben 20 yıllık meslek hayatının yarısını ilkokul öğretmenliklerinde ve tek okullu köylerde geçirdiğini söylemiştir. Dolayısıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin öğretilere en yakın üyesi olmakla gurur duyduğunu aktarmıştı. Öğretmenlerin kutsallığını, katlanılan fedakârlıkları bizzat kendi nefsinde, kendi şahsında deneyimlediğini ve hâlâ bu duyguyla yaşayan biri olduğunu belirtmiştir. Ünen, hayatının sonuna kadar bir idealist olarak yaşamayı bir prensip olarak benimsediğini vurgulamıştır. En büyük ilham kaynağının geceleri köy kahvelerinde yorgun vücutlarını peykelere seren ve isteksiz yarenliklerle sabahı düşünen köylünün ıstıraplı ve neşeli bakışları olduğunu söylemiştir.

Ünen, 20 milyon Türk'ün, 15 milyon köylü demek olduğunu ve köylüye hizmetin, millete hizmet demek olduğunu belirtmiştir. İstikbali, istiklâli ve inancı köylünün refah ve mutluluğunda aramak gerektiğini vurgulamıştır. Bu sebeple köy öğretmenlerinin köylünün lideri ve liderlerin en asili olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenlerin, Türk köylüsünü uyandıracak yegâne kişi olduğunu ve bu sebeple devletin öğretmenleri bir kıymet olarak tanınması gerektiğini vurgulamıştı. Öğretmenlerdeki alçak gönüllüğün güçsüzlükten değil, meslekî bir onurdan kaynaklandığını söylemiştir. Dehaların cemiyetlere şekil verebileceğini; fakat o şekli yaşatmak için sessiz kahramanlar olan öğretmenlere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin kuvvet ve kudretini küçümseyen bir devletin hiçbir işte, başarılı olamayacağını aktarmıştır. Öğretmenlik mesleğine hizmet edenlerin köylüye ve dolayısıyla millete hizmet etmiş olacaklarını vurgulamıştır. Ünen, şu an öğretmen olmasa da bu mesleğe hizmet edebilecek durumda olduğunu söylemişti. Öğretmenlere seslenerek kendisinden neler istediklerini ve neler beklediklerini sormuştur. Ünen, memleket menfaatlerini partilerden üstün tuttuğunu belirterek kendisinin sadece daha yetkili bir öğretmen olarak tanınmasını istemiştir. Köy öğretmeniye bulunmuş yerlerde satış ve üretim kooperatifleri kurdurarak köylüyü düzenbazlardan, kötü niyetli memurların şerrinden kurtardığını; öğretmen yardımcısı olan tarım, sağlık, memurlarının işlerini kolaylaştırdığını belirtmiştir. Ünen, son olarak parolanın daima “Vazife” olmasını dilemiş; vatanın öğretilerinin omuzlarında yükseleceğini vurgulamıştır.

Ünen, köy muhtarlarına gönderdiği yazısında ise köylerin, köylülerin dertlerini, isteklerini yakından bilen bir köylü çocuğu olduğunu belirterek Millî kalkınmanın 15 milyon köylünün kalkınması anlamına geldiğini aktarmıştır. İnanıldığı bu kutsal davanın gerçekleşmesi için gücünün yettiğince çalışabilecek bir mevkiye ulaştığını yazmıştır. Seçmenlerin oylarına layık olmak için de bütün kuvvetiyle çalışmayı kendisine vazife edindiğini belirtmiştir. Devlet ve millet idaresini üzerine alanların her şeyden önce, hazine ve ordu gibi milletin kuvvet kaynağı olan köylünün sağlık ve saadetine hizmet etmesi gerektiğini ve bunun millet için büyük bir kazanç olduğuna inandığını aktarmıştır.

Devletin, köylünün iyi ve bol ürün alabilmesini ve bunu değeriyle satmasını mümkün hale getirecek maddî ve manevî tedbirlere başvurması gerektiğini yazmıştır. Vatanın ancak bu şekilde refaha ereceğini ve dış tehlikelerin de ancak bu şekilde uzaklaştırılabileceğini belirtmiştir. Köylünün hak ve vazife bakımından asla şehirliden ayrı tutulmaması gerektiğini

vurgulamıştır. Nüfusun dörtte üçü köylü olduğundan Milletvekillerinin, her şeyden önce, köylünün vekili olduğunu; Büyük Millet Meclisi'nin de her şeyden önce köylünün menfaatine uygun kanunlar çıkarması gerektiğini söylemiştir.

Parti kavgalarının, memleketi felâkete sürükleyeceğini; fikir ayrılıklarına rağmen birbirimizi sevmenin milli birliği ve kuvvetin sarsılmamanın siyasî ahlâkın başlıca şartı olduğunu aktarmıştır. Kendi kendimizi kendi irademizle idare etmenin yâni demokrasi denilen şeyin bu şekilde olacağını belirtmiştir. Partileri şahsi menfaatlere, hırslara âlet edenlerin vatana, millete kötülük yaptığını ve Türk köylüsünün de böylelerinin peşinden gitmemesi gerektiğini vurgulamıştır. İktidarın vazifesinin idare; muhalefetin ise kontrolü sağlamak olduğunu belirterek he iki tarafın da karşılıklı haklara uymaya özen göstermeleri gerektiğini aktarmıştır.

Partisini kuvvetlendirmek için doğru yol dururken hileye, tehdide kadar başvuranların memleketini sevmeyen kişiler olduğunu söyleyen Ünen, kendisinin sadece muhalif, muvafık iyi düşünen vatandaşların emrinde ve hizmetinde olduğunu belirtmiştir. Köy muhtarlarından kanuni dilekleri, köylerinin nüfusunu, ürünlerini vb bilgileri yazmalarını rica etmiştir. Her seyahatinde 15-20 köy gezdiğini belirten Ünen, bu köylerin çoğunu ulaşım aracı olmadığı için birçok defa yaya olarak ziyaret etmeye çalıştığını ve bu sebeple vakit kaybettiğini aktarmıştır. Gidemediği köylerle ise mektuplaştığını belirtmiştir.

Çanakkalelilerin sık sık İstanbul'a geldiklerini ve bu sebeple evini de İstanbul'a naklettiğini yazmıştır. Muhtarlardan bu mektubu köylüye okumalarını ve adresini köylülere vermelerini istemiştir. Bu kadar şerefli ve zor bir vazifede başarılı olabilmek için köylünün sevgisine ve desteğine ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Vazifenin verdiği hazdan başka hiçbir menfaati olmadığını ve bu vazifede hiçbir şeyi esirgemeyeceğini belirtmiştir. Köylüye faydalı olamadı zaman bu vazifeyi başkasına bırakmayı bir borç bileceğini söylemiştir.

Çanakkale Milletvekili Nurettin Ünen, belediye, parti başkanlarına ve mahalle muhtarlarına gönderdiği Şubat 1949 tarihli yazısında Çanakkale'nin imarı ve halkın refahı için halkın ve milletvekilinin el ele vererek çalışması gerektiğini yazmıştır. Emanet edilen kutsal vazifeyi başarabilmek içinize emanet edilen bu kutsal vazifemizi şahsi bir menfaatten, gereksiz kinden ve parti gayretkeşliklerinden uzak yaşamak gerektiğini bildirmiştir. Herkesin bu vatanın bir parçası olduğunu söyleyen Ünen, demokrasinin yanlış anlaşılması ve uygulanmasının kendisinin içinde bulunduğu vazifeyi güçleştirdiğini aktarmıştır. Bu vazifede bulunduğu sürece muhalif, muvafık bütün seçmenlerin ve hatta daha önce kendisine oy vermeyenlerin dahi gösterecekleri yolda yürüyerek memlekete daha fazla hizmet etmek istediğini vurgulamıştır.

Halkın irade ve idaresinin temsilcisi olarak ancak, yine halkın ışıyla verimli olabileceğini belirtmiş; halkın kendisini desteklemesini, her an vazifeye davet etmesini istemiştir. İçinde bulunduğu vazifenin ağırlığı altında tek sorumluluk kaygısının halka daha iyi hizmet imkânını bulamamak olduğunu vurgulamıştır. Halkın desteğine layık olduğunu ispat etmeyi bir vicdani haz ve evlatlarına bırakabileceği manevi mükâfatların en büyüğü olarak gördüğünü söylemiştir. Çanakkale'nin haklarını duyurabilmek için mücadele ettiğini; bundan sonra da daha az yorgunlukla daha verimli bir şekilde mücadele etmek için halkın yardımına ihtiyacı olduğunu aktarmıştır.

Ünen “Son Söz ve Tahakkukunu Görmek İstedğim Şeyler” başlığı altında yayınladığı 25 Şubat 1950 tarihli yazısında ise gerçek demokrasinin kurulabilmesi için, Anayasanın değiştirilmesinin zorunlu olduğunu yazmıştır. Buna göre devlet istikrarının temini için, Devlet Başkanı'nın 7 yılda bir defa doğrudan doğruya seçilmesini; kaza mercilerinin icra makamıyla en küçük bir ilgisini bırakmamak, kaza ve idari kaza mercilerini birleştirmek ve jüri usulünü kabul etmek gerektiğini belirtmiştir. İşçi dâvasını kökünden halletmek için, patronların işçinin kazancına kararlaştırılmış oranlar dâhilinde ve uzmanlık puanlarına göre ortaklıklarını sağlaması gerektiğini söylemiştir. Saat ve gündelik sisteminin sadece geçici ve kazanç getirmeyen işlerde uygulanması gerektiğini aktarmıştır. Devlet kurumlarında çalışan işçilerin de aynen memur statüsüne dâhil edilmesi gerektiğini aktarmıştır.

Türkiye'de çalışmasına engel bulunmayan hiçbir ferdin işsiz bırakılmaması ve geliri olanların da çalışmaya mecbur tutulmasını belirtmiştir. Devletin, iş buluncaya kadar işsizlere yardım etmesi; dilencilik ve gayriahlâkî kazancın yasaklanmasını; her ferdin, hangi yolla geçindiğini bildirmesi; gelirin üstünde kazanç sağlayan kim olursa olsun hesap sorulması gerektiğini belirtmiştir. Her meslek grubunun bir dernek kurması, bu derneğin meslek ahlâkını kontrol etmesi ve muhtaçlarına yardım etmesi gerektiğini savunmuştur. Din işlerinin cemaatlere terk edilmesini söylemiştir. Vakıflar da dâhil olmak üzere bütün hayır derneklerinin birleştirilerek Sosyal Yardım Genel Müdürlüğü'ne bırakılması gerektiğini aktarmıştır. Türk vatandaşının Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Derneği'nce tespit edilen bütün haklara sahip olmasını; kasaba ve köylülerin mükellefiyet bakımından ayırt edilmemesini istemiştir. Türkiye'de hiçbir köylünün topraksız bırakılmaması, orman içinde bulunan ve orman mahsullerinden geliri olmayan köylülerin, geçimi elverişli yerlere iskân edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Her vatandaşın hayata atılışından itibaren mecburi sigortaya tâbi tutulması suretiyle hayatlarının garanti altına alınması gerektiğini yazmıştır. Köylüyü kaldırmak için gerekli malzemenin taksitle verilmesi ve alınacak aynı taksitlerin yatılı kurumlara ödenek yerine verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'nin iktisadi ve coğrafi bakımdan bölgelere ayrılarak her bölgenin halk tarafından seçilmiş genel valiler ve meclisler tarafından idare edilmesini, ve memleket kalkınmasında adem-i merkeziyetin sağlanmasını istemiştir. Devlet memuru olacak kişilerin, mezun oldukları okullar tarafından tezkiyesi ve devlet kadrosunun teftiş kurulu tarafından tespit edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. İdare âmirlerinin okul kaydı olmaksızın halk tarafından seçilmesini; bütün teftiş kurullarının birleştirilerek meclis tarafından seçilmiş 9 kişilik bir idare kuruluna verilmesini aktarmıştır. Milletvekillerinin Meclis dernekleri temsilcileri tarafından aday gösterilmesi, seçim bölgesi yerine meslek esasının kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Başbakanın Meclis içinden; diğer Bakanların Meclis dışından seçilmesini; Cumhurbaşkanı'nın Meclise fesih teklifinde bulunma hakkının olduğunu; Meclisin reddi halinde, Cumhurbaşkanı'nın görevinden ayrılmış sayılmasını ve yeni seçimi kazandığı takdirde Meclisin feshedilmiş sayılmasını istemiştir. Ekonomi ile ilgili Bakanlıkların birleştirilmesi ve dernekler tarafından bir milli Ekonomi Şûrası kurulmasını talep etmiştir. 4 yıllık politika hayatını ve edindiği tecrübeleri özetleyen Ünen, en dikkat ettiği noktanın her zaman hesap verebilmek olduğunu söylemiştir. Bütün amacının millete daha iyi hizmet vermek için çalışmak olduğunu belirtmiştir. Türk milletine her zaman inandığını ve onu mutlu görmeyi arzu ettiğini aktarmıştır. Bu dünyada, ebedî Türk vatanına, ezeli Türk milletine kendi

hayatından bir şeyler ekleyebilen her Türk'ün, yalnız ona değil, insanlığa da en büyük hizmeti yapmış olacağını söylemiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

1954 SEÇİMİ

1954 seçimlerinde iki yeni parti faaliyet göstermiştir. Bu partiler Türkiye Köylü Partisi¹⁵² ve Cumhuriyetçi Millet Partisi’dir.¹⁵³ Türkiye Köylü Partisi, Demokrat Parti’den ayrılan milletvekili öncülüğünde kurulmuş bir partidir. Türkiye Köylü Partisi, 19 Mayıs 1952 tarihinde Ankara’da Ethem Menemencioğlu liderliğinde kurulmuş ve siyasi yaşamdaki yerini almıştır. Parti üyeleri arasında Demokrat Parti’den istifa eden milletvekilleri de yer almaktadır. Demokrat Parti’den, Seyhan milletvekilleri Remzi Oğuz Arık, Yusuf Ziya Eker ve Cezmi Türk, Çanakkale Milletvekili Süreyya Endik bulunmaktadır.¹⁵⁴

Millet Partisi, 1950 seçimlerinden sonraki süreçte iç çekişmelerin yaşandığı bir dönemden geçmiştir. Parti kuruluşu sırasında ılımlı bir nitelik taşıdığı iddiasıyla ortaya çıkmıştı; ancak parti siyasal alanda liberal görüşleri savunmasına rağmen kültürel alanlarda oldukça muhafazakâr bir tutum içerisindeydi. Parti liderlerinden Kenan Öner ve Fevzi Çakmak’ın ölümü ile birlikte partide zayıflama oldu ve bazı unsurlar Millet Partisi çevresinde toplanmaya başladı. 1953 yılında yapılan kongrede parti yönetimi muhafazakâr kesim tarafından ele geçirilince parti içerisinde bulunan bazı milletvekilleri Kemalizm aleyhtarı bir parti olarak nitelendirdikleri Millet Partisi’nden istifa etti. Bu süreçte, hükümetin de tepkisiyle karşılaşan Millet Partisi, dini düşüncelerinin anayasaya aykırı olması sebebiyle kapatıldı.¹⁵⁵ Millet Partisi’nin kapatılmasından kısa bir süre sonra yeni bir parti olan Cumhuriyetçi Millet Partisi faaliyetlerine başladı. Kurucuları arasında, 1950 seçimlerinde milletvekilliği kazanan Osman Bölükbaşı¹⁵⁶ da bulunmaktaydı. Partinin ilk şubesi Kırşehir’de açılarak 1954 yılındaki seçimler için çalışmalarına başladı. Seçimler öncesinde, CMP ile CHP, DP’ye karşı ortaklaşa bir harekete girişmeye çalışmışsa da orta yol bulunamayarak bundan vazgeçildi.¹⁵⁷

12 Mart 1954 tarihinde toplanan meclis, oybirliği ile seçimlerin yenilenmesine karar vermişti. Bu karar ile ülke yeniden bir seçim sürecine girmişti. 1954 seçimleri Demokrat Parti’nin oylarını arttırmasıyla sonuçlandı. Bir önceki seçimde %55,2 olan oy oranı, bu seçim ile birlikte %58,4’e yükseldi. DP, 503 milletvekili çıkarıp %93’lük bir temsil oranını yakaladı. Cumhuriyet Halk Partisi oy kaybına devam ederek, %39,6 oranından %35,1 oranına gerilemiş, 31 milletvekili çıkarıp, %5,7’lik bir temsil oranı yakalamıştı. Cumhuriyetçi Millet

¹⁵² Hakan Şişik, **Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2019.

¹⁵³ Ferit Salim Sanlı, **Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisine Tarihsel Süreç, İdeoloji Ve Politika (1960-1969)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017.

¹⁵⁴ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasi Partiler (1859-1952)**, Arba Yayınları, İstanbul, 1995, s.746.

¹⁵⁵ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, s. 508, 510.

¹⁵⁶ Adem Çaylak, **Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

¹⁵⁷ Yaşar Özüçetin, “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 6, Sayı 6, 2009, s.531.

Partisi ise %5,3 oy alarak meclise 5 milletvekili sokmayı başarabilmişti. Seçimlere giren bir diğer parti Türkiye Köylü Partisi ise meclise milletvekili sokmayı başaramamıştı.¹⁵⁸

Tüm bu seçim sürecinde partiler ya da milletvekili adayları seçim çalışmalarını yürütmüştü. İktidar partisi olarak Demokrat Parti, bu konuda en fazla neşriyat yapan parti olmuştu. Bunun olası sebepleri üzerinde biraz duracak olursak, Demokrat Parti'nin burada hem CHP'den farklı olduğunu ve aynı zamanda farklı olmadığını da göstermesiyle ilgili bir tablo belirir. Yani hem CHP'ye alternatif hem de CHP ile özdeş- erken cumhuriyet dönemiyle hemhal- olduğunun altını çizmek gibi rol üstlenmiştir. Geçmiş seçimlerde sıradan seçmene ulaşip onu ikna etmek, dönemin yönetici eliti için gereksiz bir oy dilenciliği olarak kabul edilirken; artık bunun demokrasinin vazgeçilmezi olarak kabullenilmesinde Demokrat Parti yaptığı neşriyatlarla aslında bir aracı olacaktır.¹⁵⁹

1946'ya kadar gerçekleştirilen seçimlerin sadece parti tarafından -genel başkan-milletvekili aday adayları altında tayin edilen, görevlendirilen kişinin seçimler vasıtasıyla onanması durumunun değişmesini de göz ardı etmemek gerekir. 1950 seçimleri ile birlikte ise hem tek dereceli seçim usulüne geçilmesi hem de artık seçilebilmek için rakiplerinden daha fazla oy alma ihtiyacı; milletvekili adayının seçmenin ayağına giderek onu ikna etmesi, onu kendi siyasi propagandalarına inandırmasını zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla Demokrat Parti yayınlarını okuyacağımız bu bölümde, seçim dönemlerinde faaliyetlerinin meşruiyetini sağlamak adına bazı biçimleri ile CHP'den devraldığı siyasal popülizmi ülke gündeminde inşa ettiğini vurgulamamız gerekir.¹⁶⁰

1- DEMOKRAT PARTİ

a) Parti Yayınları

Demokrat Parti, seçim sürecinde ülke gündemine dair çeşitli konularda görüşlerini aktaran bir dizi yayın neşretmişti. Bu yayınların bazıları doğrudan iç politika ile ilgili iken bazıları dış politika; hatta bazıları doğrudan muhalefet partisine yönelik olmuştu. Dış politikada Amerika, ekonomi politikasında ise yabancı sermaye konusu ele alınan en önemli başlıklardı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Amerika seyahati için ayrı bir broşür kaleme alınmıştı. Bu yayınların birçoğunda geçmiş-şimdi karşılaştırılması yapılmıştı. Söz konusu yayınlar ayrı ayrı ele alındığında seçim propagandasına yönelik yayınlar olduğu anlaşılmaktaydı.

¹⁵⁸ Erol Tuncer, **1954 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara, 2011, s.64.

¹⁵⁹ Mete Kaynar, "Altmışlı Yıllar Türkiye'sine Ellili Yıllardan Bakmak", **Türkiye'nin 1950'li Yılları**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 669; Varel, Anıl; "Ellili Yıllarda Muhalefet: Hükümete Yönelik Temel Eleştiriler ve DP Karşısında CHP'nin İdeolojik Konumlanışı", **Türkiye'nin 1950'li Yılları**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 213-217.

¹⁶⁰ Mete Kaynar, "Altmışlı Yıllar Türkiye'sine Ellili Yıllardan Bakmak", **Türkiye'nin 1950'li Yılları**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 673.

i) Yabancı Sermaye¹⁶¹

“Yabancı Sermayenin Teşvik Edilmesi Millî Çıkarlara Uygun Mudur?” sorusuna yanıt olarak hazırlanan metinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 18 Ocak 1954 tarihli toplantısında, yabancılar tarafından Türkiye’de yapılacak sermaye yatırımlarına dair bir kanun çıkarıldığı, bu kanunun ekonomik kalkınma hareketini besleyecek sermayelerin dışarıdan getirilmesine izin verdiği belirtilmişti. Dışarıdan getirilecek sermayeler para, âlet, makine, malzeme veya ihtira berati şeklinde sıralanmıştı. Üretim bünyesinin gelişmesine faydalı olmak şartıyla; yabancı sermaye ile fabrikalar kurulmasına, bayındırlık işleri yapılmasına, maden işletilmesine izin verildiği ve hükümetin hangi iş alanını yabancı sermayelere açmayı uygun gördüğü örneklerle belirtilmişti. Buna göre, şimdiye kadar 6 İngiliz, 4 Amerikan, 2 Hollanda, 2 İsveç, 1 Fransız, 1 Alman, 1 İtalya, 1 Danimarka, 1 İsviçre ve 1 Lübnan şirketine ülkede fabrika kurma izni verildiği vurgulanmıştı. İngilizlerin dikiş ipliği, gül yağı, lâstik, bitkisel yağ ve su saati fabrikaları ile yumurta dondurmaya mahsus kuruluşlar kurmak üzere sermaye koydukları; Danimarkalıların İzmir’de yapılacak çimento fabrikasına ortak oldukları; İsveçlilerin kimya kuruluşları ve oksijen fabrikası kurmaya başladıkları; İsviçrelilerin madenî malzeme üretmek üzere izin aldıkları; Almanların konserve ve meyve suyu üretmeye başladıkları; Amerikalıların D. D. T., sondaj makineleri, sülfürik asit ve ampul fabrikalarına sermaye yatırdıkları; İtalyanların çürük yumurtadan kristalize toz ürettikleri; Hollandalıların bitkisel yağ ve tuvalet sabunu fabrikası inşa ettikleri; Lübnanlıların reklâm ve aydınlatma işlerinde kullanılacak ışıklı cam boru fabrikası kurdukları aktarılmıştı. Ayrıca ilâç, gıda maddeleri, inşaat malzemesi, pil ve dokuma makineleri fabrikaları kurmak üzere Amerika, İsviçre, Belçika, Alman ve Suriye firmalarından teklifler geldiği belirtilmişti. Başlanan girişimlerin hemen hepsinin Türk firmaları ile ortak oldukları vurgulanmıştı. Metinde, ülkede kurulacak fabrikalar sayesinde Türkiye’nin yeni ve modern kuruluşlar kazanacağı, milyonlarca liralık döviz tasarruf edileceği, binlerce vatandaşa iş ve kazanç alanları açılacağı, işçi ücretlerinin dolgunlaşacağı ve bir kısım yerli ürünlerin değerleneceği ifade edilmişti. Ülkeye sermaye getirenlerin karşılığında bir kazanç beklemelerinin doğal karşılanması gerektiği; ancak ihtiyaç duyulan endüstriyel maddelerin dışarıdan satın alındığı zaman da Türkiye ile ticaret yapan firmaların kârsız mâl vermediği vurgulanmıştı. Gümrüklerden giren her eşya bedeline, yabancı fabrikatörlerin ve tüccarların kârı, yabancı gemilere yüklenen malın taşıma ücreti, yabancı sigorta şirketlerinin primleri, yabancı işçilerin ücreti, yabancı kökenli ham maddelerin bedeli ve yabancı bir devletin vergilerinin dahil edildiği belirtilmişti. Aynı mâl yabancı sermaye ile Türkiye’de yapılacak olursa işçi ücretleri, sigorta ve gemilere yüklenen malın taşıma ücretinin masrafları, ham madde bedeli ve ticaret kârının Türkiye’de kalacağı açıklanmıştı.

“Yabancı sermaye hakkında tanınmış ilim adamları ne diyorlar?” sorusuna hazırlanan cevaba ise bütün ülkelerin ekonomi tarihinde yabancı sermayenin rol oynadığı belirtilerek başlanmıştı. Kalkınma ve sanayileşme hareketlerinin büyük sermayelere dayanmaksızın gerçekleştirilmesinin imkânsız olduğu; Almanya’nın eski Ekonomi Bakanlarından Dr. Schacht’ın yeni kalkınan ülkelerin dışarıdan bol miktarda makine, teçhizat ve nakil aracı getirmek zorunda olduklarını; fakat bu ülkelerin ihtiyaç duydukları malzeme ve teçhizatı

¹⁶¹ **Yabancı Sermaye**, Demokrat Parti Neşriyatından No. 1, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

kendi malî kaynakları ile sağlamalarının mümkün olmadığını ileri sürdüğü aktarılmıştı. Bu sebeple Dr. Schachth'ın kalkınma hamlesi ve yatırım faaliyeti hızını koruduğu sürece, genç ülkelerde dış ticaretin açık vermesi, borçlanmaya gerek duyulması ve dışarıdan sermaye getirilmesininin doğal görülmesi gerektiği, yeni kalkınan ülkelerin yabancı sermayeden ne kadar faydalandıklarına dair de Güney Amerika'yı örnek gösterdiği belirtilmişti. Aynı zamanda bir ülkeyi fakirlikten refaha geçirmek, üretim ve ulaştırma kurumlarıyla donatmak ve hayat seviyesini yükseltmek için, bazen yabancı sermaye kullanılmasını bir zorunluluk olduğunu aktardığı ifade edilmişti. Dr. Schachth'ın yanı sıra yabancı sermaye konusu karikatürlerde de ifade edilmeye başlanmış, hazırlanan bir karikatürde yabancı sermayenin milli üretimi besleyecek ve milli geliri yükseltecek bir kaynak olduğu vurgulanmıştı.

Yabancı sermaye konusunda Amerikalı Ekonomist Thornburg'un 1949'da Türkiye'ye dair yazdığı kitaba¹⁶² da atıfta bulunulmuştu. Türkiye'deki zengin maden değerleri, büyük enerji kaynakları, uygun iklim, kuvvetli bir tarımsal bünye, yetenekli kişiler ve geniş toprakların varlığından bahsedilerek Türkiye'nin sanayi bakımından da geniş imkanları sağlayabilme kapasitesinden söz edilmişti. Bunun yanı sıra Türkiye'nin deniz ve kara ticareti bakımından uygun bir konumda olduğu, ülkede önemli miktarda yerli sermayenin bulunduğu; fakat bütün imkanlara rağmen, Cumhuriyet'in ilk 26 senelik döneminde halkın hayat seviyesinde hiçbir iyileşme sağlanamadığı aktarılmıştı. Bu sebeple Thornburg'un Türkiye'de ekonomik teçhizatın satın alınmasında gerekli döviz bulmak için yabancı sermayelere ve getirtilen teçhizat ile modern kurumlar kurabilmek ve işletebilmek için yabancı iş adamlarının ve organizatörlerin bilgi ve tecrübelerine ihtiyaç olduğunu söylemesi vurgulanmıştı. Thornburg'un yabancı sermayenin her şeyi halletmeyeceğini ve bir zihniyet dönüşümüne de ihtiyaç bulunduğunu belirtmesi, eski iktidar hakkında bir değer hükmüne vardığı şeklinde değerlendirilmişti. Buna göre Türkiye'de siyasi kuvveti elinde tutanların durumunda ciddi bir değişiklik meydana gelmesizin Türklerin ve Türklerle iş birliği yapmak isteyen Amerikalıların başarılı olabilme ihtimallerini zayıf görmesi, Türkiye'de ekonominin tek partili bir bürokrasi cihazı ve belirli kişiler yararına değil, üretici ve tüketici nüfusun yararına idare edilmesinin gerekli olduğunu vurgulaması aktarılmıştı. Thornburg'un vergiler düzeltilmeden, işletme idareleri siyasi müdahaleden kurtarılmadan, kayırma ve korumacılığa son verilmeden Türklerin zengin ekonomik kaynaklarını layıkıyla kullanabilmeleri ve bu amacı sağlamak için Amerikalıların fiili yardımda bulunabilmelerinin mümkün olmadığını belirtmesi metne ilave edilmişti.

Yabancı sermayeye dair görüşler belirtildikten sonra konu hakkında karşılaştırmalı iki tablo hazırlanmıştı. Hazırlanan tabloların ilkinde sanayi ürünleri dışarıdan alındığı zaman ham madde bedeli, işçi ücreti, sermaye kazancı, sigorta, nakliye masrafı, yabancı devlet vergileri gibi üretim ve hizmet masrafları, kârlar ve vergiler yabancı ülkelere gittiği, yurt içinde ithalat ve ticaret kazancının kaldığı gösterilmişti. İkinci tablo da ise sanayi ürünlerini yabancı sermaye ile ülkede yapıldığı zaman sermaye kazancının bir kısmı yabancı ülkelere gitmekte;

¹⁶² Thornburg, M. W., **Türkiye Nasıl Yükselir**, Çev. Semih Yazıcıoğlu, İstanbul 1949. Ayrıca Bkz., Metin Kopar, "ABD'nin Türkiye Üzerindeki Projeksiyonu: Thornburg Raporu (1949-1950)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.11, S. 61, 2018. ss. 306-314.

fakat sigorta, nakliye masrafı, vergiler, ticaret kârı, ham madde bedeli, işçi ücreti gibi üretim ve hizmet masrafları, vergiler ve kazançların tamamen yurt içinde kaldığı görülmekte olduğu vurgulanmıştır.

“Yabancı Sermaye Niçin Gelmek İster?” sorusuna yabancı sermayelerin Türkiye’de uygun şartlarla çalışmalarının mümkün görüldüğü; Avrupa ve Amerika’da işçi ücretlerinin, vergilerin ve kurum masraflarının Türkiye’de olduğundan çok daha yüksek olduğunun gözlemlendiği belirtilmiştir. Ayrıca ticaret ve sanayi kurumları arasındaki rekabetin de şiddetli olduğu ifade edilmiştir. Avusturyalı Prof. Ludwig von Mises’in vergilerin ağırlığı, sanayi yatırımların verimini son derece düşürdüğü görüşü aktarılmıştır. Birçok sanayi kurumları, %4 veya 6 gibi az bir kârla çalışmak zorunda kalırken Türkiye’de ilkel kurumlarla çalışan imalâthanelerde bile kâr dereceleri bu oranlarla karşılaştırılamayacak kadar dolgun olduğu ifade edilmiştir. Sermayelerin en fazla kazanç ve emniyet öğreten alanlara geçmelerinin daima rastlanan bir durum olduğu, 19. yüzyılda Almanya ve Amerika’da önemli miktarda yabancı sermaye toplandığı, dünyanın en ileri iki sanayi ülkesini oluşturan Almanya ve Amerika’nın ekonomik kalkınmasında dışarıdan getirilen sermayelerin geniş bir payı olduğu söylenmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ise Merkez ve Güney Amerika yönünde bir sermaye akınının başladığı, 1949-1953 yılları arasında Birleşik Devletler’den dışarı her sene üst üste 200 milyon dolarlık sermaye çıktığı, bu sermayenin Meksika ve Venezuela gibi bazı ülkelerin ekonomilerini kısa zamanda zenginleştirdiği örneği verilmiştir. 1954 başlangıcında, Eisenhower sermaye ihracının daha fazla teşviki için kongreye yeni önlemler teklif ettiği, Türkiye geniş bir iç tüketim pazarına sahip olduğundan ve Orta Doğu piyasalarına satış yapabilmek bakımından merkezî bir konumda bulunduğundan, yabancı sermayeden diğer ülkeler derecesinde faydalanabilmek fırsatlarına sahip olduğu ifade edilmiştir. Sermayelerin, genellikle ağır vergiler uygulayan ülkelere dışarı sızdıkları, son çeyrek asırda, sanayi ülkelerinde sermaye vergilerinin oranının yükseldiği, İngiltere’de savaştan sonra dahi gelir yükümlülüğü en fazla %72’yi bulduğu; Fransa’da 1948’de çıkarılan kanunlar gereğince şirket kazançlarının %24 oranında Kurumlar Vergisi’ne ve şirket kazancından sermaye sahiplerinin hissesine düşen kazanç %60 oranında Gelir Vergisi’ne bağlı tutulduğu aktarılmıştır. Amerika’da şirket kazançlarının yaklaşık olarak %24 oranında Kurumlar Vergisi’ne bağlı olduğu; şirket kazancından sermayedarlara düşen hisseden de ayrıca en fazla oranı çok ağır olan federal ve yerli gelir vergileri ile ödendiği; bu vergilerin en fazla oranının %82’ye kadar yükseldiği söylenmiştir. Türkiye’de Kurumlar Vergisi’nin %10 ve Gelir Vergisi’nin en fazla %35 olduğu düşünüldüğünde aradaki farkın yabancı sermaye sahiplerine ne kadar cazip gözükebileceğinin kendiliğinden ortaya çıkacağı vurgulanmıştır.

“Yabancı Sermayenin Hangi Şartlar Altında Türkiye’ye Gelmesine İzin Verilecektir?” sorusuna ise Türkiye’ye getirilecek sermayenin Osmanlı İmparatorluğu döneminde olduğundan tamamıyla farklı şartlar altında çalışacağı; 19. yüzyılda Avrupa’da vergiler hafif, ücretler ucuz ve gümrük tarifeleri düşük olduğundan, Doğu’ya göç etmek isteyen sermayelerin sınırlı olduğu ve bu nedenle o tarihlerde, Türkiye’nin daha çok bir tüketim pazarı olarak kabul edildiği ifade edilmiştir. Yalnız ayrıcalık alan veya kâr garantisi sağlayan sermayedarların para ve teçhizat getirmeye rıza göstermiş oldukları; şimdi ise yeni kanuna yabancı sermayenin hiçbir şekilde ayrıcalık ve tekel iddiasında bulunamayacağına dair açık bir hüküm konulduğu belirtilmiştir. Yeni rejimde, yurdun üretim kabiliyetini yükseltecek ve

döviz dengesini korumaya hizmet edecek işler için sermaye getirilmesine izin verildiği, Türk özel girişimlerine açık bulunan iş alanlarında çalışabilen yabancı sermaye konusunda başvuruların hükümet tarafından incelenerek bir karara bağlandığı aktarılmıştır. Bunun yanı sıra ticarî ve idarî bakımlardan, yerli ve yabancı sermaye eşit tutum gösterildiği, girişecekleri faaliyetin ülkeye faydalı olup olmayacağına yapılan incelemeler sonucunda anlaşılan yabancı sermayelerin tamamen kendi hesaplarına veya Türk iş adamlarıyla ortak çalışmış olduklarına vurgu yapılmıştır. Bu sayede sağlanacak faydalara bakıldığında şimdiye kadar dışarıdan satın alınan mallardan bir kısmını içeride yaparak dövizden tasarruf edilmiş olacağı, iç piyasanın iş hacmini genişletmenin mümkün olacağı, üretim kuvvetlerinin Batı tekniğine göre kurulan ve işletilen yeni kurumlar aracılığı ile gerçekleşeceği, ihracat maddelerinin standardizasyonu, ambalajı ve reklâmı alıcı piyasaların istediği yöntem ve şartlara göre yapılacağı ifade edilerek Türkiye'nin yakın bir gelecekte sanayi malzemeler ihraç edebilen ve ham maddelerini kendi eliyle işleyen bir memleket haline geleceği öngörülmüştü. Kanunun yabancı sermayeye iki hak tanıdığı, bu haklardan birincisinin hükümetten izin almak şartıyla kârlarını ülke içinde yeni işlere yatırmak olduğu; ikincisinin ise, ülkede kullanılmayan kazançların ve temizlenmeye bağlı tutulan ana sermayenin geri çekilmesi olduğu aktarılmıştır.

Yabancı sermaye hakkında muhalefetin ileri sürdüğü kâr ve kazançların ülkeden çıkarılması ve bu yüzden döviz dengesinin sarsılması ihtimaline dayalı eleştirinin, şimdiye kadar geçirilen tecrübelerde bu endişenin gerçekleşmediği savı ileri sürülmüştür. İsviçre kantonlarında, yabancıları getirmek amacıyla vergiler indirildiği zaman, gelen sermayenin önemli bir kısmının bir daha geri çekilmemiş ve yerleşmiş olduğu örnek verilmiştir. Aynı durumun Türkiye'de de tekrar etmemesi için bir sebep olmadığı ifade edilmiştir. Sermaye sahiplerinin kârlarını geri çekerek, kendi ülkelerinde %70 ile 85 oranında bir vergi ödemektense kazançlarını Türkiye'de yeni işlere yatırmalarının kendi çıkarlarının bir gereği olduğu söylenmiştir. Yabancı sermaye hakkında çıkarılan kanunun, Türkiye'nin milletlerarası ekonomik gelişmelere ayak uydurmasına imkân hazırlayan doğru zihniyetin bir ürünü olduğu ifade edilmiştir.

ii) Hangisi Bulunmaz Nimet¹⁶³

Hangisi Bulunmaz Nimet? Başlığı ile yayınlanan broşürde Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü'nün, 15 Ocak 1954'te İstanbul Cumhuriyet Halk Partisi İnkılap Ocağı Kongresi'nde yaptığı bir konuşmada geriye dönmek hasretini açığa vurduğu ve "Bugün, 1950'deki hayat şartını bulunmaz bir nimet gibi arıyoruz!" dediği ifade edilmiştir. İsmet İnönü'nün bu sözünden anlaşılacağı üzere 14 Mayıs 1950'den geriye dönmenin kendilerine bir nimet olarak sayıldığı ve eskiyi yeniden canlandırmak istediği ifade edilmiştir. "Kısacası İsmet İnönü 1950 hayat şartlarına dönmek isterken sonuçlarını tahmin edemedikleri, beklemedikleri, ummadıkları büyük seçimlerden ne doğmuşsa ne değişiklikler olmuşsa hepsi bir kalemde silinecek, yok olacak ve 1950 başında nerede ise gene oraya dönülecektir." denilerek bu sebeple bahsedilen durumun kendileri için çok tatlı bir hayal, bulunmaz hatta bulunamayacak bir nimet olduğu ifade edilmiştir. Ancak bunu, yüksek ve parlak konumdaki kişilerin gözü ile değil de milletin gözüyle, tarlası başında alın teri döken köylünün, ekmeğini emeğiyle çıkaran işçinin, sermayesinin verimliliğini ve emniyetini aramaya kalkışan kişinin,

¹⁶³ **Hangisi Bulunmaz Nimet?**, Demokrat Parti Neşriyatından No: 2, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

ülkenin imarına hasret çeken, huzur ve refah dileyen milyonlarca Türk ailesinin gözüyle görecek olunursa İnönü için “Bulunmaz nimet!” olacak şeyin, yani 1950’ye dönüşün, bu ülke için nasıl bir felâket ve nasıl bir kâbus olacağını ortada olduğu ifade edilmiştir. “Nasıl Demokrat Parti Türkiye’de ileriye gidişin, iyiye doğru değişmenin, devleti halk hizmetine götürmenin simgesi olmuşsa, Halk Partisi de ancak ve ancak geriye dönüşün, kötüye gidişin, halkı devletin ve daha doğrusu devletlilerin hizmetinde tutuşun simgesi olmuştur” ifadeleri kullanılarak her iki partinin de söylediklerinden ziyade yaptıklarıyla bunu kanıtladığı ve kanıtlamaya devam ettiği söylenmiştir. Bu yaklaşımın vatandaşa yutturulmaya çalışılan “zehirli bir hap” olduğu şu sözlerle anlatılmaya çalışılmıştır:

“Türk milletinin basireti bağlanıp Halk Partisi yeniden iktidara gelirse, 14 Mayıs 1950’den geriye dönmekten başka bir şey yapmaz ve yapamaz. Yalnız siyasî alanda değil, ekonomik ve sosyal alanda da demokrasi inkılâbının bütün eserlerini mahvetmek, Türk vatandaşını 1950 hayat şartını ters yüzü döndürmek bunların düşündükleri, istedikleri, tasarladıkları şey olur. Bu durum kendileri için bulunmaz bir nimet fakat halk için en büyük felaket niteliği taşır. Cumhuriyet Halk Partisi her ne kadar bütün seçim programlarını ‘1950 hayat şartlarına dönmek!..’ maddesinde toplamış ve çekici göstermeye çalışmış olsa da bu görüş millete yutturulmak istenen zehirli bir hap olarak algılanmıştır.”

“İsmet İnönü için mi “nimet”, halkın yararı için mi “nimet”in seçileceğini” anlamak için broşürde 1950 hayat şartı ile 1954 hayat şartıyla karşılaştırılmaya başlanmıştır. 1950 ve 1954 hayat şartlarının karşılaştırılmasının yapıldığı tablo incelendiğinde ilk olarak 1946 ve 1950 seçimlerinin ele alındığı görülmüştür. Buna göre 1946 seçimlerinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, millet tarafından seçilmeden milletvekili olan ve seçilmeyenler tarafından Cumhurbaşkanı ilan edilmiştir. 1950 seçimlerinde ise Celal Bayar halkın oyunu almış, görevini yerine getirebilmek için Demokrat Parti’nin Genel Başkanlığı’nı bırakmış, bir partinin değil milletin çıkarlarını yerine getirecek tarafsız bir devlet başkanı olmuştur. 1946 seçimleri Büyük Millet Meclisi açısından da çalkantılı olmuş, bu seçimde meclisin çoğu milletin reddettiği insanlardan, sahte belgelerden oluşmuş, milli iradenin temsilcisi olacakları yerde milli iradenin red ve inkârı olmuşlardır. Bu duruma karşılık 1950 seçimlerinde Büyük Millet Meclisi, milletin serbest oyu ile seçilen gerçek milletvekillerinden oluşmuş ve milli iradenin gerçek temsilcisi, milli vicdanın ifadesi olmuşlardır. 1946 iktidarı millete dayanmadığı için zorla ve baskıya dayanan, buna rağmen ayakta kalamayan, 1950 senesine kadar dört yılda dört kabine değiştiren, istikrarsız bir hükümet olmuştur. 1950 iktidarı ise milli iradeyi temsil eden, Büyük Millet Meclisi’nin güveniyle programını uygulayan, tuttuğunu koparan ve 1954 senesine kadar ki dört yılda tek kabine ile devam eden istikrarlı bir hükümet olmuştur. 1950 seçimlerine kadar muhalefet olan Demokrat Parti; milletin kalbinden doğmuş, parası ve serveti olmayan, iman ve enerjisiyle bütün mücadelesini millet ve memleket için veren, halkın sevgisini silah olarak kullanan bir muhalefet olmuştur. 1950 seçimlerinden sonra iktidarı kaybeden Cumhuriyet Halk Partisi ise muhalefet konumuna düşmüş, 1954 yılına kadar ki muhalefetini iktidar döküntüsü olarak millettten gasp edilmiş yarım milyonluk servetle oluşmuş, bütün mücadelesi eski ayrıcalıkları ve gayri meşru servetini korumak olmuş, yalan ve iftirayı silah olarak kullanmıştır. 1950 seçimine kadar halk, vatandaşlık haklarından mahrum olmuş; işkence, dayak, hapis ve sürgünle tehdit edilmiş, özgürlüğü elinden alınarak

koru aşılannıştır. Halk ancak 1950-1954 yılları arasında Demokrat Parti iktidarında vatandaşlık haklarının hepsine yeniden kavuşmuş, saldırıdan uzak ve özgürlükleri dokunulmaz olmuştur. İki iktidarın uyguladığı politikalar basını da derinden etkilemiş, 1950 basını tehdit ve baskı altında tutulmuş, Cumhuriyet Halk Partisi Hükümeti gazeteleri açıp kapatma yetkisine ve gazetecileri hapse atılabileme hakkına sahipken; 1954 basını serbest ve rahat, Demokrat Parti Hükümeti gazete kapatamaz ve gazetecileri hapse atamaz, yalnızca kanunlara karşı sorumlu olduğu bir politika izlemiştir. Dış güvenliğe bakıldığında 1950 yılında ancak kendimize güvendiğimiz, anlaşma yapabileceğimiz ve bize yardım edecek bir devletin bulunmadığı, dünyada sözümüzün geçmediği bir dönem görülürken; 1954 yılında her zamankinden daha fazla kendimize güvendiğimiz, bütün Atlantik ittifakının Türkiye'ye yardımcı olduğu ve dünyada Türkiye'nin oyunun vazgeçilmez olduğu bir dönem oluşmuştur. Demokrat Parti iktidarının öncesi ve sonrası sağlık alanında da kendisini göstermiş, 1950 yılında 16 sağlık merkezi, 6.500 yataklı numune hastanesi, 2.100 yataklı verem hastanesi, 600 yataklı doğumevleri varken bu oranlar 1954 yılında; 242 sağlık merkezi, 9.200 yataklı numune hastanesi, 6.357 yataklı verem hastanesi, 1.576 yataklı doğumevleri şeklinde artış göstermiştir. Köylere bakıldığında 1950 yılında devlet elinin uzanmadığı, su verilmediği, yol yapılmadığı ve okulun köylüye angarya olduğu görülürken; 1954 yılında köylerin devletin baş tacı olduğu, su ve yol için yüz milyon harcadığı, okulları devletin yaptığı görülmüştür. 1950 yılında milli gelir 7 milyar 430 milyon lira, nüfus başına yıllık gelir 320 lira, nüfus başına köylü geliri 210 lira iken; 1954 yılında milli gelir 12 milyar 436 milyon lira, nüfus başına yıllık gelir 1952 yılında 470 lira, nüfus başına köylü geliri de 1952 yılında 365 liraya ulaşmıştır. 1950 yılında ziraat alanında köylü üvey evlat muamelesi görmüş, çiftçiye 337 milyon lira kredi verilirken ziraat makineleri için kredi verilmemiş, 4 yılda dağıtılan toprak 832.598 dönüm olmuş, 95.000 ton tohum ilaçlanmış, 73.669 ton tohum temizlenmiş, 10.000 traktör bulunmakla beraber 7,5 milyon ton tahıl üretilmiştir. Ziraat alanında ortaya konan bu veriler 1954 yılına kadar artış göstermiş ve 1954 yılında köylü her şeyin temelini oluşturmuş, çiftçiye 1 milyar 170 milyon lira kredi verilmiş, ziraat makineleri için 171,5 milyon lira kredi sağlanmış, 3 yılda 8.322.841 dönüm toprak dağıtılmış, 235.000 ton tohum ilaçlanmış, 177.200 ton tohum temizlenmiş, 41.715 traktör bulunmakla beraber 14 milyon ton tahıl üretimi yapılmıştır. Toprak ofisinde ise 1950 yılına bakıldığında köylüye bir yılda 50 milyon lira ödendiği, ofis dış satışlarında tek bir çuval bile satılmadığı, tahıl ambarının kapasitesinin 400 bin ton olduğu görülmüştür. 1954 yılında ise köylüye bir yılda 519 milyon 700 bin lira para ödendiği, ofisin dış satışlarının 1 milyon 250 bin tonu bulduğu ve tahıl ambarının kapasitesinin 1 milyon 200 bin tona ulaştığı görülmüştür. 1950 yılında 63.000 hektar arazi sulanmış, 30.000 hektar bataklık kurutulmuş, 61.000 hektar taşkınlardan korunmuş ve su işinde halka 1 milyon 835 bin lira yardım yapılmıştır. Bu oranlar 1954 yılında artış göstermiş ve buna göre; 284.000 hektar arazi sulanmış, 196.000 hektar bataklık kurutulmuş, 301.000 hektar taşkınlardan korunmuş, su işinde halka 65 milyon 400 bin lira yardım yapılmıştır. 1950 yılında 15.000 kilometrelik yol her mevsimde geçit verirken bu sayı 1954 yılında 23.000 kilometreye ulaşmış, 1950'de 18.000 kilometrelik yol daima bakıma alınırken 1954'te 21.000 kilometreye ulaşmış, 1950'de limanlardaki yükleme ve boşaltma 9 milyon 111.000 ton iken 1954'te 11 milyon 465.000 tona ulaşmıştır. Ticaret filosu 1950 yılında hepsi eski olmakla beraber 467.000 tonilato iken, 1954 yılında bir kısmı yenilenmekle beraber 555.000 tonilatoya ulaşmıştır. Milli tasarruf ve kredi alanında 1950 yılında halk bankalara 989 milyon lira

yatırmış, bankaların ihtiyaçları ve ödenmiş sermayeleri 529 milyon lirayı bulmuş, bankalar 1 milyar 387 milyon lira ödünç vermiş ancak sanayi kredisi vermemiştir. 1954 yılında ise halk bankalara 2 milyar 428 milyon lira yatırmış, bankaların ihtiyatları ve ödenmiş sermayeleri 1 milyar 97 milyon lirayı bulmuş, bankalar 3 milyar 488 milyon lira ödünç vermekle beraber 80 milyon lira da sanayi kredisi vermiştir. Türkiye'nin 1950 yılındaki yıllık dış ticaret ihracatı 997 milyon tonu bulmuş, dış ticaret değeri ise 1 milyar 500 bin lira olmuştur. 1954 yılına bakıldığında yıllık ihracatın 2,5 milyon ton, dış ticaret değerinin ise 2,6 milyar liraya ulaştığı görülmüştür. Çalışma hayatı ise 1950 yılında İş Kanunu'na bağlı iş yerleri kapsamında 7.518'ken 1954 yılında 17.568'e ulaşmış, bu yerlerdeki işçi sayısı 1950'de 373.000, sigortalı işçi 356.000 ve hastalık sigortalı işçi bulunmazken, 1954 yılında bu yerlerdeki işçi sayısı 556.000, sigortalı işçi 420.000, hastalık sigortalı işçi sayısı da 200.000'e ulaşmıştır. 1950 yılında işçi hastanelerinde 74 yatak ve 86 işçi sendikası varken 1954 yılında bu sayılar 1.201 yatak ve 375 işçi sendikası ve şubesine ulaşmıştır. 1950 yılında 250.000 aile radyo sahibiyken 1954 yılında 800.000 aile radyo sahibi olmuştur. Vergiler ise 1950 yılında az kazanana ağır, çok kazanana hafif şeklinde işlerken 1954 yılında aza kazanana az, çok kazanana çok vergi sistemine dönüştürülmüştür. Devlet bütçesi gelirleri 1950 yılında 1 milyar 603 milyon, 1954 yılında 2 milyar 287 milyona ulaşmış, devlet bütçesi giderleri ise 1950 yılında 1 milyar 800 milyonken 1954 yılında 2 milyar 288 milyon olmuştur. Bazı tüketim maddelerine baktığımızda ise 1950 yılında yıllık şeker masrafı 128.000 ton, mezbahalarda kesilen yıllık et masrafı 88.481 ton, yıllık çimento masrafı 531.000 ton iken; 1954 yılında yıllık şeker masrafı 202.000 ton, mezbahalarda kesilen et masrafı 100.926 ton, yıllık çimento masrafı da 1 milyon 20 bin tona ulaşmıştır.

Yukarıdaki karşılaştırmalardan anlaşılacağı üzere 1950 yılındaki hayat şartlarının Cumhuriyet Halk Partisi için bulunmaz bir nimet olarak nitelendirildiği; ancak bu şartların millet için sefalet ve mahrumiyet olduğu ifade edilmiştir. 1954 yılındaki hayat şartının ise yalnızca millet için nimet olduğu ve bütün nimetlerin yalnız millete ait olduğu aktarılmıştır. Demokrat Parti'nin 1950 ile 1954 yılları arasındaki temel argümanının ekonomi politikaları ve ekonomik olanakların geliştirilmesi üzerinden olduğunu düşünürsek, özellikle 1950'li yıllardaki hayat şartlarına yapılan vurgu ve söz konusu şartları halk yığınları için bir sefalet olarak tanımlamak, bizatihi Demokrat Parti'nin halkla arasında kurduğu olumlu diyalogu refere etmesi açısından önemli görünmektedir.

iii) Sağlam Beyin Sağlam Vücutta Bulunur¹⁶⁴

“Sağlam Beyin, Sağlam Vücutta Bulunur” isimli broşürde Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950'de millet iradesiyle iş başına geldiği zaman, perişan bir sağlık durumuyla karşılaştığı ifade edilmiştir. İhmal ve kayıtsızlık yüzünden verem, frengi, sıtma, trahom gibi bulaşıcı ve öldürücü hastalıkların; gıdasızlık, sağlıklı olmayan yerler gibi sebeplerle bütün yurdu bakım-sızlığın kapladığı söylenmiştir. Bu durumun yalnızca kasaba ve köylerde geçerli olmadığı, şehirlerde bile ihtiyaca cevap verecek sayıda dispanser ve sağlık merkezi bulunmadığı ifade edilmiştir. Bulunan sağlık kurumlarının ise doktor, sağlık memuru ve hemşire bakımından yeterli bir durumda olmaktan çok uzak bulunduğu; sağlık koruyucu kurumlarının ihtiyaç

¹⁶⁴ **Sağlam Dimağ Sağlam Vücutta Bulunur**, Demokrat Parti Neşriyatından No: 4, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

ölçüsünde olmaması yüzünden bahsedilen öldürücü hastalıklardan başka, çeşitli olağan hastalıkların da bütün yurttan dehşet salmış olduğu ve vatandaşın sağlığını devamlı şekilde tehdit ettiği belirtilmiştir. Sağlık sorununun köylerde daha beter bir hale geldiği, köylüler arasında her türlü hastalıkların çoğalmış olduğu, özellikle verem, sıtma gibi hastalıklar köylüyü kasıp kavurduğu söylenmiştir. Bir zamanlar, gücü ve kuvveti ile bütün dünyaya ün salmış olan milletin çoğu sıksa, cılız ve en sağlamı en az birkaç hastalıkla dertli bir hale geldiği, bütün yurdun baştan aşağı türlü hastalıklarla dertli, milyonlarca insanın ölümü bekledikleri bir yangın yeri halini aldığı söylenmiştir.

Atatürk döneminde hükümetin bu dertlerle ve afetlerle ilgilenmeye başladığı; Sağlık Bakanlığı eliyle oluşturulanlardan başka birtakım hastalıklarla mücadele teşkilâtı da oluşturulduğu, bunu takip eden dönemde de bu çalışmaların daha fazla çoğaltılması gerekirken ilk yapılanlara çok bir şey katılmadığı ifade edilmiştir. Devlet bütçesinden en az ödeneğin Sağlık Bakanlığı'na ayrıldığı, Sağlık Bakanlığı'na konulan ve milletin sağlığını korumak için kullanılması gereken paraların birtakım gereksiz, fantezi, kişisel görüş ve düşünceleri, iktidardakilerin konum ve çıkarları uğrunda harcandığı belirtilmiştir. Halbuki öte yandan türlü hastalıkların arttığı, milletin sağlığını durmadan kemirdiği, Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmediği halde bu dönemin çok kötü idaresi, bir ziraat ülkesi olan bu yurdun evlâtlarına ekmek gibi Türk milletinin en hayati gıdasını düzeltmekte yetersiz kaldığı, ekmeği doyasıya yemek Türk milleti için senelerce mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Savaş seneleri boyunca büyük insanlara belge ile verilen ekmek miktarının çocukları bile doyuracak ve besleyecek kadar olmadığı ifade edilmiştir. Üstelik bu ekmeğin yarı yarıya kepekle karışık, hamur, çamur gibi bir şey olduğu söylenmiştir. Yine bu dönemde ilâç karaborsasının arttığı, önemli ilâçların yanı sıra aspirin, kinin ve kalsiyum gibi çok aranan ve kullanılan ilâçları bulmakta halkın çok zorluk çektiği, hastanelerin doktorsuzluk, ilaçsızlık ve araçsızlık yüzünden şifa yurdu olma özelliğini kaybettiği; adeta mahrumiyet ve ıstırap yuvası haline geldiği söylenmiştir. Kısacası o günlerin kötü şartlarından dolayı ve özellikle düşük bir beslenme rejimi altında türlü hastalıkların yurdu baştanbaşa kaplaması kadar doğal bir şeyin olamayacağı, hastalık ve dert görmeyen tek köy, tek aile kalmadığı belirtilmiştir. Köy adını verilen otuz bini aşan viranelerde yaşayan ve Türk milletinin büyük çoğunluğunu oluşturan çiftçilerin sağlığını kökünden ve kestirme yoldan korumak amacıyla, maalesef hiçbir ciddi tedbir ve hiçbir temel hamle yapılmadığı, bütün bunlardan başka Sıtma Savaşı, Frengi Savaşı, Verem Savaşı, Trahom Mücadele Örgütü gibi önceden kurulmuş olan örgütlerin Sağlık Bakanlığı bütçesine gereği kadar ödenek konulmaması yüzünden beklenen hizmetleri yeterli ve verimli bir şekilde yapamadığı vurgulanmıştır.

İktidara gelince Demokrat Parti'nin parti programının genel sağlık işlerine ait görüşünü 88. maddesi ile ortaya koyduğu ve belirlenen maddeye göre, nüfusun ve üretim gücünün çoğalması açısından büyük bir etken olan genel sağlık işlerinin, artan bir hız ve planla yürütülmesi gerektiği, bu sebeple parti programına bütçeden yeterli ödenek ayrılması, sıtma başta olmak üzere milli bünyeyi kemiren bütün hastalıklarla en iyi şekilde mücadele edilmesi için imkân ve araçların sağlanması, bu amaçla ilgili bakanlıklarla iş birliği yapılmasını ülkenin en büyük ihtiyacı sayıldığı ifade edilmiştir. Bu maddenin Demokrat Parti'nin sağlık politikasının temelini oluşturduğu ve ana hatlarını belirlediği söylenmiştir. Buna maddeye göre; milli bünye onu oluşturan kişilerin organlarının kuvvet ve hayatîyetine dayanmış,

cemiyeti oluşturan kişilerin bünyesi ne kadar sağlam olursa milli bünye de o kadar sağlam olur görüşü hâkim olmuştu. Millet topluluğunun ve devlet gücünün asıl temeli olarak görülen nüfusta ise, üretim ve nüfusun artması ancak kişilerin sağlıklı ve kuvvetli olması ile mümkün olabilmişti. Ancak yakın günlere kadar milli bünyeyi başta sıtma olmak üzere birçok kronik ve kökleşmiş hastalıklar kemirip durmuştur. Bu durum önüne geçmek için ise hızlı ve planlı olarak çalışılmalı, bu savaşların yapılabilmesi için gerekli paraların her sene devlet bütçesine yeterli miktarda konulması temel alınmıştır.

Sağlık politikasında bahsedilen temel ilkelerin ardından sağlık politikasının planının tespit edildiği, buna göre vatandaşın yiyecek, su gibi hayati ihtiyaçlarını sağlamak, iş yerlerini ve evlerini iyileştirmek; bulaşıcı, kronik ve kökleşmiş hastalıklarla başarıyla mücadele için köklü savaşlar açmak; hastalıkları önleyici örgüt ve kurumlar oluşturarak vatandaş hastalanmaktan korumak ve aynı zamanda hastalığın yayılmasını ve artmasını önlemek; hastaların iyileşmesini sağlamak için hastane, sağlık merkezi, dispanser ve buna benzer kurumların artırılmasını sağlamak; doktor, hastabakıcı, hemşire, sağlık memuru ve ebe gibi sağlık hizmetlerine gerekli kişileri çok miktarda yetiştirmek ve bunların yurdun her tarafına yayılarak çalışabilmeleri için maaş, ücret gibi haklarının sağlanmasını sağlamak için kanuni tedbirler almak; sağlık ve sosyal yardım işlerini bir hükümet işi olmaktan çıkararak millî bir görev ve temel dâva olarak ele almak; bütün bu işleri lâyıkıyla başarabilmek için her sene bütün bütçelere yeterli miktarda para koymak, en uygun ve en yeni yöntemlerle çalışmak gerekliliği ifade edilmiştir. Bu ilkelere sadık olarak işe başlayan Demokrat Parti Hükümeti’nin, 1950’den bu yana geçen dört yıla yakın bir zaman zarfında, çok doğru sonuçlar yaratan hamleler yaptığı vurgulanmıştır.

“Koruyucu Hekimlik” ara başlığı ile 1950’de iktidara gelen Demokrat Parti’nin bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı ciddi ve amansız bir mücadele açmış, hastalığa tutulmuş her vatandaşın tedavisi temel görülmüş olduğu anlatılmıştır. Fakat diğer yandan, vatandaşın hastalığa tutulmasını önlemek amacıyla vatandaş sağlığını önceden ve kestirme yoldan korumanın da mümkün olduğu; tıbbın bir kolu olup başka ülkelerde çok önem verilen “Koruyucu Hekimlik” denilen sağlık tedbirlerinin yurdun her tarafına, hükümet elinin her eriştiği yerde uygulanmasına karar verildiği, böylece 1950’den sonra Türkiye’de ciddiyetle uygulanmasına başlanan Koruyucu Hekimlik tedbirlerinin kapsamı ve dolayısıyla doğru etkileri ve faydalarının yıldan yıla arttığı söylenmiştir. “Bu alandaki çalışmaların vatandaşların sağlığı üzerindeki doğru etkileri daha şimdiden elle tutulur ve gözle görülür bir nitelik almış ve bu Demokrat Parti’nin konuya verdiği önem ve sarf ettiği çabayla mümkün olmuştur” denildikten sonra hükümetin yurdun herhangi bir köşesinde çıkan ve ihmal edildiği takdirde çok acıklı sonuçlar doğurabilecek olan çiçek, tifo, veba gibi hastalıkların yayılmasına meydan vermeden, hemen olduğu yerde hızlıca durdurabilecek bir güçte olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca bu hastalıklarda aşı ve serum uygulandığı, gerekli uygun tedbirlerin sığı sığına alındığı belirtilmiştir. Yine Koruyucu Hekimlik önlemleri kapsamında yabancı ülkelere veba, tifo, kolera, çiçek, dizanteri ve bunlara benzer bulaşıcı salgın hastalıkların sınırlardan sızmaması için de çok önemli önlemler alındığı; Demokrat Parti’nin bu tür hastalıkları önlemeye yarayan aşuları, serumları ve ilaçları üreterek yeni yeni kurumlar meydana getirdiği ifade edilmiştir. Vatandaşların ayağına kadar gidilerek bedava uygulanan bu aşı ve serumlardan vatandaşların hakkıyla ve gereğinde hemen yararlanabilmeleri için,

bunları yeterli miktarlarda alâkalı sağlık merkezlerine ve kurumlarına göndermiş olduğu; ayrıca bunlardan stoklar bulundurulduğu söylenmiştir.

“Frengi Mücadelesi” ara başlığında ise 1950’den sonra frengi mücadelesine de büyük önem verilmiş ve yeni istasyonlar kurulmuş, özellikle frengilileri tarama çalışmalarına hız verilmiş olduğu; bu amaçla İstanbul, İzmit, Zonguldak, İskenderun, Seyhan ve Eskişehir illerinde deri ve birbirinden doğarak üreyen hastalıklar için tam kadrolu dispanserler kurulmuş olduğu aktarılmıştır. Frengi mücadelesi için 1950’de verilen ödeneğin 384.000 lira iken 1953’te 526.000 liraya çıkarılmış ve böylece 1949 senesine göre artış %85’e ulaşmış olduğu ifade edilmiştir.

“Trahom Mücadelesi” ara başlığında 1950’den önce her sene binlerce vatandaşın “trahom” denilen Mısır göz ağrısı hastalığından kör veya yarı kör olduğu; bu hastalığın çok yönlü ve daimî bir nitelik aldığı için yapılan mücadeleden kesin ve doğru sonuç almak çok zor olduğu; böyle bir durumla karşı karşıya kalınmasına rağmen Demokrat Parti iktidarı trahom mücadelesinde de büyük başarılar sağlamış olduğu ifade edilmiştir. Demokrat Parti Hükümeti 1950 yılına girerken yalnız 225 yataklı 16 hastane ve 99 köy tedavi evi ile 90 dispanseri ve sağlık evi varken 1953 senesinde genişletilen trahom mücadele örgütü emrindeki hastane sayısının 20’ye ve bunlara verilen paranın ise 1950 yılının 400.000 lirasına karşı 850.000 liraya çıkarılmış olduğu ve dispanser sayısının 50’ye, tedavi evlerinin sayısının ise 99’dan 300’e yükseltilmiş olduğu belirtilmiştir.

“Veremle Mücadele” ara başlığında halkın sefalet çektiği ülkelerde fazla tahribat yapan hastalıklardan birinin de verem olduğu; sefalet arttığı zaman verem salgınının da yayılmakta ve refah çoğaldığı zaman hastalığın tahribatının hissedilir derecede azalmakta olduğu söylenmiştir. Demokrat Parti döneminde verem mücadelesinin başarısında doktorların ve hastanelerin olduğu kadar, ekonomi siyasetinin de payı bulunduğu ifade edilmiştir. 1950’den önce ülkede verem değerinin çok yüksek olduğu; fakat yüz binlerce hasta bulunmasına rağmen, verem hastane ve pavyonlarının sayısının 7’den ibaret kaldığı; 1950’den itibaren yeniden 56 tane hastane ve pavyon açarak hastalıkla mücadelede uzmanlaşan kurum sayısının 63’e yükseltildiği; 1950’de yalnız 8 verem dispanseri varken, 32 yeni tesis meydana getirilerek bunların sayısının 40’a çıkarıldığı; yatak tedavisi gören vatandaş sayısının 1956’da 4.649 ve bunlardan yalnız 1.350’sinin röntgeni alınmışken, 1953’ün 10 aylık döneminde 27.497 kişi hastanelere yatırılarak 12.877 kişinin filmi alındığı belirtilmiştir. 1950-1953 yılları arasında dispanserlerde yaklaşık 350.000 vatandaşın muayene edilmiş, 65.000 laboratuvar muayenesi yapılmış, 243.000 kişi röntgenden geçirilmiş, 3,2 milyon tüberkülin ve 1,4 milyon B.C.C. aşısı uygulanmış ve taramalarda 81.000 mikrofilm çekilmiş olduğu; 1950-1953 yılları arasında verem ile savaşta yapılan mücadeleler sonucunda ölüm oranlarının %26 azaldığının gözlemlenmiş olduğu ifade edilmişti. Veremden ölüm değerlerinin 100.000 nüfusta 1950’de 150, 1951’de 155, 1952’de 142, 1953’te 110 olarak belirlendiği söylenmişti.

“Sıtma Mücadelesi” ara başlığında sıtmanın nesiller boyunca halkın sağlığını tehdit eden ve tahribat yapan bir hastalık olarak kaldığı; halkın çektiği geçim sıkıntısı, sağlık şartlarının ilikelliği, doktor ve ilaç yokluğu uzun seneler sıtma mücadelesinin verimsiz kalmasına yol açmış olduğu; ancak 1950’den sonra köylünün refaha kavuşması, iyi gıda alabilecek duruma geçmesi, muayene ve tedavilerin özenle yapılması olağanüstü sonuçlar

alınmasına imkân hazırlamış olduğu ifade edilmişti. Her sene milyonlarca vatandaşın muayene edilmiş ve sıtma değeri yüzde 1,4'e kadar düşmüş olduğu da eklenmişti. Sıtma ile mücadelede nasıl bir duruma gelindiğinin anlaşılması için hazırlanan istatistikte 1950'de muayene sayısının 454.524, büyük dalak sayısının 323.323 ve değerinin %7.1, 1951'de muayene sayısının 5.138.879, büyük dalak sayısının 224.036 ve değerinin %43, 1952'de muayene sayısının 4.863.347, büyük dalak sayısının 119.473 ve değerinin %2.4, 1953'te muayene sayısının 4.898.810, büyük dalak sayısının 72.418 ve değerinin %1.4 olarak yansıtıldığı görülmektedir.

Yurdun çeşitli bölgelerinde D.D.T. uygulamaları da yoğunluk kazandığı belirtilerek oranların karşılaştırılması açısından bir tablo da hazırlanmıştı. Hazırlanan tabloda 1950'de D.D.T uygulanan oda (göz) sayısı 4.199.847, sarf edilen D.D.T miktarı (kilo) 109.855, 1951'de D.D.T uygulanan oda (göz) sayısı 5.541.853, sarf edilen D.D.T miktarı (kilo) 184.196, 1952'de D.D.T uygulanan oda (göz) sayısı 6.670.329, sarf edilen D.D.T miktarı (kilo) 645.566, 1953'te D.D.T uygulanan oda (göz) sayısı 7.350.879, sarf edilen D.D.T miktarı (kilo) 959.682 olduğu gösterilmiştir.

“Sağlık Kurumları” ara başlığında 1950-1953 arasında Sağlık Bakanlığı'nın bütçesinin 60 milyon liradan 114 milyon liraya çıkmış olduğu; Numune Hastanesi, Doğumevi, Verem Hastane ve Pavyonları, Sağlık Merkezleri ve Trahom Hastaneleri sayısının 94'den 271'e yükselmiş olduğu belirtilmiş ve Özel idarelere bağlı 50 hastanenin Sağlık Bakanlığı kuruluşuna dahil edildiği vurgulanmıştı. 1950-1954 arasında sağlık kuruluşlarının takviye edilmiş olduğu; doktor sayısının 1.480'den 1.983'e, hemşire sayısının 492'den 1.174'e ve sağlık memuru sayısının 2.016'dan 3.593'e çıkmış olduğu ifade edilmişti. Özellikle uzman doktor kadrolarında bariz bir gelişme gözlemlenmiş olduğu; hastanelerde bakılan vatandaş sayısının da kayda değer oranda artmış olduğu; poliklinik ve yatak tedavisi, ameliyat sayısı, röntgen muayenesi ve laboratuvar tahlillerinin önemli birer gelişme göstermiş olduğu vurgulanmıştı. Bahsi geçen konulardaki gelişmelerin nasıl etki ettiğinin gösterilmesi adına 1950-1952 yılları arası karşılaştırılmıştı. Buna göre bakılan hasta sayısındaki artış; poliklinikte muayene 1950'de 788.189, 1951'de 1.038.791, 1952'de 1.322.992; yatakta tedavi 1950'de 144.101, 1951'de 169.977, 1952'de 198.772; ameliyat 1950'de 29.851, 1951'de 30.685, 1952'de 32.505; röntgen 1950'de 120.551, 1951'de 204.414, 1952'de 213.116; laboratuvar 1950'de 221.309, 1951'de 232.308, 1952'de 245.047 şeklinde yansıtılmıştı.

Önleyici tıp hizmetlerine de Sağlık Bakanlığı'nın büyük önem vermiş olduğu belirtilmiş, özellikle verem ve difteri gibi ağır hastalıkların aşılarının geniş ölçüde uygulandığı söylenmişti. 1950'de 70.908 kişiye uygulanan B.C.G. aşısından 1953'ün on bir aylık döneminde 904.441 kişinin faydalanmış olduğu; 1950'de 102.931 kişiye uygulanan difteri aşısından 1953'ün on bir aylık döneminde 191.135 kişi yararlanmış olduğu; 1950'de 1.747.456 tifo aşısı yapıldığı halde, 1953'ün on bir aylık döneminde uygulanan aşı miktarının 1.858.947'ye yükselmiş olduğu gösterilmiştir.

Sağlık hizmetleri bütçesinin de 1950'den 1953'e kadar artış göstermiş olduğu; sağlık bütçesinin 1950'de 60.615.552 liradan 1953'te 114.062.789 liraya, hastanelerin bütçesinin ise 1950'de 14.385.419 liradan 1953'te 27.385.419 liraya ulaşmış olduğu ifade edilmiştir.

Sağlık kurumlarının sayısı da karşılaştırılmış, Devlet ve Numune Hastaneleri 1950’de 39, 1951’de 44, 1952’de 45, 1953’te 48; Doğum ve Çocuk Bakımevleri 1950’de 16, 1951’de 16, 1952’de 19, 1953’te 20; Verem Hastaneleri ve Pavyonları 1950’de 7, 1951’de 42, 1952’de 53, 1953’te 63; Sağlık Merkezleri 1950’de 16, 1951’de 36, 1952’de 90, 1953’te 120; Trahom Hastaneleri 1950’de 16, 1951’de 16, 1952’de 17, 1953’te 20; sağlık kurumları ise toplamda 1950’de 94, 1951’de 154, 1952’de 204, 1953’te 271 olarak belirtilmiştir.

Özel idarelerden Sağlık Bakanlığı’na geçen hastaneler ise 1951’de 3, 1952’de 1, 1953’te 47 olarak tespit edilmiştir.

Yukarıdaki oranlara bakıldığında 1954’e kadar Sağlık Bakanlığı emrindeki Devlet ve Numune Hastaneleri’nin sayısı 9’a çıkmış, özel idarelere ait 50 hastanenin masrafları ve idaresi Genel Bütçe Hizmetleri’nden karşılanmış, 4 tane Doğum ve Çocuk Bakımevi, 56 tane Verem Hastane ve Pavyonu açılmış, 104 yeni Sağlık Merkezi meydana getirilmiş ve 4 yeni Trahom Hastanesi kurulmuş olarak değerlendirilmiştir. Devlet ve Numune Hastaneleri, Doğum ve Çocuk Bakımevleri, Verem Hastane ve Pavyonları, Sağlık Merkezi ve Trahom Hastaneleri’ndeki yatak sayısı da eskisinin iki katına yükselmiştir. Buna göre yatak sayısı 1950’de 9.111, 1951’de 13.672, 1952’de 16.853, 1953’te 18.638 şeklinde artış göstermiştir.

“Eczane Açmak Serbestliği” ara başlığında ise Demokrat Parti iktidarının çalışmalarından birinin de eski idarenin tekeli zihniyetinin ürünü olan eczaneler hakkındaki kanunu değiştirmek olduğu söylenmiştir. Eski idarenin eczaneler hakkındaki kanununa göre eczane açmanın bir ayrıcalık olduğu; böylece ortada fiili bir eczane tekeli oluşmuş bulunduğu; bu yüzden ilgililerin diledikleri zamanda ve yerde eczane açamadığı, vatandaşların da bu durumdan çok zarar gördüğü ifade edilmiştir. Çıkarılan eczaneler hakkındaki kanun ile bu işin kökünden çözülmüş olduğu; birçok şehir ve kasabanın kısa zamanda eczaneye, vatandaşların da ilaçlarını kolayca elde etme imkânına kavuşmuş olduğunu belirtmiştir.

Demokrat Parti’nin iktidarda bulunduğu dört yıl içinde sağlık hizmetleri konusunda çok işler yapılmış olduğu; fakat bir taraftan mevcut sağlık kurumlarını yaymak ve takviye etmek, diğer taraftan yeni yeni kurumlar kurmak üzere milletin sağlığı konusunda yapılacak birçok işlerin halen bulunduğu inanılmış olduğu ifade edilmiştir. Demokrat Parti’nin planlarından ancak bir kısmını geçen dört yıl içinde gerçekleştirmiş olduğu belirtilmiştir.

Demokrat Parti Hükümeti’nin hastalıklarla mücadele işlerine olduğu kadar koruyucu hekimlik konusuna da çok önem vermiş olduğu, sağlık işlerinin layığı ile yerine getirilmesi için gerek devlet bütçesinde gerekse belediye ve özel idare bütçelerinde bir yıldan gelecek yıla daha çok para ayırmakta ve böylece vatandaş sağlığına verdiği önemi fiilen gerçekleştirecek işler yapabilmekte olacağı vurgulanmıştır. Vatandaşın sağlığını her şeyin üstünde tutan Demokrat Parti iktidarının 4 yıllık başarılı hizmetleri, bundan sonra yapacağı işlerin teminatı niteliğinde olduğu ifade edilmiştir. Demokrat Parti’nin başlıca amacının çocuklara ve torunlara cennet misali, varlıklı ve mesut bir Türkiye yaratmak olduğu; bu şekilde yürütülen azimli ve ısrarlı çalışmalar sayesinde, ulaşmaya hedefledikleri yolda daha şimdiden bir hayli yol alınmış olduğu belirtilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı esnasında özellikle sıtma ile mücadelede ilaçların dışardan temin edilmesindeki güçlük ve genel sağlık koşullarının kötüleştiği düşünüldüğünde, Demokrat Partinin sağlık hizmetlerindeki ülkeyi büyütme hedeflerini ve bu konudaki hassasiyetini anlamamız açısından açıklayıcı olabilir.¹⁶⁵

iv) Bayar'ın Amerika Seyahati¹⁶⁶

Yayınlanan broşürde Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın Amerika seyahati, bir zafer resmigeçidi olarak nitelendirilmişti. Amerika'da bir ay süreyle, bütün dikkat ve alâka Türk Devlet Başkanı'nın kişiliği üzerinde toplanmış, gazeteler ondan bahsetmiş, sinemalar onun ziyaretine ait sahneleri göstermiş, yollar ve meydanlar Türk bayraklarıyla donatılmış olduğu söylenmişti. Geçtiği bütün şehirlerde, Amerikalıların Celâl Bayar'ı tezahüratla karşılamış ve uğurlamış oldukları; okul öğrencilerinin Türkiye hakkında ödevler hazırlamış oldukları belirtilmişti. On binlerce Amerikalının, mektuplarla Cumhurbaşkanı'na hayranlıklarını bildirmiş oldukları, istasyonlarda Amerikalı çocukların gündeliklerinden ayırdıkları para ile satın aldıkları çiçek demetlerini ve şeker kutularını getirip vererek sevgilerini göstermiş oldukları söylenmişti. Amerikan belediyelerinin, şehirlerin anahtarlarını bir saygı nişanesi olarak sunmuş oldukları, Büyük ve küçük bütün Amerikalıların onu tanımak ve görmek arzusu ile geçtiği her şehirde programla tayin edilen süreden biraz daha fazla kalmasını istemiş oldukları belirtilmişti. "Cumhurbaşkanı'nın kuvvetli şahsiyeti, samimî konuşmaları ve alçak gönüllülüğü ile milyonlarca insanı büyülemiştir" ifadesi kullanıldıktan sonra Celal Bayar ile ABD Başkanı Eisenhower'ın masa başında çekilmiş oldukları bir fotoğrafa yer verilmişti.

Celâl Bayar'ın Amerika'ya yaptığı seyahat, iki büyük ülke arasındaki dostluğun ve bağlılığın kuvvetini göstermesi amacıyla, büyük önem taşımış olduğu; Washington gazetecileri tarafından verilen bir ziyafette Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın yakın geçmişe kadar Türkiye'nin Birleşik Amerika'da hiç tanınmadığını, Türkiye kelimesinin genel bir şekilde Doğu'dan bahsedilirken kullanılan belirsiz bir ifade ile tanımlandığını belirtmiş olduğunu; hatta eski Amerika Dışişleri Bakanlarından Summer Welles'in idaresinde yayınlanan bir eserde, çoğu Amerikalılara göre Türkiye'nin büyük kısmının çöllerle kaplı olduğu, ülkenin başlıca hazinesinin develer olduğu ve 1950 yılına kadar faşist bir diktatörlükle idare edildiğinin düşünülmüş olduğunu söylemesi aktarılmıştı. Bugün ise, okul öğrencilerinden devlet başkanlarına kadar Amerikalıların Türkiye hakkındaki görüşlerinin tamamen farklı bir nitelik kazanmış olduğu söylenmiş; Florida'da 11 yaşında bir ilkokul öğrencisinin kompozisyon ödevinde halkına özgürlük ve seçim serbestliği veren Türk Hükümeti'ni sevdiği, kahraman bir millet olan Türklerin zor zamanlarda Amerika'ya yardım edebilecekleri ve çocukları okutmak için yeni okullar kurduklarından dolayı Türkleri sevdiğini ifade etmesi örneği gösterilmişti. Buna benzer samimi hislerin Cumhurbaşkanı Celal Bayar şerefine verilen bir ziyafette, Eisenhower tarafından da ifade edilmiş olduğu; Birleşik Amerika'nın bu dünyada daima dost aradığı ve aramaya devam edeceği, Türkiye ile dostluğunun savaş meydanlarında denendiği ve Türkleri cesaret, kahramanlık, dayanıklılık

¹⁶⁵ "Sağlık md", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 7, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 1719-1735.

¹⁶⁶ *Bayar'ın Amerika Seyahati*, Demokrat Parti Neşriyatından No: 6, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

gösteren bir millet olarak gördükleri ifade edilmişti. Aynı zamanda yapılan bu ziyaretin, gerçek dostluk olduğu da belirtmişti. Celâl Bayar'ın aşılacağı güven ve sevgi hislerinin, devlet başkanları ve siyasî kişilerle sınırlı kalmamış olduğu; temas ettiği gazeteciler, üniversiteliler, işçiler ve çocuklar arasında da derin etkiler uyandırmış olduğu söylenmişti.

New York'ta, meşhur röportaj muhabirlerinden Cracy Falkenburg'un Celâl Bayar ile yaptığı röportajın 300 radyo istasyonu tarafından yayınlanmış olduğu; Bu röportajda Cracy Falkenburg, Türkiye'den Eisenhower'e getirilen en kıymetli hediyenin ne olduğunu sorduğu zaman Celâl Bayar'ın, "Türk milletinin Amerikan milletine candan muhabbeti" cevabını vermiş olduğu vurgulanmıştı. Aynı röportaj esnasında, Celâl Bayar'ın, meşhur heykeltıraş Bartholdi'yi hürriyet heykelini yapmaya sevk eden fikirleri günün şartlarına en kısa ve öz bir şekilde uygulamış olduğu; kendisini dinleyen radyo muhabirinin izlenimlerini mikrofondan aktarırken "Bugüne kadar rastladığım en büyük devlet adamlarından biri, muhakkak ki Celâl Bayar'dır." şeklinde konuştuğu belirtilmiştir. Diğer bir Amerikalı gazetecinin, Celâl Bayar'ın siyasî meseleler hakkındaki sözleri ve kanaatleri sayesinde, birçok gerçeklerin Amerika'da daha iyi anlaşıldığını belirttiği söylenmiştir. Nevada Eyaleti'nin Demokrat Senatörü Mc Carran'ın, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın seçim dairesinden geçişi sebebiyle yaptığı konuşmasında Avrupa'da dört büyük devlet adamı bulunduğunu ve bunların Celâl Bayar, Churchill, De Gasperi ve Adenauer olduğunu belirttiği vurgulanmıştır. Senatör Mc Carran, aynı zamanda Türk askerlerinin Kore'de kendilerini gösterdiklerini söylemenin gerçeğin tam bir ifadesi olmadığını, Türkleri kahramanlar kahramanı olarak vasıflandırmak gerektiğini ve hür bir dünya uğruna girilen mücadelede Türk milletinin Amerika ile omuz omuza kader birliği yapacağını ifade ettiği belirtilmiştir.

Celâl Bayar'ın seyahati esnasında en çok temas edilen mevzulardan birinin de milletler arası gerginlik konusu olduğu, hemen bütün vilâyetlerde, devlet adamları ve üniversite hocalarının, bu nokta üzerinde durduğu aktarılmıştı. Ohio Valisi Lausche'nin komünist diktatörlüğün Boğazlar'dan aşağı inmek istediğini işaret ederek Cumhurbaşkanı'na "Sizi tehdit eden bir komşunuz bulunmasından ne hissediyorsunuz?" şeklindeki soruya "Biz buna alıştık." şeklinde cevap aldığı aktarılmıştır.

Texas Valisi'nin de Türkiye'nin dünya güvenlik sistemindeki rolüne dikkat çekmiş olduğu; Orta Doğu'daki en kuvvetli dost ve müttefikin Türkiye olduğu, Celal Bayar'ın Türkiye'nin başında buldukça Demir Perde'nin bir santim daha ileri gidemeyeceğini bildiklerini söylemiş olduğu yansıtılmıştı. Ayrıca "Celal Bayar'ı karşılamak Üzere New York Halkı Sokaklara Dökülmüştür" alt yazısı ile Bayar'ın sokak geçidi esnasında otomobil içinde bulunduğu haldeki fotoğrafına yer verilmişti.

Celâl Bayar, aynı zamanda 20. yüzyılda mucizevî bir kalkınma hamlesini gerçekleştiren ve ekonomik alanda büyük başarılar kazanan bir devletin başkanı olarak selâmlanmış olduğu, Daily News Gazetesi'nin "Kalkınan Türkiye" hakkında yazılar yazmış olduğu; Celâl Bayar'ın Amerika'yı anlayan ve seven, Amerika'nın da anlayabileceği ve sevdiği bir devlet adamı olduğunu, Batı dünyasının modern bir mucizesini oluşturan ekonomik ve sosyal bir gençleşme hareketinin liderleri olduğunu, Türk Devleti'nin Akdeniz bölgesinin en mükemmel ordusuna sahip olduğunu ve bu ordunun Kore Savaşı'nda muhteşem bir şekilde kendisini gösterdiğini belirtmişti.

Celâl Bayar’ın da Amerika hakkındaki izlenimlerini ifade etmekten geri kalmamış olduğu; Amerikalıların çabaları, zekâları ve ilgileri ile çorak toprakları nasıl kullanılabilir bir hale getirdiğini, insanlığın bu doğal refahtaki haklı payını nasıl sağladığını gördüğünü ve bu başarıların haklarına inanan hür milletlerin barış havası içinde neler yapabileceklerinin kanıtı olduğunu ifade etmesine değinilmişti. Celal Bayar’ın aynı zamanda Amerika’nın bütün maddî başarılarının, Amerikan milletinin manevî kuvveti ve değeri sayesinde gerçekleştiğini ifade etmesine yer verilmişti. Ayrıca “Celal Bayar Amerika’nın Her Köşesinde Böyle Karşılanmıştır” alt yazısı ile resmi bir tören fotoğrafı eklenmişti.

Celâl Bayar’ın Amerika topraklarına ayak bastığı tarihten itibaren bütün haber, makale ve fotoğrafların bir araya getirilmesi durumunda büyük bir cilt eser oluşturabileceği söylenerek Amerikan basınının en yüksek tirajlı dergilerden Saturday Evening Post’da Cumhurbaşkanı Celal Bayar hakkında çıkan bir makale örnek olarak gösterilmiştir. Yayınlanan makalede Türklerin üç sene gibi kısa bir zamanda demokrasinin gelişimine canlı bir örnek oldukları, Celal Bayar’ın gerçek demokrasinin kurulmasına hizmet ederek Atatürk’ün eserini tamamladığına değinildiği, gerçekte Celal Bayar’ın kişiliğinin resmedilenden tamamen farklı olarak Devlet Başkanı olmasına rağmen kibirli bir insan olmadığı; kıyafeti, tavırları ve konuşması ile daha çok mesleğinde başarılı olmuş bir bankacı izlenimi uyandırdığı aktarılmıştır. Makalede, Celal Bayar’ın hayatının büyük bir kısmını masa başında yoğun emekler vererek geçirse de 70 yaşında bile halâ sporcu gibi görünebilmekte olduğu, 80 adım mesafeden bir sigara paketine tabanca ile attığı beş mermiden üç tanesini isabet ettirebilmekte olduğu, bünyesi eski direnç ve kuvvetini korumakla beraber deniz sporlarına olan ilgisinin devam ettiği belirtilmiştir. Makalede Celal Bayar’ın yaptığı konuşmaların kitleler üzerinde büyük etkiler bıraktığına, halkın onun dilinden anladığına dikkat çekildiği, buna örnek olarak ise 1950 seçimleri kampanyası sırasında köylerde yaptığı konuşmalar sonucunda, halkın demokrat tarafa akın etmesinin gösterildiği vurgulanmıştır. Makalede Celal Bayar’ın kişiliği hakkında verilen bilgilerin ardından biyografisine yer verilmiş olduğu; atasının diğer binlerce Türk ailesi gibi Rumeli’ye yerleştiği, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle Anavatan’a dönmek zorunda kaldıkları ve babasının Anavatan’a döndükten sonra çeşitli hocalıklarda, müftülüklerde bulunduğu belirtilmiştir; babası Bursa’nın Umurbey Köyü’nde Başöğretmenlik yaparken Celal Bayar’ın dünyaya gelmiş olduğu, dört kardeşin en küçüğü olan Bayar’ın çocukluğundan itibaren imanı tam bir Müslüman olarak yetiştirilmiş olduğu; Celal Bayar’ın ilk görevi Bursa civarındaki Ziraat Bankası şubelerinden birinde veznedarlık olduğu, bir ipekçinin kızı olan Reşide Hanım ile de Bursa’da evlendiği; iki torunu bulunan Celal Bayar’ın büyük oğlu Refi’nin 1941’de vefat etmiş olduğu, ikinci oğlu Turgut’un İstanbul’da bir Tıbbî İlaçlar Kurumu’nda çalışmakta olduğu, kızının ise Ankara Üniversitesi’nde hocalık yapan Dr. A. Gürsoy ile evlenmiş olduğu gibi bilgilere biyografisinde yer verildiği aktarılmıştır.

Bankacılık mesleğinde hızla ilerleyen Celal Bayar’ın, aynı zamanda 1908 inkılâbını hazırlayan hürriyet hareketinde rol oynamış; Türkiye’de parlâmento kontrolünün kurulmasını sağlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin yerel yazıcılığını üstlenmiş, bir süre sonra bankacılıktan ayrılarak Türkiye’nin en önemli şehirlerinden biri olan İzmir’de İttihat ve Terakki’nin Genel Yazıcılığı’na getirilmiş olduğu; Birinci Dünya Savaşı’ndan önce ve savaş sırasında birçok terakki hamlelerine rehberlik etmiş, Türkiye’de kooperatifçilik akımının

uyanmasına, demiryolculuk okulu kurulmasına ve halk eğitimi örgütünün meydana getirilmesine çalışmış olduğu; ateşkesten sonra ülke işgal altına girdiği zaman Celâl Bayar'ın direniş hareketini örgütleyenler arasında yer almış olduğu, İzmir bölgesinde gerilla faaliyetinin örgütlenmesine hizmet etmiş olduğu bilgilerinin de bu makalede yer aldığı belirtilmiştir. Ayrıca nişancılığının o zaman ki mücadelelerden kalma bir özellik olduğuna dikkat çekildiği, Cumhuriyet döneminde ise ekonomik kalkınma davasının Celâl Bayar'ın güçlü ellerine emanet edildiği, ekonomik hayatın ve ticaret zihniyetinin yüzyıllar boyunca gelişemediği bir ülkede üretim ve ticaretin kalkınmasına imkân hazırlayacak ilk tedbirlerin Bayar tarafından alındığı gibi bilgilerin makalede yer aldığı ifade edilmiştir. Aynı zamanda İskân Bakanlığı yaptığı dönemde Celal Bayar'ın yarım milyon göçmenin Anavatan'da yerleşmesini sağladığı, Birinci Ekonomi Bakanlığı'nda millî girişimin üretim ve ticaret hayatında aktif rol oynamasına uygun şartlar yaratmış olduğu; 1924'te Türkiye'de ilk Millî Banka'yı kurmuş olduğu ve Celâl Bayar'ın kurduğu Türkiye İş Bankası'nın bugün Orta Doğu'nun en büyük malî kurumu haline geldiğinin belirtildiği vurgulanmıştır. Atatürk döneminde Başbakanlık yapan İsmet İnönü'nün, Rusya'ya yaptığı ziyaret sonrasında Devletçilik fikrine sıcak bakarak ekonomik sorunları askeri disiplin içerisinde idare etmeye karar vermiş olduğu; ancak Başbakan İsmet İnönü'nün aşırıya kaçan bu eğilimlerine karşı, ekonomi siyasetinde modern fikirleri ve Avrupa zihniyetini koruyan kişinin Celal Bayar olduğunun makalede anlatılmış olduğu belirtilmiştir. 1932 yılında Ekonomik Krizi'nin patlak vermesiyle İsmet İnönü tarafından takip edilen siyasetin yanlış olduğunun anlaşılması üzerine Celal Bayar'ın ikinci kez Ekonomi Bakanlığı'na tayin edilmiş olduğu, 1937'de de İsmet İnönü'nün istifa etmesiyle Başbakan olduğunun belirtildiği aktarılmıştır. Makalede Halk Partisi'nden istifa ederek demokrasinin kurulması için yeni bir mücadeleye başladığı zaman 62 yaşında olan Celal Bayar'ın, 1950 seçimlerinde ülkeye siyasî ve ekonomik hürriyetlerin kazandırılmasını hedefleyerek hürriyet haklarına sahip olmak isteyen Türk halkını temsil ettiğine yer verildiği aktarılmıştır. 1950 seçimlerinden sonra ülkede kalkınma hareketinin başlamış olduğu, nesillerden beri ilk defa köylünün yüzünün gülmüş olduğu; ülke topraklarının her tarafında yollar, su tesisleri, fabrikalar, köprüler, okullar ve hastanelerin inşa edilmiş olduğu, tarlalarda traktörlerin bereket tohumları ekmiş olduğu, özel teşebbüsün büyük bir gelişmeye göstermiş olduğu ve Türkiye'nin bütün dünyada itibar kazandığının belirtilmiş olduğu söylenmiştir. Ayrıca Celâl Bayar, iktidara geçer geçmez Cumhurbaşkanlığı ödeneğinin indirilmesini istemiş olduğunun da makalede yer bulduğu aktarılmıştır.

Makalede Celal Bayar'ın gündelik yaşamına da değinilmiş olduğu; kendisinin Ankara'da ve Çeşme'de birer evi bulunduğu, yazın fırsat buldukça, Çeşme'deki küçük evde birkaç gün geçirmeyi arzu etmekte olduğu, sabahları saat 10'da çalışmaya başladığı, ilk işinin gazeteleri incelemek olduğu, sonrasında ise resmî evrak ve yazışmalarla ilgilendiği, öğle yemeğinde daima bir veya iki milletvekili ve vali ile beraber bulunduğu, yemekten sonra ziyaretçi kabul ettiği ve işinin akşam saat yedi buçuğa kadar sürdüğü bilgilerine yer verildiği belirtilmiştir. Ayrıca Celal Bayar'ın basın toplantısı yapmadığı, fakat salı günleri öğleden sonra derdi olan her vatandaşla görüştüğü, Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nün salı günleri Anadolu köylerinden gelmiş çiftçiler ve ırgatlarla dolduğu, haftada üç veya dört defa akşam yemeğinde resmi misafirleri ve kişisel dostları ile bir araya geldiği, eşi Reşide Hanım'ın yemeklere katılmadığı, eski Türk örflerine uyararak misafirlerin yanına çıkmadığı gibi verilerin de

makalede yer aldığı söylenmişti. Celal Bayar’ın haftada bir gün diyet yaptığı ve meyveden başka bir şey yemediği, bazen yaverlerinden biriyle şehirde 2-3 kilometrelik yürüyüşler yaptığı, bazı akşamlar film seyrettiği, sık sık ülke içerisinde seyahate çıktığı ve eski mücadele arkadaşlarıyla karşılaştığı zaman büyük memnunluk duyduğu gibi bilgilerin de makale içerisinde geçtiği aktarılmıştı. Ayrıca “Eisenhower, Beyaz Saray’da Bayar’ı Karşılıyor” alt yazısı ile bir fotoğrafa yer verilmişti.

Amerikalıların, Celâl Bayar’ın Türkiye’de demokrasi rejimini zafere ulaştıran bir kişi olduğunu gayet iyi anlamış oldukları; Bayar’ın 1945-1950 yılları arasında vatan topraklarını karış karış dolaşarak hürriyet tohumları ektiğinden haberdar olmuş buldukları vurgulanmıştı. Hatta 1950 seçimlerinde, o zaman geçilmesi zor olan kara yollarında “Uğur” adlı Jeep arabası ile binlerce kilometre mesafe kat ettiğinin bilinmekte olduğu; Uğur’un tekerlek izleri, bugün asfalt ve stabilizasyon malzemesi ile kaplanmış olmasına rağmen hâtırasının unutulmamış olduğu; Celâl Bayar’ın Jeep arabalarının ilk üretildiği Toledo şehrini ziyaret etmesinin ardından Willys Otomobil Fabrikası İdare Meclisi Başkanı Rausch’un Bayar’ın 1950 seçim kampanyalarını Jeep otomobil ile yaptığını bildiği için Bayar’a verilecek en güzel hatıranın Jeep otomobili olacağını düşündüğünü belirttiği aktarılmıştı.

Temsilciler ve Ayan Meclisleri’nin ortaklaşa toplanarak oluşturdukları Amerikan Kongresi’nde Celâl Bayar tarihî öneme sahip bir nutukta bulunmuş olduğu, bu tarihî toplantıda Hükümet ve Âli Mahkeme üyelerinin de yer almış olduğu, Temsilciler Meclisi Başkanı, Celâl Bayar’ı kongreye sunduğu sırada kritik bir dönemde barış davasına bağlılığını ispat eden bir milletin Cumhurbaşkanı’nı tanıtmaktan büyük bir şeref duyduğunu ifade etmiş olduğu aktarılmıştı. Şiddetli alkışlar arasında konuşmaya başlayan Celal Bayar’ın, gösterdikleri misafirperverlikten dolayı Amerikan milletine ve hükümetine teşekkürlerini bildirmiş olduğunu, Türkiye’nin sağlam ve istikrarlı bir millî bünye içinde hızla ekonomisini geliştirdiğini ve ortak güvenlik sisteminin medeniyet hesabına ne kadar kuvvetli bir teminat olduğunu söylediğini, Türkiye’nin Balkanlar’da diğer devletlerle birlikte bir dayanışma cephesi kurduğunu anlattığını ve büyük siyasî dâvalar hakkında Türkiye’nin görüşünü açıkladığını aktarmıştır.

Celâl Bayar’ın nutkunun kongrede 21 defa alkışlanmış olduğunu, nutuktan sonra bazı Amerikalıların düşüncelerini açıklamış olduklarını, İktidar partisi lideri Charles Halleck’in, Türkiye’ye ekonomik ve askerî yardım yapılmasını ilk defa kendisinin teklif ettiğini, bu teklifi ile gurur duyduğunu hatırlatmış olduğunu ayrıca Türkiye’nin hürriyet aşkı ve bu uğurda verdiği mücadele azmine değinerek ne kadar haklı bir karar verdiklerini daha iyi anladıklarını söylediği belirtilmiştir. Ayrıca “Amerikan Kongresi Reiscumhurumuzu Ayakta Alkışlarken” alt yazısı ile bir fotoğrafa yer verilmiştir.

Demokrat Parti Grup Başkanı Sam Rayburn, Celâl Bayar’ın nutkunu son derece mükemmel olarak vasıflandırdığı ve Celal Bayar’ı selamlamaktan, bağımsız ve onurlu bir milletin başkanına karşı saygı görevlerini yerine getirmek fırsatını elde ettiklerinden ne kadar mutlu olduklarını ifade ettiği söylenmişti. Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı Robert Chifferfield’in da Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın nutkunun üzerinde büyük etkiler bıraktığını, Amerikan yardımının Türkiye’de en mükemmel şekilde kullanıldığından emin olduğunu, coğrafi konum açısından Sovyet Rusya’ya karşı stratejik görevi takdir ettiklerini,

Türkiye'nin kuvvetli, azimli ve güvenilir bir dost olmasından mutluluk duyduklarını söylediği ifade edilmişti. Temsilciler Meclisi üyelerinden Brooks Hays'ın ise bu konu hakkında kısa ve öz söz söyleyecek bir insan varsa onun da hürriyet uğrunda ve Amerika'nın yanı başında savaşıyor bir ülkenin devlet başkanıdır, ifadesine yer vermişti. Amerika Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tifon'un da hayranlığını birkaç kelime ile ifade ettiğini, Celal Bayar'ın nutkunun son derece etkili olduğunu, bugüne kadar kongrede yabancı bir devletin başkanına gösterilen en büyük etkiyi yarattığını aktarmıştı. Demokrat Senatör John Sporkman'ın ise nutuk hakkında mükemmel, şerefli ve hür yaşamak azmini gösteren bir ülkenin liderinden duyulması gereken ifadeler olduğunu belirtmesine değinilmişti. Ayan Meclisi Demokrat Grup Lideri Lyndon Johnson'un, nutkun siyasî önemine işaret ettiği ve zaten birbirine pek yakın olan iki milletin daha da yakınlaşacağını ifade etmesi vurgulanmıştı. Cumhuriyetçi Parti Ayan üyelerinden Alexander Smith'in cesur müttefik devlet lideri olarak nitelediği Celal Bayar'ın nutkunu tam anlamıyla mükemmel bulduğunu, Bayar'ı ise dünya sorunlarını çok iyi bilen ve bu sorunlara cesaretle karşı koyan bir kişilik olarak değerlendirdiğini ifade etmişti. Temsilciler Meclisi Cumhuriyetçi üyelerinden W. C. Brown'un da meslektaşlarının hislerine katıldığı, Bayar'ın nutkunun son derece ileri görüşlü bir nutuk olduğunu, yabancı ülkelere yardım yapılacaksa kongrede sayılan diğer ülkelere vermektense Türkiye'ye destek verilmesini tercih edeceğini söylemesi aktarılmıştı. Temsilciler Meclisi Demokrat üyelerinden Omar Brukeson'un ise, Türkiye'nin en büyük dostlarından olduğunu, stratejik konumu bakımından bu denli sadık ve kuvvetli bir dostu sahip oldukları için şanslı olduklarını, Celal Bayar liderliğindeki Türk milletinin büyük ilerlemeler gösterdiğini ve çok büyük başarılar elde edeceklerinden emin olduklarını ifade etmesi aktarılmıştı.

New York Belediye Başkanı Robert Wagner'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın şerefine verdiği ziyafet dolayısıyla Bayan Roosevelt'in bir makale yayınlamış olduğu; makalede Türkiye'nin yakın tarihte oynadığı önemli role hayranlıklarını ifade etmek için Amerikan halkının Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı candan alkışlamalarına memnun olduğunu, Türkiye'nin saldırılara karşı sağlam bir şekilde karşı koyduğunu ve Türk askerinin Kore'de Birleşmiş Milletler Kuvvetleri'ne ilk katılanlardan biri olduğunu, ziyafet ve tören sırasında belirtilmesine özellikle dikkat çekilmişti. Diğer yandan Türk askerlerinin kahramanlık ve cesaretleri hakkında dinlediği hikayelere burada değinilmemiş olmasına üzüldüğünü dile getirmiş, Kore'den dönen Amerikan askerlerinin Türklerin cesaret ve kahramanlığından övgüyle bahsettiklerini ifade etmesi vurgulanmıştı.

Celâl Bayar'a New York'ta katılan bir Türk gazetecisinin ise Amerika'ya giderken mükemmel bir kabul göreceğinden ümidi olmadığını, Celal Bayar'ın resmi bir nezaket ziyareti yaptığını ve Amerikan halkının böyle olaylara pek aldırmadığını, yukarıdan emir ve işaret kabul etmediğini, nezaket ziyaretlerinden basında uzun uzun bahsetmenin adetleri olmadığını, özellikle Kasım Gülek ve arkadaşlarının mallar sorununu muhalefete karşı bir suikast olarak göstermek için ellerinden geleni yapmış olduklarını yazması da broşürde yer bulmuştu. Ayrıca işin içinde olmayanlar için olup bitenlerden doğru ve uygun sonuçlar çıkarmanın kolay olmadığına, özellikle işi baltalamak, başarıyı örtmek için bazı tarafların çabaladığına değinmiş ve açık veya fısıltı halinde devam eden baltalama hareketlerinin bunları yapanlar için yüz kızartacak kadar bayağı ve iğrenç olarak değerlendirdiğini aktarmıştı. Gazetecinin New York'a gelip vapura tırmandıkları andan itibaren Amerikalıların

ilgisinin birdenbire uyandığını, Celal Bayar’ın gazeteci, filmci ve fotoğrafçıları hemen etkilediğini de yazmasını, karşılama sırasında gazetecinin dikkatini çeken bir başka şeyin ise Celal Bayar’ın sanki uzun yıllardan beri Amerikalıların arasında yaşamış, onların ruhunu tanımış gibi kalplerini kazanmanın yolunu bilen, olgun ve tecrübe görmüş bir kişi sıfatıyla bulunduğunu görmenin kendisinde uyandırdığı his yansıtılmıştı.

Amerika’da Celal Bayar’a karşı uyanan ilginin derecesine örnek olarak, seyahat sırasında Türkiye’ye dair çekilen filmin on bir sinemada birden gösterime girmesi gösterilmişti. Ayrıca seyahat sırasında Celal Bayar’ın 30 bin metrelik filminin çekilmiş olduğu, New York’ta ve Amerika’nın her tarafında büyük bankalar ve ticaret kurumlarının Türkiye hakkında vitrinler düzenlemiş olduğu ifade edilmişti.

Celal Bayar’ın seyahat programının çok yorucu olmasına rağmen gazetecilerin onu bir dakika bile yorgun görmediklerini yazması, Celal Bayar’ın her gün birkaç nutukta bulunmuş olması, her gittiği yerde gazetecilere zaman ayırmış olması, bütün önemli kuruluşları gezmiş, ziyafetlerde ve törenlerde hazır bulunmuş, daima neşesini ve güler yüzünü korumuş olması dikkat çekilen diğer hususlar olmuştur. Celal Bayar’ın bu seyahatine tanıklık eden bir Türk gazetecinin, onu bütün yetenekleriyle yakından tanıdığını sandığını, ancak gerçek kişiliğinin bütün değerleri ile bu seyahatte daha iyi anlaşıldığını yazması bir diğer aktarılan konu olmuştur. Aynı gazeteci milli bir lider değerini geniş ölçüde taşımasından dolayı kendisine hayranlık ve sevgi ile bağlandığını da belirtmişti. Celâl Bayar’ın Amerika’da derin bir etki uyandırması, yalnız yaptığı konuşmaların kuvvetinden ileri gelmemiş; Amerikalıların kalbini bu kadar geniş ölçüde kazanmasının sırrı iddiasız, mütevazı bir halk adamı gibi hareket etmesinden kaynaklanmış olduğu vurgulanmıştı. Bir devlet başkanının kibirli bir tavrı olacağını, kendisiyle başkaları arasında mesafe yaratacağını bekleyen Amerikalıların karşılarında iddiasız, samimî bir kişilik görünce ona derhal kalplerini açmış olduğu ifade edilmişti. Broşürde ayrıca, “Eisenhower, Türkiye Büyükelçiliği’nde Celal Bayar’ı Ziyarete Geliyor” alt yazısı ile iki liderin tokalaştığı bir fotoğraf ile “Amerikalı fotoğrafçılar Bayar’ın resimlerini Alabilmek İçin Birbirlerini Çiğnemişlerdir” alt yazısı ile gazetecilerin Celal Bayar’ın fotoğrafını çekerken görüldüğü görseller eklenmişti.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın üniversitelere karşı derin bir ilgi göstermiş olduğu, geçtiği yerlerde bulunan belli başlı ilim kurumlarını ziyaret etmiş olduğu, Örneğin Washington’dan New York’a gelirken Amerika’ya birçok devlet ve iş adamı kazandıran en eski ilim kurumlarından Princeton Üniversitesi’ne uğradığı, Princeton Üniversitesi Rektörü’nün Celâl Bayar şerefine verdiği ziyafette bir konuşma yaptığı, Amerika’ya yaptığı hizmetleri yakından takip ettiğini ve Cumhuriyet’in kurucusu Atatürk’ün iktidar sorumluluğunu en son kendisine emanet ettiğini bildiğinden bahsettiğini aktarmıştır. Konuşmanın devamında Celal Bayar’ın hürriyet ruhunu Türkiye’ye nasıl aşladığını ve hürriyet mücadelesinin siyaset hayatına nasıl parlaklık kazandırdığından ve bundan şeref duyduklarından bahsettiğini; Celal Bayar’ın Amerikan Kongresi’nde söylemiş olduğu nutuğa da dikkat çekerek milyonlarca Amerikalının kalplerinde ve zihinlerinde bu nutkun yankı uyandırdığını söylediğini; Celal Bayar’ı hürriyeti temel alan bir anayasanın koruyuculuğunda ilerleyen, gururlu bir milletin güçlü lideri olarak karşılanmış olduğunu aktarmıştır.

Amerika'nın en eski ilim kurumlarından birisi olan Columbia Üniversitesi'nin ise Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a "Onursal Hukuk Doktoru" unvanı vermiş olduğunu; İkinci Dünya Savaşı'nda kumandan olan ve zafer kazanarak vatana dönen Eisenhower'ın, Columbia Üniversitesi Rektörlüğüne seçilmiş olduğunu; Celal Bayar burada yaptığı konuşmasında, eski bir medeniyetin sahibi olmakla beraber çağın gereklerini eksiksiz şekilde benimsemiş bir milletin üyesi olarak geldiğini ve Türk milletinin selamlarını, sempatilerini, iş birliği arzularını getirdiğinden bahsettiğini; konuşmasında ayrıca yaşama amaçları ve prensipleri birbirine bu kadar uygun olan iki ülkenin bundan sonraki ilişkilerinin mutlaka çok daha geniş olacağını, bu yakınlığın özgür dünyanın geleceği için etkili bir örnek oluşturmasını ümit ettiğini söylediği belirtilmiştir.

Celal Bayar'ın Stanford Üniversitesi'nin kütüphanesini de gezmiş olduğu, eski Cumhurbaşkanı Hoover'in adını taşıyan bu kütüphanede kendisine zengin koleksiyonlar gösterildiği, Celal Bayar'ın Hoover Kütüphanesi'nde Atatürk'e dair şimdiye kadar başka bir yerde karşılaşmadığı bir esere rastlamış olduğu, üniversiteye bağlı kişilerin kitabın bir kopyasının Türkiye'ye gönderileceğine dair söz verdiklerini aktarmıştır.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Duke Üniversitesi'nde de bir konuşma yapmış olduğu, bu konuşmasında Türklerin tıpkı Amerikalılar gibi manevi değerlere önem verdiğini, insanlığın ancak hürriyet ve dürüstlük içinde gelişeceğine inandığını, Türkiye'nin takip ettiği siyasetin bu kuraldan ilham aldığını ifade ettiği belirtilmiştir. Celal Bayar'ın Kuzey Carolina Üniversitesi'nde de büyük bir tezahüratla karşılanmış olduğu, Türk bayrakları, Bayar'ın resimleri ve Türkçe yazılmış sözlerle dolu yollara en az 4.000 öğrencinin dizilmiş olduğu, ayrıca üniversite tarafından verilen ziyafette davetlilere Türk yemekleri ikram edilmiş olduğu, Celal Bayar'ın üniversitenin rasathanesini gezerken yedek subaylardan oluşan bir saygı birliğinin selam durmuş olduğu belirtilmiştir.

Bailey şehrinde lise öğrencilerinin tezahüratlarına karşılık Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın, ülkenin her tarafında Amerikalıların gayet sıcak ve dostluk belirtileriyle karşılaştığını ancak geleceğin sahipleri olan gençliğin sıcak sesini duyduğu için mutluluğunu ifade ettiğini aktarmıştır. Belediyeler tarafından Celal Bayar şerefine yapılan törenlerdeki konuşmaların da dikkate değer olduğu, Washington Belediye Başkanı'nın şehrin anahtarını verirken "Bu, sizin Amerika'ya gelişinizi nasıl bir heyecanla kutladığımızın sembolünü oluşturmaktadır" dediğini, Celal Bayar'ın teşekkür nutkunun ise hitabet sanatının parlak bir örneğini oluşturacak kadar kuvvetli olduğunu; esaret ve hürriyet arasında asla bir tercih yapılamayacağını, Türkiye'nin kesinlikle hürriyet yolunu tercih ettiğini, iki ülkenin ortak amaçlarına el birliği ile yürümesinin gerçek bir gururunu yaşadığını ifade ettiğini aktarmıştır. Konuşmanın devamında kendisine verilen şehrin anahtarını, misafirperverliklerinin ve en yüksek insanlık ideallerinin zirvesine giden girişin bir sembolü olarak kabul ettiğini söylediği aktarılmıştır.

New York Belediyesi'nin düzenlediği toplantıda Celal Bayar'ın, gençliğinde eski dünyanın bütün sakinleri gibi kendisinin de çoğu zaman yeni dünyayı ve onun büyük şehrini hayalinde canlandırmaya çalıştığını söylemiş olması, New York hakkında duyulanların ve okunanların baş döndürücü büyük binaların toplandığı, teknik ilerlemelerin yer aldığı ve erkekli kadınlı birçok insanın imkânlar peşinde koştuğu bir şehir olarak düşünmenin yeterli

olduğunu düşünmüş olması; aynı zamanda bu hayret verici ve göz kamaştırıcı özellikleri arasında manevi cephesini ve hürriyet için ve aynı zamanda hayatın manevî değerleri için her zaman mücadele azmi göstermiş insanların en büyük şehrinin ortak bir duygu ile çarpan bir kalbe sahip olduklarına da daima inandığını belirtmiş olması vurgulanmıştı. Konuşmasının sonunda Celal Bayar’ın New Yorkluların bu düşüncelerini kuvvetlendirdiğini, milyonlar şehrinin ve büyük binaların gerisinde en asil medeniyetlerin yeşermekte olduğunu, halkın misafirperverliğini ve içten gelen samimi sözlerini gözlemlemenin kendisi için çok değerli bir tecrübe olduğunu ifade etmiş olması da ilave edilmişti.

Chicago Belediye Başkanı’nın, şehrin idaresini birkaç dakika için Celal Bayar’a bıraktığı, sandalyesini terk ederek şehrin idaresini devralmaya davet ettiğini, bu davetin üzerine başkanlık koltuğuna oturan Celal Bayar’ın ilk olarak şehrin bütçesini görmek istediğini, Celal Bayar’ın Chicago’da bulunduğu sıralarda Amerika’nın Demokrat Cumhurbaşkanı Adayı Stevenson’un Celal Bayar’ın 1945’te Demokrat Parti’yi kurarak Türkiye’de iki partili sistemin yerleşmesine hizmet ettiği için bütün Amerika’nın üstün saygı ve muhabbetini kazandığını belirttiğini aktarmıştır. Celal Bayar’ın Los Angeles ziyareti sırasında ise Resmî Karşılama Komitesi Başkanı’nın kardeş Cumhuriyetin en büyük liderini karşılamak üzere şehrin resmen kapılarını fakat ruhen ve manevi yönden de kalbini açmakta olduğunu söylemiş olduğu aktarılmıştı.

Celal Bayar’ın seyahatinde takip ettiği güzergâhtan da bahsedilmişti. Buna göre Bayar, 14 Ocak’ta Ankara’dan ayrılmış, 18 Ocak’ta İngiliz Hava Yolları’na bağlı Argonaut tipi büyük bir uçak ile Yeşilköy Havaalanı’ndan İngiltere’ye gitmiştir. İki gün İngiltere’nin bir sahil şehri olan Bournemout’da kalan Celal Bayar, burada istirahat etmiş ve 20 Ocak’ta 35.674 tonluk Mauretania transatlantiğine binmiştir. 26 Ocak’ta New York Limanı’na ulaşmış, 27 Ocak’ta Washington şehrinin anahtarını kabul etmiş ve Eisenhower ile görüşmüştür. Washington’dan 30 Ocak’ta ayrılan Celal Bayar, aynı gün Princeton Üniversitesi’ni ziyaret etmiştir. Washington dönüşü New York’ta iki gece kalan Celal Bayar, bu süre zarfında New York’taki Türk vatandaşlarıyla görüşmüş, Birleşmiş Milletler merkezini ziyaret etmiş, Columbia Üniversitesi’ne gitmiş, birçok ziyafetler ve resmî kabullerde hazır bulunmuştur. 1 Şubat’ta Amerika’nın içinde geniş tur yapmak üzere New York’tan trenle hareket etmiş, şubat sonuna kadar Celeveland, Toledo, Chicago, San Francisco, Los Angeles, Las Vegas, Dallas, Raleigh şehirlerini dolaşmıştır. Dönüşte okyanusu bir İtalyan transatlantiği ile geçmiş ve Napoli’ye varmıştır. Akdeniz’de dost ve müttefik donanmalar tarafından muhteşem bir şekilde karşılanan Celal Bayar, 10 Mart’ta yurda bir savaş gemisiyle dönmüştür.

Bayar’ın Amerika seyahatini ayrıntıları ile izah eden broşür İstanbul ve Ankara’da halk topluluğunun kendisini candan sevgi sözleriyle karşıladığı belirtildikten sonra “Türkiye’yi dünyaya sevdiren büyük adama milletin yaptığı tezahürat, hizmetlerinin ve başarılarının en değerli ödülünü oluşturmuştur” ifadeleri ile son bulmuştur.

v) Türkiye ve Atlantik Pakı, Türkiye'nin Nato Topluluğu'ndaki Yeri¹⁶⁷

Bu broşürde, düzen ve barış kurulmasında Birleşik Amerika ve özgür dünya Türkiye ile beraber olduğu ve beraber kalacağı vurgulanmıştı.

“Atlantik Pakı'nın Önemi” ara başlığında Türkiye'nin tarihi boyunca, özellikle dört yüz yıllık dönem içinde çok az olay Atlantik Pakı'na girişı kadar kesin bir önem ve nitelik taşıdığı, eski devlet ve siyaset adamlarında Türk milletinin kendi kendini idare edemeyeceği, özellikle dış politika işlerinde ve meselelerinde daha uzun zamanlar bağlılığa muhtaç kalındığı düşüncesinin hâkim olduğu, Türk milletinin üstün çoğunluğunun iradesiyle iktidara gelen Demokrat Parti'nin, millettten aldığı güç ve ilhamla ülkede şimdiye kadar çözülememiş ve el sürülmemiş zor ve karışık ana sorunları çözmekte başarılı olduğu vurgulanarak Atlantik Pakı'na kabulünü de sağladığı ifade edilmişti.

Şimdiye kadar iyi değeriendirilemeyen ve bilgisiz ellerde israf edilen Türk millî gücünün, demokrasi ve hürriyet ışığı altında bu ülkeye ve millete saygı gösteren bir iktidar tarafından bütün dünyaya tanıtılmış olduğu, milletlerarası ortak güvenlik barışının elbirliği ile korunması, devletlerarasında anlaşmazlıkların barış yollarıyla, adalete ve hakka uygun olarak halledilmesi, devletlerin tam eşitliği gibi Demokrat Parti programının dış siyaset esaslarının bugün tamamıyla millet ve memleket yararına büyük devletlere kabul ettirilmiş ve gerçekleştirilme yoluna girmiş olduğu söylenmişti.

Bu mutlu dönemin Kore kararının çıkmasıyla gerçekleşmiş olduğu; çünkü bir milletin gerçek kuvvet, güç ve kabiliyetinin sınav ve tecrübe alanının bir bakımdan savaş meydanları olduğu ifade edilmiştir. Demokrat iktidar, bütün devletlerin ve milletlerin tereddüt içinde, kıvranarak Birleşik Amerika'nın yardım isteğini şüphe ile karşıladığı bir dönemde Adnan Menderes Hükümeti'nin Kore'ye derhal asker gönderme kararını vererek tereddütsüz Birleşik Amerika'nın tarafında yerini almış ve oldukça dolgun bir kuvvet göndermiş olduğu ifade edilmişti. Bu kararın kolay ve basit bir şekilde alınmamış olduğu, kararı verenlerin dâvanın büyüklüğüyle birlikte büyük sorumluluğunu da biliyor oldukları; fakat çok ileriye gören etkin ve uyanık bir zekânın, Türk milletinin sağduyusuna inanç, dâvanın kutsallık ve haklılığı, derin siyasî görüşün bu kararı vermekte etkin olmuş olduğu, bu sayede bütün özgür ve medenî dünyanın Türk milletinin barışı koruma ve milletlerarası işbirliği azmini ve samimiyetini anlamış olduğu belirtilmişti. Türkiye Devleti'nin Avrupa'da, Orta ve Yakın Doğu'da büyük bir varlık ve dünya siyaset terazisinin kefesinde yerini alması gereken önemli bir kuvvet olduğunun kabul etmiş olduğu ifade edilmişti.

Kahraman ve şanlı ordunun Türk varlığının sembolü olmuş Kore kararı ve ordunun Kore kahramanlık destanları dünya milletlerinin ve bu arada saf ve büyük dostumuz, aynı zamanda müttefik Birleşik Amerika'nın takdir ve hayranlığını Türk milleti üzerine çekmiş bulunduğu, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Birleşik Amerika'da muhteşem karşılanması, Birleşik Amerika milletinin Türk milletine Kore'de kendisini yalnız bırakmayarak yardımına koşmasının minnet ve şükran ifadesini taşımış olduğu söylenmişti. Aynı şekilde Celal Bayar Amerika'dan dönüşünde İstanbul'da benzeri görülmemiş karşılanma törenine 800 bin

¹⁶⁷ **Türkiye ve Atlantik Pakı, Türkiye'nin Nato Topluluğu'ndaki Mevkii**, Demokrat Parti Neşriyatından No: 7, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

İstanbul'unun içten gelen bir duygu ile yağmur altında katılmasının, Türk milletinin Amerika dostluğuna verdiği değer ve önemin, iki büyük milletin birbirini ne kadar içten anladığının kanıtı olmuş bulunduğu da vurgulanmıştı. Celal Bayar'ı karşılamada İstanbul'un bütün Türkiye'nin hislerine tercüman olduğu, bu hareketiyle Demokrat Parti'ye karşı engin ve sonsuz sevgi, bağlılığını belirtmiş olduğu söylenmiştir. Bu şekilde bir taraftan Birleşik Amerika'ya karşı beslediği samimiyeti ve kardeşliği ifade ederken, diğer taraftan komünizme ve Sovyet istilacılığına karşı nefretini ve azmini de göstermiş olduğu ifade edilmişti. Çin kıyılarından Afrika çöllerine, Japonya'dan İngiltere adalarına ve okyanuslar ortasına kadar bütün dünyanın Türk milletinden ve onun kahraman, asil ordusunun yarattığı harikalardan bahsediliyorsa bunu 28 aylık bir zaman içinde 113 madalya ve birçok takdirname alan arslan orduya borçlu olduğu söylenmişti.

Dünya, Türk'ü ilk defa gerçek kimliğiyle yeni tanımış, Türkiye'nin nerede olduğunu bilmeyen ve ne olduğunu öğrenmemiş milletler Türkiye'yi Kore'de dövüşen Türk askeri ve bu kararı veren Demokrat Türk devlet adamları sayesinde tanıyarak tarihte ilk defa Türk milletiyle karşı karşıya gelmiş olduğu söylenmişti. Demokrat Parti'nin azimli, imanlı ve hesaplı siyaseti ile ordunun ahenkli ve bu siyasete uyan kahramanlıklarının milletin tarihine yeni bir yön vermiş, Avrupa'nın ve Yakın Doğu'nun siyasî seyrini de değiştirmiş olduğu ilave edilmişti. Cesur Türk siyasetinin, kahraman ordunun büyük başarısının dünyanın dört bucağındaki özgür milletler ve insanlar için ilham kaynağı olduğu, Kore kararının Türkiye'yi Atlantik Paktı'na götüren olaylar zincirinin en kuvvetli ve önemli halkasını oluşturduğu belirtilmişti. Pakta, Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla Atlantik Savunma Topluluğu'nun tam bir kuvvet olduğu, bir yanını Kafkaslara, diğer yanını Adriyatik Denizi'ne dayayan bu hürriyet seddinin zapt edilmesi kolay olmayan bir kale haline gelmiş bulunduğu söylenmişti.

“Sonsuz ve Tarihî Düşmanımız” alt başlığında ise Türkiye, Avrupa ve Asya'nın birleşme noktasında ve en önemli stratejik konumda bulunduğu, Yunanistan'la beraber özgür ve medenî Avrupa'nın güney kanadında ihmâl edilmeyecek büyük kuvvet ve koruyucu varlık oluşturulduğu; Batı Avrupa'ya karşı askerî harekâta girişmeyi kararlaştıran Sovyet emperyalizminin Kafkaslar'dan Adriyatik Denizi'ne kadar derinliğine ve genişliğine yayılmış olan Türk-Yunan askerî ve millî gücünü önemle göz önünde bulundurmamak zorunda kaldığı izah edilmişti. Atlantik Paktı ve Balkan savunması bakımından Türkiye ve Yunanistan'ın birbirinden ayrılmaz bir bütünü oluşturduğu, bu bakımdan Türkiye'nin Yunanistan'la dostluğunun temel ve köklü çıkarlara dayandığı açıklanmıştı.

Rusya'nın bütün amacının, Türkiye ve Yunanistan'ı ayırarak yalnız bırakmak olduğu, bunun için Türkiye'nin Atlantik Paktı'na girmesini hiçbir zaman istemediği, Türkiye'den Boğazlar'da üst ve doğu illerinden üç tanesini isteyerek gelecekteki istilâ isteklerine hazırlık yaptığı ifade edilmiştir. Türkiye'nin Atlantik Paktı'na girmese bile, anavatan topraklarından bir karış yerin bile kansız verilmeyeceğini Sovyet Rusya'nın çok iyi bildiği; ataların bu toprakları her karışında bir şehit vererek ve dereler gibi kan dökerek almış olduğu; bütün dünyanın Türk'ün atasına yaraşacak bir şekilde yurdunu savunacağını bildiği, Türkiye'nin Purut'da, Plevne'de, Zervin'de Ruslara karşı kahramanlık destanları yazdığı, Türk milletinin Rusya'yı ne küçümsemiş ne de ona büyük önem vermiş olduğu; ancak küçük uydularıyla Türkiye'den on beş kat fazla nüfusa, 30 kat fazla araziye ve yirmi, otuz kat ekonomik güce sahip bir düşmanla boğuşmanınve sonuçta başarılı olmanın çok zor olduğu belirtilmişti.

Atlantik Paktı karşısında Sovyet emperyalizminin iflâs etmiş olduğu, Sovyet emperyalizmi ve Rus komünizminin dünya milletlerinin üçte birinin kaderlerine sahip olduğu, Rusya'nın bunu diğer özgür milletlere kabul ettirmeye ve bağımsız devletlerin bağımsızlıklarını tehdiye uğraştığı sürece barış ve güvenin gerçekleşmesine imkân bulunmadığı söylenmiştir. Kızıl Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan önce 200 milyonluk bir nüfusa sahip iken şimdi 800 milyon insanın kaderine hükmettiği, bu önemli nüfusun büyük kısmının devletlerin kararsız, tembel ve cesaretsiz politikaları ve hareketleri yüzünden savaşı ve mücadelesiz demir perdenin gerisine almış olduğu belirtilmiştir. Bu şekilde dünyanın birçok yerlerine yayılan Sovyet emperyalizmi ve Rus komünizmi bugün ülkeleri tehdit eden ortak tehlike haline gelerek, dünyanın neresinde olursa olsun herhangi bir ülkenin anî saldırı karşısında kalmasının özgür milletleri birleştirdiği ve Atlantik Paktı'nı ortaya çıkardığı ifade edilmiştir.

Atlantik Paktı, yayımlanmaya karşı tek vücut halinde savaşmayı üstlenen 12 devletin imzaladığı bir belge olarak tarif edilmiş; bu belgeyi Birleşik Amerika, İngiltere, Kanada, Fransa, İtalya, Norveç, Danimarka, Felemenk, Belçika, Lüksemburg, Portekiz gibi ülkelerin imzaladığı, anlaşmaya göre bu büyük milletler topluluğunun herhangi birine yöneltilen saldırı hepsinin birden dahil olduğu Üçüncü Dünya Savaşı'na yol açacağı için saldırıya karşı korunma ve savunma amacını güden bu anlaşmanın, gerçek ve etkili bir barış ve önem belirten belge niteliğinde olduğu ve bu hali ile Birleşmiş Milletler Örgütü'nü takviye ettiği belirtilmiştir. Bu paktın, özgür milletlerin teker teker yok olmasına imkân vermemek için yapılan ortak öz savunma; zulme, haksızlığa, istilâya karşı alınmış bir korunma tedbiri olduğu ifade edilmiştir. Tarafsızlığın geçmiş zamanlara ait bir rüya ve düşmanın ağına hazırlıksız olarak düşmek olarak tanımlanmasından sonra bu gerçekleri göz önünde tutan Batı devletlerinin Sovyet emperyalizmine karşı birleşerek Atlantik Paktı'nı meydana getirdikleri söylenmiştir. Bu durumun Rusya'yı bulunduğu yerde duraklattığı, bütün plân ve hesaplarını altüst ettiği söylenmiştir. Ayrıca pakt devletlerinin bir taraftan Amerika'nın büyük yardımlarıyla askerî hazırlıklarını tamamlarken diğer taraftan topraklarında komünizmle savaşmaya da önem vererek Rusya'nın son ümitlerini kırıp Üçüncü Dünya Savaşı'nı önleyecek tek aracı gerçekleştirmiş olduğu ifade edilmiştir.

“Atlantik Paktı'na Nasıl Girdik?” alt başlığında İkinci Dünya Savaşı bittiğinden beri hürriyet dünyasını gittikçe kavrayan tehlikeler karşısında Batılı demokrasilerle birleşmenin Türkiye gibi stratejik ve nazik bir konumda oturan bir millet için tutulabilecek tek doğru yol olduğu ifade edilmiştir. Milletler arasındaki konum nedeniyle demokrasi tarafında yer alınmış; fakat millî güvenliğin imzalı sağlam teminata bağlamadıkça, millete veya dine karşı borçlu olduğu, görevi tam güvenle yerine getirmiş sayılamayacağı vurgulanmıştır. Eski bir medeniyetin koruyucusu ve demokrasi dâvasını başarıyla gerçekleştiren Türk milletinin Türk azmi, değişmeyen Türk fikri, Türk aklı ve hüsnüselimi, Türk askerî ruhu, savaş gücü, cesaret ve kahramanlığı Atlantik Paktı'na girilmesinin başlıca gücü olduğu söylenmiştir.

Dünyanın önemli kısmını genişliğine ve derinliğine kaplayan Atlantik Paktı Birliği'nin, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının 1948 senesinden beri ısrarlı çabalarına rağmen Türkiye'yi bu pakta kabul etmediği, Birleşik Amerika'nın dahil bulunduğu bu büyük güvenlik şebekesine girmek için eski hükümetlerin boş yere çalışmış, teşebbüslerde bulunmuş olduğu, Dışişleri Bakanlarını sık sık Amerika ve Avrupa başkentlerine göndererek Avrupa ve Amerika

Dışişleri Bakanlıkları merdivenlerini ve basamaklarını aşındırmış olduğu fakat hiçbir sağlam sonuç alamadan elleri boş, maneviyatları kırık, mahcup yurda dönerek, millî düşmanlara sevinç nefesi aldırılmış oldukları ifade edilmiştir.

Nihayet 11 Mayıs 1949'da eski Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı Truman ile görüşen fakat bir sonuç alamayan eski iktidarın Dışişleri Bakanı¹⁶⁸, bundan sonra genel düşüncelere karşı başarısızlıklarını örtmeye çalışmış ve eski iktidarın Başbakanı Şemsettin Günaltay'la birlikte Türkiye'nin Atlantik Paketi'ne girmesinin söz konusu olamayacağını açıklıkla belirtmiş olduğu; hatta eski Başbakan Şemsettin Günaltay'ın Atlantik Paketi'ne girme konusunda, başlangıcından beri pek hevesli olmadığını, pakta mutlaka girmek için bir girişimde bulunmadığını ve böyle bir paktın Türkiye için elverişli bir yarar sağlamayacağını ileri sürmüş oldukları söylenmişti. Bu sözler ile Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının başarısızlıklarını örtmeye ve kendilerini kurtarmaya çalışmış oldukları, bu olaylar ve açıklamalar, eski iktidarın Türkiye'yi Atlantik Paketi'ne yaklaştıramadığını, hatta uzaklaştırdığının en büyük kanıtı olduğu ifade edilmişti. Türkiye'nin Atlantik Paketi'ne girişi konusunda Demokrat Parti iktidarına en küçük bir hazırlık bile bırakmamış oldukları, başarısızlıkları dolayısıyla Atlantik devletleriyle iletişimi koparmışlar oldukları söylenmişti. Demokrat Parti, iktidarı ele aldığı sıralarda Türkiye'nin bu pakta kabul edileceği konusunda ufukta en küçük bir ışık bile görünmediği vurgulanmıştı.

Batı dünyasının Türkiye'yi aralarına almamasının en temel sebebinin eski iktidara güvensizlikleri olduğu, 1946 seçimlerinde yapılan kötü hareketlerin Türk milletinin şeref ve itibarını dış politikada sifra indirmiş olduğu; milletin önüne dikilen eski tek parti idaresinin bütün dünyada Türkiye'ye karşı güveni ve itibarı sarsmış olduğu, birbirleriyle bağdaşamayan, anlaşamayan, iş birliği yapmayan bir millet ve hükümet manzarası göstererek millî haysiyeti ve devlet gücünü kırdığı ifade edilmişti.

Türk milletinin ise böyle gurur kırıcı duruma tahammül edemeyeceği, Cumhuriyet Halk Partisi diktatörlüğünün içeride bıraktığı acı ve kederlerin dışarıdakinden daha yıkıcı ve kötü olduğu, Türk milletinin bu hale bir son vermesi gerektiği söylenmişti. 14 Mayıs 1950 tarihinde Türk milletinin Demokrat Parti'ye oyunu vermesi ve onu iktidara getirmesi, Türkiye'nin itibarını dışarıda hızla iadesini sağladığı, Türkiye'de çok kısa zamanda ve arızasız gelişen demokrasi ve halk hâkimiyetinin, bütün dünyanın hayret ve takdirini ülkenin ve Türk halkının üzerine çekmiş olduğu, dünya tarihinde baskıdan hürriyete, diktatörlükten demokrasiye kansız, kavgasız geçiş görülmediği ve kaydedilmediği için, dünya milletlerinin dönüşe hayran kaldığı belirtilmişti. Demokrat Parti'nin akıllıca bir görüşle Cumhuriyet Halk Partisi'nin suç ve siyasetine bir sünger çekmiş olduğu, hatta demokrasinin gereği olan muhalefeti yaşatmak için onu ayağa kaldırmış olduğu, ileriye gören bu asil ve ustaca hareketiyle Türk milletinin Atlantik Paketi'nde yer almasını hazırlayarak Türk milletine lâyük bir iktidar olduğunu da ispat etmiş olduğu ifade edilmişti.

Özellikle 16 Eylül 1951 kısmi seçimlerinin dürüstlüğü, sakin ve güvenli havası, dünyanın özgür ve demokrat ülkelerinde derin ve çok sağlam yankılar bıraktığı, bu kısmî seçimlerde Türk milletinin tekrar Demokrat Parti'ye oyunu vermesinin bu iktidarın istikrarlı

¹⁶⁸ Necmeddin Sadak.

bir hükümet olduğu hakkında dünyaya güvence sağlamış olduğu, onları uzun vadeli iş-birliğine inandırmış olduğu ve böylece Türkiye'nin Atlantik Paktı'na girmeğe hak kazanmış olduğu söylenmişti.

Adnan Menderes Hükümeti'nin iktidara geldikten sonra pakta girmek uğruna cesaretli ve güçlü girişimler yapmış olduğu, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının yetersiz, beceriksiz, anlayışsız, uyuşuk, kapkaç ve iki yüzlü politikası yerine; asil ve erkek milletin karakterine uygun mert, açık, sözlerine sadık, samimî ve dürüst politika takip etmiş olduğu ve böylece Atlantik Paktı'na girecek olan Türkiye'nin Batı dünyasına bir yük değil, tam tersine pakta daha kuvvetli bir savunma sistemi sağlayacağına dair güven oluşturduğunu, bu güvenlik içinde barış idealine sadık kalan iktidarın, verdiği sınavlar ve başarılı tecrübelerle Demokrat Türkiye Cumhuriyeti'nin dünden büsbütün başka karakterde yepyeni ve modern bir devlet olduğunu Atlantik Paktı devletlerine ve özgür milletlere kabul ettirmiş olduğu ifade edilmişti. Çok yoğun ve yorucu bir çalışmadan sonra Türkiye ve Yunanistan'ın 17 Ekim 1951'de Atlantik Paktı'na kabulünün Londra'da 12 devletin anlaşmasıyla karar altına alınmış olduğu ifade edilmişti.

Türkiye'nin Atlantik Paktı'na kabulü Sovyet emperyalizminin beynine yıldırım gibi indiği; asırlardan beri tatlı bir rüya olarak gördüğü Boğazlar, koyu mavi Akdeniz suları, güzel, cazip ve tarihî İstanbul onun için artık ulaşılması mümkün olmayan bir hayal olduğu, Rusya'nın bu millî amaçlarının gerçekleşmesinin sonsuza kadar tarihe gömüldüğü vurgulanmıştı.

Türkiye'nin içeride ve dışarıda çok kuvvetli bir bünyeye sahip olduğu, içeride milletle hükümet arasında samimî bir anlayış ve tam bir uyum meydana geldiği, halk ve hükümetin birbirini tamamlayan, birbirini seven, birbirine inanan, birbirini destekleyen ve kuvvetlendiren iki varlık halinde çalışmaya başladığı, Türkiye'nin artık serbest kalkınma ve ekonomik işlerle uğraşmaya başlamış olduğu, hamleler halinde olan kalkınma hareketlerinin Türkiye'yi kısa zamanda uzak, çok uzak yerlere ulaştırmış olduğu ve Türk milletinin görmediği bir refaha ve huzura erdirmiş olduğu belirtilmişti. Dışarıda ise bütün dünyanın dostluğuna vefakâr, sözüne sadık Türk milletinin Atlantik Paktı'na girmesiyle özgür milletler dünyasında millî ruhu, savaş azmi, mert ve erkek doğası, tükenmez enerjisi, zengin toprakları, medenî ve insani karakteriyle yepyeni bir hayat ve girişim gücü verdiğine tamamıyla inanmış olduğu ifade edilmişti.

Türk ve Yunan bayraklarının eklenmesi ile Atlantik Paktı'na bağlı devletlerin topraklarında on dört bayrak dalgalanmaya başlamış olduğu, bu on dört bayrak içinde Türk bayrağının konumunun başa gelmiş olduğu; Birleşik Amerika, İngiltere ve diğer 11 devlet ile birleşilmiş, kader ortağı olunarak nüfusu 400 milyonu aşan, yüz ölçüsü 30 milyon kilometreye yaklaşan, dünyanın ekonomi ve sanayi gücünün dörtte üçünü elinde bulduran, altını kürekle karıştıran, atom ve hidrojen bomba stokunu gün geçtikçe arttıran Atlantik Paktı Devletleri'nin Sovyet emperyalizmini ve Rus komünizmini olduğu yerde çivilemiş ve durdurmuş olduğu ifade edilmişti. Türkiye'nin Atlantik Paktı'na girmekle böyle büyük bir birleşmeye dahil olmasının Kars, Ardahan, Edirne gibi sınır şehirlerinin eski ifade ve durumlarını değiştirmiş olduğu, bu şehirlerin Ankara ve İstanbul gibi eşit güvenlik altına girmiş olduğu, artık Türkiye'nin Kars ve Edirne kalelerinde, kara sularında, Karadeniz Boğazı'nda 14 devletin

bayrağının dalgalandığını, Sovyet emperyalizmi Türkiye’ye doğru yayılmak isterse, karşısında 14 devletin savaş kuvvetlerini bulacağını artık öğrenmiş olduğu ve bu sebeple Boğazlar ile üç doğu ilinden vazgeçtiğini resmen bildirmiş bulunduğu söylenmiştir.

Türkiye’nin Atlantik Paketi’na kabulünün millî bir zafer olduğu, bu zaferin şerefini Türk milletine ve onun güvenine eriştirenin de Demokrat Parti olduğu ifade edilmişti. Demokrat Parti iktidarının bütün dünyada derin yankılar bırakan bu dünya ölçüsündeki başarısını ve bunun anlamını anlamının her Türk için millî bir borç sayılması gerektiği ve başarılan bu büyük eserin, gelecekte Demokrat Parti’nin bu millete daha ne büyük hizmetler yapacağını ilk kanıtı olduğu ifade edilmişti.

vi) Düşmanı Kore’de Karşılдық, Kore’ye Niçin Asker Gönderdik?¹⁶⁹

Broşürde, 1945’te biten İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra savaştan usanan milletlerin bir barış ve işbirliği ile ortak anlayış dünyası beklemekte oldukları, bunun için Avrupa’nın özgür ve medeni milletlerinin savaştan uzaklaşmak ve barışa yaklaşmak için silâhları azaltma yolunu tutmuş oldukları, toplarını, tüfeklerini, silâh malzeme, teçhizat ve cephanelerini kısmen yok ederek veya bir tarafa bırakarak, insanlar ve insanlık için fayda getirecek çalışmalara ve kalkınma işlerine başlamış oldukları; çünkü İkinci Dünya Savaşı’nın 60 milyon insana ve 480 milyar dolara mâl olduğu ifade edilmişti. Özgür milletlerin bu barış ve uzlaşma çabaları karşısında “Komünist Moskoflar”ın karanlık hedeflerini ve ketumluklarını açığa vurdukları, istilâcı hedeflerini gerçekleştirmek için bütün kuvvet ve gücünü silahlanmaya ve Savaş Bakanlığı’na vermiş oldukları, Komünizm hançerini ve süngüsünü özgür milletlerin bağrına saplamak üzere her fırsattan yararlanmaya kalktıkları ve bunun sonucu olarak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa ve Asya’da demokrasi ile komünizmin karşı karşıya cephe alarak ölüm kalım mücadelesine girişilmiş olduğu söylenmişti.

Komünizmin din, milliyet, aile, mülkiyet, tarih ve medeniyet ve ahlâk tanımadığı; bu rejimde hak, hürriyet ve serbestlik olmadığı; köylü, aydın ve halkın zorba bir zümrenin esiri ve uşağı durumuna gelmiş olduğu, aile namusu, vatandaşın şeref ve haysiyeti elinden alındığı söylenmiştir. Bu idarenin namuslu insanlar için cehennem, işkence ve ıstırap kaynağı olduğu ilave edilmişti. Her ülkenin komünistlerinin birbirlerine bağlı olduğu, bu nefret edilen mezhebin milletlerin zayıf ve zor durumlarından yararlanarak zora, şiddete ve zulme dayanarak etkin kılındığı; din adamlarını, devlet büyüklerini, vatan ve milliyetseverleri ya öldürdüğü veya kamp dedikleri işkence yerlerinde toplayarak çoluk ve çocuklarıyla beraber mahvettiği ifade edilmişti. 1948’den 1953 senesi sonuna kadar komünizm dünyasında bu şekilde tam 15 milyon insanın öldürülmüş olduğu, bu kötü durum karşısında; süngüye, kamçıya ve zulme dayanan Sovyet komünizmine ve onun doymak bilmez istila amaçlarına karşı koymak üzere milletlerin korunma çarelerine başvurmak zorunda kaldıkları, günahsız ve masum milletler üzerine inen demir perdenin tarafsızlık iddiasında ve yolunda bulunan ve yürüyen milletleri uyandırdığı, Avrupa’nın ve Amerika’nın özgür milletlerinin bir araya gelerek yurtlarını, namuslarını, milletlerini ve geleceklerini korumak üzere ortak bir cephe ve iş birliği kurduğunu ve ortak düşmana karşı ortak savunmayı kararlaştırdığı ifade edilmişti.

¹⁶⁹ **Düşmanı Kore’de karşılдық, Kore’ye Niçin Asker Gönderdik?**, Demokrat Parti Neşriyatından No:8, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

Türkiye ve Türk milletinin, Sovyet komünizmini her milletten daha iyi tanımış olduğu, çünkü komünizmin yardımcısı olduğunu iddia eden Sovyet Rusya ile asırlardan beri savaş içinde geçen bir Türk tarihi bulunduğu, hangi Türk ailesinin kapısı çalınsa, mutlaka bir evlâdını Rus savaşlarında şehit vermiş olduğu, Türkiye'nin Rusya ile görülecek herhangi bir hesabı ve bir isteği olmadığı, ancak Rusya'nın Türkiye'den istediklerinin olduğu belirtilmiştir. Demokrat iktidarın aldığı kesin tedbirler ve Adnan Menderes Hükümeti'nin ileri görüşlü siyaseti ile Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesi sayesinde, Sovyet Rusya'nın önceden istediği Boğazlar, Kars, Ardahan ve Artvin'den vazgeçtiğini ilân etmek zorunda kaldığı, buna rağmen, Moskofların Boğazları işgal ve istilâdan caymaları aklın, mantığın kabul edeceği bir olay ve gerçek olamayacağı, Moskofların Boğazlar'dan ve dolayısıyla güzel, şirin ve değerli İstanbul'dan vazgeçmeyecekleri, bunun tam üç asırlık eski bir hikâye olduğu ve her Türk'ün bu gerçeği bildiği, bu gerçeğin ona tarihten ve ataların hatıralarından miras kaldığı anlatılmıştı.

Sovyet emperyalizminin istilâ siyasetinin, komünizm zehrini dışarıdan akıtarak ülkeleri içerden fethetmek amacıyla olduğu; komünizmin sızmak için daima aralıklar ve gedikler aradığı, bunun için haklarını savunmak için milletlerin denk geldikleri yerde komünizmi ezmeye mecbur oldukları, Sovyet komünizminin dünyanın önemli siyasî, askeri ve ekonomik değer taşıyan yerleri arayarak buraları ele geçirmeye ve yavaş yavaş buraları demir perdenin gerisine almaya çalıştığı ifade edilmiştir.

Uzak Asya'da bulunan Kore'nin demokrasinin köprübaşı durumunda olduğu, coğrafi, askerî ve siyasî bakımlardan gayet önemli bir konuma sahip bulunduğu, savaş hazırlığı yapmadığı, askerî kuvvetleri zayıf, savunma tedbirleri ve düzenleri eksik bulunduğu için Sovyet komünizminin ilk hedefini oluşturduğu, çünkü Kore'nin tamamıyla komünizmin ve Sovyet emperyalizminin pençesine düşmesi Sovyet emperyalizminin Büyük Okyanus'a çıkmasının mümkün olacağı, Sovyetler bu şekilde iyi asker ve kuvvetli sanayiye sahip ileri ticaret ülkelerini demir perdenin arkasına alacağı, oralarda alabildiğine at oynatacağı, bundan sonra ikinci aşama olarak da Türkiye'ye ve kutsal Boğazlara geleceği ifade edilmişti.

Rusya bir kara devleti konumunda olduğu, Kuzey Buz Denizi'nin hem çok uzak hem de işlek olmaması nedeniyle ve Baltık Denizi'nin ağzında Almanya ve İngiltere bulunduğu için burasının dünya ticaret pazarlarına hem güvensiz hem de çok uzak bulunmakta olduğu söylenmişti. Rusya'nın dünya pazarlarına ve ticaretin kalbine giden üç önemli yolu olduğu, bunlardan birinin Türkiye'nin ruhu, hayatı ve varlığının sembolü olan Boğazlar'dan, ikincisinin Acem Körfezi'nden, üçüncü suçun Kore'den geçmekte olduğu söylenmişti. Boğazların Akdeniz'in ve dünyanın dört tarafına açılan ve giden yolların kapısı olduğu, buranın Sovyet komünizminin en hassas yeri (âdeta gırtlığı) olduğu ifade edilmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Savaşları'nın, Türk milletinin buraya olan hassasiyetinin bir kanıtını oluşturduğu; Türk askerinin Boğazlar için savaşı kabul ederek savaştığı, buraya 250 bin genç gömülmüş olduğu, Çanakkale sırtlarında bu fedakârlık ve feragat abideleştirilmiş olduğu, Sovyet emperyalizmi ve Rus komünizminin demir perdeyi, Türkiye'nin üstüne indirmeye çok uğraşmış olduğu, bunda başarılı olsaydı, Akdeniz'e çıkarak, Hindistan yolunu keserek, Yunanistan ve İran'ı bir anda kısıp sıkıştırarak bütün Kuzey Afrika'yı ve Güney Avrupa'yı etkisi altına alacağı öngörülmüştü. Türkiye'nin Sovyet komünizminin bütün

ideallerinin, bütün istilâ hedeflerinin başarılı olması için düğüm ve tepe noktasını oluşturmuş olduğu eklenmişti.

Motor ve makinenin akıl durdurucu ilerlemesi ve gelişmesinin, dünyayı küçültmüş bir bütün haline soktuğu; savaşların yalnız bu hareketlere ve mücadelelere katılanlara değil, bütün dünya milletlerinin hayatına da etki etmiş olduğu, Kore ve Çin Denizleri’nden başlayarak Hindistan, Pakistan, İran, Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Avusturya, Alman, İsveç üzerinden Kuzey Buz Denizi’ne ulaşan Sovyet Rusya sınırı yalnız yukarıda isimleri yazılı devletler için değil, bütün dünya için hatta on binlerce kilometre uzakta bulunan Birleşik Amerika için de büyük tehlike oluşturmuş olduğu, Sovyet emperyalizminin kendi güvenliğini, komşularına komünizmi kabul ettirmekle mümkün olacağına inanmış olduğu, kendini bu nefret edilen mezhebin önderi sandığı için, bütün ülkelere komünizmi kabul ettirmeye çalışmış olduğu, onların bir gün dünyayı aldatacaklarına, komünizmin birtakım zorunlulukların etkisi altında yayılacağına ve fırsatlardan yararlanmak şartıyla dünyaya hâkim olacağına inanmışlar olduğu, en büyük hedefleri ve amaçlarının Kafkaslar’dan Meriç boyuna kadar uzanan Türk kalesini yıkmak ve Boğazlar’dan Akdeniz’e inmek olduğu, bunun değişmez Sovyet emperyalizminin parolası olduğu ifade edilmişti.

Özgür milletlerin, demir perdenin önüne çekilen kale gibi uzanan bir savunma ve hürriyet hattı meydana getirmiş olduğu, Kore’den Kuzey Buz Denizi’ne kadar uzanan bu hattın gerisinde zulüm, işkence, baskı, kamçı, dipçik ve süngü altında inleyen 800 milyonluk masum insan kitlesinin beli bükülmüş, sesi kısılmış, ıstırap ve sefalet içinde kaderlerini beklemiş olduğu, demir perdeyi masum milletlerin üzerine kapamak doymak bilmez Sovyet ve komünist arzularını ve istilacılığını tatmin etmek için silâh altında büyük kuvvetler bulundurmuş olduğu, Sovyetlerin, hürriyet hattının neresinden saldırıya geçeceklerini ancak kendilerinin bildiği, Atatürk’ün, Kurtuluş Savaşı sırasında “hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. Bu sathı bütün vatandır” dediği ve o tarihten bu yana dünya görüşü ve anlayışının çok değişmiş olduğu, Büyük Ata’mız sağ olsaydı, “Sathı müdafaa bütün dünya yüzüdür” diyeceği ifade etmişti.

Dünyanın ortak bir tehlikenin karşısında kalmış olduğu, Sovyet Rusya’nın istilâ plânlarını gerçekleştirmek üzere durmadan savaşa hazırlanmaya başlamış ve savaşın anahtarını elinde tutmuş olduğu, Sovyet Rusya Kore’de başarılı olsaydı, sıranın belki Türkiye ve Yunanistan’a geleceği, bunları Yugoslavya ve diğer özgür devletler takip edeceği, Kore’ye saldırının, hür, medenî ve bağımsız milletler için dünya çapında komünist saldırılarının en üzücü ve acı örneği olduğu, Kore’nin, komünist saldırganlığının bir parçası ve birinci aşamasını oluşturmuş olduğu, bu saldırıyı olduğu yerde boğmak ve ezmek amacıyla, komünizmin istilâ ümitleri ve hedeflerinin toprağa gömülmüş olduğu belirtilmişti.

Komünizm tehlikesi karşısında çeşitli sınırlarda ve cephelerde barışı arzu etmenin ve korumanın imkânsızlığını olayların açıkça ispat ettiği, Sovyetler’in, Çin Denizi’nden Kuzey Buz Denizi’ne kadar uzanan aralıksız ve bitişik cepheyi parça parça ederek, yarararak ve ezerek demir perdelerini uzaklara götürmek istemiş olduğu, halbuki uyanan özgür milletlerin birleşerek onların saldırı emellerinin önüne gerçekten geçilmez bir baraj ve bir ağ kurmuş olduğu vurgulanmıştı.

Gelişen bu tehlike karşısında ise topun ağzında bulunan ülkenin Türkiye olduğu, Rusya'dan kaçan ve hâtıralarını yazan eski Sovyet devlet adamlarından anlaşıldığına göre Türkiye'nin ilk saldırı hedefi olduğu ve Akdeniz'e inmenin Sovyet saldırı plânının başında bulunduğu öğrenilmiş olduğu, "Dünyada barış, yurttta barış" kuralını koyan Mustafa Kemal Atatürk'ün, bu kısa ve öz ifadesiyle Türkiye'nin de siyasî yönünü çizmiş olduğu, Kore'de Sovyet emperyalizmi, istilâcı sert engellerine başladığı zaman, dünyanın bir ucunda gibi gözükken bu uzak ülkeye Demokrat Parti iktidarının asker göndermekten çekinmemiş olduğu, komşusunda çıkan yangını söndürmeye koşar gibi, acele yardıma yetişmiş olduğu, Demokrat Parti iktidarının, Kore'ye asker göndermekle aynı zamanda Birleşmiş Milletler'e milletçe verdiğimiz sözü yerine getirmiş olduğu, eski tembел, kaçamaklı, dolambaçlı, iki yüzlü ve kararsız siyaset yerine; Türk gücüne, Türk karakterine, Türk ahlâk ve mertliğine dayanan cesur, dinamik, girişken ve samimî bir siyaset takip etmiş olduğu, Cumhuriyet Halk Partisi siyasetinin böyle bir girişim yapamamış olduğu, azimli, imanlı, anlayışlı siyasetleri olmadığı için her şeyde pasif kalmayı alışkanlık haline getirmiş, Türk itibarını, haysiyetini ve gücünü bütün dünyada sarsmış olduğu ifade edilmişti.

Kore'ye 4.500 asker gönderildiğini, 1953 istatistiklerine göre Türkiye'de nakil araçlarından meydana gelen kazalarda 1.300 küsur insanın öldüğünü, ancak Kore ateşkesine kadar orada 1.000 ölü bile verilmediğini, buna karşılık Birleşik Amerika'nın bugün Türkiye'nin yanında kader ortağı olarak bulunmaya başlamış olduğu, Türk kahramanlığının Türk askerî gücünün bütün dünyaya yayılmış olduğu, dünyanın dört bucağında bugün Türkiye'den, Türk kahramanlığından ve mertliğinden bahsedilmekte olduğu, Türk ordusu, Amerika'nın yardımları sayesinde tarihimizde görülmemiş bir dereceye ve kudrete erişmiş olduğu, ekonomik hayatımızın hızlı bir gelişim göstermiş olduğu, Türk milletinin Kore'de dövüşen bir avuç kahraman evlâdının fedakârlıklarından gururlu ve göğsü kabarık olarak övünmüş olduğu, Kore'den sonra Türkiye'nin siyasî konumunun Kanunî dönemini hatırlatacak kadar önem kazanmış olduğu, en önemlisi de Türkiye'nin artık Sovyetler karşısında yalnız kalmamış olduğu, yanı başında Birleşik Amerika yer almış olduğu, onu en mert ve değerli müttefik olarak bağrına basmış olduğu söylenmişti.

Kore kararının, Türk tarihinde daima üstün bir önem taşımış olduğu, böyle büyük sorumluluk gerektiren kararının ancak Türk milletinin kahir çoğunluğuna dayanan Demokrat Parti iktidarının verebilmiş olduğu, Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya'ya, Romanya'ya, İran'a kolordular gönderilmiş ve hiçbir sonuç alınmamakla beraber hatalı bir karar verilmiş olduğu, halbuki Kore kararının dünyanın ortak düşmanına karşı, yine dünyanın en kuvvetli ve medenî milletleri ile iş birliği yapılmak şeklinde alınan bir karar olduğu, bu sayede Türkiye Devleti'nin büyük devletlere dahil olarak Atlantik Paktı'na girmiş olduğu, Kafkas sınırlarımızdan Meriç'e kadar yurt topraklarında bugün 14 devletin ortak bayraklarının bir arada dalgalanmakta olduğu, Türkiye'ye saldırmak demenin, Üçüncü Dünya Savaşı'nı göze almak demek olduğu, Müttefiklerin altını kürekle karıştırdıkları, dünya sanayisinin ve ticaretinin dörtte üçünü ellerinde bulundurduğu, atom, hidrojen bombaları, türlü silâhlarının hazır olduğu, kısacası gelecekleri varsa göreceklarının de olduğu ifade edilmişti.

Türkiye'nin millet ve devlet olarak tarihteki yerini bulmuş olduğu, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Amerika'da gördüğü büyük dostluğun Amerikan milletinin Türk milletine, Kore yardımına karşı minnet ifadesi olduğu, orada ölen kahraman şehitlerimizi hürmet ve

saygıyla anarken bu büyük kararı alan Demokrat Parti'nin ileriye gören, anlayışlı siyasetini takdir etmek gerektiği, içerde Türk milleti Demokrat Parti'ye nasıl büyük güven ve sevgiyle bağlı ise, dışarıda da başta Birleşik Amerika olmak üzere bütün devletler Demokrat Parti ile iş birliği yapmayı, onunla çalışmayı tercih ettiklerini gizlememiş ve bu hislerini açığa vurmuş olduğu, Demokrat Parti'nin bütün işleri ve eserlerinin büyük çapta olduğu, ilk dört senelik geçiş döneminin başarıları arasında Kore kararının başta yer almış olduğu, böyle bir partiyi desteklemenin milletçe görev sayılması gerektiği ve ilk başarıların gelecekteki büyük başarılarının habercisi olduğu söylenmişti.

vii) Seçim Hürriyeti, Dün ve Bugün¹⁷⁰

Bu broşürde, meşrutiyet yıllarından itibaren seçim konusunda yaşananlara değinilmiş ve özellikle 1946 ve 1950 seçimleri üzerinden 1954 yılında yapılacak olan seçimdeki özgürlük konusuna değinilmiştir. Broşürde, 2 Mayıs 1954 seçimlerinin tam ve mutlak serbestlik içinde yapılacağından hiçbir vatandaşın şüphesi olmadığını; fakat yeni Seçim Kanunu'na rağmen 14 Mayıs 1950 seçimlerine girerken ciddi endişeler meydana gelmiş olduğu, yine de Demokrat Parti'nin beş yıllık hürriyet mücadelesinin Türk halkının bütün haklarına sahip olma azmi ve milletin uyanıklığının 1946 seçiminin tekrarı için iktidar partisinde cesaret bırakmamış olduğu ve sandık başında gösterilen hassasiyetin millî hâkimiyetini aslanağzından kaparcasına kurtarmış olduğu, buna rağmen Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim güvenliğini halâ ortada kalmış bir sorun gibi göstermeye ve zihinleri bulandırmaya çalışmakta olduğu ifade edilmiştir. Cumhuriyet döneminde seçim hürriyet ve güvenliğini ortadan kaldırmış, yeniden kurulmasına devamlı engel olmuş ve serbest seçim hareketlerini amansızca ezmiş olan tek partinin Cumhuriyet Halk Partisi olduğu belirtilmiştir.

1908 yılına 10 Temmuz inkılâbının arkasından toplanan ilk Mebusan Meclisi ve bunu takip edenler, Osmanlı İmparatorluğu'nun en bunalımlı döneminde iki dereceli seçimin ve çeşitli etkilerin altında oluşmuş olduğu, o dönemde, bugünkü anlamıyla seçim mücadelesi, hürriyet ve güvenliğinin söz konusu olmadığı, ancak milli bir devlet halinde Cumhuriyet'in kurulması ve millî hâkimiyetin kayıtsız şartsız millete geçmesi, bunun temel şartı olan serbest seçim kurumlarına ciddî ve hayatî bir önem kazandırılmış olduğu, bu durumun Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun 3. maddesinde hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir şeklinde belirtilirken 4. maddede Türkiye Büyük Millet Meclisi milletin tek ve gerçek temsilcisi, millet adına hakimiyet hakkını kullanır şeklinde geçmiş olduğu belirtilmişti. Millet adına kayıtsız şartsız hâkimiyet hakkını kullanan Büyük Millet Meclisi'nin tam anlamıyla serbest bir seçimle oluşmazsa milletin iradesini temsil edemeyeceği ve dolayısıyla millî hâkimiyet prensibinin gerçeklik kazanamayacağını, bunun içindir ki, Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun 9. maddesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, kanuna uygun olarak millet tarafından seçilmiş milletvekillerinden oluşmalıdır şeklinde bir ifadeye yer verilmiş olduğu söylenmişti. Demokrasi, yâni millet hâkimiyetinin elbette Seçim Kanunu'nun bu temellere uygun olmasıyla mümkün olabileceği, milletin, iradesini serbestçe belirtebilen ve kendi adına hâkimiyeti kullanacak milletvekillerini serbest olarak seçebilmesi gerektiği, bununla beraber, serbest seçimin yalnız Seçim Kanunu ile sağlanmasının doğru olmadığı, milletin bilerek seçmesi ve yasama hayatına, yani Büyük Millet Meclisi'nin faaliyetlerine yön verecek

¹⁷⁰ **Seçim Hürriyeti, Dün ve Bugün**, Demokrat Parti Neşriyatından No: 9, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

konumda olması gerektiği, Bunun ise, ülke sorunlarının ve ihtiyaçlarının devamlı olarak millete bildirilmesi, onun huzurunda tartışılabilmesi, sonuç olarak seçim hakkını kazanmış olan vatandaşların bütün işlerde bilgi sahibi olarak oylarını kullanması ile mümkün olabileceği, hiçbir gerçeğin tek taraflı olmadığı gibi, vatandaşlara tek taraflı görüşlerin değil, bütün görüşlerin yansıtılması ve tartışılması gerektiği ve ona göre elde edilecek oyların sonucu devlet idaresine verilecek yönün belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bütün demokrasilerin, bu sonucu sağlayan aşağıdaki ortak temellere dayandıkları belirtilmiştir.

- 1- *Birbirinden farklı görüşleri temsil eden partilerin ve örgütlerin serbestçe kurulmaları ve prensiplerini (kanuna aykırı olmamak şartıyla) serbestçe yapmaları,*
- 2- *Çeşitli görüşlerin aracı ve haberleşme organı olan basın yayında serbest olması,*
- 3- *Vatandaşların serbest olarak toplanmaları ve bu toplantılarda kanundan başka hiçbir şarta bağlı olmadan her şeyin açıkça konuşulabilmesi,*
- 4- *Bu hürriyetlerin kullanılmasından dolayı hiç kimsenin başına bir belâ geleceği korkusu altında kalmaması,*
- 5- *Ve nihayet, seçim hakkının serbest olarak kullanılması.*

Seçim hürriyeti ve garantisinin parti ve örgüt kurma hürriyeti, basın hürriyeti, toplanma hürriyeti, konuşma hürriyeti, kişi dokunulmazlığı ve seçim hürriyeti gibi çeşitli hakların bir araya gelmesiyle mümkün olabileceği, bunlardan birinin eksik kalmasının diğerlerini zedeleyeceği, hâlbuki Cumhuriyet Halk Partisi rejiminin bunların hepsini birden ortadan kaldırmış olduğu söylenmişti.

Atatürk'ün, Türkiye'de çok partili bir hayata bizzat taraftar olduğu ve bunu çeşitli fırsatlarda gösterdiği halde, Halk Partisi buna daima engel olmuş ve yeni kurulan partilerin yaşamalarını imkânsız kılmış olduğu, Terakkiperver Cumhuriyet ve daha sonra Serbest Cumhuriyet Partileri'nin halk arasında geniş taraftar kitleleri bulmalarına rağmen dağıtılmalarının bunu kanıtladığı, demokrasi anlayışında İsmet İnönü'nün hiçbir zaman Atatürk'ü takip edememiş olduğu ve bu nedenle 1937'de Başbakanlık'tan uzaklaştırıldığı, İnönü'nün yerine Celal Bayar'ın Başbakan olmasının taşıdığı anlamın da millî hâkimiyetin teoride ve kanunda olduğu kadar, uygulamada da gerçekleşme eğilimini gösterdiği, Atatürk sağ kalsaydı, milletin bağrından ikinci bir partinin doğmasının gecikmeyeceği, Atatürk'ün ölümü ve İsmet İnönü'nün Devlet Başkanlığı'na geçmesinin, demokrasinin bu temel şartının imkân içine girmesine daha yedi sene engel olduğu, bu dönemde, Halk Partisi'nin fiilî tek parti olmakla kalmamış, İsmet İnönü kendisini "Değişmez Başkan" ilân ederek Türkiye'de şeflik sistemini kurmuş ve tek parti rejimini daimî bir idare şekli haline sokmak kararını her fırsatta açığa vurmuş olduğu, bütün kuvvet ve yetkilerin tek kişide toplanmasından ibaret olan totaliter rejimin böylece Türkiye'ye hâkim olduğu, "Tek şef, tek parti" formülünün o günlerin, uzun süren o yılların resmî âmentü'sü olduğu, halbuki Atatürk'ün, hayatı boyunca böyle bir inancın Türk milletinden uzak kalmasına çalışmış olduğu ifade edilmişti.

Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1945’te Demokrat Parti’nin kuruluşuna şeklen izin vermesiyle bugün övünmekte olduğu, ancak dünya sorunları ve şartları karşısında Halk Partisi iktidarının, izni istemeyerek yani zorla vermek zorunda kaldığı, Almanya ve İtalya’nın yenilmesiyle Avrupa’da yıkılan Faşist rejiminin “Tek şef, tek parti” idaresi adı altında Türkiye’de devamına ne iç şartlar ne uluslararası şartlar artık elverişli olmadığı, bununla beraber İsmet İnönü’nün, İzmir Halkevi’nde yaptığı gizli toplantıda, yeni kurulacak bir partinin ancak bir “çocuk parti” olacağını ve iktidara göz dikecek derecede büyümesi için 40-50 senenin geçmesinin zorunlu olduğunu önceden haber verdiğini, İngiltere’de İşçi Partisi’nin kuruluşundan 70-80 sene sonra ancak iktidara gelebildiğini buna örnek ve kanıt olarak hatırlatmış olduğunu ve bu tezin 1950 seçimine kadar daima tekrar edilmiş olduğu söylenmişti. İkinci bir partinin doğmasına, daha çok uzun süre iktidardan uzak kalması şartıyla razı olmaya katlandığını, Demokrat Parti teşkilâtının ülkede kurulmasına, mümkün olan bütün idarî baskı ve korku yöntemleriyle karşı koymaya çalıştığına, Demokrat Parti’nin girişken heyetlerinin, vatan ve düzen haini tutumlara hemen her yerde maruz kaldığı, parti üyelerinin çeşitli sebeplerle hapse atılmış olduğu, zabıta kuvvetlerinin çeşitli darbelerine hedef olduğu, bu korku yöntemlerinin asla hatırlardan silinmemiş olduğu, Senirkent, Aslanköy olaylarının, vatanın her köşesinde uygulanan Demokratları ve onlara ilgi duyan vatandaşları korkutma, ürkütme ve bezdirme yöntemlerinin ancak birer örneği olduğunu, demokrasinin birinci şartı olan serbest cemiyet ve serbest parti faaliyetine Halk Partisi’nin bütün güç ve kuvvetiyle, kanunlara rağmen karşı koyduğu ve sonuna kadar bunu önlemeye çalıştığıнын inkârı mümkün olmayan bir gerçek olduğu, buna karşılık olarak, bugün parti kurmanın hiçbir kayıt ve tahdide bağlı olmadığı, Cumhuriyet düzenine ve lâiklik prensiplerine aykırı faaliyetlerinden dolayı mahkeme kararıyla feshedilmiş olan Millet Partisi’nin bile, bir beyanname vererek Cumhuriyetçi Millet Partisi adı altında ve aynı elemanlarla yeniden kurulabilmiş olduğu, halen faaliyette olan büyük küçük partilerin sayısının 15 kadar olduğu, bunlardan hiç birisinin hiçbir yerde örgüt kurmak, toplantılar düzenlemek, propaganda yapmak hakkından mahrum edilmemiş olduğu ifade edilmişti.

Fikirlerin serbestçe açıklanmadığı, serbest konuşma ve yazma hakkının var olmadığı bir ülkede demokrasiden eser olamayacağı, Halk Partisi’nin, bu hakkın başlıca aracı olan basın, yine Anayasa’ya rağmen kesin bir esaret kaydı altında tutmak istediği, Anayasa’ya göre basının, kanun dairesinde serbest olduğu, basın hürriyetinin meşru sınırlarının, serbestlik temelini bozmayacak şekilde kanunla çizilmesi ve gazetecilerin ancak kanuna karşı sorumlu olması gerektiği, ancak Halk Partisi’nin ise, Basın Kanunu’nda gazeteleri hiçbir mahkeme kararı olmaksızın kapatmak hakkını hükümete vermiş olduğu, bu yetkinin en geniş ölçüde kullanılmış, hiçbir sebep gösterilmeksizin sık sık gazetelerin kapatılmış olduğu, bunun, gazetelerin istenilmeyen şeyleri yazmamaları ve emredilen şeyleri kesinlikle yazmaları için elde tutulmuş bir silâh olduğu, Bu tehdit altında, Halk Partisi idaresinde Türkiye’de basın hürriyeti ismi var, cismi yok bir şey olduğu, asıl olan “köle basın” rejimi olduğu söylenmişti.

Ceza Kanunu da Basın Kanunu ile birlikte gazetelerin devamlı tehdit altında tutulmuş olduğu, birçok suç iddialarında, gazeteci suçsuz olduğu anlaşılıncaya kadar haftalarca ve aylarca tutuklu kaldığı, bu şekilde hapiste yatmış gazetecilerin sayısı, 1946’dan sonra bile büyük bir toplam oluşturduğu, yalnız 1946 seçimlerini takiben İzmir’de açılan dâvada 10 gazeteci birden, Adnan Menderes’in açıklamalarını yayınladığı için hapse atıldığı, Halk

Partisi'nin gazete ve gazeteci düşmanlığı bunun gibi pek çok örneklerle kanıtlanan acı bir gerçek olduğu, bugün ise durum tamamen değiştiği, ne hükümetin gazete kapatmış ne de gazetecinin kuruntuya dayanan suçlardan dolayı hapsedildiği görülmediği, yayımlama yoluyla işlenebilecek suçlarda ise, Halk Partisi zamanında olduğu gibi askerî mahkemelere gidilmediği, bu gibi suçlarda karar verme yetkisinin askerî mahkemelerden alınmış olduğu, gazeteci, ancak bağlı hâkimi olduğu sivil hâkim tarafından yargılandığı, tek sınırlanmanın, vatandaşların şeref ve haysiyetine saldırmamak, ülkenin güvenlik ve itibarını zedelememek olduğu, yayımlama suçları hakkındaki kanunun bunu kuvvetlendirmekten ibaret olduğu, Türk gazetelerinde partilere ait fikir ve görüşlerin savunulması, beğenilmeyen hükümet çalışmalarının ve karşı fikirlerin eleştirilmesinin artık hiçbir engel altında olmadığı, zaten muhalefet adına yapılan yayının insafsız derecede olan şiddeti, eleştirilerin sınırsızlığı ve gerçekleri büsbütün değiştirmeye kadar giden yayımlama sisteminin, basın hürriyetinin Demokrat İktidar döneminde ilk defa devamlı güvenceye bağlandığının kanıtı olduğu ve bunun seçim güvenliğini gerçekleştiren ikinci önemli öge olduğu, Halk Partisi'nin toplantı hürriyetine düşmanlığı, aynı derecede önemli olan üçüncü öge olduğu, Halk Partisi'nin toplantı hürriyetini daima ezmiş olduğu ifade edilmişti. Tek parti olarak bulunduğu zamanlarda, vatandaşların toplanmalarının akla bile gelemez olduğu, ancak hükümetin emriyle ve hükümeti alkışlamak için bazı toplantıların düzenlendiği, örneğin, Serbest Cumhuriyet Fırkası çıktığı zaman yapılan toplantılardan birçoğu silâh kuvvetiyle dağıtılmış ve hepsi gizli güvenlik örgütlerinin gizli raporlarına konu olmuş olduğu, bu parti feshedildikten sonra, açık hava toplantısı, miting gibi bir hareketin âdeta isyan kabul edildiğinden hiçbir şekilde yapılamadığı, açık veya kapalı toplantı hakkının ancak Demokrat Parti muhalefeti tarafından ciddî olarak kullanıldığı, bunların bazılarında zabıta tarafından silâh kullanma olaylarının eksik olmadığı, hiçbiri gizli polis takip ve gizli raporlarından kurtulamadığı, fakat Demokrat Parti örgütünün ve vatandaşların azim ve kararı karşısında, Halk Partisi iktidarının bu selin önüne geçilemeyeceğini anladığı ve 1946-1950 siyasî mitingleri içinde milletimizin gerçek ilgilerinin belli olduğu ifade edilmiştir.

Demokrat Parti iktidarının, toplanma hürriyetine kanununda çeşitli muhalefet partilerinin, istedikleri bütün toplantılara ve mitinglere tam bir serbestlik içinde başvurmuş olduğu, bunların da hükümete ve iktidara karşı en şiddetli sözlerle hücum ettiği, hatta İsmet İnönü'nün İzmir mitinginde isyan fikirlerini aşılacak kadar ileri gittiği, buna rağmen, toplanma hürriyetinin hiçbir şarta bağlı tutulmadığı, vicdan ve toplanma hürriyeti kanununun, yalnız toplantılarda dinin siyasete âlet edilmesini ve konuşmalarda edep ve nezaket dışına çıkılmamasını gözeten hükümlerle bu hürriyetin dokunulmazlığını garanti altına almış olduğu, muhalefet adına rahat rahat yapılan devamlı mitinglerin bu haktan ne kadar geniş ölçüde yararlandığını göstermiş ve seçim serbestliğinin böylece üçüncü garantisini kazanmış olduğu söylenmiştir.

Halk Partisi iktidarının, vatandaşa korkusuz yaşamak hakkını asla tanımadığı, o dönemde, hükümetten, polisten, jandarmadan, memurdan ve Halk Partisi'nden korkmanın kural olduğu, vatandaşların teker teker ve toplu olarak Halk Partisi'nin belâsına ve hainliğine uğradığı, ne suç işledikleri belli olmayan insanların emirle kurşuna dizilmiş olduğu, on binlerce vatandaşın yerlerinden, yurtlarından sürülmüş olduğu, karakolların dayak ve tehdit evleri gibi kullanılmış olduğu, tabutluklarda yapılmayan zulüm ve işkence kalmadığı, yıllarca

devam ettirilen örfi idare ile bütün hakların ortadan kaldırılmış olduğu, keyfî hareketin Halk Partisi’nin normal idaresi şeklini aldığı, bir vatandaşı, hiçbir sebep göstermeden haftalarca hapsetmek yetkisini veren Polis Kanunu’nun 19. maddesinin yıllarca en geniş şekilde kullanılmış olduğu, bu 19. maddenin ve örfi idarenin kalkması için Demokrat Parti muhalefetine en şiddetli bir mücadelesinin zorunlu olduğu, Demokrat Parti ile birleşen millet azminin, Halk Partisi iktidarının korku araçlarını yavaş yavaş elden bırakmaya mecbur ettiği halde, 14 Mayıs 1950 tarihine kadar gerçek huzur ve güvenliğin kurulmadığının görüldüğü, 1950 seçimini kazanma imkânının, Halk Partisi iktidarının millete karşı silâh kullanma cesaretinin ne derecede olabileceğine bağlı kaldığı, milletin kararlılığı ve uyanıklığının bu cesareti son dakikada kırdığı, fakat kişi ve konut dokunulmazlığının o son dakikaya kadar hiçbir garantiye bağlı olmadığı, bir belaya uğrama endişesinin ortadan kalkmadığı, korkusuz yaşamak hürriyetinin ancak Demokrat Parti iktidarı zamanında bir gerçek olduğu, bunun da serbest seçim garantisinin çok önemli olan bir ögesi olduğu ifade edilmişti.

Tek parti iktidarında seçimin bir gösterişten ibaret olduğu, Millî Şef’in, adayları ilân ettiği ve ikinci seçmenlerin bunlara oy vermiş olduğu, ancak tek dereceli seçimin buna doğrudan doğruya fırsat vermeyeceğini bilmediği, Serbest Cumhuriyet Fırka zamanında, birçok yerlerde belediye seçimini yeni kurulan partinin büyük çoğunlukla kazandığı halde, sandıklara gizli sayım sırasında eklenen Halk Partisi pusulaları hileli olarak sonuçlarını istedikleri şekilde gösterme fırsatını verdiği, bu tecrübenin Halk Partisi’ne, tek dereceli seçime geçme zorunluluğu gerçekleştiğinde, gizli sayım yöntemini yani hile yolunu açık tutmanın iktidarda kalmanın tek yolu olduğu, muhtar seçimlerinde de işin hep böyle idare edilmiş olduğu, korku salmak için açık oy, hile için gizli sayım, pusulalar açık olarak Halk Partisi’nin gözcüleri önünde sandığa atıldığı, parti aleyhinde pusula atmanın belâya uğramak anlamına geldiği, Halk Partisi’nin kendi hesabına birinci “seçim garantisi”nin bu olduğu, korkuya rağmen, vatandaşların her şeyi göze aldıkları durumlarda da sandığın “yabancılardan uzak” kapalı bir odada, yalnız Halk Partisi adamlarının yetkisi altına alınması ve pusulaların böylece sayılmasının ikinci “seçim garantisi” olduğu, seçmenlerin verdikleri oyları değiştirme, Halk Partisi aleyhinde olan pusulaları lehine çevirme, belgeleri değiştirme ve seçimi hileli olarak kazanmanın böylece mümkün olduğu ifade edilmişti.

1945 yılı dünya şartlarının, Halk Partisi’ni tek dereceli seçime geçmeye mecbur kıldığı fakat açık oy ve gizli sayım garantisi ile tek dereceli Seçim Kanunu’nu uygulandığı, bunun sonucunun 1946 seçim faciası olduğu, Demokrat Parti’nin örgütlenmesini tamamlayıp seçime girebildiği illerde, akla hayale sığmayacak her türlü baskıya rağmen, birçoğunda çoğunluğu kazandığı halde sonradan yakılan hileli oy pusulaları, gizli sayım sırasında değiştirilen sahte belgeler ile çoğunluğun Halk Partisi’ne çevrildiği, böylece İsmet İnönü’nün Ankara’dan milletvekili çıktığı ve Cumhurbaşkanı seçildiği, bundan sonra kurulan Recep Peker Hükümeti ile daha fazlası görülmemiş bir korku rejimiyle genel coşkunluğun bastırılmaya çalışıldığı ifade edilmiştir.

Milletin azmi ve birliği karşısında Halk Partisi’nin adım adım nasıl gerilediğinin görüldüğü, Demokrat Parti’nin, Seçim Kanunu’nu serbest seçim garantisini sağlayacak şekilde değiştirilmediği takdirde seçimlere katılmayacağını ilân etmiş ve Demokrat Parti’nin katılımı dışında yapılan ara seçimlere ve belediye seçimlerine, seçmenlerin ancak %10 veya 20’sinin girdiği, milletin bu hileli seçimleri boykot ettiği açıkça görüldüğü, buna rağmen,

Demokrat Parti'nin ısrarla istediği gizli oy, açık sayım, adli denetim gibi seçim garantisini Halk Partisi iktidarının son dakikaya kadar daima reddettiği, hatta gizli oyun Türk milletinin mertliğine aykırı olduğu, Türk vatandaşının korkmadığı dolayısıyla oyunu açık vermekten çekinmeyeceklerini söyledikleri, bunun yanı sıra “gizli oy için vatandaşı dolaba sokamayız, Karagöz perdesi açamayız” şeklinde ifadelerde bulunarak dalga geçtiklerini, böyle bir şeyin olmayacağını iddia ederek engel üzerine engel çıkardıklarını, adli teminat konusunda ise, hakimleri siyasete sokmayacaklarından, bu durumun onların geleceğini bozacağından bahsederek karşı çıktıkları belirtilmiştir. Sandık başında bulunacak parti temsilcilerinin idareye müdahale olarak yorumlayarak kabul edilemeyeceğini dile getirmiş ve aynı sebeple seçim kütüklerinin kopyasının partilere verilmesini reddetmiş olduğu, Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Yüksek Seçim Kurulu'nun kurulmasını Büyük Millet Meclisi'nin yetkilerine saldırı olarak gördüğü ve hiçbir şekilde buna yanaşmak istemediği, bu direnmelerin, Demokrat Parti'nin millet tarafından desteklenmesi ve başka türlü seçime girilmeyeceğinin kesin olarak anlaşılmasıyla kırıldığı, Başbakan'ın ifadesi ile Halk Partisi'nin, demokrasiye direnen siperlerinden birer birer atılmış, nihayet Türk halkını tatmin edebilecek bir Seçim Kanunu'nun temellerini hazırlayacak İlim Heyeti kurulmuş olduğu söylenmiştir.

Yeni Seçim Kanunu'nun, bu heyetin çalışmalarının bir sonucu olarak kabul edildiği ve Halk Partisi'nin boyun eğmeye mecbur kaldığı prensiplerin ise Demokrat Parti'nin başından beri savunduğu ve şart koştuğu prensipler olduğu, bu prensiplerin bütün dünya demokrasilerinde uygulanmış; gizli oy ve hücre, açık sayım, adli denetim, sandık başlarında parti temsilcileri, belgelerin hemen ilânı, yüksek Seçim Kurulu'nun itirazları inceleme ve karar yetkisi gibi noktalarda toplanmış olduğu, görüldüğü üzere, 1950 serbest seçimlerini mümkün kılan Seçim Kanunu'nun, Halk Partisi'nin istemeyerek kabule mecbur kaldığı, Demokrat Parti'nin ise genel düşüncelerin gerçek temsilcisi olarak esaslarını reddedilmez hale getirdiği bir eser olduğu, buna rağmen, Halk Partisi'nin iki noktada ısrar ettiği, ilk olarak Yüksek Seçim Kurulu'na belgeleri doğrulama veya iptal yetkisini tanımadığı ve seçim kütüklerinin partilere de verilmesini kabul etmediği, birinci noktada, halk tarafından seçilenleri, 1946'da yaptıkları gibi Meclis kararıyla milletvekilliğinden düşürme hakkını ellerinde tutmak istemiş olduğu, çünkü Meclis'e nasıl olsa çokluk olarak gelebileceklerini ummuş olduğu, Demokratların Meclis'teki sayısını azaltmak için, belgelerin Meclis kararıyla kabulü şartının işlerine yarayacağı, ikinci noktada, hile imkânını yine bir dereceye kadar kullanmak istedikleri fakat milletin tek vücut halinde sandık başlarında toplanmasının, hesaplarını yanlış çıkardığı ve azınlık konumuna düşerek bir şey yapamadıkları ifade edilmiştir.

Seçim Kanunu'nda bıraktıkları bu boşlukları, yeni seçime girmeden Büyük Millet Meclisi'ni kapatarak seçim güvenliğine ne kadar titizlik gösterdiklerini ispat etmiş olduklarını, seçim kütüklerinin birer kopyasını partilere vererek, kendilerine oy vereceklerini umdukları kişilerin eksik kaydedilmemiş olmasını böylece takip edip fazladan kimsenin yazılmadığına da emin olacaklarını, artık hiçbir hakkın kaybolmaması için kanunî her tedbirin tamamlandığı, diğer taraftan, belgeleri doğrulama veya iptal yetkisinin Yüksek Seçim Kurulu'na yani Yargıtay ve Danıştay hâkimlerine verilmiş olduğu, meclisin kendine ait bir haktan vazgeçmiş olduğu, Demokrat Parti'nin muhalefette savunduğu güvenlik şartlarından iktidarda vazgeçmemiş olduğu, böylece Türk vatandaşlarının oylarını bilerek ve güvenle

kullanacaklarını, onların istedikleri kişileri milletvekili seçileceğini, artık seçim sonuçlarına Türk halkının arzu ve iradesi dışında bir nitelik verebilecek hiçbir girişim ve müdahalenin imkânı kalmamış olduğu, seçimlerin halk iradesine uyması için gerekli bütün şartların yukarıda sayılmış olduğu, bunların hepsine Halk Partisi iktidardayken karşı koymuş ve yok etmiş olduğu, serbest seçim şartları ve garantisinin Demokrat Parti'nin iktidarlık döneminde bütünlüğü ile gerçekleşmiş olduğu söylenmişti.

Türkiye'de serbest seçimin bir numaralı düşmanı olarak iş başında bulunmuş ve kalmış olan Halk Partisi'nin, şimdi seçim garantisinden bahsetmesinin aleyhinde olacağını bildiği seçim sonuçlarına karşı önceden bahane araması olduğu, ancak Türk halkının, en geniş hürriyet duygusuyla verecekleri oyların hâkim olacağını ve millî hâkimiyetin bir zerresinin dahi kaybolmayacağını fark ettiklerini, böylece Halk Partisi'nin yararına olan seçim güvensizliğinin artık tarihe karışmış olduğu ifade edilmişti.

viii) Tahıl Siyasetimiz¹⁷¹

Demokrat Parti'nin tahıl siyaseti ile ilgili hazırladığı broşür, "Üretim Bünyemiz" alt başlığı ile başlamıştı. Ziraat ülkesi olan Türkiye'nin, tahıl ve ziraat ürünleri arasında en önemli konumu elinde tutmuş olduğu, nüfusun geniş çoğunluğunun tahıl ziraatı ile geçinmiş olduğu, yüz binlerce çiftçi ailesinin refahı, ürün durumu ve fiyat şartlarına bağlı olduğu, Türkiye'de, ziraat nüfusunun nesiller boyunca yoksulluk içinde yaşamasının üretim yetersizliğinden kaynaklandığı, ziraatın ihmale uğradığı dönemlerde çiftçilerin ekim alanlarını genişletmek, toprağın verimini yükseltmek ve üretimi artırmak imkânlarından mahrum bırakıldığı, Türkiye'de tahıl ziraatının, 1950 senesine kadar gelişim gösterememiş olduğu, 1934-1945 yılları arasında ise, gerek üretim miktarı gerek hektar başına alınan randımanın azalmış olduğu belirtilmişti. Söz edilen konuya örnek olarak hazırlanan bir tabloda senelere göre üretim miktarı ve hektar başına düşen randıman sayıları karşılaştırılmıştı. Buna göre 1934-38'de 7.303.399 ton üretim, 1.073 kg hektar başına randıman, 1940'da 8.280.126 ton üretim, 1.000 kg hektar başına randıman, 1941'de 6.827.895 ton üretim, 835 kg hektar başına randıman, 1949'da 5.348.700 ton üretim, 711 kg hektar başına randıman sağlandığı gösterilmişti.¹⁷²

1959 senesine kadar üretimin azalmasının, ülkede sıkıntılara yol açtığı, çiftçi kendi gıdası için kullanacağı kısmı ayırdıktan sonra, ancak pek az bir miktarını satabilmiş olduğu, bu yüzden ziraat nüfusunun eline pek az para geçmiş olduğu, ziraat gelirinin, diğer ülkelerle karşılaştırılamayacak bir seviyeye düşmüş olduğu, köylerde yaşayan insanların gıdasızlıktan ve parasızlıktan sayısız yoksulluklara katlanmış olduğu, sıtma ve verem gibi yoksulluk hastalıklarının salgın halini aldığı, şehirlerde geçim sıkıntısının baş göstermiş olduğu, ekmeğin belgeye bağlanmış, halk senelerce bozuk ekmek yemek zorunda kalmış olduğu, tahıl yetersizliği, dışarıdan buğday satın almaya zorunluluğu doğurduğu ve dışarıdan alınan tahıla karşılık on milyonlarca lira döviz harcandığı ifade edilmiştir.

1950 senesine kadar, üretimin düşük bir seviyede kalmasından eski iktidarın sorumlu olduğu, çeyrek asırlık sürede ziraatı kalkındıracak hiçbir önlem alınmamış olduğu, ülkeye

¹⁷¹ **Hububat Siyasetimiz**, Demokrat Parti Neşriyatından No: 10, Güneş Matbaası, Ankara, 1954.

¹⁷² Bahsedilen rakamlar, 1942-45 ve 1952 senelerine ait istatistik yıllığından alınmıştır, ss. 221 ve 245.

ziraat makineleri getirilmemiş, ziraat fiyatları korunmamış, sulama işlerine ilgi gösterilmemiş olduğu, ayrıca çiftçilere yeterli kredi verilmemiş, gübreleme işleri ihmal edilmiş, üretimin dış pazar bulması için zorunlu olan yollar ve limanlar yaptırılmamış ve ziraat nüfusu kendi haline terk edilmiş olduğu, 1950 seçimlerinden itibaren ise, ziraat siyasetine yeni bir zihniyetin hâkim olduğu, tapulama işlerine ve toprak dağıtımına hız verildiği, üretici nüfusun sayısının artırıldığı, ziraat kredi hacminin genişletildiği, mülk güvenliğinin garanti altına alınmış olduğu, yollar ve limanların inşa edilmiş olduğu, ürün fiyatlarının yükseltilmiş ve ziraat makineleşmesinin sağlandığı söylenmiştir.

1949-1953 arasında ziraat makinelerinin sayısındaki artış hakkında hazırlanan tablo incelendiğinde ise dışarıdan alınan traktör sayısı 1950'de 3.946, 1951'de 13.212, 1952'de 9.826, 1953'te 3.783; traktör pulluğu 1950'de 4.304, 1951'de 15.624, 1952'de 6.971, 1953'te 5.827; One-Way 1950'de 1.703, 1951'de 278, 1952'de 1.061, 1953'te 963; Diskharrow 1950'de 942, 1951'de 1.424, 1952'de 5.498, 1953'te 2.466; kültivatör 1950'de 713, 1951'de 2.572, 1952'de 1.814, 1953'te 717; pamuk mibzeri 1950'de 1.908, 1951'de 2.448, 1952'de 715, 1953'te 2; tahıl mibzeri 1950'de 566, 1951'de 906, 1952'de 5.498, 1953'te 1.125; çayır ve orak makinesi 1950'de 1.656, 1951'de 197, 1952'de 1.699, 1953'te 261; biçer-döğer 1950'de 962, 1951'de 885, 1952'de 568, 1953'te 3.178; çapa makinesi 1950'de 2.317, 1951'de 341, 1952'de 95, 1953'te ithal edilmemiş; harman makinesi 1950'de 201, 1951'de 938, 1952'de 476, 1953'te 200; motopomp 1950'de 2.039, 1951'de 303, 1952'de 1.503, 1953'te 8.094; trailer 1950'de 5.511, 1951'de 1.314, 1952'de 4.460, 1953'te 4.459 şeklinde değişiklikler göstermiş olduğu aktarılmıştır.

Ziraat Donatım Kurumu'nun da millî sanayi kurumlarına önemli miktarda âlet ve makine yaptırdığı, kurum aracılığıyla çiftçilere dağıtılan âlet ve makinelerden bir kısmının Adapazarı fabrikasında yaptırıldığı ve bu fabrikanın 1950'de 11.202 pulluk, 1.859 araba, 412 tınav makinesi ürettiği, üretim miktarının o zamandan beri devamlı bir artış kaydettiği sayısal verilerle aktarılmıştır. Buna göre 1953'te yapılan pulluk 26.535'e, araba 5.769'a, tırmık 10.220'ye, tınav makinesi 2.367'ye, çapa makinesi 1.000'e yükselmiştir. Ayrıca özel firmalara 5.000 pulluk, Makine ve Kimya Endüstrisi'ne 9.000 kültivatör, 872 mibzer ve 520 selektör sipariş edilmiştir. 1948'de Türkiye'de yalnız 7.150 traktör ve 580 biçerdöver olduğu, bugün ise traktörlerin 37.000'i, biçerdöverlerin 6.700'ü aşmış olduğu ifade edilmiştir.

Tapulama işlerinin ve doğru çalışmaların çiftçiye sağladığı mülk güvenliği ve toprak dağıtımının hızla yürütülmesi, ekim alanlarının genişlemesinin sağlandığı, tahıl ziraatına ayrılan ekim alanlarının senelere göre artışının 1946-50 arasında 7.735.057 hektar, 1951-52 arasında 9.868.000 hektar, 1952-53 arasında 11.047.000 hektar olduğu belirtilmiştir.

Tahıl ziraatını kalkındırmak üzere alınan önlemlerin başarılı sonuçlar verdiği, üretim miktarının seneden seneye genişlediği, topraktan alınan randımanın da önemli oranda yükseldiği, 1949-1953 seneleri arasındaki üretim miktarı ve hektar başına yapılan randıman sayıları karşılaştırıldığında, 1949'da 5.348.700 ton üretim, 711 kilo randıman, 1952'de 12.242.000 ton üretim, 1.241 kilo randıman, 1953'te 14.300.000 ton üretim ve 1.294 kilo randıman yapıldığı aktarılmıştır. 1949 yılında halkı açlık tehlikesiyle karşı karşıya bırakmamak için, dışarıdan tahıl alınmaya mecbur kalındığını, o zamandan beri üretim miktarının eskisinin

üç katına yaklaştığı, toprak veriminin ise, eskisine oranla %82 çoğaldığı, bugün Türkiye'nin dünyanın beş büyük tahıl ihracatçısı arasında konumlanmış olduğu söylenmişti.

“Ziraat Kredisi” alt başlığında yakın senelere kadar çiftçinin, ürününden önemli bir kısmını kendi gıda ihtiyaçlarına kullanmak mecburiyetinde kaldığı, kıtlık senelerinde pek az ürün satabildiği ve para sıkıntısı çektiği; eski iktidarın, çiftçinin para sıkıntısını giderecek ve üretim kurumlarını tamamlamasını kolaylaştıracak kadar kredi açmadığı; 1950 senesine kadar, dünyada en az kredi alan ve en az para yüzü görenin Türk çiftçisi olduğu; Demokrat Parti'nin kurulduğu tarihte, ziraat kredi miktarının 112 milyon lira, ziraat nüfusunun başına düşen kredi miktarının 700 kuruştan ibaret olduğu; bu kadar kredi ile çiftçinin traktör alması, ailesini giydirebilmesi, hastalarını baktırabilmesi ve hatta tütün edinmesinin mümkün olmadığı; çaresizliğin, çiftçileri tefecilerin eline düşürmüş olduğu, yüksek faizlerle ziraat nüfusunun borca bağlandığı, ürün mevsiminde çiftçinin elde ettiği gelirin, kendisine kalmamış ve alacaklılara verilmiş olduğu ifade edilmişti.

Bu kötü durumun 1950'den itibaren tarihe karıştığı, Demokrat Parti Hükümeti'nin faiz oranını indirdiği, Ziraat Bankası'ndan bol kredi sağladığı; çiftçinin artık ziraatını düzenlemek, traktör ve biçerdöver almak, akaryakıt sağlamak ve tohumluk ihtiyacını karşılamak üzere Ziraat Bankası'ndan yardım görmüş olduğu ve böylece ziraat nüfusunun yüksek faizle para veren tefecilerin elinden kurtarılmış olduğu, Demokrat Parti'nin ziraatın kalkınmasını politikasında ağırlık merkezi haline getirmiş olduğu, kredi konusunda büyük gelişimler sağladığı, Temmuz 1953'te ziraat kredi toplamının 1 milyar 172 milyon lirayı bulduğu, 1.565.997 vatandaşın kredi ihtiyaçlarını Ziraat Bankası'ndan sağladığı, Demokrat Parti'nin eski iktidara oranla çiftçilere 9 katından fazla kredi açtığı ve tahıl üretiminin artmasında ve ziraat nüfusunun refahında, takip edilen kredi siyasetinin büyük bir payı olduğu söylenmişti.

“Tahıl Fiyatları” alt başlığında fiyat bakımından da eski iktidar zamanında, ziraat üreticisinin acımasızca kullanıldığı,, bir ara 15 kuruş olan buğday fiyatının, ekonomik kriz yıllarında 1 kuruş 66 santime kadar düştüğü, 1939-49 yılları arasında bütün dünyada buğday fiyatı yükselirken, Türk çiftçisine alın terinin bedelinin verilmediği; ancak Demokrat Parti iktidara geldikten sonra tahıl fiyatlarının, ziraatçı nüfusun yüzünü güldürecek seviyede ayarlandığı, ziraattaki refahın takip edilen sağlam fiyat siyasetinin eseri olduğu ifade edilmiştir. Hükümet'in yalnız buğday fiyatını yükseltmekle kalmayarak aynı zamanda, çiftçilere ürününü satma imkânını da sağladığı, ziraatçı nüfusun, elindeki bütün malı güvenle en uygun fiyat şartları altında paraya çevirmek fırsatını kazandığı, eski iktidarın bereketli ürün senelerinde buğday fiyatını ucuzlatarak ziraatçıların eline fazla para geçmesini âdeta kıskanırken, Demokrat Parti'nin tereddütsüz yüz milyonlarca liralık ürün satın aldığı, 1950'den önce Ofis'in köylüye ödediği para pek az sayılacak bir miktardayken, bugün 500-600 milyon liraya yükselmiş olduğu, Ofis tarafından ziraatçı nüfusa dağıtılan para, eski iktidar zamanındakinden en az beş kat fazla olduğu ifade edilmiştir. Ofis satın alımının 1945-1953 yılları arasındaki artışının ise 1945'te 337.334 ton, 1946'da 583.340 ton, 1947'de 391.776 ton, 1948'de 587.996 ton, 1949'da 231.360 ton, 1950'de 466.103 ton, 1951'de 786.832 ton, 1952'de 212.491 ton ve 1953'te 1.686.237 ton olduğu belirtilmiştir. Memnuniyet verici sonuçlara rağmen muhalefetin, hükümetin ziraat siyasetini eleştirmekten geri durmadığı, ziraat kredisinin genişletilerek ziraatçı nüfusa kalkınma imkânlarının kazandırılmasının

mirasyedi politikası olduğu, kredinin hesapsız açıldığı, çiftçinin aldığı paraları geri ödemeyeceği ve ülkenin bir traktör mezarlığı haline getirileceğini ileri sürdüğü söylenmiştir.

Tahıl hatları hakkında da aynı nitelikte iddialar ortaya atıldığı, eski iktidar zamanında ucuz olan tek şeyin ziraatçıların alın teri olduğu söylenmiştir. Buğdayın 1 kuruş 66 santime kadar düştüğü halde, hükümetin etkili bir müdahalesinin olmadığı, köylerin fizyolojik sefaletin en alt basamağında yaşamaya mahkûm edildiği, bir taraftan vergiler diğer taraftan zorbalığın halkın elinden bütün kazancını aldığı; Demokrat Parti'nin buğdayı otuz kuruşa yükselterek ziraatçı nüfusun nefes almasını sağlayınca, muhalefetten itiraz sesleri yükseldiği; Türk köylüsü için, buğdaya 30 kuruş ödenmesini çok gördüğü, Ofis'in zararına ticaret yaptığı ve buğdayın ucuzlatılması gerektiğini söylediği; gerçekte ise, eski iktidarın uzun seneler boyunca köylüden devamlı almış ve karşılığında hiçbir şey vermemiş olduğu, ancak Demokrat Parti'nin ziraat sahiplerine alın terinin hakkını verdiği anlatılmıştır.

“Tahıl İhracı” alt başlığında Halk Partisi'nin, hükümetin çiftçiden 30 kuruşa buğday almasını eleştirdiği ancak bu fiyatın ülkede buğday üretiminin gelişmesini sağladığı; Türk çiftçisine buğdayın her bir kilosu için 30 kuruş ödenmesini çok gören Halk Partisi'nin, bir zamanlar yabancılardan 87 kuruşa buğday aldığı, köylüye özellikle az para vererek üretimin gelişmesine imkân bırakmayan Halk Partisi'nin, yabancı ülkelere buğday satın almak üzere kasalar dolusu altın ve dolar harcadığı ifade edilmiştir. Halk Partisi'nin 1948-50 yılları arasında dışarıdan aldığı buğdayın kilo başına ne fiyat ödediğini gösteren bir tablo da eklenmişti. Buna göre 1948'de Amerika'dan alınan 9.307 ton buğdaya 376.026 lira, 1949'da Kanada'dan alınan 121.375 ton buğdaya 244.077 lira ve yine bu sene içerisinde Amerika'dan alınan 79.259 ton buğdaya 263.8 lira; 1950'de Amerika'dan alınan 50.490 ton buğdaya 259.19 lira, Macaristan'dan alınan 6.600 ton buğdaya 268.39 lira, Suriye'den alınan 50.000 ton buğdaya, 232.18 lira ve Pakistan'dan alınan 26.631 ton buğdaya 234.97 lira ödendiği gösterilmişti.

1950'den itibaren üretimin gelişmesi için dışarıdan buğday satın alma zorunluluğuna son verilerek ithalât durmuş olduğu ve Türkiye'nin ihracatçı konumuna geçtiği, Türkiye'nin dünyanın en büyük tahıl ihracatçısı ülkeleri arasında yer aldığı belirtilmiştir. 1951-53 yılları arasında dışarıya satılan tahıl miktarları ile ilgili bir de tablo eklenmişti. Buna göre, 1951'de 24.055 ton buğday, 102.625 ton arpa, 24.468 ton çavdar, 9.943 ton yulaf, 5.360 ton mısır, 1952'de 482.000 ton buğday, 146.636 ton arpa, 69.725 ton çavdar, 2.000 ton mısır, 1953'te 987.927 ton buğday, 50.000 ton arpa, 51.227 ton çavdar satıldığı gösterilmişti. Bir zamanlar geçim darlığı çeken, ekmeği belgeye bağlayan Türkiye'nin, dünyada beşinci büyük ihracatçı konumuna geçtiği, dışarıya senede 1.080.154 ton tahıl sattığı ve ziraatçı refahın kurulmasına imkân hazırlayan siyasetin doğruluğuna bir kanıt oluşturduğu anlatılmıştı.

“Tahıl Siyasetinin Dayandığı Temeller” alt başlığı ile Demokrat Parti'nin, ziraat sorunlarını yeni bir zihniyette idare ettiği ve Halk Partisi'nin ekonomi siyaseti olan devletçilik ilkesinden ilham aldığı, Halk Partisi'nin ziraattan çok sanayiye önem verdiği, sanayinin kişilerin elinden alınarak devlet kontrolüne geçmesini istediği; ancak sanayi işlerini başarıyla idare edemedikleri için işçilere yüksek ücret veremedikleri, az ücretle çalışan işçi kitlelerinin memnuniyetsizliğini önlemek amacıyla ekme fiyatını ucuz bir seviyede tuttukları, böylece, ekme ucuz olduğu sürece halkın memnuniyetsizliğinden kendi iktidarları hesabına herhangi

bir endişe doğmamış olacağını hesap ettikleri, bütün fiyatlar yükselirken ekmek fiyatını ucuz tutmak ve halka kepekli ekmek yedirmek şeklinde ekonomik sorunları halledeceklerinden emin oldukları; ancak ekmeği ucuzlatmanın buğdaya düşük fiyat ödemek şeklinde mümkün olduğu, bu sebeple uzun seneler, çiftçiye alın terinin hakkı verilmediği, ziraatçı bütün ihtiyaçlarını pahalıya elde ederken ürününü değeri pahasına satabilmek imkânından mahrum kaldığı; hatalı bir ekonomi siyasetinin bedelinin, köylü vatandaşlara ödettirildiği anlatılmıştı.

Halk Partisi tarafından takip edilen siyasetin ziraatçı nüfusa verdiği zararın, tahıl fiyatlarının düşük tutulmasından ibaret kalmadığı aynı zamanda, ekonomik işlerin bir bozuk daire içine girdiği; Türkiye’nin kalkınabilmek için, her şeyden önce dışarıdan yüklü miktarda makine ve malzeme getirmek zorunda kaldığı, bu makine ve malzemeyi almak için dövize ihtiyaç duyulduğu; ancak bu ziraat üretimini dışarıya satmak şeklinde döviz gelirlerini arttırmak mümkün olabildiği; halbuki Halk Partisi iktidarının, bütün döviz kaynaklarını devletçiliği geliştirmek üzere harcadığı, ziraat makineleri getirmek üzere döviz ayırmadığı; Türkiye’ye yeterli miktarda traktör, biçerdöver ve diğer üretim araçları ithal etmediği; ziraatın fakirliğinin de, döviz gelirlerini kısırlaştırdığı, Halk Partisi’nin sanayi siyasetinin de iflâs etmiş olduğu anlatılmıştı.

Demokrat Parti’nin sorumluluk konumuna geçtiği günden itibaren, ziraat üretimini geliştirmeden diğer alanlarda gerçek anlamda bir kalkınma hareketi yaratılamayacağını dikkate aldığı, ziraat üretiminin gelişmesi için ilk önemli şartın çiftçiye kazanç fırsatları hazırlanması olduğu, bu fırsatı hazırlamak için birçok önlemler aldığı; pirinç ziraatına açılan alanların genişletildiği, pamuk fiyatları ve ihracatının serbest bırakıldığı, tahıl satın alma fiyatlarının yükseltildiği, buğday üretiminin şehir ihtiyacının çok üstüne çıktığı halde Ofis’in, üreticinin satışa sunduğu bütün malı aldığı, üretimin çoğalması için uygun fiyat ve sürüm güvenliği gerektiği, Demokrat Parti iktidara geldikten sonra çiftçinin ürününü güvenle satabileceğine ve uygun fiyat bulabileceğine inandığı, ziraat üretiminin gelişmesi için ikinci önemli şartın, ülkeye ziraat âlet ve makineleri getirilmesi olduğu; Demokrat Parti zamanında traktör sayısının 37 bini bulduğu, ayrıca binlerce biçerdöver, diskharrow ithal edildiği; Adapazarı Fabrikası ve Makine Kimya Sanayisi tarafından on binlerce ziraat âleti yapıldığı, bir traktör fabrikası kurmak üzere hazırlıklara girildiği, Ziraat Donatım Kurumu ve çeşitli acenteler tarafından yüklü miktarda yedek parça dağıtıldığı, üretim bölgelerinde ziraat makinelerin bakım ve tamiri ile uğraşan atölyeler açıldığı, seyyar tamir ekiplerinin, köylere ve tarlalara kadar giderek makineleri bozulan ziraatçıların yardımına koştuğu, ziraat makineleri kullanacak makinistleri yetiştirmek üzere birçok kurslar düzenlendiği; Halk Partisi zamanında traktör ve biçerdöver alınması, tohum sağlaması, akaryakıt ihtiyacını karşılaması, taş toplatması, sulama kurumlarının yapılması gibi tasarlanması dahi mümkün görülmeyen miktarda ziraat kredisi verildiği; ziraattaki refahın aynı zamanda diğer ekonomik faaliyet alanlarında da sağlam etkiler uyandırdığı; köylünün hayat seviyesinin yükselerek üretim çoğalınca, ticaret faaliyetinin canlanmış, sanayi ürünlerine karşı talebin artmış olduğu, sanayi üretiminin yükselmesinin, on binlerce vatandaşa yeni iş sahaları açmış olduğu ifade edilmişti.

ix) Atatürk'ten Bir Hatıra, Muhalefetin Yetersiz Kalan Birleşme Girişimi, Bozguna Uğrayan Tek Cephe¹⁷³

Bu broşürde, seçim süresiyle sınırlı olmak üzere bir kısım Avrupa ülkelerinde zayıf partilerin birleşerek kuvvetli rakiplerinin karşısına ortak liste ile çıktıklarının görüldüğü, hatta bu partilerin karşılaştırmalı temsil yöntemi ile meydana gelmiş olduğu, bu sebeple hükümet kuracak kadar çoğunluğa sahip partilerden çoğu zaman mahrum kalan parlâmentolarda, birkaç partinin dahil olduğu bir koalisyona gidilmek şekliyle hükümet makinesinin ele alındığı; fakat bir komünist partisiyle bir muhafazakâr partinin, seçimde veya kabinede yan yana gelmeleri, daha açık bir ifade ile çıkarları yüzde yüz ayrılmış iki partinin kendi kendilerini inkâr etmeden birleştiklerinin görülmediği ifade edilerek bu siyasî garipliğin, ilk defa Demokrat Parti'ye karşı Halk ve Millet Partileri'nin son birleşme girişiminde görüldüğü ifade edilmiştir.

Olaya Millet Partisi açısından bakıldığında Halk Partisi'nin yanında yer almasının tuhaf karşılandığı; çünkü Millet Partisi'nin, Halk Partisi'nin resmî yayın organı olan Ulus Gazetesi hakkında "paçavra" tabirini kullanmış ve 20 Nisan 1949'da Kudret Gazetesi'nin, Halk Partisi'nin Öner'in ruhuna mevlit okutulmasına saldırdığını ve milliyetçileri gericilikle suçladıklarını yazmış olduğu; diğer yandan Kudret Gazetesi'nin aynı sayısında Hikmet Bayur'un da makalesi yayımlanmış ve Ankara'daki gençlerin bastırdıkları davetiyede Öner'in kişiliğini belirtmek için mecbur olarak 19 Mayıs 1944'teki İsmet İnönü'nün sözlerine değinmek zorunda kaldıklarını ve böylece İsmet İnönü'nün hiçbir eleştiri konusunda yer almamasına çabalayan Halk Partisi'ndeki yordakçı zümreyi kışkırttığını yazmış olduğu; Kudret Gazetesi'nin bu yayının kişisel görüş sayılabileceğinden bir sorun oluşturmayacağını; ancak Millet Partisi'nin 13 Haziran 1949'da resmen yayınladığı bildiride Halk Partisi'ni gayet ağır bir şekilde suçlamış olduğu, zümre saltanatını ve demokrasi maskesi altında siyasî gericiliği devam ettirmek istediğini söylemiş olduğunu; bundan sonraki mitinglerde ve siyasî toplantılarda da Halk Partisi'ne zorbalık cesaretini veren kişinin İsmet İnönü olduğunu, her şeyin onun çekilmesine bağlı olduğunun ileri sürüldüğünü ve Halk Partisi'ne karşı muhalefetlerinin yoğunluğunun bu sözler ile açıklık kazandığı (Kudret- 2 Temmuz 1949) ifade edilmiştir. Millet Partisi'nin, Halk Partisi ile çok sert bir mücadele içindeyken, saldırılarında sürekli İsmet İnönü'yü hedef almış ve demokratik idarenin en büyük engeli olarak görmüş olduğu, Millet Partisi'nin Onursal Başkanlığı'nı kabul eden Mareşal Fevzi Çakmak'ın da İsmet İnönü'ye değer vermeyen kişilerin başında geldiği; bunun ilk ve en büyük sebebinin, Süleyman Külçe isimli emekli bir yarbayın 1953'te yayınladığı "Mareşal Fevzi Çakmak" adlı ikinci kitabının 225. sayfasında, "Mareşalin siyasî bir büyük hatası" paragrafında görülmüş olduğu; bahsedilen paragrafa göre, Fevzi Çakmak'ın Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin Cephesi'nde Ordu Kumandanı olarak bulunduğu sırada, emrindeki kolordulardan birini idare eden İsmet İnönü'nün, İngilizlerin saldırısı sırasında cepheyi yarmaları üzerine birliklerini bırakmış olduğu, bu durumun Başkumandanlık tarafından duyulduğunda İsmet İnönü'nün Askeri Mahkeme'ye verilmesinin kararlaştırılmış ve bunun üzerine İnönü, Fevzi Çakmak'ın ayaklarına kapanarak merhamet ve şefkat dilemiş olduğu aktarılmıştı. Merhamet duygusu ağır basan Fevzi Çakmak'ın hem onu kurşuna dizilmekten kurtarmak hem de düşman eline geçen bölgeyi geri almak için karşı saldırı düzeni almış ve

¹⁷³ Atatürk'ten Bir Hatıra, Muhalefetin Akim Kalan Birleşme Teşebbüsü, Bozguna Uğrayan Tek Cephe, Demokrat Parti Neşriyatından No: 11, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

düşmanı eski yerine püskürtmüş olduğu, hatta İngilizlerden esir almış, cephaneye ve ganimet elde etmiş olduğu, aynı kitabın 226. sayfasında ise, İkinci Dünya Savaşı sırasında İsmet İnönü’ye Winston Churchill ve Roosevelt’in, Türkiye’nin savaşa girmesini teklif ettiklerini; ancak Fevzi Çakmak’ın sert muhalefetiyle karşılaştıkları için savaşa girilmediğini, bu durumların, İsmet İnönü’nün kendisine karşı kin ve düşmanlığını sağlayan başlıca sebep olduğu ve Fevzi Çakmak’ın İnönü’yü sevmediği kitabın çeşitli yerlerinde ve çeşitli olaylarla belirtilmiş olduğu; Mareşal Fevzi Çakmak’ın İsmet İnönü’ye dargın ölmüş ve hastalığı sırasında kendisini ziyaret etmek isteyen İnönü’yü hastanedeki odasında kabul etmemiş olduğu anlatılmıştır.

Halk Partisi’nin, “İsmet İnönü Türkiye’yi İkinci Dünya Savaşı’na Sokmadı” gibi sözleri propaganda aracı olarak kullanmış olduğu, ancak işin gerçeğinin Türk halkı tarafından öğrenilmesi gerektiği; buna göre, Tarih Kongresi’nin toplandığı bir günde İsmet İnönü’nün gelerek kongreyi bir nutukla çalışmaya davet etmesi beklenirken saatler ilerlemesine rağmen İnönü’nün gelmediği, en sonunda dönemin Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in geldiği ve İsmet İnönü’nün gelemeyeceğini, kongrede bulunan kişilerden bir heyeti kabul edeceğini bildirmesi üzerine seçilen heyetin Çankaya Köşkü’ne götürüldüğünde İsmet İnönü’nün herkesi süzdükten sonra İngiltere’nin Alman bombardımanı altında olduğunu, İngiliz halkının ülkelerinin çıkarları adına buna tahammül ettiklerini aynı sebepten Almanların da tahammül etmek zorunda kaldıklarını söylemiş olduğu; devamında da zamanın yaklaştığını, Türk halkının da ülkenin çıkarları adına bu savaşa girmek üzere olduğunu belirttiğini, milli çıkarların bunu emrettiğini söylediğini aktarmıştır. Öğretmenlerden oluşan heyetin de halkı bu zorunluluğa şimdiden alıştırmaları gerektiğini, Türkiye’nin savaşa katılacağını belirttiğini, köşkten ayrılan heyetin durumu arkadaşlarına bildirmiş, çok geçmeden de konu Büyük Millet Meclisi’ne taşınmış olduğu, meclisin çoğunluğu gizli celsede İsmet İnönü’nün emrini yerine getirerek ülkenin savaşa girmesini savunmuş, ancak karar aşamasına gelindiğinde Fuat Köprülü, Hikmet Bayur ve Celal Bayar birer birer kürsüye gelerek Türkiye’yi savaşa sokmanın milli bir cinayet olduğunu söyleyerek, İsmet İnönü etrafında toplanan çoğunluğu gerilemeye mecbur etmiş olduğunu aktararak Türk halkını İkinci Dünya Savaşı’na kimlerin girmekten kurtardığı anlatılmıştı.

Millet Partisi ile Halk Partisi’nin kol kola iktidarın karşısına çıkma hevesi içerisine girmişken, İsmet İnönü ile Tahtakılıç’ın veya Sadık Aldoğan’ın nasıl sarmaş dolaş olabilecekleri, Fevzi Çakmak’ın ruhunu nasıl üzeceklerinin düşünülmeyişi; Kudret Gazetesi’nin 14 Temmuz 1949’daki sayısında bu ittifakın en hararetli taraftarı olan Hüseyin Cahit Yalçın hakkında yazılan Boğazlar’ın Rusya’ya açılmasını isteyen tek Türk başlıklı yazının unutulmuş olduğu; Ulus Gazetesi Başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın’ın, dış ülkelerde yaptığı uzun seyahatlerden döner dönmez ilk iş olarak Kudret Gazetesi koleksiyonunu ele almış, çatışmaya sebep olacak haberler aramış olduğu, bu amaç doğrultusunda bir ay önce Yalçın Uraz’ın “Çankaya Köşkü’nün Kapısında” adlı röportajını ele almış ve bir cemiyet adamına yakışmayacak ifadeler ile makale yazmış olduğu, Hüseyin Cahit Yalçın’ın hazırladığı bu makaleden sonra röportaj sahibi gereken cevabı vermiş, ardından da Kudret Gazetesi’nde Hüseyin Cahit Yalçın’ın Duyun-u Umumiye’yi ve kapitülasyonları ülkenin varlığına kast etmiş düşmanlarla fikir birliği yaparak nasıl savunduğu ve İsmet İnönü tarafından nasıl bir sıfatla damgalandığının anlatılmış olduğu, bunların yanı sıra Hüseyin

Cahit Yalçın'ın, gazetenin Başyazarı Hikmet Bayur'a dış politika alanında ders vermeye çalıştığı, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Milli Mücadele yıllarında İstanbul ve Roma'da bulunduğu, zaferden sonra da Lozan Konferansı'nı engellemeye çalıştığı; Hikmet Bayur'un ise Ankara Hükümeti'nin Siyasi İşler Şubesi'ni, insan gücünün üstünde bir çalışma ile tek başına idare etmiş olduğu; Kudret Gazetesi'nin kimsenin savunuculuğunu yapmamış, yalnızca Hüseyin Cahit Yalçın'ın maskesini düşürmeye çalışmış olduğu, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Rus düşmanı gibi davranmasına rağmen Ruslara karşı iyilik belirten yazılar yazmış olduğu aktarılmış buna örnek olarak da Boğazlar'ın Ruslara açılmasını istediği makalesi gösterilmişti. Bu makalenin çıkışının İtalya'nın Trablusgarp'a saldırısı ile başladığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Afrika'da savaşmaktayken Rusya'nın bu durumdan faydalanarak Babiâli üzerine baskı yaparak Boğazlar'ın Rus savaş gemilerine açık tutulmasını istemiş olduğu; bu isteğin dönemin İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından korku ve nefretle karşılanmış olduğu, Hüseyin Cahit Yalçın'ın ise 11-12 Aralık 1911 tarihinde Tanin Gazetesi'ne Boğazlar'ın Rusya'ya açılmasına dair yazısını yazmış olduğu, ancak bu dönemde Hüseyin Cahit Yalçın'ın, İttihat ve Terakki Hükümeti'nin baş savunuculuğunu yapmış olmasına rağmen Boğazlar konusunda tam tersini savunduğu anlatılmıştı. Bu olayın, 1914-1918 savaşından sonra yayınlanan İngiliz Dışişleri Bakanlığı belgelerinin 9. cildinin 380-81. sayfasında yer aldığı, o tarihte İstanbul'daki İngiliz Büyük Elçisi'nin 15 Mart 1912 tarihini taşıyan gizli işareti bulunan bir raporunun olduğu, bu rapora göre, Rusya Elçisi Mösyö Çarikov'un üzerinde büyük etkisi olduğu söylenen Rus Elçiliği Baş tercümanı Mösyö Mandelstam'ın, Meşrutiyet'in kuruluşundan beri görünüşte olsun, İttihat ve Terakki Hükümeti'nin sıcak bir destekleyicisi olduğu; ayrıca Boğazlar'ın Rusya'ya açılması yararına Tanin Gazetesi'nde makaleler yazmış olan Hüseyin Cahit Yalçın'a fikir verdiğinin düşünüldüğü, ancak Rus Elçiliği Baştercümanı Mösyö Mandelstam'ın, tarihte Türk düşmanlığı ile meşhur olduğu; bu rapor sayesinde Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazdığı makalenin kaynağının anlaşılması ifade edilmişti.

Kudret Gazetesi'nin 14 Temmuz 1949'da çıkan sayısında Hüseyin Cahit Yalçın'ın kim olduğuna dair bir makale yazıldığı, bu makale incelendiğinde, Hüseyin Cahit Yalçın'ın 10 Temmuz tarihinde yazdığı makalesinde Hikmet Bayur'u da içine dahil eden bir "belalılar" ifadesini kullandığı, bu ifadenin Hüseyin Cahit Yalçın'ın kast ettiği anlamda olmamak üzere kabul edildiği, Hüseyin Cahit Yalçın ve onun temsil ettiği zihniyetin temizlenmesine çalışıldığı için başlarının belası olduklarını ve bu anlamda belalı olmanın Türk halkını kendi taraflarında toplamakta yeterli olduğu belirtilmişti. Ayrıca Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazısında, Ömer İnönü'nün lüks arabası için dışarıya çıkan dövizlere acınmasını alayla karşıladığı, gazetede bu konuya da cevap verildiği, Türk halkı hayatının anlamı olan üretim araçlarını sağlamak için döviz bulamazken, Ömer İnönü'nün keyfi harcamasına yalnız acınmayacağını, zamanı gelince hesap da sorulacağını yazdığı, burada Hüseyin Cahit Yalçın'a da gönderme yapılarak onun için milli servetin keyfi harcamalar için dışarı çıkmasının bir vatan borcu olduğu ve onun, "vatan benim midem içindir" kuralını benimsediğinden bahsedildiği; vatanın geleceği veya talihsizliğinin söz konusu olduğu günlerde onun kendisini düşündüğü, Lozan görüşmeleri sırasında Türkiye'nin değil, yabancı sermayenin savunuculuğunu yaptığı da ele alınmış; bu sebepten Ömer İnönü'nün arabası için dışarıya çıkan dövizlerin, Hüseyin Cahit'e çok doğal geldiği de anlatılmıştı.

Hüseyin Cahit Yalçın’ın, Lozan’da Türk milletinin ve vatanının yüksek çıkarlarına karşı tavır almış, Dr. Rıza Nur’un Türk Bilik Revüsü No. 8’inden öğrenildiğine göre Duyun-u Umumiye işinde Fransızların tarafını tutup Türk Heyeti’nin karşısında yer almış olduğu, Lozan’daki Türk Heyeti’nin, Türk borcunun sermayesinin Türkiye’den ayrılan devletlere paylaşılmasına, Duyun-u Umumiye ve ekonomik kapitülasyonların kaldırılmasına çalışırken; Hüseyin Cahit Yalçın’ın, borcun senelik faizinin paylaşılması, asıl borcun Türkiye’nin üzerinde kalması ve Duyun-u Umumiye’nin kaldırılmaması görüşünde olduğunu, makalede, Türk Heyeti’nin bu sözler karşısında dehşete düştüğü, çünkü konunun Fransız Heyeti’ni ilgilendirdiği aktarılmıştır. Hatta Dr. Rıza Nur’un bu konu hakkında, zamanında Duyun-u Umumiye’den faydalanan kişilerin bunlardan mahrum kalmak istemediğini, Türkiye’nin ekonomik hayatını ve geleceğini yabancılara sattığından bahsettiğini; ayrıca bu yabancı devletlerin Türkiye ile dört yıl savaştığını ve haritadan silmeye çalıştığını ve içimizdeki düşmanla birleştiğini söyleyerek bunun büyük bir vatan hainliği olduğunu ifade ettiği belirtilmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın’ın bu tavrına İsmet İnönü’nün de tepki göstermiş olduğu, halen Fransızlarla savaş halindeyken bir Türk vatandaşının Türkiye karşısında ve düşmanın tarafını tutup hizmet etmesini vatan hainliği olarak yorumlamış ve idam edilmesi gerektiğini söylemiş olduğu, konu hakkında Dr. Rıza Nur’un, İsmet İnönü ile aralarında geçen konuşmaya Türk Birlik Revüsü’nün 352. sayfasında yer vermiş olduğu, İsmet İnönü’nün bu vatan haininden nasıl kurtulacağına çözüm aradığını belirttiği, ancak Rıza Nur daha önceden böyle kişilerin yıllarca Fransızlara hizmet ettiğini, onlardan beslendiklerini, onların adamı olduklarını, Duyun-u Umumiye’den faydalanmaya çalışan kişiler olduklarını ve onlardan bir yarar gelmeyeceğini İsmet İnönü’ye ilettiğini; şimdi ise İsmet İnönü’nün kurtuluş çareleri aramaya başlamış olduğu, Rıza Nur’un daha önce söylediği bu sözleri bir kez daha hatırlatmış olduğu, sonucunda bu kişileri Lozan’dan kovmaya karar vererek görevin Rıza Nur’a düşmüş olduğu, bu düşüncede olan kişilerin konferanstan kovulmasının ardından rahatlandığı, Duyun-u Umumiye ve ekonomik kapitülasyonlar sorununun böylece çözüldüğü; ancak İsmet İnönü’nün, Atatürk’ün ölümünden sonra Hüseyin Cahit Yalçın’ı Halk Partisi’nin milletvekili adayı olarak meclise sokmuş olduğu, vatan haini dediği milletin düşmanını affetmiş olduğu, bu konu üzerine gazetede yazılan makalede Hüseyin Cahit Yalçın’ın İsmet İnönü’ye ihanet edebilme ihtimali üzerine durulmuş olduğu, buna örnek olarak da bir ay önce yazılan makalede, Türk ihtilal tarihine ait hatıraları korumak amacıyla yapılan teklifi kötülecek için çabaladığından bahsedilmiş olduğu, bu yayını ile sanki İsmet İnönü’nün de tekliflere kızdığını hissettirmek istediği, Hüseyin Cahit Yalçın’ın, bundan uzunca bir süre önce yazdığı bir yazıda İsmet İnönü’nün aldığı Cumhurbaşkanlığı ödeneğini karaborsa fiyatından dolara çevirmeye kalkmış ve bir polemik yaratılmasına sebep olduğu, o zaman çok haklı olarak Hikmet Bayur’un, Hüseyin Cahit Yalçın’a, kendisiyle tartışmaya giremeyeceklerini, çünkü kendisi gibi karaborsa fiyatlarıyla alışverişe akıllarının ermeyeceğini söylediği aktarılmıştır.

Bugün ise İsmet İnönü’nün, vatan haini diyerek ateş püskürdüğü Hüseyin Cahit Yalçın’ı göz bebeği ve Halk Partisi ile Millet Partisi dayanışmasının baş savunucusu yaptığı; bu sıfat ile Hüseyin Cahit Yalçın’ın, Demokrat Parti’ye karşı sert bir tavır almış olduğu, iki partinin yakınlaşmasının gelişmesi için de elinden gelen çabayı göstermiş olduğu, böylece İsmet İnönü, Atatürk düşmanı olan Hüseyin Cahit Yalçın’ı nasıl bağrına bastıysa, Hüseyin Cahit Yalçın’ın da kendisine Fransız uşağı, Rus aleti diyenler ile sarmaş dolaş olduğu, bu

birleşmelerin ortak özelliğinin hırs olduğu, Hüseyin Cahit Yalçın'ın haysiyetini feda ederek bir partiyi kötülöklere süröklmeye çalıştığı söylenmiştir. Hatta bu duruma Atatürk döneminden bir örnek aktarılmıştır, 1932'de Atatürk'ün sofrasında bulunan Ali Hikmet Paşa, Şükrü Naili Paşa, Bursa Valisi Fatin Güvendiren, Bursa Milletvekili Rüştü Egel, Doktor Nazifi Şerif Nabel, Ali Çetinkaya, Salih Bozok ve isimleri hatırlanmayan birkaç kişi daha dil konusunu konuşmaya başladıkları esnada Bursa Valisi Fatin Bey, dil konusunda Hüseyin Cahit Yalçın'ın edebiyatçı kişiliğinden bahsedince Atatürk birdenbire sinirlenerek ve "olmaz olsun" diye bağırdığı, Atatürk'ün daha sonra Hüseyin Cahit Yalçın'ı anlatmaya başladığı, İttihat ve Terakki zamanında başlayan kötölüklerini birer birer anlatabileceğini söylediği, ancak masadaki arkadaşlarının bu konuları iyi bilmelerine rağmen, Hüseyin Cahit Yalçın'dan anlamsız bir şekilde değer beklmelerini tuhaf karşıladığını ifade ettiği aktarılmıştır. Çünkü Hüseyin Cahit Yalçın'ın, İttihat ve Terakki'nin arasına girerek onların tecrübesiz parlamento hayatında yanlış yollara düşmesini sağladığı, diğer yandan geçimsiz ve şımarık tavırları olan Hüseyin Cahit Yalçın'ın, bütün arkadaşlarını gücendirdiği hatta bazı arkadaşlarının da kaleminin kötölüğünden korunmaya çalıştığını anlattığı; Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanin Gazetesi'nde yazdığı kışkırtıcı ve ayrılık saçıcı yazıları nedeniyle 31 Mart Olayı'nın ortaya çıkmasını hızlandırdığını söyleyen Atatürk'ün, bu kişinin Meclis üyeliği ve başkanlığı yaptığı dönemde de sürekli kin, ayrılık ve nefret tohumları saçtığını söylediği; Hüseyin Cahit Yalçın'ın, ateşli bir vatanperver gibi davransa da, savaş döneminde her türlü kirli hareket ve görevini kötüye kullanmada etkili olduğunu, özellikle Cavid'in Maliye Bakanı olması onun yabancı devletler ve sermayedarlarla ilişkiler kurmasını ve sonucunda Duyun-u Umumiye Dainler Vekilliği'ni eline almasını kolaylaştırdığını, Lozan Barış Kongresi'nde bunun ülkeye çok zararlı bir ajan ve savunucu olarak karşımıza çıktığını söylediğini anlatmıştı. İstiklâl Mahkemeleri'nde hâkimin karşısına çıkan Hüseyin Cahit Yalçın'ın, bir hilâfet karşıtı gibi görünürken bir yandan da saltanat ve hilâfetin en kuvvetli taraftarlarıyla -Lütfi Fikri Bey ile- birleşerek onların yazılarını gazetesinde en kışkırtıcı tarzda yayınlamaktan çekinmediği, İzmir'de düzenlenen suikast girişiminin yalnız kendisini hedef almadığını, Cumhuriyet ve milli hakimiyet prensiplerinin baltalanması için yapıldığını, bu durumun Hüseyin Cahit Yalçın'ın zehir ve iki yüzlülük saçan yayınları sayesinde, Cavid'in ve diğer arkadaşlarının en tehlikeli dayanağını oluşturduğunu söylediğini anlatmıştı. Daha sonra Ali Çetinkaya'ya yönelen Atatürk'ün, vermiş olduğu kararların doğruluğundan emin olduğunu ancak en korkunç suçluya hak ettiği cezayı verip vermemekte doğru yapıp yapmadığını sorduğunu; Atatürk soruyu sorduktan sonra konuşmasına devam ederek bu kişinin ne demokrasi ne Cumhuriyet ne de Meşrutiyet gibi hiçbir istikrarlı idare şeklinin savunucu ve taraftarı olmadığını söylediğini; ayrıca onda yaratılışının meydana getirdiği yoktan yaratma ve hayalperestlik gibi her türlü yeteneklerin bulunduğu, Türkiye'nin bu kişinin kötölüklerinden korunmasını, milletin yüz karası olduğu ve cemiyetin baş belâsı olmaktan asla vazgeçmeyeceğini de belirttiği; devamında ise herkesin kabul etmesi gereken bir noktaya değinerek arkadaşlarına uygulanan haklı cezanın Hüseyin Cahit Yalçın için hafifletilmesinin bir hata olduğunu söylediği ifade edilmiştir.

İşte bu sözü geçen Atatürk düşmanı ve Atatürk'te nefret uyandıran Hüseyin Cahit Yalçın'ın, Halk Partisi'nin baş sözcüsü ve Cumhuriyet Halk Partisi-Cumhuriyetçi Millet Partisi ittifakının baş taraftarı olduğu; makalede olaya Halk Partisi açısından bakıldığında

yazılacak bir kelime bulunmadığı, Atatürk düşmanı ile birleşerek iş birliği yapmanın hata olduğu, bununla da kalmayıp onun yönlendirmesi sonucu Cumhuriyetçi Millet Partisi'yle iş birliği girişiminde sorun görmedikleri belirtilmişti.

x) Kalkınan Türkiye¹⁷⁴

1950-1954 yılları arasında Demokrat Parti hükümet faaliyetlerinin özetini oluşturan Kalkınan Türkiye kitabı, başlıca ülke sorunları hakkında açıklamalara yer vermişti. Bu kitap, seçim propagandası amacıyla hazırlanmış ve seçim arifesinde basılmıştı. Konular alfabetik sıraya göre düzenlenmiş, her konunun sonunda konu ile ilgili tamamlayıcı bilgileri kitabın hangi kısmında aranması gerektiği de ayrıca gösterilmişti. Bu şekilde, okuyucuların ihtiyaç duyacakları bazı bilgileri zorluk çekmeden bulmaları sağlanmıştı. Hükümet faaliyetlerine ait bilgilerin, Şubat 1954'te derlenen istatistiklere dayandığı, rakamların resmi kaynaklardan alındığı, istatistik cetvellerinin, ekonomik bünyemizde ve kamu hizmetlerinde dört seneden beri kaydedilen gelişmeleri belirtecek ve kıyaslamaları kolaylaştıracak şekilde düzenlendiği belirtilmişti.

Kitapta, Demokrat Parti'nin, seçim kampanyasına zengin bir faaliyet bilançosu ile girdiği, son dört senelik çalışmaları gösteren rakamların, birçok faaliyet alanlarında 1923-1949 arasında yapılanların toplamından yüksek olduğu, kıyaslamalı milletlerarası istatistik bültenlerinin de; millî gelir, üretim ve ticaretin 1950'den beri diğer ülkelere oranla daha hızlı bir gelişme geçirdiğini ortaya çıkarmış olduğu, artık Türkiye'nin, ümit verici gelişimler ve büyük ilerlemeler diyarı olarak nitelendirileceği, iktidar partilerinin yerine getirilen hizmetleri gösteren rakamlar, ülkeyi kalkındırmak üzere harcanan çabaların en etkili ifadesi olduğu söylenmiş, "Kısacası yaptıklarımız, aynı zamanda yapacaklarımızın da garantisini oluşturacaktır" ifadesi kullanılmıştır.

Kitabın "Adalet Düzeni" maddesine göre; Osmanlı Devleti'nin hukukî temellerinin başlangıcını oluşturan 1284 tarihli belgede; askerin parasız toplanmayacağı, paranın mülk ile şenlendirilmedikçe kazanılmayacağı, bayındırlığın siyaset olmadıkça kolaylaşmayacağı, siyasetin ise adalet kanunundan başka bir şey üzerine inşa edilemeyeceği ifade edilmiştir. 1950 senesinden önce, adalet ve hukukun kötüye kullanılması oldukça sık rastlanan bir durum olmuş, vatandaşlar yargılanmadan kurşuna dizilmiş veya yol kenarında vurulmuştur. 24 saat içinde çıkarılan bir Varlık Vergisi Kanunu ile halkın parası ve malına el konulabilir, yükümlü sürgüne gönderilebilir duruma gelmiştir. Bunun dışında bir siyasî partiyi zenginleştirmek için hazineye ve kişilere ait binaların, arazinin ve zeytinliklerin yok pahasına ele geçirildiği görülmüş, 1950'de iktidarın değişmesi ile bu türden hareketlerin meydana geldiği bir dönem tarihe karışmıştır. Kanunların vatandaşa tanıdığı hukuk ve güven fiilen gelişmiş, haksız kazançla zenginleşen bir siyasî kuruluşun kötüye kullanımları düzeltilmiş, vatandaş mükemmel güvenlik ile parasını emlak, ziraat ve sanayiye yatırmaya başlamıştır. Arazi ve bina değerlerindeki yükseliş, bankaya faizle yatırılan paralardaki artış, ziraat ve sanayiye yatırılan paraların toplamı dört seneden beri hukuk düzenine beslenen güvenin ne derece kuvvetlendiğini göstermiştir. 1950'den itibaren, genel huzuru bozacak tahriklerin hukuk düzenini sarsması ciddi yaptırımlarla önlenmiş, bazı bölgelerde nesillerden beri devam eden

¹⁷⁴ **Kalkınan Türkiye**, Demokrat Parti Neşriyatından, Desen Matbaası, Ankara 1954.

ve ufak olaylardan kötü sonuçlar çıkmasına yol açan kan dâvalarını azaltmak üzere önlemler alınmıştır. Bir korku havası yaratmak amacıyla abidelere sistemli şekilde yöneltilen saldırılara karşı cezalar arttırılmış ve saldırılar tamamen durdurulmuştur. Sosyal mezhepleri kötüye kullanmak, dinî hisleri kışkırtma aracı yapmak ve gericilik isteklerini alevlendirmek isteyen oluşumlara kanun yaptırımları ile engellenmiş ve bu şekilde hürriyetlerin kötü kullanılmasına yer bırakılmamıştır. Türkiye’de hukuk düzenini zedeleyen bir diğer alışkanlık da kişiselleştirme yapılması olmuştur. Bir siyasî görüşe karşı olanların kin ve dargınlıkları onu temsil eden kişilere yönelmeleri, insanlığa özgü bir zayıflık oluşturmuştur. Bu zayıflık bazen devlet, siyasî partiler, ilim ocakları ve ticari kurumlar hizmetinde bulunan kimseler karşısında gerçeğe uymayan şeyler söylenmesine ve yazılmasına zemin hazırlamıştır. İtibarı sarsan ve gerçeği değiştiren propagandalar, genel fikirleri aldatacak ve kişilerin itibarını zedeleyecek kanallara sürüklemiş, söz ve yazı ile kişilerin itibarına yöneltecek saldırıların derhal durdurulmasına ve soruşturmanın konu haline getirilmesine dair bir kanun hazırlanmıştır. Adalet ve hukuk düzenine karşı yeni iktidar tarafından beslenen saygı ve güvenin açık bir kanıtı, seçim belgelerinin doğruluğu hakkında son karar yetkisinin adli ve idarî kaza organlarından oluşan bir kuruluşa bırakılması olmuştur. Halkın mâl ve can güvenliğini garanti altında bulunduran bakanlıklar, aynı yetki ve hassasiyetle seçim sonuçları üzerinde de karar verebilecek konuma gelmişlerdir. 1950-1954 yılları arasında, hukuk ve adalet zihniyetine hâkim olan fikirler dört madde halinde kısaltılmıştır. Buna göre; kanunların halka verdiği garantinin fiilen gerçekleştirilmesi, genel huzuru bozacak fikirlerin engellenmesi, kişilerin itibarını saldırılardan korumak, hukukî bir irade belirtisi olan seçimler hakkında son karar yetkisinin hukuk makamlarına bırakılması olarak sıralanmıştır.

Kitabın “Afyon” maddesine göre; son yıllarda afyon (haşhaş) üretiminde açık bir gelişme kaydedilmiştir. Ekim alanları genişlemiş, hektar başına randıman hissedilir derecede yükselmiş ve mahsul çoğalmıştır. Konu hakkında 1945-1953 yılları arasındaki ekim alanları ve üretim miktarlarının karşılaştırmasının yapıldığı tabloya bakıldığında; 1945’te 25.475 hektara 107.935 kilo üretim, 1946’da 39.083 hektara 137.000 kilo üretim, 1947’de 30.666 hektara 307.000 kilo üretim, 1948’de 34.322 hektara 425.863 kilo üretim, 1949’da 22.558 hektara 45.905 kilo üretim, 1950’de 28.468 hektara 148.000 kilo üretim, 1951’de 30.970 hektara 344.423 kilo üretim, 1952’de 43.360 hektara 456.000 kilo üretim ve 1953’te 50.000 hektara 460.000 kilo üretim olduğu görülmüştür.

Kitabın “Altın Stok” maddesine göre; çağdaş ekonomik düzeninde altın, milletlerarası bir ödeme aracı olarak kullanılmış, İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda Merkez Bankası’nın altın mevcudu 213 ton olmuştur. 7 Eylül Kararlarının alındığı tarihlerde, bu altınlardan önemli bir kısmı harcanmış, eski iktidardan teslim alınan altın miktarı 122 ton olarak tespit edilmiştir. Altınlarımız, 1950’den önce elden çıkarılmış, buna rağmen muhalefetin kendi zamanına ait bir olaydan propaganda alanında faydalanmaya çalıştığı dikkat çekmiştir. Resmî kayıtlara göre gerçeğin muhalefetin iddiasından tamamen farklı olduğu anlaşılmıştır. 1950’in Temmuz ayında Türkiye’de, 387.056.236 lira değerinde 122.844.966 gram altın vardı. O tarihten beri değerli maden stoku bazen çoğalmış, bazen azalmış fakat bu miktarın aşağısına hiçbir zaman düşmemiştir. Altınların satıldığına dair ortalıkta dolaşan söylentilerin niteliği, genel fikirleri bulandırmaya yöneltilen birer iftiradan ibaret kalmıştır. 1954’ün Ocak ayında altın mevcudu 127.567.618 gram ve mevcut stokun değeri 401.936.223 lira olmuştur. 1950’nin Temmuz

ayına oranla altın mevcudumuzun değeri 14.879.987 lira ve ağırlığı 4.722.652 gram artmıştır. Demokrat Parti zamanında, altın stokumuz biraz daha zenginleşmiştir. Buna örnek olarak dış ticaret dengesi, ithalat rejimi, döviz ve altın, Avrupa Ödeme Birliği örnek gösterilmiştir. Bunun yanı sıra kamu borçları için devlet borçları, kamu hizmetleri için de; bütçe masrafları, belediye bütçeleri, il bütçeleri ve ek bütçeler gösterilmiştir.

Kitabın “Ankara Antlaşması” maddesine göre; bu antlaşmanın maddeleri Belgrad’da kararlaştırılmış, metni Atina’da hazırlanmış, imza merasimi Ankara’da yapılmış ve diploması tarihe Ankara Antlaşması adı ile geçmiştir. Ankara Antlaşması, siyasi niteliği itibariyle, eski Balkan Paketi’nin yerine geçmiş ve anlaşma Türkiye-Yugoslavya-Yunanistan arasında; siyasî, askeri, ekonomik ve kültürel temellere dayanan bir iş birliği kurmuştur. Ankara Antlaşması, Kuzey Atlantik ortak savunma zincirine Güney Avrupa’dan yeni bir halka ilâve etmiş ve Türkiye’ye sağladığı fayda, Rumeli cephesinde yeni bir müttefik kazandırması olmuştur.

Kitabın “Anonim Şirketler” maddesine göre; Türkiye’de kaydedilen ekonomik gelişme, iş alanına yeni girişimlerin çıkması için uygun şartlar hazırlanmış, 1950’den beri sanayi, ticaret ve bankacılık alanında birçok kuruluşlar faaliyete geçmiştir. 1950-1954 yılları arasında kurulan sanayi kuruluşların sayısına baktığımızda 44 yeni kuruluş ve sermayelerin toplamı 170 milyon lira olduğu görülmüştür. Konuya dair hazırlanan tabloya bakıldığında senelere oranla kaç adet kurulduğu ve sermaye miktarları ayrıntılı gösterilmiştir. Buna göre; 1950’de 4 adet ve 2.260.000 lira, 1951’de 5 adet ve 6.000.000 lira, 1952’de 15 adet ve 37.450.000 lira, 1953’te 20 adet ve 125.100.000 lira, toplamda ise 44 adet ve 170.810.000 liraya ulaşmıştır. 1950-1954 yılları arasında kurulan ticarî kuruluşların sayısı ise 101 adet ve sermayelerinin toplamının 136 milyon lira olduğu görülmüştür. Ticari kuruluşlar hakkında da tablo hazırlanmış ve buna göre; 1950’de 17 adet ve 10.070.000 lira, 1951’de 20 adet ve 15.235.000 lira, 1952’de 38 adet ve 46.110.000 lira, 1953’te 23 adet ve 65.100.000 lira, toplamda ise 101 adet yeni ticari kuruluş ile 136.521.000 lira sermayeye ulaşılmıştır. 1950-1954 yılları arasında kurulan bankaların sayısı-Denizcilik Bankası istisna edilirse- 8 adet ve sermayeleri 57 milyon lira olarak belirlenmiştir. Konu hakkında hazırlanan tablo da kurulan bankaların ve elde edilen sermayelerin miktarı verilmiştir. Buna göre; 1950’de 1 adet banka ve 25.000.000 lira sermaye, 1951’de 1 adet banka ve 100.000 lira sermaye, 1952’de 1 adet banka ve 15.000.000 lira sermaye, 1953’te 5 adet banka ve 17.000.000 lira sermaye, toplamda da 8 adet banka kurulmuş ve 57.100.000 lira sermaye olmuştur. Ancak bu tabloya 500 milyon lira sermaye ile kurulan Denizcilik Bankası toplama dahil edilmemiştir. Burada gösterilen yeni şirketlerin sayısı toplam 152 ve sermayelerinin toplamı 365 milyon lirayı bulmuştur.

Kitabın “Genel Güvenlik” maddesine göre; muhalefetin ülkede güvenlik kalmadığına dair ileri sürdüğü iddialar unutulmamış, zabıta olaylarını abartma şeklinde geçen senelerde hayli geniş bir propaganda kampanyasına girişilmiştir. Fakat olay istatistikleri, güvenlik hakkında ortaya atılan iddiaları yalanlamış, hatta 1951-1953 yılları arasında olay artmamış aksine azalmıştır. Konu hakkında gerçeklerin açıklanması için hazırlanan tabloya bakıldığında gasp ve soygunculuğun 1951’de 107, 1952’de 166, 1953’te 66 adet olduğu; çatışmanın 1951’de 68, 1952’de 86, 1953’te 52 adet olduğu; ceza evinden firarın 1951’de 203, 1952’de 212, 1953’te 182 adet olduğu; hayvan hırsızlığının 1951’de 714, 1952’de 676, 1953’te 415 adet olduğu; kasıtlı yangın çıkarmanın 1951’de 154, 1952’de 180, 1953’te 91 adet olduğu; çatışmalı sınır saldırısının 1951’de 14, 1952’de 23, 1953’te 8 adet olduğu; sarkıntılığın

1951'de 1.067, 1952'de 1.077, 1953'te 1.137 adet olduğu, sarhoşluğun 1951'de 2.760, 1952'de 2.783, 1953'te 2.929 adet olduğu, uyuşturucu madde kullanımının 1951'de 1.423, 1952'de 1.241, 1953'te 1.153 adet olduğu; tecavüzün 1951'de 15.124, 1952'de 12.547, 1953'te 10.964 adet olduğu; öldürmenin 1951'de 2.487, 1952'de 2.502, 1953'te 2.186 adet olduğu, hırsızlığın 1951'de 19.746, 1952'de 16.824, 1953'te 11.579 adet olduğu görülmüştür. Bu rakamlar 1951-1953 yılları arasındaki suç sayısının hırsızlıkta %42, katilde %12, tecavüzde %28, hayvan hırsızlığında %42 azaldığını ortaya koymuştur. Ancak iki istisna ile hemen bütün suçların güvenli oranda seyrekleştiği görülmüştür.

Kitabın "Atlantik Paketi" maddesine göre; NATO veya Atlantik Paketi denen ortak savunma sistemi, 4 Nisan 1949'da 12 devlet arasında imzalanmıştır. Anlaşmanın hazırlandığı tarihlerde, Türkiye'de sözleşmeli ülkeler arasında yer alma girişiminde bulunmuştur. Fransa, İngiltere ve Amerika'ya bu isteğimiz bildirilmiş, bu dönemde Dışişleri Bakanı Amerika'yı ziyaret ederek Atlantik Paketi'na girmemizi sağlamaya çalışmış, fakat yapılan müracaatlardan hiçbiri sonuç vermemiştir. Bunun üzerine eski hükümet, bir Akdeniz Paketi imzalanması ve Türkiye'nin de dahil olması için girişimde bulunmuştur. Ardından 1939 tarihli Türk-Fransız-İngiliz ittifakına Amerika'nın garanti vermesi teklif edilmiş, ancak bu müracaatlar da sonuçsuz kalmıştır. 1950'den sonra Türkiye'nin dış güvenliğine ait sorunlarını, büyük devletlerin yeni bir anlayışla takip ettikleri görülmüştür. Öncelikle, ortak savunma işleri ile ilgili hazırlıklara Türkiye gözlemi sıfatıyla davet edilmiş, 1951'de Kanada'da toplanan Atlantik Konseyi, Türkiye'yi pakta almak üzere karar vermiş ve aynı senenin Ekim ayında Atlantik Paketi'na Türkiye de girmiştir. Atlantik Paketi, sözleşmeli taraflar arasında siyasî, ekonomik ve toplumsal iş birliğini düzenleyen kapsamlı bir anlaşma olmuştur. Anlaşmanın Türkiye'ye sağladığı faydalara baktığımızda ilk olarak, saldırı karşısında Amerika ile başlıca Avrupa devletleri birbirine destek olan bir cephe kuracaklardır. Bu devletler, askerî ve ekonomik bütün kaynaklarını kullanarak birbirlerini savunacaklardır. Barışı korumaya hizmet eden en etkili araç kuvvet olduğuna göre, Atlantik Paketi'na dahil devletlerin meydana getirdikleri birleşme, yeni bir güvenlik düzeninin temellerini atmıştır. İkinci olarak NATO devletlerinin yeterli derecede kuvvetlenmeleri için, kendilerine en modern silâh ve teçhizatlar bol miktarda verilmiştir. NATO'ya dahil ülkelerde havaalanları, yollar, akaryakıt depoları, savaş şebekeleri, deniz üsleri ve radar istasyonları yapılmış, Türkiye'de de NATO'nun ödeneği ile kurulan kurumlar 379.285.000 lira değerinde olmuştur. Son olarak NATO'nun ihtiyaçlarını karşılamak üzere, Türkiye'deki makine ve kimya sanayisine 32,5 milyon liralık sipariş verilmiştir. Bu şekilde yeni kalkınan sanayi, Avrupa savunmasında pay almış, tarihte ilk defa Türkiye'deki sanayi kurumları, teknik seviyelerinin kanıtını milletler arası alanda ispat fırsatını bulmuştur. Türkiye, NATO'ya girmekle Tanzimat'tan itibaren ikinci defa olarak büyük devletler arasında lâayık olduğu konumu kazanmış ve fiilî bir iş birliği sistemine katılmıştır.

Kitabın "Avrupa Konseyi" maddesine göre; Avrupa Konseyi, 3 Ağustos 1949'da kurulmuş ve konsey üyeleri Türkiye, Belçika, Danimarka, Federal Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç, İtalya, İrlanda, İzlanda, Lüksemburg. Sâr, Norveç ve Yunanistan devletlerinden oluşmuştur. Konseyin merkezi Alman-Fransız sınırı üzerindeki Strasburg şehri olmuştur. Avrupa Konseyi üye devletlerin ortak haklarını korumak, bugünkü medeniyetin maruz kalacağı tehditleri önlemek, ekonomik, sosyal, hukukî, idarî, ilmi ve kültürel alanlarda

iş birliğini amaçlamıştır. Avrupa Konseyi'nin teşkilâtı üçe ayrılmaktadır: Konseyin teşkilatı Bakanlar Komitesi, Danışma Meclisi ve Genel Sekreterlik olarak üç kısma ayrılmıştır. Bu üç grubu ayrı ayrı incelediğimizde ise Vekiller Komitesi, üye devletlerin dışişleri bakanlarından oluşmuş; komite konsey adına hareket etme, karar verme ve anlaşma imzalama yetkilerine sahip olmuştur. Bu komite genellikle Danışma Meclisi'nin toplantı döneminden birkaç gün önce toplanmakta ve 1952'de bu toplantıya Türkiye başkanlık yapmıştır. Danışma Meclisi, üye devletlere bağlı 132 temsilciden oluşmuş ve bu temsilciler üye devletlerin parlamentoları tarafından seçilmiştir. Meclis, her sene iki veya üç defa toplanmakta ve toplantıların tamamı senede bir ay sürmektedir. Toplantı dönemleri arasında komisyonlar çalışmalarına devam etmiş, mecliste Avrupa ve Avrupalıları ilgilendiren bütün konular tartışılmıştır. Tartışma sonucunda varılan kararlar da Bakanlar Komitesi'nin dikkatine sunulmuştur. Türkiye ise bu mecliste 10 kişilik bir heyet tarafından temsil edilmiş, Heyet Başkanlığı'na Profesör Nihat Reşat Belger atanmış ve meclisin ikinci başkanlık makamı da Türkiye'nin sorumluluğunda olmuştur. Son olarak da Genel Sekreterlik, konseyin idari işleri ile ilgilenmiş ve üye devletlerine bağlı memurlar görev almıştır. 1950 yılına kadar konsey kadrosunda Türk memur bulunmamış, ancak bu tarihten sonra konseye Türk memurlar alınmaya başlanmıştır. Halen konseyin basın servisinin bir şubesi, görevinde başarı gösteren bir Türk memuru tarafından idare edilmektedir.

Kitabın "Avrupa Ödeme Birliği" maddesine göre; Avrupa Ödeme Birliği Anlaşması, 19 Eylül 1950'de Marshall Plânı'na dahil olan ülkeler arasında imzalanmıştır. Anlaşmanın hedeflerine bakıldığında çeşitli ülkeler arasında oluşan ticaret tutumunun, düzgün ve tek düze bir gidiş göstermediği görülmüştür. Örneğin bir mevsim Türkiye'nin İtalya'ya sattığı mâl miktarı oradan yaptığı ithalâtta fazla olmuştur. 1950'den önce böyle bir durumla karşılaşıldığı zaman, İtalyanlar borçlarının çoğalmaması için satın almalarını daraltma eğilimini göstermişlerdir. Diğer taraftan Türkiye'de İtalya'daki alacağını karşılık tutarak Almanya ve İngiltere'den serbestçe mâl satın alma imkânına sahip olamamıştır. Avrupa Ödeme Anlaşması, bir ülkeye ait ihracatın diğer piyasalarda kullanılmamasından doğan güçlükleri ortadan kaldırmıştır. Ödeme Birliği, meselâ Türkiye'nin Yunanistan'a sattığı bir malın bedeli ile İngiltere, Almanya, Fransa, İsveç, Belçika, Hollanda, Norveç, Danimarka veya İtalya'dan satın alma hakkını sağlamıştır. Ödeme Birliği, bir ülkenin belirli bir dönem aralığında anlaşmaya dahil ülkelerde biriken alacak ve borçları bir hesapta toplamış ve toplamı üzerinden ödemeler dengelenmiştir. Avrupa Ödeme Birliği, aynı zamanda kredili ticaret tutumlarını da kolaylaştırmış, bir ülkenin bir mevsim fazla ithalât ve diğer bir mevsim fazla ihracat yapmasını mümkün kılmıştır. İhracatın az veya ithalâtın fazla olduğu dönemde, sıkışarak ticaretlerini durdurmamaları için bir kredi mekanizması kurulmuştur. Bu kredi mekanizması, üye ülkelere kısa, orta ve uzun vadeli geçerli hesaplar açmış, dış ticaret açıkları veya fazlaları bu hesaplara geçirilmiştir. Avrupa Ödeme Birliği'nde, Türkiye yararına açılan hesap durumu orta ve uzun vadeli kredilerde; başlangıç kredisi 25 milyon dolar, kota kredisi 30 milyon dolar, başış niteliğindeki özel kaynak 68 milyon dolar ve toplamda 123 milyon dolar değerinde olmuştur. Avrupa Ödeme Anlaşması, dış ticaret hacmini miktar bakımından 100 ve değer bakımından %70 arttırmıştır. 1950-1953 yılları arasında anlaşmaya dahil ülkelerle yapılan ticaretler, 1.202.851 tondan 2.400.543 tona ve 973 milyon liradan 1 milyar 599 milyon liraya yükselmiştir.

Kitabın “Azot ve Süper Fosfat Sanayisi” maddesine göre; Kütahya’da kurulacak olan azot sanayisi, Türk sanayisinde önemle ihtiyaç duyulan azotlu gübreleri üretecek ve milli savunmanın nitrik asit ihtiyacını karşılayacaktır. Sermayesi ise Türk milli bankaları ve kuruluşları tarafından sağlanacak, kurum masraflarının 40-50 milyon lira civarında olması ve fabrikanın yıllık üretiminin 22 milyon lira tutması planlanmıştır. Ayrıca İskenderun’da süper fosfat fabrikasının kurulması planlanmış, bu fabrikanın sermayesi Ziraat Bankası, Sümerbank, Etibank, Makine ve Kimya Endüstrisi, Ziraat Donatım Kurumu, Şeker Fabrikaları ve New York’daki “Fertilizer Corporation of America” firması tarafından sağlanacaktır. Fabrikanın senede 100-130 bin ton kadar fosforlu sunî gübre üretmesi hedeflenmiştir.

Kitabın “Bağ, Bahçe Ürünleri” maddesine göre; Tahıldan sonra en fazla gelir sağlanan ziraat türü bağ ve bahçe ürünleri olmuş, bazı meyveler önemli ihracat maddelerimiz arasında yer almıştır. Ziraat Bakanlığı’nda bağ ve bahçe ürünleriyle ilgilenen iki teşkilât yer almış, birincisini bahçe kültür istasyonları oluşturmuştur. Bahçe kültür istasyonları, ilmî çalışmalar yapmış ve üretme alanında faaliyet göstermişlerdir. İkincisini ise fidanlıklar oluşturmuş ve yalnızca üretme işleriyle uğraşmıştır. Üretilen fidanlıkların son senelik miktarlarına dair bir tablo hazırlanmıştır. Bu tabloya göre 1950-51 arasında meyveli 746.116, meyvesiz 219.230, Amerika asma 3.644.030, aşılı asma 40.150, yerli asma 228.100, yaprak dut 754.800 ve toplamda 5.632.426 fidanlık olmuştur. 1951-52 arasında meyveli 1.097.910, meyvesiz 274.950, Amerika asma 3.130.886, aşılı asma 45.650, yerli asma 223.850, yaprak dut 674.300 ve toplamda 5.447.546 fidanlığı bulmuştur. 1952-53 arasında meyveli 1.200.350, meyvesiz 347.750, Amerika asma 2.945.600, aşılı asma 32.050, yerli asma 196.500, yaprak dut 412.500 ve toplamda 5.134.750 fidanlığa ulaşmıştır. 1953-54 arasında meyveli 1.389.497, meyvesiz 384.910, Amerika asma 2.982.250, aşılı asma 160.950, yerli asma 239.700, yaprak dut 331.660 ve toplamda 5.488.017 fidanlık olmuştur.

Kitabın “Balıkçılık Anlaşması” maddesine göre; Ege sahillerine yakın adalarda oturan balıkçılar öteden beri Türk kara sularında kaçak balık avlamışlardır. Yunan balıkçılarının kullandıkları dinamit ve sürütme yöntemleri, balık servetimize zarar vermiş, Türk gümrük koruma motorları ile Yunan balıkçıları arasında zaman zaman silahlı çarpışmalar yaşanmıştır. Silahlı çarpışmaların sebep olduğu hoş olmayan olayları önlemek için iki ülke arasında bir anlaşma yapılmasına karar verilmiş, fakat Türk balık servetinin zararına yol açacak nitelikte herhangi bir anlaşma Büyük Millet Meclisi’nce onaylanmamıştır. 1951 yılında yapılan ziyaretler sırasında Yunan Başbakan Yardımcısı M. Venizelos, Türk gümrük koruma teşkilatının Yunan balıkçılarına ateş açmaktan vazgeçmelerini rica etmiştir. Bu rica üzerine, kesin zorunluluk olmaksızın ateş açılmaması, ancak kanunun belirttiği durumlarda silâh kullanılması gereği koruma teşkilâtına bildirilmiştir. Kaçak balık avlama olayları, özellikle yaz aylarında meydana gelmiş, bazen haftada üç veya dört olay çıkmıştır. Suçüstü halinde yakalanan balıkçılar, en yakın kasabadaki mahkemeye sevk edilmiş, balıklarına el konulmuş ve kendileri bir ay hapse mahkûm edilmiştir. Yunan basını yakalanan kaçakçıları savunmuş, olaylar hakkında abartılı haberler vermiştir. Bu yüzden Yunan halkında yanlış izlenimler uyanmış, Türk muhalefeti ise balıklarımızın Yunanlılara hediye edildiğini ileri sürerek, ülkenin genel fikirlerini iktidara karşı tahrik etmeye çalışmışlardır. Balıkçılar sorunu, bir gerçeğin birbirine zıt iki ayrı yönde ne kadar geniş değiştirilebileceğinin bir örneği olmuştur.

Kitabın “Bankalar” maddesine göre; 1949’da faaliyette bulunan 44 bankaya, 1950-54 yılları arasında 9 yeni banka eklenmiş ve bu bankalar Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası, Denizcilik Bankası, Doğubank, Türk Ekspres Bankası, İstanbul Bankası, Demir Bank, Göynük Ticaret ve Sanayi Bankası, İşçi Kredi Bankası, Pancar Kooperatifleri Bankası şeklinde sıralanmıştır. 1950-54 yılları arasında bankaların faaliyet hacmi de genişletilmiş; Akhisar Tütüncüler Bankası 2 yerde, Emlâk Kredi Bankası 17 yerde, Sümerbank 16 yerde, Denizcilik Bankası 2 yerde, Halk Bankası 24 yerde, Doğubank 9 yerde, Akbank 42 yerde, Türkiye Garanti Bankası 1 yerde, Türkiye Kredi Bankası 5 yerde, Türk Ticaret Bankası 11 yerde, Türkiye İş Bankası 22 yerde, Yapı ve Kredi Bankası 64 yerde şube ve ajans açmışlardır. 1950-53 yılları arasında bankaya yatırılan tasarruf paraları 574 milyondan 1.029.140.596 liraya, diğer yatırılan paralar 652 milyondan 1.693.671.352 liraya yükselmiştir. Bankaya yatırılan paraların toplamı, iki kattan fazla artarak 1.226.448.363 liradan 2.722.811.948 liraya çıkmıştır. Merkez Bankası karşılıklı paralar fonu ve diğer hesaplar da dikkate alındığında, yatırılan paraların toplamı 3,5 milyar lirayı aşmıştır. Bankaların açtıkları ziraat kredileri 410 milyon lirayken 1952 yılında 1 milyar 60 milyona, ticari krediler 1 milyar 68 milyonken 1953 yılında 2 milyar 65 milyona ve ipotek karşı krediler 85 milyondan 239 milyona yükselmiştir. Genel kredi toplamı 1950-53 yılları arasında 1 milyar 563 milyondan 2 milyar 234 milyona çıkmıştır. Kredi hacmindeki genel genişleyiş, ülkedeki üretim ve ticaret faaliyetinin ne derece canlı bir yön takip ettiğini göstermiştir. İpotek karşılığı krediler ve yatırılan tasarruf paraları ise halkın geçim darlığı çektiğine dair ileri sürülen iddialara bir cevap oluşturmuştur. Yatırılan tasarruf paralarının 4 senede iki katına ve ipotek karşılığı inşaat kredilerinin üç katına yakın artış kaydettiği bir ülkede, halkın geçim darlığı çekmesi ve eskisinden daha düşük bir hayat seviyesine katlanması söz konusu olmamıştır.

Kitabın “İmar İşleri” maddesine göre; İmar hizmetleri, Osmanlı Devleti döneminde ihmale uğramış ve buna örnek olarak da İslam ülkelerinde harabeler dışında bir şeye rastlanmadığını söyleyen şairin sözlerine yer verilmiştir. Cumhuriyetin ilk çeyrek asırlık döneminde imar hareketlerine gereken hız verilmemiş, 1924-1948 yılları arasında, imar bütçeleri en az 17 milyon ve en fazla 99 milyon lira arasında dalgalanmıştır. Yollar, köprüler, su kurumları, santraller, havaalanları gibi hayat değeri taşıyan konulara pek az ödenek ayrılmıştır. 1950’den itibaren imar hizmetlerinde, geçmişin ihmallerini düzeltmek üzere büyük çabalar harcanmaya başlanmış, ülkenin her tarafında sıkı bir imar hareketine girilmiştir. İmar Bakanlığı’nın bütçesi 1950’de 185 milyona, 1951’de 249 milyona, 1952’de 395 milyona, 1953’te 450 milyona ve 1954’te 425 milyona yükseltilmiştir. 1950-54 yılları arasında imar hizmetlerine ayrılan ödenek 1 milyar 704 milyon lira tutmuş, bu miktar eski iktidarın 25 senede harcadığı paradan 490 milyon lira fazla olmuştur. 1924-1950 yılları arasında su işlerine harcanan para 140 milyon liradan ibaret olmuş, 1954’e kadar ise harcanan ve taahhütlere girilmesi için izin alınan miktar 680 milyon liraya yükselmiştir. Bu ödenek ile 64 tane yeraltı suyu için kuyu, 106 tane köy, kasaba ve şehir kurulmuş, 13.868 içme suyu için kurum yapılmış, 301.000 hektar arazi taşkından korunmuş, 169.000 hektar arazi kurutulmuş ve 284.000 hektar arazi sulanmıştır. 1954 bütçesinden itibaren uygulanacak programa göre; 500 yeraltı su kuyusu, 160 kasaba ve şehir kurulması, 25.000 köyün içme suyu için inşaat başlanması, 550.000 hektar arazinin taşkından korunması, 300.000 hektar bataklık arazinin kurutulması ve 550.000 hektarlık ziraat alanının sulanması gerekmiştir. Eski iktidar

zamanında inşası tasarlanan enerji kurumları arasında, kısmen tamamlanabilmiş tek büyük santral Çatalağzı Elektrik İstasyonu olmuştur. Yeni iktidar ise 555 milyon lira değerinde, 17 çeşitli enerji kurumunun inşasına başlamış, ayrıca 256 milyon lira değerinde dört büyük kurumun inşasına 1954 yılından itibaren girişilmiştir. 1950-54 yılları arasında 145 kilometre demiryolu hattı tamamlanmış, inşa halindeki demiryollarının uzunluğu ise 271 kilometreyi bulmuştur. 416 kilometre tutan bu hatlara ayrılan ödenek ise 105 milyon lira olmuş, limanlar için dışarıdan 20,8 milyon dolar kredi sağlanmış ve iç finansman için 57 milyon lira ayrılmıştır. Bu para ile 22 yeni iskele ihale edilmiş ve 8 tanesi tamamlanarak yükleme ve boşaltmaya açılmıştır. 40 milyon lira harcanarak 10 havaalanı yapılmış veya yenilenmiş ve 205 milyon liralık 19 yeni meydanın üç seneye kadar tamamlanması için gerekli önlemler alınmıştır. Deprem, sel, yangın ve heyelandan zarar gören halka yapılan yardım arttırılmış; deprem hasarına 13 milyon, su baskınlarına 3 milyon 902 bin, heyelanlara 303 bin ve yangından zarar görenlere 660 bin ve diğer afetlere 1,5 milyon liralık yardımda bulunulmuştur. Karayolları şebekesinin meydana getirilmesi Demokrat Parti iktidarının en büyük başarılarından birini oluşturmuş; 1950-54 yılları arasında devlet yollarına 417.323.651 milyon lira, şehir yollarına, 108.472.751 lira ve köy yollarına 14.749.211 lira harcanmıştır. Bu para ile 6.953 kilometre devlet yolu, 3.329 kilometre şehir yolu, 4.826 kilometre köy yolu ile 13.474 metre uzunluğunda 291 köprü yapılmıştır. Ayrıca her yıl 20 bin kilometrelik bir yol şebekesi bakım altında bulundurulmuştur.

Kitabın “Belediye Bütçeleri” maddesine göre; bütün faaliyet alanlarında olduğu gibi, belediye hizmetlerinde de 1950’den itibaren gözle görülür bir genişleme meydana gelmiştir. Dört seneden beri, belediyelerin malî durumu da gelişim halinde olmuş, gelirler artmış ve imar hareketleri hız kazanmıştır. 1950-53 yılları arasındaki belediye bütçelerinin toplamına bakıldığında durum daha iyi anlaşılmıştır. Buna göre belediye bütçeleri 1950’de 138. 394. 992 lira, 1951’de 146. 918. 552 lira, 1952’de 173. 082. 072 lira ve 1953’te 180. 695. 041 liralık artış göstermiştir. Ayrıca bu dönem aralığında belediye bütçelerindeki artış oranı %30 olarak belirlenmiştir.

Kitabın “Birleşmiş Milletler” maddesine göre; Birleşmiş Milletler Örgütü’nün bir üyesi olan Türkiye, örgütün en önemli organlarından olan Güvenlik Konseyi’ne seçilmiş, ayrıca Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası ile Milletlerarası Mülteciler Örgütü’nün idare heyetlerine de dahil olmuştur. Türkiye’nin seçildiği, çalışmalarına katıldığı diğer komisyonlar ve kuruluşlar ise; Silahsızlanma Komisyonu, Ekonomi ve Sosyal Konsey, Filistin Uzlaştırma Komisyonu ve Filistin Mültecileri Kalkındırma ve İmar Örgütü Danışma Komisyonu şeklinde sıralanmıştır. Türkiye, Birleşmiş Milletler’in aralarında kurdukları uzmanlık kurumlarına da üye olmuş ve üye bulunduğu uzmanlık kurumları; Milletlerarası Çalışma Örgütü, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, Milletlerarası Sivil Havacılık Örgütü, Birleşmiş Milletler Öğretim, İlim ve Kültür Örgütü, Milletlerarası Para Fonu, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Posta Birliği, Milletlerarası Telekomünikasyon Birliği, Dünya Meteoroloji Örgütü gibi kurumlar olmuştur. Türk Heyeti, Birleşmiş Milletler Örgütü’nde etkin bir rol oynamış, özellikle silahsızlanma konusunda Türk Heyeti’nin ileri sürdüğü teklifler ve tezler ilgi toplamıştır. Türk Heyeti, silahsızlanmanın mantıklı, eşit ve adil temeller ile yapılabilmesi için güvenilir bir kontrol sistemi kurulmasında ısrar etmiştir. Fas ve Tunus sorunlarında ise Türkiye, özerk olmayan ülkelerin bir an önce kendi kendilerini idare etme hakkına sahip olmaları gerektiğini

ve Birleşmiş Milletler’in rolünün tarafları bu temel üzerinde uzlaştırmaya çalışması olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Türkiye, Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın değiştirilmesi hakkındaki tartışmalara katılmış, yürürlükteki statünün eksikliklerini ve yetersizliklerini düzeltmeye yönelik projeleri desteklemiştir. Türkiye geniş oranda muhacir kabul eden bir ülke olduğu için Mülteciler Örgütü’nün çalışmaları ile yakından ilgilenmiş, özellikle Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin yerleştirilmesi, kalkındırılması ve üretici hale getirilmesi için alınan önlemler, aynı türden sorunlar ile karşılaşan diğer ülkelerdeki çalışmalara örnek olmuştur. Mülteciler Örgütü, Türkiye’ye gelen muhacirlerin meslekî bakımdan yetiştirilmesini sağlayacak okullar kurulması için yapılan yardımlara aracılık etmiştir. Diğer yandan Türkiye, yurtlarından ve evlerinden senelerdir uzak olan, kendileri ve aileleri sıkıntı içinde yaşayan savaş esirlerinin geri verilmesi için yapılan bütün girişimleri desteklemiş ve sağlam sonuçlar vermesi için çalışmıştır. Türkiye’nin dostu ve bir İslam devleti olan Libya’nın kalkındırılması için, Birleşmiş Milletler aracılığıyla yapılan yardımların ve alınan önlemlerin gelişmesine Türkiye yardım etmiştir. Doğrudan ve dolaylı yardımlar hakkında konseyin kabul ettiği kararlar, Türkiye’nin girişimi ile sonuç vermiştir. Libya’nın gelişmesi için kurulan kuruma Türkiye de katılmış, Libya ile İtalya arasındaki anlaşmazlıkların halledilmesi için bir Milletlerarası Mahkeme kurulmasına Türkiye yardım etmiştir. Bu mahkemede, yüksek dereceli bir Türk hâkimi görev almıştır. Türkiye aynı zamanda kadınlara siyasî haklar verilmesine dair imzalanan anlaşmaya katılmış ve beyaz zehir ticaretinin önlenmesini hedefleyen New York Afyon Anlaşması’na da dahil olmuştur. Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Örgütü’ndeki çalışması sağlam ve yapıcı bir karakter taşımıştır.

Kitabın “Buğday” maddesine göre; buğday, toprak ürünlerimiz arasında en önemli konuma sahip olmuş, ziraat gelirinin büyük kısmı buğday üretiminden oluşmuştur. Son yıllarda buğday ziraatında büyük gelişmeler kaydedilmiş, buğday ekilen alanlar 4.206.121 hektardan 6.390.000 hektara yükselmiştir. Hektar başına alınan randıman 863 kilodan 1.252 kiloya çıkmış, üretim 629.968 ton iken 8.000.000 tonu bulmuştur. Ekonomik kriz senelerinde kötüye kullanılan ve bir ara buğdayını 1 kuruş 66 santime elden çıkarmak zorunda bırakılan ziraatçılar, artık kilosunu 30 kuruştan güvenle Ofis’e ve piyasaya satabilmiştir. 1950’de buğday üretimi iç tüketime yeterli gelmiyorken, bugün Türkiye senede bir milyon tona yakın buğday satmaktadır. Halk Partisi döneminde dışarıdan buğday getirten ve nüfusunu güçlükle geçindirebilen şehirler, artık dünyanın beş büyük buğday ihracatçısı arasında yer alabilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması için hazırlanan tablo incelendiğinde 1945-1950 yılları arasında buğday üretimi yapılmadığı ancak 1951’de 3.629.000 ton, 1952’de 6.447.000 ton ve 1953’te 8.000.000 ton buğday üretildiği görülmüştür. Yine aynı tabloda ofisin senelere göre satın aldığı buğday miktarına da yer verilmiş ve buna göre; 1945’te 377.334 ton, 1946’da 583.340 ton, 1947’de 391.776 ton, 1948’de 587.996 ton, 1949’da 231.360 ton, 1950’de 466.103 ton, 1951’de 786.832 ton, 1952’de 1.212.491 ton ve 1953’te 1.686.237 ton buğday satın alınmıştır. Buğday fiyatları da senelere göre değişkenlik göstermiş; 1945’te 27 lira, 1946-51 yılları arasında 22 lira, 1952-53 yıllarında 30 lira olmuştur. 1945-1949 yılları arasında Ofis ortalama 400 bin ton civarında satın alma gerçekleştirmiş ve köylüye Ofis’ten ödenen para yüz milyon lirayı geçmiştir. 1953’ te ise ortalama miktar, dört kattan fazla artarak 1.686.237 tonu bulmuş, köylüye ödenen para ise 500-600 milyon liraya yükselmiştir. Yalnız Ofis

tarafından köylere akıtılan para, eski iktidar zamanındakinden en az beş kat fazla olmuştur. Türkiye'deki ekonomik rahatlığın anahtarı, buğday siyaseti ile alınmıştır.

Kitabın “Buğday İthal ve İhracı” maddesine göre; Halk Partisi, hükümetin çiftçiden 30 kuruşa buğday almasını eleştirmiş, ancak gerçekte bu fiyat ülkede buğday üretiminin gelişmesini sağlamıştır. Türk çiftçisine buğdayın her bir kilosu için 30 kuruş ödenmesini çok görmüşler fakat bir zamanlar yabancılardan 37 kuruşa buğday alınmıştır. 148-50 yılları arasında yapılan ithalat ve ton başına ödenen fiyatlara bakıldığında 1948'de Amerika'dan alınan 9.307 ton buğdaya 376.26 lira, 1949'da Kanada'dan alınan 121.375 ton buğdaya 244.77 lira ve Amerika'dan alınan 79.259 ton buğdaya 263.88 lira ödenmiş; 1950'de Amerika'dan alınan 50.490 ton buğdaya 259.19 lira, Macaristan'dan alınan 6.600 ton buğdaya 268.39 lira, Suriye'den alınan 50.000 ton buğdaya 232.18 lira ve Pakistan'dan alınan 26.631 ton buğdaya 234.97 lira ödendiği tespit edilmiştir. 1951 yılından itibaren yapılan ihracat ve ton başına alınan fiyatlara bakıldığında ise; 1951'de Suriye'ye iki defa 25.000 ton gönderilmiş buna karşılık 348 ve 325 lira ve Ürdün'e gönderilen 13.000 tondan 348 lira alınmış, 1952'de Pakistan'a gönderilen 50.000 tondan 337.12 lira ve çeşitli ülkelere gönderilen 555.067 tondan 346.28 lira, 1953'te çeşitli ülkelere gönderilen 916.782 tondan 224.06 lira ve Ocak 1954'te çeşitli ülkelere gönderilen 236.000 tondan 176.01 lira alınmıştır. Türkiye 1950'den önce buğday ihtiyaçlarını karşılamak üzere dışarıya avuç dolusu dolar ve altın aktarmıştır. Bugün ise, Türk limanlarından kalkan tahıl yüklü gemiler, ülkeye yüz milyonlarca liralık döviz kazandırmıştır.

Kitabın “Bütçe” maddesine göre; 1950-54 yılları arasında devlet bütçesi büyük bir gelişim geçirmiş, hazine gelirlerinin ülkede en faydalı ihtiyaçlara kullanılmasında titiz bir çalışma yürütülmüş ve bütçe israfları önlenmiştir. Ülkenin kalkınmasına yarayacak bütün iş alanlarına gerekli para sağlanmış, Diyanet işlerine, hastane ve dispanserlere, okullara, orduya, ziraat işlerine ve ekonomik kalkınmaya eskisinden çok fazla ödenek verilmiştir. Ayrıca kara yollarına, köprülere, içme sularına, barajlara ve elektrik santrallerine yüz milyonlarca lira harcanmıştır. Bütçenin beş sene içerisinde ne derece geliştiğini göstermek için hazırlanan tabloyu incelediğimizde; 1950'de bütçe toplamı 1.487.208.563 lirayken 1951'de 1.579.758.737 liraya çıkmış ve ödeneğin artış oranı %6 olmuş, bu oranlar 1952'de 1.750.925.401 lirayken ödeneğin artış oranı %19'a, 1953'te 2.127.506.736 lirayken ödeneğin artış oranı %40'a ve 1954'te 2.288.417.501 lirayken ödeneğin artış oranı %53'e çıktığı görülmüştür. 1950-54 yılları arasında devlet bütçesinden kamu hizmetlerine ödenen ödenek %53 oranında arttığı halde, mali durumumuz her sene biraz daha sağlamlaşmıştır. Bir kısım vergilerin kaldırılmasına veya indirilmesine rağmen, bütçe ödeneği yükselmiş, bütçe açıkları bir seneden diğerine yavaş yavaş daralmıştır. On beş yıldan beri ilk defa bütçe dengesi kurulmuştur. Bir taraftan orduyu kuvvetlendiren ve ülkeyi imar eden hükümet, diğer taraftan takip ettiği kuvvetli maliye siyaseti sayesinde birikmiş borçlardan bir kısmını ödemeye ve bütçeyi denkleştirmede başarılı olmuştur.

Kitabın “Bütçe Masrafları” maddesine göre; 1950 ve 1954 yıllarında devlet dairelerinin hizmet alanları güvenli oranda genişlemiş ve çeşitli hizmetlere yapılan masraflar şu şekilde açıklanmıştır: Sağlık masrafları 1951'de 60.865.221 lirayken 1954'te 101.864.457 liraya, eğitim masrafları 1951'de 185.424.153 lirayken 1954'te 249.733.934 liraya, sosyal hizmetler masrafı 1951'de 139.631.831 lirayken 1954'te 166.992.829 liraya, ekonomik kalkınma

masrafları 1951’de 63.783.785 lirayken 1954’te 84.266.942 liraya, milli savunma masrafları 1951’de 507.632.242 lirayken 1954’te 612.041.946 liraya, borç ödeme masrafları 1951’de 105.165.488 lirayken 1954’te 135.792.334 liraya, genel idare masrafları 1951’de 207.052.017 lirayken 1954’te 337.097.016 liraya ve toplamda 1951’de 1.269.554.737 lira olan masraflar 1954’te 1.691.789.458 liraya yükselmiştir. Yatırım masraflarında ise sağlıkta 1951’de 6.121.904 liradan 1954’te 22.913.500 liraya, eğitimde 1951’de 20.219.722 liradan 1954’te 52.234.201 liraya, ekonomik kalkınma da 1951’de 256.702.223 liradan 1954’te 473.338.870 liraya, milli savunmada 1951’de 22.144.150 liradan 1954’te 45.840.000 liraya, genel idarede 1951’de 5.016.001 liradan 1954’te 1.524.000 liraya ve toplamda 1951’de 310.204.000 liradan 1954’te 595.850.571 liraya ulaşmıştır. Dört sene içinde yürürlükte olan bütçe hizmetlerine ayrılan ödenek 1.269.554.737 liradan 1.691.789.458 liraya ve yatırımlara ayrılan ödenek 310.204.000 liradan 595.850.571 liraya çıkmıştır. Yürürlükte olan masrafların ve yatırım ödeneğinin dört yıllık toplamı 7.745.830.930 lira olmuştur. Bu büyük toplam, bir ülkeyi lâyık olduğu refah seviyesine ulaştırmak için harcanan emeklerin en etkili ifadesini oluşturmuştur.

Kitabın “Bütçe Dengesi” maddesine göre; Türk ekonomi tarihinde on beş seneden beri ilk defa 1954’te denk bir bütçe hazırlanmıştır. 1939-1950 yılları arasında bütçe açıkları süregelen bir yol takip etmiş, devletin geliri ile masrafları arasındaki boşluğu doldurmak için piyasaya kâğıt para çıkarılmıştır. Bütçe açıklarının yarattığı enflasyon, fiyatların beş kat yükselmesine sebep olmuş, devlet borçları da seneden seneye kabarmıştır. Türk hükümeti, gelecek nesillere ağır bir borç yükü kalması ile sonuçlanacak bütçe açıklarına bir son verme zorunluluğuna karar vermiş, 1951’den itibaren bütçe açıklarını her sene biraz daha daraltmış ve nihayet tamamen kaldırmıştır. Konu hakkında fikir vermesi amacıyla hazırlanan tabloda 1951-53 yılları arasındaki bütçe açıklarının rakamlarına yer verilmiştir. Buna göre; 1951’de 234.770.000 lira, 1952’de 199.470.000 lira ve 1953’te 167.652.000 lira olmuştur. Maliye alanında hükümetin en büyük başarısını oluşturan denk bütçenin değerini halkın gözünde düşürmek amacı ile muhalefet tarafından gelirin gerçekleşmeyeceğine ve bütün masrafların dikkate alınmadığına dair iddialar ileri sürülmüştür. Bu iddialar gerçeğe uygun olmayıp, eski iktidar zamanında genel denge kanunları 1940’da 14 defa, 1941’de 12 defa, 1942’de 10 defa, 1943’te 11 defa, 1946’da 8 defa değiştirilmiştir. 1950’den önce sene içinde yapılan değişikliklerle bütçenin gerçek yüzü tanınmayacak kadar değişime maruz kalmıştır. Halbuki 1951’den sonra bütçeler sene zarfında pek az değiştirilmiş, masraflar kanunlarla verilen izne asla saldırmamıştır. Gelir tahminleri ise daima gerçekleşmiş, 1951 bütçesinde tahminlerin yüz milyonlarca lira abartıldığı muhalefet milletvekilleri tarafından Meclis kürsüsünden söylendiği halde, malî sene sonunda 7 milyon lira fazla gelir alınmıştır. Dört seneden beri, gelir tahminlerinde gösterilen isabet, masrafların bütçe kanunlarıyla verilen izne uygun ilerlemesi ve muhalefet tarafından ileri sürülen iddiaların yıl sonunda yanlış çıkması, takip edilen ekonomi siyasetinin sağlık ve samimiyetini kanıtlamıştır.

Kitabın “Bütçe Geliri” maddesine göre; 1950 seçimlerinden sonra iktidar sorumluluğunu üstlenen Demokrat Parti, vergilerde 254 milyon liralık indirme yapmış fakat maliye ve iktisat siyasetlerinin daha iyi idare edilmesi sayesinde bu indirmelere rağmen gelir artmıştır. 1950-1954 yılları arasında devlet gelirinde %76 oranında bir artış meydana gelmiştir. Konu hakkında hazırlanan tablo incelendiğinde; 1950’de 1.300.420.454 bütçe geliri varken bir artış yaşanmamış, 1951’de 1.353.210.334 bütçe gelirine karşılık %4, 1952’de

1.653.763.915 bütçe gelirin karşılık %27.2, 1953'te 1.959.854.800 bütçe gelirin karşılık %90.5 ve 1954'te 2.289.475.000 bütçe gelirin karşılık %76.0 artış yaşanmıştır. 1950'den önce bütçe gelirindeki tahmin hatalarının %20 oranını aştığı belirlenmiş, 1951'den itibaren ise gelir tahminleri gayet az ve doğru farklarla gerçekleşmiştir. Tahminlerin daima gerçekleşmesi, aynı zamanda bütçe dengesinin sağlam bir temele dayandırıldığına kanıtı olmuştur. Bütçe dengesi, kamu hizmetlerinden fedakârlık yapılmaksızın, vergiler randımanını geliştirmek şeklinde kurulmuştur. Devletin gelir kaynaklarına baktığımızda ise; Gelir Vergisi'nin 485.000.000 lira, Kurumlar Vergisi'nin 90.000.000 lira, İthalat Vergisi'nin 207.000.000 lira, İmalat İşlem Vergisi'nin 215.000.000 lira, Banka İşlem Vergisi'nin 38.000.000 lira gelir getirdiği belirlenmiştir.

Kitabın "Büyük Millet Meclisi" maddesine göre; dokuzuncu dönem Büyük Millet Meclisi, halkın geçen seçimlerde gösterdiği güven ve yakınlığa lâyık eserler verebilmek için ciddi çabalar gösterilmiştir. Son meclisin toplantı sayısı, komisyon çalışmaları ve tartıştığı meseleler daha önceki yasama dönemleriyle karşılaştırılamayacak kadar fazla olmuştur. Dokuzuncu dönem Meclisi'nin diğer bir özelliği de iktidar partisi içinden açık konuşan, fikir bağımsızlığına sahip ve eleştiriden çekinmeyen birçok milletvekilinin çıkması olmuştur. Bu milletvekilleri, parti gurubunda ve komisyonlarda, kanunların ve bütçelerin ülkeye en faydalı bir şekilde hazırlanması için genel çıkarları ilgilendiren konuları bütün açıklığı ile ortaya çıkarmışlardır. Dokuzuncu dönemin tarihe geçecek başlıca özellikleri söz hürriyetine gösterdiği saygı, hükümet ile milletvekilleri arasındaki uyum ve ülke dâvalarına beslediği candan ilgi olmuştur. 22 Mayıs 1950-3 Şubat 1954 yılları arasında Meclis Genel Heyeti, 378 birleşim ve 614 oturum yapmıştır. Kanun, karar, yorum ve bütçelerin tartışılması için; Anayasa Komisyonu 119, Adalet Komisyonu 456, Bayındırlık Komisyonu 121, Bütçe Komisyonu 695, Gümrük ve Tekel Komisyonu 48, İçişleri Komisyonu 297, Maliye Komisyonu 250, Milli Eğitim Komisyonu 128, Milli Savunma Komisyonu 141, Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu 160, Divanı Muhasebat Komisyonu 117, Tarım Komisyonu 146, Ticaret Komisyonu 138 ve Ulaştırma Komisyonu 59, Çalışma Komisyonu 130, Dışişleri Komisyonu 86, Dilekçe Komisyonu 247, Ekonomi Komisyonu 117 toplantı yapmışlardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, hükümet tarafından hazırlanan 750 ve milletvekilleri tarafından verilen 604 kanun tasarısı ve teklifini tartışmış ve bunlardan 914 tanesini karara bağlamıştır. Meclise verilen 709 sözlü sorudan 649 tanesi ana görüşmelere konu oluşturmuştur. 660 yazılı soru önergesinden 552 tanesi cevaplandırılmış, hükümetten ve Meclis üyelerinden çeşitli konular hakkında başkanlığa gelen 572 belgeden 482 tanesi karara bağlanmıştır. Ayrıca 78 çeşitli yorum talebi ve diğer başvurulardan 72'si sonuçlandırılmıştır. Dilekçe Komisyonu'na gelen 27.696 işten 19.321 tanesi tartışılmış ve sonuca bağlanmıştır. Dokuzuncu dönem sırasında Amerikan Kongresi'nden, İngiliz Parlamentosu'ndan, Alman, Yugoslav, Yunan, Fransız Meclislerinden gelen heyetler, Büyük Millet Meclisi'ni ziyaret etmişlerdir. Avrupa Konseyi, Dünya Parlamentolar Birliği, Avrupa Parlamentolar Birliği ve Avrupa ihtiyaç üyeleri de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gelmişler ve bağlı oldukları kuruluşların selâmlarını getirmişlerdir. Büyük Millet Meclisi de aynı şekilde dışarıya gönderdiği heyetler aracılığıyla yabancı ülke parlamentolarıyla iletişim sağlamıştır. Dokuzuncu dönem Meclisi, tartışmaları ve çalışma yoğunluğuyla dünya parlamentoları arasında ileri bir konum almıştır.

Kitabın “Camiler ve Abideler” maddesine göre; son dört sene içinde, ata mirası camilerin ve abidelerin tamir ve bakımına büyük önem verilmiş, cami ve abideleri onarmak üzere ayrılan ödenek 1951’den itibaren iki katına çıkarılmıştır. Yıkılmaya mahkûmken ve senelerden beri ihmal edilen Fatih okulları perişanlıktan kurtarılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1954’te burada Yüksek Öğrenim Öğrenci Yurdu’nu açmış, depremlerden harap olan Selimiye ve Muradiye gibi çok değerli eski cami ve abidelerin de temel tamirlerine başlanmıştır. 1956 senesine kadar, Türkiye’de bütün değerli tarih eserlerinin tamir görmesi sağlanmıştır. 1951-1954 senelerinde, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün cami ve abidelere ayırdığı ödeneye bakıldığında ise; 1951’de 116 cami ve abide tamir ettirilirken 927.000 lira ödenek, 1952’de 130 cami ve abide tamir ettirilirken 1.448.000 lira ödenek, 1953’te 170 cami ve abide tamir ettirilirken 1.928.000 lira ödenek ve 1954’te 200 cami ve abide tamir ettirilirken 2.250.000 lira ödenek verildiği görülmüştür. Vakıflar İdaresi, ayın zamanda köy ve kasabalarda vatanperver vatandaşların çabasıyla yaptırılan veya tamir ettirilen camilere de yardıma başlamıştır. 1953 yılında bu iş için ayrılan 545.000 liralık ödenekle 58 şehir, 525 köy ve kasaba camiine peşin yardımda bulunulmuş ve bu yardımlar ilerleyen senelerde arttırılmıştır.

Kitabın “Ceza Evleri” maddesine göre; Türkiye’de uygulanan infaz sistemi, mahkûmları topluma kazandıracak özelliklere sahip olamamıştır. Cezaevlerinin çoğunda mahkûmların çalışmalarını sağlayacak araçlar bulunmamış ve nefislerini düzeltmeye hizmet edecek öğretim yapılmamıştır. Adalet Bakanlığı, manevî bir boşluğu doldurmak üzere, cezaevlerinde dinî ve ahlaki konuşmalar düzenlemiş, mahkûmlar arasında beyaz zehir kullanımını önleyecek önlemler almış, program dairesinde yeni cezaevleri yaptırılmasına başlanmıştır.

Kitabın “Cumhuriyet Halk Partisi’nin Tüketim Siyaseti” maddesine göre; şehirlerde yaşayan nüfusun geçim şartlarını korumak üzere eski iktidar partisi tarafından alınan önlemler başarılı bir sonuç vermemiştir. Uzun seneler boyunca, piyasalarda mâl darlığı çekilmiş, fiyat kontrolü teorik kalmış ve karaborsacılık faaliyeti son derece genişlemiştir. Eski iktidarın tüketici nüfusa uyguladığı siyaseti belirten açık özelliği, fiyat dengesizliği olmuş, malî tekellerde devlete gelir sağlanması için fiyatlar insafsızca yükseltilmiştir. Tekel ürünlerine 1941’den itibaren adeta gün aşırı zamlar yapılmış, şeker gibi halkın sağlığı bakımından önemi bulunan maddeler dahi rekor sayılabilecek fiyatlara yükseltilmiştir. 1938’de kristal şekerin kilosu 25 ve küp şekerin kilosu 28 kuruştur. Ancak 1940’da yapılan ilk zamdan sonra kristal 35 ve küp 38 kuruşa satılmağa başlanmış, 1941’de ikinci zamdan sonra kristal 45 ve küp 48 kuruşa çıkmıştır. Fakat bu zamlar yeterli görülmemiş 1942’de kristal şeker 480 kuruşa ve küp şeker 500 kuruşa kadar yükseltilmiştir. Malî tekellerin pahalılığın ortaya çıkmasında adeta bir rehber hizmeti gördüğü senelerde, fiyatları durum ve isteğe bağlı olan maddelerin pahalılaştırılmasını önlemek için önlemler alınmıştır. Fakat bu önlemler sonuç vermemiş, fiyat kontrolleri teoride kalmıştır. El koyma önlemleri ise, malların karaborsaya girmesine yol açmış, ekonomi siyasetinin beceriksizliği, mizah yazılarını ve karikatürleri besleyen en zengin konuyu oluşturmuştur. Halk pahalılıktan ve mâl darlığından, resmedilmesi imkânsız sıkıntılara maruz kalmış, özellikle küçük maaşlı memurlar, işçiler, emekliler, dul ve yetimler, kara sefalet içinde yaşamışlardır. Pahalılığın ve mâl darlığının şiddetlendiği senelerde, sayısız hayat faciaları meydana gelmiş, halk en tehlikeli olaylarda dahi hastalarını kurtaracak ilaçları bulamamışlardır. Gıdasızlıktan, ilaçsızlıktan ve kömürsüzlükten hastalıklar artmış fakat

sağlıklı şartlar altında tedavi edilememiştir. Verem oranı korkunç derecede artmış, birçok aile ölümlerine kefen dahi bulamamıştır. Fiyat şartlarında dört seneden beri ne oranda ferahlık sağlandığını anlamak için 1948’de Ekonomi Kongresi’nde Başbakan’ı temsilen konuşan bir kişinin sözlerini hatırlamak yeterli olmuştur. Bu kişi Türkiye’de, köylüden yarısının yalınayak gezdiğini ve hükümet için vatandaşa iyi veya kötü bir çift kundura temin edilebilmesinin uzun vadeli bir hedef oluşturduğunu belirtmiştir. Halbuki eski iktidarın ancak uzun seneler sonra gerçekleşeceğini söylediği bir durum, yeni iktidar zamanında bir gerçek haline gelmiştir. Halk Partisi, kendisinin ülkeye miras bıraktığı pahalılığı yeni iktidara karşı bir silâh gibi kullanmaya başlamış, gerçekte ise 1950’den beri bazı maddelerin pahalılaşmasına karşılık diğerlerinin fiyatı ucuzlamıştır. Bu konuyu istatistikler açık bir şekilde göstermiş, gazete koleksiyonları incelendiğinde de aynı sonuca varılmıştır. 1950’den önceki gazetelerde çeşitli maddelerin fiyatları hakkında çıkan haberler toplanır ve bugünkü piyasa fiyatları ile karşılaştırılırsa, bugün pahalılığın şikâyet edilen maddelerden çoğuna halkın geçmişte daha yüksek bir bedel ödediği görülmüştür.

Kitabın “Cumhuriyet Halk Partisi Malları” maddesine göre; Halk Partisi’nin uzun iktidar seneleri boyunca üyelerinden topladığı yardımlar birkaç yüz bin liradan ibaret kalmıştır. Halbuki yaptığı masrafların toplamı ve kazandığı gayrimenkullerin değeri, partinin normal ve kanuna aykırı geliri ile kıyaslanamayacak kadar fazla olmuştur. İktidara gelen her siyasî parti güç kullanarak dolambaçlı yollardan servet toplar ve bu serveti bir edinilmiş hak olarak korursa, sonu alınmayacak bir kötü kullanıma yol açılacağına şüphe yoktur. Yasama ve yürütme kuvvetlerini elinde tutan bir iktidar partisinin devletten çeşitli formüller altında yapabileceği tahsilata sınır koymak zor olmuştur. Diğer taraftan, böyle bir yol tutan iktidar partilerinin hukuk kavramı ile açıklanması mümkün olmayan bir örnek vermeyecekleri de ortadadır. İktidar yetkilerini kötüye kullanarak toplanan servetler, kazanılmış hak sayılamayacağından ve bu şekilde harekete açık kapı bırakılması gelecek için de tehlikeler oluşturduğundan, kanunların hukukî ve ahlâkî görüşlere dayanarak geri alınmaya çalışılması ülke çıkarları bakımından zorunlu görülmüştür.

Kitabın “Cumhuriyet Halk Partisi’nin Ulaştırma Siyaseti” maddesine göre; İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Türk ekonomisini inceleyen uzmanlar, sefaletin kısmen yolsuzluktan ileri geldiğini söylemişlerdir. Bu uzmanların görüşüne göre, eski iktidar döneminde yolsuzluk yüzünden üretim bölgeleri ile tüketim pazarları arasında irtibat sağlanamamıştır. Ulaşımın zorluğu ve pahalılığı, üretim bölgesinde çiftçinin ürününe değer fiyatlar bulmasına imkân vermemiştir. Bu durum eski iktidarın ekonomi siyasetine hâkim olan sabit fikirlerin sonucu olmuş, demiryolları devletçilik ilkesinin en kolay uygulandığı işletme alanlarından biri olmuştur. Karayolları ise, özel girişimin çalışmasına daha uygun olmuş, bu sebeple eski iktidar karayollarını ihmal etmiş ve demiryollarına önem vermiştir. Bütün dünyada karayolları nakliyatı gelişip ve demiryolları ekonomik verimini kaybederken, Türkiye’de hızlı ve yoğun nakliyata uygun olmayan modası geçmiş inşaata devam edilmiştir. 1952’de geçerli olan fiyatlara göre, bir kilometre sağlam yolun maliyeti 30 bin lira civarında olmuş, buna karşılık aynı uzunlukta demiryolunun maliyeti bu fiyattan yerine göre 15 veya 20 kat pahalı olmuştur. Bir demiryolu hattı üzerinde yapılabilecek nakliyat ise benzer karayolu ile yapılabileceğinden çok daha az olmuş, buna göre bazı coğrafi özellikler istisna edilmek şartıyla, karayollarının demiryollarından çok daha verimli olduğu söylenmiştir. Eski iktidar

aradaki verimlilik farkını dikkate almaksızın, ülkenin malî kaynaklarını daha az fayda getirecek bir ulaşım şebekesine harcamıştır. 1950’den sonra, karayollarına gereken önem verilmiş, aynı zamanda demiryolları da daha gerçekçi bir şekilde işletilmeye başlanmıştır. Nakliyat hacmi ve geçimini demiryollarından sağlayan memur ve işçi vatandaşların sayısı artmış, demiryolu memurlarına ve işçilerine ödenen ücret ve aylıklar da yükselmiştir.

Kitabın “Cumhuriyet Halk Partisi’nin Ziraat Siyaseti” maddesine göre; Halk Partisi’nin ekonomi siyaseti devletçiliği ilke edinmiş ve devletçilik, üretim araçları ve işletmeciliğinin devlet tekeline alınmasını hedef tutan bir doktrin olmuştur. Slav ülkelerindeki uygulama, devletçiliğe karşı en kuvvetli direncin ziraat ustalarından geldiğini göstermiş, buna göre Halk Partisi iktidarı ziraatçı nüfusun ekonomik olarak kuvvetlenmesine fırsat vermemiştir. Ziraat fiyatları düşük tutulmuş, ziraatın makineleştirilmesi sakıncalı görülmüş, ziraat kredisi büyük ölçüde daraltılmış, su işleri geciktirilmiş, ormanlar devletleştirilmiştir. Ziraatçı nüfusun “Tunç Kanunu” ile ifade edilen hayat şartları içinde yaşaması, bir emrivaki haline getirilmiştir. Büyük ekonomik kriz sırasında, ziraatı korumak için hemen hiçbir önlem alınmamıştır. “Buğdayı Koruma Kanunu” adı verilen yasa, bir vergi niteliği taşımış ve toplanan bu vergiler kısmen ziraatın kalkınması ile ilgisi bulunmayan alanlarda kullanılmıştır. Bir ara ülkenin çeşitli bölgelerinde buğday fiyatı 1 kuruş 66 santime kadar düşmüş, 1939’a kadar buğdayın fiyatı 5 kuruş 61 santimden yukarı çıkmamıştır. İkinci Dünya Savaşı başladıktan ve buğday fiyatları yükseldikten sonra da 8-16 kuruştan fazla bir bedel ödememek konusunda ısrar edilmiştir. Bütün fiyatlar yükselirken, buğday ve ekmeği ucuz tutarak, şehirlerdeki halkın geçim masraflarını köylülere ödetmek gibi adaletsiz bir siyaset takip edilmiştir. Demokrat Parti iktidara geldikten sonra buğdayın fiyatı 30 kuruşa yükseltilmiş ve bu uygun fiyat Halk Partisi tarafından eleştirilmiş, köylüden bu paraya buğday alınmaması gerektiği, her fırsatta dile getirilmiştir. Halk Partisi, ziraatın makineleşmesini de hoş karşılamamıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın başlayacağı sıralarda tahıl fiyatlarının yükseleceği, traktör ve yedek parça ithaline izin verilirse üretimin artacağı ve ülkeye büyük yararlar sağlanacağı belirtildiği halde hükümet izin vermemiştir. 1950’den itibaren traktör kullanımı ve üretim genişlediği zaman da Halk Partisi karşı olduğunu gösteren bir tutum sergilemiştir. Çiftçilerin makine kullanamayacaklarını, zarara gireceklerini ve tarlaların birer traktör mezarlığı olacağını ileri sürmüşler, ziraatın makineleşmesini istememişlerdir. Eski iktidar zamanında ziraat kredisi de düşük bir seviyede tutulmuş, kredi hacmi hiçbir zaman geniş ziraatçı kesimin üretim kurumları kurabilecekleri bir seviyeye erişmemiştir. Ziraatçılara verilen para, genellikle tüketim masraflarına kısa bir süre yetecek kadar az olmuş, 1946’dan önce kredi miktarı ziraatçı nüfus başına 10 liradan ibaret kalmıştır. 1950’den sonra Ziraat Bankası yatırımları birdenbire bir buçuk milyara yükselince muhalefet bu parayı fazla bulmuş, bir mirasyedi politikası takip edildiğini söylemiş ve eleştiri konusu haline getirmiştir. Eski iktidar döneminde küçük su işleri de ihmal edilmiştir. Az masrafla yapılacak su kurumlarından yüz binlerce çiftçi büyük faydalar sağlayabileceği halde, ziraatçılar bu imkândan mahrum bırakılmıştır. Hükümetler, bir türlü uygulamaya konulamayan büyük ve malî kuvveti aşan projeler peşinde koşmuşlardır. Ziraatçı nüfusun refahı, sabit fikir haline getirilen bir ekonomi doktrin uğruna feda edilmiştir.

Kitabın “Çay Yetiştiriciliği” maddesine göre; 3788 ve 5478 sayılı kanunlarla Rize, Trabzon, Çoruh illerinde 65.000 dekarlık arazinin çay alanı haline getirilmesi

kararlaştırılmıştır. 6133 sayılı kanunla Rize, Trabzon, Çoruh, Giresun ve Ordu'da yeniden 70.000 dekarlık arazinin çay yatırımlarına ayrılması sağlanmıştır. Bu doğrultuda çay ziraatının 1950-53 yılları arasında gösterdiği gelişime bakıldığında konu daha iyi anlaşılacaktır. Buna göre çay yetiştirilmeye ayrılan alan 1950'de 33.798 dekar, 1951'de 38.528 dekar, 1952'de 57.551 dekar ve 1953'te 62.125 dekara ulaşmıştır. Çaylık dikilen alan 1950'de 29.924 dekar, 1951'de 30.060 dekar, 1952'de 38.481 dekar ve 1953'te 50.825 dekarı bulmuş; 1950 ve 1953 yıllarında çay tohumu dağıtılmazken 1951'de 11.360, 1952'de 38.653 tohum dağıtılmıştır. Çay yetiştirenlere 1950'de 625, 1951'de 347.980, 1952'de 985.187 ve 1953'te 1.300.000 miktarlık kredi açılmıştır. Elde edilen yaş çay yaprağı 1950'de 683.555 kilo, 1951'de 1.444.296 kilo, 1952'de 1.876.740 kilo ve 1953'te 2.276.593 kiloya ulaşmıştır. Elde edilen kuru çay ise 1950'de 207.796 kilo, 1951'de 331.523 kilo, 1952'de 423.584 ve 1953'te 513.205 kiloya ulaşmıştır. Rize'deki Bahçe Kültürleri İstasyonu, üreticiye rehberlik etmiş, çay tohumu ve kimyasal gübre dağıtmış, kredi işlemlerinde yardım etmiş ve çay deneme bahçeleri kurmuştur.

Kitabın “Çimento Sanayisi” maddesine göre; Türkiye'nin her tarafında devam eden yoğun imar hareketi, çimento tüketiminin artmasına sebep olmuştur. Fabrikaların, limanların, havaalanlarının, köprülerin, cami ve okulların, apartman, han ve otellerin, hastane ve dispanserlerin inşasında harcanan çimento miktarı her sene biraz daha çoğalmıştır. 1950'de 535.000 olan çimento tüketimi, 1953'te iki milyon tona ulaşmıştır. Çimento üretim kapasitesi, 1950'de 395.000 tondan ibaretken, 1950-53 yılları arasında üretim büyük bir gelişim göstermiş ve üretim kapasitesi 1.025.000 tona yükselmiş, artış oranı %260'ı bulmuştur. Yeni kurulan fabrikalar sayesinde, bu miktar daha da artmış ve 1954'de 1.275.000 ton olmuştur. Çimento sanayisinin gelişimini sağlamak üzere, milli bankaların katılması ile 50 milyon lira sermayeli bir anonim şirket kurulmuştur. Çimento Sanayii Anonim Şirketi, 20 yeni çimento fabrikasını 22 Ocak 1954'te ihaleye çıkarmıştır. Bir Fransız firması 7 fabrikanın, 4 Alman firması 12 fabrikanın ve 1 İtalyan firması da 1 fabrikanın kurulmasını üzerlerine almışlardır. Sipariş verilen firmalar, aynı zamanda kuracakları fabrikalara ortak olarak katılmış ve işletme sorumluluğunu üstlenmiştir. Kurulacak fabrikalardan Adana ve Bartın'dakiler 150'şer bin ton kapasiteli; Trakya, Çanakkale, Aydın, Eskişehir, Afyon, Konya, Çorum, Kayseri, Erzurum, Elâzığ, Diyarbakır, Van, Gemlik, Balıkesir, Trabzon, Giresun, Gaziantep ve Mersin'dekiler 85'er bin ton kapasiteli olacaktır. Bu fabrikaların hizmete girmesi ile çimento üretimi 1.830.000 ton artarak 3 milyon ton civarına yükselmiştir. Fabrikalardan dört tanesinin bütün yerli masraflarını daha şimdiden özel girişim sahipleri üzerine almıştır. Yeni fabrikalar, kalkınma hareketinin bütün hızı ile köylere kadar gelmesine imkân vermiş, her sene çimento ithali için dışarıya giden dövizden birikim sağlanmıştır. Bugün Ankara'da 180, Diyarbakır'da 200 ve Van'da 250 liraya satılmakta olan çimentoların ucuzlaması ve 80-90 liraya inmesi imkân dairesine girmiştir.

Kitabın “Demir ve Çelik Sanayisi” maddesine göre; Karabük demir ve çelik fabrikalarının üretimi büyük bir gelişim kaydetmiş; 1950-53 yılları arasında kok ve kok tozu üretimi %74, mayi maden ve pik üretimi %89, çelik üretimi %79, hadde ürünleri üretimi %74, sülfürik asit üretimi %74 ve yapay gübre üretimi %68 artmıştır. Bahsedilen ürünlerin ne kadar üretildiğinin görülmesi açısından hazırlanan tabloyu incelediğimizde kok ve kok tozu 1950'de 314.800 ton, 1951'de 314.300 ton, 1952'de 113.500 ton ve 1953'te 548.700 ton olduğu

görülmüştür. Mayi maden ve pik 1950’de 113.600 ton, 1951’de 153.400 ton, 1952’de 196.100 ton ve 1953’te 212.500 ton; çelik 1950’de 90.800 ton, 1951’de 135.400 ton, 1952’de 153.500 ton ve 1953’te 162.600 ton; hadde ürünleri 1950’de 78.500 ton, 1951’de 105.400 ton, 1952’de 115.900 ton ve 1953’te 136.200 ton; sülfürik asit 1950’de 13.500 ton, 1951’de 17.800 ton, 1952’de 20.100 ton ve 1953’te 25.154 ton; boru 1950’de 5.600 ton, 1951’de 8.900 ton, 1952’de 7.100 ton ve 1953’te 6.800 ton; yapay gübrenin ise 1950’de 15.900 ton, 1951’de 21.500 ton, 1952’de 24.500 ton ve 1953’te 28.615 ton olduğu görülmüştür. 1950 senesine oranla bir kısım Karabük ürünlerinin fiyatlarında ucuzluk kaydedilmiştir. Buna göre 1950-53 yılları arasında; 10’luk yuvarlak demirin tonu 1950’de 500-375 lira, 1951’de 375-480 lira, 1952 ve 1953 yıllarında 480 lira; 14-19’luk yuvarlak demirin tonu 1950’de 440-325 lira, 1951’de 325-400 lira, 1952 ve 1953 yıllarında 400 lira; 18-32’lik yuvarlak demirin tonu 1950’de 400-325 lira, 1951’de 325-385 lira, 1952 ve 1953 yıllarında 385 lira; 18-150’lik yuvarlak demirin tonu 1950’de 350-350 lirayken 1951-53 yılları arasında fiyatı bulunmamakta; süper fosfatın 1950’de 106.80-150 lira, 1951’de 102-150 lira, 1952 ve 1953 yılları arasında 102 lira olduğu görülmüştür. 1950’den itibaren Karabük kurumları genişletilmiş, kok üretimini 300.000 ton arttıracak yeni bir fabrika 1952’de işletmeye açılmıştır. 225.000 ton sinterlenmiş cevher sağlayacak yeni kurumlar 1953’te tamamlanmış, 18.000 tonluk üretim yapabilecek bir santrifüj boru fabrikasının inşası 1954’te bitmiştir. 150.000 ton hadde ürünü ve 200.000 ton çelik yapacak olan yeni haddehane ve çelikhanenin genişletilmesi 1955 sonunda ilk tecrübelerine başlamıştır.

Kitabın “Demiryolları Faaliyeti” maddesine göre; 1950-1953 yılları arasında demiryollarının faaliyet hacmi genişlemiş, işletmenin faaliyeti daha verimli bir yol almıştır. Yolcu ve yük seferleri artmış, personelin aldığı aylık ve ikramiyeler yükselmiştir. Kurumun ekonomik devlet kuruluşu haline sokulması, ticarî temellere dayanan verimli bir faaliyet yapılmasına uygun şartlar hazırlamıştır. Buna göre 190-53 yılları arasına bakıldığında 1950’de yolcu nakliyatı 53.130.112 iken yük nakliyatı 8.680.820 ton, 1951’de yolcu nakliyatı 56.351.738 iken yük nakliyatı 9.213.216 ton, 1952’de yolcu nakliyatı 60.322.475 iken yolcu nakliyatı 10.221.859 ton ve 1953’te 61.888.516 iken yolcu nakliyatının 11.287.221 ton olduğu görülmüştür. Demiryollarında taşınan yolcu miktarı dört senede %30 ve yük miktarı %16 oranında artmıştır. Bu gelişme, eldeki hareketli malzeme pek az takviye edildiği halde daha verimli bir şekilde çalışarak sağlanmıştır. 1950-54 yılları arasındaki lokomotif, yolcu vagonu ve yük vagonunun gelişimini gösteren tablo incelendiğinde rakamlar net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Buna göre lokomotif 1950’de 974, 1951’de 898, 1952’de 888, 1953’te 885 ve 1954’te 866 olarak belirlenmiştir. Yolcu vagonu 1950’de 1.018, 1951’de 1.085, 1952’de 1.095, 1953’te 1.155 ve 1954’te 1.184 iken; yük vagonu 1950’de 13.016, 1951’de 14.021, 1952’de 14.215, 1953’te 14.160 ve 1954’te 14.582 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca 16 motorlu tren hizmete konulmuş ve 1954 senesi için 20 motorlu tren daha ısmarlanmıştır. Motorlu trenler, yolculara ikinci konum ücreti ödemek şekliyle rahat ve hızlı seyahat imkânı sağlamıştır. Yolcu sayısı ve eşya tonajı ile birlikte, demiryollarında aşılın mesafe uzunluğu da artmış ve bu sayede hasılat rakamlarında hayli fazlalık elde edilmiştir. İşletme geliri 1950’de 184 milyon lira iken 1953’te 249 milyona çıkmıştır. Senelerden beri Demiryolları İdaresi milyonlarca lira açık verdiği halde 1952’den itibaren kurumların geliri, masrafları karşılayabilecek bir seviyeye erişmiştir. 1950’den itibaren Devlet Demiryolları personeline

ödenen para da iki katına yakın artmıştır. Demiryolları İdaresi'nin personele ödediği maaş, tazminat, kilometre ve diğer haklar ise; 1950'de 64.448.000 lira, 1951'de 65.955.000 lira, 1952'de 71.059.000 lira, 1953'te 72.278.000 lira ve 1954'te 107.091.000 lira olarak gösterilmiştir.

Kitabın “Demiryolları İnşaatı” maddesine göre; Türkiye’de 1923 yılında 4.071 kilometre demiryolu varken, 1949 yılına kadar 3.690 kilometrelik yeni hat yapılmıştır. 1950-1954 yılları arasında 14 kilometrelik Ereğli-Armutçuk, 46 kilometrelik Hasankale-Horasan ve 85 kilometrelik Narlı-Gaziantep hatları 104 milyon lira harcanarak tamamlanmıştır. Bunun yanı sıra 109 kilometrelik Genç-Muş, 92 kilometrelik- Gaziantep-Karkamış, 70 kilometrelik Horasan-Sarıkamış hatları yapılmaktadır. Son dört senede inşası tamamlanan veya devam eden hatların uzunluğu 346 kilometre tutmaktadır.

Kitabın “Deniz Ticaret Filosu” maddesine göre; Bir ülkenin ya ticaretinde oynadığı rolün önemi ve kapsamı, et filusunun faaliyeti ile ilgili olmuştur. Üç tarafı denizle çevrili bir yarımada olan Türkiye’nin, ekonomik kalkınmasını tamamlayabilmek için kuvvetli bir deniz ticaret filosa sahip olması gerekmiştir. Bu amaçla dört seneden beri deniz ticaret filusunun genişlemesine çalışılmış, eski gemilerden bir kısmı hizmetten çıkarılmış ve birçok yeni gemi satın alınmıştır. Özellikle akaryakıt ile işleyen gemilerle Türk filusunun takviyesine önem verilmiştir. Böylece Batı Akdeniz seferlerinde işleyen en güzel, hızlı ve servis itibariyle öne çıkan gemiler, Türk bayrağını ve Denizcilik Bankası’nın armasını taşımaktadır. Deniz ticaret filusunun 1949 yılından Ocak 1954’e kadar ki 18 gros tonilâtodan büyük deniz taşıtlarının gelişimi incelendiğinde; 1949’da 885 adetten 434.319 gros ton ve 260.619 net ton, 1950’de 891 adetten 467.397 gros ton ve 271.662 net ton, 1951’de 1.283 adetten 484.321 gros ton ve 285.389 net ton, 1952’de 1.371 adetten 544.783 gros ton ve 314.977 net ton, 1953’te 1.365 adetten 534.350 gros ton ve 310.286 net ton, Ocak 1954’te 1.368 adetten 544.929 gros ton ve 316.625 net ton olduğu görülmüştür. Son beş sene içinde deniz ticaret filosunu oluşturan gemilerin sayısında kaydedilen artış 483 olmuş, gros tonaj hacmindeki gelişim oranı %25 ve net tonaj hacmindeki gelişim oranı %21 olarak belirlenmiştir.

Kitabın “Denizcilik Bankası” maddesine göre; Denizcilik Bankası’nın faaliyetlerine bakıldığında ilk olarak ticaret filusunun yenilenmesi için çalışıldığı görülmüştür. Yaşlı, tamiri zor ve işletme masrafları yüksek 21.574 tonluk 9 gemi kadrodan çıkarılmıştır. Bunların yerine 23.709 tonluk 8 adet yeni gemi hizmete girmiştir. Yeni gemilerin 2 tanesi yük ve 6 tanesi yolcu ve yük taşıyacak teknelerden meydana gelmiştir. Bu gemiler tonaj, hız, işletme ve tamir masrafları bakımlarından, hizmetten çıkarılan gemilere oranla çok daha ekonomik olmuştur. Bunun yanı sıra Batı Akdeniz’de en fazla kabul gören ve konfor, servis ve hız itibarı ile yabancı kumpanyalara tercih edilen yolcu gemileri Türk bayrağını taşımış ve milletlerarası rekabet mücadelesinde Denizcilik Bankası’nın kazandığı başarı, takdirle karşılanacak bir sonuç oluşturmuştur. İkinci olarak ise gençleşen Türk ticaret filusunun taşıdığı yük ve yolcu miktarı özellikle dış hatlarda kayda değer bir gelişim göstermiştir. Denizcilik Bankası’nın 1950 ve 1953 yıllarındaki nakliyatını gösteren tablo incelendiğinde; dış hatlardaki yolcu nakliyatı 1950’de 33.000 yolcudan 1953’te 55.000 yolcuya, dış hatlardaki yük nakliyatı 1950’de 217.000 tondan 1953’te 268.000 tona, dış hatlardaki tankerlerin nakliyatı 1950’de 126.000 tondan 1953’te 268.000 tona, şehir hatlarındaki yolcu nakliyatı 1950’de 45.226.685 yolcudan 1953’te 65.480.000 yolcuya, iç hatlardaki yolcu nakliyatı 1950’de 1.200.000

yolcudan 1953’te 1.245.000 yolcuya ve iç hatlardaki yük nakliyatı 1950’de 437.851 tondan 1953’te 461.781 tona ulaştığı görülmüştür. Diğer taraftan gemi inşaatını millî bir sanayi haline getirmek üzere, Denizcilik Bankası devamlı çalışmış, kurumların elinde bulunan 4 tersanede eskiden yalnız tamirat yapılırken şimdi şehir hatlarında işleyecek gemilerin ve araba vapurlarının inşasına başlanmıştır. Ayrıca İstinye tersanesinde, Türkiye’de ilk defa işleyecek ve şehir hatlarında büyük kolaylık sağlayan deniz otobüsleri yapılmıştır. Van Gölü’nde işleyecek 650 tonluk vapur da Türk tersanelerinde yapılmış, Türk tersanelerinin inşa etmekte olduğu gemilerin en büyüğü 7.000 tonluk bir şilep olmuştur. 1950 senesinde denizyollarının zararı 18.233.767 lira olmuş; kurum, faaliyet verimini yükseltmek şeklinde zararını kapatmış ve 1952’de kâr durumuna geçmiştir. 1950 senesinde denizyollarının geliri 73.474.573 liraya ulaşmış, gelirlerin toplamı seneden seneye artarak 1953’te 119.522.229 liraya çıkmış ve 3 senede gelirin kaydettiği gelişim %62 oranında olmuştur.

Kitabın “Devlet Borçları” maddesine göre; Cumhuriyet Halk Partisi’nden kalan 2.288.300.092 liralık borca rağmen Demokrat Parti Hükümeti, Türkiye’nin imar ve kalkınması için yüz milyonlar harcadığı halde borç toplamına önemli bir tutar ilâve etmemiştir. Hatta eski iktidarın bıraktığı borçlardan bir kısmını ödemedede başarılı olmuştur. Bütün yabancı ülkelerde devlet borçlarının toplamı kabarıırken Türkiye’nin borçlarını hemen aynı seviyede tutabilmesi, maliye siyaseti hesabında takdirle karşılanacak bir sonuç olmuştur. Türkiye’nin 1950 ve 1953 yıllarında genel bütçeden ödediği borçlara bakıldığında; iç kısa vadeli borçların 1950’de 749.964.028 lirası ödenirken 1953’te 710.308.320 lira, dış kısa vadeli borçların 1950’de 466.140.020 lirası ödenirken 1953’te 507.336.116 lira, iç dalgalı borçların 1950’de 350.169.484 lirası ödenirken 1953’te 251.264.781 lira, dış dalgalı borçların 1950’de 14.199.455 lirası ödenirken 1953’te 88.123.450 lira ödendiği görülmüştür. Katma bütçeli idarelerin ve ekonomik devlet kuruluşlarının 1950 ve 1953 yıllarındaki borçlarına bakıldığında; iç kısa vadeli borçları 1950’de 12.723.015 lira 1953’te 13.804.022 lira, dış kısa vadeli borçlar 1950’de 135.850.161 lira 1953’te 118.416.408 lira, iç dalgalı borçlar 1950’de 479.962.700 lira 1953’te 573.765.414 lira, dış dalgalı borçlar 1950’de 79.291.229 lira 1953’te 40.281.690 lira ve 1950’deki borçların toplamı 2.288.300.092 lira 1953’te 2.304.300.201 lira olduğu belirlenmiştir. 1951-1953 yılları arasında millî gelirin yükselmesine karşılık devlet borçlarının azalması ekonomik bakımdan ferahlık yaratmış ve bugün Türkiye borç yükü en hafif ülkeler arasında yer almıştır. Konu hakkında daha açık bir fikre sahip olmak adına Amerika, Norveç, Fransa ve Avustralya ile karşılaştırma yapılmıştır. Buna göre sözü edilen ülkelerin, devlet borçlarının milli gelire olan oranına bakıldığında Amerika %79, Fransa %39, Norveç %68, Avusturalya %46 ve Türkiye’nin %22 olduğu görülmüştür.

Kitabın “Dış Ticaret Hacmi” maddesine göre; Bir ülkenin dış ticaret hacmi, ekonomik faaliyet ve refahına kanıt oluşturacak nitelikte olmuştur. Ülkede üretimin ve refahın arttığı oranda, dünya ticaretine ortaklık oranı da genişlemiştir. Türkiye’nin hacim itibariyle dış ticareti 1948 yılına oranla 3 kat artmıştır. Buna örnek olarak 1948-53 yılları arasındaki ithalat ve ihracatı gösteren bir tablo hazırlanmıştır. Tabloyu incelediğimizde 1948’de 881.000 ton ithalat ve 880.200 ton ihracat, 1949’da 1.216.500 ton ithalat ve 997.100 ton ihracat, 1950’de 1.488.300 ton ithalat ve 985.300 ton ihracat, 1951’de 1.681.200 ton ithalat ve 1.505.400 ton ihracat, 1952’de 2.141.400 ton ithalat ve 2.436.900 ton ihracat, 1953’te 2.631.300 ton ithalat ve 2.456.200 ton ihracat yapıldığı görülmüştür. Dış ticaret toplamı 1948’de 1.761.200 ton

olmuş, bu miktar 1950’de 2.473.600 tona ve 1953’te 5.087.500 tona yükselmiştir. Gelişim oranı, Türk iktisat tarihinde ilk defa rastlanan bir seviyeye gelmiştir.

Kitabın “Dış Ticaret Dengesi” maddesine göre; Türk dış ticaretinin 1947-53 yılları arasındaki durumuna bakıldığında; 1947’de 685 milyon ithalata 625 milyon ihracat ve denge durumu 59 milyon, 1948’de 770 milyon ithalata 551 milyon ihracat ve denge durumu 219 milyon, 1949’da 812 milyon ithalata 693 milyon ihracat ve denge durumu 118 milyon, 1950’de 799 milyon ithalata 737 milyon ihracat ve denge durumu 62 milyon, 1951’de 1.125 milyon ithalata 879 milyon ihracat ve denge durumu 246 milyon, 1952’de 1.556 milyon ithalata 1.016 milyon ihracat ve denge durumu 540 milyon, 1953’te 1.491 milyon ithalata 1.108 milyon ihracat ve denge durumunun 383 milyon olduğu görülmüştür. Bu rakamlarda dikkat edilmesi gereken nokta ise, dış ticaret açığının Demokrat Parti zamanında başlamadığı olmuştur. 1947’den beri dış ticaret açıkları devamlı bir hale gelmiş, ancak 1950’den önce ve sonra verilen açıkların nitelikleri arasında fark olduğu görülmüştür. 1950’den önce Türkiye’deki altın stokunun bir kısmı ve döviz stokunun tamamı tüketildiği halde, ülkenin kalkınması için zorunlu teçhizat sağlanamamıştır. 1950’den sonra ise, 1954 başlangıcına kadar altın stokundan bir gram dahi fedakârlık yapmaksızın ülkede fabrikalar, ziraat üretim malzemesi, ulaştırma kurumları, silolar ve maden teçhizatı kazandırılmıştır. Ayrıca konu hakkında Dr. Schacht bir tespitle bulunmuş, yeni kalkınan ülkelerin hesabında, dış ticaret ve ödemelerinde açık vermesinin zorunlu olduğunu söylemiştir. Bunun yanı sıra bu ülkelerin normal tüketim eşyası yanında gerekli makine teçhizatı bol miktarda ithal etmeye mali kaynaklarının yeterli gelemeyeceğini belirtmiştir. Ancak döviz dengesini koruma bahanesi ile bir ülkeyi gelişme yolundan alıkoymaya hiçbir hükümetin hakkının olmadığını, tam tersine ticaret dengesinin açık vermesinden korkmayarak, ülkeyi cihazlandırmak, üretimi yükseltmek, ihracatı arttırmak ve artan ihracat sayesinde daha fazla ithalat yapmanın gerektiğini ifade etmiştir.

Kitabın “Diyanet İşleri” maddesine göre; 1950’den itibaren diyanet işlerine kamu hizmetleri arasında gereken konum verilmiştir. 1950’de hayrat hademesinin sayısı 4.503 olmuş, üç senede 2.247 kadro ilâvesi yapılmış ve hayrat hademesinin sayısı 6.750’ye ulaşmıştır. 1951-1952-1953 bütçelerinde, hayrat hademesi için toplam 3.113.940 lira fazla ödenek verilmiştir. Ayrıca, içinde bulunduğumuz yıldan itibaren imam ve hatiplere birer cübbe verilmesi ne karar verilmiştir. 1950’de ezan ve kamet asıl şekline çevrilmiş, radyoda dinî ve ahlâkî yayına başlanmıştır. Haftada iki defa yapılan dinî ve ahlâkî sohbetler, en ücra köşelerde bulunanlara kadar hatta ceza evlerindeki mahkûm ve tutuklulara varıncaya kadar bütün vatandaşlar tarafından dikkat ve ilgi ile takip edilmiştir. Bu sohbetlerin yazılı belgeleri bol miktarda bastırılarak il ve kaza müftülükleri aracılığıyla vatandaşların faydalanmasına sunulmuştur. Bunların haricinde radyoda perşembe akşamları ve Cuma sabahları Kuran-ı Kerim okutturulmuş, dini yayınlar arttırılmıştır. Diyanet İşleri tarafından İslam Dini, İslam Düşünürleri ile Batı Düşünürleri Arasında Karşılaştırma, Fatih Devrinde İlim ve Orduda Yetişen İlim Adamları, Kutsal Hadis, İlahi Olaylar, Hutbe. 71 Radyoda Dini ve Ahlaki Konuşmalar, İlim Bakımından İslamiyet, Şaban Ayının Değeri Hakkında, İstanbul Fethi’nin 500. Yıldönümünde Okunan Hutbe, Berat Gecesi Hakkında Bir İnceleme, Fatih Sultan Mehmet, Oruç ve Ramazan İbadetleri Hakkında Haç Rehberi, Kurban, İman, Ağaç Sevgisi, Miraç, Mevlût Kandili ve Kadir Gecesi gibi yazılı eserler bastırılmıştır. Geçen yıllar süresince

Adalet Bakanlığı tarafından açığa vurulan arzu üzerine ceza evlerinde dinî ve ahlâkî konularda konuşmalar düzenlenmiş, bu konuşmalar sağlam etkiler bırakmış ve faydalı sonuçlar vermiştir. Ayrıca hacılara da Maliye, Ulaştırma ve Dışişleri Bakanlıkları büyük kolaylıklar göstermişlerdir.

Kitabın “Döviz ve Altın” maddesine göre; 1950-54 yılları arasında Türkiye’nin altın stoku azalmamış tam tersi artmış, Ocak 1954 durumuna göre, dört seneden beri altın stokunda kaydedilen artış miktarı 4.722.652 gram olarak belirlenmiştir. Altın ve döviz mevcudunun harcanması, eski iktidar zamanına rastlayan bir olaydır. Muhalefetin bunu bir eleştiri konusu haline getirmesi, genel düşünceleri şaşırtmaya yönelik bir hareket olmuştur. 1945-1950 yılları arasında, dış ödeme dengesi 928 milyon liralık açık vermiş ve bu açığı kapatmak üzere 91 ton altın, 340 milyon liralık döviz harcanmış ve Marshall Yardım’ından alınan ödenek kullanılmıştır. Eski iktidar beş senede 928 milyon lira açık verdiği halde, ülkenin ekonomik kuvvetini arttıracak bir sonuç elde edememiş, bu büyük toplam kısır masraflara eritilmiştir.

Kitabın “Yabancı Misafirler” maddesine göre; bir insan konum ve itibar kazandığı zaman herkes onun ziyaretine koşar ve dostluğuna sahip olmak istemiştir. Fakat nüfuzunu kaybettiği zaman dostların ziyaretleri de seyrekleşmiştir. Aynı durum devletler arasındaki ilişkilere de hâkim olmuş, bir ülkenin askerî ve ekonomik kuvveti yükseldiği zaman bütün hükümetler onunla ilişkilerini sıklaştırmıştır. Kişilikleri ilgi toplayan ve isimleri tarihe geçecek devlet adamlarını kendi milletlerine tanıtmak için davet etmişler ya da onları her fırsatta ziyarete gelmişlerdir. Böylece davetler ve karşı davetler birbirini kovalamıştır. Son dört sene içinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Amerika, Yunanistan ve İngiltere’yi ziyaret etmiş, Başbakan Adnan Menderes de İngiltere, Yunanistan ve Fransa’ya gitmiş, milletvekilleri de Amerika, İngiltere, Yugoslavya, Hindistan ve daha başka ülkelere davet edilmiştir. Aynı şekilde birçok yabancı devlet adamları, Türkiye’yi ziyarete gelmişlerdir. Bu ziyaretlere baktığımızda; 1950 yılının Haziran ayında Pakistan Ordu Kumandanı General Nazu Ahmed, Temmuz ayında Pakistan Müslüman Birliği Ortadoğu Temsilcisi Abdülhalim Sıddiki, Ağustos ayında Pakistanlı General Akha Muhammed Rıza, Eylül ayında Altes Edinburg Dükü, Filistin Uzlaştırma Komisyonu ve Pakistan İçişleri Bakan Yardımcısı Dr. İ. H. Kureysi, Aralık ayında Avrupa Ekonomi Komisyonu İcra Sekreteri Mr. Myrdal ziyaret etmiştir. 1951 yılının Ocak ayında NATO Güney Başkumandanı Amiral Carney, Şubat ayında Amerika Hava Bakanı Mr. Finletter ve İngiltere Ortadoğu Hava Kuvvetleri Başkumandanı Genereal Robertson, Temmuz ayında Amerikan Senato Üyeleri ve Afganistan Başbakanı Serdar Şah Mahmut Han, Eylül ayında İngiliz Akdeniz Filosu Kumandanı Sir John Edeisten ve Almanya Ekonomi Bakanı Mr. Erhardt, Ekim ayında NATO Genelkurmay Başkanı Mareşal Slim, NATO Kurmay Başkanı General Bradley ve Avrupa Konseyi Genel Yazıcısı Mr. Paris ziyarette bulunmuştur. 1952 yılının Şubat ayında Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Mr. Venizelos, Pakistan Dışişleri Bakanı Zafirullah Han ve Amerikan Senato Üyeleri ikinci kez ziyaret etmiş, Mart ayında General Eisenhower, Nisan ayında Amerikan Filo Kumandanı Amiral Gardner, Mayıs ayında Eski Endonezya Başbakanı Mehmet Natsır ve Mareşal Montgomery, Haziran ayında Majeste Yunan Kralı ve Hindistan Eğitim Bakanı Mevlana Ebukelam Azad, Temmuz ayında Libya Millî Savunma Bakanı Ali Bey Essad El Jerzi ve Shape Örgütü Daire Başkanı General Evans, Ağustos ayında Yunan Deniz Kurmay Başkanı Amiral F. Konstas ve Amerikan Ordu Bakanı Mr. Frank Pace, Eylül

ayında Eritre Birleşmiş Milletler Yüksek Komiseri Mr. Matunze, NATO Başkumandanı General Ridgeway ve Yugoslav Askerî Heyeti, Ekim ayında Amerika'nın Avrupa Kuvvetleri Başkumandanı General T. T. Handy, Kasım ayında Karşılıklı Yardım Teşkilatı Başkanı Mr. Draper gibi isimler gelmiştir. 1953 yılının Ocak ayında NATO Akdeniz Başkumandanı Lord Mountbatten, Şubat ayında Yugoslavya Dışişleri Bakanı Mr. Kocapopoviç, Mart ayında İmar ve Kalkınma Bankası Genel Müdürü Mr. Black, Eski Belçika Başbakanı ve Avrupa Konseyi Başkanı Mr. Spaak, Nisan ayında Federal Almanya Milletvekilleri ve İtalyan Deniz Kurmay Başkanı Amiral E. Ferreri, Mayıs ayında Amerika Dışişleri Bakanı Mr. Foster Dulles, Shape Hava Kuvvetleri Kumandanı Sir Hugh Saunders ve NATO Genel Yazıcısı Lord Ismay, Haziran ayında Amerika Demokrat Parti Başkanı Mr. Stevenson, NATO Kumandanı Amiral Carney'in ikinci ziyareti, Yunanistan Başbakanı Mareşal Papagos, Pakistan Ordu Kumandanı General Rıza, Yugoslav Eski Muharıpler Heyeti, NATO Başkumandanı İngiliz Parlamento Heyeti ve General Ridgeway'ın üçüncü ziyareti, Temmuz ayında Afganistan Eski Savunma Bakanı Ekselans Davud ve Kore Millet Meclisi Başkanı Mr. Shinicky, Ağustos ayında Majeste Ürdün Kralı ve Meşhur Randall Raporu'nu Hazırlayan Mr. Randall, Eylül ayında İtalya Hava Kurmay Başkanı General Urbani ve Pakistan Hava Kuvvetleri Başkumandanı Eyüp Han, Ekim ayında Fransa Başbakanı Mr. Laniel, Fransa Dışişleri Bakanı Mr. Bidault ve İngiltere Savunma Bakanı Mr. Antony Heat, Kasım 1953'te İtalya Başbakanı Mr. Pella, Aralık ayında Pakistan Genel Valisi Gulam Muhammed ziyarette bulunmuştur. 1954 yılının Ocak ayında ise Mülteciler Yüksek Komiseri Van Heuven Goerthart ziyaret ettiği gibi NATO Güney Başkumandanı Amiral Flechter'ın da Türkiye'yi ziyaret eden kişiler arasında olduğu bilinmektedir.

Kitabın “Ekmek Meselesi” maddesine göre; birçok kişi gıda maddeleri fiyatlarındaki yükselişten ve Belediye kontrolünün yetersizliğinden şikâyet etmiş, vatandaşın şikâyetlerinde prensip itibariyle haklı olduğuna şüphe duyulmamıştır. Fakat geçmişe bakıldığında, son senelerde geçim zorluklarından bir kısmının halledildiği görülmüştür. Ekmeğin karneye bağlandığı, çamur gibi çıkarıldığı, fiyatının yükseldiği ve bazı şehirlerin açlık tehlikesiyle karşılaştığı günler artık geçmişe karışmıştır. Şartlarda meydana gelen değişiklikleri ortaya koymak üzere, 1948-1949 senelerine ait gazetelerden bazı yazılar incelenmiştir. Buna örnek olarak 14 Nisan 1949 tarihli Vatan Gazetesi'nde, hayat pahalılığının bir senede %20 arttığı ve ekmeğin fiyatının da 29 kuruştan 39 kuruşa yükseltildiği yazılmıştır. 21 Ağustos 1948 tarihli Yeni Sabah Gazetesi'nin “İhanet ile Boy Ölçüşen Âciz” başlıklı yazısında ise ülkede birlik ve beraberliği bozuyor diye muhalefeti ihanet ile suçladıklarını, ancak neden İstanbul gibi büyük bir merkezi üç yıldan beri asgarî buğday stoku ile donatmadığı için iktidar partisinin suçlandığını sormuşlardır. İstanbul halkının çektiği ekmeğin sıkıntısının bir facia olduğu, halkın gece yarısına kadar fırınların önünde beklediği, buna karşılık belediye ve hükümetin durum karşısında kayıtsız kaldıkları yazılmıştır. Ayrıca hükümetin gazetelere açıklama yollamaktan başka bir şey yapmadığı, bu açıklamaların çoğunlukla itiraf şeklinde olduğundan bahsedilmiştir. Belediyenin bildiri ise ağır bir âciz, hatta ihanete kadar dayanan bir dikkatsizlik belgesi olmuş, Halk Partisi Hükümeti'nin halkın güvenliğine gerçekten layık olmadığı yazılmıştır. 15 Temmuz 1949 tarihli Yeni Sabah Gazetesi, yeni tespit edilen fiyatlara göre 600 gramlık ekmeğin 20 kuruştan ve 450 gramlık ekmeğin 15 kuruştan satılacağını, yeni tip ekmeğin bugünkü ekmeğe göre daha esmer ve kepekli olacağını ve üretimi ile beraber

beyaz ekmeğin de ortadan kalkacağını belirtmiştir. 20 Temmuz 1949 tarihli Yeni Sabah Gazetesi’nin “Hamur ve Çamur” adlı yazısında ekmek konusuna vurgu yapılmış; yeni çıkarılan ekmeğin yenilir yutulur gibi olmadığını, tatsız, tuzsuz, çirkin, kapkara ve yumruk gibi berbat bir şey olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca hesaplar, randımanlar, un ve kepeklerin sonucunda develere bile yutturulamayacak kadar kötü bir hamurun ortaya çıktığını, hükümetin böyle yapacağına halka ekmek sağlayamayacağını herkes kendi göbeğini kendi kessin deyip durumu kökünden çözmesinin daha doğru olacağını yazmışlardır. Bunun yanı sıra Halk Partisi bakanları bu sene ürün bol diyerek açıklamada bulunduğu senelerde, halk ağzı tadı ile ekmek bile yiyememiştir. 25 Temmuz 1949 tarihli Vatan Gazetesi’nin “Halkın İstirabı” başlıklı yazısında halkın yeni tip ekmek yüzünden acı ve eziyet çektiği, ekmeğin içine öteberi karıştırıldığı, hamur ve çamur bir halde satışa çıkarıldığı yazılmıştır. Yazıda fakir halkın bu çamurla karnını doyurduğu halde, bazı kişilerin karaborsadan istedikleri kadar beyaz un ve beyaz ekmek alabildiklerine de dikkat çekilmiş; halkın düzenbazlık ve karaborsacılık gibi felaketlerin kurbanı olduğu vurgulanmıştır. Böylece gazetelerden verilen örnekler ile geçmişteki sıkıntıları bilmeden bugünün şartlarını takdir etmenin mümkün olamayacağı gözler önüne serilmiştir.

Kitabın “Elektrik Enerji Kurumları” maddesine göre; Halk Partisi iktidarı zamanında inşası düşünülen enerji kurumları arasında kısmen tamamlanabilmiş tek büyük santral Çatalağzı Elektrik Fabrikası olmuştur. Demokrat Parti iktidarında ise, inşasına devam edilen veya yeni başlanan kurumların sayısı 17 ve değeri 555 milyon lira olarak belirlenmiş, ayrıca 1954’ten itibaren 256 milyon lira değerinde 4 büyük kurumun inşası programa alınmıştır. Bu kurumlara bakacak olursak 154 K. V. luk Ereğli-İstanbul hava hattı 27.000.000 lira değerinde, 1950’den sonra başlanıp inşası tamamlanan Erzincan-Girvelik 2.516.000 lira ve Harbiye-Defne 3.631.176 lira değerinde olmuştur. 1950’den sonra başlanıp inşası devam eden kurumlara bakıldığında; Amasya-Durucasu 1.970.000 lira, Sarıyar-Barajı 241.500.000 lira, Seyhan Barajı 101.000.000 lira, Erzurum-Tortum 8.113.315 lira, Konya-Göksu 7.263.809 lira, Kayseri-Sızır 8.000.000 lira, Elâzığ-Hazar Gölü 8.898.000 lira, Eğridir-Kovada 4.095.104 lira, Maraş-Ceyhan 8.500.000 lira, Emet-Kayaköy 4.149.819 lira, Siirt-Boton 4.519.500 lira, Kütahya-Tunçbilek 42.000.000 lira, Çatalağzı santralının genişletilmesi-Zonguldak 35.993.000 lira, Soma Termik Santrali 48.000.000 lira ve toplamda 557.149.723 lira değerinde olduğu görülmüştür. 1954’ten itibaren inşası programa alınan kuruluşlara bakıldığında; Gediz-Demirköprü baraj ve santrali 96.000.000 lira, Hırfanlı baraj ve hidrolik santrali 80.000.000 lira, Almus baraj, santral ve hava hatları 30.000.000 lira, Akçay-Kemer baraj ve hava hatları 50.000.000 lira ve toplamı 256.000.000 lira olurken genel toplama bakıldığında 813.149.723 lira değerinde olduğu tespit edilmiştir.

Kitabın “Elektrik Üretimi” maddesine göre; çağdaş ekonomik düzende elektrik her şeyin temelini oluşturmuş; şehirler elektrikle aydınlatılmış, fabrikalar elektrikle işletilmiş, trenler elektrikle yürütülmüş, temizlik işleri elektrikle yapılmış ve hatta tıraş usturaları dahi elektrikle çalışmıştır. 1950’den önce Avrupa’da en az elektrik üretimi ve tüketimi yapan ülke Türkiye olmuştur. Hâlbuki elektriği olmayan bir ülkenin ne sanayi kurması ne de yüksek hayat seviyesi sağlaması mümkün olmamıştır. 1950’den itibaren hükümet, ülke ihtiyaçlarını biraz daha ferahlatacak kadar enerji sağlanmasına çaba harcamış, 1946-53 yılları arasında elektrik üretimi tahminen iki kat çoğaltılmıştır. Gelecek yıllarda üretimin bir o kadar daha

yükselmesini sağlayacak elektrik santralleri da inşa edilmeye başlanmıştır. Elektrik üretimindeki gelişmeye bakıldığında; 1946'da senelik enerji üretimi 563 milyon kilovat, 1950'de 790 milyon kilovat, 1953'te 1.170 milyon kilovat ve 1956'da 2.170 milyon kilovat olduğu görülmüştür.

Kitabın “Emekli Sandığı” maddesine göre; kamu hizmetleri arasında Emekli Sandığı'nın önemli bir konumu olmuştur. Emeklilik, maaş ömürlerini devlet hizmetinde geçirenlerin görevden çekildikten sonra geçimlerini sağlayacakları tek araçtır. Yüz binlerce ailenin geçimi ve geleceği Emekli Sandığı'na yatırılan paranın iyi işletilmesine bağlı olmuştur. Demokrat Parti iktidar sorumluluğunu üstlendiği zaman, Emekli Sandığı henüz yeni kurulmuştur. Bu yeni kurumun sermayesini işletmek ve bünyesini kuvvetlendirmek üzere ciddi çalışmalara girişilmiştir. Emekli Sandığı'nın sermaye ve gelirini katılanların aylıklarından kesilen %5'ler, daire ve kurumların aynı miktar yatırımları ve mevcut sermayenin işletilmesinden doğan kârlar oluşturmuştur. 1953 yılında Emekli Sandığı'na katılanların sayısı 270.554 ve emanetlerin sayısı 3.757 olarak tespit edilmiştir. Bir senede toplanan para 95 milyon liraya yükselmiş, mevcut paraların 276.511.000 lirası bankalara, 189.388.000 lirası borç senetlerine, 43.000.000 lirası hisse senetlerine ve 18.000.000 lirası gayrimenkullere yatırılmış ve 1953'te bu yatırımlardan elde edilen kâr 13.000.000 liraya ulaşmıştır. Gayrimenkullere yatırılan sermayenin az oluşu, kanunun sınırlayıcı hükümlerinden ileri gelmiş, fakat gayrimenkul yatırımlarının verimli bir şekilde arttırılması için gereken önlemler alınmıştır. Özellikle Ankara, Eskişehir, Bursa ve İzmir gibi ticaret ve geçiş merkezlerinde garaj, otel, sinema binaları inşa ettirmek üzere yapılan hazırlıklar tamamlanmıştır.

Kitabın “Emisyon Siyaseti” maddesine göre; İkinci Dünya Savaşı'ndan önce geçerli olan para miktarı 200 milyon lira civarında olmuştur. 1939'dan itibaren bütçe açıklarını ve ekonomik devlet kurumlarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere, kâğıt para çıkarılmasına başvurulmuştur. 1944-50 yılları arasında basılan kâğıt paralar 1 milyar liraya yaklaşmıştır. 1939-50 yılları arasında geçerli olan kâğıt paranın çıkarılması enflasyona yol açmış, piyasada mâl darlığı çekildiği bir sırada paranın bollaşması, fiyatların yükselmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda ise 1950 yılına kadar fiyatlar tahminen beş kat artmıştır. 1950 yılından itibaren bütçe açıklarını karşılamak üzere yapılan para basma işlemi durdurulmuştur. Reeskont işlemleri yalnız Toprak Mahsulleri Ofisi'ne açılan kredilere ve piyasa işlemlerine devredilmiştir. 22 Mayıs 1950'de 880 milyon lira olan para miktarı, 1954 Şubat'ında 1 milyar 413 milyona çıkmıştır. Fakat kâğıt para basımının üretime ve faaliyet hacmine göre ayarlanması, Halk Partisi iktidarı zamanında olduğu gibi enflasyona neden olmuştur. Ziraat ve sanayi üretiminin ve ithalâtın da aynı süre içinde tahminen iki kat artması fiyat dengesinde olumsuz bir ters etki uyandırmamıştır. 1948-54 yılları arasında toptan fiyat endekslerindeki yükseliş %10 civarında kalmıştır.

Kitabın “Emlak Kredisi” maddesine göre; konut darlığı, inşaatın ihtiyaçları karşılayacak bir tempo ile yürütülememesinden ileri gelen bir olay olmuştur. İnşaat faaliyeti, faiz derecesi ve kredi miktarı karşısında büyük hassasiyet göstermiş, ancak faiz derecesi düşürüldüğü ve kredi bollaştırıldığı zaman inşaatın çoğaldığı kaydedilmiştir. 1950'de görev başına gelen Demokrat Parti, ihmale uğramış dâvalardan biri olan konut sorununu önemle ele almıştır. Konut yetersizliğinden sıkıntı çeken ve işi gecekondular kurmaya götüren halkı ferahlatmak

için gereken önlemlere başvurmuştur. Orta halli ve fakir halkın uygun şartlarla arsa sahibi olabilmesi için kanunlar çıkarılmış, emlak kredisi beş kata yakın bir oranda arttırılmıştır. Kredileri büyük apartman sahiplerinin değil, aile yuvası kurmak ihtiyacında bulunanların alması sağlanmış, konut konusunda halk için gereken bütün fedakârlıklar yapılmıştır. 1953’te çıkarılan 6188 sayılı kanun, apartman ve diğer büyük inşaata açılan kredileri sınırlamış ve bu yıldan itibaren konut inşaatı için ayrılan kredileri %90 oranına kadar genişletmiştir. 1950-53 yılları arasında %5 faizle açılan kredilere bakıldığında; 1950’de 1.351 adet kredi 8.646.000 lira, 1951’de 2.872 adet kredi 17.362.000 lira, 1952’de 2.648 adet kredi 15.651.000 lira ve 1953’te 1.288 adet kredi 10.365.000 lira değerinde olmuştur. Aynı seneler içerisinde %7 faizle açılan krediler ise; 1950’de 1.286 adet kredi 5.801.000 lira, 1951’de 8.785 adet kredi 39.684.000 lira, 1952’de 12.584 adet kredi 78.351.000 lira ve 1953’te 10.782 adet kredi 85.878.000 lira olarak belirlenmiştir. Görüldüğü üzere her sene kredi açılan bina sayısı ve verilen para miktarı biraz daha artmıştır. 1950 başlangıcında, önceden açılmış emlak kredilerinin toplamı 48 milyon liradan ibaret olmuş, 1953’te bu miktar 4 buçuk katına yükselmiş ve 228 milyona çıkmıştır. Kredi miktarında kaydedilen bu önemli gelişim, inşaatı teşvik etmiş ve binlerce ailenin ev sahibi olmasını kolaylaştırmıştır.

Kitabın “Enerji Hatları” maddesine göre; inşa halindeki elektrik santrallerinden şehirlere ve sanayi bölgelerine elektrik nakletmek üzere büyük hava hatları kurulmuştur. Bu hatlardan birincisi Çatalağzı, Sarıyar ve Tunçbilek santrallerinden Bursa ve Eskişehir’e enerji nakletmiştir. Bursa ve Eskişehir’de yapılan alçaltıcı transformatör istasyonlarından bütün bir bölgeye elektrik dağıtılmış ve şebeke 1956’da tamamlanarak 18 milyon lira değerinde olmuştur. İkinci hat Çatalağzı’nda üretilen enerji ile Haydarpaşa-Ankara-Zonguldak demiryolunun elektrikleştirilmesi için kurulmuş, nakil hattı ve transformatörler 1955’te tamamlanmış, maliyeti ise 16 milyon lira olarak belirlenmiştir. Üçüncü bir hat, İzmit’te kurulan alçaltıcı transformatör istasyonundan Hereke, Darıca ve Gölcük’e elektrik nakletmiş, bu bölgedeki fabrika ve tersanelerin ihtiyaçlarını karşılamış ve Düzce, Bolu, Bartın bu şebekeden elektrik almıştır. Dördüncü hat Tunçbilek’ten Kütahya ve Afyon’a elektrik götürmüş, şehirlerin ihtiyaçlarını karşılamış ve azot sanayisine enerji sağlamıştır. Bu hattın bir kısmı 1956’da ve bir kısmı 1957’de işletmeye açılmış, maliyeti ise 16 buçuk milyon lirayı bulmuştur. Beşinci hat Soma santralinden İzmir, Manisa, Balıkesir, Edremit, Menemen, Foça, Urla, Seferihisar, Çeşme, Bergama, Dikili, Akhisar, Susurluk, Burhaniye ve Ayvalık’a elektrik götürmüş, maliyeti 19 milyon liraya ulaşmış ve 1955-1956 senelerinde tamamlanmıştır. Altıncı hat İzmir’deki alçaltıcı transformatör istasyonundan Aydın, Nazilli, Akçay, Denizli’ye elektrik; yedinci hat Gediz santralinden Manisa, Salihli, Turgutlu, Ödemiş, Kula ve Alaşehir bölgelerine enerji götürmüştür. Sekizinci hat Çanakkale, Bandırma, Erdek, Gönen, Manyas, Karacabey ve M. Kemalpaşa şehir ve kasabalarını beslemiş; dokuzuncu hat Hazer santralinden Elâzığ ve Madenlere elektrik götürmüştür. Enerji santralleri ve hatları sayesinde ülkede kömür masrafından 500-600 bin ton birikim sağlanmıştır.

Kitabın “Et Meselesi” maddesine göre; Fransa, İsviçre ve Almanya’da iyi kaliteli etin kilosu 8 ile 12 lira civarında, Türkiye’de ise et fiyatları Avrupa’dan daha ucuz olmuştur. Fakat zaman zaman etin piyasadan çekildiği, sabit fiyat üzerinden satış yapılmadığı ve sabit fiyata bağlı olmayan et türlerinin pahalandığı görülmüştür. Muhalefet partisi, bu durumu bir propaganda aracı yapmış, özellikle et ve sebze fiyatları hayat pahalılığına kanıt olarak

gösterilmiştir. Hâlbuki kendileri iktidardayken, et vurgunculuğu çok daha şiddetli olmuş, eski gazetelerde bu konuya dikkat çeken yazılar yazılmıştır. Örneğin 24 Nisan 1949 tarihli Hürriyet Gazetesi'ndeki "Belge ile Et Dağıtımı" başlıklı yazıda, piyasadaki et sıkıntısını önlemek için düşünülen çarelerden bir tanesinin belgeye bağlanmak olduğuna dikkat çekilmiştir. Yazının devamında bu güzel buluşun kimden çıktıysa tebrik edilmesi gerektiği, böyle zeki kişilere sahip olunduğu için işlerin günden güne kötüye gittiğine ve batağa sürüklendiğine, belgeyle dağıtımın nasıl bir kepezelik olduğunun ne çabuk unutulduğuna dair imalı bir anlatım yapılmıştır. 20 Nisan 1949 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde de İstanbul'daki halkın pahalılıktan et alamadığı, İzmir'de et sıkıntısının çıktığı, Balıkesir'den Yunan adalarına et kaçırılmaya başlandığı yazılmıştır. Ayrıca İstanbul'daki fiyat artışının şehrin çeşitli semtlerinde ayrı şekillerde görüldüğü, Beyoğlu semtinde koyun etinin 450-500 kuruş olduğu, halkın daha fakir olduğu semtlerde ise 400-430 kuruşa satıldığı belirtilmiştir. Bu duruma göre, en kenar semtte bile 400 kuruştan aşağı et bulmanın mümkün olmadığı, Belediye'nin yaptığı incelemelere göre birçok ailenin et alamadığı da yazıda geçen konular arasında yer almıştır. 17 Nisan 1948 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, et konusu hakkında karışıklığın hâlâ devam ettiğini, Trakya'dan kuzu getirenler kendilerinden mâl alanların yüksek fatura istediklerinden şikâyet ettiklerini, haberlere göre Ankara'da da et sıkıntısının yaşandığını, İstanbul'da Belediye'nin sabit fiyatını kimsenin dinlemediğini, yapılan son zamdan sonra kasapların koyun etini sabit fiyattan 25-30 kuruş fazlasına sattığını açıklamıştır. 15 Nisan 1949 tarihli Yeni Sabah Gazetesi'nde et sıkıntısı eleştirilmiş, son günlerde yağ fiyatlarının 7 liraya yükseldiği ve Ticaret Bakanlığı'nın bu durum karşısında seyirci kaldığını yazmıştır. Bunun dışında Perakendeci Kasaplar Cemiyeti Başkanı, koyunun 500 ve kuzunun 430 kuruşa satıldığını bildirmiştir. 14 Nisan 1949 tarihli Vatan Gazetesi'nde de et durumunun tekrar günlük bir konu halini aldığını, son 15 gün içerisinde fiyatların devamlı olarak yükseldiği ve balık fiyatlarının da arttığını söylemiştir. Buna örnek olarak da dün barbunya ve kalkan balıklarının kilosunun 5 liraya; tekir, uskumru ve kaya balıklarının 3 liraya satıldığını göstermiştir. Ticaret Ofisi'nin müdahalesinin istenilen etkiyi yapmadığı, ofisin kararsız ve aciz bir durumda olduğunu anlayan kasapların ise fiyatları istedikleri gibi yükselttiği yazılmıştır. 10 Nisan 1949 tarihli Yeni Sabah Gazetesi ise et sıkıntısının dış ticaret siyaseti ile ilgili olduğunu ve et fiyatlarının sürekli arttığını yazmıştır. Gazete toptancıların sözlerine de yer vermiş, ihracat haberinin et piyasasını alt üst ettiğini, önceden de bunun tecrübesinin yapıldığını ve bu tecrübenin acı sonucunu halkın çektiğini belirtmiştir. Halk Partisi'nin beceriksizliğinin, bugün karşılaşılan aksaklıklara bahane oluşturamayacağı söylenmiştir. Fakat Halk Partisi'nin iktidarlık döneminde geçim şartlarını kötüleştirdiği halde şimdiki durum karşısında eleştiri yapıyor olması garip karşılanmıştır. Halk Partisi döneminde vurgunculuk, karaborsa, pahalılık rekor oluşturacak kadar gelişmiş ve bugünkü şartlar ile geçmişin karşılaştırılması kabul edilemez bir durum olmuştur.

Kitabın "Etibank Elektrik Santralleri" maddesine göre; Etibank tarafından yaptırılan Sarıyar, Çatalağzı, Tunçbilek, Soma ve Hazer santrali gibi beş büyük santral yaptırılmıştır. Bu santraller tek tek incelendiğinde Sarıyar Santrali, Kuzeybatı Anadolu'nun elektrik ihtiyacını karşılamak ve Sakarya Nehri'nin taşkınlarını önlemek üzere kurulmuştur. Santrale her biri 40.000 kilovatlık iki adet türbin ve jeneratör konulmuş, bunlardan senede tahminen 380 milyon kilovat saatlik elektrik üretilmiştir. Sarıyar Barajı'nın inşaat masrafları ise 200 milyon

lirayı aşmış ve 1956 sonunda tamamlanmıştır. Çatalağzı Santrali, Halk Partisi zamanında kısmen tamamlanmış, şu an ise her biri 20.000 kilovatlık 3 adet turbo alternatör konulmuştur. Bu yeni kurumların ilâvesinden sonra senede tahminen 600 milyon kilovat saatlik enerji üretilmiştir. Çatalağzı’na yapılacak ilâve 35 milyon liraya ulaşılmış ve 1956 başında tamamlanmıştır. Tunçbilek Santrali, Kuzeybatı Anadolu’nun elektrik ihtiyacını karşılamak ve Tunçbilek madenindeki düşük kaliteli linyitleri değerlendirmek üzere kurulmuştur. İlk kurumda her biri 30.000 kilovatlık iki turbo alternatörden ibaret olan bu santralden, senede 250-300 milyon kilovat saat enerji üretmiştir. Tunçbilek Santrali, 1957 başlangıcında işletmeye açılmış ve maliyeti 42 milyon liraya ulaşmıştır. Soma Santrali, Soma’da ocak artığı linyitler ile düşük kaliteli linyitleri yakmak üzere 40.000 kilovatlık bir santral olarak kurulmuştur. İnşaat 1956’da tamamlanmış ve maliyeti 48 milyon lirayı bulmuştur. Hazer Santrali, Ergani Bakır ve Guleman Krom işletmeleri ile Elâzığ şehrinin elektrik ihtiyacını karşılamak ve Uluova ile Kuruova’nın sulanmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Başlangıçta yalnız 3.000 kilovatlık iki turbo alternatör ile kurulmuş, 1955’te açılmış ve maliyeti 8 milyon lira olarak belirlenmiştir. Ayrıca 70.000 kilovattık Gediz-Demirköprü, 100.000 kilovatlık Kızdırmak-Hırfanlı, 48.000 kilovatlık Akçay-Kemer ve 5.000 kilovattık Yeşilirmak-Elüz baraj ve santrallerinin projeleri tamamlanmıştır.

Kitabın “Etibank Üretimi ve Satışları” maddesine göre; bütün ekonomik faaliyet alanlarında olduğu gibi, maden üretimi de dört seneden beri artmıştır. Özellikle taş kömür, linyit, demir, bakır ve kükürt imraratının kayda değer bir gelişim geçirdiği görülmüştür. Halk Partisi zamanında kuruluşları kısmen tamamlanan Çatalağzı Elektrik Santrali’nin ürettiği enerji miktarı da son senelerde büyük bir artış göstermiştir. Etibank madenlerinin 1950 ve 1953 yıllarındaki üretimine bakıldığında; satılabilir taş kömür 1950’de 2.832.243 ton ve 1953’te 3.664.314 tonla %29 artmış, linyit 1950’de 746.553 ton ve 1953’te 942.321 tonla %26 artmış, krom cevheri 1950’de 165.968 ton ve 1953’te 170.000 tonla %2 artmış, demir cevheri 1950’de 220.847 ton ve 1953’te 342.192 tonla %55 artmış, bakır 1950’de 11.700 ton ve 1953’te 23.757 tonla %103 artmış, kükürt 1950’de 6.002 ton ve 1953’te 9.775 tonla %62 artmış olduğu görülmüştür. Kilovat açısından bakıldığında ise 1950’de 81.919.074 saat ve 1953’te 306.000.000 saat ile %273 oranında artış göstermiştir. Etibank satışlarının 1950 ve 1953 yıllarındaki toplamına bakıldığında da; taş kömürü iç piyasada 1950’de 76.164.038 lira ve 1953’te 102.350.000 lirayla %34 artmış, dış piyasada 1950’de 247.262 lira ve 1953’te 3.233.437 lirayla %50 artmıştır. Linyit iç piyasada 1950’de 12.342.458 lira ve 1953’te 20.000.000 lirayla %62 artış göstermiştir. Krom iç piyasada 1950’de 17.119.455 lira ve 1953’te 21.000.000 lirayla %22 artmış, dış piyasada 1950’de 17.108.480 lira ve 1953’te 20.930.000 lirayla %22 artmıştır. Demir 1950’de 2.483.966 lira ve 1953’te 4.460.000 lirayla %79’luk bir artış göstermiştir. Bakır iç piyasada 1950’de 18.588.159 lira ve 1953’te 55.100.000 lirayla %196 artmış, dış piyasada 8.588.004 lira ve 1953’te 40.000.000 lirayla %365 oranında artmıştır. Kükürt 1950’de 1.165.771 lira ve 1953’te 2.500.000 lirayla %114 oranında artış göstermiştir.

Kitabın “Fabrikalar” maddesine göre; bir ülkede fabrika bacalarından yükselen dumanlar ekonomik refahın habercisi olmuş, Türkiye’nin dört seneden beri sanayi bünyesinde geçmişte eşine rastlanmamış bir hareket meydana gelmiştir. Birçok şehirde fabrika temelleri atılmış, duvarları ve bacaları örülmüş, makineler monte edilmiş, iş hacmini genişletecek ve

refah seviyesini yükseltecek yeni kuruluşlar meydana getirilmiştir. Halk Partisi'nin iktidar döneminde kamulaştırma kararlarının, el koyma önlemlerinin, Varlık Vergisi'nin, fiyat kontrolünün ve keyfi müdahalelerin gizlenmeye mecbur ettiği sermayeler meydana çıkmıştır. Dört seneden beri biriken kazançlar seferber olmuş ve bütün ülkenin yararına olacak hizmetlerde kullanılmıştır. Böylece dört seneden beri sanayi üretim becerisi iki katına yükselmiştir. Ayrıca devlet, özel sanayiye geniş bir destekte bulunmuştur. Takip edilen ucuz faiz ve yayılmacı kredi siyaseti yeni fabrikalara sermaye yatırılmasına uygun şartlar oluşturmuştur. Dışarıdan makine ve teçhizat getirilmesi için Dış Ticaret ve Kambiyo Daireleri büyük oranda yardım etmişler, Sanayi Kalkınma Bankası da fabrikaların kurulmasında ve kredi kaynaklarının elverişliliği oranında kolaylıklar sağlamıştır. Bunun yanı sıra Ekonomik Devlet Kuruluşları'nın sermayesi veya rehberliği altında dört seneden beri kurulan veya kurulmaya başlanan birçok fabrika olmuştur. Şeker sanayisi, 11 tane yeni fabrika ile takviye edilmiş, bunlardan Adapazarı fabrikası Eylül 1953'te işletmeye açılmış; Amasya, Konya ve Kütahya fabrikaları 1954 yaz sonunda çalışmaya başlamıştır. Kayseri, Burdur, Susurluk, Erzurum, Erzincan, Malatya ve Elâzığ fabrikaları ihale edilmişlerdir. 1950'de 128.000 ton olan şeker üretimi, iki seneye varmadan 300.000 tona yaklaşmıştır. Çimento sanayisi de dev adımlarla ilerlemiş, yurdun dört bucağını saran sıkı imar hareketleri sürekli daha fazla çimentoya ihtiyaç duymuştur. 1950'de 535.000 ton olan çimento üretimi iki milyon tonu aşmış, bu durum karşısında yeni fabrikaların kurulması gerekli görülmüştür. Bartın ve Adana'da 150'şer bin ton kapasiteli; Trakya, Çanakkale, Aydın, Eskişehir, Afyon, Konya, Çorum, Kayseri, Erzurum, Elâzığ, Diyarbakır, Van, Gemlik, Balıkesir, Trabzon, Giresun, Gaziantep ve Mersin'de 85'er bin ton kapasiteli olmak üzere 20 fabrika kurulması kararlaştırılmıştır. 1953 sonunda 1.025.000 ton olan çimento üretim kapasitesi bu fabrikaların çalışmaya başlaması ile 3 milyon tona yükselmiştir. Özel dokuma fabrikaları yanında Sümerbank fabrikalarının da büyük bir gelişim geçirdiği görülmüştür. 1951'de Bakırköy fabrikası 5.797.000 metre bez ve 1000 ton pamuk ipliği, İzmir fabrikası 25 milyon metre başına ve 3.065 ton iplik, Denizli ve Erzincan fabrikaları 1.600 ton pamuk ipliği, Ereğli fabrikası 200 ton dikiş ipliği, Merinos fabrikası 505 ton yün ipliği, Diyarbakır fabrikası 1 milyon metre şayak, Taşköprü fabrikası 450 ton sicim ve 4.355.000 metre kanaviçe, Gemlik fabrikası 540 ton yapay yün, Gemlik selofan fabrikası 200 ton selofan, Gemlik karbon sülfür fabrikası 500 ton karbon sülfür, Karabük fabrikası 300.000 ton kok, 225.000 ton sinterlenmiş cevher, 18.000 ton boru, 150.000 ton hadde ürünü ve 200.000 ton ingot, İzmit fabrikası 4.000 ton ince kâğıt, 8.000 ton sarı saman kâğıdı, 12.000 ton mukavva ve oluklu mukavva, Sivas fabrikası 100.000 ton çimento yapacak yeni makine ve teçhizatla kurulmuş veya genişletilmiştir. Türkiye'nin ham maddelerini değerlendirmek ve ziraat kalkınmayı sağlamak amacıyla Karabük'te mevcut kurumlara ilâveten yeniden yapay gübre ve azot sanayisi kurulması konusu da ele alınmıştır. Murgul'da yapay gübre yapımı için sülfürik asit fabrikası ve İskenderun'da süperfosfat fabrikası kurulmuştur.

Kitabın "Faiz Derecesi" maddesine göre; faiz derecesinin yüksekliği uzun seneler boyunca Türkiye'de inşaatın ve sanayi kuruluşların gelişimine engel olmuştur. Ancak ekonomik işler yeni bir zihniyetle idare edilmeye başladıktan sonra 1951 senesinde çıkarılan 5841 sayılı kanun, kredi rejiminin üretim alanlarını uygun şartlarla besleyecek şekilde değiştirilmiştir. Bu kanunun verdiği yetkiye dayanarak hükümet faiz derecesini indirmiştir.

Bugün kredilerden alınan en fazla faiz %7 olmuş, yalnız açık kredi niteliğindeki işlemlerde faiz oranı %9’a kadar çıkmıştır. Bankaya ödenen faiz oranlarına bakıldığında; vadesiz paralar ile üç aya kadar vadeli paralara %2.50, üç aydan altı aya kadar vadeli paralara %2.75, altı aydan bir seneye kadar vadeli paraya %3, bir sene vadeli paraya %3.5, bir buçuk sene ve daha fazla vadeli paraya %4 oranında faiz eklendiği görülmüştür. Faiz derecesinin, diğer bir ifade ile para kirasının ucuzlatılması bütün ekonomik faaliyet alanlarında bir canlılık yaratmıştır. Ziraatçılar daha az sıkıntıya karşılık alet ve makine almak, taş toplatmak, akaryakıt sağlamak ve kurumlar kurmak üzere kredi bulmuşlardır. Tüccarlar, daha az masrafla stoklarını ve siparişlerini genişletmişlerdir. Sanayiciler, yeni kurdukları kurumlar için ucuz krediden faydalanmışlardır. Konut yaptıran vatandaşlar da aldıkları borç karşılığında eskisinden çok daha az bir faiz yükü altında kalmışlardır.

Kitabın “Fiyat Politikası” maddesine göre; 1950 yılından itibaren Demokrat Parti tarafından takip edilen ekonomi siyaseti muhalefetin şiddetli eleştirilerine uğramıştır. Buğdayın otuz kuruşa köylü vatandaşlardan alınması çok görülmüş, ziraatın makineleştirilmesi ise üretim için bir tehlike sayılmıştır. Karayollarının inşası ve ülkeye motorlu araç getirtilmesi bir israf olarak görülmüştür. Türkiye’yi ekonomik bakımdan donatmak üzere satın alınan makine ve malzeme, dış ticaret dengesini bozan bir tedbirsizlik olarak gösterilmiştir. Hatta pahalılık öne sürülerek ev kadınlarını tahrik edecek kadar propaganda faaliyeti ileri götürülmüştür. İyi hayat şartlarına kolay alışan insanların, geçmişi unutmaması da çok çabuk olmuştur. Geçmiş günlerin sıkıntılarını hatırlamayanlar, bugünün eleştirilerini düşünmeden benimsemişlerdir. Sonucunda ise, son zamanlarda üretimin ölçsüz oranda arttırıldığını, Ofis’in çok yüksek fiyatla satın aldığını, buğdayın dışarıya zararına satıldığını, zararın piyasaya çıkan para üzerinde etki yarattığını ve bu yüzden fiyatların yükseldiğini ileri sürmüşlerdir. Ülkedeki refah seviyesinin azaldığına dair ortaya atılan iddiaların ne dereceye kadar doğru olduğunu belirtmek üzere iki örnek gösterilmiştir. Bu örneklerden birincisine bakıldığında, 1950’den önce Türkiye’den geçen gezginler, ülkeyi köylünün yalınayak dolaştığı bir ülke olarak nitelemişlerdir. 1948 Ekonomi Kongresi’nde de her vatandaşın bir çift kunduraya sahip olması için daha uzun seneler beklemek gerektiği belirtilmiş, halkın yalnız kundura değil kefen bezi dahi sağlayamadığı günler olmuştur. Bugün ise, köylünün sağlığı, gıdası ve giyimi geçmiş ile karşılaştırılmayacak bir seviyeye ulaştığı görülmüştür. Bu gelişime rağmen, fiyatların eskisine oranla fazla yükseldiği iddia edilemez. Eski gazete koleksiyonlarına bakıldığında kahvenin 15 liraya, mevsiminden önce yetiştirilen sebzelerin 4 liraya, etin 480 kuruşa, elma ve muz gibi meyvelerin 4-6 liraya, şekerin 480-500 kuruşa, unun 120 kuruşa yükseldiğine dair haberlere rastlanmıştır. Ancak bu fiyatlar şimdi geçerli olan fiyatlarla karşılaştırıldığında gereken hüküm verilmiştir. Halk Partisi döneminde ucuz olan tek şey, köylünün alın teri olmuş, buğday on beş kuruştan 1 kuruş 66 santime kadar düştüğü halde, hükümetin etkili bir müdahalesi olmamıştır. Köyler, fizyolojik sefaletin en alt basamağında yaşamaya mahkûm edilmişler, bir taraftan vergiler ve diğer taraftan zorbalık halkın elinden bütün kazancını almıştır. Köylünün, özellikle zayıf ürün yıllarında doktor ve ilâç gibi en hayati ihtiyaçlarını karşılaması dahi zor olmuştur. Köylü kadınları ağır işten ve sağlıklı olmayan hayat şartlarından dolayı otuz yaşına gelmeden ihtiyarlamış, dişleri dökülmüş ve gözlerinin fesi kaçmıştır. Bugün buğdayın fiyatı yükseltilerek, Ofis’in zararı pahasına geçmişte alınanlardan bir kısmı köylüye iade edilirse, bunun eleştiriye davet edecek

bir hareket olup olmadığı sorulmuştur. Ofis'in birkaç yüz milyon zarara girmesini göze alarak yeni nesillerin daha iyi hayata kavuşması sağlanırsa, bütün bir tarih boyunca ürününü, hayatını ve rahatını devlete veren köylü için bunun çok olmayacağı belirtilmiştir.

Kitabın "Geçim Şartları" maddesine göre; ekonomide, kazançların ancak hayatı en sefil şartlar altında sürdürmeye yetecek seviyede ayarlanmasına "Tunç Kanunu" denmiştir. Halk Partisi döneminde, birçok ekonomik faaliyet alanına Tunç Kanunu hâkim olmuş; işçilerin, ziraat sahiplerinin ve memurların gelirleri en az geçim seviyesinde adeta dondurulmuştur. Demokrat Parti'nin en büyük hizmeti, Tunç Kanunu'nun ekonomik bünyeyi saran çemberini kırması olmuş, çalışan her insana hayatta ilerlemek imkânları açılmıştır. Serbest meslek sahiplerinin, işçilerin, memurların ve ziraat sahiplerinin hayat seviyelerini yükseltmek üzere ciddi önlemler alınmıştır. İşçilerin Gelir Vergisi rejimi sayesinde ücretlerinden daha az para kesilmesi sağlanmış, ücret sistemlerinin iş rejimine göre ayarlanmasına çalışılmıştır. İş Kanunu'nun kapsamı ve uygulanma alanı genişletilmiş, ücretlerin fiyatlara göre ayarlanması kolaylaştırılmış, işçi sigortalarının faaliyeti geliştirilmiştir. 1950-54 yılları arasında, işçi sınıfının aşağı yukarı katılım kuvveti ortalama olarak %70 oranında yükseltilmiştir. Gelir Vergisi rejimi memurlara yaklaşık %15'lik bir yararlanma sağlamıştır. Ayrıca 1953-1954 yılları arasındaki 13 aylık sürede 4 maaş tutarında ikramiye verilmesi için kanun çıkarılmış, yalnız bu iki önlem memurların aşağı yukarı katılım kuvvetini ortalama olarak %40 oranında yükseltmiştir. Kadrosuzluk yüzünden zamanında üst derece alamayan hâkimlerin, emniyet memurlarının, öğretmenlerin ve daha birçok memurların terfileri güvenceye alınmıştır. Mühendislerin ve teknik elemanların durumunu da yenileyecek önlemler hazırlanmış, kadro bakımından haksızlığa uğrayan memur bırakılmaması bir sosyal adalet prensibi olarak kabul edilmiştir. Ziraatçılar da en az geçim seviyesinde ve fizyolojik sefalet şartları altında yaşamaktan kurtarılmıştır. Eski rejimde buğday ve pamuk fiyatlarını yükseltmemek için devlet baskı yapmış, en uygun ziraat bölgelerinde pirinç ekilmesi yasaklanmıştır. Köylüden ağır vergiler alınmış, köylere okul inşası gibi ağır görevler yüklenmiştir. Ancak Demokrat Parti, ziraat sahiplerine alın terinin hakkını vermiştir.

Kitabın "Gıda Fiyatları" maddesine göre; bazı şehirlerde, iktidar hakkında yapılan eleştirilerin ağırlık merkezi pahalılık üzerinde toplanmış ve pahalılık Halk Partisi'nin ekonomi mirası olmuştur. Mevsimlik dalgalanmalar ayrı tutulursa, gıda maddeleri fiyatlarında 1950'den beri geçim şartlarını ağırlaştıracak derecede bir artış meydana gelmemiştir. Bugün pahalılığın şikâyet edilen gıda maddelerinden bazıları 1948 ve 1949 senelerine oranla daha ucuz olmuştur. Buna rağmen, muhalefet partisinin kendi eseri olan pahalılığı Demokrat Parti Hükümeti'ne yıkmak üzere yoğun bir propaganda yaptığı görülmüştür. Gerçekte ise, Demokrat Parti zamanında bazı maddeler ucuzlatılmış ve bazı maddelerin pahalılığı önlenmiştir. Sanayi fiyatlardan ve hayat pahalılığının bahsedilen paragraflarda bu konuya dair ayrıntılar verilmiştir. 1950'den önce gıda maddeleri piyasasının ne halde olduğunu gösteren yayınlardan bazılarına bakıldığında 25 Ekim 1946 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde "Gıda Maddeleri Niçin Yükseliyor?" başlıklı bir yazı çıkmıştır. Yazıda gıda maddeleri üzerinde elden ele ciroların devam ettiği, piyasa durumunun karışıklık ile nitelendirildiği yazılmıştır. Ayrıca fiyatların birdenbire fırladığı ve bu fırlayışın devamlı bir yön takip ettiği belirtilmiştir. Anadolu'dan gelen malların Haydarpaşa Garı'nda vagonlardan kapışıldığı ve dışarıya gönderildiği için piyasaya mâl çıkmadığı da söylenmiştir. Ağustos 1946'dan beri

kuru gıda maddelerinin ne kadar pahalandığını görmek için 1946 yılının Ağustos ve Ekim aylarının sonuna doğru fiyatları gösteren bir tablo hazırlanmıştır. Bu tabloya göre; yeşil mercimek Ağustos ayı sonunda 30-32 kuruşken Ekim ayı sonunda 60-65 kuruş, kuru mercimek Ağustos ayı sonunda 36-37 kuruşken Ekim ayı sonunda 60 kuruş, çalı kuru fasulye Ağustos ayı sonunda 30-32 kuruşken Ekim ayı sonunda 73 kuruş, dilmason kuru fasulye Ağustos ayı sonunda 68-70 kuruşken Ekim ayı sonunda 125 kuruş, ufak fasulye Ağustos ayı sonunda 28-29 kuruşken Ekim ayı sonunda 58-60 kuruş, taze barbunya Ağustos ayı sonunda 35-40 kuruşken Ekim ayı sonunda 80 kuruş, bakla Ağustos ayı sonunda 14-15 kuruşken Ekim ayı sonunda 30 kuruş, nohut Ağustos ayı sonunda 25 kuruşken Ekim ayı sonunda 45 kuruş ve İspanya nohudu Ağustos ayı sonunda 45-48 kuruşken Ekim ayı sonunda 80 kuruş olmuştur. 26 Ekim 1946 tarihli Vatan Gazetesi’nde yayınlanan “Ekonomi Takviminden Bir Yaprak” başlıklı makalede bu tablo ele alınmış ve ekonomi durumunun nereye gittiği sorulmuştur. Aynı tarihli Son Saat Gazetesi, economicilerin hükümet önlemlerini beğenmediklerini ve Prof. Neumark’ın Türk ekonomi siyasetini tarihte görülen en cesurane girişimlerden biri olarak nitelendirdiği yazılmıştır. Akşam Gazetesi, basma ve kaput bezinin karaborsaya geçtiğini haber vermiş, Son Telgraf Gazetesi, kömür darlığından ve karaborsa faaliyetinden bahsetmiştir. 15 Kasım 1946 tarihli Yeni Sabah Gazetesi, gıda maddeleri fiyatlarının yükseldiğini, vurgunculuk ile mücadeleyi arttırmak gerektiğini; yeşil mercimeğin 85 kuruşa, kırmızı mercimeğin 70 kuruşa, nohudun 90-95 kuruşa çıktığını, bir aylık yükseliş oranının %20 ile %50 arasında değiştiğini bildirmiştir. 3 Mayıs 1948 tarihli Tasvir Gazetesi “Pahalılık Artıyor, Yaşamak Güçleşti” başlıklı yazısında, son günlerde Ankara’da gıda maddelerinin birdenbire yükseldiğini, 530 kuruş olan yağın 630 kuruşa çıktığını, sebze fiyatlarının da pahalandığını, memur şehri olan Ankara’nın sıkıntı içine girdiğini yazmıştır. İstanbul’da da pahalılığın şimdiye kadar görülmemiş bir dereceyi bulduğu, özellikle sebze fiyatlarının uygun olmadığından bahsedilmiştir. 10 Şubat 1949 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nde “Sebze Pahalılığı Önlenemiyor” başlıklı bir yazı çıkmıştır. Bu yazıda taze baklanın kilosunun 450 ve bir baş karnabaharın 130 kuruşa verilmesi gerekirken, perakendecilerin bu fiyatlardan daha yükseğe sattıkları belirtilmiştir. Ayrıca görüştükları yetkili bir kişinin, bu durumu önlemeye imkân olmadığını bildirdiğini yazmışlardır. 5 Mart 1949 tarihli Son Saat Gazetesi’nde bu hafta genel olarak gıda maddelerinde bir yükselmenin meydana geldiğini yazmış ve fiyatları vermiştir. Verilen fiyatlara göre; dilmason fasulyenin fiyatı 110-120 kuruş, çalı 90-100 kuruş, barbunya 70-75 kuruş, pirinç vigolina 175 ve tosyanın 140 kuruştan işlem görmüştür. Bunların yanı sıra Urfa yağı 710 kuruş, zeytin yağı 280 kuruştan satılmıştır. Gıda maddeleri fiyatlarının bir türlü inmemesi ve aynı zamanda etlere yapılan zam halkın bütçesini sarstığı gibi, sağlığını da bozduğunun bir gerçek olduğundan bahsedilmiştir. 11 Mart 1949 tarihli Son Saat Gazetesi, zeytin yağı ve sabun fiyatlarının çok yükseldiğini, kış aylarında perakende satış fiyatlarında henüz bir düşüklük görülmediğini yazmıştır. Bunun yanı sıra yağ fiyatlarının yüksek oluşunun, zeytin fiyatları üzerinde de rol oynadığından, sabun fiyatlarındaki pahalılığın fakir fukarayı zor duruma düşürdüğünden de bahsedilmiştir. Son Saat Gazetesi ertesi günkü sayısında gıda maddelerinde ve sebze fiyatlarında yeni yükselişler olduğuna dikkat çekmiştir. Gazetenin verdiği haberlere göre kaşar peyniri 400 kuruştan, Urfa yağı 745 kuruştan, Turyağı 280 kuruştan satılmış ve halkın her gün fiyatların yeni bir yükseliş kaydetmesinden üzüntü duyduğunu yazmıştır. 16 Mart 1949 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nde pahalılığa dair 10 yıllık rakamlar karşılaştırıldığında, bu yıl pahalılık rekorunun kırılacağından

bahsedilmiştir. En fazla yükselişin erzak ve tahılda %521, hayvani gıda maddelerinde %533, bitkisel gıda maddelerinde %516 ve bitkisel ham maddelerde %588 olduğu görülmüştür. 17 Mart 1949 tarihli Vatan Gazetesi, belli başlı ihtiyaç maddelerinin dört beş kat veya daha fazla pahalı olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca hükümet en az geçim sınırını günde 1 lira olarak tespit etmiş ve Meclis Komisyonu ise bunu 1,5 liraya çıkarmış, fakat milletvekillerinin gayet iyi bildiği gibi ülkede 1,5 liraya geçinmenin imkânsız olduğu yazılmıştır. 14 Nisan 1949 tarihli Vatan Gazetesi, Ticaret ve Sanayi Odası'nın hazırladığı yeni endeksleri yayınlamıştır. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yayınlanan geçen ayın endeksine göre hayat pahalılığının bir yıl içinde %20 arttığı görülmüş, bu artışın özellikle gıda maddelerinde göze çarptığı da gazete de yer almıştır. Konuya örnek verilmesi açısından bu maddelerden birkaç tanesinin 1948 ve 1949 yıllarının Nisan ayındaki fiyatları ile karşılaştırılmıştır. Buna göre; ekmek 1948'de 29 kuruşken 1949'da 39 kuruş, koyun eti 1948'de 248 kuruşken 1949'da 370 kuruş, Urfa yağı 1948'de 590 kuruşken 1949'da 690 kuruş, Trabzon yağı 1948'de 540 kuruşken 1949'da 590 kuruş, zeytin yağı 1948'de 240 kuruşken 1949'da 265 kuruş, sabun 1948'de 130-185 kuruşken 1949'da 165-200 kuruş, zeytin 1948'de 125-175 kuruşken 1949'da 120-180 kuruş, patates 1948'de 35 kuruşken 1949'da 50 kuruş, dilmason fasulye 1948'de 120 kuruşken 1949'da da 120 kuruş, pırasa 1948'de 20 kuruşken 1949'da 45 kuruş, havuç 1948'de 25 kuruşken 1949'da 60 kuruş, kereviz 1948'de 30 kuruşken 1949'da 75 kuruş ve ıspanağın 1948'de 45 kuruşken 1949'da 55 kuruş olduğu görülmüştür. 19 Mayıs 1949 tarihli Vatan Gazetesi, peynir ve yağ fiyatlarındaki yükselişten bahsetmiş, hayvan ürünlerinin geçen seneye göre %30 oranında pahalı olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca geçen mevsim toptan tenekesi 18-20 lira olan taze peynirin bu sene 34-36 lira arasında olduğu, kaşar peynirinin geçen sene toptan 260-270 kuruşken bu sene 360-370 kuruş olduğu, sade yağın ise daha nazik bir durumda olduğu, Urfa'dan ilk gelen bir kamyonluk parti yağın 7 liradan işlem gördüğü de gazetede bahsedilen konular arasında olmuştur. 14 Eylül 1949 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde kahve fiyatlarına dikkat çekilmiş, son senelerde kahve fiyatlarının alabildiğine yükselmeye devam ettiği, dün kahve fiyatının 10-11 lira arasındayken bu fiyatın taşra da 14-15 lirayı bulduğu yazılmıştır. Gazetelerden verilen bu örnekler, fiyatların 1950'den önce nasıl bir yön takip ettiğini gözler önüne sermiştir. Gazetelerin o zamanki ve bugünkü yayını arasında büyük fark olmuş, 1950-1954 yılları arasında fiyat yükselişleri hiçbir zaman 1939-1949 yılları arasında olduğu kadar hızlı bir tempo takip etmemiştir. 1942, 1947 ve 1949 yıllarında birçok fiyatların yalnız bir ay içinde kaydettikleri yükseliş, dört seneden beri meydana gelen fiyat değişikliklerinden fazla olmuştur.

Kitabın "Göçmenler" maddesine göre; millî sınırlarımız dışında kalmış milyonlarca Türk olduğu bilinmekte; ekonomi, siyasî ve sosyal zorunluluklar zaman zaman yabancı ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlarını anavatanına gelip yerleşmeye sevk etmiştir. 1950 yazından itibaren, Trakya sınırından geçen göçmen sayısı birdenbire artmış, 1950-53 yılları arasında, çoğunluğu Bulgaristan'dan olmak üzere 137 bin göçmen gelmiştir. Türk halkı ve hükümeti göçmenlere büyük bir misafirperverlik göstermiştir. Göçmenlerin geçimi, yerleşimi ve üretici duruma geçmeleri için bütün imkânlar kullanılmıştır. 1950-54 yılları arasında köy tipi 19.959, şehir tipi 8.811 konut yaptırılmış ve ayrıca 1.185 tane hazır ev verilmiş ve ziraatçı göçmen nüfusuna toprak dağıtılmıştır. 1951-53 yılları arasında göçmenlere dağıtılan toprakları gösteren tablo incelendiğinde; 1951'de 3.663 aileye 200.137.704 metrekare,

1952'de 2.321 aileye 112.329.509 metrekare ve 1953'te 2.207 aileye 145.309.573 metrekare toprak dağıtıldığı görülmüştür.

Kitabın "Yapay Gübreleme" maddesine göre; 1952 yılından beri Ziraat Bakanlığı'nın bu konudaki faaliyetleri iki yönden yürüttüğü görülmüştür. Bunlardan birincisi çeşitli istasyonlarda bölge özelliği sunulan ziraat ürünleri üzerinde, hangi çeşit kimyevî gübrelerin kullanılmasının daha verimli olacağını belirlemek için araştırma ve denemeler yapılmıştır. İkinci olarak bu araştırma ve denemelerin doğru sonuçlarını çiftçilere gösterebilmek için, 1952'de 16 şehrin 577 köyünde, 1953'te 38 şehrin 2.300 köyünde gösteriler yapılmıştır. 1954 yılına gelindiğinde ise ilk olarak kimyevî gübre araştırma ve denemelerine iklim, toprak ve bitki örtüsü bakımından özellik belirten bölgelerdeki istasyonlarda Ziraat Bakanlığı'nın ilgili uzmanlarınca hazırlanan çalışma plânına göre yer verilmiştir. İkincisi şehirlerde yapılan kimyevî gübre gösterilerinin sayısı arttırılmış ve deneme istasyonlarının sonuçlarından faydalanılarak ve toprak analizlerine uyularak bu gösteriler daha bilgili bir şekilde ele alınmıştır.

Kitabın "Gümrükler Rejimi" maddesine göre; 21 Nisan 1952 tarihinde İngiltere'de Turquay şehrinde dünya ticaretinin %90'ını ellerinde tutan ülkeler arasında imzalanan Genel Gümrük Anlaşması'na Türkiye de katılmıştır. Bu anlaşma gereğince, sözleşmede taraflar birbirlerine en fazla ulaşılmaya uygun ülke işlemi yapmayı garanti etmişlerdir. En fazla ulaşılmaya uygun ülke şartı, Türk mallarını yabancı piyasalara en az miktar gümrük resmi ödeyerek sokulmasına imkân hazırlamıştır. Türk mallarının en uygun gümrük şartları altında dış pazarlara sevk edilebilmesi, millî ekonomi bakımından yararlar kazandırmıştır. Turquay Anlaşması gereğince Amerika, Kanada, Belçika, Hollanda, Fransa, İngiltere, Çekoslovakya, Norveç, İsveç Danimarka, Avusturya, Avustralya, Yeni Zelanda-Güney Afrika ve daha başka ülkeler Türk tütünlerinden, sultaniye tipi üzümünden, incirlerden, fındıklardan, afyon ve meyan kökünden, ham pamuk, yağlı tohumlar, küspe, deriler, yumurta, tiftik, bakliyat, fıstık, ceviz ve palamuttan aldıkları vergileri indirmişler veya mevcut uygulamalardan bağışlanmayı sabitleştirmişlerdir. Türkiye de bu ayrıcalıklara karşılık, rekabetinden yerli üretimin zarar görmeyeceği bazı malların gümrük resmini indirmiştir. Bu indirmelere rağmen gümrüklerden alınan paranın toplamında herhangi bir azalış meydana gelmediğini göstermek için 1951 ve 1952 yıllarına ait bir tablo hazırlanmıştır. Tabloya göre; gümrük resmi toplamı 1951'de 160 milyon lira ve 1952'de 192 milyon lira olmuş, ithalat işlem vergisi toplamı 1951'de 164 milyon lira ve 1952'de 207 milyon lira olduğu görülmüştür. Hükümet, son dört senede yapılan temel incelemeler sonucunda modern bir Gümrük Tarife Kanunu hazırlamıştır. 1929'da çıkarılan eski kanun yalnız bir temele dayanmış, yeni kanun gümrük resmini değer temeline göre ayarlamıştır. Bu şekilde, gümrüklerden toplanan paranın daha verimli olacağı ve 60-70 milyon lira fazla gelir getireceği hesaplanmıştır. Yeni kanunun diğer bir faydası da milli sanayiye koruyacak hükümler koyması olmuş, aynı zamanda ilgililerin ve uygulayanların işlerini kolaylaştırmış ve uygulamada meydana çıkan birçok ayrılığı önlemiştir.

Kitabın "Güvenlik Konseyi" maddesine göre; Birleşmiş Milletler Örgütü'nde, dünya barış ve güvenliğinin korunmasından sorumlu bulunan organ, Güvenlik Konseyi olmuştur. Güvenlik Konseyi, sınırlı sayıda devletin katıldığı bir kuruluş olmuş, 1950-1952 yıllarında konseyin 6 geçici üyelerin içinde Türkiye de yer almıştır. 1952'de süresi biterek konseyden çıkan Türkiye, 5 Ekim 1953'te yapılan seçimleri kazanarak tekrar aynı konumu almıştır. Bir

ülkenin Birleşmiş Milletler Örgütü'nde iki önemli konseye birden seçilmesi, pek nadir görülen durumlardan olmuştur. Türkiye ekonomik ve sosyal konseyde üye bulunmasına ve Güvenlik Konseyi'ndeki süresini pek kısa bir zaman önce tamamlamış olmasına rağmen, çoğunluk devletlerin arzu ettikleri önemli bir konumu ikinci defa olarak elde etmiştir. Dış siyasetinde Türkiye'nin hak ve adalet prensiplerine sadakati bir gelenek haline getirmesi, genel bir güven kazanmasını ve dünya güvenliğinde söz sahibi, sayılı devletler arasında yer almasını sağlamıştır.

Kitabın "Halk Eğitimi" maddesine göre; Halk eğitimi, bütün medeni ülkelerde ilgi toplayan bir konu olarak yer almıştır. Mesleğinde ilerlemek, yeni meslek tutmak ve bilgisini arttırmak isteyen pek çok kimsenin bu imkânı ancak "Halk Eğitimi" ile uğraşan kurumlar sayesinde sağlaması mümkün olmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı'nın bu alandaki faaliyeti ile meşgul bulunan örgütler; Akşam Kız Sanat Okulları, Akşam Erkek Sanat Okulları, Kadın ve Erkek Gezici Köy Kursları, Sabit İlçe Meslek Kursları, Halk Meslek Kursları, Ticaret Liseleri Akşam Kursları olarak belirlenmiştir. Şehirlerde yapılan bir genelge ile şehir, kasaba ve köylerde okuma bilmeyen ve hayata gerekli bilgileri edinmek isteyen vatandaşlar için mümkün olduğu kadar fazla halk dershanesi açılması bildirilmiştir. Amerika'dan bir mütehassıs getirilerek halk eğitimi meseleleri tetkik ettirilmiştir. Bütün şehir ve kurumların katılmasıyla bu konuya dair bir seminer düzenlenmiş, Halkevleri binalarının birer halk eğitimi merkezi haline getirilmesi kararlaştırılmış ve 1954 bütçesinde bu işler için ödenek verilmiştir.

Kitabın "Halkevleri" maddesine göre; Halkevleri ve Halk Odaları, Halk Partisi'ne sosyal alanda yardım etmek üzere kurulan bir örgüt olmuştur. Sanat, kültür, spor ve diğer konularda gösterecekleri faaliyet sonucunda Halkevlerinin o zamanki iktidar yararına bir hava yaratacakları düşünülmüştür. Yabancı ülkelerde de siyasî partilerin aynı nitelikteki kuruluşlar aracılığıyla halkın içine girmeye çalıştıkları görülmüştür. Fakat yabancı ülkelerdeki partiler, bu türden girişimleri kendi malî kaynaklarından beslemişlerdir. Halk Partisi ise, Halkevleri için yaptığı masrafları devletin kesesinden ödemiştir. Vergi yükümlülerinin alın terini kendi siyasî propagandasında kullanmaya bir siyasî partinin hakkı yoktur. Okul, hastane, yol ihtiyaçlarını ihmal ederek, hükümet partisinin vergi gelirlerini kendi amaçlarına harcaması, hukuka aykırı bir hareket olarak görülmüştür. İktidar partinin amaçlarına kullanılarak elde edilen çıkarlar, elde edilmiş hakların kaynağını oluşturmamıştır. Kanuna göre, bu ilkeye dayanarak Halkevlerine ait gayrimenkulleri gerçek sahibine yani millete iade etmiştir. Binalardan bir kısmında Türk Ocakları kurulmuş, bir kısmı okul veya daire haline getirilmiş, bir kısmı da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılmıştır.

Kitabın "Dış Siyasetimiz" maddesine göre; 1950-1954 yılları arası, dış siyaset tarihinin en etkin dönemi olmuş, bu dönemde devlet adamlarının dışarıyla temasları büyük bir yoğunluk kazanmıştır. Türkiye, Atlantik Paktı'na girmiş ve ortak savunma sisteminde en seçkin konumda yer almıştır. Türkiye, Güvenlik Konseyi'ne tekrar seçilmiş, Birleşmiş Milletler Örgütü'nde ve Avrupa Konseyi'nde Türk temsilcileri etkin bir rol oynamışlardır. İslâm dünyası ile Türkiye arasındaki dostluk ve iş birliği kuvvetlenmiş; Avrupa, Amerika ve İslâm devletlerinden bütün tanınmış siyasî kişiler, diplomatlar ve kumandanlar en az bir defa Türkiye'yi ziyaret etmişlerdir. Filistin, Süveyş, Kore ve silahsızlanma konularında dışişlerimiz sağlam çalışmalarla takdir ve ilgi toplamıştır. En önemli konularda, Türk dışişlerinin fikirlerini sormak bir adet halini almıştır. Başbakan Adnan Menderes'in İngiltere,

Yunanistan ve Fransa’ya yaptığı geziler, Türkiye’ye siyaset alanında büyük yararlar sağlamıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Amerika’ya yaptığı gezi ise, milli çıkarlarımıza eşsiz bir hizmet oluşturmuş, bütün bu ülkeye Türkiye’yi ve Türklüğü tanıtmak fırsatı elde edilmiştir. Cumhurbaşkanı’nın sevimli ve onurlu kişiliği, kendisini gören kişilere aşladığı güven ve hafızalara yerleştirdiği kısa ve öz sözleri, bütün kalpleri çekmiştir. Üç sene önce, eski Amerika Dışişleri Bakanlarından bir kişinin idaresinde yayınlanan kitapta, eğer Türkiye hakkında biraz daha geniş bilgi sahibi olunsaydı, hakkındaki kararlarımıza uygun bir yön verilebileceğini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra Türkiye’nin Atatürk gibi parlak ve enerjik bir kişi tarafından kurulduğunu, ülkenin geniş kısmının çöl olduğunu, uzun zaman diktatörlükle idare edildiğini ve bu diktatörlüğün 1950 seçimlerinde her nasılsa yıkıldığını bildiklerini söylemişlerdir. Bir sene önce ise Türkiye’nin, Amerika’da ilkökul kompozisyon ödevlerine konu oluşturacak kadar tanınmış ve cazip bir ülke haline geldiği gözlemlenmiştir. Florida okullarında öğrencinin yazdığı ödevlerden alınan birkaç satıra bakıldığında Türk hükümetini sevdiğini belirten sözler olduğu görülmüştür. Yazıda, Türk hükümetini sevme sebebi olarak halka özgürlük ve seçim serbestliğinin verilmesi, kahraman bir millet olmaları, tehlikeli zamanlarda Amerika’ya yardım edecek olmaları, Amerika ile ticaret yapılması ve Kore’ye asker göndermeleri, çocukları okutmak için yeni okullar yapmalarından dolayı sevildiği belirtilmiştir. Aktarılan iki yazı arasındaki zihniyet farkına bakıldığında, üç sene önce Türkiye devlet adamlarının bile tanımadığı bir ülke olan Türkiye; bugün yabancı milletlere bağlı ilkökul öğrencilerinin bile bildiği ve sevdiği bir ülke olmuştur.

Kitabın “Harita Genel Müdürlüğü” maddesine göre; Harita Genel Müdürlüğü’nün çalışmaları, batı ülkelerindeki gibi kuruluşlarla karşılaştırılabilecek yüksek bir teknik seviyeye erişmiştir. Türkiye’de en modern yöntemlerle harita çıkarılmaya başlanmış, son iki senede yeterli miktarda fotogrametri aletleri getirilmiş ve 1952’de yeni bir harita matbaası kurulmuştur. 1953’te Harita Genel Müdürlüğü, Bayındırlık Bakanlığı ve Orman İdaresi ile ortaklaşa çalışarak ülkenin 45.000 kilometre kare ana haritasını hazırlamış, 2.500 kilometrelik yol haritası yapmış ve 460.000 hektarlık sulama haritasını plâna almıştır. Ankara’nın yeni imar plânına esas olacak büyük ölçekli harita da tamamlanmıştır. Türkiye’nin ekonomik kalkınmasında haritanın önemini takdir eden Demokrat Parti, bu işi de bütün kuvvetiyle ele almış ve sağlam eserler meydana getirmiştir.

Kitabın “Hastaneler” maddesine göre; 1950 senesinde Demokrat Parti, hastaneleri perişan bir halde bulmuştur. Ülkede yeterli hastane olmadığı, bunlara yeterli ödenek verilmediği ve birçok ihtiyaçlarının karşılanmadığı tespit edilmiştir. 1954 senesine kadar, özel idarelere bağlı olan 50 hastane Sağlık Bakanlığı’na geçirilmiş, yatak sayısı arttırılmış, sağlık kurumlarına gerekli ödenek verilmiş ve hastanelerin eksiklikleri imkân oranında tamamlanmıştır. 1950 ve 1953 yıllarındaki sağlık hizmetleri ödeneğine bakıldığında; sağlık bütçesi 1950’de 60.615.552 lirayken 1953’te 114.062.789 lira, hastane ödenekleri 1950’de 14.385.410 lirayken 1953’te 27.385.410 lira olduğu görülmüştür. 1950-53 yılları arasındaki sağlık kurumlarının sayısına bakıldığında Devlet ve Numune Hastaneleri 1950’de 39, 1951’de 44, 1952’de 45, 1953’te 48; Doğum ve Çocuk Bakımevleri 1950’de 16, 1951’de 16, 1952’de 19, 1953’te 20; Verem Hastaneleri ve Pavyonları 1950’de 7, 1951’de 42, 1952’de 53, 1953’te 63, Sağlık Merkezleri 1950’de 16, 1951’de 36, 1952’de 90, 1953’te 120; Trahom Hastaneleri 1950’de 16, 1951’de 16, 1952’de 17, 1953’te 20 olarak belirlenmiş ve sağlık kurumlarının

toplamı 1950’de 94, 1951’de 154, 1952’de 224 ve 1953’te 271 olduğu görülmüştür. 1951-53 yılları arasında özel idarelerden Sağlık Bakanlığı’na geçen hastanelerin sayısı 1951’de 3 adet, 1952’de 1 adet ve 1953’te 47 adet olarak belirlenmiştir. Belirtilen bu sayılara göre 1954’e kadar, Sağlık Bakanlığı emrindeki Devlet ve Numune Hastanelerinin sayısı 9 tane artmış, özel idarelere ait 51 hastanenin masrafları ve idaresi genel bütçe hizmetlerinden karşılanmış, 4 tane Doğum ve Çocuk Bakımevi, 56 tane Verem Hastane ve Pavyonu açılmış, 104 yeni Sağlık Merkezi meydana getirilmiş ve 4 yeni Trahom Hastanesi kurulmuştur. Devlet ve Numune Hastaneleri, Doğum ve Çocuk Bakımevleri, Verem Hastaneleri ve Pavyonları, Sağlık Merkezi ve Trahom hastanelerindeki yatak sayısı da eskisinin iki katına çıkmış, bu sayılar 1950-53 yılları arasında şöyle gösterilmiştir: 1950’de 9.111, 1951’de 13.672, 1952’de 16.653, 1953’te 18.638 yatak sayısı bulunmaktadır.

Kitabın “Hastalıklara Karşı Mücadele” maddesine göre; belli başlı hastalıkların sağlık bünyesinde yaptıkları hasar yavaş yavaş azalmaya başlamış; doktor, hemşire, hasta bakıcı, sağlık memuru kadroları genişlemiştir. Yeni hastaneler, doğumevleri, sağlık merkezleri kurulmuş; aşılanan, sağlık kontrolü yapılan ve tedavi gören vatandaşların sayısı çoğalmış, ülkede ilaç fabrikaları kurulmuş ve dışarıdan bol ilaç getirtilmiştir. Sıtma mücadelesinde 1950’de sağlık kontrolü yapılan vatandaş sayısı 455.524 olmuş, bunlardan %7,1’inde büyük bulunmuştur. 1953’te sağlık kontrolü yapılan; 4.898.810 vatandaştan yalnız 1,4’ünde aynı arızaya rastlanmıştır. Gerek sağlık kontrolü sırasında ve gerek hastalık oranındaki fark, mücadelenin kazandırdığı sonuç hakkında açık bir yeterlilik göstermiştir. Trahom mücadelesi de başarılı bir yön takip etmiş, Trahom hastanelerinin sayısı 16’dan 20’ye çıkmıştır. Trahomlu oranı, dört senede %43’ten %32’ye düşmüş, Trahoma bağlı körlük oranı da %33’ten %24’e inmiştir. En önemli sonuç, verem mücadelesinde elde edilmiş, verem aşısı uygulaması 1950’den sonra hızlandırılmıştır. 1950’de yalnız 70 bin kişi B.C.G. aşısı olmuşken, 1953’ün ilk on ayında bu miktar 904 bine çıkmıştır. 1950’de yalnız 7 verem hastane ve pavyonu ile 8 dispanser varken, 1953’te hastane ve pavyonların sayısı 63’e ve dispanserlerin sayısı 40’a yükselmiştir. Frengili hastaların tedavisi de önemle çalışılan konulardan biri olmuş, hastalığa fazla rastlanan bölgelerde yeni dispanserler açılmış, hastalığa yakalananların ve hastaların sayısı gittikçe azalmıştır. 1949’da bu hastalığa yakalananların sayısı 11.780 iken bu miktar 1952’de 8.016’ya düşmüş, aynı tarihler arasında mevcut hasta sayısı da 107 binden 76 bine inmiştir.

Kitabın “Havayolları” maddesine göre; 1950 senesinde çoğunlukla fen kurumlardan yoksun ve yalnız yaz mevsimlerinde işleyen 23 havaalanı vardı. 1951-1953 yılları arasında yeniden 9 şehir ve kasabaya hava seferleri açılmış, İzmir-Atina ve Adana-Kıbrıs arasında da tekrar uçak işletilmiştir. 1950’de, Havayolları İdaresi’nin 32 tane C-47 tipi çift motorlu ve 8 tane küçük Domini tipi uçağı vardı ve üç seneden beri küçük Domini uçakları sürelerini tamamladıklarından servisten kaldırılmıştır. C-47 uçaklarının sayısı ise 27’ye inmiş, Havayolları İdaresi önümüzdeki sene küçük ve büyük tipten yeni uçaklar getirtmek üzere incelemeler yapmıştır. Havayollarının kadrosu, 1950’de 55 tanesi maaşlı, 7 tanesi bareme bağlı ücretli ve 622 tanesi barem dışı ücretli olmak üzere 684 kişiden oluşmuştur. 1954’e kadar 597 kişi barem dışı olarak göreve alınmış ve personel kadrosu 1.281 kişiye yükselmiştir. 1950’de havayollarında seyahat edenlerin sayısı 86.331, bu yolcuların bilet ücretleri toplam 4 milyon liradan biraz fazla olmuştur. 1953’te yolcu sayısı 200 bini ve bilet

gelirleri toplam 9,6 milyon lirayı aşmıştır. Yolcu uçaklarının kat ettikleri kilometre miktarı da 2.847.814’den 5.149.475’e çıkmıştır, idarenin şebeke kilometresi de 1950’de 12.160 km iken 1953’te 15.112 km’yi bulmuştur. Dört senede havayollarının posta, gazete ve yük nakliyatı da iki katından fazla artmıştır. Havayollarında halkın ve yolcuların özellikle titizlik gösterdikleri nokta güvenlik olmuştur. 15 senelik bir gidiş geliş süresi sırasında taşınan yolcu sayısı ile kazalar arasındaki oran milyonda 34 olarak belirlenmiş, bu oran diğer nakil araçlarındaki kazalardan daha düşük olmuştur.

Kitabın “Havaalanları” maddesine göre; 1950-1954 yıllarında İstanbul’da Yeşilköy, Ankara’da Esenboğa ve Adana havaalanları uluslararası standartlara göre inşa edilmiştir. Bu şekilde Türkiye, büyük uçakların gece ve gündüz inip kalkabileceği ve uzun seferlerde ulaşım hizmeti görebilecek üç önemli havaalanı kazanmıştır. Ayrıca İzmir, Konya, Afyon, Elâzığ, Diyarbakır, Erzurum ve Sivas havaalanlarında güvenlik ve ışık düzeni ile fen kurumları meydana getirilmiştir. Bu meydanlarda yaz ve kış iç seferlerin kolaylık ve düzen ile yapılması imkân dairesine girmiştir. Dört senede isimleri bahsedilen havaalanlarına 40 milyon lira harcanmıştır. 45 milyon liralık keşif projesi olan 10 yeni meydanın 1954’ten itibaren inşasına başlamak üzere hazırlıklar yapılmış, ayrıca NATO tarafından inşaat bedeli 160 milyon lira tutan 9 havaalanı meydana getirilmiştir.

Kitabın “Hayat Pahalılığı” maddesine göre; Türkiye’de pahalılık akışı 1939’da başlamış, İkinci Dünya Savaşı’nın patlak verdiği tarihten 1949 sonuna kadar toptan fiyatları beş kat yükselmiştir. 1938’de 100 itibar edilen fiyat endeksleri, 1950’de 503’ü bulmuştur. Bugün genel şikâyete sebep olan pahalılık, gerçekte yakın geçmişte takip edilen ekonomi siyasetinin mirası olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılan enflasyon ve Yedi Eylül kararları ile değerden düşürülen Türk parası, pahalılığın yapısal bir nitelik almasına zemin hazırlamıştır. 22 Mayıs 1950’de yetkili konuma geçen Demokrat Parti, eski günlerin ucuzluğuna dönmek imkânsızlığı ile karşı karşıya kalmıştır. Hükümetin fiyat siyaseti, özellikle iki nokta üzerinde yoğunluk kazanmıştır. Bunlardan birincisi 12 yıldan beri devamlı bir şekilde yükselerek beş kat artmış olan fiyatlara imkân oranında istikrar kazandırmak olmuştur. İkincisi ise milli geliri ve halkın satın alma kabiliyetini yükselterek, geçim şartlarını geçerli fiyat seviyesine uydurmak olarak belirlenmiştir. Fiyatlara imkân oranında istikrar kazandırmaya yönelik siyasetin sonuçsuz kalmadığı görülmüş, 1948 yılını 100 itibar eden toptan fiyat endeksleri, 1950-1953 yılları arasında 97’den 108’e çıkmıştır. Aradaki yükseliş oranı, 11 puandan ibaret olmuştur. Yakın geçmişte fiyatların 12 senede %503 yükseldiği bir ülke hesabına, pahalılığı takiben dört yılda %11 oranını geçmemesi, kötü bir sonuç sayılmamıştır. 1950-1953 yıllarında diğer ülkelerdeki fiyat hareketleri Türkiye ile karşılaştırıldığında, çıkan sonuç yararımıza olmuştur. 1948 yılını 100 itibar eden toptan fiyat endeksleri, 1950-1953 yılları arasında Almanya’da 94’den 112’ye, Amerika’da 99’dan 106’ya, Fransa’da 108’den 13’ye, İngiltere’de 120’den 146’ya, İtalya’da 90’dan 97’ye çıkmıştır. Türkiye’de endeksin 97’den 108’e çıkmış bulunması, pahalılık akışının çoğu ülkelerden daha hafif kaldığını göstermiştir. Türkiye’de millî gelir seviyesinin ve satın alma yeteneğinin kaydettiği gelişim ise fiyat hareketlerinin çok üstünde olmuş, toptan fiyatların %11 artmasına karşılık milli gelir tahminen %50 yükselmiştir. Gelirlerin fiyatlardan fazla artması, genel refahın çoğaldığını ve geçim şartlarının geliştiğini gösteren bir işaret olmuştur. Pahalılık meselesi, bir siyasî propaganda konusu haline gelmiş, geçmiş günlere ait ucuzluk

hatırlatılmış, bugünkü fiyat seviyesi siyaset alanında kötü yönde kullanılmaya çalışılmıştır. Fiyat meselesi ile ilgili eleştiriler hakkında değer hükmü verirken, eski ve yeni iktidarların icraat ve sorumluluklarını bir tür bölünemeyen mallar gibi beraber incelenmemesi gerekir. 1939-1950 yılları arasında fiyatların ne oranda yükseldiği hatırlanarak, eski iktidarın hissesini eski iktidara, 1950-1953 yılları arasında fiyat ve gelirlerin ne oranda arttığını göz önünde tutarak yeni iktidarın hissesini yeni iktidara verilmelidir.

Kitabın “Hayvancılık” maddesine göre; Ziraat gibi, hayvan yetiştiriciliği de Türk ekonomisinde önem kazanan bir konu olmuş, 1950-1954 yılları arasında hayvan mevcudu artış göstermiştir. Buna göre 1950-52 yılları arasındaki hayvan sayısına bakıldığında; 1950’de 55.773.179 adet, 1951’de 60.618.369 adet, 1952’de 62.445.029 adet olduğu görülmüştür. Koyun, keçi, tiftikte %2 artış, deve de %6-7 azalış, sığır grubunda %3-5 artış olduğu gözlemlenmiştir. Hayvan ürünlerinde de açık bir gelişim görülmüş ve 1950-53 yılları arasında bakıldığında; et 1950’de 88.760 ton, 1951’de 98.222 ton, 1952’de 107.726 ton iken 1953 yılına ait bir oran verilmemiştir. Süt 1950’de 3.172.732 ton, 1951’de 3.345.106 ton, 1952’de 3.484.949 ton iken 1953 yılına ait bir oran bulunmamıştır. Yapağı 1950’de 30.491 ton, 1951’de 38.080 ton, 1952’de 35.325 ton, 1953’te 36.916 ton; tiftik 1950’de 5.845 ton, 1951’de 6.779 ton, 1952’de 7.458 ton, 1953’te 9.506 ton; kıl 1950’de 8.094 ton, 1951’de 9.310 ton, 1952’de 9.541 ton, 1953’te 9.280 ton olduğu görülmüştür. Büyük baş deri adet olarak 1950’de 1.019.000 ton, 1951’de 966.000 ton, 1952’de 701.000 ton iken 1953’te oran belirtilmemiş; küçük baş deri adet olarak 1950’de 9.436.000 ton, 1951’de 7.160.000 ton, 1952’de 5.094.000 ton iken 1953’e ait bir oran gösterilmemiştir. Ziraat Bakanlığı hayvan hastalıklarıyla da mücadeleye önem vermiş, 1950-1953 yılları arasında aşılanan ve ilaçlanan hayvan sayısında açık farklar görülmüştür. Konuya dair ayrıntılı bilgiler verilmesi açısından 1950-53 yılları arasında gösteren bir tablo hazırlanmıştır. Buna göre koruyucu aşılamalar 1950’de 6.618.947, 1951’de 8.596.681, 1952’de 6.484.434, 1953’te 7.756.639; hastalık çıkan yerlerde yapılan aşılamalar 1950’de 2.603.607, 1951’de 2.816.091, 1952’de 2.986.188, 1953’e ait bir rakam verilmemiştir. Koruyucu ilaçlamalar 1950’de 2.067.497, 1951’de 884.154, 1952’de 2.800.000 ve 1953’te 9.429.674; hastalık çıkan yerlerde yapılan ilaçlamalar 1950’de 358.805, 1951’de 449.107, 1952’de 380.791 olmuş ancak 1953’e ait bir rakam verilmemiştir. Ziraat Bakanlığı’nda hayvan sağlığı ile uğraşan 5 enstitü, 5 laboratuvar, 4 aşı üretim laboratuvarı, 12 hayvan hastanesi ve dispanseri yer almıştır. Ayrıca 4 hastane ve dispanser inşa edilmiş; her sene milyonlarca hayvanın tedavisine yetecek kadar aşı, serum, biyolojik M. ve distofajin üretilmiştir. Hayvanların iyileştirilmesi ve üretim işleri ile uğraşan 7 çiftlik, 5 inekhane, 11 aygır deposu, 1 merinos çiftliği, 1 koç deposu, 63 boğa bakım ve aşım durağı ve 11 boğa yetiştirme istasyonu vardır. 1954’te bir Zootečni Enstitüsü ile 2 inekhane daha faaliyete başlamıştır. Bu kuruluşlar 1950-1954 yılları arasında damızlık olarak 1.078 at, 2.231 boğa, 11.056 koç, koyun, erkek koyun ve erkek keçi dağıtmışlardır. Yapay tohumlama şeklinde yapılan üretmelere de hız verilmiş, ayrıca 1951-1953 yıllarında çeşitli sergilerde dağıtılmak üzere şehirler emrine ikramiye ödeneği olarak 400 bin lira gönderilmiştir.

Kitabın “Tahıl Fiyatları” maddesine göre; Halk Partisi döneminde ziraatçı üreticiler acımasızca kötüye kullanılmış, ekonomik kriz senelerinde buğday fiyatlarının bedeli, 1 kuruş 66 santime kadar düşmüş ve ekonomi siyasetindeki hataların zararı ziraatçı nüfusa ödettirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra da çiftçilere emeklerinin bedeli verilmemiştir.

Ancak 1951’den itibaren tahıl satın alma fiyatları ziraatçı nüfusun yüzünü güldürecek seviyede ayarlanmış, ziraattaki refah takip edilen doğru fiyat siyasetinin eseri olmuştur. 1946-53 yılları arasındaki bazı tahıl fiyatlarına bakıldığında buğday 1946-51 yılları arasında 22 kuruş iken 1952 ve 1953 yıllarında 30 kuruş; arpa 1946 ve 1947 yıllarında 15 kuruş, 1948-51 yılları arasında 16 kuruş, 1952 ve 1953 yıllarında 19 kuruş; çavdar 1946 ve 1947 yıllarında 16 kuruş, 1948-51 yılları arasında 18 kuruş, 1952 ve 1953 yıllarında 21 kuruş; yulaf 1946 ve 1947 yıllarında 13 kuruş, 1948-51 yılları arasında 18 kuruş, 1952 ve 1953 yıllarında 19 kuruş; mısır ise 1946 ve 1947 yıllarında 19 kuruş, 1948’de 18-19 kuruş, 1949’da 21-22 kuruş, 1950’de 19-20 kuruş, 1951’de 17-25 kuruş, 1952’de 17-20 kuruş ve 1953’te 19-20 kuruş olduğu görülmüştür.

Kitabın “Tahıl İhracı” maddesine göre; üretimin ancak iç ihtiyaçları karşılayacak bir seviyede olması, 1950 yılına kadar dışarıya pek az satış yapılabilmesine imkân vermiştir. 1945-1948 yılları arasında 36.213 ton buğday, 163.310 ton arpa, 40.524 ton çavdar, 3.642 ton yulaf ve 625 ton mısır ihraç edilebilmiştir. 1949 ve 1950 yıllarında ürünün yetersizliği dolayısıyla geçim ihtiyaçlarını dışarıdan ithal edilen tahıl ile karşılamak zorunlu olmuştur. Çeşitli ülkelerden 444.389 ton buğday, 15.243 ton arpa ve 8355 ton mısır satın alınmıştır. 1951’den itibaren ziraat üretiminin dev adımlarla gelişmesi, Türkiye’yi ihracatçı konuma geçirmiştir; 1951’de 24.055 ton buğday, 102.625 ton arpa, 24.468 ton çavdar, 9.948 ton yulaf ve 5360 ton mısır dışarıya satılmıştır. 1952’de, tahıl ihracında önemli bir artış kaydedilmiş; dış piyasalara 482.000 ton buğday, 146.636 ton arpa, 69.725 ton çavdar ve 2000 ton mısır gönderilmiştir. 1953’te buğday kampanyasının başlangıcından 31 Ocak 1954 tarihine kadar 978.927 ton buğday, 51.227 ton çavdar ve 50.000 ton arpa olmak üzere 1.030,154 ton tahıl ihraç edilmiştir. Bir zamanlar ancak iç tüketimini karşılayabilen ve bazı seneler ithalât yapmaya mecbur kalan Türkiye, halen dünyanın başlıca ihracatçı piyasaları arasında yer almaktadır.

Kitabın “Tahıl Üretimi” maddesine göre; 1946-1950 yıllarına oranla tahıl üretimi iki kat artmış, en fazla gelişim buğday ziraatında kaydedilmiştir. Traktör sayısının 7.150’den 37.000’e, biçer döver sayısının 580’den 6.700’e yükselmesi, ekim alanlarının 7 milyon hektardan 11 milyon hektara çıkması ve hektar başına verimin 914’den 1294’e geçmesi üretimde büyük gelişmeler sağlamıştır. Hükümetin takip ettiği fiyat siyaseti, bu gelişimin en önemli faktörü olmuş, tohum yenileme ve dağıtımında Ziraat Bakanlığı’nın çabaları da verimli sonuçlar vermiştir. 1946-50 yılları arası ve 1952-53 yıllarındaki tahıl üretimleri karşılaştırıldığında buğday 1946-50’de 3.629.968 ton, 1952’de 6.447.000 ton, 1953’te 8.000.000 ton; arpa 1946-50’de 1.725.258 ton, 1952’de 3.189.000 ton, 1953’te 3.500.000 ton; çavdar 1946-50’de 404.471 ton, 1952’de 670.000 ton, 1953’te 736.000 ton; yulaf 1946-50’de 256.514 ton, 1952’de 405.000 ton, 1953’te 413.000 ton; kaplıca 1946-50’de 95.735 ton, 1952’de 130.000 ton, 1953’te 134.000 ton; mısır 1946-50’de 634.712 ton, 1952’de 837.000 ton, 1953’te 843.000 ton; darı 1946-50’de 72.269 ton, 1952’de 78.000 ton, 1953’te 100.000 ton; pirinç 1946-50’de 53.524 ton, 1952’de 95.000 ton, 1953’te 105.000 ton; kuş yemi 1946-50’de 1.455 ton, 1952’de 6.000 ton, 1953’te 7.000 ton; karışık 1946-50’de 195.462 ton, 1952’de 385.000 ton, 1953’te 460.000 ton olmuş; toplamda ise 1946-50’de 7.069.368 ton 1952’de 12.242.000 ton, 1953’te 14.300.000 ton olduğu görülmüştür.

Kitabın “Tahıl Satın Alımı” maddesine göre; devlet, yalnız ziraatı geliştirmekle ve fiyatları yükseltmekle kalmamış, aynı zamanda çiftçilerin ürünlerini satabilmelerini de güven

ve garanti altına almıştır. Ekonomi ve ziraat siyasetinin parolası; fazla üretim, iyi fiyat ve sürüm güvenliği olmuştur. Toprak Ürünleri Ofisi'nin satın alımı seneden seneye hızla yükselmiş, köylünün buğdayını 1 kuruş 66 santime satmaya mecbur kaldığı günler geçmişte kalmıştır. Ziraatçı nüfus, önündeki ürünü mevsiminde, emeğinin verimini doğru şekilde satabileceğini ve iyi bir fiyatla elden çıkaracağını görmüştür. Toprak Ürünleri Ofisi, bütün yurt köşelerine satın alma ekipleri göndermiş, üreticinin bulunduğu yerden satın alımını yapmıştır. 1949-54 yılları arasındaki bazı tahılların alım miktarlarına ait bir tablo hazırlanmıştır. Bu tabloya göre; buğday 1949-50'de 231.360 ton, 1951-52'de 786.832 ton, 1952-53'te 1.212.491 ton, 1953-54'te 1.686.237 ton; arpa 1949-50'de 10.443 ton, 1951-52'de 213.261 ton, 1952-53'te 170.984 ton, 1953-54'te 77.093 ton; çavdar 1949-50'de 599 ton, 1951-52'de 124.780 ton, 1952-53'te 95.403 ton, 1953-54'te 52.763 ton; yulaf 1949-50'de 191 ton, 1951-52'de 17.846 ton, 1952-53'te 15.194 ton, 1953-54'te 6.392 ton; mısır 1949-50'de 13.806 ton, 1951-52'de 49.450 ton, 1952-53'te 46.502 ton, 1953-54'te 20.487 ton olduğu görülmüştür.

Kitabın “Tahılın Korunması” maddesine göre; tahıl üretimi ve satışlarının seneden seneye değişim gösterebilme özelliği bulunmaktadır. Bir ülkede fiyatların yüksek tutulması ve uygun şartlarla ihraç yapılabilmesi, piyasa durumunun gerektirdiği zaman ürünlerin stok halinde saklanabilmesine bağlı olmuştur. Buğdayların korunması için “silo” adı verilen ambarlar kullanılmıştır. 1945 yılında Ofis elinde 39.000 tonluk tekniğe uygun silolar, 19.000 tonluk bir beton ambar, 155.600 tonluk taş ambarlar, 20.000 tonluk ahşap ambarlar ve 14.000 tonluk ahşap hangarlar bulunmuştur. Tahılı korumak üzere kullanılan yerlere en fazla 250 bin ton konulabilmiştir. 1951 yılında yeni kurulan çelik silo ve hangarlarla stok kapasitesi 407.000 tona yükselmiş, bu tarihten itibaren üretimdeki gelişime denk olarak yeni silo ve hangarlar meydana getirilmeye çalışılmıştır. 1952'de 144.000 tonluk sabit ve portatif hangarlar kurulmuş, 1953'te 455.000 tonluk yeni portatif hangarlar getirilmiş ve silo kapasitesi inşa halinde bulunanlarla beraber 900 bin tona yaklaşmıştır. Ayrıca 1954'te 240.000 tonluk 60 adet çelik kule ve 20.000 tonluk bir beton silo kurulmuştur. Silolar yeterli hacini kazandıktan sonra tahılın korunması ve ticareti daha uygun şartlar altında akış göstermiştir.

Kitabın “İhraç Maddeleri” maddesine göre; 1953 yılında en önemli ihraç maddelerinden yabancı piyasalara satılan miktarlara bakıldığında, Türk ihracatının son zamanlardaki durumu hakkında fikir sahibi olunmuştur. Buna göre; 954.000 ton tahıl 248.700.000 liraya, 71.700 ton tütün 238.800.000 liraya, 100.800 ton pamuk 220.300.000 liraya, 100.600 ton meyve 104.400.000 liraya, 81.400 ton tohum 26.300.000 liraya, 905.000 ton maden 135.900.000 liraya satılmıştır. Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ülkeler; Amerika 224 milyon lira, Almanya 170 milyon lira, İtalya 146 milyon lira ve İngiltere 76 milyon lira olarak sıralanmıştır.

Kitabın “İhracat Rejimi” maddesine göre; Türkiye'nin ihracatı 1950'den önce sınırlama rejimine bağlı olmuş, ihracat maddeleri üç grup halinde toplanmıştır. Birinci gruba giren üzüm, incir, kıl keçi, keten tohumu gibi içeride pek az tüketilen maddelerin dışarıya satışları, alıcı ülkelerin ödeme imkânları göz önünde tutularak düzenlenmiştir. İkinci gruba giren tahıl, bakliyat, yağlı tohumlar, pamuk ve canlı hayvanların ihracına ise, ya hiç izin verilmemiş veya belirli şartlar altında izin verilmiştir. Dışarıda normal şartlarla satılamayan mallar için, takas

yöntemiyle ihracat sistemi uygulanmıştır. İhracat rejimi, 10 Ağustos 1950 tarihli kararname ile değiştirilmiş ve kararname gereğince, ihracatın serbest bırakılması ilke olarak kabul edilmiştir. Yalnız stratejik önem taşıyan bakır ve krom gibi ya da “yeniden ihraç” ticaretini besleyerek dolar kaybına yol açan tütün gibi bazı maddelerin bakanlıklar veya mesleki kuruluşlar tarafından kontrole bağlı tutulmasında fayda görülmüştür. Takas rejimi de değiştirilmiş, yalnız üstteki maddelerin ihracı doğrultusunda tüccarlara ithal hakkı verilmiştir. 22 Eylül 1952’den yeni dış ticaret rejiminin yürürlüğe girişine kadar, satışında zorluk çekilen maddelerin takas yöntemi ile ihracata konu oluşturması zorunlu olmuştur. Fakat yeni dış ticaret rejimi, fiyatların yükselmesine sebebiyet veren “özel takas” sistemini tamamen kaldırmıştır. Buna göre, dış piyasalarda sürümü güçleşen malların fiyatlarını dünya seviyesine uydurmak için prim ödenmesi uygun görülmüş ve yeni ticaret rejimi ihracatı korumuştur. Türk ihracatında devamlı bir gelişim gerçekleşmiş, 1950’de 737 milyon lira tutan satışlar; 1951’de 879 milyona, 1952’de, 1 milyar 016 milyona ve 1953’de 1 milyar 108 milyona yükselmiştir. İhracatın gelişim miktarı, 1947-1950 yılları arasındaki dört senelik dönemde olduğundan çok daha fazla olmuştur. 1946 başlangıcından 1949 sonuna kadar ihracat toplamı 432 milyondan 693 milyona çıkarak yalnız 261 milyon lira arttığı halde, 1950 başlangıcından 1953 sonuna kadar 737 milyondan 1 milyar 108 milyona yükselerek 371 milyon liralık bir gelişim kaydetmiştir. Geçen sene bazı ürünleri satmak konusunda bir süre güçlüklerle karşılaşmış ise de bu güçlükler ihracat toplamının takip ettiği gelişim yönünü durdurmamıştır.

Kitabın “İlköğretim” maddesine göre; 1940’dan itibaren uygulanmaya başlanan program gereğince, köy okullarının inşası köylülere ait bir yükümlülük olmuştur. Kadın ve erkek bütün vatandaşlar para ve beden yükü altına sokulmuşlardır. Okul inşaat masraflarını karşılamak üzere para vermek ve inşaat işlerinde fiilen çalışmak zorunluluğunda olmuşlardır. Uygulamada, yükümlülük sistemi sağlam sonuç vermemiş, bunun üzerine okulların şehir idareleri tarafından yaptırılmasına ve devletin şehir bütçelerine yardımda bulunmasına gerek görülmüştür. 1 Ağustos 1951 tarihli ve 5828 sayılı kanunla, okul ihtiyacının köylü vatandaşlara yük olmayacak şekilde karşılanması sağlanmıştır. Dört senede devlet bütçesinden ödenen 42 milyon lira ödenekle 569 yeni okul binası yaptırılmış ve 827 okul binası tamamlanmış veya tamir edilmiştir. 1950-54 yılları arasında okul inşaatına harcanan paralara bakıldığında 1950’de 8.000.000 lira ödenek verilmiş, 616 okul yeniden yapılmış, 440 okul da tamamlanmış ve tamir edilmiş; 1951’de 8.800.000 lira ödenek verilmiş, 570 okul yeniden yapılmış, 408 okul tamamlanmış ve tamir edilmiş; 1952’de 10.000.000 lira ödenek verilmiş, 568 okul yeniden yapılmış, 92 okul tamamlanmış ve tamir edilmiş; 1953’te 16.100.000 lira ödenek verilmiş, 569 okul yeniden yapılmış, 827 okulun tamamlanmış ve tamir edilmiş olduğu görülmüştür. 1954 bütçesine de köy okulları inşaatına yardım için 15 milyon liralık ödenek konulmuştur. İlim, mekâna bağlı olduğundan okul sayısının ve özelliklerinin genel kültür seviyesi üzerinde derin etkiler yarattığına şüphe duyulmamıştır. Fakat son yıllara kadar Türkiye’de okul inşaatına gereken hız verilememiş, Türkiye’nin imparatorluk rejiminden devrıldığı okul sayısı 4.894 olmuştur. 1923-1950 yılları arasında öğretmenli okul sayısı 12.511’e çıkmıştır. Bu duruma göre, Cumhuriyet’in ilk 27 yıllık süresinde, ancak senede 282 öğretmenli okul açılabilmiştir. Yeni Hükümet ise, senede 774 öğretmenli okul açmış ve okul sayısını 15.606’ya yükseltmiştir. 1923, 1950 ve 1954 yıllarındaki

okul sayısı karşılaştırıldığında; 1923'te öğretmenli 4.894 okul bulunurken eğitimli okul bulunmamış, 1950'de öğretmenli 12.511 okul ve eğitimli 4.467 okul, 1954'te öğretmenli 15.606 okul ve eğitimli 2.197 okul olduğu görülmüştür. Dört seneden beri yeni okul inşasına, eğitimli okulların öğretmenli okul haline getirilmesine ve ilköğretimde şehirler ile köyler arasındaki farkın kaldırılmasına çalışılmıştır. Öğretmen kadroları da takviye edilmiş, okula devam eden öğrenci sayısında yıldan yıla açık artış görülmüştür. Buna göre 1949-54 yılları arasındaki sayılar karşılaştırıldığında 1949-50'de öğretmen sayısı 27.144, eğitimli sayısı 6.654, öğrenci sayısı 1.576.127; 1950-51'de öğretmen sayısı 29.012, eğitimli sayısı 5.799, öğrenci sayısı 1.601.127; 1951-52'de öğretmen sayısı 30.953, eğitimli sayısı 4.516, öğrenci sayısı 1.627.209; 1952-53'te öğretmen sayısı 32.601, eğitimli sayısı 3.670, öğrenci sayısı 1.710.687; 1953-54'te öğretmen sayısı 33.278, eğitimli sayısı 3.430 ve öğrenci sayısının 1.782.028 olduğu görülmüştür.

Kitabın "İller Bankası" maddesine göre; 1950-1953 yılları arasında İller Bankası'nın malî bünyesinde büyük bir gelişim kaydedilmiştir. Kuruma 1949'dan aktarılan sermaye 49.899.776 lira ve ihtiyat akçaları 1.599.339 lira olmuştur. 1953 sonuna kadar bankanın sermayesi 84.088.970 liraya ve ihtiyat akçaları 3.000.171 liraya yükselmiştir. İller Bankası'nın 1950-1953 yılları arasında ortak idarelere verdiği borçlar incelendiğinde; 1950'de 11.952.987 lira, 1951'de 10.749.558 lira, 1952'de 19.721.680 lira, 1953'te 33.063.759 lira ve toplamda 77.487.984 lira borç verdiği belirlenmiştir. Dört sene içinde İller Bankası'nın verdiği borç miktarı üç kat artmış ve 75 milyon lira tutmuştur. Ortak idarelere verilen borçların kullanıldığı yerler ise şu şekilde sıralanmıştır: İçme suyuna 20.720.280 lira, elektriğe 32.160.308 lira, kasaphaneye 122.622 lira, çeşitli yapı ve tamirler için 4.760.351 lira, kamulaştırma için 527.491 lira, hastane 2.504.857 lira, diğer hizmetler 14.692.075 lira ve toplamda 75.487.984 lira olmuştur. Bu borç vermeden başka, İller Bankası fondan da önemli yardımlarda bulunmuş, fondan yapılan ödemeler ise; su kurumlarına 61.341.715 lira, elektrik kurumlarına 42.941.152 lira; imar, plan ve projelere 3.947.603 lira, kasaphaneye 18.007 lira, kanalizasyona 17.183 lira ve toplamda 108.265.660 lira verilmiştir. İller Bankası, 1954'te 133 milyon liralık su, elektrik, harita ve diğer kurum ve projelerin finansmanını gerçekleştirmiştir. Ayrıca sonraki yıllarda 107 milyon liralık yeni ihaleler yapmıştır. Her sene yerli ihtiyaçlara daha fazla sermaye ve yardım sağlayan İller Bankası, ülkenin imarında önemli bir rol oynamıştır.

Kitabın "Yerleştirme İşleri" maddesine göre; yerleştirme çalışmalarının başlıca üç konusu olmuştur. Birincisi, yabancı ülkelerden gelen göçmenlere toprak vermek, onları Türk ekonomisine hizmet eden bir unsur haline getirmek ve daha üstün bir hayat seviyesine erişmelerini sağlamak olarak belirlenmiştir. İkincisi, doğal afetlerden zarar gören ailelerin daha emin yerlere nakledilmelerine ve yerleşmelerine yardım etmek olmuştur. Üçüncüsü ise, topraksız veya aşiret hayatı yaşayan ya da ortakçılık ile geçinen nüfusa arazi bulmak, onların kendi hesaplarında üretici hale gelmeleri kolaylaştırılmak istenilmiştir. Göçmenlere ve yerli halka 1949'dan beri yapılan dağıtımlar ve toprak komisyonlarının 1945-53 yılları arasındaki faaliyetine bakıldığında, 1945 yılına ait bir faaliyet bulunmazken 1946'da 7 adet komisyonun faaliyette bulunduğu görülmüştür. 1947'de 9 adet komisyon faaliyette bulunmuş, yerli ve göçmen aile sayısı 1.427'ye ulaşmış, 49.086 dönüm toprak dağıtılmış; 1948'de 16 adet komisyon faaliyette bulunmuş, yerli ve göçmen aile sayısı 4.313'e ulaşmış, 238.656 dönüm

toprak dağıtılmış; 1949’da 18 adet komisyon faaliyette bulunmuş, yerli ve göçmen aile sayısı 8.359 olurken 389.212 dönüm toprak dağıtıldığı belirlenmiştir. 1950’de 29 adet komisyon faaliyette bulunurken, yerli ve göçmen aile sayısı 17.238’e ulaşmış, 422.196 dönüm mera bağlanmış; 1951’de 54 adet komisyon faaliyette bulunmuş, yerli ve göçmen aile sayısı 22.697’ye ulaşmış, 1.231.823 dönüm toprak dağıtılmış, 1.674.311 dönüm mera bağlanmış; 1952’de 64 adet komisyon faaliyette bulunmuş, yerli ve göçmen aile sayısı 41.519’a ulaşmış, 1.773.552 dönüm toprak dağıtılmış, 1.265.491 dönüm mera bağlanmış; 1953’te 76 komisyon faaliyette bulunmuş, yerli ve göçmen aile sayısı 41.771’e ulaşmış, 2.241.355 dönüm toprak dağıtılmış ve 1.158.460 dönüm mera bağlandığı görülmüştür.

Kitabın “İşçi Hastaneleri” maddesine göre; 1949 yılında İstanbul’da kaza ve meslek hastalıkları dolayısıyla yapılacak sağlık yardımlarının az bir kısmını karşılayan 74 yataklı bir hastane ile İstanbul ve Adana’da 3 dispanser mevcutken; 1953 yılı sonunda sağlık kurumları 1.201 yatağı bulunan 5 hastane, 1 sanatoryum-prevantoryum, 4 yataklı ve 12 yataksız dispanser ile 20 sağlık istasyonuna yükselmiştir. Ayrıca İzmir’de Buca Sanatoryum’unda 75 ve Bursa Memleket Hastanesi’nde 60 yatak sigortalılar için kullanılmıştır. 1949 senesinde sağlık kontrolü yapılan işçi sayısı 7.644 iken bu miktar 1950’de 23.587’ye ve geçici rakamlara göre de işçi sigortalı kurumlarında 880.000 ve anlaşmalı doktorlar tarafından 88.000 olmak üzere 968.000’e yükselmiştir. 1949’da yatarak tedavi edilenler 722 kişi iken bu rakam 1950’de 1247’ye ve 1953’te de geçici rakamlara göre 23.400’e çıkmıştır. Ayrıca anlaşmalı hastanelerde yapılan yatak tedavileri bu rakama dahil edilmemiştir.

Kitabın “İş Kanunu” maddesine göre; İş Kanunu’nun uygulama alanı, 10 veya daha fazla işçi çalıştıran ya da bu nitelikte olan yerler olmuştur. 1952 yılında çıkarılan 14937 sayılı kararname ile nüfusu 50.000’den fazla olan şehirlerde daha az sayıda işçi çalıştıran işyerleri de bu kanunun çerçevesi içerisine dahil edilmiştir. Diğer taraftan basın işçileri ile işverenleri arasındaki ilişki de 5953 numaralı kanunla değiştirilmiştir. Ücretli hafta tatili ve yıllık tatil hakkında yeni yasalar hazırlanmıştır. Halen Büyük Millet Meclisi’ne sevk edilmiş bulunan Deniz İşçileri Kanunu da hızla gelişen denizcilik alanında çalışan büyük bir kitlenin durumunu değiştirmiş ve takviye etmiştir.

Kitabın “İşçilerin Geçim Şartları ve Ücret Seviyeleri” maddesine göre; Türkiye’de işçi ücretleri temel itibariyle işçi ile işveren arasında serbestçe belirlenmiştir. Bununla beraber 1952 yılından beri en az ücret temeli İstanbul, Hatay, İçel, Bursa, Seyhan ve İzmir’de tütün, çırçır, pamuk ve dokuma iş kollarında uygulanmaya başlanmış ve işçilerin geçim şartları üzerinde hemen etkisi görülmüştür. İşveren ile işçi arasındaki ücret uyuşmazlığı Yüksek Hakem Kurulu’nda halledilmiştir. 1950’den bugüne kadar Yüksek Hakem Kurulu’na geçen 238 adet ücretlere zam isteğinin 149’u işçi yararına karara bağlanmıştır. İş Kanunu’nun uygulanması sonucunda, İkinci Dünya Savaşı’ndan önce 50-100 kuruş ücretle çalışan sanatsız amelenin bugün aldığı ücret 400-500 kuruş civarında ve bu artış aynı dönemler arasındaki geçim şartlarının üstünde olmuştur. Özellikle 1950-54 yılları arasında ücretler yükselmiş ve özel işyerlerinde ortalama %31, Sümerbank’ta %48, Etibank’ta %30, Makine-Kimya Kurumu’nda %30 gibi bir orana varmıştır.

Kitabın “İşçi Konutları” maddesine göre; işsiz vatandaşların iş aramak üzere gittikleri şehirlerde barınmalarını sağlamak amacıyla işçi barındırma yurtları kurulmuştur. Özellikle

mevsim işçileri olan ziraat işçilerinin sıkıntılarını kolaylaştırmak için daha ziyade ranzalı işçi toplanma yurtları yaptırılmıştır. İşçiler bu yurtlarda belirli süreler için ücretsiz yıkanmış, dinlenmiş ve yatmıştır. 1950 yılında bu yurtlarda 6.908 işçi misafir edilmiş, 1953'te ise 41.095 işçiye dinlenme imkânı verilmiş ve yatak sağlanmıştır. Diğer taraftan işçilere sağlıklı ve ucuz konut sağlanması konusu da ele alınmış, bu sonuca doğru üç koldan ilerlenmiş ve bunlar işçi yapı kooperatifleri, kooperatif kurulmayan yerlerde Emlak Kredi Bankası ve Sümerbank, Etibank gibi ekonomik devlet kuruluşlarının işçilerine konut inşası olmuştur. Bu konu ile ilgili olarak İşçi Sigortaları Kurumu'nca Emlâk Kredi Bankası'na 7.973.792 lira yatırılmıştır. İşçi yapı kooperatiflerinin sayısı 57'ye ve ortak sayısı 6.803'e yükselmiştir. Etibank, Sümerbank ve Emlâk Kredi Bankası tarafından ortaklaşa ayrılan kredi 8.719.500 liraya yükselmiştir. Bundan başka Karşılıklı Yardım Örgütü'nün "Moody fund" adı verilen yardım bölümünden faydalanılması da bu idare ile yapılan temaslar sonucunda sağlanmıştır. Bu imkânlardan yararlanılarak 1954 yılında tamamlanmak üzere 10.000 işçi konutu inşasını hedef alan bir program üzerinde çalışılmıştır. Bu evlerin maliyet bedeli 7-10.000 lira arasında değişim göstermiştir. Bunlardan anlaşıldığı üzere konut yapımı işine önem verilmesi ve bu konunun ülkenin en önemli davalarından biri olarak ele alınması ancak şu birkaç sene içinde, yani 1950'den sonra mümkün olabilmiştir.

Kitabın "İşçi Sigortaları" maddesine göre; işçi sigortaları halen iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası, analık sigortası, ihtiyarlık sigortası, hastalık-analık sigortası olmak üzere dört koldan yürütülmektedir. İş kazalarıyla meslek hastalıkları sigortasına bakıldığında 1946 senesinden beri uygulanan bu sigorta 1 Mart 1950 tarihinde 5564 sayılı kanunla değiştirilmiş ve yardım oran süreleri arttırılarak sigorta haklarından faydalanma şartları hafifletilmiştir. 1952'de de tehlike sınıfları ile prim oranları tekrar gözden geçirilmiş ve 26 meslek gurubunun prim oranları yükseltilmiştir. Bu sigorta kolunun bütün masrafları, yalnız işveren tarafından ödenen primlerle karşılanmıştır. Analık sigortasında, sigortanın tamamı işveren tarafından ödenen primlerle karşılanmıştır. Bu miktar işveren tarafından işçiye ödenen ücretler toplamının %1'ini oluşturmuştur. 16 Mayıs 1952 tarihli 4772 sayılı kanunla analık sigortası yardımından yararlanma şartı işçi yararına değiştirilmiş ve 150 gün mesai yapmış olmakla bu sigortadan faydalanmak imkânı sağlanmıştır. İhtiyarlık sigortası, 1 Nisan 1951'den itibaren yürürlüğe girmiş ve hükümleri de 28 Mayıs 1952 tarihinde 5937 sayılı kanunla değişiklikler yapılarak, özellikle ileri yaştaki sigortalıların ölüm ve sakatlık halleri korunmuştur. Bu sigorta kolunun prim oranı genel olarak %8 olmuş, nöbetli işçiler için bu oran %10'a çıkmış ve bu primler yarı yarıya sigortalılarla işverenler tarafından ödenmiştir. Hastalık-analık sigortası, 1 Mart 1951 tarihinde 5502 sayılı kanunla kurulmuş ve bugüne kadar 12 şehre yayılmıştır. Bu sigorta kolu ile işçilerin yarısının hastalık-analık halleri karşılanmıştır. Hastalık-analık sigortasının prim oranı %4 olarak belirlenmiş ve sigortalılarla işverenler tarafından yarı yarıya ödenmiştir. Bu sigorta kolunun uygulandığı bölgelerde ayrıca analık sigortası primi alınmamıştır. İşçi sigortalarında toplanan fonların miktarı ve kullanım şekline bakıldığında, işçi sigortalarının toplanan fonları 1949 senesinde 19.888.429 liradan ibaretken 1950'de 40.161.695 liraya ve 1953 senesinde geçici rakamlara göre 127.755.761 liraya yükselmiştir. Bu fon yükselişi senelik gelir fazlalarının mevcut fona eklenmesiyle meydana gelmiştir. Bu fonlar vadeli ve vadesiz paralara çevrilen bina ve arsalar, kurumlara ve demirbaşa ayrılmıştır. 1950'de kısa ve vadesiz paralar 7.143.382 lira iken 1953'te 14.796.059 liraya;

vadeli paralar 1950’de 19.420.560 lira iken 1953’te 61.641.234 liraya; senetler ise 6.214.225 liradan 23.854.877 liraya çıkmıştır. Aynı yükseliş sabit değerlerde de gözlemlenmiştir.

Kitabın “İthal Maddeleri” maddesine göre; dış piyasalardan ithal edilen başlıca maddelerin miktar ve değerleri şu şekilde gösterilmiştir: 116.400 ton makinenin değeri 345.000.000 lira, 368.400 ton demir ve çeliğin değeri 207.200.000 lira, 37.000 ton nakil aracının değeri 157.800.000 lira, 35.100 ton dokuma maddesinin değeri 200.000.000 lira, 59.800 ton ilaç ve boyanın değeri 82.600.000 lira, 962.200 ton akaryakıtın değeri 124.600.000 lira olmuştur.

Kitabın “İthalât Rejimi” maddesine göre; 1950’den önce ithalât sınırlamaya bağlı olmuş, dışarıdan mâl getirilmesi Ticaret Bakanlığı’nın vereceği izinle gerçekleşmiştir. Türkiye’ye yeterli miktarda mâl getirilememiş, piyasalarda yapılmış eşya, makine ve malzeme darlığı çekilmiştir. Buna rağmen, dış ticaret dengesi bozulmuş ve 1947’de 59 milyon lira, 1948’de 219 milyon lira, 1949’da 118 milyon lira açık vermiştir. 1950 yılında bütün Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye’de de dış ticaret serbestliği rejimi uygulanmaya başlanmıştır. Bu rejim, ithalât bünyesinin %64’ünü oluşturan belirli maddelerin Türkiye’ye serbestçe sokulmasını sağlamıştır. Serbest ithal rejimi sayesinde Türk piyasasındaki ihtiyaç maddelerinin bollaşması, mâl darlığının ortadan kalkması ve pek çok miktarda ekonomik teçhizat ve üretim malzemesi getirilmesi mümkün olmuştur. Dış ticaret serbestliği rejimi, 22 Eylül 1952 tarihine kadar aralıksız işlemiştir. Bazı büyük sanayi ülkeleri dahi birkaç aylık uygulamadan sonra ithalâtın sınırlanmasına mecbur kaldıkları halde, Türkiye’de iki senelik sürede hiçbir ödeme güçlüğü ile karşılaşılmamıştır. Ancak 1952’de buğday satışlarının zamanında yapılamaması, Türkiye’yi bir ödeme sorunu ile yüz yüze bırakmıştır. İthalât hacmini döviz kaynaklarına göre ayarlayabilmek üzere, dış ticaret serbestliği listesinden verilecek siparişler, Ticaret Bakanlığı tarafından kaydedilmeye bağlı tutulmuştur. 20 Nisan 1953’te otomatik ithalâta son verildiği Avrupa Ödeme Birliği’ne bildirilmiştir. Dış ticaret serbestliği mekanizmasının tatil edilmesi, muhalefet tarafından siyaset alanında geniş ölçüde kötüye kullanılmıştır. Ödeme yeteneğinin tükendiği, satın alınan malların bedelinin ödenemediği ve takas sistemine doğru sürüklediği ileri sürülmüştür. Bu iddiaların doğruluk derecesini belirtmek için, Halk Partisi döneminde 600-800 milyon civarında olan ticarî ödemelerin 1953’te 1,5 milyar lirayı bulduğu hatırlatılmıştır. Dış ticaret serbestliğinin tatilini takip eden yıl içinde de devletin eski iktidar zamanında olduğundan iki kat fazla dış ödeme yapması, ekonomik gücün bir kanıtı olmuştur. Eleştiri, polemik, dedikodu ve iftiralara yol açan olayların gerçeğine bakıldığında, 1952’de buğday ihracatı zamanında yapılamayarak bir ödeme sorunu belirdiği zaman, aynı durumla karşılaşan birçok ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de transferler geçici olarak düzenini kaybetmiştir. Fakat geciken transferler %7-8 oranından ibaret olmuş, bunlardan bir kısmı için vize verilmiş, artan kısmı da temizlenmiştir. Takas uygulaması ise kısa sürmüştür. İhracat fiyatlarının dünya piyasalarına oranla yüksek olması ve bir kısım stokları bozulmadan elden çıkarma zorunluluğu, takas sisteminden geçici olarak faydalanılması zorunluluğunu doğurmuştur. Fakat ilk imkânların belirmesi ile takas uygulamasına son verilmiş, dış ticarete halen prim sistemi yürürlüktedir. Özel ticarete olduğu gibi, uluslararası ticarî ilişkilerinde de zaman zaman zorluklarla karşılaşmıştır. Her ülkenin dış ticaret şartlarının bozulduğu ve düzeldiği dönemler olmuştur. Ürün ve rekabet durumuna, fiyat seviyesine ve ihtiyaçlara göre ithalât ve ihracatın genişlemesi veya daralması

mümkün olmuştur. Fakat dünyanın hiçbir ülkesinde, piyasa şartlarından doğan böyle bir olayın siyasî polemik konusu haline getirildiği görülmemiştir. Aslında dış ticaret durumu muhalefetin söylediği kadar kötüleşmiş olsaydı, ithalâtın önemli oranda daralması gerekirdi. Halbuki istatistikler, 1952-53 yılları arasında yalnız 65 milyon liralık bir fark olduğunu göstermiştir. Millî üretim dev adımlarıyla gelişmiş, ithalâtın 65 milyon lira azalması endişe ile karşılanacak bir olay olmamıştır. İthalât rakamları, dışarıdan yapılan satın alma yönünde kayda değer bir fark olmadığını açıklıkla ifade etmiştir. 1950-53 yılları arasındaki ithalat miktarı 1950 ile karşılaştırıldığında şöyle bir sonuç ortaya çıkmıştır: 1950’de 799 milyon lira ithalat yapılırken bu rakam 1951’de 1.125 milyon liraya ulaşmış ve %40 artış sağlanmıştır. 1952’de 1.556 milyon liralık ithalat ile %94 artış, 1953’te 1.491 milyon liralık ithalat ile %86 artış sağlandığı görülmüştür.

Kitabın “Kadastro İşleri” maddesine göre; Kadastro işlerinin hedefi, toprağın sınırlarını ve özelliklerini doğru olarak tespit etmek olmuştur. Toprak uyumsuzluklarını önlemek, vergi kazançlarını belirlemek ve kredi işlemlerini kolaylaştırmak için kadastroların yapılması zorunlu görülmüştür. Cumhuriyetin ilk çeyrek asırlık döneminde, kadastro hareketi yalnız şehirlere yapılmıştır. Fakat bu çalışmalardan fazla verim alınamamış, 1925-1950 yılları arasında ancak 700.614 gayrimenkulün kadastro tamamlanabilmiştir. 1950’de çıkarılan Tapulama veya Arazi Kadastro Kanunu, yurdun çeşitli bölgelerinde geniş bir sağlama hareketinin başlamasını sağlamış, 18 bölgede birden tapu komisyonları faaliyete geçmiştir. Elde edilen sağlam sonuçlar üzerine, faaliyet bölgelerinin sayısı öncelikle 36’ya ve sonra 67’ye yükseltilmiştir. 6206 sayılı kanunla, kadastro müdürlüklerinin sayısı 100’e çıkarılmıştır. 1.295.406 adet gayrimenkulün Medenî Kanun’a uygun bir şekilde plâna dayanan tapu sicilleri kurularak sahiplerine çaplı tasarruf belgeleri verilmiştir. Arazi kadastrounun hızla tamamlanması için, Aero-fotogrametri sisteminin uygulanmasına başlanmıştır. Havadan arazinin fotoğraflarını almak şeklinde en doğru şekilde çapları belirleme imkânını veren bu sistem, zaman ve masraftan %50 oranında tasarruf sağlamıştır. Eskişehir, Adana ve Konya’da yapılan uygulamadan gayet memnun sonuçlar elde edilmiş, bir ay içinde 16 milyon dekar arazinin fotoğrafı çıkarılmıştır. Son dört senelik çalışmalardan elde edilen sonuç, eski dönemin 27 senelik icraatından %85 oranında yüksek olduğunu göstermiştir.

Kitabın “Kâğıt Fabrikaları” maddesine göre; İzmit selüloz sanayisinin kâğıt ve karton üretimi 1950-53 yılları arasında %50 artmıştır. 1950’de 18.200 ton olan üretim 1951’de 22.900 tona, 1952’de 27.000 tona ve 1953’te 27.300 tona yükselmiştir. Üretimin artması sonucunda, 1952’den itibaren selüloz ürünlerinin fiyatlarını düşürmeye imkân olmuştur. 1950-1953 yılları arasında birinci hamur kâğıdın fiyatı her bir tonda 2.000 liradan 1.600 liraya, ikinci hamur kâğıdın fiyatı 1.600 liradan 1.275 liraya, üçüncü hamur kâğıdın fiyatı 1.350 liradan 750 liraya ve gazete kâğıdının fiyatı 800 liradan 600 liraya indirilmiştir. Son dört senede, selüloz sanayisi hayli genişlemiştir. İzmit ikinci kâğıt fabrikasına eklenen Yankee kısmı 1952’de tamamlanmış ve 4000 ton ince kâğıt yapmak üzere faaliyete geçmiştir. İzmit üçüncü kâğıt fabrikasına eklenen kurumlar 1954 başında tamamlanmış ve 8.000 ton sarı saman kâğıdı ve 12.000 ton oluklu mukavva yapmak üzere tecrübe üretimine başlamıştır.

Kitabın “Kan Bankası” maddesine göre; ilmin gerçekleştirdiği gelişmeler, kan ve kuru kan plazmasının stok edilerek uzun süre korunmasına imkân vermiştir. Bu şekilde stok edilen

kan, birçok kazalarda ve bazı hastalıklarda insanların hayatını kurtarmaya yaramıştır. Fazla kan kaybederek hayatı tehlikeye giren fakat kendisine taze kan verilemeyen kazazedeler, ancak bu sayede yaşamak imkânını kazanmıştır. Yabancı ülkelerde her sene yüz binlerce canın ve hanenin sönmesini önleyen modern sistem, Türkiye’de uygulanmamıştır. Kızılay, sağlık kuruluşundaki bu eksikliği doldurmak üzere Ankara ve İstanbul’da iki tane Kan Bankası kurmuştur. Her biri 175 bin liraya maliyetinde olan Kan Bankaları, haftada 50 litre kan işlemiş, bankalarda felâkete uğrayan bütün vatandaşlara yetecek kadar taze kan bulundurulmuştur. Savaş veya doğal afetler sırasında gerekli olacak miktarda kan sağlamak için kuru kan plazması stokları da yapılmıştır. Yunanistan’dan başlayarak Pakistan’a kadar birçok Ortadoğu ve Doğu ülkeleri de Türkiye’de hazırlanan kan stoklarından faydalanabilmiştir.

Kitabın “Karayolları” maddesine göre; 1923-49 yılları arasında 5.856 kilometre yol ve 206 köprü yapılmıştır. Fakat bakımsızlık yüzünden bu yollar zamanla bozulmuş ve geliş gidüş yapılamaz hale gelmiştir. Bugün ise, bütün yollar devamlı şekilde teknik bakım altında bulundurulmuştur. Son dört senede 6.953 kilometre devlet yolu, 3.329 kilometre şehir yolu ve 4.826 kilometre köy yolu inşa edilmiştir. Bu yollar üzerinde 13.474 metre uzunluğunda 291 köprü tamamlanmıştır. Karayollarına 417 milyon lira, şehir yollarına 108 milyon lira ve köy yollarına 14 milyon lira harcanmıştır. Halen emanet yöntemi ile 1.317 kilometrelik, ihale yöntemi ile 2.347 kilometrelik devlet yolu yapılmaktadır. 804 kilometrelik devlet yolu asfalt ile kaplanmıştır. 18.080 metre uzunluğunda 342 köprü inşa halinde, 12.790 kilometrelik şehir ve 9.178 kilometrelik köy yolu da önümüzdeki üç yıllık programa alınmıştır. 1950-54 yılları arasında karayolları idaresi, günde ortalama 40.000 ile 50.000 kişiye yol inşaatında iş sağlamıştır. Yol işlerinde eski ve yeni iktidarların icraatları arasında bir karşılaştırma yapmak mümkün olmamıştır. 1949 yılından önce, bir şehirden diğerine otomobil, kamyon veya otobüs seferi yapmak gerçek bir macera oluşturmuştur. Bugün, motorlu araçlar en kolay ve hızlı nakil unsuru haline gelmişlerdir. Motorlu araç sayısı artmış ve nakliyat hacmi önemli oranda genişlemiştir. 1950-54 yılları arasındaki motorlu araç sayısı ve kilometreleri karşılaştırıldığında şu sonuca ulaşılmıştır: 1950’de 26.457 adet araç ve 620.100.000 kilometre, 1951’de 32.564 adet araç ve 957.200.000 kilometre, 1952’de 39.352 adet araç ve 1.166.900.000 kilometre, 1953’te 53.969 adet araç ve 1.500.000.000 kilometre, 1954’te 68.000 adet araç ve 1.900.000.000 kilometre olduğu görülmüştür. Karayollarının yenilenmesi sonucunda, millî gelirin senede 400 milyon lira kadar bir artış kaydettiği hesaplanmıştır. Devletin yollara verdiği emek, millî ekonominin zenginleşmesine hizmet etmiştir.

Kitabın “Karşılıklı Paralar Fonu” maddesine göre; Ekonomik İş Birliği Anlaşması gereğince, Marşal Planı’ndan yapılan bağış niteliğindeki yardımlar dolar olarak kullanılmıştır. Bu dolarlar, Türkiye’nin muhtaç olduğu kurumları, teçhizat, makine ve malzemeyi ve teknik elemanları sağlamak üzere harcanmıştır. İlgili daire ve kurumlar, bağlanan dolarların karşılığını Türk lirası olarak Merkez Bankası’na yatırmışlardır. Merkez Bankası’nda bu iş için açılan hesaba Karşılıklı Paralar Fonu adı verilmiştir. Karşılıklı Paralar Fonu’nda biriken paralar, Amerika ile uzlaşma halinde ülkenin kalkınmasına ve kuvvetlenmesine faydalı amaçlara kullanılmıştır. 31 Ocak 1954 tarihinde, Karşılıklı Paralar Fonu’nun hesap toplamı 655 milyon liraya ulaşmıştır. Bu paradan 622 milyon lirasının kullanım şekli hakkında uzlaşmaya varılmış ve 587 milyon lirası fiilen serbest bırakılmıştır. Serbest bırakılan karşılıklı

paraların nerelere kullanıldığı ise şu şekilde gösterilmiştir: Milli savunmaya 353.024.000 lira, Ziraat Bankası'na 15.339.097 lira, karayollarına 52.372.378 lira, Etibank'a 32.352.000 lira, teknik yardıma 1.810.000 lira, ziraat sayımına 1.000.000 lira, göçmenlere 30.000.000 lira, Ziraat Bakanlığı'na 24.300.000 lira, Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu'na 1.000.000 lira, Tuzla yollarına 403.500 lira, istatistiğe 1.000.000 lira, K.T.A. Enstitüsü'ne 1.000.000 lira, su işlerine 4.725.000 lira, deprem bölgelerine 2.500.000 lira, demiryollarına 3.864.340 lira, belli olmayan 1.000.000 lira ve özel girişimlere 52.366.800 lira yardım yapılmıştır.

Kitabın “Kok Kömürü” maddesine göre; Kok kömürü sorunu, devam eden bir durum ve istek dengesizliği etkisinde kalmıştır. Türk halkı, kömürlerini almak ve evlerine taşımak konusunda güçlük çekmiştir. 1950'den önce kömür dağıtımı, halk hesabına gerçek bir sıkıntı konusu oluşturmuştur. Özellikle İstanbul'da kömür karaborsası almış yürümüştü. Evlerinde hastası olanlar, ihtiyarlar, emekliler ve dullar kömür haklarını alabilmek için kara kışta depolarda sıra beklerken, bilinmeyen eller aşırı bedel karşılığında en iyi cins kömürü arzu edenlere yarım saat içinde sağlamışlardır. İdare, bu yolsuzlukları önlemek için ciddi bir önlem almamış ve şikâyetlere kulaklarını tıkamışlardır. Kömür dağıtımını kolaylaştırmak ve halkı sıkıntıdan kurtarmak üzere, 1953-54 kampanyasından itibaren bazı önlemler alınmıştır. Bu önlemler doğrultusunda ilk olarak kampanyaya her senekinden daha erken olarak 1 Haziran gününden itibaren başlamıştır. Bu şekilde kış bastırmadan dağıtımın büyük bir kısmı tamamlanmaya çalışılmıştır. Kışın fazla olduğu yerlerde, haklarını yakıp bitirenlere ek kömür vermeye, stokların izni oranında gayret edilmiştir. İkinci olarak Memurlar Kooperatifi'nden, yardım sandıklarından ve tüketim kooperatiflerinden açılan kredilerle memurlara kömür verilmesi sağlanmıştır. Üçüncü önlemden, arzu eden vatandaşların kömür bedellerini teslim gününde yatırmaları ve böylelikle paralarını gereksiz olarak bekletmemeleri imkânı sağlanmıştır. Son olarak da Ankara'da kömürün evlere idare tarafından kırılmış olarak teslimi sağlanmıştır. Bu şekilde vatandaş depoya gitmek zahmetinden ve nakliyecilere belediye tarifesinden pahalı ücret ödemek durumundan kurtulmuştur. Önümüzdeki mevsim, aynı yöntemin İstanbul ve İzmir'de de uygulanmasına başlamıştır. On üç senelik bir geçmişi olan kömür sıkıntısının karşılanması için hükümet tarafından uzun vadeli hazırlıklar yapılmıştır. Yeni kurulan enerji santralleri, ucuz elektrik sağlayarak kömürden önemli artış sağlamıştır. Diğer taraftan petrolcülüğün gelişimi, gaz ve mazotun konut ısıtmasında kullanılan başlıca yakıt maddesi konumuna geçmesine imkân hazırlamıştır. Bugün bütün dünyada ev ve apartman kaloriferlerinde ve sobalarında sıvı yakıt yakılması yönünde genel bir eğilim olmuştur. Sıvı yakıtın kolay, zahmetsiz ve temiz bir ısınma aracı olması, bu eğilimin gittikçe yayılmasına sebep vermiştir. Petrolcülüğün ilerlemesi, Türkiye'de de aynı sonucu sağlamıştır. Santrallerin inşası, petrol üretiminin başlaması ve kok imalâtının artması, önümüzdeki mevsimlerde halkın durumunu biraz daha ferahlatacak, kömür piyasasında durum ve istek dengesini kuracaktır.

Kitabın “Kooperatifler” maddesine göre; Türkiye'de gelişim halinde olan kooperatifçilik; üretim, kredi, inşaat, ticaret ve tüketim işlerinde halkın teşkilatlanarak ihtiyaçlarını ortak bir çabayla karşılamasına gittikçe artan bir önem vermiştir. Halen Türkiye'de iki binden fazla kooperatif faaliyet halinde bulunmaktadır. Kooperatiflerin faaliyet alanları ise; 367 adet yapı kooperatifleri, 122 adet küçük sanat kooperatifleri, 99 adet tüketim kooperatifleri, 81 adet ziraat üretim kooperatifleri, 27 adet balıkçılık kooperatifleri, 37 adet

esnaf kefalet kooperatifleri, 24 adet kredi, tasarruf ve yardımlaşma kooperatifleri, 2 adet çeşitli kooperatifler ve 1.300 adet ziraat kredi kooperatifleri olarak sıralanmıştır.

Kitabın “Kore Seferi” maddesine göre; Birleşmiş Milletler Örgütü’nün birinci görevi dünya barışını korumak olmuştur. Barışın korunması için, saldırıya uğrayacak ülkelerin yardımına bütün müttefiklerin yetişerek büyük bir kuvvet halinde ortak cephe kurabileceklerine düşmanları inandırmaları zorunluluk olarak belirlenmiştir. Kore olayı, Birleşmiş Milletler hesabına ciddî bir sınav oluşturmuştur. Birleşmiş Milletler’in bağımsızlık verdiği Güney Kore, 25 Haziran 1950’de saldırıya maruz kalmıştır. Birleşmiş Milletler Örgütü bu saldırı karşısında hareketsiz dursaydı, kurulan ortak güvenlik düzeninin kubbede hoş bir sestem başka bir şey olmadığı meydana çıkacak, senelerden beri emek verilen iş birliği sistemi çökecek ve cesaret bulan bazı saldırganlar dünyanın başka yerlerinde de istilâ hareketine girişeceklerdi. Tehdide maruz kalan bütün ülkelerin kaderi Birleşmiş Milletler’in takip edeceği hareket tarzına bağlı olmuştur. Birleşmiş Milletler ise, sözlerine sadık kalarak saldırıya uğrayan Güney Kore’nin yardımına yetişmiştir. Kore Savaşı’nda düşman bütün imkânlarını kullanmış, cepheye sevk edilen insanlar Birleşmiş Milletler’in teknik malzeme, sevk ve idare üstünlüğü sayesinde durdurulmuştur. Kore’de özellikle Türk askerleri, efsaneler yaratan bir kahramanlık göstermişler ve dünyanın hayranlığını kazanmışlardır. Kore Seferi, aynı zamanda Türkiye’ye yapılacak bir saldırının ne kadar çetin bir askeri kuvvetle karşılaşmaya mahkûm olduğunu göstermiştir. Kore Seferi sayesinde ortak güvenlik sisteminin boş bir lâf olmadığı ispat edilmiş, tasarlanan daha başka saldırıların açığa çıkması önlenmiş ve milyonlarca insanın canı güvenlik altına alınmıştır. Dünya, içinde yaşadığı barış düzenini Kore kahramanlarına borçlu olmuştur.

Kitabın “Kömür Madenleri” maddesine göre; kömür üretimini arttırmak için Ereğli bölgesinde ve Batı linyitleri bölgesinde devamlı bir faaliyet oluşturulmuştur. Ereğli kömürleri işletmesinde 1951-53 yılları arasında 10.100.000 lira değerinde çeşitli yer altı ve üstü ve yıkama kurumları yapılmıştır. 31.000.000 lira harcanarak meydana getirilen Zonguldak Limanı 1953 sonunda açılmıştır. Maden kuyularında ve yer üstünde halen 174.345.000 liralık yeni inşaatın tamamlanmasına çalışılmaktadır. Batı linyitleri bölgesinde, aynı nitelikteki çalışmalar devam etmiş, Soma’da 15.830.000 liralık ve Değirmisaz’da 6.695.000 liralık çeşitli kurumlar 1953 sonuna kadar tamamlanarak işletmeye açılmıştır. Tunçbilek’te de yeni kurulan 17.600.000 liralık kurumlardan bir kısmı faaliyete başlamıştır. İşçilerin çabası sayesinde eski ve yeni kurumlardan yapılan üretim miktarı seneden seneye artış göstermiştir. Bu doğrultuda 1950-53 yılları arasındaki taşkömürü ve linyit üretimlerine bakıldığında; 1950’de 2.832.243 ton taşkömürü ve 746.000 ton linyit, 1951’de 2.987.846 ton taşkömürü ve 751.020 ton linyit, 1952’de 3.010.312 ton taşkömürü ve 764.653 ton linyit, 1953’te 3.664.314 ton taşkömürü ve 942.321 ton linyit üretildiği görülmüştür. Gerek ülke içindeki ve gerek ülke dışındaki kömür satışları da çoğalmıştır. Konu hakkında 1950-53 yılları arasındaki iç ve dış taşkömürü satışları ile linyit satışlarını gösteren bir tablo hazırlanmıştır. Bu tabloya göre içte taşkömürü satışları; 1950’de 76.164.038 lira, 1951’de 81.417.587 lira, 1952’de 89.451.865 lira, 1953’te 102.350.000 lira ve artış oranı %34 olmuştur. Dışarıya taşkömürü satışları; 1950’de 247.262 lira, 1951’de 3.233.437 lira, 1952’de 7.303.808 lira, 1953’te 500.000 lira ve artış oranı %50 olarak belirlenmiştir. Linyit satışları ise; 1950’de 12.342.458 lira, 1951’de 12.714.834 lira, 1952’de 15.478.276 lira, 1953’te 20.000.000 lira ve artış oranının %62 olduğu görülmüştür.

Kitabın “Köy Su İşleri” maddesine göre; Türkiye’de 1950 yılına kadar köylerin ihtiyaçları ihmal edilmiş, eski hükümetler su gibi en vazgeçilmez ihtiyaçlara dahi ilgi göstermemişlerdir. Köyler adeta geleneksel bir sefaletle terk edilmiştir. 1950 seçimlerinden sonra yetkili konuma geçen Demokrat Parti, köy kalkınmasına büyük önem vermiştir. Ancak köylerde refahın artması ve ihtiyaçların karşılanması sayesinde ülkenin gelişme yolunda ilerleyeceği düşünülmüştür. Eskiden köylüden para alınması ve hizmet beklenmesi bir âdet hükmünü almışken, artık her nimetin köye gitmesini ülke hesabına bir kazanç sayan yeni bir çığır başlamıştır. 1950-53 yılları arasında köylünün su işleri için 33 milyon 922 bin 957 lira harcanmıştır. Bu para ile 13.868 köye su getirilmiş ve 994 köyün su kurumları tamir edilmiştir. Önümüzdeki yıl içinde 3.253 köyün su ihtiyacı programa alınmıştır.

Kitabın “Köy Yolları” maddesine göre; köy yolları, çiftçi ve üreticinin kasaba ile bağlantısını sağlayan yollar olmuştur. Ancak bu yolların gelişimi sayesinde köylünün pazarlarla ilişkisini sıklaştırması mümkün görülmüş, köy yollarının yapılmasında vatandaşlar bizzat emek harcamışlardır. 1950-1953 yılları arasında 4.826 kilometre köy yolu yapılmış, devlet de köy yollarının inşasına 14.749.211 lira vermiştir. 3 yıllık programa göre inşa halinde veya inşasına başlanmak üzere olan yeni köy yollarının uzunluğu 9.178 kilometre olarak belirlenmiştir. Köy kalkınmasının birinci şartı olan yolların tamamlanması için Demokrat Parti hiçbir malî fedakârlıktan çekinmemiştir.

Kitabın “Küçük Su İşleri” maddesine göre; büyük sulama kuruluşlarının yapılabilmesi fazla zaman ve sermaye ihtiyacını doğurmuştur. 1950’den önce Türkiye’nin mali durumu büyük sulama kuruluşları yapabilmek için gerekli sermayeleri bulmaya uygun olmamış, küçük sulama kuruluşları ise, ihmal edilmiştir. Demokrat Parti görev başına geldikten sonra, kısa zamanda geniş üretici kitlelerinin ihtiyaçlarını karşılayacak küçük su işlerinin tamamlanmasına önem vermiştir. 1950’de program gereğince başlayan çalışmalar başarıyla ilerlemiştir. Tamamlanan işlerden bir kısmı ise; İzmir-Balçova deresinin yenilenmesi, İzmir-Bornova deresinin rıhtım duvarları, Turgutlu-Irlamaz deresinin kıyı sağlamlaştırılması, Mersin-Uzuncaburç su yolu tamiri, Konya-Meram deresi sularının çoğaltılması, Giresun-Şehiriçi derelerinin yenilenmesi, Samsun-Alaçam deresinin yenilenmesi, Kütahya-Beşdeğirmenler ile Boşnak köyü arasında Porsuk yatağının yenilenmesi, Kocaeli-Pamukova arasının yenilenmesi, Eğridir-Kölayağı’nın yenilenmesi, Akseki-Cevizli ovasının yenilenmesi, Uluborlu civarının sulanması, Trabzon-Tabakhane deresinin yenilenmesi, Trabzon-Sanos deresinin yenilenmesi, Atabey ovasının sulanması, Çoççağ suyundan Nuseybin ovasının sulanması, Konya-Keçili deresinin yenilenmesi, Abana-Ezine deresinin düzeltilmesi, Antalya-Aksu devlet kanalının tamiri, Çanakkale-Sarıçay sahil korunması, Bursa-Kestel deresine uygun havuz, Gerze-Deresu’nun düzeltilmesi, Bergama deresinin kıyı sağlamlaştırılması, Keşte deresinin kıyı sağlamlaştırılması, Van-Somram kanalının sağlamlaştırılması, Harnik Köyü değirmen sularının Şamran kanalına akıtılması ve kanalın iskası, Niksar-Tokat yolu üzerinde Gömenek köprüsü yolunun betonarmeye çevrilmesi olarak sıralanmıştır.

Kitabın “Limanlar Faaliyeti” maddesine göre; üretim bölgelerinin sürüm piyasaları ile temaslarını kolaylaştırmak üzere limanların inşasına ve bakımına büyük önem verilmiştir. 1950-54 yılları arasında inşasına başlanan liman kuruluşlarının sayısı, İmparatorluk zamanında ve Cumhuriyetin ilk 27 senelik döneminde kurulan kuruluşlara denk olmuştur. İhale edilen ve projeleri hazırlanan limanlar ise, Türkiye’yi Avrupa ülkeleri ayarında bir nakil

şebekesine kavuşturmuştur. Limanların gelişimine denk olarak yükleme ve boşaltma faaliyeti de her yıl bir az daha önem kazanmıştır. 1950’de yüklenen yolcu sayısı 1.147.684 iken 1953’te 1.291.982 olmuş ve aradaki fark 152.298 olarak belirlenmiştir. 1950’de yüklenen yükler ise 3.146.294 ton iken 1953’te 4.121.540’a çıkmış ve aradaki fark 875.253 olmuştur. 1950’de 58.548 gemi varken 1953’te bu sayı 55.816’ya düşmüş ve 2.732 gemi eksilmiştir. Yine 1950’de 4.027.905 ton yük boşaltılırken 1953’te 5.341.220 ton yük boşaltılmış ve 1.313.315 tonluk bir artış göstermiştir. 1951 ve 1953 yıllarında limanların toplam geliri de artmış; Denizcilik Bankası 1951’de 25.233.350 lira iken 1953’te 42.770.275’e ulaşmış ve 17.536.925 liralık artış göstermiştir. Demiryolları işletmesi de 1951’de 6.701.000 lira iken 1953’te 13.000.000 liraya ulaşmış ve 6.398.246 liralık artış kaydetmiştir.

Kitabın “Liman ve İskeleler” maddesine göre; Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili bir yarım adadır. İç ticaretin bir kısmı ve dış ticaretin hemen tamamı denizlerden yapılmıştır. Ürünün iç ve dış piyasalara hızla ve az masrafla gönderilmesi, deniz ticaret filosunun ve liman kuruluşlarının gelişimine bağlı olmuştur. Liman kuruluşlarının geliştirilmesi için 1950’den beri geniş ve programlı çalışmalara başlanmıştır. Bu amaçla dışarıdan 20,8 milyon dolar kredi alınmış, bütçeden de 57 milyon lira harcanmıştır. Bu sayede başlıca limanların yükleme ve indirme kapasitesi iki kata yakın yükselmiştir. Yeni kuruluşlar tamamlandıktan sonra, aynı limanların faaliyet hacmi, 1950 seviyesinin beş katını aşacaktır. Liman ve iskelelerin 1950 ve 1953 yıllarındaki kapasitelerine bakıldığında Ereğli 1950’de 20-30 bin ton iken 1953’te 500-600 bin tona ve kurumlar tamamlandıktan sonra 1,5 milyon tona ulaşmış; Trabzon 1950’de 40-60 bin ton iken 1953’te 250 bin tona ve kurumlar tamamlandıktan sonra 300-400 bin tona ulaşmış; İnebolu 1950’de 20 bin ton iken 1953’te 50 bin tona ve kurumlar tamamlandıktan sonra 100 bin tona ulaşmış; Haydarpaşa 1950 ve 1953’te 300-500 bin tonluk kapasiteye sahip olmuş, kurumlar tamamlandıktan sonra ise 700-750 bin tona çıkararak artış göstermiştir. Salıpazarı’nın 1950 ve 1953 yıllarında belirli bir kapasitesi bulunmazken, kurumların tamamlanmasıyla 200 bin tonluk kapasiteye sahip olmuştur. İzmir-Alsancak 1950 ve 1953 yıllarında 250-300 bin tonluk kapasiteye sahipken, kurumların tamamlanmasıyla 750 bin tona ulaşmış; Samsun 1950 ve 1953 yıllarında 250 bin tonluk kapasitesini kurumların tamamlanmasıyla 750-800 bin tona çıkarmıştır. Mersin 1950’de 250 bin ton iken 1953’te 250-400 bin tona ve kurumların tamamlanmasıyla 1,5 milyon tona ulaşmış; İskenderun 1950’de 600 bin ton iken 1953’te 1 milyon tona ve kurumların tamamlanmasıyla 1,5-2 milyon tona ulaşarak artış göstermiştir.

Kitabın “Limited Şirketler” maddesine göre; 1950-1954 yıllarında Türkiye’de 365 milyon lira sermayeli 152 anonim şirket kurulmuştur. Aynı tarihler arasında limited şirket statüsünü taşıyan kurumlarda da büyük bir gelişim kaydedilmiştir. 19 tanesi sanayi ve 440 tanesi ticaret alanında çalışmak üzere 459 yeni limited şirket kurulmuştur. 1950-1954 yılları arasında kurulan ve sanayi işleriyle uğraşan limited şirketlere bakıldığında 1950-51 yıllarında limited şirketleri bulunmazken; 1952’de 2 adet ve 1.430.400 sermayeli, 1953’te 13 adet ve 4.535.000 sermayeli, Ocak 1954’te 4 adet ve 580.000 sermayeli limited şirketleri kurulmuş ve bunların toplam sermayesi 6.545.000 liraya ulaşmıştır. 1950-1954 yılları arasında kurulan ve ticaret işleriyle uğraşan limited şirketleri ise; 1950’de 51 adet ve 5.975.000 sermayeli, 1951’de 95 adet ve 19.242.000 sermayeli, 1952’de 124 adet ve 19.679.850 sermayeli, 1953’te

159 adet ve 18.165.300 sermayeli, Ocak 1954'te 11 adet ve 2.663.000 sermayeli limited şirketleri kurulmuş, toplam sermayesi ise 65.725.150 lira olarak tespit edilmiştir.

Kitabın “Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü” maddesine göre; Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, 1950-1954 yılları arasında çalışmalarını kısa zamanda ekonomik sonuçlar elde edilmesine uygun bölgelerde yoğunlaştırmıştır. Vatan yüzeyinde 238.410 Km²'lik bir alanın maden, petrol, kömür ve su jeolojisi bakımlarından incelenmesi tamamlanmıştır. Bursa, Muğla, Giresun, Gümüşhane, Antalya, Amasya, Çorum, Zonguldak, Kastamonu, Balıkesir, Niğde, Sivas, Edirne, Kırşehir şehirlerinde volfram, krom, bakır, kurşun, pirit, boksit, linyit, taşkömürü, molibden ve radyoaktif madenler üzerinde etraflı araştırma ve incelemeler yapılmıştır. Jeolojik incelemelerden alınan sonuçların doğruluğunu tespit edebilmek için Adana, Mersin, Gaziantep, Diyarbakır ve Cizre bölgelerinde jeofizik etütlere girilmiştir.

Kitabın “Maden Üretimi” maddesine göre; 1950-52 yılları arasında madenlerin üretiminde kaydedilen artış ve eksilişler şu şekilde gösterilmiştir: Anfimuvan 1950'de 3.220 ton 1952'de 2.320 ton, bakır 1950'de U 700 ton 1952'de 23.330 ton, boralit 1950'de 9.764 ton 1952'de 13.730 ton, çinkolu kurşun 1950'de 110 ton 1952'de 3.047 ton, demir 1950'de 233.591 ton 1952'de 481.825 ton, krom 1950'de 422.529 ton 1952'de 806.911 ton, kükürt 1950'de 6.006 ton 1952'de 8.381 ton, lületaşı 1950'de 265 ton 1952'de 576 ton, manganez 1950'de 39.978 ton 1952'de 81.548 ton, manyezit 1950'de 450 ton 1952'de 891 ton, zımpara 1950'de 1.421 ton ve 1952'de 8.239 tona ulaşmıştır. Üretiminde azalış gözlemlenen tek maden anfimuvan olmuştur. Diğer madenlerden çoğunluğunun üretimi iki kat veya daha fazla artmış, özellikle bakır, demir, krom gibi önemli madenlerin üretiminde dikkatlerden kaçmayan bir gelişim yaşanmıştır.

Kitabın “Marshall Planı” maddesine göre; savaştan son derece ağır maddi ve manevi sarsıntılarla çıkan Avrupa devletlerinin kalkınmasını kolaylaştırmak amacıyla Amerika tarafından bir ekonomik yardım programı hazırlanmıştır. Bu programa zamanın Amerika Dışişleri Bakanı George G. Marshall'ın ismine hitaben Marşal Planı denilmiş ve 1948 senesinde uygulanmaya başlanmıştır. Marşal Planı'nın amacı, savaşta zarara uğrayan ülkeleri sefaletten kurtarmak, sanayi ve ziraat üretim kurumları kurmak için gerekli para ve döviz sağlamak, devletlerin bütçelerini ve paralarını sağlamlaştırmalarına yardım etmek ve Avrupa ülkeleri arasında ticarî ilişkileri geliştirmek olmuştur. Marşal Planı doğrultusunda yapılan yardımlar direkt ve dolaylı olarak ikiye ayrılmıştır. Direkt yani araçsız yardımlar, Amerika'dan ve dolar alanına dahil diğer ülkelere mâl ve teçhizat sağlamak üzere verilen bağış veya borç niteliğindeki ödeneklerden oluşmuştur. Dolaylı yani aracı yoluyla yapılan yardımlar, Avrupa ülkelerinden yapılacak satın almaları karşılamak üzere Amerika'nın emriyle yapılan bağış veya borç niteliğindeki dövizleri kapsamıştır. Araçlı ve araçsız krediler bağış veya borç niteliğinde olmuş, bağış niteliğindeki krediler karşılığında bir borçlanma söz konusu olmamış ve karşılıksız yardımlar arasına girmiştir. Ancak bağış olarak alınan dolarların karşılığını Türk lirası olarak Merkez Bankası'na yatırmak gerekmiş, bu şekilde yatırılan paralara “karşılıklı paralar fonu” denilmiştir. Karşılıklı paralar fonunda toplanan Türk liralari, ülkenin ekonomik kalkınmasına yarayacak veya malî bünyesini kuvvetlendirecek konulara harcanmıştır. Marşal Planı gereğince yapılan ödemeler ile malzeme ithal edilmiş, teknik ihtiyaçları karşılayacak uzmanlar getirilmiş ya da yetiştirilmek üzere dışarıya stajyer göndermek üzere kullanılmıştır. 1950'den önce yapılan yardımlar borç

niteliğinde olmuştur. Bu yardımlar için, Türkiye Amerika’ya yüklü miktarda borçlanmıştır. Demokrat Parti, 1950’den itibaren borç miktarının azaltılmasını ve bağış niteliğini taşıyan yardımların çoğaltılmasını sağlamıştır. 1950-51’de yapılan yardımın %65’i bağış ve %35’ini kredi, 1951-52’de yapılan yardımın %84’ü bağış ve %16’sı kredi, 1952-53 ve 1953-54 yardımlarının %100’ünü bağışlar oluşturmuştur. 1950-53 yılları arasında doğrudan ve dolaylı olarak yapılan yardımlara bakıldığında 1950-51’de doğrudan 45 milyon dolar, dolaylı 25 milyon dolar ve toplamda 70 milyon dolar; 1951-52’de doğrudan 23 milyon dolar, dolaylı 47 milyon dolar ve toplamda 70 milyon dolar; 1952-53’te doğrudan 55,6 milyon dolar, dolaylı 21,4 milyon dolar ve toplamda 67 milyon dolar yardım yapılmıştır. Bu süre içerisinde 1950-51 yıllarında kota kredisi konulmazken, 1951-52’de 30 milyon dolar ve 1952-53’te 30 milyon dolarlık kota kredisi konulmuştur. 1950-53 yılları arasında doğrudan yapılan yardımların toplamı 113.1 milyon doları, dolaylı yoldan yapılan yardımların toplamı 123.9 milyon doları ve toplamda 237 milyon doları bulmuştur. 1950-54 yılları arasında Marshall Planı’ndan yapılan yardımlar bağış ve borç olarak sınıflandırıldığı gibi yüzdeleri de belirtilmiştir. Buna göre 1950-51’de borç olarak yapılan 25 milyon dolar %35’e, bağış olarak yapılan 45 milyon dolar %65’e; 1951-52’de borç olarak yapılan 11.2 milyon dolar %16’ya, bağış olarak yapılan 58.8 milyon dolar %84’e; 1952-53’te borç olarak yardım yapılmazken, bağış olarak yapılan 67 milyon dolarlık yardım %100’lük bir orana ulaşmıştır. Bu yıllar arasında kota kredisi borçta 30 milyon dolar, bağışta %100 olmuş; toplamda borç yoluyla 66.2 milyon dolar, bağış yoluyla 170.8 milyon dolar yardım yapılmıştır. Üç senede Amerika’dan sağlanan 237 milyon dolarlık yardımın 170,8 milyon dolarlık kısmı bağış yoluyla ve karşılıksız olmuştur. Karşılığında Türkiye hiçbir şey ödememiştir. 66,2 milyon dolarlık kısmı ise borç yoluyla yapılmış ve %2,5 faiz belirlenmiştir. Marshall yardımından yapılan yardımlar ile ülkeye ziraat âlet ve makineleri, tohum, maden kurumları, yol makineleri getirilmiş, enerji santralleri ve fabrikalar kurulmuş, gemiler satın alınmış ve buna benzer ihtiyaçlar karşılanmıştır.

Kitabın “Marshall Yardımının Dağıtım Şekli” maddesine göre; devlet, dört yıldan beri kamu hizmetlerine yedi milyar lira harcamıştır. Bu büyük paranın yanında Marshall yardımından yapılan yardımlar önemli bir toplamı ifade etmemiştir. Fakat buna rağmen Türkiye, Marshall yardımından en verimli şekilde yararlanmayı bilen ülkelerden biri olmuştur. Alınan döviz ve para, ülkenin imarına ve kalkınmasına hizmet edecek işlere kullanılmıştır. 1950-53 yılları arasındaki Marshall yardımının nerelere kullanıldığı ise şu şekilde gösterilmiştir: Milli savunmaya 1950-51’de 13.822.000 milyon dolar, 1951-52’de 14.000.000 milyon dolar harcanırken 1952-53 yıllarında bir harcama yapılmamış; makine kimya sanayisine 1950-51’de harcama yapılmazken 1951-52’de 4.500.000 milyon dolar, 1952-53’te 3.597.000 milyon dolar; ziraata 1950-51’de 8.501.000 milyon dolar, 1951-52’de 13.460.000 milyon dolar, 1952-53’te 6.979.000 milyon dolar; sağlığa 1950-51’de 1.644.000 milyon dolar, 1951-52’de 1.000.000 milyon dolar harcama yapılırken 1952-53’te harcama yapılmamış; karayollarına 1950-51’de 4.500.000 milyon dolar, 1951-52’de 3.500.000 milyon dolar, 1952-53’te 6.600.000 milyon dolar; bayındırlığa 1950-51’de harcama yapılmazken 1951-52’de 650.000 dolar, 1952-53’te 1.726.000 milyon dolar; havaalanına 1950-51’de 801.000 dolar, 1951-52’de 819.000 dolar, 1952-53’te 502.000 dolar; Etibank’a 1950-51’de 21.823.000 milyon dolar, 1951-52’de 17.545.000 milyon dolar, 1952-53’te 6.195.000 milyon dolar; Sümerbank’a 1950-51’de 1.680.000 milyon dolar, 1951-52’de 3.063.000 milyon dolar,

1952-53'te 1.086.000 milyon dolar harcama yapılırken 1950-53 yılları arasında Toprak Mahsulleri Ofisi'ne bir harcama yapılmamıştır. Özel girişimlere 1950-51'de 658.000 dolar, 1951-52'de 2.500.000 milyon dolar, 1952-53'te 9.616.000 milyon dolar; Elektrik Etüt İşleri'ne 1950-51'de 60.000 dolar harcama yapılırken 1951-53 yılları arasında harcama yapılmamıştır. Aynı şekilde Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'ne 1950-51'de 795.000 dolar harcama yapılırken 1951-53 yılları arasında bir harcamada bulunulmamıştır. Ekonomi ve ticarete 1950-52 yılları arasında harcama yapılmazken 1952-53'te 500.000 dolarlık harcama yapılmıştır. Bakanlığı'na 1950-51'de 9.301.000 milyon dolar, 1951-52'de 8.963.000 milyon dolar, 1952-53'te 8.579.000 milyon dolar; denizyollarına 1950-51'de 4.560.000 milyon dolar harcanırken 1951-52'de harcama yapılmamış, 1952-53'te ise 1.116.000 milyon dolar harcanmıştır. Demiryollarına 1950-51'de 1.360.000 milyon dolar harcanırken 1951-52 yıllarında harcama yapılmamış, 1952-53'te 6.754.000 milyon dolar harcanmış; tekele 1950-51'de 495.000 dolar harcanırken 1951-52'de harcama yapılmamış, 1952-53'te 600.000 dolar harcanmış; Petrol Ofisi'ne 1950-52 yılları arasında harcama yapılmazken 1952-53 yıllarında 150.000 dolar harcanmış; aynı durum istatistik merkezlerinde de geçerli olmuş ve 1952-53'te 1.000.000 milyon dolar harcandığı görülmüştür.

Kitabın "Basın Rejimi" maddesine göre; basının genel düşünce üzerindeki etkisi zamanla kuvvet kazanmıştır. Gazeteler, kamu hizmetlerini en etkili şekilde denetim altında bulunduran birer onursal müfettiş hizmetini görmüşlerdir. İdare mekanizmasının kusur ve ihmalleri, çok defa basın tarafından meydana çıkarılmıştır. Halkın memnuniyetsizliğine ve şikâyetine sebep olan hatalar, çoğunlukla basın aracılığıyla ilgili yerlere duyurulmuştur. Hükümetin sağlam çalışmaları da gazetelerin yardımları sayesinde genel düşünceye yansıtılmıştır. Basının ülkeye faydalı olarak çalışabilmesi ve cemiyete karşı görevlerini hakkıyla yapabilmesi için iki şart ortaya konmuştur. Bu şartlardan birincisi, gazetelere uygun faaliyet imkânlarının sağlanması olmuştur. Ancak gazeteler eleştiri hakkını en geniş şekilde kullanabildikleri, resmî ilânlar basılış tekniği ve tiraj miktarı temel tutularak yapılacak bir takdire göre dağıtıldığı, matbaalara makine ve teçhizat getirtilmesi kolaylaştırıldığı ve kâğıt fiyatları ucuzlatıldığı takdirde yayın faaliyetinin gelişmesi beklenebilirdi. Dört seneden beri bu maddeleri sağlamak üzere bazı önlemler alınmıştır. 1950-52 senelerinde selüloz sanayisinin her bir tonunu 800 liraya sattığı gazete kâğıdının fiyatı 600 liraya indirilmiş, matbaa makineleri ve malzemesi ithaline her türlü kolaylık gösterilmiştir. Resmî ilânların dağıtımını, bütün ilgilileri aynı zamanda az çok tatmin edecek bir formüle bağlanmıştır. Gazetelerde çıkan eleştiri yazıları ise gerek güvenlik ve gerek şiddet dolayısıyla, batı demokrasilerindeki örneklerinden hiçbir şekilde geri kalmamıştır. Basının ülkeye faydalı olarak çalışabilmesi ve cemiyete karşı görevini hakkıyla yapabilmesi için sunulan ikinci şart, haberlerin ve eleştirilerin gerçeğe yalandan ayrılmasına meydan vermemesi olmuştur. Bir siyasî görüşe karşı çıkanların dargınlıklarını onu temsil edenlere yöneltilmeleri, insanlığa has bir zaaf olarak görülmüştür. Bu zaaf bazen devlet, siyasî partiler, ilim kurumları veya ticarî kuruluşlar hizmetinde çalışanlara karşı gerçeğe uymayan şeyler yazılmasına yol açmıştır. Siyasî mücadelelerin alevlendiği dönemlerde, bir partinin veya hükümetin saygınlığını kırmak amacıyla, iftiraların yapıldığı da görülmüştür. İftiraların ve haberlerin nadiren devletin dış saygınlığına zarar verecek yönlere sürüklendiği de kaydedilmiştir. Devletin ve kişinin itibarını sarsacak ve genel düşünceyi aldatacak propagandalara basının âlet edilmesine fırsat

birakmamanın, genel çıkarların bir sonucu olduğu belirtilmiştir. Eleştiri özgürlüğünün en geniş şekilde kullanılmasını sağlayacak, fakat kötüye kullanılmasına imkân vermeyecek şekilde basında düzenleme yapılmıştır.

Kitabın “Milletvekilliği” maddesine göre; konudan bahsetmeden önce tarihi bir olaydan örnek verilecek olursa, Prusya Kralı Büyük Frederik Sans-Souci sarayını yaptırırken inşaat bölgesinde bulunan bir değirmenin yıkılması gerekmiştir. Fakat değirmenci, yıktırılmak üzere malının elinden alınmasına razı olmamıştır. Fakir değirmencinin verilen emre karşı koyduğunu duyunca, hükümdar hayrete düşmüş, değirmen sahibini çağırarak değirmeni zorla yıktıracağını söylemiştir. O zaman değirmenci hükümdarın tehdidine Berlin’de hâkimler var sözleriyle karşılık vermiştir. Her dönemde, haksızlıklara ve kanunsuzluklara rastlamak, insanların iş hayatında veya özel sorunlarında zorluklarla karşılaşmaları mümkün olmuştur. Fakat 1950’den öncesini ve sonrasını birbirinden ayıran en açık fark, bir haksızlığa ve zorluğa uğrayan her vatandaşın artık tam bir güven ile Ankara’da milletvekillerimiz var diyebilmesidir. Dokuzuncu dönem Meclisi’nin özelliği; halk tarafından ve halk içinden seçilmiş, halk için çalışan milletvekillerinden oluşmasıdır. Türk siyaset tarihinin hiçbir döneminde, seçmenlerle seçilenler arasında bu kadar yakın ve yoğun bir ilgi kurulmamıştır. Milletvekilleri, dört sene süreyle Ankara’da yerli ihtiyaçların karşılanması ve yerli derterin dindirilmesi için âdeta seferber olmuşlardır. Eski kanunların mağdur konuma düşürdüğü emekli, dul ve yetimler, durumlarının düzeltilmesi için milletvekillerine başvurmuşlardır. Hastane, yol, ilâç, doktor, köprü, su, okul isteyen köy ve kasabalar, ihtiyaçlarının yerine getirilmesi için milletvekillerine yazmışlardır. Doğal afetlere uğrayan, kredinin ertelenmesini isteyen, geçim sıkıntısı çeken, tohumluk isteyen her bölge derdini milletvekilleri aracılığıyla halletmiştir. Kredi alan çiftçiden malını ihraç etmek isteyen üreticiye, fabrikası yanan girişimciden ufak konut inşaatının teşvikini isteyen aile başkanına kadar herkes derdini milletvekilleriyle paylaşmıştır. Hatta bir Ankara hastanesinde ameliyat masasına yatan bir gençten istediği bir şey olup olmadığı sorulduğu zaman şehrimin milletvekillerine telefon ediniz cevabı alınmıştır. Dokuzuncu dönem Meclisi yalnız ülkede büyük imar hareketleri yaratan, bütçe dengesini kuran, kanunlarda büyük yenilikler yapan ve geçmişin haksızlıklarını tamir eden bir iktidarı temsil etmekle kalmamıştır. Hizmetini tamamlayan Meclis, Türk siyasi tarihinde halka iyi niyetle hizmeti asıl görev sayan ilk topluluğu oluşturmuştur. Geçen dört sene süresinde, sabahın erken saatlerinde Ankara sokaklarında ilk görülenler, hemşerileriyle buluşmaya giden milletvekilleri olmuştur. Çalışma saati başladıktan sonra Bakanlıklar mahallesinde veya Bakanlık binalarının koridorlarında birkaç kişilik gruplar halinde bir binadan diğerine ya da bir makamdan ötekine mekik dokuyanlar yine milletvekilleridir. Tatil günlerinde, ellerinde şehirlerine yazdıkları mektuplar ve telgraflarla posta gişelerinin önünde bekleyenler yine milletvekilleri olmuştur. Gecenin en ileri saatlerinde, şehirlerden gelen telefonları cevaplandırmak ve telgrafları almak için birçok defa ahize başına veya kapıya koşanlar yine onlar olmuştur. Yorgunluk bilmeden ve zorluklar karşısında yılmadan bütün zamanlarını halka hizmete adayan dokuzuncu dönem milletvekilleri, bir gelenek olarak kurulmuşlardır. Halk Partisi zamanında milletvekilliğin ne kadar rahat bir hayat tarzı olduğunu hatırlamak, 1950 seçimlerinden sonra geçirilen zihniyet inkılâbının anlamını anlamaya yeterli olmuştur.

Kitabın “Memur Maaşları” maddesine göre; 1938-1950 yılları arasında fiyatlar beş kat yükselmiş, fakat uzun seneler boyunca devam eden pahalılığa rağmen maaş ve ücretlerde gereken ayarlama yapılmamıştır. Memur sınıfı, hayat şartlarından ağır bir fedakârlığa katlanmak zorunda kalmıştır. 1950’den itibaren fiyatların yükseliş temposu yavaşlamış, 1938-1950 yılları arasında %500’e fırlayan toptan fiyat endeksleri 1950-54 yılları arasında ancak %11 oranında bir değişim göstermiştir. Gelirleri yükselen sınıflar, bu fiyat değişikliğinin etkisini duymamışlardır. Fakat maaşları 1946’dan beri aynı seviyede kalan memur sınıflarının geçim sıkıntısı gittikçe ağırlaşmış, ücret geliri ve emekli maaşı ile geçinen vatandaşlar da aynı sıkıntıyı çekmişlerdir. Son dört senede, memur ve emeklilerin durumunu ferahlatmak üzere iki önemli önlem alınmıştır. Bunlardan birincisi, hizmet ustalarına Gelir Vergisi’nin uygulanması olmuştur. 1951 Mart’ına kadar hizmet ustalarının maaşlarından Kazanç, Buhran, Denge ve Hava Kuvvetleri’ne yardım vergileri kesilmiştir. 1951 bütçesinde, devlet 150 milyon liralık bir mali fedakârlığı göze alarak bu dört vergiyi kaldırmış ve yerine gelir yükümlülüğünü ortaya koymuştur. Bu şekilde, hizmet ustasının eline geçen para miktarı ortalama %15 oranında artmıştır. İkinci önlem ise, 1953 sonunda çıkarılan İkramiyeler Kanunu olmuştur. Kanun gereğince, bir tanesi 1953 sonunda ve üç tanesi 1954 sırasında olmak üzere dört maaş ikramiye verilmiştir. Bu şekilde, memur sınıfının önümüzdeki yıl alacağı maaş tutarında %25 oranında bir fazlalık meydana gelmiştir. Emekliler, ücretli hizmetliler, Ekonomik Devlet Kuruluşları memur ve işçileri de ikramiyelerden faydalanmıştır. Gelir Vergisi’nin uygulanması ve ikramiyeler dolayısıyla hazinenin malî fedakârlığı senede 323.400.000 lira tutmuştur. Söylendiği gibi ikramiyeler kanunun seçimlerle bir ilgisi olmamıştır. 1954’te bütçe dengesi kurulduktan ve gelir artışı sonucunda imkânlar genişledikten sonra, devlet derhal memurların durumunu ferahlatacak önlemlere başvurmuştur.

Kitabın “Dokuma Fiyatları” maddesine göre; 1951-1953 yılları arasında Sümerbank işlemlerinden bir kısmının fiyatlarına zam yapılmıştır. Zam oranları genellikle %10-20’yi aşmış, fiyat zamları memur maaşlarında ve işçi ücretlerinde kaydedilen artışın hayli altında tutulmuştur. Yünlü dokumaların 1951-53 yılları arasındaki fiyatlarına bakıldığında T. B. Fantazi Merinos 1951’de 22.25 lira, 1952’de 22 lira ve 1953’te 19.50 lira; Serj Hereke 1951’de 19.25 lira, 1952’de 20 lira ve 1953’te 19 lira; T. B. Fantazi Hereke 1951’de 24 liralık, 1952’de 21.50 lira ve 1953’te 21 lira; Palto-pardösülük 1951’de 20.81 lira, 1952 ve 1953 yıllarında 23.50 lira; T. B. Defterdar 1951’de 15.50 lira, 1952’de 17.50 lira ve 1953’te 17 lira; K. Şayağı 1951’de 9.25 lira, 1952 ve 1953 yıllarında 9.50 lira olduğu görülmüştür. Pamuklu dokumaların 1951-53 yılları arasındaki fiyatları ise Kaput bezi Kayseri 1951’de 1.10 lira, 1952’de 1.09 lira ve 1953’te 0.90 kuruş; Diril Kayseri 1951’de 1.18 lira, 1952’de 1.14 lira ve 1953’te 0.92 kuruş; Hassa (dar) Ereğli 1951’de 1.95 lira, 1952’de 1.97 lira ve 1953’te 1.75 lira; Pazen Ereğli 1951’de 1.55 lira, 1952’de 1.06 lira ve 1953’te 1.41 lira; Basma Nazilli 1951’de 1.45 lira, 1952’de 1.46 lira ve 1953’te 1.10 lira olmuştur.

Kitabın “Dokuma Sanayisi” maddesine göre; pamuklu ve yünlü kumaşların imalat ve ithalatı artmış gerek Sümerbank ve gerek özel girişim hesabına birçok fabrikalar kurulmuş ve kurulmaya devam etmiştir. Yeni fabrikaların üçte ikisi özel girişim sahiplerine ait olmuştur. 1950’de pamuklu fabrikalarının iğne sayısı 260.000 iken bugün sayısı 545.000’e ulaşmıştır. İmalâtın iki katından fazla arttığı dikkat çekmiştir. İnşaat hazırlıkları yapılan, ihale ve kredi

işlemleri kısmen veya tamamen tamamlanan fabrikalara ait bilgiler, bir veya iki seneye kadar iğne sayısının 700.000’i bulacağını göstermiştir. Yünlülerde ise, 1950 başlangıcında iğne sayısı 50.000 iken 1953’te 115.000’e yükselmiştir.

Kitabın “Millî Gelir” maddesine göre; ekonomi siyasetinin hedefi genel refah seviyesini yükseltmek olmuştur. Bir ülkede halkın hayat şartlarında gerçekleştirilen gelişimi, millî gelir toplamı ile fiyat endeksleri arasındaki orana göre ölçmek mümkün olabilmiştir. Konu hakkında hazırlanan tablo da 1938-1952 yılları arasında millî gelir miktarında meydana gelen değişimler, 1948 fiyatları ile karşılaştırılarak belirtilmiştir. Tabloya göre; 1938’de 8.037 milyon liralık milli gelirden nüfus başına 387 lira, 1948’de 9.206 milyon liralık milli gelirden nüfus başına 396 lira, 1949’da 6.486 milyon liralık milli gelirden nüfus başına 353 lira, 1950’de 9.835 milyon liralık milli gelirden nüfus başına 402 lira, 1951’de 11.083 milyon liralık milli gelirden nüfus başına 447 lira ve 1952’de 12.436 milyon liralık milli gelirden nüfus başına geçerli fiyatlarla 470 lira düşmüştür. Bu rakamlar, 1938-1949 yılları arasındaki on bir yıllık dönemde milli gelir ve üretimde açık bir gelişme kaydedilmediğini göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı arifesinden iktidarın el değiştirdiği tarihe kadar ekonomik hayat bir durgunluk ve tikanıklık dönemi geçirmiştir. Fiyatlar yükselmiş, fakat halkın kazancında aynı oranda bir çoğalış kaydedilmemiştir. Hatta tam tersine nüfus başına düşen gelir miktarı 387 liradan 353 liraya düşmüştür. 1949-1952 yılları arasında yapılacak bir karşılaştırmanın vereceği sonuçlar ise tamamen farklı olmuştur. Bu dönemde milli gelir toplamı %50’ye yakın bir oranda artmıştır. Nüfus başına düşen gelir miktarı 353 liradan 470 liraya çıkmıştır. Vatandaşların geçim seviyelerinde ve satın alma yeteneklerinde meydana gelen gelişim, Türk ekonomi siyasetinin başarılarından bir tanesini oluşturmuştur. Ayrıca bir not düşülerek şöyle denmiştir: Kitabımız basılırken İstatistik Umum Müdürlüğünden alınan son malûmat 1953 senesine ait milli gelirin 15 milyar 140 milyon lirayı bulduğunu göstermektedir.”

Kitabın “Musul Petrolleri” maddesine göre; anlaşma gereğince Demokrat Parti, Musul petrollerinde hissedar olarak yer almıştır. Musul’da üretilen petrolden Irak Devleti’ne düşen hissenin belirli bir yüzdesi Türkiye Hükümeti’ne ödenmiştir. Savaştan önce Türkiye’ye ödenen miktar senede bir milyon lira civarında olmuş, savaş sırasında ise bu miktar 600 bin liraya düşmüştür. 1954 bütçesinde, Musul petrollerinden 75 milyon lira alınacağı tahmin edilmiştir. Bir taraftan kendi zamanlarında düşük hasılat getiren bir gelir kaynağının ülkeye önemli miktarda döviz kazandırmasını hazmedemeyen ve diğer taraftan petrolün ülkeye yarar sağlamayacağını her fırsatta ileri süren muhalefet Irak’ın borcunu ödemeyeceğine dair bir iddia ortaya atmıştır. Bu iddiaya göre Irak borcunu ödemeyince bütçede 75 milyon liralık bir açık belirecek ve bütçe dengesi gerçekleşmeyecektir. Muhalefetin ileri sürdüğü iddianın hedefi, genel düşünceyi aldatmaya yarayacak bir olumsuz propaganda yaratmaya çalışmıştır. Sorunun temeli ise, son senelerde Irak Devleti’nin Musul petrollerinden aldığı hisse iki katına yükselmiş, anlaşma hükümleri gereğince Türkiye’nin hissesi de otomatik olarak aynı oranda artmıştır. Diğer taraftan, petrol fiyatları savaştan öncesine oranla birkaç kat pahalılaşmıştır. Üretim de 1951’de hızla çoğalmağa başlamış ve bunu takip eden yıl 17 milyon tonu bulmuştur. Üretimin, fiyatların ve hisse oranının artması sonucunda Türkiye’nin 1952-1954 senelerine ait birikmiş alacağı 75 milyon lira tuttuğu görülmüştür. Bu alacak tarafların imzasını taşıyan anlaşma hükümlerine dayanarak geliştirileceğinden, bütçe tahminlerinde şüpheye sebep olan bir nokta olmaması gerekmiştir.

Kitabın “Ek Bütçeler” maddesine göre; 1951 yılına kadar üniversiteler ile vakıflar, devlet deniz-hava-demiryolları, üretme çiftlikleri, orman, tekeller, P.T.T., Beden Eğitimi ve Sınır ve Sahiller Genel Müdürlükleri ek bütçelerle idare edilmiştir. Hükümet, ek bütçeli idarelerin malî bünyelerini düzeltmede ve kuvvetlendirmede başarılı olmuştur. Bu kurumlardan bazıları ticarî temellere göre idare edilen birer oluşum haline getirilmiştir. Devlet Deniz Yolları, anonim şirket statüsüne sahip bir banka olmuştur. Demiryolları ve P.T.T. idareleri de birer ekonomik devlet kuruluşu olarak faaliyetlerine devam etmişlerdir. Hükümet, ek bütçeli idarelere yaptığı yardımları 1950’den itibaren önemli miktarda arttırmıştır. Hazine tarafından 1950 ve 1954 yıllarında ek bütçelere yapılan yardımlara bakıldığında Ankara Üniversitesi’ne 1950’de 6.532.000 lira, 1954’te 14.288.970 lira; İstanbul Üniversitesi’ne 1950’de 12.210.000 lira, 1954’te 18.471.249 lira; İstanbul Teknik Üniversitesi’ne 1950’de 3.230.000 lira, 1954’te 10.577.000 lira; Beden Eğitimi’ne 1950’de 894.000 lira, 1954’te 788.000 lira; karayollarına 1950’de 53.303.374 lira, 1954’te 189.824.318 lira; sınır ve sahillere 1950’de 251 lira, 1954’te 200.000 lira; havayollarına 1950’de 550.000 lira, 1954’te 11.088.318 lira; vakıflara 1950’de 3.194.700 lira, 1954’te 1.180.000 lira yardım yapılmıştır. 1950 yılında yapılan yardımların toplamı 80.165.074 liraya, 1954’te yapılan yardımların toplamı ise 246.417.855 liraya ulaşmıştır. 1950-54 yılları arasında ek bütçelere yapılan yardımlar 166 milyon lira artmıştır. Bu para ile üniversitelerin ihtiyaçları karşılanmış, karayolları inşaatına hız verilmiş, havayolları nakliyatının genişletilmesi sağlanmıştır. Son dört senede, ek bütçeli idarelerin masrafları 155 milyon liradan 337 milyon liraya yükselmiştir. Hükümet yardımının ve masraf toplamının çoğalmasına rağmen, ek bütçeli idarelerin de bütçe açıkları önlenmiştir. 1947-54 yılları arasında ek bütçeli idarelerin açıklarına bakıldığında; 1947’de 18.711.000 lira, 1948’de 44.500.000 lira, 1949’da 43.703.000 lira, 1950’de 40.932.000 lira, 1951’de 67.953.000 lira açık gözlemlenirken, 1952-54 yılları arasında bütçe açığı ile karşılaşılmamıştır. Ek bütçeli idarelerin devlet hazinesine yük olmaktan çıkmaları, başarılı bir idare sistemi altında faaliyetlerini genişletmeleri ve yatırımlarını 1950-54 yılları arasında 75 milyon liradan 228 milyon liraya yükseltebilmeleri, hükümet işlerine hâkim olan yeni ve genç zihniyetin sağladığı doğru sonuçların eseri olmuştur.

Kitabın “Orman Kanunu” maddesine göre; orman sorununun ruhuna bakıldığında, geçimi orman ekonomisine bağlı bir nüfus kitlesinin olduğu görülmüştür. Birçok vatandaş özel ihtiyaçlarını ve geçimlerini orman ürünlerinden sağlamak mecburiyetinde kalmıştır. Fakat mevcut üretim, ihtiyaçları kolaylıkla karşılamaya yeterli olmamıştır. Özellikle orman bölgelerinin çevrelerinde, ağaçların fazla tahribata maruz kaldığı görülmüştür. Orman Koruma Örgütü’nün tahribatı önlemek üzere uyguladığı işlem tarzı ve takip yöntemi köylüler arasında şikâyetlere sebep olmuştur. Kanunun temeli, bir taraftan köylülerin şikâyetlerini en aza indirecek yeni temeller bulmaya ve diğer taraftan tahribatın azalmasını sağlayacak önlemleri kuvvetlendirmeye zorunluluk duymuştur. Bu amaçla hazırlanan yeni Orman Kanunu, Meclis’e gönderilmiş ve yeni kanununun temelleri dört nokta etrafında toplanmıştır. Buna göre; mevcut ormanların korunması konusunda köylüler ile koruma örgütü arasında iş birliği kurulması, köylülerin ihtiyaçlarını en fazla oranda ve kolaylıkla sağlayabilmesi, orman servetlerinin güven ve nitelik itibarıyla yenilenmesi ve zenginleştirilmesi, orman köylülerinin ve sakinlerinin ekonomik açıdan koruma görmeleri ve kalkındırılmaları olarak belirlenmiştir.

Ormanların ülke ekonomisindeki önem ve değeri göz önünde tutularak hazırlanan yeni kanun yürürlüğe girdikten sonra, bu milli servetin korunması ve yenilenmesi gibi dâvalar halledilmiştir.

Kitabın “Orman İşleri” maddesine göre; 1950’den beri orman işletmeciliğinde açık gelişmeler kaydedilmiştir. 1950-1953 yılları arasında Orman İdaresi’nin katma bütçesi 15 milyon liradan 22 milyon liraya ve döner sermayesi 50 milyon liradan 106 milyona yükselmiştir. Orman işletmelerinin ve kereste fabrikalarının üretim ve imalât durumu da açık bir gelişim göstermiştir. 1950-1953 yıllarının sonuçlarına ve 1953 yılının tahminlerine bakıldığında, tomruk 1950’de 571.339 metrekare, 1953’te 569.822 metrekare ve 1953 tahmini 1.031.082 metrekare; tel direği 1950’de 2.323.432 metrekare, 1953’te 26.414 metrekare ve 1953 tahmini 8.043 metrekare; maden direği 1950’de 86.078 metrekare, 1953’te 56.405 metrekare ve 1953 tahmini 49.244 metrekare; sanayi odunu 1950’de 22.283 metrekare, 1953’te 62.485 metrekare ve 1953 tahmini 30.000 metrekare; yakacak odun 1950’de 3.679.741 metrekare, 1953’te 3.862.480 metrekare ve 1953 tahmini 4.144.990 metrekare; fabrika yapımı kereste 1950’de 78.470 metrekare, 1953’te 54.584 metrekare ve 1953’te 80.000 metrekare; el yapımı kereste 1950’de 65.640 metrekare, 1953’te 73.844 metrekare ve 1953 tahmini 100.000 metrekare; travers 1950’de 14.793 metrekare, 1953’te 1.539 metrekare ve 1953 tahmini 6.530 metrekare olarak hesaplanmıştır. Orman İdaresi’nin çevre semtlerde köylülere sağladığı peşin para faydası da son yıllarda hayli artmıştır. 1950, 1951 ve 1952 yıllarında sağlanan faydalara bakıldığında, üretimden 1950’de 2.555.566 lira, 1951’de 2.061.913 lira, 1952’de 3.076.101 lira; imalattan 1950’de 994.331 lira, 1951’de 11.245.245 lira, 1952’de 1.420.811 lira; nakliyattan 1950’de 14.502.315 lira, 1951’de 12.260.258 lira, 1952’de 20.646.146 lira; toplamda ise 1950’de 18.052.212 lira, 1951’de 15.567.416 lira ve 1952’de 25.143.058 lira fayda sağlandığı görülmüştür. Orman İdaresi, köylülerin ve kurumların yararına tarifeden, dağıtım masrafından ve imar masrafları karşılığında 1950’de 25 milyon liralık; 1951’de 21 milyon liralık ve 1952’de yine 21 milyon liralık fedakârlık yapmıştır. Kereste masrafının ormanlardan sağlanmasında teknik olarak sorun sayılmayacak miktarı aşması üzerine, ihtiyaçlardan bir kısmını ithalât şeklinde karşılaması zorunlu olmuştur. 1951’de 55.128, 1952’de 173.340 ve 1953’de 319.678 metreküp kereste ithal edilmiştir. Orman Genel Müdürlüğü 1950’de 5877, 1951’de 1696, 1952’de 879 ve 1953’te 573 hektar arazi ağaçlandırmıştır. Ormanların korunması için alınan önlemler sayesinde yangınların tahribatı azalmıştır. 1952 ve 1953’te 119 yangın kulesi ve 408 yangın kulübesi inşa edilmiş, 1.900 yangın bekçisi çalıştırılmış, 110 adet yangın söndürme cihazı ve 20 adet motopomp alınmıştır. Yangın yerine ekiplerin hızla yetişebilmeleri için 1952’de 24 jeep arabası alınmıştır.

Kitabın “Ortaöğretim” maddesine göre; 1950 başlangıcında Türkiye’de 343 ortaokul, 59 lise ve 8 öğretmen okulu bulunuyordu. Bugün ortaokulların sayısı 432’ye, lise sayısı 68’e ve öğretmen okulu sayısı 12’ye yükselmiştir. Okul sayısındaki artışa denk olarak öğretmen kadroları da genişletilmiştir. 1950’de ortaokullarda okuyanların sayısı 58.675, liselerde okuyanların sayısı 18.257 ve öğretmen okullarında okuyanların sayısı 1.825 olarak belirlenmiştir. Bugün liselerde 26 257, ortaokullarda 78.348 ve öğretmen okullarında 2.325 öğrenci okumaktadır. Orta öğretim kurumlarında okuyanların sayısı dört seneden beri %35 artmıştır. Genç nesilde yüksek hayat ve kültür seviyesine aday bulunanların bu oranda

çoğalmas, memnuniyet uyandıran bir durum olarak görülmüştür. Devletin daha geniş öğrenim imkânları sağlaması ve genç neslin öğrenime daha fazla değer vermesi, gelecek yıllarda aydınlar ordusunun genişleyeceğini müjdelemiştir.

Kitabın “Öğretmen Maaşları” maddesine göre; 1948 yılına kadar, ilkokul öğretmenleri şehir özel idarelerinden maaş almış ve bu idare maaşları zamanında ödememiştir. Terfiler geciktirilmiş ve yeni kadro sağlanmasında güçlük çekilmiştir. Öğretmen sınıfı, diğer devlet memurlarına oranla mağdur bir konuma düşürülmüştür. 1948 yılında öğretmenlerin kadroları özel idare bütçelerinden çıkarılarak devlet bütçesine geçirilmiştir. Kadroları devlet bütçesine geçirilen öğretmenler, ay başında maaş almak imkânına kavuşmuşlar, fakat terfi imkânı sağlanmamıştır. Hatta tam tersi, birçok adaletsizlik meydana gelmiş, kadro sıkıntısı devam etmiştir. Sürelerini dolduran ve emeklerinin hakkını bekleyen öğretmenler, bir üst maaş derecesine geçmekte zorluk çekmişlerdir. 1953'te çıkarılan bir kanun 2.300 öğretmenin terfiini sağlamış ve 1956'ya kadar terfi edeceklerin maaşlarını güvenceye almıştır. Fakat buna rağmen, bütün sorun henüz halledilmemiştir. Millî Eğitim Bakanlığı, yeniden 9.000 öğretmenin terfiini sağlayacak bir kanun hazırlamıştır. Yeni kanunla, hizmet sürelerine göre aylıkları çok az olan öğretmenlerin maaşları iki dereceye kadar arttırılmıştır. Geçmişteki mağduriyet rejimini geniş ölçüde düzenleyen yeni kanun, eğitim hayatının en büyük başarılarından birini oluşturmuştur. Öğretmenler, ülke geleceğinin mimarı olarak görülmüştür. Kültür hayatının bu şerefli temsilcileri, yarın ülke idaresini ellerine alacak değerlere ilk bilgileri vermişlerdir. Onların aşladıkları bilgi ve ahlâk tohumları, gelecek senelerde bütün milletin kaderine yön verecek zihniyetin ve karakterin temelini oluşturmuştur.

Kitabın “Öğretmen Okulları” maddesine göre; şimdiye kadar ilkokullara, biri öğretmen okulları ve diğeri Köy Enstitüleri olmak üzere iki ayrı kaynaktan öğretmen yetiştirilmiştir. Bu iki kurum birbirinden farklı görüş ve anlayışla kurulmuş bulduklarından, programları ve yönetmelikleri arasında fark oluşturmuştur. Mezunlarının tayin, terfi ve zorunlu hizmet rejimleri de ayrı hükümlere bağlanmış ve bu durum ilkokul öğretmenleri arasında ikilik yaratmıştır. 27 Ocak 1954 tarihli kanun, iki ayrı öğretmen sınıfının sakıncalarını önlemiş, ortak bir hizmet ve amaç uğrunda görev görenlerin aynı statü altında çalışmalarını sağlamış ve öğretmen okulları ile Köy Enstitüleri birleştirilmiştir.

Kitabın “Pahalılığa Karşı Mücadele” maddesine göre; 1950'den sonra üretim ve ithalât büyük bir hızla genişlemiş, Türk piyasasında mâl bollaşmıştır. Fakat refahın ve gelirlerin de artması mâl talebine yoğunluk kazandırmış, birçok maddelerin fiyatlarında yükselişler kaydedilmiştir. Ticaret Bakanlığı fiyatlardaki yükseliş karşısında bazı önlemler almıştır. Pahalılığa karşı idari önlemlerin verim vermeyeceğini bilen Ticaret Bakanlığı, çalışmalarını ekonomik önlemlere geçirmeye gerekli görmüştür. Ekonomik özellik bildiren 14 çeşitli şehirde bazı gıda ve yakacak maddeleri belediyeler ustalık ile fiyat kontrolüne bağlı tutmuştur. Etiket konulmaması Millî Korunma Kanunu'na muhalefet oluşturduğundan 702 sayılı düzen kararı gereğince, Ticaret Bakanlığı belediyeleri ve idare âmirlerini bu konuda uyarılmış ve aydınlatmıştır. Ticaret Bakanlığı, 1953 sonunda bölge ekonomi ve ticaret müdürlerini, belediye ekonomi müdürlerini, ihracatçı birliklerin genel yazıcılarını ve merkez örgütüne bağlı elemanların katılımıyla yaptırdığı bir toplantıda pahalılığa dair geniş fikir alınmasına ve sağlam önlemler alınmasına imkân hazırlamıştır. Bakanlık makamı, İstanbul Belediyesi tarafından yapılan düzen satışlarını her türlü imkânlarla yakından desteklemiştir.

İstanbul Memurlar Kooperatifi’ne, büyük miktarda manifatura ithal izni vermiştir. İsviçre’den Ucuzluk Kralı adıyla bilinen Duttweiller¹⁷⁵ adında bir uzman çağırılarak kendisine görüşleri sorulmuştur. Bu kişinin tavsiyelerine uyarak, 8 milyon lira sermayeli Tanzim Ticaret Türk Anonim Şirketi unvanlı bir kurum kurulmasına karar verilmiştir. Ticaret Bakanlığı bir taraftan üreticinin malını değerlendirmek ve diğer taraftan bu malın tüketiciye ucuz satılmasını sağlamak bakımından yurdun diğer bölgelerinde de aynı tip şirketler kurulmasına yoğun çaba harcanmıştır. Bakanlık makamı, pahalılığı önlemek üzere K/643, K/644 ve K/702 sayılı düzen kararlarının bugünkü şartlara göre değiştirilmesine dair tekliflerini 1954 içinde Bakanlar Heyeti’ne sunmuştur. Ayrıca gıda maddeleri üzerinde vurgunculuğu önlemek üzere kredilerin sınırı için bir düzen kararı hazırlayarak Başbakanlık’a göndermiştir. Yakında yürürlüğe gireceği ümit edilen bu kararın vurgunculukla mücadelede önemli bir etken olacağına şüphe duyulmamıştır.

Kitabın “Pamuk İhracı” maddesine göre; 1949-1950 ihracat mevsimine oranla, pamuk ihracatı iki katı bulmuştur. Bu değerli maddenin ülkeye sağladığı dövizin toplamı 200 milyon lirayı aşmıştır. 1949-53 yılları arasındaki pamuk ihracatına bakıldığında; 1949-50’de 50.856 ton pamuk 112.888.000 lira, 1950-51’de 74.626 ton pamuk 263.725.000 lira, 1951-52’de 72.434 ton pamuk 220.378.000 lira ve 1952-53’te 98.053 ton pamuk 220.207.000 lira değerinde olmuştur.

Kitabın “Petrol Kanunu’nun Temelleri” maddesine göre; Petrol Kanunu’nun genel temelleri incelendiğinde ilk olarak petrol aramak isteyenlere hükümetten izin alma zorunluluğunun getirildiği görülmüştür. Petrol araştırmalarına açık tutulan bölgelerde, başvuru sahiplerine 50 bin hektarlık belirli alanlar için ruhsatnameler verilmiştir. Ayrıca bir girişimcinin araştırma bölgesi içinde alabileceği ruhsatname sayısının 8’den fazla olamayacağı da belirtilmiştir. Araştırma ruhsatnameleri, hektar başına 0,5 ile 3 lira arasında değişen ve devlet hakkı denilen bir ücrete bağlı olmuştur. Araştırma ruhsatnamelerinden bedel alınmasındaki amaç, devlete gelir sağlamak olmamış; devlet hakkı ruhsatname alan girişimcilerin vakit geçirmeden faaliyete başlamalarını sağlamaya çalışmıştır. Zamanında sondaj işlerine girişen ruhsatname sahiplerinin masraflarına karşılık olarak ödedikleri devlet hakkından bir kısmı iade edilmiştir. İkinci olarak, bir arama alanında petrol bulan girişimciler, 50 bin hektarlık arazinin ancak yarısında işletme kurmak üzere izin alabilmişlerdir. Petrol alanının geri kalan 25 bin hektarlık kısmı, hükümet tarafından korumaya alınmıştır. İşletme ruhsatnamesi alan her girişimci, biri kesilmiş devlet hakkı ve diğeri karşılaştırmalı devlet hissesi olmak üzere iki tür yükümlülüğe bağlı olmuştur. Devlet hakkı, işletmeye açılan alanda hektar başına 3 ile 8 lira olarak, devlet hissesi ise üretimin sekizde biri oranında olarak belirlenmiştir. Devlet, üretimin sekizde birini mâl veya para olarak toplamıştır. Üretim başladıktan sonra, girişimcinin devlet hakkı olarak ödemesi gereken kesilmiş ücret, devlet hissesinin toplam gelirin eklenmiştir. Amerika’da da petrol üretiminden alınan pay 1/8 oranında olmuş, diğer ülkelerde payın %20’ye kadar yükselmiştir. Fakat pay oranını yüksek tutan hükümetlerin yabancı girişimcileri çekemedikleri ve üretimin düşük seviyede kaldığı görülmüştür. Pay tayin edilirken oranın girişim hizmetlilerini kaçırarak kadar yüksek veya kötüye kullanıma yol açacak kadar düşük olmamasına dikkat etmeye ihtiyaç duyulmuştur.

¹⁷⁵ Gottlieb Duttweiler

Petrol Kanunu, pay oranını bu iki sınır arasında ayarlamaya titiz bir özen göstermiştir. Son olarak, ruhsatname sahipleri devlet hakkı ve devlet payından başka kazançları üzerinden de kanunlar gereğince gerçekleştirilen vergileri ödemişlerdir. Ancak Petrol Kanunu bu şekilde yapılacak ödemelerin sınırını en fazla %50 olarak belirlemiştir. Diğer bir ifade ile, petrol işlerinde sermaye tehlikesi tamamen girişimcilere yükletildiği halde, sağlanan kazançlara Türkiye yarı yarıya ortak durumunda olmuştur.

Kitabın “Petrollerin İşletilmesine Zorunluluk Var Mıdır?” maddesine göre; petrolerin işletilmesine üç sebepten dolayı zorunluluk duyulmuştur. Bunlardan birinci sebebi askerî zorunluluk oluşturmuştur. Clemenceau’nun söylediği gibi çağdaş savaşlarda, petrolün rolü insan kanından daha önemli bir konuma gelmiştir. Askerî birlikler, harekât esnasında çok miktarda akaryakıt tüketmişlerdir. Petrolün dışarıdan getirilmesi fazla masrafı ve kayba sebep olmuştur. Savaşın son senesinde, petrol eksikliği yüzünden Alman ordusunda binlerce uçak ve tankın cepheye gönderilemediği ve kullanılmadığı bilinmektedir. Petrol, ülke savunmasını harekete geçiren bir kuvvet niteliği taşımıştır. İkinci sebep, ülkede petrol üretiminin artması olmuştur. Nakliyat ve ziraat alanında kaydedilen gelişim, her sene daha fazla ithalât yapma gerekliliğini hissettirmiştir. Yıllık ithalât, şimdiden bir milyon tonu bulmuş, ithal edilen petrole harcanan döviz 135 milyon lira civarında olmuştur. Yerli üretimin artması, döviz harcamalarından birikim sağlamıştır. Üçüncü sebebe bakıldığında petrolün fişkırdığı ülkeleri canlandırmış olduğu görülmüştür. Petrol araştırmalarına ve kurumlarına harcanan yüz milyonlarca liradan bir kısmı ülkeye kalmıştır. Döviz geliri kabarmış ve iş hacmi genişlemiştir. Amerika’nın ekonomik kalkınmasında, petrolün büyük etkisi olmuştur. Suudi Arabistan, Irak, Venezuela, Meksika’da hayat şartları bu sayede gelişmiş, hükümetler de bu sayede elde ettikleri gelire şehirler meydana getirmişlerdir. Aynı imkân ve fırsatlardan Türkiye’nin de yararlanmasını sağlamak, devletin görevi olmuştur.

Kitabın “Petrol İthalî” maddesine göre; Türkiye’de ithal edilen petrol miktarı seneden seneye artmıştır. 1949’da ülkeye 193 bin ton benzin ve benzerleri, 11 bin ton gazyağı ve benzerleri, 135 bin ton mazot ve motorin, 37 bin ton makine yağı, tortu ve katran getirilmiştir. İthal edilen petrolün miktarı 377 bin tonu bulmuş, petrol satın alımına harcanan döviz 62 milyon lira tutmuştur. 1952’de ithal edilen benzin 280 bin tona, gazyağı ve benzerleri 202 bin tona, mazot ve motorinler 278 bin tona, makine yağları, tortular ve katranlar 55 bin tona yükselmiştir. Petrol üretimi 817 bin tona erişmiş, harcanan döviz ise 112 milyon lirayı bulmuştur. Ziraatın makineleşmesi ve ulaşımın gelişmesi sonucunda, petrol harcamaları üç senede iki kattan fazla artmıştır. 1954’de petrol ithalâtının bir milyon ton civarında olacağı ve 135 milyon liraya yakın döviz tahsisine ihtiyaç göstereceği tahmin edilmektedir.

Kitabın “Petrol Devlet Tarafından İşletilebilir Mi?” maddesine göre; Türkiye’de petrol araştırmaları 1933 yılında başlamış ve bu araştırmalar devlet tarafından yapılmıştır. 1934’te Basbirin’de ilk petrol kuyusu açmak üzere girişime başlanmıştır. Raman, Beşiri, Adana ve diğer yerlerde petrol rezervleri araştırılmıştır. Elli milyon lira harcandıktan sonra, nihayet Raman ve Garzan’da işletmeye uygun petrole rastlanmıştır. Fakat tasfiyehanenin inşa ettirilmesi için de seneler kaybedilmiştir. Petrol araştırmalarının tarihçesi, üretimin niçin devlet tarafından verimli bir şekilde yapılamayacağını ortaya koymaya yeterli olmuştur. 21 sene çalışıldığı ve büyük paralar harcadığı halde henüz ülke ihtiyaçlarını bile karşılayabilecek bir üretim yapmaya imkân bulunamamıştır. Petrolün gerektirdiği sermayelerin ve teknik

çalışmanın devlet girişimleri tarafından sağlanabilmesi zor olmuştur. Petrolün devlet tarafından aranmasını ve işletilmesini güçleştiren diğer bir sebep de sondaj işlerinin büyük sermaye risklerini ortaya çıkarması olarak görülmüştür. Petrol araştırmalarında yararlanılan eski ve yeni birçok yöntemler mevcut ise de sondajların vereceği sonuçlar, tesadüflere bağlı kalmaktan kurtulamamıştır. Büyük masraflarla açılan kuyuların boş çıktığına hayli sık rastlanmıştır. Örneğin Amerika’da 1859’dan 1948’e kadar yapılan 1.187.873 sondajdan 266.457 tanesi sonuçsuz kalmıştır. Yine Amerika’da 1938’de kısır sondajlarda kaybedilen sermaye miktarı 125 milyon dolara yükselmiştir. Petrolün aranmasını ve işletilmesini devlet üzerine aldığı zaman, masraflarını vergi yükümlülerinden alacağı paralarla karşılamak durumunda kalmıştır. Fakat 20 sene ve belki de daha uzun süre sonuç vermemesi ve kısır sondajlara yüz milyonlarca lira gitmesi ihtimal dahilinde olan bir girişimin masraflarını, vergi yükümlülerinden alınan para ile ödemek, malî güvenlik kavramı ile mümkün olmayan uyuşmaz bir hareket olmuştur. Petrol siyasetinde en sağlam yol, sermaye riskini özel girişime bırakarak, üretimden ve işletme kârından alınan pay ve vergilerle ülkeye yarar sağlaması olarak görülmüş ve yeni Petrol Kanunu, bu imkânı sağlamıştır.

Kitabın “Petrol Yerli Sermaye Tarafından İşletilebilir Mi?” maddesine göre; yeni kanun, petrol arama ve işletmesini devlet tekelinden çıkarmış, yerli ve yabancı sermaye sahiplerinin petrol üretimine girişebilmeleri sağlanmıştır. Petrol üretiminde, yabancı şirketlere oranla yerli sermayenin durumunu güçleştiren üç sebep ortaya çıkmıştır. Birincisi, sondajlardan verimli sonuç alıncaya kadar milyonları boş yere harcamak ihtimali olmuştur. Milyarlarca dolarlık sermaye kullanan yabancı şirketler, Büyük Adetler Kanunu’na dayanarak bu riski ortadan kaldırmışlardır. Onlar, bütün bir ülkede yüz milyonlarca doları boş yere harcasalar da başka bir ülkeye rastlamanın yardımı ile zengin hazinelere er geç rastlayacaklarından emin olmuşlardır. Yerli sermaye ise, yalnız ülke ölçüsünde ve sınırlı paralarla çalışmak durumunda kalmıştır. Türkiye’nin sermaye bünyesi, senelerce sonra sonuç verecek tehlikeli girişimlere büyük oranda yatırım yapılmasına uygun olmamıştır. Buna rağmen Petrol Kanunu, yerli sermayelere bütün kapıları açık tutmuştur. İkinci sebep, petrol arama ve işletmesi için gerekli malzemenin dışarıdan getirilmesi için döviz sağlanmasındaki güçlük olmuştur. Petrol sanayisini geniş ölçüde kurabilmek için yüz milyonlarca dolarlık teçhizata ihtiyaç duyulmuştur. Türü ithalât ihtiyaçları arasında devletin petrol işlerine yeterli döviz ayırabilmesi, çok uzun bir zaman meselesi olarak görülmüş, halbuki yabancı sermaye bakımından bir döviz sıkıntısı söz konusu olmamıştır. Yabancı sermaye, gerekli teçhizatı mâl olarak ve ülkede bu kurumları kurmak ve işletmek için gerekli parayı döviz olarak getirmiş, bu şekilde döviz geliri de artmıştır. Üçüncü sebep, dünya petrol piyasasının birkaç büyük şirket elinde bulunması olmuştur. Bunlar dışında herhangi bir girişimin veya devletin uluslararası piyasada başarılı bir rekabet mücadelesine girişmesi kolay görülmemiştir. Elinde bütün kurumları hazır bulunduğu ve dünya fiyatlarından çok daha ucuza satmaya razı olduğu halde, İran’ın petrolünü alacak bir müşteri çıkmaması, üzerinde durulmaya değer bir olay olmuştur. Bugünkü şartlar altında, yerli sermaye ancak yabancılarla ortak çalışmak ya da faaliyetini iç piyasada sınırlamak durumunda kalmıştır. Fakat zor şartlara rağmen Petrol Kanunu, yerli sermayeleri korumaya yönelik çok önemli bir hükmü içinde bulundurmıştır. Hükümet, petrol araştırmalarına izin verilen bölgelerde, 50.000 hektarlık alanlar için ruhsatname vermiş; fakat bu alan içinde petrol bulan bir şirket, yalnız 25.000 hektarlık bir

kısımda işletme hakkına sahip olabilmıştır. Arazinin geri kalan yarısı hükümet gereğince millî ekonomik kurumlarına bırakılmıştır. Bu şekilde, üzerinde petrol çıkmış ve sermaye riski en aza inmiş alanlar korunabilmıştır.

Kitabın “Posta, Telgraf, Telefon” maddesine göre; P.T.T. Genel Müdürlüğü, 1950 yılından beri büyük gelişim kaydeden kurumlar arasına girmiştir. Bu kurumun faaliyeti; mektup, paket ve havale sevkiyatı, telgraf gönderimi ve telefon muhabereci olarak üç kısma ayrılmıştır. P.T.T. merkez ve şubeleri tarafından kabul ve sevk edilen mektuplar 1950’de 83 milyon iken bu miktar devamlı bir artışla 1953’te 132 milyona ulaşmıştır. Posta İdaresi, halka çok fazla kolaylık göstermeyi, görevinin en önemli ögesi saymıştır. 1950’den itibaren küçük paket, değer taşıyan kutu ve ticaret eşyası kabul ve dağıtımını ortaya çıkarmış ve genişletmiştir. Bayilere gönderilen gazete, paket ve tomarların ağırlıkları 5 kilodan 10 kiloya çıkarılmıştır. Posta havaleleri en fazla 1.000 liradan 2.500 liraya ve telgraf havaleleri en fazla 500 liradan 1.000 liraya yükseltilmiştir. Mahkeme bulunan yerlerde, P.T.T. şubeleri aracılığıyla adli bildiri hizmetlerinin yerine getirilmesine başlanmıştır. Erzurum’da, bir posta gümrüğü kurulmuştur. Yabancı ülkelere uçak kolisi gönderilmeye ve uçak postası ile değerli kutu ve mektup sevkiyatına karar verilmiş, uçak postasıyla gönderilen gazetelerin ücreti indirilmiştir. Bunun yanı sıra P.T.T. şebekesi de genişletilmiştir. Posta merkez veya şubesi bulunmayan bazı bölge ve köylerde acenteler açılmıştır. Normal posta işlemlerinden başka acentelikler de 10 liraya kadar koli ve 25 liraya kadar havale gönderilmesi sağlanmıştır. Mevcuda ek olarak 282 tane pul satış şubesi kurulmuş, 1950’de Türkiye’de yalnız 1876 posta kutusu varken, bunların sayısı 10.528’e yükseltilmiştir. Yeniden 62 posta hattı oluşturulmak şeklinde, posta hatlarının sayısı 657’ye çıkarılmıştır. Hayvan ve araba ile nakliyat yapılan hatlardan 76 tanesinde postanın motorlu araçlarla taşınması sağlanmıştır. Telgraf gönderimi de 1950’den itibaren hissedilir oranda artmıştır. 1950’de çekilen iç telgrafların sayısı 6.891.353 olmuş; bu miktar 1951’de 7.603.734’e, 1952’de 9.315.311’e ve 1953’te 7.297.436’yi bulmuştur. Dış telgrafların miktarı da çoğalmış, 1950’de yalnız 658.599 dış telgraf çekilmişken bunların sayısı 1951’de 1.049.761’e, 1952’de 1.104.334’e ve 1953’te 10 aylık rakamlara göre 966.539’a ulaşmıştır. Telefon şebekesi, 1950-1954 yılları arasında geniş ölçüde bir takviye görmüştür. İstanbul otomatik telefon santralının kapasitesi 7.000’den 10.000’e, Beyoğlu santralının kapasitesi 5600’den 8000’e çıkarılmıştır. Bu santrallere bağlı enerji kurumları yapılmıştır. İstanbul’un santralleri tek tipe çevrilmeye başlanmıştır. 10 şehirde otomatik telefon santrali kurulmuş, Ankara ve İstanbul’da telsiz telgraf ve telefon istasyonları inşa edilmiştir. 24 şehirde yeniden veya tavsiye olarak kurşun kablolu şebekeler meydana getirilmiştir. Şehirlerarası fizik telefon devreleri 18.039 kilometreden 26.199 kilometreye, telefon kuranportör kanalları 24.579 kilometreden 59.574 kilometreye ve telgraf kuranportör kanalları 3.585 kilometreden 53.976 kilometreye çıkarılmıştır. İçinde bulunduğumuz yıl süresinde 30 şehir için otomatik santral, 30 şehir ve kasaba için 200’lük manyetolu santral ve 61 şehir için kablolu telefon şebekesi ihale edilmiştir. 1950-1953 yılları arasında uygulanmaya geçilen ve kısmen tamamlanan telefon kurumlarının değeri 68.691.326 lira olmuştur. Bu sayede abone sayısı 58.189’dan 80.095’e yükselmiştir. Şehir içi konuşmaları 74.178.045’den 126.820.735’e çıkmıştır. Şehirlerarası konuşmaların dakikası 8.662.868 iken 15.908.079’u bulmuştur. Yabancı ülkelerle yapılan konuşmalar ise 124.300’den 301.013’e ulaşmıştır. Posta İdaresi’nin geliri 1950’de 48.826.951 milyon iken, 1953’de 69.029.541 lirayı

bulmuştur. P.T.T. İdaresi 1953’te Ekonomik Devlet Kuruluşu haline getirilmiş ve bütün memur ve hizmetlilere birer maaş oranında ikramiye verilmiştir. Fiilen işletme servisinde görev görenler, yaptıkları hizmetin niteliğine göre bir veya iki derece terfi ettirilmiştirlerdir. Kadrosuzluk yüzünden derece alamayan 1.000 kadar bakıcı ve dağıtıcının terfileri de sağlanmıştır. Çocuk ve yakacak zammı ile doğum ve ölüm yardımlarından bütün hizmetliler yararlanmışlardır. Hafta tatili yapmayanlara ve bayramlarda çalışanlara verilen zam oranı arttırılmıştır. Tedavi imkânlarından yalnız memurların değil, aile ve çocuklarının da faydalanmaları için hazırlıklar tamamlanmıştır. Son dört senede P.T.T. şebekesinin düzenle çalışan, hız ve güvenlik temeline göre ayarlanmış ve halkı tatmin etmeyi birinci görev sayan bir örgüt olarak hizmet görmesi için devamlı çaba harcanmıştır.

Kitabın “Propaganda” maddesine göre; seçim zamanında siyasi partilerin propaganda faaliyeti başlıca üç yönde gelişmiştir. Bunlardan birincisini, süresi tamamlanan iktidarın icraatına ilişkin tartışmalar oluşturmuştur. Seçim kampanyası sırasında iktidar partisi beyaz kitap yayınlamak, broşürler dağıtmak, konuşmalar düzenlemek, afişler bastırmak ve gazetelerde makaleler yazdırmak şeklinde doğru icraatını belirtmeye önem vermiştir. Muhalefet de aynı araçları kullanarak hükümet icraatının değerini halk gözünde küçük düşürmeye çalışmış, genel dikkat ve ilgiyi hükümet icraatındaki eksikler ve aksaklıklar üzerinde toplamaya çalışmıştır. İktidar döneminin muhasebesi yapılırken, rakip siyasî partilerden her birinin kendi görüşleri genel düşüncüyü benimsetmeye bağlı olmuştur. Fakat iktidarın icraatını gösteren eserler, olaylar ve rakamlar ortadayken tarafların gerçekleri olduğundan tamamen farklı bir şekilde yansıtması zor olmuştur. Ülkede refah varken dramatik bir tarz ile sefaletten bahsedilmesi, üretim artarken ekonomik kriz olduğuna dair iddialar ileri sürülmesi ya da yeni eserler her tarafta görülürken hükümetin ihmalkârlığından yakınılması çok defa sözlerin doğruluğu hakkında şüphe uyandırmaktan başka sonuç vermemiştir. İkinci olarak, yabancı ülkelerdeki uygulamalar; iktidar veya muhalefet partilerinin istatistikler, olaylar ve somut eserler üzerinde konuşmaktan çekindikleri zaman, tartışmaları soyut konulara doğru sürükledikleri görülmüştür. Tartışmaları soyut konulara sürüklemekteki amaç, zihinleri karıştırmak olmuştur. Seçim mücadeleleri soyut bir vadiye döküldükten sonra, ortaya atılacak iddiaların sınırını belirlemek zorlaşmıştır. Siyasî partilerin soyut tartışmaları Anayasa, sosyal mezheplerin fayda ve sakıncaları, muhafazakârlık veya inkılâpçılık gibi göreceli sorunlara çektikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra siyaset ahlâkından fedakârlık ederek rakiplerinin aşırı sol akımına taraftar olduğunu ileri süren siyasî partiler de görülmüştür. Bir muhalefet partisinin, ümitsizlik içinde son çare olarak ülkeyi yabancılara satmakla hükümeti suçlaması siyaset tarihinde kaydedilmiştir. Üçüncü olarak, siyasî partilerin seçimlerde kişilere de iftiralarda buldukları görülmüştür. Kanunlar, basın aracılığıyla yapılan iftiraları cezalandırdıkları için, çirkin haberler çok defa ağız gazetesi ile yayılmıştır. Belirli tahrikçiler tren kompartımanlarında, kahvehanelerde ve ufak toplantılarda, kendilerini yalanlayacak ikinci kişinin bulunmadığı yerleri dikkatle seçerek tereddüt ve şüphe tohumları ekmiştir. Bu türden düzenlemelerin ne kadar ileri götürülebileceğine örnek olarak Amerika tarihinden bir olay gösterilebilir. Örneğe bakıldığında, Jefferson Amerika’da adına abide dikilen üç büyük Cumhurbaşkanı’ndan biri olmuştur. Kendisi Amerika’nın en eski ailelerinden birine bağlı ve hukukçu bir kişidir. Amerika’nın Özgürlük Beyanname’si onun kaleminden çıkmıştır. Jefferson, Amerika’nın Özgürlük Mücadele’sinde etkin rol oynamış; valilik, elçilik, bakanlık

ve Cumhurbaşkanı yardımcılığı yapmıştır. Özel hayatında dürüstlüğü ve fıkra severliği ile tanınmıştır. 1800 seçimlerinde Devlet Başkanlığı'na adaylığını koyduğu zaman, muhalefet bu seçkin kişiye karşı saldırıya geçmişlerdir. Muhalefet, Jefferson'un annesinin bir kızıl vahşi ve babasının bir zenci melezi olduğunu ileri sürmüştür. Avrupa'da bulunduğu zaman kertenkele, kurbağa ve salyangoz yediği, damarlarında bu pis hayvanların kanının dolaştığını söylemişlerdir. Aynı zamanda yabancı taraftarı olduğu, seçildiğinde ilk iş olarak ülkeyi Avrupalılara satacağı, Amerika'da fuşu serbest bırakacağı ileri sürülmüştür. Bunların yanı sıra çocukların nüfus kâğıtlarından babalarının adının silineceği, kızların kötü yerlere gönderileceği, kutsal kitapların toplatılarak yakılacağı, ülkenin cehennemden beter olacağı da söylenenler arasında olmuştur. Hakkında yapılan iftiralar Jefferson'a söylendiği zaman; eğer bir tanesini cevaplandırırca yirmi tane yeni iftira uyduracaklarına şüphe etmediğini, bir siyasî görüşe katılmayanların kin ve garzlerini onu temsil edenlere yöneltmelerinin insanlığa has bir özellik olduğunu söylemiş, bu gibi durumlarda halkın sağduyusuna güvenmek gerektiğini belirtmiştir.

Kitabın "Rafineri" maddesine göre; Raman ve Garzan kuyularından çıkarılan ham petrolü işlemek üzere yapılacak tasfiyehane 21 Ocak 1953'te bir Amerikan firmasına ihale edilmiştir. Batman'da kurulacak tasfiyehane senede 55 bin ton benzin, 20 bin ton gaz yağı, 45 bin ton jet yağı, 12.500 ton motorin, 25 bin ton yol asfaltı ve 140 bin ton yakıt yağı üretmiştir. Ayrıca Raman ile Batman arasında "Pipeline" olarak adlandırılan boru hattı tamamlanmıştır. Tasfiyehane, "Pipeline" ve kuvvet santralinin maliyeti 35 milyon lira olmuş, üretilen petrol ile doğu şehirlerinin ihtiyacı karşılanmıştır.

Kitabın "Sağlık Hizmetleri" maddesine göre; 1950-53 yılları arasında Sağlık Bakanlığı'nın bütçesi 60 milyon liradan 114 milyon liraya çıkmıştır. Numune Hastanesi, Doğumevi, Verem Hastane ve Pavyonları, Sağlık Merkezleri ve Trahom Hastaneleri'nin sayısı 94'den 271'e yükselmiştir. Özel idarelere bağlı 51 hastane Sağlık Bakanlığı'na bağlanmıştır. 1950-54 yılları arasında sağlık örgütü de takviye edilmiştir. Doktor sayısı 1480'den 1983'e, hemşire sayısı 492'den 1174'e ve sağlık memuru sayısı 2016'dan 3593'e çıkmıştır. Özellikle uzman doktor kadrolarında açık bir gelişim gözlenmiştir. Hastanelerde bakılan vatandaş sayısı da kayda değer oranda artmıştır. Poliklinik ve yatak tedavisi, ameliyat sayısı, röntgen kontrolü ve laboratuvar tahlilleri önemli birer gelişim göstermiştir. 1950-52 yılları arasındaki bakılan hasta sayısındaki artış incelendiğinde, poliklinikte yapılan kontrol 1950'de 788.189, 1951'de 1.038.791, 1952'de 1.322.992; yatakta tedavi 1950'de 144.101, 1951'de 169.977, 1952'de 198.772; ameliyat 1950'de 29.851, 1951'de 30.685, 1952'de 32.505; röntgen 1950'de 120.551, 1951'de 204.414, 1952'de 213.116; laboratuvar 1950'de 221.309, 1951'de 232.308, 1952'de 245.047 olduğu görülmüştür. Önleyici tıp hizmetlerine de Sağlık Bakanlığı büyük önem vermiştir. Özellikle verem ve difteri gibi tehlikeli hastalıkların aşuları geniş ölçüde uygulanmıştır. 1950'de 70.908 kişiye uygulanan B.C.G. aşısından 1953'ün 11 aylık döneminde 904.441 kişi faydalanmıştır. 1950'de 102.931 kişiye uygulanan difteri aşısından 1953'ün 11 aylık döneminde 191.135 kişi faydalanmıştır. 1950'de 1.747.456 tifo aşısı yapıldığı halde, 1953'ün 11 aylık döneminde uygulanan aşı miktarı 1.858.947'ye yükselmiştir. 1950'de 1.569.166 tifüs aşısına karşılık, 1952'de 2.443.826 aşı yapılmıştır. Sağlık Bakanlığı aynı zamanda 1953'ün 11 aylık döneminde 318.668 ev dezenfekte etmiş, 160.952 han, hamam, otel temizliğe bağlı tutulmuş, 333.745 kişi zorunlu olarak temizlenmiş,

1.421.433 kişinin çamaşırları D.D.T. den geçirilmiş ve 81.061 açık tuvalet kapatılmıştır. Kuduz tedavi istasyonlarının ve kurumlarının sayısı da 101’den 121’e çıkarılmıştır. Sağlık propagandasının halkı hijyen şartlarına ve hastalıklara karşı uyanıklığa alıştırmaları bakımından sağladığı faydalar da göz önünde tutulmuştur. 1950-53 yılları arasında Sağlık Bakanlığı tarafından 627.509 ve Marshall Planı’ndan 1.960.000 broşür bastırılıp dağıtılmıştır. Ayrıca 12.891 afiş asılmış, 118 tane film 1.024.350 kişiye gösterilmiştir. Halkın sağlık durumunda elde edilen iyileşmenin en açık örneğini verem tahribatının hafiflemesi oluşturmuştur. Yalnız İstanbul’da senede binden fazla veremlinin hayatı kurtarılmış, veremden kaybedilen vatandaş sayısı yarı yarıya azalmıştır: 1949-53 yılları arasında İstanbul’un 100.000’i bulan nüfusunda veremden ölüm oranları incelendiği zaman; 1949’da 2.243, 1950’de 1.966, 1951’de 1.962, 1952’de 1.600 ve 1953’te 2.037 olduğu görülmüştür.

Kitabın “Sanat Enstitüleri” maddesine göre; sanat enstitüleri, orta dereceli meslek okulları arasında yer almıştır. Bunların hemen hepsinde marangozluk, ustalık, tornacılık, frezecilik ve demircilik bölümleri bulunmuştur. Bazı enstitülerde modelcilik, motorculuk, makine ressamlığı, radyoculuk, dokumacılık, matbaacılık, camcılık, bıçakçılık, kuyumculuk, örme mobilyacılık ve plâstik şubeleri de açılmıştır. Son yıllarda, ziraatın makineleşmesi ve kara yolları nakliyatının yoğunluk kazanması, makinist ve elektrikçilere duyulan ihtiyacı son derece arttırmıştır. Makinistlik ve elektrikçilik, en fazla ilgi gören ve kazanç getiren meslekler arasına geçmiştir. Piyasanın ihtiyacını karşılamak üzere 9 sanat enstitüsünde motor ve ziraat makineleri şubesi açılmış, 14 sanat enstitüsünde, elektrikçilik kısmı faaliyete geçirilmiş, 1 sanat enstitüsünde de yol makineleriyle meşgul olacakları yetiştirmek üzere atölyeler meydana getirilmiştir. İzmir’de büyük bir motor ve makine okulu inşa edilmiş, Adana’da aynı tip bir okulun inşasına başlanmış, Eskişehir’de de bu türden bir okul kurmak üzere hazırlıklara girişilmiştir. Yüksek mühendis ve mühendislere yardımcı olan teknikerlere duyulan ihtiyaç günden güne artmıştır. Bu ihtiyaç göz önünde tutularak, 5 yerde tekniker okulları açılmıştır. Sonraki yıllarda daha birçok tekniker okulları eğitime başlamıştır. Yurdun her tarafında hızla devam eden imar faaliyeti, yapı enstitüleri mezunlarına duyulan ihtiyacı son derece genişletmiştir. Öğrencilerine dülgerlik, duvarcılık, sıvacılık, taşçılık, sağlık tesisatçılığı ve kaloriferçilik öğreten yapı enstitüleri mezunları, her yerde aranmıştır. Bu enstitü mezunlarının iş bulamamaları, kural dışı bir olay olmuştur. İlgiyi göz önünde tutan Millî Eğitim Bakanlığı, yeni yapı enstitüleri kurma kararı almıştır. Kız teknik öğretim kurumları da 1950’den itibaren kayda değer bir gelişim göstermiş ve sayıları 45’den 56’ya yükselmiştir.

Kitabın “Sebzecilik” maddesine göre; kültür arazisinin binde ikisini işgal eden sebzeciliğin gelişimi için İzmir’de bu işlerle meşgul bir kurum kurulduğu gibi Tokat, Erzincan, Niğde, Yalova devlet fidanlıklarında ve Ankara, Konya, Diyarbakır teknik ziraat müdürlükleri aracılığıyla sebze fidesi yetiştirilerek halka dağıtılmıştır. Ülkede sebzeciliğin canlanması için standart tipte elde edilen sebze tohumları Erzurum, Tunceli, Ağrı, Bitlis, Hakkâri, Aydın, Urfa, Trabzon, Gümüşhane, Gaziantep, Çoruh, Siirt, Muş, Maraş, Giresun, Mardin, Bingöl Ankara ve Eskişehir şehirleri ile Iğdır kazasında sebze fidesi yetiştirilerek halka dağıtılmıştır.

Kitabın “Sendikalar” maddesine göre; Türkiye’de işçi ve işveren sendikaları 1947 yılında 5018 sayılı kanunun çerçevesi içinde kurulmaya başlamış ve özellikle 1950-1954 yılları arasında büyük bir gelişim göstermiştir. 1950’de 88 olan işçi sendikası sayısı 1953’te

296'ya ulaşmıştır. Bu sendikalar 1950'den itibaren kendi aralarında birleşmeye başlamışlar ve bu birleşme faaliyeti genişleyerek Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu doğurmuştur. 1950 yılında 76.000 işçi sendikalara kayıtlıyken, bu miktar 1953 yılında 167.000'e yükselmiştir.

Kitabın "Sel" maddesine göre; Bayındırlık Bakanlığı, sel bölgelerine yapı işleri bütçesinden yardımlarda bulunmuştur. 1950-53 yılları arasında yapılan bu yardımlara bakıldığında; 1950'de 2.452.999 lira, 1951'de 361.914 lira, 1952'de 375.400 lira ve 1953'te 711.841 lira olduğu görülmüştür.

Kitabın "Sanayi Fiyatları" maddesine göre; Sümerbank üretimlerinin fiyatlarında 1951'den beri meydana gelen değişimleri gösteren bir tablo hazırlanmıştır. Bu tablo incelendiğinde devlet ürünlerinde iddia edildiği gibi açık bir fiyat yükselişi olmadığını, tam tersine bazı önemli maddelerin ucuzlatıldığını meydana çıkarmıştır. 1951-53 yılları arasında gösteren tablodaki rakamlara bakıldığında; Merinos 32.1.64 Em. kg. 1951'de 29.61 lira, 1952'de 23.95 lira, 1953'te 23.20 lira; Merinos 32.2.64 Em, kg. 1951'de 30.36 lira, 1952'de 24.70 lira ve 1953'te 23.70 lira olduğu görülmüştür. 1951-53 yılları arasındaki pamuk ipliğinin rakamlarına bakıldığında; 20 No. 4, 5 kiloluk paket Malatya 1951'de 32 lira, 1952'de 33.50 lira ve 1953'te 28 lira olduğu görülmüştür. Yine bu yıllar arasında yuvarlak demir ton olarak hesaplandığında; 10 tonluk 1951'de 375 lirayken 1952-53'te 480 lira; 14-16 tonluk 1951'de 325 lirayken 1952-53'te 480 lira; 18-32 tonluk 1951'de 325 lirayken 1952-53'te 385 lira olduğu görülmüş, bu yıllar arasında 80-150 tonluk yuvarlak demire ait bir rakam belirtilmemiştir. Süper fosfata ton açısından bakıldığında; 1951-52'de 102 lirayken 1953'te 100 liraya düşmüştür. Selüloz ürünleri de ton açısından incelenmiş ve buna göre birinci hamur kâğıdı 1951'de 1.800 lira, 1952'de 2.000 lira, 1953'te 1.600 lira; ikinci hamur kâğıdı 1951'de 1.250 lira, 1952'de 1.600 lira, 1953'te 1.275 lira; üçüncü hamur kâğıdı 1951'de 1.100 lira, 1952'de 1.350 lira, 1953'te 750 lira; gazete kâğıdı 1951-52'de 800 lira, 1953'te 600 lira olarak belirlenmiştir. Ton bazında ateş tuğlasının rakamlarına bakıldığında normal tuğla 1951'de 130 lira, 1952'de 120 lira, 1953'te 110 lira; şekilli tuğla 1951-53 yılları arasında 160 lira ve Sivas çimentosu 1951-53 yılları arasında 64.50 lira olarak belirlenmiştir.

Kitabın "Sanayi Üretimi" maddesine göre; Demokrat Parti prensip olarak, sanayi ve maden işlerini özel girişimin faaliyet göstereceği alanlar arasında kabul etmiş ve anlayış göstermiştir. Dört seneden beri, özel girişimin güvenlik ve serbesti içinde faaliyet hacmini genişletmesi için gereken bütün yardımlar yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, sanayi ve madencilik alanlarında hızlı bir kalkınma hareketinin başladığını göstermiştir. 1948-52 yılları arasında sanayi üretiminin geçici endekslerine bakıldığında, madenler 1948'de 100, 1949'da 115, 1950'de 122, 1951'de 127, 1952'de 145; imalat sanayisi 1948'de 100, 1949 ve 1950'de 112, 1951'de 109, 1952'de 128; gıda sanayisi 1948'de 100, 1949'da 114, 1950'de 111, 1951'de 124 ve 1952'de 128 olarak belirlenmiştir. Gıda sanayisinde 1951'den ve imalât sanayisinde 1952'den itibaren dikkate değer bir gelişme olmuş, özellikle 1953'te birçok yeni fabrikalar kurulmuştur. 1950 senesine oranla sanayi üretim kabiliyeti iki katını bulmak üzere olduğu tahmin edilmiştir. İnşa halindeki kurumlar tamamlandıktan ve ülkeye yabancı sermaye girdikten sonra, üretim bünyesi bir kat daha kuvvetlenmiştir.

Kitabın “Sanayi Kalkınma Bankası” maddesine göre; 1950’de kurulan Sanayi Kalkınma Bankası, çok kısa bir geçmişi olmakla beraber bu kurumun sanayi kalkınmada büyük hizmetleri dokunmuştur. Bankanın özellikle gıda maddeleri, dokuma ve toprak sanayisine açtığı krediler önemli toplamlara yükselmiştir. Sanayi Kredi Bankası’nın uzun vadeli ödünç para verdiği kurum sayısını ve kredi miktarını gösteren bir tablo hazırlanmıştır. Bu tabloya göre; 43 gıda maddeleri sanayisi kurumuna 17.935.534 lira, 41 dokuma kurumuna 43.104.495 lira, 2 içki kurumuna 1.102.540 lira, 6 kereste ve tahta kurumuna 4.209.233 lira, 1 selüloz kurumuna 187.500 lira, 3 deri ve ürünleri kurumuna 118.500 lira, 17 kimya kurumuna 926.038 lira, 1 kauçuk kurumuna 60.000 lira; 23 taş, toprak, cam ve şişe kurumuna 21.813.000 lira, 1 maden eritme kurumuna 270.000 lira, 8 madeni eşya kurumuna 1.389.000 lira, 1 makine ve malzeme kurumuna 15.000 lira, 5 nakliye aracı kurumuna 2.211.000 lira, 53 tamir ve bakım atölyesi kurumuna 1.392.000 lira, 1 elektrik santrali kurumuna 25.000 lira, 3 madencilik kurumuna 1.160.000 lira, 13 diğer sanayi şubesi kurumuna 2.098.700 lira ve toplamda 98.107.540 milyon lira kredi verilmiştir. Ancak 98 milyon liralık bir yatırım kredisi, durmadan genişlemekte olan sanayiye beslemeye yeterli gelmemiştir. Sonraki senelerde sanayi kredisinin de ziraat kredisi derecesinde gelişmesine zemin hazırlayacak büyük bir finansman bankası kurmak imkânları üzerinde durulmuştur.

Kitabın “Sıtma Mücadelesi” maddesine göre; sıtma, nesiller boyunca halkın sağlığını tehdit eden ve korkunç tahribat yapan bir hastalık olarak kalmıştır. Halkın çektiği geçim sıkıntısı, sağlık şartlarının ilköllüğü, doktor ve ilaç yokluğu, uzun seneler sıtma mücadelesinin verimsiz kalmasına yol açmıştır. Ancak 1950’den sonra köylünün refaha kavuşması, iyi gıda alabilecek duruma geçmesi, kontrol ve tedavilerin özen ile yapılması sağlam sonuçlar alınmasına imkân hazırlamıştır. Her sene milyonlarca vatandaş kontrol edilmiş ve sıtma oranı %1.4’e kadar düşmüştür. 1950-53 yılları arasındaki sıtma istatistikleri, mücadelenin gelişimi hakkında açık bir sonuç vermiştir. Buna göre 1950’de 454.524 kontrol yapılmış, büyük dalak sayısı 323.323 ve %7.1’lik orana; 1951’de 5.198.879 kontrol yapılmış, büyük dalak sayısı 224.036 ve %4.3’lük orana; 1952’de 4.863.347 kontrol yapılmış, büyük dalak sayısı 119.473 ve %2.4’lük orana; 1953’te 4.898.810 kontrol yapılmış, büyük dalak sayısı 72.418 ve %1.4’lük orana denk gelmiştir. 1950-53 yılları arasında ülkenin çeşitli bölgelerinde D. D. T. uygulaması da yoğunluk kazanmıştır. Buna göre 1950’de D.D.T. uygulanan oda sayısı 4.199.847, harcanan D.D.T miktarı 109.855 kilo; 1951’de D.D.T. uygulanan oda sayısı 5.541.853, harcanan D.D.T miktarı 184.196 kilo; 1952’de D.D.T. uygulanan oda sayısı 6.670.329, harcanan D.D.T miktarı 645.566 kilo ve 1953’te D.D.T. uygulanan oda sayısı 7.350.879, harcanan D.D.T miktarı 959.682 kilo olarak belirlenmiştir.

Kitabın “Standardizasyon İşleri” maddesine göre; 1951 yılına kadar bazı denemeler yapılmakla beraber tahılda, standart yani tekdüze kaliteli çeşitler sağlanamamıştır. Üç sene önce tahıl üretim ve ihracında kaydedilen gelişime açık olarak, standardizasyon konusunda ciddi çalışmalar başlamıştır. Türkiye’nin tahılını temsil eden numuneler üzerinde incelemeler yapılmış ve laboratuvarında çeşitli tahıl türlerinin ekmeklik değerleri ölçülmüştür. Aynı zamanda, tahıla yabancı maddeler karışmasını önlemek üzere eski siloların temizleme cihazları kontrolden geçirilmiştir. Büyük ambar ve hangarlara temizleme düzeneği konulmuş, güney bölgelerinin üretiminde rastlanan belemir ile mücadele konusunda ciddi önlemler alınmıştır. Belemir mücadelesi hakkında radyo ve broşürlerle çiftçilere bilgiler verilmiştir.

Ambarlarda tahribat yapan böceklere karşı ilâçlarla mücadeleye girişilmiştir. Ürünlerin dünya piyasalarında aranan özellikleri kazanması için devamlı çaba harcanmıştır. Standardizasyon meselesi, toprağı yenilemek ve tohumluk cinslerini ayırmak şekliyle halledilebilmiştir. Bu temelli ve kapsamlı dâvayı çok kısa bir zamanda gerçekleştirmek kesin olarak ve ilmen mümkün olmamıştır. 1950-54 yılları arasındaki çalışmalar, büyük ve önemli bir konunun halledilmesi yönünde atılan ilk adım olmuştur.

Kitabın “Su İşleri” maddesine göre; 1924-50 yılları arasında su işlerine harcanan para 140 milyon lira olmuştur. Halbuki 1954’e kadar gerçekleştirilen ve programa alınan inşaat 680 milyon liraya yükselmiştir. Bu ödenek ile 64 tane yeraltı suları için derin kuyu, 106 tane köy, kasaba ve şehir kurutması, 13.868 tane içme suyu kurumu yapılmış, 301.000 hektar arazi taşkından korunmuş, 169.000 hektar arazi kurutulmuş, 284.000 hektar arazi sulanmıştır. 1954 bütçesinden itibaren uygulanacak program gereğince; 500 derin yeraltı kuyusu, 160 kasaba ve şehir kurutması, 25.000 köyün içme suyu için inşaata başlanmış, 550.000 hektar arazi taşkından korunmuş, 300.000 hektar arazi bataklıktan kurtarılmış ve 550.000 hektarlık ziraat alanı sulanmıştır. 1954 öncesi, 1954’e kadar yapılanlar ve 1954’ten sonra 6089 sayılı kanun gereğince yapılacak incelendiğinde, 1954’te 140 milyon lira, 1954’e kadar 180 milyon lira ve 1954’ten sonra 500 milyon lira ödenek verilmiş; 1954’ten önce yeraltı suyu için derin kuyu yapımına ödenek verilmezken, 1954’e kadar 64 milyon lira, kanun gereğince de 500 milyon lira ödenek verilmiştir. Köy, kasaba ve şehir kurutması için 1954’ten önce 20 milyon lira, 1954’e kadar 196 milyon lira, kanun gereğince 160 milyon lira; köy ve diğer gizli yerlere içme suyu için 1954’ten önce 48 milyon lira, 1954’e kadar 13.868 milyon lira, kanun gereğince 25.000 milyon lira; selden koruma alanlarına 1954’ten önce 107.000 milyon lira, 1954’e kadar 301.000 milyon lira, kanun gereğince 550.000 milyon lira; bataklıktan kurutma alanlarına 1954’ten önce 30.200 lira, 1954’e kadar 169.000 lira, kanun gereğince 300.000 milyon lira; sulama alanlarına 1954’ten önce 63.000 milyon lira, 1954’e kadar 284.000 milyon lira ve kanun gereğince 550.000 milyon lira olarak belirlenmiştir. Sözü edilen rakamlar arasında en çok dikkat çeken nokta, köy içme suları olmuştur. Türkiye’de özellikle köyler ilgi ve imara muhtaç iken, 27 senede yalnız 48 köye su getirilmiştir. Bu iki rakam arasındaki uçurum, aynı zamanda eski ve yeni iktidar arasındaki zihniyet ve icraat farkını belirten canlı bir örnek olmuştur.

Kitabın “Sümerbank’ın Üretimi” maddesine göre; Sümerbank kurum ve işletmelerinin faaliyeti 1950-1954 yılları arasında dikkat çeken bir yön takip etmiştir. Özellikle pamuk ipliği ve pamuklu, yapay ipek, kok ve kok tozu, mayi maden ve pik, çelik ve hadde ürünleri ve çimento üretimleri önemli gelişimler göstermiştir. Sümerbank kurum ve işletmelerinin 1950 ve 1953 yıllarındaki üretimlerini ve artış oranlarını gösteren bir istatistik hazırlanmıştır. Buna göre yünlü dokuma 1950’de 4.445.400 metre, 1953’te 4.533.100 metre üretilerek %2 artmış; pamuklu dokuma 1950’de 107.554.400 metre, 1953’te 118.000.000 metre üretilerek %17 artmış; yün ipliği 1950’de 4.500 ton, 1953’te 4.000 ton üretilerek %11 oranında azalmış; pamuk ipliği 1950’de 16.700 ton, 1953’te 19.800 ton üretilerek %19 artmış; yapay ipek 1950’de 322 ton, 1953’te 443 ton üretilerek %37 artmış; kok ve kok tozu 1950’de 314.800 ton, 1953’te 548.700 ton üretilerek %74 artmış; mayi maden ve pik 1950’de 113.500 ton, 1953’te 212.500 ton üretilerek %89 artmış; çelik 1950’de 90.800 ton, 1953’te 162.600 ton üretilerek %79 artmış; madde ürünleri 1950’de 78.500 ton, 1953’te 136.200 ton üretilerek

%74 artmış; sülfürik asit 1950’de 13.500 ton, 1953’te 23.154 ton üretilerek %74 artmış; boru 1950’de 8.600 ton, 1953’te 6.800 ton üretilerek %21 gerilemiş; yapay gübre 1950’de 15.900 ton, 1953’te 26.500 ton üretilerek %68 artmış; kağıt ve karton 1950’de 18.200 ton, 1953’te 27.300 ton üretilerek %50 artmış; sud kostik 1950’de 1.200 ton, 1953’te 2.105 ton üretilerek %75 artmış; karbon sülfür 1950’de üretilmezken 1953’te 439 ton üretilmiş; kösele ve vaketa 1950’de 1.632 ton, 1953’te 1.823 ton üretilerek %12 artmış; vidala ve süet 1950’de 7.195 Dm.2, 1953’te 10.166 Dm.2 üretilerek %53 artmış; kundura 1950’de 681.500 çift, 1953’te 895.600 çift üretilerek %31 artmış; ateş tuğlası 1950’de 7.300 ton, 1953’te 7.400 ton üretilerek %1 artmış; çimento 1950’de 86.200 ton, 1953’te 178.200 ton üretilerek %107 artmış olduğu görülmüştür. Sümerbank’ın başlıca ürünlerinde dört seneden beri sağlanan artış oranı genellikle %50’nin üstünde olmuştur.

Kitabın “Sümerbank Yatırımları” maddesine göre; hâkim olan bir görüşe göre Demokrat Parti iktidarı, ziraata sanayiden fazla önem vermiştir. Sanayi alanında da hükümet, özel girişim yararına açık bir tercih göstermiştir. Halk Partisi ise ziraatı ihmal etmiş, özel sanayinin faaliyet alanını daraltmış ve bütün çabasını devlet sanayisi üzerinde yoğunlaştırmıştır. Eski ve yeni iktidarlar arasında yapılacak bir karşılaştırmada Halk Partisi’nin en uygun ve Demokrat Parti’nin en zayıf durumda buldukları alan şüphesiz devlet sanayisi olmuştur. Halbuki istatistikler, devlet sanayisini genişletmek ve yenilemek için Demokrat Parti zamanında harcanan paranın Halk Partisi döneminde verilen ödenekten 2 ½ kat fazla olduğunu göstermiştir. 1949 sonuna kadar Sümerbank’a ait pamuklu, yünlü, sanayi elyaf, kendir, selüloz, çimento, şayak, demir ve çelik fabrikalarıyla kuvvet santrallerinin yenilenmesi ve genişletilmesi için gerçekleştirilen yatırım miktarı 53.196.000 liradan ibaret olmuştur. Devletçi olmayan ve devlet sanayisini ihmâl ettiği söylenen Demokrat Parti’nin yalnız üç senede aynı fabrikalarda gerçekleştirdiği yatırım miktarı 131 milyon 908 bin lirayı bulmuş ve aradaki fark 78.712.000 lira olarak belirlenmiştir. 1949 yılının sonuna kadar ve 1950-53 yılları arasında Sümerbank kurumlarının genişletilmesi ve yenilenmesi üzerine yapılan yatırımları gösteren bir tablo hazırlanmıştır. Buna göre, pamuk sanayisine 1949 sonuna kadar 13.674.000 lira, 1950-53 yılları arasında 40.307.000 lira; yün sanayisine 1949 sonuna kadar 3.381.000 lira, 1950-53 yılları arasında 23.119.000 lira; yapay elyaf sanayisine 1949 sonuna kadar 4.322.000 lira, 1950-53 yılları arasında 255.000 lira; kendir sanayisine 1949 sonuna kadar 993.000 lira, 1950-53 yılları arasında 4.324.000 lira; kuvvet santrallerine 1949 sonuna kadar 6.477.000 lira, 1950-53 yılları arasında 1.915.000 lira; selüloz sanayisine 1949 sonuna kadar 11.573.000 lira, 1950-53 yılları arasında 14.376.000 lira; çimento fabrikalarına 1949 sonuna kadar 12.516.000 lira, 1950-53 yılları arasında 4.841.000 lira; şayak fabrikalarına 1949 sonuna kadar 200.000 lira, 1950-53 yılları arasında 5.365.000 lira; Karabük’ün genişletilmesi için 1949 sonuna kadar bir yatırım yapılmazken 1950-53 yılları arasında 31.106.000 lira; pamuk sanayisinde yapılacak yenilemeler için 1949 sonuna kadar bir yatırım yapılmazken 1950-53 yılları arasında 6.300.000 lira yatırım yapılmıştır. Bu rakamlar sonucunda 1949 sonuna kadar toplam 53.196.000 lira, 1950-53 yılları arasında ise 131.908.000 lira yatırım yapıldığı görülmüştür.

Kitabın “Şeker Fabrikaları” maddesine göre; Türkiye’de 1950 yılında Alpullu, Uşak, Eskişehir ve Turhal’da olmak üzere dört şeker fabrikası yer almıştır. Bu fabrikaların üretimi dört seneden beri %25 oranında artmıştır. Şeker fabrikalarının 1950 ve 1953 yıllarındaki

üretimlerine bakıldığında, şeker üretimi 1950’de 137.430 ton, 1953’te 174.298 ton üretilerek %25 artmış; ispiroto üretimi 1950’de 5.162.095 litre, 1953’te 724.555 litre üretilerek %49 oranında artış göstermiştir. Ülkede genel refahın gelişimine karşılık olarak, şeker üretimi de yükselmiştir. 1950’de 128.006 ton olan üretim %59 oranında artarak 1953’te 203.643 tonu bulmuştur. 1954’te üretimin daha da artarak 215 bin tona çıkması tahmin edilmiştir. Hükümet, ülkede şeker üretiminin artmasına önem vermiştir. Halk Partisi’nin 1941, 1942 ve 1949’da şeker fiyatlarına üç defa zam yapmasına ve bütçeye gelir bulmak için fakir halkı pahalılığın pençesine terk etmesine karşılık, 1950’de görev başına gelen Demokrat Parti ilk iş olarak şeker fiyatlarını indirmiştir. Eski rejim zamanında bir aralık kristal şekerin 480 kuruşa ve küp şekerin fiyatı 500 kuruşa kadar fırlamışken, kristal şeker 130 kuruştan ve küp şeker 160 kuruştan satılmıştır. Üç sene önce ülkede tüketim adam başına senede 5 kilo olmuş, bu miktar 1954’te 10 kiloya yaklaşmıştır. Batı Avrupa’da ise şeker tüketimi nüfus başına 45 ile 60 kiloyu bulmuştur. Türk halkının da yakın bir gelecekte aynı tüketim seviyesine erişecektir. Hükümet, birkaç seneye kadar şeker masraflarının önemli oranda artacağını göz önünde tutarak, şimdiden hazırlıklara girişmiş ve yeni fabrikalar kurulmasını teşvik etmiştir. İlk kurulan fabrika Adapazarı’nda olmuş, Adapazarı fabrikası kısa zamanda tamamlanmış ve 1953 üretim kampanyasına katılmıştır. Bu fabrikanın senelik üretim kapasitesi 25 bin tonu bulmuştur. İnşaatı devam eden Amasya, Konya ve Kütahya fabrikaları da önümüzdeki mevsim faaliyete geçeceklerdir. Ocak 1954’te, 7 yeni fabrikanın inşası iki Alman ve iki Fransız firmasına ihale edilmiştir. Bu fabrikalar Kayseri, Burdur, Susurluk, Erzurum, Erzincan, Malatya ve Elâzığ’da kurulacak ve 1955-1956 kampanyalarına yetişeceklerdir. İş finansmanları 140 milyon lira tutan bu fabrikaların sermayeleri, özel girişim hizmetlileri tarafından sağlanmış, dış finansmanlar için Alman ve Fransız firmalarından krediler sağlanmıştır. Yeni kurulan ve kurulacak 11 şeker fabrikası sayesinde 38 şehir ve 197 kaza pancar ziraatının nimetlerinden faydalanmıştır. Çiftçilerin pancar ziraatındaki gelişimden sağladıkları kazanç, senede 150 milyon lirayı bulmuştur.

Kitabın “Tapu İşleri” maddesine göre; 1950 yılından beri ülkede başlayan ekonomik gelişim, tapu işlemlerine büyük bir yoğunluk kazandırmıştır. Vatandaşlar, artan gelirlerini gayri menkullere yatırmaya başlamıştır. Kooperatifçilik hareketinin genişlemesi ve banka kredilerinin çoğalması, orta halli ailelerin ev yaptırmalarına imkân vermiştir. 1947-1950 yılları arasında, senelik tapu işlemlerinin ortalama sayısı 462.204, alınan tapu harcı toplamı 9.890.136 lira olmuştur. 1952’de tapu işlemlerinin sayısı 851.852’ye, harç toplamı 14.307.129 liraya; 1953’te tapu işlemlerinin sayısı 858.991’e ve harç toplamı 28.558.347 liraya ulaşmıştır. 1954’te harç toplamının 45 milyon liraya yükseleceği tahmin edilmiştir.

Kitabın “Tekel İdaresi’nin Faaliyeti” maddesine göre; Tekel İdaresi, 1950-1954 yılları arasında faaliyet hacmini genişletmiştir. Bir taraftan tekellere maddeleri satışlarının artması ve diğer taraftan çalışmaların verimli bir şekilde yürütülmesi sayesinde, 1950’de 187 milyon lira tutan gelir 268 milyona yükselmiştir. 1950’de Maltepe’de uygun olmayan bir yerde kurulacak gereksiz bir sigara fabrikasından vazgeçmek şeklinde, Tekel İdaresi ülkeye 22.893.522 lira kazandırmıştır. Bu fabrika için getirilen makinelerin Cibali’de kullanılması, hem işçiler hesabına büyük kolaylık oluşturmuş, hem de maliyet masraflarının kabarmasını önlemiştir. 1950-1954 yılları arasında Tekel Fabrikaları 6 kıyım makinesi, 87 sigara yapım makinesi, 44 sigara paket makinesi ve 24 selofon makinesi ile takviye edilmiştir. Tütün fabrikalarının

senelik kapasitesi 23 milyon kiloya çıkarılmıştır. Gaziantep ve Diyarbakır’daki iki fabrika yenilenerek senede 3 milyon litrelik ispiroto yapacak duruma getirilmiştir. Bira ve şarap yapımında kalitenin düzeltilmesine çalışılmış, şaraplar Almanya ve İskandinavya’da ilgi görmüş ve takdir kazanmıştır. Ayrıca ülkenin çeşitli yerlerinde tütün-bakım ve işletme evleri yapılmaya başlanmıştır. İşletme evlerinde işçilerin sağlığını korumak ve yaşayış seviyesini yükseltmek için kalorifer, havalandırma tesisatı, sıcak duşlu yıkanma yerleri, modern mutfak, yemekhane ve çocuk yuvası yaptırılmıştır. Dışarıdan verilen siparişleri karşılayabilmek üzere Çamaltı Tuzlası’nın genişletilmesine ve kurumun modernleştirilmesine başlanmıştır. Kurumlara, Marshall Planı’ndan 1.335.000 dolar ve iç finansmandan 4 milyon lira harcanmıştır. Çamaltı’ndan 1951’de 98 bin ton ve 1952’de 71 bin ton tuz ihraç edilmiştir. Tekel İdaresi, ürünleri yabancılara tanıtmak için geniş bir faaliyet göstermiş, 1950-1954’de 19 çeşitli milletlerarası sergide Türk sigaraları ve içkileri gösterilmiş ve örnekleri dağıtılmıştır. Son dört senede Tekel’in dışarıya yaptığı tütün satışları iki kata yakın artarak 459.000 liradan 844.000 liraya yükselmiştir. İçki satışları iki katından fazla artarak 255.000 liradan 524.000 liraya çıkmıştır. Tekel işçilerinin durumunda da uygun gelişmeler kaydedilmiş, idarenin işçilere ödediği ücret toplamı bir hayli artmıştır. Buna göre 1950’de 28.099.703 lira, 1951’de 34.490.162 ve 1952’de 38.151.470 lira ödendiği görülmüştür. Ayrıca 1952’de yemek ücretlerine zam yapılmış, çocuk yuvalarında bakılan çocuk sayısı arttırılmıştır.

Kitabın “Tohum Yenilenmesi” maddesine göre; Türk nüfusunun %80’ini ziraatla geçinen halk oluşturmuş, ziraatçıların da hemen yarısı geçimini tarla ürünlerinden sağlamıştır. Bu sebeple, ziraatın ilerlemesi için tohumların yenilenmesi önem taşımıştır. Halen 2 enstitü, 2 yenileme ve tecrübe istasyonu ve 6 tecrübe tarlası tohumluk işlerine ayrılmıştır. Ceylânpınar Çiftliği’nde de yeni bir yenilenme ve tecrübe istasyonu kurulmasına başlanmıştır. Çalışmalar tahıl üretiminin standart çeşitlere uydurulmasını, üretim maliyetinin ucuzlatılmasını ve tohumların iklim şartlarına direnmesini arttırmayı hedeflemiştir. Kuraklık ve fazla yağış senelerinde, pas ve sürme hastalıkları buğday üretimini önemli miktarda düşürmüştür. Şiddetli kışa, kuraklığa, pasa ve sürmeye direniş gösteren buğday çeşitleri yetiştirmeye girişilmiş ve iyi sonuçlar alınmıştır. Türkiye’de kışın ekilen tahıl, daima yazlığa oranla %50 fazla ürün vermiştir. Yakın zamana kadar, kışa dayanıklı arpa çeşidi bulunmadığından soğuk bölgelerde arpa kışlık olarak ekilmemiştir. Ziraat Bakanlığı, kışa dayanıklı üç yeni çeşit tohumluk yetiştirmede başarılı olmuş ve bunlardan özellikle Tokak arpası çok iyi sonuç vermiştir. Mısırdaki, daha verimli ve üstün çeşitler yetiştirmek için melezleme yöntemine başvurulmuş, Amerika’dan getirilerek tecrübe edilen 30 mısır çeşidinden ikisi doyurucu sonuçlar vermiş, böylece bu iki çeşidin yetiştirilmesine ve yerli çeşitlerle melezlenmesine çalışılmıştır. Bunun dışında nadas, gübreleme, ekim yöntemleri ve nöbetleşme üzerinde tecrübeler yapılmakta ve sonuçlar ilgi gösteren bütün ziraat hizmetlilerine bildirilmiştir.

Kitabın “Tohumluk Dağıtımı” maddesine göre; kuraklıktan, dondan, sel baskınından, yangından ve böceklerden zarar gören ve yardıma muhtaç olan çiftçilere, 5254 sayılı kanun gereğince ödünç tohumluk dağıtılmıştır. Bu dağıtım kısmen Üretme Çiftlikleri ürünlerinden sağlanmış, yetişmeyen miktar ise Ofis’ten veya piyasadan satın alınarak çiftçilere verilmiştir. Ayrıca, Devlet Üretme Çiftlikleri’nin tohumlukları arzu eden ziraatçılara bedeli karşılığında dağıtılmış, 1953 yılında dağıtılan tohumluğun bedeli 31 milyon lirayı bulmuştur. 1950-53 yılları arasında borçlandırma şeklinde ve Devlet Üretme Çiftlikleri’nden peşin para ile

dağıtılan tohumluklara bakıldığında; 1950’de borçlandırma ile 75.695.000 kilo dağıtılırken peşin para ile 14.012.000 kilo, 1951’de borçlandırma ile 41.614.759 kilo dağıtılırken peşin para ile 21.790.000 kilo, 1952’de borçlandırma ile 67.538.354 kilo dağıtılırken peşin para ile 37.248.000 kilo ve 1953’te borçlanma ile 130.286.500 kilo dağıtılırken peşin para ile 43.744.000 kilo tohumluk dağıtıldığı görülmüştür.

Kitabın “Toprak Dağıtımı” maddesine göre; 1950 yılından itibaren toprak dağıtımına hız verilmiş, son dört senede dağıtılan toprak miktarı 1946-1950 yılları arasındaki dönem ile karşılaştırılmayacak derecede fazla olmuştur. Demokrat Parti, köylü ve çiftçileri topraklandırma dâvasına büyük bir önem vermiş, toprak dağıtım komisyonlarının sayısı arttırılmış, yüz binden fazla ailenin geçim ve geleceği sağlanmıştır. Konu hakkında 1946-49 yılları arası ve 1950-53 yılları arasının karşılaştırması yapılarak rakamlar ortaya konmuştur. Buna göre 1946-49 yılları arasında toprak dağıtılan aile sayısı 14.099’dan 1950-53 yılları arasında 124.576’ya çıkmış; dağıtılan toprak miktarı 1946-49 yılları arasında 676.953 dekar iken 1950-53 yılları arasında 6.066.931 dekar olmuş; 1946-49 yılları arasında mera ayrılmazken 1950-53 yılları arasında 3.920.458 dekar mera ayrılmıştır.

Kitabın “Toprak Verimliliği” maddesine göre; 1953 yılında Toprak verimliliği konusunda yapılan işler incelendiğinde ilk olarak ülke topraklarının etüt ve haritalarının yapıldığı; toprak, gübre, su ve bitki incelemeleri, toprakların sulama bakımından elverişlilik durumları; tuzluluk, alkalilik sorunları, toprak verimliliği ve topraktan en uygun bir şekilde faydalanma gibi konularda araştırmalar yapmak üzere bir Toprak ve Gübre Araştırma Kurumu’nun kurulduğu görülmüştür. İkinci olarak toprak inceleme işlerinde 7 ve toprak haritalama konusunda 9 teknik eleman yetiştirilmiştir. Son olarak da Silifke sağı sahil ovasında 107.000 dekar genişliğindeki alanın sulamaya elverişlilik bakımından toprak haritası hazırlanmıştır. 1954 yılında yapılması kararlaştırılmış işler ise, gerek görülen bölgelerde Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü’ne bağlı toprak inceleme laboratuvarlarının kurulması olmuştur. Ayrıca önemli ziraat alanlarının verimlilik bakımından sulama ve gübreleme işleriyle ilgili toprak haritalarının hazırlanmasına karar verilmiştir.

Kitabın “Traktör ve Ziraat Makineleri” maddesine göre; 1950’den itibaren ziraatın makineleştirilmesine hız verilmiştir. Ziraatın gelişmesini sağlamak üzere ülkeye fazla sayıda traktör, traktör pulluğu, one-way, diskharrow, kültivatör, pamuk mibzeri, tahıl mibzeri, çayır ve orak makinesi, biçer-döver, çapa makinesi, harman makinesi, motopomp ve trailer getirilmiştir. 1950-53 yılları arasında ithal edilen makinelerin miktar ve cinsini gösteren bir tablo hazırlanmış. Bu tabloya göre, traktör 1950’de 3.946, 1951’de 13.212, 1952’de 9.826, 1953’te 3.783 adet ithal edilmiş ve getirilerle beraber mevcudu 37.048’e; traktör pulluğu 1950’de 4.304, 1951’de 15.624, 1952’de 6.971, 1953’te 5.827 adet ithal edilmiş ve getirilerle beraber mevcudu 38.776’ya; one-way 1950’de 1.703, 1951’de 278, 1952’de 1.061, 1953’te 963 adet ithal edilmiş ve getirilerle beraber mevcudu 4.380’e; diskharrow 1950’de 942, 1951’de 1.424, 1952’de 5.498, 1953’te 2.466 adet üretilmiş ve getirilerle beraber mevcudu 12.963’e; kültivatör 1950’de 713, 1951’de 2.572, 1952’de 1.814, 1953’te 717 adet ithal edilmiş ve getirilerle beraber mevcudu 6.750’ye; pamuk mibzeri 1950’de 1.908, 1951’de 2.448, 1952’de 715, 1953’te 2 adet ithal edilmiş ve getirilerle beraber mevcudu 6.417’ye; tahıl mibzeri 1950’de 566, 1951’de 906, 1952’de 5.498, 1953’te 1.125 adet ithal edilmiş ve getirilerle beraber mevcudu 2.095’e; çayır ve orak makinesi 1950’de 1.656, 1951’de 197,

1952’de 1.699, 1953’te 261 adet ithal edilmiş ve getirilerle beraber mevcudu 10.125’e; biçerdöver 1950’de 962, 1951’de 885, 1952’de 568, 1953’te 3.178 adet ithal edilmiş ve getirilerle beraber mevcudu 6.726’ya; çapa makinesi 1950’de 2.317, 1951’de 341, 1952’de 95 adet ithal edilirken 1953’te ithal edilmemiş ve getirilerle beraber mevcudu 3.395’e; harman makinesi 1950’de 201, 1951’de 938, 1952’de 476, 1953’te 200 adet ithal edilmiş ve getirilerle beraber mevcudu 2.689’a; motopomp 1950’de 2.039, 1951’de 303, 1952’de 1.503, 1953’te 8.094 adet ithal edilmiş ve getirilerle beraber mevcudu 14.184’e; trailer 1950’de 5.511, 1951’de 1.314, 1952’de 4.460, 1953’te 4.459 adet ithal edilmiş ve getirilerle beraber mevcudu 16.892’ye ulaşmıştır.

Kitabın “Tütün İhracatı” maddesine göre; en önemli ihraç maddelerinden biri de tütün olmuş, her sene tütün piyasasının açılması ile devlet fiyatları düzenlenmek üzere tütün satın alınmasına girişilmiştir. Gerek fiyat alanında ve gerek diğer alanlarda alınan önlemlerle, tütüncülerin rekoltelerinden iyi bir hâsılat sağlamalarına çalışılmıştır. Dışarıya yapılan tütün satışları, 1950-1953 yılları arasında 49 milyon kilodan 70 milyon kiloya çıkmıştır. Buna göre 1950’de 49.236.780 kilo, 1951’de 56.191.217 kilo, 1952’de 55.888.859 kilo, 1953’te 70.704.675 kilo olarak belirlenmiştir. Tütün ihracatının ülkeye getirdiği döviz miktarı da 169 milyon liradan 238 milyona yükselmiştir. Bu doğrultuda 1950’de 169.723.217 lira, 1951’de 187.089.805 lira, 1952’de 173.034.439 lira ve 1953’te 238.472.627 liraya ulaşmıştır.

Kitabın “Ücret Seviyeleri” maddesine göre; Türkiye’de işçi ücretleri temel itibariyle işçi ile işveren arasında serbestçe tayin edilmiştir. Bununla beraber 1952 yılından beri en az ücret temeli İstanbul, Hatay, İçel, Bursa, Seyhan ve İzmir’de tütün, çırçır, pamuk ve mensucat iş kollarında uygulanmaya başlanmış ve işçilerin geçim şartları üzerinde hemen etkisi görülmüştür. İşveren ile işçi arasındaki ücret ayrılıkları Yüksek Hakem Kurulu’nda halledilmiş, 1950’den bugüne kadar Yüksek Hakem Kurulu’na gelen 238 ücretlere zam talebinin 149’u işçiler yararına karara bağlanmıştır. İş Kanunu’nun uygulanması sonucunda İkinci Dünya Savaşı’ndan önce 50-100 kuruş ücretle çalışan sanatsız amelenin bugün aldığı ücret 400-500 kuruş civarında olmuştur. Bu artış aynı dönemler arasındaki geçim şartları refahının üstünde yer almıştır. Özellikle 1950-54 yılları arasında ücretler yükselmiş ve özel işyerlerinde ortalama %31, Sümerbank’ta %48, Etibank’ta %30, Makine Kimya Kurumu’nda %30 gibi bir orana varmıştır. Gelir Vergisi sistemi, ücretli tatil, işçi sigortaları da dikkate alınırca, işçilerin durumundaki değişikliğin %73 oranını bulduğu görülmüştür.

Kitabın “Ücretli Tatil” maddesine göre; 1 Mart 1952’de yürürlüğe giren 5837 sayılı kanunla altı gün normal çalışan bir işçiye yedinci tatil günü için yarım ücret ödenmiştir. Hafta tatili günü çalışmak isteyen işçilerin o günkü ücretlerine %50 zam yapılmış, genel tatil günleri için de aynı şartlar geçerli olmuştur. Ayrıca yıllık ücretli izin hakkında, Çalışma Bakanlığı tarafından bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Bu tasarıda işçi veya hizmetliye iş yerindeki kıdemi ile uyumlu senelik ücretli izin hakkı tanınmıştır.

Kitabın “Üniversite Özerkliği” maddesine göre; Demokrat Parti, üniversitelere büyük değer ve önem vermiş, üniversitelerde yanan ilim meşalesinin gençliğin gelecek yolunu aydınlatabilmesi için hiçbir fedakârlığı esirgememiştir. Üniversitelere harcanan para 1950’de 25 milyon liradan ibaretken bu miktar 1954’te 46 milyona çıkarılmıştır. Fakültelerin teçhizatını tamamlamak üzere, Marshall Planı’ndan ödemeler yaptırılmıştır. Dünya çapında

şöhret sahibi ilim adamlarının üniversitelere gelmesi sağlanmıştır. Profesör, doçent ve asistanların yabancı ülkelerdeki ilim kurumlarına, konferanslara ve kongrelere gitmeleri için yeterli miktar para ve döviz verilmiştir. Fikir özgürlüğünü temsil eden ilim ocaklarının özerkliklerine tam bir saygı gösterilmiştir. Fakat genel düşünce karşısında iktidarın sağlam çalışmalarını gölgelendirmek için hiçbir fırsatı kaçırmayan bazı kimseler, 1953'te çıkarılan bir kanun ile üniversite özerkliğinin çığnendiğini iddia etmekten çekinmemişlerdir. Sözü edilen olaydaki üniversite özerkliğindeki amaç, profesör ve doçentlerin fikir özgürlüklerine sahip olmaları ve ilmî çalışmaları herhangi bir idarî ve siyasî müdahaleye maruz kalmadan yürütebilmeleri olarak görülmüştür. İlimde gelişme ve yaratıcılık, ancak fikrî ve idarî güvenlik ve geleceğe bağlı olmuştur. Üniversite özerkliğinin hedefi, ilmî araştırmaların ve eğitim işlerinin en uygun şartlar altında gerçekleşmesi olarak belirlenmiştir. Halbuki bazı kimseler, üniversite özerkliğini bir tür siyasî dokunulmazlık anlamına almışlardır. Günlük siyasete karışmışlar, bir siyasî partinin yararına ve diğerinin zararına yayın yapmaya başlamışlardır. Onlar bütün çabalarını ve zamanlarını ilme ve gençliğe faydalı konulara ayırmakla yükümlü buldukları halde, kanunî ve manevî görevlerini bırakarak siyasî çıkarlar peşinde koşmuşlardır. Bu şekilde hareket edilmesi üniversitede huzursuzluk yaratmış, ilmî araştırmaları aksatmış, profesörlerin derse hazırlıksız gelmelerine sebebiyet vermiş ve vergi yükümlüleri tarafından ödenen paranın gerçek ve kanunî amacına aykırı işlere harcanmasına yol açmıştır. Bunun üzerine ilmin bir siyaset ticareti haline gelmesini önlemeye gerek duyulmuş ve profesörlerin siyasî partilerde etkin görev alamayacaklarını belirten bir kanun çıkarılmıştır.

Kitabın "Vakıflar Bankası" maddesine göre; Vakıflar Bankası, Nisan 1954'te kuruluş hazırlıklarını tamamlamış ve sermayesi 50 milyon lirayı bulmuştur. Hisselerin çoğunluğu Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün ve ek vakıfların elinde bulunmuştur. Özel kişiler ve kurumlar da Vakıflar Bankası sermayesine %25 oranında katılmışlardır. Bu banka sayesinde, vakıflar elinde bulunan 25 milyon liradan fazla para verimli bir şekilde işletilmiştir. Vakıflar Bankası, her türlü kredi faaliyeti ile uğraşmıştır. Taşınabilir ve taşınamayan mâl ve değerler karşılığında yapılacak borçlar, kurum işlemleri arasında önemli bir yer tutmuştur. Özellikle Anadolu'da, Vakıflar Bankası'nın hayli gelir toplayacağı ve kredi ihtiyaçlarını geniş ölçüde karşılayacağı ümit edilmiştir.

Kitabın "Vakıflar İdaresi" maddesine göre; asırlar boyunca cemiyet hayatına büyük hizmetler yapan Vakıflar kurumu, Halk Partisi zamanında ihmale uğramıştır. Kurumun önceden sahip olduğu zengin gelir kaynakları çeşitli sebeplerle verimliliğini kaybetmiştir. Halen Vakıflar İdaresi'nin başlıca geliri, yetkisi altındaki çeşitli gayrimenkullerin kira bedelleriyle hasılatından, taviz akar ve toprak satışlarından ve vakfedilen paralardan meydana gelen paraların işletilmesinden ibaret kalmıştır. 1950'den itibaren Vakıflar İdaresi, ülkenin her tarafında dağınık ve perişan bir halde bulunan 9000'den fazla gayrimenkulün belirlenmesine ve sınıflandırılmasına başlamıştır. Aynı zamanda yeni gelir getiren mülklerin inşasına önem verilmiştir. Şehirlerde senelerden beri terk edilmiş duran en değerli arsalar üzerine yeni binalar inşasına girişilmiştir. Son üç sene içinde 4 milyon lira harcanarak Eminönü'nde 128 odalı büyük bir iş hanı ile 60 odalı diğer bir han, Erzurum'da 40 dairesel dört apartman ile altında sineması ve 18 dükkanlı bir pasajı bulunan 42 odalı bir iş hanı, Aydın'da 70 dükkanlı bir hal binası, Gaziantep'te 6 dükkanlı ve 18 odalı bir iş hanı, Manisa'da 14 dükkanlı ve 20

odalı bir iş hanı yaptırmıştır. Konya’da büyük bir iş hanının, Antalya’da turistik bir otelin, Giresun’da bir hamamın, İzmit’te bir dükkânlı apartmanın, Aydın’da bir soğuk hava deposunun, Tekirdağ, Koçarlı ve Çine’de birçok sıra dükkânların inşası 1954’te tamamlanmıştır. Ayrıca Edirne’de otel; Eskişehir, Sivas, Kütahya’da iş hanlarının, Tire’de santral garajının inşaat programları hazırlanmıştır. Vakıfların giriştiği inşaat, yalnız yeni gelir kaynakları yaratmakla kalmamış, aynı zamanda şehirleri güzelleştirmiş ve halkın birçok ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bundan başka Vakıflar İdaresi, tutulmasında fayda olmayan bazı arsa ve binaları, zeytinlik, incirlik, fındıklık, meyve bahçelerini belirlenen bedeller üzerinden topraksız vatandaşlara vermiştir. Bu vatandaşlar, kendilerine devredilen gayrimenkulleri almak konusunda Ziraat Bankası kredilerinden faydalanabilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün mali durumu seneden seneye gelişim göstermiştir. Kurumun 1950’de 4.570.390 lira tutan geliri 1951’de 5.173.938 liraya, 1952’de 5.728.964 liraya, 1953’te 6.075.500 liraya yükselmiştir. 1954 gelir tahmini ise 8.023.000 lira olmuştur.

Kitabın “Verem Mücadelesi” maddesine göre; halkın sefalet çektiği ülkelerde fazla tahribat yapan hastalıklardan biri de verem olmuştur. Verem oranı, bütün ülkelerde genel refah seviyesi ile uygun bir yön takip etmiştir. Sefalet arttığı zaman verem salgını yayılmış ve refah çoğaldığı zaman hastalığın tahribatı hissedilir derecede azalmıştır. Bu doğrultuda, verem mücadelesinin başarısında doktorların ve hastanelerin olduğu kadar, ekonomi siyasetinin de payı bulunmuştur. 1950’den önce ülkede verem oranı çok yükselmiş, yüz binlerce hasta bulunmasına rağmen Verem Hastane ve Pavyonları’nın sayısı 7’den ibaret olmuştur. O tarihten itibaren, yeniden 56 tane hastane ve pavyon açmak şeklinde bu yıkıcı hastalıkla mücadelede uzmanlaşan kurumun sayısı 63’e yükseltilmiştir. 1950’de yalnız 8 verem dispanseri varken, 32 yeni kurum meydana getirilerek bunların sayısı 40’a çıkarılmıştır. Yatak tedavisi gören vatandaş sayısı 1950’de 4.649 ve bunlardan yalnız 1.350’sinin röntgeni alınmışken 1953’ün 10 aylık döneminde 27.497 kişi hastanelere yatırılmış ve 12.877 kişinin filmi alınmıştır. 1950-1953 yılları arasında dispanserlerde tahminen 350 bin vatandaş kontrol edilmiş, 65 bin laboratuvar kontrolü yapılmış, 243 bin kişi röntgeninden geçirilmiş. 3.2 milyon tüberkülin ve 1.4 milyon B.C.G. aşısı uygulanmış ve taramalarda 81 bin mikro film çekilmiştir. Verem istatistikleri, üç seneden beri ölüm oranının %26 azaldığını göstermiştir. Buna göre veremden ölüm oranları 100.000’lik nüfusta; 1950’de 150, 1951’de 155, 1952’de 142 ve 1953’te 110 olmuştur. Verem, özellikle hayat mücadelesinin çetin olduğu büyük şehirlerde fazla yıkım yapmıştır. Örneğin İstanbul’da veremden ölenlerin oranı diğer bölgelerden hayli yüksek olmuştur. Son senelerde yoğun nüfus toplulukları arasında girişilen mücadeleden de iyi sonuçlar alınmıştır. Buna göre İstanbul’da 100.000 kişilik nüfusta veremden ölüm oranları; 1949’da 196.6, 1950’de 196.2, 1951’de 160, 1952’de 224.3 ve 1953’te 103.7 olarak belirlenmiştir.

Kitabın “Vergi Yüğü” maddesine göre; Türkiye, halkın en az vergi ödediği ülkelerden biri olmuş, ziraat kazançları vergiye bağlı olmamıştır. 1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti Hükümeti’nin yol, şeker ve unlu maddelerin vergilerinde; kazanç, kriz, denge ve hava kuvvetlerine yardım vergilerinde yaptığı düzenlemeler ile halkın omuzlarındaki yükümlülüğü hayli hafifletmiştir. Avrupa ve Amerika’da vergi yükünün millî gelire oranla %20 ile %36 arasında değiştiği görülmüştür. Her vatandaş, kazancının yaklaşık üçte veya beşte birini devlete ödemek zorunda kalmıştır. Türkiye’de ise, 1952 yılına ait istatistiklere göre, 12 milyar

436 milyon lira tutan millî gelirden yapılan vergilerin toplamı 1 milyar 485 milyon lira olmuştur. Vergi yükünün millî gelire oranı %12'den ibaret olmuş, 1953'te ise vergi yükü oranında yükümlü sınıfı yararına yeni bir gelişim kaydedilmiştir. Millî gelirin 15 milyar 140 milyon liraya yükselmesine karşılık, vergilerin toplamı 1 milyar 700 milyon lira tutmuştur. Bu duruma göre vergi yükünün milli gelire ortalama oranı %11'e inmiştir. Batı ülkelerinde her vatandaş kazancından üçte ya da beşte birini devlete ödediği halde, Türk halkı kazancının ortalama dokuzda birini hazineye vermiştir. Hükümet, halkın ağır bir malî baskı altında kalmamasını, ekonomik refahın artması için zorunlu bir şart saymıştır.

Kitabın "Vergiler" maddesine göre; Demokrat Parti iktidara geldikten sonra, bir kısım vergileri kaldırmış veya indirmiştir. Kaldırılan veya indirilen vergiler dolayısıyla hazinenin katlandığı malî fedakârlık 254 milyon lira olmuştur. Buna göre kaldırılan veya indirilen vergilere ve hazinenin katlandığı mali fedakarlığa bakıldığında; un ve unlu maddelerden alınan İşlem Vergisi için 22.000.000 lira, şeker fiyatlarında yapılan indirim için 32.000.000 lira, Uçak Resmi için 2.000.000 lira, Büyükbaş Hayvanlar Vergisi'nin kaldırılması için 5.500.000 lira, Yol Vergisi için 43.000.000 lirayı bulmuştur. Bunların yanı sıra maaşlı ve ücretli sınıfa uygulanan Kazanç, Kriz, Denge ve Hava Kuvvetleri'ne Yardım Vergileri'nin kaldırılarak yerine gelir yükümlülüğünün getirilmesi için 150.000.000 liraya katlanıldığı görülmüştür. Tüm bunların toplamı ise 254.500.000 liraya ulaşmıştır. Yol Vergisi'nin ve Büyükbaş Hayvanlar Vergisi'nin kaldırılmasındaki amaç, köylü nüfusunu korumak olarak görülmüştür. Şeker fiyatlarının indirilmesi, köylü ve şehirli bütün tüketici kitlenin çıkarları ile ilgili bir önlem olmuştur. Un ve unlu maddelerden alınan İşlem Vergisi'nin kaldırılması, imalatçıları ve tüketiciyi ferahlatmıştır. Maaşlı ve ücretli sınıfa uygulanan Kazanç, Kriz, Denge ve Hava Kuvvetleri'ne Yardım Vergileri'nin kaldırılarak yerine gelir yükümlülüğünün getirilmesi, memurların ve işçilerin eline ortalama %15 oranında fazla para geçmesini sağlamıştır. Kaldırılan vergilere karşılık, tütün ve spirtolu içkilere 20 milyon lira fazla gelir getirecek zamlar yapılmış, akaryakıtlardan alınan vergi yükseltilmiştir. Mahkeme, tapu, noter ve pasaport harçları bir ayarlamaya bağlı tutulmuştur. Bu şekilde gelirden sağlanan fark 68 milyon lira olmuştur. Halk Partisi'nin hemen her sene yeni ve ağır bir vergi zammı yapmasına karşılık, Demokrat Parti iktidarı ilk hamlede 254 milyon liralık bir malî fedakârlığı göze almıştır. Fakat indirilen vergilere rağmen gelir seneden seneye yükselmiştir. Bu doğrultuda 1950 ve 1954 yıllarının toplam vergi gelirleri karşılaştırıldığında; araçsız vergiler 1950'de 447.963.195 lirayken 1954'te 649.000.000 lira, araçlı vergiler 1950'de 630.422.605 lirayken 1954'te 1.185.500.000 lira, resim ve harçlar 1950'de 82.668.328 lirayken 1954'te 167.200.000 lira ve toplamda 1950'de 1.161.054.128 lirayken 1954'te 2.001.700.000 liraya çıkmıştır. 1950-1954 yılları arasında vergi, resim ve harçların gelirindeki artış oranı %72 olmuştur. Kaldırılan vergilerin sebep verdiği gelir kaybı da dikkate alınırsa, gelir verimindeki yükselişin iki katına yaklaştığı kabul edilmiştir. Devlet geliri ekonomik faaliyet hacmine bağlı olduğundan, vergi gelirlerindeki artış üretim ve ticaret hacmindeki genişlemenin bir ifadesi olmuştur.

Kitabın "Şehir Bütçeleri" maddesine göre; 1950 yılından itibaren şehirlerin kalkınması için ciddi girişimlere girişilmiştir. Devlet yolları yanında kazaları merkeze ve köyleri kazalara bağlayan yolların inşasına başlanmıştır. 13.000'den fazla köyün su ihtiyacı karşılanmış, ekonomik refahın ve faaliyetin artması, şehir bütçelerinde de gelişim sağlamıştır. Şehirlerin

toplam bütçe gelirleri, hazineden yapılan yardımlara ve bunların toplamalarını gösteren bir tablo hazırlanmıştır. Buna göre 1950-52 yılları arasındaki rakamlar karşılaştırıldığında 1950’de toplam bütçe geliri 66.638.954 lira, hazine yardımı 16.024.946 lira ve toplamda 82.663.900 lira; 1951’de toplam bütçe geliri 69.692.063 lira, hazine yardımı 29.376.953 lira ve toplamda 99.070.016 lira; 1952’de toplam bütçe geliri 74.189.759 lira, hazine yardımı 73.891.971 lira ve toplamda 148.081.730 lira olduğu görülmüştür. Bu rakamlar 1950-1952 yılları arasında gelirin %10 oranında arttığını göstermiştir. Hazine de yardımını seneden seneye yükselterek 73 milyon liraya çıkarmış, bu şekilde kısa bir zaman içinde şehirlerin malî gücü eskisinin iki katına yaklaşmıştır.

Kitabın “Şehir Yolları” maddesine göre; kazaları şehir merkezine bağlayan yollar, yerli hayatın kan damarları niteliğinde olmuştur. Kazaların acele sağlık ihtiyaçları, ticaretleri ve sosyal temasları bu yollar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Dört senede şehir yollarına 106 milyon lira harcanmış ve 3.329 kilometrelik inşaat yapılmıştır. Buna göre 1950-53 yılları arasındaki oranlara bakıldığında; 1950’de 267 km şehir yolu yapılmış ve 16.375.314 lira, 1951’de 598 km şehir yolu yapılmış ve 21.450.023 lira, 1952’de 819 km şehir yolu yapılmış ve 27.827.585 lira, 1953’te 1.645 km şehir yolu yapılmış ve 42.819.829 lira harcanmış ve toplamda şehir yolu 3.329 km olurken 108.472.751 lira harcandığı görülmüştür. Halen inşa halinde veya 3 senelik programa dahil 12.790 Km’lik şehir yolu vardır.

Kitabın “Yabancı Sermaye” maddesine göre; Türkiye’ye sermaye gelmesini teşvik etmek üzere çıkarılan kanun, muhalefet tarafından bir olumsuz propaganda silahı olarak kullanılmıştır. Yabancı sermayenin millî ekonomiyi kötüye kullanacağı ileri sürülmüştür. Gerçekte ise, böyle bir kötüye kullanım söz konusu olmamıştır. Yabancı sermayelere hiçbir şekilde ayrıcalık verilmeyeceği ve tekel hakkı tanınmayacağı kanun metninde açıklıkla belirtilmiştir. Yabancı sermaye, Türkiye’de hukuk düzeninin ortaya koyduğu temellere uyma ile yükümlü tutulmuştur. Yabancı sermayeden beklenen faydalara bakıldığında ilk olarak dışarıdan bir mal satın aldığı zaman bu malı yapan fabrikatörün kazancı, yapımda çalışan işçilerin ücreti, yapımdan elde edilen vergiler, sigorta şirketlerinin primleri, nakil masrafları, ihracatçı tüccarın kazancı tamamen yabancı ülkelere gitmiştir. Aynı mal yabancı sermaye ile Türkiye’de yapıldığında ise işçi ücretleri, yapım vergileri, sigorta primleri, nakliye masrafları ve ticaret kazancı tamamen yurt içinde kalmış ve sermayedar yalnız kârını dışarıya çıkarmak hakkına sahip olmuştur. İkinci olarak sermaye sahiplerinin kârlarını olduğu gibi dışarıya çıkarmak hakkından yeterli olarak faydalanamamıştır. Batı ülkelerinde kurumlar ve gelir vergilerinin oranı çok ağır olmuştur. Kurumlar vergisinin oranı %20 ile %24 ve Gelir Vergisi’nin oranı %60 ile %85’e kadar yükselmiştir. Türkiye’de ise Kurumlar Vergisi’nin oranı %10 ve Gelir Vergisi’nin en fazla oranı %35 olarak belirlenmiştir. Bu şartlar altında, sermaye sahiplerinin kazançlarını en az vergi alan Türkiye’de koruyamadığı çıkarlarına uygun görmeleri doğal bir sonuç olmuştur. Üçüncü olarak Türkiye ekonomik teşizatını tamamlamak üzere dışarıdan her sene yüz milyonlarca liralık makine ve malzeme getirtmiştir. Döviz ihtiyaçlarının vazgeçilmez fazla miktarda makine, traktör, biçer-döver, kamyon, fabrika ve santral kurumları satın almak zorunluluğundan doğmuştur. Bu maddelerden bir kısmı yabancı sermaye tarafından sağlanırsa, döviz kullanmaya gerek kalmayacağı düşünülmüştür. Son olarak da yabancı sermaye tarafından kurulacak fabrikalar, bir daha geri götürülmeyecek ve her durum ve kârda ülkenin üretim kabiliyetini yükseltmiştir. İkinci

Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Meksika, Venezüella ve Belçika'ya milyarlarca liralık yabancı sermaye yatırılmıştır. Bu ülkelerden hiçbiri, muhalefetin iddia ettiği gibi yabancı sermayeden zarar görmemişlerdir.

Kitabın “Yatırım Bütçeleri” maddesine göre; 1950 yılına kadar Türkiye’de imar işleri ihmâl edilmiş, birçok camiler, mescitler ve türbeler harap bir halde bırakılmıştır. Köylerde okul yapma yükümlülüğü vatandaşa yükletilmiş, yolsuzluk yüzünden çiftçi ürününü kolaylıkla pazarlara taşıyabilmek imkânından geri kalmıştır. Sel ve kuraklık, ziraatçı nüfusun geçim güvenliğini tehdit eden birer afet halini almış, şehirlerde ve köylerde içme suyu bile bulabilmek için sıkıntı çekilmiştir. Enerji, maden, sanayi ve ziraat alanlarında üretim seviyesi ülke ihtiyaçlarına yeterli gelmemiştir. Dört sene önce görev başına gelen Demokrat Parti, asırlık ihmallerin sıkıntısını çeken nüfus kitlelerini lââyık oldukları hayat şartlarına kavuşturmak için büyük çabalar harcamıştır. Ülkeyi imar etmek üzere yatırım işlerine iki milyar liradan fazla ödenek ayırmıştır. Buna göre 1950’de 260.990.000 lira, 1951’de 310.204.000 lira, 1952’de 375.185.000 lira, 1953’te 561.249.000 lira, 1954’te 595.850.000 lira ve toplamda 2.103.478.000 lira yatırı masrafı yapıldığı görülmüştür. Yatırım bütçesinin 1947’de 130 milyon, 1948’de 154 milyon ve 1949’da 197 milyon liradan ibaret kaldığı göz önünde tutulursa, Demokrat Parti’nin Halk Partisi’ne oranla yatırım işlerine ne derece yüksek önem verdiği ortaya çıkmıştır. 1954 yılında yatırım işlerine ayrılan ödenek, Halk Partisi’nin uyguladığı son bütçedeki paradan üç kat fazla olmuştur.

Kitabın “7 Eylül Kararları” maddesine göre; 1946 seçimlerinden sonra Halk Partisi Hükümeti, Türk parasının değerini düşürmüştür. 7 Eylül tarihinde alınan kararlar gereğince, döviz fiyatları Türk parasına oranla iki kattan fazla pahalandırılmıştır. Türk ihracatçısı, malını döviz fiyatlarına oranla daha düşük bir bedel ile satmak durumunda kalmıştır. Türk tüketicisi ise, ithal mallarına çok yüksek bir fiyat ödemek zorunluluğuyla karşılaşmıştır. Dış ticaret alanında, Türkiye pahalıya alıp ucuzaya satan ve zararına değiş tokuş yapan bir ülke haline gelmiştir. Para değerinin düşürüleceğini önceden öğrenen bazı kişiler de arada önemli borsa kazançları sağlamışlardır. Halk Partisi Hükümeti’ni 7 Eylül Kararları’nı almaya sevk eden sebep ise, maliye siyasetinin bir çıkmaza girmesi ve ihracatın tıkanması olmuştur. Para değeri düşürüldüğü takdirde, ihracatçının ister istemez malını ucuzaya satacağı ve Merkez Bankası’ndaki altın stoklarının değerinde bir kat artış meydana geleceği; bu sayede hazineye üç yüz milyon liralık çıkar sağlanacağı düşünülmüştür. Meclis’te 7 Eylül Kararları’na dair tartışmalar yaşanırken, hükümet üyelerinden biri İsveçli Ekonomist Prof. Gustav Kassel’in görüşüne dayanarak bu önlemlerin alındığını söylemiştir. Gerçekte ise Prof. Kassel, “İştira kuvvetleri paritesi” adını taşıyan meşhur görüşünde bu önlemin serbest kambiyo rejimini uygulayan ülkeler için faydalı olacağını belirtmiş ve kambiyonun sınırlamaya bağlı tutulduğu döviz rejimlerinde para değerindeki ayarlamaların aynı sonuçları veremeyeceğini yazmıştır. Türkiye’de kambiyo işlemleri kontrol altında bulunduğundan, Prof. Kassel’in görüşü gereğince, tam tersi 7 Eylül Kararları’ndan kaçınılması gerekmiştir. 7 Eylül Kararları ile ülke çıkarları, bir görüşün yanlış anlaşılmasına kurban edilmiştir. 7 Eylül Kararları’ndan sonra, ülkede hayat pahalılığı birdenbire artmış, altın stokunda 91.000 kiloluk bir kayıp kaydedilmiştir. İhracat çoğalacağı yerde 1947’de 625 milyon lira iken 1948’de 551 milyon liraya düşmüştür. Dış ticaret 1947’de 59 milyon lira ve 1948’de 219 milyon lira açık

vermiştir. 7 Eylül Kararları’nın ekonomik hayat üzerindeki olumsuz etkilerini ancak 1950 seçimlerinden sonra temizlemek mümkün olmuştur.

Kitabın “Deprem Yardımları” maddesine göre; Türkiye’de zaman zaman şiddetli depremler meydana gelmiş, can ve mâl kaybına sebep olmuştur. Halk Partisi döneminde zarara uğrayanların çok defa dertleriyle baş başa bırakıldıkları görülmüştür. Doğal bir felâketin mağdur ettiği vatandaşlar, devletten dişe dokunur bir yardım görmemişlerdir. 1950’den itibaren devlet felâkete maruz kalan nüfusa bütün örgüt ve imkânlarıyla yardıma koşmayı ilk görev saymış; gıda, ilâç, giyecek, malzeme ve diğer ihtiyaçlarını en kısa süre içinde karşılamıştır. Deprem bölgelerine yalnız Bayındırlık Bakanlığı’nın yapı işleri bütçesinden yapılan harcama, bu ilginin derecesini belirtmeye yetmiştir. Buna göre 1950’de 580.888 lira, 1951’de 1.482.285 lira, 1952’de 408.583 lira ve 1953’te 10.531.081 lira yardım yapıldığı görülmüştür.

Kitabın “Zeytincilik” maddesine göre; zeytincilik işlerinde 1950-1953 yılları arasında gerçekleştirilen hizmetlere bakıldığında açılan kurs sayısı 1950’de 60, 1951’de 7, 1952’de 60, 1953’te 45 adet; yetiştirilen usta sayısı 1950’de 887, 1951’de 81, 1952’de 663, 1953’te 268 kişi; yetiştirilen çırak sayısı 1950’de 536, 1951’de 47, 1952’de 326, 1953’te 53 kişi; ücretsiz dağıtılan aşı kalem sayısı 1950’de 78.308, 1951’de 54.936, 1952’de 154.620, 1953’te 200.000’i geçmiş; belirlenen delicelik alan 1950’de 480 dekar, 1951’de 3.718 dekar, 1952’de 43.428 dekar, 1953’te 76.160 dekar; parselâji yapılan delicelik alan 1950’de bulunmazken 1951’de 26.035 dekar, 1952’de 82.700 dekar, 1953’te 10.294 dekar; dağıtılan delicelik alan 1950-51 yıllarında bulunmazken 1952’de 15.813 dekar, 1953’te 23.683 dekar; kaydedilen zeytinlik 1950’de 11.000 dekar, 1951’de 6.454 dekar, 1952’de 40 dekar ve 1953’te 4.058 dekar olduğu görülmüştür. İzmir’deki Bornova Zeytincilik Enstitüsü ile İskenderun Bahçe Kültürleri İstasyonu’nda her sene 15-20 bin civarında zeytin fidanı üretilmiş ve bu fidanlar bedelli veya bedelsiz olarak isteklilere dağıtılmıştır. Bu şekilde aşılı fidanlardan zeytin bahçesi kuran üreticilere Ziraat Bakanlığı tarafından gerekli yardım sağlanmıştır.

Kitabın “Ziraat Kursları” maddesine göre; ziraat kalkınmasında bilginin ve tekniğin büyük rolü olmuştur. Çiftçinin emeğinden ve toprağından en fazla faydaları sağlayabilmesi, teknik yöntemlerle ziraat yapmasına bağlı kalmıştır. Ziraat Bakanlığı, çiftçilere gerekli bilgileri vermek için birçok kurs düzenlemiştir. 1950’de 57’den ibaret olan kurs sayısı, 1954’te 2825’e çıkmış, 218.000 çiftçi bu kurslara devam etmiştir. Ziraat Bakanlığı’nın 1950-1953 yılları arasında açtığı ve 1954 yılında açacağı kısa süreli halk kurslarına bakıldığında; 1950’de 57 kurs açılmış ve 2.175 kişi katılmış, 1951’de 816 kurs açılmış ve 82.111 kişi katılmış, 1952’de 1.118 kurs açılmış ve 72.109 kişi katılmış, 1953’te 973 kurs açılmış ve Kasım ayına kadar 61.749 kişi katılmış, 1954’te ise 2.825 kursun açılması planlanmıştır. Ziraatta kullanılan alet ve makinelerin çoğalması, bunları işletecek ve tamir edecek elemanlara duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Makinelerin arıza vermeden işletilmesi ve arıza meydana geldiğinde hızla tamir edilmesi, teknik bilgi sahibi bulunmaya bağlı olmuştur. Ziraat Bakanlığı, her sene ziraat alet ve makinelerine bakacak ve işletecek elemanları yetiştirecek teknik kursları da açmış, 1950’den beri bu kurslarda yetişenlerin sayısı 5.000’i bulmuştur. 1950-1953 yılları arasında açılmış ve 1954’de açılacak olan ziraat alet ve makine kurslarına bakıldığında; 1950’de 57 kurs açılmış ve 2.175 kişi katılmış, 1951’de 816 kurs açılmış ve 82.111 kişi katılmış, 1952’de 1.118 kurs açılmış ve 72.109 kişi katılmış, 1953’te 973 kurs

açılmış ve Kasım ayına kadar 61.749 kişi katılmış, 1954'te ise 2.825 adet kurs açılması hedeflenmiştir.

Kitabın “Tarımsal Donatım” maddesine göre; Tarımsal Donatım Kurumu'nun görevleri çiftçileri tarımsal alet ve makinelerle donatmak olmuştur. Makine gelişimi olan bu dönemde teknik araçlarla yapılan üretim, ziraatçılara büyük faydalar sağlamıştır. Tarımsal Donatım Kurumu, kamu hizmeti zihniyeti ile ticarî anlayış kurallarını birbiriyle birleştirmek şeklinde çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. Tarımsal Donatım Kurumu alet, makine ve yedek parçalardan bir kısmını dışarıdan getirtmiş ve bir kısmını ülkede yaptırmıştır. Kurum tarafından dağıtılan alet ve makinelerden çoğunluğu Adapazarı fabrikası tarafından yapılmıştır. Bu fabrika 1950'de 11.202 pulluk, 1.859 araba, 412 tınaz makinesi, 60 arı kovani ve 320 yayık yapmıştır. Üretim takip edilen senelerde önemli miktarda artmıştır. 1953'te 26.535 pulluk, 5.769 araba, 10.220 tırmık, 2.367 tınaz makinesi, 2.000 arı kovani, 1.000 çapa makinesi ve 700 yayık yapılmıştır. Ayrıca trayler karoserisi ile traktör ve pulluklar için ağırlık da imal olunmuştur. Kurumun 1953'te yaparak piyasaya çıkardığı yedek parçaların da değeri 416.000 lirayı bulmuştur. Tarımsal Donatım Kurumu, çiftçilerin aradıkları teçhizatın bir kısmını da diğer kurumlara yaptırmak şeklinde millî sanayinin kalkınmasına hizmet etmiştir. Özel firmalara 5.000 pulluk ve Makine-Kimya Endüstrisi'ne 9.000 kültivatör, 8.720 mibzer ve 520 selektör sipariş edilmiştir. 1950-1953 yıllarında Tarımsal Donatım'ın sağladığı traktörler 11.245, yapım aletleri 8.193, yapım tamamlayıcı aletler 11.377, ekme aletleri 3.850, hasat aletleri 3.718, motopomp 2.467 adet olmuştur. Ayrıca 45 bin ton yapay gübre ve 11 bin ton mücadele ilâcı bedeli karşılığında dağıtılmıştır. Tarımsal Donatım Kurumu'nun sabit ve gezici tamirhanelerindeki faaliyet de önemli ve kapsamlı olmuştur. 1953 sonunda Donatım şubelerinde ve tamirhanelerinde çalışan teknik personel 42 teknisyen, 128 kadrolu usta, 262 ücretli usta ve 33 gezici servis makinisti olmak üzere 465'e yükselmiştir. 10 tane sabit tamirhane, 18 tane gezici tamirhane ve 39 bakım ekibi devamlı faaliyet göstermiştir. 1950-1953 yılları arasında çiftçiye 12 milyonluk yedek parça verilmiş, 25.644 traktör ve 2.682 biçer-döver tamir edilmiş, 14.240 köy gezilmiş ve 768.801 kilometrelik bir mesafe tamir ekipleri tarafından kat edilmiştir. Tarımsal makinelerden çiftçinin tam verim alabilmesi bakım ve tamir işlerinin kolaylaşması için Tarımsal Donatım Kurumu tarafından kurslar açılmış, bu kurslarda 5.962 çiftçiye makinistlik belgesi verilmiştir.

Kitabın “Tarımsal Üretim” maddesine göre; son yıllarda tarımsal üretimde büyük gelişme kaydedilmiştir. Ekim alanları %43 oranında genişlemiş ve 11.047.000 hektarı geçmiş, tarla başına alınan ürün miktarı da artmıştır. Ziraatın makineleştirilmesi, üretimin gelişmesine hız vermiştir. 1948'de ülkede yalnız 7.150 traktör ve 580 biçer-döğüver bulunurken, bugün traktörler 37.000'i ve biçer-döverler 6.700'ü aşmıştır. 1946-53 yılları arasındaki ekim alanlarına bakıldığında tahıl 1946-50 yılları arasında 7.735.057 hektar, 1951-52'de 9.868.000 hektar, 1952-53'te 11.047.000 hektar; bakliyat 1946-50 yılları arasında 262.607 hektar, 1951-52'de 267.600 hektar, 1952-53'te 278.200 hektar; hayvan yemi 1946-50 yılları arasında 396.511 hektar, 1951-52'de 435.600 hektar, 1952-53'te 455.200 hektar; sanayi bitkiler 1946-50 yılları arasında 743.013 hektar, 1951-52'de 1.158.130 hektar ve 1952-53'te 1.139.000 hektar olduğu görülmüştür. 1946-53 yılları arasındaki üretim miktarları ise, tahıl 1946-50 yılları arasında 7.069.368 ton, 1951-52'de 12.242.000 ton, 1952-53'te 14.300.000 ton; bakliyat 1946-50 yılları arasında 223.956 ton, 1951-52'de 311.060 ton, 1952-53'te 352.300

ton; hayvan yemi 1946-50 yılları arasında 330.077 ton, 1951-52’de 478.060 ton, 1952-53’te 547.000 ton olmuştur. 1946-53 yılları arasında hektar başına alınan verim incelendiğinde, tahıl 1946-50 yılları arasında 914, 1951-52’de 1.241, 1952-53’te 1.294; bakliyat 1946-50 yılları arasında 853, 1951-52’de 1.162, 1952-53’te 1.266; hayvan yemi 1946-50 yılları arasında 832, 1951-52’de 1.097, 1952-53’te 1.202 olarak belirlenmiştir. Tahıl üretimindeki artış iki katı olmuş, devlet de tahılın alım fiyatlarını önemli oranda yükseltmiştir. Üretim ve fiyat durumu, ziraatçı nüfusun eline eskisinden ortalama üç kat fazla para geçtiğini göstermiştir.

Kitabın “Tarımsal Kredi” maddesine göre; 1946 yılına kadar tarımsal kredi toplamı az bir rakamdan ibaret olmuştur. Çiftçilere açılan krediler ancak üretim kredisi denilebilecek ve üretim alanında herhangi bir yenileme yapmaya yetmeyecek az bir miktardan oluşmuştur. Demokrat Parti’nin kuruluşundan sonra, tarımsal nüfusun ihmale uğradığına dair yapılan eleştiriler, iktidarı kredi konusunda biraz önem vermeye sevk etmiş ve 1949’a kadar tarımsal kredi 336 milyon liraya kadar yükselmiştir. 1950 yılında ise, ziraatçı nüfusun faydalanabildiği en fazla kredi 410 milyon lira tutmuştur. 1950’den itibaren ziraatın kalkınmasını politikasının ağırlık merkezi yapan Demokrat Parti, kredi konusunda büyük gelişimler gerçekleştirmiştir. 1953 Temmuz’unda tarımsal kredi toplamı 1 milyar 172 milyon lirayı bulmuş, 1.565.997 vatandaş kredi ihtiyaçlarını Ziraat Bankası’ndan sağlamıştır. 1949 ve 1953 yıllarına oranla tarımsal kredinin gelişimini gösteren tablo incelendiğinde, 1949’da banka tarafından doğrudan üreticiye toplam 186.978.420 lira kredi verilirken 1953’te toplam 696.251.772 lira verilmiş ve borçlu hesap sayısı 1.565.997 olarak belirlenmiştir. Kredi kooperatifleri aracılığı ile üreticiye 1949’da toplam 88.103.975 lira verilirken 1953’te 241.491.400 lira verilmiş; satış kooperatifleri 1949’da toplam 43.055.102 lira verirken 1953’te 179.862.941 lira vermiş; Donatım Kurumu 1949 da kredi vermezken 1953’te toplam 21.656.129 lira kredi vermiş; tohumluk kredileri 1949’da toplam 18.762.038 lirayken 1953’te toplamı 32.820.701 liraya çıkmıştır. Toplam rakamlara bakıldığında 1949’da 336.899.535 lira kredi verilirken 1953’te 1.172.082.942 lira kredi verildiği görülmüştür.

Kitabın “Tarımsal Kredi Kooperatifleri” maddesine göre; 1950-53 yılları arasında tarımsal kredi kooperatiflerinin sayısı 879’dan 1.300’e çıkmıştır. Ortak sayısı 411.204’den 680.139’a yükselmiş, kooperatiflere bağlı köy sayısı 8.644’den 12.947’ye ulaşmıştır. Kooperatiflerin sermaye miktarı da 29 milyon liradan 62 milyona çıkmıştır. Ortakların kooperatiflerden aldıkları para 1949’da 199 milyon lira iken, bu miktar 1950’de 225 milyona, 1951’de 320 milyona, 1952’de 414 milyona yükselmiştir. 1953 yılına ait borçların toplamı 385 milyon lira olmuştur.

Kitabın “Tarımsal Mücadele” maddesine göre;

Çekirge Mücadelesi: Türkiye üzerinde önemli zararlar yapan yerli çekirgelere ve çoğu yıllar dışarıdan ülkeye akın eden çöl çekirgelerine karşı geniş ölçüde mücadele yapılmıştır. Bu şekilde ülke ürünleri milyonlar değerinde zarardan kurtulmuştur. 1950-53 yılları arasındaki çekirge mücadelesine bakıldığında, 1950’de 42 şehirde alan temizliği yapılmazken 3.864.456 kilo çekirge öldürülmüş; 1951’de 55 şehirde alan temizliği yapılmazken 5.460.865 kilo çekirge öldürülmüş; 1952’de 34 şehirde alan temizliği yapılmazken 1.755.798 kilo çekirge öldürülmüş; 1953’te 41 şehirde 296.649 dekar alan temizlenmiş ve 897.866 kilo çekirge

öldürülmüştür. Yine 1953 yılında 7 şehirde 195.945 dekar alan temizlenmiş ve 5.703.000 kilo çöl çekirgesi öldürülmüştür.

Süne Mücadelesi: Ürünler önemli zararlar veren süne böceklerine karşı geniş ölçüde mücadele yapılmıştır. Bu doğrultuda 1950'de 9 şehirde yazın 24.959 kilo süne toplanırken 166.015 alan yakılmış ve 141.321 kilo süne öldürülmüş; 1951'de 7 şehirde 57.041 kilo süne toplanırken 152.030 alan yakılmış ve 985.004 kilo süne öldürülmüş; 1952'de 6 şehirde 33.733 kilo süne toplanırken 102.415 alan yakılmış ve 564.388 kilo süne öldürülmüş; 1953'te 5 şehirde 65.591 kilo süne toplanırken 75.769 alan yakılmış ve 157.244 kilo süne öldürüldüğü görülmüştür.

Domuz Mücadelesi: Ürünler önemli zararlar yapan domuzlara karşı geniş ölçüde mücadele yapılmış, bu şekilde ürünler önemli zararlardan kurtarılmıştır. Buna göre 1950'de 58 şehirde 65.366 domuz, 1951'de 58 şehirde 51.309 domuz, 1952'de 58 şehirde 37.042 domuz ve 1953'te 58 şehirde 28.830 domuz öldürülmüştür.

Fare Mücadelesi: Ürünler geniş ölçüde zarar veren farelere karşı mücadele yapılmış, bu şekilde ürünler önemli zararlardan kurtarılmıştır. Bu doğrultuda 1950'de 57 şehirde 4.330.034 dekar alan, 1951'de 56 şehirde 7.374.069 dekar alan, 1952'de 53 şehirde 7.904.230 dekar alan ve 1953'te 48 şehirde 2.401.644 dekar alan temizlenmiştir.

İponomot Mücadelesi: Ülkenin meyve ağaçlarında önemli zararlara sebep olan iponomota karşı geniş ölçüde mücadele yapılmıştır. Bu sayede 1950'de 48 şehirde 10.514.658 ağaç, 1951'de 48 şehirde 12.230.891 ağaç, 1952'de 44 şehirde 11.359.724 ağaç ve 1953'te 41 şehirde 11.789.421 ağaç temizlenmiştir.

Karpokapsa Mücadelesi: 1950'de 27 şehirde 5.466.730, 1951'de 21 şehirde 6.014.804, 1952'de 20 şehirde 5.238.07 ve 1953'te 40 şehirde 6.712.276 karpokapsa temizlenmiştir.

Zeytin Sineği Mücadelesi: 1950'de 3 şehirde 728.498, 1951'de 8 şehirde 9.042.806, 1952'de 10 şehirde 9.388.939 ve 1953'te 10 şehirde 5.877.074 zeytin sineği temizlenmiştir.

Zeytin Güvesi Mücadelesi: 1950'de 1 şehirde 501.595, 1951'de 3 şehirde 1.161.658, 1952'de 9 şehirde 7.298.884 ve 1953'te 10 şehirde 10.745.597 zeytin güvesi temizlenmiştir.

Diaspis Mücadelesi: 1950'de 2 şehirde 810.367, 1951'de 2 şehirde 1.386.142, 1952'de 2 şehirde 195.785 ve 1953'te 3 şehirde 681.913 diaspis temizlenmiştir.

Krizomfalus Mücadelesi: 1950'de 2 şehirde 40.550, 1951'de 4 şehirde 147.802, 1952'de 3 şehirde 90.467 ve 1953'te 2 şehirde 95.591 krizomfalus temizlenmiştir.

Kiraz Sineği Mücadelesi: 1950'de 1 şehirde 451.245 ve 1953'te 1 şehirde 731.612 kiraz sineği temizlenmiştir.

Pasbücüsü Mücadelesi: 1950'de 6 şehirde 233.829 ağaç, 1951'de 5 şehirde 1.943.054 ağaç, 1952'de 7 şehirde 1.914.816 ağaç ve 1953'te 5 şehirde 1.500.000 ağaç ilaçlanmıştır.

İdiocecus Mücadelesi: 1950'de 1 şehirde 1000.000 ağaç ilaçlanırken 1951'de mücadele ile karşılaşılmamış, 1952'de 2 şehirde 67.074 ve 1953'te 2 şehirde 125.540 fıstık ağacı ilaçlanmıştır.

Balaninus Mücadelesi: 1951'de 3 şehirde 1.861 kilo, 1952'de 4 şehirde 198 kilo, 1953'te 3 şehirde 421 kilo böcek alınarak yok edilmiştir. 1954'te ise 3 şehirde 5.766 dekar fındıklık kimyevî ilaçlamaya bağlı tutulmuştur.

Eriophyes Mücadelesi: 1951'de 1 şehirde 133.926 kilo, 1952'de 2 şehirde 78.173 kilo ve 1953'te 2 şehirde 50.000 kilo kozalak satın alınıp yok edilmiştir.

Çay Zararlıları (Pülvanaria): 1951'de 1 şehirde 1.290 dekar, 1952'de 1 şehirde 51.700 dekar, 1953'te 1 şehirde 48.000 dekar ve 1954'te 1 şehirde 1.987 dekar çaylık ilaçlanmıştır.

Pembekurt Mücadelesi (Pamuk zararlıları): 1950 yılında bir çalışma yapılmazken, 1951'de 8 şehirde 1.036.549 dekar, 1952'de 7 şehirde 1.634.399 dekar, 6 şehirde 1.457.058 dekar alan temizlenmiştir. Ayrıca 1953'te 7.022.597 kilo ve 5.737.889 kilo çığit gazlanmış, 40.000 kilo çığit izole edilmiştir.

Yeşil Kurt Mücadelesi: 1950'de 6 şehirde 800.293 dekar, 1951'de 4 şehirde 338.431 dekar, 1952'de 8 şehirde 305.493 dekar ve 1953'te 4 şehirde 329.021 dekar pamuk alanı ilaçlanmıştır.

Külleme Mücadelesi (Bağ Zararlıları): 1950'de 43 şehirde 41.603 dekar bağ ilaçlanırken 1951'de bir çalışma yapılmamış; 1952'de 45 şehirde 56.556 dekar, 1953'te 42 şehirde 68.904 dekar bağ alanı ilaçlanmıştır.

Mildiyö Mücadelesi (Bağ Zararlıları): 1950'de 35 şehirde 41.725 dekar, 1952'de 18.273 dekar ve 1953'te 25 şehirde 16.000 dekar bağ alanı ilaçlanmıştır.

Ödemiş Mücadelesi (Bağ Zararlıları): 1950'de 5 şehirde 41.725 dekar, 1951'de 5 şehirde 1.830.526 dekar, 1952'de 6 şehirde 54.274 dekar ve 1953'te 8 şehirde 45.525 dekar bağ temizlenmiştir.

Tohumluk İlaçlaması: 1950'de 58 şehirde 116.662.176, 1951'de 52 şehirde 203.702.182, 1952'de 58 şehirde 225.926.415 ve 1953'te 63 şehirde 250.653.000 tohumluk ilaçlanmıştır.

x) Cumhuriyet Halk Partisi Liderlerinin Zararlı Eleştirilerine Cevap¹⁷⁶

“Hayat Pahalılığı Meselesi” alt başlıklı bölümde, İsmet İnönü'nün son seçim konuşmasında hayat pahalılığın alıp yürüdüğü, durmadan milleti kemirdiği fakat bugünkü iktidarın pahalılığı hiçbir şekilde ortadan kaldıramayacağını söylediği; bunun sebebi olarak da pahalılığın varlığını kabul etmediği, bir konunun varlığını kabul etmeyen iktidarın onu nasıl giderebileceğini dile getirdiği ifade edilmiştir. Demokrat Parti buna cevap olarak Halk Partisi iktidarı dönemindeki fiyatlara dikkat çekmiş; şekerin 500 kûsur kuruşa satıldığını, kahvenin 15 liraya çıktığını, un gibi bir gıdanın 120 kuruşa yükseldiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra Demokrat Parti'nin iktidara geldikten sonra ucuzluklar yapmaya başladığı söylenmiştir. Örnek olarak da şekerin ucuzlatılması, dokuma maddelerinin özellikle köylünün kullandığı cinslerin fiyatlarının ortalama %20-25 oranında indirilmesi gösterilmiştir. Fakat bu çabalara rağmen Kore Savaşı'ndan doğan sebeplerden dolayı bazı maddelerin fiyatları yükselmiş ve bu

¹⁷⁶ **Cumhuriyet Halk Partisi Liderlerinin Zararlı Tenkitlerine Cevap**, Demokrat Parti Ankara İl İdare Kurulu Propaganda serisi, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

durum ürün ve mamullere de yayılmış olduğu; bunun sonucunda Demokrat Parti'nin, toptan eşya fiyatlarını diğer ülkelerdeki yükseklikte olmamakla beraber, ortalama %11-15 oranında arttırdığını belirtmiştir. Ancak bu artışlarda devletin suçu olmadığı, devletin pirinç, pamuk veya tahıl üreticilerine fiyatları indirmelerini söyleyemeyecekleri dile getirilmiştir. Yalnız kendi işletmelerinde imal edilen mamullerin fiyatı ile doğrudan doğruya mesul oldukları, örneğin, Sümerbank, Etibank veya şeker fabrikalarının mamullerin fiyatlarıyla yakından ilgili olduğu; fakat bu mamullerin fiyatlarının da köylüden alınan ham madde, pamuk, yün, pancar gibi ürünlerin fiyatlarına bağlı olduğu söylenmiştir. Köylünün malını zorla daha aşağıya almanın doğru olmadığı, bu sebeple herhangi bir pahalılığı daima hükümete yüklemek şeklinde yapılan propagandanın yanlış olduğu belirtilmiştir. Gerçekte ise Demokrat Parti'nin bazı maddeleri ucuzlattığı ve pahalılığını önlediği, üreticinin maliyetle ilgisi olan veya ithal eşyasına bağlanan bazı fiyat yükselişlerinden dolayı hükümeti suçlu saymanın haklı bir hareket olmayacağı söylenmiştir. Pahalılık konusunda, üretici ve tüketicinin de bir payı olduğunu daima göz önüne getirmek gerektiği ifade edilmiştir. Örnek olarak da petrol fiyatı artışının, dışarıdan getirtmeye mecbur olunan petrol fiyatının eskiye göre yükselmiş olmasından ileri geldiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra kok kömürünün tonu 4-5 liradan 67 liraya çıkarılmışsa, eski fiyatın gerçekte 45 lira olmayıp, Halk Partisi'nin kömür fiyatını gizlemek için kömür açığını dokuma fabrikaları gelirleriyle karşılamaları da verilen örnekler arasında yer almıştır. Buna karşılık Demokrat Parti'nin fiyat makasının öbür kolu olan geliri artırmak şeklinde vatandaşın satın alma gücünü yükseltmeye çalıştığı ve 4 yıl içinde bunda oldukça başarılı olduğu ileri sürülmüştür. Şöyle ki köylü vatandaşın üretimini artırmakla ve malını değerlendirmekle tarımsal gelirin artmasını sağlamış; şehirli vatandaşın, tüccar, sanayici ve esnafın geliri artmış, işçinin geliri 1950'den öncekine göre artmış olduğu belirtilmiştir. Ayrıca memur vatandaşta önce Gelir Vergisi rejimi %15 en son dört maaş ikramiye ile beraber bütün olarak %40 oranında bir artış elde edildiği; memurlar için hazırlanmış olan yeni Barem Kanunu'nun ise memur maaşlarını temelli olarak arttırmış olduğu, bunun üzerine fiyatlar yükselmişse vatandaşın gelirinin de yükselmiş olduğu, geçim şartlarının daha fazla yükselmesinin, Demokrat Parti iktidarının devam etmesine bağlı olduğu ifade edilmiştir.

“Ülkeye Yabancı Sermaye Çekmek, Yabancı Sermaye Hakkında Yanlış Görüş” alt başlıklı bölümde İsmet İnönü'nün 9 Nisan 1954 tarihinde Malatya'da yaptığı konuşmasında, Demokrat Parti'nin Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkardığından bahsettiği ve tarihe bakıldığında yabancıların kapitülasyonlar ile Türkiye'yi kötüye kullandığını ileri sürdüğü; yeni dönemlerde yerli vatandaş gerçek dışı, güvensiz yöntemlerle sıkıntı çekecek ve yabancı sermaye özel kanunlarının korunmasında yaşayacaksa kendi elimizle yerli sermayeyi yabancı olmaya zorlamış olunacağından bahsettiği; ayrıca asırlarca tecrübe edilen sakıncalı yöntemlerin marifet gibi yeniden getirilmesine girişileceğini asla tahmin edemediğini de ileri sürmüş olduğu ifade edilmiştir. 13 Nisan 1954 tarihinde İstanbul'da da bir konuşma yapan İsmet İnönü'nün, yabancı sermaye ve ziraatın şimdi çiftçi için yeni bir tehlike olduğunu söylediği, yabancı sermayenin ziraata davet edildiği, yabancı sermayenin gelip işletecek toprağı nereden bulacağı ve şüphesiz olarak birçok çiftçinin en çok 30 dönüm olan arazisini alacağını belirttiği, ayrıca yabancı sermayenin Orta Anadolu'da buğday, Çukurova'da pamuk, Karadeniz'de fındık, İzmir'de ve Samsun'da tütün yetiştirmesinden Türkiye'nin ne gibi bir

yarar sağlayacağını da sorduğunu, yabancı sermayenin eşit olmayan şartlarla yerli çiftçiye yeterli olarak hâkim olacağını, makineyi daha ucuza bulacağını, yedek parça sıkıntısı çekmeyeceğini, çiftçinin kârı ile 50 liraya bir altın alınırken yabancının kârına karşı Merkez Bankası’nın 26 liraya altın sağlayacağını dile getirdiği; bu durumun tamamen ayrıcalıklı bir ziraat olduğunu söyleyen İsmet İnönü’nün, yabancı sermayenin Türkiye’ye gelecekse traktör ve yedek parça fabrikaları yapmasının daha iyi olacağını, Halk Partisi yeniden iktidara geldiğinde Yabancı Sermaye Kanunu’nun ziraata girmesini yeniden inceleyeceklerini ve çiftçiyi tehlikeden koruyacaklarını ifade ettiği belirtilmiştir.

İsmet İnönü’nün yapmış olduğu bu konuşmalara Demokrat Parti’den cevap gelmiş ve yabancı sermayenin yararları hakkında açıklamalarda bulunmuşlardır. Buna göre Demokrat Parti’nin ülkenin ekonomik alandaki kalkınmayı hızlandırmak için başka ülkelerin yaptığı ve ülkede yabancı sermayenin gelip çalışmasını sağlamak için Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’nu çıkardığını söylemişlerdir. Yeni kanunun yabancı sermayeyi ülkeye çekerken hiçbir şekilde ayrıcalık ve tekel tanımadığını, buna karşılık ülkeye çeşitli faydalar sağlayacak olan bu sermayenin kazancını kendi ülkelere çıkartmayı kabul ettiklerini ifade edilmiştir. Ayrıca yabancı sermayenin ülkeye girebilmesi için hükümetin bu sermayenin ülke ekonomisine faydalı konulara kullanılacağına dair görüş getirmesinin şart olduğunu ve çeşitli kurumların incelemesinden sonra bir karara varılacağı ifade edilmiştir. Demokrat Parti açıklamalarına devam ederek yabancı sermayenin kendine en kârlı alanları aradığını, ziraat konusunda ise tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi için tarımsal sanayi ile uğraşmaya geldiklerini söylemiştir. Halk Partisi’nin zannettiği gibi buğday, pamuk, fındık ve tütün ziraatına gelmediklerini; çünkü hükümetin değer pahası ile satın alımı olmadığı sürece, bu işlerin diğer üretim şubeleri gibi fazla kazanç sağlamayacağını savunulmuştur. Ayrıca dünyada bu tür tarım ürünlerinin fazla miktarda üretildiğini, sermaye sahibi ülkelerde bu üretimin daha ucuza yapıldığını ileri sürülmüştür. Kısacası hükümet ancak teşvikini istediği alanlarda yabancı sermayenin ülkeye gelmesine izin verdiği, bundan dolayı yabancı sermayenin ülkeye zararlı değil, tam tersine yararlı olduğu belirtilmiştir. Konuya örnek olarak da Türkiye’de Hollanda sermayesi ile kurulan bitkisel yağ fabrikasının, sağlıklı bir gıda olan Vita ve Sana yağlarını yaptığını; hem Türk üreticisinin ay çiçeği tohumunu değerlendirdiğini hem tüketiciye sağlıklı ve ucuz bir yağ sağlandığını, yağ fiyatlarının çok fazla yükselmesinin önlenildiği söylenmiştir. Demokrat Parti iktidarının geniş görüşlü bu politikasıyla ülkeye sermaye gelmeye başlamasına karşılık Halk Partisi’nin eski devlet borçlarını kolayca veremediği, Türkiye’de çalışan yabancı sermayeyi ülkeden kovdukları ve daha elverişli alanlara yapılması gereken sınırlı sermayeleri bunlardan kalan alanlara yatırdığı, Varlık Vergisi’ni uygulayarak ülkeye gelmesi muhtemel olan yabancı sermayeyi ürküttükleri dile getirilmiştir.

“Halk Partisi’nin Bu Tarz Propagandası Yabancıları Ürkütmüştür!” alt başlıklı bölümde, muhalefet lideri İsmet İnönü’nün, Petrol Kanunu yapılırken Meclis’te ilgili komisyona gönderilmeden karma bir komisyona gönderildiğini, orada ancak bir üyelerinin bulunduğunu ve itirazlarının dikkate alınmadığından yakındığını, bunun sonucunda bugünkü şekliyle Petrol Kanunu’nun petrol işleten ülkelerin en ağır olduğu belirttiği, kanunun bir kapitülasyon hakkı olduğu, kanunda geçen bir maddenin devletin petrol işletmemesini hüküm altına aldığı ve kanunun bu temele göre ayarlandığını da ifade ettiği belirtilmiştir.

Demokrat Parti'nin Türk petrollerinin işletilmesini üç sebepten dolayı zorunlu gördüğü belirtilmiş ve ilk olarak askeri zorunluluğa dikkat çekilmiştir. Bugünkü orduların makine ile çalıştığı, makineli araçların çok akaryakıt kullandığı ve ülke savunması için petrolün gerektiği ileri sürülmüştür. Petrolün dışarıdan gelmeme ihtimaline karşılık, ülkede çıkarılması savunulmuştur. İkinci olarak ülke nakliyatının arttığı, nakil araçlarında büyük ölçüde akaryakıt kullanıldığı, bunun için de her yıl dışarıya 135 milyon liraya ya km ya da döviz vermek zorunda kalındığını ve bundan tasarruf edilebileceği belirtilmiştir. Son olarak da petrol çıkan ülkelerin canlandığı, bu kurumlara harcanan yüz milyonlarca liranın ülkeye harcandığı ve iş hacminin genişlediği söylenmiştir. Bu doğrultuda yeni çıkarılan Petrol Kanunu'nun temellerine bakıldığında, petrol aramak isteyenler hükümetten arama ruhsatnamesi almasının zorunlu olduğu ifade edilmiştir. Arama alanında petrol bulan girişimcilerin 50.000 hektarlık arazinin ancak yarısında işletme kurmak üzere uygun üretim yapabildiği, petrol alanının geri kalan 25.000 hektarlık kısmının hükümet tarafından korunduğu, işletme ruhsatnamesi alan her girişimci devlet hakkı ve devlet hissesi olmak üzere iki tür yükümlülüğe bağlı olduğu, bundan başka girişimcilerin kazançları üzerinden kanunlar gereğince vergilerini ödediği ifade edilmiştir. Petrol Kanunu'nun, Meclis'in ilgili kurumlarından seçilen temsilcilerden ve bu arada doğal olarak muhalefetin de katıldığı temsilcilerden oluşan bir karma komisyonda haftalarca konuşulmuş ve tartışılmış, birçok temsilci dinlenmiş, başka ülkelerin yönetmelikleri incelenmiş ve muhalefetin de gerekli görülen itirazları gözetilmek şartıyla Meclis Genel Heyeti'ne sevk edilmiş ve burada tartışıldıktan sonra kabul edilmiş olduğu, bundan dolayı muhalefet liderinin gerek tasarının olgunlaşmasına gerekse kanunun temeline ait eleştirilerinin gerçeğe uygun olmadığı belirtilmiştir. Devlet bir taraftan petrol alanındaki çalışmalarını yabancılara belirli şartlar altında ayırırken, halen petrol çıkmış alanlarda ve diğer alanlarda özel şekilde ve devlet sermayesi ile kurduğu Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Kanunu ile kendisinin de işletmiş olduğu, 20 yıl içinde ülke imkanları ile yapılan çabalar sonucunda ülkede mümkün görülen 240 milyonluk petrol rezervinden ancak bir havzada 10 milyon tonu bulunduğu, bu sebepten dolayı Demokrat Parti'nin, bu işi Türkiye'nin yapmaya kalktığına 120 sene beklenilmesi gerektiğini ve 1 milyar 200 milyon lira masraf yapılması gerektiğini fark ettiğini, ayrıca bugünkü kalkınma için hızla hareket edilmesi gerektiği, Halk Partisi döneminde ihmal edilen işlere bir an önce el atılmasının zorunlu olduğu ve Demokrat Parti'nin aceleciliğinin değil Halk Partisi'nin ihmallerinin hesabının verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

“Köylümüz Borçlanmış Mıdır?” alt başlığı açılan bölümde İsmet İnönü'nün son seçim konuşmasında köylünün gırtlığına kadar borçlandırıldığını ve gücü üzerinde bir borca daldırıldığını söylediği; Şemsettin Günaltay'ın da aynı konuya dikkat çektiği, köylünün borç içinde mi yoksa refaha doğru mu gitmekte olduğunu sorduğu belirtilmiştir. Demokrat Parti iktidarının faaliyet ağırlık merkezinin köylü üzerinde yoğunlaştığının herkes tarafından bilinen bir gerçek olduğu, tarımsal kredi 1949'da 337 milyon liradan 1953'te 1,172 milyon liraya yükselmiş, ziraatçıya verilen makine sayısı birkaç kat artırılmış ve traktör sayısı 40.000'e çıkmış, toprak dağıtımı da birkaç kat artmış olduğu, örneğin 1946-49 yılları arasında toprak dağıtılan aile sayısı 14.000'den 1950-53 yılları arasında 1.241.000'e çıktığı ifade edilmiştir. Aynı senelerde dağıtılan toprak miktarının ise 677.000 dekardan 6.000.000 dekara çıktığı, bunun yanı sıra tarımsal ürünlerinin yüksek bir fiyatla satın alınması sayesinde belli

başlı ürünlerde artış yaşandığı; örneğin tahıl 1949’da 5.5 milyon tondan 1953’te 14.3 milyon tona, pamuk üretimi 1949’da 104.000 balye iken 1952’de 170.000 balyeye, yağlı tohumların üretimi 1949’da 366.000 tondan 1952’de 527.000 tona yükseldiği, bu durum karşısında Türk çiftçisinin eline ilk defa olmak üzere biraz para geçmiş ve bu para ile daha fazla üretim ve tüketim eşyası alabilmiş, bankadan aldığı kredinin tamamını veya önemli bir kısmını ödemiş olduğu, nitekim Ziraat Bankası’nın vergilerinin toplam %90’ı bulan oranın bunun en açık göstergesi olduğu ifade edilmiştir.

“Tapulama ve Arazi Kadastrosu İşleri” alt başlığında Türkiye’de köylerin %85’i idareleri altında bulundukları arazilerin tapularına sahip olamadığı; Demokrat Parti iktidara geldiği günden beri bu büyük dâvayı ele almış, her sene 17 milyon lira ayırarak ve harcayarak köylüye haritalı tapu senedi dağıtmak için büyük çaba harcamış ve başarılı olmuş olduğu, fikir ve mülkiyet uyuşmazlığının kardeş kavgalarının önüne geçtiği, yüz senede başarılabilceği tahmin edilen bu işin beş sene içerisinde tamamlanmasına karar verildiği, böylece daha şimdiden ülkenin her köşesinde bu işe hız verilmiş ve yarısından fazlasının bitirilmiş olduğu, yalnız Ankara’da 660 köyün tapuları verilmiş, yine Ankara’da ölçerek haritalarını yapıp tapu kayıtlarının kurduğu ve tapularının dağıtıldığı arazi sayısı 715.934 parça olmuş olduğu ve bunlar toplam 15.5 milyon dönüme ulaştığı belirtilmiştir.

“Tapulama İçin İstenen Harçlar” alt başlığında tapulama yapılırken dönüm başına 50 kuruş harç ödenmesinin Cumhuriyet Halk Partisi tarafından ortaya çıkarıldığı, o zaman muhalefette bulunan bugünkü Demokrat Parti iktidarının, bu işin harç aramadan yapılmasını savunduğu halde Halk Partisi Hükümeti’ne kabul ettiremediği, bugün Demokrat Parti’ye karşı propaganda aracı olarak kullandıkları bu harç sorununun Halk Partisi tarafından yaratıldığı, Demokrat Parti iktidarının bu sorunu da ele almış, köylünün kadastro harcı borçlarından doğan bu dertlerine çare bulmaya çalışmış olduğu ifade edilmiştir.

Zilyetliğin İspatı Meselesi alt başlığı ile köylünün tarlalarının ellerinden alındığı hakkında yapılan propagandaların gerçeğe uygun olmadığı, 20 dönüme kadar olan arazi zilyetleri isimlerine tapulandığı, ancak arazi 20 dönümden fazlaysa zilyetliğinin mevcut olup olmadığı vergi kayıtlarına bakılarak anlaşıldığı, bu işlemin köylünün fiilen tasarruf ettiği tarlalarına hukuken de sahip olmaları için köylünün yararına yapılan bir çalışma olduğu ve Demokrat Parti iktidarının programının her yönden köylünün kalkınmasına yöneltildiği ifade edilmiştir.

b) Radyo Konuşmaları

i) Aliye Temoçin¹⁷⁷

Demokrat Parti’nin Ankara Milletvekili olan Aliye Temoçin, Milli Eğitim ve sosyal konular hakkında bir konuşma yapmıştır. İki konuyu birbirine çok yakın hatta iç içe gören Temoçin, Demokrat Parti’nin programını inceleyenlerin hizmetleri ve aralarındaki farklar ne olursa olsun çeşitli bakanlıklar arasında ortak bir bağlantı olduğunu göreceklere söylemiştir. Bu ortak özelliği de bütün hizmetlerin halk ve ülke ihtiyaçlarına yöneltilmiş ve milli çıkarlar

¹⁷⁷ 25 Nisan 1954, Zafer Gazetesi.

için ayarlanmış olması olarak ifade etmiştir. Milli Eğitim konusunda ise bu görüşün daha kapsamlı ve anlamlı olduğunu belirtmiştir. Demokrat Parti'nin eğitim öğretimi bir sınıf ve kitap eğitimi olarak görmediğini, bugünün anlayışına göre okul duvarlarını aşip ülkeye taşan ve bütün kişilere yayılarak her kurumun içine nüfuz eden bir dâva olarak gördüğünü açıklamıştır. Bunun için programın otuz beşinci maddesine değinerek; genel ve mesleki eğitim öğretimin ülke ihtiyaçlarını karşılayacak genel bir plana göre düzenlenmesini, gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgi ile değil milli ve insani bütün manevi değerlerle de donatılmaya çalışılması gerektiğini savunmuştur. Bu görüş doğrultusunda programını hazırlayan Demokrat Parti'nin Milli Eğitim Bakanlığı'nın dört yılda hayret uyandıran çalışmalar yaptığını ileri sürmüştür. Temoçin, devraldığı Bakanlığın yıllarca aşınmış veya yanlış görülmüş, halledilmesi gereken beş önemli konusuna dikkat çekmiştir. Bu konuları ilköğretim ve bununla ilgili okul binaları, öğretmen yetiştirme ve öğretmen okulları, kanun ve programların yenilenmesi, halk eğitimi konusunun bir bütün olarak görüşülmesi ve nihayet Atatürk'ün düşünüp kurmaya zaman bulamadığı ve milli bir vasiyet olan Doğu Üniversitesi'nin kurulması yolunda ciddi araştırma ve girişime geçilmesi olarak sıralamıştır.

Aliye Temoçin, Anayasa'nın mecbur kıldığı ilköğretimin nasıl ele alındığını ve yanlış plân ve kanunla millete fayda sağlayacağı yerde nasıl zarar verdiğini, kayıtsız şartsız okulunu yapmaya mecbur kılındığı için Türk köylüsünün okuldan ve öğretmenden âdeta nefret ettiğini; kitaba, kaleme ve bu şekilde de manevi ışığa, nasıl düşman olduğunu yakın tarihlere kadar herkesin gördüğünü söylemiştir. Bu sebepten Demokrat Parti Hükümeti'nin doğal olarak ilk işi köylüyü yani 16 milyon vatandaşı bu kanundan kurtardığını ve Türk köylüsünü devletinin nimetlerinden eşit olarak faydalanma imkânlarına kavuşturduğunu dile getirmiştir. 1923'ten bu yana 40.000 köy de dahil, ülkede ancak 12.511 ilkokul varken ve yavaş bir tempo ile yılda 282 öğretmenli okul açılırken, yeni hükümet senede 774 öğretmenli okul açmak şeklinde bu sayıyı 15.606'ya çıkarmıştır. Temoçin, yeniden yapılan 3.096 okulun önemli bir miktarının doğu şehirlerine ait olduğunu özellikle belirtmiştir. 1950 yılının başında 343 ortaokul, 59 lise ve 8 öğretmen okulu varken; ortaokul sayısı 432'ye, lise 68'e, öğretmen okulu sayısı da 13'e çıkarılmış ve hemen bütün okullarda öğrenci ve öğretmen sayısı artmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı ilköğretim davasını plânlamış, Osmanlı saltanatından devredilen kanunu değiştirmiş ve bir tasarı hazırlamıştır. Böylece bu ana dâvanın fedakâr öğretmenlerinin emekleri, hakları ve terfi imkânları kanun yoluyla sağlanmış, ayrıca öğretmenlerin yetiştirilmesi konusunu incelemiş, Köy Enstitüleri'ni de içine alarak öğretmen okullarının programlarıyla beraber yenilemiş ve bir yıldan beri de denemesini yapmıştır. Bunun yanı sıra ortaöğretimi dört duvar arasından, eski öğretim yöntemlerinden kurtarmak için yabancı ülkelere çağırılan uzmanlarla geceli gündüzlü çalışma yoluna gidilmiştir. Getirilen bu uzmanlarla öğretmenlerin seminer çalışmalarlarıyla yetiştirilmelerine çalışırken bir taraftan da birçok öğretmen bilgi ve görgülerini artırmak için yabancı ülkelere gönderilmiştir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle özel öğretim konusu ilk defa Milli Eğitim Bakanlığı programları içine alınmış; sağır ve kör çocukların eğitim öğretimiyle ilgili okullar, bırakılmış ve terk edilmiş çocuklar için yetiştirme yurtları açılmıştır.

Aliye Temoçin konuşmasında mesleki ve teknik öğretim konusuna da değinmiş, cemiyetle ve ülke ihtiyaçlarıyla hiçbir ilgisi yokmuş gibi sadece kendi eksenini etrafında gözü kapalı dönmekten kurtarıldığını, hizmetlerinin ülke ve cemiyet ihtiyaçlarına yöneltildiğini;

endüstri ve sanat hayatının, küçük el sanatları ve esnafla iş birliği yapmalarının sağlandığını dile getirmiştir. Bugün, Türkiye Sanat Okulları Mezunları Cemiyeti’nin kurdukları Kooperatif ve Esnaf Dernekleri Konfederasyonu ile bu kurumların ve Bakanlığın mesleki ve teknik öğretim elemanları el ele çalışmış ve bu şekilde piyasanın nabzı daima elde tutularak okullardaki programlar, yeniden açılan okullar, yetiştirici kurslar buna göre ayarlanmıştır. Kız teknik öğretim kurumları, buldukları bölgenin sosyal hayatıyla ilgili birer laboratuvar halini alma yoluna girmiş ve bu kurumların daha hayati konuları içinde bulundurması için programları üzerinde çalışmaya başlanmıştır. Temoçin ayrıca, Doğu Üniversitesi’nin bütün incelemelerinin tamamlandığını ve yakın bir zamanda doğuyu ışıklarıyla aydınlatmış olacaklarının haberini de vermiştir. Konuşmasına devam eden Temoçin, %65’i okumayan ve vatandaş eğitiminde sosyal hayat seviyesinin gerisinde olan milletlerin, milli eğitimde büyük hamleler ve seferberlik yapmak zorunda olduklarını, eğitim ve öğretimin insan hayatında doğumundan başladığını ve ölümüne kadar devam ettiğini ifade etmiştir. Bunun içindir ki gerçek bir milli eğitim bütün vatandaşı kucaklayan, hepsinin derdine çare bulmaya uğraşan, onları ölünceye kadar takip eden, cemiyetin her konusu ile ilgili bulunan bir eğitim olmuştur. Milli eğitim, sosyal seviyenin bir tür ölçü taşı olmuş; kişilerin davranışları, zihniyetleri, bilgileri ve bu bilgileri uygulama kabiliyetleri, hayata uyumlarının milli eğitimin hâkimiyeti altında olduğu belirtilmiştir. İçerde ve dışarda milleti temsil eden faktörün davranışlar olduğu dile getirilmiştir. Bu sebeple eğitim ne kadar ülkeye taşar ve vatandaşına içine alırsa; ona bilgi, görgü ve ustalık öğretirse sosyal derinliğini halletmeye, her bir vatandaşına millete ve cemiyete faydalı bir unsur haline ettirmeye, onlar arasında ne kadar çok birlik yaratmaya sahip olursa o kadar çok görevini yapmıştır. Böylece dört senelik Demokrat Parti iktidarı bu sözlerle açıklanmıştır. Birçok amaçlı ortaokulların denemesini düşünme nitelikleri, meslek okullarında vatandaşların her türlü istifadesine, berberlik, garsonluk, ev hizmetlerinde kullanılacak kadınların ev idaresi; oto, yemek servisi gibi bilgiler, radyo ve buzdolaplarının tamiri işine varıncaya kadar kısa süreli gece ve gündüz kurslarıyla hizmetine koşması hep bu zihniyetle hareket etmesinden doğmuştur. Büyük Millet Meclisine bir halk eğitimi kanununu da bunun için getirmiştir.

İnsanların ihtiyaçları, sahip oldukları imkânlar ve içinde yaşadıkları hayat seviyesiyle uygun olarak artmıştır. Demokrat Parti’nin ekonomik ve tarımsal politikası ülkede elle tutulur ve gözle görülür meyvelerini çoktan vermiştir. Köylere varan yollar, ışığa ve medeni araçlara kavuşmuş ve kavuşma yolunda olan köyler, her biri bir eve sahip olma parolasında olan işçiler ve geçim sıkıntısı halledilen vatandaşlar arttıkça bunların ihtiyaçları da artmıştır. Şimdi ancak bir kaçında örneğinin görüldüğü her köy, devletten okul yanında bir de okuma odası, kapalı ve açık spor alanı, delikanlılarının askere gidinceye kadar olan dönemlerini değerlendirecek bilgi ve ustalığı onlara verecek dershaneleri ve işlikleri, köy kızları gelin oluncaya kadar geçen zamanlarında ev, aile bilgileri ve el becerileri öğrenmek, işçilerin daha huzurlu çalışabilmesi için çocuklarına kreşler, ana okulları ve bütün vatandaşlar bilmedikleri, dünyada her gün değişen veya meydana gelen yeni yeni bilgileri ve becerileri öğrenmek isteyeceklerdir. İşte halk eğitimi bütün bunlara cevap verecek ve kuracağı merkezlerle, gezici ekiplerle sağlayacak, Sağlık ve Sosyal Yardım, Ziraat, Çalışma ve İşletmeler Bakanlıkları’yla, bütün işçi kuruluşlarıyla iş birliği yaparak kuvvetlerin bir noktaya yoğunlaşması ve daha verimli bir sonuca doğru hızla gidişi sağlamış olacaktır. Böylece vatandaş okul öncesinden

ölünceye kadar bulunduğu yerde kültürün, medeniyetin ışığından faydalanacak ve Türk milleti aydın insanların ülkesi olacak, sokaklarda başıboş dolaşan çocuk ve gençlere rastlanmayacaktır.

ii) Atıf Benderlioğlu¹⁷⁸

Atıf Benderlioğlu, 1950 seçimlerinin başarılı sonuçlarını veren 14 Mayıs tarihini, seçim güvenliği yolunda giriştikleri mücadelenin son hamlesi ve millet olarak içine girilen toptan kalkınma döneminin başlangıç tarihi olması itibarıyla inkılabın önemli bir dönüm noktası olarak görmüştür. Tek parti döneminin kısır, verimsiz, yetersiz yöntemi ve özellikle o partiyi idare edenlerin güven vermekten çok uzak olan tutumlarını, Atatürk'ün vefatından sonra her alanda ve özellikle tarım ve ekonomi alanlarında uzun yıllar duraklamaya ve gerilemeye sebep olduğunu da ifade etmiştir. Millî üretim gücünün %80'ini oluşturan çiftçinin, yıllarca kendi kaderiyle baş başa bırakılmasını, devlet elinde kendi maliyetini dahi sağlamaktan aciz bir hale gelen millî sanayiye özel girişimin karıştırılmaması ülkeyi ekonomik ve malî alanda çöküntüye doğru götüren başlıca sebepler olmuştur. Dış siyasette takip edilen yalnız ve egoist politika yüzünden özgür milletler camiası içindeki itibarımız günden güne azalmış ve Türkiye sözüne güvenilmez ve daima yalnız kalmaya mahkûm bir devlet haline gelmiştir. Benderlioğlu, doğu şehirlerini yenilemek amacıyla yüzlerce vatandaşın sorgusuz kurşuna dizilmesini, Varlık Vergisi yoluyla mallarını yok pahasına sattıran ve ödemeyenlerin kitle halinde sürgüne gönderilmelerini örnek göstererek; sınırsız sayıdaki bu hareketlerin ülkede sosyal adalet kavramı adıyla ne varsa ortadan kaldırdığını, devlet ve hükümete karşı güvensizliğin milletçe temel kabul edilmesine sebep ve imkân verdiklerini söylemiştir. Bu yöntemlerin etkisi ile milletin, 1946'da ortaya çıkan Demokrat Parti'ye büyük bir aşk ve iman ile sarıldığını, bu belalardan kurtulmanın tek çaresinin Demokrat Parti'yi iktidara getirmekte gördükleri de dile getirilmiştir. Buna rağmen 1946 seçimlerinin nasıl sonuçlanacağını ve milletin yüreğinden kopup gelen oyların nasıl yakıldığını, yırtıldığını ve çalındığını ve nihayet, haksız ve sebepsiz olarak iktidar sandalyesinde daha dört sene nasıl kaldığını herkesin bildiğini söylemiştir. 1950'den bu yana meydana gelen olaylar ve girişilen büyük girişimler, içinde bulunulan çağın hız ölçüsüne uygun bir gelişim ile seyretmeye ve geride bırakılan acı hatıraların üzerinden bir silindir ağırlığı ile yavaş yavaş geçmeye başlamıştır.

Konuşmanın devamında tarımsal kalkınma üzerinde duran Atıf Benderlioğlu, Demokrat Parti'nin bu konuyu temel saydığını, hükümetin yıllık yatırımının 200 milyon lira gibi az bir rakamdan ibaret olan tarımsal krediyi 2 milyara yakın bir seviyeye yükselttiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca tarımsal kredinin %43 oranında genişletilerek 11 milyon 47 bin hektara yükselen bir ekim alanı içinde, vatandaş bütünü hızı ile toprak çalışmasına bağladıklarını da ifade etmiştir. Tarımsal üretimi tahıl, bakliyat ve hayvan yemi olarak 1950 yılında devraldıklarını söyleyen Benderlioğlu, bunların toplamalarını iki katına yükselttiklerinden de bahsetmiştir. Örnek olarak da tahıl miktarının 1946-50 yılları arasında 7.069.368 ton arasındayken 1953'te 14.300.000 tona çıktığını açıklamış ve bu rakamların tarımsal üretim alanında kaydedilen yükselme hakkında açık bir fikir vermeye yeterli olduğunu söylemiştir. Bunun sonucunda köylünün hayatından son derece memnun olduğu, makineli ziraatın faydalarını bütün sonuçlarıyla kavrandığını belirtmiştir. Benderlioğlu, Türk köylüsünün

¹⁷⁸ 23 Nisan 1954, Zafer Gazetesi.

tarımsal kredi adı altında türlü zorluklar ile 12-15 lira aldığı günleri acı bir şekilde hatırladığını, Kırıkkale köylerinden birinde borç affetme propagandası konuşulurken yaşlı bir vatandaşın kendisine “bize paranın yüzünü göstermeyenler şimdi de borcunuzu affedeceğiz diyorlar. Buna biz değil, ağıllardaki koyunlar bile inanmaz efendi” dediğini söylemiştir. Köylünün eski döneme göre %70-75 düzelmiş olan durumunu bu haliyle bırakmaya imkân olmadığını da belirten Benderlioğlu; köylerin yeniden kurulması, evlerinin yeniden yapılması ve Türk milletinin kendi öz vatanına yeniden yerleşmesi gibi mutlu bir döneme girmiş bulduklarından bahsetmiştir. Ayrıca ülkeyi aşı yemiş kuvvetli bir filize benzeten Benderlioğlu, ülkenin günden güne serpildiğini, her alanda çok kuvvetli bir kalkınma hamlesi içinde tıpkı yeni keşfedilmiş bir kıta gibi toprağın altında ve üstünde bulunan cevherlerden, servetlerden bütün gücü ile faydalanarak yeniden kurulma dönemine girildiğini açıklamıştır.

Halkın kendi oyları ile bir devlet kurulacağını bildiğini ve bunu çok iyi anladıklarını dile getiren Benderlioğlu, tarihin hiçbir döneminde görülmemiş bir bilinç ve iman içinde temeli atılmış büyük işlerin devam etmesi gerektiğini sözlerinin arasına eklemiştir. Devamında ise büyük sulama ve enerji işlerine milyonlarca lira yatırıldığını; ülkede çimento, şeker, dokuma, bütün sanayi ve üretim kollarında özel girişimin devletle el ele yürümeye bağladığını, paranın değerinin arttığını, milli itibarın dünyada söz sahibi dört beş devletin seviyesine yükseldiğini, bütün dünyanın barış ve düzen için Türkiye’nin de sözüne ve görüşüne güvenilir bir devlet haline geldiğine vurgu yapmıştır. Bunun yanı sıra karayolları konusuna da değinilmiş, yapılan karayolları sayesinde her vatandaşın evinin hemen önünden istediği araca bindiğini, gerektiğinde malını yükleyerek ülkenin dört bucağına kadar rahat rahat gittiğini ve istediğini pazarda satabildiğini de söylemiştir. Ayrıca bankalardaki paralar milli gelirin %100’ün üstünde bir oranda arttığını göstermiş, ülkenin adaleti sağlık, eğitim, toprak, yerleştirme, orman ve maden gibi en hayatı işleri açık bir iyileştirme ve düzen içinde yürümüştür. Şehir ve belediyelerin bütçelerinde hiçbir yeni yükümlülük konmadığı halde, düne göre kaydedilen büyük artışlar uğurlu ve hayırlı bir bolluk dönemi içinde bulunduğunu açıkça göstermiş, her şehir ve kasaba bu artışlardan kendi payına düşen kalkınmaya ulaşmıştır. Memurun ve işçinin en fazla verim ile millet ve devlet hizmetinde çalışmalarını mümkün kılacak bütün hakları en âdil ölçülerle kendilerine tanımış, her vatandaşın genel kuvvetlerin değerli birer parçası olduğunu tanıyan âdil bir rejim kurulmuştur. Benderlioğlu konuşmasının sonunda bütün bu olayların milli vicdana yüklediği görev saatinin gelip çattığını, sınavına iyi hazırlanmış çalışkan ve temiz bir öğrencinin yaranma ve saflığıyla kekelemeden, şaşırmadan, pürüzsüz bir heyecan ve sarsılmaz bir iman ile emrinde bulunan Demokrat Parti’nin halktan iyi not alacağına ve ona iyi not vermek için Allah’ın millete güzel hisler ilham edeceğine inandığını söylemiş ve halkı selamlayarak sözlerini sonlandırmıştır.

iii) Fuat Köprülü¹⁷⁹

Fuat Köprülü, 1950 Mayıs’ında milletin iradesiyle iş başına gelen Demokrat Parti’nin dört yıl içinde takip ettiği dış siyaset ve bunun başarılı sonuçları üzerindeki genel düşünceye ait bir konuşma yapmıştır. Buna göre Demokrat Parti iktidara geldiği zaman, her mesele de olduğu gibi dış politikada da programlarına sadık kaldıklarını; dürüst, açık, ilkelere bağlı aktif bir siyaset takip edildiğini belirtmiştir. Bunun sebebi olarak da ürkek, olumsuz ve kararsız bir

¹⁷⁹ 24 Nisan 1954, Zafer Gazetesi.

politikanın milli çıkarları koruyamayacağını ve Türk milletine uluslararası layık olduğu yüksek konumu kazandırmayacağını söylemiştir. Türkiye'nin ve özellikle Türk dış siyasetinin idaresini kendilerine özel bir ayrıcalık sanmak gafletinden bir türlü kurtulamayan Halk Partisi ve onun değişmez şefinin, daha ilk günden başlayarak Demokrat Parti'nin dış politikasını eleştirmeye başladıklarını, ancak olayların en parlak ve en kesin şekilde Demokrat Parti iktidarına hak verdiğini dile getirmiştir. Bir ülkenin güvenliğinin her şeyden önce kendini savunma kuvveti ve azmine dayandığını söyleyen Köprülü, hürriyet ve istiklâlini her ne pahasına olursa olsun savunma iradesine sahip olan bir millet için özgür ve bağımsız yaşamayı ilk şart olarak görmüştür. Fakat çağdaş dünyanın zorunluluğu ve gereği olarak bugün özgür milletlerin karşı karşıya bulunduğu saldırı tehlikesi, bu güvenliğin yalnız başına sağlanmasına imkân vermeyecek bir hale gelmiştir. Bugün dünyada kendi güvenliğini tek başına sağlamak iddiasında olan bir devlet kalmamıştır. NATO diye anılan Atlantik Antlaşması, bu düşüncelerin ürünü olarak meydana gelmiş -yalnız askeri değil medeni- bir ittifak heyeti olmuş ve dünyanın en muhteşem, en kuvvetli güvenlik ve savunma örgütü olmuştur. Demokrat Parti iktidara geldiği zaman Türkiye'nin Atlantik Antlaşması'nın dışında bulunduğunu belirten Köprülü, Halk Partisi'nin bu örgüte girmek konusundaki faaliyetlerinin tamamıyla sonuçsuz kaldığını ifade etmiştir. Fuat Köprülü konuşmasının devamında, son Başbakan'ın Türkiye'nin bu örgüte girmesine imkân olmadığını, bunun sadece Atlantik devletlerine özel olduğunu söyleyerek başarısızlıklarının bir tür açıklamasını yapmak zorunda kaldıklarını söylemiştir. Tarihin çok karanlık bir döneminde, dünyanın en nazik bir yerinde yaşayan Türk milletinin herhangi bir saldırıya karşı yapayalnız kalması uygun görülmemiştir. Dünya barışının ancak ortak güvenlik sayesinde sağlanacağına samimiyetle inanan Demokrat Parti iktidarı, ülkeyi Atlantik Paketi'ne sokmak için derhal faaliyete girişmiş ve iki seneye yakın çetin, sabırlı, ileri görüşlü bir çalışmadan sonra muhalefetin imkânsız saydığı şeyi gerçekleştirmiştir. Fuat Köprülü, Atlantik Paketi'ne girinceye kadar geçen bu sürede Halk Partisi'nin ağır eleştirilerine de değinmiştir. Buna göre Halk Partisi'ne göre elde edilmesi imkânsız olan bir amaç uğruna çalışıldığı için, Demokrat Parti'nin dış siyasetinin acemiliği, bilgisizliği ve dikkatsizliği hakkında ağır eleştiriler ve küçümsemeler de bulunmuşlardır. Ancak Demokrat Parti döneminde bu büyük ittifaka girilmesi, dış siyaset sorunlarında acemi, bilgisiz, dikkatsiz ve kararsız olan tarafın Halk Partisi olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu dönemde ortak savunma ilkesine ne kadar candan bağlı olunduğunun gösterilmesi açısından Kore'ye asker gönderilmiş ve bu süreçte de Halk Partisi tarafından eleştirilere maruz kalınmıştır. Ancak Köprülü, aradan geçen bu kısa zamanda Demokrat Parti'nin bu konuda ne kadar doğru, isabetli ve samimi hareket ettiğini Halk Partisi ve bütün dünyaya kanıtladıklarını ifade etmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin güvenliğinin iki yıl önce NATO'ya girilmesi ile büyük ölçüde arttığını ve NATO'nun Türkiye gibi değerli, samimi bir müttefik kazandığını da belirtmiştir. Türkiye her gün hızla kuvvetlenen büyük ve kahraman ordusu ile hızlı bir gelişim halinde bulunan sağlam ekonomisiyle, her şekilde inanılır ve güvenilir bir müttefik olmuştur. Çalışmaların burada sınırlı kalmayacağını da ifade eden Köprülü, güvenlik cephesini kuvvetlendirmek konusunda gerçekleştirilecek her yeni düzenin özgür dünya için hayati önem taşıdığını söylemiştir. Bu sebeple NATO'nun yanı sıra Yunanistan ve Yugoslavya ile birlikte Ankara Antlaşması adında kuvvetli bir güvenlik cephesi kurulmuştur. Bu cepheden birkaç ay önce ise yine dünya barışını korumak amacıyla Pakistan ile Dostluk Antlaşması imzalanmış ve bu durum iyi niyetli, barışsever bütün milletlerce büyük bir takdirle karşılanmıştır. Bütün

bunların yanı sıra Demokrat Parti'nin izlediği dış siyasetin ülkeye yalnızca itibar, dostluk ve güvenlik kazandırmakla kalmadığını belirten Köprülü, milli savunmanın kuvvetlenmesi ve ekonomik gelişimin kolaylaşması bakımından büyük faydalar sağlandığını da sözlerine eklemiştir. Bu doğrultuda havaalanları, deniz üsleri, petrol boruları şebekeleri gibi modern savunma kuruluşları için NATO'da şimdiye kadar 379 milyon lira yardım sağlandığını ve bunun yalnızca 50 milyon lirasının Türkiye tarafından ödeneceğini, kalan 329 milyonun döviz olarak ülkeye gireceğini belirtmiştir. Köprülü, döviz yardımının dışında Amerika'nın askeri ve ekonomik yardımlarından da bahsetmiştir. Buna göre 1950-54 yılları arasında Türkiye'ye yapılan askeri malzeme yardımların toplamı 954 milyon dolar, buna ek olarak milli savunma için yapılan peşin yardımların toplamı 380 milyon lirayı bulmuştur. Ekonomik yardımda ise 237 milyon doları tutan yardıma, 1953-54'te alınacak ödemeler de eklenecektir. Bu zamana kadar alınan ekonomik yardımlar daha çok kredi niteliğindekiyken, yapılan etkili girişimlerle 1950-51'de bunun %65'i başışa çevrilmiş ve 1952'den beri bu yardımlar tamamen başış şeklini almıştır.

Vatandaşlara seslenen Fuat Köprülü, 1950'de halkın iradesiyle iktidara gelen Demokrat Parti'nin dört senelik dış siyaseti hakkında kısaca bilgi verdiğini belirtmiştir. Boş sözlere değil doğru olaylara ve yeterli rakamlara dayanan sözlerine son verirken, birkaç cümle daha eklemekten geri durmamıştır. Bütün bu dostlukların, ittifakların ve yardımların milletin aziz varlığını dış tehlikelere karşı güvenlik altında bulunduran en emin araçlar olduğunu söylemiştir. Başta Demokrat Parti'nin azim ve iradesine, Türk milletinin hürriyet ve istiklal aşışına güvendiğini belirten Köprülü; dost ve müttefiklere de dayanarak onlarla birlikte barış, insanlık ideali uğrunda sadık olarak çalışmaya devam etmenin en büyük amaçları olduğunu dile getirmiştir. Türklüğün ahlâkî karakterine tamamıyla uygun olan bu açık, samimi, gerçek siyasetin Türk halkının onayını kazanacağından asla şüphe etmediklerini belirtmiş ve halkı selamlayarak konuşmasına son vermiştir.

iv) Kemal Zeytinoğlu¹⁸⁰

Kemal Zeytinoğlu, dört yıldan beri devam eden bayındırlık işlerindeki sıkı çalışma ve hizmetlere değinmiştir. Bu doğrultuda bayındırlık işlerinin ülkeye kapsamlı fayda ve önemini göz önünde bulunduran Demokrat Parti'nin her sene artan bir hızla enerjik ve planlı bir çalışma sonunda, bugün dört sene öncesine kadar pek uzak olan istikbal için bile hayal olan değerlere ulaştığını söylemiştir. Gerçekleri daha açık bir şekilde gösterebilmek için rakamları karşılaştırarak örnekler vermiştir. Buna göre Cumhuriyet'in ilanından 1950 yılına kadar devlet bütçesinden bayındırlık işlerine ayrılan paraların toplamı sadece 1 milyar 214 milyon lirayken 1950-1954 yılları arasındaki ödeneklerin toplamı 1 milyar 704 milyon lirayı bulmuştur. Dört yılda, yirmi yedi yılın toplamından 400 milyon lira fazla olarak görülen sonuç, Demokrat Parti'nin çalışma farkının büyüklüğünü göstermiştir. Verilen örneğin ardından genel rakamların karşılaştırmasını iş türleri üzerinden yapan Zeytinoğlu, karayolları için Halk Partisi'nin kendi yararlarına aldıklarını, yani 1938'den bu yana son 12 yıllarında ayırdıkları ödeneğin toplamının 202 milyon lira olduğunu söylemiştir. Demokrat Parti'nin ise yalnız 1953'te karayolları ödeneğinin 209 milyon lira olduğunu açıklamıştır. Dört yılda ayrılan para ise yarım milyarın çok üstünde 648 milyon lirayı aşmıştır. Bu şekilde Demokrat Parti'nin dört

¹⁸⁰ 28 Nisan 1954, Zafer Gazetesi.

yıl içerisinde 12 bin kilometre karayolu yapmasına imkân sağlanmıştır. Aynı şekilde köprü inşaatında da büyük hamleler yapılmıştır. Öyle ki 1950'ye kadar yani 27 yıl içinde yapılan beton köprüler 204 adet ve toplamı 13.000 küsur metre olduğu halde 4 yılda yapılan ve inşasına başlanan köprülerin sayısı 732 adet, toplamı ise 37.500 metre olmuştur. Köy yolları ise Halk Partisi'nin belli olmayan bir konusu haline gelmiş, Demokrat Parti ise ülke için çok önemli bir konu olan köy yolları üzerinde adeta bir çalışma seferberliği yapmıştır. Köylünün minnetle anılacak geniş yardımlarını da içine alan bu çalışmalar sonunda 16.000 kilometre köy yolu ve 1.857 adet çeşitli açıklıklarda köprü yapılmış ve bu işler için 4 yılda 180 milyon lira harcanmıştır. Karayollarındaki bu büyük inşa mücadelesi sonunda ekonomik hareketler başlamış ve örneğin yolcu nakliyatında 6,5; eşya nakliyatında 3 kat gibi artışlar meydana gelmiş, ayrıca eşya nakil ücretleri de üç defa ucuzlatılmıştır.

Konuşmasına devam eden Kemal Zeytinoğlu, bir taraftan akarsuların ve bataklıkların tahribatını önlemek, diğer taraftan da onları faydalı kılmak yolundaki çalışmalardan bahsederek, su konusundaki büyük hamlelerini oluşturduklarını söylemiştir. 1950 yılına kadar bu gibi işlere harcanan paraların toplamı 140 milyon lirayken son dört yıllık harcama ve ödenek, hem de dış krediler dışında 295 milyon lirayı bulmuştur. Meydana getirilen işler ise 1950'ye kadar 63.000 hektarlık sulama alanına karşılık 4 yıllık Demokrat Parti döneminde 221.000 hektara ulaşmıştır. 30.000 hektar bataklık kurutmasına karşılık 138.000 hektar, 107.000 hektar taşkından korunmuş alana karşılık 194.000 hektar arazi taşkından korunmuştur. Halk Partisi iktidarı zamanında ihmal edilmiş ve ele alınmamış hayati bir ülke meselesinin de köy içme suları olduğunu belirten Zeytinoğlu; bugüne kadar 18.000 köye içme suyu getirildiğini, hizmet anlayışlarının en güzel örneklerinden birisi olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca vatandaş sağlığı ile çok yakından ilgili bu sorunun halledilmesi dolayısıyla gerçek bir gönül ferahlığı içinde olduklarını söylemiştir. Gene yalnız kendi çalışma dönemlerine özel olmak üzere 64 adet derin yeraltı artezyen kuyuları açıldığını ve bu işe daha geniş ölçüde girişmek üzere örgütlenmiş olduklarını da dile getirmiştir. Demokrat Parti iktidarına kadar el sürülmemiş olan yerli karakterdeki tek su işlerine de önem verilerek, halkın kendi bölgelerinde görmekte olduğu bu gibi birçok işleri ele aldıklarını, pek çoğunun verimlerini elde etmiş bulduklarını belirtmiştir. Ayrıca başlanılan 277 adet çeşitli su konusunun önemli bir kısmı da bitirilmiştir. Büyük suların temelli şekilde yenilenmesi ve ondan tam bir şekilde faydalanılması ancak büyük barajların inşasıyla mümkün olmuştur. Demokrat Parti, bu ana ülke sorununu ilk andan itibaren ele almış ve Sakarya nehri üzerindeki 160 milyon liralık Sarıyer Barajı'ndan başlayarak Adana'da 105 milyon liraya mâl olacak Seyhan Barajı'nı inşa başlatmış ve daha sonra da 95 milyon liralık Kızılırmak ve 150 milyon liralık Gediz ve Büyük Menderes nehirleri üzerindeki büyük, barajları ihale etmiştir. Bunlardan daha küçük çaptaki işlerle, başlanan işlerin sayısı 123'e çıkmış, ki bunlardan yalnız elektrik konusunda elde olunacak takat bir senede 3 milyar kilovat saate ulaşacak ve bu kurumların yapılmasına 1 milyar lira harcanmıştır. Zeytinoğlu dikkat çeken bir karşılaştırma üzerinde durmuş, Halk Partisi iktidarının elektriğin keşfinden bu tarafa hem de döviz karşılığı getirilen çeşitli akaryakıtlara harcanan, ekonomik olmayan santraller aracılığıyla üretebildiği enerji miktarı yılda sadece 700 milyon kilovat saatten ibaret olduğunu söylemiştir. Asırlık dert ve ihtiyaçlardan birisinin de limansızlık olduğunu, sahillerde yaşayan vatandaşların pekiyi bildiklerini vurgulamıştır. Demokrat Parti'nin bu işi de aynı hamleli tempolar içinde ele

aldığını, Karadeniz’de Trabzon, İnebolu, Zonguldak ve Ereğli limanlarını bitirdiklerini; Samsun, Giresun, Mersin ve Haydarpaşa limanlarının inşaatına başlandığını, Ege’de Alsancak limanının her türlü inceleme ve tecrübeleri tamamlanarak ihaleye çıkarıldığını, İskenderun limanının genişletilmesinin de ele alınan konular içinde olduğunu belirtmiştir. Samsun limanı konusunda Halk Parti’den cevap gelmiş ve İsmet İnönü bu limanın parasının ve planının hazır olduğunu söylemiştir. Demokrat Parti ise bu sözler karşısında hayrete düşmüş ve uzun seneler nasıl devlet işlerinin başında bulduklarına şaşırılmışlardır. Zeytinoğlu, Samsun limanının gerek iç ödenek gerekse dış ödenek kanunlarının Demokrat Parti iktidarı zamanında çıktığını, Büyük Millet Meclisi tutanaklarının bunun canlı şahidi olduklarını dile getirmiştir. Zeytinoğlu konu hakkında benzetme yaparak, beyaz trenin yeşile boyanarak Samsun’a merasim için götürüldüğü iddiası gibi tamamen yalan olduğunu söylemiştir.

Bu büyük işlerin arasında demiryollarının inşasına da devam ettiklerini belirten Kemal Zeytinoğlu, Gaziantep’e ulaştırılan şimendiferi ileriye doğru devam ettirerek Karkamış’ta güney demiryoluyla birleştirmek üzere inşaatını ihale ettiklerinin üzerinde durmuştur. Ayrıca Kars şehrinin önemli bir ihtiyacı olan Erzurum-Sarıkamış demiryolunun ihalesini de yapmış bulduklarını, Muş istikametinde ise inşaatın devam ettiğini söylemiştir. Yapı işlerinde de kamu ihtiyacını karşılayacak binalara önem verdiklerini, yüzlerce okul, hükümet konağı, adalet binası, cezaevi, hastane, sağlık merkezi gibi binaları yurdun en uzak köşelerine kadar ulaştırdıklarını ifade etmiştir. Havaalanları inşaatı da bayındırlık çalışmaları arasında yer almış; Yeşilköy, Ankara’da Esenboğa ve Adana havaalanları uluslararası nitelik ve kabiliyette olmak üzere yenilenmiş, genişletilmiş, yeniden inşa edilmiş ve donatılmışlardır. Alınan 45 milyon liralık yeni ödenekle Gaziantep, Urfa, Antalya, Ağrı, İzmir, Erzurum, Kars, İskenderun, Samsun ve Van’da yeni havaalanları yapılması da ele alınmıştır. Zeytinoğlu bu saydıklarının yaptıkları çalışmaların çok az bir miktarı olduğunu, bütün yaptıklarının ise muhalefetin bulunduğu vaatlerin toplamından çok daha üstünde olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber millete mâl olan bu eserler ve davalar önünde işlerinin bitmediğini, tam tersine vatana hizmet yolunun başlangıcında olduklarını söylemiştir. Konuşmasına ek olarak Halk Partisi’nin uzun yıllar devam eden kısır ve duygusuz çalışmaları ile Türk milletine kaybettirdiği geniş zaman aralıklarını da kısa zamanda telâfi etmeyi bir borç saymışlardır. Bayındırlık alanındaki çalışmalara son bir karşılaştırma ile devam eden Zeytinoğlu, liman ve baraj gibi büyük işlerin sadece birkaçının bile biz bu vatani sokakta bulmadık demeye Demokrat Parti’nin mi yoksa Halk Partisi’nin mi hakkı olduğunu sormuştur. Konuşmalarına burada son veren Kemal Zeytinoğlu, halka seslenerek emanetleri en iyi şekilde kullanmış bir iktidarın kolu olarak gönül ferahlığı ile ayrıldığını, 1954 seçimlerinin asil Türk milletine ve aziz Türkiye’ye hayırlı ve uğurlu sonuçlar getirmesini dilemiştir.

v) Nazım Ali Bezmen¹⁸¹

Demokrat Parti’nin İstanbul Milletvekili adayı olan Nazım Ali Bezmen, Vatan Gazetesi’nin bir muhabiri ile röportaj yapmıştır. Bu röportajda 2.000’e yakın işçinin çalıştığı kumaş fabrikasının sahibi olan Bezmen, milletvekilliği adaylığı ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre arkadaşlarının uzun yıllardır iş hayatında edindiği tecrübelerinin daha geniş ölçüde ülkeyi kapsamasını ve bunun için milletvekili olarak adaylığını koymasını

¹⁸¹ 21 Nisan 1954, Vatan Gazetesi.

istediklerini söylemiştir. Kendisinin de bu konuya hak vererek Meclis'te uzun yıllar iş hayatında edindiği tecrübelerini uygulama alanına koymak için gerekli faaliyetleri göstermeye karar vermiştir. Birçok yıllar İtalya'da, İngiltere'de, Güney ve Kuzey Amerika'da bulunduğunu belirten Bezmen, bu ülkelerde gördüğü, öğrendiği ve iş alanında faydalı olacağına inandığı birçok konunun Türkiye'de de uygulanması ve hizmet etmek amacıyla birçok araştırmalarda bulunduğunu ifade etmiştir. İktidar partisinin son senelerde ülke ekonomisine verdiği kuvvetli gelişim hamleleri arasında sanayiye de büyük bir önem vermesi, bu partiye karşı olan ilgi ve güvenini çok yükselttiğini söylemiştir. İktidarın büyük ekonomik cesaret ve ileri görüşlülüğü ile başlayan ve ülkeyi her gün biraz daha refaha kavuşturacak yol üzerinde bulunan üretim politikasının; bu topraklarda değil 22 milyon, iki katı ile 44 milyon Türk'ü rahatça geçindirebilecek bir ekonomik siyaseti olduğunu dile getirmiştir. Böyle önemli ve büyük bir programla işe başlayan insanların daha uzun zaman iktidarı koruyabilmeleri en büyük dileği olmuştur. İşçi konusunda da görüşlerini dile getiren Nazım Ali Bezmen, demokrasinin en güzel tarifinin özgürlük severlik dolayısıyla liberalizm olduğunu vurgulamıştır. Demokrat Parti'nin özel girişimlere önem verdiği kadar, ülkenin en önemli bir unsuru olan köylü ve çiftçiden sonra işçinin de durumunu önemle dikkate aldığını ileri sürmüştür. Milletvekilliğine adaylığını koymasının bir sebebi olarak da işçi konuları üzerinde en gerekli faaliyeti göstermek ve onları refaha götürecek araçları sağlamak olduğunu belirtmiştir. İş ve sanayi hayatındaki tecrübelerine dayanarak konuşan Bezmen, beş yıl önce hem fabrika sayısının çok daha az hem de sabahları fabrika kapılarında iş arayan işçilerin sayısının çok olduğunu söylemiştir. Bugün ise, artık bu işsizlik durumunun kalmadığını, bunun tamamen aksine olarak sanayicilerin birbirlerinden daha fazla gündelikle işçi almak için rekabete bile giriştiklerini belirtmiştir. Demokrat Parti'nin takip ettiği üretim politikasının işçinin yararına olarak gelişmekte olduğunu gözlemlemişlerdir. Bununla beraber işçiye olan ilgilerin bununla bitmediğini, işçi sigortaları aracılığıyla işçiye sağlanan sağlık yardımlarının daha dikkatle ele alınması ve bunun daha gelişmiş bir hale getirilmesi imkân ve çarelerini araştırmaya çalışacağını söylemiştir. Bundan başka işçilerin ücretli hafta tatili meselesinin de çözülmesi gerektiğini, halen hafta içlerinde yarım ücret alanların tam ücret almaları için faaliyet göstermeye çalışmak başlıca görevlerinden olacak demiştir.

vi) Osman Şevki Çiçekdağı¹⁸²

Osman Şevki Çiçekdağı halka yaptığı konuşmasında Türkiye'nin adalet, güvenlik ve asayiş sorunlarına değinmiş ve bu konuda muhalefetin ileri sürdüğü anlamsız eleştiri ve iftiralara cevap vermiştir. Buna göre adaletin mülkün temeli olduğunu, adalet gibi ilahi bir kudretin olmadığını, bir ülkede vatandaşın huzur ve güven içinde yaşamalarını sağlayan yegâne varlığın adalet kurumu olduğunu söylemiştir. Adaletin dağıtımı ve gerçekleşmesi ile yükümlü bulunan adalet cihazının bu kural dışı değer ve önemini takdir eden Demokrat Parti iş başına geldiği tarihten beri bu konuda dikkatli, titiz, itina ve hassasiyetle durmuştur. Adalet ne kadar hızla gerçekleştirilirse, işlenen suç sebebiyle bozulmuş olan güven ve asayiş de o kadar çabuk geri verilir ve kamu vicdanının da o derece hızla tatmin edilmiş olacağını dile getirmiştir. Bu konuyu göz önünde bulunduran Demokrat Parti, davaların güven ve düzenine zarar gelmemesi şartıyla ve sadece onun hızla gelişimini sağlamak üzere ceza ve hukuk

¹⁸² 25 Nisan 1954, Zafer Gazetesi.

mahkemeleri yöntemi kanunlarını yeni baştan ele almış ve hazırlanan kanun tasarılarını Büyük Millet Meclisi’ne sunmuştur. Osman Şevki, davaların hızla sonuçlanmasını ve adaletin daha çabuk gerçekleşmesini sağlamak için alınması gereken önlemlerden birinin de adalet örgütünü ihtiyaca uygun bir hale getirmek olduğunu belirtmiştir. Bu noktanın göz önünde bulundurularak Demokrat Parti zamanında adalet teşkilatının eski ile kıyaslanmayacak dereceye geldiği ileri sürülmüştür. Bu konuda ufak bir fikir verebilmek için örnekte bulunan Osman Şevki, Halk Partisi zamanında 1946’dan 22 Mayıs 1950 tarihine kadar sadece 135 mahkeme kurulduğu halde, Demokrat Parti zamanında yeniden 461 mahkeme ve adalet dairesinin kurulduğunu ve bunlardan başka mevcut mahkeme kadrolarına 647 hâkim ve savcı eklenmesini örnek göstermiştir. Ayrıca adaleti vatandaşlara yaklaştırmak ve vatandaşa zahmet vermeksizin gerçekleştirme konusunun ilk kez Demokrat Parti zamanında ele alındığını da belirtmiştir. Halk Partisi zamanında yalnız bir bölgede Sulh Mahkemesi mevcut bulunmasına karşılık, Demokrat Parti zamanında kısa bir süre içinde 141 bölgede Sulh Mahkemesi kurulmuş ve faaliyete geçirilmiştir. Bu bölge mahkemelerinin vatan toprağında daha da genişletmek ve bu şekilde adaleti vatandaşlara biraz daha yaklaştırmak azim ve kararında oldukları da belirtilmiştir. Adalet konusunda birinci planda gelen maddelerden birisinin de mahkemelerin ve hakimlerin geleceği sorunu olmuştur. Demokrat Parti, hakimlik garantisi üzerinde son derece hassasiyetle ve titizlikle durmuş, güvenliği reddeden en ufak bir harekete asla göz yummamıştır. Ancak muhalefet hâkimlik güvenliğine saygı duyulmadığını, hâkimlerin politik görüşlerle nakil ve değiştirildiğini ileri sürmüştür. Muhalefet tarafından zaman zaman ileri sürülen bu görüşlerin gerçekle hiçbir alâkasının olmadığını söyleyen Osman Şevki, hâkimlerin nakil ve değişimlerinde sadece kanun hükümlerinin hizmet ve görevlerinin önem ve gereklerini dikkate aldıklarını söylemiştir. Adalet alanını özenilecek bir hale getirmek, fedakâr ve erdemli Türk hâkimlerine lâyük oldukları değer ve konumları vermek başlıca hedefleri arasında olmuştur. Demokrat Parti’nin bu konuyu da önemle ele aldığını, uzun incelemeler ve çalışmalar sonunda hazırlamış oldukları Hâkimler Kanunu tasarısını Büyük Millet Meclisi’ne sunduklarını da açıklamıştır. Bu arada diğer adalet memurlarını da düşünerek bu fedakâr arkadaşların geleceklerini garanti altına almaya çalışmışlar. Muhalefet güvenlik ve asayişin bozulduğunu, işlenen suç miktarının gittikçe arttığını da ileri sürmüştür. Osman Şevki buna istatistik cetvelleri ile cevap vermiş, bu cetveller muhalefetin gelişi güzel ortaya attığı iddianın da gerçeğe uymadığını göstermiştir. 1946 senesinden 22 Mayıs 1950 tarihine kadar işlenmiş olan ve ülkenin güvenlik ve asayişini yakından ilgilendiren suçların miktarının 2 Mayıs 1950 tarihinden sonra dikkat çekecek derecede azaldığını ve bundan memnun olduklarını söylemiştir. Konuşmasında muhalefet tarafından adalet cihazıyla ilgili olarak ileri sürülen eleştirilerin cevaplarını verdiğini söyleyen Osman Şevki, Halk Partisi’nin iktidarda bulunduğu sürelerde bu konuda yaptıkları işler ile Demokrat Parti’nin dört sene içinde yaptıklarının kısa bir karşılaştırmasını yapmıştır.

Osman Şevki Çiçekdağı, muhalefet tarafından ileri atılan meselelerden birisinin de hâkimlerin kadro ve terfiyelerinin sağlanmaması olduğunu söylemiştir. Cumhuriyet Halk Partisi’nin iktidarda bulunduğu son dört sene içinde yalnız 1.562 hâkim ve savcı, 346 başkâtip ve kâtime kadro verilebilmiş olduğu halde, Demokrat Parti zamanında 3.087 hâkim ve savcı ile 1.103 başkâtip ve kâtime kadro verilmek şeklinde terfi ettirilmiş ve ayrıca 3.575 hâkim ve savcının maaşları birer üst dereceye yükseltildiğini açıklamıştır. Halk Partisi’nin

iktidardayken son yaptığı bütçede adli hizmetler için 46.473.594 lira ayrılmış olmasına karşılık 1954 yılı bütçesinde adalet cihazı için ayrılan paranın 12.312.626 lira fazlasıyla 68.785.220 liraya ulaştığını söyleyerek, Halk Partisi'nin mi yoksa Demokrat Parti iktidarının mı daha fazla değer ve önem verdiğinin kendiliğinden ortaya çıkacağını belirtmiştir. Ayrıca Halk partisi sözcülerinin dillerine doladıkları antidemokratik kanunları, kendileri iktidarda buldukları sırada özene bezene hazırlayıp çıkardıkları kanunlar olduğunu dile getirmiştir. Bunun yanı sıra Halk Partisi sözcülerinin zamanında övgü ve hararetle savunmasını yaparak çıkardığı kanunların antidemokratik olduklarını ve kaldırılması gerektiğini söylediklerini, ancak şu an Demokrat Parti'yi haksız yere eleştirdiklerini de söylemiştir. Osman Şevki, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği tarihten beri bu kanunları ayıklayıp temizlemekle meşgul olduğunu, o zaman çıkarılan ve antidemokratik olarak nitelendirilen kanunların en önemlilerinden başlayarak birçoğunun düzenlendiğinden ve kaldırıldığından bahsetmiştir. Buna örnek olarak da vergi borcundan dolayı hapsen tazyik hükmünü içine alan eski Tahsili Emval Kanunu'nun, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na karşı olan ve tutuklanmayı zorunlu bir hale koyan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 200. ve Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Kanunu'nun 13. ve Milli Korunma Kanunu'nun 66. ve Savcılara tutuklama yetkisini tanıyan Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Kanununun 6. maddelerinin kaldırılmasını göstermiştir. Yine Halk Partisi iktidarı zamanında yapılan fikir ve basın özgürlüğünü kayıt altına alan Basın Kanunu da kaldırılmış ve bu şekilde basının muhtaç olduğu serbestlik ve hürriyet ancak Demokrat Parti zamanında sağlanmıştır. Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun vatandaşlara tanıdığı siyasî hakların başında gelen, seçim hakkını en geniş anlamıyla garanti altına alan ve gizli oy, açık sayım temeline dayanan 11 Genel Meclis, Belediye, Mahalle, Köy Muhtarı ve İhtiyar Heyeti seçimleri kanunlarıdır. Bunun yanı sıra demokrasiyi, Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile vatandaşlara tanınmış olan hakları, aşırı sağ ve sol akımlara ve özgürlüğü boğucu hareketlere karşı koymak için Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddeleri düzenlenmiş; sivillerin basın yolu ile işledikleri suçlara ait dâvalar askeri mahkemelerden alınarak, genel mahkemelere verilmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 161. maddesi düzenlenerek, barış zamanında işlenen bu maddede yazılı suçların incelenmesi yine askeri mahkemelerden alınıp genel mahkemelere verilmiştir. Görüldüğü gibi Demokrat Parti iktidara geldiği günden beri bir taraftan ülkenin her alanda genişleme ve gelişmesi yolunda önemli işler başarırken, diğer yandan da Halk Partisi tarafından ülkeye miras olarak bırakılan ve basın özgürlüğünü köstekleyen ne varsa bunları da ele almış ve önemli bir kısmını düzeltmiştir. Osman Şevki, Demokrat Parti Hükümeti'nin kısa zamanda 210 yeni cezaevi inşa ettiğini ve mahkûmların manevî kalkınmaları için de ayrıca birçok önlemler aldığından bahsetmiştir. Demokrat Parti iktidarı zamanında adalet binalarının inşası da eskiye göre rekor kırarak bir seviyeye ulaşmış; aradaki büyük fark, rakamlar ve sağlam eserlerle ortaya atılmıştır. Demokrat Parti'nin hedefini açıklayan Osman Şevki, adalet cihazını özenilecek bir hale getirerek değerli, fedakâr hakimlere ve diğer adalet memurlarına lâyük oldukları konum ve önemi vermek, adaleti vatandaşlara yaklaştırmak, davaların hızla sonuçlanmasını sağlamak için gerekli önlemleri almak olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak bu kutsal amacın gerçekleşmesi için geçen defa olduğu gibi, bu defa da halkın oylarını Demokrat Parti'ye vereceklerinden emin olduğunu söyleyerek konuşmasını sonlandırmıştır.

vii) Yümnü Üresin¹⁸³

Yümnü Üresin, memleketin hızla gelişen iktisadî kalkınmasına ve gelişmesine sessizce katılan ulaştırma kurumlarının dört yıllık faaliyetinden bahsedeceğini belirterek Milletimizin çağdaş medenî milletler seviyesinin üstüne çıkaracak azimli ve cesaretli bir programla gelişmiş refah bir vatan yaratma azim ve imanı ile çırpınan Demokrat Parti'nin iktidarının temelleri atılmış ve bu dönemde meyveleri idrak olunmuş bulunan mesaisine; Ulaştırma Bakanlığı'nın bu kurumlarının da geniş ölçüde katılmış olduğunu eserlerle ve bir kaç misalle ifade edeceğini söylemiştir.

Üresin, Demokrat Parti iktidarı döneminde dünya şartlarının Türkiye lehine olan durumundan en yüksek derecede faydalandığı ve birçok sağlam sonuçlar elde edildiği hakikatinin dört yıl sonunda Demokrat Parti muhaliflerinin seçim beyannamelerinde de ifade edilmiş olmasını görmenin güzel bir tecelli olduğunu ve Türkiye'nin her sahadaki kalkınma davası ve vakıası Demokrat Parti iktidarının başarısının ve dört yıllık azimli çalışmasının mükâfatı olduğunu vurgulamıştır.

Devlet Demir Yolları İdaresinin yaptığı işlere değinen ve 1950'de bu idarenin büyük bir malî ve teknik çöküntü içinde bulunduğunu ifade eden Üresin, 1950 senesinde demiryolları, bütçe açığının 32 küsur milyon lira olduğu ve bu açığın 1952 senesinde 10 küsur milyon liraya indirildiği ve bütçe açığının 1953 yılından itibaren kapatıldığını belirtmiştir. 1950-1954 yılları arasında demir-yollarımızın; kalkınması için 190 milyon liralık yatırım yapıldığı ve yine bu süre içinde 85 milyon liralık da borç ödemiş olduğunu söylemek, işleyen bütün malzemesi eskimiş, yıpranmış olan bu idarede sarf edilen gayretin ve paranın önemini belirteceğini vurgulamıştır. Vatandaşların temiz ve rahat trenler içinde seyahatlerini mümkün kılabilmek için 175 yeni yolcu vagonu ve her gün artan nakliyat ihtiyacını karşılamak için 1800 yeni yük vagonu alındığını ayrıca Sivas atölyesinde Türk mühendis ve teknisyenlerinin eli ve emeğiyle 280 yeni yük vagonu yapıldığı ve hizmete sokulduğu, bu atölyem de her gün iki vagon yapıldığını ve 100 lokomotifle 150 yolcu vagonu da almak üzere olunduğu bunların bir yıl içinde yurda girmiş olacağını belirtmiştir.

Halkın rağbetine mazhar olan motorlu trenlerin çoğaltılması için 20 motorlu tren daha ısmarlandığını ve bunların bu yaz memlekete gelecek ve hizmete gireceğini söyleyen Üresin, hem süratli ve temiz yolcu trenleri işletmek, hem de trafiği çok kesif olan şebeke kısımlarındaki ulaştırma gücünü artırmak ve aynı zamanda büyük ölçüde kömür tasarruf etmek amacıyla İstanbul-Ankara-Zonguldak hattında elektrikli tren işletilmesine karar verildiğini tutarının 150 milyon lirayı aşacak olan bu eserin ihalesine çok yakında muvaffak olabileceğimizi Bu sayede yılda 500 bin ton kömür tasarruf edilmiş olacağını belirtmiştir.

Kömür tasarrufu yapmak için Sivas-Adana hattının doğusunda kalan bölgede makinelerimizde memleketin ham petrolünün yakılması düzenlerine başlanmış ve uygulamalarına da geçilmiş ve bu sayede de yılda 250 bin ton kömür tasarrufunun gerçekleşeceği Üresin tarafından vurgulanmıştır. Ayrıca yeni dizel lokomotifleri alınmakta olduğu ve yurda gelen ve gelmekte olan 38 manevra lokomotifi sayesinde de yılda 50 bin ton kömür tasarruf edilebileceğini belirtmiştir.

¹⁸³ 27 Nisan 1954, Zafer Gazetesi.

Bütün demiryolları şebekemizdeki gelişmemiş ve kifayetsiz tesisatı yerine modern ve teknik emniyet tesisatı yapılmasına karar verildiği ve etüdü tamamlanmak üzere olduğu ifade edilerek tahminen 40 milyon lirayı bulacak olan bu tesisatın önümüzdeki ay içinde ihale edilebileceğini, İstanbul'un Sirkeci tarafındaki lokomotif ve vagonların Haydarpaşa'ya feribotla geçirilmesi için gerekli olan iskele ve feribotun ihalesi de bugünlerde yapılacağı vurgulanmıştır.

Demiryolları idaresinin 1953 yılında İktisadî Devlet oluşumu haline gelmesini sağlayan kanunun bahsettiği imkânlardan faydalanılarak genel heyet ile hakkettiği duruma gelmiş olan kıymetli personelin maaş ve ücretine %35 i bulan zam yapılmış olduğu ve idarenin bütçesinde 30 milyon lirayı bulan bu zammın imkân buldukça daha da artırılmasına çalışılacağı belirtilmiştir.

Demiryollarımızın sınırlara uzanamamış olan uçlarının tamamlanması yolunda da yürümekteyiz. Bu cümleden yola çıkılarak 1953 yılında Gaziantep'e varan demiryolumuzun sınıra Karkamış'a kadar uzatılması kararlaştırılmış, bir kısmının ihalesi de yapılmış olduğu, Erzurum - Sarıkamış - Kars demiryolunun normal hat olarak inşası kararlaştırılmış ve kısım kısım tartışmaya konulduğunu, Genç-Muş-Van hattının inşasına devam edildiği ifade edilmiştir.

P.T.T. idaresinin mesaisinden bahseden Üresin, memleketin hızla gelişiminde bu idaremizin özellikle telefon muhaberesi konusunda kendini hissettirdiği ve bundan dolayı idarenin çalışmasının ve girişiminin ağırlık merkezi şehir içi ve şehirlerarası telefon tesisatı ve muhaberesi işinde biriktiği, son dört yıl içinde yapılan telefon tesisatının, telefonun memleketimize girdiği tarihten yani kırk seneden beri yapılandan daha fazla olduğunu vurgulayarak konu hakkında örnekler vererek konuşmasına devam etmiştir. Telefon aboneleri bugün yüzde yüz artışla 80 bini bulduğu ve büyük şehirlerimizin telefon ihtiyacının büyük oranda karşılandığı, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi normal hesaba ve ihtiyaca sığmayan şehirlerimizin telefon istek ve ihtiyaçları 1955 senesinde tamamen ve ihtiyatıyla karşılanmış olacağı, bu ayın içinde Ankara'ya, 2 bin, İstanbul'a 7 bin telefon numarası yeniden verildiği, şehirlerarası ve milletlerarası telefon muhaberesi ve trafiği dört sene öncesine göre yüzde 172 gibi büyük ölçüde bir artış ve gelişme gösterdiği ve bu idarenin iktisadî devlet oluşumu haline gelmesinin faydalarını üretim ve personelini kısmen tatmin ve terfiye çalışmış ve her iki idarede küçümsenmeyecek malî fedakârlıkları çalışkan personelleri lehine; seve seve göze almış olduğu vurgulanmıştır.

Havayollarındaki gelişim hakkında ise geçen yaz 28 meydana uçak seferleri ve hizmeti yapıldığı, önümüzdeki baharda ve yazda da buna devam edileceği, uçaklar yeni olmasa bile teknik gereği tüm vasıfların olduğu gövde ve motorlarının daima yenilenmekte olduğu belirtilerek yeni ısmarlanan uçakların önümüzdeki Mayıs ayı içinde bunlardan memleket hizmetine gireceği mevcut uçakların nöbetleşe Hollanda'ya gönderilmekte ve orada hemen de tamamen yeni hale getirildiği pilotlarımızın eğitimlerinde ve talimlerinde en modern usullerle devam edildiği ifade edilmiştir.

Yeşilköy uluslararası hava alanının 1953 yılında işletmeye açıldığı, Ankara uluslararası havalanında yakında biteceği ve Trabzon meydanını da bu yaz hizmete açmış olunacağı vurgulanmıştır.

1952 senesinin Mart ayında faaliyete geçmiş olan Denizcilik Bankası'nın gelişimine değinen Üresin, eski Denizyollarının 28 milyon liralık zararına karşılık 1952 senesinin on aylık faaliyet devresinde 12 ve 1953'de 12,5 milyon lira hâsılat fazlası elde ettiği ve bankanın İstanbul limanını daha çabuk işler bir hale getirmek, kabotaj hatlarını daha iyi çalışır bir şekle, koymak için çok önemli işlere giriştiği dün en küçük bir tekneyi yapamazken Denizcilik Bankası bugün dört yerdeki tersanelerinde Türk mühendis ve işçilerinin eseri olarak altı bin tonluk şilep, yeni tipte iki araba vapuru ve 6 tane şehir hattı gemisi inşa ettiği, bankanın, bugünlerde Karadeniz ve Akdeniz tipi olarak 5 tane gemiyi de siparişe bağlamış bulunacağı, bankanın iki yıllık mesaisinin denizcilliğimize başarılar sağlamakta olduğunu beyan edilmiştir.

Ulaşım sahasındaki gayretler ve hamlelerle, bütün vatandaşların iç ve dış meseleler bakımından büyük bir huzura kavuşmuş olduklarını görmekten mutluluk duyduğunu belirten Üresin, bu huzurun maddî ve manevî unsurları ve sebeplerinin göğüs kabartıcı olduğunu ve kuvvetli, şerefli, haysiyetli bir Türkiye'nin bütün dünyada dillere destan olduğunu ifade etmiş ve Türkiye'nin 1950'den beri sadece ve yalnız bir siyasi İnkılâp değil, aynı zamanda entelektüel, moral, sosyal, malî ve iktisadî bir inkılâp da yapmış olduğunu yalnız biz değil yabancılarında söylediğini vurgulamıştır.

Memleketi Doğudan Batıya kat eden ana yollar kuzeyden güneye uzanan muazzam yol şebekesinin, Türk topraklarında çalışan 40 bin traktör, modern teçhizatı yepyeni limanlar, kesif ve yeni ziraat makineleri ve teknik ziraat usulleri şaşmayan hakiki ve millî servetler olduğu ve bunların Türk vatanına sadece refah vadeden vasıtalar olduğunu belirtmiştir.

Halkın en doğru kararı vereceğine inandığını söyleyen Üresin vatandaşları selamlayarak konuşmasına son vermiştir.

c) Diğer

i) Sırrı Alçılı¹⁸⁴

1950'den önce Demokrat Parti ye kaydolmuş olan ve Konya milletvekili olarak vatandaşların huzuruna çıkmayı düşünen Alçılı, kendi hakkında verdiği bilgilere göre; 1897'de Ermenek'te doğmuştur. İlköğretimini Ilgın'ın Argıthanı köyünde, ortaokul öğrenimini Karaman ve Ermenek, lise öğrenimini Konya ve tıp öğrenimini İstanbul Tıp Fakültesinde yapmıştır. 1919'da stajını Gülhane'de gördükten sonra doktorluk diplomasını almış ve 1920 Haziran'ında İstiklâl Mücadelesine katılmak üzere İstanbul'dan kaçarak Millî Orduda tabur ve alay hekimliği yapmıştır. 1923'de İstanbul'da 3. Kolordu cerrahi danışmanlığına, 1924'de gönüllü olarak Elâzığ askerî hastanesi operatörlüğüne nakledilmiştir. 1925-1927 senelerinde devlet tarafından uzmanlığını geliştirmek üzere Almanya-Avusturya-Fransa'ya, gönderilmiştir. 1927-1939 seneleri arasında Konya, İstanbul Gümüşsuyu, Eskişehir, Kars askerî hastaneleri operatör ve başhekimlik konumlarında bulunmuştur. 1939'da askerlikten istifa ederek sırasıyla Sivas Numune hastanesi, Adana Memleket hastanesi, Ankara Belediye hastanesi başhekim ve operatörlükleriyle, Ankara Numune hastanesi operatörlüğünü yapmıştır. 1947'de işçi Sigortaları Kurumu idare Meclisi üyeliğine

¹⁸⁴ Demokrat Parti, Dr. Sırrı Alçılı Kendisini Tanıtıyor, Bilgi Basım ve Yayınevi, 1954.

getirilen Alçılı, 1948’de Türkiye’de ilk defa olarak İstanbul işçi Sigortaları Sağlık Teşkilâtını kurmakla görevlendirilmiş ve modern bir şekilde kurduktan sonra bu teşkilâtın işletilmesine memur edilmiştir. 1951’de emekliye ayrılmış ve 6023 sayılı kanunla kurulan Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi’nin genel yazıcı olmuştur.

1950’den evvel Beyoğlu Şişli Meşrutiyet ocağına kaydolan Alçılı, bu ocakta fakirlere bakmak üzere ilk dispanseri kurduğunu, İstanbul çevresinde parti faaliyetlerine fiilen ve yakinen katıldığını, 1952 ve 1953 Konya il kongrelerine Ermenek’ten delege olarak seçilmek suretiyle katıldığını ve hâlen Demokrat Parti Beyoğlu İlçe İdare Kurulu Üyesi olarak bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca 1950 seçimlerinde Demokrat Parti adayı olarak Konya’dan katılmış fakat kazanamamıştır.

Türk Tıp Cemiyeti, Türk Cerrahî Cemiyeti, Hekim Haklarını Koruma Derneği faal üyesi; Türkiye Serbest Hekimler Derneği Kurucusu ve Başkanı, Beyoğlu Kızılay İlçe Heyeti Merkez üyesi, Ermenek’i Güzelleştirme ve Kalkındırma Derneği Müteşebbis Heyeti üyesi, olarak bulunduğu cemiyetleri sıralayan Alçılı, bu konudan sonra eserlerinden bahsetmiştir.

İkisi hekimlik mesleğine, ikisi toplumsal meselelere ait olmak üzere dört kitap yazdığını belirten Alçılı, çoğunluğu İstanbul gazete ve dergilerinde, bir kısmı Konya Yeni Meram gazetesinde olmak üzere 110’u hekimlik ilmine, 90’ı memleketimizin tıbbî- toplumsal ve halk sağlığı mevzularına, 72’si millî kalkınma ve din işlerine ait olmak üzere toplam 272 makale yazdığını vurgulamıştır. İstanbul’da yayınına devam ettiği “Serbest Hekim” adlı bir derginin sahibi ve yazı işleri müdürü olarak görev yaptığını ifade etmiştir.

ii) Şaban Ataman¹⁸⁵

Beyannamede belirtildiğine göre, Erzurum’un tanınmış ailelerinden olan Münsür Oğullarından merhum Süvari Binbaşısı Hafız Mehmet Bey’in torunu ve Merhum Süvari Yüzbaşı Hacı İsmail Hakkı Efendi’nin oğlu olan Şaban Ataman, 1306 senesinde Erzurum’da dünyaya gelmiştir. Askerî Rüştîye ve İdadî öğrenimini Erzurum’da yaptıktan sonra İstanbul’a gelerek Harp Okulu’na girmiş ve 1325 (1909) senesinde subay olarak ayrılmıştır. Orduda sırasıyla teğmen, üst teğmen, yüzbaşı, kıdemli yüzbaşı ve binbaşılığa kadar normal şekilde yükselerek 938 senesinde kendi isteği ile ordudan ayrılıp ve ticarete atılmıştır. Subay çıktıktan sonra 1328 de Siverek’de yedek subay iken gönüllü olarak Balkan Harbi’ne katılmış ve Birinci Cihan Harbi’nde Erzurum cephesinde beş sene süreyle Ruslara karşı çarpışmıştır. Bu cephede vatana millette borçlu olduğu hizmetini tamamıyla ve hakkıyla yaptığına inanmış ve kalben rahat olduğunu söylemiştir. Mütareke sırasında 10’uncu Kafkas fırkasıyla İstanbul’a gelmiştir.

Karargâhlarının Şehzade başındaki Letafet Apartmanı’nda olduğunu söyleyen Ataman, İşgal kuvvetlerinin 16 /Mart/1336 gecesini haince yaptıkları bir gece baskınında nöbetçi subayı olması sebebiyle büyük bir tehlikeye maruz kalarak yaptığı fedakârane hizmet ve müdafaanın o zamanki komutanları tarafından takdirle karşılandığını ve fırkasının Anadolu mücadelesine maddî ve manevî yardımını dolayısıyla Damat Ferit tarafından ortadan kaldırılması üzerine Süvari Esat Paşa’nın idaresinde oluşturulan Müstahkem Mevki grubuna dâhil edilerek Kadıköy itfaiye bölüğüne tayin edildiğini ifade etmiştir. Bu görevdeyken Anadolu’nun millî

¹⁸⁵ Beyanname, 1954.

mücadelesine subay sevk etmek silâh, cephane, mühimmat vesaire göndermek suretiyle gerekli yardımda bulunmuş ayrıca Kadıköy'de gizli olarak bir mili teşkilâtı yaparak emre hazır bir vaziyette bulundurulduğunu belirtmiştir. Mütarekeyi takip eden sürede Ankara'ya davet edilerek İstanbul'un işgali sırasında yaptığı hizmet ve fedakârlık karşılığı Büyük Millet Meclisi huzurunda İstiklâl madalyasıyla bir takdirname ile de ödüllendirilmiş ve tarihte cesaret ve fedakârlıkları ile şöhret kazanan Erzurum evlâtlarından olduğunu her durumla ispat ettiğini belirtmiştir.

Memlekette yayılan ve gittikçe millet ve memleket menfaatiyle gelişen Demokrat Parti icraatının karakterine ve yüksek hislerine uygun bulunmasından dolayı bu parti saflarında siyasî hayata atılmış ve bu cepheden de memlekete, millete, faydalı hizmetler sağlama kararında olduğunu beyan etmiştir. Demokrat Parti'nin iktidara gelinceye kadar ihmal gören ve bakımsız kalan Erzurum'u bir Avrupa şehri manzarasında görmek ve bu amaçla ile kalkınmasına, imarına bütün milletvekilleri ile el ele vererek çalışmanın en önemli ve şerefli bir görev borcu olacağını açıklamıştır.

Bu amaçlar dışında hiçbir amaç gözetmeden Erzurum'dan milletvekilliği adaylığını koyduğunu ifade eden Ataman, kararın hemşehirlilerinde olduğunu söyleyerek beyanamesini tamamlamıştır.

2- CUMHURİYET HALK PARTİSİ

a) Seçim Beyanamesi¹⁸⁶

Cumhuriyetçi Halk Partisi'nin seçim beyanamesinde; intikamcı olunmayacağı, siyasi özgürlerini güvence altına alan Anayasa değişiklikleri yapılacağı, gerçek ve etkili meclis denetimini kurulacağı, muhalefet partilerine güven içinde çalışma şartlarının sağlanacağı, zihniyette ve uygulamada partizan idareye son verileceği, mahkemelerin bağımsızlığını ve her derecede hâkim ve savcılarının güvenliğini sağlayacak kanunî tedbirlerin alınacağı, devlet menfaatlerinin her türlü parti menfaatlerinin üstünde tutulacağı, vatandaşlara güvenlik ve huzur verecek tarafsız bir idare kurulacağı belirtilmiştir. Kanunî, malî, iktisadî vesair yollarla basını devre dışı bırakmayı hedef tutan zihniyeti ve usulleri reddettiklerini, partizan radyoya son vereceklerini, memurların hâl ve geleceklerini güvence altına alınacağını ve siyasî nüfuzlardan kurtarılmasını sağlayacak tedbirleri alacaklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, nüfuz suiistimallerine ve kredi yolsuzluklarına son vereceklerini, ticarî hayatta güvence ve devamlılık sağlayacaklarını, dinamik bir dış ticaret gelir gider dengesi kuracaklarını, hayat pahalılığıyla ve geçim darlığı ile mücadele edeceklerini Türk lirasının iç ve dış değerinde devamlılık sağlayacaklarını, bol, ucuz ve kaliteli üretimi sağlayacak tedbirleri alacaklarını ve küçük çiftçiyi makineleşmenin yararlarından faydalandırabileceklerini, borç yükü altında ezilen köylerin yüklerini azaltacaklarını, toprak dağıtımını bilinçli bir iskân politikasıyla birlikte yürüteceklerini, küçük esnafın vergi yükünü, formalitelerini azaltacak, kredi imkânlarını genişleteceklerini, özel girişimi teşvik edeceklerini, sanayi sahasında uzun vadeli kredi tasarrufunu ele alacaklarını, sanayinin mantık ölçülerini aşmayan bir gümrük himayesine hazır olması anlayışında olduklarını, orman dâvasının tamamlanmasına çalışacaklarını,

¹⁸⁶ Cumhuriyet Halk Partisi Seçim Beyanamesi, İstanbul Güzel Matbaası, Ankara 1954.

durumu yeterli olmayan vatandaşların vergi yükünü hafifleteceklerini, köy mahallî hizmetlerini karşılamak üzere köyde oturan veya oturmamakla birlikte köyde maddi ilgisi bulunanlardan alınan köy salma vergisini kaldıracaklarını, muamele ve tüketim vergilerini kaldırmaya çalışacaklarını bu yolda ilk hamle olarak vergileri azaltacaklarını, tapu ve mahkeme harçlarını indireceklerini, halkı zorlayan eden Vergi Usul Kanunu'nu düzeltereklerini, Hayvanlar Vergisi'ni tamamen kaldıracaklarını, malî Af Kanunu çıkaracaklarını, gerçek denk bütçe yapacaklarını, halkın hâl ve geleceğini güvence altına alacak sosyal sigortalar konusunu ele alacaklarını, her ailenin bir ev sahibi olması için gerekli tedbirleri alacaklarını, İş Kanunu'nun kapsamını genişleteceklerini, asgari ücreti bütün iş kollarını içine alacak şekilde memleket ölçüsünde gerçekleştireceklerini, hafta tatili ve genel tatil günlerinde tam yevmiye verilmesini sağlayacaklarını, yıllık ücretli izin kurumlarını ortaya çıkaracaklarını, programlarındaki şartlar içinde grev hakkını ele alacaklarını, işçi sigortalarını düzeltereklerini ve sigorta primlerine devletin belli bir ölçüde ortaklığını sağlayacaklarını, işçi sendikalarını politikanın dışında tutacaklarını bu bağlamda okulsuz köy, ilköğretimsiz çocuk bırakmayacaklarını ve meslekî öğretime önem vereceklerini Üniversite özerkliklerini zedeleyen kayıtları kaldıracaklarını beyan etmişlerdir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin en büyük temennisinin, seçim mücadelesi ne kadar şiddetli ve çetin olursa olsun, halkın bu büyük ve millî sınavdan düşmanlık hisleriyle ilgilenmeden dost olarak çıkmaları ve seçim mücadelesi halk ve partiyi ayırmamak, aksine millî birlik düşüncesini kuvvetlendirmesi gerektiğini, millî karakter ve geleneklerimize ve medenî usullere uygun bir seçim mücadelesinden, içeride daha kuvvetli, dışarıda daha itibarlı çıkacaklarına inandıklarını beyan etmişlerdir.

Memleketin son dört senede yeni bir siyasî oluşumu iş başında tecrübe ettiğini beyan eden Cumhuriyet Halk Partisi, 1950'deki iktidar değişikliği ile demokratik rejimin gelişmesine ve vatandaş hak ve hürriyetlerinin daha geniş teminat altına alınmasına bağlanan ümitlerin gerçekleşmediğini ve geçen dört yıl zihniyette ve yöntemlerde, rejim bakımından bir oyalama ve hatta gerileme devri olduğunu dile getirmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'ne göre; demokratik rejim, 1950'de eriştiği yoldan her gün biraz daha uzaklaşarak zamanla, hukuk, kaide ve usullerine değil, şahısların arzu ve iradelerine bağlı bir istikamet almıştır. Partizan idare, devlet kavramını temellerinden sarsacak bir düzeye vardırılmış ve yer yer mesuliyetsiz siyasetçilerin türemesine imkân ve fırsat verilmiştir. Vatandaş hak ve hürriyetlerinin en büyük güvencesi olan adalet cihazına el uzatılmak istenmiş, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlerin teminatı zedelenmiştir. Devlet memurunun kaderi, partizan idare zihniyetinin ve partizanların insaf tanımayan arzu ve iradelerine bağlanmak hevesine düşülmüştür. Siyasî düşünce, mükâfatlandırılmış veya cezalandırılmıştır. Basın ve eleştirme hürriyeti derece derece kısılmış, gazeteleri baskı altına alınan türlü yolları bulunmuştur. Çok partili serbest çekişme hayatının, en etkili denetim şekli olan Meclis denetiminden, bu dört yıl içinde iktidar ısrarlı bir inatla kaçınmıştır. Demokratik rejimin başlıca unsuru ve dayanağını teşkil eden muhalefetler, bu dört yıl içinde türlü ithamlara, iftira, haksızlıklara ve bakılara maruz bırakılmış, siyasî partiler çeşitli yollarla faaliyetten alıkonulmak veya devre dışı bırakılmak istenmiştir. Devlet radyosu, sadece iktidarın propagandasını yayan ve muhalefete hücum eden bir oluşum haline getirilmiştir. İktidar, emellerine hizmet edebilecek ve dış görünümü kurtaracak bir muhalefet hasretinden kendisini kurtaramamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'ne

göre arkada bırakılan dört yılın rejim ve muhalefetler bakımından tecrübe ettiği manzara bu şekilde beyan edilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi; bir siyasî oluşum olarak, inandığı ve temellerini attığı büyük dâva uğrunda, muhalefette de dört yıldan beri bütün zorluk ve kahırlara göğüs gererek samimiyet ile memlekete karşı olan vazifesini yapmaya çalıştığını ve bu düşüncelerle milletin huzuruna bütün güçlüklerle rağmen vazifelerini yapan insanların vicdan huzuru içinde çıktıklarını beyan etmişlerdir. Muhalefet olarak kendilerine görülen bütün haksızlık ve insafsızlıklara rağmen intikamcı olmayacaklarını vaat etmişlerdir. Bu vaadin sebebini ise vatan sevgisine yormuşlardır. Ayrıca siyasî partiler arasında intikamcı olmanın, rejimi soysuzlaştıracağına ve memleketi bir felâket uçurumuna sürükleyeceği düşüncesine varmışlardır. Dava adamları olarak ve memleketi seven insanlar olarak bu tür hisler beslemeyeceklerine ve siyasî hayatlarında hoşgörülü bir hava yerleştirmeye çalışacaklarını beyan etmişlerdir.

Cumhuriyet Halk Partisi, Atatürk tarafından kurulduğu günden beri çağdaş medeniyet seviyesinin gerektirdiği hamleleri yapmak azmi ile inkılâpçılığı yol edindiğini belirten siyasî oluşum, demokratik rejimin süratle geliştirilmesini ve tamamlanmasını, hukuk devletinin bütün vatandaşlara güvence ve huzur verecek bir anlayışla kurulmasını, en başta gelen ihtiyacın ifadesi olarak saymıştır. Memleketin arkada bırakılan dört yıl içinde, zaman zaman anayasa buhranlarına şahit olduğu ve siyasî partilerin anayasada bulunan sorunlarını yaşadığını belirtmiştir. Bu sebeple Cumhuriyet Halk Partisi vatandaşların yakınlık ve güvenine nail olarak iş başına geldiği takdirde, kuvvetler dengesine dayanan, vatandaş hak ve hürriyetlerini daha geniş ölçüde güvence altına alan istikrarlı bir devlet düzeninin kurulması için, anayasada gerekli değişiklikleri yapmayı, iç tüzüğü meclis denetimine tam imkân verecek şekilde düzeltmeyi ve bu arada kanunların Anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir Anayasa Mahkemesi’nin kurulmasını ilk ve en baş vazifesi olarak belirlemiştir. Hukuk devleti esasının bütün kaide ve usulleriyle kurulması için anayasanın ve kanunların demokratik rejimlerin icaplarına göre düzenlemesinin gerekli olduğunu düşünmüşlerdir. Ayrıca devlet menfaatlerinin Parti menfaatleri üstünde yer alması, ordu ve adaletin mutlak olarak siyasetin dışında bırakılması, vatandaşların siyasi düşüncelerinden dolayı farklı muameleye tabi tutulmaması baskıcı zihniyette, mevzuatta ve tatbikatta hukuk devleti esasının bütün vatandaşlara güven ve huzur verecek bir şekilde yerleşmesini istediklerini beyan etmişlerdir.

Hâkimlerin güvencesi konusunda ise; vatandaş hak ve hürriyetlerinin en büyük güvencesi olan adalet cihazının istiklâli rejimin temel şartlarından biri ve adalet, bağımsız mahkemelerce ve her derecede güvence altında hâkimler eliyle dağıtmalı anlayışından yola çıkılmış ve bu anlayışın zorunlu kıldığı kanunları koymak ve onu engelleyen kanun ve düzenleri kaldırmak ve yüksek hâkimler meclisini Anayasaya göre kurarak hâkim ve savcılarının tâyin, terfi ve nakil gibi özel durumlarını politik makamların etkisinden kurtarmak ve kaza kuvvetinin tam istiklâlini sağlamak kararında olduklarını beyan etmişlerdir.

Cumhuriyet Halk Partisi “memur yalnız halkın hizmetindedir” düşüncesiyle kamu hizmeti gören memurların, objektif esaslara göre hâl ve geleceklerini güvence altına alınmasını ve siyasî nüfuz ve etkilerin oyuncağı olmaktan kurtarılmasını, vatandaşlara güven ve huzur verecek tarafsız bir idarenin kurulması için başlıca şart kabul etmiştir.

Seçim sistemini ise seçim sonuçlarının oy sayısına yaklaştıracak şekilde düzenleyeceklerimi belirtmişlerdir. Geçirilen tecrübeler, siyasî partilerin kaderini, rejimin belli başlı dâvası olarak ortaya çıkarmış ve meşru siyasî partileri demokratik rejimin vaz geçilmez bir unsuru kabul eden Cumhuriyet Halk Partisi, bir itham karşısında, siyasî partilerin kaderini yüksek dereceli hâkim ve mahkemelere emanet etme düşüncesinde olduğu ifade edilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi, çok partili serbest tartışma hayatının, hür ve bağımsız bir basınla gelişebileceği düşüncesiyle, basının hükümeti özgür bir şekilde eleştirebilmesi rejimin ana şartı olarak kabul ettiğini ve bu anlayışla basını kanun yolu ile devre dışı bırakmaya iktisadî, malî vesair yollardan görev yapamaz hale getirmeye çalışan zihniyeti ve usulleri reddettiklerini beyan etmiştir. Devlet radyosunun ve resmî yayım organlarının ise, dört seneden beri, başka siyasî düşüncelere sahip şahıs ve oluşumların aleyhine, müdafaa hakkı tanımaksızın bir itham vasıtası olarak kullanılması ve bunun ıstırabını çok çekmiş olduklarını belirten Cumhuriyet Halk Partisi, radyo ve resmî yayım organlarının muhalefet aleyhine iktidar organı halinden çıkarılmasını ve her halde meşru siyasî partilerin eşit haklarla faydalanmasını zorunlu ve haklı bulduklarını belirtmişlerdir.

Cumhuriyet Halk Partisi, demokratik rejimin yerleşmesi ve tamamlanması, hukuk devleti esasının bütün kaide ve usulleriyle kurulması hakkındaki düşünce ve vaatleri yukarıda ana hatlarıyla belirtilmiştir. Yaşanan siyasî mücadele her şeyden önce bir rejim mücadelesi olduğunu belirtilerek “gelecek seçimler bu memlekette rejimin kaderi ile sıkı sıkıya bağlıdır” anlayışıyla vatandaşların yakınlığına ve güvenine nail olarak iş başına geldiği takdirde rejim dâvasını en geç ilk iki senede halletmek kararında olduklarını belirtmişlerdir.

Beyannamede rejim dâvası dışında kalan meselelerin başında, vatandaşları çok yakından meşgul eden ve günlük hayatlarını etkileyen iktisadî ve malî konular yer almıştır. CHP'nin beyanına göre; Demokrat Parti iktidarlığında savaş ve savaş sonrasının mahrumiyet ve güçlükleri atlatıldıktan ve savaş yıllarında birikmiş imkânlar ve savaş sonrası elde edilen yardımlarla memleketin iktisaden cihazlanmasına ve kalkınmasına girildikten sonra çok müsait, ayrıcalıklı şart ve imkânlar içinde iş başına geçtiğini, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kendi imkânları ve gayretleri ile dost ve müttefik olarak görülen Birleşik Amerika'nın yeni bir dünya ve insanlık anlayışı ile yaptığı askerî, iktisadî ve teknik yardımların meyveleri bu devrede alınmaya başladığı, sanayici memleketler, savaş ekonomisinden barış ekonomisine geçişlerini bu devrede tamamlayabildiğini ve iktisadî kalkınma için zorunlu olan makine ve malzemenin geniş ölçüde bu dönemde ihraç edildiğini ayrıca Avrupalılar arası memleketlerin ticari ilişkilerini geliştiren ve ödeme güçlüklerini geniş ölçüde ortadan kaldıran ve Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı ve Ödeme birliğinin faaliyet ve yardımları bu döneme rastladığını beyan etmişlerdir. Beyannamede Cumhuriyet Halk Partisi, 1950 ortalarında Uzak Doğu'da savaşın başlaması, 1950-1951 ve hatta 1952 yıllarında ticaret şartlarını geniş ölçüde memleket lehine çevirdiğini ve malî sahada yapılan vergi düzenlenmesi, doğru neticelerini bu dönemde vermeye başladığını, müsait iklim şartları, ziraî sahadaki emeklerin ortaya çıktığını beyan etmiştir.

Beyannamede müsait şartlar ve üstün imkânlar sayesinde bazı sahalarda elde edilen sağlam sonuçlara rağmen iktidarın, plân ve programdan mahrum, ihtiyaçlarla imkânlar

arasında bir denge kurma endişesinden uzak günlük, dağınık ve hatalı politikasının neticesi olarak değerlendirmiş ve memleketin büyük iktisadî ve malî güçlüklerle karşı karşıya kaldığını, isabetsiz ve denetimsiz bir fiyat, kredi, dış ticaret ve yatırım politikası sonucu olarak Türk lirasının iç ve dış değerini her gün bir miktar daha kaybetmekte olduğunu israf edilen ve kaybedilen fırsatlar dahilinde değerlendirilmiştir. Hayat pahalılığı ve geçim darlığının ise belirli ve sınırlı bir zümre dışında, geniş vatandaş kitlelerini ıstırap ve çaresizlik içinde kıvrandırmakta olduğunu, üretim maliyetlerinin her geçen gün arttığını, dış ticaretin çıkmaza girdiği belirtilmiştir. Dış ticaret vasıta ve imkânların sonu düşünülmeden israf edilmesi, memleketin dış âleme karşı vaatlerini gerçekleştiremeyecek bir hale düşürdüğü ve resmî beyanların gerçeklere ve olaylara uymaması, iş adamlarının haksız olarak hariçteki itibarlarını kırıldığı vurgulanmıştır. Ticarî ve iktisadî hayatın gelişmesi için başlıca şart olan güvence ve sürekliliğin yerini kararsızlığa, spekülâsyonlara terk ettiğini beyan eden CHP nüfuzlu, sınırlı ve belirli bir zümrenin, geniş vatandaş kitlelerinin ıstırap çekmeleri pahasına alabildiğine zenginleşmekte köylü vatandaşların ise denetimsiz başı boş ve siyasî sebepleri hedef tutan bir kredi politikası ile ödeme güçlerinin üstünde borçlanmış olduğu ve çok müsait şartlar ve imkânlarla rağmen, dağınık, günlük ve hatalı politikanın sonucu olarak, memleketin seçimler arifesinde iktisadî ve malî güçlüklerin, kararsızlığın, çırpınmanın içine düştüğü beyan edilmiştir. Gelecek iktidar her şeyden önce plânsız, programsız ve hesapsız gidişlerin yarattığı malî ve iktisadî güçlükleri yenmek vazifesi ile karşı karşıya kalacağı açıklanmıştır.

Beyannameye iktisadî ve malî bünyenin yukarıda kısaca tablosu çizilmiş manzara karşısında vatandaşlara ortalığı pembe gösteren oyalayıcı ve avlayıcı zihniyet ve usullerin karşısında olduğu belirtilmiştir. Çözümün her şeyden önce gerçekleri millete dosdoğru aktarmaktan geçtiğini düşünen CHP'nin, Demokratik rejimlerde devlet işleri ve hususiyetle iktisadî ve malî meseleler ve güçlüklerin, itibardan düşeriz endişesi ile vatandaşın gizlenmesinin, demokratik idarelerde vatandaşın devlet işlerinde mesuliyet fikrine sahip olmasının, rejimin ölümsüzlüğü ve memleket işlerinin düzgün gitmesi için başlıca şart ve aynı zamanda büyük bir teminat olduğu açıklanmıştır.

Vatandaşların yakınlık ve güvenlerine nail olarak iş başına gelindiği takdirde hatalı ve başı boş gidişin doğurduğu bu güçlükleri ve ıstırapları giderilmeye çalışılacağına taahhüdü CHP tarafından verilmiştir. İktisadî ve malî hayatta sağlıklı bir gelişmenin her şeyden önce imkânlar ve ihtiyaçlar arasında dinamik bir denge kurmakla bağlı olacağı düşüncesinde olan CHP, Türk lirasının iç ve dış değerinde devamlılık sağlamak, vatandaş çoğunluğu için büyük bir ıstırap konusu olan hayat pahalılığı ve geçim darlığının önlenmesinin ancak böyle bir anlayışla mümkün olabileceğini savunmuştur. Denetimsiz, başı boş kredi, dış ticaret, yatırım politikasının fiyat seviyesi ve para değerindeki olumsuz etkilerinin ortada olduğunu beyan eden Parti, krediyi sadece üretimi verimli kılacak saha ve istikametlere yönlendirmek ve kredi istimalini, kredi kurumlarının devamlı bir denetime tabi tutması zorunluluğunda olduğu vurgulanmıştır. Kredi sahasında bu tedbirleri alınırken borç yükü altında ezilen köylü ve tarımla uğraşan vatandaşların ıztırlarına çare bulunmasının CHP'nin başlıca kaygısı olduğu açıklanmıştır. Yeni kredi imkânlarından mahrum bırakmaksızın küçük ve gerçek tarımcıların ziraat bankasına olan borçlarını faizsiz olarak uzun vadelere bağlanacağına temennisi verilmiştir.

Beyannameye halkın yüksek bir refah seviyesine ulaşmasındaki en önemli adımın bütün üretim kollarında gittikçe artan bir gelişmeye ve emeğinin değer bulmasına bağlı olduğunu, üretimin bol, kaliteli ve ucuz olması için de üretici ve tüketici menfaatlerinin telifine, dışta rekabet imkânlarını artırmaya imkân vereceğinin ve bu sebeple gerek malî ve gerek iktisadî sahada üretim maliyetini düşürmeye yarayan tedbirlerin bir an önce alınması gereği vurgulanmıştır. Bu tedbirleri alırken de ziraî sahada üreticileri tatmin edecek elverişli ve dengeli bir fiyatın CHP'nin fiyat politikasının esasını teşkil edeceği belirtilmiştir.

Beyannameye küçük çiftçi ve ziraatta makineleşme konusunda, memleketin savaş sonrası dönemde hızlanan ziraî sahada, makineleşmenin güzel sonuçlarını elde etme yolunda olduğunu, makineleşmeden büyük ve varlıklı çiftçiler dışında kalan küçük çiftçilerin de geniş ölçüde faydalanmasını sağlayacak tedbirlerin alınmasını, bir taraftan ziraî üretimin daha büyük bir tempo ile artmasını, diğer taraftan bugün küçük çiftçinin aleyhine işleyen rekabet şartlarını ortadan kaldırılması bakımından hayatî bir güven kazandığını vurgulanmıştır ve bu sebeple kendi şahsî imkânları ile ziraat makineleri temin edemeyen veya etmiş olsa bile iktisadî olmak vasfını kaybeden küçük çiftçi vatandaşların bu vasıtalarından toplu olarak faydalanmasını sağlayacak imkân ve şartların hazırlanmasının zorunlu görüldüğü belirtilmiştir.

Ziraatta makineleşmenin doğurduğu sonuçlar hakkında, memleketin ziraatta makineleşmenin yarattığı yeni birtakım meselelerle karşı karşıya olduğu ve memlekette kullanılan ziraî makinelerin yüzleri aşan çeşitlere ulaşması, yedek parçaların bol ve ucuz olarak temin edilememesi, tamir atölyelerinin ihtiyacı karşılayamaması veya pek pahalı olması, bu sonuçların arasında olduğu vurgulanmıştır. Bu vaziyetin bir taraftan millî servetin israfına ve zaman kaybına ve diğer taraftan maliyetlerin her gün biraz daha artmasına sebep olmakta olduğu ve memleketin şartlarına göre ziraat makinelerinin en müsait olanlarını tespit etmek, bol ve ucuz yedek parça buldurmak, tamir atölyelerini çoğaltmak ve ucuz tamir imkânı sağlamak için gerekli tedbirlerin alınacağı ifade edilmiştir.

Beyannameye memleketin toprak meselesinin hallinin, iktisadî ve sosyal bir dâva olarak görüldüğü belirtilmiş, bu dâvanın Cumhuriyet Halk Partisi tarafından ele alındığı ver gerekli mevzuatın kabul edildiği, uygulamanın ise CHP tarafından başlatıldığı vurgulanmıştır. Bu davanın hızla halledilmesi için köylüye yeterli toprak temini hususundaki gayretlere hız verileceği ve bunu bilinçli bir iskân politikası ile beraber yürütüleceği beyan edilmiştir.

Yol meselesi ve bayındırlık sahasında memleketin en başta gelen ihtiyacının ifadesi olduğunu savunan CHP, demiryolları gibi, karayolları hamlesinin de kendi eseri olduğunu vurgulamıştır. İmkânları dağıtmadan, bir program dahilinde karayolları inşasına ve mevcutların düzenleme hızla devam edeceğini vaat eden CHP, köylerin büyük şoselere ve sahile bağlayan köy yollarının, üzerinde durulacağı ve bu düşüncenin en başta gelen mevzulardan birini oluşturacağı ifade edilmiştir. Köy yollarını, imkânların israfı pahasına gelişi güzel ve gösteriş için değil, köylerin devamlı ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yapılacağı ve bunu yaparken angarya yollara başvurulmayacağı beyan edilmiştir.

Şehir ve kasabaların elektrik ve su ihtiyaçlarının karşılanması, köylerin temiz ve sıhhi içme sularına kavuşturulması yolundaki faaliyetlere hızla devam edileceği ve köy içme suları

konusunda, siyasî maksatlar güdülmeden bu konuda ayrılacak bütçenin israf edilmeden, yerine getirileceği vurgulanmıştır.

Sanayide çiftçini emeğini ve yurdun servetlerini değerlendiren ve ana ihtiyaç maddelerini üretmeye yarayan sanayi kollarının ön plana alınmasının sanayi politikasının esasını teşkil ettiğini savunan CHP, memlekette bugüne kadar bir sermaye piyasasının oluşmamasının sanayi sahasında uzun vadeli kredi mevzuunu başlıca meselelerden biri haline getirdiğini vurgulamıştır. Bu bakımdan sanayiinin muhtaç olduğu işletme kredisi ile birlikte uzun vadeli tesis kredileri için yeni imkânlar aramak ve bu maksatla mevcut kurumlardan daha geniş ölçüde faydalanmak ve gerekirse yenilerini kurma kararında olduklarını, diğer taraftan da en çok yirmi beş senelik mazisi olan sanayiye, dış rekabetten korumak için, makul ölçüleri aşmayan bir gümrük himayesine getirilmesinin gerekli olduğunu, sanayi sahasında yapılması gerekenleri ana çerçevesiyle belirtilmiştir.

Gündemde olan yabancı sermayeden faydalanma konusuna değinmek isteyen CHP bu konuda her şeyden önce gizli veya açık olarak, CHP'ye mâl edilmek istenen yabancı sermaye düşmanlığı ithamını reddettiğini belirtmiştir. Memlekette millî ekonominin gelişmesini engelleyen, zengin ve fakir vatandaşlar arasında fark gözetmeyen vergiler üzerinde duran parti, muamele ve üretim vergileri üzerinde durulacağını ve bu vergileri asgarî düzeye indirecek çareler aramakla beraber ilk hamlede nispetlerde esaslı indirmeler yapma kararında olduklarını vurgulamıştır.

Mahkeme ve tapu harçlarının, sadece malî gayelerle iktidar tarafından fazlaca arttırılmış olduğu, bunların derhal makul miktarlara indirileceğini ve bir orta çağ vergisi olan hayvanlar vergisini tamamen kaldırılacağını bildirmiştir.

Vergi Usul Kanunu'nda 1950'den sonra yapılan düzenlemelerle cezalar, suçlarla uyumlu olmayan ve vatandaşları ezen seviyeye çıkarıldığına vurgu yapan CHP, vergi suçlarıyla cezaları arasında hızla daha adil bir ilişki kurulmaya çalışılacağını ve Usul Kanunu'nun yersiz olarak mükellefin aleyhine konulan kayıtların düzenleneceğine dikkat çekmiştir. Bu konuda vergi kanunlarının ve Usul Kanunu'nun uygulamalarında mükelleflerle işbirliği zihniyetine dikkat edileceği ve ezici zihniyetle yapılan tatbikatın durdurulacağı beyan edilmiştir. Ayrıca Muamele Vergisini kaldırmak için gerekli tedbirlerin alınacağı ve ilk hamlede en azından ölçüsünün indirileceği taahhüdü verilmiştir. Yine bir ızdırap mevzusu olarak düşünülen Köy Salma Vergisi'nin köy bütçelerine hazine gelirinden belirli ölçü dahilinde hisse ayırarak kaldırılacağı vurgulanmıştır.

Gelir Vergisi sisteminin ve Usul Kanunu'nun ilk uygulama yıllarında bilgisizlikten, tecrübesizlikten ve diğer sebeplerle birçok vatandaşın ağır vergi cezalarına çarptırıldığını belirten CHP, bu yılları zorunlu bir geçiş dönemi olarak görmüş, usulüne göre gerçekleşmiş ve vergi alacağı hariç olmak üzere, vergi ve hapis cezalarını bir defaya mahsus olmak üzere affedileceğini belirtmiştir.

Sosyal meselelerin ise iktisadî ve malî meseleler kadar hayatî mevzuları oluşturduğunu ifade eden parti, vatandaşa medenî ve fikrî yeteneğine göre çalışma imkânlarını vermek, işsizlere iş bulmak ve işverenlerin de hakları göz önünde tutularak emeği istismardan

korunacağı ve bunun sosyal sahada devletçilik anlayışının esaslarını oluşturduğunu vurgulamıştır.

CHP'nin "Hal ve İstikbalden Emin Vatandaşlar Cemiyeti" hakkında ise vatandaşların hâl ve geleceklerinden emin olmaları, vatandaşlar arasındaki dayanışma ve toplanma adalet anlayışının bir sonucu olarak görülmüş, bu bakımdan doğum, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık, işsizlik ve ihtiyarlık gibi türlü sosyal sigorta kollarının, çalışanlar başta olmak üzere bütün vatandaşları kapsamasını er geç varılmak istenen bir hedef olarak dile getirilmiştir. Bunun için esaslı tetkiklere ve lüzumlu hazırlıklara derhal başlamak ve mütevazı bir ölçüde de olsa ilk adımları atmak kararına varıldığı vurgulanmıştır.

Sosyal sahadaki devletçikle anlayışıyla işçi vatandaşların hususî bir yer işgal ettiği belirtilen beyannamede, işçilerin artan ihtiyaçlarının karşılanması, yaşama şartlarının iyileştirilmesi, hâl ve geleceklerinin güvence altına alınması, başlıca kaygı oluşturduğu belirtilmiştir. Bu amaçla İş Kanunu'nun kapsamının genişletilmesi ve iş verenin hak ve menfaatleri de göz önünde tutularak, işçiyi sıkıştıran hükümlerin düzenlenmesi, İş Kanunu'nun dışında kalan küçük iş yerlerinde çalışan işçinin sigortadan faydalanmasını sağlamak, asgarî ücreti bütün iş kollarına kapsamak üzere memleket ölçüsünde gerçekleştirmek, hafta tatili ve genel tatil günlerinde tam yevmiye verilmesini sağlamak, yıllık ücretli izin tesis etmek ve geliştirmek, şartlar içinde işçilere grev hakkı tanımak, derhal ele alınacak konulardan biri olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca memleketimizin hususî şartları bakımından, tarım işçilerini ciddi bir memleket meselesi olarak ele almak ve haklarını koruyacak mevzuatı yapma kararına varılmıştır.

İşçi sigortaları konusunda, işçinin yardım görmesi için belirlenen lüzumsuz formaliteleri azaltmak, işverenin de mecbur tutulduğu formaliteleri azaltmak ve basitleştirmek, işçi Sigortalarının rasyonel çalışmalarını düzenleyerek tasarruf sağlamak ve bu böylece sermayeyi daha verimli şekilde kullanmak, sigorta primlerine devletin belli bir ölçü dahilinde ortak olmasını sağlayarak işçinin yükünü azaltmak, acele alınacak tedbirler arasında görüldüğü belirtilmiştir.

Artan hayat pahalılığı karşısında, emekli işçilerin sigortadan temin ettiği gelir, ihtiyaçlarının küçük bir kısmını bile karşılayamaz hale geldiğini belirten CHP, emekli işçileri sefaletle mahkûm eden bu duruma bir çare bulunmasını zorunlu görüldüğü vurgulanmıştır. Diğer taraftan hastalık halinde emekli işçilere sigortadan yardım sağlamayı düşünüldüğü ifade edilmiştir. Beyannamede kendi eseri olduğu ifade edilen işçi sendikalarının, zamanla ihtiyaçlar göz önünde tutularak, gelişmelerini sağlayacak tedbirlerin alınacağı konusuna da değinilmiştir.

Sağlam ve mutlu bir ilişkinin temel şartı olan ev konusunun Cumhuriyet Halk Partisi nazarında ayrı ve hususî bir yer edindiği ifade edilmiştir. Memlekette her ailenin bir ev sahibi olması, hedef alınmış ve bu yolda, normal kredi kurumlarının imkânları dışında, devletçe geniş yardımların yapılmasını, partice zorunlu görüldüğü ifade edilmiştir.

Doğu kalkınması hakkında ise CHP'nin iktidarda bulunduğu sürede uygulanan ve güzel sonuçlar verdiği ifade edilen Doğu Kalkınması Programı'nı yeniden ele alınmanın ve çeşitli sebeplerden geri kalmış olan doğu illerinin özellikle iktisat, kültür ve bayındırlık alanlarında

hususî bir dikkat ve itinaya muhtaç oldukları düşüncesiyle, bu konuda gerekli fedakârlıkların yapılacağına taaddüttü verilmiştir.

Demokrat Parti'nin iktidarda Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhalefette bulunduğu süreçte orman konusunun başlıca mücadele alanı olduğu, buna rağmen, hayatî önem taşıyan ormanların korunması ve artırılması ile vatandaşların ihtiyaç ve geçimi konusunda Cumhuriyet Halk Partisi tarafından, hariçten geniş ölçüde orman mahsulü ithali ve diğer taraftan geçimlerini ormandan tedarik eden vatandaşların geçim saha ve imkânları bulacağına mümkün olacağı ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği fikri vurgulanmıştır.

Rejimin güvenliği ve milletçe kalkınmanın hızla gerçekleşmesi her şeyden önce vatan ve millet sevgisiyle yoğrulmuş, devrimlere bağlı, demokrasi terbiyesiyle yetişmiş aydın vatandaşların mevcudiyetine bağlı olduğunu belirten CHP, beyannamede ilköğretim ihtiyacının, en kısa zamanda tamamıyla karşılanması gerektiği ve bu konuda bütün masrafların hazineден ödenmesi zamanının geldiğini, böylece mektepsiz köy, eğitimsiz çocuk bırakılmayacağına taahhüdünü vermiştir. Ayrıca memleketin imarı ve iktisaden kalkınması, meslekî öğretim ve eğitimi bizim için belli başlı bir konu haline geldiği ifade edilmiş ve elde edilen sonuçlarda eskiden bu sahadaki emeklerin hissesinin büyük olduğu, böylece meslekî öğretim ve eğitimin CHP için millî eğitim sahasındaki çalışmaların ayrı ve hususî bir önem taşıyacağı vurgulanmıştır.

Dört senelik tecrübelerin sonuç olarak üniversitelerin idarede ve çalışmalarında özerklik konusunun önemi ve zorunluğunun bir kat daha belirgin hale geldiği ifade edilmiştir. Üniversite mensuplarının rejimin gelişmesi ve vatandaşların aydınlatılması bakımından, hususî bir konumları olduğu görüşüyle, üniversite mensuplarının çalışmalarına, yazı ve söz özgürlüklerine doğrudan doğruya veya dolayısıyla getirilen kayıtları, ilk hamlede kaldırma kararı alındığı ifade edilmiştir.

Yurt içindeki ilerleme ve kalkınma gayretlerinin doğruca gelişmesi, her şeyden önce sınırların güven altında bulunmasına bağlı olduğunu ifade eden CHP, dünyanın içinde yaşadığı şartlar, üyesi olunan garp demokrasilerinin bütün gayretlerine rağmen kararsız ve karanlık âlem ortasında, en büyük dayanağın kahraman Türk Ordusu olduğunu vurgulamıştır. CHP'nin dış emniyet bakımından en büyük dayanak olan millî savunmaya daima üstün önem verdiği ve milletçe katlanılan fedakârlıkların devam etmesinin zorunlu olduğu vurgulanmıştır.

CHP "yurtta sulh cihanda sulh" prensibi ile Birleşmiş Milletler Anayasası düzeni içinde barış, adalet, eşitlik ve özgürlük esaslarıyla ortak güvenliğe ve iş birliği anlayışına bağlı kalmak ve milletlerarası hukuk prensiplerine saygı göstermek ve millî şeref ve bağımsızlığı korumanın dış politika hedefleri arasında olduğunu belirtmiştir. Batı medeniyet ve demokrasi anlayışının savunmasını hedef tutan Kuzey Atlantik Paktı'na İngiltere ve Fransa ile olan ittifak sebebiyle CHP'nin üstün bir değer verdiği, Birleşik Amerika ile devamlı gelişime halinde olan dostluğun da CHP için ayrı bir önem taşıdığı vurgulanmıştır. Bu dostluğun, iş başında hangi hükümet olursa olsun millete mâl olmuş bir değer taşımasına özellikle dikkat göstermenin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Dış politikanın partiler üstü bir nitelik almasının, milletçe içerde daha kuvvetli ve dışarda daha itibarlı yapacağına inanan CHP'nin, dış meselelerde, diğer partilerle devamlı fikir alışverişinde bulunmayı önemli bulduğu belirtilmiştir. Dış politikada hakkındaki şikâyetlerin iktidarın Büyük Millet Meclisi ile beraber

çalışmaması, büyük savaş, barış, anlaşma meselelerinde muhalefet partileriyle uzlaşma aramayı tecrübe etmemesinin önemli olduğu ve iktidarın Büyük Millet Meclisi'nin haberi olmayarak kararlar almasının ve meseleleri Büyük Millet Meclisi'nde fikir alışverişi etmekte ısrarlı olarak çekinmesinden endişe edildiği açıklanmıştır.

Genel seçimlere girerken Cumhuriyet Halk Partisi tarafından başlıca memleket dertleri ve konuları üzerindeki görüşlerinin çerçevesinin yukarıda çizildiği ve bu görüşlerin gerçekleşmesi için iktidar olmanın gerekliliğini savunan CHP, seçimlerin memlekete hayırlı uğurlu olması ve güzel bir istikbale doğru hızlı adımlarla ilerlenmesinin en büyük emeli olduğu sözleri ile beyannameyi sonlandırmıştır.

b) Radyo Konuşmaları

i) Avni Doğan¹⁸⁷

Avni Doğan, Yozgat ilindeki seçim faaliyetinin küçük bir tablosunu çizmiş, bu tablonun hemen her yerde aynı metot kullanıldığı için yapılan büyük seçimler hakkında bir fikir verebileceğini söylemiştir. Doğan, Demokrat Parti Teşkilatı'nın kullandığı jiplerin plakasız ve faturasız olduğu; çünkü bunların devlet daireleriyle resmî kurum ve bankalarının hizmet arabaları olduğu, Demokrat Parti'nin elinde çok bol bir para olduğunu ve adayların yanı sıra gezdirilen çığırtkanlarla ilçe ve bucak başkanlarına avuç avuç bağış yapıldığı, beslemelerin yevmiyelerinin 20 liradan aşağı olmadığını ve vazifelerinin sövmek, iftira etmek, muhalefet adaylarını konuşurmamak olduğunu söylemiştir.

Avni Doğan Demokratların propaganda konuşmalarının Atatürk inkılâplarını küçümsemek, İnönü'ye sövmek, dini politikaya âlet etmek, vatandaşlar arasında kin ve nifak tohumları saçmak üzerine kurulduğunu ve Demokrat Parti adayları içinde ölçsüz kişiler olduğunu söyleyerek bu kişilerin toplantılarda “kelleyi verir, iktidarı vermeyiz” sözlerini sarf ettiğini belirtmiştir.

Demokrat Parti'nin köylerde yaptığı propagandalar hakkında konuşan Avni Doğan, propagandalarda hükümetin listesindeki adaylardan bir tanesinin bile silinmesi halinde seçimin bozulacağı ve cezalandırılacağını; ama muhalif parti listelerinden istenilenlerin silinebileceği düşüncesinin dillendirildiğini vurgulamıştır.

Avni Doğan, Demokrat Parti propagandası yapan Yozgat Valisinin bu sahadaki gayretlerinden bahsetmiş, bu kişinin köy köy gezmekte ve “Halk Partililere oy vermeyeceksiniz. Hükümetin listesini bir eksiksiz sandığa atacaksınız. Böyle yapmazsanız, köyünüze ayrılan tahsisatı keserim” sözleriyle tehdit ettiğini; başbakanlıktan ve hükümetten böyle emir aldığını söyleyerek kendini güvenceye aldığını söylediğini belirtmiştir.

Doğan sözlerine devlet radyosunda başta Cumhurbaşkanı Sayın Celâl Bayar olmak üzere Başbakan ve bakanların yaptıkları propaganda faaliyetlerinin Seçim Kanunu'na aykırı olduğunu söyleyerek devam etmiştir. Eğer Hükümet kendisinin kanunsuz olarak bol bol istifade ettiği radyo yayını arasında muhalefete de kendileri gibi konuşma imkânı verirse, lâayık olduğu cevabı alacaklarını ama buna cesaret edemeyeceklerini belirtmiştir. Doğan,

¹⁸⁷ 26 Nisan 1954, Yeni Ulus Gazetesi.

Demokrat Parti iktidarının gerçeğin duyulmasını istemediğini ve Başbakanın nutuklarında kullandığı hakaretlerin aklı başında bir devlet adamının dili olmaktan çok uzak olduğunu, Türk Milletinin kendisini idare edenlerin daha ağır başlı olmasını beklediğini söyleyerek sözlerini sonlandırmıştır.

ii) İsmail Rüştü Aksal¹⁸⁸

Konuşmasında iktisadî ve malî meseleler üzerinde duran İsmail Rüştü Aksal, iktidarda olan Demokrat Parti'nin iktisadî bakımdan çok müsait şartlar içinde iş başına geldiğini belirterek müsait şartlar, seçkin imkân ve yardımlar sayesinde bazı sahalarda elde edilen güzel neticelere rağmen iktidarın plân ve programdan mahrum, ihtiyaçlar ve imkânlar arasında bir denge kurma endişesinden uzak, günlük, dağınık ve hatalı politikası sonucu olarak, memleketin büyük iktisadî ve malî güçlüklerle karşı karşıya olduğunu belirtmiştir. Aksal, bu hatalı politikanın sonucu olarak Türk lirasının her gün iç ve dış değerini bir miktar daha kaybetmekte olduğunu, hayat pahalılığı ve geçim darlığı, sınırlı bir zümre dışında geniş vatandaş kitlelerini ıstırap ve çaresizlik içinde kıvrandırmakta olduğunu ve dış ticaretimizin kararsızlık içinde, bir çıkmaza girdiğini vurgulamıştır. Dış önemde vasıta ve imkânların sonu düşünülmeden israf edilmesinin memleketi, dış dünyaya karşı taahhütlerini gerçekleştiremez bir hale düşürdüğünü ve resmî beyanların gerçek olaylara uymaması iş adamlarının dış itibarını haksız olarak kırdığını söylemiştir.

Ticarî ve iktisadî hayatın gelişmesi için başlıca şartın güvenlik ve devamlılık olduğunu söyleyen Aksal, bu durumun yerini kararsızlığa ve spekülâsyonlara terk ettiğini ifade etmiştir. İktidarın iktisadî ve malî sahadaki dertlere deva bulacağı yerde, refahtan, ferahlıktan bahsetmediğini belirtmiştir. Bir insanın, kendi kendisini nasıl yalanlayabildiğine örnek olarak Menderes'in 1949 yılında buyurduğu nutku konuşmasında geçirmiştir. Aksal konuşmasını hayat, pahalılığı ve geçim zorluğu şiddetini ve etkilerini arttırmakta devam ettiğini söyleyen ve hükümet, hayat pahalılığı ile mücadelede, her gün aldığı tedbirlerle bunu kamçulamakta olduğunu, bu durum karşısında, ferahlıktan bahsedebilmek için ancak olayları iktidar gibi ters görüp, ters anlamayı âdet edinmiş olmak lazımdır diyen Menderes'in sözlerine vurgu yaparak devam ettirmiştir.

Aksal, bu Menderes'in bu sözlerine karşılık her gün artan hayat pahalılığı ve geçim zorluğunun ıstırabı altında çaresiz kalmış sade vatandaşlar olarak, Adnan Menderes'e, bugün memlekette refahtan ve ferahlıktan bahsedebilmek için ancak bugünkü hükümet Reisi gibi olayları ters görüp, ters anlamayı âdet edinmiş olmak lâzımdır diyerek Adnan Menderes'in cevabını beklediğini belirtmiştir.

Konuşmasını Adnan Menderes'in 1949 yılındaki sözleriyle devam ettiren Aksal, bu konuşmada Menderes'in hayat pahalılığının ve geçim zorluğunun asıl sebeplerini teşhis edemeyen ve bu sebeplerle ilgilenmeyen hükümetin derdimize deva bulmasını ümit etme imkanının olmadığını söylemesi üzerine Aksal aynı soruyu 1954 yılında halka sorarak konuşmasını bitirmiştir.

¹⁸⁸ 24 Nisan 1954, Yeni Ulus Gazetesi.

iii) İsmet İnönü¹⁸⁹

İsmet İnönü Ankara Radyosu'nda Cumhuriyet Halk Partisi adına vatandaşlara hitap etmekten şeref duyduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Geniş vatan bölgelerinden seçim sebebiyle dolaşarak Ankara'ya geldiğini belirten İnönü, vatanın her yerinde vatandaşları coşkunun içinde, şevk ve gayret içinde, azimli, iradeli gördüğünü belirtmiştir.

Konuşmasında vatandaşların bir hafta bitmeden büyük bir seçim vazifesi gerçekleştireceklerini bildiklerini söyleyen İsmet İnönü, vatandaşın haklı olarak Demokrat Parti iktidarlığı tarafından söylenen hiçbir söze inanmadığını, Demokrat Parti'nin geniş masum kütlesiyle değil, asıl baştakiler ve birinci derecedeki sorumlularıyla devlet idaresinde, her türlü ciddiyetten, sorumluluk hissinden ve vatandaşın sağduyusuna hürmet duygusundan tamamıyla mahrum olduğunu belirtmiştir. Demokrat Parti'nin geçen günlerde, eski beyaz treni yeşile boyayarak Samsun'a gittiğini ve limanın temelini attığını söyleyen İnönü, Samsun limanının parası ve plânının dört seneden beri hazır olduğu halde neden temel atma yerine dört seneden beri liman yapmadıklarının hesabını vermek zorunda olduklarını vurgulamıştır.

Mersin Limanı'nın açılış töreninin yapılmasındaki maksadın Refik Koraltan adına Mersinlilerden oy almak olduğunu belirtmiş, bu duruma Türk milletinin “ameliyat olacak saf çocuğu oyuncakla kandırmak” benzetmesini veren İsmet İnönü bu tür şeylerin yakışık almadığını vurgulamıştır. Memleketin daha büyük dertleri olduğunu ve bu dertlerden dolaştığı her şehir ve gördüğü her ailenin çevresinde toplanarak “derdimize deva bulunuz” diye feryat ettiklerini söyleyen İnönü, bu dertlerin Demokrat Parti idaresi tarafından kabul görülmediğini söylemiştir.

Konuşmasında Cumhurbaşkanı'na seslenen İsmet İnönü, Başbakan'ın devlet vasıta ve düşmana karşı vatan müdafaası için güç belâ tedarik edilebilen askerî uçaklarla durmadan dolaştığını; fakat gittiği yerlerde hayat pahalılığına çare arayacağını söyleyeceği yerde İsmet İnönü'ye, şanlı orduya, milletin sağduyusuna iftira ve hakaret ettiğini ve ahlak kurallarına ve devlet adamı sorumluluklarına aykırı davranarak memleketin bir ucundan bir ucuna düşmanlık yaymaya çalıştığını belirtmiştir.

Köylü, kentli, işçi, memur, tüccar, esnaf, öğretmen, öğrenci, herkesin bu yalan idareden, iftira tertip eden idareden kurtulmaya karar verdiğini söyleyen İsmet İnönü, seçime üç dört gün kala vatandaşların, yalana, iftiraya ve aldatmaya karşı kendini koruması gerektiğini, seçime kadar geçecek süre içerisinde radyonun yalanlarına ve Adnan Menderes'in her tarafa saldırdığı iftira tertiplerinin zehirlerine dayanmalarını belirtmiş, akıl kullanılarak Adnan Menderes propagandacılarının ne kadar gülünç olduğunun kavranacağını vurgulamıştır.

İsmet İnönü, Cumhuriyet Halk Partisi döneminde şekerin beş liraya satılmasını propaganda eden Demokrat Parti'ye karşı vatandaşın, “Şekeri beş liraya yedik, ıstırap çektik” şikayetine “Doğru ama nihayet bu hâdise, İkinci Cihan Harbi içinde milyonluk orduyu beslemek için bir vergi idi. Ya şimdi, ciğeri beş liraya alıyoruz. Bu vergiyi kim alıyor?” cevabını aktararak konuyu açıklığa kavuşturduğunu vurgulamıştır.

¹⁸⁹ 27 Nisan 1954, Yeni Ulus Gazetesi.

Vatandaşlara seslenen İnönü, hayat pahalılığını Demokrat Parti'nin düzeltemeyeceğini, gelecek süre içerisinde bu durumun daha kötü olacağını belirtmiştir. İnönü'ye göre hayat pahalılığının başlıca sebebi, hükümetin tedbir almasının aksine bunu teşvik etmesidir. Türk lirasının değerinin düştüğü hakikatini söylemeyi, hükümetin güvenlik tedbirleriyle yasaklamaya çalıştığını belirtmiştir. İnönü, acı hakikatin ferman dinlemediğini, aileleri kasıp kavurmakta olduğunu ayrıca 1950'de altının 36 lira, 1954'de ise 56 lira olduğunu ifade ederek bunun karşısında Adnan Menderes'in dünyaya karşı, Türk lirasının düşmediğini söylemesini ve kendisine mütevazı bir şekilde gerçeği göstermek isteyenlere saçmalıklar savurduğunu belirtmiştir. Hayat pahalılığının asıl döviz oyunları ile dağları aşmış olduğunu belirten İnönü, döviz oyunlarının, doları türlü çehrelerde, türlü fiyatlara soktuğunu ve bu oyunların her birinde vurguncuların bir kat daha semirdiğini ve vatandaşların daha da eziyete düştüğünü ev hükümetin bu ahlâksız oyunlarla mücadele etmeyeceği, cemiyeti tahrip eden bu oyunları sessizlik politikası ile teşvik edeceğini belirtmiştir.

İstanbul'da, İspanya'ya buğday satışı konusunda Toprak Ofisi'nin, yâni bir devlet kurumunun satmasıyla başlayan tutumdan aradakiler, rivayetlere göre, yirmi, otuz milyon lira arasında istifade ettiklerini ve bu muameleden giren bazı malların fiyatı daha pahalı, çıkan malların fiyatı daha düşük olduğunu belirtmiştir. Vatandaşın ıstırapıyla ilgili Büyük Millet Meclisi'nde bunu izah edeceğini söyleyen İnönü, hükümetin kendiliğinden Büyük Meclis'e izah etmediğini ve yedi ay önce soru sorulmasına rağmen meclisin kapandığını, soruya cevap verilmediğini vurgulayarak Başbakan'ın, böyle bir soruya aylarca cevap vermemeyi samimiyetleriyle nasıl izah ettiği sorusunu dile getirmiştir.

1950'den beri hayat pahalılığının artmasının iktisadî, malî ve ahlâkî sebeplerinin Demokrat Parti idaresinin omzunda olduğunu söyleyen İnönü, bugünlerde en önemli meselenin iktidarın iftira tertiplerine akılla karşı koyulması ve vatandaşın sağduyusuna en insafsız tecavüz sağanaklarının yağdığı devlet radyosunda muhalefetin on dakika; fakat Cumhurbaşkanı'nın, Başbakan'ın seçim propagandalarını radyonun saatlerce vereceğini ve bunların bir oyun olduğunu bilerek bu duruma çare bulacak olan halkı uyararak sözlerine son vermiştir.

İnönü, Ankara Radyosu'ndaki seçim konuşmasına¹⁹⁰ ise Milletvekili adayları olan Celal Bayar'ın seçim mntıklarını incelediğini, Celal Bayar'ın birçok yerde tariflerde bulunduğunu ve esas olarak son yabancı sermaye kanununu, petrol kanununu, millî hakimiyet esaslarını, Kore kararını ve dış seçim mücadelesinin bir kısmını teşkil eden bu konular üzerinde fikirlerini söyleyeceğini belirterek başlamıştır.

Yabancı sermayenin ziraata girmesini zararlı bulduklarını belirten İsmet İnönü, kendi toprağımızın bize yetmediği, yabancıların sermaye kazanmak için geleceği, asıl teknik bilgi verecek kesimin devlet çiftçileri olması gerektiğini belirtmiştir. Süper fosfat fabrikasının yapılmasının arzu ve teşvik olunacak bir şey olduğunu söyleyen İnönü, Başbakan'ın da yağ yapan Vita fabrikasından bahsettiğini, fakat bunların toprak işletmesi değil fabrika olduğunu vurgulamıştır. Ziraat âletlerini yapacak fabrikaları istediğini; fakat yabancı sermaye tarafından toprağımızda ziraat yapılmasını istemediğini belirten İnönü, 1952 senesinin sonbahar

¹⁹⁰ İnönü söylevlerinden s. 286-288.

anketinin, iki milyon kadar çiftçi ailesi içinde yapılmış olduğu ve ailelerin yüzde 30'unun arazisini 1-20 dönüme, yüzde 31'inin 21-50 dönüme ve geri kalanın arazisinin de nihayet 100 dönüme kadar çıktığını, bu istatistikte hiç arazisi olmayanların gösterilmediğini söylemiştir. Buna göre Türkiye'de yabancı sermayenin ziraata girmesi durumunda işletmek için bulacağı arazi ile halkın daha çok sıkışacağını vurgulamıştır. Bu kanunun ziraata ait olan kısmı iyi incelenmediği için zararlı çıkıldığını ifade etmiştir. Bayar'ın yabancı sermayenin ziraate girmesini tercih ettiğini düşünen İnönü, yabancı sermayenin ziraata girmesinin memleketeye zarar getireceğini vatandaşlara anlatmayı ve bu mücadeleye devam etmeyi vazife saydığını belirtmiştir.

Celal Bayar'ın Adana'da Petrol Kanunu'nu koruduğunu söyleyen İnönü, Irak'ta ve Hicaz'da petrol işletmesinin o memleketlere getirdiği faydaları misal olarak zikrettiğini ve Irak, Hicaz gibi dost memleketleri veya bu memleketlerde işletmesi bulunan dost devletleri münakaşaya karıştırmak istemediğini söylemiştir. İnönü sözlerine petrol işletmesinin şartları ve usullerinin kendi bünyemize göre düşünülmesi gerektiğini ve bu sebeple Irak ve Hicaz'ın bize misal gösterilmesinin doğru olmadığını vurgulayarak devam etmiştir. Petrol Kanunu'nun münakaşasını nerede toplandığını gözden kaçırılmaması gerektiğini, petrol işletmesi için yabancı sermaye ile iş birliği yapmayı arzu ettiğini, fakat yabancı sermayeden istifade fikrinin bize kapitülasyon getirmemesi ve Türk Devletini kendi ülkesinde devlet haklarından mahrum etmemesi gerektiğini söylemiştir. Petrol Kanunu lâiyhasının, Türk Devletini petrol aramaktan ve işletmekten menetmek esası üzerine kurulduğunu düşünen İnönü, bunun bir tahmin olmadığını, lâyiha gerekçesinde basılmış olarak, bu fikrî söylediğini belirtmiştir. Bundan başka lâiyhanın, Petrol Kanunu'nun bir sözleşmeye bağlı olduğunu ve tarafların rızası olmadıkça değiştirilemeyeceğini fakat bunların devletin hâkimiyetine zıt olan fikirler ve teklifler olduğunu ileri sürerek Başbakan'ın yabancı gazetecilere beyanatı ile hiçbir şeyin değişmemiş olduğu, bu hükümlerin gelecekte milletin menfaatine zararlı olan istisnâ ve kapitüler hükümler olmasından dolayı kabul etmediğini ve bunları millete anlatmakta devam edeceğini beyan etmiştir.

Celal Bayar'ın İnönü'ye ithafen, aslının "Rüyayı Milliye" olduğunu ve millî hâkimiyet tehlikeye girdiği zaman İstanbul'da oturup yatmadığını söylemesine değinen İsmet İnönü, Kuvayı Milliye devrinde İstanbul'da oturup yatma meselesinin Birinci İnönü Muharebesi'nin başında Çerkez Ethem mücadelesi içinde kendi aleyhine yapıldığını belirtmiştir. Celal Bayar'ın bu imâ ile neyi kastettiğini keşfedilmeyeceğini söyleyen İnönü, söz Kuvayı Milliye'ye gelmişken genel düşüncelerini anlatmak istediğini söyleyerek Büyük Millet Meclisi'nin kurulduğu gün Genelkurmay Başkanlığına seçildiğini ve yedi sekiz ay sonra Kuvayı Milliye devrinin en büyük askerî buhranının da Birinci İnönü Muharebesi'nin kendisi olduğunu belirtmiştir. O zaman Çerkez Ethem kuvvetlerinin, muntazam ordu ve muntazam devlet isteyen millî hâkimiyet hükümetine isyan etmiş ve o zaman siyasi çevrede kurulan komünist partisinin Çerkez Ethem'i siyasette desteklediğini belirtmiş ve bütün bu insanların kendi aleyhinde propagandalarının temelini aynı sözlerin teşkil ettiğini söylemiştir. İnönü, Birinci İnönü Muharebesi'nin muntazam devleti ve muntazam orduyu güçlendirdiği böylelikle Çerkez Ethem kuvvetlerinin sınır dışına gittiğini belirtmiştir. Bu olaydan sonra memleket içinde onun siyasi destekleyicilerinin sustuğunu ve Komünist Partisi'nin dağıldığını silahlı destekleyicilerin gitmesinden sonra silâhsız destekleyicilerin iyi niyetle bağışlandığını

ve bunlar içinden zamanla değerli insanlar yetiştirildiğini vurgulamıştır. Celal Bayar’ın da o zamanları yaşadığını ve İnönü gibi bütün bu insanların adlarını, rollerini hatırladığını belirten İnönü, o zamanlar herkesin ne rol ve ne yol takip ettiğini detaylarıyla söyleyebileceğini vurgulamıştır.

Petrol Kanunu’nu konusunda millî hâkimiyet esasları üstünde hükümler bulundurulmasını kabul etmeyeceğini söyleyen İnönü, Celal Bayar’ın seyahatinde Petrol Kanunu’nun akşama sabaha çıkacağı haberinin Amerika’daki iş dünyasına yönelik söylediğini ve bu sözleri hangi yetki ve ne amaçla söylediğini de nutuklarında şimdiye kadar izah etmediğini ifade etmiştir. En kötü şekliyle Büyük Millet Meclisi’nde bulunan bir kanunun çıkıp çıkmayacağını şüpheli olduğunu ve devlet reisinin bir kanunun Büyük Meclis’ten çıkarılmasını açık açık anlatarak talep etme hakkının anayasada mevcut olmadığını, Petrol Kanunu’nun bu karanlık kısımlarının aydınlatılmasının gerektiğini vurgulamıştır.

İşletmeler Bakanı’nın “Petrol Kanunu kimseye imtiyaz ve tekel vermiyor” sözlerinin ciddiyetten uzak olduğunu söyleyen İsmet İnönü, Başbakan’ın, İnönü tarafından ortaya koyulan bir teze, yani yabancı sermaye ve petrol kanunları yeni seçime karar verdikten sonra niçin çıkarılıyor meselesine cevap vermeye çalıştığını belirtmiş; fakat söylediği sözlerin cevap olmadığını, mantıkta safsata ve yanıltmaca diye tarif olunan söz numuneleri olduğunu söylemiştir. Senelerce uzun incelemeler yaptıktan sonra üzerine “ancak son günlere yetiştirebildiklerini söylediklerinde mademki o kadar sabredilmiş iki ay daha sabredebilirler ve kanunlar geniş ve rahat şartlar içinde enine boyuna incelendikten sonra mümkün olduğu kadar mükemmel çıkarılırdı fakat böyle yapılmadı” diyen İnönü sözlerine, incelemeye münakaşaya, genel fikirler önünde tahlile mümkün olduğu kadar fırsat vermemeye çalışarak çıkartıldığını ve sebeplerin amaçların karanlık ve meçhul olduğunu vurgulamıştır. Bu kanunların ilim, uzmanlar ve özellikle profesörler tarafından incelenmesinde mümkün olduğu kadar imkân verilmemeye çalışıldığını belirten İnönü, Başbakan’ın bu kanunları korumasının çok zavalıca olduğu ve “her kanun, vatandaşa karşı bir karşılıklı taahhüttü kapsar” sözüyle yabancı gazetecilere söylediği sözlerden kurtulmaya çalıştığını ve yabancı gazetecilere söylediği “Petrol Kanunu, karşılıklı taahhüt ifade ettiği için diğer kanunlardan ayrı bir mahiyet arz eder.” sözüne cevaben İnönü, “Petrol Kanunu’nun diğer kanunlardan ayrı mahiyetini kendisi söylüyor. İlimde bunun yeri neresi? Bu ifadeyi daimî edebilecek Türkiye’de bir profesör bulabilir mi?” sorularına vurgu yaparak, seçmenlerin karşısında bileğinden yakalanmış bir hukuk suçlusu gibi bağırarak sözlerinin zararlarını gözden gizlemeye çalıştığını vurgulamıştır. Başbakan’ın, yabancı sermaye ve petrol kanunları olmasaydı söz söyleyecek mevzu bulunmayacağını söylemesi üzerine İsmet İnönü, Başbakan’ın çıkardığı her yeni mesele bütün eskileri bastırarak zararlı oluyorsa, bundan ancak kendi politikasının utanç duyulmaya mahkûm olacağını belirtmiştir. Konuşmasının sonuna doğru seçmenlere seslenen İnönü, yabancı sermayenin ziraata girmesi, millî hâkimiyet konusu, petrol kanunu konularında kendine yapılan dokundurmalara sükûnetle cevap verdiğini ve karşısındakilerin yanlış yolda olduğu, milletin haklarına saygı göstermediklerini ve hareketlerini iftira sağanakları içinde sislemeye çalıştıklarını vurgulayarak seçmenlerin doğru kararlarının onları yola getireceğini söyleyerek sözlerine son vermiştir.

İsmet İnönü ikinci konuşmasında¹⁹¹ ise Başbakan'ın Erzurum'da kendisine karşı açtığı Kore meselesini ele almıştır. Bu konu hakkındaki incelemelerine göre Cumhurbaşkanı'nın da her yerde Kore meselesini anlatmaya gerek duyduğunu ve bu yüzden bu konuşmasında Kore meselesi ve dış güvenlik meselelerini sorumlu devlet adamlarına izah edeceğini söyleyerek başlamıştır. İsmet İnönü'nün Kore meselesi hakkında, Kore'de askerlerin gösterdiği askerî kıymet ve kahramanlık Türk Milletini şeref ve iftihara boğduğunu, Türk Milleti'nin, milletler arasındaki sahada itibarını ve kuvvetini Kore kahramanları sayesinde artırdığını, Kore destanının askeri safhası üzerinde millet içinde hiçbir ayrılık olmadığını ve Kore meselesinin siyasi safhasının, başladığından beri iktidar tarafından yanlış kullanıldığını, yanlış yollarda istismar edilmek istendiğini ve dış güvenlik mücadelesinin her safhasında karşımıza iki konu çıkarttığını vurgulamıştır. Bu konulardan birisinin Kore meselesi, ikincisinin ise Atlantik Paktı'na girme konusu olduğunu belirtmiştir. Kore meselesinde iktidarın savaşa girme kararını verme hakkı ve yetkisi olmadığı kanaatinde olduğunu söyleyen İnönü, sade bir şekilde ve dört sene sonra iktidara bir soru yönelttiğini vurgulamıştır. Bu soru, Yalova kaplıcasında toplanmış olan iktidar sahiplerinin Büyük Millet Meclisini toplayıp karar almadan Kore Harbine girebilirler miydi, giremezler miydi? sorusudur. Bir hukuk ve Anayasa meselesi olarak cevap bekleyen İnönü, bu cevabın önemini gelecek için olduğunu vurgulamıştır. Anayasada savaş ilânı yetkisinin Büyük Millet Meclisi'nde olduğu ve iktidarın Büyük Millet Meclisi'nin bu yetkisine saygı göstermediğinin örneğini Kore kararında görüldüğünü belirten İnönü, gelecek meselelerde de saygı göstermediğinden endişe ettiğini vurgulamıştır. Dört sene Büyük Millet Meclisi'nde çalıştığını, bir daha Büyük Meclisten karar almadan savaşa girmeyeceklerini iktidar başındakilere söyletmeye uğraştığını söyleyen İnönü, cevap vermediklerini şimdi ise seçimlerin önünde kendilerinden millete karşı tekrar teminat istediğini ve bu memleketin kendi kararı veya taahhütleri icabı olarak şeref ve namusu ile savaşa girmeye gerek görürse, onun başındaki iktidar mutlaka Büyük Millet Meclisi'nden karar almaya mecbur olacağı ve bu mecburiyete saygı göstereceğine dair Celâl Bayar'ın ve bu mevzuda en akılsız sözleri söylemeye çalışan Başbakan'ın bir beyanına şimdiye kadar rastlanmadığını belirtmiştir.

İnönü, Atlantik Paktı'na girme meselesinin, başından beri muhtelif bölgeler için birbirini takip eden safhalar geçirdiğini söylemiştir. Batı Avrupa'da başlayan ve Pakistan'a doğru uzamaya çalıştığını ve Batı Avrupa'dan sonra Atlantik Paktı'nın bizim bölgemize geldiği ve bizimle birlikte Yunanistan'ı içine aldığını vurgulamıştır. Türkiye'nin Batı Avrupa'nın Atlantik devrinde Truman Doktrini tertibi içinde Yunanistan'la beraber olduğunu ve Atlantik Paktına girmek için uğraştığını, bu uğraşma esnasında ise iktidarın Demokrat Parti'ye geçmesi ile Demokrat Parti'nin bulduğu genel politika istikametinde uğraşmaya devam ettiği ve bir seneden fazla bir zaman sonra sonuç alındığını söyleyen İnönü, Atlantik Paktı içinde bulunan memleketlerle ortak koruma düzenlemelerinde beraberlikle çalışıldığı ve şimdi Atlantik Paktı düzeninin Pakistan'a doğru doğruya uzatılması tecrübe ettiğini, bu tecrübenin ne meyve vereceğini gelecek zamanın göstereceğini vurgulamıştır.

İnönü, Atlantik Paktı'nı bütün sözleşmelerin bir millî mesele olarak aldığını ve Türk müttefik memleketlerde hükümetler gelip gittiğini, Atlantik Paktı ve Marşal Yardımı gibi

¹⁹¹ İnönü söylevlerinden s. 288-290.

mevzuların iç politikada bir istismar mevzusu olduğunun görülmeyeceğini vurgulamıştır. İsmet İnönü iktidarın Atlantik Paktı’nı da Marşal Yardımı ve diğer yardımları da kendi marifetleri olarak iç politikada fayda etmeye çalıştığı ve Atlantik Paktı’nın birçok askerî ve siyasî meseleler çıkardığını, mesuliyetini bilen bir iktidar için dış politika tatbikatı üzerinde münakaşa çıkarmamaya çalışmanın başta gelen vazife olduğunu söylemiştir. İnönü’ye göre, Atlantik Paktı ile devletler kendi anayasalarına göre kayıtlar altından kurtulmamış, kendi Anayasamızın kayıtları içinde çalışmaya bir türlü alıştıramadığımız Demokrat Parti iktidarlığı elinde dış güvenlik tamamıyla iş başındakilerin takdirlerine kaldığını belirterek Başbakanın, iktidara geldikleri zaman, Türkiye’nin İngiltere ve Fransa ile müttefik olduğunu ve Yunanistan’la beraber Truman Doktrini için de Amerika ile münasebetlerini hatırlamadığını belirtmiştir.

İnönü, taahhütlerin yeni devletler ve yeni bölgelerde türlü şekilde genişlediği zamanlarda dış politikanın denetim altında ve Büyük Millet Meclisi ile beraber işlemesi hayati bir önemi olduğu ve mesuliyet hissi olmayan insanların elinde yarın nerede bir emrivaki ile karşı karşıya kalınacağını kimsenin bilemeyeceği ve bilinmezliğe karşı mücadele edileceğini belirtmiştir. Başbakanının, Erzurum’da dış güvenlikten bahsederken ordu için söylediklerine esef bildiren İnönü, Başbakanın 1950’de devraldıkları ordudan “en yüksek mevki işgal edenlerden başlayarak kademe kademe bir bozguncu ruhun yayılması” şeklinde bahsetmesi ve bu sözleri genel fikirler önünde protesto ettiğini bildirmiştir. Başbakanın, İzmir’deki nutkunda sözlerini yorumlamaya çalıştığı ve bunu yaparken baş tarafta ordunun şan ve şerefinden, sonunda kuvvetinin arttığından bahsettiğini söylemiş ve bunların haksız tecavüz etmiş olan bir insanın özür dileyecek kadar insaf sahibi olmayınca başvurduğu hileler olduğunu vurgulamıştır. İnönü, 1950’de teslim alınan ordunun şan ve şerefi ve manevî kuvveti her türlü bozguncu ruhtan arınmış, yüce bir seviyede olduğunu, İkinci Cihan Harbi’ne girdik girmedik münakaşalarının ordu ile alâkası olmadığını ve o münakaşaların üzerinde fikirlerini siyaset adamları birbirlerine haklı haksız söyleyebileceklerini belirtmiştir.

Sözlerinin sonuna gelirken savaş kararını Büyük Millet Meclisi’nin hakkı saydığını ve Türk ordusunun şan ve şerefine haddini bilmez politikacılar tarafından tecavüz edilmemesini istediğini belirten İnönü, dış politikanın istikametlerinde ve temel taahhütlerinde memlekette ihtilâf olmamasına önem verildiği, dış politikanın takip ve uygulama usullerinde Büyük Millet Meclisi’nde beraber çalışmasını istediğini Büyük Millet Meclisi’nin haberi ve kararı olmadan memleketin emrivaki karşısında kalmaması için bütün gayretle uğraşılacağını vurgulayarak dış politika, anlayışını ortaya koymuştur.

iv) Kasım Gülek¹⁹²

Radyoda dört senedir gece gündüz iktidar Partisi’nin sesinin dinlendiğini söyleyerek konuşmasına başlayan Kasım Gülek, Cumhuriyet Halk Partisi İktidarı zamanında yapılan Seçim Kanunu sayesinde ilk defa Muhalefet Partisi’nin sesinin radyolardan dinlendiğini belirtmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi adına yapılacak radyo konuşmalarını açtığını belirten Kasım Gülek, milletin parası ile halkın verdiği vergilerle işleyen Devlet Radyosu’nun dört yıldır iktidar Partisi’nin propaganda âleti haline getirildiğini belirterek iktidar sözcülerinden

¹⁹² 23 Nisan 1954, Yeni Ulus Gazetesi.

birinin siyasi nutkunun plâğa alınarak defalarla tekrarlanmak suretiyle saatlerce millete dinletildiği ve Devlet Radyosu'nda iktidarın muhalefete en ağır iftira ve hücumlarda bulunarak muhalefete cevap imkânının tanınmadığını vurgulamıştır. “Devlet Radyosu devletin sesi demektir” diyen Gülek, Türkiye Devlet Radyosu'nun dört yıldır milleti bıktırarak kadar gerçekten uzak yayın yaptığını belirtmiştir.

Sözlerine Demokrat Parti'nin radyoyu idare tarzının her alanda şahsî ve keyfî olarak kullandığını belirten Kasım Gülek, seçim günlerinde bile radyoda muhalefetin günde ancak 20 dakika konuşabilirken Demokrat Parti büyüklerinin propaganda nutuklarının saatlerce millete dinletildiği belirtmiştir. Milletin vicdanının bu eşitsizliğe razı olmadığını savunan Gülek, İktidar Partisi Başkanına, millet huzurunda radyoda aynı zamanda karşı karşıya bir münazara yapma ve memleket meselelerini açarak iddiaların öne sürülmesini teklif ederek Demokrat Parti Başkanı'nın cesareti varsa milletin vereceği hükümden korkmuyorsa bu teklifi kabul etmesini vurgulamıştır.

Gülek, Demokrat Parti'nin dört yıldır radyoyu yalnız kendi emirlerinde kullandıklarını, seçim zamanında bile eşitlik olmadığını, insan haklarına, hukuk prensiplerine, anayasaya aykırı bir kanunla gazetelerinin kapandığını, Şerefli Türk basınının iktidar haberciliği yaptığını vurgulamıştır. Teklif ettiği radyo münazarasının bir defalık eşitlik sağlayacağını dile getiren Kasım Gülek, demokratik ülkelerde böyle radyo münazaralarının çok yapıldığını belirtmiş ve halk idaresinin yerleştirilmeye çalışıldığı günlerde memleketimizin buna şiddetle ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

Kasım Gülek bundan sonra Demokrat Parti'nin yerine getirmediği vaatleri saymış, bilgisiz, programsız, yapılan işler yüzünden iktisadî bir çıkmaza girildiğini vurgulamıştır.

Gülek, bundan sonra son temel atma törenlerine temas ederek, ciddî bir iktidarın seçime birkaç gün kala temel atmak yerine başardığı işlerin açılışının yapılmasının gerektiğini belirtmiştir. Yurtta iktisadî düzenin, iç düzenin ve demokrasinin kurulmasını sağlamanın tek çaresinin halkın kullanacağı oy olduğunu vurgulayan Gülek, 2 Mayıs gününün Türk Milleti için bir imtihan günü olduğunu ve büyük bir vatan görevi yapıyormuşçasına oy kullanılmasını ve bu düşüncelere göre sandık başında kapalı bir hücrede tek başına oy kullanılacağından özellikle Demokrat Parti'ye oy vermiş vatandaşların vicdanlarının sesini dinlemelerini ve memlekete hizmet edecek insanlara oy vermesini belirtmiştir.

Bundan sonra Gülek, Devlet Başkanının tarafsız olması gerektiğini, fakat Cumhurbaşkanı'nın son günlerde tam bir partici gibi propaganda nutukları söylediğini ve dünü kötüleme yolunda olduğunu ayrıca bu konuda da Milletin sözleri yıllardır dinlemekten bıktığını belirtmiştir. Ayrıca dünün kötülenmesinde Demokrat Parti'nin de dahil olduğu ve kötülünen devirlerinin mesuliyetinin Demokrat Parti'de olduğunu belirten Gülek, dünün güvensizlik ve haksızlığından bahseden Cumhurbaşkanı'nın dünkü Başbakan Celâl Bayar devrinden de mi şikâyet ettiğini ve Radyoda uzun uzun o devrin kötü kanunlarından bahseden Demokrat Parti Başkanının o kanunların altında kendisinin de imzasının olduğunu vurgulamıştır.

2 Mayıs seçimlerinin sonucunu büyük bir önemle beklediğini belirten Gülek, Hakk'ın lütfu ve milletin güvencesi ile vazifeye gelineceğine kararlı olduğunu ve CHP'nin iktidara

gelmesinin millet hayrına ise Tanrı nasip etmesini dilediğini vurgulamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi’nin yapamayacağı hiçbir şeyi vaat etmeyeceğini fakat ettiği vaatleri yerine getireceğini belirten Gülek, vaktinin bu vaatleri dillendirmek adına çok az olduğunu, CHP Seçim beyannamelerinde bunun detaylarıyla bildirildiğini belirtmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi’nin şahıs partisi olmadığını tecrübe görmüş, tecrübe edilmiş bir parti olduğunu vurgulamıştır. Dünyanın bu çok karışık zamanında vatandaşı, Cumhuriyet Halk Partisi’ni desteklemeye davet eden Gülek, Cumhuriyet Halk Partisi’nin vatandaş arasında fark gözetmeden, Halk Partili, Cumhuriyetçi Millet Partili, Demokrat Parti., Türkiye Köylü Partili hiçbir partiden olmayan bütün vatandaşlara, hürmetlerini sunarak sözlerine son vermiştir.

v) Mümtaz Ökmen¹⁹³

Mümtaz Ökmen, Cumhuriyet Halk Partisi adına yaptığı konuşmada, Demokrat Parti iktidarının demokrasi kaidelerine hiç uymayan hareketlerini sıralamış ve sözlerine Cumhuriyet Halk Partisi’nin demokrasiye hizmetlerini anlatarak devam etmiştir.

Mümtaz Ökmen, Halk Partisi idaresinin Türk Milletinin asırlarca medeniyet aleminde yer almasına mâni olan engelleri ortadan kaldırmak büyük Türk inkılâbını bütünü ile memlekete yerleştirmek devirlerinde tam bir otoriter karaktere sahip olduğunu fakat Atatürk’ün büyük eserinin millete mâl olduktan ve İkinci Cihan Harbinin fiilen sonuçlanmasıyla dünyanın sessizliğe kavuşmasından sonra Halk Partisi’nin ilk işinin memlekette demokratik düzenin yerleşmesini ele almak olduğunu belirtmiştir.

Ökmen, Cemiyetler Kanunu Türk Ceza Kanunu memlekette başka siyasi partilerin de kurulmasına imkân vermek amacıyla Cumhuriyet Halk Partisi tarafından ortadan kaldırıldığını, hükümete gazete kapatma yetkisini veren Basın Kanununun bu hükmünün Cumhuriyet Halk Partisi tarafından imzalandığı, Polis Görev ve Yetki Kanunu’nun vatandaşı mecburiyetleri dolayısıyla geçici olarak gözetim altına alabilme Cumhuriyet Halk Partisi tarafından kaldırıldığı, Şeyh Sait isyanı üzerine batıya nakledilen vatandaşların tekrar yurtlarına dönmesi ve özgürlüğe kavuşulmasının da Cumhuriyet Halk Partisi zamanında gerçekleştiğini vurgulamıştır.

Ökmen son olarak tek dereceli seçim sistemini, seçimde gizli oy, açık tasnif esasını kabul ile ve Devlet Radyosundan muhalefete istifade hakkı tanıyan Seçim Kanunu’nun Cumhuriyet Halk Partisi döneminde ortaya çıktığını belirtmiştir. Demokrasi düzeninin Cumhuriyet Halk Partisi iktidarlığında temellerinin atıldığını belirten Ökmen, şimdiki iktidara “Dört senedir bu temele hangi taşı ilâve ettiniz?” sorusunu sormuş ve bu sorunun cevabını 2 Mayıs günü halkın cevaplayacağını vurgulayarak konuşmasına son vermiştir.

vi) Nurettin Artam¹⁹⁴

Nurettin Artam, Cumhuriyet Halk Partisi adına yaptığı konuşmada, devlet radyosundan bahsederek, günlerdir bugünkü iktidar sözcülerini uzun uzun dinlettiğini; radyoda, parti propagandası yapmaması gerekenlerin bile oy avcılığı yaptığını vurgulamıştır.

¹⁹³ 27 Nisan 1954, Yeni Ulus Gazetesi.

¹⁹⁴ 25 Nisan 1954, Yeni Ulus Gazetesi.

Hükümet Başkan ve Bakanların şereflerle oynadığını Cumhuriyet Halk Partisi'ni komünistlikle, tarih sayfalarına bir kahramanlık anıtı gibi girmiş olan insanları millî raporculukla çamurlamak istediklerini vurgulayan Nurettin Artam, bunları bomboş geçmiş dört yılın gümbürtüleri saydığını, boş kapların çok ses verdiğini ve yıllardır tarihin birçok sayfalarının boş kalması bugünkü iktidarın istikbal hesabıyla konuşması yüzünden olduğunu belirtmiştir.

Artam, Atatürk Partisi olarak söyleyeceği şeylerin O'nun birer vasiyet gibi kalmış öğütleri olduğunu söyleyerek "Halkı genel durumdan haberdar etmek, son derece önemlidir." sözlerini vurgulamış ve bunun için gizli gizli, Yalovalarda, Floryalarda kararlar verilmeyeceğini belirtmiştir. "Hakikati konuşmaktan korkmayınız!" sözüne vurgu yaparak hakikati konuşmaktan korkmayacaklarını söylemiştir. Atatürk'ün "Her şey açık söylendiği zaman halkın zihni hâli faaliyette bulunacak, iyi şeyler yapacak ve milletin zararına olan şeyleri reddederek şunun veya bunun arkasından gitmeyecektir." sözüne vurgu yaparak bunları sağlanacağını belirtmiştir. Cumhuriyet, memleketin hakikî efendisi olan halkın, şunun bunun arkasından gitmesini gerektiren bir rejim değildir sözlerine dikkat çekmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin partizan idareye son vereceğini söyleyen Nurettin Artam, "Gönüllerimiz geniştir, hiçbir kimseye kin ve intikam gütmeyeceğiz" demiş ve sözlerini "2 Mayıs'ta vatan kalesi önünde nöbeti, Atatürk'ün ve İnönü'nün Partisi'ne teslim ediniz" diyerek bitirmiştir.

vii) Suphi Baykam¹⁹⁵

Suphi Baykam konuşmasında, Demokrat Parti iktidarının antidemokratik zihniyetini örnekleriyle belirttikten sonra hürriyet, memlekette su gibi, hava gibi boldur, teraneleriyle halkı avutmak isteyenlere, bahsedilen bu hürriyetleri anayasa teminatı altına almaktan neden kaçındıklarını söylemiş ve cevaben ciddi bir hukuk teminatı sağlanırsa, anayasa buna göre değiştirilirse şahısların artık diktatorya kuramayacaklarını bildiğinden Demokrat Parti idarecilerinin zihniyetiyle bağdaşmayacağını belirtmiştir.

Atatürk devrimleri konusunda da Demokrat Parti'nin tutumuna işaret eden Dr. Suphi Baykam, inkılâpları, millete mâl olmuş ve olmamış diye ayıran, "Polisle, jandarma ile korunan inkılâp istemiyoruz" diyen, tertemiz Türk gençlerine "inkılâp softaları" diye hücum eden, Demokrat Parti Genel Başkanı olduğunu, Atatürk'e söven dergi ve gazeteleri devlet parasıyla besleyen, gerici dernekleri kendisi için de bir tehlike oluncaya kadar okşayan bir Demokrat Parti olduğunu, Atatürk heykellerinin çekiçle parçalandığı devrin Demokrat Parti devri olduğunu, suçları sadece devrimcilik olan üniversiteli gençlerin ellerine kelepçe vurduran, milli gençlik teşekkülleri idarecilerini, inkılâpçıları korudu diye mahkemelere gönderten idarenin Demokrat Parti idaresi olduğunu ve yine "Mecelle isteriz, fes iteriz" fer-yatlarının Demokrat Parti kongrelerinden yükseldiğini, 27 yılı kötülerken, topyekûn Atatürk devrine de söven Demokrat Parti sözcüleri olduğunu vurgulamıştır. Konuşmasının sonlarında Suphi Baykam, demokrasi ve devrimleri bu derece hiçe sayan bir partiye iktidarın dört yıl daha teslim edilemeyeceğini belirtmiştir.

¹⁹⁵ 23 Nisan 1954, Yeni Ulus Gazetesi.

viii) Vedat Dicleli¹⁹⁶

Vedat Dicleli, millet parasıyla işleyen devlet radyosunun dört yıldır nasıl partizanca kullanıldığına, şimdi de plâğa nutuk okuyup bu devlet müessesesini Demokrat markalı bir gramofon haline getirdiklerine işaret etmiş ve partizanlığın neredeyse yurttaşları kastlara, sınıflara ayıracağını, Demokrat Parti rozeti taşıyanlara her yerde farklı muamele yapıldığını, 14 Mayıs'tan bu yana geçen devrin ilerde, "Rozet devri" diye anılacağını söylemiştir.

Memleketin iktisadî meseleleri bahsinde, pusulası kırılan bir gemi gibi iktisadî hayatın, Türk parasının kıymetinden fiilen kaybetmesi sonucunda, tehlikeli istikametlere doğru geliş güzel seyrettiği ve tüketim maddelerinin fiyatları günden güne yükselmekte, kazançlarda şekli artmalar, pahalılığı yenememekte olduğunu vurgulayan Dicleli, altın ve dövizler israf edildiğinden, dışarıya olan borçlarımızın ödenmeyecek halde olduğunu ve bu yüzden yabancıların siparişlerimizi kabul etmediğini borç üstüne borç yaparak başvurduğumuz kredili ithalât teşebbüslerinin çocuklarımızı bile bugünden borç altına soktuğunu vurgulamıştır. Dicleli, Almanya'ya borçlu olduğumuz halde Yugoslavya'ya zararına buğday satıp Alman malım Almanya'dan değil de Yugoslavya'dan almayı hangi iktidar hangi iktisadî kanunun emrettiği sorusunu yöneltmiştir.

Pamuk ihracında da yapılan beceriksizliklerin dillere destan olduğunu söyleyen Dicleli, İhraç fiyatlarının 450'den 225 kuruşa düştüğü, Demokrat Parti ileri gelenlerinin ortak bulunduğu Pamuk Birliğinin bu yüzden 48 milyon lira zarar ettiğini ve iktidarın hatasından ileri gelen bu zararın Ziraat Bankası'nın, daha doğrusu, milletin sırtına yükletildiğini belirtmiştir.

İktidarın, köylünün kendi mahsulünü ucuz satması fakat ihtiyacı olan malları iki misli fiyata alması durumda iken köylü politikasının doğru olmadığını belirten Dicleli, bu sakat gidişin seçimlerin eşiğinde, mesul şahsiyetlerini iki sopa arasına gerilen kordelayı ceplerindeki makasla kesmeleri ile temel atma nutukları çekmeleriyle milletten gizleyemeyeceğini vurgulamıştır.

Demokrat Parti'nin iktisadî hayatın tikanıklığını hafifletmek amacıyla, dışarıdan para arama sevdasına düştüğünü ve paraya ihtiyacı olan bir adamın altındaki kilimini satar gibi, petrolerimizi yok pahasına elden çıkarmak istediğini söyleyen Dicleli bu durumun, yabancıların Anadolu'nun göbeğinde ziraat yapıp çiftçinin rızkına ortak olmasına fırsat verdiğini ve aceleyle getirilen bu kanunların düzenlenmeye muhtaç olduğunu belirterek bu iki büyük hatanın, Türk seçmenlerinin Demokrat Partiden 2 Mayıs'ta oyunu esirgemesine yeterli olduğunu söyleyerek konuşmasına son vermiştir.

¹⁹⁶ 24 Nisan 1954, Yeni Ulus Gazetesi.

3- CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ

a) Seçim Beyannamesi¹⁹⁷

Cumhuriyetçi Millet Partisi 2 Mayıs seçimlerine azim ve ümitle katıldığını, çünkü partinin halk kitleleri nezdinde umulan kabulü görmüş olduğu ve memleketin her köşesinde bir kader tarihi hasretiyle karşılandığı belirtilmiştir. Oluşumu üzerinden geçen zamanın henüz kısa olmasına rağmen, partinin memlekette rekor kırarak bir hızla teşkilatlanmış ve gelişmiş olduğu vurgulanmıştır.

Bu gelişmenin sebeplerini, bir taraftan, Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin temsil ettiği idealde ve bu ideale kavuşmak için düşündüğü tedbirlerin isabetinde diğer taraftan da Türk halkının, bundan önce olduğu gibi, şimdiki iktidarda da umduğunu bulamamış olmasında aranmasının gerektiği belirtilmiştir. Partinin gelişiminde etkisi olan ikinci sebep olarak şimdiki iktidar hakkındaki hükmü, çıkardığı antidemokratik kanunları şahit tutarak, tarih mahkemesi vereceğini ve Partinin ideali ile buna ulaşmak için düşündüğü tedbirler üzerinde durulacağı beyan edilmiştir.

Cumhuriyetçi Millet Partisi idealini Türk Devleti'nin insan zekâsının bugüne kadar düşünüp bulduğu en ileri, hayat ve cemiyet prensiplerine dayanan, temelli ve kararlı bir devlet haline getirmek olduğunu belirtmiş ve bu vatan toprakları üstünde yaşayan insanları yirminci yüzyıl medeniyetinin erişirebileceği en üstün refah seviyesine yükseltmek olduğu vurgulanmıştır. Türk vatandaşını, her şeyden evvel, hürmete lâyık bir insan olarak değerlendirmek ve şahsın benliğinde taşıdığı insanlık hak ve imtiyazlarını her türlü tecavüzdən korumak ve bu hak ve imtiyazlara karşı tecavüz teşkil eden resmî veya gayri resmî hareketleri vaktinde önlemek ve kırmak üzere, memlekette, kuvvetli bir teminat sistemi kurma gayreti içine girildiği ve Türk vatandaşını kendi öz vatanında her türlü baskıdan ve esaretten kurtulmuş, yüksek medeniyetli insanlara yaraşan bir hayat içinde, varlığının sahibi ve benliğinin efendisi olarak görmek olduğunu beyan edilmiştir.

Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin 2 Mayıs Genel Seçimlerinde Türk milleti huzuruna bu yüksek idealin verdiği inanla çıkararak, feci surette iflas eden (boş vaatler) çıkmazına saplanmamak için, düşündüğü tedbirlerin sağlamlığına dayanacağı açıklanmıştır.

Türkiye'de bugünkü anayasa prensipleri dairesinde batı örneği bir demokrasinin kurulması ve hukuka bağlı bir devlet düzeninin kurulmasına imkân olmadığını çünkü batı örneğinin demokrasinin her şeyden önce devlet kuvvetlerinin ayrılması esasına ve yetki dengesine dayandığını ama Anayasamızın, özellikle kuvvetler birliğine ve yetkilerin bir elde toplanması esasına dayanmakta olduğunu beyan eden Cumhuriyetçi Millet Partisi, kuvvetler birliği sisteminin, Türkiye'de vaktiyle İstiklâl mücadeleleri sırasında karşılaştığı savaş, ihtilal ve kurulma devri zorunluluklarına cevap verdiğini, bu sebeple muhakkak ki bu sistemin tarihi bir kıymet taşımakta olduğunu fakat bu devirin çoktan geçtiği ve bu zorunlukların ortadan kalktığını ifade edilmiştir. Savaş ve ihtilâl gibi olağanüstü hareketlere sahne olan bir devrin ihtiyaçlarından doğmuş olan bu sistemin barış zamanında ve olağanlaşan ihtiyaçlar karşısında uygulanamayacağı ve uygulanması halinde kötü sonuçların vereceğinin aşikâr olduğunu,

¹⁹⁷ Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Seçim Beyannamesi, Yıldız Matbaası, Ankara 1954.

Anayasanın dayandığı kuvvetler birliği sisteminin Türkiye’yi yıllarca daimî bir savaş ve ihtilâl idaresi altında yaşatmış ve bu kanunun gölgesine sığınan baskıcı hükümetlerin elinde bu sistemin bir mazeret sebebi olduğu vurgulanmıştır. Uzun yıllardır Hükümetin, diğer bütün devlet kuvvet ve kurumlarına karşı olan kahreden hakimiyetinin, hep kuvvetler birliği esasına dayandığını ve hükümetin bu hakimiyeti, hükümet başındaki tek şahsın ve şahsi idarenin hükmüne yol açtığı söylenmiştir.

Devlet işlerinin düzenlenmesinde kuvvetler birliği esastan hareket eden Anayasanın önemli bir sistem eksiğini ortaya çıkarması ve boğucu bir buhran yarattığı ve bu sebeple Türkiye’de bugüne kadar sağlam bir demokrasi düzeni kurulamadığı ifade edilmiştir. Bu eksik sebeplerle şimdiye kadar Türk milletinin kaderi, sırf iktidar adamlarının partizan görüşlerine ve çelişkilerle dolu kıymet ölçülerine tâbi olmuş; vatandaşın siyasi ve içtimai sahadaki hak ve hürriyetleri ciddî teminattan mahrum kaldığını, bunun sonucu olarak memlekette hukuka, yani, kanun üstü adalet ve uygunluk kurallarına bağlı devlet yerine, ölçüleri her an değişen ve hükümlerinde tamamıyla keyfiliğe saplanan kararsız bir idare tarzının yerleşmesi, şahıs, mülk ve ev muhafazalarının hiçe sayılması, fikir ve vicdan hürriyetinin zincire vurulması, camia kuvvet ve menfaatlerine baskı yapan, fuzulî bir zümre saltanatının doğması ve nihayet, haksız olduğu kadar şımarık bir imtiyaz ve tekel şebekesinin kurulduğu vurgulanmıştır.

Cumhuriyetçi Millet Partisi bu durumun bir an evvel düzenlenmesini, partiler üstü millî bir dâva olarak ortaya koymuş bulunmakta ve bu dâva uğrunda mücadele etmeye ve senelerden beri memlekette hüküm sürmekte olan Anayasa buhranının düzelmesi için doğrudan doğruya sağ duygulu vatandaş kitleleriyle görüş birliği yapmaya karar verdiğini ifade etmiştir.

Cumhuriyetçi Millet Partisi, halkın güvenine nail olup iş başına gelirse her şeyden önce, Türkiye’de hüküm süren Anayasa buhranını gidermeyi ve devleti demokratik prensip ve kurumlar oluşturarak şahsi ve keyfi idare tarzına zümre menfaatleri politikasına, iktidar hükümlerine, kararsızlık ve kanunsuzluklara nihayet vermeyi; kısa sürede kanuna ve kanun üstü hakka bağlı, temelli ve kararlı bir devlet düzeni içinde Türk milletinin hak ve hürriyetlerinden emin bir insan olarak yaşatmayı ilk ve en önemli bir vazife bileceğini vurgulamıştır.

Anayasa buhranını ortadan kaldırma konusunda Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin düşündüğü prensiplere gelince bunların başında devlet kuvvet ve yetkinin bölünmesi; Yasama Yürütme ve Hükmetme organlarından her birinin, iş birliği esasını üzerine, hem muhtar ve hem birbirini hakkiyle kontrol eder bir hale konulması geleceğinin ve memleketin selâmeti, vatandaş haklarının teminatı bakımından anayasanın bu prensibe göre ayarlanmasını kaçınılması mümkün olmayan bir zorunluluk olarak görüleceği ifade edilmiştir.

Bu prensibin mantıkî neticesi olarak, en küçüğünden en büyüğe kadar bütün devlet hizmetlerinde genel mesuliyet kuralının açıkça esas alınmasını istediğini beyan eden parti, devlet işlerine fiilen müdahale edip karar verdiği ve şahsî bir politika takip ettiği halde, mesuliyetsizlik kalesine çıkarak taşsız bir hükümdar vaziyeti alan bir devlet reisliğine lüzum görmemekte ve bu gidişe son vermek kararında olduğunu belirtmiştir. Aynı prensibin devamı olarak, kanun yapma ve devletin yüksek politikasını yürütme yetkisinin iki meclis

tarafından kullanılmasının demokrasi hayatı için tek yol olduğu vurgulanmıştır. Bugünkü şartlar altında Büyük Millet Meclisi karşısında, bu meclisin ölçüyü aşmasını önleyecek ve memlekette ciddi bir adil olan ve karar unsuru olacak ikinci bir meclisin kurulmasını zorunlu görmüşlerdir. Bu zorunluluğun son dört senelik iktidar tecrübesi esnasında şiddetini bir kat daha arttığı kanaatine olan Parti, Türkiye’de yıllardan beri hüküm süren şahsî ve keyfi idarelerin ve zorbalığa dayanan zümre menfaatleri şebekesinin yerleşmesini bugünkü tek meclis usulünün mümkün kıldığı belirtilmiştir. Memlekette antidemokratik gidişe nihayet vereceğim vaadiyle iş başına gelen son iktidarın hayret edilecek bir şekil ve derecede şahsiliğe ve keyfiliğe saplanması da yine bu usulün doğurduğu bir akıbet olarak ifade edilmiştir.

Yargı kuvvetini temsil eden mahkemelerin her derecesiyle Hükümet adamları nüfuzundan kurtarılması ve Hâkimlerin tam bir istiklâl içinde, yani, yalnız vicdanlarının sesiyle kanuna ve yüksek adalet kurallarına bağlı kalması kuvvetler bölümü prensibinin diğer bir mantıkî neticesi olduğu belirtilmiştir. Türkiye’de hâkimi politikanın kulu olmaktan kurtarmak ve onu yüksek ve bitaraf bir “Hakimler Meclisi”nin denetimine başlamasının çok âcil bir zorunluluk halini aldığı beyan edilmiştir.

Yasama yetkisinin iki meclis tarafından kullanılması esası kabul edildiği farz edilse bile, Cumhuriyetçi Millet Partisi, kanunların ruh, mana ve maksat bakımlarından anayasaya aykırılığına hükmedecek yüksek bir “Anayasa Mahkemesi”nin kurulmasını da istemekte ve bu sayede anayasaya aykırı kanun çıkması gibi en tehlikeli bir yolun kapatılmasını lüzumlu görmüştür.

Cumhuriyetçi Millet Partisi, senelerden beri anayasanın vatandaşlara tanıdığı hak ve hürriyetleri hiçe sayan bir sürü antidemokratik kanunların baskısı altında kaldığını ve bu sonucu bizzat Anayasanın kendi bünyesindeki zaaf ve eksiğin doğurduğu ifade edilmiştir. Kanunların Anayasaya uygun olarak yapılmasını emreden Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nun bu emrin yerine getirilip getirilmediğini denetleyecek bir kurum kurmadığını ve bu denetime mesuliyetsizlikten cüret alan baskıcı hükümet idarelerinin, anayasa hükümlerini bir tarafa bırakarak Türkiye’yi yıllarca, canlarının istediği gibi baskı altında tuttuğu beyan edilmiştir.

Cumhuriyetçi Millet Partisi, anayasa ve rejim dâvasının önemli bir cephesini de klâsik şahıs hakların tarif edilmesiyle siyasi, fikrî ve toplumsal özgürlüklerin korunması meselesi oluşturduğunu ve anayasanın vatandaşlara geniş ölçüde hak ve hürriyetler tanısa bile bunları açıkça tarif etmediğini, hak ve özgürlüklerin sınırı ve kullanım tarzları konusunda gayet kapalı ve çeşitli manalara çekilmesi olağan bir ifade tercih edildiği vurgulanmıştır. Bu kapalıktan faydalanan baskıcı hükümet idarelerinin istedikleri zaman hukuk dışı hareketlere ve rakiplerine karşı yıldırma ve sindirme politikasına başvurabildiğini ve ilk bakışta çok demokratik gibi görünen bir anayasanın mevcut olmasına rağmen, Türkiye’de yıllarca koyu bir totaliter rejimin tutunmasının mümkün olduğu ifade edilmiştir.

Anayasanın hak ve hürriyetler konusundaki kapalılığın en acı tarafının fikir ve vicdan özgürlüğüyle lâiklik prensibinin oluşturulduğu ifade edilmiştir. Bu düşünceye göre şimdiye kadar iktidar mevkiinde birbirini takip eden, fakat hayat ve dünya görüşleri birbirinin aynı olan, hükümetler bu özgürlük ve prensibin ne demek olduğu hakkında açık bir tarif vermediği, kapalı ve dolambaçlı yollardan yürüdüğü, bu hükümetlerin lâikliği sırf şahsî politikalarını yürütmek için bir yıldırma; vasıtası görmüş, vicdan özgürlüğü de adı var, kendi yok bir anka

kuşuna benzetildiği vurgulanmıştır. Anayasa prensiplerinin bu türlü suiistimaline şahit olan Cumhuriyetçi Millet Partisi, bu bahiste, açık bir vaziyet alınmasını ve vatandaş hak ve hürriyetlerinin anayasada, açıkça, tarif ve tavzih edilmesini ve bunların anayasa teminatı altına konulmasını istemiştir.

Cumhuriyetçi Millet Partisi, şimdiye kadar geçen tecrübe ve uygulamayı göz önünde tutarak, Türkiye’de demokrasinin başarılı olması ve millî iradenin tam olarak gözle görülebilmesi için seçim sisteminin esaslarında bazı değişiklikler yapılmasını zorunlu görmüştür. Seçim sisteminin esasının millî hâkimiyetin halkın çoğunluğu tarafından, bu çoğunluğun da meclisin çoğunluğu tarafından temsili usulü olduğundan tecrübeler, şüphe ve tereddüde yer vermeyecek bir surette bu usulün, memlekette iktidar partisi dışında kalan vatandaşların fikir ve kanaat haklarını sifira indirdiği gibi mecliste de ezici bir çoğunlukla karşılaşan cılız bir muhalefete söz hakkı bile bırakmadığını vurgulamıştır.

Demokrat Parti iktidarının meclisten çıkarmayı başardığı kanunları göz önünde tutan Parti, bu sistemin müdafaa edilir tarafı olmadığını ve Cumhuriyetçi Millet Partisi’nce çoğunluk usulünün değişmesini ve seçimlerde çoğunluk usulü yerine, nispî temsile gidilemezse, dar seçim daireleri usulüne olsun gidilmesinin gerektiği ifade edilmiştir.

Cumhuriyetçi Millet Partisi amacının rejim konusunda düşündüğü hukukî ve siyasi tedbirleri yukarıda özetlendiği gibi olduğu, partinin ilk hedefinin, devleti, batı örneği teminat prensipleri ve kurumlarıyla teçhiz etmek olduğu ve bunun için de anayasayı esaslı bir şekilde gözden geçirerek Türkiye’de hakkı ve toplumsal adaleti hâkim kılacak bir temel kanun haline koymak olduğu ifade edilmiştir.

Cumhuriyetçi Millet Partisi bu ana dâvanın yolunda yürümek için derin bir imanla ve itimatla 2 Mayıs’ta halkın vereceği kararı beklediğini beyan etmiştir.

İktisadî ve mali konulara değinen Cumhuriyetçi Millet Partisi, memleketin içinde bulunduğu iktisadî ve malî sıkıntı ve kararsızlığın iktidarca söylenenlerin ve iddia edilenlerin aksine olarak neticesi nereye varacağı belli olmayan bir unsur arz etmekte olduğu ve önemli bazı iktisadî olayların öncesinde bulunduğumuzu gösterdiğini ve bu ıstıraplı akışa, dur diyebilmek için, her şeyden önce bugünkü idareye hâkim olan zihniyeti millete anlatmanın önemli olduğunu belirtmiştir. Bugünkü iktidarın, iktisadî ve malî konuları gelişi güzel ve soyut politik unsurlardan hareket ederek ve kendinden önceki döneme nazaran daha çok iş yapmış olarak görünme zihniyetiyle ele alındığı ve Demokrat Parti’nin oyalayıcı ve geçici başarılarla mevkiinde tutunmak isteyen ve bu arada umulmadık olaylardan doğabilecek bazı fırsat ve ihtimallere dayanarak bir memleketi idare etme mesuliyetinden çekinmemekte olduğunu, plânsız ve dümensiz de olsa kendisine yeni bir iktidar sağlamak pahasına giriştiği teşebbüslerin zamanla artık doğru sonuçlar vermeyeceği vurgulanmıştır.

İktidarın büyük kitleyi, kendine bağlamak ve onun oyunu bir kere daha alabilmek maksadıyla takip ettiği sun’î fiyat politikasının (buğday, pamuk) umulan sonucu vermediği, geniş köylü tabakasının kalkınmasını sağlayamadığını, köylüyü koruyormuş gibi görünen bu tedbirlerin hakikatte çiftlik ve geniş arazi sahiplerini millet sırtından zengin eden ve yönelmiş olduğu ziraî kredilerin partizan menfaatler için kullanıldığı, hiçbir vatandaşın gözünden kaçmadığı, aynı partizan görüşün iktisadî hayatımızın bütün sahalarında da kendini

gösterdiğini ve devlet imkânları sırf belirli bir zümrenin iktidarını sağlamak için mirasyedi zihniyetiyle kullanılmakta olduğu ifade edilmiş ve bu hava içinde büyük kitleyi düşünüyormuş gibi bir yanlış anlayışı ve havayı da yaratmak ve yaymak sebebiyle iktidarın tek amacının iddia meselesi olduğundan bahsedilmiştir.

Cumhuriyetçi Millet Partisi, bu bahiste dünyanın başlıca buğday ihracatçısı memleketleri arasına girdiğimizi, milyonlarca ton buğday ihraç ettiğimizi veya edebileceğimizi söyleyen iktidarın bu yaygaraları, üzerinde durulmaya değer olduğunu söyleyerek durumu açıklığa kavuşturmak istediğini ifade etmiştir. Müsait her türlü iklim ve doğa etkilerinin hâkim olduğu 1950'den 1953 yılları sonuna kadar dört yıllık Demokrat Parti iktidarı zamanında toplam ancak, 1.070.000 ton buğday ihraç edildiği, senelik ortalamasının 250 bin ton olduğu, yalnız 1953 yılındaki 600 bin ton buğday ihracının karşılığının 164.000.000 lira olduğunu vurgulamıştır. Bir kıyas yapabilmek adına aynı dönemde ithal olunan akaryakıtlar için 124 milyon lira ödendiği, dış ticaret sonuçları karşısında kalkınma iddialarının millî ekonomi bakımından sonuçlarının ne kadar boş olduğunu, rakam kabarıklıklarının kalkınma delillerini ifade etmeyeceğini, hassaten enflasyonist bir tekrar tarzı içinde bunların aldatici şeyler olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple sun'î fiyat politikasının, yani yüksek fiyatlarla abartılıp düşük fiyatlara mâl satmanın ve bundan, emisyon hacminin gittikçe artması diğer yönden tüketici kitlelerinin sırtına yüklenmesi ve başka bir kanaldan da devlet bütçesine külfet olmasının memlekette gittikçe artan hayat pahalılığını doğuran temellerden biri olduğu düşüncesi açıklanmıştır. Geçim zorluklarına çare aramak vazifesiyle görevli bir hükümetin, bizzat hayat pahalılığını teşvik etmesinin nasıl batıl bir zihniyet içinde idare edildiğimizin tam delili olarak gösterilmiştir. İktidarın seçimleri kazanmak için, seçimlerden önce ziraî borçları almamak ve hatta aksine genişletmek, köy yardımlarını çoğaltmak, şehirlerde esnafa ceza kesmemek, memurlara ve devlet kapısında çalışan işçilere ikramiyeler dağıtmak, orman dâvasını halledecek yerde orman cezalarını affetmek gibi yollara başvurduğu beyan edilmiştir. Parti, halkın, bu ıstırapların kaynaklarını ve hem de bu saman alevi gibi, parlaklığı göz kamaştırır diye yapılan işlerin sonunun nereye varacağını ve niçin yapıldığını anlayabildiğini vurgulamıştır.

İktisadî meselelerde aynı partizan zihniyetin en acı belirtilerinden bir diğeri de devlet imkânlarının bazı kimselere ve zümrelere imtiyazlı ve hatta keyfi olarak tahsisi olduğu ve bunun sonucunda da nüfuz ticareti, zamanımızın farık niteliklerinden biri olarak ayakta durduğunu ve böylece iktidarın nüfuz ve yardımıyla devlet ve halka ait olması gereken menfaatlerin birtakım insanlara mahsus ve tahsis edilmesi sonucu haksız servet edinen ve zengin olan belirli bir zümre yaratılmış ve bu haller halkın düşüncelerinde huzursuzluk yarattığı ifade edilmiştir.

İkinci Dünya Harbi'nden sonra memleketin aldığı Marşal yardımlarının aynı ölçülerle politikalarına destek alan Demokrat Parti'nin, yardımlardan maksimum verim alma kaygısı yerine vatandaşı iktidarına bağlamayı, onu avlamayı hareket noktası olarak kabullenmiş bir hava içinde istenilen verimini meydana getiremediği vurgulanmıştır.

Cumhuriyetçi Millet Partisi, dış ticaret durumu hakkında, dört yıldan beri her türlü hava şartlarının müsait olması üretim araçlarının kredilerden sağlanmış olması, sun'î yüksek fiyat mekanizmasının harekete getirilmiş olması ve dünya fiyat, konjonktürünün müsait olmasına

rağmen, memleketin üretim ve ihracatının memleket ihtiyaçlarını karşılamaktan aciz olduğu ve Türkiye'nin 1958 yılının ithalât kayıtlarına rağmen dört yıllık ihracat açığının bir milyar iki yüz otuz bir milyon lira olduğunu ve bunun bir kısmı altınlarla karşılanmış ve bakiyesi de hala borç vaziyetinde olduğu, ödeme dengesindeki açıkların ise bu rakamların çok üstünde olduğunu ifade etmiştir.

İktidarın bu konuyu plasmanların uzun zamanlar içinde üretimi artıracacağını dolayısıyla dış ticaret açıklarının kapatılacağını ve bunun geçici olduğu düşünceleriyle örtmek istese de bizim gibi gelişmemiş ekonomik bünyelerde dış ticaret açıklarının geçici olarak kabul edilmesinin imkânının olmadığı ifade edilmiştir.

En kuvvetli ekonomik düzen ve bünyeye sahip memleketlerin liberasyon sistemine karşı cephe aldıkları bir sırada ekonomik bünyesinin kudret ve takatini ölçemeyen iktidarın ithalât kapılarını ardına kadar açmakta tereddüt etmemiş ve özellikle üretim araçları ve gerekli maddeler haricinde yüzlerce milyonlarla ifade edilen lüks ve israfa kaçan verimsiz ve zorunlu olmayan malların ithaline müsaade etmiş olduğu ve böylece iç bünyesini her bakımdan bir değişime sevk ederken dünya ekonomileri karşında memleketin nasıl bir pazar haline geleceğini hesaba katılmadığı belirtilmiştir.

İlk yıllarda bakım, gözden geçirme ve yedek malzemelere fazlaca ihtiyaç görülmezken seneler geçtikçe bu masraf kaynaklarının oldukça önem kazandığı ve özellikle dış ticaret açıklarından dolayı ithalât imkânsızlıkları karşısında memleketin üretim hayatı ve maliyetlerinin büyük ölçüde sarsıntılar geçirmekte olduğu, diğer taraftan da yabancı piyasalara borçlanan ve bunları ödeyemeyen memleketin dış ticaret itibarının zedelendiği açıklanmıştır.

İthal yoluyla getirilemeyen zorunlu ihtiyaçların yakın gelecekte de tedarikinin güç olması, dünya fiyatlarındaki düşümlere rağmen memlekette her türlü eşya fiyatlarının yükselmekte çeşitli ithal yolları ve karaborsaların oluşması ve böylece memleketin başka memleketler ve şahıslar lehine sömürülmekte olduğu, bütün bunların Demokrat Parti iktidarının kendi başarı kabiliyeti ve kapasitesini bilememesi ve işleri günlük politik zorunluluklarla sevk ve idare etmesinden doğmakta olduğu belirtilerek Cumhuriyetçi Millet Partisi tarafından dış ticarete içinde bulunulan durum hakkında bir çerçeve çizilmiştir.

Cumhuriyetçi Millet Partisi para ve kredi enflasyonu konusunda, Demokrat Parti iktidarının iş başına geçmesinden bu yana tedavüldeki paranın yarım milyon lira arttığı, ithalât için Merkez Bankası'na yatırılan paraların da bugünkü şartlar altında göz önünde tutulması halinde hakiki emisyon artışı ile bu miktarın çok daha üstünde olduğunu ve bir iktisadî düzende soyut emisyonun artmış olması lehe veya aleyhe bir mâna ifade etmeyeceğinin herkesçe malûm olduğu, Parti'nin üretim ve millî gelir yüzleşmesinde öneminin belli olduğu ve bu yönden, iktidarın memlekette enflasyonist bir politika takip ettiği, her türlü sermaye ve kredi piyasalarında da bu enflasyonist hareketi gözlemlemenin mümkün olduğu ve meslek erbabına göre bu gidişin iyi bir gidiş olmadığını konuları vurgulanmıştır.

Hayat pahalılığı konusunda Cumhuriyetçi Millet Partisi, gittikçe korkunçlaşan ve geniş halk tabakalarını günden güne baskısı altına alan hayat pahalılığının başlıca sebebinin iktidarın yıllardan beri beceriksiz ve bilgisiz iktisadî sevk ve idaresinin bir sonucu olarak görmüş, her

şeyden evvel sun'î fiyat mekanizmasıyla, dış ticaret durumunun ortaya çıkardığı sonuçlarla, enflasyonist para ve kredi politikası ile hayat pahalılığının tohumlarının atıldığı ve bunlara ilâve olarak iç ticaret hayatının bir türlü düzene sokulamamış bulunması hükümetin bu sahada kendisine düşen vazifeleri aklından geçirmemesi geçim zorluğunu ağırlaştırır durumlar olarak ifade edilmiştir. Aynı güdümün devamı halinde yakın gelecekte vatandaşların bugünü arayacakları vurgulanmıştır.

Cumhuriyetçi Millet Partisi, halkın bugünkü iktidarı dinlediğinde ilk adımda kabarık rakamlarla, açılan ve açılacağı söylenen fabrikalarla, üretim ve istihlâk maddelerindeki artışlarla, bankalardaki tasarruf ve borçlara karşı karşıya getirerek iknaya çalışacağını anlayacağı belirtilerek acaba memleketin birçok yerlerinde gözle görülen bu hareket neden ve nasıl doğmuştur? İdamesine imkân var mıdır? Var ise hangi şartlar altında mümkündür? sorularını sormuştur.

Demokrat Parti'nin iktidara geldiğinden beri yabancı memleketlere dış ticaret kanalıyla bir milyar iki yüz elli milyon lira borçlanarak, bir kredi karşılığı memlekete girdiği, ayrıca Marşal yardımından memlekete üretim araçları ve kredilerinin sağlandığı iç bünyede emisyon ve büyük kütlenin fedakârlığı pahasına köylünün satın alma kuvvetinin sun'î olarak artırılmış, kredi enflasyonu yoluyla de bu imkânlar desteklendiği belirtilmiştir. Memlekette mevcut olduğu söylenen hareket ve canlılık yukarıda adı geçen ve fakat daimî olmayan imkânların sağladığı sonuçlar olarak görülmüş ve bundan sonra dış ticarete döviz ödemedikçe mâl alamayacağımız, Marşal yardımlarının daha fazla uzatılamayacağı, sun'î fiyat mekanizması ile daha fazla iç ve dış ticarî ahengin ayakta tutulamayacağı, emisyon ve kredi enflasyonunun kötü akıbetleri düşünülür ise yani muslukların kapanmak üzere bulunduğu kabul edilirse Türk iktisadiyatı sun'î ve köpüklü bir devrinin zirvesinde ve fakat buhranının arifesinde olduğu vurgulanmıştır. Bunu sezen Demokrat Parti iktidarının, altı aydan beri bu akıbeti önleme kaygısına düşmüş olduğu ve bunları karşılayabilmek için de dış kredi kaynaklarını yoklamayı uygun gördüğünü, bu arada yabancı, sermaye daveti ve memleketteki petrolün işletilmesine alakalı kanunlar çıkartıldığı ve sonra da borç imkânlarının araştırıldığı belirtilmiştir. Cumhuriyetçi Millet Partisi, Demokrat Parti iktidarının büyük cesaretle çıkardığı bu iki kanunda da millî menfaatleri ve iktisatı yakından ilgilendiren ve tehdit eden noktalar olduğunu ve bunların içine aldığı hükümlerin ağır ve ilerde memleketin başına sıkıntı açacağı, özellikle memleket içinde yabancı sermayeye ziraî, ticarî ve malî sahalarda tanılan hakların doğuracağı akıbetlerin korkunç olabileceğini ifade etmiştir.

Memleketin verimli olarak bilinen ziraî sahalarında her türlü teknik ve sermaye kudretine sahip yabancı teşebbüslerin başarılı olamaması için bir sebep olmadığı, kazançlarını dışarıya uygun partiler üzerinden çıkarma yetkisine sahip bu işletmelerin, bağlayacakları randımına göre, yıldan yıla ziraî sahalarını büyültmelerine de mâni olmadığı, diğer taraftan aynı eşit şartlar altında çalışmaya mecbur olan Türk köylüsünün ise aynı konular ve sahalarda üzerinde yavaş yavaş çekilmesini ve nihayet yüksek teknik sermaye ve bilgi ile idare, olunan bu işletmelerin karşı koyamaz mevkiine düşmemesi için de bir sebep olmadığı ve hakikî sahip ve unsur aslının yabancı sermayenin emrine girmiş olacağı ifade edilmiştir.

Dünya piyasalarında rol oynayan büyük sermayelere tanılan haklar yüzleşmesinde memleketin ticarî ve sanayi sahalarında yer almaları dış ticaret imkânlarının ve sağlayacakları

kârların transfer edilmeleri karşısında mühim meselelerle karşı karşıya kalındığını ifade eden Parti, iş ve ticaret sahasında son otuz yıldan beri benzerlerine yetişmeye çalışan Türk vatandaşlarının köyden şehre, şehirden büyük merkezlere ve nihayet dış ticaret, sahasına doğru erişmek için kendi kendilerini yetiştirmek azim ve gayretlerinin bütün memleketçe bilinmekte olduğu, henüz ticarî hayatın icaplarına uyma ve bunun için gerekli vasıfları kazanabilmek için çırpınan zümrenin yâni sıra her türlü iç ve dış imkanlara ve haklara sahip bulunan, fazla olarak kazançlarını dışarıya götürebilen yabancı sermayenin kısa bir zamanda memleketin üretim ve ihracatına hâkim ve fiyat mekanizmasıyla düzenleyici mevkiye kavuşacağı ve böylece memleketin ekonomik seyrinin düzenleyici konumuna geçebilecek yabancı sermayenin dünya durumunun görünür olması karşısında icabında dış kuvvetlerin baskısına bir vasıta olması için mâni olmadığı vurgulanmıştır. İş kabiliyeti, ticarî teşebbüs imkânlarını ortadan kaldıracak bu yolun, memleketin ticarî elemanlarını da kökü dışarıda, sermayesi ve tekniği kuvvetli bu teşebbüslerin birer tabii, yani elemanları, mevkiine düşürecek olduğu belirtilmiştir.

Petrol kaynaklarının bizzat devlet tarafından işletilmemesi esasına dayanarak hazırlanan Petrol Kanunu'nun dünyada mevcut benzer kanunların en ağır ve korkuncu olarak nitelendiren parti, kapitülasyon esasını üzerine hazırlanan kanunun ileride memleketin başa belâ olacağını ifade etmiştir.

Demokrat Parti'nin, ayakta durabilmesini sağlamak için millî menfaatlerin çiğnenmesi pahasına da olsa her şeyi göze almış olduğunu söyleyen Cumhuriyetçi Millet Partisi, kısa levhalar halinde memleketin ana meselelerine ait hususları açıklamış ve parti menfaatlerini daima millî menfaatler üstünde, tutan, şuursuz kararlar peşinde koşan iktidar, bunlardan doğan her kötü sonucu yeniden aldığı mevzu ve kısa görüşlü, sakat kararlarıyla bir kere daha çıkmaza sürüklemekte olduğu ve son kurtuluşu da dış kaynaklardan ve fakat millî varlık ve menfaatler aleyhine almaktan çekinmemekte olduğu vurgulanmıştır.

Bu acı hakikatler yanında Türk Milleti'ne vazifenin önemini idrak etmek zorunda olduğu Cumhuriyetçi Millet Partisi tarafından ifade edilmiş ve bu feci seyrin asil ve vatansever, görüşlerle durdurulması gerektiğini, memleketin süratle sürüklendiği kötü akıbet karşısında alınacak birçok ana tedbirlerin mevcut olduğuna inandıkları vurgulanmıştır.

İnsanlık hak ve hürriyetlerini sağlayacak bir hukuk devleti düzeninin yeni baştan kurulmasını arzuladığını ifade eden Parti ekonomi alanında da her şeyden önce şahıs aile ve millet hayatında lüks ve israftan kaçınmanın ve tasarrufa dayanan bir idare devrinin açılması zorunluluğuna inanmakta olduğunu ve milletçe böyle bir mücadelenin iç bünyede büyük ferahlıklar doğuracağına inandığını belirtmiştir.

Cumhuriyetçi Millet Partisi, İktisadî, malî ve ticarî sahaların her kolunda verimlerin artırılması, maliyetlerin düşürülmesiyle idareli bir ekonomi sistemi içinde başarılacak büyük işler olduğunu, çalışmayan kolların ve işlenmeyen yeraltı ve yer üstü kaynaklarının mevcut bulunduğu memleketimizde bugünkü imkânlarımızla dahi üretim kaynaklarının kayda değer ölçülerde arttırılmasını mümkün görülmüş ve bunların hükmedebilmesini cesaretini de partinin açık alınlı ve yılmayan karakterinde bulduğunu beyan etmiştir.

Üretim ve onu artırma konusunda ise artık basit bir ekonomik faaliyet haline geldiği yirminci yüzyılın mili gelirin artırılması ve bunda hissedar bulunan bütün: vatandaşların (köylü, işçi, tüccar, memur) toplumsal adalet ölçülerine göre pay almalarının gerekliliği vurgulanmıştır.

Bugünkü Türk Halkının huzursuzluklarının partizan ve nüfuz ticareti sağlayan zümre saltanatını kuran bir zihniyetten kurtulmasıyla ortadan kalkacağına, iktisadî ve toplumsal bünyede de ferahlık sağlanacağı ve böylece vatandaşı her gün biraz daha ıstıraba sürükleyen hayat pahalılığı ile mücadelenin kolaylaşacağını vurgulanmış, millî varlık ve menfaatlerimizi çiğnemeyen ve bu kasti taşımayan her türlü yabancı sermaye, teknik ve bilgisinin bu memlekette hürmetle karşılanacağı ve böylece de millî, iktisadî kalkınmamızın hızlandırılması yollarının da her an göz önünde tutulacağı konusunda vatandaşın tereddüt etmemesi ifade edilmiştir.

Köy kalkınması konusunda, gerçek anlamda köylünün ve ziraatın kalkınmasına ait önemli işlere henüz el atılmadığı, iktidarın oy avcılığı için, gösterişlerle meşgul olduğu, hükmî şahsiyeti olan bölgelerin oluşturulması ve bu bölgelerin bir veya birkaç köyden vücuda getirilmesi ve böylece köylerin de her türlü toplumsal ve iktisadî sahada halk hizmetlerinden geniş ölçüde faydalanması meselesinin tamamen ihmâl edildiği vurgulanarak Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin bu mevzuda il idaresi kanununun batı örneğinin halk idaresine uygun şekilde yenileştirilmesini ve nüfusumuzun dörtte üçünü oluşturan köylülerin, refah, seviyesinin yükseltilmesinin programın başlıca hedefi olduğu vurgulanmıştır.

Cumhuriyetçi Millet Partisi, İşçi Meselesi konusunda ise işçi vatandaşların, refah ve güvenli bir hayat seviyesine ulaşmaları için asgari gündelik usulünün, bütün iş yerlerine yayma, ücretlere eşit olarak bir yüzde derecesi dahilinde zam yapılmasına, işçi barınma meselesinin halli, sigorta hizmetlerini genişletmek ve işçi ailelerinin de faydalanmasını sağlamak, maksadıyla bu sigortalara, iş veren ve işçi ile birlikte aynı ölçüde devletin de katılımı; demokratik hak ve hürriyetlerin tabîi bir sonucu olarak, işçi sendikalarının demokrat memleketlerde olduğu gibi hareket serbestliğine kavuşturulması, işçi grev haklarının tanınmasını ve nihayet iş kanununun ve işçi sigortaları mevzuatının düzenlenmesini bu sahadaki çalışmaların hedefi olarak görüldüğünü beyan etmiştir.

Sanayinin ve memleketin başına dert olan imalât muamele vergisinin derhal kaldırılmasını ve bu sahada vatandaşa daha geniş imkânlar verilmesini, muamele vergisinden muaf olan küçük sanayinin, özel tedbirlerle himayesi ve sanayi kredi temini meselesinin kökünden halletmenin başlıca mesaisi olduğu belirtilmiştir.

Parti dış politika görüşünün temelini; istiklâlin ve toprak bütünlüğünün korunması olarak ifade etmiştir. Millî siyasetin, bütün sahalarda milletlerin hukuk eşitliğine ve milletler arası dayanışma ve iş birliğinde taraftar olduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan millî varlığın millî güçle korunabileceği gerçeğinin yanında, Birleşmiş Milletler ideali dairesinde kolektif güvene dayanan, barışçı, dürüst ve açık bir dış siyasetin takibini memleket menfaatlerine en uygun yol saydığını, ifade etmiştir. Bütün milletin yüreğinde yaşayan devamlı bir dünya barışı içinde, mesut bir Türkiye görme arzusunu dünyanın genel fikirlerine arz ederken, dış politikaya ait meselelerin iç siyaset mücadelelerinde kullanılması yoluna gidilmesinin çok

zararlı olduğuna ve yakın tarihin bu konuda acı misallerle dolu bulunduğuna işaret etmeyi vazife saymıştır.

Diğer taraftan tarihî ve millî varlığa dayanarak, dış politika sahasında, her halükârda söz sahibi olma konusunda gerekli hassasiyetin gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel İdare Kurulu son olarak memlekette söz mutlaka milletin olacaktır sözleriyle beyanatına son vermiştir.

b) Radyo Konuşmaları

i) Osman Bölükbaşı¹⁹⁸

Cumhurbaşkanının “Gürültüsüz bir meclis memleketin yükselişine imkân verir, karma liste memlekete zararlıdır” sözüne karşılık Bölükbaşı, eğer gürültüsüz meclisten Cumhurbaşkanının kastettiği muhalefetin sesini boğmak için sıra kapağı vurmeyen bir meclisse, bağırmayan, haykırmayan bir meclisse, kendisiyle beraber olduğunu, eğer gürültüsüz meclisten kastettiği, muhalefetin sesinin cılız olarak çıktığı, iktidarın ezici bir çoğunluğa sahip olduğu meclisse, böyle bir meclisi ne kendilerinin ne de Türk Milleti’nin istemediğini vurgulamıştır. Gürültüsüz meclisten kastettiklerinin, hükümetin ve parti liderlerinin verdikleri kararları mutlak bir itaatle tescil eden ve mezar taşları gibi susan mebuslardan oluşan bir meclisse, Türk Milleti’nin böyle bir meclis istemediği ve böyle bir meclise asla layık olmadığını ifade etmiştir.

Bölükbaşı, Demokrat Parti muhalefetteyken 5 Haziran 1947 tarihinde Celâl Bayar’ın başkanlığında toplanan Demokrat Parti Meclis Grubu, Eskişehir Milletvekili İsmail Hakkı Çelik merhumun imzasıyla meclise bir kanun teklifinde bulunduğunu ve grubun verdiği karar üzerine yapılan bu teklifin hüküm fıkrasını okumuştur. “Oluşumları hükümetçe kabul ve tasdik edilmiş olan siyasî partiler yukarı fıkralarda yazılı kayıtlara tâbi olmaksızın haftada ikişer saati geçmemek şartıyla, seçecekleri organlarıyla, ücretsiz olarak devlete ait radyolarda yayın yapabilirler” sözlerine vurgu yaparak Celâl Bayarların, Mendereslerin, hak ve hakikatin millet tarafından anlaşılabilmesi için oy verecek milletin hâdiselerin mahiyetine nüfuz edebilmesi için her parti haftada iki saat radyoda konuşsun dedikleri ve bugünkü meydanlarda konuşuyorlar, radyo ile millete duyurduklarını vurgulayarak Bölükbaşı’nın memleket dertleri hakkındaki ıstıraplarının ise, bu radyo başında 10 dakika içinde dile gelmeye mecbur bırakıldığı ve bu teklifi yapan Demokrat Parti’nin, o zamanki lideri Celâl Bayar’ın , 3 Eylül 1949 tarihli Ödemiş Nutku’nda iktidara geldiği zaman bugün muhalefet için istenilen hakların, dayanıklı teminat altında bulunacağı bir sistemi kurmak azminde olduğu ve Demokrat Parti’nin ana gayesinin bu olduğunu belirttiğini vurgulayarak Celâl Bayar’ın “Biz muhalefetteyken kendimiz için Halk Partisi iktidarından ne gibi haklar istemişsek, iktidara gelince aynı hakları kanunlarla muhaliflerimize tanıyacağız. Eğer bunu yapmazsak, partimiz kendini inkâr hatta mahvetmiş olacak” sözlerini vurgulamış ve Celâl Bayar’ın partisinin haftada iki saat her parti konuşsun diye meclise kanun teklif ettiğini belirtmiştir. Kendileri için bunu hak olarak isteyen, bugün iktidarda buldukları halde niçin partileri kendileri kadar

¹⁹⁸ 28 Nisan 1954, Yeni Ulus Gazetesi.

radyo da konuşurmadıklarını ifade eden Bölükbaşı, iki saatten vazgeçtiğini senede iki dakika dahi konuşmadıklarını ve bu hakkı ileri sürdüğü zaman, Adnan Menderes'in ortaya çıkıp mazisini ve mazideki fikirlerini unutarak "Radyo orta malı değildir" dediğini vurgulamıştır. Bir zamanlar hak diye bağırانların, şimdi hak diye bağırانların karşısında "Radyo orta malı değildir" diye çıktıkları, Demokrat Parti'nin Ödemiş'te vermiş olduğu demokratik fetvaya göre, partinin amacını inkâr etmiş, taahhütlerini inkâr etmiş ve kendi ifadeleriyle "mahvolduğunu" ve manen öldüğünü belirtmiştir.

Bölükbaşı, köylü kalkındığı söylentilerine karşı üç milyon küçük çiftçi olduğunu ve 20.000, 30.000, 40.000 traktörden bahsedilerek 40.000 aileye çıkıldığı takdirde, 100.000 aileye çıkıldığı takdirde geriye kalan milyonların ne durumda olduğunu sorgulamıştır. İktidarın, 12 lira yol parasını kaldırarak köylüyü kendi tarafına çekmeye çalıştığını fakat 12 lira yol parasını kaldırırsa da gaza, tuza, benzine zam koyulduğunu; ucuz adalet vaat edildiğini, fakat namuslu insanların birçok yerlerde dava açamaz hale geldiğini, harçlara zam koyulduğunu ve memlekette belirli bir sınıfın zengin edilmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Bölükbaşı bu sınıfa "Horozlar Sınıfı" diyerek iktidarın "belirli adamları zengin edersek, bunlar horozdur, köyün ileri geleni, kasabanın ileri geleni, illerin ileri geleni, horozdur, devlet ambarından bunları beslersek, millet tavuk sürüsü gibi onların arkasından gelir" algısı yaratmaya çalıştığını vurgulamıştır. Hayat pahalılığı karşısında köylünün kötü duruma düştüğünü açıklayan Osman Bölükbaşı, buğdayına 1 kuruş 20 santim koyulduğunu ve bunun yüzde 4 fark ettiğini fakat yüzde pahalılığı, sahasına göre, yüzde 30, yüzde 40, yüzde 50 arttığını belirterek iktidarın "köylüye dostuz", söylemlerine "siz köylüye dost değilsiniz, siz sayıya dostsunuz!" diyerek cevap vermiştir.

Bölükbaşı, "Trabzon'da buğday niçin 20 kuruşa dağıtılıyor da arpa 30 kuruşa satılıyor, diye?" sorulduğunu ve köylünün "Buğdayı insan yer, seçimde onların bir reyini var; arpayı hayvanlar yer, onların reyini yok! Onun için buğday 20 kuruş, arpa 30 kuruş" cevabını vurgulayarak sözlerine son vermiştir.

c) Diğer

i) Cumhuriyetçi Millet Partisi Yenimahalle İlçe İdare Kurulu Başkanlığı Beyannamesi¹⁹⁹

İşçi vatandaşlara seslenen Yenimahalle İlçe İdare Kurulu Başkanlığı'nın beyannamesinde işçi vatandaşlara demokrasi vaat eden, eşitlik vaat eden, ucuzluk vaat eden, grev hakkı vaat eden ve işçinin omuzlarına binerek iktidara gelen bir partinin dört yıllık icraatında sadece saltanat sürdükleri, memlekette demokrasi değil sadece ve sadece demokrat palaslar kurduklarını ve "işçi vatandaşların oyunu kapıp kaçmak için işçiye grev hakkı tanıyacağız", diye meydanlarda gazete sütunlarında yırtına yırtına bağırان yaygaracıların, iktidarın yağlı kuyruğuna sarılır sarılmaz dut yemiş bülbüle döndüklerini ifade edilmiştir.

Beynamede, Demokrat Parti'nin dört yıllık iktidarlığını ve işçiye verilen hakları masalardaki "Az gitmiş uz gitmiş dere tepe düz gitmiş, dönmüş arkasına bakmış bir arpa boyu

¹⁹⁹ İşçi Vatandaş, Yenimahalle İlçe İdare Kurulu Başkanlığı, Emek Basım-Yayımevi, Ankara 1954.

yol gitmiş” sözüne benzeterek Demokrat Parti’nin vaatlerinin bir masal olduğunu ve dört yıldan beri değişen hiçbir şey olmadığı vurgulanmıştır. Kendilerini alkışlatmak için işçiyi meydanlara götürülenlerin, kendilerini methetmek için kürsülerinde işçilere yer verildiği, işçilerin dertlerini duyurmak haksızlığı protesto etmek için tertip ettiği mitinglere izin vermediklerini, işçi sendikalarına sadece sünnet düğünü yapacak ve mevlit okutacak kadar özgürlük verdiği vurgulanmıştır. Bütün demokrat memleketlerde, hatta Demokrat Parti büyüklerinin mutlak olarak bağlanmak istedikleri Amerika’da, işçi haklarının başta geldiği ve işçiye grev hakkı, işçiye toplanma ve haksızlığı protesto hakkı çoktan verildiği belirtilmiştir.

İşçi dertlerine kimsenin kulak asmadığı, pahalılığın tahammülsüz bir hâl aldığı halde çaresini düşünenin olmadığı ve bin bir mahrumiyet içinde birikilen sigorta paraları bankalara yatırıldığını bankaların da paraları büyük mülk sahiplerine verdiği, evsizlik derdi ile kıvrandığın halde, hasta olunca birkaç damla ilâcı güçbelâ elde ettiğin halde, halkın sağlığının ve istikbalinin bekçisi olması gereken işçi sigortaları kurumu, işçinin göz nurunu binalara yatırıp hancılık yaptığını vurgulayarak iktidarın, karlı iş diye, hamamcılığa, meyhaneciliğe de heveslenmemesini temenni etmiştir.

İşçilerin her şeyi yakından görüp duyduğunu, hayat pahalılığından ne kadar acı çektiğini, ucuzluğu iktidara gelmeden önce tabutlara koyup meydan meydan, sokak sokak dolaştıranların davalarında, “fikirlerinde samimi iseler kendi kendilerini tabutlara koyup, meydan meydan, sokak gezdirsinler” denilen beyanname, işçiye üvey evlat muamelesi yapan, günlük ekmeğini zor kazandıran ücretinden vergi kestiği halde, yüz binlerce hatta milyonlarca lira kazanan büyük toprak ağalarının mahsullerinden beş paralık vergi almayan, bağımsız sendikalara müsaade etmeyen, asgari ücretin tespitine bir türlü yanaşmayan, kolektif iş konuşmaları fikrine yanaşmayan, işçilerin çalışma bakanlığına, çalışma müdürlüklerine, hakem kurullarına dileklerini kabul ettirememene sebep olan engelleri hazırlayan ve işçiyi aldatıp avutanlara karşı göz açması gerektiğini söylenmiştir.

Anayasaya aykırı kanunlar yapıldıkça, bir parti başkanının emir ve işaretiyle kanun çıkarıldıkça, meclis tek kişinin diktatörce hareketlerini önleyemedikçe, demokrasiden bahsetmek manasız olduğunu ifade edilen beyanname, anayasası demokrat olmayan bir memlekette demokrasi kurulamayacağı, demokrat bir anayasaya dayanmadıkça; hürriyet, adalet, eşitlik hepsi de lâfta kalacağı, anayasa tarafından teminat altına alınmayan diğer bütün haklar gibi işçi hakları da iktidardakilerin isteklerine bağlı olacağı vurgulanmıştır.

Yeniden bir anayasa yapılması gerekliliği vurgulanırken vatandaşların, herhangi bir dâvada tarafsızlığına güvenilebileceği teminatlı hâkimlerin, özgür mahkemelerin gerektiği, insan haklarını hâkim kılacak ve bunları güvenilir teminata bağlayacak bir devlet düzeninin gerekliliği belirtilmiştir.

Memlekette böyle bir düzen kurmak isteyen Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin bir avutma Partisi, yem borusu çalan bir parti ve iktidarda kalmak için iktidar arzulayan bir parti olmadığı vurgulanarak seçilen meclisin, anayasayı yaptıktan sonra dağılması icap eden kurucu bir meclis olmasının istendiği, memleketi tek kişinin tek partinin saltanatından kurtarmak istendiği vurgulanarak Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin yakından tanınarak oy kullanılması temneni edilmiştir.

ii) Şükrü Bıçakçı²⁰⁰

Cumhuriyetçi Millet Partisi Ankara Adayı Avukat Şükrü Bıçakçı, işçi vatandaşlara demokrasi vaat eden, eşitlik vaat eden, ucuzluk vaat eden, grev hakkı vaat eden ve işçinin omuzlarına binerek iktidara gelen bir partinin dört yıllık icraatında sadece saltanat sürdürdükleri, memlekette demokrasi değil sadece ve sadece demokrat palaslar kurduklarını ve işçi vatandaşların oyunu kapıp kaçmak için İşçiye grev hakkı tanıyacağız, diye meydanlarda gazete sütunlarında yırtına yırtına bağırarak yaygaracıların, iktidarın yağlı kuyruğuna sarılır sarılmaz dut yemiş bülbüle döndüklerini ifade etmiştir.

Şükrü Bıçakçı, Demokrat Parti'nin dört yıllık iktidarlığını ve işçiye verilen hakları masalardaki "az gitmiş uz gitmiş dere tepe düz gitmiş, dönmüş arkasına bakmış bir arpa boyu yol gitmiş" sözüne benzeterek Demokrat Parti'nin vaatlerinin bir masal olduğunu ve dört yıldan beri değişen hiçbir şey olmadığını vurgulanmıştır.

Dört yıl içinde, işçilerin uğradığı haksızlıkların hiçbirine ses çıkarmalarına müsaade edilmediği, kendilerini methetmek için kürsülerinde işçilere yer verildiği, işçilerin dertlerini duyurmak haksızlığı protesto etmek için tertip ettiği mitinglere izin vermediklerini İşçi sendikalarına sadece sünnet düğünü yapacak ve mevlit okutacak kadar özgürlük verdiği vurgulanmıştır. Bütün demokrat memleketlerde, hatta Demokrat Parti büyüklerinin mutlak olarak bağlanmak istedikleri Amerika'da, işçi haklarının başta geldiği ve İşçiye grev hakkı, işçiye toplanma ve haksızlığı protesto hakkı çoktan verildiği belirtilmiştir.

İşçi dertlerine kimsenin kulak asmadığı pahalılığın tahammülsüz bir hâl aldığı halde çaresini düşünenin olmadığı ve bin bir mahrumiyet içinde birikilen sigorta paraları bankalara yatırıldığını bankaların da paraları büyük mülk sahiplerine verildiği, evsizlik derdi ile kıvrandığı halde, hasta olunca birkaç damla ilâcı güçbelâ elde ettiğin halde, halkın sağlığının ve istikbalinin bekçisi olması gereken işçi sigortaları kurumu, işçinin göz nurunu binalara yatırıp hancılık yaptığını vurgulayarak iktidarın, karlı iş diye, hamamcılığa, meyhaneciliğe de heveslenmemesini temenni etmiştir.

İşçi dertlerine kimsenin kulak asmadığı pahalılığın tahammülsüz bir hâl aldığı halde çaresini düşünenin olmadığı ve bin bir mahrumiyet içinde birikilen sigorta paraları bankalara yatırıldığını bankaların da paraları büyük mülk sahiplerine verildiği, evsizlik derdi ile kıvrandığı halde, hasta olunca birkaç damla ilâcı güçbelâ elde ettiğin halde, halkın sağlığının ve istikbalinin bekçisi olması gereken işçi sigortaları kurumu, işçinin göz nurunu binalara yatırıp hancılık yaptığını vurgulayarak iktidarın, karlı iş diye, hamamcılığa, meyhaneciliğe de heveslenmemesini temenni etmiştir.

İşçilerin her şeyi yakından görüp duyduğunu, hayat pahalılığından ne kadar acı çektiğini, ucuzluğu iktidara gelmeden önce tabutlara koyup meydan meydan, sokak sokak dolaştıranların davalarında, fikirlerinde samimi iseler kendi kendilerini tabutlara koyup, meydan meydan, sokak gezdirsinler diyen Yenimahalle İlçe İdare Kurulu Başkanlığı, işçiye üvey evlat muamelesi yapan, günlük ekmeğini zor kazandıran ücretinden vergi kestiği halde,

²⁰⁰ Cumhuriyetçi Millet Partisi Ankara Mebus Adayı Şükrü Bıçakçı'nın Seçim Beyannamesi, No: 1, Ankara 1954.

yüz binlerce hatta milyonlarca lira kazanan büyük toprak ağalarının mahsullerinden beş paralık vergi almayan, bağımsız sendikalara müsaade etmeyen, Asgari ücretin tespitine bir türlü yanaşmayan, kolektif iş konuşmaları fikrine yanaşmayan, işçilerin çalışma bakanlığına, çalışma müdürlüklerine, hakem kurullarına dileklerini kabul ettirememene sebep olan engelleri hazırlayan ve işçiyi aldatıp avutanlara karşı göz açması gerektiğini söylemiştir.

Anayasaya aykırı kanunlar yapıldıkça, bir parti başkanının emir ve işaretiyle kanun çıkarıldıkça, meclis tek kişinin diktatörce hareketlerini önleyemedikçe, demokrasiden bahsetmek manasız olduğunu ifade eden Başkanlık, Anayasası demokrat olmayan bir memlekette demokrasi kurulamayacağı, demokrat bir anayasaya dayanmadıkça; hürriyet, adalet, eşitlik hepsi de lafta kalacağı, Anayasa tarafından teminat altına alınmayan diğer bütün haklar gibi işçi hakları da iktidardakilerin isteklerine bağlı olacağı vurgulamıştır.

Yeniden bir anayasa yapılması gerekliliği vurgulayan Bıçakçı, bu anayasaya aykırı kanunların kaldırılması ve bir kişinin veya bir partinin diktatörlüğünü önlemek için ikinci bir meclis gerekliliği vatandaşların, herhangi bir dâvada tarafsızlığına güvenebileceği teminatlı hâkimlerin, özgür mahkemelerin gerekliliği, kısacası insan haklarını hâkim kılacak ve bunları güvenilir teminata bağlayacak bir devlet düzeninin gerekliliği belirtilmiştir.

Cumhuriyetçi Millet Partisi Ankara Adayı Avukat Şükrü Bıçakçı, memlekette böyle bir düzen kurmak isteyen Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin bir avutma partisi, yem borusu çalan bir parti ve iktidarda kalmak için iktidar arzulayan bir parti olmadığını vurgulanarak seçilen meclisin, anayasayı yaptıktan sonra dağılması icap eden kurucu bir meclis olmasının istendiği, memleketi tek kişinin tek partinin saltanatından kurtarmak istendiği vurgulanarak Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin yakından tanınarak oy kullanılması temenni etmiş ve sözlerine son vermiştir.

4- TÜRKİYE KÖYLÜ PARTİSİ

a) Seçim Beyannamesi²⁰¹

Türkiye Köylü Partisi, amaçlarının sadece halkın hizmetine hazır olduğunu ifade etmek ve bildirmek olduğu belirtilmiştir. Beyannameye göre, gelecek iktidarın yasamayla ilgili ve ortaya çıkaracağı faaliyetleri samimî bir şekilde denetlemek ve her şeyden önce düşünceleri muhalefet olsun diye muhalefeti milli menfaatlere uygun bulmamaktadırlar. 1954 seçimlerinde iktidara hangi parti gelirse gelsin bu konuda hiçbir endişelerinin olmadığını dile getirmişlerdir. Muhalefetlerin aralarında hiçbir fark görmemekte ve hiçbirisine kural dışı bir ayrıcalık tanımamaktadırlar. Hepsinin iktidar mevkiine lâyık olduklarını prensip itibarıyla kabul etmişlerdir. Aralarında iktidar mevkiine tercihen lâyıktır şeklinde bir ayırım yapacak anlayış ve seviyeden çok uzak olduklarını bildirmişlerdir.

İktidara kim gelirse gelsin esaslı bir denetime tâbi olmazsa iktidar mevkiinin icap ettirdiği şımarıklık ve gurura kesin olarak kapılacağını düşünen Köylü Partisi, iktidarı bu

²⁰¹ 20 Nisan 1954, Vatan Gazetesi. Türkiye Köylü Partisi, bu beyannameyi sadece Ankara çevresine mahsus olarak neşretmiştir. Köylü Partisi'nin Ankara'dan seçilecek milletvekili sayısı 21 olduğu halde bu beyannameyi, sadece -başta Avukat Naşit Kızılay'ın bulunduğu- dokuz milletvekili adayının imzaladığı görülmektedir. Bkz. 20 Nisan 1954, Yeni İstanbul Gazetesi.

manevi kusurlara maruz kalmaktan korumak için Büyük Millet Meclisi'ne girmek istediğini ifade etmiştir. Parti, henüz olgunlaşmadığının farkında olduğunu, fakat teşkilâtının sınırlarının belli olduğunu, bütün vatandaşların parti teşkilâtının gönüllü mensupları olduğu çünkü partinin onları bütün kimlikleriyle ifade ettiği belirtilmiştir. Parti programının halkın asil vicdanı, tüzüğün ise halkın ihtiyaçları olduğu vurgulanmıştır. Halkı temsil edebilmek ve bu ruh ile iktidarı denetlemekten başka bir, davalarının olmadığını beyan eden Türkiye Köylü Partisi, millî tarihin normal seyrini değiştirmek istemediğini fakat o tarihî oluşumu sadece süratlendirmek azminde olduğunu ifade etmiştir. Kusursuz insan olmadığı gibi kusursuz parti ve hatta kusursuz nesil olamayacağını savunan parti, meselenin kusurları göstermek değil, önlemeye çalışmak olduğu ayrıca diğer siyasi partilerden daha üstün ustalıkta ve olgunlukta kişiler olduğunu iddia edecek kadar safdil ve kendini beğenmiş olmadıklarını açıklamışlardır. Olgunlaşmaya ve yükselmeye inandığını belirten parti, gelecek iktidarı ikaz etmekten başka bir amacının olmadığını ve Türk Milletinin lâıyk bir ahlak içinde ve ilmin ışıkları tecrübenin doğru rehberliği altında denetimin nasıl gerektiğine dair şerefli örnekler vermek, bu zihniyetle gelecek iktidarların müjdecileri olmak istediklerini beyan etmişlerdir.

5- BAĞIMSIZ

a) İhsan Nuhoğlu²⁰²

Şu ölümlü dünyada herkesin geçimine yarayan mesleğinden veya refahını temin için kendini ilgilendiren çalışmalardan başka bir de çıkarsız bir şekilde yalnız memleket hesabına elinden geleni yapması gerektiğini söyleyen Nuhoğlu, kendi elinden gelenin de 15 seneden beri çeşitli gazete ve dergilerde yazı yazmak, fırsat buldukça vatandaşa faydalı olmak amacı ve bunun için bu sayfaları yazdığını belirterek neden bu konular ile ilgilendiğini açıklamıştır.

İhsan Nuhoğlu, çeşit çeşit propagandalarla karşılaşan vatandaşın aklına gelen ilk sorunun acaba mebus olmak mı istiyorum olduğu ve buna “hayır” diyebilmek kendini tanıyanların onda gördükleri açık sözlülüğe uymayacağını söyleyerek mebusluğun şerefli bir konumda olduğunu, memleketin genel geçim seviyesine nazaran epeyce bir dünyalık da sağladığından bu konumu istemiyorum diyenlere birdenbire inanmadan önce ileri sürdükleri sebepleri gözlemlemek gerektiğini vurgulamıştır. Nuhoğlu, mebusluğu “istemem” diyemeyeceğini, bu mevkie “layık değilim” diyebileceğini belirtmiştir.

Nuhoğlu, “eğer hakiki bir demokrasi istiyorsak çok kuvvetli mebuslar seçilmesinin gerektiğini, savaşa ve barışa karar verebilecek, memleketi genel olarak kalkındıran tedbirleri alabilecek bir Millet Meclisi, dürüst, bilgili, fedakâr ve sağduyu sahibi kişileri iş başına getirilmelidir” sözleriyle mebusluğa kimlerin layık olacağını bazı şartlarla açıklamaya çalışmıştır.

Nuhoğlu ilk şart olarak namuslu olmanın gerekliliği üzerinde durmuştur. Namusu olmayan bir mebus seçmemenin kötürüm bir mebus seçmemek kadar olağan bir şey sayılması gerektiği ve adayın geçmişinin bütün detaylarının inceden incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. İkinci şart olarak geniş bilgiye sahip olmanın önemi üzerinde duran Nuhoğlu, bu konuda

²⁰² Mebusluğa Kimi Seçelim, 1954.

bazen eğitimin bile yeterli olmadığı, sadece yüksek eğitim ve dil bilgisi gibi şeylere dayanılsa kendini yeterli derecede bilgi sahibi kabul edeceğini, özellikle iki defa Avrupa’da kalıp İsviçreli ve Fransızların arasında kendini yetersiz hissettiğini belirtmiştir. Türkiye’de aydın gözüken insanların oralarda ancak kulaktan dolma, mektep kitaplarından olma bilgi sahibi insanlar olduğunu varsaydığını söyleyen İhsan Nuhoğlu, o memleket adamının bilgi hazinesi daha mektebe gitmeden çok önce lafin anlamını anlamaya başladığı yaşlarda evinde başlayıp hayatı boyunca kafasını işletmekle, binlerce faydalı kitabı başından sonuna kadar okumakla biriktiğini söyleyerek memleketimizde yüksek bilgili insanların yetişmesi için bizim de onlar gibi hareket etmemiz gerektiğini vurgulamıştır. Mebus olarak “Böylelerini nereden bulup seçelim” sorusuna cevap olarak bizde Büyük Millet Meclisi’ni dolduracak kadar yüksek bilgili insan yetişmiş olduğu ama bunların çoğu kenarda kalmış, yaratılış gereği şarlatanlığı sevmeyen birçok siyaset cambazları gibi ortaya atılıp bin bir türlü oyun ve palavralarla yükselmeyi alçalış kabul edip mütevazî görevlerde kalmış kişiler olduğunu belirtmiştir.

Üçüncü olarak aranan vasfın fedakarlık olduğunu vurgulayan İhsan Nuhoğlu bilgili oldukları halde fedakarlıkta memleketi hayırları dokunmadığı görülen kişilerin olduğu, çoğu kişiye karşı sorumluluk duyguları yüksek olan bu kimselerin, memleket hesabına bir fedakarlık manasıyla vurduğunu duymaz oluverdiklerini; namus, bilgi sahibi olmayanlar, yapmasına imkan olmayan şeyleri yapmak isteyenleri, seçimden önce bir şeyler söyleyip seçildikten sonra vaziyetini değiştireceği belli olanları, belirli bir görüşü olmayan ve devamlı konuşan laf ebelerini, memleketi hayrı dokunmadan hayrı yalnız kendilerine dokunanları, yalnızca önceden yaptıkları hizmete dayanarak memleketin ilerisi için istifade bekleyenleri, yalnız eskiden yapılan hizmetlere dayanmayı, memleketin zararına olarak açıklamıştır. Buna çok dikkat ve hürmet edilmesi; bedenen ve zihnen yorgun olanları, yalnız akrabalık ve hatır gözetenlerin seçilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

b) Halim Alyot²⁰³

Demokrat Parti’nin seçim yoklamasına girmiş, yoklamada, büyük bir çoğunlukla, Çanakkale mebus adaylığına seçilmiş olan Halim Alyot, kendini son derece sevindiren bu güven eserine rağmen, adaylıktan çekilmeye davet edildiğini ve eğer bu teklifi kabul etmiş olsaydı, kendini bağına basan Çanakkalelilerin yakınlıklarından mahrum kalacağını, bu ihtimal üzerinde durmayı bir an bile aklından geçirmediğini, Çanakkalelilerin yakınlığının kendisine bir emanet olduğundan bu emaneti, halkın izni olmadan başka ele devredemeyeceğini ifade etmiştir. Bu yolda memuriyetten uzaklaşmayı göze aldığını belirten Alyot, bu koşullar içinde, yine sırf halkın, devam ettiğine emin olduğu alâka ve sevgiye güvenerek aziz hemşerilerinden ortaya çıkan dava üzerine, bağımsız aday olarak huzura çıktığını ifade etmiştir.

Çanakkalelilerin Alyot tarafından minnet ve şükranla karşılandığı, oylarının kendisine güvenin bir eseri olduğu ve kendi tarafından da halka karşı kabul edilmiş bir hizmet vaadi olduğunu söylemiştir. Bu vaadi yerine getirmenin kendi için bir şeref ve karakter meselesi olduğunu savunan Alyot, her şeye rağmen Çanakkale adayı olarak kalma konusundaki kararının, bu inanişin sonucunda ortaya çıktığını vurgulamıştır. Alyot, demokrasinin sesinin

²⁰³ Halim Alyot’un Seçim Beyannamesi, 1954.

halkın sesi oluşu ve daima demokrasinin önderliğini yapmış olan Çanakkale'den yükselirken, Çanakkalelilerin kıymetli oylarını kazanma şerefine bir kere daha nail olabilmenin kendi için sonsuz bir iftihar sebebi olacağını ifade etmiştir.

Çanakkale için, ömrünü hizmetine vakfetmekten başka amaç beslemediği, kahraman şehitlerden emanet bu güzel vatan parçasını Büyük Millet Meclisi'nde temsil etme şerefine nail olursa bu şanlı vazifeye layık olduğunu ispattan bir an geri durmayacağını beyan etmiştir. Oyları kalp huzuru içinde beklediğini belirten Alyot sözlerine son vermiştir.

c) Muharrem Zeytinoğlu²⁰⁴

Eskişehir Bağımsız Milletvekili Adayı Muharrem Zeytinoğlu, 1950 seçimlerinde milletçe iktidara geçirilen partinin büyük seçmen kitlesini memnun edebilmekten uzak kaldığını belirterek, iktidara karşı duyulan bu memnuniyetsizliğin sebeplerini belli başlı noktalara ayırıp açıklığa kavuşturmak istediğini söylemiştir.

Zeytinoğlu'nun değindiği ilk konu hayat pahalılığı olmuştur. Buna göre Demokrat iktidarın görevi ele aldığından beri hayat pahalılığı devamlı olarak artmış ve almış oldukları isabetsiz ve sonuç vermeyen tedbir ve kararlarla artık bu canavarla mücadeleden aciz kaldığının milletçe anlaşıldığını belirtmiştir. İkinci olarak vergi konusuna değinerek özellikle küçük sanat sahiplerini ilgilendiren vergilerin iktidarın vaatlerine ters kaldığını buna karşılık (maden vergileri, tapu harçları) gibi vasıtasız vergilerle tekel maddeleri gibi vasıtalı vergi alınan ticari mallar üzerinde bu vergiler arttırıldığı ve Gelir Vergisi'nin ise hala bünyelere göre ayarlanamadığına dikkat çekmiştir.

Ziraat ve sanat kredileri hakkında büyük arazi ve büyük sanayi sahiplerinin bol kredilerle makine kuvvetinden istifade edebilir hale sokulurken, memleketin ana kuvvetini oluşturan küçük arazi ve küçük sanat sahiplerinin kredi meseleleri zor şartlar altında sahipsiz olarak ortada kaldığını vurgulamıştır.

Orman konusunun günlük politika konusu halinden çıkarılamamış, büyük bir vatandaş kitlesini ilgilendiren orman davasının uzun ve dört senelik bir iktidar devresinde yüksek meclisin önüne dahi ulaşmadığı ifade edilmiştir.

Ticari ve sanayi kalkınma konusunda da iktidar partisinin programlı bir siyaset gütmeyi kabullenmediği ve kâr haddi sınırlamaları kararının kaldırılarak sanayi kalkınmasında birinci derecede rol oynayacak olan çimento sanayisini yaymayı bu günlere bırakarak gerekli tercihin yapılmadığı ve bu yüzden yalnız sanayi kalkınması için milyonlarca paranın, döviz tasarruflarının çimento ithaline bağlanarak boşa gitmesine seyirci kaldığını vurgulamıştır.

Zeytinoğlu, bayındır işlerine de değinerek kara yollarının yeni model stabilize sisteme dökülerek kışın içinden çıkılmaz bir çamur deryası haline sokulmuş, yazın ise devamlı bir kum-çakıl nakliye kolu tarafından daimî işgal altına alındığını, hafif bir bedelle ıslahı mümkün anayolların ise sırf seçim şanslarını arttırır ümidi ile sarp ve geçilmesi zor ve çok pahalı, demiryolu civarını atılarak turistik teranesi ile milyonların bağlanmasından kaçınılmadığını belirtmiştir.

²⁰⁴ Yüksek Mühendis Muharrem Zeytinoğlu Eskişehir Müstakil Milletvekili Adayı, 2 Mayıs 1954 Umumi Seçimleri Seçim Beyannamesi, Tam-İş Matbaası, Eskişehir 1954.

Demiryolları hakkında, İkinci Abdulhamid’in yüz sene önce imtiyazını verirken konuşulan çift hat yapma işinin hâlâ tasarı halinden ileri götürülmediği, son günlerde ise iktidarın müjdelediği Metro ve Tünel hikâyelerinin, İstanbul boğazı sahillerindeki Asma köprü rüyalarının bir seçim şakası halinden ileri geçemediğini ifade etmiştir.

İşçi davası konusuna değinen Zeytinoğlu, bu konunun dört senedir olduğu yerde bırakıldığı ve uyutulduğunu, seçim hedefine ulaşmak için girilen yollarda bugün ön plâna alındığını fakat uygulamaya sokulamadan bir yarım pazar ücreti ile işçi evlerine bazı yerlerde arsa tedarikinden ibaret kalındığını açıklamıştır.

Kısaca belde ve belediye işleri hakkında, şehirlerde kanalizasyon hallolunmadan asfalt kaplama yapılması, içme suyu bulunmazken sulamaya başlanması, elektrik bulunmadan direklerin bağlanması faydalı olmayacağına değinen Muharrem Zeytinoğlu, ilçelerde idarenin muhalif parti elinde olduğu durumlarda yardımların esirgendiği, ilçe dışına ana yollar açılırken ilçe içine seçim ödeneğinden ayrılarak lüzumsuz ve ağır istimlaklara başvurulduğunu veya başvurulmakla geç kalındığı belirtilmiştir. Köy yolları ve köy sularının ise tamamen iktidara yakınlığa göre hallolunduğu iktidara uzak kalanlara bir nebze dahil dikkat edilmediği vurgulanmıştır.

Zeytinoğlu, yukarıda kısaca sıralandığı hususların demokrat iktidarın, bu devrede pek de yüzünün akı ile imtihandan çıkamadığını ve büyük mecliste de iktidarı layığı ile denetleyebilecek kuvvetli bir muhalefet bulunamadığı için milletçe umulan büyük gelişimin sağlanamadığı ve başbakanın da itirafında olarak büyük ümitler bağlanan 14 Mayıs devreli bir “intikal” devri olarak kapandığını belirtmiştir. Bağımsız milletvekilleri ile muhalefet partileri ile iktidarın karşısında sayıca ve fikirce kuvvetli, davasından emin bir muhalefet gurubu millete çok pahalıya mâl olabilecek bir çok yanlış kararların yerinde ve zamanında kanunlaşmasını önleyeceği ve milletçe özlemlenilen “Büyük kalkınmanın” geçen bu dört senelik intikal devreleri ile değil cesaretle takip fikrine sahip kuvvetli ve doyurucu bir muhalefetin halkın oylarıyla büyük meclise temin edebildiği gün mümkün olacağını belirterek halkın isabetli oy kullanmasını söylemiş ve sözlerine burada son vermiştir.

d) Nuri Demirağ²⁰⁵

Demokrat Parti liderlerinin “Millî Kalkınma Partisi” lideri olarak listelerinde bağımsız olarak adaylığını kabul etmelerini istemesi ve hemşehirlilerinin de bunu kabul etmesini ve kendilerinin vekili olarak Meclis’te bulunmasını yüzlerce mektup ve telgrafla talep ettiğini ifade eden Nuri Demirdağ, bu genel arzunun kendisini bu kutsal vazife için adaylığını koymaya sevk ettiğini ifade etmiştir.

Önceki sene Amerika dönüşünde “Amerika Seyahati İntibaları ve Türk Milletine Beyanname” broşüründe iktidardan yapılmasını istediklerinin; antidemokratik kanunların ortadan kaldırılması, yerine demokratik kanunların ikamesi; anayasa değişikliği; Ayan Meclisi teşkili; İstinaf Mahkemeleri teşkilâtı; sanayicilerden doğrudan doğruya alınan imalât ticaret vergisinin kaldırılması; Feshedilmiş Teşviki Sanayi Kanunu’nun bugünkü şartlara göre değiştirilmesi ile yürürlüğe konulması; devletçiliğin kaldırılması; şahsî teşebbüse geniş ölçüde yer verilmesi hususları üzerinde fikir birliğine ve uzlaşmaya varıldığını ifade etmiştir.

²⁰⁵ Necmettin Deliorman, **Nuri Demirağ’ın Hayat ve Mücadeleleri**, İstanbul 1954, s. 79-83.

Yakın gelecek hakkında düşüncelerini ifade etmek isteyen Nuri Demirdağ, yurdun imarı yolunda faydalı olabilmek amacıyla faaliyete geçtiği zaman İç Asya, İç Afrika sefaleti içerisinde ömür süren bin bir çeşit mahrumiyet içinde aç, çıplak ve perişan bir halde inleyen işçimizi, çiftçimizi, fakir halkımızı bu ıstıraptan kurtarmak ve onları insan gibi yaşamak seviyesine ulaştırmak imkânlarını aramaya koyulduğunu belirterek 25 yıldan beri yurt içinde ve çoğu defa Rusya'dan Avrupa ve Kuzey memleketlerinde olduğu gibi İngiltere'ye, Amerika'ya ve Kanada'ya da her branşta beraberinde götürdüğü uzmanlarla seyahatler tertip ederek incelemeler yapmış ve yaptırmış olduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak Komünistliğin sefalet muhitlerinde büyüdüğünü ve onun tek galibinin iktisadî kalkınma olduğunu ve sınırsız servete mâni olan liberalizm olduğunu vurgulamıştır. Kendi kanaat ve hareketlerinin uzun seneler iktidarın verdiği gurur ve militarizmin zorbalıkla hüküm sürmesi karşısında etkisinin zayıf kaldığını; hatta o devrin Devlet Başkanlığı uzun süre temsil eden, bugün de içi şahsi ihtiras, kinle dolu olan zatın, memleket ve millet hayrına gerçekleştirmek istediği, hiçbir menfaat düşüncesine dayanmayan ve kurtarıcı düşüncelerine karşı “Şahısların başarıları Hükümetin başına sıkıntılar açması ihtimali olduğu için hususî teşebbüslerin baltalanması ve köreltilmesi lâzımdır” çatışmasında bulunulduğunu vurgulamıştır.

Hayatın ıstırap ve kederine karşı aldırmanın, ağır hâdiselerin acılıklarına karşı koymanın aziz Türk Milletinin yaratılıştan gelen huyu olduğunu söyleyen Demirdağ, bu üstünlüğe sahip olanları hedefine ulaştırmaktan hiçbir kuvvetin menedemeyeceğini, çekilen sıkıntılar ve üzüntülerin usanma konusu olsaydı bugünkü demokrasinin gerçekleşmesi ve millet iradesine galip gelmesine imkân olmayacağını belirtmiştir. Yabancı bir araştırmacı olan Lamartine'in “Türkler; bir ırk ve bir millet olmak haysiyetiyle, yeryüzünün en şerefli insanlarıdır. Yaratılışları pek soylu ve yücedir. Cesaretleri bozulmaz bir kudret halindedir. Dinî, vatanî vazifeleri her bitaraf ruha hürmet ve hayranlık verir. Soyları alımlarında ve amellerinde yazılıdır. İyi kanunları ve daha aydın hükümetleri olsaydı, dünyanın en birinci milleti olmak hakkını kazanırdı. Bütün sevki tabiipleri asilânedir. Hayranlık yaşayan duygulu bir millettir. Onların yurdu efendiler diyarı, kahramanlar, şehitler ülkesidir. Bence insaniyete şeref veren böyle bir milletin düşmanı olmak insanlığın düşmanı olmaktan farksızdır. Böyle bir lekeden Allah beni korusun.” sözleriyle 27 sene hüküm süren Halk Partisi Diktatörlüğü'nün asil, çalışkan ve zeki Türk halkını ve özellikle köylüsünü fakir ve sanatsız bırakan baskıcı zihniyetine sahip bulunmasaydı, şimdiki kadar medenî milletler seviyesine erişmiş ve bu ırkî üstünlüklerimizle bu medenî seviyenin fersah fersah aşmış olunacağını vurgulamıştır.

Demirdağ, vatanın düşmandan temizlenmesinden sonra her cepheden imar ve bayındırlığın temini için aynı hamle ve hareketlerle kesintisiz aynı yolda devam etmek gerekirken bu kurtarıcı prensiplerin tamamen aksine olarak iktidardan uzaklaşmış olan iktidarın rahatlık ve mal, mülk, servete düşkünlüğünün milleti fecî vaziyete düşürdüğünü, bu milletin efendi ve olgun ruhlu insanların onun aksine hareket edenlerden daha cesur olmasaydı bu memlekette yükselme ve gelişmenin gerçekleşmesine imkân ve ihtimal olamayacağını belirtmiştir.

Görüş sahaları dar, dünya gelişiminin ne demek olduğunu bilmeyenler için devede kulak bile olmayan ufacık ve sınırlı eserlerle övünmeleri ve halkı da avutmalarının hesaplı hareket ettiklerini zanneden ve onunla iftihar eden dar kafalar, kurtulmaya, yükselmeye

elverişli hiçbir eser vücuda getiremeyeceklerini ve kurtuluşun ancak kendi varlığına dayanan mülkün, milletin gizli, kapalı hazinelerini verimli, bolluk içinde bir hale getirmesini bilen, şahsî menfaatini millet menfaati uğrunda feda eden ruhu idealist, realist şahsiyetlerde aramasının gerektiğini belirten Demirdağ, tam fikir ve kanaat birliğiyle memleketi saadete götürmek yolunda hiçbir şahsî menfaat gözetmeden çalışacağını vurgulamıştır.

Memlekette, hemşerilerine ve vatandaşlarına hayal peşinde koşan bir insan olarak tanıtıldığını söyleyen Demirdağ, herkesin bir görüş mesafesi olduğu ve onu aşan büyük girişimleri önce alaycı ve küçük görmeyle, sonra tereddüt ve şüphe ile karşılayacağını, güven ve desteğe ulaşmak için devlet idaresinin içinde bulunmanın yerinde olacağını ve ileriye görmek özelliğinden mahrum kişilerin ellerine iktidarı teslim etmenin gerilemeyi ve milletin felâkete uğramasına ve halkın refah, servet ve saadete götüreceği olan yolları engellemek isteyenlere hemşerilerinin asla meydan vermeyeceğini belirtmiştir.

Her şeyin iktisadi düzen üzerine kurulduğunu ve bir memlekete dışarıdan sokulan her yeni mamûl madde ve eşyalarla temin edilen bolluk ve ucuzluğun o memlekete felâket; dahilî imalât ve üretilen yerli mamulât rekabetinden doğacak ucuzluk ve bolluğun da o memlekete refah ve saadet getireceğini savunmuştur.

Mikroskopla görülebilecek en küçüğünden en büyük ihtiyaç ve vasıtaları en son sistem fabrika ve tesisleriyle temin ederek, sanayisi geri olan memleketlere de ihracat yapılmasının gerekliliği ve yarı mamul maddeleri memleket dahilinden olmak üzere ithal malları ticaretiyle meşgul olan her branş mensuplarının bir araya gelerek sermayelerini tüketmemek, hariçten de muamelede buldukları firmalarla birlikte Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun hükümlerine göre her yeni fabrika ve tesisleri ortak olarak kurmak ve dolayısıyla memlekete refah teminine çalışmak gerektiğini ifade etmiştir.

Yurtseverliği elinde kalkan gibi kullanarak ortaya atılan ve güneş ışıklarıyla yıkanmış kadar temiz vatan evlâtlarına hücum eden sahte kahramanların gaye ve emellerinin hâlâ babalarının çiftlikleri zannettikleri idare tarzına ve yegâne ihtirasları alışık oldukları ve hasretini çektikleri makamlara kavuşabilmekten başka bir şey olmadığını söyleyen Demirdağ, "Bundan sonra şöyle yapacağız, böyle yapacağız" diyenlere sorulmasını tavsiye ettiği tek sorunun "Dün ne yaptınız ki, yarın ne yapacaksınız?" olduğunu vurgulayarak bu konuda Şair Ziya Paşa'nın "Aynası iştir kişinin lâfa bakılmaz, Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde" sözlerini dile getirmiştir.

Aziz hemşerililerin aklına müracaat ettiğini ve memleketin kalkındırılması, refah ve saadete eriştirilmesi yolundaki engelleri bertaraf etmelerini, isteklerini düşünerek istediklerine oy vermelerini, son pişmanlığın fayda vermeyeceğini, şimdiye kadar hiçbir şahsî menfaat gütmeyen naçiz bir Türk evlâdı olarak ısrarla oy talep ettiğini belirterek sözlerine son vermiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM:

1957 SEÇİMİ

1957 seçimlerinin gerçekleştirildiği tarihte, siyasi yaşamda dokuz parti kendisine yer edinmiştir. Bu partiler, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Hürriyet Partisi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Türkiye Köylü Partisi, Vatan Partisi, Hür Türkiye Adalet Partisi, Milli Kalkınma Partisi idi. Bu partilerden Hürriyet Partisi; Demokrat Parti içinden ayrılan milletvekilleri tarafından kurulmuştu. İspat hakkı teklifinin mecliste teklif edilmesi ile süreç başlamış, Demokrat Parti içinde bu teklifi onaylayan milletvekilleri partiden istifa edip Hürriyet Partisi’ni 19 Aralık 1955 tarihinde Lütfi Karaosmanoğlu liderliğinde kurmuştu.²⁰⁶

Seçime gidilen süreç içerisinde muhalefet partileri, Demokrat Parti iktidarına karşı ortak girişimlerde bulunmuştu. Bu ortaklaşmanın en önemlisi, muhalefet partilerinin liderleri arasında imzalanan taahhütname idi. 4 Eylül 1957 tarihinde imzalanan bu taahhütname ile muhalefet partileri, iktidar olduktan sonra yapılacak konular hakkında bir söz veriyordu. Bu konular arasında; anayasa ve seçim sisteminin değiştirilmesi ve iki sene içinde yeni bir seçimin yapılması bulunmaktaydı. Muhalefetin bu hareketine karşı Demokrat Parti, seçim kanununda bir değişiklik yapmıştı. Kanun 11 Eylül 1957 tarihinde TBMM Genel Kurulu’nda kabul edilmiş ve muhalefetin seçim süreci içerisinde ortak hareket etmesi ve karma listeler yaparak seçimlerden iyi bir sonuç almasını engellemeye çalışmıştı. Bu kanun değişikliği sonucunda, muhalefet arasındaki ilişki, farklı bir aşamaya geçmişti. Seçim kanununda karma listeler yapılması engellenmiş, yeni bir yol olarak da Cumhuriyet Halk Partisi dışındaki partilerin seçime katılmaması gerekliliği üzerinde durulmuş, seçime katılmayan diğer partilerden ise Cumhuriyet Halk Partisi’nin iktidara gelmesi için çalışması istenmişti. Ancak bu Hürriyet Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisi tarafından pek sıcak karşılanan bir teklif olmamış, Demokrat Parti’nin değiştirdiği kanun ile muhalefet arasındaki işbirliği son bulmuştu.²⁰⁷

1954 yılı seçimlerinde Osman Bölükbaşı’ni milletvekili seçen Kırşehir, Demokrat Parti tarafından il olmaktan çıkarılmış ve ilçe haline dönüştürülerek Nevşehir’e bağlanmıştı. İsmet İnönü’nün oy potansiyelinin oldukça fazla olduğu Malatya ise iki farklı bölgeye bölünmüş ve Malatya’ya bağlı olan Adıyaman ilçesi bir il haline getirilmişti.²⁰⁸ 1957 yılında seçim atmosferine bakıldığında; yokluklar, pahalılık, kuyruklar ve pek çok baskı tedbiri, hapse atılmış gazeteci ve hatta muhalif milletvekillerinden oluşan bir hava ile karşılaşılmaktadır.

1958 yılında yapılması gereken seçimlerin, Demokrat Partinin isteğiyle 1957 yılında yapılmasına 4 Eylül 1957’de karar verilmiş ve seçim çalışmaları buna göre başlamıştı. 1957 seçimleri sonucunda Demokrat Partinin oy oranında ciddi bir düşüş yaşanmıştı. Bir önceki seçimde %58,4 olan oran, bu seçimle birlikte %48,6’ya gerilemişti. Oy kayıpları meclis içerisindeki milletvekili sayılarını da etkilemiş, 503 olan milletvekili sayısı, 1957 yılı itibarıyla 424’e gerilemişti. Meclis içerisindeki temsil oranı %93’ten %69,6’ya düşmüştü. Seçimlerde başarısı gözlenen en önemli parti Cumhuriyet Halk Partisi olmuştu. Bir önceki seçim sonuçlarına göre beklenilenden daha yüksek oy alarak hem meclis içerisindeki vekil

²⁰⁶ Diren Çakmak, “Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi (1955-1958)”, *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2008, s.154.

²⁰⁷ Erol Tuncer, **1957 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara, 2012, s.58- 61.

²⁰⁸ Tefvik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s.63.

sayısını arttırmış, hem temsil ettiği şehir sayısını arttırmıştı. Oy oranı; %35,1'den 41,4'e, vekil sayısı 31'den 178'e yükseltmişti. Cumhuriyetçi Millet Partisi, oyunu yükselten bir diğer parti olmuştu. Oy oranı %5,3'ten %6,5'e yükselmiş ve 4 milletvekili çıkmıştı. Seçime ilk defa katılan Hürriyet Partisi de %3,5 oy almış ve meclise 4 milletvekili sokmayı başarabilmişti.²⁰⁹ Yeni kurulan Hürriyet Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi arasında bir muhalefet cephesi de oluşturulmuştu. 1957 seçim kampanyası muhalefetin tam bir başarısı ile sonuçlandı. Seçimler ise “Demokrat Parti'ye bir ihtardı. Demokrat Parti'nin aldığı oy oranı düşmüş; ancak çoğunluk sisteminin varlığı ile Demokrat Parti seçimi kazabilmişti.”²¹⁰

1- DEMOKRAT PARTİ

a) Kalafat Beyannamesi²¹¹

Demokrat Parti Genel Kurulu adına Emin Kalafat bir beyanname yayınlamıştı. Beyanname, iş birliği adı altında meşru iktidara karşı husumet cephesi kurmakla suçlanan üç muhalif partinin, ortak bildirimlerinin bir tahrik belgesi olduğu ithamıyla başlamıştı. Buna göre, suni şekilde ortaya koydukları bir rejim davasına dayanarak iş birliğine teşebbüs etmiş olan üç muhalif parti, bu birliğin mucip sebeplerini bir beyanname ile kamuoyuna açıklamış bulunduğu belirtilmişti. Bu beyanname, Demokrat Parti iktidarına karşı oluşmuş bir “husumet cephesinin tahrik belgesi” anlamını taşıdığı iddia edilmişti.

“Muhalefet partilerini böyle bir husumet cephesi kurmaya sevk eden hakiki sebepler nelerdi?” sorusu Beyannameye göre “millet iktidarı değiştirmeye hazır” özgüveni ile vatan sathında dolaşmakta olanların iş birliği tertibine gitmeleri, seçmen karşısına siyasi partiler halinde tek başına çıkmak için yeterli cesareti kendilerinde bulamadıkları yönünde değerlendirilmişti. İddia ettikleri gibi, Türk Milleti Demokrat Parti iktidarını gerçekten değiştirmeye karar vermişse, bu kadar gayretin ve zahmetin lüzumunun ne olduğunu sorgulamışlardı. Muhalefet partilerinin bu müşterek beyannameye imza koymaları ve ona “tıka basa doldurulmuş prensiplere inanır görmelerini” ise, sadece o prensipleri seçmen nazarında cazip ve oy avlamaya müsait sandıkları için olduğu iddia edilmişti. Fakat Türk milletinin bu denli kurmacalarla yanıltılıp aldatılmayacak bir siyasî olgunluğa kavuştuğunu 1950 ve 1954 seçimlerinde gösterdiğini ve bu seferki karar ve cevabın da başka türlü olmayacağını iddia etmişlerdi.

Kalafat, “Sonra müşterek beyannameye imza koyanlar kimlerdir? Şunlar değil mi?” sorusunu sorarak cevaben, tek parti, tek şef, tek millet diyen İsmet Paşa'yı; 1955 senesi ortalarına kadar Demokrat Parti'nin müdafaasını yapan, onun broşürlerini kaleme alan insanları; demokratik bir anlayış içinde mücadele yapmayı şiar edinen Demokrat Parti'den, İsmet Paşa'yı yok etme talepleri yerine getirilmediği için ayrılan tedhişçi unsurları sıralamıştı. Muhalefetin el ele vermeleri samimi yetersizlik olarak nitelendirilmiş, bu görünüşte birleşme yapısında kullanılmak istenen harcin sadece iktidarı devirmek gayesinden ibaret olduğu ve

²⁰⁹ Tuncer, Erol, **1957 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara, 2012, s.74.

²¹⁰ Çavdar, Tefvik, “Demokrat Parti”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 2069.

²¹¹ 8 Eylül 1957, Zafer Gazetesi.

bunu akliselim sahibi her vatandaşın teşhis edebileceği belirtilmişti. Devamında, “Heybeliada Taşlık sahnelerinde birlikte çekilen resimleri, doğal bir çağrışım ile meşrutiyet devrinin Kalem Mecmuası'nda Balkan Cephesini tasvir eden Üç Ahbap Çavuşlar karikatürünü hatırlatmıyor mu?” diye sorarak, cevaben, “dikkat edildiğinde, o karikatür şahıslarının arkalarında gizlemeye çalıştıkları silâhlar gibi muhalefetin de iğreti ve sahte tebessümlerinin arkasında sırttan karşılıklı kin ve nefretlerinin fark edileceğini” söylemişti.

Beyanname, muhalefeti temsil eden imza sahiplerinin kimliklerini belirttikten sonra bahsi geçen beyannamenin içeriği üzerinde durulmuştu. Müşterek Muhalefet Cephesi'nin programını içeren ve kamuoyuna arz olunan beyannamenin, hakikatte sadece memlekete idaresini suiistimallerle sakat gösteren, yurttan hürriyet, seçim emniyeti, hukuk devleti mevcut olmadığı isnatlarıyla Demokrat Parti iktidarını itham altında bırakmak isteyen bir tahrik belgesi olduğu iddia edilmişti. Uzağa gitmeye ve delil aramaya gerek olmadığı, memlekette hürriyetin ve hatta hürriyet suiistimalinin ne derecelerde mevcut olduğu bizzat kendilerinin aylardan beri şehir şehir dolaşarak, vatan ufuklarına haykırdıkları sözler, gazetelerde sütun sütun neşrettikleri makaleler ve nihayet bu beyanname ile sabit olduğu belirtilmişti.

Muazzam bir iktisadi kalkınmanın, vatandaşın huzur içinde çalışmaya davet ettiği, memleket hudutlarını muhtelif cephelerde saran Komünist kısıpçı milleti her zamankinden fazlaca birleştirdiği ve hükümeti çok kuvvetli ve kararlı bulunmaya mecbur ettiği nazik bir devrede, muhalefet partilerinin memlekete karamsarlığı, şüphe ve nifakın zehrini saçmakla itham etmişlerdi. Kalafat, “Memlekette hürriyet, seçim emniyeti ve hukuk devleti bugünkünden daha olgun olarak ne zaman var olmuştur? Gazetecilerin vaktiyle muhakeme edildikleri: Vatandaşların sorgusuz müdafasız, kafiler halinde ölüme sürüklendiği, vatan ufuklarında hâlâ gölgeleri seçilebilecek darağaçlarının kurulduğu Aslanköy, Senirkent facialarının ve 1946 oy eşkıyalığının cereyan edebildiği zamanlarda mı?” diye sorarak, o devirlere kıyasla bugünkü siyasî ve içtimaî manzaranın bir cennet, daha doğrusu o zamanki hayatın maddi ve manevî, her bakımdan bir cehennem olduğunu iddia etmişti.

Beyanname İsmet İnönü'nün bu faciaların, hiçbirisinin millet hafızasında iz bırakmadığını ve hepsinin unutulmuş olduğunu sandığını, halbuki o devirlerin birinci mesulünün İsmet İnönü olduğunu ve kendini iktidara gökten inmiş bir melek yahut üzerinde henüz hiç kalem oynamamış temiz ve bembeyaz bir kâğıt gibi takdim etmek istediğini vurgulayan bir soru sorulmuştu.

Beyanname mevcut kanunların, bizzat kendi nizamnamelerinin ve programlarının muhalefet partilerini birbirlerinden ayırırken bir beyannamenin onları birleştirmeye yeterli olmayacağı belirtilmişti. Bu beyannameden daha güzelini yazacak kâtipler bulunabileceği söylenmiş, fakat seçimlerde çarpışacak olanın soyut vaatler değil, gerçekleşmiş icraatlar ve hakikatler olduğunu, aksi takdirde, memlekette hizmet kavramını halledilmiş hatta hor görülmüş sayan bir sapkınlık devri açılmış kabul etmek lâzım olduğunu belirtmişlerdi. Diğer taraftan bu parlak vaatlerle dolu beyannamenin teminatının, yaptırımının ne olduğu sorularak, bu beyannameye, muhalefetin mevcut anayasanın yeterli teminat teşkil etmediği iddiası baz alınarak, fazla değer biçilmemesi gerektiği vurgulanmıştı. Bu beyannamenin gerçek değerinin ne olduğu sorulmuştu. Bu nevi beyannamelerin hukuki temeli ve yaptırımı olmadığı söylenmiş, fakat memlekette birçok hukuki, esaslar, yaptırımlar, herkesin boyun eğmesi lâzım

gelen kuralların olduğu ve demokratik hedeflere de bir takım demokratik kurallar ve usullerle varılabileceği belirtilmişti. Bu kurallara göre seçmenin karşısına, hiç yoktan meseleler ihdas ederek, yaygara ile şantajla değil, icraatla programla çıkararak: “işte biz buyuz, olduğumuz gibi oylarınıza müracaat ediyoruz” demenin gerekli olduğunu ve Demokrat Parti’nin 1950’de, 1954’de yaptığı ve bu sefer de yapacağını bu olduğunu vurgulamıştı.

Beyannamede, vazife ve nüfuz suiistimallerine karşı müessir tedbir olarak ispat hakkı teranesi de bittabi tekrarlanmıştı. İspat hakkını Demokrat Parti’den ayrılmasına sebep diye gösterenlere: “İki senedir hangi yolsuzluğu Meclise getirmişlerdir?” diye sormuş ve cevaben getirmediğini, çünkü maksatları olumlu bir işe aracı olmak değil, ispat hakkını kamuoyu karşısında istismar etmek suretiyle siyasî yanıltmacalarına gıda hazırlamakla itham etmişti. Beyannameyi ıslahat beyannameyi kılıklı oy avcılığı belgesi olarak niteleyerek Anayasa tadilâtına dair olan kısmı da yeni hiçbir şey getirmediği söylenmişti. Nispi seçim esası, Anayasa Mahkemesi, çifte Meclis yahut icranın teşriî kuvvet tarafından daha sıkı bir şekilde rekabet edilmesi lüzumu gibi hususlar daha önce de defalarca ileri sürdükleri fikirleri olduğu söylenmişti. Bunların, sade bu sebeple değil, büyük dünya demokrasilerinin bugünkü yaklaşımları bakımından da tamamıyla, anakronik olmuş ve amelî sahada tedavülden kalkmış hususlar olduğu belirtilmişti.

Kuvvetler arasındaki denge her şeyden fazla önem veren görüşlerin yerini, şimdi artık süratli karar ve icraata geçebilecek icra cihazlarına ve bunların teşriî meclislerle en kestirme yoldan anlaşmalarına imkân verecek sistemler almakta olduğu, hürriyetleri değersizleştirmeye götürmenin bizzat demokrasi müessesesini felçli bir hale getirdiği ve komünist sızmalarına zemin hazırladığının da belli olduğu vurgulanmıştı.

Nispi seçim usulünü kabul etmiş olan memleketlerde hem komünist sızmaların arttığını hem de istikrarlı hükümetler teşkilinin âdeta imkânsız hale geldiği iddia edilerek, İtalya ile Yunanistan’ın bu usulden ayrıldığını, Fransa’nın ise bunun acıları içinde kıvranıp durduğunu belirtmişti. İlâveten, bugünkü Suriye de aynı anayasa gevşeklikleri yüzünden evvelâ Komünist Partisi’nin kurulması, arkasından da idarenin komünizmin eline düşmesi safhalarının, “Bize bunun pek yakın ve ibret verici bir misalini vermiyor mu?” sorusunu sorarak dikkat çekmişti.

Kalafat, Türkiye’de de, bu temayülün bayraktarlarının Meşrutiyet devrinde Hürriyet ve İtilâf Partisi’nde toplandığını, “Serbesti” ve “ademî merkeziyet” gibi kitabî formüller ve o gün için ziyadesiyle tehlikeli taleplerin, İkinci Meşrutiyetin icra cihazını şaşkın bir hale getirdiği gibi, Devletin yapısında da tam bir dağılma ile sonuçlanarak, Balkan Harbi faciasına doğrudan doğruya amil olmuş ve bu teşebbüslerden faydalanarak süratle teşekkül edebilen Balkan ittifakı Devletlerine koca imparatorluğu kısa bir zamanda mağlûp ettirmiş olduklarını ileri sürmüştü.

Sonuç olarak, Atatürk’ün yönetimine karşı beliren demagojik tahriklerin bertaraf edilmesini ve olumlu görüşlerle bugünkü Anayasanın hazırlanması sayesinde ki, yeni bir devlet kurma davasının selâmete götürülebildiğini belirtmişti.

Kalafat, kudretli bir icraya ve süratle karar alacak bir teşri cihazına her zaman ve özellikle mevcut şartlar içinde memleketin muhtaç olduğunu, devlet işlerini yürütme ve karara

bağlama yetkilerinin, öncelikle iki Meclis, sonra o Meclislerle Anayasa mahkemesi arasında ve eğer nisbî seçim usulüne de gidilecek olursa 15-20 parti arasında kesintiye uğramasının, nasıl aksiyon ve hizmet yerine tam bir acz içinde kıvranan günübürlük hükümetler getireceğini ve bu yüzden her türlü felâketler karşısında kalınacağını milletin takdir edeceğine zerre kadar şüphelerinin olmadığını ifade etmiştir.

Müşterek bildiride iktisadî sahadaki ıslahat düşüncelerinin boş yere arandığını, düzensizlik yaratmak için devamlı surette istismar ettikleri bu mevzudan şimdi dikkatle kaçınmakta olduklarını, söyleyebildikleri sadece müşterek tedbirlerin alınacağı vaadine inhisar ettiğini vurgulamıştı. Beyannamede soru ve gensoru gibi Meclisin iç mevzularına ilgili eden konulara kadar gidildiği halde, propagandalarının mihverini teşkil eden iktisadi konular iki tâbir ve bir tedbir vaadiyle geçiştirilmekte olduğu iddia edilerek bunu tutukluk olarak nitelemişti.

İş birliği yapan üç partiden birini, memleket ekonomisini son derecede takatsiz bırakan, ağır iktisadî hatalar altında ezilmiş ve yıkılmış bir parti olarak değerlendirmişti. Fazla bir şey söylemeye elbette yüzü, diğer ikisinin ise tecrübesi ve kifayeti olmadığı belirtilmişti. Seçim mücadelesi her mevzuda ve özellikle iktisadi mevzularda beyannamelerle değil realitelerle yürütülebileceği söylenmişti. Vatandaş hürriyetini, söz ve basın serbestliğini, mahkemelerin bağımsızlığını güdültüye getirmek ve gölgelendirmenin belki mümkün olacağını fakat maddî varlıkları olan iktisadî eserleri hile ve entrika ile saklamanın mümkün olmayacağını vurgulamıştı.

Beyannamede ekonomi sahasındaki bu kaçışın sebepleri açıklandıktan sonra kullandıkları iki tabir olan, “iktisadî çıkmaz” ve “iktisadî düzensizlik” sözleri üzerinde durulmuştu. Öncelikle iktisadî çıkmaz tabirinin ilmî bir terim değil, amiyane bir söz olduğu, bu tabirle ifade etmek istediklerinin, olsa olsa iktisadî gerileme, iktisadî duraklama kavramları olacağı ve bu özelliklere lâyık görülen memleketlerde ise: Millî hâsılanın artmayacağı, bütçelerin gelişme imkânı bulamayacağı, iç ve dış ticaretin duraklayıp gerileyeceği, devletin iç ve dış borçları bütçeye tahammül edilmez baskı yapacağı ve bunları ödemek için içerden ve dışardan ağır şartlarla ve bazen gelir tahsisleriyle yeni borçlanma sözleşmesi yoluna gidileceği, cari ihtiyaçların baskısı altında en gerekli yatırımların dahi yapılamaz olur ve memleketin geleceği daha ağır acılarla ve tehlikelerle maruz bırakılacağı ileri sürülmüştü.

Kalafat, kamuoyuna, bu manzaranın, Türkiye’nin hangi devirdeki manzarası olduğunu, bunun, 1950’den evvelki tablo mu, yoksa demokrat iktidarın meydana getirdiği ekonomi mi olduğu, millî üretim, millî gelir ve bütçe ne zaman ve hangi devirde gelişmeye başladığı ve millî ticaretin ne zaman geliştiği konularında sorular yönelmişti. Devamında, devletin iç ve dış borçlarının bütçeleri ağır baskı altına alması neticesinde borç anlaşmalarının tek taraflı olarak feshedilmesinin, eski borçların kapatılması için yeni borçlara girişilmesinin, bu bahiste en tehlikeli usul olan gelir tahsislerinin demokrat iktidarıyla mı yoksa iş birliğinde liderlik rolüne çıkan Halk Partisi iktidarıyla mı ilgili olduğu sorulmuştu.

Yatırım konusunda ise iş birlikçilerin bulduğu “iktisadi çıkmaz” tekerlemesinin geçmişe dönüş olarak bu bahse cidden yaraştığını ifade etmek yerinde olacağı belirtilmişti. Gerçekte, bir memlekette nüfus devamlı artarsa, bunun karşılığında yeter derecede yatırım yapılmazsa hayat seviyesi düşeceği, bu düşüklüğün, tasarruf ve yatırımı daha büyük zorluklara maruz

bırakacağı, halkın kısa zamanda derin bir sefalete uğrayacağı ve sonunda bütün ekonomi onların tabiriyle bir çıkmaza gireceği vurgulanmıştı.

İktisadî düzensizlik sözü ise ancak yukarıda manzarası çizilen Demokrat Parti'den önceki devri nitelediği iddia edilmişti.

b) Parti Neşriyatı

i) Türkiye Nasıl İlerliyor?²¹²

Demokrat Parti “Türkiye Nasıl İlerliyor? (1950-1957) isimli bir kitapçık yayınlamıştı. Bu kitabın;

“Ziraat İşleri” başlığı altında ziraat sahasında Demokrat Parti iktidarının sarf ettiği gayretler ve elde ettiği neticelerin yalnız ziraat ile uğraşan vatandaşların değil, bütün Türk milletinin yüzünü güldürecek bir durumda olduğu söylenmişti. Bunun devamında aşağıda verilen rakamsal veri ve bilgilerle desteklenmişti.

“Teçhiz ve Hizmet” kısmında çiftçilerin ziraat makine ve aletlerle donatılmasından söz edilmiş; verilen tabloya göre, 1949 yılına ait traktör mevcudu 6281, traktör pulluğu 6050, diğer alet ve makineler 9239 adet iken 1957 yılında ise traktör mevcudu 43355, traktör pulluğu 48214, diğer alet ve makineler 67261 adet olarak belirtilerek adet miktarının arttığı gösterilmişti.

“Ziraat âlet ve makinelerinin tamiri” kısmında verilen tabloya göre, 1949 yılına ait sabit tamirhane 20, seyyar tamirhane 6 ve servis ekipleri 30 adet iken, bu sayıların Temmuz 1957 yılında sabit tamirhanelerin 300, seyyar tamirhanelerin 30 ve servis ekiplerinin de 310 adede çıktığı bilgisine yer verilmişti. Ayrıca çiftçi elindeki makinelerin devamlı kontrolü konusunda 1950 yılında kontrol edilen traktör adedi ve açılan bakım kurslarının bilgisi mevcut değilken 1956 yılında kontrol edilen traktör adedinin 16.109 ve açılan bakım kurslarının 400’e çıkarıldığı kaydedilmişti.

“Çiftçilerimizin bilgilerinin artırılması” kısmında, çiftçinin her sahada bilgisini artırmak maksadıyla, bilhassa 1953’ten sonra her sene 1000’den aşağı olmamak üzere muhtelif kursların açıldığı belirtilmişti. 1956’da açılan kursların adedi 1967 olarak verilmişti. Ayrıca her sene muhtelif teknik mevzularla ilgili toplantılar yapıldığı ve ziraî teşvik müsabakaları düzenlendiği vurgulanmıştı. 1956’da bu şekilde yapılan toplantılar 236, açılan müsabaka 240 olarak söylenmişti. Ziraat Aletleri ile ilgili verilen grafiğe göre, 1949 yılına ait traktör mevcudu 6281, diğer alet ve makineler 9239 adet iken 1957 yılında ise traktör mevcudu 43355, diğer alet ve makineler 67261 adet olarak belirtilerek adet miktarının arttığı gösterilmişti.

“Tohumluk dağıtımı” kısmında çiftçinin iyi mahsul elde etmesini temin edecek hususlardan birisinin de iyi cins tohumluk dağıtılması olduğunu göz önünde tuttuğunu ifade eden Demokrat Parti 1950 senesinden sonra bu konuya da büyük önem verdiğini söylemiş,

²¹² **Türkiye Nasıl İlerliyor? (1950-1957)**, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Matbaası, Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, 1957.

1945-1949 seneleri arasında köylüye borçlandırma yolu ile veya peşin para ile senede ortalama 40.198 ton tohum dağıtılmış olduğu halde 1950 senesinden bu yana her sene ortalama 154.103 ton tohumluk dağıtıldığını ifade etmişti.

“Çayır ve mera çalışmaları” kısmında bir tablo verilmiş ve tabloya göre, tesis edilen yoncalıklar ile koruganlıklar ve ishal olunan mera mevcudunun 1923-1949 yılları arasında bilgisi verilmemişken 1950-1957 yılları arasında tesis edilen yoncalıkların 701570 dekara, tesis olunan koruganlıkların 254044 dekara ve ishal olunan meraların ise 104460 dekara çıkartıldığı gösterilmişti.

“Çay işleri” kısmında çay üretimini artırmak maksadıyla Çoruh, Rize, Trabzon ve 1955 yılından itibaren de Giresun’da çay ziraatı yapıldığına yer verilmişti. Hazırlanan taboldaki rakamlara göre 1949 yılında çay yetiştirilmeye ayrılan sahanın 33808 dekardan 1956 yılında 109080 dekara, dikilen çaylıkların 29924 dekardan, 80597 dekara, elde edilen yaş çay yaprağının 679063 kilogramdan 6879100 kilograma ve son olarak elde edilen kuru çay yaprağının 159046 kilogramdan 1480000 kilograma çıkarıldığı bilgisi verilmişti.

“Toprak dağıtımı” kısmında 1945’den 1950 senesine kadar ancak 320 köyde 20.208 çiftçi ailesine 908.860 dönüm toprak dağıtılmış olduğu halde 1950-1957 senelerinde 3.297 köyde 292.071 aileye 14.915.320 dönüm toprak dağıtıldığı ifade edilmişti. 16 mislinden fazla ve eskiden hiç mera dağıtılmadığı iddiasıyla aynı senelerde 8.858.750 dönüm de mera dağıtıldığı bilgisine yer verilmişti.

“Damızlık hayvan dağıtımı” kısmında yine 1949 yılında ve ondan evvelki senelerde çiftçilere dağıtılan damızlık hayvan miktarı ancak yüzler rakamı ile ifade edildiği iddiasıyla 1950’den bu yana her sene 1000’den aşağı olmamak üzere koç, 150’den aşağı olmamak üzere sığır dağıtıldığı söylenmişti. 1957 yılında ise 2000 koç, 350 sığır ve 25.000 piliç ve palaz verildiği söylenmişti. Hazırlanan grafiğe göre, elde edilen kuru çay yaprağının 1949 yılında 159046 kilogramdan 1956’da 1480000 kilograma çıkarıldığı bilgisi verilmişti.

“Fidan, fide ve asma çubuğu” kısmında fidan, fide, asma çubuğu ve aşı kalemleri dağıtımında da 1949 senesine nazaran meydana gelen artışlar, her sahada ve her sene eski devrin beş mislinden fazla olduğu söylenmişti.

“Ziraî mücadele” kısmında ziraî mahsullerin her türlü hastalıktan korunmasını teminen ziraî mücadele mevzuuna büyük önem verildiği söylenerek 1949 senesine kadar her sene ortalama olarak ancak 530 ton göz taşı bu maksada tahsis edilmiş iken 1950’den sonra her sene ortalama 1000 tona yakın göz taşı verildiği ifade edilmişti. Aynı şekilde 1949 senesine kadar azamî kükürt üretimi 3.043 ton iken bu miktar her sene artırılmak yoluyla 1956’da 13.900 tona çıkarıldığı ilave edilmişti. Muhtelif ziraî ilâçların getirilip dağıtımı işine de önem verildiği söylenmiş ve 1953’ten sonra senede 3.400 tondan aşağı olmamak üzere muhtelif ziraî ilâçlar ithal olunmuş ve ziraî ilâçların memlekette üretimine önem verildiği dile getirilmişti. Bu sayede 1956 yılında memleket içinde 5.900 ton ilâcın üretimi gerçekleşmiş, bu rakam 1958’de 14.000 tona yükseleceği belirtilmişti. Ziraat için zararlı hayvanların itlafına da büyük önem verilmiş, özellikle çekirge, yabancı domuz, tarla faresi, süne, yeşil kurt, fındık kurdu gibi hayvan ve haşerelerle yapılan mücadele ziraatın gelişmesinde çok olumlu sonuçlar verdiği kaydedilmişti.

“Teşvik” başlığı altında kredilerle ilgili bir bölüm hazırlanmıştı.

“Ziraî kredi” kısmında çiftçiye çalışma sahasında geniş imkânlar vermek maksadıyla ziraî kredi mevzuunda da çok dikkatle durulduğu söylenerek 1949 yılında verilen ziraî kredi 337.000.000 TL iken 1957 yılında verilen ziraî kredi 1.912.000.000 olduğu ifade edilmişti. Ayrıca toprak dağıtılan çiftçilere donatım ve işletme kredisi olarak 1945-50 yılları arasında toplamda 3.080.000 lira verilmiş iken 1950-56 senelerinde bu rakam 9.746.000 lirayı bulmuş olduğu belirtilmişti. Çiftçilere açılan bu ziraî krediler eskisine nazaran çok daha müsait faizlerle ödenmiş olduğu gibi işlerinin kolaylaşmasını teminen yurdun birçok bölgelerinde Ziraat Bankası'nca yeni şubeler açılmış ve böylece bu bankanın şube adedi 382'den 545'e çıkarıldığı kaydedilmişti. Ayrıca muhtelif kooperatifler aracılığıyla ziraata her türlü yardım yapılmış mahsulleri satın alınmış, avanslar verilmiş, alet ve edevat dağıtımı yapılarak kooperatiflerin adedi de 879 dan 1.505'e çıkarıldığı söylenmişti.

“Ziraî mahsuller fiyatları” kısmında ziraat mahsullerinin lâyük olduğu değerde satılması ve üreticinin hak ettiği kazancı elde edebilmesi konusunda da durularak bazı ziraî ürünlerin 1949 senesindeki fiyatlarıyla güncel fiyatlarına dikkat çekilmişti. Hazırlanan tabloya göre, 1949 yılında buğdayın kilosu 21,20-27-80 kuruştan 38-45 kuruşa, çavdarın kilosu 19,10 kuruştan 32 kuruşa, mısırın kilosu 21-28 kuruştan 80-32 kuruşa, arpanın kilosu 16,20-17,30 kuruştan 28-82 kuruşa, yulafın kilosu 13,90-16-10 kuruştan 28-31 kuruşa, afyonun kilosu 3000-4044 kuruştan 8672-4989 kuruşa yükseltildiği belirtilmişti.

“Toprak Mahsulleri Ofisi Satışları” kısmında ziraî ürünlerin en iyi şekilde kıymetlendirilmesini temin maksadıyla alınan tedbirlerin her sene büyük gelişmeler kaydeden olumlu neticelerini rakamlarla ifade etmek maksadıyla yalnız Toprak Mahsulleri Ofisi'nin faaliyetini rakamlarla gösterilmişti. Bu ofisin 1945-49 seneleri arasında, her sene yaptığı ortalama satışlarla 1950'den sonra her sene yaptığı ortalama satışların miktarları tablo ile gösterilmişti. Buna göre, 1945-1949 yılları arasında senelik ortalama satış miktarı buğdayda 398761 ton iken 1950-56 yıllarında senelik ortalama satış miktarı 835073 tona, çavdarda 51092 tondan, 61298 tona, mısırdan 16405 tondan 31949 tona, arpada 101440 tondan 120815 tona, yulafta 12500 tondan 13973 tona, afyonda 192 tondan 272 tona yükseltildiği kaydedilmişti. Toprak Mahsulleri Ofisi'nin bu satış işlerini iyi bir şekilde yürütmek için lüzumlu teşkilâtı ve depoları kurması lüzumunun da açık olduğu belirtilerek ofisin bu husustaki faaliyetinin sonuçları tablo halinde gösterilmişti. Buna göre 1950 senesindeki, silo, depo ve ambar adedi 1266, saklama hacmi 418750 ton iken, güncel mevcut silo, depo ve ambar adedi 1710 ve saklama hacmi ise 1219800 ton olarak verilmişti. Bu işler için 1950 senesinden sonra 64.753.229 lirası dış ödeme olmak üzere 135.249.696 lira sarf edildiği, Toprak Mahsulleri Ofisi silo inşaatına devam etmekte olduğu, halen 596.000 ton saklama hacminde muhtelif silolar yapılmakta olduğu, bunlardan 356.000 ton saklama hacminde olan 34 silonun bu yıl bitmiş olacağı ve bu işler için de 49.815.848 lirası dış ödeme olmak üzere 109.934.072 lira sarf edileceği bilgisi verilmişti.

“Alınan Neticeler” başlığı altında başlayan bölümde ise ziraat sahasında alınan tedbirlerin fiilî neticeleri rakamlarla gösterilmişti. Hububatın 1949 yılında ekilen saha hektarı 7.525.000 ve üretim tonu 5.349.000 iken, 1955 yılında 12.078.000 hektar ve 12.433.000 tona ve 1956 yılında 12.419.000 ve 12.464.000 tona çıkarıldığı; bakliyatın ekilen sahanın 1949

yılında 395.000 hektar ve üretim tonu 315.000 iken, 1955 yılında 500.000 hektar ve 465.000 tona ve 1956 yılında 508.000 hektar ve 476.000 tona çıkarıldığı; tütünde ekilen sahanın 1949 yılında 127.000 hektar ve üretimin 100.000 tondan, 1955 yılında 173.000 hektar ve 120.000 tona ve 1956 yılında 172.000 hektar ve 116.000 tona çıkarıldı; pamukta ekilen sahanın 1949 yılında 305.000 hektar ve üretimin 104.000 tondan, 1955 yılında 625.000 hektar ve 157.000 tona ve 1956 yılında 637.000 hektar ve 165.000 tona çıkarıldığı bilgileri paylaşılmıştı. Ayrıca bir grafik verilmişti. Grafikte, hububatın 1949 yılında ekilen saha hektarı 7.525.000 ve üretim tonu 5.349.000 iken 1957 yılında ise 12.419.000 hektar ve 13.464.000 tona çıkarıldığı bilgisi aktarılmıştı. Bakliyatla ilgili hazırlanan grafikte, bakliyatla ekilen sahanın 1949 yılında 395.000 hektar ve üretim tonu 315.000 iken, 1956 yılında 508.000 hektar ve 476.000 tona çıkarıldığı bilgisi verilmişti. Tütün ile ilgili hazırlanan grafikte, tütünde ekilen sahanın 1949 yılında 127.000 hektar ve üretimin 100.000 ton iken 1956 yılında 172.000 hektar ve 116.000 tona çıkarıldı bilgisi verilmişti. Pamuk ile ilgili hazırlanan grafikte, pamukta ekilen sahanın 1949 yılında 305.000 hektar ve üretimin 104.000 tondan, 1956 yılında 637.000 hektar ve 165.000 tona çıkarıldığı bilgileri verilmişti.

“Orman İşleri” ile ilgili açılan bölümde ise “Yapılan orman yolları” yine görselle açıklanmıştı. Yapılan orman yolları tabloda verilen rakamlara göre, 1939 ila 1949 seneleri içinde 1779 kilometre yol için 3.997.000 TL para sarf edilmiş iken 1950 ila 1956 seneleri içinde 8299 kilometre yol için 50.535.568 TL para sarf edildiği bilgileri almıştı.

“İstihsal” kısmında ise üretim ele alınmış, hazırlanan tabloya göre, 1949 yılında 478.129 metreküp olan tomruk, 1956 yılında 1.298.071 metreküpe; 1949 yılında 12.639 metreküp olan tel direği 1956 yılında 81.885 metreküpe; 1949 yılında 63.396 metreküp olan maden direği, 1956 yılında 170.533 metreküpe; 1949 yılında 28.634 metreküp olan sanayi odunu, 1956 yılında 91.304 metreküpe ve 1949 yılında 38.824.462 kental olan yakacak odun, 1956 yılında 42.467.246 kentala çıktığı bilgileri verilmişti.

“Orman hizmetleri dolayısıyla köylüye verilen para” kısmı için hazırlanan tabloya göre, üretim(istihsal) yapan köylüye verilen para 1949 yılında 5.036.028 lira iken 1956 yılında 7.615.980 liraya; imalat yapan köylüye verilen para 1949 yılında 1.633.293 lira iken, 1956 yılında 2.144.508 liraya; nakliyat yapan köylüye verilen para 1949 yılında 18.821.731 lira iken, 1956 yılında 55.486.799 liraya; orman bakımı yapan köylüye verilen para 1949 yılında 1.528.754 lira iken, 1956 yılında 18.488.992 liraya; toplamda ise 1949 yılında köylüye verilen para 27.019.805 lira iken, 1956 yılında 83.736.279 lira olarak kaydedilmişti.

“Tevzi edilen fidan miktarı” kısmı yine istatistiksel olarak yansıtılmıştı. Dağıtılan fidan miktarı tabloya göre, 1949 yılında 1.659.628 iken 1956 yılında 5.193.061; amenajman planının dönümü 1949 yılında 2.421.100 iken 1956 yılında 8.000.000 dönüm olduğu bilgisine yer verilmişti.

“Kurulmakta olan fabrikalar” kısmında 30 bin ton palamut işleyecek Salihli Fabrikası, 10 bin ton palamut işleyecek Çanakkale Fabrikası, ormanlarda mevcut döküntüleri kıymetlendirmek üzere Bolu, Artvin, Ayancık, Dursunbey’de 4 sunî tahta fabrikası ve bu fabrikalardan her biri 15.000 ton sunî kereste yapacağı bilgisi verilmişti. Bazı orman mahsulleri üretimi için hazırlanan grafiğe göre, 1949 yılında 478.129 metreküp olan tomruk, 1956 yılında 1.298.071 metreküpe; 1949 yılında 12.639 metreküp olan tel direği 1956 yılında

81.885 metreküpe; 1949 yılında 63.396 metreküp olan maden direği, 1956 yılında 170.533 metreküpe; 1949 yılında 28.634 metreküp olan sanayi odunu, 1956 yılında 91.304 metreküpe ve 1949 yılında 38.824.462 kental olan yakacak odun, 1956 yılında 42.467.246 kentala çıktığı bilgileri verilmişti.

“Et, Balık ve Hayvan” kısmında hayvan ürünlerini kıymetlendirmek, kaybını önlemek, deniz ürünlerinden en iyi şekilde istifade etmek ve yapılan üretimin dış memleketlere ihracını sağlamak maksadıyla Et ve Balık Kurumu kurulmuş ve bu kuruma bu sahalarda memlekete yararlı olacak vazifeler verilmiş; yurdun muhtelif bölgelerinde büyük Et Kombinaları, soğuk hava depoları kurmuş ayrıca et ve balık tâli ürünlerini kıymetlendirmek için çeşitli tesisler meydana getirmiş ve şimdiye kadar 55 milyon lira sarfıyla Erzurum, Ankara, Konya ve Zeytinburnu’nda olmak üzere 4 büyük Et Kombinasyonu kurulmuş; bu kombinalarda günde 9415 baş hayvan kesilmekte, 115 ton buz imâl edilmekte olduğu bilgisi verilmişti. Ayrıca Samsun, Kayseri, Elâzığ ve Edirne’de 30 milyon lira sarfıyla 4 yeni Et Kombinasyonu kurulmasına karar verildiği söylenmişti.

Beşiktaş ve Haydarpaşa’da 15 milyon lira sarfı ile büyük soğuk hava depoları kurulmuş, daha memleketin muhtelif bölgelerinde kurulmakta olan 55 soğuk hava deposundan mühim bir kısmı bitirilmek üzere bulunduğu ve bunların da 73 milyon liraya mâl olacağı bilgisine yer verilmişti.

Trabzon Balık yağı ve Unu, Beyşehir Balık Unu, İstanbul Ağ fabrikaları, Ankara tamirhaneleri kurulmuş Ankara ve İstanbul’da birer Et ve Balık Konserve fabrikası ve ayrıca meyve ve sebze ambalaj fabrikası kurulmakta olduğu bilgisi paylaşılmıştı. Ayrıca et, balık ve hayvan kesimine dair bir tablo hazırlanmıştı. Bu tabloya göre, 1949 yılında mezbahalarda kesilen et 80.042 ton iken, bu sayı 1956 yılında 149.448 tona; balık 45.240 ton iken 139.485 tona; hayvan adedi ise 54.504.000 iken 65.334.901’a çıkarıldığı bilgisi verilmişti. Ayrıca bir grafik de hazırlanmıştı. Bu grafiğe göre, 1949 yılında mezbahalarda kesilen et 80.042 ton iken, bu sayı 1956 yılında 149.448 tona; balık 45.240 ton iken 139.485 tona çıkmıştı.

“Şeker ve Şeker Sanayii” kısmında ise şeker üretim ve üretimine dair bir tablo hazırlanmıştı. Bu tabloya göre, şeker üretimi ve şeker tüketimi için arz edilen talep 1949 yılında 184.850, 1956’da 276.557, 1957’de 350.000 olmuş ve 1959’da 410 ila 450 bin miktarına çıkacağı öngörülmüştü. Şeker ithalatında ise yalnızca 1949 yılı rakamları 20.152 olarak verilmişti.

Nüfus başına 1949’da senede 7 kilo şeker isabet etmekte iken bu miktar 14 kiloya yükselmiş, kurulmakta olan fabrikaların ikmalî ile bu miktar 1959 yılında 17 kiloya yükseleceği öngörülmüştü. 1950 senesinden itibaren temin edilen fazla üretimin tekabül ettiği döviz 200 milyon lira civarındayken yani yeni şeker fabrikaları kurulmamış ve şeker üretimi artış kaydetmemiş bulursa idi halkın şeker gibi en başta gelen gıdasını temin etmek üzere harice 200 milyon liralık döviz ödemek durumunda kalınacağı ileri sürülmüştü.

“Şeker Fabrikaları” kısmında 1950 yılına kadar, yani Halk Partisi’nin 25 senelik iktidarı devresinde ancak Alpullu, Uşak, Eskişehir ve Turhal’da olmak üzere 4 fabrika yapılabilmiş ve bunlar için 53 milyon lira harcanmış; 1950 senesinden sonra bir senelik hazırlık devresi de dikkate alındığı takdirde 6 sene gibi kısa bir zaman içinde Adapazarı, Amasya, Konya,

Kütahya, Kayseri, Burdur, Susurluk (Balıkesir), Elâzığ, Erzincan, Erzurum ve Malatya’da 11 yeni şeker fabrikası kurulmuş; 6 senede, Halk Partisi’nin 25 senede yapabildiği fabrikaların 3 misli fazla fabrika yapılmış olduğu vurgulanmıştı. Yine aynı şekilde eski iktidarın şeker sanayii için 1949’a kadar sarf ettiği 53 milyon liraya mukabil 1950’den bu yana 414.487.793 lira sarf edildiği ifade edilmişti. Bu 11 fabrikadan ayrı olarak Kastamonu, Çankırı ve Adana’da yeniden 3 şeker fabrikası kurulması kararına varılmış bu fabrikalar için de 126.234.000 lira harcanacağı bildirilmişti.

“Pancar üreticisine yapılan yardımlar” kısmında 1949 senesinde pancar üreticisi çiftçilere verilen sunî gübre miktarıyla ziraat aletleri hakkında yapılan tabloda verilen rakamlara göre, sunî gübre miktarı 7.974 ton, el çapası 17.112 adet, pulluk 3590, tırmık 5773, sökme beli 16.898, diğren 12.179, sulama pompası 92, trayler ve arabanın da mevcut olmadığı bilgisi verilmişti. Buna karşılık 1950 senesinden 1957 senesi ortasına kadar senede ortalama 33.418 ton sunî gübre, 31.120 adet el çapası, 1.641 adet pulluk, 2.831 adet tırmık, 25.800 adet sökme beli, 11.464 adet diğren, 270 adet sulama pompası, 55 adet trayler, 843 adet araba olmak üzere toplam 267.344 ton sunî gübre, 248.962 adet el çapası, 13.124 adet pulluk 26.457 adet tırmık, 206367 adet sökme beli, 91.720 adet diğren, 2.160 adet sulama pompası, 164 adet trayler, 1.686 adet araba verildiği bilgisi mevcuttu. Ayrıca yine 1949 senesinde pancar üreticisi çiftçiye veriler 21.350.000 liralık avansa karşılık 1950 senesinden sonra ortalama senede 37.115.100 lira olmak üzere 296.920.740 lira avans verilmiş olduğu söylenmişti.

“Pancar Ekim Sahası ve Pancar Üretimi” ile ilgili hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre, pancar ekim sahası 1949 yılında 521.290 iken 1956’da 1.223.584’e ve 1957’de de 1.482.645 dönüme çıkmıştı. 1949 yılında 817.679 ton olan pancar üretimi ise 1956 yılında 1.791.192 tona, 1957’de ise 2.249.000 tona çıkmıştı. Ekim sahasında ve istihsalde görülen bu muazzam artışın yanında pancar üreticisi çiftçilerin daha fazla kazanç elde etmelerini teminen pancar fiyatlarının artırıldığı bilgisi de verilmişti. 1949 yılında şeker primi ile birlikte bir kilo pancar için 6,1-6,6 kuruş ödenmekte iken 1957 yılında pancar bedeli 11,50-12 kuruşa yükseltilmişti. 1949 yılında pancar üreticilerine ödenen toplam 53.131.000 liraya karşın 1956 yılında 174.620.000 lira ödeme yapıldığı kaydedilmişti. Hazırlanan grafiğe göre, 1949 yılında 134.850 ton olan şeker üretimi 1957 yılında 350.000 tona çıkmış; 1949 yılında 817.679 ton olan pancar üretimi 1957’de ise 2.249.000 tona çıkmıştı. 60.000 tonluk Ankara Betonarme Silosu ve 34.000 tonluk Haydarpaşa Betonarme Silosu’nun fotoğrafları eklenmişti.

“Çimento” kısmında üretim ve tüketim bahsi ele alınmıştı. Hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre, 1949 yılında çimento üretimi 375.527 ton, ithalatı 26.257 ton, piyasaya arzedilen rakamı ise 401.784 ton iken; 1956 yılında üretim 970.051, ithalat 393.204, arzedilen miktar 1.263.255; 1957 yılında üretilen 1.300.000 ton, ithalat 350.000 ton, arzedilen miktar 1.650.000 ton olmuş ve 1958-59 yıllarında üretim ve arzedilen miktarın 2.680.000 ton olacağı iddia edilmişti.

Baştanbaşa imar edilmesi gerektiği söylenen memleketin eski iktidarın 25 sene gibi uzun bir devre içinde temin edebildiği azamî çimento üretimi 375.000 tondan ibaret olduğu, dışarıdan da ancak 26.000 ton ithalât yapıldığı, 1950 senesinden sonra alınan tedbirlerle çimento üretimi her sene yüz binlerce ton artmış olmasına rağmen bu büyük üretim artışı yine

ihtiyacı karşılayamamış ve her sene dışarıdan milyonlarca liralık döviz sarfıyla çimento ithal etmek durumunda kaldığı söylenmişti. Bu büyük ithalât, halkın çok gerekli olan ihtiyacını karşılamak maksadına meyilli olduğu söylenmişti. Yalnız bir senede, 1955’de dışarıdan 810.58S ton çimento ithal edildiği söylenerek bunun, 1951, 1952, 1953 ve 1954, 1956 ve 1957 senelerinde yapılan ithalât da yine senede ortalama 480.000 tondan fazla olduğu kaydedilmişti. Bu büyük çimento ihtiyacına karşı eski iktidarın yaptığı hiçbir şeyin olmadığı iddia edilerek o zamanlarda her türlü refaha ve kalkınmaya çok lâayık olan halkımıza maalesef bu çimentoları satın alabilmek ve kullanabilmek imkânının da verilmediği beyan edilmişti. Demokrat Parti’nin yalnız bir senede, yalnızca dışarıdan getirdiği 480 bin ton kadar çimentonun bile o zamanlar ihtiyaca yettiğini ve arttığını vurgulanmıştı.

Üretimi 6 senede dört misli arttırdıklarını, dışarıdan eskisine nazaran her sene 18 kat daha fazla çimento getirdiklerini, halkın bunları satın aldığını, kullandığını ve bunun yetişemediğini, onun için yeni fabrikalar kurmakta devam edileceğini belirtmişlerdi. 1950’den sonra memleket dahilinde sağlanan fazla çimento üretiminin tekabül ettiği döviz 170 milyon lirayı bulduğu bilgisi verilmişti.

“Çimento Fabrikaları” kısmında eski iktidar zamanında bazıları çok eski olmak üzere ancak 395.000 ton kapasitede 5 fabrika mevcut olduğu ve bunlar için 23.963.000 lira harcandığı kaydedilmişti. 1950’den sonra, mevcut bu beş fabrikadan çok eski ve işlemez halde olan ikisi söküldüğü, yerlerine yeni ve büyük fabrikalar yapıldığı, sökülen fabrikalardan biri 15 bin, diğeri 40 bin tonluk olduğu, yerlerine yapılanlardan biri 120 bin, diğeri 300 bin tonluk olduğu belirtilmişti. Diğer üçünün de kapasiteleri en az bir kat artırılmış, bundan başka İzmir, Darıca, Ankara, Eskişehir ve Adana’da yeni kurulan fabrikalar işletmeye açıldığı söylenmişti. Çorum ve Afyon fabrikalarının da bu sene işletmeye açılacağı, ayrıca Balıkesir, Pınarhisar, Elâzığ, Gaziantep, Söke, Bartın, Niğde, Çanakkale, Erzurum ve Konya’da kurulmakta olan fabrikalar da parça parça işletmeye açılacakları vurgulanmıştı.

Eski iktidardan devralınan fabrikalardan ikisini söküp yeniden yapmak, üçünü bir kat genişletmekten ayrıca 15 tane fabrika daha kurulmuş ve bunlardan birçoğu da işletmeye açıldığı söylenmişti. Böylece 6-7 sene gibi kısa bir müddet içinde 17 çimento fabrikası, genişletilenlerle birlikte 20 fabrika olduğu ve bu işler için 1950’denberi 215.000.000 lira harcandığı, daha 135 milyon lira harcanacağı belirtilmişti.

“Tuğla ve Kiremit” kısmında tuğla ve kiremit üretimi ve tüketiminin de tıpkı çimentoda olduğu gibi 1950 senesinden sonra büyük gelişmeler kaydettiği ve hemen her ilde yeni tuğla ve kiremit tesislerinin kurulması yoluna gidildiği, tüketime arz edilen miktar en az 9 kat arttığı bilgisi verilmişti. Tamamıyla özel sektöre ait olan bu sanayi sahasında çalışan devlet elindeki 2 fabrikadan üretim 6,5 milyon adetten 16 milyona çıktığı söylenmişti.

“Ateş tuğlası ve harcı” kısmında sanayileşen bir memleket için çok lüzumlu bir madde olan ateş tuğlası ve harcı üretim ve tüketimdeki artış da çok dikkate değer olduğu belirtilmişti. Bu maddenin; ağır sanayide, çimento fabrikalarında, cam ve porselen fabrikalarında, ocak ve kazanlarda kullanılmakta ve çok aranmakta olduğu söylenmişti. Ateş tuğlası ve harcına ait rakamları da verilmişti. Buna göre hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre, 1949 yılında özel sektörde 3.900 ton, devlet sektöründe 3088 ton, ithalatta 3.552 ton ve piyasaya arz edilen miktarı ise 10.540 ton olarak verilmiş; 1956 yılında özel sektörde 7325, devlette 17.016,

ithalatta 2.457 ve piyasaya arz edilen miktarı ise 26.798 ton olarak verilmiş; 1957 senesinde özel sektörde 7500, devlette 28.000, ithalatta 2.500, piyasaya arz edilen miktarı 38.000 ton olarak verilmiş; 1958-59 senelerinde devlet sektörünün ve piyasaya arz edilen miktarın 50.000 ton olacağı öngörülmüştü.

Vatandaşın artmakta devam eden ihtiyaçlarını karşılayabilmek maksadıyla üretimi çoğaltma yolundaki çalışmalara devam olunmakta olduğu söylenmiş, netekim Filyos’taki ateş tuğlası fabrikasının 1949’da 3.088 tondan ibaret olan, yeni tedbir ve tevsilerle 28.000 tona kadar yükseltilecek üretim miktarı, 1958 de bitecek olan yeni tevsi neticesinde, 38.000 tona ve devamındaki yılda da 50.000 tona çıkacağı vurgulanmıştı. Piyasaya sunulan rakamlar ele alınmıştı. Hazırlanan grafiğe göre, piyasaya arz edilen çimento miktarının 1949 yılında 401.000 ton, 1957 yılında 1650.000 ton olduğu bilgisi verilerek 1958-59 yıllarında 2.680.000 ton olacağı öngörülmüştür. Ateş tuğlası ve harcının da 1949 yılında 10.000 ton, 1957’de 38.000 ton olduğu ve 1958-59’da 50.000 ton olacağı öngörülmüştü.

“Pamuklu Dokuma” kısmında kaput bezi, basma, diril, patiska, pazen gibi ürünlerin üretim ve tüketimi üzerine durulmuştu. Buna göre;

1- 1949’da yani eski iktidar zamanında halkın ihtiyacı için piyasaya çıkarılabilen kaput bezi, basma, diril, patiska, pazen ve benzeri pamuklu dokumaların hepsi 286 milyon metre iken bugün bu miktar 625 milyon metre olmuş, yani eski miktarın iki katından çok fazla olmuştu. Bu miktar önümüzdeki sene 318 milyon metreye yani eski miktarın üç katına çıkacağı öngörülmüştü.

2- Önceden büyük miktarın Devlet Fabrikaları dokunduğunu, bu da 91 milyon metre olduğunu, şimdi Devlet Fabrikalarının dokuduğu, eskisinden 64 milyon metre fazlasıyla 155 milyon metreye çıktığı söylenmişti. Fakat halkın kendi malı olan özel fabrikalarda dokunan ancak yarısı olduğu zira 1949’da özel fabrikalarda dokunan sadece 50 milyon metre olduğu, bugün 300 milyon metre olduğu belirtilmişti. Gelecek sene 480 milyon metreye çıkacağı öngörülerek, bu da memlekette Demokrat Parti idaresi zamanında Devlet Teşebbüsünün yanı sıra özel teşebbüsün nasıl geliştiğine ve onu nasıl fersah fersah geçtiğine canlı bir örnek olduğu vurgulanmıştı.

3- 1950 senesinden sonra pamuklu dokumada elde edilen fazlanın dövizle ifadesi 938.453.000 lira olduğu, yani eğer bunu memlekette dokumadığı takdirde dışarıdan getirtebilmek için bir milyar liraya yakın döviz verileceği ifade edilmişti.

Bu rakamların gösteremediği başka bir hususun da: Sümerbank fabrikaları 1949’da 91 milyon metre pamuklu dokumuş fakat onun yarısını satamamış ve elinde 60 milyon metre pamuklu birikmiş kalmıştı, işte halkın o zamanki refah seviyesiyle bugünkü refah seviyesi arasındaki fark denilerek refahın arttığı belirtilmişti. O zaman 286 milyon metre sattığı, bugün 625 milyon metre kâfi gelmediği kaydedilmişti.

“Pamuk İpliği ve Pamuklu Dokuma Fabrikaları” kısmında pamuk ipliği ve pamuklu dokuma fabrikaları, buralardaki iş yani iplik yapan makinelerle tezgâh, yani ipliği dokuyan makinelerin adedine göre hesaplanır. Geçmiş ile güncel karşılaştırılarak, gelecekte nasıl olacağına dair bir tablo hazırlanmıştı. Tablo verilen bilgilere göre, iş adedi 1949 yılında devlet fabrikalarında 126.012 adet, özel fabrikalarda 1.777 adet ve toplamda 4.967 adet olarak

verilirken, 1956 yılında devlet fabrikalarında 214.004, özel fabrikalarda 472.500 ve toplamda 686.504 adet olarak verilmiş ve 1957 ile devamı yıllarda devlet fabrikalarında 229.084, özel fabrikalarda 890.940, toplamda ise 1.120.024 adet olduğu bilgisi verilmişti. Tezgah sayısında ise, 1949 yılında devlet fabrikalarında 3.190 adet, özel fabrikalarda 1777 adet, toplamda 4967 adet iken, 1956 yılında devlet fabrikalarında 4306 adet, özel fabrikalarda 8010 adet ve toplamda 12.316 adet olarak verilmiş; 1957 yılı ve devamında ise devlet fabrikalarında 5360 adet, özel fabrikalarda 18.232 adet ve toplamda 23.925 adet olarak verilmişti.

1950 senesinden sonra kurulan ve kurulmakta olan yeni fabrikalardan bir kısmı, küçük sermaye sahiplerinin bir araya gelerek teşkil ettikleri şirketlerin malı olarak değerlendirilmişti. Bunların belli başlıları: Balıkesir, Aydın, Manisa, Antalya, Karaman, Adıyaman, Maraş, Bergama, Eskişehir, Nevşehir ve Kilis olarak sıralanmıştı. Bu fabrikalardan bir kısmı bitmiş, işletmeye açılmış, ikisi hariç (Nevşehir ve Kilis) diğerlerinin de makineleri ismarlanmış ve inşaatları da bitmiş ve bitmek üzere olduğu bilgisine yer verilmişti. Hazırlanan grafiklerde tezgah sayısı, 1949 yılında devlet fabrikalarında 3.190 adet, özel fabrikalarda 1777 adet, toplamda 4967 adet iken, 1956 yılında devlet fabrikalarında 4306 adet, özel fabrikalarda 8010 adet ve toplamda 12.316 adet olarak verilmiş; 1957 yılı ve devamında ise devlet fabrikalarında 5360 adet, özel fabrikalarda 18.232 adet ve toplamda 23.925 adet olarak verilmişti. Ayrıca iş adedi 1949 yılında devlet fabrikalarında 126.012 adet, özel fabrikalarda 1.777 adet ve toplamda 4.967 adet olarak verilirken, 1956 yılında devlet fabrikalarında 214.004, özel fabrikalarda 472.500 ve toplamda 686.504 adet olarak verilmiş ve 1957 ile devamı yıllarda devlet fabrikalarında 229.084, özel fabrikalarda 890.940, toplamda ise 1.120.024 adet olduğu bilgisi verilmişti.

“Yünlü Dokuma” kısmında üretim ve tüketim bakımında hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre, 1949 yılında özel fabrikalarda üretilen yünlü dokuma 7.600.000 metre, devlet fabrikalarında 5.1000.000 metre, ithalatta 300.000 metre ve piyasaya arz edilen 13.000.000 metre iken, 1956 yılında özel fabrikalarda 15.000.000 metre üretim, devlet fabrikalarında 4.100.000 metre üretim, 210.000 metre ithalat ve 19.310.000 metre de piyasaya arz edilmiş; 1957 yılında özel fabrikalarda 16.000.000 metre, devlet fabrikalarında 5.100.000 metre, ithalatta 210.000 metre ve piyasaya arz edilen 21.310.000 metre olmuştu. Devam eden yıllarda özel fabrikalarda 22.000.000 metre, devlet fabrikalarında 8.000.000 metre ve piyasaya arz edilen miktarın 30.000.000 metre olacağı öngörülmüştü.

1949 senesinde toplamda 13 milyon metre yünlü dokuma halkın istifadesine arz olunmuş, fakat bunun satıldığını, yani bu malların tamamen alınabildiğini sanılmamalıdır çünkü 1949’da Sümerbank 5 milyon metre civarında mâl yapmış, ama bunun 3 milyon metreden fazlasını satamamış. Demek ki o zaman halk ucuz dedikleri bu malları alıp giyemediği iddia edilmişti. Şimdi 21.310.000 metre yünlü kumaş piyasaya verildiğini ve bunun yetişmediği söylenmişti. Üstelik de “mal yok, olanlar da pahalı, kimse alıp giyemiyor” denildiğini, bunun cevabını yukarı ki rakamlar çok güzel vermekte olduğunu belirtmişlerdi.

“Yünlü Dokuma ve İplik Fabrikaları” kısmında tıpkı pamuklu fabrikalarında olduğu gibi iş ve tezgâh sayısının nasıl arttığını yine rakamlarla gösterilmişti. Hazırlanan tabloya göre, 1949 yılında iş sayısı özel fabrikalarda 20.000 adet, devlet fabrikalarında 28.857 adet olmakla beraber toplamda 48.857 adet iken, 1956 yılında özel fabrikalarda 147.536, devlet

fabrikalarında 52.254 ve toplamda 199.790; 1957 ve devamındaki yıllarda ise özel fabrikalarda 160.000, devlet fabrikalarında 53.000 ve toplamda 213.000 adet olacağı varsayılmıştı. Yine tabloya göre, 1949 yılında tezgah sayısı özel fabrikalarda 900 adet, devlet fabrikalarında 449 adet olmakla beraber toplamda 1349 adet iken, 1956 yılında özel fabrikalarda 2.076 adet, devlet fabrikalarında 534 adet ve toplamda 2610 adet olmuştu. 1957 yılı ve takip eden yıllarda ise özel fabrikalarda 2.500 adet, devlet fabrikalarında 609 ve toplamda 3.109 adet olacağı öngörülmüştü.

Tıpkı pamuklu da olduğu gibi yünlü sanayiinde de 1950 senesinden sonra özel sektör çok daha büyük gelişmeler göstermiş bulunmakta olduğu vurgusu yapılmıştı. Hazırlanan grafikte, 1949 yılında tezgah sayısı özel fabrikalarda 900 adet, devlet fabrikalarında 449 adet olmakla beraber toplamda 1349 adet iken, 1956 yılında özel fabrikalarda 2.076 adet, devlet fabrikalarında 534 adet ve toplamda 2610 adet olmuştu. 1957 yılı ve takip eden yıllarda ise özel fabrikalarda 2.500 adet, devlet fabrikalarında 609 ve toplamda 3.109 adet olacağı öngörülmüştü. Bir diğer grafiğe göre, 1949 yılında iğ sayısı özel fabrikalarda 20.000 adet, devlet fabrikalarında 28.857 adet olmakla beraber toplamda 48.857 adet iken, 1956 yılında özel fabrikalarda 147.536, devlet fabrikalarında 52.254 ve toplamda 199.790; 1957 ve devamındaki yıllarda ise özel fabrikalarda 160.000, devlet fabrikalarında 53.000 ve toplamda 213.000 adet olacağı varsayılmıştı.

“Kendir ve Kanaviçe” kısmında üretim ve tüketim ile ilgili hazırlanan tabloya göre, 1949 yılında kanaviçe üretimi hiç yokken, ithalatı ve piyasaya arz edilen miktarı 2.09 milyon metre iken, 1956 yılında kanaviçe üretimi 2,6 milyon metre, ithalatı 10,85 milyon metre ve piyasaya arz edilen miktarı ise 13,45 milyon metre olmuş, bu rakamlar 1957 yılında üretimde 2,7 milyon metre, ithalatta 11 milyon metre ve piyasaya arz edilen miktarı 13,70 milyon metre olarak verilmişti. Takip eden yıllarda ise kanaviçe üretiminin ve piyasaya arz edilen miktarının 65 milyon metre olacağı öngörülmüştü. Birçok mahsullerin ambalajlanmasında kullanılan kanaviçe 1949 yılına kadar tamamen dışarıdan gelmekte olduğu, inşasına 1950 yılında başlanan ve 1952’de işletmeye açılan Taşköprü Kendir Fabrikasında kendir ve jütten imal edilen ve miktarı 1956 yılında 2.600.000 metreyi bulan kanaviçe ve ayrıca 133 ton sicim de memleket ihtiyacında kullanılmakla ve mühim miktarda döviz tasarrufu sağlanmakta olduğunun vurgusu yapılmıştı.

“Kendir ve Kanaviçe Fabrikaları” kısmında 1949 yılına kadar bu sahada faaliyette bulunan hiçbir fabrikanın olmadığı, Taşköprü Kendir Fabrikası 1952’de kanaviçe imalatına başladığı belirtilmişti. Buğday, tütün, şeker gibi mallarımızın üretimindeki artışa paralel olarak çuval, kanaviçe bez ihtiyacının da çok artmış olduğundan bir taraftan Taşköprü Kendir Fabrikasının üretimini artırmaya çalışılmakla beraber diğer taraftan özel yatırımcıların ve yabancı sermayenin de iştirakiyle bir jüt, çuval ve kanaviçe fabrikası kurulmasına karar verilmiş ve tatbikatına başlandığı belirtilmişti. 15 milyon liraya mâl olacak olan bu fabrika yılda 60 milyon metre kanaviçe imal edecek ve her sene 6 milyon liralık döviz tasarrufu sağlayacağı tahmin edilmişti.

“Suni Elyaf” kısmında suni ipek, suni yün ve selon gibi ürünlerin üretim ve tüketimi ele alınmıştı. Giyim eşyası imalinde kullanılan sunî elyaf üretimi, 1949 yılına kadar az, pamukluda olduğu gibi satışı da sınırlı olduğu bilgisi verilmişti. Nitekim 1949 yılında

piyasaya arz edilen 377 ton sunî ipek ve yünden 132 tonu, bunları yapan Sümerbank'ın elinde stok olarak kalmış bulunuyor, sunî elyaftan yapılan giyim eşyasını, ucuzluğuna rağmen halkın alamadığı konusuna değinilmişti. 1949 senesine nazaran %117 ve 1.213 ton fazlasıyla piyasaya suni elyaf arz edildiği halde taleplere tamamen cevap vermek mümkün olamamakta ve bunun için de mevcut fabrikanın geliştirilmesi ve özel sermayedarların geniş ölçekte iştirakiyle büyük bir sunî elyaf fabrikası kurulmasına karar verilmiş ve tatbikatına geçilmiş bulunmakta olduğu belirtilmişti.

1950 senesinden sonra sunî elyaf sanayiinde elde edilen fazla üretim, 18.000.000 liralık dövize tekabül etmekte, yeni fabrikaların kurulmasıyla bu miktar bugünkünün yedi katına ulaşacağı öngörülmüştü.

“Sunî Elyaf Fabrikaları” kısmında 1949 yılına kadar memlekette yalnız Gemlik'te sunî ipek imal eden ve son sene sınırlı miktarda suni yün yapmaya başlayan küçük bir tek fabrikanın olduğu ve mamullerinin mühim bir kısmını satamadığı kaydedilmişti. Halkın 1950'den sonra süratle artan satın alma gücü karşısında alınan tedbirlerle üretim 1949'daki 377 tona karşın 1.200 tona kadar yükseltilmiş, fabrikaya yılda 200 ton selon ve 475 ton karbon sülfür imal eden yeni tesisler ilâve edildiği belirtilmişti. Bursa civarında vatandaşların sermayesiyle kurulmakta olan yeni suni elyaf fabrikaları işletmeye açılınca dışarıdan ithalât yapmak için verilen dövizler tasarruf edileceği gibi vatandaşların ihtiyaç ve taleplerini daha geniş ölçekte karşılamak mümkün olacağı tahmin edilmişti. Hazırlanan Grafiklerde verilen rakamlara göre, 1949 yılında suni elyaf tonunun 1.037 iken 1957 yılında 2.250 olduğu; 1949 yılında kendir-kanaviçe miktarının 2 milyon metre ken 1957 yılında 13.7 milyon metre olduğu; 1949 yılında yünlü dokuma miktarının 13 milyon metre iken 1957 yılında 21.3 milyon metre olduğu ve 1949 yılında 286 milyon metre olan pamuklu dokumanın 1957 yılında 625 milyon metre olduğu bilgilerine yer verilmişti. Ayrıca 10.000 tonluk Balya Çelik Silosu ve Kemer Barajı'nın fotoğrafı ilave edilmişti.

“Demir, Çelik ve Boru” kısmında üretim ve tüketim bakımından inşaat demiri, lama, saç ve emsali (Karabük ve Kırıkkale Fabrikaları) madde mamulleri hakkında hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre, hadde(pres makinesi) mamullerinin 1949 yılındaki üretim miktarı 76.300 ton, ithalat miktarı 38.506 ton ve piyasaya arz edilen miktarı da 114.806 ton iken, bu rakamlar 1956 yılında üretimde 160.565 tona, ithalatta 72.162 tona ve piyasaya arz edilen miktarı ise 232.727 tona çıkmış; 1957 yılında üretimde 166.000 ton, ithalatta 75.000 ton ve piyasaya arz edilen miktarı 241.000 ton olmuştu. 1958-59 yıllarında ise üretimde ve piyasaya arz edilen miktarda 700-750 bin ton olacağı varsayılmıştı.

“Boru” kısmında ise (Karabük ve İzmit Fabrikaları) tabloda verilen rakamlara göre, 1949 yılında üretilen boru miktarı 10.889, ithalat miktarı 30.227 ve piyasaya arz edilen miktarı ise 41.116 ton iken, 1956 yılında üretilen boru miktarı 26.607 ton, ithal edilen miktar 46.166 ton ve piyasaya arz edilen miktar 72.773 ton olmuş; 1957 yılında ise 40.000 ton üretim, 46.000 ton ithalat ve 86.000 ton piyasaya arz edilmiş olduğu bilgisi verilmişti. 1958-59 yılında ise üretilen ve piyasaya arz edilen borunun miktarı 100.000 ton olacağı ileri sürülmüştü. 1949 senesinde piyasaya 114.806 ton demir ve 41.000 ton boru arz edilmiş olduğu halde hâlen senede 126.194 ton fazlasıyla 241.000 ton demir ve 86.000 ton boru arz edilmektedir. Önümüzdeki seneler içinde bu rakamlar hadde mamullerinde 750 bin tona ve

boruda 100 bin tona yükseleceği tahmin edilmişti. 1949 yılında piyasaya 114.000 ton hadde mamulü arz edilmiş olmasına rağmen bunun tamamen satılmadığı, Karabük fabrikalarında 1949 sonunda 40.000 ton hadde mamulü stoku bulunduğu, yani 114.000 ton demiri bile satın alma ve kullanma imkânının olmadığı ileri sürülmüştü. Ancak 241.000 ton demir halkın ihtiyacına arz edildiği halde bu yetişmediği ve herkesin demir talep ettiği ileri sürülmekteydi. 1950 senesinden 1957 senesine kadar demir ve boru üretimindeki artışın tekabül ettiği döviz 233 milyon lira olduğu söylenmişti.

“Demir ve Çelik istihsalini artırmak için 1950’den sonra yapılan ve yapılmakta olan işler” konusunda 1950’den sonra Karabük’te 300.000 ton kapasiteli bir kok fabrikası, 18.000 ton kapasiteli bir santrifüj boru fabrikası, demir cevherinden kükürdü ayırmak için 225.000 ton kapasiteli bir sinter tesisatı kurulmuş, haddehane, çelikhane ve yüksek fırınların üretimlerini artırmak için birçok yenilikler yapıldığı söylenmişti. Ayrıca makine ve kimyaya ait fabrikaların (Kırıkkale ve Ankara’da) kapasiteleri artırılmış, yeni tesisler kurulmuş, İzmit’te yeni bir boru fabrikası tesis edildiği vurgulanmıştı. Bütün bu işler için 80 milyon liraya yakın para harcadığı belirtilmişti. İhaleleri yapılmış, inşa ve montajları ilerlemiş olup bu sene sonlarından itibaren parça parça işletmeye açılacak tesislerin de: Karabük’te Çelikhane tevsiyatı, Karabük’te Haddehane tevsiyatı, Karabük’te Kontinü Çubuk ve profil şerit haddehanesi, Karabük’te üçüncü yüksek fırın, üçüncü kok fabrikası ve bunlarla alâkalı diğer tesisler; Karabük ve İzmit boru fabrikalarının tevsiyatı, Kırıkkale çelik fabrikası tevsiyatı, fişek fabrikası, Makine Kimyaya ait diğer fabrika ve tesisler olarak sıralanmıştı. Bunlar için 392.174.000 lira sarf edilecektir ki, bu paranın mühim bir kısmı harcanmış olup tesislerin çoğu bitirilmek üzere olduğu belirtilmişti. Bundan başka memlekette ayrıca senede en az 400.000 ton demir (hadde mamulleri) yapacak yeni bir demir ve çelik fabrikasının da kurulması kararı alınmış ve tatbikatına geçildiği bildirilmişti.

Ayrıca memlekette özel sektörün de yapmakta bulunduğu büyük haddehaneler mevcut olduğu, bu haddehanelerin kapasitesi 1949 yılında 10.000 ton civarında iken hâlen yakında bitecek tesislerle 150.000 tona varmak üzere olduğu vurgulanmıştı.

“Kâğıt Sanayii” konusunda tabloda verilen rakamlara göre, 1949 yılında kâğıt üretimi 17.940 ton, ithalatı 20.960 ton ve piyasaya arz edilen miktar 88.900 ton iken, 1956 yılında üretim 53.000 ton, ithalat 18.207 ton, piyasaya arz edilen miktar 71.207 ve 1957 yılında üretim 56.000 ton, ithalat 20.000 ton ve piyasaya arz edilen miktar 76.000 olmuş; 1959 yılında da üretim ile piyasaya arz edilen miktarın 200.000 ton olacağı öngörülmüştü.

Eski iktidarın 25 senede temin edebildiği azamî 17.940 ton üretime karşın 7 senede 40.000 tona yakın bir üretim fazlalığı sağlanmış ve iki sene sonra bu fazla istihsalin 180.000 tonu aşması imkânları meydana çıktığı belirtilmişti. 1950’den bu yana fazla üretimin tekabül ettiği döviz 100 milyon lirayı bulmuş, 1949’da ithal edilen kâğıtla birlikte nüfus başına ancak 1,9 kilo kâğıt düşmekte iken hâlen bu miktar 4 kiloyu bulduğu kaydedilmişti. Buna rağmen kâğıt ihtiyacı şiddetini muhafaza etmekte, yani bu kadar kâğıdın yetişmediği söylenmişti. Halbuki 1949 senesinde üretilen 17.940 ton kâğıttan en az yarısının satılmadığı, İzmit fabrikasında 9.500 ton kâğıdın stok halinde durduğu ve bunların alıcısının olmadığı belirtilmişti. En geç 1959 da işletmeye açılacak yeni kâğıt fabrikalarının ihaleleri yapılmış inşalarına başlanmış, bunlar İzmit fabrikaları tevsi, Tarsus Kâğıt Fabrikası ve Kraft kâğıdı

fabrikaları olduğu bilgisi verilmişti. Üretimin 17.940 tondan 56.000 tona yükselmesi için 19,3 milyonu dış ödeme olmak üzere 56,1 milyon lira harcanmış olduğu, 200 bin tona çıkmak için de 80 milyon lirası dış ödeme olmak üzere 170 milyon lira sarf edileceği bildirilmişti.

“Azot ve Gübre Sanayii” konusunda üretim ve tüketim açısından suni gübreler (Fosfat ve azotlar) ile ilgili tabloda verilen rakamlara göre, 1949 yılında özel sektörde üretilen suni gübre miktarı hiç yok, devlet sektöründe 11.325 ton, ithalatı 15.743 ton ve tüketime arz edilen miktarı da 27.068 ton iken; 1956 yılında özel sektörde üretimi 52.000 ton, devlet sektöründe 14.340 ton, ithalatı 58.344 ton ve tüketime arz edilen miktarı 182.500 ton olmuş; 1957 yılında özel sektörde üretim 60.000 ton, devlet sektöründe 22.500 ton, ithalatı 60.000 ton ve tüketime arz edilen miktarı 182.500 tona çıktığı kaydedilmişti. 1858 ve takip eden yıllarda ise özel sektörde üretim 200.000 ton, devlet sektöründe 236.000 ton ve tüketime arz edilen miktarı 436.000 ton olacağı öngörülmüştür. Çiftçinin tarlasından daha fazla mahsul alabilmek için muhtaç bulunduğu fosfatlı ve azotlu gübreler 1949 yılına kadar kısmen Karabük’te yapılmakta ve kısmen de dışarıdan ithal edilmekte olmakla beraber çiftçinin satın alıp kullanabildiği miktar ancak 27.068 tondan ibaret olduğu söylenmişti. Bu miktar çiftçilerin artan ilgi ve satın alma kuvveti sayesinde 182.500 tona yükselmiş ve fakat azotlu gübre ihtiyaçlarını tamamıyla karşılamak henüz mümkün olmamıştı. Kütahya’da kurulmakta olan tesisler bitince bu ihtiyaç karşılanmış olacağı bilgisine yer verilmişti.

“Fabrikalar” kısmında ise 1949 yılına kadar yalnız Karabük demir ve çelik fabrikaları yanı başında faaliyette bulunan bir süperfosfat ve amonyümsülfat fabrikası mevcuttu ve bunların üretimi ihtiyaca oranla çok sınırlı bulunduğundan 1950’den sonra, pancar ekicileri üretim kooperatiflerinin de sermaye iştirakiyle kurulan şirket tarafından İskenderun’da büyük bir Süperfosfat fabrikası kurulmuş, Yarımca’da ikinci bir fabrika daha kurulmakta olduğu ve iki fabrika senede 200.000 ton sunî gübre yapılacağı belirtilmişti. Pancar ziraatında süperfosfatla birlikte kullanılmakta bulunan azotlu gübreler ise Kütahya’da kurulmakla ve gelecek sene faaliyete geçecek olan fabrikalarda imal edileceği bilgisi verilmişti. Kütahya’daki tesisler senede şimdilik 110 bin ton amonyümsülfat ve amonyümnitratlı gübre imal ettikten başka; ilk senelerde 6.000 ton kesif nitrat asidi, 1.000 ton kristal amonyümnitrat, 1.000 ton susuz amonyak üreteceği söylenmişti. Tesislerin tamamının 210 milyon liraya mâl olacağı ve ayrıca bunların bir kat büyütüleceği belirtilmişti. Hazırlanan trafiklerde verilen rakamlara göre, piyasaya arz edilen kağıt miktarı 1949 yılında 38.900 ton iken, 1956’da 71.207 ve 1957’de 76.000 olmuş; 1959 ve takip eden yıllarda bu miktarın 200.000 ton olacağı öngörülmüştü. Piyasaya arz edilen sunî gübre miktarı 1949 yılında 27.068 ton iken, 1956’da 124.684, 1957’de 182.500 ton olmuş ve 1958 ile takip eden yıllarda bu miktarın 436.000 ton olacağı öngörülmüştür.

“Özel Teşebbüse Ait Sanayinin Durumu” kısmında her sahadaki büyük gelişim ve kalkınmayı alâkalı bahislerde ve rakamlara dayanan olarak göstermiş bulduklarını ifade etmişlerdi. Yalnız sanayi sahasında ve devlet el ve yardımıyla olmayıp doğrudan doğruya özel girişimcinin, yani vatandaşların kendi emek ve paralarıyla yapmış oldukları fabrika ve imalâthanelerin nereden nereye geldiği kısaca ifade edilmişti. 1949’dan bu yana sanayi sahasında devlet eliyle veya devletin kısmen ve tamamen sahip olduğu teşekküller vasıtasıyla yapılan endüstriyel tesisler ve bunlara harcanan paralar malûm olmakla beraber vatandaşların kendi iş ve teşebbüsleri olarak başardıkları ve meydana koydukları endüstriyel tesislerin

miktarı, buralara harcanan paranın tutarı, buralarda ne kadar işçi çalıştığı ne kadar mâl yapıldığı tamamen bilinmemekte ve bu hususta birçok tahminler yürütülmekte olduğu belirtilmişti. Bunu rakamlara dayalı olarak tâyin ve tespit etmek maksadıyla bir sanayi sayımı yapılmasına karar verildiği söylenmiş, bu sayım İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Eskişehir, Kocaeli ve Sakarya vilâyetlerinde yapıldı ve hakikaten iftihar edilecek neticelerle karşı karşıya kalındığı söylenerek bu sayımların neticelerini gösteren rakamlar verilmişti. Bu yedi ilde 27.248 endüstriyel tesis ayrı ayrı gezilmiş ve tetkik edilmiş, bunlardan ancak 6.629 tanesi 1949 senesinde mevcut olduğu tespit edildiği belirtilmiş ve 1949'dan bu yana bu illerde endüstriyel tesislerin adedi 4,1 misli olduğu vurgulanmıştı. İşçi sayısı, harcanan para, kapasite ve ne kadar mâl yapıldığı rakamlarla ifade edilmişti. Tabloda verilen rakamlara göre, çalışan işçi sayısı 1949 yılında 66.733 iken 1957'de 235.772 olup 3,5 katı artmış; harcanan para 1949 yılında 268.621.220 lira iken, 1957'de 2.184.034.675 lira olup ve 8,5 katı artmış; kapasite 1949 yılında 1.435.494.530 lira iken, 1957'de 11.132.864.708 olup 7,7 katı artmış; aktif üretim 1949 yılında 826.488.644 lira iken, 1957'de 7.100.000.000 olacağı tahmin edilerek 8,6 katı artacağı bilgisi verilmişti.

Bu netice bütün memlekete yayıldığı takdirde özel girişimcinin son 7 sene içinde sanayi sahasında ne kadar muazzam bir ilerleme kaydettiği kendiliğinden meydana çıkacağı ve sanayi sahasında özel girişimcinin 1949 sonuna kadar yapabildiğinden 7,5 defa daha fazlasını 7 sene içerisinde yapmış olduğu söylenmişti. Bunun neticesinde de çalışan işçi sayısından tutun da yapılan malların değerine varıncaya kadar büyük artışlar olduğu belirtilmişti. Özel teşebbüse ait sanayi gelişmeleri grafiğinde verilen rakamlara göre, çalışan işçi sayısı 1949 yılında 66.733 iken 1957 yılında 235.772 olmuş, harcanan para 259 milyon lira iken 2.184 milyon lira olmuş, kapasite 1.435 milyon lira iken 11.132 milyon lira olmuş ve aktif üretim 826 milyon lira iken 7.100 milyon lira olduğu söylenmişti.

“Madenler” ile ilgili kısımda “Kömür” konusu ele alınmış “Taş kömürü” bahsinde Zonguldak'taki kömür ocaklarından 1949 senesinde 4.181.375 ton tüvenan, yani yıkanmamış kömür, çıkarılmakta ve bunun 2.705.941 tonu satılabilir kömür olarak piyasaya arz edilmekteyken, 1950 senesinden sonra kömür üretimini artırmak için alınan tedbirlerin neticesi olarak 1957 yılında 6.276.736 ton tüvenan kömür ve 3.985.400 ton yıkanmış, satılık kömür istihali sağlandığı bilgisi verilmişti. Zonguldak kömür işletmeleri için 1947 yılı sonuna kadar ancak 81.727.502 lira sarf edilmiş iken 1950 senesinden 1957 senesine kadar 429.587.795 lira harcadığı ve bu para ile kömür üretimini artırmak için yeraltında ve yer üstünde yeni tesisler yapıldığı, yeni kuyular açıldığı, lâğım, demir yolları, köprüler, yollar inşa edildiği, Zonguldak'ta ve Çatalağzı'nda 2 büyük lâvuar kurulduğu, Zonguldak limanı yapıldığı vurgulanmıştı. Taşkömürü üretimini yakında 8.352.000 ton tüvenana çıkacağı ve bunun 5.124.000 tonu satılabilir kömür olarak piyasaya arz edileceği bilgisi verilmişti.

“Linyit kömürü” bahsinde ise Linyit kömürünü hem özel şahıslar çıkarmakta ve hem de batı linyitlerinde devlete ait ocaklardan bu cins kömür elde edilmekteydi. 1949'da memlekette çıkarılan linyit ile halen çıkarılan linyit rakamları hakkında 1949 yılında özel şahıslara ait ocaklardan 314.441 ton çıkarılmışken güncel olarak (1957) 1.200.000 ton çıkarıldığı söylenmiş ve yakında 3.000.000 ton çıkarılacağı vaat edilmişti. Devlete ait olan ocaklardan 1949 yılında 957.495 ton çıkarılmışken güncel olarak 2.390.000 ton çıkarıldığı söylenmiş ve yakında 2.900.000 ton çıkarılacağı vaat edilmişti. 1949 yılında toplamda 1.271.936 ton kömür

çıkarıldığı halde bu rakam güncel olarak 3.590.000 ton olduğu söylenmiş ve yakında 5.900.000 ton olacağı vaat edilmişti. Devlete ait ocaklar için 1949 yılına kadar 23.111.395 lira harcanmış olduğu halde 1950'den 1957 yılına kadar üretimi artırmak maksadıyla 66.743.334 lira sarf edildiği söylenmişti.

“Kok kömürü” bahsinde ise halkın kok kömürü ihtiyacını karşılamak üzere 1949 yılında satılan 277.339 ton kok kömürü miktarı her sene bir miktar daha artırılmak suretiyle 1956 yılında 464.634 tona çıkarılmıştır. Miktar bu 1957 yılı sonunda 500.000 tonu bulacağı iddia edilmişti. Grafikte verilen rakamlara göre, 1949 yılında piyasaya arz edilen taş kömürü miktarı 4181 bin ton iken 1957 yılında 6277 bin tona çıktığı; 1949'da linyit kömürü 1271 bin ton iken 1957'de 3590 bin ton olduğu; kok kömüründe ise 1949 yılında 277 bin ton iken 1956'da 464 bin tona, 1957'de de 500 bin tona çıktığı bilgisi verilmişti.

“Diğer madenler” kısmında “Bakır” hakkında hem memlekette çok fazla miktarda kullanılan ve hem de en kıymetli bir ihraç maddesi olan bakırın üretiminin de 1950 senesinden itibaren çok büyük oranda arttığı söylenmişti. 1949 senesinde ancak 11.000 tondan ibaret bulunan bakır üretimi her sene bir miktar daha artırılmak suretiyle 1956 yılında 24.763 tona çıkarılmış, 1957 yılında da 26.000 tondan fazla bakır çıkarılacağı iddia edilmişti.

“Krom”un ise diğer madenlerde olduğu gibi krom üretiminin artışı da çok fazla olduğu söylenmiş ve 1949 rakamlarıyla bugünkü rakamlar hakkında özel şahıslar tarafından 1949 yılında çıkarılan krom 278.877 ton iken 600.000 tona; devlet tarafından çıkarılan krom 1949'da 172.689 ton iken 800.000 tona ve toplamda 1949'da 451.566 ton olan krom miktarı güncelde 900.000 tona çıkarıldığı bilgisi verilmişti.

“Demir” hakkında özel şahıslar tarafından 1949 yılında çıkarılan demir cevheri 1.300 ton iken güncelde 500.000 ton olduğu; devlet tarafından çıkarılanın ise 1949 yılında 209.648 ton iken 460.000 tona artırıldığı ve 1949 yılı toplamı 210.948 tondan 960.000 tona çıkarıldığı bilgisi verilmişti.

“Kükürt” hakkında, özellikle bağıcılıkta çok miktarda kullanılan kükürt üretimi de 1949'da yalnızca 3.000 tondan ibaret iken bugün 15.000 tona çıkarıldığı söylenmişti.

Devlete ait madenler için, kömür, krom, bakır, demir cevheri gibi, 1949 yılına kadar ancak 153.000.000 lira harcanmış olduğu halde 1950'den 1957 yılına kadar 570.865.197 lira harcandığı kaydedilmişti. Hazırlanan grafiğe göre piyasaya arz edilen bakır 1949 yılında 11 bin ton iken 1957'de 26 bin tona; krom 451 bin ton iken 900 bin tona, demir 210 bin ton iken 960 bin tona ve kükürt 3 ton iken 15 bin tona çıktığı bilgisine yer verilmişti.

“Petrol Faaliyetleri” bahsinde enerji kaynakları arasında mühim bir yeri olan petrolün bulunup işletilmesi mevzuunda 1950'den evvel kayda değer olumlu bir adım atılmadığı iddia edilmişti. Memleket iktisadiyatının kalkınmasında önemi açık olan petrolün 1950'den sonra araştırılmasına ve üretimin artırılmasına bilhassa dikkat ve itina edilmiş ve bu işlerde uzman yabancı firmalarla iş birliği yapılmasını teminen Petrol Kanunu çıkarıldığı vurgulanmıştı. Şimdi memlekette toplam 87.000 kilometre karelik bir sahada petrol aramaları yapılmak üzere 18 şirkete 188 arama ruhsatnamesi verilmiş olup memleketin muhtelif bölgelerinde sondaj işlerine devam edildiği söylenmişti. Diğer taraftan Raman petrol sahasında 56 milyon lira sarf edilmek suretiyle yılda 330.000 ton ham petrol tasfiye edecek rafineri tesisleri kurulmuş, bu

tesisler sayesinde yılda 200.000 ton kömür tasarrufu sağlandığı gibi 19 ilin petrol ihtiyacı da karşılanmak suretiyle mühim döviz tasarrufları sağlandığı kaydedilmişti. Ayrıca yılda 1.500.000 teneke ve 300.000 varil yapacak iki fabrika ile bir oksijen fabrikası kurulmuş ve rafineri tesisleri kapasitesinin artırılması hususunda projeler hazırlandığı belirtilmişti.

Halen memleketimizde petrol satış ve dağıtım ile işigal eden 4 büyük yabancı petrol şirketi tarafından memleketimizde yılda 3.200.000 ton ham petrol işleyecek kapasitede bir tasfiyehane kurulması kararlaştırıldığı söylenmişti. Bu tasfiyehane 1960 yılında tamamlanacağı bilgisi verilmişti. Diğer taraftan Yakın Şark petroleri ile İran Millî petrollerinin topraklarımızdan geçirilecek boru hatları ile Akdeniz’de bir Türk limanına akıtılması için alâkalı petrol şirketleri ile ilk temaslar yapılmış olup bu yıl içinde alâkalı şirketlerin hak kazanmak için başvuruları beklenmekte olduğunun bilgisi paylaşılmıştı.

Memlekette ham petrol üretiminin 20 misline yakın artış kaydedildiği söylenmişti. Hazırlanan grafiğe göre ham petrol üretimi 1949 yılında 16.015 ton iken 1956 yılında 305.616 tona çıkarıldığı gösterilmişti.

“Enerji” kısmında bir memleketin medeniyet seviyesi ölçülerinden birisi de üretilen ve sarf edilen elektrik enerjisi miktarı olarak değerlendirilerek yalnız aydınlatma ve çeşitli medenî vasıtaların kullanılmasında değil, aynı zamanda temeli sağlam, geniş sanayi kurulmasında kömür ve benzeri kıymetli yakıtların tasarrufu ve dışarıya ihraç imkânı sağlanmasında da üretilen elektrik enerjisinin birinci derecede önemi ve rolü olduğu vurgulanmıştı.

1950 yılında üretilmekte olan enerji miktarı 737 milyon kilovatsaat ve nüfus başına 35 kilovatsaat isabet ettiği söylenmişti. Çalışmaların henüz devam ettiği 1956 yılında bu miktar senelik 2.800.000.000 kilovatsaate çıkmış ve nüfus başına isabet eden miktar da 106 kilovatsaate yükseltildiği vurgulanmıştı. Halen bu miktarların süratle yükselmekte ve gelişmekte olduğu söylenmişti.

Demokrat Parti’nin iktidara geldiği 1950 yılından itibaren bu mevzuda yapılan ve yapılmakta olan çalışmalar aşağıda rakamlar halinde gösterilmişti:

Santraller	Cinsi	Takat Kilovat	Yıllık istihsal Kws.	İkmal tarihi
Seyhan	Hidroelektrik	54.000	284.000.000	8/4/1956
Hirfanlı	Hidroelektrik	128.000	400.000.000	1958
Demirköprü	Hidroelektrik	69.000	193.000.000	1958
Kemer	Hidroelektrik	48.000	145.000.000	Mayıs / 1958
Ayrancı	Hidroelektrik		80.000.000	1957
Çatalağzı	Tevsii termik	60.000	300.000.000	Mart / 1956
Tunçbilek	Tevsii termik	64.000	300.000.000	Haziran /1956
Sarıyar	Hidroelektrik	80.000	412.000.000	2/12/1956
Soma	Termik	44.000	180.000.000	15/6/1957
Hazar	Hidroelektrik	6.000	20.000.000	29/10/1957
Tunçbilek maden santralı tevsii	Termik	2.000	6.000.000	Haziran /1952
Soma maden santralı tevsii	Termik	2.000	6.000.000	Ağustos/ 1952
Almus	Hidroelektrik.	27.000	79.000.000	1960 sonu
Kezep	Hidroelektrik	27.000	150.000.000	1959
Hazar tevsii	Hidroelektrik	6.000	20.000.000	1959
Keban	Hidroelektrik	1.000.000	5000.000.000	Mukavele safhasında (1964)
İller Bankası’nın yaptırdığı santraller: Santral adedi 225			50.007.900	
İller Bankası tarafından yapılmakta olan santraller: Santral adedi 160			193.554.000	

Bu santraller üzerindeki çalışmalar ve varılan neticeler gerekli hava nakil hatları ve transformatör istasyonları ile bir arada yapılmakta ve böylece üretim derhal verimli bir hale gelmekte olduğu rakamlarla verilmiştir.

1957 senesi sonuna kadar yapılan tesisler şu şekilde sıralanmıştır:

Hava hatları	Maliyeti (T. L.)	Uzunluğu Km.
Kandilli-Ereğli-Adapazarı hava hatları	18.000.000	246
Adapazarı-Paşalar-Bursa ve Paşalar Eski	11.000.000	217
Adapazarı-Sarıyar-Ankara ve Çatalağzı	22.000.000	334
Karabük-Kırıkkale-Ankara hattı	15.000.000	291
Paşalar-Tunçbilek-Kütahya-Afyon hattı	11.000.000	240
İzmir-Manisa-Soma-Balıkesir hattı	11.000.000	176
İzmir, Aydın-Nazilli hattı	9.500.000	155
Osmanca-Düzce-Bolu hattı	1.500.000	50
İzmit-Darıca hattı	2.000.000	47
İzmit-Darıca hattı	800.000	28
Elazığ-Hazar-Maden hattı	1.500.000	62
Tunçbilek-Değirmisaz hattı	1.500.000	33
	104.800.000	1.874

Transformatör istasyonları	Maliyeti (T. L.)	Takati (Kilovat)
Ereğli-İzmit-Ümraniye Merkezleri	9.000.000	115.000
Bursa, Eskişehir ve Paşalar merkezleri	9.000.000	91.000
Adapazarı, Ankara, Karabük ve Sarıyar merkezleri	23.000.000	184.000
Kırıkkale-Karabük (yükseltici) merkezleri	3.000.000	45.000
Kütahya-Afyon merkezleri	3.000.000	45.000
İzmit ve Ümraniye merkezleri tevsiyatı	4.500.000	85.000
İzmir, Manisa, Balıkesir, Aydın ve Nazilli merkezleri	12.000.000	125.000
Osmanca, Düzce ve Bolu merkezleri	500.000	4.000
	64.000.000	694.000

İnşa halinde olup 1957'den sonra ikmal edilecek tesisler ise şu şekilde sıralanmıştır:

Hava hatları	Maliyeti (T. L.)	Uzunluğu (Km.)
Kırıkkale-Hirfan hattı	5.600.000	60
Tuzla-Derivasyon	1.500.000	15
Manisa-Demirköprü ve Nazilli-Kemer hatları	10.400.000	145
Balıkesir-Edremit hattı	3.800.000	74
Nazilli-Sarayköy-Denizli hattı	3.000.000	80
Ümraniye-Silihtar-Bogazatlama	4.500.000	16
Çatalağzı-Bartın ve Aydın-Söke hatları	3.000.000	100
	31.800.000	490

Transformotör merkezleri	Maliyeti (T. L.)	Takati (Kilovat)
Edremit, Sarayköy ve Denizli merkezleri	4.800.000	40.000
Tuzla ve Silihtar merkezleri	6.200.000	75.000
Bartın ve Söke merkezleri	1.500.000	23.000
Kırıkkale-Elmadağ' hattı ve trafo merkezi, Adapazarı, İzmit, Bursa, Kütahya, Afyon, Balıkesir, Edremit, Manisa, Aydın, Derince ve Darıca şehirlerinin yüksek gerilim şebekesine irtibat tesisleri	7.500.000	-
	20.000.000	138.000

Yapılması plânlanan projeler ise şu şekilde gösterilmiştir:

Santraller	Keşif bedeli	Takati	Senelik İstihsalı Milyon (kws)
Kütahya, Termik bölge santrali	200.000.000	240.000	1.500
Sarıyar hidroelektrik santrali tevsiati	20.000.000	80.000	-
Tunçbiiik santrali tevsiati	20.000.000	32.000	120
Kesikköprü baraj ve hidroelektrik	75.000.000	76.000	240
Ceyhan II Baraj ve Hidroelektrik	50.000.000	30.000	140
	365.000.000	458.000	

Hava hatları	Keşif bedel (T. L.)	Uzunluğu Km.
Adapazarı, Sarıyar, Kırıkkale, Ankara Tunçbilek, Paşalar, Adapazarı hatlarının ikinci devreleri	15.000.000	338
Çatalağzı-Kozlu hattı	6.000.000	12
İstanbul Çatalağzı hattı	16.500.000	122
İsmetpaşa-Osmanca hattı	10.000.000	120
Hirfanlı-Kayseri, Niğde hattı	13.000.000	200
Kütahya, Eskişehir-Çiçeroz hattı	22.500.000	170
Hirfanlı-Konya hattı	8.000.000	130
Çankırı-Tosya-Kastamonu-Taşköprü hattı	8.000.000	160
Zeytinburnu-Silihtar hattı	5.000.000	8
Ceyhan II-Maraş-Ceyhan hattı	11.000.000	190
Bursa-Gemlik, Bursa-Mudanya, Balıkesir-Susurluk- Kemalpaşa-Karacabey hattı	5.000.000	120
	120.000.000	1.570

Transformotör merkezleri	Keşif bedeli (T. L.)	Takati Kilovat
Karabük merkezi tevsi ile Ankara merkezi tevsi	2.000.000	45.000
Konya, Tosya, Kastamonu, Taşköprü, Kayseri, Niğde, Zeytinburnu, Bursa ve Eskişehir merkezleri tevsi ile Maraş ve Ceyhan merkezleri	14.000.000	118.000
Gemlik, Mudanya, Susurluk, M. Kemalpaşa ve Karacabey merkezleri	3.000.000	17.000
Kuzeybatı ve Batı Anadolu şebekesinden orta gerilim üzerinden cereyan alacak şehir ve kasabalara ait enerji nakil hatları ve trafo merkezleri	50.000.000	

Hazırlanan grafiğe göre ise 1949 yılında 737.000.000 kilovat olan elektrik enerji üretimi, 1956 yılında 2.800.000.000 kilovat enerjiye çıktığı kaydedilmiştir. Nüfus başına düşen miktar ise 1949 yılında 35 kilovat iken 1956'da 106 kilovata çıktığı belirtilmiştir.

“Su İşleri” bahsinde 1950’den evvel sulama, bataklık kurutma, taşkın önleme, köy ve şehir içme suları gibi işler çok ihmal edildiği iddia edilmişti. Halkın geçimi ve sağlığıyla çok yakından ilgili olan bu işler, ancak Demokrat Parti zamanında lâyük olduğu önemle ele alındığı belirtilmişti. Aradaki farkı anlamak için rakamlara bir göz atmanın yeterli olacağı iddia edilmişti. 1923 senesinden 1949 senesine kadar geçen 27 yıl zarfında su işleri için; devlet tarafından 160.403.775 lira, 1945 de kurulan İller Bankası tarafından Demokrat Parti zamanına kadar doğrudan doğruya 2.413.810 ve belediyeler tarafından ise 20.338.910 lira olmak üzere toplam 183.156.495 lira harcanmış iken 1950’den bu yana Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü tarafından 950.000.000 lira, İller Bankası Umum Müdürlüğü tarafından 71.943.034 lira, belediyeler tarafından 81.220.857 lira olmak üzere toplamda 1.103.163.891 lira harcanmıştır ki, bu vaktiyle bu işler için eski iktidarın uzun yıllar zarfında harcadığı miktarın 6 mislini aşmakta olduğu kaydedilmişti. Yalnız Devlet Su İşleri, devam etmekte olan işler için bu yıl sonuna kadar daha 62.000.000 lira sarf edeceği gibi iller Bankası da elinde bulunan su işleri için 68.854.519 lira harcayacağı iddia edilmişti. Bundan başka Devlet Su İşleri idaresi, önümüzdeki yıllarda ihalesi yapılmak üzere 3,5 milyarlık büyük su işlerini de programa bağlamış olup çalışmalara devam etmekte olduğu, İller Bankası da 53.034.707 lira sarfını gerektiren su işlerinin ihalesi üzerinde çalışmakta olduğu bilgisi verilmişti.

Şimdiye kadar harcanan paralarla elde edilen neticeleri eski yıllarla karşılaştırılmışti. Taşkından korunan şehir ve kasaba adedi 1949’a kadar 27 iken 1950-1957 yıllarında 114 ve yapılmakta olan 3; taşkından korunan arazi 1949’a kadar 56.000 hektar iken 1950-1957 yılları arasında 216.550 hektar ve yapılmakta olan 93.000 hektar; kurutulan bataklık 1949’a kadar 21.368 hektar iken, 1950-1957 yılları arasında 69.362 hektar ve yapılmakta olan 23.000 hektar; sulama şebekesi 1949 yılına kadar 54.680 hektar iken 1950-1957 yılları arasında 148.561 hektar ve yapılmakta olan 57.380 hektar; barajlarda sulanacak arazi 1949’a kadar hiç veri kaydedilmemişken 1950-1957 yılları arasında 155.000 hektar ve yapılmakta olan 200.600 hektar; içme suyu temin edilen köy adedi 1949’a kadar hiç veri kaydedilmemişken 1950-1957 yılları arasında 21.500 ve İller Bankasınca yapılan su tesisleri 1949’a kadar 13 iken 1950-1957 yılları arasında 323 ve yapılan işlerdeki adedi de 188 olarak kaydedilmişti. Ayrıca 33.000 köyün içme suyunu temin mevzuu ele alındığı söylenmiş ve sulama işlerinde büyük faydalar sağlayan barajlara ait bilgiler elektrik enerjisi konusunda verilmişti.

Elektrik enerjisi mevzuu ile alâkalı olarak 1950’den sonra yapılan Seyhan, Hirfanlı, Demirköprü, Kemer, Ayrancı, Sarıyar barajları ile yapılmakta olan Almus ve yapılacak olan Keban barajı hakkında malûmat verilmişti. Bu barajlarla elektrik enerjisi üretim yapılmakla beraber aynı zamanda taşkından koruma ve sulama hizmetleri de yapılmakta olduğu belirtilmişti. Bundan başka sulama ve taşkından koruma maksatlarıyla 1950’den bu yana Damsa Barajı ikmal edilmiş, Sille Barajı yakında ikmal olunacağı vurgulanmışti. Ayrıca Mamasın, May, Altınapa, Apa ve Kayırlı barajları da ihale edilmiş veya ihale edilmek üzere olduğu belirtilmişti. Ayrıca Ankara-İstanbul ve Ankara-Bursa yoluna dair birer adet fotoğraf eklenmişti.

“Karayolları” bahsinde iktisadî ve içtimaî hayatta olduğu kadar millî savunma bakımından da önemi açık olan yol dâvası, 1950’den evvel geçen uzun yıllar boyunca ihmal edildiği iddia edilmişti. Ancak 1950’den sonra, bu dâvanın halli için büyük gayretler sarf edildiği vurgulanmışti.

Karayollarına harcanan paraların 1923 yılından 1949 yılına kadar geçen 27 sene zarfında Devlet, Vilâyet ve köy yollarına toplam 418.621.257 lira harcanmış, buna karşın 1950-1957 yılları arasındaki 8 yıl içinde 1.935.282.690 lira harcanmış ve harcanmakta olduğu belirtilmişti. Yapılan yeni yolların yine, 1923-1949 yılları arasındaki 27 yıl içinde yapılan yeni yolların uzunluğu 10.338 kilometre olmasına karşın 1950-1956 arasında geçen 7 yıl içinde 12.165 kilometre yeni yol yapılmış ve halen üzerinde çalışılmakta olan yeni yol inşaatının uzunluğu ise 6.415 kilometre tuttuğu vurgulanmıştı. Yapılan köprülerin 1923’den 1949 yılına kadar geçen 27 yıl içinde sadece 289 köprü yapılmış iken, 1950’den 1956 yılına kadar geçen 7 yıl zarfında 907 köprü ikmal edilerek hizmete açılmış ve ayrıca 168 köprüünün inşasına da hızla çalışıldığı belirtilmişti. Yol bakımının 1949 yılı sonunda bakım altındaki yolların uzunluğu 19.166 kilometre iken bu miktar halen 43.358 kilometreye ye çıkarıldığı belirtilmişti. Yol durumlarının 1949 yılı sonunda yaz kış geçit veren yolların uzunluğu 17.465 kilometre iken halen 33.400 kilometreye yükselmiş, bunların içinden asfalt ve benzeri yolların uzunluğu 1.624 kilometre iken bu yıl yapılmakta olan yollarla birlikte 5.162 kilometreyi bulacağı varsayılmıştı.

“İstanbul Boğazı Köprüsü” hakkında ise İstanbul’da yapılmasına karar verilen Boğaziçi köprüsünün yaklaşık 56 milyon liralık kısmı döviz ve 28 milyon liralık kısmı Türk lirası ile karşılanmak üzere 84 milyon liraya mâl olacağı, ön projeye göre köprüünün toplam uzunluğu 1.340 metre ve kuleler arası açıklığı ise 675 metre olarak kaydedilmişti. Motorlu taşıt sayısının 1949 yılında sivil motorlu taşıt sayısı 24.318 iken dört misli artışla 81.382 ye çıktığı kaydedilmişti.

“Hava Meydanları İnşaatı ve Hava Yolları” kısmında hava meydanlarının uluslararası ölçülere göre genişletilmesi, ıslahı ve yenilerinin yapılması maksadıyla 65 milyon lira sarf edilmek suretiyle Yeşilköy, Esenboğa, Adana, Trabzon hava meydanları ikmal edilerek halkın hizmetine açılmış ve Yeşilköy, Esenboğa, Adana, İzmir, Afyon, Konya, Sivas, Erzurum, Elâzığ ve Diyarbakır hava meydanlarının müstemilât binalarının inşaatı da bitirildiği kaydedilmişti. Van ve Samsun hava meydanlarının inşasına geçen yıl başlanmış olup halen inşaatı devam etmekte olduğu, bunlardan başka Aydın, Gaziantep, Kars, İskenderun, Urfa, Ağrı, Ordu, Kayseri, Erzurum, Afyon, İzmir, Bursa, Elâzığ, Çanakkale, Malatya, Akhisar, Sivas ve Erzincan’da hava meydanlarının yapılması, Trabzon hava meydanının genişletilmesi Yeşilköy, Esenboğa ve Adana hava meydanlarının genişletilmesine karar verildiği belirtilmişti.

1950 yılından önce hava meydanlarının pist uzunluğu 7.390 metre iken 1950’den bu yana 12.602 metrelik pist yapılmak suretiyle bu miktar 19.992 metreye yükseltildiği kaydedilmişti. Diğer taraftan hava meydanları yapıldıkça hava yolları da gelişmekte ve yurdun muhtelif yerlerine yeni yeni seferler yapılmak suretiyle halkın daha çok rağbetine mazhar almakta olduğu vurgulanmıştı. 1950 yılında taşınan yolcu miktarı 86.331 iken 1956 yılında 218.806 olduğu bilgisi verilmişti. Aynı yönüyle 1950’den sonra uluslararası ölçülere uygun olarak yapılan modern hava meydanları sayesinde sivil, özel ve askerî olmak üzere 1956 yılında toplam 23.925 yabancı uçak gece ve gündüz iniş, kalkış yapmak imkânım bulunduğu kaydedilmişti. Türk sivil ve özel uçaklarının aynı sene içindeki iniş ve kalkış sayısı ise 26.011 olarak verilmişti.

“Liman, İskele ve Barınaklar İnşaat Faaliyeti” bahsinde 1950’den evvel modern mânada tek bir liman olmadığı, küçük sahil kasabaları için hayatî bir ehemmiyeti haiz iskele ve küçük barınak işi de tamamen ihmal edildiği iddia edilmişti. 1950’den sonra, iktisadî kalkınma bakımından büyük önem arz ettiği vurgulanan liman, iskele ve barınak inşaatına hız verildiği belirtilmişti. 1940 senesinden 1950 senesine kadar bu işler için sadece 41,5 milyon lira sarfedilmiş iken 1950 senesinden itibaren 650 milyon liralık taahhüde girilmiş ve şimdiye kadar 270 milyon lira harcandığı belirtilmişti. Harcanan bu milyonlar sayesinde Zonguldak, Trabzon, Ereğli, İnebolu ve Salıpazarı limanları ile Amasra barınma limanı bitirilerek hizmete açılmış olduğu gibi İskenderun limanı da ıslah edilmiş, ayrıca inşaları hızla devam eden Giresun, Haydarpaşa, İzmir-Alsancak, Samsun ve Mersin limanları ile Trabzon rıhtım ve ambarları önümüzdeki birkaç yıl içinde ikmal edileceği belirtilmişti. Diğer taraftan İskenderun ana limanının projeleri de hazırlanmış olup ihalesi yapılmak üzere olduğu bilgisi verilmişti.

İskele ve barınaklara gelince, 1950 senesinden bu tarafa Pazar, Rize, Çayeli, Bulancık, Ordu, Akçakoca, Emirgân, Adoluhisarı, Beykoz, Mudanya, Lapseki, Şarköy, Çanakkale, Marmaris, Finike, Alanya, Anamur, Taşucu ve Gemlik iskeleleri ikmal edilmiştir. Ayrıca Çardak, Fethiye, Paşabahçe, Hopa, Fındıklı, Vakfikebir, Ayancık, Ünye, Yalıköy, Kartal, Sinanköy, Eceabat, Perşembe, Marmara adası, Kuşadası, Bodrum, Antalya, Sürmene, Görele, iğne ada, Mürefte, Çeşme, Güllük, Dikili iskeleleri ile Pendik rıhtımı ve Kelken barınağının inşaları devam etmekte olup bunlardan bir kısmı bu sene bir kısmı gelecek sene bitirilmiş olacağı bildirilmişti. Bu mevzular dışında 37 limanın etüt işleri anlaşmaya bağlanmış ve bunların etütleri tamamlandıkça parti parti ele alınacağı belirtilmişti. Gerek bu liman ve barınaklar ve gerek bunların âlet ve makineleri için 900 milyon lira civarında bir meblâğ sarf edileceği kaydedilmişti.

Bütün bu program ikmal edildiği takdirde yılda 15 milyon ton eşya, yükletilip boşaltılabileceği ve bu miktar 1950 ye nazaran 5 misline yakın artış ifade ettiğinin vurgusu yapılmıştı. İkmal edilmiş ve inşaları devam etmekte olan limanlar hakkında bir cetvel hazırlanmıştı.

İkmal edilen limanlar		Kapasitesi
1-Zonguldak limanı	5.250.000	[*] Ton kömür
2-Trabzon limanı	400.000	Ton kömür
3-Ereğli limanı	1.500.000	Ton kömür
	300.000	Muhtelif eşya
	100.000	M3 maden direği
4-İnebolu limanı	100.000	Ton
5-Amasra barınma limanı		
6-İskenderun limanı	1.250.000	Ton
7-Salıpazarı limanı	300.000	Ton
	300	Metrelik rıhtım
	16.000	Metre karelik depo sahası

İnşası devam etmekte olan limanlar:		
1-Giresun limanı	150.000	Ton
2-Haydarpaşa limanı	1.200.000	Ton
3-İzmir-Alsancak limanı	1.000.000	Ton
4-Samsun limanı	1.000.000	Ton
5-Mersin limanı	1.200.000	Ton
6-Tophane rıhtım ve ambarları	300.000	Ton
	300	Metrelik rıhtım
	16.000	M2’lik depo sahası

[*] Günde 20 saat senede 350 gün çalışmak suretiyle ve yalnız kömür bakımından.

“PTT İşleri” kısmında halkın doğal ve çağdaş ihtiyaçları meyanında bulunan haberleşme işlerinin sürat ve kolaylıkla yapılmasını temin maksadıyla yurdun muhtelif yerlerinde, telefon ve telgraf tesislerinin kurulması ve posta merkezlerinin artırılması için 1950’den 1957 yılına kadar 192 milyon liralık yatırım yapıldığı kaydedilmiştir.

Tesisler	1949	1957
Havaî hatlar güzergâh uzunluğu	81.411	34.500
Şehirlerarası telefon devreleri uzunluğu (Km.)	21.516	32.600
Şehir içi telefon şebekesi hat kapasitesi sayısı	70.828	238.000
Telefon kuranportör kanalları sayısı	58	328
Telgraf kuranportör kanalları sayısı	9	259
Telefon kuranportör kanal uzunluğu (Km.)	24.579	128.504
Telgraf kuranportör kanal uzunluğu (Km.)	3.585	101.767
Santraller sayısı	198	490
Santralleri hat kapasitesi sayısı	63.335	181.000

Ayrıca hazırlanan grafikte verilen rakamlara göre 1949 yılında telefon abone sayısı 41.690 iken 1957’de 141.000 olmuş; telefon santralleri sayısı ise 1949’da 198 iken 1957’de 490’a çıktığı kaydedilmiştir.

“Denizcilik İşleri” kısmında bir taraftan yurdun denizle çevrilmiş olması, diğer taraftan ithal ve ihraç malların Türk gemileri ile yapılmak suretiyle döviz tasarruf edilebilmesi amacıyla Deniz Ticaret filosunun artırılmasına önem verildiği kaydedilmiştir. 18 ve daha yukarı gros tonilâtoluk Türk Ticaret filosu hakkında verilen tabloya göre, devletin elindeki gemi tonajı 1949 yılında 229.569 iken 1956’da 328.709 olmuş; şahısların elindeki gemi tonajı ise 1949 yılında 204.750 iken 1956’da 339.121 olmuş; 1949 yılı toplamı 434.819, 1956 yılı toplamı 667.830 olarak kaydedilmiştir. Diğer taraftan 1950 yılı başında Denizcilik Bankası’nın elinde bulunan posta gemilerinin büyük bir kısmı 40 yaşından yukarı, hatta 72 yaşını bulan gemilerin olduğu vurgulanmıştır. Tamir ve bakım masrafları çok olan bu yaşlı gemilerden toplam 56.417 tonluk 16 adedi Demokrat Parti zamanında kadro dışı bırakılmış ve yerlerine eskilerinin iki katı süratte 35.966 tonluk 11 yeni gemi alınmış olduğu kaydedilmiştir. Bundan başka 1950’de mevcut 11 yük gemisi ile iki tankere ek olarak 13 yolcu gemisi ve bir tanker daha satın alma işlemi yapılmış olduğu belirtilmiştir. Bu suretle 1950’den evvel dış ticaretin %8’i bu gemilerle sağlanırken şimdi %22’si ile başarıldığı vurgulanmıştır.

1950'den bu yana Denizcilik Bankasının harcadığı 230 milyon liradan 193 milyon lirasının yeni gemilere ait olduğu düşünülürse başarının anlamı daha iyi anlaşılır olacağı belirtilmişti. Hazırlanan grafiğe göre deniz ticaret filosunun gelişimi 1949 yılında 434.319 tonilâto iken 1956'da 667.830 tonilâto olduğu belirtilmişti. Ayrıca Ordu İskelesi ve Meriç Nehri ıslah faaliyetine dair birer fotoğraf eklenmişti.

“Demiryolları İnşaati” ile ilgili toplam 124 milyon lira sarf edilmek suretiyle, 47 kilometrelik Hasankale-Horasan hattı, 109 kilometrelik Genç-Muş hattı, 85 kilometrelik Narlı-Gaziantep hattı, 14 kilometrelik Ereğli-Çataldere-Armutcuk hattı, 7 kilometrelik Küçükçekmece-Soğuksu çift hattı, 3 kilometrelik fabrika kavuşma hatları halkın hizmetine açıldığı vurgulanmıştı. İhale bedelleri toplamı olan 145 milyon lira ile 74 kilometrelik Horasan-Sarıkamış hattı, 99 kilometrelik Gaziantep-Karkamış hattı, 21 kilometrelik Gebze-Pendik çift hattı, 24 kilometrelik Cebeci-Ankara-Gazi-Sincanköy hattı ve toplam 42 kilometrelik fabrika kavuşma hatları yapılmakta olup bunların büyük bir kısmı önümüzdeki sene bitirilmiş olacağı da vurgulanmıştı. Yurdun komşu ülkesi İran'la irtibatını sağlayacak olan Muş-Tatvan ve Van-Kotur hatları ile Van gölünün her iki sahilinde feribot tesislerinin inceleme ve projeleri bitirilmiş ve eksiltmeye çıkarılmakta olduğu bilgisi verilmişti. Ayrıca, İstanbul-Edirne hattının Edirne-Pehlivan köy kısmının Türkiye'den geçirilmesi maksadıyla göz önüne alınan kavuşma hattı ile Ereğli-Adapazarı, Toprakkale-Maraş arasında inşası tasarlanan hatların incelemelerine başlandığı belirtilmişti. Diğer taraftan mevcut demiryolu şebekesinin iyileştirilmesine de büyük önem verilmiş ve bu maksatla 1950'den itibaren tatbikine geçilen 500 milyon liralık programın 454 milyon liralık kısmı yapıldığı kaydedilmişti. Bunun sonucunda 1950'den bu yana 5.615 metre uzunluğunda köprü, 589 kilometre uzunluğunda hat yenilenmiş, 569 kilometrelik hat takviye edilmiş ve 798 makas ile 804 yük vagonu imâl edilmiş olduğu belirtilmişti. Hazırlanan tabloya göre taşınan yolcu sayısı 1949 yılında 50.515.015 iken 1956'de 67.503.083; taşınan eşya 8.976.625 ton iken 13.731.835 ton; taşınan eşya 645.550 ton iken 915.302 ton; yük vagonları 14.776 iken 17.935; yolcu vagonları 1.112 iken 1.313; motorlu tren ve elektrikli tren 1949'da hiç yokken 1956'da 18; otoray ise 17 iken 35 olduğu kaydedilmişti.

“Bütçe Rakamları” bahsinde Bütçe rakamlarının takip ettiği seyir şu bakımlardan mâna ifade ettiği belirtilmişti: Bütçe rakamları düşmekte ve küçülmekte ise; memleket fakirleşmekte, geliri azalmakta; amme hizmetleri ihmal edilmiş, lââyık yönüyle ifa olunmamakta; halkın refahı azalmakta, sıkıntısı çoğalmakta; memlekette işsizlik hasıl olmakta veya artmakta; kâfi yatırım yapılmadığından dolayı yurdun iktisadî geleceği karanlık olacağı vurgulanmıştı. Bütçe rakamları yükselmekte ise; tamamen aksine olarak, memleket zenginleşmekte, millî geliri çoğalmakta; amme hizmetleri daha iyi görülmekte; halkın refahı yükselmekte, sıkıntısı azalmakta veya kalmamakta; memlekette iş artmakta, işsizlik kalmamakta; yapılan yatırımlar yurt iktisadiyatına geniş ve verimli ufuklar açmakta, memleketin istikbali teminat altına alınmakta olarak değerlendirilmişti.

Türk bütçelerinin 1950 yılından beri takip ettiği şu şekilde aktarılmıştı:

	Cari masraflar (T.L.)	Yatırımlar (T.L.)	Yekûn (T.L.)	Yatırımların umumi bütçe rakamlarına nisbeti %
1950	1.275.000.000	279.000.000	1.554.000.000	17,95
1951	1.321.000.000	320.000.000	1.641.000.000	19,50
1952	1.422.000.000	389.000.000	1.811.000.000	21,47
1953	1.615.000.000	577.000.000	2.192.000.000	26,33
1954	1.748.000.000	605.000.000	2.354.000.000	25,72
1955	2.136.000.000	898.000.000	3.034.000.000	29,59
1956	2.459.000.000	985.000.000	3.444.000.000	28,60
1957	2.835.000.000	1.308.000.000	4.144.000.000	31,57

Buna göre 1957 bütçesi 1950 bütçesine nazaran 2 milyar 590 milyon lira fazla; fazlalık nisbetinin de %166,57 olduğu aktarılmıştı. Bu fazlalığın 1 milyar 560 milyon lirası cari masraflara, 1 milyar 30 milyon lirası da yatırımlara bağlantılı olduğu belirtilmişti. Yatırımlardaki fazlalık nisbeti % 368,93, cari masraflarda ise 122,31 olarak kaydedilmişti.

Memleketin geleceğini teminat altına almak için Demokrat Parti iktidarının çalışmalarının bariz delillerinden birisi de şüphesiz ki, bu rakam ve oranlardır diyerek, 1950'den 1957'ye kadar olan devlet gelirlerine şu şekilde yer verilmişti:

Devlet Varidatı	
Seneler	Varidat
1950	1.381.000.000
1951	1.413.000.000
1952	1.614.000.000
1953	2.028.000.000
1954	2.366.000.000
1955	2.894.000.000
1956	3.444.000.000
1957	4.144.000.000

Amme hizmetlerine dair çalışmaların en dikkate değer iki örneğini sağlık ve eğitim işlerinde görmenin mümkün olacağı belirtilmişti. Sağlık ve eğitim hizmetlerinin bir memleketin maddî ve manevî yükselmesinde oynadığı rolün ne derece önemli olduğunu anlatmaya bile ihtiyaç duymadıklarını belirterek halkın sağlığı ve halkın bilgi seviyesi her şeyin temelini teşkil ettiğini vurgulamışlardı. İşte bu sahalarda Demokrat Parti'nin çalışmaları ve aldığı neticeler hakkında hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre, 1949 yılı hastane adedi (belediye hastaneleri hariç) 55 iken 1957'de 114; sağlık merkezleri adedi 17 iken 212; verem hastane ve pavyonları 7 iken 67; verem dispanserleri 8 iken 57; özel idare hastaneleri 54 iken 1957'de 0; belediye hastaneleri 15 iken 11; İktisadi Devlet Teşekkülleri hastaneleri 27 iken 43 ve toplamda 1949 yılında 183 olan sayı, 1957'de 504'e yükseldiği kaydedilmişti. Bir diğer tabloda verilen rakamlara göre yatak adedi 1949 yılında sağlık merkezlerinde 160 adet iken 1957 yılında 3.260 adet olduğu, devlet hastanelerinde 6.899 adet iken 15.695 adet olduğu, doğum ve çocuk bakım evlerinde 710 adet iken 1.866 adet olduğu, belediye hastanelerinde

1.657 adet iken 2.356 adet olduğu, iktisadî devlet kurumu hastanelerinde 1.090 adet iken 2922 adet olduğu, verem hastane ve pavyonlarında 1.097 adet iken 8.575 adet olduğu, şahıslara ait hastanelerde 755 adet iken 1.217 adet olduğu, diğer vekaletlere ait hastanelerde 3.208 adet iken 3.518 adet olduğu derneklere ait hastanelerde 409 adet iken 321 adet olduğu, özel idarelere ait hastanelerde 3.169 adet olduğu halde 1957’de herhangi bir veri girilmediği ve 1949 yılı toplamında yatak adedi 19.154 iken 1957 yılında 39.730 adet olduğu bilgisini aktarmışlardı. Hizmet ile ilgili tabloda verilen rakamlara göre yatakta tedavi adedi 1950 yılında 138.530 iken 1956 yılında 760.312 olduğu, ayakta tedavi 974.050 iken 3.365.256 olduğu, verem muayenesi 78.438 iken 228.951 adet olduğu, laboratuvar muayenesi 237.465 iken 983.500 olduğu, tüberkülin denemesi 185.734 iken 3.597.908 olduğu, B.C.G. aşısı tatbikatı 70.918 iken 1.394.423 olduğu radyolojik tetkikler 49.711 iken 205.922 olduğu ve röntgen muayeneleri 250.751 iken 572.686 olduğu bilgileri verilmişti.

“Trahom mücadelesi” hakkında daha ziyade Doğu illerindeki vatandaşlarda ortaya çıkan bu hastalıkla mücadeleye, geniş çaptaki taramalarla, hastaneler ve dispanserlerdeki sürekli çalışmalarla ve nihayet köylere kadar götürülen tedavi evlerinde vatandaşlar tedaviye tâbi tutularak, önemle devam edilmekte olduğu vurgulanmıştı. Hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre dispanser sayısı 1949 yılında 40 iken 1956 yılında 50, köy tedavi istasyonu sayısı 115 iken 305, kontrole bağlı nüfus sayısı 4.5 iken 5.6, muayene edilen sayısı 114.937 iken 268.644 sayılarına arttığı, trahomlu oranı %33 iken %13.3 oranına indiği ve ayrılan para 418 iken 650’e yükseldiği bilgisi verilmişti.

Bu bölgede taramaya tâbi tutulan nüfusun 1949 yılında %33’ü trahoma yakalanmışken, olumlu çalışmaların bir neticesi olarak bu oran 1956 yılında % 13,3 e düşürüldüğü belirtilmişti.

“Sıtma mücadelesi” ile ilgili mücadeleye dahil bölgelerdeki nüfus sayısı 1950 yılında 9 milyon iken mücadelenin genişletilerek 1957’de 14.3 milyona çıkarıldığı; dalaklılar oranının % 7.1 den % 0.4 e düşürüldüğü; sıtmalılar oranının da % 22,4 den % 0,3 e düşürüldüğü; böylece bir zamanlar Ege medeniyetlerini yok eden sıtma âfetinin tam bir mağlûbiyete uğratıldığının altı çizilmişti.

“Eğitim Hizmetleri” bahsinin “ilköğretim” kısmı hakkında hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre, ilkokul sayısı 1949-1950 yıllarında 12.511 iken 1956-1957 yılları arasında 19.762 olduğu, öğretmen sayısı 27.144 iken 45.663 olduğu, öğrenci sayısı 1.460.958 iken 2.131.148 olduğu kaydedilmişti. İlköğretim hizmetleri arasında, köylü vatandaşların gelişen okuma ihtiyaçlarına cevap vermek için kurdukları 251 adet okul yaptırma derneklerine yardım olmak üzere 1957 yılı bütçesine (2.500.000) lira tahsisat konduğunu, bu şerefli çalışmaların memnuniyet verici gelişmeler gösterdiğini vurgulamışlardı.

“Orta öğretim” kısmı hakkındaki tabloda verilen rakamlara göre, 1949-1950 yıllarında lise adedi 59 ve öğrenci adedi 18.257 iken bu sayı 1956-1957 yıllarında lise adedi 100 ve öğrenci adedi 34.966 olduğu; ortaokul adedi 343 ve ortaokul öğrencisi adedi 58.675 iken ortaokul sayısı 551 ve ortaokul öğrenci adedi 156.272 olduğu; öğretmen okulu adedi 8 öğretmen adedi 95 ve öğrenci adedi 1.825 iken öğretmen okulu adedi 42 öğretmen adedi 737 ve öğrenci adedi 16.535 olduğu bilgileri verilmişti. 1951-1952 yıllarında imam hatip okulu adedi 7 öğretmen adedi 27 ve öğrenci adedi 878 iken 1956-1957 yıllarında imam hatip okulu

adedi 17 öğretmen adedi 164 ve öğrenci adedi 3.107 olduğu bilgisi verilmişti. Meslekî ve teknik okullar 1949-1950 yıllarında okul adedi 207 öğretmen adedi 3.667 ve öğrenci adedi 61.106 iken 1956-1957 yıllarında okul adedi 403 öğretmen adedi 4.174 ve öğrenci adedi 88.866 olduğu bilgisi verilmişti.

Öğretim dili Türkçe-İngilizce olan 6 kolejin DP iktidarı zamanında hizmete girmiş olduğunu, bu kolejlerde okuyanların 1955’de 422 iken bugün 707’ye çıktığını bilhassa kaydetmişlerdi.

Memleketin üretim işleri ve buna bağlı olarak taşıma faaliyetleri makineleştikçe teknik öğretim her gün biraz daha önem kazanmakta olup tablolar bu gelişmeleri açık bir şekilde yansıtmakta olduğu belirtilmişti.

Diğer taraftan meslek ve halk eğitim kurslarıyla, okul çalışmaları yanında, çeşitli mesleklerde üretici halde bulunan vatandaşları meslekleri ile alakalı teknik bilgilerle donatıp ve meslek sahibi olmak isteyenleri buna hazırlamak, okuma, yazma öğrenmek isteyenlerin arzularını gerçekleştirmek suretiyle açılan kurslardan pek çok fayda sağlandığı söylenmişti. Nitekim 1950 yılında 270 adetten ibaret olan bu kursların sayısı 1957’de 938’e çıkarıldığı, buralara devam edenlerin sayısı 1950 yılının 13.639’una karşın 1957 Temmuzunda 19.866’ya yükseldiği kaydedilmişti.

“Yüksek Öğretim” kısmı hakkında tabloda verilen rakamlara göre yüksekokullar 1949-1950 yılları arasında okul adedi 11 öğretmen adedi 466 ve öğrenci adedi 4.754 iken 1956-1957 yılları arasında okul adedi 13 öğretmen adedi 804 ve öğrenci adedi 8.790 adet olarak kaydedilmişti. Üniversiteler ise 1949-1950 yıllarında üniversite adedi 3 öğretim üyeleri adedi 1.165 ve öğrenci adedi 20.321 iken 1956-1957 yıllarında üniversite adedi 5 öğretim üyesi 1911 ve öğrenci adedi 32.201 olarak kaydedilmişti. Üniversite bütçeleri ise şu şekilde aktarılmıştı:

Seneler	A/1 cetveli (Carî Masraflar)	A/2 cetveli (Yatırımlar)	A/1+A/2
1949	27.404.000	-	27.404.000
1950	21.157.000	4.380.000	25.537.000
1951	21.139.001	8.818.000	29.957.000
1952	23.955.000	6.913.000	30.868.000
1953	29.785.000	11.775.000	41.560.000
1954	35.191.000	12.840.000	48.031.000
1955	45.394.000	15.785.000	61.179.000
1956	52.081.000	17.615.000	69.696.000
1957	56.694.000	15.625.000	72.319.000

Mevcut üniversiteleri genişletip donatırken bir yandan da mevcutların arasına yenileri katılmakta olduğu nitekim Erzurum’da temeli atılan Atatürk Üniversitesi’nin inşaatı hızla devam etmekte olduğu ve merkezi Trabzon’da bulunacak olan yeni Teknik Üniversite için gereken hazırlıklar ilerlemekte olduğu belirtilmişti. Ege Üniversitesi’nin her yıl biraz daha gelişmekte olduğu ve özel kanun ile kurulmasına karar verilen Ankara, Ortadoğu, Teknik Üniversitesi’nin kamulaştırıldığı ve proje işleri tamamlanıp kısmen de eğitime başladığı vurgulanmıştı.

“Maarif Hizmetlerine Verilen Tahsisat” bahsinde yıllar itibariyle şu şekilde bir tablo hazırlanmıştı:

1949	204.231.000
1950	197.067.000
1951	209.296.000
1952	223.683.000
1953	269.049.000
1954	313.777.000
1955	429.973.000
1956	500.942.000
1957	587.809.000

“İskan Hizmetleri ve Mesken İnşaatı” bahsinde dışardan gelen göçmenlere yapılan yardımlar kısmında hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre 1945-1950 yıllarında bütçeye konan ödenek toplamda 7.208.143 lira iken 1951-1957 yılları arasında toplam 44.735.031 olmuş, ayrıca 50 milyon lira civarında yardım kaydı da belirtilmişti. Bir başka tabloda verilen rakamlara göre 1934-1950 yıllarını kapsayan 16 yılda dağıtılan 157.353 dönüm toprakta yapılan ev 32.887 iken 1951-1956 yıllarını kapsayan 7 yılda dağıtılan 1.199.376 dönüm toprakta 34.942 adet ev yapıldığı belirtilmişti. Ayrıca bir diğer hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre 1949 ve daha öncesine ait döner sermaye, tohumluk, traktör, at, araba, çeki hayvanı, pulluk, kazma, kürek, tırmık vesaire yardımlarında hiç veri yokken 1950’den sonra döner sermaye 26.000.000 lira, tohumluk 8.934 ton, traktör 146 adet, at 8.879 adet, araba 11.489 adet, çeki hayvanı 9.866 adet, pulluk 12.388 adet ve kazma, kürek, tırmık vesaire yardımları ise 20.402 adet olduğu kaydedilmişti.

“Mesken inşaatı işleri” kısmında halkın mesken sahibi olmasını teminen yapılan çeşitli yardımlara, çimento, demir, tuğla ve kiremit üretim miktarlarının çok artırılması hususundaki gayretlere paralel olarak Türkiye Emlâk Kredi Bankası tarafından açılan mesken kredileri de büyük rakamlara eriştiği söylenmişti.

1927 yılından 1949 yılına kadar verilen mesken kredileri ile 1950’den 1957 yılının ortasına kadar verilen mesken krediler hakkında 1927-1949 yıllarını kapsayan 23 yılda 215.397.000 liradan 1950-1957 ortasına kadar olan zamanı kapsayan 7,5 yılda 608.371.000 lira olduğu bilgisi verilmişti. Mesken kredilerinden halkın daha kolaylıkla istifade etmelerini teminen Türkiye Emlâk Kredi Bankası 1950 senesinde 8’den ibaret bulunan şube adedini 48’e çıkarmış ve faaliyet sahasını 12 ilden bütün illere yayıldığı belirtilmişti.

Türkiye Emlâk Kredi Bankası’nın ayrıca toplu olarak ev yaptırma ve bunu vatandaşlara satmak mevzuunda da geniş ölçüde çalışmalar yaptığını, bu maksatla, 1949 yılı sonuna kadar 16.899.000 lira sarf edilmişken, 1950-1956 yıllarında 54.339.000 lira harcadığı, bundan başka Yenice’de 300 ev ve 50 dükkanlı mahalle, Ayvalık’ta 150 evlik mahalle, Gönen’de 70 evlik mahalle, Manyas’ta 64 evlik mahalle ve Gördes’te 200 ev ve 20 dükkanlık mahalle kurulduğu bilgileri verilmişti.

Deprem, su baskını, yangın ve heyelana maruz kalan vatandaşlara tahsis edilmek üzere inşa edildiği belirtilmişti.

“Turizm Faaliyetleri” kısmında 1950 yılından evvel memlekette sağlayacağı faydalar bir tarafa bırakılarak turizm faaliyetleri ihmal edildiği iddia edilmişti.

Demokrat Parti zamanında millî ekonomi üzerinde olumlu etkileri göz önünde tutularak bu mevzu ile alâkalı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu çıkarılmış ve böylece otel, lokanta gibi başlıca turistik tesislerin inşa, genişletme ve donatma imkân dahiline girmiş olduğu belirtilmişti. Şimdiye kadar Türkiye’nin büyük turistik merkezlerinde, turistik şehir, kasaba ve mahallerde kurulan 96 kuruma Turizm Müessesesi belgesi verilmiş ve bunların dışındaki birçok oteller de bunlara uygun olarak tadil veya inşa olunduğu söylenmişti. Memlekette mevcut turistik kıymetler, mahallen tetkik edilmekte ve lüzumlu incelemeler yapılmakta olduğu, bugüne kadar Ege, Marmara, Karadeniz ve Güney Bölgeleri ile Afyon, Göreme, Bolu, Sakarya, Bursa, Aydın, Denizli illerinin incelenmesi tamamlanmış ve bu arada Abant gölü çevresinde imar plânı tamamlanmış ve Sakarya ilinin imar plânının esaslarının belirlendiği vurgulanmıştı. Bunlar dışında halkın turizm mevzuunda bilgilerinin genişletilmesi, turistik servetlerin korunması ve değerlendirilmesi maksadıyla okulların ders programları buna göre tâdil edilmiş, turizm kursları açılmış ve gerek radyo ve gerek gazetelerle bu işin önemi üzerinde geniş yayınlar yapıldığı belirtilmişti. Hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre 1950 yılı ve öncesinde herhangi bir veri yokken 1951-1957 yılları arasında yayınlanan afiş 20.000, Almanca yayın 292.000, Fransızca 276.000, İngilizce 811.000, İspanyolca 50.000, İtalyanca 20.000, harita ve plan 55.000, Türkçe 271.500 ve toplamda 1.795.500 adet yayın yapıldığı kaydedilmişti.

Memlekete gelen turist sayısı şu şekilde aktarılmıştı:

Yıllar	Turist adedi
1949	19.451
1950	28.625
1951	31.377
1952	38.837
1953	70.055
1954	71.331
1955	79.369
1956	99.414

Bir başka tabloda verilen rakamlara göre 1949 yılında otel adedi 1.831 iken 1957’de 2.617, oda adedi 18.727 iken 26.810 ve yatak adedi 40.817 iken 70.168 olduğu kaydedilmişti.

Turistlere tavsiye edilebilecek oteller hakkında hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre 1949 yılında turistlere tavsiye edilebilecek otel adedi 89 iken 1957 yılında 303, oda adedi 2.984 iken 8.467 ve yatak adedi 7.145 iken 18.967 olduğu kaydedilmişti.

“Petrol Ofisi Faaliyetleri” kısmında akaryakıt tüketiminin lâıyıkıyla karşılanabilmesi için, özel bir tekniğe ihtiyaç gösteren depolama tesislerinde, hususiyet arz eden taşıma vasıtalarında ve ihtiyaç sahiplerinin ayağına kadar ulaşan satış teşkilâtında büyük gelişmeler olduğu gibi Petrol Ofisi tarafından ithal olunan akaryakıt ve madenî yağ miktarında da ciddi artışlar kaydedildiği vurgulanmıştı. Hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre, Petrol Ofisi’nin ithal ettiği akaryakıt ve madeni yağ tonu 1950 yılında 182.400 ve akaryakıt

depolama kapasitesi 165.050 metreküp iken 1951 yılında 257.200 ton ve 166.338 metreküp, 1952'de 362.400 ton ve 189.967, 1953'de 332.300 ton ve 191.065 metreküp, 1954'te 378.400 ton ve 192.830 metreküp, 1955'te 485.700 ton ve 193.613 metreküp, 1956 yılında ise 462.700 ton ve 197.356 metreküp olduğu kaydedilmişti.

Bu yıl içinde ikmal edilecek depolama tesisleri sayesinde 1950 yılında 165.050 metreküp olan kapasite 213.800 metreküpe ulaşacağı, bunun artış oranının % 30 olacağı belirtilmişti. Ayrıca Rize, Giresun, Zonguldak, Trabzon, Antalya, Kayseri'de toplam 10.864 metreküp kapasitesinde akaryakıt depoları ile 12.000 metreküp kapasitesini haiz İzmit madeni yağ tesisleri sayesinde bu kapasite, önümüzdeki yıl içinde 236.694 metreküpe yükseleceği iddia edilmişti.

Akaryakıt satış teşkilâtı hakkında hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre 1949 yılında acenta sayısı 95 iken 1957'de 210, müstakil bayi sayısı 33 iken 1957'de 108, bağlı bayii sayısı 26 iken 1957'de 370, şehir içi bayi sayısı 12 iken 1957'de 43, toplamda 1949'de 166 ve 1957'de 731 olarak kaydedilmiş, satış istasyonu rakamları da 1949'da 102 iken 1957'de 488 olduğu belirtilmişti.

İnşa edilmekte olan diğer tesisler arasında Ankara'da şehrin üç muhtelif yerinde 875.000 lira keşif bedelli modern akaryakıt satış istasyonu ve oto parklar, İstanbul'da Topkapı'da 95.000 lira keşif bedelli modern bir akaryakıt satış istasyonu, Aydın'da 1.500.000 lira keşif bedelli büyük ve modern bir santral garajı, Gerede'de 140.000 lira keşif bedelli modern bir akaryakıt satış deposu sayılmıştı.

“Diyamet İşleri” kısmında halkın dinî mevzularla olan yakın alâka ve ihtiyaçlarının karşılanmasına önem verilmiş ve hu maksatla bütçelere konan ödeneklerin miktarı her sene arttırıldığı belirtilmişti. Nitekim 1950 senesinde Diyamet İşleri için verilmiş olan ödenek miktarı sadece 2 milyon 913 bin lira iken bu miktar, 1957 senesinde 23 milyon 232 bin liraya yükseltmek suretiyle 8 katından fazla artış kaydedilmişti. 1951'den bu yana geçen 7 yıl zarfında ise 100 milyon liraya yakın ödenek verildiği söylenmişti. 1950 senesinde müftü, gezici vaiz, vaiz imam hatip müezzin, kayyum ve Kur'an öğretici adedi 5454 iken bu miktar halen 11.652'ye çıktığı kaydedilmişti.

“Abide ve Camilerimiz için Yapılan Hizmetler” hakkında memleketin kutsal varlıklarından olan Abide ve Camilerimizin tamiri ve yeniden inşaları hususunda büyük gayretler sarf edildiği belirtilerek devlet bütçelerinden 1950 ile 1957 yılları zarfında 19.259.040 lira sarf edildiği 1.044 âbide ve cami tamir ettirildiği, ayrıca 17.568.510 lira sarfiyla muhtelif şehir ve kasabada halk tarafından yapılan veya tamir edilen 12.971 camiye yardım edildiği kaydedilmişti.

Abide ve camiler için 8 yıl zarfında 36.827.550 lira sarf edilmiş olmasına karşın, 1923 yılından 1949 yılına kadar geçen 27 yıl zarfında bu işler için sadece 6.790.000 lira sarf edildiği kaydedilerek yalnız 1957 yılı içinde 16.150.000 lira sarf edilmiş olduğu belirtilmişti.

“İşçiler” ile ilgili kısımda ise 1950'den bu yana her sahada olduğu gibi iş ve işçi mevzuunda da büyük ilerlemeler kaydedildiği ve işçileri çok yakından alâkadar eden ve kendilerini maddî ve manevî bakımdan huzura kavuşturan birçok yeni yeni kanunlar çıkarıldığı kaydedilmişti.

Ücretli hafta tatili ile Genel Tatil Kanunu çıkarılmış ve böylece işçilere pazar ve diğer tatil günlerinde de yevmiyelerinin ödenmesi yoluna gidilmiş olduğu; 1950'den sonra Devlete ve Devletin iştiraki bulunan kurumlara ait iş yerlerinde çalışanlara evvelâ bir aylık ikramiye veya ek ödenek verilmiş ve bilâhare bu miktar iş yerlerinin hususiyetlerine göre 3 aylığa kadar yükseltilmiş olduğu; sosyal sigortanın kapsamı genişletilmiş ve birçok iş kollarında 4 ve daha fazla işçi çalıştıran iş yerlerine kadar kapsamı artırılmış ve bu sigortadan istifade hakkı basın mensuplarına ve gemi adamlarına da tanınmış olduğu; tedavi ve geçici iş göremezlik ödeneği ve verilme müddeti 15 aydan 20 aya çıkarıldığı; geçici iş göremezlik hallerinde ilk üç gün için ödenek verilmezken bu günler için ödenek verilmesi sağlandığı sigorta ödeneklerinin asgarî haddi % 50 oranında azamî haddi 1,5 kat artırıldığı; bakıma muhtaç kısmî sakatlık hallerinde bu gibilerin sakatlık gelirlerine evvelce zam yapılmazken şimdi % 50 zam yapılması kabul edildiği; ölen işçilerin ailelerine cenaze masrafları karşılığı olarak evvelce verilen 75 lira, 200 liraya çıkarıldığı; ölen sigortalıların çocuklarına 15-18 yaşa kadar verilen aylığın, 10-25 yaşına kadar verilmesi kabul edildiği; sakatlık sigortasından evvelce çalışma gücünü tamamen kaybetmiş olanlar faydalanmakta iken bu sigortadan istifade hakkı, çalışma gücünü üçte iki oranında kaybedenler için de kapsayıcı hale getirildiği; sakatlık aylığı bağlanmak için evvelce 25 sene sigortalı olmak şartı aranırken bu müddet 5 yıla indirildiği ve aylık bağlanması için yaş sınırının kaldırıldığı; evvelce sigortalı müddeti 25 yıl olanlara ihtiyarlık aylığı bağlanmasına karşın şimdi sigortalı müddeti 15 yıl olanlara da ihtiyarlık aylığı bağlanmakta olduğu; evvelce ihtiyarlık çağına geldiği halde aylık bağlanmasına hak kazanmayanlara sadece birikmiş sigorta primlerinin yarısı toptan ödenirken şimdi tamamının ödenmekte olduğu; evvelce yalnız ihtiyarlık veya sakatlık aylığı bağlananlardan veya 50 yaşını doldurup da aylık bağlanmasına hak kazandıktan sonra ölenlerin ailelerine aylık bağlanırken şimdi sigortalılık süresi 5 yılı doldurduktan sonra ölen bütün işçilerin ailelerine aylık bağlanmakta olduğu; evvelce ölen sigortalının karısına bağlanan aylık 3 yıl sonra kesilir ve evlenmediği takdirde 50 yaşından sonra tekrar aylık bağlanırken şimdi ölen sigortalının karısının aylığı, ölünceye veya yeniden evleninceye kadar kesilmemekte olduğu; sigortalının ölümü halinde eşlerin aylığı % 40'dan % 50'ye, çocukların aylığı % 20'den % 25'e, anasız ve babasız çocukların aylığı da % 20'den % 25'e çıkarılmış olduğu; sigortalılara veya ailelerine evvelce senede, en az 400 lira üzerinden aylık bağlanırken şimdi bu had 720 liraya çıkarıldığı; ölen sigortalılar için cenaze masrafı karşılığı olarak ailelerine eskiden 50 lira verilirken şimdi 200 liraya çıkarıldığı, azamî tedavi müddeti 9 aydan 18 aya çıkarıldığı; hastalık halinde evvelce ücret alınması için 15 gün hasta olmak veya istirahat almak lâzımken şimdi bu müddet 10 güne indirildiği ve pazar günleri için de ücret verilmesi sağlandığı; emzirme yardımı 60 liradan 100 liraya çıkarıldığı; doğumdan dolayı hastalıklar için sağlık yardımı yapılması kabul edildiği; kadın sigortalılara doğumdan önce ücret verilme süresi 3 haftadan 6 haftaya çıkarıldığı aktarılmıştı.

1949 yılı ile karşılaştırmalı olarak hazırlanan bazı rakamlar şu şekilde yansıtılmıştı:

	1949	1956
Sosyal sigorta kanunlarına tabi iş yeri sayısı	7.459	21.402
Sosyal sigorta kanunlarına tabi işçi sayısı	341.000	544.000
İş kazalarıyla meslek hastalıkları sigortasından yardım yapılan vak'a sayısı		
a) Kaza ve meslek hastalıkları	17.291	36.430
b) Maluliyet	582	1.236
c) Ölüm	207	430
İş kazalarıyla meslek hastalıkları sigortasından yapılan yardımlar (Lira)	5.038.461	16.020.811
Maluliyet, ihtiyarlık ve ölüm sigortalarına tâbi	yok	1.491.988
İhtiyarlık sigortasından aylık bağlanan veya toptan ödeme yapılan sigortalı sayısı	yok	3.923
İhtiyarlık sigortasından aylık alanlar sayısı	yok	5.336
İhtiyarlık sigortası yardımları (Lira)	yok	7.690.821
(Analık) ve (Hastalık ve analık) sigortasından sağlanan yardımlar	3.117.004	44.081.227
Sigorta yardımları umumi yekünü	8.150.466	67.792.860
İşçi hastaneleri		
a) Hastane adedi	1	9
b) Yataksız dispanser adedi	3	20
c) Yataklı Dispanser adedi	yok	8
d) Sanatoryum adedi	yok	2
d) Sağlık istasyonu adedi	yok	20
e) Hastanelerde yatak adedi	74	2.120

“İşçi meskenleri” ile ilgili işçileri ucuz ve sağlıklı mesken sahibi yapmak için ihtiyarlık sigorta kanununda düzenlemeler yapılmak suretiyle işçilere şimdiye kadar 80 milyon liralık kredi verilmiş, bu sayede 10.000 mesken tamamlanmış olduğu ayrıca 2.000 meskenin de inşaatı bitirmek üzere olduğu kaydedilmişti.

“Banka ve Kredi İşleri” ile ilgili kısımda 1950 senesinden bu yana bankacılık faaliyetlerinin ve kredi muamelelerinin nasıl bir gelişme gösterdiği de rakamlarla ifade edilmişti.

1-Halkın bankalara yatırdığı para miktarının 1949 senesinden sonra takip ettiği seyir hakkında şu şekilde bir tablo yansıtılmıştı:

Seneler	Mevduat (Lira)
1949	989.000.000
1950	1.230.000.000
1951	1.723.000.000
1952	2.252.000.000
1953	2.959.000.000
1954	3.365.000.000
1955	3.986.000.000
1956	4.917.000.000
31/3/1957	5.127.000.000

Bankaların ticarî, zirai, inşaat işleri ve sanayi işleri için vatandaşlara açmış olduğu kredi hacminin de aynı şekilde çok büyük gelişmelerle açığa çıktığı rakamlarla şu şekilde ifade etmişlerdi:

Seneler (Sene sonları)	Ticari kredi (T. L.)	Zirai kredi (T. L.)	İpotek mukabili kredi (T. L.)	Sınai kredi (T. L.)	Yekûn (T.L.)
1949	915.000.000	338-000.000	77.000.000	Yok	1.330.000.000
1950	1.089.000.000	413.000.000	86.000.000	Yok	1.588.000.000
1951	1.383.000.000	617.000.000	137.000.000	43.000.000	2.210.000.000
1952	1.740.000.000	1.068.000.000	206.000.000	80.000.000	3.094.000.009
1953	2.408.000.000	1.215.000.000	270.000.000	98.000.000	3.991.000.000
1954	2.900.000.000	1.500.000.000	338.000.000	147.000.000	4.885.000.000
1955	3.663.000.000	1.559.000.000	439.000.000	144.000.000	5.805-000.000
1956	4.488.000.000	1.892.000.000	470.000.000	162.000.000	7.012.000.000
31/3/1957	4.737.000.000	1.912.000.000	465.000.000	164.000.000	7.278.000.090

“Hayat Pahalılığı-Fiyatlar” bahsinde “Hayat öylesine pahalılaşmış, fiyatlar öylesine yükselmiştir ki” diyenler için, fiyat yükselişleri ve hayat pahalılığı, rakamlar ve hakikatler bir tarafa atılarak istenildiği gibi demagoji yapmaya son derece müsait konulardan olduğu iddia edilmişti.

Her devrede ve hemen her memlekette fiyatların yükselebileceği, geçmişteki alışverişleri biraz hatırlamaya çalışırsak meselâ son çeyrek asır zarfında hatların nerelerden nerelere vasil olunduğunu hayretler içerisinde bırakacağını vurgulamışlardı. Fiyat indekslerine bakar ve bunlar soyut olarak dikkate alınırsa nasıl geçinildiğine, nasıl açlıktan ölünmediğine şaşmamamızın mümkün olmayacağı belirtilmişti. Hakikatin bu olmadığını söyleyerek, eğer fiyat artışlarının yanı sıra gelir ve kazançların da artmakta olduğu sabitse hayat pahalılığından, açlıktan, sefaletten bahsetmek sadece basit ve aşağı seviyeli, bilgisiz veya kötü niyetli insanlara mahsus bir demagojiden başka bir şey olmadığı yönünde eleştiriler yapılmıştı.

Bazı yabancı memleketlere ait toptan eşya ve geçim endeksleri (1948 = 100 itibarıyla) tablo şeklinde verilmişti:

	1956’da Toptan eşya endeksleri	Geçim endeksleri
Avusturya	264	214
Brezilya	319	276
Fransa	155	170
Hollanda	139	142
İsrail	289	260
Türkiye	152	148

Biraz daha eski tarihlere giderek Halk Partisi zamanında bu endekslerin nasıl bir seyir takip ettiğine ve bunları Demokrat Parti iktidarı zamanındaki rakamlarla karşılaştırılmasına da yer verilmişti. Buna göre toptan eşya fiyat endeksleri 1939-1949 yılları arasında %403 artmasına rağmen, 1950-1956 arasında %52 oranında artmıştı. Geçinme endeksi tablosuna

göre ise Ankara'da 1938-1949 yılları arasında %225; İstanbul'da %279 iken 1950-1956 yılları arasında Ankara'da %48; İstanbul'da %46 artmıştı.

Bir de millî gelirin ve halkın kazanç seviyesinin benzersiz yükselişini dikkate alırsak mütemadiyen tekrarlanan bu pahalılık propagandasının ne kadar asıl ve esastan arî, sunî ve insafsızca bir şey olduğunun derhal fark edilebilir olduğu vurgulanmıştı.

“Yokluğu İddia Edilen İstihlak Maddeleri” kısmında ise memleketin 1949 yılında yani eski iktidar devrinde ne halde olduğunu, Türk milletinin unuttuğunu sananların ve çeşitli maksatlar altında hareket edenlerin piyasada birçok maddelerin bulunmadığını ısrarla söyleyip durduğunu, kalkınan ve büyük gelişmelere doğru hızla yol alan, refahı ve satın alma gücü artan bir memlekette elbette ki tüketim yani halkın ihtiyacı için aldığı ve kullandığı madde ve malzemelerin, yiyecek ve giyeceklerin miktarının da artacağı iddia edilmişti.

Kahve ve çay yok diyenler için rakamlar verilerek memlekete 1949 yılında 7.691.000 liralık kahve geldiğini, 1950'den itibaren her sene ortalama 19.530.000 liralık kahve getirildiğini belirtmiş, 1949 yılında 159 tonu memleket dahilinde temin edilmek ve 1.320 tonu da hariçten getirilmek suretiyle 1.479 ton çay satışa arz edilmişken; 1950'den sonra bu rakamlar mütemadiyen artmış ve her sene ortalama 650 tonu memleket dahilinde olmak üzere 2.975 ton çay satışa arz edildiğini, 1956 yılında memlekette üretilen çay miktarı ise 1.480 ton olduğunu, aynı sene hariçten 2.709 ton çay getirildiğini ve böylece piyasaya 4.189 ton çay arz edilmiş olduğunu vurgulamışlardı.

Çividen peynire, yağa, zeytin ve zeytin yağına, gaz ve benzine, lâstiğe ve hatta buğdaya, pirince varıncaya kadar en zaruri maddelerin eskisinden daha az olduğu ve bulunamadığı iddia edilmekte ise de bu iddiaların ne kadar hakikat karştı olduğunu 1949 senesi ile karşılaştırmalı olarak verilen rakamlarla çok ispat etmeye çalışmışlardı. Buna göre hazırlanan tabloda verilen rakamlara göre, 1949 yılında satışa arz edilen çivi 5.210 ton, et 80.042 ton, zeytin 241.200 ton, zeytin yağı 53.216 ton, süt 1.988.000 ton, beyaz peynir 256.000 teneke, kaşar 1.090 ton, balık 45.240 ton, yumurta 841.000.000 adet, hububat 5.349.000 adet, pirinç üretimi 40.498 ton, bakliyat 815.000 ton, benzin senede ortalama 75.500 ton, gaz yağı senelik ortalama 75.500 ton, motorin ve mazot senelik ortalama 70.120 ton, kauçuk ve lastik ise 5.358 ton olarak verilmişken; 1957 yılında bu rakamlar, çivi 6.082 ton, et 150.000 ton, zeytin 538.715 ton, zeytin yağı 89.587 ton, süt 3.656.000 ton, beyaz peynir 546.000 teneke, kaşar 2.000 ton, yumurta 1.165.600.000 adet, hububat 11.818.000 adet, üretilen pirinç 92.000 ton, bakliyat 476.000 ton, benzin senede ortalama 270.000 ton, gaz yağı senelik ortalama 206.905 ton, motorin ve mazot senede ortalama 304.435 ton, kauçuk ve lastik ise 11.828 tona çıkarıldığı kaydedilmişti.

“Yapılmakta Olan İşler” kısmında Demokrat Parti iktidarının milleti iktisaden yükselmiş, müreffeh ve mesut bir Türkiye'ye kavuşturmak için sarf ettiği gayretler buraya kadar izah edilmiş olanlardan ibaret ve bunlarla bitmiş olmadığı vurgulanarak Türk milleti hizmetinde çalışmalarının gün geçtikçe hızlanmakta, gayretlerinin artmakta imkân ve vasıtalarımız kudret ve kuvvet kazandığı belirtilmişti.

Gelecek her günün geçen günlerden daha parlak ve daha verimli olması için gayretlerimize asla ara vermemek azminde olduklarını vurgulamışlardı.

“Üzerinde çalıştıkları bazı işler” ile ilgili Et ve Balık Kurumu Tesislerinde günde 40 ton buz üretmek üzere Haydarpaşa deposuna ilâve edilecek bir buz fabrikası; et sanayii talî mahsullerinin kıymetlendirilmesi maksadıyla kemik unu, yağı ve kemik tutkalı üretmek için bir işletme tesisi; bir kan albümin tesisi; bir gliserin tesisi, deri ve yün mahsullerini kıymetlendirmek maksadıyla dört adet piklaj ve yün yıkama tesisi; meyve ve sebze işleri ve ambalajlama tesisleri; Ankara’da bir et konserve fabrikası; İstanbul’da bir balık konserve fabrikası; soğuk muhafaza tesislerini de içine almak üzere Samsun, Kayseri, Elâzığ ve Edirne’de dört et kombinası kurulacağı bildirilmişti.

“Şeker Fabrikaları” ile ilgili olarak yılda 160.000 ton kamış, 80.000 ton pancar işlemek suretiyle 23.000 ton şeker ve kamış bekasından 11.000 ton selüloz üretecek olan Adana Şeker Fabrikası; senede 100.000 ton pancar işlemek suretiyle 15.000 ton şeker üretecek olan Kastamonu Şeker Fabrikası; senede 100.000 ton pancar işlemek suretiyle 15.000 ton şeker üretecek olan Çankırı Şeker Fabrikası tesis edileceği ve bu suretle şeker üretim kapasitesi 1959 yılında 410-450 bin tona yükseltilmiş olacağı vaat edilmişti.

“Çimento Fabrikaları” ile ilgili olarak toplam 980.000 ton üretim kapasitesine erişen Balıkesir, Pınarhisar, Elâzığ, Gaziantep, Söke, Bartın, Konya, Niğde, Çanakkale ve Erzurum’da birer fabrika olmak üzere 10 fabrika kurulmakta olup peyderpey işletmeye açılacağı; bu fabrikalarla çimento üretimi 2.680.000 tona yükseleceği vaat edilmişti.

“Kanaviçe Fabrikası” ile ilgili olarak yılda 60 milyon metre kanaviçe üretmek üzere Mudanya’da bir jüt, çuval ve kanaviçe fabrikası tesis edilmek suretiyle yılda 6 milyon liralık döviz tasarrufu sağlanacağı öngörülmüştü.

“Demir ve Çelik Sanayii” ile ilgili olarak memlekette en az 400.000 ton demir (hadde mamulleri) üretimi yapacak olan bir Demir ve Çelik Fabrikası kurulacağı; yılda asgari 1 milyon ton demir üretecek tesisler, kok tesisleri de dahil olmak üzere yılda 500.000 ton üretim kapasitesinde bir yüksek fırın ve yılda 250.000 ton çelik üretecek fabrikanın kurulması hususundaki incelemeler tamamlanmak üzere olunduğu bilgisi verilmişti.

“Kâğıt Sanayii” ile ilgili olarak karton, yazı ve tabı kâğıdı, ambalaj kâğıdı, ince ve şeffaf kâğıtlardan yılda toplam 30.000 ton üretim yapmak üzere Tarsus’ta bir kâğıt fabrikası kurulmakta; çimento torbası kâğıdı, hafif torba kâğıtları ve beyaz kraft kâğıdından yılda toplam 45 bin ton üretim yapmak üzere Filyos Kraft Selülozu fabrikası kurulmakta; ayrıca üretimi arttırmak maksadıyla İzmit Kâğıt Fabrikasının genişletmesi yapılacağı bildirilmişti. Bu suretle 1959 senesinde kâğıt üretiminin 200.000 tona çıkacağı hesaplanmakta olduğu söylenmişti.

“Petrol Tasfiyehanesi” konusunda halen memlekette petrol satış ve dağıtım işleriyle uğraşan dört büyük yabancı şirket tarafından senede 3.200.000 ton ham petrol işleyecek olan bir petrol tasfiyehanesinin kurulmasına kabul edildiği belirtilmişti. Bu tasfiyehane, yerli ham petrol bulununcaya kadar ithal ham petrolü ile çalışacak ve yerli petrolün bulunmasını takiben, bu petrolü işleyeceği belirtilmişti.

“Diğer Muhtelif Fabrikalar” kısmında memleketin pencere camı ihtiyacını karşılamak ve senede 7.500.000 metrekare (yaklaşık 37.500 ton) üretim yapmak üzere bir cam fabrikası kurulacağı, vitrin ve masa camı da imal edecek olan bu fabrika 1960 yılında hizmete girmiş

olacağı; memlekette bir soda ve sudkostik fabrikası kurulması hususunda teşebbüse geçildiği; yılda 10.000 ton soya fasulyesi işlemek suretiyle 1.700 ton yağ, 6100 ton soya unu ve 1800 ton hayvan yemi üretimi yapılacak olan soya fabrikasının Ordu ilinde kurulmasına karar verildiği ve soya yağından vita gibi yemeklik yağ imâl edileceği; memlekette sıhî mesken inşaatı ihtiyacının karşılanması maksadıyla yılda 4500 ton çini ve fayans plâka ve tuğlaları, 4000 ton fayans ve porselen sıhî tesisatı, 3000 ton çini ve porselen mutfak edevatı, 1500 ton çini ve porselen elektrik aksamı imâl etmek üzere bir porselen ve fayans fabrikası kurulacağı ve bu fabrika faaliyete geçince yılda 8,5 milyon lira döviz tasarruf edileceği vaatleri sıralanmıştı.

Yapılacak enerji tesisleri ise şu şekilde yansıtılmıştı:

	Takat (Kilovat)	Enerji istihsali (Kws.)
1- Kütahya (Seydîtömer) Termik santrali	240.000	1.500.000.000
2- Sarıyar Hidroelektrik santral tevsii	80.000	
3- Tunçbitek santral tevsiatı	32.000	120.000.000
4- Kesikköprü Baraj ve Hidroelektrik tesisleri	76.000	240.000.000
5- Ceyhan II. Baraj ve Hidroelektrik santrali	30.000	140.000.000
6- Keban Barajı ve Hidroelektrik tesisleri	1.000.000	5.000.000.000
7- Almus Barajı	27.000	79.000.000
8- 86 mahalde termik santral	-	27.000.000
9- 48 mahalde hidroelektrik santral		2.814.000
10- Transformatör merkezleri	180.000	-
11- Elektrik nakil hatları		1.570 KM.

Yapılacak su tesisleri ise şu şekilde gösterilmişti:

	Sulama (Hektar)
1- Mamasın Barajı	10.900
2 May Barajı	4.000
3- Altınapa Barajı	10.000
4- Apa Barajı	20.000
5- Kayırlı BARajı	3.100

“Karayolları” hakkında ise ilk plânda yapılmasına karar verilen 16.070 kilometrelik ana yol şebekesinden yapılmış ve yapılmakta olan 6.520 kilometrelik yol indirildikten sonra bakiye 9.550 kilometrelik yol önümüzdeki 5 sene içinde yapılacağı iddia edilmişti. Devlet yollarını tamamlayıcı mahiyette olan vilâyet yollarından 1.315 kilometrelik geçit yolu 1958’de Karayolları tarafından, 4000 kilometrelik standart yol ile 4100 kilometrelik geçit yolu 1958 ve 1959’da Vilayetler tarafından yapılacak ve ayrıca 46.900 kilometrelik köy yolu şebekesi ele alınmış olup 1958 ve 1959’da 5000’er kilometrelik yol yapılmış olacağı bilgisi verilmişti. 1958 yılında yukarıda belirtilen standart yol yapımına ilâveten, devlet yollarından 772 kilometresi geçit yolu olarak yapılacak, 3089 yol asfaltlanacak, devlet yollarının şehir ve kasabalar içinden geçen kısımlarından 100 kasabanın yolu yapılacak ve 150 köprü ikmal edileceği belirtilmişti. Boğaziçi asma köprüsü: Asya ve Avrupa’yı birleştirecek olan ve

uzunluğu 1340 metre ve kuleler arası açıklığı 675 metre bulunan Boğaziçi köprüsü iftihar sebebi büyük bir eser olacağı vurgulanmıştı.

“Hava Meydanları İnşaatı ve Hava Meydanları” konusunda halkın hava yollarına gösterdiği rağbet göz önüne alınarak ilk plânda Aydın, Gaziantep, Kars, İskenderun, Urfa, Ağrı, Ordu, Kayseri, Erzurum, Afyon, İzmir, Bursa, Elâzığ, Çanakkale, Malatya, Akhisar, Sivas ve Erzincan'da hava meydanları yapılacağı, ayrıca hava yollarında gelişme karşısında Yeşilköy, Esenboğa, Adana ve Trabzon Hava Meydanlarının genişletmesine de karar verilmiş olduğu belirtilmişti. Diğer taraftan Türk Hava Yolları Anonim Şirketi tarafından her biri 48 kişilik 5 adet uçağın 1958 yılında teslimi sağlanmış ve bundan başka 10 uçağın satın alınmasına da başvurulduğu bilgisi verilmişti. Bu arada Yeşilköy Atölyelerinin genişletilmesi, muhtelif yer tesislerinin vücuda getirilmesi, Yeşilköy iç hatlar ve terminal işletme binası Ankara şehir terminali ve İstanbul'da büyük bir otel yapılmasının kararlaştırıldığı belirtilmişti.

“P.T.T. İşleri” ile ilgili halkın haberleşme ihtiyacının süratle yerine getirmek üzere telefon tesislerinin kurulmasına hızla devam edileceği, bu mevzuda kurulacak muhtelif tesisler yanında 142.000 otomatik telefon hattı, 6.000 manyetolu santral tesisi ve 143.100 hatlık Anadolu santralleri genişletmesi yapılacağını belirtmişlerdi.

“Demiryolu İnşaatı” ile ilgili toplam 2,600 kilometreyi bulacak olan Kozlu-Ereğli, Ereğli-Adapazarı, Mudurnu-Bolu-İsmetpaşa, Arifiye-Mudurnu-Sincanköy, Sumucak-Amasya-Tercan, Bozöyük-Bursa-Çanakkale, Burdur-Antalya, Erbaa-Samsun, Kurtalan-Irak hududu, Muş-Tadvan-Van-Kotur, Toprakkale-Maraş, Edirne-Pehlivanköy hatları yapılacağı vaat edilmişti.

“Demiryolu İşletmesi” ile ilgili olarak mevcut demiryollarından eskiyen rayların değiştirilmesi, tren süratinin artırılması, yol emniyetinin takviyesi, nakil kabiliyetinin artırılması ile alâkalı yol işleri faaliyetleri, haberleşme ve emniyet tesislerinin vücuda getirilmesi, köprülerin takviyesi, sabit tesislerin yapımı, lokomotif, vagon ve motorlu tren satın alınması mevzuunda büyük hamleler yapılacağını bilgisi verilmişti.

2- MUHALEFET LİDERLERİNİN ORTAK BEYANNAMESİ²¹³

İş birliği konusunda birleşmiş olan üç muhalefet partisi (CHP, CMP ve HP), iş birliğinin lüzumu ve gayeleri üzerinde anlaştıkları esasları muhterem kamuoyuna sunmaya karar vermişlerdi. 5 Eylül 1957 tarihinde yayımlanan beyannamede iktidarla muhalefet arasında münakaşa ve mücadele konusu olan başlıca meselenin rejim davası olduğu ve bu dâvanın çözümü uğrunda iş birliği yapmaya karar veren üç muhalefet partisi için memleketi, medeni dünyaca kabul edilmiş, insan haklarına bağlı, istikrarlı bir hukuk devleti düzenine kavuşturmanın ilk hedef olarak kabul edildiği ifade edilmişti.

Muhalefet cephesinin ileriki seçimlerde iktidara geldiği takdirde, bütün antidemokratik yasa ve usulleri kaldırmak ve vatandaş hak ve özgürlüklerini hukuki güvenceye bağlamak suretiyle memlekette özgür ve demokratik bir yönetimi bütün gereklilikleriyle derhal tesis edeceği belirtilmişti.

²¹³ 5 Eylül 1957, Ulus Gazetesi.

Bununla birlikte mahkemenin bağımsızlığı ve hakim güvencesinin, söz ve basın özgürlüğünün, ilim özgürlüğü ve üniversite özerkliğinin, grev hakkı ve sendika özgürlüğünün ve mesleki oluşumlar kurma hakkının, bütün idari yetkiler üzerinde hukuki denetlemenin ve vatandaşlar arasında siyasi fikirlerine göre fark gözetmeyen tarafsız idarenin derhal gerçekleştirileceği yönünde güvence verilmişti.

Soru, gensoru, meclis soruşturması gibi müesseseleri daha iyi işler hale getirecek hükümlerle ve Meclis Başkanlık Divanı'nın tarafsız çalışmasını sağlayacak usullerle Büyük Millet Meclisi'nin hükümet üzerinde yakın, ciddi ve hakiki denetiminin mümkün kılınması sağlanacaktı.

Seçim sisteminin, milli hakimiyeti en iyi gösterecek tarzda nisbi temsil esasına göre düzenleneceği ve seçim kanunu, güvenlik, eşitlik ve propaganda şartlarında gelişmiş hale getirileceği belirtilmişti. Seçimlerde siyasi partilerin para sarf etmesi imkanlarının kanuni kontrole tabi tutulmasına ve vazife ve nüfuz suistimallerine karşı ispat hakkının kabulü de dahil olmak üzere müessir tedbirler alınmasına karar verilmişti.

Bu ıslahatın, halk hizmetinin her sahasına ve vatandaş büyük sıkıntıya yöneltten iktisadi düzensizliğin giderilmesinde tabii olarak olumlu neticeler doğuracağı iddia edilerek muhalefet partilerinin memleketi içinde bulunduğu iktisadi çıkmazdan kurtaracak ve hakiki kalkınmayı gerçekleştirecek ortak tedbirlerinin tatbik edileceği ifade edilmişti.

Muhalefet cephesi, bütün bu demokratik ıslahatın, anayasa teminatına bağlandığı takdirde daha kesin ve sağlam bir istikrara kavuşacağına inanmış ve bu sebeple de anayasanın değiştirilmesinin acil ve esaslı bir ihtiyaç olduğu, anayasa değişikliği için uzlaşılan esaslar şöyle idi:

1- Vatandaş hak ve özgürlükleriyle ilgili anayasa hükümlerinin daha açık ve güvenceli bir hale getirilmesi yoluyla bu hak ve özgürlüklerin hususi kanunlarla zedelenmesinin önlenmesi,

2- Anayasa'ya aykırı yasaların çıkmasına ve uygulanmasına engel olmak üzere siyasi kuvvetlerin dışında kalacak bir Anayasa Mahkemesi kurulması,

3- Mahkeme bağımsızlığı ve hakim güvencesinin bir anayasa kurumu haline getirilmesi yoluyla sağlam esaslara bağlanması,

4- İki meclis sisteminin kabulü ile yasama faaliyetinin denge unsuruna kavuşturulması,

5- Yasama kuvvetinin yürütme kuvveti üzerindeki denetiminin tecrübelerin gösterdiği bir güvenlik hududu içinde gereği gibi işlemesini sağlayacak değişikliklerin yapılması.

Muhalefet Partileri, gelecek Büyük Millet Meclisi'nin bahsedilen acil anayasa değişikliklerini yapmasını demokratik düzenin büyük güvencesi olarak değerlendirmiş ve ileriki seçimlerde kurulacak Büyük Millet Meclisi'nde vatandaşların, oylarıyla muhalefet cephesini 2/3 çoğunlukla iktidara getirdikleri takdirde o Büyük Millet Meclisi'nin başlıca görevinin, bünyesinde zaten var olan kurucu meclis yetkisiyle anayasa tadilini yapmak olduğu dile getirilmişti.

Son olarak en az iki sene içinde anayasa tadil ve seçim sisteminin nisbî usule göre ıslah edilerek yeni seçimlere karar verileceği vurgusu yapılmıştı.

3- CUMHURİYET HALK PARTİSİ

a) Seçim Beyannamesi²¹⁴

Cumhuriyet Halk Partisi seçim beyannamesinde basın, söz, toplantı, seçme ve seçilme özgürlükleri gibi ana hakları bugünkü sınırlamalardan kurtarıp seçim sistemini nisbî temsil esasına göre düzelttikten sonra, en geç Mayıs 1958'de seçimleri yenileyeceklerini dile getirmişti.

Memleketin, Demokrat Parti iktidarı sırasında içine sürüklendiği siyasî buhrandan kurtarılacak medenî, dünyaca kabul edilmiş, istikrarlı bir hukuk devleti düzenine kavuşturulacağı, partizan idareye son verileceği, mahkeme bağımsızlığını ve hâkim güvencesini sağlamlaştırmak için siyasî uzuvlardan bağımsız bir Yüksek Hâkimler Şûrası kurulacağı, üniversite özerkliğinin sağlam esaslara bağlanacağı gibi konulara yine beyannameye yer verilmişti.

Bütün idarî yetkilerin üzerinde hukuksal denetimin sağlanması, memurlara meslekî oluşumlar ve sendikalar kurarak haklarını koruma imkânının verilmesi, devlet radyosunun özerk bir kurum haline getirilerek partizan propagandanın âleti olmaktan kurtarılması, Büyük Millet Meclisi'nin Hükümet üzerinde yakın, ciddî ve hakikî denetimini mümkün kılacak iç Tüzük değişiklikleri yaparak bu yolda tedbirlerin alınması, seçim sisteminin nisbî temsil esasına göre değiştirilmesinin yanı sıra güvenlik ve eşitlik şartlarının da gerçekleştirilmesi, seçimlerde partilerin para sarf etme imkânlarının kontrol altına alınabilmesi ve partilerin iç bünyelerinin demokratik esaslardan uzaklaşmasını önleyici tedbirlerin alınmasına karar verilmişti.

Bununla beraber vazife ve nüfuz suiistimallerine karşı ispat hakkı tanımak, milletvekilli maaşını indirmek ve hiç bir zaman birinci derecede memur maaşlarını aşmamasını temin etmek, Büyük Millet Meclisi'nde gerekli çoğunluk sağlanırsa 4 Eylül tarihli muhalefet cephesi tebliğindeki esaslar dairesinde Anayasa değişikliğini ele alarak iki Meclis ve Anayasa Mahkemesi'ni kurmak, iktisadî kalkınmayı, ihtiyaçlarla imkânlar arasında dinamik ve ahenkli bir denge kuran bir plân ve programa bağlamak, iktisadî kalkınma ve gelişmede vatandaşların elde edilen neticelerden adaletli ölçüler içinde faydalanmasını sağlamak, iktisadî durumun tam bir envanterini yaptırarak, hazırlanacak programa temel olmak üzere, hakikatleri memlekete bildirmek, başlanmış işleri tamamlamak Cumhuriyet Halk Partisi'nin önem verdiği meseleler arasında olmuş ve bu sebeple bu hususlar beyannameye eklenmişti.

Ayrıca beyannameye enflasyoncu gidişe son vererek, paranın değerinde ve fiyatlarda istikrar sağlamak, Millî Korunma Kanunu'nu yürürlükten kaldırmak, ithalât ve ihracatı yeni baştan düzenleyerek dış ticareti tıkanıklıktan kurtarmak, taahhütlere sadık kalarak dış piyasada sarsılan itibarı iade etmek, sanayiinin makine, yedek parça ve ham madde ihtiyaçlarını karşılamak için derhal tedbirler almak, devlet sanayii ile hususî sanayi arasında eşit muameleyi esas saymak, köyün yol, su, aydınlanma, sağlık ve eğitim hizmetleriyle toprak, mesken ve kredi ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamaya çalışmak, köylünün borçlarını daha uzun vadeli taksitlere bağlayarak korunmaya muhtaç küçük çiftçileri ise borç yükünden tamamıyla kurtarma çareleri aramak, orman dâvasını halletmek, gelir vergisinde asgari geçim

²¹⁴ 1957 Cumhuriyet Halk Partisi Seçim Beyannamesi, Kültür Matbaası, Ankara 1957.

sınırını yükseltmek, veraset ve intikal vergisinin sakıncalı neticelerini gidermek, hayvanlar vergisini kaldırmak, ziraî ürünlerin değerlendirilmesinde köylünün emeğini ödüllendiren fiyatlara önem vermek ve takip edilecek istikrarlı fiyat politikasıyla köylünün ihtiyaçlarını daha kolaylıkla karşılamasını sağlamak, sosyal sigortayı genişletmek, mütevazı gelirli aileler başta olmak üzere, her ailenin bir ev sahibi olması için bütün tedbirleri almak, işçileri sömürülmeden koruyacak ve refaha kavuşturacak tedbirleri almak, ücretleri yaşama şartlarına göre ayarlamak, senelik ücretli izni gerçekleştirmek, sendika özgürlüğünü genişletmek, işçiye grev hakkı tanımak, hür dünya işçi oluşumlarıyla işbirliği sağlamak, fikir işçilerini koruyacak tedbirleri almak, İş Kanunu'nu düzenlemek, İşçi Sigortaları Kurumu'nun özerkliğini gerçekleştirmek ve kurum fonlarının gaye dışında kullanılmasına son vermek, iş teftişlerinde yetişmiş işçilerden faydalanmak ve Devlet İktisadi Teşekküllerinde, işçinin ve işçi oluşumlarının fikri yardımından faydalanma yolunu açmak tarzında faaliyetler de yer almıştı.

Beyannamede bu seçimin Türkiye'nin kaderiyle alakalı bir seçim olduğu vurgusu yapıldıktan sonra 27 Ekim'de, vatandaşların, memleket işlerini yürütecek olan yeni vekillerini seçmek üzere sandık başına gideceklerini, Cumhuriyet Halk Partisi'nin görüşüne göre bu seçimin, Türkiye'nin ve demokratik rejimin kaderinde hayatî bir rol oynayacağını ve iktidar partisinin iş başında kaldığı takdirde, memleketin içinde bulunduğu siyasî ve iktisadî buhranın daha vahim bir hâl alacağı yorumu yapılmıştı.

Cumhuriyet Halk Partisi aziz milletin güvenine ulaşarak iktidara geçtiği takdirde, basın, söz, toplantı, seçme ve seçilme özgürlükleri gibi ana hakları dönemin sınırlamalarından kurtarıp seçim sistemini nisbî temsil esasına göre düzenledikten sonra, en geç Mayıs 1958'de seçimlerin yenileneceği hususunda söz verdiğini duyurmuştu.

Seçim beyannamesinde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1958'e kadar alacağı acil tedbirlerin yanı sıra o tarihte yapılacak olan serbest ve âdil seçimlerden sonra da parti olarak bağlı kalacağı prensipler ve takip edeceği politikanın ana hatları gösterilmişti.

Hemen ardından Demokrat Parti'nin demokratik rejimi yaraladığı iddiası baz alınarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Türk milletinin arzusuna tercüman olarak geliştirdiği demokratik rejimin, Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara geçmesinden sonra vahim gerilemelere maruz kaldığını, partinin vatandaşların güveni ile iktidara geçtiği takdirde, memleketi bugün içine sürüklendiği siyasî buhrandan kurtaracağını, Demokrat Parti'nin muhalefette bulunduğu zamanda, iktidara geçer geçmez antidemokratik kanunları kaldıracağından ve memlekette tam bir hukuk ve özgürlük düzeni kuracağından bahsettiğini ancak yedi seneden beri iktidarda olan Demokrat Parti'nin programı, seçim beyannamesi ve sözcülerinin açıklamaları ile millete karşı giriştiği açık sözleri çiğneyerek özgürlükleri kısıtığını, 1950-1954'devresinin, iktidarın muhalefeti yok etme çabaları ve muhalefetin varlığını koruma mücadelesi ile geçtiğini ve o devirde iktidarın Anayasa'ya, hukuk düzenine aykırı ve muhalefeti tasfiyeye meyilli kanunlar çıkardığını ileri sürmüştü.

1950'de yasaların özgürlük kısıcı hükümlerle dolu olduğunu iddia eden Demokrat Parti'nin, iktidara geçtikten sonra mevcut özgürlükleri de birer birer kısmak veya kaldırmak yoluyla siyasî tarihimizde eşine rastlanmayan bir samimiyetsizlik örneği vermiş olduğu belirtilmişti. Daha birinci Menderes hükümetinin programında yer alan ve dördüncü Menderes hükümetinin programı ile de seçimlerden önce mutlaka gerçekleştirileceği açıkça

vaat edilen Anayasa değişikliğinin, bu süre zarfında ele alınmamasının, Ceza Kanunu'nun 161'inci maddesine dayanılarak muhalefet üyelerine karşı açılan dâvaların; resmî ilân dağıtımında güdülen partizanca usullerin; Devlet Şûrası'na başvuru olanaklarını daraltan yorum kararının; bakanlara karşı işlenen suçlarla ilgili Ceza Kanunu maddesinin ağırlaştırılmasının; toplantı özgürlüklerinin kısılmasının; yayın yolu ve radyo ile işlenecek suçlar hakkında çıkarılan 6334 sayılı kanunun; Cumhuriyet Halk Partisi tarafından üniversite üyelerine tanınmış olan söz ve yazı özgürlüğünü kısmak üzere Üniversiteler Kanunu'nda yapılan tadilatın iktidarın zihniyetini, daha 1954 seçiminden evvel belli etmiş olduğunun altı çizilmiştir.

1954 seçiminden sonra geriye gidiş hızlandığı; Kırşehir'in kaza haline getirilmesi yoluyla muhalefete oy veren seçmenlerin toptan cezalandırılması gibi sakat bir yol tutulması, Seçim Kanunu'nda yapılan değişikliklerle seçme ve seçilme serbestliğinin daraltılması, muhalefetin radyoda konuşma hakkının kaldırılması ve propaganda eşitliğini gerektiren seçim güvenliğinin zedelenmesi üzerinden anlatılmıştı.

Temyiz mahkemesinde ve dolayısıyla Yüksek Seçim Kurulu'nda, Yüce Divan'da görevli olan yüksek dereceli hâkimlerin güvencelerini tahrip eden ve siyasî kuvvetin bu hâkimlerin meslekî kaderine etkili olmasına sebep olan kanun kabul edilmişti. Dördüncü Menderes hükümeti tarafından bu kanunun değişimi vaat edilmiş iken hâkimlere karşı en ağır ve en kapsamlı önlemlerin, yine bizzat bu hükümetin Adalet Bakanı tarafından alındığı görülmüştü.

Henüz kesinlik kazanmamış dâvalar hakkında Meclis kürsüsünde Bakanlar tarafından incelemeler yürütüldüğü, Adalet Bakanlığı'nca, hâkimlere disiplin cezasının uygulanması tehdidini de içeren genelgeler gönderilerek basın dâvalarında ve başka konularda usulsüz müdahaleler yapıldığı iddia edilmişti.

Demokraside dördüncü kuvvet olan basının, maruz bulunduğu idarî, malî ve cezaî sınırlamalar yetmiyormuş gibi, yeniden çok ağır özgürlük kısıntılarına uğraması ve 1956 Haziranında kabul edilen kanunla belirsiz ve elastiki yeni basın suçlarının ortaya çıkarılarak, bu gibi suçlar için de şimdiye kadar görülmemiş derecede ağır cezalar konması, ana muhalefet partisinin eleştirdiği temel mevzular arasında yer almıştı. Yine cevap ve tekzip hakkının basın aleyhinde bir araç olarak kullanılacak şekilde genişletilmesi ve bu hakla ilgili yetkilerin de hâkimlerden alınarak savcılara verilmesi, Demokrat Parti iktidarının, siyasî nüfuz suiistimalleriyle ve yolsuzluklarla mücadele konusunda iyi bir denetleme aracı olan ispat hakkını tanımaya bir türlü yanaşmaması, devlet memurlarının aşırı siyasî etkilerden uzak kalmaları için gerekli olan güvencenin zedelenerek, Devlet Şûrası'na müracaat imkânlarına kısıtlama getirilmesi, beyannamedeki önemli mevzulardan birkaçını oluşturmuştu.

Beyannameye göre Demokrat Parti; ilim özgürlüğü ve üniversite özerkliğini temellerinden tahrip etmiş, işçi oluşumlarına karşı girişilen hareketlerle sendika özgürlüğünü kısmış, toplantı hak ve özgürlüğü ihlâl edilmiş, İçtimaatı Umumiye Kanunu'nun yerine hiç bir demokraside rastlanmayacak derecede antidemokratik bir kanun kabul etmiş, Meclis görüşmelerinde muhalefet üyelerinin ve liderlerinin konuşmalarını iç tüzüğe aykırı müdahalelerle güçlüğü uğratmış ve gensoru müessesesinin işlemesine ve hükümet icraatının bu yoldan murakabesine imkân vermemiştir.

Böylece yedi senelik tutum göstermişti ki, antidemokratik kanunları kaldırmak şöyle dursun, onlara çok daha ağırlarını ilâve eden Demokrat Parti kendisini Anayasa ve hukuk anlayışı ile kayıtlı saymamaktaydı.

Memlekette siyasî gücün müdahale ve baskısından korunmuş, hiçbir güvenceli ve bağımsız kurum olmadığı ve hâkimin güvenceli, basın özgür, üniversitenin özerk, muhalefetin güvenlik ve eşitlik içinde bulunmadığı bu durum, Cumhuriyet Halk Partisi tarafından bir siyasî rejim buhranı olarak nitelendirilmişti. Ayrıca milletin, iktidarın bu hatalı politikasını ve antidemokratik zihniyetini onaylamamakta ve genç demokrasinin ise sağlam temellere dayanmasını şiddetle arzulamakta oldukları ileri sürülmüştü.

Cumhuriyet Halk Partisi, muhalefet cephesinin 4 Eylül 1957 tarihli bildirisinde belirtilen ve her biri parti programında ve 1954 tarihli parti seçim beyannamesinde aslında mevcut bulunan taahhütleri, iktidara geçtiği takdirde gerçekleştirmeyi millete karşı taahhüt ederek 4 Eylül bildirisine bağlılığını da vurgulamıştı.

“İlk hedefin insan haklarına bağlı hukuk devleti” düşüncesini temel alan parti, memleketi medenî dünyaca kabul edilmiş, insan haklarına bağlı, istikrarlı bir hukuk devleti düzenine kavuşturmayı, maddî ve manevî yükselişin temelidir olarak belirtmişti.

Mahkemenin bağımsızlığı ve hâkim güvencesi meselesinin, rejim dâvalarının başında geldiği, mahkemelerin her türlü nüfuz ve etki dışında görev gördükleri inancının bütün vatandaşlarda yerleştirilmedikçe, demokratik rejimin varlığından bahsedilemeyeceği ve bu dâvanın çözümü için siyasî uzuvlardan bağımsız bir Yüksek Hâkimler Şûrası'nın kurulmasına gerek olduğu vurgulanmıştı.

Beynamede söz ve basın özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, ilim özgürlüğü ve üniversite özerkliği, grev hakkı ve sendika özgürlüğü, bütün idarî yetkiler üzerinde hukuksal denetleme, vatandaşlar arasında siyasî fikirlerine göre fark gözetmeyen tarafsız idarenin ne olursa olsun gerçekleştirileceğine inanılmaktaydı. Bununla birlikte memurlara da meslekî oluşumlar ve sendikalar kurarak, haklarını korumak imkânının sağlanması ve devlet radyolarının, özerk bir kurum haline getirilerek partizan propagandanın âleti olmaktan kurtarılması üzerinde durulmuştu.

Soru, gensoru, Meclis soruşturması gibi kurumları daha iyi işler hale getirecek iç tüzük değişiklikleriyle ve Meclis Başkanlık Divanı'nın tarafsız çalışmasını sağlayacak usullerle, Büyük Millet Meclisinin hükümet üzerinde yakın, ciddî ve hakikî dengesinin mümkün kılınması gerektiği belirtilmişti.

Seçim sisteminin, millî egemenliği en iyi şekilde tecelli ettirecek tarzda, nisbî temsil esasına göre düzenleneceği ve Seçim Kanunu, güvenlik, eşitlik ve propaganda şartlarında gelişmiş hâle getirileceği, bu arada seçimlerde siyasî partilerin para sarf etmesi imkânlarının kanunî kontrole tâbi tutulacağı ve partilerin iç bünyelerinin demokratik esaslardan uzaklaşmasını önleyecek yaptırımların dikkate alınacağı dile getirilmişti. Görev ve nüfuz suiistimallerine karşı, ispat hakkının kabulü de dahil olmak üzere müessir tedbirler alınması önerilmişti.

Milletvekilliğinin temin edeceği maddî refah sebebiyle değil, memlekete hizmet duyusunun sevki ile arzu edilecek bir vazife olduğu inancıyla milletvekili maaşının

Demokrat Parti tarafından yükletildiği seviyede bırakılmayıp derhal indirileceği, milletvekili maaşının hiçbir zaman birinci derecede memurların maaşını aşmayacağı ve milletvekili sayısının da azaltılacağı üzerinde durulmuştu.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin üçte iki çoklukla iktidara geldiği takdirde programındaki ve 4 Eylül tarihli muhalefet cephesi bildirisindeki esaslar dairesinde, Anayasa değişikliğini ele alacağı, iki Meclis, Anayasa mahkemesi, hakim güvencesi ve ana özgürlüklerin Anayasa ile daha açık ve güvenceli esaslara bağlanması, Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlığı, yürütme kuvvetinin etkili bir şekilde denetlenmesi, partinin Anayasa değişikliğinde gözeteceği başlıca hedefler olarak kabul edilmişti.

Beyannameye yedi buçuk yılı aşan Demokrat Parti iktidarında, çok müsait iç ve dış şartlara ve tarihin hiçbir devrinde misline rastlanması mümkün olmayan geniş ve üstün dış yardım ve imkânlarla rağmen, takibinde ısrar edilen basiretsiz, hatalı ve israfçı bir iktisadî ve malî politika yüzünden memleketin, her geçen gün şiddetini ve etkilerini biraz daha artıran vahim bir ekonomik krize sürüklendiği vurgusu yapılmıştı. Ayrıca 1950'de Cumhuriyet Halk Partisi'nin iş başından ayrıldığı tarihte, Demokrat iktidarın emrine 133 ton altın ve 50 milyon dolarlık döviz stoku bırakıldığı, o tarihten beri yalnız Birleşik Amerika'dan 800 milyon doları aşan iktisadî yardım elde edildiği, çeşitli milletlerarası oluşum, kurum ve kaynaklardan geniş ölçüde yardım sağlandığı, Birleşik Amerika'dan elde edilen askerî yardımların toplamının milyarlarca ulaştığı ve bu devrenin ilk üç yılında iklim şartlarının çok müsait geçmiş ve tabiatın çiftçi ve köylünün gayret ve emeklerini cömertçe mükâfatlandırmış olduğu bilgisi verilerek, bütün bu özel faktörler doğrultusunda bazı olumlu sonuçlar elde edilmiş olmasına rağmen, rahatlık ve iyimserlik içinde basirete, bilgi ve uzmanlığa sırtını çeviren iktidarın plânsız, ihtiyaçlarla imkânlar arasında bir denge kurmak endişesinden uzak, dağınık ve hatalı politikasının sonucu olarak, 1953 yılından itibaren memleketin büyük malî ve iktisadî zorluklarla karşılaştığı ve gittikçe şiddetlenen bu zorluklar nihayet bir iktisadî buhran haline geldiği ifade edilmişti.

Kıtlık ve darlık alıp yürüdüğü, sıkıntılara arka çeviren resmî propaganda edebiyatının refahtan ve ferahlıktan bahsettiği bu memlekette, hastanın ilâcını, halkın en zarurî ihtiyaç maddelerini, şoför ve çiftçinin lâstik ve yedek parçasını, fabrikatörün ise ham maddesini bulamaz duruma geldiği söylenmişti.

Beyannameye göre fiyat mekanizması ekseninden oynamış, fiyatlar ve görülmemiş derecede artarak pahalılık almış yürümüşü. Fiyatların yükselişi hızla devam etmekte iken geçim şartlarının alabildiğine ağırlaşmasıyla bütçe açıkları her geçen yıl biraz daha artarak yükselmişti. Kâğıt para miktarı, yalnız son üç yılda bir buçuk milyar artarak üç milyarı aşmıştı. Türk parasının değeri ise resmî endekslere göre yarı yarıya, fiilî duruma göre ise en az üçte bire düşmüştü. 1950'de 36 lira olan bir altın 140 liraya çıkmış ve yabancı paralarının serbest piyasadaki değeri, resmî kura nazaran dört beş misli yükselmişti.

Bunlara ek olarak enflasyonun, iktisadî ve sosyal bünyemizdeki tahriplerini her geçen gün biraz daha artırmakta oldu gerçeği göz önüne alınarak enflasyoncu bir iktisadî politikanın doğal sonucu olarak, geniş halk kütlelerinin hayat pahalılığının ve geçim sıkıntısının çaresizliği içinde bunalmakta olduğu yorumu yapılmıştı.

Ticarî hayatta güvenlik ve istikrardan eser kalmadığı, namuslu tüccar ve esnaf için çalışma şartlarının son derece güçleştiği, ithalât ve ihracatın yıldan yıla azaldığı, taahhütlerin zamanında yerine getirilmemesinin dış dünyadaki malî itibarımızı sarstığı ve bu durumun sonucu olarak, millî gelirden kişi başına isabet eden hissenin 1953 seviyesinin altına düştüğü tespitinde bulunulmuştu. Kısaca çizilen bu tablo ise Demokrat Parti iktidarının basiretsiz, hatalı, hesapsız ve israfli tutumu ile memleketi içine sürüklediği bir iktisadî kargaşanın bizzat kendisi olarak değerlendirilmişti.

Yine beyannamede iktidarın, 1953 yılından beri gittikçe artan sıkıntı ve mahrumiyetlerin sebeplerini araştırmak ve tedbirlerini zamanında almak yerine, bir taraftan enflasyoncu bir iktisadî politikanın doğal sonucu olan rakam kalabalığının, ilk anda toplulukları aldatici cazibesinden faydalanmak, diğer taraftan memlekette vücuda getirilen bazı tesisleri şahit göstererek “dünyanın hiç bir yerinde görülmemiş iktisadî kalkınma mucizesi”, “İktisadî istiklâl savaşı” gibi gerçekleri perdeleyen resmî propaganda edebiyatı ile vatandaşları avutmak ve oyalamak gayret ve hevesinden kendisini kurtaramadığı dile getirilmişti.

Beyannameye göre iktisadî ve sosyal düzensizlikler, sıkıntı ve mahrumiyetler artarak geniş vatandaş kütlelerinin hoşnutsuzluğu, şikâyetleri gizlenemez hale geldikçe, kâh, takip edilen hatalı politikada ısrar edilmeyeceği resmen taahhüt edilerek zaman kazanılmış; kâh memlekette çekilen sıkıntı ve mahrumiyetlerin tek sorumlusu tüccar ve esnafmış gibi kanun tedbirleriyle piyasada dehşet ve korku yaratarak bu şiddet tedbirlerinin köksüz ve geçici neticeleriyle vatandaşlar bir müddet oyalanmış ve nihayet ekonomik krizin, sıkıntı ve mahrumiyetlerin vebali ve sorumluluğu muhalefet partilerine ve basına yükletilerek, Anayasa güvencesi altında bulunan hak ve özgürlüklerin sınırlamasına gidilmek yolları birer birer tecrübe edilmişti. Fakat başvurulmuş bütün bu yollara rağmen, iddia ettikleri gibi “Türk milleti için parlak bir geleceğin kapıları ardına kadar açılmadığı”, “bundan sonra, kahvenin veya herhangi diğer bir maddenin yokluğunu asla çekecek değiliz” taahhüdü bir türlü gerçekleşemediği ve “Ucuzluk devam edecektir, fiyatlarını daha da düşürülmesi hususunda tedbirlerimiz birbirini takip etmektedir, “Ucuzluk devam edilmeyecektir, piyasada mâl darlığı yaratacaktır” diye zararlı telkinlerde bulunan bedbahtları mutlaka yalancı çıkaracağız” diyenlerin de bizzat mahcup duruma düştükleri dile getirilmişti.

Memleketi iktisadî sahada tam bir çıkmaza sürükleyen bu zihniyet ve tutuma milletçe dur denmedikçe, yarın bugünkünden daha ağır sıkıntı ve mahrumiyetlere katlanmanın kader olduğu belirtilmişti. Hakikatleri görmeyen veya görmek istemeyen bu iktidarın iktisadî dertlere çare bulamayacağı artık sabit olduğunun anlaşıldığı kaydedilmişti. Memleketin siyasî ve iktisadî kaderinin değişmesi sadece, ıstırap, sıkıntı ve mahrumiyetler içinde bunalan seçmen vatandaşın isabetli kararına bağlanmıştı.

Beyannamede Cumhuriyet Halk Partisi, yurdun bütün doğal kaynaklarını harekete getirecek, iş sahasını genişletecek ve istihsalı artıracak, vatandaşlara daha üstün bir refah seviyesi sağlayacak süratli, devamlı ve hakikî bir iktisadî kalkınmanın; her şeyden evvel ihtiyaçlarla imkânların arasında dinamik ve ahenkli bir denge kuran ve bütün iktisadî hayatı bir bütün olarak göz önünde bulunduran plan ve program fikriyle mümkün olacağına inandıkları bir iktisadî istikamet kararını açıklamıştı. Bütün kaynakların, imkânların ve

emeklerin seferber edilerek israfsız kullanılmış, başlanmış olan işlerin süratle ikmalinin, iktisadî kalkınmanın artan bir hızla devamı ve geçim sıkıntılarının hafifletilmesinin ancak böyle bir anlayışla mümkün olabileceği belirtilmiştir.

Parti; süratli, devamlı ve hakikî bir iktisadi kalkınmanın ve bütün vatandaşların daha üstün bir refah seviyesine ulaşmasının, bugün olduğu gibi, iktisadî hayatı ve sosyal bünyeyi alt üst eden, sınırlı ve imtiyazlı bir zümreyi alabildiğine zenginleştiren, bunun karşılığında geniş vatandaş kütesini her gün biraz daha fakirleştiren enflasyoncu araç ve imkânlarla değil, sağlam ve istikrarlı bir para, siyasî maksatlardan uzak ve sadece üretime eğimli bir kredi, taahhütlere sadakati ve memleketin hakikî ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran hesaplı bir dış ticaret ve nihayet samimî ve sağlıklı bir bütçe politikası ile mümkün olacağını bildirmişti.

Parti, iktisadî kalkınma ve gelişmede vatandaşların elde edilen neticelerden, adaletli ölçüler içinde faydalanmasının esas tutulduğu ve geniş kitleler darlık içinde yaşarken “her mahallede birkaç milyon yetiştirmek” değil de her mahallede her köyde bütün vatandaşların iktisadî gelişme nimetlerinden derece derece faydalanmasının sağlandığı iktisadî ve millî politikanın hedeflendiğini vurgulamıştır. Bu anlayışın aynı zamanda, iktisadî ve malî politikanın sosyal cephesini teşkil etmekte olduğu belirtilerek dönemin şartlarında nüfuz ticaretini önleyecek tedbirler alınmasının da zorunluluğundan bahsedilmiştir.

Parti programında ifade edilen bu ana prensiplerin ışığı altında, beyanname partinin iktisadî ve malî sahada düşündüklerine yer verilmiştir.

Beyanname partinin, ilim ve ihtisas adamlarına, borçların, taahhütlerin, kaynakların, özet olarak iktisadî durumun tam bir envanterini yaptırarak iktisadî durumun hakikatlerini memlekete bildireceklerini ve bu envanterin ışığı altında ve iktisadî gelişmeyi bir bütün olarak kavrayan bir program yapacaklarını ilan etmişti.

“İktisadî politikamızın istikametinde” açıklanan esaslar dairesinde, hesaplı ve programlı bir çalışma ile halkı refaha kavuşturacak bir iktisadî kalkınma politikasının takip edileceği ve başlanmış işlerin tamamlanacağı ifade edilmiştir.

Para, kredi ve bütçe sahalarında alınacak tedbirlerle enflasyoncu gidişe son vererek, paranın değerinde ve fiyatlarda istikrar sağlamak ve geçim sıkıntılarını önlemenin partinin birinci görevi olarak kaydedilmiştir.

“İç ticaret ve Millî Korunma Kanunu” ile ilgili olarak piyasada güvenlik ve istikrar sağlayacak hem tüketiciyi hem de namuslu tüccar ve esnafı koruyacak bir politika takip edileceği, olağanüstü hollere mahsus olan Millî Korunma Kanunu'nun, piyasada ferahlık yaratacak iktisadî tedbirleri almak ve ticaret hayatını düzenleyecek normal kanunî hükümleri ortaya koymak yoluyla yürürlükten kaldırılacağına karar verilmişti. Başlangıç olarak, bu kanunun ağır cezalarını hakikî vurguncuya yöneltmek, namuslu tüccar ve esnafa güven içinde çalışma imkânını vermek ve vurguncu olmadığı halde şekil kusurları yüzünden ağır cezalara çarptırılmış olanlara özgürlük ve itibarlarını iade etmek üzere kanunda gerekli tadilatın derhal yapılacağı müjdelenmişti.

Beyanname, dış ticarete takatin üstünde borçlanıldığı ve ayrıca gelecek yıllara ait bir kısım ihracat gelirleri peşinen harcandığı belirtilerek ilaca varıncaya kadar halkın gerekli ihtiyaç maddelerinin ithal edilmediği gibi, ziraatın ve sanayiin muhtaç olduğu yedek parça ve

ham madde gibi üretim araçlarının temininin bile son derece zorlaştığı ifade edilmişti. Parti dış ticareti bu vahim tikanıklıktan kurtarmak için ithalât ve ihracatın sağlam esaslarla yeni baştan düzenlenmesini çare olarak görmüştü. Bununla birlikte taahhütlere sadık kalarak dış piyasalarda sarsılan itibarın iade edilmesine çalışılacağı söylenmişti.

Parti, memleketin iktisadî gelişmesi bakımından özel girişimin yapıcı ve yaratıcı rolüne inanarak programda özellikle devlete ayrılan işletmeler dışında kalan bütün iktisadî faaliyet sahalarında, özel girişimin gelişmesini teşvik edeceklerini, hâlde ve gelecekte güvenle çalışmasını sağlayacaklarını beyan etmişti. Sanayiî teknik kapasitesinin çok altında çalışmak durumuna düşürüldüğü iddia edilirken buna çözüm olarak ithalât işlerinin düzenlenmesinde, sanayiî makine, yedek parça ve ham madde ihtiyaçlarının birinci plâna alınacağı bildirilmiştir. Ayrıca parti, devlet sanayii ile hususî sanayi arasında eşit muameleyi esas saymıştı.

Genel kalkınma gayretlerinde, köy kalkınması ve köylü vatandaşların yaşama şartlarının ve hayat seviyelerinin yükselmesi, parti için özel bir yer işgal etmişti. Bu amaçla parti; köyün yol, su, aydınlanma, sağlık ve eğitim hizmetleriyle toprak, mesken ve kredi ihtiyaçlarını karşılamaya bütün gücüyle çalışacağını belirtmişti. Köylü vatandaşların, ucuz, sağlıklı ve ihtiyaçlarına elverişli birer ev sahibi olmaları hedeflenerek bu maksatla, köylerde mesken kooperatifleri yolu ile köylüye bütçe ve banka kredileri sağlamaya karar verilmişti.

Ziraî kredinin dağıtılmasında politik düşüncelere yer verilmemesi öncelikli hale gelirken köylünün ağır bir 'borç yükü altında olduğu, partinin daha 1954 seçim beyannamesi ile bu borçları taksitlendirmeyi taahhüt ettiği, Demokrat Parti iktidarının ziraî borçların ağırlığı altında ezilen köylü ve çiftçinin acısına yıllarca seyirci kaldıktan sonra, son dakikada sırf seçim endişeleri ile beş yıllık bir taksitlendirme kanunu çıkardığı ifade edilmiş ve alelacele kabul edilen bu kanun yetersiz bulunmuştu. Daha uzun vadelerin kabulü zorunlu görülmüş, ayrıca korunmaya muhtaç olan küçük çiftçileri borç yükünden tamamen kurtaracak çareler aranma yoluna gidilmişti.

Hayatî bir önemi olan ormanların korunması ve arttırılması ile vatandaşların ihtiyaç ve geçimlerinin sağlanması konusunun hâlâ halledilemediği ve bu dâvanın hallinin, bir taraftan dışardan geniş ölçüde orman ürünü ithali ve diğer taraftan geçimlerini ormandan sağlayan vatandaşlara geçim saha ve imkânları bulmakla mümkün olacağına inanan parti, bu hâl suretinin gerektirdiği tedbirleri almaya karar vermişti.

Beyannamede partinin, gelir vergisinde asgarî geçim sınırının günün şartlarına göre yükseltilecek az gelirli vatandaşları ve bu arada küçük ücret ve yevmiyeli memur ve işçileri tamamen vergi dışı bırakmak kararında olduğu dile getirilmiş ve Vergi Usul Kanunu'nda son defa yapılan değişiklikten sonra veraset ve intikal vergisinin aile yuvasını ve ticarî işletmeleri dağıtıcı neticeler doğurması sebebiyle derhal bu mahzurları giderecek tadilat yapılacağı ilan edilmişti. Ayrıca bir orta çağ vergisi olan hayvanlar vergisinin tamamen kaldıracağı ilave edilmişti.

Parti, ziraî ürünlerin fiyatlarının indirilmesinin bahis konusu olmadığını, ziraî ürünlerin değerlendirilmesinde, köylünün emeğini mükâfatlandırın fiyatlara önem verileceği gibi, takip

edilecek istikrarlı fiyat politikası sayesinde köylünün eline geçecek para ile ihtiyaçlarını daha geniş ölçüde karşılamasının mümkün kılınacağı ifade edilmişti.

Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti'nin sosyal adalet dâvasını ihmal ettiğini iddia ederek Demokrat Parti'nin bir zümrenin kalkınmasının memleket kalkınması demek olmadığını unuttuğunu ve böylece sosyal adalete önem vermediğini, işçilere yapılan vaatlerin tutulmamış, sendika birliklerinin kapatılmış olduğunu söylemişti.

Vatandaşlar arasında dayanışma ve sosyal güven anlayışının doğal bir sonucu olarak sosyal sigorta kollarının bütün vatandaşlara yayılmasını parti, er geç varmak istenilen bir hedef saymıştı. Bunun için de esaslı incelemelere ve gerekli hazırlıklara derhal başlamak ve ilk adımları süratle atmak kararında oldukları dile getirilmişti.

Cumhuriyet Halk Partisi'ne göre mesken davası, sağlam ve mesut bir cemiyetin temel şartı olarak özel bir yer işgal etmişti. Mütevazı gelirlili aileler başta olmak üzere, her ailenin bir ev sahibi olması için parti, normal kredi kurumlarının imkânları ile birlikte devletçe geniş yardımlar yapılmasını zorunlu görmekte idi.

Vatandaşa bedenî ve fikrî yeteneklerine göre çalışma imkânlarını sağlamak, işsizlere iş bulmak, işverenin haklarını da göz önünde tutarak işçiyi istismardan korumak ve emeğinin hakkı olan karşılığı temin etmek ve işçilere refah sağlamak gibi faaliyetler, sosyal sahada partinin devletçi görüşünü yansıtmıştı.

Bunun yanı sıra Cumhuriyet Halk Partisi, ücretleri yaşama şartlarına göre ayarlayacaklarını, sosyal hizmetlerde eşitlik sağlayacaklarını, iş kollarında senelik ücretli izni gerçekleştireceklerini, Sendikalar Kanunu'nu değiştirerek sendika özgürlüğünü genişleteceklerini, işçiye grev hakkı tanıyacaklarını, kolektif sözleşme hakkına sahip özgür sendika sistemi kuracaklarını, özgür dünya işçi oluşumları ile işbirliği sağlayacaklarını, bütün fikir işçilerini koruyacak sosyal tedbirleri alacaklarını, İş Kanunu'nu uygulamada görülen aksaklıkların giderecek surette değiştireceklerini, hakem kurullarını daha aktif ve faydalı hale koyacaklarını, iş mahkemelerine süratle karar verme imkanları sağlayacaklarını, İş ve İşçi Bulma Kurumu'nu tesis amacına göre çalışır hale getireceklerini, İşçi Sigortaları Kurumu'nun özerkliğini fiili olarak gerçekleştireceklerini, fonlarının bugün olduğu gibi amaç dışında kullanılmasına engel olacak esaslar koyacaklarını, iş teftişlerine önem vereceklerini, bu husustaki milletlerarası anlaşmalar hükümlerine de uygun olarak iş teftişlerinde yetişmiş işçilerden faydalanacaklarını ve devlet iktisadî kuruluşlarını, daha iyi bir teknik idare sağlamak maksadıyla, işçinin ve işçi kuruluşlarının fikrî yardımından faydalanmak meselesini ele alacaklarını ilan etmişti.

b) Diğer

i) Cumhuriyet Halk Partisi'nin Millete Taahhüdü²¹⁵

Cumhuriyet Halk Partisi, ilerideki seçimlerde büyük Türk milletinin güvenine ulaştığı takdirde, demokratik rejimin kurtarılması, ekonomik sıkıntıların giderilmesi ve hukuk devletinin kurulması esaslarına her zaman bağlı kalacağına ve ilk aşama olarak en geç

²¹⁵ 5 Ekim 1957, Ulus Gazetesi.

Mayıs'ta nispi temsil sistemine göre güvenceli serbest ve adil seçimin bütün şartlarını gerçekleştirerek yeni seçimlere gideceğini vatandaşa beyan ve taahhüt etmişti.

ii) Bilecik Milletvekili Adayları'nın Beyannamesi²¹⁶

Reşad Karabuda, Şemseddin Erdiñ, Hilmi Duraliođlu ve Dr. İsmail Bakkalcıoğlu Bilecik milletvekili adayları olarak yayınladıkları beyannamede Allah'ın lütfuyla, milletin iradesiyle, çoğunluk sağlanırsa, özgürlükleri kısın kanunları kaldırarak, Seçim Kanunu'nu değiştirerek altı ay sonra bütün partilerin eşit haklarla ve araçlarla gireceği yeni seçimler yapmayı taahhüt etmiş ve bu taahhüde şeref ve namuslarıyla katıldıklarını beyan etmişlerdi. Memleket hizmetinde bütün kuvvetleriyle çalışacaklarını ve doğru yoldan ayrılmayacaklarını dile getirmişlerdi.

Başkent Ankara'ya, kültür merkezi İstanbul'a iki adımlık yerde bulunduğu halde diğer şehirlere kıyasla, çok geri kalmış olan Bilecik'in kalkınması için canla başla çalışacaklarını söylemişlerdi. Parti mücadelesinin fikir mücadelesi olduğu ve kardeş ve ekmek kavgası anlamına gelmediği, mücadelenin Türklüğe yakışır bir şekilde yapılacağı ve parti gözetmeksizin bütün Türkleri kardeş bildiklerini ifade etmişlerdi.

Hemşehrilerine seslenen milletvekili adayları, ilerideki 27 Ekim'de millete büyük bir memleket görevi düştüğünü, seçimlerde oyunu hiçbir etkiye kapılmadan, çekinmeden, vicdanının emrettiği gibi kullanmanın vatan borcu olduğunu ve verilecek oyla memleketin, çoluk çocuğun rahatlığını sağlayacaklarını belirtmişlerdi. Bunun yanı sıra kanun, oyların gizli kullanılmasını ve açık sayılmasını emrettiği halde sandık başında milletin vicdanına el uzatmak isteyenlerin bulunabileceği hakkında uyarılarda bulunularak buna meydan vermemenin, sandık başında bulunacak vatandaşların ve bütün görevlilerin şeref ve namus borcu olduğu vurgulanmıştı.

Adaylar, millete karşı verdikleri sözü tutmadıklarından dolayı milletin artık Demokrat Parti'yi iktidardan uzaklaştırması gerektiğini açıklamışlardı. Özgürlükleri kısın kanunları değiştireceklerini söylemişler ancak bunlardan hiçbirini değiştirmedikleri gibi daha ağırlarını getirmişlerdi. Vatandaşlar arasında eşitlik gözeteceklerini söylemişler ancak artık vatandaşlara "Hangi partidensin?" diye sormaya başlamışlardı. Hâkime, vicdanıyla baş başa kalarak karar verebilmesi için, daha fazla güvenlik vereceklerini iddia ettiklerini lakin aynı zamanda Demokrat Parti Başkanı olan Başvekil'in Meclis kürsüsünden adalet üyelerini muahaza ettiğini, politika adamı olan ve mahkeme kararlarına karışmak yetkisi olmayan Adliye Vekili Bölükbaşı için tahliye kararı veren hâkimler hakkında ajansta, radyoda yersiz sözler söylendiğini, üstelik Adliye Vekili'ne hâkimleri istediği zaman emekliye çekmek yetkisi verildiğini ve bu suretle hâkimleri manevî baskı altında bulundurabileceklerini fakat vicdanlı hâkimlerin sarsılmayacaklarını kaydetmişlerdi. "Hükümet dairelerinde partizanların işlemlerini önleyeceğiz" dediklerini hâlbuki partizanların müdahalelerinin gün geçtikçe artmaya başladığı ve bunun da Hükümet işlerindeki aydın vatan evlâtlarının hizmet şevkleri kırılmasına ve öz saygı ve çoluk çocuk geçimi mücadeleleriyle kıymetli zamanlarının kaybolmasına yol açtığını söylemişlerdi. "Üniversitelerin (Yüksek Öğretim) özerkliğini

²¹⁶ Cumhuriyet Halk Partisi Bilecik Milletvekili Adaylarının Sayın Hemşehrilerine Hitabı, Güler Basımevi, İstanbul 1957.

genişleteceğiz” taahhütlerinin yerine gençlere “doğru özlü, doğru sözlü olun” diyen hocaları kürsülerinden uzaklaştırdıkları ifade edilmişti. Milletın arzularını, şikâyetlerini dile getirecek, hükümetin sakat işlerini, millet hazinesine el uzatanları, haksız çıkar sağlayanları meydana serecek olan gazetelerin özgürlüklerini genişleteceklerine gazetecilerin eskiden mevcut özgürlüklerini bile kısıttıklarını, birçok fenalıkları önleyecek olan ispat hakkını, yani hırsıza hırsız demek hakkını tanımaya, hatta partilerinin parçalanması bahasına yanaşmadıklarını belirtmişlerdi.

Hemen ardından Almanya’dan örnek veren adaylar, 25 sene önce büyük bir millî heyecanla Alman milletinin iktidara getirdiği Hitler’in baskılarla, bilginleri ve gazeteleri susturmakla memleketi kalkındıracağını sandığını, ancak bu durumun memleketin baştanbaşa harap olmasıyla, taş taş üstünde kalmamasıyla, Milletın kovuklarda yaşayıp işgal ordularının kazan artıklarıyla karnını doyurmağa mecbur kalmasıyla sonuçlandığını anlatmışlar ve böyle kötü şartlar altında kurulan yeni Almanya’nın da özgürlük, adalet ve eşitliğe kavuşarak hocaları, bilginleri, uzmanları baş tacı ederek özgür Avrupa’nın en zengin memleketi olduğunu vurgulamışlardı. Almanya örneğiyle sözü kalkınmaya, refaha, iktisadî sahaya getiren milletvekili adayları, memleketin idaresini çok iyi şartlar altında ele alan Demokrat Parti’nin, hazinede 127 bin kilo altın, birikmiş ve her yerde geçer bir hayli yabancı parası olduğunu, bol Amerikan yardımı sağlandığını, bunların hepsinden önemlisi ise memlekette, 27 sene öncesine göre, 10-20 misli fazlasıyla mühendis, doktor, idareci, hukukçu, ziraatçı, ormancı, her türlü uzman yetişmiş olduğunu ve her dereceden okulların adedi çoğaldığını söyleyerek bunları kalkınmanın temeli olarak değerlendirmişlerdi.

Beyannameye bütün bu varlıklara bakıldığında kalkınma diye gösterilen eserlerin devde kulak kaldığı söylenmiş ve buna plânsız, düzensiz, israfçı, hayalî, gösterişçi bir kalkınma yolu tutulması sebep olarak gösterilmişti. Mecliste, büyük lider İsmet İnönü’nün kalkınmanın maliyetini, yani hangi işin kaçta çıkıp, ne derece işlediğini ve ne fayda getirdiğini sorduğu ancak sorulan soru bir devlet sırrı cevapsız kaldığı ve Hükümet’in, istenilen cevabı vermesinin millete borçlu olduğu hesabı vermek olacağı söylenmişti. Hemen ardından da adaylar, mirasyedi gidişata, gösteriş ve oy avcılığı için yapılan işlere, artık “Paydos” demek zamanının geldiğini, “kaybolan zamana ne kadar acısak yeridir” diyerek temellendirmişti.

Çarşı ve pazarların perişan hâlini, hiç gereksiz yere çekilen sıkıntıları, her gün, görüp, duyup üzüldüklerini söyleyen adaylar, halkın dışından, tırnağından arttırarak veya borçlanarak aldığı araçların, kurulan fabrikaların, yedek parçasızlıktan, lastiksizlikten, ham madde yokluğundan iş göremez hale geldiklerini veya çürüdüklerini gördükçe yüreklerinin sızladığını itiraf etmişlerdi.

Mali sahaya da değinen adaylar, 1948’de 32 lira olan altının 140 liraya kadar çıktığını, Malî ve ticarî önlemlerdeki kararsızlıkların yabancı memleketler nazarından memleketin itibarına dokunduğunu, nitekim iktidarın seçim üzeri bulundurmayı çok arzuladığı kahvenin, ilân ettikleri 51 milyon dolarlık ithalâtla piyasaya sürmeği düşündükleri ihtiyaç maddelerinin, hâlâ daha, gümrük kapılarından giremediğini, güç belâ getirtilen ilâçlar, lâzım olan ihtiyaç maddelerinin Türk parasını düşük kıymetle ele geçiren komşu memleketlere doğru akmakta ve kaçmakta olduğu söylenmişti.

Sonuç olarak, türlü vaatlerle “Memleketin idaresini 6 ay için bize verin. Size cennet yaratacağız” diyerek iş başına gelen Demokrat Parti’nin memleketi zor durumlara düşürdüğü, bu zorlukların gün geçtikçe artacağından telâş ve endişeye düşerek, alelacele, seçimleri yenilemeye karar verdiğini, son dakikada seçim kanununda yeniden değişiklikler yaparak muhalefetin işbirliğine ve millet iradesinin tam olarak meydana çıkmasına engel olmak istediği, daha önce de özgürlükleri kısıyan, gazeteleri kayıtlar altında bulunduran, devlet malı radyoda tek taraflı propagandayı sağlayan kanunlar çıkardıkları ve böylece serbestçe kullanmak niyetinde buldukları türlü devlet araçlarıyla ve imkânlarıyla seçimi kazanmayı ve sonra da bundan faydalanarak iktidar sandalyesini hiç bırakmamak için tedbirler almayı düşündükleri iddia edilmişti.

Vatandaşa seslenen Cumhuriyet Halk Partisi Bilecik milletvekili adayları, kazara Demokrat Parti’nin kazanması durumunda, artık iltifat görmeyi unutmaması ve seçim yollarına, seçim köprülerine, seçim temel atmalarına “elveda” demesi lâzım geldiğini hatırlatarak “Oyunu, sakın, Demokrat Parti’ye verme!!” sloganıyla kuvvet ve iradenin halkta olduğunu bir kez daha vurgulamıştı.

Ayrıca oyunu “Peki, kime vereyim?” diye soran halka parti, “Beğendiğin Muhalefet Partisine ver” demiş; fakat oyların dağılması durumunda Demokrat Parti’nin faydalanmasından korkulduğu için Bilecik içinde en teşkilâtlı ve en şanslı muhalif parti listesini kullanmasını tavsiye ederek bunun da Cumhuriyet Halk Partisi olması temennisinde bulunmuşlardı.

4- HÜRRIYET PARTİSİ

a) Seçim Beyannamesi²¹⁷

Hürriyet Partisi Seçim Beyannamesi, ileriki yılların memleket için nur ve saadet yılları olacağı yolundaki türlü siyaset edebiyatına rağmen normal ve kanunî zamanında bir yıl öncesine alınan genel seçimlere 27 Ekim 1957 tarihinde olağanüstü şartlar içinde girildiği açıklamasıyla başlamıştı.

Bu seçimlerin, maddî ve manevî sahalarda özgürlük isteyen bir kitle ile her ne pahasına olursa olsun bu hürriyeti tahribe karar vermiş bir zümre arasında nihaî bir hesaplaşmayı ifade etmekte olduğu ve parti programı, hükümet programları ve seçim beyannamesi gibi temel siyasî belgeleriyle kendisini bağlı kabul etmeyen, siyasî varlığını, Türk milletine kaça ve neye mâl olursa olsun, elinde tuttuğu siyasî kuvveti, kendi siyasî maksatlarının aracı haline getirmekte gören bu zümrenin, hukukî manada bir siyasî teşekkül diye tanımanın imkânsızlığı vurgulanmıştı.

1950 seçimlerinden önceki günlerde siyasî sıkıntıların kaynağını, Anayasa’nın millet hâkimiyetini kabul etmesine rağmen kuvvetler birliği esasına dayanmasında ve vatandaş hak ve özgürlüklerini yeterli güvence altında bulunduracak yaptırımlardan mahrum olduğu için millet hâkimiyeti yerine tek parti ve zümre hâkimiyetine mâni olamamasında gören bu zümre liderlerinin, bugün totaliter rejimin müdafaasını açıkça ele almış bulunmakta olduğu iddia

²¹⁷ Hürriyet Partisi Seçim Beyannamesi, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957.

edilerek Demokrat Parti Umumî İdare Heyeti adına 9 Eylül 1957 tarihli gazetelerde çıkan bir siyasî vesikada savunulan fikirlerden örnek gösterilmişti.

Nisbî seçim esası, Anayasa mahkemesi, Çifte Meclis yahut icranın yürütme kuvveti tarafından daha sıkı bir şekilde denetlenmesi gereği gibi hususların daha önce de defalarca ileri sürdükleri görüşleri olduğu, hem sonra bunların, sade bu sebeple değil, büyük dünya demokrasilerinin bugünkü meyilleri bakımından da tamamıyla anakronik olmuş ve pratikte tedavülden kalkmış hususlar olduğu ifade edilmişti.

Kuvvetler arasındaki dengeye her şeyden fazla önem veren görüşün yerini, şimdi artık, süratli karar ve icraata geçebilecek icra cihazlarına ve bunların yürütmesi meclislerle en kestirme yoldan anlaşmalarına imkân verecek sistemlerin aldıklarını ve zümre liderlerinin artık bir hazırcevaplık halini almış bulunan demokrasi rejimimize kast etme niyetleri karşısında, 27 Ekim seçimlerinin tarihî önemine Türk milletinin dikkatini çekmek istediklerini dile getirmişlerdi. Ayrıca millet olarak, kendi rızamızla, totaliter rejimi tercih etmiş olmak gibi oldubitti ile karşı karşıya bırakılmak istenildiğine şüphe olmadığı da kaydedilmişti.

Bütün muhalefet oluşumları, bütün vatandaşlar için ortak olan tehlikeyi, ortak gayretlerle önlemek için Hürriyet Partisi'nin, kurulduğu günden itibaren, elindeki bütün imkânları kullanmış olduğu bilgisi verilmiş ve bu konuda girişilen işbirliği görüşmelerinin yarıda kalma sebeplerini genel ölçüde belirtmeye lüzum görülmediği beyan edilerek bu yarıda kalmanın Demokrat Parti iktidarının Seçim Kanunu'na getirdiği yeni antidemokratik hükümler kadar, çünkü iktidar partisinin seçimlere tek muhalif parti olarak girmeyi istemiş bulunmasının da etkili olduğu dile getirilmişti.

Beyanname Hürriyet Partisi'nin, programına sadık olarak, güvenceli ve demokratik düzeni süratle kurmak için kısa müddetle bir Kurucu Meclis oluşumunu geçen senenin Eylül ayında diğer muhalefet partilerine verdiği muhtıra ile teklif ettiğini ve bu muhalefet partilerinden evvelce kısa müddetli Meclis fikrinin sakıncalarını ileri süren birisinin, 27 Ekim 1957 seçimleriyle oluşacak Meclis'te antidemokratik kanunlar kaldırıldıktan sonra 1958 Mayısında yeni seçimlere gidilmesi kararına varılmış olunmasının bir ilerleme sayıldığını ve bugüne kadar savunula gelen aydınlık fikre katılımının büyük bir memnuniyet ile karşılandığını belirtmişlerdi.

Memleketin içinde bulunduğu ağır sosyal ve ekonomik şartlar karşısında ilk bütçenin düzenlenmesinde zorunlu istikrar tedbirlerini süratle almak, seçim güvenliğini sağlamak ve seçim sistemini kendi programı gereğince, nisbî temsil esasına göre yenileyip düzenledikten sonra derhal genel seçimlere gitmek kararlılığında olan Hürriyet Partisi, geçmişteki hatalarıyla vaat ve taahhütlerini ihlâl suçlarıyla suçlandırılmayacak genç, dinç idealist bir parti kimliği ile Türk milletinin huzuruna çıkmıştı.

Siyasi rejim meseleleri hakkında gerek rejim meselelerinin hallinde gerekse ekonomik ve sosyal düzensizliğin giderilmesinde Hürriyet Partisi, programda yer alan prensiplerin tam olarak gerçekleştirilmesini, eşit şartlar altında ve iyi niyet içerisinde gerçekleşecek bir seçim sonunda oluşumu mümkün olan bir kurucu meclis faaliyetine terk etmek zorunluluğuna inanmakla beraber katıldığı, bu ilk genel seçimler dolayısıyla temel değişim düşüncelerini kamuoyuna özetlemişti.

Beyanname de Anayasa'nın, demokratik bir toplumun gerektirdiği sosyal ve hukukî kurumları teminat altına alacak şekilde değiştirileceği, Seçim Kanunu'nun, vatandaşların iradelerini hiçbir şart, baskı ve karışıklığa maruz kalmadan ortaya çıkarmalarını sağlayacak şekilde sokulacağı, siyasî mücadelelerin normal şartlar altında yapılabilmesi, Meclis denetlemesinin verimli olması ve kamuoyu hareketlerinin Parlamento'ya daha iyi yansiyabilmesi için nispi temsil sisteminin kabul olunacağı, Büyük Millet Meclisi'nin 40.000 nüfusa bir milletvekili yerine en fazla 60.000 nüfusa bir milletvekili seçilmesi yoluyla oluşturulacağı, milletvekili maaşının en az sınırı devlet memurları bareminin en yüksek sınırıyla sınırlandırılacağı, mâl beyanı hakkında bundan önce yapılan kanun teklifinin yenileneceği, birinci Meclis'in yanında seçimi ve üyeliği özel şartlara bağlanmayan bir ikinci Meclis'in kurulacağı, Cumhur reisinin partiler üstü bir duruma getirileceği, bir zatın üst üste iki defadan fazla Cumhur reisi seçilmesine izin verilmeyeceği, siyasî partilerin demokratik bir bünyeye sahip olmalarını temin edecek, keyfî müdahale ve baskılara maruz kalmalarını önleyecek, gelir ve faaliyetlerini düzenleyecek ve hukukî eşitliklerini sağlayacak hükümlerin Anayasa'da yer alacağı, kanunların Anayasaya uygunluğunun incelenmesi, siyasî partilerin hukuki denetimi, Yüksek Seçim Kurulu, uyuşmazlık mahkemesi ve Divanı Âli görevleriyle görevlendirilmiş bir Anayasa Mahkemesi'nin kurulacağı, bütün idari tasarruflara sahip hukuki denetim tesisinin düzenleneceği, hakikî bir hukuki denetimin bu görevle yükümlü mahkemelerin bağımsızlığı ile mümkün olması baz alınarak Türk milleti adına kaza hakkını kullanan bütün uzuvlar için hukuk devletinin gerektirdiği güvencenin Anayasa'da yer alacağı, üniversitelerin ilmî, idarî ve malî özerkliklerinin Anayasa'da yer alacağı, üniversite özerkliğini zedeleyen bütün kanunların kaldırılacağını, basın her türlü etki ve baskının dışında bırakılacağını, Ordu mensupları, emniyet mensupları ve hâkimler hariç memurların mesleki kuruluşlar kurmalarına imkân verileceği, işçi ve işveren sendikalarının serbestçe kurulacağı, federasyon ve konfederasyon kurulabilmesinin temin edileceği, idarî makamların bu hakkı sınırlandıran veya kanunî faaliyetlere engel olan müdahalelerine imkan bırakılmayacağı, bu kuruluşların Hükümet ve siyasî partiler tarafından siyasî hedeflerin gerçekleşmesi için birer araç haline getirilmeyeceği ve son olarak bahsi geçen esaslara aykırı antidemokratik kanunların kaldırılacağı müjdelendi.

İktisadi ve mali meseleler konusunda dengeli ve düzenli bir iktisat ve maliye görüşünden mahrum olduğu söylenen Demokrat Parti'nin, yalnızca enflasyona yani Merkez Bankası'nın karşılıksız banknot ihracı fiilî imkânlarına dayanan bir israf politikasının mükemmel bir mümessili olduğu görüşü Hürriyet Partisi'nin temel eleştiri noktalarından biri olmuştu.

1950 yılı başında 890 milyon lirada alınan dolaşımdaki banknot miktarının, 3 milyar yüz küsur milyon liraya yükseldiği, bu miktarın da üçte biri yani altı yüz küsur milyon lirasının son altı aylık zamana isabet ettiği tespit edilmişti.

İktisadî Devlet Kuruluşlarının, genel dengeye dâhil daireler ve ek bütçeli idarelerin Merkez Bankası'ndan sadece damga pulu masrafı mukabilinde temin ettikleri banknotlarla istedikleri gibi israfçı ve gösterişçi gayri iktisadî kuruluşlara girişmek imkânını buldukları, memleketin millî imkânlarının şu veya bu şahsî arzuların, hesapsız gidişlerin âleti haline getirildiği kaydedilmiştir.

1950 yılından beri elde olunan 3 milyar Türk lirası değerindeki yardım ve kredilere, mevcut altın ve döviz stoklarının elden çıkarılmalarına, devlet borçlarındaki 2 milyar liraya yakın artışlara ve 2,5 milyara yakın dış ticaret açıklarına rağmen, bugün Türk parasının iç ve dış kıymetlerinde olan muazzam sessizlikler yanında dış ticaret ve milli gelirin nüfus başına isabet eden miktarının 1951 yılı seviyesine inmiş olduğu belirtilmiştir.

1953 yılında ihracat gelirlerinin sadece % 4.4’ünü teşkil eden devlet borçlarının faiz ve amortismanlarından dolayı dış âleme yıllık ödemelerin, 1956 yılında hususi sektörle birlikte ihracat gelirlerinin % 28.6’sı nispetine yükseldiği söylenerek tüketilen buğday, et, yağ gibi zorunlu tüketim ve ihtiyaç maddelerinin önemli kısımlarının Amerikan yardımından tedarik edilmelerine rağmen bugün Türkiye’nin (Yoklar ve kuyruklar) diyarı haline gelmesinde, Demokrat Parti liderlerinin, enflasyon politikasını dünyada hiçbir devlet adamının akıl erdiremeyeceği dahiyane bir buluş, bir “Kristof Kolomb Yumurtası” zannetmeleri başlıca etken olarak görülmüştü.

Ayrıca beyannameye memleket ekonomisinin, içinde bulunduğu bu şartların ıslahı çarelerinin nelerden ibaret olduğu, 2 numaralı parti yayını olan “Hürriyet ve refah yolu” adlı kitapta “Beş yıllık bir iktisadî gelişme plânı” halinde gösterilmiş olduğu kaydedilmişti. Bu kitapta da ifade edildiği üzere Türkiye’de devlet idaresinin her sahasında olduğu gibi, iktisadî sahada da, her şeyden önce gerçekleştirilmesi gerekli olan büyük ihtiyacın, dengeli ve istikrarlı bir iktisat ve maliye hayatı olduğu ifade edilmişti.

Karaborsa ve enflasyonun yarattığı imkânlarla, geniş vatandaş kitlelerinin sefaletleri pahasına, muayyen ve sınırlı insanları milyoner yapan bir iktisadî düzenin, daha doğrusu düzensizliğin, Hürriyet Partisi’nin hiçbir zaman iltifat edeceği bir devlet görüşü olmayacağı söylenmişti.

Memleketin, ekonomik olarak gelişmesi meselesinin ne birtakım partizanların ne birtakım imar ve kalkınma fırsatçıların, ne de birtakım karaborsacıların kalkınmalarının aracı haline getirilemeyeceği, milletçe kalkınmayı, milletçe özgürlük ve refaha kavuşmayı, sosyal adalet ve güvenlik esaslarını gaye edinen, serbest rekabete dayanan dengeli bir para ve fiyat politikasını bu gayenin temel şartı sayan, plânlı ve programlı bir iktisadî düzende görüldüğü dile getirilmişti.

Demokrat Parti’nin çok yoğun propaganda edebiyatına rağmen bütün köylerin imarı, köylerin iş ve toprak sahibi olması, ziraî üretim faaliyetlerinin modern esaslara uygun bir şekilde donatım ve düzenlenmesi, toprak verimlerinin artırılması, çeşitli ziraat kollarının belirli bir plân içerisinde ve memleket şartlarına en uygun şekilde geliştirilmesi gibi meselelerin son sekiz yıl içerisinde de lâyük olduğu alâkayı bulamadığı, Türk ekonomisinin ağırlık merkezini oluşturan ziraat sektörünün parti programı ve beş yıllık gelişme plânındaki esaslar dâhilinde içinde bulunduğu ilkel şartlardan kurtarmayı hedef tutan “Türk Köyünü ve Türk Köylüsünü Kalkındırma” ön plânının tamamlanmak üzere olduğu ve her yıl devlet bütçelerine konulacak yatırım tahsislerinin en fazla yarısını bu plânın uygulanmasına ayırmak suretiyle, Türk köyü ile şehirlerin arasında mevcut muazzam sosyal ve ekonomik uçurumun en kısa zamanda ortadan kaldırılmasının bir millî zorunluluk görüldüğü ifade edilmişti.

Hayat pahalılığı, madde kıtlığı, madde yokluğu ve karaborsa afetlerini önlemenin ciddi iktisadî ve malî tedbirleri bir tarafa bırakılarak, Milli Korunma Kanunu ile getirilen yeni hükümlerle memlekette bir ekonomik tedhiş sisteminin kurulduğu, bu kanunun bir buçuk yıla yaklaşan uygulaması sonunda fiyatların eskisine nispetle daha da süratli bir şekilde artmakta devam ettiği, yokluklar ve kuyrukların piyasalara büsbütün hâkim olduğu, üretici ve tüketici milyonlarca vatandaşın eskisinden çok daha şiddetli ekonomik ve sosyal sıkıntılara maruz kaldığı, binlerce namuslu tüccar, küçük tüccar, esnaf ve sanatkârın satacak, sanatını icrada kullanacak mâl ve malzemeyi tedarik edemez hale gelerek, elleri kolları bağlı, karaborsayı ve karaborsa yoluyla milyonlar kazananları seyrederek hale geldiğini iddia etmişti.

Büyük Millet Meclisi'ndeki görüşmeler sırasında da Parti Meclis Grubu'nun sözcülerinin açıkladığı üzere, serbest ticaret imkânlarını ortadan kaldıran, hakikî vurgunculara prim veren bu çeşit hükümleri kanunların arasından ayıklamak zaruretinin en acil meselelerden kabul edildiği, sağlam ve sağlıklı bir ekonominin esas gayesi olan sosyal adalet prensibinin temel şartlarından birinin de, işçi, küçük sanat ve ticaret erbabı gibi sabit ve sınırlı gelirli geniş vatandaş kitlelerinin hallerinden ve geleceklerinden emin bir ekonomik ve sosyal düzen içerisinde ticaret, hizmet ve sanatlarını icra edebilmeleri olduğu beyan edilmişti.

Parti programı ve beş yıllık ekonomik gelişme plânında, bu maksatla, ortaya koyulan türlü ekonomik ve sosyal tedbirleri en kısa zamanda gerçekleştirmenin Hürriyet Partisi için zevkli memleket hizmetlerinden biri olacağı vurgulanmıştı.

Ekonomimizin geliştirilmesi konusundaki parti görüşlerinin pek genel hatlarının açıklamasına son verilirken başlamış yatırımların aksamadan tamamlanmaları için gerekli iç ve dış malî ve iktisadî tedbirlerin alınması ve bu suretle millî imkânların daha fazla heder edilmemesi lüzumuna olan inanç da ayrıca belirtilmişti.

Kamu idaresi konusunda Hürriyet Partisi, memleketin maddî ve manevî gelişmesini yalnız kanunun emrinde, vatandaşın hizmetinde çalışan tarafsız bir idare cihazının kurulmasında görmüştü. Bütün devlet hizmetlerinin vatandaşların eşitlikle kullanımlarına sunulması, millî birliğin ihmal edilmez gerekliliklerinden biri olarak addedilmişti. Nüfuz suiistimali, görev suiistimali, partililik gayreti, iltimas ve tarafgirlik gibi hareketler ise bu birliğe karşı işlenmiş en ağır suçlar olarak kabul edilmişti.

Parti, kamu hizmetlerinin teşkilâtlandırılmasında ve işleyişinde merkeziyetçi zihniyetin mutlaka ve süratle sonlandırılması lüzumuna inandıklarını belirtmiş, bu bakımdan, bütün devlet hizmetlerinin işleyişinde, teşkilâtın görevlerinin isabetle tayin ve yetki sınırları ile sorumluluk esaslarının genişletilerek tespit edilmesi gerektiğini vurgulamıştı.

Memurların seçilmelerinde, terfi ve nakillerinde, cezalandırılma ve ödüllendirilmelerinde hissî ve partizan sebeplere yer verilmeksizin ehliyet, hizmet ve tasarruf esaslarının göz önünde tutulması, memur statüsü ile ilgili bütün kararların hukuki denetime tâbi tutulması önerilmişti.

Emekliliğin bir geçim darlığı olmaktan çıkarılması, Emekli Sandığı'nın memurlar için bir sosyal hizmet merkezi haline getirilmesi ve sandık gelirlerinin memur ve emeklilerin yararına tahsis olunması hususlarına dikkat edilmişti.

Yukarıda ana hatları çizilen tarafsız ve kifayetli kamu idaresinin kurulması yolunda 8 yıla yaklaşan Demokrat Parti iktidarı devresinde hiçbir gayret sarf edilmediğini, idare cihazının büyük sorumluluk mevkilerinde vazife almış bazı idare adamlarının İktidar Partisinin emellerine mutlak surette boyun eğdiğini ve memlekette partizan bir idarenin hâkim bir hale getirilmesi gayretlerini esefle şahit olduklarını dile getirerek vatandaşların kanunlarla teminat altına alınan doğal hak ve özgürlüklerine el uzatanlar için bir hesap verme günü geleceğine inandıklarını, Türk milletinde belirli hizmetlerin görülmesi için görev ve yetki almış insanların, bu görev ve yetkilerini şahsî düşünce ve endişeleri Türk milletinin aleyhine kullanmalarını millî menfaatlere aykırı olarak değerlendirmişti.

Sosyal siyaset konusunda sosyal adaletin gerçekleştirilmesi, ekonomik olarak zayıf durumda olanların korunması, sınıf tezatlarını önleyici tedbirlerin alınması ve vatandaşların sefalet ve fakirlik korkusundan yoksun olarak yaşamaları sosyal siyasetin hedefi olarak belirlenmişti. “İçtimaî adalete doğru” adlı parti yayınında açıkça ifade edildiği üzere, Hürriyet Partisi işçi vatandaşlara ve mütevazî halk kitlelerine en refah ve âdil bir hayat tarzı vadetmişti.

Grev hakkını hususi mülkiyete dayanan bir toplumdaki işçi kitlesini millî gelir ve kazançta makul ve âdil bir pay almasına imkân veren bir araç olarak tanımlıyorlardı.

Dış siyaset konusunda Birleşmiş Milletler camiası içinde barış idealine bağlı mesaiye devam olunması baş hedef olarak gösterilirken Parti; NATO, Avrupa Birliği ve Avrupa İktisadî İş Birliği ve Bağdat Paktı gibi milletlerarası işbirliğine dayanan oluşumları, güvenliğin ve iktisadi refahın emellerinden biri olarak değerlendirmiş, dış politikada ana taahhütlere ve mensup bulunan barış ve güvenlik sözlerinin menfaatlerine aykırı, maceraperest ve şantajcı, bir tutumu hiçbir suretle tasvip etmemişlerdi.

Millî Müdafaa konusunda görevi ve tekmil çalışmalarının hedefi vatan müdafası olan şanlı Türk Ordusu'nu siyaset dışında tutmak en kat'î ve halis kanaatimiz olmuştu. Ordu mensuplarının zamanla kayıtlı olmayan ve yorucu mesailerinin kıymetlendirilmesi ve iskân şartlarının bir program dâhilinde ele alınması, halli gerekli önemli meselelerden sayılmıştı.

Batı demokrasilerinin asırlar boyu mücadelelerden sonra, temel unsurlar halinde, siyasî hayatlarına mâl ettikleri politikada samimiyet, dürüstlük, bilgili ve olgun mücadele usullerinin, Türk siyasî hayatını besleyen kaynaklar olmasını temin için, kurulmuş bulunan Hürriyet Partisi'nin devlet idaresindeki görüşleri pek genel hatlarıyla özetlenmişti. Büyük milleti, 27 Ekim seçimlerinde, Hürriyet Partisi'ni güven ve teveccühüne lâyık gördüğü takdirde, bu görüşlerin ve bundan önce programda ve çeşitli beyanlarla olan taahhütlerin uygulamaya konmasını her türlü nimet ve mevki üstünde kutsal bir gaye olarak bileceklerini beyan etmişlerdi.

Bu gayenin, partinin birinci büyük kongresine memleketin dört köşesinden katılmış temsilcilerin ortak bir şekil aldıkları “Hürriyet Andı” kararı ile bütün Hürriyet Partililerin vatanlarına ödemeleri gerekli bir şeref borcu olduğunu belirttikten sonra bu imanla ilk büyük kongrede tespit edilen Hürriyet Andı, Türk Milletine bir kere daha sunulmuştu

Hürriyet Andında partililer, demokrasi ve hürriyet rejimine sadık kalacaklarına, insan haklarına ve demokratik kurumlara tam saygı göstereceklerine, vatandaşlar arasında Parti farkı gözetmeyerek memleket ve millet menfaatlerini parti menfaatlerinin daima üstünde

tutacaklarına, iktidarı korumak için özgürlükleri sınırlandırma ve tahrip yollarına asla sapmayacaklarına, tarih ve büyük Türk Milleti önünde ant içmişlerdi.

b) Parti Neşriyatı

i) Kime Rey Vereceğiz?²¹⁸

“Kime Oy Vereceğiz?” adlı yayında Hürriyet Partililer, Seçim devresine girilen anlarda vatandaşların çoğunun zihnini işgal eden “Kime Oy Vereceğiz?” sorusuna yanıt aramışlardı. Bu noktada vatandaşa haklılık veren partililer, seçimin bir milletin ve tek tek her ferдинin kaderini tayin eden bir olay olduğunu, sandığa atılan her oyun bir milletin gelecek yapısının bir tuğlası veya bir parça harcı anlamına geldiğini ve bu görevde gösterilecek ihmal veya yapılacak hatanın milletin geleceğinde çöküntüler doğuracağını dile getirmişlerdi.

“Kendimize ve milletimize iyi bir gelecek sağlamak yolunda sağlam adım atmak için bastığımız yeri iyi bilmemiz gerekir.” diyen partililer, önlerinde ancak üç yol bulunduğunu, buna göre ya bugünkü iktidarı koruyacaklarını ya tecrübe edilen eski iktidara döneceklerini veya her ikisini de bir tarafa bırakıp milletin idaresini yepyeni bir ele teslim edeceklerini ifade ederek halka “Bugünkü iktidarda sabredebilir miyiz?” sorusunu yöneltmişti.

Türk milletinin çeşitli ve bunaltıcı sıkıntılarla karşı karşıya olduğunu kuvvetle hissetmekte olduğu belirtildikten sonra milletin sesinin kesildiği, konuşanın sadece iktidar olduğu, millet uğrunda çalışmanın demir parmakların arkasına yolculuğa çıkmak manasına geldiği ve para kazanmanın tek yolunun iktidardakilere hizmet ve mutlak itaat haline geldiği vurgusu üzerinden sitem edilmişti.

Adaletin sadece iktidarın görüşü, bilgi ve ilimin sadece iktidarın düşüncü olduğu inanan Hürriyet Partisi; hırsızları, katilleri göndermeye kıyamadıkları hapisanelerin yüzlerce aydın vatandaşın meskeni olduğu, polisler ve jandarmaların hırsız uğursuz bırakıp milletin ve onun bağrından çıkardığı vekillerinin peşine düştüğü, Anayasa'nın katı emrine, Mecliste verdikleri namus ve şeref sözlerine rağmen milletin oylarıyla Meclise gönderdikleri milletvekillerinin milleti kenara bırakıp Adnan Menderes'e hizmeti görev bildiğini, sözünde durmamak, millete kulağını kapayıp Adnan Menderes'in ağzına bakmanın siyâsî ahlâklık, bağrından çıktığı millete verdiği söze sadık kalmanın ahlâksızlık olduğu örnekleri üzerinden mevcut durum aktarılmaya çalışılmıştı.

Bir zamanlar gizli kapaklı şimdi ise oldukça açık bir şekilde yüze çarpılan parti kanaati açıklamıştı. 1954 seçimlerinde Demokrat Parti'ye verilen oylar ne Demokrat Parti'ye ne de milletvekillerineydi, sadece ve sadece Adnan Menderes'e verilmişti, bu itibarla ne Demokrat Parti'nin programının ve seçim vaatlerinin, ne de Meclis'te kabul edilen Hükümet programlarının kıymeti kalmamıştı, mühim olan tek şey Adnan Menderes'in iradesi idi. Partililere göre Adnan Menderes'in emrine itaatsizlik en büyük suç olarak kabul edilmiş, Milletin hakkına kanunların tanıdığı hak değil de Adnan Menderes'in tanıdığı hak gözüyle bakılmıştı.

²¹⁸ **Kime Rey Vereceğiz?**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957.

Bu dönemde milletin okumak istediği gazetelere değil, Adnan Menderes’i öven gazetelere kâğıt verilmiş, millete lüzumlu olan maddeleri ithal edene değil, Adnan Menderes’in keyfine hizmet eden ithalâtçıya döviz verilmiş ve sonuç olarak Anayasa’nın hak tanıdığı kimseler diye, ancak Adnan Menderes’in müsaade ettiği kimseler milletvekili olabilmişlerdi. Bu durumu Hürriyet Partisi, “1954 seçiminde halkın kalbinden kopan oyları sadece kendisine verdiği inanan Adnan Menderes’in millete karşılığı” şeklinde yorumlanmıştı. Artık hakikatin olduğu gibi kabul edilmesi gerektiğini, bugün Demokrat Parti’nin yerine sadece Adnan Menderes’in var olduğu ilan edilmişti.

Bu seçimde tekrar Adnan Menderes’e oy vermenin “Seni onaylıyoruz. Kanun da sensin, hak da sensin, anayasa da sensin.” demek olacağını söyleyen Hürriyet Partisi, bunun karşılığında millettten aldıkları oyları kutsal bir emanet sayan, milletin dokunulmaz haklarını Demokrat Parti Meclis Grubu içinde savunmayı her türlü kişisel menfaate tercih eden ve neticede Demokrat Parti’den ya kovulan veya istifa edip bu memlekete yeni bir ufuk açmaya çalışan milletvekillerimize de “Siz siyasî ahlâksızlırsınız. Biz kimiz ki? Sizi oraya efendimiz Adnan Menderese hizmet etmek için göndermiştik. Siz bizim reylerimizi çalıp efendimiz Adnan Menderes’e arkanızı bize, yüzünüzü döndünüz, Adnan Menderes’e değil bize hizmet edene verilecek reyimiz yoktur” anlamına geleceğini ifade etmişti.

Adnan Menderes’e “Efendi sen değilsin millettir.” demek isteyenler için bunun tek yolu olduğunu söyleyen parti, her türlü nimeti tepip Adnan Menderes’in yüzüne “Efendi sen değilsin millettir” diye haykırarlara oy vermek olacağını savunmuştu.

“Bu Son Oy Hakkımız mı Olacak?” sorusu ele alınmış, iktidarı devraldıktan sonra milleti görülmemiş bir refaha kavuşturduğunu iddia eden Demokrat Parti’nin, seçimi yenilemeye niyetlenir niyetlenmez halkı maddeten memnun etme kampanyasına başladığı ve başlı başına bu olayın iktidarın görülmemiş kalkınmaya kendisinin de inanmadığına delil teşkil ettiği belirtilmişti.

İnsanın kendi inanmadığı bir şeye karşısındakini inandırmaya çalışmasının güçlüğüne ilave eden Hürriyet Partisi, hele kandırma mevzuunun karşısındakinden bir şey elde etmek maksadını taşıması durumunda bu işin daha da güç olacağını dile getirmişti.

1957 seçim kampanyasına birçok tavizler ve vaatlerle girildiği vurgulanan beyannamede buna yönelik örnekler verilmişti. Beyannamede Hürriyet Partisi, çiftçi mahsullerine daha fazla fiyat verildiği lakin köylünün malını satacağı, daha çarşıya çıkıp eline geçen paranın dünden az olduğunu anlamadan seçim sandığına gideceği, Bursa gibi özellikle önem verilen yerlerde meselâ ipek böcekçilerinin, ipek tüccarlarının ve imalâtçısının karşısına sınırsız fiyatlar çıkarılacağı, onların da bugünkü iktidar durdukça sırtları yere gelmeyecek düşüncesiyle seçim sandığına koşacakları, imar adıyla yıkılan şehirlerde değil hukuk prensiplerini insanlık haysiyetini bile hiçe sayan kamulaştırmaların bedelleri derhal ödeneceğini, halkın eline geçen para ile eski mülkünün yarısını bile alamadığını anlayamadan oy vereceğini, mevcut olmayan arsaların dağıtılacağını, hükümet ve belediye kontrollerinin kalkacak ve hatta gümrüklerde bekleyen malların piyasaya zorla döküleceğini dile getirerek halkı uyarmıştı.

Yine bu tek seçim ayının maddî balayı hayali ile geçeceği yorumunu yapan Hürriyet Partisi, muhaliflerin buğdaya verilen on kuruşun, pancara, fındığa, ipeğe ve lahanaya verilen birkaç kuruşun veya liranın yarın metelik etmeyeceğini ispata kalkışmaları durumunda tehditlerin savrulacağını, savcılarının faaliyetlerini artıracaklarını, gazetelerin ya çıkamayacak hale geleceği veya gazeteciler ve hatiplerin hapisaneleri dolduracağını iddia etmişlerdi.

Bahsi geçen her şeyin olacağı ve bu her şeyin sadece bir tek şey için olacağı ileri sürülürken iktidarın bunca güler yüze, bunca tehdide, bunca tavize karşılık bir tek şey istediğini, rey istediğini ifade etmişti.

Beyannamede, seçim sandığına atılacak bir tek oyun arkasından ise zaten yeterli derecede azalmış olan bütün hak ve özgürlüklerin gideceğini, bu sebeple belki de bu atılacak oyun son oy olacağını söyleyerek soruya cevap verilmişti.

“Aziz seçmen” şeklinde halka seslenen partililer, eğer yazmak, konuşmak hatta dertleşmek hakkını halkın elinden alan bir iktidara tekrar oy verilmesi durumunda üç senedir acısı çekilen, görülmemiş kalkınma uğruna halkın son hakkı olan rey hakkının da verileceği, bundan sonra da dört senede bir ay bile insanlığın, efendiliğin hissedilemeyeceğini dile getirerek işte bu günlerde yağın bağışların karşılığında halktan istenen küçük şeyin bu olduğu kaydedilmişti.

“Kalkınma Muamması” kısmında dükkânların bir parça sık oldukları semtlerde bile bir müddet etrafı dinleyenlerin en çok duyacağı iki ibarenin, “Yok.” ve “Allah kahretsin” olduğunu söyleyen Hürriyet Partisi, canı yanarak rastgele “Allah kahretsin!” savuranların arasında hastasına ilâç arayan bir zavallıyı, yavrusuna süt arayan bir anayı, ekmek parasını kazanmak için iğneden fermuara kadar arayıp bulamayan terziden tutunda kösele bulamayan ayakkabı tamircisini, boya bulamayan badanacıyı, yedek parça bulamayan şoförü ve ilâhı her çeşit halkı görmenin mümkün olduğunu vurgulamıştı.

“Yok serisinin hududu da yok” diyen partililer, bu yok yüzünden ziraatçının ürününü istediği gibi yetiştiremediğini, yetiştirdiğini piyasaya sevk edemediğini, tezgâhların işleyemez hale geldiğini, fabrikaların durduğunu, talebenin kâğıt bile bulamadığını, ev kadınının mutfağında eli böğründe kaldığını, ev halkını yağsız, peynirsiz, etsiz ne ile doyuracağını kestiremediğini kaydetmişti. “Amma merak etmeyin memleket kalkınıyor” diyen iktidarın her gün temel atma törenleri yapılmasıyla, fabrikaların yükselmesiyle, barajların memleketi nurla doldurmasıyla, büyük şehirleri güzelleştirme planıyla, vatan sathının şantiye haline dönüştürülmesiyle, Türkiye’nin görülmemiş bir süratle kalkınmasıyla ve dünya kalkınma rekorunu kırma iddiasıyla övündüğüne dikkat çekilmişti.

Propagandasını temellendirmek amacıyla İsrail ve Almanya’da örnekler sıralayan Demokrat Parti’nin henüz 1948’de kalkınmaya başlayan İsrail’in mamullerinin piyasaları tuttuğunu, çölde sulu ziraat yapılıyor diye meraklanılmamasını, İsrail’in doğura doğura bir fare doğurduğunu, Türkiye’nin ise tosuncuk doğuracağını, çekilen muazzam doğum sancısının sebebinin de bu olduğunu” iddia etmişti.

Almanya ile ilgili olarak da Demokrat Parti, harpten hâk ile yeksan olan memleketlerin toparlandığını, Almanya’nın dünya piyasalarına hâkim olduğunu, Türkiye’nin doğum sancısının Almanya’nınkinden çok büyük olduğuna göre tosunumuzun daha iri olacağını,

dünya kalkınma yarısında başarıdan görülmemiş kalkınmadan bir an şüphe etmemek gerektiğini beyan ederek halktan şikayet etmemesini ve sabırlı olmasını istemişti. Halkın kendisini tutması için her türlü tedbiri almış bulduklarını ifade eden iktidarın, “Baksanıza neticeleri almaya başladık bile, üretimimiz son süratle artıyor. Ziraatımız, sanayimiz baş döndürecek süratle kalkındı, istihlal akıyor artık. Yalnız o kadar süratle akıyor ki toplayıp dükkânlara getirmeye insan gücü yetmiyor. Hem her şeyi görmek şart değil a canım. Meşgul olmayın böyle şeylerle. Siz susun, bırakın da iktidarın rakamları konuşsun. Çekilin şu dükkânların etrafından. Radyolarınızı açıp görülmemiş süratli kalkınmayı dinleyip ferahlayın.” dediği kaydedilmişti.

Ortada görülmemiş kalkınmanın değil de görülmemiş bir muammanın olduğunu savunan Hürriyet Partisi, halkın her “yok” a bir “Allah kahretsin” le karşılık vermeye devam ettiğini belirterek “Bu itham ettiğimiz kimdir?” sorusunu yöneltmişti.

Beyanname, kabahatin karaborsacı tüccarda dendiği, ancak Milli Korunma Kanunu’nun çıkarılıp geniş bir nefes alındığı, dükkânların boşaldığı, cepteki paranın bakiyeyi dahi alacak kuvvetini kaybettiği, “İhracatımız artıyor satın alan memleket satan memleket oldu.” dendiği ancak yerli ilâcı bile yapacak malzeme bulunamadığı, “Mesken davası görülmemiş süratle halledildi, sıra otellere, plajlara geldi.” dendiği ancak vatandaşın elinde dengi başını sokacak dam bulamadığı, “Köylü kalkındı, iştira gücü arttı.” Dendiği ancak zavallıda borcunu ödeyecek takatin kalmadığı, “İşçinin derdi halloldu.” dendiği ancak bir kilo fasulyeye hasret kaldığı, “Radyolarda, İktidar gazetelerinde dinleye okuya görülmemiş kalkınmaya inandık ama bu kalkınanlar kim?” diye sorulduğunda Matbuat Kanunu ile karşılaşıldığı, “Azıcık da halimizi Vekillerimize biz arz edelim, kendimizi onlara gösterelim.” Denildiği zaman da Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu ile yüz yüze gelindiği, “Bu kadar yokluk içinde bu görülmemiş imar için parayı nereden bulacaksınız?” denildiğinde iktidarın Krıstof Kolomp’un yumurtasından bahsettiği iddia edilerek bu muammayı çözecek tek çarenin ilerideki seçim olduğu vurgusu yapılmıştı.

“Kalkınma Nasıl Olur?” kısmında son zamanlarda herkesin bir kalkınma edebiyatının dalgaları arasında boğulma raddelerine geldiğini dile getiren Hürriyet Partisi, “Mal isteriz.”, “Özgürlük isteriz.” denildiğinde “Kalkınma var olmaz.” cevabını veren iktidara, dün cebinde 2.5 lirası olanların, dün ekmeğini güç belâ temin edebilenlerin bugün birkaç milyon sahibi olduğunu, kuş sütünden başka eksiklerinin olmadığını ve bunun nasıl olduğu sorulduğunda ise “kalkınma var elbette olur” cevabını verdiklerine dikkat çekilmişti. Bununla beraber “acı çekiyoruz, paramız ekmeğimizle katığımızı denkleştirmeye bile yetmiyor” diye dert yanan halka Demokrat Parti, sıkıntı çekmenin kalkınmanın doğum sancısı olması ve her şeyinin yerinde olmasını istemenin ise vatana ihanetle eş değer tutulması üzerinden tehditkar bir cevap vermişti.

Hürriyet Partisi, beyanamenin noktasında belki Türkiye’deki kadar “süratli” değil de nedense Türkiye’den çok kısa zamanda kalkınmayı temin etmiş diğer memleketlerin uyguladıkları ve onların pek çoğuna bu yolda hizmet etmiş olan Birleşmiş Milletler’in az gelişmiş memleketlerin kalkınması için tavsiye ettiği metotlar üzerinden “harikulade” kalkınmanın değil de normal kalkınmanın ne olduğu anlatılmaya çalışılmıştı.

Gerçek kalkınmanın adam başına düşen toplam üretim payında bir artış olduğu, bir memlekette nüfus arttıkça iş gücünün de artacağı, böylelikle daha fazla insan üretim faaliyetinde bulunacağından hiç kalkınma bahis mevzuu olmadan da üretimde bir artış olacağı, eğer nüfus artışına rağmen üretim aynı miktarı muhafaza ediyorsa o memlekette bir iktisadî gerilemenin var olduğu, zira aynı üretim miktarının daha fazla nüfuza taksim edildiği zaman adam başına istihsalin azalacağı kaydedilmişti. Üretim artışının iki büyük faktörü yeni yatırım ve yeni iş sahasına iş gücü sağlanmak olduğu anlayışıyla parti, kalkınmayı köküne kadar anlayabilmek için para kavramını bir tarafa bırakarak öncelikle yatırımı ele almıştı.

Bir memlekette yatırım yapmanın o memleket üretiminin hepsini tüketmeyip bir kısmını üretimi artırmak gayesi için ayırmak lazım geldiği fikrinde olan partililer bunu Türkiye üzerinde açıklamıştır. Buna göre Türkiye, eğer ürettiği ziraî ürünlerinin hepsini yiyip kullanmaz da artırdığını satar ve karşılığında makine getirirse, kömürünün hepsini ısı aracı olarak yakmaz da bir kısmını enerjiye çevirirse bunun yatırım olarak değerlendirilebileceği belirtilirken, eğer ürettiği bütün ziraî ürünleri kendisi kullanır, yani tüketirse veya artırıp dışarı sattığının karşılığında traktör ve makine gibi yeni üretim yapacak bir vasıta değil de tekrar tüketim maddeleri, meselâ kahve, çay, kumaş ruj naylon çamaşır gibi maddeler ithal ederse bunun yatırım olmayacağı ifade edilmişti. Türkiye'nin üretiminden tasarruf yaptığı ve karşılığında ziraatı geliştirmek veya yeni sanayi kurmak için makineler getirttiği, kömürünün hepsini ısıtma vasıtası olarak kullanmak yerine fabrikalarda kullanılacak enerjiye çevirdiği ve bu yatırımın devam edegelmekte olan bir yatırım değil de yepyeni bir yatırım olma özelliği taşıdığı, yani yatırımda bir artış olduğu farz edildiğinde, bu durumun kalkınma unsurlarından birinin gerçekleştirildiği anlamına gelmişti.

Türkiye'de bu suretle ya mevcut faaliyet sahasında bir artış olmuştu veya yeni bir faaliyet sahası açılmıştı. Bunu gerçekleştirecek ikinci unsur ve ötekenden daha mühim olan unsurun ise bilgili iş gücü olduğu söylenmişti.

Yeni faaliyet sahasında çalışacak iş gücünün, ya mevcut iş gücünün yani işçi ve teknisyenlerin saatte adam başına üretim kabiliyetlerini artırmak veya mevcut bilgili işçi ve teknisyen adedini artırmakla kabil olabileceği, Türkiye'de işsizlik yoksa yeni açılan faaliyet sahasına yeni iş gücü ilâve etmenin imkânı olmayacağı, bu takdirde yapılacak şeyin mevcut iş gücünü daha verimli çalışmaya sevk etmek, Yani becerikliliğini artırmak veya daha verimli üretim usullerini bulup uygulanmasını sağlamak olduğu vurgulanmıştı.

Aynı şeyi ziraat için de düşünen Hürriyet Partisi, traktörün birini parçalayıp yerine yenisini almanın yeni bir yatırım değil, Mevcut traktör adedine yenisini ilâve edip bu ilâveyi yeni sahalarda çalıştırmanın yatırım olduğu yorumunu yapmıştı. hâl böyle olunca bir memleketin üretiminden tasarruf ettiği miktar artmadıkça Kristof Kolomb'un yumurtası gibi dahiyane yatırım imkanı buldum iddiasının da bilgi ile, hakikatle alâkasının olmayacağı dile getirilmişti.

Yatırımda bir ilâve yapılmadan da yeni fabrikaların kurulabileceği, halen işlemekte olan fabrikaların ham maddesini kısıp yerine yeni fabrika için makine getirmenin, üretimi bir yanda baltalayıp diğer yana aktarma yapmak demek olduğu, bu şekilde kurulan fabrikaların yeni yatırım olmadığı gibi eski fabrikalarda çalışan bilgili işçinin de atıl bırakılıp yepyeni

sanayi sahasında adam yetişinceye kadar geçecek zamanın toplam üretimde bir azalma doğurabileceği belirtilmişti.

Bilginin, kalkınmada maddeten tasarruftan daha önemli olduğu düşüncesi, Birleşmiş Milletler’in Lahor’da açtığı, az gelişmiş memleketlerin kalkınması konulu kursunda Prof. Singer’in verdiği bir örnek üzerinden açıklanmıştı.

Prof. Singer; Amerika’nın büyük bir doğal afete uğradığı farz edildiğinde, barajları ve fabrikalarının harap olduğunu, Amerika’nın bugünkü teknik bilgisi ve ferdî enerjisi varlığını korudukça yıkılan baraj ve fabrikaların kısa zamanda yeniden inşa edilip tekrar faaliyete geçeceğini iddia etmişti ancak Amerika’da insanlara bilgilerini unutturan bir hastalığın görülmeye başlandığı farz edildiğinde ise bu afetin baraj ve fabrikalara hiç bir zarar getirmediği halde bilgisiz ellerde kalan bu tesislerin kısa zamanda harap olacağı savunulmuştu. Hürriyet Partisi, işte bu görüşü baz alarak iktidarın orijinal kalkınma edebiyatını eleştirmişti.

“Kalkmıyoruz onun için üretimimizin tamamını tüketiyoruz, hatta yetmiyor hariçten ithal edip tüketiyoruz” edebiyatının hakikatle ne kadar ilgisi yoksa “kalkınma sancısı çekiyoruz, fertler bugün ilâçsız, gıdasız, yani enerjisiz kalabilirler, fakat bütün bunlar milletin kalkınması için” masalının da hakikî kalkınma ile hiçbir ilgisinin olmadığı, kişinin sağlığı, enerjisi ve bilgisi ve bunun yanında madde tasarrufunun kalkınmanın şaşmaz iki şartı olduğu ve gerisinin de göz boyama, hatta gerilemeden ibaret olduğu vurgulanmıştı.

“Hayat Pahalılığı Var mı Yok mu?” kısmında meclisin kapanmasından bir müddet önce Başvekile Büyük Millet Meclisi’nde sorulan bir sual üzerine Menderes’in “Bu memlekette hayat pahalılığı vardır diyenin aklına şaşarım” şeklinde bir cevap vermesinin birçok vatandaşları hayrete düşürdüğü belirtilmiş, pahalılık yoktur tarzındaki bu ifadenin de ateşi yükselmiş olan hastanın hekimin koyduğu derecenin yüksek hararet göstermesine karşı, “Size öyle geliyor, benim ateşim yok” demesini andırmakta olduğu dile getirilmişti.

Beyannameye partililer, memlekette pahalılığın olmadığını tespit etmek için iktisatçı olmaya lüzum olmadığını, pazarla münasebeti olan her vatandaşın ister köylü ister şehirli olsun, yaptığı her alışverişte pahalılığın mevcut olup olmadığını kolayca anladığını beyan ederek, aşağıda sual şeklinde hazırlanan konuların, evet veya hayır demek suretiyle, vatandaşlar tarafından cevaplandırılmaları istenmişti:

- 1- Fiyatlar 1953 senesinden bu yana yükselmiş midir, alçalmış mıdır?
- 2- Paranın kıymeti 1953’ten bu yana artmış mıdır, eksilmiş midir? Yani 1 lira ile 1953’te mi daha fazla mâl alabiliyorsunuz yoksa bugün mü?
- 3- 1953 senesinde mi elinize daha fazla para geçiyor, bugün mü geçiyor?
- 4- Bugün elinize daha fazla para geçiyorsa, ihtiyaçlarınızı dün mü yoksa bugün mü daha iyi karşılayabiliyorsunuz?
- 5- Elinize daha fazla para geçtiği halde, birkaç sene evveline nazaran, daha az eşya alabilmeniz sebebi nedir?

6- Bugün birkaç sene öncekine nazaran daha fazla mı tüketiyorsunuz, başka bir ifade ile kendiniz ve aileniz düne nazaran daha mı fazla yemekte ve giyinmektedir; servetinizde bir fazlalık müşahede ediyor musunuz?

7- 30 lira aslî maaşlı ve iki çocuklu bir memur ailesinin ikramiye ile beraber bugün eline yaklaşık 300 lira maaş geçmektedir. Böyle bir aile bu maaşla geçinebiliyor mu?

Aynı miktarda bir ücret alan bir işçi daha mı rahat yaşayabiliyor?

8- Esnaf mâl darlığından, malzeme noksanından Millî Korunma Kanunu'nun malûm tatbikatından sonra daha mı çok tüketebiliyor? Geliri eskisine nazaran artmış mıdır? Bu zümre piyasadan aldığı gıda maddelerinde ve malzemede bir artış müşahede ediyor mu?

9- Köylü devletin resmî ve yarı resmî teşekküllerine sattığı mâl ile eskisinden daha fazla bir gelir sağlamaktadır, eline eskisine nispetle daha fazla para geçtiğine göre, pazardan daha mı çok, yoksa daha mı az maddeler alabilmektedir?

10- Köylü pazardan her istediği malı alabiliyor mu? Pazardan aldığı mallar eskiye nazaran daha mı iyi, yoksa daha mı kötüdür?

11- Bir Reşat altınının 1950 senesinde 38, 1954 senesinde 62 ve halen 140 kâğıt liraya çıkmasının sebebi ne olsa gerektir?

12- Bugün alışverişe çıkan bir tüketici belli başlı gıda maddelerinin fiyatlarının son günlerde aşağıya yazdığımız şekilde olduğunu müşahede etmiyor mu?

Bir kilo ekmek 46 kuruş (1000 gram hesabıyla)

Bir kilo Zeytin 500 kuruş Bir litre Zeytinyağı 550 kuruş Bir kilo Beyaz peynir 350 kuruş (Bulunmuyor)

Bir kilo Sadeyağ 1000 kuruş (bulunmuyor)

Bir kilo Pirinç 300 kuruş

Bir kilo Toz şeker 220 kuruş

Bir kilo Koyun eti 360 kuruş

Bir kilo Kuru fasulye 300 ilâ 500 kuruş

Bir kilo Patates 80 kuruş.

13- Geliriniz artmış olsun veya olmasın, bu maddelerin fiyatlarında bir artış sezmiyorsunuz?

14- Bu maddeleri tüketen vatandaşlar şu fiyatlar karşısında tüketimlerini azaltmakta mı yoksa arttırmakta mıdırlar?

15- İstanbul'daki vatandaşlar Migros'tan, Ankara'dakiler Gima satış teşkilâtından ne nispette faydalanmaktadırlar?

Parti, bir nevî anket özelliğini taşıyan bu suallerin vatandaş tarafından cevaplandırılmasını ve vatandaşın pahalılık hakkında hükmünü vermesini istemişti.

Hürriyet Partisi, iktisat ve maliye siyasetinin yanlış idare edilmesi yüzünden genel bir sıkıntının mevcut olduğunu, yani para kıymetinin düştüğünü, Hükümet’in aşırı bir devletçiliğe girişmesi ve bir çok yatırımlara birden başlamasıyla dış ticaretin açık verdiğini ve bu yüzden döviz buhranı ile karşılaşıldığını, fena mahsul senelerinin de buna eklenmesi dolayısıyla, ihracatın sekteye uğradığını ve ithalâtın azaltılması mecburiyetiyle mâl darlığıyla karşılaşıldığını, Millî Korunma Kanunu’nun malûm tatbikatı ve hazine hissesi vergisiyle de fiyatların bir kat daha yükseldiğini yani hayat pahalılığının arttığını iddia etmişti.

Bu iddiaları sağlamlaştırmak için bir kaç rakam veren parti, Ticaret Vekâleti’nin ve Ticaret Odası’nın düzenlediği geçim endekslerinin fiyat yükselişlerini tam olarak tespit edemediği için yapılan hesaplara nazaran hayat pahalılığının gıda maddelerinde ve giyim eşyalarında yaklaşık olarak yüzde elliye bulduğu, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü’nün düzenlediği genel endeksin ise, 1940 senesini 100 addedersek, 1950 yılında 350, 1954’te 400, 1955 senesinde 450 ve 1956 senesinde 500’e çıktığı, Mayıs ayının son günlerinde Ankara’da toplanan Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği’nin kongresinde birlik teşkilâtı ve memleketin belli başlı iş adamları raporlarında ve beyanlarında mâl darlığına ve bu meyanda hayat pahalılığına işaret edildiği, memleketle alâkadar uluslararası teşekküller raporlarında “Kalkınmanın” doğurduğu enflasyondan ve fiyat yükselmelerinden bahsedildiği kaydedilerek Hükümet’in türlü yayın yoluyla icraatını propaganda ederken, iktisadî bünyenin geçirdiği hastalıklardan bahsetmediği, bunları ağza alan muhalefetin sabotörlükle itham edildiği iddia edilmiş ve hükümete seslenilmiştir: “Zavallı iktidar! Hayat pahalılığının ta içindeyiz.”

ii) Daha İyi Bir İdare Cihazı İçin²¹⁹

“Hürriyet Partisi’nin Kamu İdaresi Meseleleri Hakkındaki Görüşleri” kısmında iktisadi hayatının hâlâ büyük bir kısmı devlet elinde bulunan, en büyük işlerden en küçük yerel meselelere kadar ilk teşebbüsün maalesef daima devletten gelmesi beklenen ve sosyal gelişmesini geniş ölçüde devletin önderliği ile gerçekleştirmek durumunda olan Türkiye gibi bir memlekette herhangi bir hamleye girişmek isteyen siyasî makamların, her şeyden önce, hedeflerine varmak için kullanacakları vasıta üzerinde durmaları, yani ellerindeki kamu idaresi teşkilâtı ve kamu personeli ile işe başlamaları gerektiği, zira yüksek idarî makamlarca kabul edilen görüş ve çizilen hareket hattı, ne olursa olsun, nihayet bunları uygulayacak ve tasarıları birer gerçek haline sokacak olanın, bu teşkilât ve personel olduğu, başlangıçtaki fikirlerin doğruluğuna ve eldeki tasarıların mükemmelliğine rağmen eğer idarî mekanizma bunları tam manasıyla uygulayabilecek durumda değilse ve devlet emrinde bulunan personel ehliyetsiz, manen ve maddeten tatmin edilmemiş haldeyse, istenilen neticelere varmanın asla mümkün olamayacağı, hâlbuki meselelerinin büyük bir çoğunluğunu kamu teşkilâtı ve kamu personeli ile çözmek mevkiinde olan Türkiye’de şimdiye kadar girilen işlere daima ters taraftan başlanmış olduğu, ortaya birtakım hedefler koymak ve bunlar için gerekli malî imkânları sağlamakla meselelerin kolayca halledilebileceğinin zannedildiği dile getirilmişti. Varılmak istenen hedeflere göre bir teşkilât kurmak, bu teşkilâtın faaliyetlerini plânlamak ve nihayet devlet emrinde çalışacak personelin çeşitli meselelerini halletmek gibi hususların tamamen ihmal edildiği, bu bakımdan Türkiye’deki kamu idaresi meselelerini bu üç başlık

²¹⁹ **Daha İyi Bir İdare Cihazı İçin**, Hürriyet Partisi Yayınları, No: 4, Ayyıldız Matbaası, 1957.

altında gözden geçirmenin, yani sırasıyla teşkilât, plân ve personel konularını ele almanın doğruluğu üzerinde durulmuştu.

“Teşkilât Bozukluğu” kısmında “Tedahüller”den bahsedilmiş, Hürriyet Partisi, devletin esas kuruluşuyla ilgili büyük çaptaki anayasa meselelerine girişmeden önce sadece yürütme organının teşkilatlanışı hakkında “Türkiye’de devlet eliyle görülecek olan hizmetler muhtelif kamu makamları arasında rasyonel bir şekilde dağıtılmış mıdır?” sorusunu sormuştu. Hükümet teşkilâtına kısaca göz atmanın bu soruyu açık bir şekilde cevaplandırmaya yeterli geleceği söyledikten sonra doğrudan doğruya Başvekâlete bağlı olmaları, o makamın zaten ağır olan sorumluluklarını daha da fazlaştırmaktan başka bir işe yaramayan bazı Genel Müdürlüklerin, yakından ilgili oldukları vekâletlere bağlanmaları, aslında bu Genel Müdürlüklerin muhtelif devlet vekilleri tarafından idare edilmekte ve bu belirsizliğin biran önce giderilmesi ve kimin hangi işe baktığının kesin olarak belirtilmesi gerektiği ifade edilmişti. Bundan başka, bazı vekâlet bünyelerinin daha eşdeğer hale getirilmesi ve Genel Müdürlüklerin vekâletler arasında daha mantıkî bir şekilde dağıtılmalarının şart olduğu vurgulanmıştı. Buna Gümrük ve İhisarlar Vekâleti üzerinden örnek veren Hürriyet Partisi, bu vekâleti teşkil eden iki büyük Genel Müdürlüğün kendi bünyelerinin bile birbiriyle pek az ilgili bazı görevleri bir araya getirdiğine dikkat çekmişlerdi. Bu vekâlet içindeki gelir sağlama ve sanayi görevlerinin ait oldukları teşkilâtlara bağlanması ve göreve göre mekanizma kurma kurallarının uygulanabilmesine bu suretle imkân verilmesi gerektiği, mesken mevzuunun ayrı bir teşkilât tarafından ele alınmasının önemli olduğu, Türkiye’de, hizmete göre teşkilât kurabilmek veya hizmetlerin gelişmesine paralel olarak teşkilâta değişiklikler yapabilmek imkânlarının son derece daraldığı, buna da teşkilâtlandırma işlerinin birtakım katı kurallara bağlanmış olmasının sebep olduğu kaydedilmişti. Muhtelif vekâletlerin ve genel müdürlüklerin teşkilâtlarının en küçük teferruatına kadar yürütme organı tarafından tespit edilmesinin, yani birer kanun mevzuu haline getirilmesinin, en sonunda, bugünkü tembelliği doğurduğu, zamanın ihtiyaçlarına cevap verecek dinamik bir idare kurabilmek için, teşkilât bakımından icra makamlarına daha fazla yetki verilmesinin ve muhtelif kurumların kuruluş kanunlarında fazla teferruatı kaçılmamasının önemli olduğu belirtilmişti.

“Bölge Valilikleri” kısmında merkezî organlardaki bu ana teşkilât bozukluğunun dışında, daha aşağı kademelere inildikçe başka aksaklıklarla da karşılaşıldığını ifade eden Hürriyet Partisi, mülkî bölünme meselesinden bahsetmişti. Memlekette sosyal bünyeden doğan aşırı merkezîyetçilik meyli herkesçe malûm olduğuna göre, vilâyetlerdeki bütün işlerin merkeze sorulmadan yerel şartlara ve imkânlara uygun olarak yürütülebilmesini sağlayacak bölge valilikleri fikri üzerinde durulmasının ve böylece ademi merkezîyet yolunda bazı adımlar atmak imkânlarının araştırılmasının gerektiği, hâlbuki şimdiki kadar bunun tamamen aksinin yapıldığı, siyasî sebeplerle veya seçmenlerin hoşuna gitmek arzusuyla vilâyet sayısı arttırıldığı halde bunlarla merkez arasına ikinci bir idarî kademe sokulmadığı ve böylece memleketin, müşterek meselelerini birlikte halledebilmek için ancak Ankara vasıtasıyla anlaşılabilen birtakım küçük idarî bölümlere parçalandığını ve vilâyet, kaza, nahiye ve köy idarelerinin bu gibi teşkilât meseleleri üzerinde daha dikkatle durması gerektiği önerisinde bulunmuştu.

“İktisadî Devlet Teşekkülleri ve Devlet Bütçesi” kısmında devlet kurumlarının bünyeleri itibariyle hemen göze çarpan bir mantıksızlığa işaret eden Hürriyet Partisi, devletin

iktisadi faaliyetlerde bulunmasının gerektirdiği esnekliğe ve sürate bir cevap olarak düşünülmüş olan “İktisadi Devlet Teşekkülü” kurumunun bugün artık asıl kimliğini kaybetmiş durumda olduğunu, son yıllarda, herhangi bir Genel Müdürlüğün iktisadî Devlet teşekkülü haline getirilişinin esas sebebinin, eskiden olduğu gibi kurumun faaliyetlerinin iktisadî bir nitelik alması değil, devlet kesimine hâkim olan aşırı formalitelerden kaçmak, daha geniş maaş imkânları elde ederek iyi eleman bulabilmek arzusu olduğunu, bu suretle, iktisadilik vasıfları hayli şüphe götürecektir olan birçok kurumun sırf bu bakımdan bir iktisadî devlet teşekkülü hâline getirildiğini, şimdiki duruma göre, aşağı yukarı aynı nitelikte işler gördükleri halde, biri iktisadî devlet teşekkülü haline gelebilmek bahtiyarlığına eriştiği için daha süratle çalışabilen ve daha iyi eleman bulabilen, diğeri ise, “Devlet Dairesi” olarak kalmak bahtsızlığına uğradığı için tembellik içinde yüzen kurumların var olduğunu iddia etmişti.

İktisadi nitelikte işler gören devlet kurumlarının muhtelif bakanlıklar arasında rasyonel bir şekilde dağıldıkları veya görevlerine uygun bir idarî bünyeye kavuştukları iddia olunamayacağı belirtildikten sonra bütün sanayi kurumlarının Sanayi ve Maadin Vekâleti’ne, bütün ulaştırma kurumlarının Ulaştırma Vekâleti’ne bağlanmış olmadığı, bunların içinde bazılarının banka, bazılarının anonim ortaklık, bazılarının da genel müdürlük şeklinde idare edildiği, muhtelif faaliyetlerin birbirine hiç benzemeyen bünyeler içinde yürütülmesinin en büyük mahzurunun, bütün devlet kesimine bağlı bir bütçenin ortaya konulamaması olduğu, türlü şekiller altında görülen işlerin devlete kaçma mâl olduğunu bu sahalardan ne kadar gelir elde edildiğini gösteren ve yapılan kamu yatırımlarını bütün kapsamını ortaya koyan bir “Devlet bütçesinin” Türk idaresinin en acil ihtiyaçlarından biri olduğu, bu yapılmadıkça, “genel denge” denilen ve bütün bir kesimin ancak küçük bir kısmındaki durumu yansıtan bütçelerin gerçekten denk olup olmadıklarını anlamının mümkün olmadığı örneklerle tespit edilmişti.

Bugün iktisadî devlet teşekkülü veya anonim şirket halinde teşkilâtlandırılmış devlet teşekküllerinin ödenmiş sermayeleri 5 milyar liraya yaklaştığı ve bu teşekkülleri sadece iktidarın siyasî etkisi altında kalmaktan kurtarmanın başlıca çaresinin, bunların üzerinde yürütme denetimini tesisi olduğu vurgulanmıştı.

“Plansızlık” kısmında modern kamu idaresinde plânlama faaliyetlerinin öneminin herkesçe malûm olduğu belirtilerek Türkiye’nin bugün içinde bulunduğu türlü çıkmazların sebebinin de girilen işlerin başlangıçtan itibaren plânsız bir şekilde ele alınmasına bağlamışlardı. Bununla beraber, bugünkü zihniyetin birdenbire değiştiği ve artık plânlı hareket etmeye karar verildiği farz edilse bile, Türk idaresinin şimdiki şekliyle plânlama görevini tam olarak yerine getirebilmekten uzaklığını baz alan Hürriyet Partisi, en yukarı kademelerden en aşağı kademelere kadar, sırf plânlama ile uğraşacak olan ve icra safhasıyla ilgisi bulunmayan plânlama dairelerinin henüz Türk idaresine yerleşmediğini, bazı vekâletlerin bünyelerinde bu isim altında veya “inceleme kurulu” gibi şekillerle görülen dairelerin, aslında, faal hizmet göremeyecek veya görmesi arzu edilmeyen memurlar için birer dinlenme makamı olmaktan ileriye gidemediğini savunmuştu.

Plânlamayı bağımsız ve devamlı bir görev olarak Türk idaresine yerleştirebilmek için, işe Başvekâlet’in bünyesinden başlamak ve burada en yüksek seviyedeki plânlama işleriyle

uğraşacak bir makam meydana getirmek, Başvekâletin aslında başka vekâletler tarafından idare edilebilecek bazı genel müdürlüklerden vazgeçmesi ve ancak istatistik Umum Müdürlüğü gibi plânlama faaliyetlerine doğrudan doğruya yardımcı olabilecek kurumlarla iktifa etmesi gerektiği, lüzumlu yardımcı organlarla takviye edilecek böyle bir makamın, en yüksek plânlama organı olan kabinenin yanında bir” kurmay “hizmeti göreceği, aynı usulün yalnız Başvekâlette kalmayarak, başta Maliye, Sanayi ve Maadin, İktisat ve Ticaret Vekâletleri olmak üzere bütün vekâletlerde uygulanmasının ve ana hatları Başvekâletteki Plânlama Dairesinde hazırlanan plânların daha detaylı bir hale getirilmesinin mümkün olacağı, mülkî teşkilâtın muhtelif kademelerinin de aynı zihniyetle hareket etmelerinin ve bu suretle en yukarı makamdan en aşağı makama kadar bütün kademelerde derece derece plânlama faaliyetlerine girişilmesinin şart olduğu ve bunun ise, ancak en yukarı kademelerdeki zihniyet değişikliği ile mümkün olacağı ifade edilmişti.

“Personel Meseleleri” kısmında devlet idaresinin temel unsuru olan ve kurulan teşkilâtların hazırlanan plânların başarıya erişmesinde asıl rolü oynayan kamu personelinin lâyük olduğu önemi maalesef şimdiye kadar göremediği, son yılların faaliyetleri arasında bulunan memur davasının unutulmuş olduğu, iktidarın bütün işlerini tatmin edilmemiş bir memur kadrosuyla yürütmekte adeta ısrar ettiği ve bu durumun doğal bir neticesi olan istifaları önlemek için zorlama tedbirlerine başvurduğu ileri sürülmüştü.

“Memur Maaşları” kısmında hızla yükselen fiyatlar karşısında bir hiç derecesinde kalan memur maaşları gitgide gülünç bir hâl almakta ve yılda iki maaş, beş maaş fazla verilmesi gibi yamalık tedbirlerin bu durumu örtbas edememekte olduğunu belirten Hürriyet Partisi, kurulması çok uzun zamandır tasarlanan merkezî Devlet Personel Dairesi’nin henüz kurulmadığını, bu daireden beklenen görevinin, sınıflandırma ve maaşların yeniden tespiti ve sair hususlar “eşit işe eşit ücret”, “liyakate göre terfi” gibi parlak sözlere rağmen henüz birer tatlı vaatten ibaret olduğu ve hükümetin bugünkü duruma çare bulacağını hissettirecek bir harekete girişmediği, şimdiki halde, durumun bir yanda devlet dairelerine mensup yüz binlerce memurun, ellerine geçen çok sınırlı ücretlerle geçinmeye çalışırken, kendileriyle aynı eğitim derecesine, aynı kabiliyet ve ehliyete sahip kimselerin devlet hizmetinde değil de, özel teşebbüs sahasında çalıştıkları için kat kat fazla para kazanabilmekten ve böylece devlet memurlarının itibarı ve maneviyatının temelinden sarsılmaktan ibaret olduğu vurgulanmıştı. Durum bundan ibaret kalsaydı adaletsizlik şikâyetlerinin belki şimdiki kadar fazla olmayacağından yakınan partililer, memurları asıl memnuniyetsizliğe sevk eden sebebin, bizzat devlet kesimi içinde mevcut eşitsizliğin olduğunu iddia ederek iktisadî devlet teşekkülleri mensuplarının ikramiye, temettü ve fazla maaş olarak kazandıkları paraların diğer devlet dairelerinde çalışanların kazançlarını gölgede bıraktıklarını ifade etmişlerdi. Ayrıca, ücretlilerle maaşlılar arasındaki uçurumun da gitgide genişlediği, bu derece kötü şartlar altında, ellerindeki memurları kaybetmek veya verimsiz çalışmak tehlikesiyle karşı karşıya kalan kurumların, ya İktisadî Devlet Teşekkülü haline gelmenin yollarını araştırdığı yahut da yarı meşru yollarla mensuplarına bazı imkânlar sağlamağa çalıştığı, şuraya buraya sık sık yapılacak seyahatler sayesinde nispeten dolgun olan yolluk ödeneklerinin çıkmasına imkân verildiği yahut örtülü ödenekten bazı muayyen memurlara yardım yapıldığı ve bu suretle maaşlardaki düşüklüğün mahzurlarının önlendiği, ancak bu gibi imkânlardan faydalananların her daire içinde yüksek mevki işgal eden nüfuzlu kimseler olduğu, bunların dışında kalan

büyük kütlenin, ya koyu bir sefaletle doğru sürüklenmek yahut da rüşvet, hırsızlık gibi yollara sapmak şıklarıyla karşılaştıkları, bu bakımdan Türk kamu idaresinin bugün için en acil ve en önemli meselesinin memur maaşları olduğu, maaşların, hayat pahalılığı ile uygun bir hale getirilmedikçe veya hiç olmazsa bugünkü gülünç durum ortadan kaldırılmadıkça, devletin temel unsurunun, her türlü amme faaliyetinin yürütücüsü olan büyük kütle için için yıkılmaya, itibarından, şerefinden ve dürüstlüğünden kaybetmeye mahkûm olduğu dile getirilmişti. Birkaç yıldan beri maaşların sabit tutulmasına karşılık hayat pahalılığının süratle artması, evvelce, fiyat yükselmelerinin sırf maaş artışları yüzünden vuku bulduğunu iddia edenlerin ne derece haksız olduklarını ortaya koymuştu ve bu sebeple Hükümet eğer enflasyonu durdurmak azmindeyse, bunun çarelerini memur maaşlarından daha başka taraflarda araması tavsiye edilmişti.

“İmtiyazlı Terfi” kısmında üzerinde önemle durulması gereken bir dâvanın da bugün tamamen keyfî ve şahsî tercih ve takdirlere göre işleyen ve liyakatliyi yükseltmekten çok, iltimaslıyı kayırmaya yarayan imtiyazlı terfi mekanizmasının, hakikaten objektif kıstaslara göre yürütülmesini sağlamak olduğunun altı çizilmişti.

“Eğilim ve Sınıflandırma” kısmında şimdiki buhran önledikten sonra kamu personelinin uzun vadeli meseleleri üzerinde durulmasının doğru olacağını söyleyen Hürriyet Partisi, Merkezî Personel Dairesi’nin bir an önce kurulması, titiz çalışmalar sonunda görev sınıflandırmasının başarılması, terfilerde liyakat imkânlarının sağlanması, genç ve kabiliyetli unsurların en verimli yıllarını verimsiz işlerde harcamalarını önleyerek süratle mesuliyetli makamlara geçebilmelerine imkân verilmesi gibi hedefleri bu uzun vadeli meseleler arasına alması ve bunlar üzerinde dikkatle çalışması gerektiği ileri sürülmüştü. Bu arada, memurların hizmetten önce ve hizmet içinde yetişmelerini sağlayacak tedbirlerin de ihmal edilmemesi, memurların yetiştirilmeleri konusunda şimdi göze çarpan ihmalciliğin ileride devlete pahalıya mâl olacağını unutulmaması gerektiği vurgulanarak bu sahada, çeşitli teknik yardımları ve bu arada Birleşmiş Milletler teşkilâtının teknik yardımları yoluyla memlekete bahşedilen imkânlardan azamî istifade yoluna gidilmesinin ve bu meyanda Kamu İdare Enstitüsü’nün geliştirilmesinin lüzumuna işaret edilmişti.

Memur davasının acil veya uzun vadeli meselelerini halletmek için sarf edilecek her türlü gayretin bütün imkânlarla teşvik edilmesi, Tanzimat’tan beri sosyal bünyenin istikrar ve ilerleme unsuru ve orta sınıfların çekirdeği olan memur kütesinin itibarlı ve şerefli bir şekilde muhafaza edilmesi ve bu meseleye en azından iktisadî istiklâl dâvası kadar büyük bir millî dâva olarak bakılmasının şart olduğu savunulmuştu.

iii) İctimai Adaletle Doğru²²⁰

Bu kitapçıkta, Hürriyet Partisi’nin, sosyal dâvalar ve özellikle işçi meseleleri üzerinde durduğu gözlemlenmişti.

“Temel Felsefe” kısmında sosyal dâvalar ve işçi meselelerinin Türkiye’de daima salt, kaba ve yarı ilmî ideolojik görüşler altında tartışılmak istendiğini belirten Hürriyet Partisi, bu salt ve kaba düşünce tarzının neticesi olarak, bu mevzuda muhtelif siyasî kurumlar tarafından yapılan vaatlerin fazla genel olmaktan hiçbir zaman kurtulamadığı, aslında sosyal davalar ve

²²⁰ İctimai Adaletle Doğru, Hürriyet Partisi Yayınları No: 5, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957.

işçi meselelerini, zamanın değişen şartları içinde incelerken, meselâ devletçilik gibi birtakım fazlasıyla genel sloganların gölgesine sığındığı ve bu sloganların bu konudaki bütün girift meseleleri her zaman için halle gücü yeten bir sihre sahip oldukları imanına bağlı kalındığı izlenimini uyandıran bir rehavet içinde kalındığı ve bunun da bu dâva ve meselelerin objektif ve ilmi bir şekilde incelenmesini son derecede güçleştiren bir görüş tarzı olduğu ifade edilmişti.

Hakikaten, bugüne kadar bütün siyasî kurumların ve aydınların, sosyal dâvalar bahsinde, iki ayrı kutbun etkileri arasında bocaladıkları, bu kutuplardan birincisinin Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren bazı aydınlar nezdinde etkisini göstermeye başlayan Marksist teoriler; ikincisinin ise Marksist görüşler karşısında devleti ve devletin millî hâkimiyete dayanan temelini gözetmek endişesini demokratik esasların üzerine çıkararak yarı faşist denilebilecek otoriter düşüncelerin teşkil ettiği dile getirilmişti.

Marksistler için, bilhassa bugünkü uygulamaya bakıldığı zaman sosyal dâvaların nihâî hâl şekline bağlanması gereken dâvalar olmadığı vurgulanarak Marksistlerin bu meseleleri, işçiler ile cemiyetin diğer tabakaları arasında bir sınıf mücadelesinin başlatılması ve idame ettirilmesi için bir fırsat saydıklarını, işçi ve işveren anlaşmazlıklarının, şu veya bu sosyolojik etkiler altında, maalesef sınıf mücadelesi niteliğini hakikaten kazandığı Fransa gibi memleketlerde, komünist partilerin, işçi sınıfı adına ileri sürdükleri demagojik taleplerle, enflasyonu körüklemek, millî istihsali azaltmak, devamlı fakirleşmeyi hızlandırmak ve böylece sınıf kavgası şuurunu gitgide şiddetlendirmek suretiyle cemiyet nizamını bozmak gayesini takip ettiklerini, hiçbir memlekette komünistlerin, sosyal barışı arzulamadıklarını, aksine bu barışın imkânsızlaşmasını, sosyal dâvaların halledilememesini ve işçilerin cemiyetin diğer fertlerinden ayrı, farklı ve mağdur bir sınıf olarak kalmalarını istedikleri beyan edilmişti.

Komünistlerin böyle bir taktik takip etmekte olmalarının sebebi basit gören parti, komünistlerin, kapitalizmin Marks'ın tahmin ettiği şekilde gelişmediğine, ezcümle fakirleşmenin kendiliğinden artmadığına ve sınıf şuurunun ve kavgalarının gelişmesinin her yerde kendiliğinden vuku bulmadığına şahit oldukları için mevcut iktisadî düzeni değiştirmek adına bazı sözde yanılmaz maddiyatçı kanunların işlemesinden ümitlerini kestiklerini ve bizzat kendileri cebir ve zorlama usullerine başvurarak proletarya diktatörlüğü namı altında bir devlet bürokrasisi imtiyazları sistemini yerleştirmeye çalıştıklarını savunmuştu.

Cumhuriyetin doğduğu yıllarda millî bünyenin içinde bu tarz bir ideolojinin yerleşmesinin önlenmesine gayret etmek kadar doğal hiçbir şey olamayacağını düşünen partililer, böyle bir ideolojinin işçi ve işveren ilişkilerinde tahribat yapmasını önlemek için alınan tedbirlerin haddi zatında, sadece yasak olan tedbirler olduğunu kabul etmişlerdi.

Bu devirlerde ve hatta hala işçilerin meslekî menfaatlerini toplu bir şekilde savunmalarının yadırgandığı ve devletin, işçi ve işveren arasında bir hakem olarak ortaya çıktığı zaman bile, genel eğilimin, işçinin şımarık ve aşırı görülen taleplerinin geri çevrilmesi yolunda geliştiği, bu devirde de devletçiliğin, işçilerin bağımsız olarak mücadele imkân ve silâhlarına sahip olmaları gerektiği fikrini fuzulî hale getirdiği tarzında çok yanlış bir telâkkiye saplanıldığı, devlet iktisadî teşekküllerinin, bir yandan perakende dahi olsa bir mesken siyaseti gütmeye gayret ederken, diğer yandan ücret politikası ve iş şartları bahsinde

hükümet otoritesinin hoşgörüsünden yararlandığı ve devletin iyi bir işletmeci olmadığı fikrinin yanında, devletin aynı zamanda çok kötü bir patron olduğu kanaatinin işçi muhitlerinde yerleştirilmiş bulunduğu belirtilmişti. Hatta o kadar ki devlet işletmeciliğinin memlekette, bazı durumlarda, Anayasa’ya tamamen aykırı mecburî çalışma usullerini benimseyecek kadar ileriye gidebildiği örneği belirtilerek, siyasî oluşumları, sosyal dâvaları ve özellikle işçi meselelerini bu otoriter düşünce tarzı dahilinde incelemelerinin doğurduğu ıstırapları ve bunların sebeplerini, 1945’ten sonra girilen demokratik değil fakat çok partili siyasî hayat içerisinde, ciddî bir tetkik mevzuu olarak addetmekten ziyade rey düşüncesiyle kolayca istismar edilecek hususlar olarak gördüklerinin bugünkü tatbikat ile bir kere daha ortaya çıktığı ileri sürülmüştü. 1950 seçim kampanyası esnasında memlekette demokrasiyi getirdiğini iddia eden iktidar partisinin, demokrasinin ilk gereklerinden biri olan grev hakkını reddederken muhalefet partisinin de umumî bir vaat halinde grev hakkının tanyacağını tekrarlamaktan ileri gitmediğini, bu suretle sendika özgürlüğü ve grev hakkı gibi mevzularda siyasî hayatta ciddî bir tartışma cereyan etmediğini ve o zaman yapılan vaatler gibi bu yoldaki vaatlerin de daha sonra, kendilerinin tamamen inkârından başka hiçbir netice vermeyen ilmi olmayan ve demagojik düşünceler ileri sürülmek suretiyle unutturulmak istendiği kaydedilmişti.

Her demokraside işçiye tanınan hakların tanınmasına mâni olmak isteyenlerin ileri sürdükleri görüşün biraz önce belirtildiği gibi bir nevi devlet vesayeti şeklinde meydana geldiği söylendikten sonra artık hiç bir siyasî partinin böyle bir görüşü açıkça savunmadığı, bugün üzerinde durulan menfî görüşün, işçi haklarının tanınmak yolunda bulunduğu ancak işçi oluşumlarının yeterli derecede kuvvetlenmeden işçiye grev hakkı gibi haklar vermenin, onun refahını sağlamaktan çok sefaletini meydana getireceği, bir kere işçi oluşumları kuvvetlensin, işçiye grev hakkının o zaman tanınacağı söylemi olduğu, bu görüşü Çalışma Bakanı’nın, Hürriyet Partisi Milletvekillerinin dördünün hazırladıkları grev tasarısı sebebiyle de tekrar ettiği beyan edilmişti. Gerçekten bu görüşün 1950’de iktidarı ele aldıktan sonra Demokrat Parti’nin savunduğu görüş olduğu dile getirilmişti. Bu görüşte görünüşte doğru bir taraf olduğunu düşünen Hürriyet Partililer, işçi oluşumlarının kuvvetli olmadıkları yerlerde grevlerin hiçbir bakımdan başarı ile neticelenmediğini, üstelik millî üretime vurulan darbenin millî üretimden en mütevazı payı alan işçi sınıfının fakirleşmesi neticesini doğurduğunu söyleyerek bunun bir tarihî gözlem olarak doğruluğu üzerinde durmuşlardı. Ancak, yine tarih göstermektedir ki dünyanın hemen hemen her yerinde grevler bir sosyal vakıa olarak işçi oluşumlarının tesisinden daha evvel ortaya çıkmış, Grev yapmak zarureti teşkilatlanma zaruretinden çok daha evvel hissedilmişti. Gerçekten teşkilatlanma zaruretinin hissedilmesinin ancak ve ancak, grev yolu ile mücadeleyi mali bakımdan desteklemenin zorunlu olduğu anlaşıldıktan sonra mümkün olabildiği, nitekim grev hakkını haiz olmayan işçi oluşumlarının asıl mücadele silâhından mahrum göstermelikler şeklinde kalmaya mahkûm oldukları, Türkiye’de de durumun bundan farksız olmadığı, zira işçilerin büyük ekseriyetinin grev yaptırımını tanınmadığı için haklarını yeteri kadar müdafaa edemeyen işçi sendikalarına katılmayı ek bir malî külfet saydıkları ve sendikacılığın asıl bu sebepten dolayı gelişemediği, zayıf kaldığı ve grev hakkı tanınmadığı müddetçe bunun böyle devam edeceği kesin görülmüştü. Bundan dolayı sendikaların takviyesini, grev hakkının tanınmasının bir ön şartı

olarak telâkki eden düşünce tarzının, ilmî ve tarihî bakımlardan olduğu kadar akliselim bakımından da yanlış ve zararlı bir görüş olduğu vurgulanmıştı.

İyi yazılmamış bir kanun maddesinden istifade ederek sendika birlik, federasyon ve konfederasyonlara karşı açtıkları antidemokratik kapatma kampanyası, hatta ve hatta bizzat sendikalar aleyhinde türlü vesilelerle ve bu meyanda siyasetle uğraştıkları bahanesiyle giriştikleri savaşın, bu görüşü savunanların yanlış ve zararlı düşüncelerinde bile samimi olmadıkları gerçeğinin inkâr kabul etmez bir şahidi olarak hepimizin hayretle açılmış gözleri önünde devam ettirilmek istendiği ifade edilmişti.

Parti, bu hareketleri, vatandaş ve insan olarak sahip olunan ana haklara karşı tecavüz olarak vasıflandırmış ve bunların sorumlularını şiddetle protesto etmişti. Eğer bir gün memlekette elemle seyredilecek sınıf kavgaları başlayacak, eğer bir gün bu memlekette işçi ve işveren Türk vatandaşı olmaktan evvel işçi veya işveren olduğu inancı ile hareket edecekse, bu felâketin, bir takım temelsiz otoriter görüşlere saplanmanın neticesi olacağı hatırlatılmıştı. Haklarını korumak için bütün imkânları elinden aldığı görülen işçinin, gayri millî ve sakat ideolojilere doğru kayma tehlikesinin olduğu belirtilirken, sendika özgürlüğüne ve grev hakkına sahip olan işçinin ise meselâ, Amerika'da, İngiltere'de, İskandinavya devletlerinde olduğu gibi işveren ile anlaşmazlıklarını birer meslekî anlaşmazlık olarak telâkki ettiği ve bu anlaşmazlıkların hallinde her şeyden evvel müzakere yolu ile hareket ettiği, grev hakkını ve sendika özgürlüğünü tanımamanın sınıf kavgalarını önlemenin yolu değil, aksine sınıf kavgalarını körüklemek ve cemiyet düzenini için için çürümeye mahkûm etmek olduğu, Hürriyet Partisi'nin ise sosyal davaları ve işçi meselelerini değişen şartlar içinde daima ve daha ileri hâl şekillerine bağladığı ve her zaman bu temel felsefeye sadık kalacağı iddia edilmişti.

“Hürriyet Partisi ve Sosyalizm” kısmında Hürriyet Partisi'nin bir sosyalist partisi olmadığı, muayyen bir sınıf temsil etmek gibi dar bir maksatla ortaya çıkmadığı, devlet idare etmek bahsinde muayyen bir ana felsefeye dayanan ve her sınıf ve zümreyi kapsayan tedbirler düşünen ve getiren bir siyasî oluşum olduğu dile getirilmişti. Bu zamanda sınıf partilerinin önemlerinin gitgide azaldığı iddia edilerek Birleşik Amerika'da sınıf partilerinin hiçbir zaman gelişemediği, Batı Avrupa'da ise partilerin, doktrin partileri halinde olmakla beraber, muayyen sınıfları temsil eden siyasi oluşumların, bu meyanda sosyalist partilerin yeni bir gelişmenin içinde olduğu, bu inkişafın, sosyalist partilerini Marksizm'in proletaryanın diktatörlüğünü tesis etmek idealinden tamamen uzaklaştırdığı, aynı gelişme yolu içinde sosyalist partilerin, cemiyet düzeninin kolektif mülkiyet sistemine dayanması gerektiği iddiasını da terk etmeye başladığı ileri sürülmüştü. Parti, Geçenlerde İngiliz İşçi Partisi'nin, yayınladığı bir broşürde, artık yeni devletleştirme hareketlerine girilmeyeceğini resmen bildirdikleri bilgisini vermiş, bundan böyle İngiliz Sosyalizminin gayesinin “eşitliğe doğrudur” anlayışı olduğu ve İngiliz Sosyalistlerinin artık, bireysel mülkiyet sisteminin vatandaşlar arasındaki sosyal eşitliği mutlaka ihlâl edeceği kanaatinde olmadığını belirtmişti.

Beyannamede Sosyalizmin, Batı Avrupa'da eski dar ve bağınaz niteliğini kaybettiği ve özellikle İngiltere'de, Keynes ve takipçilerinin etkisi altında daha ilmî ve daha ampirik bir çehre aldığı, Sosyalizmin bugün özellikle İngiltere'de, insanlar arasındaki imtiyazların kaldırılması, demokratik idarenin en geniş bir şekilde tesisi ve sosyal farklılıkların

kaldırılması gayesini taşıyan ve hümanist siyasetteki aksini teşkil eden radikalizmin bir devamı haline geldiği, ancak sosyalist partilerin kendileri bu değişimi geçirirlerken radikalizmin gelenekleri arasına sosyal haklar kavramını ilâve etmek ve sosyal dâvalara dikkati çekmek gibi emsalsiz bir hizmet de ifa ettiği, büyük Fransız İhtilâli’nin getirdiği kavramların, ancak Sosyalizmin en olgun hâl çarelerini gösteremeden de olsa, parmak bastığı sosyal hakların ilâvesiyle tamamlanabildiği ifade edilmişti.

“Kalkınma ve İçtimai Adalet” kısmında özellikle yeni yeni kalkınmaya başlayan geri kalmış bir memlekette sosyal hakların üzerinde durulmasının büyük bir önemi olduğu, kalkınma için lüzumlu yatırımların, ancak ve ancak milletin genel üretim faaliyetleri neticesinde sağladığı toplam üretimin daha büyük bir kısmını tasarruf etmesine yani üretmemesine bağlı olduğu, dünyanın hiçbir yerinde, kalkınan bir memlekette, tüketimin millî gelir içinde aldığı payın nispet olarak seneden seneye arttığı görülmediği, şu halde kalkınma faaliyetlerinin devamı ve hızlanmasının daha bir müddet milletten fedakârlık istenmesine bağlı kaldığı ifade edilmişti. Milletin bu fedakârlığa razı olmasının ise onun büyük ekseriyetini teşkil eden insanların üretim faaliyetinin külfetlerinden olduğu kadar, nimetlerinden de mümkün merteye âdil bir şekilde istifade etmelerine bağlı olduğunu belirten Hürriyet Partisi, bir memlekette tüketim seviyesi arttıkça ve ortalama kültür ilerledikçe o memleketin fertleri arasında, ihtiyaçlar baremi bakımından farklılığın devamlı surette zail olmaya başladığı, bu durumda da millî gelirin âdil dağılışının, artan bir şekilde eşit dağılış demek olduğu, esasen Birleşik Amerika dahil, bütün ileri demokratik memleketlerde, millî gelirin dağılışının, bir yandan kapitalist sistemde kendi kendisine meydana gelen bazı mesut değişimler, diğer yandan da devletin cüz’i bir şekilde işletmecilik sahasına, fakat daha çok para, maliye, vergi ve bütçe politikasıyla umumî ekonomiye yaptığı türlü müdahaleler neticesinde gitgide daha eşit olmaya yüz tuttuğu, kalkınan bir memlekette ise, bunun devletin belli başlı siyasî gayelerinden birini teşkil ettiği vurgulanmıştı. Kalkınmanın, adam başına düşen millî gelirin mümkün olan azamî hızla artması demek olduğuna göre, uygulamadaki millî gelir dağılımının mümkün merteye âdil ve eşit olmasının, kalkınma faaliyetlerinde en ağır yüklerden birini taşıyan emek erbabının canı gönülden bu faaliyetlere katılımını sağlayacağı, aksi halde, büyük kütlelerin kalkınma faaliyetlerine katılımda gereken şevki gösteremeyecekleri ve başlı başına bu olayın dahi kalkınmayı durdurmaya veya yavaşlatmaya sebep olabileceği iddia edilmişti.

Sosyal meselelere verilmesi gereken önemin, iktisaden geri kalmış bir memleketin ancak peyderpey sanayileşmek yoluyla kalkınabileceği hakikatinden de anlaşılabilceğini belirten Hürriyet Partisi, birinci derecede ileri bir iktisadî bünyeye sahip memleketlerde ziraâ nüfusun, genel nüfusun % 5 ilâ % 29’unu, sınaî nüfusun ise % 30 ilâ % 34 ünü teşkil ettiğini, sanayileşmeye henüz başlamış memleketlerde ziraâ nüfusun % 54, sınaî nüfusun ise % 18,5 olduğunu, tamamen geri kalmış memleketlerde ise (ki Türkiye de bunların arasındadır) ziraâ nüfusun % 75 olmasına mukabil, sınaî nüfusun % 7 ilâ % 10’u aşmadığını, geri kalmış memleketlerde ziraâ nüfusun % 50 civarında bir miktarını gizli işsizlerin teşkil ettiğini, ziraâ sektörde bulunan bir kısım nüfus orada çalışmasaydı, aynı ziraâ üretimi yine de temin etmek mümkün olacağını, şu halde millî gelirin hızlı bir şekilde artması isteniyorsa ziraâ sahadaki bu fuzulî nüfusu sanayi ve hizmetler sektörlerine aktarmaktan başka çarenin olmadığı, halen

memlekette ziraî nüfusun genel nüfusun % 70'ini, sınaî nüfusun ise sadece % 10'unu teşkil ettiğini ileri sürmüştü.

Bununla beraber 1950-1955 devresinden itibaren memlekete ziraî nüfusun genel nüfusa nispeti bir duraklama, hatta bir gerileme göstermiş olduğu ifade edildikten sonra bunun karşılığında sınaî nüfusun nispetinin devamlı olarak artmaya başladığı, sınaî nüfusa, her yıl 300 bin civarında artan nüfustan şimdiki halde sadece %17'sinin ilâve olunduğu, son yapılan bazı hesapların bu nispetin ileri bir ekonomiye sahip olmak için yeterli olmadığını ve sınaî yatırımların, bu nispeti % 25'e çıkartacak şekilde artırılması gerektiği neticesini verdiği, memleketin israfsız, enflasyonsuz ve süratli bir kalkınma hareketini başarabilmesinin işgücünün ziraattan sanayie aktarılması ile mümkün olabileceği, sanayileşme hareketinin ise işçi vasfını sahip olan kimselerin adedinde geniş ölçüde bir çoğalma meydana getireceği, bu durumda çeşitli sosyal meselelerimizin mesken siyaseti ve şehirleşme problemlerinin arz edeceği büyük önemin açıklamadan kurtarılmış olduğu, ziraattaki gizli işsizlerin peyderpey sanayie aktarılmasının hiçbir zaman ziraatın ihmal edilmesi manasına gelmeyeceği kaydedilmişti.

Kalkınma hareketini hızlı bir şekilde devam ettirmek ve kalkınma hareketine katılan zümreler arasında içtimaî sulhu muhafaza etmek için Hürriyet Partisi, sosyal dâvaları ve işçi meselelerini büyük bir önemle takip etmek ve sonuçlandırmak mecburiyetinde olduklarını, sosyal adaletin, iktisadî kalkınmanın motorunu teşkil edeceğini kabul etmişti.

"Hukuki Kadro" kısmında sosyal adalet meselesinin muhtelif veçhelerinin olduğunu söyleyen Hürriyet Partisi, bunları sendika özgürlüğü, grev ve lokavt, iş münasebetlerinin düzenlenmesi ve sosyal emniyet ve sigortalar sistemi olarak saymıştı. Ancak bu kitapçıkta sadece sendika özgürlüğü ve grev ve lokavt hakları üzerinde durulmuştu.

Memleketimizde 1951 yılından 1956 ya kadar nominal ücretlerdeki yüksekliklerin, her yıl sırasıyla % 12, % 6, % 13, % 16 ve % 16 nispetinde olduğu, bunun karşılığında, nominal kârlarda % 25 ilâ % 36 nispetinde yıllık yükselişlerin gözlemlendiği, aynı yıllarda vuku bulan fiyat artışları da göz önüne alındığında 1951'den 1956'ya kadar her yıl reel ücretlerdeki artışın sırasıyla % 6, % 2, % 4, % 7 ve % 2 civarında olduğu ve bu işçi ücretlerinin 1951 ilâ 1956 devresinde reel olarak sadece % 20 civarında arttığı ifade edilmişti.

Reel ücretlerdeki bu artışın geniş ölçüde yüksek maaşlı müstahdemlerle yüksek vasıflı teknik elemanların ücretlerindeki artıştan ileri geldiği, diğer taraftan, hususi sektörlerdeki ücret sınırının yani ücretler toplamının nispeten büyük kısmında cari sınırın devlet işletmelerince ödenen haddeden, hâlen, aynı sanayi kollarında bile daha düşük olduğu dikkat edilmişti.

Şu halde yapılacak şeyin, enflasyona meydan vermeksizin reel ücretlerin ve sosyal yardımların artmasını sağlamak olduğu vurgulanarak bu dâvanın geniş ölçüde devletin iktisat politikasına bağlı bir mesele olduğu, eşitlik" yolunda aşılması gereken ilk aşamayı teşkil eden meselenin, devletin bahse konu iktisat politikasını yürütürken işçi ile işveren ilişkilerini düzenleyen nasıl bir hukuk düzenini veri olarak kabul etmesi gerektiği meselesi olduğu, bu hukuk düzeninin iki ana temele dayandığı, bunlardan birincisinin sendika hürriyeti; ikincisinin ise grev ve lokavt hakları olduğu ve bunların her birinin yekdiğerinden ayrılmaz kavramlar olduğu belirtilmişti.

“Sendika Özgürlüğü” kısmında “Sendika özgürlüğü denilince ne anlıyoruz?” sorusunu soran Hürriyet Partisi, bunu sendika özgürlüğünün muhtelif unsurlarını ve memleketteki durumu kısaca incelemek suretiyle belirteceklerini ifade etmişti.

Sendika özgürlüğünün mevcudiyetinin, ilk önce işçi ve işveren sendikalarının hiçbir idari ve hukuki makamın nizamnamelerini tasdik etmelerine lüzum kalmaksızın; kurulduklarını sırf bir beyanname ile bildirmek suretiyle hükmi şahsiyet elde edebilmeleri kaidesinin varlığıyla mümkün olduğu, hâlbuki Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu’nun 16’ncı maddesinin yeni kurulacak sendikaların nizamnamelerinin, ilk önce Devlet Şûrası tarafından onaylanması kaydının bulunduğu ileri sürülmüştü.

Sendika özgürlüğünün ana unsurlarından birisi de çalışan herkesin sendika kurmak hakkına sahip olması olarak belirlenmiş ve memlekette, sendika kurma hakkı ise, yalnızca İş Kanunu mucibince işçi ve işveren olarak tanınan kimselere verilmişti. Bu sınırlamanın da kaldırılması ve grev hakkına sahip olsunlar veya olmasınlar, meselâ, basın işlerinde çalışmayan fikir işçilerinin, memurların ve çiftçilerin de sendika kurma hakkına sahip olması zaruretinin olduğu vurgulanmıştı.

Sendikaların, siyasetle uğraşmaları, siyasi partilerle temas etmeleri ve hattâ seçimlerde kendi menfaatlerine en uygun gördükleri siyasî partileri propaganda yoluyla desteklemelerinin, demokratik memleketlerde en doğal haklardan bir tanesi olarak görüldüğünü beyan eden Hürriyet Partisi, sendikaların siyasî partilere bağlanmaları ve onların şubeleri haline gelmelerini engellemekle, siyasî partilerden müstakil sendikalara, istedikleri zaman bu, istedikleri zaman şu siyasî partiyi desteklemek hakkını esirgememek arasında fark olduğu, her durumda Sendikalar Kanunu’nun bu ana hakkı yok eden 5’nci maddesinin kaldırılmasında kati zaruretin var olduğu ifade edilmişti.

Sendika özgürlüğünün bir diğer temel unsuru da kamu düzeninin her yerde tanınan icaplarının dışında, sendika toplantılarının hiçbir suretle önceden izne tâbi tutulmaması kaidesi olmuştu. Parti, bugünkü Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun, sendikaların açık ve kapalı toplantılar tertip etmelerini üç toplantı ile sınırlandırdığını, ön müsaade rejimini tesis ettiği ve idari makamlara toplantıları, uyarılmasının ardından silâhla dağıtma yetkisini bile tanıdığını ve bütün bu sınırlamaların, insan ve vatandaş ana haklarına ve Anayasa’ya aykırı olduğunu kaydetmişti. Ayrıca sendikaların, demokratik olması gereken nizamnamelerinin, serbestçe düzenleme hakkına sahip olmaları gerektiği belirtilmişti.

Sendika özgürlüğünün esaslarından bir diğeri de sendikaların faaliyetten engellenmesinin veya kaldırılmasının ancak hâkim kararıyla ve kanunen açık hallerde mümkün olabileceği kabul edilmişti. Memlekette de durumun böyle olduğunu söyleyen Hürriyet Partisi, siyasi faaliyetle uğraşmak gibi tamamen yersiz ve belirsiz bir kavramın dahi kapatma kıstaslarından biri olarak kabul edilmiş olması ve esasen hâkim teminatının da zedelenmiş bulunmasının sadece mahkeme kararıyla sendika kapatılabilmesi esasının fiilen geniş ölçüde yok olması neticesini doğurduğu vurgulanmıştı. Sendika özgürlüğü mucibince, sendikaların, aralarında üyelerinin ekseriyeti tarafından itirazla karşılanmadıkça, istedikleri gibi birlik, federasyon ve konfederasyonlar kurabilmelerinin tamamen uygun olduğu, halen Sendikalar Kanunu’nun 8’nci maddesinin yorumunun aynı veya benzeri iş kollarında çalışmayan sendikaların aralarında birlik, federasyon ve konfederasyonlar teşkil etmelerine

engel olduğunu, bu hükmün bir mahalde, o mahaldeki bütün sendikaları içine alan mahallî işçi ve işveren birliklerinin ve genel iş konfederasyonların kurulmasına ve bunların faaliyetine engel olunmasına imkân verdiği, tamamen antidemokratik olan bu hükmün kaldırılmasının da zarurî olduğu üzerinde durulmuştu.

Sendika özgürlüğünün diğer bir esası da konfederasyonların beynelmilel işçi veya işveren oluşumlarına katılabilmeleri olduğunu ifade eden parti, demokratik memleketlerde bunun için izin şartının mevcut olmadığını, bu bakımdan düşünülebiyecek tek sınırın komünist olan uluslararası birliklere katılma yasağını uygulamak olduğu, komünist olmayan uluslararası birliklerin ise işçi ve işveren konfederasyonlarının hükümetten izin almak lüzumu olmaksızın serbestçe katılabilmesi gerektiği, hâlbuki halen bu konuda ön müsaade sisteminin uygulandığı belirtilmişti.

Parti, bu durumda memlekette sendika özgürlüğünün mevcut olduğunu iddia etmenin bir safsatadan başka bir şey olmadığını iddia ederek bu durumu nazarı itibara alan Hürriyet Partili Milletvekillerinin tek parti devrinden kalmış olan bugünkü kanunu kaldırıp bu konuda demokratik özgürlükleri tesis etmeye dayanan bir tasarımı ilk defa Meclise sunmak şerefini taşıdığı ilan edilmişti.

Sendikacılığın kuvvetlenmesi için kanunların meyanına ithali zaruri hükümlerden biri de işçi veya işveren sendikalarının kolektif sözleşme için müzakere açılmasını talep ettikleri takdirde karşı tarafın böyle bir müzakere açılmasını kabul etmesinin mecburiyetinin vaz edilmesi olduğu dile getirilmişti. Kolektif sözleşme sisteminin gelişmesini temin edecek bir hükmün de bir işyerinde çalışan sendikalı işçilerin ekseriyeti teşkil etmesi durumunda, onlar için cari olan kolektif sözleşmenin Çalışma Bakanlığı'nın kararıyla aynı işyerindeki diğer işçilere de yayılması imkânının tanınması olduğu, bu hususun önemle ve detaylı surette incelenmesinde büyük fayda olduğu vurgulanmıştı.

Bundan başka, işçi sendikalarına işverenler tarafından malî yardım yapılmasının şiddetle yasak edilmesi ve sarı sendikacılığın tamamen önlenmesi, ayrıca kolektif sözleşmelere, sendika üyelerinin sendikalara borçlu oldukları, aidatın işveren tarafından kesilmesine dair ahkâmın konulabileceği hususunun da kanunlarda yer alması gerektiği dile getirilmişti.

“Grev ve Lokavt” kısmında halen yürürlükte olan kanunların grev ve lokavtı mümkün kılmadığı bilgisini veren Hürriyet Partisi, her ne kadar doktrinde bazı yazarlar tarafından, 10 işçiden az işçi çalıştıran işyerlerinde, deniz işçilerinde, basın işçilerinde ve ziraî iş yerlerinde grev ve lokavtın cezalandırılmadığı ileri sürülmekte ise de doktrinde bu tefsirlerin yapılmasının, bu sektörlerde grev ve lokavt yasağının mevcut olmadığını söylemek için kâfi gelemeyeceğinin aşikâr olduğunu, zira bu iddiaların, öncelikle Ceza Kanunu'nun ilgili maddesinin topluca işi terk etme fiilinde sadece zor ve şiddet kullanımını cezalandırdığı hususuna dayandığını, grev ve lokavtın zor ve şiddet kullanımı olmadığını söyleyenlerin olduğunu, ancak tanınmış birçok yazarların, grev ve lokavtı harp gibi hukukî bir düzene tâbi zor kullanma olarak telâkki ettikleri göz önünde tutulursa, mahkeme hükümlerinin mutlaka yukarıda bahsedildiği bu müsait iddia tarzına ilave etmeyebileceğinin anlaşıldığını ve diğer taraftan İş Kanunu'ndaki grev ve lokavt yasağının sadece bu kanunun tatbik edildiği yerlere yayılması meselesinin de tartışma konusu olduğunu dile getirmişti.

Kaldı ki meselenin sadece grev ve lokavtın karşılığı olan fiilin cezaî yaptırıma bağlanılıp bağlanılmaması olmadığını savunan parti; bir an için bu sayılan sektörlerde toplu şekilde işi bırakmanın ceza görmediğini kabul etsek bile, sırf bu grev ve lokavtın hukukî bir hareket olduğunun kanunca kabul edildiği manasına gelemeyeceğini, zira grev ve lokavtın iş akitlerine nihayet vermediğini, sadece ücret ödenmesini grev ve lokavt müddetince durdurduğunu, sonuç olarak grev ve lokavta tâbi işçilerin işsiz sayılamayacakları ve yerlerine başka kimselerin çalıştırılmayacakları hususlarının mevzuatça kabul edilmedikçe, grev yapan işçi veya lokavta karar yeren işverenin, her zaman, karşı tarafça, akde riayetsizlikten dolayı takip edilebilecek iş vakti feshedilebileceği ve sonucunda kaybolan kârdan dolayı tazminata mahkûm edilebileceğini ifade etmişti. Kanunlarda bu prensiplerin kabul edilmediğinin açık olduğu belirtilirken, bir an için sınırlı bazı sektörlerde grev ve lokavtın ceza göremeyeceği kabul edilse bile, hususî hukuk mucibince grev ve lokavtın yine de imkânsız kılındığı vurgulanmıştı.

Şu hâlde yapılacak ilk işin grev ve lokavtın ceza ve hukuki müeyyidelerin hiçbirine tâbi olmadığını açıkça ilân etmek ve bu meyanda grev ve lokavtın iş akdine nihayet vermediğini, sadece onu, ücret ödemesi bakımından şarta bağlandığını, kıdem haklarının, ücretli tatil haklarının ve sosyal sigorta kanunundan doğan hakların devam ettiğini ve grev veya lokavta tâbi işçilerin yerine başkalarının çalıştırılmayacağı prensiplerinin açıkça kabul edilmesi olduğu dile getirilmişti.

Bununla beraber “Grevin her nevi lokavtın her şekli meşru addedilmeli midir?” sorusunu soran partililer, komünist ve anarşist yazarlar hariç, bütün demokratik memleketlerde bu mevzular üzerinde uğraşmış müelliflerin büyük ekseriyetinin, grev ve lokavtı meslekî anlaşmazlıkları nihaî hâl şekline bağlamak maksadı ile başvurulacak bir vasıta olarak telâkki ettikleri²²¹, Hürriyet Partisi’nin de grev ve lokavtı, bir içtimai sınıfın diğeri üzerinde hâkimiyetini tesis etmesi, siyasî iktidarın ele geçirilmesi ve zorlanması (meselâ devlet okullarındaki tedrisatın şekli veya devletin para politikasını ilgilendiren hususlardaki görüşlerin kabul ettirilmesi) gibi meslekî olmayan maksatlarla grev ve lokavt ilânını meşru kabul etmediğini, bu görüşün, Batı demokrasilerindeki doktrin ve mevzuata tamamen uygun düştüğünü, bunun gibi, işçi ile işveren arasında yürürlükte olan bir sözleşmenin mahkemelerce tatbik ve tefsiri mevzuubahisken ve muhakeme devam ederken grev ve lokavt ilân etmenin de meşru kabul edilemez olduğu belirtilmişti. Bunun gibi, işi yavaşlatmak da her yerde olduğu gibi, kabille şayan bulunmamıştı.

Hürriyet Partisi’nin kabul ettiği esaslardan birinin de bir toplu iş uyuşmazlığı neticesinde grev veya lokavt ilân edilebilmesi için, ilândan evvel, tarafların uzlaştırma prosedürüne başvurmaları mecburiyetinin vazedilmiş olduğu, bazı kimselerin, uzlaştırma ile tahkimi yani hakeme müracaatını birbirlerine karıştırdığı ifade edilmişti.

²²¹ Bu müelliflerin başında Sir William Beveridge’i zikredebiliriz. (Bakınız Full Employment in a Force Society” (Hür Bir Cemiyette Tam İstihdam). [The American Economic Review Vol. 35, No. 3 (Jun., 1945), pp. 355-367 (13 pages) Published By: American Economic Association. <https://www.jstor.org/stable/i304620>]

Uzlaşma mecburiyetinden maksat, sadece ve sadece, tarafların temsil edileceği ve devlet tarafından tayin edilecek bitaraf bir şahsın riyaset edeceği bir uzlaştırma komisyonuna başvurmak mecburiyetinden ibaret olarak görülmüş, yoksa taraflardan hiçbirinin, uzlaştırma komisyonunun vereceği karara riayet mecburiyetinde olmadığı, tarafların uzlaştırma komisyonunun kararını beğenmedikleri takdirde grev ve lokavt ilân etmekte tamamen serbest oldukları, grev veya lokavtın ilânı hiçbir makamın iznine bağlı tutulmuş olmadığı, diğer taraftan Hürriyet Partisi'nin grev veya lokavt haklarından feragat edildiğine ve onun yerine hakeme başvurma ve hakem kararına uyma mecburiyetinin önceden kabul edildiğine dair işçi ve işveren arasında yapılacak sözleşmelerin batıl olduğunu Birinci Genel Kongre kararında zikredecek kadar ileri gittiği belirtilmişti. Hürriyet Partisi'ne göre hakeme başvurmak tamamen ihtiyari olmalı ve tarafların müşterek rızasıyla ve ancak toplu iş uyuşmazlığı bir kere zuhur ettikten sonra mümkün sayılmalıydı. Batı demokrasilerinde kolektif sözleşmelerde peşinen mecburî tahkime başvurulması usulünün çok yayılmış olmasına rağmen, böyle bir görüşün parti tarafından benimsenmiş olmasının sebebi, işveren karşısında umumiyetle zayıf olan işçinin, grev hakkına kavuştuğunun daha ilk zamanlarında sözleşme yoluyla bu hakkın kullanımından fiilen mahrum edilmemesini sağlamaktı. Özellikle Birleşik Amerika ve İngiltere'de yayılmış olan kolektif sözleşmelerde peşinen mecburi tahkimi kabul etmek usulü, memlekette henüz benimsenmemiş, benimsendiği takdirde işçinin nispeten zayıf olan vaziyeti hiçbir vakit ıslah edilememişti. Parti, memleketin içinde bulunduğu şartlar içerisinde, işçi ve işveren münasebetleri bahsinde çok daha ileri bir seviyeye erişmiş olan memleketlerde yayılmış bulunan metotların Türkiye'de de aynen uygulanmasının, bu şıkta olumsuz bir etki doğuracağı kanaatinde olup grev hakkını hassasiyetle teminat altına almak kararında olduğunu ilan etmişti.

Bunun karşılığında Hürriyet Partisi, grev veya lokavtı hiçbir zaman sürpriz tesiri uyandırması gereken bir silâh olarak telâkki etmediğini, grev ve lokavtların, netice itibariyle millî üretimi azaltıcı bir etkisi olduğunu, böyle olunca, toplu iş anlaşmazlıklarının, grev veya lokavtı mümkün merteye tarafların serbestçe açığa vurulmuş rızalarıyla bertaraf ederek halletmeye çalışmanın, muhakkak ki bütün milletin ve bu meyanda işçi ve işverenin menfaatine olduğu vurgulanmıştı.

Bu noktada “O halde niçin grev ve lokavtı tamamen kaldırmıyoruz da meselâ Avustralya'da olduğu gibi, mecburi tahkim sistemiyle birlikte fiyatların yükselmesine uygun olarak ücretlerin de yükselmesi prensibini kabul etmiyoruz?” sorusunu soran Hürriyet Partisi, cevaben cemiyet olarak gayenin, sadece millî üretimi arttırmak değil, millî gelirin âdil bir şekilde bölünmesini de sağlamak olduğunu söylemişti.

“Echelle mobile” sistemi yani ücretlerin fiyatlara bağlı olarak artması sisteminin hiçbir vakit reel ücretlerin yükselmesini sağlayamadığı, aksine enflasyoncu tesirler yaratarak reel ücretlerin düşmesine bile sebep olduğu, reel ücretlerin artmasını sağlamak için yapılması gereken şeyin, enflasyona mâni olmak ve emeğin üreticiliğini arttırmak olduğu, mecburî tahkim sisteminin ise, bilhassa Türkiye gibi, nüfusu içinde işçi kütlesinin küçük bir ekalliyet teşkil ettiği memleketlerde işçinin menfaatlerini koruyamadığı, bu vaziyette, işçinin istismar edilmesine mani olmak ve onun millî gelirden hakkı olan payını almasını sağlamanın, ancak ve ancak, bir toplu iş anlaşmazlığı çıktığı vakit, işçinin greve başvurabilmek suretiyle,

ücretleri arttırmaktan daha çok kendisini ziyana sokabileceğinin işveren tarafından idrak edilmesiyle kabul olabileceği beyan edilmişti.

Hürriyet Partisi, grev ve lokavt haklarının kullanımının her demokratik memlekette olduğu kadar, kamu düzeni düşüncesiyle bazı sınırlamalara tâbi tutulabileceğini kabul etmekle beraber, bu sınırlamaların hudutlarının tamamıyla sarıh bir surette çizilmesinin elzem olduğuna inandığını, bu tehditlerin geçici ve daimî sınırlamalar olarak ikiye ayırmak gerektiğini dile getirmişti.

Geçici sınırlamalarının, harp haline, örfi idare zamanına, büyük yangın, büyük salgın, fezeyan ve büyük kıtlık hallerine münhasır kalması ve bu gibi hallerde grev ve lokavt haklarının sınırlamaya uğratılacaksa bu yolda karar alacak olan makamların bu konudaki tasarruflarının gerekli şekil de hukuki dengeye tabi tutulması önerilmişti.

Devamlı sınırlamaların ise sadece ve sadece, millî savunma, millî asayiş ve millî sağılıkla doğrudan doğruya ilgili işyerlerinde vazedilebilir olduğu ve bunların da kanunlarda gayet açık ve sınırlı bir şekilde zikredilmesinde zaruret görüldüğü dile getirilmişti.

Sonuç olarak, bu görüşün dayandığı ana temelin, çalışma özgürlüğü olduğu, grev ve lokavt ilân eden işçi ve işveren oluşumlarının bu yoldaki kararlarına uymak istemeyenlerin, çalışmaktan menedilemeyeceği, bu gibilerin dahil buldukları sendikaların disiplin ahkâmının mahfuz tutulduğu kaydedilmişti.

Partinin düşüncesine göre, grev veya lokavt halinde halkın zarurî ihtiyaçlarından daha fazlasının karşılanması maksadıyla Hükümet'in gereken hizmetleri bizzat yapmasına engel olmak lâzım geldiği, Hükümet'in sadece zarurî ihtiyaçları karşılamak için gereken tedbirleri alabilmesi gerektiği, bunun da, bütün demokratik memleketlerde rastlanan tatbikata uygun düştüğü ve grev veya lokavtı baltalayıcı bir müdahale olarak telâkki edilemeyeceği, bu hususta, hatta Fransa'dan dahi daha ileriye giderek idarî makamların bu gibi tedbirleri alırken greve katılan işçilerin veya lokavt ilân eden işverenlerin bu tedbirlere katılmaktan menetmeye taraftar oldukları ifade edilmişti.

Grev ve lokavt ilânı hakkının sadece sendikalara ve aynı iş kolundaki sendikaları birleştiren teşekküllere yani birlik ve federasyonlara bırakılmaması gerektiği, bundan maksadın asla sendikasız işçilere grev hakkını tanımamak olmadığı, maksadın grev hakkını kazanan sendikalara rağbeti ve bunların kuvvetlenmesini sağlamaktan ibaret olduğu, sendikasız işçilerin grevde katiyen başarılı olamayacağı, bununla beraber gelecekteki tatbikat işçilerimizin, grev hakkını haiz sendikaların geniş ölçüde dışında kaldıklarını gösterdiği takdirde sendikasız işçiler için dahi grev hakkının kullanımını düzenleyen hükümlerin uygulanmasından daha tabii bir şey olamayacağı vurgulanmıştı.

“Sosyal Güvenlik” kısmında sosyal güvenlik sisteminin işçi olsun olmasın bütün Türk vatandaşlarını kapsayan bir hale gelmesinin parti ideali olduğu belirtilmişti.

Bu ideale hemen varmak gibi gayrı ciddi bir vaatte bulunmayacaklarını dile getiren Hürriyet Partisi, böyle bir sosyal güvenlik sisteminin tam manasıyla kurulmasının ancak kalkınmanın ileri bir safhaya girmesinden sonra iktisaden mümkün olabileceği, ancak bu vadide atılması gereken bazı adımların da var olduğunu, sonuç olarak mevcut işçi sigortalarının

düzenlenmesi ve işsizlik sigortasının konmasının bu adımlardan olduğu, sigorta bahsinde ciddi araştırmalar yapılması gerektiğine inanmıştı.

Sosyal sigorta ve emeklilik fonlarının, bugün, nispeten verimsiz sahalara yatırıldığını ve enflasyoncu yollarda kullanıldığını da gözlemleyen parti, buna son verilmesi ve devletin de bu fonların oluşumuna katılımı imkânlarının araştırılması gerektiğini, sendika özgürlüğünü ve grev hakkının Anayasa’ca güvence altına alınması ve sair sosyal hakların da Anayasada yer alması gerektiğini, bu suretle, Meclisin dahi grev hakkını ve sendika özgürlüğünü teşriî tasarruflar yoluyla zedelemesi imkânının ortadan kaldırılmış olacağı ifade edilmişti.

“Mahallî İdareler ve Sosyal Adalet” kısmında millî gelirin fertler arasında daha âdil bir şekilde dağıtılmasıyla sonuçlanacak bu gibi yeniliklerin yanı sıra, bölgeler arasında da daha eşit bir gelir dağılımının imkân dahiline sokulabileceğine inanıldığı, bugün, pek çok mahallî idarelerinin, kanunen sağlayabilecekleri mahallî gelirlerin pek dar kalması dolayısıyla, vazifelerinden ancak pek önemsiz, cüz’i bir kısmını yapabilecek durumda olduğunu, bunun neticesinde, memlekette mahalli idare kavramının hemen hemen yok olduğu, hiç değilse hiçbir gelişme kaydedilmemiş halde olduğu, mahallî idarelerin yenilenmesinin, halkın idareye katılımını sağlamak bakımından, demokratik terbiyenin ve geleneklerin meydana çıkmasına hizmet edeceği, mahalli idarelerin geliştirilmesinin, bunun yanında milli gelirin esasen daha refah bölgelerde yoğunlaşmasına mâni olmanın usullerinden birini de teşkil edebildiği, devlet bütçesinden yapılacak yardımların olsun, İller Bankası’nın enflasyoncu yollarla temin edilmemesi gereken kaynakları olsun, devletin genel ekonomik plânı dairesinde, daha ziyade, fakir mahallî idarelere yönelmek gerektiği dile getirilmişti.

“Eğitimde eşitlik” kısmında sosyal adaletin en önemli gereklerinden biri de, her vatandaşın aynı gelişme imkânlarına sahip kılınması olarak görülmüştü. Bunun özellikle kültürel sahada, büyük bir önem taşıdığını ifade eden Hürriyet Partisi, Anayasa’nın, ilk eğitim mecburiyetini koymuş olmakla, bu yolda takip edilecek ana gayelerden birine işaret etmişti. İlkokul seferberliğinin yeni baştan ele alınması ancak okul binalarının devlet eliyle yaptırılması lüzumuna inanan parti; köy kalkınması, sanayileşme ve şehirleşme meselesi ile uygun bir surette ele alındığı takdirde, ilkokul öğretmeni yetiştirme meselesinin daha dinamik ve batılı esaslar dairesinde yürütülebileceği, eğitimin ise köylü tarafından hissedilen bir ihtiyaç halini alacağını belirtmişti.

Bunun yanında, daha yüksek eğitim mertebelerine erişmekte vatandaşların eşit durumda olabilmelerini sağlayarak sınav esasına göre kabiliyetli çocukları bulup yetiştirmek maksadıyla bütün memleketi kapsayan bir burs sisteminin oluşmasını ve bu sistemin gitgide genişletilmesini desteklemişlerdi.

iv) Hürriyet ve Refah Yolu²²²

Hürriyet Partisi Genel Sekreteri Dr. İbrahim Öktem’in yazdığı önsöze göre, Hürriyet Partisi’nin Beş Yıllık İktisadî Kalkınma Plânı’nın 1957 Seçimleri arifesinde Türk Milletinin inceleme ve değerlendirmesine sunulduğu belirtilmişti. Bu plânın, Birinci Büyük Kongresi’nde kabul edilen bazı karar ve dileklerini daha somut bir şekilde ifade eden bir

²²² Hürriyet Partisi Araştırma ve Yayın Komitesi, **Hürriyet ve Refah Yolu, Hürriyet Partisi’nin 5 Yıllık İktisadi Gelişme Planı**, Hürriyet Partisi Yayınları No: 2, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957.

belge olduğunu belirtmişti. Devlet sorumluluğunu üzerlerine aldıkları andan itibaren, memleketin iktisadî gelişmesi bahsinde ancak en genel hatlarını arz etmiş bulduklarını bu plân üzerinde daha ayrıntılı ve derinlemesine inen çalışmalara başlamak azminde olduklarını belirtmişti.

İlişikte sunulan İktisadî Gelişme Plânı, bir siyasî parti olarak köy kalkınması, iktisadî gelişme ve sanayileşmenin hızlandırılması gibi, muhtelif konuları nasıl bir sistem ve görüş birliği içinde düşünüldüğü kamuoyuna arz etmelerine imkân vereceğini söylemişti. Bu plân yayınlandığı andan itibaren, vatandaşların, devlet adamlarının ve meslek adamlarının tartışmasına arz edilmiş olacağı vurgulanmıştı. Bu tartışmanın, plânın daha iyi anlaşılmasına, savunduğu fikirlerin daha olgunlaşmasına yardım edeceğinden emin olduğu söylenmişti. Hürriyet Partisi bu çalışmasıyla, şimdiye kadar sistem ve temel fikirden mahrum bir şekilde ele alınan iktisadî gelişme faaliyetine, ilk defa kuvvetli bir ışık getirdiğine inanmakta olduğunu, bu suretle aynı zamanda Türk politikasına yapıcı ve seviyeli bir parti çalışması örneği verdiği görüşünde olduğunu vurgulamıştı.

Genel İdare Kurulu İhtisas Komitesi, azalarından Aydın Yalçın ve Ekrem Alican'ı bu plânı hazırlamaya memur etmiş, Aydın Yalçın plânın hazırlanmasında raportör olarak çalışmış, Ekrem Alican, Komitenin Başkanlığını yapmış, Komiteye Enver Güreli, Fethi Çelikbaş, Feridun Ergin, Muhlis Ete, Osman Okyar ve Coşkun Kırca iştirak etmiş ve muhtelif toplantılarda ileri sürülen eleştiri ve tavsiyeler ışığında, plânın ilk müsveddeleri değiştirilmiş ve şimdi yayınlanan metin ve tabloların meydana çıktığı belirmişti.

İhtisas ve Araştırma Komitelerinin bu tarz çalışmalarını peyderpey yayınlayarak, memlekete ciddî ve ağırbaşlı bir siyasî parti faaliyetinin, mesuliyet hissine sahip devlet adamı anlayışının ve yapıcı bir muhalefet partisi çalışmasının örneklerini vereceklerine inandıkları vurgulanmıştı.

Komiteye çalışanlara Genel İdare Kurulu adına teşekkürlerini bildirilirken, bu Plânın millî meselelerin daha iyi anlaşılmasına yardım etmesini dilenmişti.

Hürriyet Partisi'nin, bir demokraside muhalefetin yedek bir hükümet olduğu temel prensibinden hareket ederek, faaliyetini düzenlemek istemekte, bu yüzden, en acil meselelerin üzerinde derinliğine incelemeler yapmak ve bu meselelerin halli için yapıcı bazı tekliflerde bulunmak gerektiğine inanmakta olduğu belirtilmişti. İlişik olarak sunulan iktisadî kalkınma programının bu arzudan doğmuş bir teşebbüsü ifade eden vesikalardan biri olduğu ifade edilmişti.

Şimdiye kadar, genel iktisadî gidiş hakkında yapılan teşhisler ve teklif edilen tedavi çarelerinde daha çok kısa vadeli tahlillerin ve tedbirlerin yer aldığını gözlemişlerdi. Devlet ve özel sektörün, kullanılabilir toplu kaynaklar üzerindeki taleplerinin aşırı bir hadde çıkması dolayısıyla meydana çıkan iç enflasyon ve dış ticaret dengesizliğini, şimdiye kadar yapılan eleştiri ve şikâyetlerin sıklet merkezini teşkil ettiği vurgulanmıştı. Bunu ortadan kaldıracak istikrar tedbirleri, yapılan tavsiyelerin başında gelmekte olduğu belirtilmişti. Bu arada, bilhassa 1953 yılından itibaren yoğunluğunu artıran iktisadî güçlükler dolayısıyla, yapılan eleştiri ve temenniler arasında, iktisadî politikanın plânsız yürütülüşü, plânlı ve programlı bir çalışmanın gerekliliği, sık sık işitilmekte olduğu belirtilmişti. Fakat ne iktisadî hayatın, kısa

vadeli tahlilleri aşan, bünyevî meseleleri, ne de bu bünyevî meselelerin gerekli kıldığı uzun vadeli gelişme plânları yapılması hususunda şimdiye kadar pek fazla durulmamış olduğu da vurgulanmıştı.

Hâlbuki hem uzunca müddet enflasyonu körükleyen bir iktisadî politikanın, hem de artık kronik bir hâl alan enflasyonist şartların, iktisadî bünyede mühim bazı değişmeler meydana getirmiş olduğuna inanmışlardı. Bunların açık bir şekilde meydana çıkarılması, hem alınacak istikrar tedbirlerini tespit ederken, hem de uzun vadeli olarak bir gelişme programının ana hatlarını tayin ederken zarurî bir derece olduğu belirtilmişti.

Son zamanlarda, bu raporda sık sık atıf yapılan bazı incelemeler, araştırmalar ve yayınlar sayesinde, ekonominin son 5-7 yıllık gidişi, eğilimleri ve bünyevî özellikleri hakkında bazı bilgiler birikmiş durumda olduğu söylenmişti. Bu bilgilerin ışığında, mazideki eğilimler hesaba katarak ve iktisadî dengesizliği, tıkanıklık ve durgunluğu teşvik eden unsurlar üzerinde durarak, geleceğe eklenen bazı hedeflerin tespiti ve programlaştırılması imkânları bugün elde edildiği belirtilmişti. Tespit edilen bu hedeflerin ve bunların gerçekleşmesi için düzenlenen plânın genel mahiyeti, kendi meseleleri ve realiteleri dikkatli bir şekilde yapılan değerlendirmeler ve bugün modern iktisat ilminin tahlil metotları ve tekniğine dayanılarak, birçok memleketlerde kullanılan plânlama usullerine göre hazırlandığı iddia edilmişti. Tespit edilen hedefler ve gerçekleşmesi için tanzim edilen plân, hiçbir şekilde kati ve nihaî bir tasarı manzumesi anlayışında bulunduğu belirtilmişti. Erişilmek istenen hedefler, elde mevcut imkânlar, bir milletin kolektif arzusunu ifade eden siyasî kararlarla daima değişmeye tâbi tutulabilir olduğu, eğer bir memleket hem hızla gelişmek hem de hayat standardını yükseltmek isterse, bu takdirde tanzim edilmiş olan plânda belirli ayarlamaların yapılması bir zorunluluk halini alacağı vurgulanmıştı. Eğer belli spekülasyonlar kabul edilmek şartıyla, iktisadî gelişme programında tespit edilen yıllık millî gelir artışı temposu kifayetsiz telâkki edilir ve millî bir kararla bunun yükseltilmesi arzu edilirse, mevcut iktisadî plânın dayandığı esaslar, elde hazır kaynakların bolluk, bu kaynakların ne şekilde yeniden tanzim ve ayarlanması gerektiği hakkında ciddi ihtarlarda bulunur, iktisadî gelişme hızını artırmak için yıllık yatırım hacminin şu oranda artması gerektiğini hatırlatacağını belirtmişti. Yatırım hacminin artması içinse, devlet sektörünün, özel sektörün ve dış dünyanın buna ne kadar kaynak ayırmaları gerektiğini; bunun için kişilerin öze tüketimlerinden ne oranda fedakârlıkta bulunmaları icap ettiğini, devletin gereken kaynakları temin hususunda nasıl bir vergi politikası takip etmesi, ihracat gelirlerinin ne oranda artması, dış borçlanmanın munzam ithalât talebini karşılayabilmek için ne kadar çoğaltılması gerektiği hakkında bir fikir vermeye yaradığı vurgulanmıştı. Özetle iktisadî plân, iktisadî bünyeyi teşkil eden muhtelif sektörlerin, grup ve kümelerin karşılıklı münasebetleri dolayısıyla, dengenin tesisi için ne yapılması gerektiğine dair devlet adamına bazı ölçüler temin ettiği belirtilmişti. Yoksa plâni, devletin kişilere, tüketici ve girişimcilere, ne yapmaları, nerede ve ne kadar yapmaları hususunda merkezî otoritenin emirlerini içeren bir belge olarak kabul edilmemesi gerektiğini söylenmişti. Meselâ Vanoni Plâni, bu plânın tatbikiyle görevli bir otoriteye lüzum göstermeyen, herhangi bir engelleme veya zorlama bahis konusu olmadan, devletin iktisadî ve malî gidişini tayin ve idare eden kamu otoritelerine, İtalya'nın az gelişmiş bölgelerinin kalkınması için, ne gibi tedbirler sistemine ve manzumesine ihtiyaç bulunduğunu hatırlatan bir belge olduğu vurgulanmıştı.

Teklif ettikleri gelişme plânı, ilerde ayrı bir vesikada izah edileceği gibi, plânın tatbiki için gereken bazı idarî kurum ve teşkilâta ihtiyaç göstereceği vurgulanmıştı. Plânın gerek devlet sektöründe gerekse iş aleminin ve vatandaşlar arasında, ekonomik faaliyetin genel hedefleri bakımından aydınlatıcı, sevk edici ve ikna edici manevi tesirlerinin büyük olacağı iddia edilmişti. Fakat plânın tatbikatı için, devlet mekanizmasının bugünkü kuruluşunda ve idarî teşkilâtında büyük değişikliklere ihtiyaç göstermeyen, bazı ufak yemlikler ve kurumlar kurulacağı da belirtilmişti.

Plânın tatbikatını takip ve genel koordinasyonu düzenlemekle mükellef Başbakanlığa bağlı Plânlama Komitesi, bilhassa muhtelif sektörlerde yapılacak yatırımların koordinasyonu, maliye ve bütçe politikasının plânın hedefleri ve ihtiyaçlarına göre tanzimi, para politikasının bu ihtiyaç ve hedeflere göre ayarlanması, dış ticaretin de aynı düşünceler hesaba katılarak yürütülmesi hususunda, devletin en mühim iktisadî kararlar veren organları arasında tam bir ahenk ve koordinasyon kurulması ile meşgul olacağı düşünülmüştü. Bundan başka bu komite genel iktisadî gidişi takip ederek, ekonomi dâhilinde zaman içinde meydana çıkan gelişmeleri gözlemleyeceği, plânın tatbikatı ve icra edilmesi bakımından meydana gelen vaziyetleri dikkatle takibini yapacağı belirtilmişti.

Plân Komitesinin görevlerinin bu şekilde tespiti ve plânın tatbik ve icrasında yeniden herhangi bir Bakanlık, teşkilât ve müessese kurulmasına lüzum olmayışı şöyle gösterilmişti: Plânın dayanacağı asıl mekanizma, fiyat ve piyasa mekanizması olacak ve ekonominin temelinde özel teşebbüsün rol oynadığı olgusu hiçbir zaman gözden uzak tutulmayacaktı. Maliye, para ve kredi politikasıyla, yatırımların kontrol ve koordinasyonu ile hem özel teşebbüs hem de kamu teşebbüslerinin kendilerine düşen vazifeleri, emir ve zorlamaya lüzum kalmadan yapacaklarına inandıklarını belirtilmişti. Maliye ve bütçe politikasıyla vergi ve borçlanma siyasetinin ayarlanmasıyla, gümrük resimleri ve vasıtalı vergilerin, resim ve vergi muafiyetlerinin, plânın hedeflerine göre tanzim ve ayarlanmasıyla, para ve kredi politikasında yapılacak değişmelerle bir memlekette, umumi talep hacminin, sarf edilebilir gelir hacminin, masrafların büyüklük ve nevelerinin mühim oranda düzenlenmesi ve kontrolünün mümkün olacağı vurgulanmıştı.

Devlet gelir ve masraf politikasıyla gereken kaynakları temin ettikten sonra kamu yatırımlarını, genel bütçe, katma bütçe, mahallî idareler ve iktisadî devlet teşekkülleri kanalı ile işin mahiyetine göre dağıtmak ve tanzim etmek imkânlarına sahip olduğunu, özel sektördeki yatırımların düzenlenmesi için elde vergi, prim, fiyat, gümrük ve kredi politikasının temin ettiği geniş imkânların olduğu belirtilmişti. Bu sebeple, ne iktisadî plân yapma suretiyle iktisadî kalkınma yoluna atılmak, ne de iktisadî kalkınma plânının bu safhasında devlet sektörü ve yatırımlarına geniş mesuliyetler tanımak, Türk ekonomisinin temelini teşkil eden hususî teşebbüs rejimi ve fiyat mekanizması bakımından hiçbir zaman zararlı bir tutum teşkil etmeyeceği iddia edilmişti. Bugün, özel mülkiyet rejimine dayanan birçok memleketlerin plânlama metoduyla, fiyat mekanizmasına karşı değil ondan istifade ederek, gelişme ve kalkınma yolunda yürüdüklerinin bir gerçek olduğunu, takdim edilen ilişik vesikada Türkiye için aynı yolu teklif etmekte olduğunu vurgulanmıştı.

Nitekim Türkiye gibi iktisadî gelişmesini süratlendirmek isteyen birçok memleketler iktisadî plân metodundan faydalanarak bu hedefe erişme yolunu tutmuş olduğunu,

Birleşmiş Milletler'in Asya iktisadî Komisyonunun 1956 yıllık raporunda Hindistan, Pakistan, Seylan, Filipin, Endonezya, İran ve Irak başta olmak üzere 13 memlekette iktisadî plândan faydalanma suretiyle gelişme gayretlerinin gerçekleştirilmeye çalışıldığı belirtilmiştir.

Parti programının 54ncü maddesinde "iktisadî kalkınmanın ve faaliyetin ilmî esaslar dairesinde ve muvazeneli surette inkişafını sağlayacak umumî bir programın" hazırlanacağından bahsedilmekte olduğu, bu suretle, hazırlanan ilişik belge, aynı zamanda partinin programında zikredilen bir hususun, daha muhalefet yılları esnasındaki çalışmalarda dikkat nazarına alındığını ifade etmekte olduğu belirtilmiştir.

Genellikle iktisadî kalkınma plânlarını ve özellikle elimizdeki bu plânı incelerken, plânın tanziminde kullanılan bazı veriler yeni bilgilerle değişebileceğine, tespit edilen münasebetlerin, önceden tahmini zor olan bazı dış sebeplerle (harb, aşırı tüketimi teşvik eden bazı sebepler, kuraklık, dış piyasalarda ani değişimler v.s.) değişebileceğini hatırd tutmak gerektiği vurgulanmıştı. Bilhassa Türkiye gibi, iktisadî haber alma, temel iktisadî veriler ve istatistiklerin henüz mükemmel olmaktan uzak olduğu bir memlekette, iktisadî plânlamanın maruz kalabileceği bazı güçlüklerin var olabileceğini, fakat bu güçlükler ne kadar büyük olursa olsun, plânlama mevcut bilgilerin hududu içinde çelişkili hareketi önleyen, mantıkî ve sistemli çalışmayı teşvik eden bir metot olarak daima tercihe layık olduğu iddia edilmişti. Nitekim iktisadî haber alma bakımından bizden çok geride olan Asya memleketleri içinde 14 millet, bugün modern ilmin insanoğluna bahşettiği ileri tekniği kullanarak, iktisadî kalkınmasını plân yoluyla gerçekleştirme yoluna koyulduğu belirtilmişti.

Hürriyet Partisi'nin, iktisadî meselelerin aydınlanması ve halledilmesi yolundaki yardımlarını ve tekliflerini ifade eden ilişik vesika, iki kısımdan meydana gelmekte olduğu, birinci kısmı geçmişteki eğilimleri tasvir etmekte olduğu belirtilmişti. Burada son 5-7 sene esnasında reel gelirimizin artış seyri, yani iktisadî kalkınma hareketleri gözden geçirilmiş ve bu hareketlerin doğduğu bazı özellikler, eğilimler ve neticeler tasvir edilmiş, tahlil edilmiş olduğu belirtilmişti. Burada, gelirin artmasına tesir eden faktörler, artan kaynakların muhtelif rakip maksatlar arasında dağılımını, yatırımların, bünyesi, ajanları, kaynakları tasvir ve tahlil ettiği ve kaynakları kullanan muhtelif sektörlerin karşılıklı münasebetleri ve faaliyetlerini aydınlatan bu bünyevî değişikliklere paralel olarak iç ve dış malî dengedeki bozulmalara işaret edilmiş, fiyat ve dış ticaret dengesizliğinin ne seyir takip ettiği tasvir ve tahlil edilmiş olduğu vurgulanmıştı.

Raporun ikinci kısmında, beş yıllık bir devre esnasında, aslında az gelişmiş bir ekonomi bünyesine sahip olan, Türk ekonomisinin, esaslı bir bünye değişikliğine sürüklenen olacak bir iktisadî hamle yapabilmesi için, hangi hedeflere ulaşması gerektiği ve bunun ne gibi imkânlar çerçevesinde mümkün olacağı gözden geçirildiği vurgulanmıştı. Az gelişmiş ekonomik bünyenin tipik hususiyetini teşkil eden, gelir düşüklüğü, ziraî nüfusun hâkimiyeti ve cemiyyetin köy sosyal bünyesine sahip oluşu gibi özellikleri, iktisadî kalkınma hedeflerinin tespitine esas teşkil etmiş olduğu, son yıllarda duraklayan iktisadî gelişmenin yeniden harekete getirilmesi, tahribatını derinleştiren enflasyonun önlenmesi için bazı istikrar tedbirlerinin zarureti, ilk yıllarda gelişme temposunun yavaş cereyanına sebep olacağı vurgulanmıştı. Tasarlanan plân, iktisadî gelişmenin istikrar şartları içinde cereyan edeceği kurgusuna dayanmakta olduğu belirtilmişti. 1957-62 arasındaki artışlar hakikî artışlar olup, miktarlar

1956 fiyat seviyesine göre hesaplanmış sabit kıymetleri ifade etmekte olduğu belirtilmişti. 1957-62 devresi Türk ekonomisinin, dinamik ve istikrarlı bir gelişme devresi olarak kabul edilmekte olduğu, fakat iktisadî gelişme gittikçe süratlenerek, halkın hayat standardı ıslah edildiği gibi, gittikçe hızlanan bir sermaye birikimine de imkân vereceği iddia edilmişti. Bu beş yıllık iktisadî gelişme plânında, stratejik sektör sanayi ve ziraat olacağı belirtilmişti. Az gelişmiş ziraî bir memleketin ziraî randımanı artırması ve sanayileşmesi sayesinde, gelişme yoluna gireceği temel kurgusuyla hareket edilerek, ilk beş yıl sonunda Türk ekonomisinin oldukça göze batar bir bünye değişikliğine maruz kalacağı tahmin edilmekte olduğu söylenmişti. Bu suretle sanayileşme ve hızlanan şehirleşme ile Türk ekonomisi daha dinamik bir ilerleme ve gelişmenin eşğine ulaşacak ve Türk cemiyeti, ileri ve batılı bir âlemin milletimizde uyandırdığı hasreti, ilk defa olarak tatmin eden bir merhale kat etmiş olacağı iddia edilmişti. Batı alemiyle aradaki mesafenin süratle kapanması için, iktisadî bünyede ve sosyal yapıda bulunması şart olan bazı hususiyetler ilk defa olarak cemiyetlerinde kuvvetle belirlemeye başlayacağı belirtilmişti.

İktidara geldiği zaman, bu belge ile ifadesini bulan ön hazırlıklarımızı, daha geniş ve etraflı bir şekilde ele almak ve ne istikamette ilerlenmesi gerektiği hususunda şimdiden açık ve kuvvetli kanaatlere, fikir ve tasavvurlara sahip olarak işe başlamak mümkün olacağı ifade edilmişti. Mazide, bilgisizlik, hazırlıksızlık yüzünden istikrarsızlığa uğrandığını, israf, hata ve zararların ancak bu şekilde, bilgi, metot, kuvvetli irade ve salim bir hayal etme gücüyle önlenebileceğine inandıklarını ifade etmişlerdi.

Bu raporu, parti teşkilâtlarında, millî fikirlerin tetkikine arz ederlerken, Türk Milletinin müstakbel gelişme şanslarına karşı duydukları engin inanmama haline de ifade etmiş oluklarını, bu gelişme şanslarını ancak ilmî metot, sabırlı çalışmalar, batılı zihniyet ve ciddî devlet adamlığı vasıflarını Türk devlet idaresine yerleştirmek yoluyla gerçekleştirebileceklerine inandıklarını belirtmişlerdi.

“Geçmişteki Eğilimler” bölümünün “Millî Gelirdeki Artış” kısmında Türk ekonomisinin, İkinci Dünya Harbi sonundan itibaren müsait gelişme şansları ile karşılaştığı vurgulanmıştı. Bu müsait gelişme şanslarını başlıca üç grup içinde değerlendirilmesinin yerinde olacağı ifade edilmişti. Birincisi, harb sonu devresinde dünya fiyatlarının ilkel maddeler yetiştiren memleketler lehine bir seyir takip etmesi; ikincisi, Türkiye'nin tarihinde eşine rastlanmadık dış kredi imkânlarına sahip olması; üçüncüsü ise, Truman Doktrini ve NATO Savunma Teşkilâtı sayesinde iç kaynaklarımızdan, savunma gayretlerine aşırı derecede pay ayırma zorunda kalmayışı olarak değerlendirilmişti. Bunlar yanında, hiç şüphesiz 1930 yıllarında başlayan, fakat süratli bir gelişmeye sürüklenmeyen bazı kalkınma gayretlerinin hazırladığı müsait zemin; nihayet 1950-53 yılında arka arkaya dört yıl, Anadolu'da eşine nadir rastlanır müsait hava şartları sayesinde ziraî verimdeki artış ve işlenen arazinin genişlemesi gibi etkenlere dikkat çekilmişti. Ziraî gelirden 1950-53 yılındaki süratli artış, aynı zamanda endüstriyel sahada daha da yavaş olmak üzere gelir artışı ile benzer yürüdüğü belirtilmişti. Ziraî fiyat politikası, ziraî üretimin hububata doğru gelişmesine yardım etmiş ve müsait hava şartları sayesinde tarla ziraatındaki üretim artışı göze batar bir seviyeye ulaştığı belirtilmişti.

1953 yılından sonra yağışların ve hava şartlarının müsait gitmeyişi ve normal seviyeye dönüşü, bilhassa ziraî sektörde süratli bir üretim düşüşü ile sonuçlanmış, sanayi sektöründeki gelişme, devamlı ve süratli bir iktisadî gelişmeyi temin edecek bir bünyeye sahip olmadığı için yavaşlamış ve duraklamış olduğu ifade edilmişti. Ziraat ve sanayi gibi ana üretici sektörlerde başlayan duraklama ve gerilemeler, ticaret, hizmetler, ulaştırma, inşaat vs. gibi yan servis sektörlerinde de tesirini gösterdiği belirtilmişti.

Bütün üretici sektörlerde 1953 yılını takip eden devrede müşahede edilen gerileme ve duraklamalar, fert başına düşen reel gelir seviyesinde de alçalmalar yaratmış ve Türk ekonomisinin gelişme hızı kaybolmuş ve son 4 yıl, ekonomimizde genel gerilemenin bariz hâl aldığı bir devre olduğu ifade edilmişti.

Aşağıdaki tablonun, bize, reel millî gelirimizle 1950-1957' devresinde meydana gelen gelişmeleri göstermekte olduğu belirtilmişti. Safî millî hâsılada 1950-53 devresindeki artış son derece hızlı olmuş, bu tempodaki gelişmenin en mühim sebepleri aynı devre esnasında 2 milyar liraya yakın bir artış kaydeden ziraî üretim olduğuna dikkat çekilmişti. Bu devrede 3,5 milyarlık artış kaydeden safî millî hâsılada 2 milyara yakın ziraî gelir artışının işgal ettiği hisse %55 olduğu belirtilmişti. Ziraî üretim bu devrede 141 endeksiyle artmış, endüstriyel üretimdeki artış endeksi ise 125 olduğu belirtilmişti. Bu iki ana üretici sektör dışında kalan hizmet sektörü adını verdiğimiz diğer sektörler toplanandaki artış endeksi 140 olmuş, safî millî hâsılanın artış endeksi ise 139 ile yıllık düşük ortalaması ile %13 oranında bir gelişme temposunu ifade ettiği vurgulanmıştı. Bu derecede süratli bir gelişmeyi mümkün kılan sebepler arasında, müsait giden fiyat münasebetleri, hava şartları, ekim sahasının genişlemesi gibi hâdiseleri zikredilmişti. İşlenen sahadaki artış, Tablo 2 de görülen tarzda olduğu belirtilmişti. 1950-53 devresinde 5 milyon hektara yakın toprak yeniden işlenmeye başlanmış, bu topraklar ise, meraların kullanılması sayesinde ekilmeye açılmıştı. Aynı tabloda yeniden ekime açılan arazinin yılda ortalama olarak 1,5 milyar hektarı aştığı görülmekte, bu genişlikte bir toprak sathının mera ve çayırliklardan eksildiği de görülmekte olduğu belirtilmişti. Bu devrede hektar başına düşen verim bütün tarla mahsullerinde yüksek bir seviyeye ulaşmıştı. Meselâ buğdayda ancak 1937-38 senelerinde 1.117-1.118 kilogramı bulan verim 1951-53 arasında 1.169-1.248 kilogram arasında olduğu kaydedilmişti. 1953 yılından sonra ziraî gelirdeki düşmede, hava şartlarının eskisi kadar müsait gitmeyişi, bakir toprakların verimini kaybedişi, işlenen arazinin genişleme temposunu kaybedişi gibi sebeplerin rol oynadığı ifade edilmişti. 1953-56 devresinde işlenen arazideki genişleme temposu 1 milyon hektara düşmüş, hektar başına verim ise, meselâ buğdayda 765-977 kilogram arasında seyrettiği kaydedilmişti. Keza meraların daralması dolayısıyla hayvan stoku 1953'ten 1955'e kadar artmamış, bilâkis yarım milyon kadar düşmüş, ancak 1956 yılında 1953 seviyesini aşabildiği belirtilmişti ve Millî Gelirdeki Artış başlıklı aşağıdaki tablo ilave edilmişti.

	1950	1953	1955	1956	1957
Ziraî gelir	4.551	6.403	5.813	5.725	
Endeks	100		128		
Sanayi geliri	894	1.118	1.288		
Endeks	100		144		
Diğer	3.653	5.143	5.409	7.175	
Endeks	100		148		
Safî Millî Hâsıla	9.098	12.664	12.510	12.900	12.900
Endeks	100		137	142	
Sarf edilebilir şahsi gelir (cari fiyatlar)	8.475		16.804		
Gıda masrafları	3.829		6.572		
%	45		35		
Sarf edilebilir şahsi gelir/Millî gelirin %	94		94		

Tablo verilerindeki kaynağın İstatistik Bülteni No. 30’dan alındığı; 1956 yılı için Odalar Birliği’nin 1957 İktisadî Raporu’nun incelendiği; 1957 yılı için ise tahmin olduğu ifade edilmişti. Bu suretle ziraî sahada meydana gelen gelişmenin, ekilebilir sahaya, verimsiz toprakların ıslahı, sulama ve sair ile bazı ilâveler yapılması suretiyle temin edildiğine şahit olduğu; bilâkis, hububat fiyatlarının artırılması, makine ve traktörlerle işlenebilir rakamın genişletilmesi, mera otlak olarak kullanılan sahanın süratle daralması suretiyle temin edildiği ifade edilmişti. Mevcut toprakların kullanım sahasının değiştirilmesi ve ekim sahasının genişletilmesi suretiyle hububat üretiminde elde edilen ek artışlar memleket ziraatında mühim bir gelişmenin gerçekleştiğini ifade etmeyeceği belirtilmişti. Hububat sahasının genişletilmesi, hayvancılığın ihmali ve gerilemesi ile sonuçlandığı gibi, tohum ıslahı gübreleme, haşaratla mücadele ve sair gibi randımanı artırmaya yarayacak asıl tedbirlerin büyük ölçekte ihmal edildiği ifade edilmişti. Bunun üzerine, ziraî gelişme, üretim tekniğinde ilerleme, toprak ıslahatı, sermaye teçhizatının artırılması gibi daha temelli ve daha çok zahmet ihtiyarına bağlı olan yollarla geliştirilebileceği halde hükümetin yalnızca, fiyat ve kredi politikasıyla yetinmiş olduğu ve ziraî sektörün ihmal edilmesiyle neticelenmiş olduğu belirtilmişti. Barker Raporu’nda da belirtildiği gibi, bir memleketin ziraî kalkınmasında, daha temelli ve zahmetli yolların kabul edilmesi şart olduğu vurgulanmıştı.

Ülkede toprakların kullanılışı ile ilgili aşağıdaki tablo aktarılmıştı:

	1950	1953	1956
İşlenen Saha (Ha.)	14.542	19.371	22.453
Sahadaki genişleme		4.729	3.082
Yıllık vasatı genişleme		1.578	1.022
Mer’aların sahası (Ha.)	37.806	32.738	29.507
Mer’aların azalışı		5.068	3.231

Ekim sahasının genişletilmesinde rol oynayan, traktör ve ziraî makinelerin bugünkü durumu, istikbal için endişe uyandıracak mahiyette olduğu, yapılan bir tahmine göre, son yıllarda memlekete ithal edilen traktörlerin yarısı kullanılmaz bir halde olduğu iddia edilmişti.

Endüstri sektöründe, 1950-55 arasında 144 endeksiyle artan gelir seviyesi, reel millî gelirin yükselmesine ancak 400 milyona yakın bir meblâğla katılabılmış, endüstri sektörünün

millî gelir içindeki payı 1950 yılında %0,5'lik bir hisse artışı ifade ettiği vurgulanmıştı.(Türkiye'de Sanayileşme ve Yatırım Meseleleri, Odalar Birliği, 1957, Ankara, s. 11) Bu derece düşük bir payın, Türkiye gibi geri bir iktisadî bünyeye sahip ziraî bir memleketin, iktisadî kalkınmasını sağlayacak sanayileşmeye delâlet etmesi imkânsız olacağını keza çalışan nüfus içinde, sanayi branşında bulunanlar 1950'de 651.5 bin iken, 1955 sayımında 783.9'a çıkmış olduğu belirtilmişti. Çalışan nüfus içinde sınaî nüfusun işgal ettiği pay 1950'de %5 iken, 1955'te %5.4 olmuş, aktif nüfusun bu tarz bölünüşü Türk ekonomisinin halen geri ve az gelişmiş bir bünyeye sahip olduğunu ispat eden deliller arasında olduğu belirtilmişti. (Aynı eser, S. 4, 13)

Bu beş yıllık devre esnasında Türk ekonomisinde ilerlemenin kıstası olarak kabul edilen bünye değişmelerini gösterir, ciddi ve önemli bir gelişmeye şahit olunmadığı bu suretle açıkça görülmekte olduğunu, reel millî gelirdeki görece artışlara rağmen, Türk ekonomisinin halen istikrarsız, hava şartlarının zayıf bir halde bulunduğu, ilerlemenin en mühim göstergelerinden olan, ikinci derecede faaliyetler (secondary industries) adı verilen, sanayi üretimi sahasında mühim bir gelişme kaydedilmediği apaçık bir şekilde görünür olduğu belirtilmişti. Yüksek gelir seviyesini teminat altına alan iktisadî gelişmenin dinamiğini teşkil eden, yüksek seviyede tüketim ve hayat standardının kaynağı olan ve nihayet millî gelirin artışında devamlı ve istikrarlı bir kaynak vazifesi gören sanayi sektörünün, kâfi önemle ele alınmayı, Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu güçlüklerin asıl kaynağını teşkil etmekte olduğu ifade edilmişti.

Kaldı ki, sınırlı ve mütevazı bir seyir takip eden endüstriyel gelişme, Türkiye'nin devamlı, birikmiş ve süratli iktisadî gelişmesini garanti altına alacak bir biçimde ve bünyede olmadığı, bugün gelişme plânı yapan ve bu plân içinde sanayi sektörünün stratejik önemini kavlayarak onu teşvik eden bir rol tanıyan memleketlerde, sanayi bünyesi ve endüstri yatırımların istikametleri üzerinde hassasiyetle durulmakta olduğu belirtilmişti. Hindistan'ın ikinci Beş Yıllık Plânı ve İtalya'da az gelişmiş mntıkların kalkınması için tanzim edilen Vanoni Plânı'nda sanayi ve endüstri yatırımların bünyesi bahsinde, bugün bütün dünyada iktisadî gelişme teorisi ve literatüründe umumiyetle kabul edilen prensiplere dikkatle riayet edildiği belirtilerek bu prensipler, iktisadî gelişme ve millî gelir seviyesinde yükselmelerle birlikte olarak, süratle artan yatırım taleplerinin meydana getirdiği durumla ilgili olduğu belirtilmişti. Az gelişmiş memleketlerde yatırım talebinin aşağıda verilen tablolarda görüldüğü tarzda hızla artışı, munzam ithalât talebinin de süratle yükselmesine sebep olmakta ve eğer gelişmek isteyen memleketler, yatırım talebini karşılayacak ithalât kaynaklarını ve dâhilî sanayi üretimini iyi ayarlayamazlarsa, bu hâdise gelişme hızını yavaşlatmakta, hatta geriletmekte olduğu ifade edilmişti. Yatırımların bünyesi bahsinde de temas edileceği söylenerek, Türkiye sanayileşme ve yatırım politikasını, gelişmenin ilk safhasında müşahede edilen bu sıkıntıları giderecek tarzda tanzimde tam bir başarısızlık göstermiş olduğu iddia edilmişti. Aşağıdaki tablolarda görüldüğü gibi, yatırımlar içinde mâl ve eşya imal edecek sanayi yatırımları oranının düşmesi, endüstri yatırımlarının bünyesi içinde de tasarruf imkânlarını geliştirecek, bunun üzerine iktisadî gelişmeye yardım edecek ve nihayet yatırım talebini karşılamaya yarayacak sermaye malları sanayiden ziyade, tüketici sanayinin geliştirilmesi, iktisadî kalkınmanın hızı ve devamlılığı bakımından bazı önemli meseleler yaratmış olduğu belirtilmişti. Sanayileşme üzerindeki bahsi geçen raporda şöyle denilmektedir: "1950-54 seneleri zarfında; sanayi anketine giren müesseseler içinde, istihlâk

sanayi grubuna dahil olanlar, yarım milyar liranın üstünde bir yatırım yapmış, buna mukabil mutavassıt mallar ve sermaye malları imal eden sanayi gruplarının beş yıllık yatırımları ise ancak 250 milyonu bulmuştur” (Aynı eser, s. 37).

Bu suretle süratle gelişmek isteyen bir memleketin yatırım taleplerini karşılayacak sanayi şubelerini ihmal edişi, tüketimi artırmaya yarayan; tasarrufu teşvik etmeyen sahaları geliştirmesi, yatırım taleplerinin bir kısmını dahilî imalâtla karşılayacak sanayi ihmal edilişi, ihracatı teşvik ederek, döviz kazancını artıracak sanayi şubeleri üzerinde durulmayışı, bilâkis ihracatı kısacak bir yatırım bünyesinin doğması bazı güçlükler yarattığı belirtilmişti. Meselâ dokumacılık, yağlı tohumlar işleyen gıda ve giyim sanayiinin süratle gelişmesi, pamuk ve yağlı tohumlar ihracatını önemli bir şekilde azaltmış olduğu ifade edilmişti. Sanayileşmedeki bu cılız hareket ve salim istikamette cereyan etmeyen gelişme, ziraat sektöründeki gerilemelerle paralel olarak, üretici sektörlerdeki üretim daralmaları ve duraklamalarına yol açmış, 1953 yılından sonra safî millî hâsıladaki artış, umumî hatlarını belirtmeye çalıştıkları yukarıdaki sebeplerle tam bir gerileme ve durgunluk devresine girdiği kaydedilmişti. 1953-55 devresinde iki yılda gelir seviyesi düşmüş, 1956’da ise, 1953’e oranda üç yıllık artış ancak %1.8 olmuş, diğer taraftan reel millî gelirdeki bu duraklama ve gerileme, fert başına düşen gelir seviyesini de süratle düşürdüğü vurgulanmıştı. 1950 yılında fert başına isabet eden reel millî gelir 434 lira iken, bu 1953 yılında 556’ya çıkmış, fakat bundan sonra önemli düşmeler başlamış, 1956’da bu gelir 510 lira olduğu kaydedilmişti. Bu suretle iktisadî gelişme ve hayat standardı bakımından çok önemli bir unsur olan ferdi gelirlerin 1952’deki 514 liralık seviyenin de altına düşmüş olması, iktisadî gelişmenin geleceği bakımından ciddi endişeler uyandırması gereken bir kötü huy olarak ifade edilmişti. Bu suretle, iktisadî refah ve gelişmenin 1950-56 arasında 6 yılda, ferdi gelirlerde %20’yi zor bulan hakikî bir yükselme gösterdiği gözlemlendiği belirtilmişti. Altı yıl boyunca bu tempoda bir yükselmenin mütevazılığı ve bilhassa 1953 ten sonraki düşmeler ve istikrarsızlıklar, meselenin ciddiyetini hatırlatan özellikler sayılması gerektiği vurgulanmıştı.

Kaynakların kullanılışı ile ilgili aşağıdaki tablo kullanılmıştı:

Kaynaklar	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Gayri Safi M. Hâsıla	10.384	12.271	14.321	16.821	17.115	20.559
Dış âlemden ilâve	74	241	530	443	498	548
Kaynaklar toplamı	10.459	12.512	14,851	17.264	17.613	21.107
Kullanış:						
İstihlâk	7.996	9.737	11.419	13.326	13.149	15.671
Devlet masrafları	1.466	1.501	1.606	1.806	1.929	2.374
Yatırımlar	997	1.274	1.825	2.133	2.535	3.062
Kullanış nisbetleri (%)						
İstihlak	76.5	77.8	76.9	77.2	74.6	74.2
Devlet masrafları	14.0	12.0	10.8	10.4	11.0	11.3
Yatırımlar	9.5	10.2	12.3	12.4	14.4	14.5

Yatırımların bünyesi ile ilgili aşağıdaki tablo kullanılmıştı.

	1950	1951	1952	1953	(x) 1954	(x) 1955
Yatırımlar	976	1.252	1.801	2.099	2.453	3.180
Makine ve teçhizat	325	497	753	704	656	880
İnşaat	594	696	964	1.261	1.591	2.300
İnşaatın yatırımlara nisbeti (%)	60.9	55.5	53.5	60.0	64.8	72.3
Sınaî yatırımın nisbeti (%)	20	22	25	22	13	-
Sınaî yatırımlar içinde istihlâk sanayii yatırımları (%)	70	67	56	65	73	77

(x) 1954 yılı yatırımlarının hakikî kıymeti % 10 deflasyona tâbi tutularak 2,200 milyon, 1955'inki % 15'e indirilerek 2.700 milyon lira olarak kabul edilebilir, denilmiştir.

Bugün karşımızda başlıca iki mesele olduğu; birincisinin, son dört yıldır ekonomide duraklama ve tikanıklık yaratan unsurların ortadan kaldırılması; enflasyon ve dış ticaret dengesizliği dolayısıyla istikrarını kaybeden iktisadî hayatın, istikrar verilmesi; ikincisinin, istikrarlı ve normal bir faaliyet muhitine kavuştuktan sonra, ekonominin yeniden, fakat devamlı bir gelişme safhasına kavuşturulması olarak belirtilmiştir.

Bu sebeple gelişme ve kalkınma plânına ek olarak, bir de iktisadî ve malî istikrar programı sunulacağı vurgulanmıştır. Kısa vadeli olarak malî ve iktisadî sahada istikrarı sağlayacak bir program, uzun vadeli gelişme ve kalkınma plânının zarurî bir başlangıcı olacağı ve iktidara gelir gelmez tatbik etmeleri gereken istikrar politikamın umumî hatlarını da kalkınma plânlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

“Kaynakların Dağılışı” bahsinde kaynakların dağılışı, millî gelir ve hâsılanın, muhtelif rakip maksatlar için nasıl kullanıldığının araştırılması anlamına geldiği, başka bir ifade ile millî gelir ve hâsılanın ne şekilde sarf edildiği, millî masrafların bünyesinin ne şekilde teşekkül ettiğinin meydana çıkarılmasını ifade ettiği belirtilmiştir. Millî gelir ve hâsılaya ihracat hacmini aşan ithalât fazlasının ilâvesi, bize bir memleketin bir yıl içinde kullanabileceği kaynakların, yapacağı masrafların hududunu verdiğini, diğer taraftan millî ekonomide toplam kaynakları kullanan, başlıca üç nihaî sektörün olduğu; bunlar tüketiciler, devlet ve girişimcilerin teşkil ettiği sektörler olduğu belirtilmiştir. Millî hâsıla bu üç sektör tarafından kullanılacak ve millî masraf veya talep toplamı bu üç sektörün yaptığı masrafların toplanması ile elde edileceği vurgulanmıştır. Tüketicilerin yaptıkları masraflara tüketim denmekte, devlet masrafları ise devletin carî ihtiyaçlar için eşya ve hizmetler üzerindeki satın almaları ile teşekkül eden kamu tüketimi olduğu ifade edilmiştir. Girişimcilerin masrafları ise, cemiyetin sermaye stokunu artırmak, üretim kapasitesini yükseltmek için yaptığı yatırım masraflarından meydana geldiği belirtilmiştir. Kamu yatırımları da devletin sanki bir girişimci gibi, üretim kapasitesini artıran yatırımlar yapması ile özel teşebbüslerin yatırımları yanında yer almakta olduğu belirtilmiştir. Cari fiyatlar seviyesinden hesaplanarak, millî masrafların 1950-56 arasında nasıl bir bünyeye sahip olduğu ve nasıl bir gelişme gösterdiği ifade edilmiştir.

1950 ile 1955 arasında, emre hazır kaynaklar toplamı carî fiyatlarla (yani enflasyon yüzünden şişirilen fiyat seviyesinden) iki mislinden fazla artmış, buna karşın yatırımlar üç katından fazla yükselmiş, tüketim iki katından biraz az artmış, devlet masrafları ise bir buçuk kadar kadar yükseldiği kaydedilmişti. Başka bir ifade ile 1950-55 arasında bütün kaynaklardaki artış 10 milyar 648 milyon lira olmuş, bunun 2 milyar 65 milyonu, yani % 19,4'ü yatırımlara, 908 milyonu, yani %8,5'u devlet masraflarına, geri kalan 7 milyar 675 milyonu, yani %72,1'i ise tüketim seviyesinin artırılmasına tahsis edildiği vurgulanmıştı. Marjinal gelirin %20'sine yakın bir kısmının yatırımlar için kullanılmış olması bu devre esnasında, kaynakların mühim bir kısmının sermaye teşekkülü için çevrilmiş olduğunu ifade ettiği, fakat buna rağmen, ortalama yatırım oranının, diğer memleketlerle karşılaştırılmasıyla gene de düşük bir seviyede olduğunun gözlemlendiği vurgulanmıştı.

Diğer taraftan, Tablo 3'te verilen ortalama oranlar, yatırımların gayrı safî millî hâsılaya olan oranının %9,5'tan % 14,5'a yükseldiğini göstermekte olduğu belirtilmişti. 1953 yılında %12,4'ü bulan oran 1954-55 devresinde %14'ü aşmış, bu iki sene esnasında enflasyonun şiddetlenmesiyle, bir mecburî tasarruf hareketinin başladığının anlaşıldığı, fakat enflasyonun ilk devrelerinde, muvakkat bir müddet için görülen bu yüksek sermaye teşekkülü yolu, enflasyondan mustarip diğer memleketlerde de görüldüğü gibi, bir müddet sonra sona ermekte olduğu kaydedilmişti. Fiyatlardaki umumî artış temposuna, nakdî gelirleri uyma gayreti ve bu sayede genişleyen tüketim hacmi, sermaye teşekkülü yolunda bir düşme meydana getirmekte olduğu, nitekim 1956 yılı için yapılan bir tahmine göre, gayrı safî yatırımlar 2 milyar 832 milyona düştüğü ve bunun elde mevcut kaynaklara (23 milyar 513 milyon lira) oranı ise %12 olduğu belirtilmişti. Bu vaziyete göre, sermaye teşekkülü temposu süratle düşerek 1953 yılındakinden de aşağı bir seviyeye indiği kaydedilmişti.

1950-55 devresinde ortalama olarak %12 kadar olan bir sermaye teşekkülü tarzının, iktisadî gelişmenin hızlanması için kâfi olmadığının belli olduğu vurgulanmıştı. Nitekim Türkiye OEEC (Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı)'ye dahil memleketler içinde, sermaye teşekkülü bakımından en geride kalan memleketler arasında olduğu, Avrupa iktisadî Komisyonunun bir raporuna göre, Norveç'te %30'u, Yunanistan'da %14'ü, Portekiz'de %13'ü bulan sermaye teşekkülü oranları yanında Türkiye'deki oran en geride gelmekte olduğu kaydedilmişti. (Economic Survey of Europe in 1955, United Nations, Geneva, 1955, s. 36). Aşağıdaki nisbetler bu rapordan alınmıştır:

Bazı ülkelerin 1950-54 yılları arasında "Yatırımların gayrîsafî millî hâsılaya. % nispetleri" aşağıdaki tabloya yansıtılmıştı.

Norveç	30	Fransa	17	Demirperde	
Finlandiya	25	Danimarka	17	Bulgaristan	21
Batı Almanya	21	Belçika	14	Polonya	22
Avusturya	20	İngiltere	14	Çekoslovakya	20
Hollanda	20	Yunanistan	14	Romanya	17
İsveç	19	Portekiz	13	Macaristan	14
İtalya	19	Türkiye	12		

Süratle cihazlandığı söylenen Türk ekonomisinin, aslında Avrupa’da ve komşuları arasında (Bulgaristan, Yugoslavya, Yunanistan, İtalya) en yavaş sermaye birikimine sahne olmakta olduğu; önümüzdeki yıllarda, ekonominin istikrarını bozmadan bu temponun hızlandırılması gerekliliği vurgulanmıştı.

Yatırımların bünyesi üzerinde yapılan bu kısa tahlil 1950-55 devresi sonlarına doğru kaynakların saha büyük bir oranının bilhassa inşaat, bayındırlık işleri ve kamu yatırımları istikametinde ayrılmaya başladığını göstermekte olduğunu, yatırımlardaki bu bünye değişikliği bize, son yıllarda şiddetlenen enflasyonist baskı, dış ticaret dengesizliği, üretim ve verim düşmesi, millî gelirin artış temposundaki yavaşlama gibi bazı hâdiselerin izahına yardım edecek unsurlar vermekte olduğu belirtilmişti. İktisadî istikrarın iadesi, sektörler arasında bozulan dengenin yeniden tesisi ve iktisadî faaliyeti duraklatan tıkanıklıkların giderilmesi bakımından, daha ahenkli ve dengeli bir yatırım bünyesinin meydana getirilmesi icap etmekte olduğu vurgulanmıştı.

Enflasyonun şiddetlendiği ve dış ticaret dengesinin arttığı bir devrede, yatırımların istikametinde ve bünyesinde bazı değişiklikler yapılmasının zorunluluğu ile mâl ve hizmet üretimini artırma bakımından daha uzun bir devreye ihtiyaç gösteren bayındırlık sahasındaki yatırımların yavaşlatılması, buna karşın, makine ve teçhizat gibi üretimi, yatırımın yapıldığı tarihten hemen sonra artırma imkânı veren üretim vasıtaları yatırımlarının artırılmasının lazım olduğu vurgulanmıştı. Aynı şekilde, artan yatırım talebine karşın, tüketim sanayii şubesini geliştiren yahut ihracat imkânlarını artırmayıp daraltan sahalarda yatırımların kısılması ve buna karşın, sermaye malları üretim sahasına yahut ihracat malları sahalarna yapılacak yatırımların artırılmasının icap ettiği vurgulanmıştı.

“Yatırımların Kaynakları” bahsinde yatırımların şahıs ve kamu tasarrufları ile dış âlemde elde edilen kaynaklar olmak üzere başlıca üç kaynağı vardır. Tablo 5, 1950-55 devresindeki yatırımların finansmanında kullanılan kaynakların menşei göstermekte olduğu söylenmişti. Bu tablo bilhassa iç malî istikrarın normal sayılabileceği ve dış âlemle dengenin fazla bozuk olmadığı 1950-52 yılları esnasında ekonominin tasarruf eğilimleri hakkında bir fikir edinmemize yardım etmesi bakımından enteresan sayılmıştı. Tasarruf eğilimi, gelirdeki artışla alâkalı olduğu için, 1950-52 devresinde, sarf edilebilir şahsî gelirlerdeki artış miktarı, şahsî tasarruflardaki artış miktarına oranlanınca % 8 kadar bir oran elde edilmekte ve bu, bize Türk ekonomisinin normal şartlar içinde, artan gelirden %8-10 kadar bir miktarının tasarrufa tahsis edilebileceği hakkında bir varsayımı kabul etmek imkânını verdiği belirtilmişti. Bunun üstünde bir oranın farz etmek realist hareket olmayacağı, ekonomide tasarrufu teşvik edici bazı tedbirler alındığını, müesseselerin kurulduğunu ve devlet maliyesinde gereken tedbirler alınırca, bu oranın bir miktar yükseltilebileceği kabul edilebilir olduğu vurgulanmıştı.

Turkish Investment and Economic Development, FOA, 1953, Ankara, İktisadî Rapor, 1956, Odalar Birliği verilerinden alınan tasarruflarla ilgili aşağıdaki tablo eklenmişti.

	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Amme tasarrufları	341	468	699	660	368	654
Bütçe	(161)	(196)	(385)	(426)	(136)	(240)
Hususî tasarruflar	917	792	991	1.250	2020	2010
Yekûn millî tasarruf	1.060	1.260	1.690	1.910	2388	2664
Dış âlemden ilâve	60	230	440	240	402	516
Yekûn yatırım	1.120	1.490	2.130	2.150	2790	3180

1954 ve 1955 yıllarında devlet sektörünün sırayla 368 ve 654 milyon liralık bir tasarrufta bulunduğunu göstermekte olduğu, aynı yıllarda devlet sektörü 1.082 ve 1.538 milyon liralık yatırım yapmış olduğu; devlet, yatırımlarının ancak üçte birine yakın bir kısmını kendi kaynaklarından yapabilmekte, geri kalanını ise istikrazla finanse etmekte olduğunu belirtmişlerdi. Banka kredileri kanalından gelen bu ödünçle finansman, devlet yatırımlarının enflasyonist mahiyetini kuvvetlendirmekte olduğu belirtilmişti.

Özellikle devlet sektörü yatırımlarının açıkla finansmanı, şu veya bu yolla, Merkez Bankası finansmanına dayanmakta olduğu, iktisadî devlet teşekküllerinin hazine kefaletini haiz bonolarını Merkez Bankasına kırdırmak suretiyle temin ettikleri finansman 1950-56 arasında 2 milyar liraya yakın olduğu iddia edilmişti. Doğrudan doğruya banknot ihracına dayandığı bu finansman tarzının, iç ve dış malî istikrarın bozulmasında birinci derecede rol oynadığı iddia edilmişti. Görüldüğü üzere, yatırımların bu suretle enflasyonist banknot ihracı ile finansmanı, bizzat yatırımlar üzerinde olumsuz etkiler uyandırdığı vurgulanmıştı.

1956 yılı İktisadî Rapor’dan alınan Yatırım Ajanlarına dair aşağıdaki tablo kullanılmıştı.

		1954	1955
Devlet Sektörü		1.082	1.538
	Umumî Muvazene		(606)
	Devlet Teşekkülleri		(476)
Hususî Sektör		1.708.	1.642
Toplam yatırım		2.790	3.180

Aynı zamanda yatırımların finansmanında dış âlemden elde edilen kaynaklar hakkında bir fikir vermekte olduğun ve yalnız dış ticaret dengesi rakamlarını ifade eden bu malûmata göre bahis konusu devre içinde Türk ekonomisi 2 milyar liraya yakın dış âlemden kaynak temin ettiği vurgulanmıştı. Fakat Tablo 9’da dış âlem hesabını gösteren daha ayrıntılı bilgilere bakılacak olursa, yalnız 1953-1956 devresinde, Türkiye’nin cârî muameleler açıklarını finanse etmek için kullandığı kaynaklar tutarı 2 milyar 150 milyon lirayı aşmakta ve 1950-55 arasında 12.860 milyon lirayı bulan toplam yatırımların takriben % 15-20’si arasında bir kısmı dış edemden temin edilen kaynaklarla finanse edildiği belirtilmişti. Tediye Bilânçosu ile ilgili ise aşağıdaki tablo kullanılmıştı.

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Cari Muameleler:							
Giderler							
İthalât	850	871	1.137	1.496	1.483	1.334	1.219
Görünmeyen kalemler	144	143	161	118	123	128	135
Yekûn	994	1.014	1.298	1.614	1.606	1.462	1.354
Gelirler:							
İhracat	503	746	871	1.084	990	907	946
Görünmeyen kalemler	69	84	106	107	96	87	79
Yekûn	572	830	977	1.191	1.086	994	1.025
Cari Muameleler açığı	422	184	321	423	520	468	329
Borç ödemeleri				48	84	93	151
Açığın Finansmanı:							
Özel Sermaye				-	25	13	5
Enfrastrüktür				-	9	72	119
IBRD ve IMF ve							
Export Import Bank kredileri				20	97	38	36
Kısa vadeli krediler				-	170	-27	-24
Kredili ithalât				26	81	169	165
Amerikan yardımları				209	127	164	233
Merkez Bankası dövizleri İthalât kredileri ve ticarî				33			
Anlaşma marjları				105	-48	109	-96
Diğer				93	214	70	90
Toplam				486	675	609	528

1950-56 arasında genel bütçe, katma bütçe ve iktisadî devlet teşekküllerinin dış borçlar toplamı 859 milyon liradan 1 milyar 486 milyon liraya yükselmiş olduğu, aynı devre esnasında hususî sektörün dış âleme olan borcu hakkında elimizde doğru bir bilginin bulunmadığı ve bununla beraber, bunun yarım milyar lirayı bulduğu tahmin edildiği belirtilmişti.

Hükümetin iktisadî gelişmede yabancı özel sermayeye özel bir ehemmiyet verdiği malûm olduğundan bahisle yabancı sermayeyi teşvik kanununun tatbik edilmeye başladığı tarihten itibaren memlekette bir miktar özel sermaye girmiş olduğu, Tablo 9'da bu sermayenin 1954 yılında 25 milyonu bulduğu, 1955'te ise 13 milyona düştüğü, 1956'da ise büsbütün azalarak 5 milyona indiğinin görülmekte olduğu vurgulanmıştı. Tanınan çeşitli avantajlara rağmen yabancı sermaye akınının gittikçe cılızlaştığı görülmekte ve bunda iç enflasyon yüzünden, dış sermayedarların, resmî döviz rayicinden memlekete sermaye getirmeyi cazip bulmadıkları neticesini çıkarmanın mümkün olacağı belirtilmişti. Aynı zamanda iç malî istikrarsızlık ve dış ticaret tıkanıklıklarının yabancılarda, kâfi emniyet hissi uyandırmadığı da görülmekte olduğu vurgulanmıştı.

Şahsi tasarrufların özellikle 1953 yılından sonra süratle yükseldiği görülmekte olduğu ve şahsi tasarruflardaki bu artışın, gönüllü olarak tüketim daraltma ve tasarrufu artırma fiilinin bir neticesi olmadığı vurgulanmıştı. Tasarruf hesabındaki bu miktarlar bilfiil gerçekleşen miktarlardır ve bilhassa 1953 yılından sonra şiddetini artıran enflasyon yüzünden ekonomide müşahade edilen mecburî tasarruf hacmini ifade etmekte olduğu belirtilmişti. Enflasyonun sebep olduğu umumî fiyat yükselmeleri, gelirini fiyatlardaki yükseliş temposuna ayak uyduramayan bazı sınıfların reel tüketimlerini kısımları ve fiyat yükselmeleri dolayısıyla

havadan inme kâr temin eden girişimcilerin, bu kârların bir kısmını tasarruf etmeleriyle mecburî tasarruf hâdisesi meydana gelmekte olduğu vurgulanmıştı. Mecburî tasarrufun 1955 yılında da daha alçalmış olarak devam ettiği görülmekte ve fakat enflasyon yoluyla, mecburî tasarrufun meydana çıkması ancak muvakkat bir devre için mümkün olacağı vurgulanmıştı. Bu hâdiseye, enflasyon tecrübesi geçiren muhtelif memleketlerde rastlanmış ve enflasyonun ilk başladığı yıllarda, muhtelif gelir zümrelerinin nakdî gelirlerini fiyat artışına uyum sağlayamayışı dolayısıyla meydana gelen mecburî tasarruf, daha sonra nakdî gelirlerin aradaki farkı kapatma gayretleri ile tamamen ortadan kalkmakta olduğu: 1956 yılına ait yapılan bir tahmin, yatırım ve tasarrufun hacim itibarıyla düştüğünü, aynı zamanda millî gelire oranının da 1955'te %14.5'u bulan azamî seviyenin altına inerek %12'ye düştüğünü göstermekte olduğu belirtilmişti.

Bu hâdisenin de göstermekte olduğu nokta, enflasyon teorisinde yetkili kimselerin genellikle kabul ettikleri görüşe uygun olarak, enflasyonla bir memlekette sermaye teşekkülü vetiresini hızlandırmak mümkün olmadığı şeklinde ifade edilmişti. Türkiye'deki tatbikat, bilhassa 1956 yılında iyice belirlemeye başladığı gibi, sermaye teşekkülü hareketinin bir müddet sonra zayıfladığını göstermekte olduğu ve önümüzdeki devreler esnasında iktisadî gelişme ve sermaye teşekkülü yollarının hızlandırılması için enflasyonun durdurulması ve ekonomimize istikrar şartları içinde gelişme yollarının açılması zarureti, bu kısa tahlille de açıkça belirlemekte olduğu vurgulanmıştı.

“İç ve Dış İstikrar” kısmında ise 1950 yılından bu yana, Türk ekonomisinin muhtelif sektörlerinde meydana gelen gelişme ve değişmeler iç malî istikrarı esaslı şekilde bozmuş, ekonominin dış âlemlerle münasebetlerinde ciddî dengesizlikleri doğurduğu belirtilmişti. Reel ve nakdî gelir seviyesindeki artışlar, tüketim, yatırım ve devlet masraflarının süratle yükselmesi ile neticelendiği belirtilmişti. Reel ve nakdî gelirdeki yükselmeler, para arzında da süratli bir artış yaratmış ve para arzı, 1950 yılında 1 milyar 649 milyon lira iken, 1955 yılında 4 milyar 70 milyona yükseldiği kaydedilmişti. Para hacminin, carî fiyatlarla millî gelir seviyesine oranı 1950'de %16,5 iken, bu oran 1955 yılında %22.9'a yükseldiği belirtilmişti. Sabit fiyatlarla millî gelir seviyesine olan oranı ise 1955 yılında 31.3 olmuş, ekonomide, ödeme vasıtaları hacminde bu derece süratli bir genişleme, umumî masraf seviyesinin elde mevcut reel kaynakların hacmini aşmasına imkân vermiş, bu yüzden de ekonominin iç ve dış malî dengesi ciddî bir şekilde bozulduğu vurgulanmıştı.

Masraf seviyesinin süratle yükselerek ekonominin malî istikrarının bozulmasında Merkez Bankası ve diğer bankaların takip ettikleri krediyi süratle genişletme politikaları son derece önemli bir rol oynadığı kaydedilmişti. Banka kredilerindeki yıllık artışlar, 1950'den sonra yıldan yıla hızlandığı Tablo 7'de görüldüğü gibi, 1950 yılında kredi hacmindeki net genişleme 473 milyon lira olduğu halde, bu 1953 yılında 1 milyar 251 milyona, 1955 yılında ise 1 milyar 528 milyon liraya yükseldiği kaydedilmişti. 1956 yılında ise bu artış 1 milyar 367 milyon lirayı bulduğu belirtilmişti. Para, Kredi ve Millî Gelir ile ilgili aşağıdaki tablo kullanılmıştı.

	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Para hacmi	1.649	2.033	2.490	3.169	3.447	4.070
Net Millî Gelir (1948 fiyatlarıyla)	10.041	11.587	12.577	13.982	12.598	13.000
Para hacminde aşırı genişleme	-	-	226	652	1.179	1.730
Yıllık net kredi genişlemesi	473	697	1.129	1.251	1.167	1.528

Reel millî gelir hacmindeki artışla paralel olmayan, para ve kredi hacmindeki ölçsüz genişleme, 1950'den 1955 yılına kadar 1 milyar 730 milyon lirayı bulmuş, bu genişleme yüzünden ekonomide umumî masraf seviyesindeki artışın, iç fiyat seviyesinde nasıl bir yükselme meydana getirdiği Tablo 8'de verilen fiyat endekslerinde görüldüğü belirtilmişti. 1950-53 devresinde gerek hayat pahalılığı, gerekse toptan eşya fiyatları endeksinde müşahade edilen tedrici artışlar, 1953'ten sonra birden süratlendiği kaydedilmişti. Ankara geçinme endeksi 1950-53 arasında üç yılda %12 arttığı halde 1953-56 arasında gene üç yıl esnasında % 37 arttığı belirtilmişti. Toptan eşya fiyatları endeksinde bu devrelerdeki artışlar % 10 ve % 38 olduğu kaydedilmişti. Bu hâdise bize, 1950'yi takip eden üç yıl esnasında enflasyonun hafif cereyan ettiğini, fakat 1953'ten sonra enflasyonun şiddetinin birden hızlandığını ifade etmekte olduğu belirtilmişti. 1948 yılı Fiyatlar Endeksi ise şu şekilde aktarılmıştı:

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Ankara Geçinme Endeksi	100	102	107	112	122	138	153
Yıllık artış (%)	-	2	4.9	4.7	9	13.1	11.6
Toptan eşya fiyatları	97	103	104	107	118	127	148
Yıllık artışlar (%)	-	6.2	0.9	2.9	10.3	8.5	16.5

1953 yılının hem iktisadî gelişme hem de ekonominin malî istikrarı yönlerinden bir dönüm noktası olduğunu tediye bilançonun seyri de açıkça ifade etmekte ve 1953 yılına kadar hem ithalâtın hem de ihracatın süratle genişlemiş olduğu belirtilmişti. Bundan sonra ithalâtın 1956 yılına kadar 280 milyon kadar, ihracatın da 150 milyon lira civarında düşmüş olduğu bilançoda cârî muameleler açığı, 1950-56 devresinde 2 milyar 667 milyon olduğu belirtilmişti.

1953 yılından itibaren bütçe gerekçelerimizde neşredilmeye başlanan ayrıntılı ödeme bilançosu cetvelleri, dış âlemle olan münasebetlerimizi gösteren hesaplarda bazı dikkate değer eğilim ve gelişmeleri gözlemlemeye imkân vermediği belirtilmişti. Dikkati çeken eğilimlerden biri Türk ekonomisinin dış âleme olan borçlarından dolayı, ödeme bilançosunun gittikçe ağır bir yük altına girmekte olduğu belirtilmişti. Devlet borçlan ödemesi 1953 yılında 48 milyon lira olduğu halde, 1956'da bu, 151 milyonu bulmuş, resmî kredilerin faiz ve amortismanlarından ibaret olan bu ödemeler 1953'te ihracat gelirlerinin %4.4'ünü teşkil ettiği halde, bu oran 1956'da %16'yi bulmuş, diğer taraftan, hususî krediler ve ticarî anlaşmalar marjları dolayısıyla doğan krediler için yapılan borç ödemeleri, bilhassa 1954 yılından itibaren başlamış, 1956 yılında 120 milyon lirayı bulduğu vurgulanmıştı. Resmî krediler için yapılan ödemelere bu rakam da ilâve edilirse, ekonominin dış âleme daha evvelki yıllar yapmış olduğu borçlanmalar dolayısıyla yaptığı ödemelerin, ihracat gelirlerinin %28,6'sini

bulduğu görülmekte olduğu, ihracat gelirlerinin üçte birine yaklaşan bu borç ödeme masraflarının, ekonomiyi, mazideki borçlanmalar yüzünden ne derecede ağır bir yük altına girmiş olduğunu açıkça göstermekte olduğu da belirtilmişti.

Dikkate değer diğer bir eğilim de yabancı özel sermaye akımının, çok cılız kalışı ve son yıllarda büsbütün daralması olmuş, bunun sebebinin daha evvelki paragraflarda izah edildiği belirtilmişti.

Bilhassa yabancı müteahhit firmaların kısa ve orta vadeli kredilerinin 1955 ve 1956 yıllarında artma devam ettiği görülmekte olduğu, resmî kredilerle, milletlerarası kredi ve finansman müesseselerinden temin edilen kaynakların en kötü şartlarla memlekete dış finansman imkânları sağlamasına karşın, müteahhit firma kredileri daha elverişsiz şartlarla temin edilmekte olduğu vurgulanmıştı. Bu üzerinde ehemmiyetle durulacak bir noktayı kabul edilmişti. Çünkü bu kanalla temin edilen krediler, memleketin müstakbel dış ticaret yüklerini ağırlaştırmakta, gelecek beş yıllık devre esnasında bunların ödeme vâdeleri geleceği için, ödeme bilançosu üzerindeki ağırlıkları daha çok hissedileceği belirtilmekteydi.

Türk ekonomisinin dış âlemle hesabında, Amerika’dan alınan kredi ve bağış yardımlarının önemi, ödeme bilançosuna göz atılınca derhal fark edilmektedir ki 1953 yılında Amerika’dan ve Milletlerarası Banka ile Para Fonundan (IBRD ve IMF Kredileri) temin edilen resmî krediler ithalâtın %16’sını karşılamaya yaradığı halde, bu oran 1956’da %22’yi bulmuş, bu da bize Türk ekonomisinin daha bir müddet dış resmî kredilerin devamına ne kadar muhtaç bir hale geldiğini ifade etmekte olduğu vurgulanmıştı.

Önümüzdeki yıllarda ancak sıkı bir dezenflasyonist politika ile ve ekonominin yeniden devamlı ve süratli bir gelişme mecrasına sokulabilmesi sayesinde, dış âlemle münasebetlerimizde beliren sağlıksız eğilimler durdurulabileceği, ödeme bilançosunun seyrinde gözlemlenen bu eğilimler, önümüzdeki devre esnasında da dış âlemle hesap durumumuzun nazik olmaya devam edeceğini hatırlatmakta olduğu vurgulanmıştı. İlerde ödenecek gelişme ve iktisadî istikrar politikası, Türk ekonomisinin daha bir müddet için, dış âlemden müsait şartlarla yardım almaya devam etme ihtiyacında olduğunu ifade edeceği, ancak iç malî istikrarı bozmayacak, dengeli bir gelişme, şuurlu ve kontrollü bir dış iktisadî münasebetler politikası sayesinde, halen ciddî güçlüklerle karşı karşıya kalan dış âlem hesabımızın, sağlıklı bir gelişme mecrasına sokulması mümkün olabileceği vurgulanmıştı.

“Geleceğe Bakış” isimli kısımda, mazide görülen eğilimler ve hâlihazırda elde mevcut kaynakların sınırı hesaba katılmış, ekonominin stratejik bazı sektörlerine kontroller uygulanmış ve böylece, ekonominin erişebileceği bazı hedefler tespit edilmişti. Bu hedeflere erişilebilmesi için ekonominin muhtelif sektörlerinde meydana gelmesi gereken değişiklikler ve gelişmeler hesaplanmıştı.

İktisadî plân, istikbal için tespit edilen hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için, ekonominin mazide görülen eğilimleri hesaba katılmak suretiyle, hangi hareketlerde bulunmak, düzen ve kontrolleri nasıl, nerede ve ne miktarda yapmak gerektiğini ifade eden bir rehber olarak görülerek hedefler tespit edildikten sonra, bunlara erişebilmek için ne gibi vasıtalara başvurulacağı, mevcut eğilimlerin yüzleşmesinde doğması mukadder olan bazı güçlük ve çelişkilerin nasıl giderileceği, ne gibi hareketlerin tespit edilen hedeflerle kabili telif

olmayacağı vs. gibi noktalarda, iktisadî politikayı idare eden ve karar mevkiinde bulunan devlet adamlarına riayet edilmesi gereken esasları hatırlatan bir kılavuz olduğu ifade edilmişti.

Bu kısımda, Hürriyet Partisi sorumlu mevkiine geldiği zaman, Türk halkının elinde mevcut doğal ve beşerî kaynaklar, mazideki tecrübeler ve dünyanın bugünkü durumu karşısında haklı ve makul olarak ümit edebileceği bir gelişme temposunu gerçekleştirebilmesi için, neler yapmaya mecbur olduğunu belirten genel bir tahlil yapılmıştı. Bu belgenin, modern ve ileri usullerle çalışan bir siyasî teşekkülün muhalefet yıllarında modern bilgi ve teknikten faydalanarak, sorumlu mevkiine gelince takip edeceği faaliyet plâmı hakkında bir ön çalışması şeklinde düşünülmesinin uygun olacağı belirtilmişti. Bu sebeple istikrar içinde bir iktisadî gelişme politikası takip edebilmek için, girift bir karşılıklı münasebet örgüsü halinde bulunan ekonomik hayatımızda, birbiriyle uyuşan, birbirini tamamlayıcı, meseleleri bir sistem ve bütün içinde ele alan bir iktisat politikasının ana hatlarını ancak bu tarz çalışmalarla meydana koyabileceği söylenmişti. Mazideki tecrübelerden ve yapılan hatalardan ders alarak, sür'atli, istikrarlı ve devamlı bir iktisadî kalkınma için, iktisadî politikanın ana hatlarını çizen bu çeşit genel tahlillerin zarureti üzerinde durulmuştu.

Muhalefet yıllarında bir ön çalışma olarak, müstakbel iktisadî gelişmenin genel ve sistematik bir tahlilini ifade eden bu kısımda, ekonomide en genel ve küllî nicelik münasebetleri üzerinde durulmuştu. Tahlillerin, ekonomideki en geniş ve umumî sektörler arası nicel münasebetlere inhisar edişini zarurî kılan muhtelif sebeplerin olduğu ifade edilmişti. Bu belgenin bir kere, ancak iktidar mevkiine gelindikten sonra düzenlenmesi kabil olan umumî ve teferruatlı bir iktisadî gelişme plâmı olarak hazırlanmadığı, bunun için, daha geniş bilgilere, daha kapsamlı ve teferruatlı tetkik ve çalışmalara ihtiyacın olduğu, bu mahiyette bir çalışmanın, ancak sorumlu mevkiine gelindiği zaman, temin edilecek bilgi, personel ve maddî imkânlarla mümkün olacağı, bu sebeple takdim edilen tahlil ve bu tahlilin ifade ettiği, müstakbel iktisadî politika hedeflerinin artık meseleleri ilim, bilgi, tecrübe ve modern tekniğin imkânları ile ele almak, halkın istek ve arzularını olumlu esaslara dayanarak gerçekleştirme teşebbüsü olarak karşılanması gerektiği vurgulanmıştı. Ancak bu çeşit tahlillerle tespit edilen iktisadî politika ve hedeflerin, halkı ve devlet adamını yanıltan hayallerden kurtarabileceği ve ümit kırgınlıklarını önleyebileceği dile getiren parti, istikbalde yapılacak işler hakkında zihinlere vuzuh vermek, azalan hedef ve vaatlerden kaçınmak, iktisadî politika bahsindeki tartışmaları daha olumlu esaslara bağlamak endişesiyle bu çalışmayı Türk ve yabancı kamuoyuna sunmuştu.

“Düşünceler ve Metot” kısmında müstakbel iktisadî politikanın hedeflerini aydınlatmaya yarayacak tahlillerin, biraz evvel izah edildiği gibi, ekonominin en geniş ve küllî bazı sektörlerine tekelleştiği, bu sektörler arasındaki karşılıklı münasebetler örgüsünün, esas itibarıyla millî hesaplar sisteminin beş muhtelif hesabı temel kadro olarak ele alınmak suretiyle düşünülmüş ve geleceğe ait tahminler, hedefler ve yürütmelerin (projections) buna göre yapılmış olduğundan bahsedilmişti.

Millî muhasebe sisteminin bu beş hesabı, bilindiği gibi, millî gelir ve masraf hesabı, şahıslar hesabı, devlet hesabı, sermaye hesabı ve dış âlem hesabı olarak ayrılmıştı. İktisadî kalkınmanın muayyen bir hızla gerçekleştirilmesi için tespit edilen hedeflerin, bu hesapların

karşılıklı münasebetleri dolayısıyla, her biri için muayyen nispetler dâhilinde her hesapta bazı bünye değişiklikleri ve yürütmelerin yapılmasını zarurî kıldığı, devlet müdahalesi ve kontrolü, gelişme hedefleriyle, ekonomideki mevcut eğilimlerinin muhtelif sektörlerde ve hesap kesimlerinde uyuşmazlıklar ve azalmalar yarattığı kaydedilmişti. Meselâ millî gelirden muayyen bir tempoda artışın gerçekleştirilebilmesi için muhtelif sahalarda muayyen hacimde yatırım yapılması şart olarak görülmüş, bu yatırımlar için, devlet, kişi ve dış âlem sektörlerinin, mevcut eğilimler yüzünden yeterli kaynak temin edemeyeceği neticesi çıkarsa, bu takdirde devlet iktisadî kalkınma plânının tehlikeye düşmemesi için bu sektörlerle, muhtelif vasıtalarla müdahalede bulunmak suretiyle, kaynakların serbest bırakılmasına çalışıldığı dile getirilmişti. Şahıslar hesabına, sarf edilebilir gelir hacmini daraltmak veya tasarrufların artırmalarını temin için bazı tedbirler almak suretiyle müdahalede bulunulduğu, keza devlet maliyesinin, daha fazla sermaye teşekkülüne yardım etmesini temin için kamu hesabında (bütçe) bazı ayarlamalar yapıldığı, aynı zamanda dış ticaret hesabının, memleketteki iktisadî gelişme ve yatırımları teşvik edecek şekilde kontrol altına alındığı, bundan başka millî gelir hesabında, muhtelif müstakil sektörler arasında mevcut karşılıklı münasebetler örgüsü dolayısıyla iktisadî gelişmenin muayyen bir tempoda devam edebilmesini sağlayan kanunî münasebetlerin bozulmaması için tedbir alındığı, meselâ ziraî ve sınaî sahada gerçekleştirilmek istenen bazı hedeflerin, diğer üretici sektörlerde (ticaret, ulaştırma vs. gibi) nasıl bir gelişme vuku bulmasını gerektiriyorsa, bunun gerçekleşmesi için tedbir almaya çalışıldığı, sanayi sahasında gerçekleştirilmek istenen gelişmelerin, ziraat, ulaştırma, insan gücü, sermaye vs. sahasında yapacağı ek talepleri hesaplamak, bu ek taleplerin karşılanamamasından doğacak uyumsuzluklar için tedbir almak, plân yapmak gerektiği vurgulanmıştı.

Plânlamanın teferruatlı ve derinlemesine düzenleyeceği sahanın, müstahsil sektörlerin karşılıklı münasebetlerinden doğan muhtelif faaliyet şubelerinde meydana getirilecek kapasite genişlemeleri olduğunu söyleyen Hürriyet Partisi, tahlillerde bu noktada fazla derinleşmemeyi tercih ettiklerini, bunun sebebinin hem böyle bir işe şimdiden girişmenin zarurî olmayışı hem de esasen bunun ancak sorumlu mevkiine geldikten sonra tatminkâr bir şekilde ele alınabileceği olduğunu, aynı zamanda memlekette, üretici sektörler ve endüstriler arasında karşılıklı münasebetleri aydınlatmaya yarayan ön çalışmaların diğer memleketlerde olduğu gibi, henüz yapılmamış olmasının, teferruatlı ve derinlemesine bir kapasite plânlamasını zorlaştıran etkenlerin başında geldiğini, bununla beraber, ziraat ve endüstri sahasında müstakbel kapasite genişlemelerinin en genel hatları ile ana istikametleri üzerinde bazı tahlillere de girişeceklerini ileri sürmüştü.

Kabul edilen düşünceler, her sektördeki gelişme seyrini ifade eden tablolar ele alınırken de izah edileceği gibi, bazı esaslara dayanmıştı. Safi millî hâsıladaki artış hedeflerini, mazideki eğilimler, hâlihazır imkânlar hesaba katılarak, fakat aynı zamanda halkın gelişme arzusu dikkate alınmak suretiyle, müspet bir çalışma metodu takip eden, sorumlu bir hükümetin hayale kapılmadan gerçekleştirebileceği hedefler olarak tespit edilmiş, bunun iktisadî olduğu kadar, siyasî ve sosyal bir karar, bir hedef mahiyetini taşıdığı, kaynakların muhtelif rakip maksatlar arasında dağılışında, mazide gözlemlenen eğilimlerin esas alındığı, sonuç olarak sarf edilebilir şahsî gelirden artışın %10'unun tasarrufa ayrılacağı ve gayri safi millî hâsıladan devletin vasıtalı ve vasıtasız vergilerle alacağı payların, hem mevcut vergi

sisteminin gelişmişliğini hesaba kattığı hem de maliyenin iktisadî gelişme hedeflerine daha iyi yardımcı olacak tarzda, kamu maliyesi kanalıyla bir sermaye teşekkülü politikası takip ettiği farz edilmişti. Kamu yatırımları ve hususî yatırımların genişlemesi için, mevcut malî ve iktisadî kurumların bünyesinde büyük bir değişikliğe lüzum kalmayacağı düşünülmüştü. Çünkü gerek kamu kurumları, gerekse hususî teşebbüsün yatırımlarını gerçekleştiren müesseselerin daha geniş hacimdeki yatırımlarının, fazla bir bünye değişikliğine hacet kalmadan ve bunlara yeni ilâveler yapılmasına lüzum kalmadan başarabilecek durumda olduğu ifade edilmiş ve fertlerin devlet maliyesini takviye edecek bir vergi bünyesine razı olacakları, gelirlerindeki artışın % 10'undan daha azını tasarrufa ayırmayacakları, amme maliyesinde carî masrafların, gayrı safi millî hâsılının %15'ine denk olacak şekilde bir seyir takip edeceği, yani savunma, sosyal hizmetler ve borç yükü gibi mühim âdî giderlerin normal bir seviyede gelişeceği farz edilmişti. Keza dış âlem hesabında bazı ihracat kalemlerinin genişleyeceği, bakiye açıklarının ise dış kaynaklarla kapanacağı düşünülmüştü.

İktisadî gelişme seyrini tasvir eden bu hesapların 1957 yılı fiyat seviyesinden hesaplandığı, yani enflasyon olmayacağı ve umumî fiyat seviyesinin iktidarın devralındığı tarihten itibaren değişmeyeceği düşüncesine dayandırıldığını belirten Hürriyet Partisi, bu sebeple 1958 yılının bir istikrar yılı farz edildiğini ve bu yılın reel gelirlerinin 1957 yılına kıyasla farklı olmayacağını, 1959 yılından itibaren yıllık gelir artışının %4'le başlayıp gittikçe hızlandığı ve 1963'te %8'i bulduğunu, iktidarın devralındığı sene 1959 olsa ve istikrar yılı olarak bu sene kabul edilse bile, hesapların genel gelişmesinde herhangi bir değişiklik yapılmasına lüzum olmadığını, yalnızca rakam serilerinin bir yıl ileri alınmasının gerekeceğini, 1957 yılının bitmek üzere olduğunu ve bu yılın reel gelirinin 1956'nınkinden çok farklı olması muhtemel olmadığını için, 1958'den başlayan rakam serilerinin, 1957'deki reel gelir seviyesine yakın miktarlardan başladığını farz etmenin yanlış olmayacağını dile getirmişti. Ardından muhtelif sektörlerin müstakbel gelişme seyirleri teker teker tetkik edilmişti.

“Millî Gelir ve Masraflar” kısmında safî ve gayrısâfi millî gelirdeki artış seyri, muhtelif üretici sektörlerin bu artışa nasıl katıldıkları ve millî gelirin masraf şeklinde muhtelif maksatlar için nasıl dağıldığı gösterilmişti. İktidarın devralındığı yıl, ekonominin normal gelişme kanalına sokulabilmesi için, bu rapora ek olarak sunulan malî istikrar politikasının tatbik yılı olacağı için, reel gelirden bir artışın olmayacağı veya cüz'î bir artışın ümit edilebileceği bir sene olarak farz edilmişti. Bundan sonra özellikle sınaî sektörün gelişme imkânlarının artırılması, sanayileşmenin hızlandırılması ve ziraatın da buna paralel bir şekilde geliştirilmesi sayesinde, millî gelirden derece derece bir artış hareketi başlamıştı. Bu hareket yatırımların artması ve sanayileşmenin hızlanması ile süratlenmekte ve 1963'te safî millî hâsıladaki artışın %8'i bulduğu ifade edilmişti.

1958-63 arasındaki safî millî hâsıladaki artışın 6 milyar 750 milyon liralık bir artışın beklendiği öngörülmüştü. Vasıtalı vergiler, aşınma ve eskime paylarının ilâvesi ile gayrısâfi millî hâsıladaki artışın ise 3 milyar 350 milyon lirayı bulmakta olduğu, Safî millî hâsıladaki artış endeksinin 1958 yılı 100 kabul edilirse 1963'te 139 olduğu, 1950-57 arasında 7 senelik reel millî gelirin artış endeksinin 134,6 olacağına göre, yıllık âdî artış ortalamasının % 4,9' olduğu, halbuki 1958-63 arasında 5 yıl esnasında 132,5 olan endeksin, reel millî gelirin yılda % 6,5 kadar artacağını ifade ettiği, kaldı ki 1950-57 devresinde âdî ortalamasının % 4,9 tutması

sebebinin, 1950-53 devresinde sebepleri daha önceki bahislerde izah edilen süratli kalkınma olduğu, 1953’ten sonra arka arkaya devam eden dört yıl esnasında ancak %4,6’ya yakın bir gelişme meydana geldiği, bunun, yılda % 1,5 gibi gayet cüz’î bir ilerleme ifade ettiği, buna ilerleme demenin de mümkün olmadığı, bunun olsa olsa duraklama tâbiri ile vasıflandırılabilceği, diğer taraftan iktisadî kalkınma politikasının tatbik edileceği 1958-63 devresinde gerçekleştirilecek, yılda ortalama % 6,5’luk gelişmenin, son yılların iktisadî durgunluğu yanında parlak bir netice telâkki edilmediği ifade edilmişti.

Bu devre esnasında 6 milyar 750 milyon lira kadar artacak safî millî hâsılanın 2 milyar 825 milyon lirası Tablo 10’da görüldüğü şekilde ziraî gelirlerdeki artıştan, 2 milyar 050 milyonu sanayiden, 2 milyar 125 milyonu da diğer sektörlerdeki gelir artışından geleceği dile getirilmişti. Sınaî gelirlerdeki süratli artışın, sınaî yatırımlardaki hızlı gelişmeden ileri geleceği farz edilmişti. Mazide sınaî yatırımların gelir yaratma nispetleri hesaba katılarak müstakbel devreler esnasında, sermaye ile gelir arasındaki nispetin %50 civarında olacağı farz edilmiş ve sınaî gelirlerdeki artış, bu nispet üzerinden yürütülmüştü. Ziraat ve sanayi gibi ana üretici sektörler dışında kalan faaliyet sahalarında, mazideki gelişme nispetleri esas alınmış ve bu sahaların ziraat ve sanayideki gelişmeye tabi olan bir nispette gelişeceği öngörülmüştü. Ziraatta, toprak genişlemesi, ziraî yatırımlar, teknik bilgiddeki artış sayesinde, beş yılda 128 endeks rakamıyla ifade edilebilen bir gelişme sağlanacağı tahmin edilmişti. Sınaî gelirlerdeki artış endeksi bu devrede 177 olacağı halde, diğer sektörlerinkinin 124 olacağı, bunun da 1958-63 devresinin kuvvetli bir ziraî inkişaf ve sanayileşme devresi olacağını haber veren göstergelerden biri olduğu ileri sürülmüştü.

“Millî Gelir Hesabı” için aşağıdaki tablo kullanılmıştı:

Safi millî hâsıla	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
(1956 fiyatlarıyla)	20.500	20.750	21.075	22.450	23.800	25.450	27.500
Artış nispeti	-	%1,2	3	5	6	7	8
Vasıtalı vergiler	1.950	2.075	2.150	2.350	2.550	2.930	3.300
S. M. Hâsılanın %	9.5	10	10	10.5	11	11.5	12
Aşınma payı	1.100	1.200	1.400	1.650	1.800	1.950	2.100
G. S. Millî Hâsıla	23.550	24.025	24.925	26.450	28.150	30.330	32.900
Vasıtasız vergiler	1.130	1.245	1.400	1.570	1.790	2.040	2.340
S. M. Hâsılanın %	5.5	6	6.5	7	7.5	8	8.5

“Millî Masraflar” hakkında verilen kaynakların dağılışına dair hesaplar, millî hâsılanın rakip masraf kalemleri arasında nasıl ayrılabilceğini göstermişti. Millî Gelir ve Müstahsil Sektörlerde Gelişmeler” ile ilgili aşağıdaki tablo kullanılmıştı.

	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
S. Millî Hâsıla	20.500	20.750	21.375	22.450	23.800	25.450	27.500
Ziraat	9.225	9.400	9.650	10.100	10.650	11.300	12.050
Sanayi	2.55	2.600	2.800	3.050	3.400	3.900	4.600
Hizmetler	8.725	8.750	8.925	9.300	9.750	10.250	10.850

1950-57 safi millî hâsıla artışı 134.6 yıllık nispet 4.9; 1953-57 safi millî hâsıla artışı 104.6 yıllık nispet 1.5; 1958-63 safi millî hâsıla artışı 132.5 yıllık nispet 6.5 olarak aktarılmıştı.

Dış âlemden yapılacak ilâvelerle birlikte toplam kaynaklardaki artışın, 8 milyar 775 milyon lira olduğu, bu fazlalığın 2 milyar 125 milyon lira kadarının yatırımlar için kullanılacağı, 1 milyar 435 milyonunun devletin carî masraflarındaki artışa tahsis edileceği ve 5 milyar 215 milyonunun da fertlerin tüketimlerini yükseltmeleri için ayrılacağı, yatırımların toplu kaynaklara nispeti 1958 yılında % 11.4 iken, bunun 1963 yılında %14.8'e çıkacağı, tüketimdeki artışın bu devrede 128 endeksiyle ifade edilecek bir seviyeye çıkacağı halde yatırımlar endeksinin 177 olacağı, bu suretle Türk ekonomisinin, düşük gelir seviyesi yüzünden az sermaye tevekkülüne sahne olan bir ekonomi manzarasından sıyrılıp, yıl geçtikçe kaynaklarının mühim bir kısmını sermaye teşekkülü yoluna ayıran, birikmiş bir şekilde gelişen, kalkınma süratini gittikçe artıran ileri bir ekonomi karakteri almaya başlamış olacağı iddia edilmişti. Kaynakların dağılışı hakkında aşağıdaki tablo kullanılmıştı.

	1958	1959	1960	1961	1962	1963
G. S. Millî Hâsıla	24.025	24.925	26.450	28.150	30.330	32.900
Dış âlemden ilâve	300	300	300	250	250	200
Mecmu kaynaklar	24.325	25.225	26.750	28.400	30.580	33.100
Talep						
Yatırım	2.745	3.245	3.530	3.885	4.350	4.870
Devlet	3.115	3.210	3.480	3.690	4.070	4.550
İstihlâk	18.465	18.770	19.740	20.825	22.160	23.680
Yatırım Nispeti (%)	%11.4	13	13.3	13.8	14.3	14.8
İstihlâk 1957	- 62		132			
Yatırım			165			

Hayat standardında senelik âdi ortalamanın % 3 den fazla arttığı belirtilmişti.

“Şahıslar Sektörü” ile ilgili millî muhasebe sistemi içinde, millî gelir ve masraf hesabından sonra, şahıslar, devlet, iş âlemi ve dış âleme taallük eden hesapların ikinci derece hesaplar olduğunu belirten Hürriyet Partisi, şahıslar hesabının, safî millî hâsıladan, devletin vasıtasız vergilerle aldığı payların, şirketlerin dağıılmayan kârları çıkarılıp, bazı transfer gelirleri (emekli maaşları, sosyal emniyet ödemeleri, millî borç faizleri gibi) ilâve edilmek suretiyle elde edilen sarf edilebilir şahsî gelire, bu gelirin tasarruf ve tüketim şeklinde kullanılmasını gösteren iki kalemden teşekkül ettiğini belirtmişti.

Tüketimin beş yıl esnasında 128 endeks rakamıyla ifade edilen bir hacimde genişleyeceği, bunun ise, yılda %6'ya yakın bir tüketim artışını ifade ettiği dile getirilmişti. Buna göre “Şahıslar Hesabı” milyon lira olarak şu şekilde aktarılmıştı:

	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Millî safi hâsıla	20.750	21.375	22.450	23.800	25.450	27.500
- Vasıtasız vergiler	1.245	1.400	1.570	1.790	2.040	2.340
- Şahsî tasarruflar	1.830	1.880	1.990	2.100	2.250	2.530
+ Transfer gelirleri	595	675	850	825	1.000	1.050
= istihlâk talebi	18.270	18.770	19.740	20.825	22.160	23.680

Nüfusun yılda %3 kadar arttığı düşünülürken, bu tempoda bir tüketim genişlemesinin, halkın hayat standardında yılda %3’e yakın bir yükselme meydana geleceğini ifade ettiğini ileri süren parti; şahsî tasarruflardaki artışın ise 138 endeksiyle olacağını, bundan dolayı fertlerin tasarruflarını artırma hızının, tüketimlerinin genişleme hızından biraz daha fazla olacağını, bunun da, devlet maliyesinin vergiler yoluyla aldığı paydan başka, şahısların kalkınma hedefleri için ağır bir tasarruf yükü altında kalmayacaklarını ifade ettiğini, bununla beraber şahsî tasarruf ve yatırım hesabının takviyesi ve hususî sermaye teşekkülü yolunun hızlandırılması için, şahıslar hesabında kullanılması mümkün olan bir marj bulunduğu neticesinin çıkarılabileceği, bu marjın kullanılmak suretiyle fertlerin şahsî gelirlerinden tasarrufa ayıracakları miktarın zamanla daha da arttırılabileceği iddia edilmişti.

“Devlet Hesabı” kısmında ise şahıslar hesabından sonra, sosyal hesaplar sisteminin ikinci yan hesabının kamu otoritelerinin gelir ve masraf durumunu gösteren devlet hesabı olduğu söylenmişti. Millî gelirin gelişmesiyle birlikte devlet gelirlerinde bir değişme meydana geleceği gibi, iktisadî gelişmeyi teşvik etme hedefiyle devlet gelir ve masraf politikasının ayarlanabileceği, tablo 14’te devlet gelir ve masraflarının seyrine ve millî gelire olan nispetlerine dair rakamların devlet hesabı halinde toplandığı ifade edilmişti.

Hemen ardından devlet hesabında gözlemlenen gelişmelerin başlıca özellikleri açıklanmıştı. Vasıtasız vergilerin gelirlerinin yıldan yıla süratle arttığı, devre sonundaki artış endeksinin 207 olduğunu, vergi gelirlerindeki bu yükselmede başlıca etkenlerin, gelir vergisinin gelişen bir vergi olması dolayısıyla, millî gelirdeki artışla birlikte daha yüksek bir vergi geliri temin etmesi ve aynı zamanda bu verginin nispetlerinde ve kapsamında daha yüksek gelir temin edebilmek için bazı ayarlamaların yapılabilmesi olduğunu, vasıtalı vergilere gelince, bu vergi gelirlerinde de süratli bir yükselme gözlemlendiğini, devre sonundaki artış endeksinin 169 olduğunu, bu artışı temin eden etkenin, masraflar üzerinden alınan bu verginin, devlet maliyesi kanalıyla sermaye teşekkülü yolunu hızlandırmak için, kapsamının biraz daha genişletilmesi ve gelişiminin artırılması olduğunu ve 1958’de ortalama olarak safi millî hâsılanın %9.5’ine yakın bir kısmını alan bu verginin 1963’te %12’sini almaya başladığını beyan etmişlerdi. “Devlet Hesabı” kısmında “Devlet Varidatı” şu şekilde aktarılmıştı:

	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Vasıtalı vergiler	1.950	2.075	2.150	2.350	2.550	2.930	3.300
Vasıtasız vergiler	1.130	1.200	1.400	1.570	1.790	2.040	2.340
Mahalli idareler	600	650	725	800	875	950	1.050
Toplam	3.680	3.925	4.275	4.720	5.215	5.920	6.690
Devlet Masrafları:							
Carî masraflar	3.075	3.115	3.210	3.480	3.690	4.070	4.550
(Millî hâsıla %)	15	15	15	15.5	15.5	16.0	16.5
Amme yatırımları	615	810	1.065	1.240	1.525	1.850	2.140

Mahallî idarelerin (il, belediye ve köy) gelirleri de aynı devre içinde oldukça süratli bir şekilde yükselmişti. Bu şekilde iktisadî gelişmeyle uygun olarak mahallî idareler maliyesinin de takviye edileceği görülmüştü.

Bu suretle kamu gelirlerinin devre sonunda 184 endeksi ile artmış olacağı, dafi millî hâsılanın 132 endeksiyle arttığı hesaba katılırsa, artan gelirlerden devletin aldığı payın daha yüksek bir nispet dahilinde arttığı, devlet maliyesinin bu varidatın iktisadî kalkınma ve sermaye teşekkülü yolunu hızlandırma vasıtası olarak kullanılmasının, devlet masraflarının bünyesinde gözlemlenen gelişmelerden de anlaşıldığı ifade edilmişti.

Devlet masraflarının bünyesi tetkik edilirse, carî masrafların devre sonunda 144 endeksi ile yükseldiğini ifade eden parti, bu nispetin carî masraflarda millî gelirdeki artış nispetinden biraz fazla bir yükselme olacağını dile getirmişti. Mahallî idarelerin gelirlerinin de aynen carî masraflar için sarf edileceği düşünen parti, diğer taraftan ancak millî gelirdeki artış nispetinde genişleyen carî masraflar çıktıktan sonra, devletin normal gelirlerinden arda kalan bakiyenin, devletin kalkınma hedefleri ve yatırım maksatları için kullanabileceği kaynakları verdiğini, gerçekten de bu sayede kamu otoritelerinin yatırımlar için kullanabileceği fonların hacminde 283 endeksinde bir gelişme meydana geldiği, bunun, devlet maliyesinin fevkalâde kuvvetli bir şekilde kalkınma ve sermaye teşekkülü yolunda hizmete yöneltmiş olduğu anlamına geldiği ifade edilmişti.

Toplam yatırımlar içinde devlet yatırımlarının hacminin 1963 yılında şahsî ve hususî yatırım ve tasarrufların seviyesine yaklaştığı, bunun da iktisadî kalkınma programında devlet faaliyetine, devlet maliyesine ve genellikle iktisadî hayatta devletin rolüne büyük bir pay ayrıldığını ifade ettiği, kamu maliyesi ve devlet faaliyetiyle hızlandırılan sermaye teşekkülü yolunun, devletin bugün iktisadî hayatta işgal ettiği mevkiî esaslı bir şekilde değiştirip değiştirmeyeceği suali ile karşılaşılmasına yol açtığı, başka bir deyimle bunun devletçiliğe doğru daha kuvvetli bir adım olup olmadığına yönelik soruların arttığı, partiye göre ise devletin malî faaliyeti sayesinde başarılan sermaye teşekkülü yolunu, mutlaka devletçiliğin artması şeklinde yorumlamaya gerek olmadığı, devlet eliyle teşekkül eden bu sermayenin kullanım tarzının bu bakımdan önemli olduğu, eğer devlet bu fonlarla, yol, liman, baraj, elektrik santrali, sulama ve kurutma tesisatı, okul, hastane vs. gibi sosyal sermaye tesislerini finanse ederse yahut ağır sanayi ve makine sanayii gibi, hususî teşebbüs için zor ve yeni sanayi şubelerini tesis etmek için kullanırsa, bunda devletin hususî sanayii kısarı değil, genişleten bir tesir icra etmesinin bekleneceğini, keza devlet elindeki bu fonlardan artacak bir kısmının, uzun vadeli ziraî ve sınaî yatırımların hususî teşebbüs eliyle başarılanması için kredi müesseselerine devredilebileceği ve o kanalla hususî teşebbüse yardımda bulunulabileceği, devletin halen Sınaî Kalkınma Bankası, Emlâk Kredi Bankası ve Ziraat Bankası sermayesine yaptığı yardımların bu sayede daha da artırılabilceği iddia edilmişti.

“Sermaye Hesabı” kısmında hususî şahısların ve âmme sektörünün carî masrafları ve tüketimlerinden bakiye kalan tasarrufların millî tasarruf olduğunu vurgulayan Hürriyet Partisi, buna dış âlemden yapılan ödeme ve borçlanmalar da katıldığında, bir memleketin yatırımlarını ödeyebilmek için elinde mevcut kaynaklarının toplamının elde edileceği dile getirilmişti. Yatırımların sahaları ve bünyelerinin, millî sermaye hesabının masraf hanesindeki kalemlerini teşkil ettiği, Tablo 15’te millî sermaye hesabının kaynakları ve masraf bünyesinin verildiği kaydedilmişti. Milyon lira olarak Tasarruf ve Yatırımlar şu şekilde aktarılmıştı:

	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Yatırımlar:	2.745	3.245	3.530	3.885	4.350	4.870
Makina, teçhizat	600	750	850	1.100	1.250	1.500
İnşaat, Bayındırlık	1.700	1.900	1.950	2.050	2.250	2.450
Ziraî âletler, ulaştırma vasıtaları	445	590	730	735	850	920
Tasarruflar:						
Özel tasarruflar	1830	1880	1.990	2110	2.250	2.530
Kamu tasarrufları	615	1.065	1.240	1.525	1.850	2.140
Dış âlemden ilâve	300	300	300	250	250	200
Toplam kaynaklar	2.745	3.245	3.530	3.885	4.350	4.870

Burada dikkati çekecek en mühim hususiyetin, daha önce de temas edildiği gibi, sermaye teşekkülüne devletin daha geniş nispette katılıma meyil etmesi olduğu vurgulanmıştı. Bu hâdisenin, gelişme ve kalkınma politikasında devletin şuurlu, kontrollü ve iradî müdahalesiyle elde edilen bir netice olduğu, özel teşebbüs sistemine dayanan bir memlekette, fertlerin özgür irade ve kararları ile sarf ettikleri gelirlerinden, ne miktarının tasarrufa, ne miktarının tüketime tahsis edilmesi gerektiğini devletin tâyin etmesinin mümkün olmadığı, bu hususta her cemiyetin gelir seviyesine, kültür seviyesine ve sosyal bünyesine göre teşekkül eden bazı eğilimlerin olduğu, bu eğilimleri özgür ve demokratik bir memleketin veri olarak kabul etmesi gerektiği, bu eğilimlerin, bazı teşvik tedbirleri ve kurumlar kanalıyla cüz'î nispette değiştirilebilir ve takviye edilebilir olduğu, normal şartlar avdet ettiği ve ekonominin istikrarı teessüs ettiği takdirde, artan şahsî gelirlerden %10 kadarının tasarruf edilmeye yöneleceği düşüncesinin kabul edildiği, bu düşünce ile hareket edildiği takdirde hususî tasarruflardaki artışın devre sonunda 138 endeksi nispetinde olacağı, süratli kalkınmayı başarmak isteyen bir memleketin gönüllü ve iradî olarak bu tempoda yapılan hususî tasarruflarla yetinmesinin mümkün olmadığı, plânlı, şuurlu ve iradî olarak iktisadî kalkınma hamlesine girişmenin, yavaş ilerleyen hususî tasarrufları devlet kontrolü ile, yani kamu tasarrufları ile düzenlenecek demek olduğu ifade edilmişti. Bu bakımdan devlet hesabı ve sermaye hesabının, iktisadî kalkınma hamlesinin stratejik sektörlerini ve buna ek olarak devlet maliyesinin, sermaye teşekkülünü hızlandıracak şekilde düzenlemesi ve planlanmasının, aynı zamanda sermaye hesabında teşekkül eden yatırılabilir kaynakların, muhtelif yatırım sahalarına dağılmasının devlet tarafından tanzim ve kontrolünün, iktisadî kalkınma programının esas faaliyet sahalarını teşkil ettiği kaydedilmişti.

Ekonomi dâhilinden, şahıslar ve devlet sektöründen temin edilen kaynakların, bir de buna dışarıdan yapılan ilâvelerin, hangi sahalara sevk edildiği, yatırımların nerelerde yapıldığı gösterilmişti. Yatırımlar içinde, sınaî sahaya aktarılan kaynakların devre sonunda iki buçuk misli arttığı, diğer taraftan, inşaat ve bayındırlık sahasına yapılan yatırımların hacmindeki artış endeksinin 144, ziraî âletler ulaştırma vasıtalarına yapılanlarınkinin ise 207 olduğu, bayındırlık işlerinin önemli bir kısmı, kurutma, sulama, toprak ıslahı gibi sahalara gideceği için, yatırımların önemli bir kısmının ziraî gelişmeye yardım edeceği, sanayi ve ziraat gibi iki ana üretici sektöre yapılan yatırımların, millî gelirden ve üretim kapasitesindeki artışları teşvik ettiği vurgulanmıştı.

İnşaat ve bayındırlık işleri için, doğrudan doğruya üretici olan, sanayi, ziraat, ulaştırma gibi sahalara nispetle daha yavaş tempoda artan bir yatırım kaynağı tahsis edilmesinin sebebi, iktisadî istikrar ve süratli bir gelir artışının ekonomiye ilk adımda bir ilerleme hızı verebilmesi

olarak açıklanmıştı. Doğrudan doğruya üretici olmayan bazı sosyal sermaye tesislerinin hacminde ve kapasitesinde, sınaî kapasitedeki kadar süratli bir artış meydana gelmesinde zorunluluk görülmediği, yollar, limanlar, barajlar, enerji tesisleri ve diğer bayındırlık işleri sahasında daha evvelki devre esnasında meydana getirilen kapasitenin, Hürriyet Partisi iktidarı devresinde hızlanacak ve gelişecek sanayileşme ile daha tam bir şekilde kullanılacağı, ancak devre sonuna doğru sosyal sermaye tesislerinde yeniden bir süratli kapasite artışına ihtiyaç duyulabileceği öngörülmüştü.

Mesken inşaatı için, daha ileride de temas edileceği üzere, bu devrede üretim kapasitesinin artırılmasına imkân verecek, sınaî iş gücüne hareket ve akış temin edecek ve şehirleşmeyi mümkün kılacak asgarî bir hacimde kaynak ayrılmasının uygun görüldüğü, aksi takdirde süratli üretim kapasitesi yaratan diğer sahalara gidecek kaynaklar için, inşaat sektörünün ciddî bir rakip olarak meydana çıkması ihtimalinin olduğu, bu sebeple ileride de izah edileceği üzere, mesken inşaatına tahsis edilen kaynakların, bugün sıkıntılı olan mesken darlığının, bilâkis hafiflemesine yardım edeceğini beyan etmişlerdi.

Ziraî âletler ve ulaştırma vasıtalarındaki artışın, hem sulama ve ıslah tesisleri ile yeni açılan ekim sahalarının işlenmesi, hem de ziraî sermaye noksanından düşük seviyede üretimde bulunan ziraî işletmelerin cihazlanmasına yardım edeceği, aynı zamanda artan ziraî ve sınaî üretimin değişmesi ve nakledilmesi için, yeni açılan yol ve limanlarda genişleyecek iş hacmini çevirebilmek için zorunlu olduğu, bu sebeple bu sahalardaki yatırımların devre sonunda iki mislinden fazla bir artış seviyesine ulaşacağı iddia edilmişti.

“Dış Âlem Hesabı” kısmında ekonominin dış âlemlerle münasebetlerinde, yıldan yıla meydana gelecek gelişmelerin muhtemel umumî istikametleri hakkında bir fikir edinmemize yardım etmektedir. Bu hesabın tetkikinde dikkati çeken başlıca noktalar belirtilmişti. İthalât ve ihracat arasındaki denge devre sonuna doğru daha müsait bir istikamet almakta ve bütün devre boyunca ticaret ve ödeme bilançosunun bir miktar açık vermeye devam edeceği, fakat bu açıkların yıldan yıla daha cüzileştiği görülmekte olduğu belirtilmiş, hatta dalgalı dış borçlarda bir miktar azalma ve ödemenin de mümkün olacağı göze çarpmakta olduğu vurgulanmıştı.

Bu imkânlar hem ithalâtın hem de ihracatın bünyesinde önemli bazı değişmeler sayesinde meydana çıkmakta olduğunu, ithalâtın içinde yatırım mallarının oranını artmakta olduğu belirtilmişti. Tüketim malları ve ham maddeler ithalatındaki artış oranı yavaş ve ithal edilen yatırım malları içinde bilhassa inşaat malzemesi, inşaattaki artış kadar artmamakta; zamanla inşaat malzemesinin daha büyük bir kısmının memleket içinde imal edilmeye başlanacağı belirtilmişti. Diğer taraftan makine ve teçhizat ithalatındaki artış, endüstriyel ve ziraî yatırımlardaki artış yüzünden, daha evvelki devrelerde gözlemlenen oranından daha yavaş olacağı, bunun da sebebi, sermaye malları imâl eden sanayi sahasına yöneltilecek yatırımlar sayesinde bilhassa devre sonlarına doğru dahilî imalâtın artacağı tahmin edilmesi ve bu suretle yatırımlardaki artış endeksi 177 ve endüstri yatırımlarının 250 olduğu halde, makine ve teçhizat ithalatındaki artışın 161 olduğu vurgulanmıştı.

İhracatın seyrinde ise klâsik ihraç kalemlerin arasında ancak, yemişler, pamuk ile madenler ve hayvanlarda bir miktar artma olacağı farz edilmiş ve sanayileşme ile birlikte bazı mamul maddeler ihracatının da mümkün olacağı kabul edildiği, diğer taraftan görünmeyen

kalemlerde (bilhassa turist gelirlerinde) de bazı artmaların meydana geleceği farz edilmişti. Bu suretle sanayileşme ve iktisadî gelişmeye dengeli olarak, ihracatımızın gayrisafi milli hâsılaya oranı da %3,7’den, 1963 senesinde %4,3’e çıktığı belirtilmişti. Mutlak hacim itibariyle artış ise 1958 senesinin 910 milyon lirasından 1963’ün 1 milyar 430 milyon lirasına olduğu, bu hacimde ve mahiyette, ihracat ve ithalâtın bir bünye değişikliği, kontrollü bir dış ticaret politikasıyla mümkün olabileceği ifade edilmişti.

“Gelişme Planının Tatbiki” kısmında tatbiki hazır bir kalkınma plânı, daha evvelce de temas edildiği gibi, kaba ve yaklaşık olarak sosyal hesaplar kadrosunda kullanılan miktarın daha doğru bir şekilde düzenlenmesine ve toplanmasına ihtiyaç gösterir, aynı zamanda, meselâ, sanayi ve ziraat sektörlerindeki yatırımların, daha ayrıntılı bir şekilde muhtelif sahalar arasında belirli oranlarda dağıtılmasının planlanmasının gerekliliği de belirtilmişti.

“Ziraat ve Sanayi” kısmında tam ve ayrıntılı bir kalkınma plânının, icraya hazır bir program haline sokulması, ziraat ve sanayi gibi ana üretim sektörlerindeki, yatırım ve kapasite genişlemelerinin hangi sanayi şubelerinde ve ziraat sahalarında meydana geleceğinin ayrıntılı bir şekilde tespiti ile mümkün olacağı belirtilmişti. Sanayi ve ziraata tahsis edilen yatırım fonlarının, bu tarzda nasıl bir şekilde dağıtılacağını tespit etmediklerini, fakat umumî iktisadî gelişme hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için, yatırımların hangi umumî hedeflere yönelmesi gerektiğine işaret edeceklerini belirtmişlerdi.

Ziraî sahadaki gelişme, artan nüfusun ve geliri artan halkın gıda ihtiyaçlarını, kurulmakta olan sanayiinin ham madde ihtiyaçlarını karşılamak ve nihayet ithalât talebini karşılamaya yarayacak ihracat imkânlarını artırmak hedefine göre ayarlanması gerektiğini, bu bakımdan hayvancılık, sebze ve bahçe ziraatının öneminin büyük olduğunu, iktisadî gelişmeyle birlikte, umumî gelir ve masraflar içinde gıda masraflarının oranının düşmekte olduğunu ve yapılan bir tahmine göre, 1950 yılında gelirin %45’ini teşkil eden gıda masrafları, 1955 yılında %35’e düştüğünü belirtmişlerdi.

Diğer taraftan, gıda masrafları içinde et ve sebzeğe ayrılan paylar yükseldiği kaydedilmişti. Ziraî gelişme programı yapılırken bu noktanın dikkate alınması gerekli olduğu, diğer taraftan sanayileşme ile birlikte, ham madde talepleri artacağı, fakat sanayi ve tüketim malları sanayiinden çok, yatırım malları ve makine sanayii üzerinde durulacağı için, bu sanayi şubesinin ham madde talepleri, ziraattan çok madencilik sahasından ve diğer perakende mallar sanayiinden geleceği belirtilmişti. Bu bakımdan, ziraî gelişme plânlarının iç sanayi ihtiyaçlarından çok ihracat hedeflerini hesaba katması isabetli olacağı belirtilmişti. Pamuk ve meyveler gibi klâsik ihraç mallarının artırılması için, bu sahalardaki üretim kapasitesinin genişletilmesi için, tedbirlerin alınması gerektiği ifade edilmişti. Milyon lira olarak “Dış Muvazene” şu şekilde aktarılmıştı:

İthalât	1958	1959	1960	1961	1962	1963
İnşaat malzemesi	155	150	140	160	200	230
Makine, teçhizat	500	600	680	720	770	830
Yatırım malları	655	750	820	880	970	1.060
İstihlâk malları	130	130	130	130	140	150
Ham maddeler	350	400	420	430	440	450
Toplam ithalât	1.135	1.280	1.370	1.440	1.550	1.660

Açık	275	300	300	300	270	230
İhracat						
Tütün	270	270	280	280	280	280
Pamuk	100	130	150	160	180	190
Yaş ve kuru meyva	160	180	200	210	220	230
Hububat	60	60	60	60	60	60
Hayvanlar	20	20	30	30	30	40
Maden cevheri	80	90	100	110	130	150
Sınai ham madde	100	100	100	100	120	130
Mamul madde	20	30	40	60	100	160
Diğer	100	100	110	130	150	190
	910	980	1070	1.140	1.280	1.430
G.S.M.H. ya nispeti (%)	3.7					4.3
Ticaret açığı	275	300	300	300	270	230
Finans:						
Görünmeyen kalemler	50	80	100	120	140	150
Dış yardımlar ve krediler	300	300	300	250	250	200
Borç ödeme	75	80	100	70	120	120

Üretim kapasitesinin artırılması için ziraat sahasında, bölgelere göre ve yapılacak masraf ve yatırımların şekillerine göre programlar hazırlanması gerektiği, ziraî üretimde, yeni toprakların açılması, sulama, kurutma ve selden koruma gibi tedbirlerle toprakların ıslahı yoluna gidilmesi gerektiği; ziraî verimin artırılması için gübreleme, sabit tesisler kurulması, makineleşme, haşeratla mücadele, teknik bilginin genişletilmesi ve sair gibi çeşitli hususlarda programlar yapılması vurgulanmıştı. Bunlar ancak devlet dairelerinin ilgili kısımları ile iş birliği yapılmak ve umumî iktisadî gelişme plânının umumî hedefleri hesaba katılmak suretiyle mümkün olacağı ifade edilmişti.

Ormancılık hem doğal servetlerin korunması hem toprakların aşınması önlenmesi bakımından, iktisadî politikanın odaklarından biri olması gerektiği ve orman tahribatının önlenmesi, ormanların daha rasyonel bir şekilde işletilmesi, çıplaklaşan topraklar üzerinde yeni orman sahalarının yetiştirilmesi, üzerinde önemle durulacak olan bir mesele olarak değerlendirilmişti.

Hayvancılık, son yıllar içinde büyük ihmale uğrayan bir faaliyet dalı olduğu, hâlbuki Türkiye coğrafi bakımdan hayvan yetiştirmeye müsait bir memleket olması itibarıyla ve köylünün ziraat faaliyeti yanında tamamlayıcı bir gelir kaynağı olması dolayısıyla, üzerinde dikkatle duracakları bir konu olarak ifade edilmişti. Yem eksikliği, hastalıklarla mücadelenin yetersizliği ve nihayet şiddetli kışa karşı koruyacak tesislerin bulunmaması, en önemli eksikliklerden sayılmış, hayvancılığın geliştirilmesinde, bu eksikliklerin giderilmesi büyük bir rol oynayacağı vurgulanmıştı.

Balıkçılık hem iç tüketimin çeşitlenmesi hem de mühim bir ihracat kaynağı olması dolayısıyla son derece önemli sayılmış, bugünkü Et ve Balık Kurumu'nun geçici bir zaman için önderlik ettiği mevzuları kademeli olarak özel şirketlere ve kooperatiflere devrederek, faaliyetlerini yeni sahalarda önderlik edecek şekilde düzenlemesinin isabetli olacağı ifade edilmişti.

Köylünün ziraî faaliyet mevsimi dışında, âtıl kalan işgücünü kıymetlendirmek için, köy sanatları ve küçük sanatlar teşvik edileceği, bu suretle, ziraattaki mevsim işsizliğinden doğan iktisadî kayıplar önleneceği vurgulanmıştı.

Endüstriyel gelişme bahsinde de, gelir ve üretim artışı için, yatırımların ve kapasite genişletmelerinin, ayrı ayrı sahalarda ve hacimde ve ne pran dâhilinde yapılması gerektiğini teferruatıyla tespiti lüzum görmeyerek, yalnız endüstriyel gelişmenin genel istikameti hakkında, bu kalkınma plânının sistem ve düşüncesine uyan bazı esasların belirtilmesi ile yeterli bulduklarını belirtmişlerdi.

Endüstriyel gelişme ve yatırımlar başlıca şu istikametlere yöneleceği ifade edilmişti: Devamlı, toplanmış ve süratli bir iktisadî gelişme için, sanayileşmenin yalnız hafif endüstri ve tüketim malları sanayiine tekelleşmesi yanlış bir adım olmuş, mazideki eğilimleri gözden geçiren kısımda da işaret edildiği gibi, ekonomideki dengesizliğin son zamanlarda artmasında, bu nokta çok mühim bir rol oynadığı vurgulanmıştı. Süratli iktisadî kalkınma için süratli yatırım şart olduğuna göre, yatırım mallarının büyük bir kısmını dış âlemden tedarik etmek gerektiği, bunun için ise dış ticaret durumu müsait olmadığına göre, süratle gelişen ve sanayileşen bazı memleketlerin yaptığı gibi yatırım malları sanayiini geliştirmeyi gerekli görmüşlerdi.

İnşaat malzemesi, kimya, motor, makine ve elektrik malzemesi sanayii bu bakımdan öncelikli sanayi şubeleri sayılması gerektiği, keza nakil vasıtası sanayii de bunlar arasında kabul edilmesi ve bu hususta yabancı sermaye ile iş birliği sıklaştırılması, sanayi kredisi, gümrük ve vergi himayesi usullerinin kullanılması, teknik eğitim ve öğretim buna göre yöneltilmesi gerektiği vurgulanmıştı.

Kalkınma plânı devresinin sonlarına doğru, sanayiinin enerji talebinin, mevcut üretim kapasitesini zorlama ihtimalleri hesaba katılarak, enerji kapasitesini genişletme projelerine, kamu yatırımları arasında gereken önemin verilmesi belirtilmişti.

“İş Gücü” kısmında bazı memleketlerde olduğu gibi, endüstriyel ve iktisadî gelişme plânının tatbikinde ciddî bir mâni teşkil etmeyeceği, yalnız bunu söylerken, işin keyfiyetinden ziyade miktarının göz önünde tutulduğu ifade edilmişti. Aslında bilhassa yatırım malları sanayiini geliştirme hedefini güden sanayileşme plânının tatbikinde bilhassa kalifiye iş gücü temini meselesi ciddi bir maliyet arz edeceği, bunun eğitim ve öğretimle, yabancı sermaye ile iş birliği ile süratle karşılanması yollarının aranması gerektiği vurgulanmıştı. Diğer taraftan, mazideki eğilimler hesaba katılacak olursa, süratli sanayileşme, iş gücünde sanayie doğru süratli bir akımın başlamasına varacağı belirtilmişti. Geçmiş devrelerde 1 milyon liralık bir yatırımın 90 işçiye ihtiyaç gösterdiği gözlemlenmiş, 1955-60 arasında iş gücüne girecekler 2 milyon 444 bin, iş gücünden çıkacaklar ise takriben 619 bin olacağı, bu beş yılda takriben 1 milyon 825 bin kişinin iş gücü içerisine dahil olacağını ifade edeceği, senede ortalama olarak iş gücü artışını 360 bin kadar farz edildiği vurgulanmıştı. Beş yıllık devre esnasında yapılacak endüstriyel yatırımların tutarı 5 milyar 630 milyon lira kadar olacağı, bu yatırımların iş paydası (veya kapasite) yaratma kapasitesi, 507 bin endüstriyel iş gücüne ihtiyaç göstermesi ile ölçülebileceği belirtilmişti. Diğer taraftan 500 bin kişinin de diğer faaliyet sektörlerini teşkil eden üçüncü derece üretim yahut hizmet sektörlerine geçmesi halinde, ziraî sektöre geçecek nüfus toplamı 825 bin kadar olacağı ki, bu da endüstriyel nüfusun, iş gücü içindeki oranını

yükselteceği, nüfus bünyesi itibariyle Türk ekonomisi ileri memleketlerin bünyesine yaklaşan bir manzara arz etme yoluna gireceği ifade edilmişti.

Mesken Politikası konusunda 5 yıllık iktisadî kalkınma devresinde, bilhassa iş gücü bünyesinde ve nüfusun dağılışında, tarihte eşine rastlanmayan bir hareketin doğması, şehirleşme ve mesken politikası bakımından bazı meseleler yaratacağını, beş yılda daha çok köylü nüfus içinde meydana gelen işgücü artışı, şehirlerde kurulmuş ve kurulacak olan sanayiî ve üçüncü derece hizmet faaliyetlerinin (ulaştırma, ticaret, serbest meslek vs. gibi) talep edeceği 1 milyondan fazla iş gücü, köylerden şehirlere doğru bir nüfus hareketine varacağı varsayılmıştı. 5 yılda 1 milyonu aşan bir iş gücünün şehirlere yerleşmesi en aşağı 500 bin kadar mesken ünitesinin inşa edilmesi ile mümkün olacağını, sanayileşme devresinde, verimli bir yatırım olarak mesken inşaatı yapılması, ancak köylerde atıl ve hareketsiz duran iş gücünün şehre akmasına ve akım kazanmasına hizmet etmesinden dolayı olacağı vurgulanmıştı. Ancak bu mahiyette olan mesken inşaatı teşvik edilmeli ve kıt olan inşaat malzemesi, lüks inşaat ve sair gibi iktisadî bakımdan verimli olmayan sahalara gitmemesi gerektiği belirtilmişti.

5 yıllık kalkınma plânı devresinde 500 bin ünitelik mesken yapımı, 1956 yılı inşaat masrafları üzerinden hesaplanırsa (bir mesken ünitesi takriben 6 bin lira), bu devre esnasında mesken inşaatına 3 milyar liradan fazla bir paranın ayrılmasını gerektiği vurgulanmıştı. Bu devre içinde 10 milyar 700 milyonu bulan inşaat ve bayındırlık masraflarının, ancak üçte biri kadarı mesken inşaatına ayrılacağına göre uzun vadeli iktisadî kalkınma muhitini hazırlayan sosyal sermaye tesislerine de kâfi kaynak ayrılmış olacağı ifade edilmişti.

“Kalkınma Plânı Türk Halkına Neler Vadediyor?” isimli sonuç kısmında ise genel hatlarını ve yönü belirtilen beş yıllık kalkınma plânı, Türkiye’de ilk defa olarak, Türk halkına kaderinin hakikaten hissedilir bir şekilde değiştiğini ifade edecek bazı imkânlar bahşedeceğini, bunları en genel hatları ile özetlemişlerdi.

Halkın enflasyondan, darlık ve kıtlıklardan, fiyat ve piyasa istikrarsızlığından kurtulmuş olarak, hakikî, devamlı ve süratli bir iktisadî kalkınmaya kavuşmuş olacağını, çok sayıda fırsatlarla belirttikleri gibi, bütün plân, fiyatların sabit tutulacağı esasına dayanmakta olduğu belirtilmişti. Devre boyunca gözlemlenen artışlar, hakikî artışlar olup, fiyat seviyesindeki yükselmelerden ileri gelen yapay artışlar olmadığı, millî gelirin beş yılda %33 artmış olacağı ve bu devamlı bir mahiyet arz edeceği, senelik % 6,6 olan bu gelişme sürati, 1950-57 devresinde gözlemlenen % 5,8’lik ortalamadan, hele 1953-57 arasındaki % 0,4’lük gelişmeden daha doğrusu gerileme ve duraklamadan çok süratli bir kalkınmayı ifade ettiği vurgulanmıştı.

Yatırımların hacminde 165 endeksini bulan gelişme, Türkiye’de eşine rastlanmayan bir seviye ifade edeceği ki, bu sayede süratli ve birikmiş bir gelişmenin eşğine erişildiği neticesinin çıkacağı ifade edilmişti.

Bu sayede halkın nüfus artışları hesaba katılırsa, yılda ortalama olarak, hayat standardını %3’ten fazla bir süratle ıslah etmiş, medenî ve ileri bir millet olmak için maddî imkânlara kavuşmuş olunacağını, halbuki 1953-57 devresinde % 0,4’lük bir millî gelir artışı, yılda %3 kadar bir nüfus artışı hesaba katılırsa, hakikî gelir ve hayat standardında her yıl %

2,6'lık bir gerilemeyi ifade ettiğini, bu oranda süratli bir gerilemeden, bu derece hızlı bir ilerlemeye kavuşma, millet için hakikî bir ilerleme işareti sayılması gerektiği vurgulanmıştı.

Milletin bu neticeyi, kalkınma plânlarındaki esaslar dairesinde, külfet ve sıkıntıları ortaklaşa karşılama, kalkınmanın yükünü adalet dairesinde fertler ve zümreler arasında dağıtma suretiyle gerçekleştireceğini, bu netice, 1950-57'nin, sıkıntılı, mahrumiyetli olan, adaletsizliğe sürüklenen iktisadî faaliyetiyle, tezat halinde olduğu iddia edilmişti. Halkın kendini bekleyen parlak istikbale çok mühim sıkıntı ve fedakârlıklara katlanmak mecburiyetinde kalmadan erişeceği vaat edilmişti.

İktisadî kalkınma plânının, Türkiye'de ilk defa olarak, köy kalkınması problemini, sistemsizlikten çıkarmakta, hayal ve romantizmden sıyrarak olumlu mecraya sokmakta olduğu belirtilmişti. Köylerde, dar arazi, fazla nüfus ve düşük üretim tekniği yüzünden sefalet çeken milyonlarca insanın, Türkiye'de ilk defa olarak, kendilerini yeni ufukların eşiğinde hissedeceği iddia edilmişti. Bir taraftan sanayileşme programları, köyde atıl, işsiz ve sefil kalan genç, güçlü kuvvetli köy evlâtlarına istikballerini başka sahalarda aramaları için geniş imkânlar açmakta olduğu, şimdiye kadar işsiz ve topraksız köylünün şehirlere akın edip, istikrarsız ve sefil bir hayat sürmeleri önleneyeceği, diğer taraftan köyde kalanlar, ıslah edilmiş, genişleyen topraklara, üretim cihazlarına, verimlendirme kredilerine, ziraî mücadeleye ve özetle bilgi ve tekniğin imkânlarına daha geniş oranda kavuşma şansına sahip olacaklarını iddia etmişlerdi.

İktisadî kalkınma plânı işçiye genişleyen bir faaliyet sahası açmakta olduğu, işsizliğin ortadan kalkma yoluna gireceği, genişleyen endüstriyel faaliyet ücretlerinin artmasını teşvik edeceğini ve bilhassa kalifiye iş sahalarının daha cazip bir hale gireceğini, işçilere ödenecek sosyal emniyet primleri ve menfaatler gittikçe artacağını, sosyal emniyet ödemelerini gösteren tabloların aynı zamanda emeklilerin de işçiler gibi artan millî gelirden geniş bir pay almaya başlayacaklarını ifade etmekte olduğunu, işçilerin, tarihte ilk defa, sırf iş gücünü hedef tutan bir mesken politikasının tatbiki başlanacağına şahit olacaklarını, hayatlarını, ucuz, emin, rahat bir mesken içinde geçirme imkânlarına kavuşacaklarını, işçiler ve köylüler için gecekondularda sefil bir hayat sürme devrinin kapanacağını veya esaslı bir şekilde hâl yoluna kavuşacağını, işçinin dar ve sabit gelirli bir kütle olarak, enflasyon, pahalılık ve darlıkların zararlarından kurtulacağını; sabit fiyatların hâkim olduğu bir piyasada, devamlı olarak ücret ve gelirini yükselteceklerini iddia etmişlerdi.

Kalkınma plânlarının iş dünyasına ve iş adamlarına muazzam faaliyet sahaları açacağı belirtilmişti. Artan yatırım hacmi, sanayici, tüccar, nakliyeci, inşaatçı her sınıftan iş adamına geniş pazarlar yaratacağı iddia edilmişti. Şehirleşme ve mesken politikasıyla, bol, istikrarlı, ucuz ve kalifiye iş gücü sağlanacağı vurgulanmıştı. Artan tasarruflar, enflasyon yaratmayan bol ve ucuz krediye imkân vereceği, düzenli bir iç piyasa kurulacağı, dış ticaretin artan imkânlarla tıkanıklıktan kurtulacağı ifade edilmişti.

5- CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ

a) Seçim Beyannamesi²²³

Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin seçim beyannamesi 21 Ekim 1957 tarihinde yayınlanmıştı. Beyannamenin başlıca özelliklerinden birisi, partinin iktidara geldiği takdirde yapacağı işlerden açık maddeler halinde sıralamaktan çok diğer muhalefet partilerinin vaatlerini ilk defa Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin ortaya atmış olduğunu belirtmek olmuştu. Beynamede, insan haklarını teminat altına alan bir rejim yeni bir Anayasa plânlı bir iktisadî hayat vaat edilmişti. Yine beyannamenin büyük kısmını iktidar partisine yöneltilen tenkitler teşkil etmekteydi. Bunların dışında partinin vaatlerini sıralamışlardı.

“Rejim Davasının Hallini Taahhüt Ediyoruz” kısmında Türkiye’de insan haklarına dayanan demokratik bir devlet nizamının kurulması Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin vücudunu doğuran ilk sebeplerden birisi olduğu belirtilmişti. Parti programının esasının bu olduğu ve siyasetinin temelini de bunun teşkil etmekte olduğu vurgulanmıştı.

“Anayasa Mevzuu” konusunda memleketin ilk meselesi olan demokratik bir rejimin kurulması davasında, Cumhuriyetçi Millet Partisi başlangıcından beri yeni bir Anayasa tedvinini esas tuttuğu belirtilmişti. Bu yeni Anayasada, şahsi idarelere yol açan kuvvetler birliği sisteminin terk edilerek, kuvvetler dengesine gidilmesi, yasama kuvvetinin iki mecliste temsili, icranın ciddî rekabete tâbi tutulması yolunda hükümler konması, kaza hakkının teşkilat ve fonksiyonunda muhtar hale getirilmesi ve örneğin bir (Yüksek Hâkimler Meclisi) kurulmak suretiyle adli mekanizmanın icranın nüfuz ve tesirinden beri tutulması gerektiğini savunan fikirler olduğu vurgulanmıştı.

“Seçim Sistemi” konusunda Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin başlangıcından beri seçimlerde çoğunluk sisteminin aleyhinde bulunduğunu ve nispi temsil esasına gidilmesi zarureti, savunduğunu belirtmişlerdi.

6- GÜDEN PARTİSİ

a) Seçim Beyannamesi²²⁴

İhtira Yurdu Cemiyeti ve Güden Partisi Kurucusu; Güden Gazetesi sahibi olan Halil Güden, “Sayın Yurttaşlarım;” diyerek söze başlamış ve Türk Milletinin gelişme yollarında iki büyük engelin olduğunu, birincisinin Cumhuriyet Adliyesi; ikincisinin Cumhuriyet Maliyesi olduğunu iddia etmişti. Bu iki engel kurumun yıkılıp yol ortasından kaldırılıp atılmadıkça, milletin gelişme yollarının daima kapalı kalacağını belirtmişti. Bu görüş ve kanaatle; 25 senedir fikirlerini birçok gazetelerde, mecmualarda, 1939’da yayımlanan “Yükselmek İçin İş Hareketleri” isimindeki küçük bir kitapta, Güden gazetesinde ve birçok yazılı, şifahi müracaatlarında resmî makamları ikaza çalıştığını vurgulamıştı. Güden görüşlerini gerçekleştirmek amacıyla 1939, 1946, 1950, 1954 Genel Seçimlerinde İstanbul’dan bağımsız milletvekili olmak için adaylığını koyduğunu, milletvekili olmak şöyle dursun, hiçbir oy alamadığını belirtmişti. Bundan, şahsen zararlı olmadığını, fakat Türk milletinin ve

²²³ 22 Ekim 1957, Dünya Gazetesi.

²²⁴ **Güden Partisi Seçim Beyannamesi**, İstanbul 1957.

vatanın çok zarar ettiğini ifade etmişti. Bugün başka bir Türkiye’nin görülebileceğini, bir hakikat Türkiyesi olabileceğini dile getirmişti.

Dikkat edilecek olursa bu vatanda bir saltanatın yıkıldığını, yerine bir saltanat kurulduğunu ve Osmanoğulları Saltanatı yıkılıp yerine Cumhuriyetoğulları saltanatı kurulduğunu vurgulamıştı. Ağaoğulları, Abaloğulları, Kalafatoğulları, Zeytinoğulları, Muşmulaoğulları vesaire olarak örneklendirmişti. Babadan oğula intikal ve evlâdiyyet, hidiviyyet gibi benzeterek, hep Genel Seçimlerde arzuların oylarla birlikte bu suretle tecelli ettiğinden yakınmıştı.

1957 genel seçimlerinde de beşinci defa olmak üzere yine İstanbul’dan mebus olmak için bağımsız olarak adaylığını koyduğunu belirtmişti. Güden Hükümeti iş başına gelirse yapacağı işleri sıralamıştı. Derhal bir para inkılabı yapmak ve para farkından başka bir şey olmayan hayat pahalılığını bir anda ortadan kaldırmak, fiyatları 1914 normal zaman hatlarına çevirmek suretiyle vasıtalı vergi kaynaklarından devlet hazinesine yılda 50 milyon altın banknot (Bugünkü para ile 5 milyar lira) gelir sağlamak ve damga resmi de dâhil olmak üzere bilumum vasıtasız vergileri kaldırmak, yani yurttaşın makbuz karşılığı vergi (Âdilâne vergi) vermeyeceğini vaat etmişti. Belediyelerin gelirlerini de elektrik, havagazı, su ve mezbahalardan temin edileceğini, özel muhasebelerin de kalkacağını belirtmişti.

Yurt ölçüsünde imarla birlikte, köy kalkınmasını, şehirler ve kasabalar arasındaki yollar üzerinde her beş kilometrede bir yeni köyler kurulup civarda bulunan eski köylerin bu yeni köylerle iş birliği yapacağını ve cihazlandırılacağını vurgulamıştı. İstanbul ve Edirne şehirlerini Güden projesine göre imar edileceğini belirtmişti.

İstanbul’da bir “İhtira Yurdu” kurulacağı, yeni projeler ortaya koyan, mucit ve kâşiflerin eserleri mevki fiile getirileceği ve millî bir eksiklik telâfi edileceği, özel sanayiinin gelişmesi için de şehirlerde, kasabalarda sanayi yurtları kurulacağı vaat edilmişti. Bugün inlerde, bodrumlarda, çatı aralarında fena şartlar altında, yokluk içinde çalışan küçük sanat erbabı en modern mekânlara ve en geniş imkânlara sahip olacağı da belirtilmişti.

Bugünkü muhtarlıklar yerine çok esaslı mahalle teşkilâtları kurulacağını, yurttaşların hükümetle, şahıslarla olan işleri bu teşkilâtlarda süratle hâl ve idare edileceğini, meselâ bir saatte bir veraset ilâmı almanın mümkün olacağını belirtmişti. Gümrüklerin ıslah edileceğini, beyan ve beyanname usullerinin kalkacağını belirtmişti. Bir Ticaret Sigortası kurulacağını, dolandırıcılığın kalkacağını, kul hakkının kulda kalmayacağını, hakkın daima kanundan üstün tutulacağını vaat etmişti. İş adamlarına krediler açılacağını ve Umumî Nakliyat ambarlarına büyük ölçüde yardım yapılacağını vurgulamıştı.

Yurttaşlara seslenerek genel seçim münasebetiyle biraz da felsefe ve mizah kısmına gelmek istemiş, evvelâ Halk Partisi hakkındaki hatıralarını arz etmeye başlamıştı. Memleketin Ana Partisi olarak tanındığı Cumhuriyet Halk Partisi iktidarda iken uzun seneler kendilerini ikaz ettiğini, iktidardan düştükten sonra da en ümitsiz ve en karanlık günlerinde onlara unutulmaz hizmetlerde bulunduğunu, 1953 senesi sonlarında Genel Merkeze gidip, iktidar partisi hakkında uzun uzun şikâyetlerde bulunduğunu söyleyerek, “Aman ne memnun kaldılar ne sevindiler” demiş, kendisinden hemen bir yazı istendiğini, kendisinin de yazdığını nakletmişti. Ulus gazetesinin 14/12/1953 tarihli sayısında verdiği söylediği yazının kısmen

yayımlandığını ve ertesi gün hükümetin gazeteyi kapattığını söylemişti. Bir süre sonra da Cumhuriyet Halk Partisi'nin menkul ve gayrimenkul malları, ne varsa hepsi ellerinden alındığını belirtmişti.

1954 genel seçiminde şanslarının daha kötü olduğunu, durumlarının fenalaştığını, karanlıkta, zulmette, dalâlette kalmış, yollarını şaşırmış, iktidara nereden gidilecek bunu, bir türlü bulamadıklarını söylemişti. İşte böyle karanlık bir günlerinde, onlara, (Güdem yom)lu bir mum hediye ettiğini Kasım Gülek'in bundan çok memnun kaldığını ve kendisine bir teşekkür mektubu göndermiş olduğunu belirtmişti. "İktidara geçince Gündenizmin hakkını nasıl ödeyecekler?" diye sormuştu.

Devamında İktidar Partisi için, işbaşına geçtikten 6 ay sonra onları da ikaza başladığını 7/9/1951 tarihli ve 2 sayılı Güden gazetesindeki yazısından dolayı tutuklandığını iddia etmişti. Sultanahmet ceza sarayında 85 gün tutuklu kaldığını, İstanbul 2nci ağır ceza mahkemesinde hakikati isbat ettiğini ve beraat ettiğini belirtmişti.

Yurttaşlara seslenerek bir memleketin, bilhassa Türkiye'nin kalkınması işi mevzuu bahis olduğu zaman evvelâ sanayii kalkınacağını, bu çok mühim dâva halledildikten sonra ziraatın kalkınmasının başlayacağını, daha doğrusu, ziraî kalkınma tabiata terk olunacağını belirtmişti. Halkın da gördüğünü ileri sürerek, traktör ve ilâç randımanında etkili olmadığını, neticede öyle bir köy kalkınması olmuş ki: Baba yadigârı, ("İnönü babamızdan yadigâr kalan" diyerek) Hacıağalardan bugün ortada eser bile kalmadığı gibi hepsinin borç paçalarından aktığını iddia etmişti. Demokrasinin enerjik hükümeti köylere su getirdiğini, güya köylünün istediğini, yarın köylü kalkar, biz kanalizasyon da isteriz derlerse onu da yapacaklarını, işte o zaman o köylerde yetişen köylüden hayır beklenemez olduğunu ileri sürmüştü. Şimdi ki köy kalkınmasının hiç sorulmamasını zira: Amerikan yardımı, Marşal yardımı, bol emisyon ve yabancı sermaye, Cumhuriyet Halk Partisi'nden miras kalan altınlar, bunların sonucunda ters etki olduğunu ileri sürmüştü.

Et ve ekmeğin Amerika'dan gelmekte olduğunu, eğer iktidar bu vadide azıcık daha gayret sarf edecek olursa yarın içmeye ayran bulunamayacağını, onun da Amerika'dan gelecek ve bir de ayran lisansı ihdas edilecek olduğunu, Gündenizm'in hakkının yendiğini ve o yüzden olduğunu vurgulamıştı. "Şimdi işler..." diyerek yarım bırakmıştı.

Birkaç gece evvel bir rüya gördüğünü, "Hayırdır inşallah: Ankara'da Ulus meydanında bir alay Çankaya istikametine doğru ilerliyor. Önde mehter takımı benim bir marşımı çalıyor" diyerek, marşı şu şekilde nakletmişti:

Aşkımızı varmış gibi farz edelim. Ruhlarımızı birbirine şarj edelim.

Sazlarımızı kuralım caz idelim. Sarmaş dolaş olalım dans idelim.

Kasım Gülek ve arkadaşlarının cesur adımlarla pür neşe, pür ihtişam iktidar yollarında ilerlemekte olduklarını, "Arslanlar gibi" benzetmesiyle yaparak, öte yanda iktidarın Çankaya'yı tahliye etmekte olduğunu, heybelerine 1950'den bu yana yaptıkları marifetleri, rakamları doldurduklarını, en önde Adnan Menderes'in, etrafında da "Eshabı Güzini'nin

olduğu halde yol güzergâhında halkın kendisinin bir diğer şarkısını okuduğunu söyleyerek ve “bu daha güzel” diyerek şarkısına yer vermişti:

Errüesail Demokrateyn... Errefikul Adnanül Celâleyin...

Velhazeratil Mendereseyn... Küllühüm hadimül mülkül Melikeyn...

Kocatepe’de “Adnaniye camii şerifi” mahya kurmuş olduğunu; “Damlasın göl farz edelim” deyimine yer vererek her şeyin azı tatlı olduğunu ve haris olmamak gerektiği hakikatini bütün dünyaya yayınladığını söyleyerek, “İşte, bu iktidar da şu zavallı vatanda bir ihtira yurdu kurmadan göçüp gidiyor” demişti. Her zaman olduğu gibi halkı kalkındırmak için “Kurupun oğlu, Fordun torunu, İskodanın hafidi geliyor. Bizde de sadece Fil Hamdiler yetişiyor. Şu zavallı vatanda bir ihtira yurdu kuramadık” diyerek, Türkiye’de de insanın yetişmesini arzu ettiğini belirtmişti. Görebildiği hakikatleri burada kısmen yazdığını, müstakil adaylara Taksim meydanında imkân bahşedilirse sözle de hitap etmek istediğini belirtmişti.

Vatandaşların 27 Ekim 1957 Pazar günü oylarını Cumhuriyet Halk Partisi’ne vermelerini istemişti. Çok verimli olacağını, “*Gündenizm kefildir. Aziz Millî Şefimiz Sayın İsmet İnönü’yü tekrar Cumhuriyetin tahtında görmek hepimiz için büyük bir bahtiyarlık olacaktır. Hayırlı olsun.*” diyerek sözlerini tamamlamıştı.

7- BAĞIMSIZ ADAYLARIN BEYANNAMELERİ

a) Mehmet Tarık Yakova²²⁵

Bağımsız adaylardan Mehmet Tarık Yakova, seçmenlere seslenirken, 27 Ekim 1957 tarihinde yapılacak genel seçimde oyunu kullanırken iyiyi, doğruyu, halka ve memlekete faydalı olacakları seçme mesuliyetini taşıdığını unutulmaması gerektiğini hatırlatarak başlamıştı. Her milletin layık olduğu hükümetle idare olunduğunu, zira seçmen seçmekte kusur ederse, seçtiklerinde kusur aramanın mümkün olamayacağını belirtmişti. Nihayet seçmenin gene ıstıraplarıyla baş başa kalacağını ve derdini anlatacak bir kapı bulamayacağını iddia etmişti.

Bugünkü hayat şartlarından dolayı şikâyetlerinin ekonomik düzensizlikten ve rejim davalarının halledilememiş bulunduğundan doğduğunun bilindiğini, artık yeryüzünde hiçbir memleketin mazisi tarihin derinliklerine kadar uzandığı halde hâlâ devletin idaresi meselesini yerleşmiş bir kanun ve nizamlara bağlayamamış halde olmadığını söylemişti. Seçimde bu davayı milletçe halletmenin mümkün olacağını belirtmişti.

Vatandaşa, son senelerin siyasi gidişinin, siyasi partilerin bu davaları tarafsız vatandaşın yardımından faydalanmadan halledememekte olduğunu gösterdiğini iddia etmişti. Halkın kendi kendini idaresi sistemindeki tecrübesizliğin sebebiyle siyasî partilerin tarafsız vatandaşa

²²⁵ 23 Ekim 1957, Cumhuriyet Gazetesi.

yalnız oy almak için müracaatı kâfi görmekte olduğu, tarafsızın söz hakkı, bilgi ve eğitimi ile bilhassa seçilme hakkı ve imkânı düşünülmemekte olduğunu vurgulamıştı.

Tarafsız vatandaşa, memleketin kaderini tayin etmekteki muazzam kudretini hatırdan çıkarmaması gerektiğini, bütün hesapların oy üzerine yapılmakta, vaatler tutulmasa bile oyunu kazanmak için ortaya konmakta ve buna rağmen akıntı ve hayat yükü gene seçmenin omuzlarına çökmekte olduğunu belirtmişti. Seçmene unutmaması gerektiğini, seçeceği bağımsız mebusun her türlü arzu ve karşılıktan ayrılmış olarak yalnız onun(seçmenin) temsilcisi olacağını vurgulamıştı. Dünya parlâmentolarında halkın sesini en iyi aksettiren mebusun bağımsız mebuslar olduğunu belirtmişti. Seçimlerde halledilmesi gereken rejim davasının parti menfaatlerinden uzak kalarak en iyi savunacak ise seçeceği bağımsız mebusun olacağını vaat etmişti.

Seçmen vatandaşa, yeryüzünde hiçbir memleketinde ister devlet hizmetinde bulunsun ister özel teşebbüste çalışsın ücretli veya aylıklı vatandaşın bir günlük kazancı bir kilo yağ veya bir kilo fasulye veya bir kilo et bedelinden daha aşağı olmadığını iddia etmişti. Gene hiçbir memlekette bir aylık hizmet gelirin bir takım elbise bedelinden daha az olmadığını veya aylık mesken kirası bir aylık gelirin üstüne çıkmadığını belirtmişti.

Türkiye'yi kastederek, hiçbir memlekette, muasır medeni alet ve vasıtalar meselâ bir radyo, bir buzdolabı, bir elektrik veya havagazı ocağı gibi en zaruri metalar ancak yabancıların yurt dışına giderlerken ballandıra ballandıra gazetelerde yaptıkları ilânlarla onların terekelerinden temin etmediğini iddia etmişti. Hatta ithal malları bir tarafa Türkiye'de üretilmekte olan ihtiyaç maddelerinin dahi sıkıntısının hissedildiğini vurgulamıştı. Hastanın ilâcı, öğrencinin kitabı, defteri, gazetecinin kâğıdı, mürekkebi, şoförün lastiği, yedek parçası, sanayicinin ham maddesi ve tüccarın ticaret yapmasını kolaylaştıracak kanunlar teklif edeceğini vaat etmişti.

Seçmenlere, sayılı kalan günlerde bunların sebeplerini iyice düşünür ve vekilini iyi seçmekte basiret gösterirse derdinin çaresini kendi bulmuş olacağını belirtmişti.

Vatandaşlara, vatanın ve milletin muasır medeni âlemde yer almış memleketlerden daha az imkânlar içinde olunmadığını, aksine, vatanın bütün dünyada en seçkin ve verimli bir belde olduğu gibi milletin iyi ahlâk zeki ve çalışkanlığı bütün âlemce teslim edilen üstün özelliklerle insanlık camiasında hakkı olduğu konumu aldığını vurgulamıştı. Türkiye'nin mesut ve müreffeh bir memleket olmaması için hiçbir sebep göremediğini ve vatanın bu iyi günlere pek yakında kavuşacağına inancı olduğunu vurgulamıştı.

Bu inançla vatan ve millet hizmetinde bulunmak için kanun yolunda bir hayata girmek teşebbüsünde olduğunu İstanbullu vatandaşlara arz etmeye karar verdiğini söyleyerek, kanuni şartları yerine getirerek İstanbul'dan bağımsız mebus adaylığı koymuş bulunmakta olduğunu bildirmişti.

İstanbullu seçmenlerine, bağımsız mebus adayı Mehmet Tarık Yakova şayet seçmenin güven ve beğenisine erişip mebus seçilirse seçmenin arzularına tercüman olmak fırsatını bulacağını, nispi temsil sisteminin, anayasada yapılacak demokratik düzenlemelerin ve antidemokratik kanunların kaldırılması için gereken kanun tekliflerini Mecliste savunacağını, memur vatandaş ile emeklilerin geçim sıkıntılarını hafifletmek için hazırladığı programa göre

kanun teklifinde bulunacağını, her aileye bir mesken edinme imkânını sağlamak için devlet ve belediye elinde bulunan arazinin yirmi sene vade ile halka dağıtımını ve ucuz inşaat malzemesi ve sistemi temini hakkında kanun teklifinde bulunacağını, demokrasinin birinci şartı olan vatandaşın gelecek endişesinden kurtulması için sosyal sigortanın memleketimizde de batı demokrasilerinde olduğu gibi gerçekleşmesini amaç edineceğini, memleketin sanayileşmesinde ve iktisaden yükselmesinde fedakâr işçilerimin büyük rolüne rağmen seçim şartlarının tatmin edici olmadığını ve derhal halledilmesi gereken bir vakıa olarak karşılığında olduğunu, işçilerin ücretli hafta tatili, grev hakkı, ailelerinin de bakımı acilen temine çalışacağı gerçeklerinden biri olacağını vurgulamıştı.

Bağımsız aday Mehmet Tarık Yakova mebus olduğu takdirde maaş ve ödeneği ile hayır cemiyetlerine yardım edeceğini belirtmişti.

Mehmet Tarık Yakova, kendisine ait oy pusulasının her sandık başında bulunacağını, bu yazının bir vaat değil bir taahhütname olarak kabul edilmesini ve kıymetli itimadını esirgemediği takdirde vatandaşlara her an ve her yerde açık alınla hesap vermeyi taahhüt ettiğini, oyunu kullanırken yapacağı listede kendi el yazısıyla kendi isminin de yazılmasını rica ederek saygılarını sunmuştu.

SONUÇ

Seçim beyannameleri, partilerin ya da şahısların en temel siyasi propaganda unsurudur. En yalın ve sade siyasi propaganda unsurlarının seçim afişi ve karikatür gibi görsel yayınlar olduğu muhakkaktır. Ancak seçim beyannameleri, uzun uzadıya yazılan ve anlatılan meseleler dışında, seçmenin kısa ve öz şekilde anlayabilmesini sağlayan, hazırlayanın en temel eleştirisi, vaat ve görüşlerini sıraladığı metinlerdir.

En gelen içerik bağlamında seçim beyannameleri,

- 1- Geçmiş,
- 2- Mevcut,
- 3- Gelecek ,

zamandizini uygulanan bir metoda sahiptirler.

Yöntem olarak bakıldığında,

- 1-Olumsuzdan olumlu farklılık,
- 2-Olumluyu sahiplenme;

İktidar açısından bakıldığında,

- 1-Olumsuzdan olumluya doğru ne idik ne olduk?
- 2-Olumlu'dan daha olumluya ne olacağız? sorularının cevaplarının verildiği;

Muhaelfet açısından ise,

- 1- Olumludan olumsuzla doğru ne idik ne olduk?
- 2- Olumsuzdan olumluya ne olacağız? sorularının cevaplarının verildiği bir esasa dayanırlar.

Çok partili siyasal sistem ile tek partili siyasal sistemi elbette bu bakımdan birbirlerinden ayrı değerlendirmek gerekir. Tek partili sistem ve özellikle uygulanan iki dereceli seçim sistemi nedeniyle bu dönemin, yukarıdan aşağıya doğru yönelen ifade biçimi ile şekillendiğini söyleyebiliriz: çünkü bu dönemde halk alternatif sahibi değildir. Bağımsız aday ya da boş sandalye usulü, oldukça sınırlıdır.

Tek parti dönemi (1923-1945) seçim beyannamelerine bakıldığında, erken dönemde bunu özellikle Osmanlı mirası üzerinden karşılaştırılma yoluna gidildiği görülmektedir. 8 Nisan 1923 tarihli “Dokuz Umde”, bir seçim beyannamesi olmakla birlikte yeni rejimin ana hatlarını belirleyen ya da çizen bir anlatıma da sahipti. Milli Mücadele yıllarında milletin yok olmak felaketinden kurtarılması, rejimin milli egemenliğe dayanması, rejimin halk hükümeti olması, yeni devletin tanım ve tarifini ilgilendirmekle birlikte Osmanlı Devleti’nden farklı yönlerini de göstermekteydi. Örneğin TBMM dışında hiçbir fert, kuvvet ya da makamın millet kaderine hakim olamayacağı gibi bir ibarenin seçim beyannamesine de girmesi, Milli Mücadele dönemi hassasiyetinin ne denli devam ettiğini göstermektedir. Her ne kadar Milli Mücadele devrinin kapandığı ve artık iktisad’i kalkınma hareketlerine bağlanacağı vurgulanmışsa da, emeli egemenliği kayıtsız şartsız millete vermeyi amaçlayan Milli Mücadele dönemindeki bu hassasiyet, beyannamenin ilk maddesinde vurgulanmıştı.

Benzer şekilde Milli Mücadele döneminin bir başka hassasiyeti de beyannameye girmişti: Saltanatın kaldırılması ve milli egemenliğin parçalanamaz, paylaşılabilir olduğu. Hilafet makamının dahi dayanağının sadece meclis olduğu vurgulanmıştı. Ancak bu iki maddeden sonra “Dokuz Umde” seçim beyannamesi formatında devam edebilmişti:

-İç politika açısından emniyet ve asayiş, adalet

-Ekonomi açısından özellikle aşar vergisi ile ilgili şikâyetlerin giderileceğinden bahisle tarım ve hayvancılık faaliyetleri, kredi kolaylıkları, demiryolları, madencilik

-Eğitimin milli ihtiyaçlara göre modernleştirileceği

-Askerlik süresinin kısaltılacağı,

-Ordu mensuplarının sefalet çekmelerinin engelleneceği,

-Memurlar için kanunlar çıkarılacağı,

-Memleket aydınlarından ve uzmanlardan faydalanılacağı.

Gerçekte seçim beyannamesi olarak görülen bu metnin ruhunda, devletin asıl kurulacağı yönünde bir yoğunlaşma vardır. Dokuzuncu maddesinde belirtildiği şekli ile “harap olan memleketin hızla yeniden imarı” ifadesi, maddi bir haraptıktan daha çok ülkenin ticaretin tarımına, sanayisinden milli eğitimine her türlü alanına yönelik olarak görülmekte ve değerlendirilmektedir. Aslında bu durumu Ziya Gökalp’in yorumunda, çok daha net anlamaktayız. Gökalp, Osmanlı Devleti’nde milli esasların mevcut olmadığını, “Osmanlı” unvanı nedeniyle “Türk” ifadesinin ortadan kaldırıldığını; Türklerin esaret içinde olduğunu; dil, edebiyat, hukuk alanında dahi milli unsurların bulunmadığını izah etmişti.

Osmanlı Devleti’nin kendi kanunlarını kendisi yapamayan bir hale geldiğini, dış kapitülasyonlar nedeniyle iktisaden bağımsız bulunmadığını, saray hükümeti ve ferdi saltanat ile idare edildiğini, kozmopolitik yapısı nedeniyle Türk köylüsünün serften başka bir şey olmadığını vurgulamıştı. Aslında “Dokuz Umde” için Gökalp’in yaptığı yorumları geçmiş-şimdi karşılaştırması esasını barındıran seçim beyannamesi niteliği için yerinde bir yaklaşımdı.

Mustafa Kemal’in, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin başkanı sıfatıyla cemiyet üyelerine gönderdiği çağrı metni ise, yine Milli Mücadele dönemi vurgusu ile

başlayan ve tarihî tecrübelerden kaynak alarak memleketin ihtiyacından doğan maddeleri içeren “Dokuz Umde”ye bağlı kalınmasını salık veriyordu. Bu hali ile de cemiyet üyelerini seçim çalışmalarına davet ediyordu.

1923 yılı seçim dönemini daha iyi kavrayabilmek adına, belki de bu seçim beyannamelerinin seçimden ziyade kurtarılmış bir milletin devletini inşa etmek amacına matuf olduğu sorunsalının bulunduğunu görebilmek adına Mustafa Kemal'in İstanbul halkına ayrı bir beyanname yayınlamak gereğini hissettiğini belirtmek gerekir. Nitekim bu beyanname, bütün milletin özgür olduğu esnada işgal altında kalan İstanbul'a hasret ve özlem içermektedir. Milli Mücadele'nin amacının İstanbul'a kavuşmak olduğu vurgulanmaktadır. Görüleceği ve anlaşılacağı üzere 1923 yılının seçim atmosferinde gündem, milli egemenlik, iktisadi bağımsızlık ve yeni devlet rejiminin kurulması şeklindedir. Nihayetinde bu da Milli Mücadele döneminin temel hedefleridir.

1927 yılı, devletin tüm argümanları ile kuruluşunun tamamlandığı, çalkantılı ve sıkıntılı dönemin geride bırakıldığı, bir bakıma normalleşmenin başladığı yıl olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu yıl yapılan seçimlerde Mustafa Kemal'in doğrudan ve daha fazla etkili olduğu düşünüldüğünde yeni kurulan meclisin de yapısının görüş ayrılıkları bakımından daha sınırlı tutulduğu gözlenmektedir. Benzer şekilde yıl sonuna doğru seçimler tamamlanıp meclis yenilendikten sonra geçmiş ile hesaplaşma yaklaşımının ağır bastığı Büyük Nutuk'un dile getirileceği de unutulmamalıdır. Bu bakımdan 1927 yılı seçimleri Mustafa Kemal'in şahsiyetinde yoğunlaşmıştır, denilebilir. Nitekim seçim beyannamesinde de 1923 yılında iktidar mevkiinde olmak için ne vaat edildi ise o istikamette işler yapıldığı belirtilmekte beraber Mustafa Kemal, milletvekili adaylarını “kendi imzası ile” halka arz ettiğini vurgulamıştı. Kendisine layık görülen güveni bilerek ve bu sorumlulukla milletvekili adaylarını seçtiğini belirtmişti. Hayatındaki en büyük dayanak ve kuvvetin vatandaşlardan gördüğü güven olduğunu ilave etmişti. Bu nedenle bir sonraki seçimlerde hesap verebilmek adına, milletvekili adaylarını özenle seçtiğini belirtmişti. Ancak 1931 seçimleri bu bakımdan daha farklı olacaktı. 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası girişimi, Mustafa Kemal'in önderliğinde ve şahsi desteği ile gerçekleşmişti. Bu girişimin başarısızlığının 1931 yılı seçimlerindeki yaklaşıma etkisinin önemli ölçüde olduğu görülmektedir. Özellikle çok parti ile kurulamayan siyasal sistemdeki demokrasi kültürü ve eleştirel yaklaşımın, bağımsız sandalyeler aracılığı ile yaşatılmak istendiği görülmektedir. Bir bakıma tek parti iktidarı içerisinde bağımsız vekiller aracılığı ile hükümetin muvazenede eleştirisi yapılarak denge sağlama gayreti görülmektedir. Bu hassasiyetin olağanüstü düzeyde olduğunu belirtmek gerekir. Mustafa Kemal'in seçim dolayısıyla ikinci seçmenlere yayınladığı beyannamesinde “bizim fikrimize ve görüşümüze iştirak etmeyen milletvekilleri tarafından” eleştirilme talebi; hatta CHP'nin görüşlerine katılmayanların mecliste yer alması için CHP teşkilatının fedakarlık göstermesi talebi, konuya dair hassasiyet düzeyinin anlaşılması bakımından önemlidir. 1927 yılı seçimlerinden farklı olarak Mustafa Kemal'in “hiçbir şahsiyet lehine veya aleyhine herhangi bir telkinim yoktur ve olmayacaktır” demesi de bu bakımdan ayrıca önemlidir. Nihayetinde 1931 seçiminde SCF ile yapılamayan, bağımsız adaylarla yapılmaya çalışılmış; tek parti olarak CHP Mustafa Kemal önderliğinde kendisini eleştirinin muhatabı kılmayı rejim açısından zorunlu görmüştür.

1931 yılında Mustafa Kemal'in millete hitaben yayınladığı seçim beyannamesi ise 1927 yılındaki program beyannamesinde belirtilen hususların yerine getirildiğinden bahis ile başlamaktaydı. Milli mefkûreye bağlı kalındığı, milli irade ve milli hakimiyete riayet edildiği söylenmekte idi. Ancak beyannamede dikkati çeken ilk husus, ekonomik hayata dair devletin fiilen faal olacağı yönündeki ifade idi. Malum olduğu üzere 1923-1931 yılları arasında Türkiye'de ekonomi politikası millileştirme süreci ile birlikte liberal politikalar çerçevesinde gelişmişti. 1929 yılı ekonomik buhranına çözüm arayışları ve milli kalkınma çerçevesinde teşvik edilen girişimcilerin ağır sanayiye yönelmemesi sonrası başlayan süreç, 1931 yılı seçim beyannamesinde de yerini almıştı. Ancak Mustafa Kemal, “ferdi mesai ve faaliyetin” esas tutulacağını özenle vurgulamıştı.

Beyannamede dikkati çeken ikinci husus ise yine 1930'lu yılların etkisi altında bulunduğu rejim-inkılap tartışmaları odaklı olduğu görülmektedir. Gökalp'in formülize ettiği biçimi ile sosyolojik olarak solidarist yaklaşım 1920'li yıllarda olduğu gibi 1930'larda da sınıfsal ilişkiyi açıklamakta kullanılmıştı. Mustafa Kemal seçim beyannamesinde “Türk camiasını teşkil eden çalışma zümresi” olarak tarif ettiği sosyolojik yapının, işbölümü marifeti ile her birinin çalışmasının diğerinin ve tüm halkın mutluluğu için zorunlu olduğunu ifade etmişti.

Beyannamenin diğer kısımları ise sanayi, tarım, ticaret erbabı, memur ve askerlere yönelik iyileştirici vaatlerle devam etmişti. Aynı zamanda hükümet otoritesi, vergi, eğitim, sağlık, ulaşım, demiryolu, maden, küçük el sanatları gibi alanlara yönelik de görüşlerini dile getirmişti.

1935 yılı seçim beyannamesinde de boş sandalye uygulama uygulamasının önemi vurgulanmıştı. Hatta bu seçimde, CHP'den “ayrılık fikirleri tarihimizde belgeli olan bu zat” nitelenmesine rağmen Refet Bele'nin bağımsız milletvekili adaylığının desteklenmesi ricası, yapılmıştır. Bu durumun meclisteki tartışma ortamını geliştirmek ve siyasi olgunluğu arttırmak adına yapıldığı vurgulanmıştır. Mustafa Kemal'in seçim beyannamesinde gündem ekonomi olmuştur. 1930-1935 yılları arasında dünyada birçok ülkede ekonomik sıkıntıların baş gösterdiği ve Türkiye'nin de bu sıkıntılarla uğraştığı belirtilmiştir. Türkiye'nin devletçilik politikası gereği Birinci Sanayi Kalkınma Planı çerçevesinde 30'lu yılların başından itibaren uyguladığı sanayi politikası, seçim beyannamesinin en belirgin hususu olarak değerlendirilebilir. Nihayet Mustafa Kemal beyannamede “geniş ölçüde sanayileşme hareketi, devletçe ve ulusça alınan yeni durumun en belli vasfıdır” sözünü kullanacaktır. Sanayileşme devri olarak tanımlandığı bu dönemde Mustafa Kemal, diğer dönemlerden farklı olarak kadın ve erkek seçmenlere seslenmiş; ulusal birlik ile maliye, ulaşım, sağlık gibi her tür alanda ilerleme kaydedileceğini belirtmiştir.

1939 yılı seçimleri, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı ile yapılan ilk genel seçimlerdi. İnönü'nün 1939 yılında yayınladığı beyannamesinde iki husus ön plana çıkmakta idi. Birincisi İnönü, milletvekilliği adaylarını belirlerken vatandaşların eğilimlerini dikkate aldığını, parti teşkilatının ve halk tabakalarının arasında incelemeler yaptığını, ikinci seçmenlerin istişare oylarına müracaat edildiğini vurgulamıştı. Beyannamede dikkati çeken ikinci husus ise dış politika konusunda İnönü'nün “şüpheli ve karışık bir devir” nitelenmesi dir. İnönü, Türkiye'nin bu devirde hangi vazifeler karşısında bulunacağını belli olmadığını, söyleyerek ve her türlü

ihhtimal karşısında ancak güçlü milletlerin birlik içinde başarılı olabileceğini vurgulamış; İkinci Dünya Savaşı'nın henüz arifesinde Türkiye'nin içinde bulunacağı durumu gözler önüne sererek bu dönemde dış politik gelişmelerin oldukça etkili olacağı sinyallerini vermişti.

1943 yılı seçim beyannamesi de İsmet İnönü'nün İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye'nin içinde bulunduğu duruma dair açıklamaları gündemde tuttuğu bir metindir. İnönü; milletin yaşayış şartları ve birbirleri ile ilişkilerinin “çığırından çıktığı bir zaman” olarak nitelediği bu dönemi, “tahammül olunur” sıkıntılarla geçirmenin mutluluğuna değinmiştir. Memleketin hiçbir zaman geride kalan dört senedeki kadar masraf etmediğini, harbe girmeme konusunda kararlı olunmasına rağmen buna zorunlu kalınırsa diye tedbirler alındığını, silah altına alınanların artırıldığını dile getirmiştir. Bu nedenle 1943 yılı seçim beyannamesinin ana gündemi, İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye'nin bu savaşa dahil olmadan ancak hazır bulunmak gayretleri ile ekonomisini zora soktuğu ve en azından bunun dayanılır sıkıntılar olduğu şeklindedir.

Tek parti dönemi seçim beyannamelerine genel anlamda bakıldığında, yapılan işlerin ve yapılacak işlerin ana hatları ile belirlendiği, bir önceki dönemdeki vaatlerin, prensipler dahilinde kalınarak ilerletilmeye devam edildiği şeklinde bir söylemin mevcut bulunduğu görülmektedir. Ancak iç veya siyasi koşulların, ülkenin gündeminin, seçim beyannamelerinde vurgulandığı da aşikârdır. 1923 seçimlerinin Milli Mücadele dönemi izleri taşıması; 1927 seçimlerinin Mustafa Kemal'in liderliği etrafında şekillenmesi; 1931 seçimlerinin SCF denemesinin başarısızlıklarına çözüm arayışı sunması; 1935 seçimlerinin iktisadi konulara yoğunlaşarak sanayileşme vurgusuna hasredilmesi; 1939 seçimlerinin İkinci Dünya Savaşı'nın arifesinde milli birlik çağrısı yapması ve 1943 seçim beyannamesinin savaşa girmemek ancak olası bir taarruza karşı hazır bulunmak adına sıkı tedbirlerle uyanık bulunmak görüşünden hareketle dayanılır sıkıntılarla geçmekte olduğunun belirtilmesi; iç veya dış olayların/odaklanmanın seçim beyannamelerindeki aslî vurgu olduğunu göstermektedir.

Çok partili siyasi hayatta ise seçim beyannamelerinin oldukça çeşitlendiği, renklendiği görülmektedir. Bir bakıma iktidar ve muhalefet zâviyesi olarak ayrılabilir iki yaklaşımın, bağımsız adaylarda dahi görülmesi, belki de böyle bir çoksesli dönemin acemiliğini gözler önüne sermektedir.

Tek parti iktidarını 1946 yılına kadar sürdüren CHP açısından seçim propagandasının zaman dizini Milli Mücadele yıllarından başlamıştır ve 1946 yılına kadar getirilmiştir. Bu süreç boyunca CHP'nin kazandırdıkları üzerinde durulmuştur. Bu son süreçte seçimin tek dereceli olmasından mutluluk duyulduğu ifade edilmiştir. Çok partili hayata geçiş ile birlikte Cumhurbaşkanı sıfatıyla CHP'den istifa etmesi yönündeki eleştiriye İnönü, denge unsuru olarak partiler arasındaki uyumu sağlayacağı şeklinde yanıt vermiştir. Bir diğer muhalefet eleştirisi olarak köylere yapılan ilkokulların vatandaşlar üzerine yük getirdiği yönündeki görüşlere ise bunun bir millet davası olduğu şeklinde yanıt vermiştir. Toprak mahsulleri vergisini kaldırmadan ilkokul davasını gütmeyen mümkün olduğunu; ancak bu verginin aşar vergisinin devamı olacağını dile getirmiştir. Toprak reformu meselesine de değinen İnönü, yine milli dava nedeniyle böyle bir karar alındığını söylemiş; “öyle olmasaydı mecliste ve memlekette nüfuslu vatandaşları CHP'ye karşı ayaklandırmazdık” demiştir.

İnönü, içinde bulunulan ekonomik durumun sebebinin, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle daimi seferberlikten kaynaklandığı şeklinde açıklamıştır. Bu süreçte bütçenin yüzde 60'lık kısmının orduya ayrıldığına dile getirmiştir. Harp yıllarında idarenin temizlik sınavı verdiğini, ancak karaborsacılık ve vurgunculuktan vatandaşın olduğu kadar vurguncuların da şikâyetçi olduğunu söylemiştir.

Başbakan Saraçoğlu ise Milli Mücadele döneminden başlayan bir konuşma yapmıştı. Mustafa Kemal önderliğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması, İsmet Paşa'nın Lozan'daki başarısı, Halk Partisi'nin kurulması, yeni rejim ve devletin gerçekleştirdiği devrimlerle memleketi mamur hale getirmesi, iktisadi bağımsızlığın sağlanması, Sanayi ve demiryolu politikaları çerçevesinde “Koca İmparatorluk” ile “Cumhuriyet”i karşılaştırmıştı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında memleketin para, açlık, maden kömürü ve harbe girme buhranı ile karşı karşıya kaldığını ancak güçlüklerle başa çıkılabildiğini ifade etmişti.

1946 seçimleri ile ilgili propaganda unsuru olarak hazırlandığı ve yayımlandığı anlaşılan İsmail Hüsrev Tökin'e ait üç eser oldukça önem taşımaktadır. Tökin, bu eserlerinde hem Milli Şef olarak İsmet İnönü'nün şahsiyetini anlatmakta hem CHP'nin yaptıklarını ve yapacaklarını izah etmekte hem de Demokrat Parti'ye dair nitelemelerde bulunmaktadır. Bu bakımdan Tökin tarafından kaleme alınan bu eserler, 1946 seçimlerine yönelik propaganda metni olarak görülmelidir. Tökin eserinde Türk tarihinde kahramanlık ve devlet adamlığı sıfatlarına haiz iki kişinin bulunduğunu, bunlardan birinin Atatürk diğersinin de İnönü olduğunu söyleyerek bir milletin ancak bu tarz insanlar arkasında birleşerek büyük millet olabileceğini ifade etmiştir. İsmet İnönü'nün Milli Mücadele dönemindeki askerî başarısı, devlet adamı olarak Lozan görüşmelerindeki rolü aktarılmakla birlikte en önemli başarılarından birinin Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşı'nda diplomasi yoluyla zarar görmeden çıkardığı çıkarılmış olduğu anlatılmıştır.

Her ne kadar 1937 yılının ekim ayında başbakanlığı bırakarak Atatürk ile yolların ayrıldığı söylenmemiş olsa da 13 yıl 9 ay Atatürk'ün başbakanı olduğu vurgulanmıştır. Gerçekte İnönü'nün şahsiyeti ile Türk inkılabının karakterinin aynı olduğunu öne süren bu eserde, İnönü'nün toplumsal sınıfları dayanışmacı olarak gördüğü, milli birliği bünyesinde topladığı, toprak bütünlüğüne önem verdiği, ilerlemeci olduğu, ahlakı ve karakteri sağlam olduğu, halkçı ve insancıl olduğu, ekonomik görüşlerinde sanayiye bağlı devletçi olduğu, bağımsızlığı savunduğu, milli kültür kalkınmasına ve ilköğretim davasına önem verdiği, teknik öğretimi ve köy enstitülerini desteklediği ifadelerine yer verilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin dünya ve toplum görüşü ile ilgili olarak ise milli bağımsızlık ve kalkınma şuuru ile hareket eden bir parti olduğu, Milli Mücadele yıllarının başından itibaren bu yönde hareket ettiği, Atatürk ve İnönü'nün birlikte ve beraber lider olduğu dile getirilmiştir. Aynı zamanda partinin milli birlik zihniyeti ile hareket ettiği ve 1946 yılında çeşitli partilerin mevcudiyetini devlet güvenliği ve millet birliği çerçevesinde kabul ettiğini vurgulamıştır. CHP'nin altı okunun da tarif edilerek açıklandığı eserde özellikle devletçilik konusuna yoğun alan açılmış; ılımlı devletçiliğin halkın menfaati için, liberalizmin bireyin menfaati için olduğu anlatılmıştır. Tökin, Demokrat Parti'nin fertçi bir parti olduğunu, bunun da liberalizm demek olduğunu; Demokrat Parti'nin sınırsız hak ve hürriyet sloganlarını her tarafta söylemesine rağmen bunun devlet güvenliği ve milli birlik açısından mümkün

olamayacağını dile getirmiştir. Demokrat Parti'nin Türk inkılabının prensiplerini korumaya söz vermediğini; köylünün toprak sahibi olmasını sağlayan Toprak Reformu ile ilgili bir şey demediğini; Cumhuriyet Halk Partisi'nin Demokrat Parti'nin daha solunda yer aldığını, devletçilik siyasetinin kurucusu olarak Celal Bayar'ı göstermenin yanlış olduğunu, Demokrat Parti'nin şahısların ekonomik faaliyetlerinin menfaatine uğraştığını dile getirmiştir.

Gerçekte 1947 yılında yapılması gereken genel seçimlerin 1946 yılına alınması nedeniyle muhalif partilerin yeterli hazırlıkları yapamadıkları seçim beyannamelerine de yansımıştır. Demokrat Parti Eminönü ilçesi tüccarlara yönelik bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyanname de vurgu, savaş yıllarında tüccarlara kötü hafta vurulduğu ve keyfi yönetime son vermek gerektiği yönündeydi. Milli Kalkınma Partisi'nin Samatya Buca Başkanlığı ise işçi sınıfına yönelik vaatlerin sıralandığı bir beyanname neşretmişti. Bunun yanı sıra milli Kalkınma Partisi kurucusu Nuri Demirağ'ın yayınladığı “köy imar planı” isimli eser önemli bir yer tutmaktadır. Bu eserde Milli Kalkınma Partisi'nin köylü işçi ve halkın refahını esas tuttuğu, bu nedenle dağınık halde bulunan köyleri modern bir köy olarak birleştirme projesini içeren veriler sunulmuştu. Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi ise Türkiye için hazırladığı kalkınma projesini yayınlamıştı.

1946 yılında bağımsız adayların beyannameleri daha ilginç ve renkli idi. Ahmet Hamdi Başar 1945 yılında değişmez şeflik sistemi nedeniyle ümitsizliğe kapıldığını ancak Demokrat Parti'nin de ihtiras içinde olduğunu söylemişti. Demokrat Parti'nin muhalefet olması nedeniyle ona destek olduğunu ancak onların da demagojik olarak hürriyet ve demokrasi idealine düşündüklerini ifade etmişti. Feridun Kurt Andolsun emekli sandıkları birliği ve kooperatifçilik önermişti. Fikri Faik Güngören israfa vurgu yapmıştı. Haydar Berkman hayat pahalılığı ve üretimin olmaması konularını gündeme getirmişti. Selahattin Okyay halk sağlığına dikkat çekmiş, köylüyü üretici haline getirmek gerektiğini vurgulamıştı. Ali Sacit muhafazakâr bir aday olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin inkılaplarla halkın çıkarlarını değil, belirli bir zümrenin çıkarlarını savunduğunu ileri sürmüştü.

1946 yılı seçimlerine genel olarak bakıldığında Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1919'dan itibaren tüm kazanımları parti olarak gerçekleştirdiği, İsmet İnönü'nün tüm bu sürecin en önemli aktörü olduğu, sıkıntılara rağmen İkinci Dünya Savaşı'nda harbe girmeden kalınabildiği, çok partili hayat ve demokrasi taraftarı olduğu tezleri üzerinden gidilmişti. Demokrat Parti'nin hürriyet ve demokrasi demagojisi yaptığı ileri sürülmüştü. Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhalefet açısından eleştirilen en önemli meselelerinin başında şeflik sistemi ve hayat pahalılığı gelmekteydi. Dikkat çeken önemli bir husus iktidarın 1919'dan başladığı argümanlarına, muhalefetin 1938'den başlamasıdır.

1950 yılı seçimleri ise 1947-1950 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin kendisini çok partili hayatın şartlarına göre ayarlamak için oldukça gayretli davranmasına rağmen özellikle seçim sistemindeki nisbi usulün çoğunluk usulü şeklinde ele alması ve kabul etmesi ile meclis çoğunluğunu ele geçiren Demokrat Parti'nin yeni bir devrin başlangıcını sağlamasına vesile oldu.

Bu seçimlerde Demokrat Parti yayınladığı beyannamesine, Cumhuriyet Halk Partisi'nin halka cazip vaatlerde bulunmasına rağmen plansızlık olduğunu belirterek başladı. Nihai değerlendirmeyi ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin gerçekçi bir değişiklik önermeden eski düzeni yürüteceğini ileri sürdü. Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek gerçekçi yaklaşımının ziraat davasını ön plana alacağını duyurması olduğu; ancak bunun da Marshall yardımının doğal bir sonucu olduğunu ifade etti. Demokrat Parti yüzde sekseninin köylerde yaşadığı Türkiye'de ziraat işçilerinin karasabana mahkûm edildiğini vurgulamıştı. Ekonomik hayatta devlet tekeline kurduğu ifade edilen Cumhuriyet Halk Partisi'nin özel girişime önem vermediği, Varlık Vergisi gibi tedbirlere başvurduğu söylenmişti. Amerika Birleşik Devletleri ile siyasi ve ekonomik ilişkileri kuvvetlendirme meselesi de beyannameye girmişti. Demokrat Parti milletvekili adaylarının radyo konuşmalarında da yıllardır milletin çektiği ızdıraba son verileceği vurguları yapılmıştı. Enver Atakan tek partinin millet iradesini temsil edemeyeceğini, Demokrat Parti'nin milli hâkimiyete gönül verenlerin ocağı olduğunu söylemişti. Muhlis Ete tarım politikalarının geliştirileceğini, devletçilik politikasını bir yana bırakarak iş hacmini geliştireceklerini ifade etmişti. Demokrat Parti'nin özel mülkiyet ve şahsî hürriyete dayanan bir iktisat rejimini savunduğunu eklemişti.

Cumhuriyet Halk Partisi ise seçim beyannamesinde 1946 yılındaki seçimlere kıyasla çok daha vaatkar girmişti. Seçim güvenliğinin sağlandığı ifade edilmişti. 1947 yılında yapılan kurultaya atıf yapılarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu kurultayda aldığı kararların Türkiye'nin her bakımdan hızlı yükselip ilerlemesine yönelik olduğu belirtilmişti. (Burada 1947 kurultayının özellikle devletçilik ve laiklik prensiplerinde değişikliklerin başlangıcı olduğunu belirtmek gerekir) Cumhuriyet Halk Partisi 1950 yılı seçim beyannamesinde çok partili hayatın batı demokrasilerindeki prensiplere göre düzenlenmesini vaat etmişti. Tarım, ziraat, sağlık, adalet gibi konularda vaatlerini sıralanmıştı; ancak belki de 1947 kurultayının etkisi ile ya da çok partili siyasal sistemde anayasada yer almaması gerektiğini düşünerek Mustafa Kemal Atatürk'ün mirası olan altı ilke ile ilgili vaat, tüm vaatlerinin içinde en ilginç olanı idi. Cumhuriyet Halk Partisi 1950 seçimlerini kazanırsa anayasadan altı ilkenin kaldırılacağını vaat etmişti. Seçim beyannamesi nin yanı sıra özellikle Radyo konuşmalarında daha net ifadeler kullanılmıştı. Ahmet Hamdi Başar Cumhuriyet Halk Partisi'ne yapılan eleştirilere cevap vermişti. 1946 yılından önce Cumhuriyet Halk Partisi'nin herkesin partisi olduğu ancak 1946'dan sonra yapılan işleri değerlendirmek gerektiğini söylemişti. Harp yıllarında yaşanan zorlukların harbin kendisinden kaynaklandığını ancak muhalif partilerin bu sıkıntıları iktidarın yaşattığını ileri sürerek haksız bir ithamda bulunduğunu belirtmişti. 1946 yılından bu yana Türkiye'nin dış dünyada büyük saygınlık kazandığını, Birleşmiş Milletler teşkilatının bir üyesi olduğunu ifade etmişti. Milli bir parça olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhalefetin iddiasının aksine özel sektörü koruduğunu, özel teşebbüsün olmadığı yerlerde devletin işi ele aldığını söylemişti. Cavit Oral konuşmasını tarım, hayvancılık ve ziraat politikalarına ayırmıştı. Verdiği sayısal değerlerle memlekette ziraatin iyiye gittiğini ifade etmişti. Cevat Dursunoğlu, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Kurtuluş Savaşı'nı yürüten Müdafaa-i Hukuk temelli, Atatürk önderliğinde kurulup memleketi 27 yıldır idare eden bir parti olduğunu söylemişti. 27 yıllık bu tecrübe ile memleketin her sahasına yönelik program hazırladıklarını belirtmişti. İhami Sancar muhalefetin memlekette düşmanca bir hava yaratmaya gayret ettiğini dile getirmişti. Nihat Erim birçok iş bir yana bırakılırsa dahi

Cumhuriyet Halk Partisi'nin İkinci Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında yürütülen dış politikasının önemli bir başarı olduğunu vurgulamıştı. Şemsettin Günaltay, başbakan olarak Toprak Kanunu'ndan hayvancılığa; orman işlerinden tarıma; hava yollarından karayollarına; Tekel İdaresi'nden hastanelere; Milli Eğitim'den sosyal yardımlara varıncaya kadar birçok konuda istatistikî veriler sunduktan sonra Truman Doktrini Avrupa İktisadi İşbirliği, Avrupa Birliği Konseyi gibi konulardan bahsederek dış politikadaki başarıdan; Marshall yardımlarından; milletlerarası kalk ısı ile yapılan anlaşmalara vurgu yapmış, muhalefetin acımasız eleştirilerine rağmen memleket işlerinde birçok işin başarıldığını ifade etmiştir. Millet Partisi ise seçim beyannamelerinde 1946 yılında yapılan seçimin Cumhuriyet Halk Partisi'nin sadece göz boyamak için kabul ettiğinin anlaşıldığını belirtmişti. 1946 yılından beri de Cumhuriyet Halk Partisi'nin demokrasiyi geliştirmek yerine halka baskı ve şiddet uyguladığı söylenmişti. Buna kanıt olarak da basın ve ceza kanunlarının ağırlaştırılması örnek verilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı devam ederse Türkiye'nin ekonomik bakımdan edileceği ifade edilmişti. İsmet İnönü'nün asıl amacının diktatörlük rejimini korumak olduğu; seçilirse İnönü'nün bir sultan gibi ülkeyi idare edeceği; tek kurtuluşun Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimleri kaybetmesi olduğu söylenmişti. Şef usulüne artık son vermek gerektiği., Millet Partisi'nin insan hakları beyannamesine bağlı kaldığı ve işçilere grev hakkı vereceği belirtilmişti. Radyo konuşmalarında ise Millet Partili Hasan Dinçer din ve inanç özgürlüğüne ağır baskı olduğunu, din özgürlüğünü savunanların gericilikle suçlandığını, din adamlarını yetiştiren tüm kurumların kapatıldığını, ezana yapılan müdahalelerin vicdan özgürlüğüne aykırı olduğunu, dindarlığın komünistlikle eşit tehlikede görülmesinin saygısızlık olduğunu, Millet Partisi'nin din ve devlet işlerinin ayrı olmasını kabul eden bir parti olmasına rağmen herkesin dilediği gibi ibadet etme hakkını savunduğunu ifade etmişti. Yusuf Hikmet Bayur ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin gericilik ile mücadele perdesi arkasında siyasi ve ekonomik gericilik yaptığını, damgalama politikası uyguladığını söylemişti. Çiftçi Köylü Partisi ise Atatürk'ün vefatı ile memleketin gittikçe kötüleştiğini, Atatürk'ün ikinci arkadaşının Fevzi Çakmak olduğunu, Fevzi Çakmak'ın bir parti ile anlaşmak yerine adaylığını çiftçi ve köylülerden yana koymasını beklemediklerini, İnönü'nün aldığı tedbirlerle Cihan harbi'ne girilmemiş olduğunu, muhalefetin eleştirilerinde ölçsüz davrandığını dile getirmişti. Bağımsız milletvekili adayları Ali Rıza Eymen, Trakya ve Edirne bölgesine seslendiği beyannamesinde diktatörlüğün son bulmasını, milletvekili sayısının düşürülmesini, Ayan Meclisi kurulmasını, cumhurbaşkanının partiler üstü konumda kalmasını, devletçilik siyasetinden vazgeçilmesini, liberal ekonomi ile yabancı sermayenin yurda çekilmesini ve anavatan dışında kalan Türklerin yurda getirilmesi işine önem verilmesini söylemişti. Kayseri'den bağımsız milletvekili adayları olan Emin Molu, Demokrat Parti teşkilatını kurmak için çok çalıştığını; ancak Demokrat Partililerin işin ehli olmayan kişileri koruduğunu, seçimi kazanırlarsa mecliste birbirleri ile kavgaya tutacaklarını Demokrat Parti'nin radyo sözcülerinin yetersiz kişiler olduğunu, bolşevik imalarda bulduklarını söyleyerek şu şekilde bir ithamda dahi bulunmuştu: “Moskova radyosunun sürekli oylarınızı Demokrat Parti'ye veriniz diye haykırmasının asıl sebebi budur.” Ankara'da bağımsız aday olan Ferruh Ağan ise devletçiliğin milleti sömürdüğünü ve yıkıcı olduğunu belirtmiştir; yerel idarelerin yetkilerinin artırılması gerektiğini, dil reformuna karşı olduğunu, din hürriyetini de savunan bir dindar olduğunu, cumhurbaşkanının doğrudan millet tarafından seçilmesi gerektiğini dile getirmiştir

Kemal Irmak Karakulakoğlu, Atatürk'ün millete emanet ettiği altı okun suistimal edildiğini, laiklik diyerek camilerin yıkıldığını dile getirmiştir.

Genel olarak bakıldığında 1950 seçim beyannamesinde iktidar adil bir seçim kanunu hazırladığını, Müdafaa-i Hukuk'tan beri 27 yıllık bir devlet idaresi deneyimine sahip olduğunu, 1947 kurultayından sonra tek parti anlayışına son vererek yeni bir dönem açtığını, altı oku anayasadan çıkartacağını, İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında Türk dış politikasının çok başarılı olduğunu ve Türk-Amerikan ilişkilerinin belirli bir seviyeye ulaşmış olarak Türkiye'nin Birleşmiş Milletler safında yerini almış olduğunu vurgulamıştır. Muhalefetin gündemi ise oldukça çeşitlidir. Demokrat Parti hayat pahalılığı, tarım politikası, totaliter rejim eleştirisi yaparken iktisadi hürriyet, özel mülkiyet ve şahsi hürriyet vaat etmiştir. Millet Partisi şeflik usulünü eleştirmiş, 1946 seçimlerinin göz boyama olduğunu ileri sürmüş, 1946-1950'li yılları arasının baskı ve şiddet dönemi olduğunu ifade etmiş; 7 Eylül kararlarını, ezanın türkçeleştirilmesi ve dindarlarla uğraşılmasını eleştirmiştir işçilere grev hakkı tanıyacağını, Birleşmiş Milletler'in İnsan Hakları Beyanname'si'ne bağlı kalacağını vaat etmiştir. Bağımsız adaylardan ise Ayan Meclisi kurulma önerisi, Moskova radyosunun Demokrat Parti'ye oy verilmesini istediği gibi görüşler dile getirilmiştir. 1950 seçimlerinde devletçilik politikasının hem iktidar hem muhalefet açısından artık demode olarak anlaşıldığı gözlenmektedir. Yeni dönemde eğilim liberal ekonomik hayat ve ziraat faaliyetleridir.

1954 seçimleri iktidar açısından propaganda faaliyeti olarak seçim yayınlarının oldukça bol olduğu bir seçim olmuştur. Demokrat Parti Türkiye gündemini ilgilendiren konularda geleceğe yönelik faaliyet planında ve muhalefete dair görüşlerinde seçmenin dikkatini çekmek amacıyla parti yayın serisi gerçekleştirmiştir. Bu yayınlar içerisinde dış politikaya dair özellikle Amerika ve NATO vurgusu, ekonomiye dair yabancı sermaye, tarihsel dayanağa dair Atatürk'ten hatıralar dikkat çeken konular arasındadır. En dikkat çeken ise Celal Bayar'ın Amerika seyahatine ayrılan yayındır. Bunun yanı sıra kalkınan Türkiye ismi ile ansiklopedik tarzda yayınladığı kitap oldukça özenle hazırlanmıştır. Ayrıca muhalefetin tenkitleri için de bir yayın yapılmıştır. Tüm bu yayınlara bakıldığında Demokrat Parti'nin dört yıllık iktidar döneminde kendi özgüvenini sağlamış olduğu görülmektedir 1946 ve 1950 seçim öncesinde dile getirilmemiş birçok konunun iktidar olmanın da belki de etkisi ile gündeme getirildiği bir durum söz konusudur.

Demokrat Parti bahsi geçen yayınlardan yabancı sermaye isimli çalışmada Thornbourg'un 1949 yılında tarihlenen raporuna dayanarak Türkiye'nin yabancı sermayeye ihtiyacı vurgulanmıştır. 1950-1954 yılları arasında 20 farklı yabancı firmaya fabrika kurma izni verildiği söylenmiştir. bu firmaların hemen hepsinin Türk firmaları ile ortaklık yaptıkları ifade edilmiştir. Sanayi ürünlerinin dışarıdan ithal edilmesi ile yabancı sermayenin Türkiye'de üretim yapılması arasındaki tercih karşılaştırması tablolarla açıklanmış; yabancı sermaye ile kurulacak fabrikalarda istihdam edilecek nüfusa ve döviz kaybının azaltılacağına dikkat çekilmiştir. "Hangisi Bulunmaz Nimet?" isimli çalışmada ise İsmet İnönü'nün "1950'de ki hayat şartını bulunmaz nimet gibi arıyoruz" sözüne ithafen 1950-1954 yılları arasında karşılaştırma yapılmıştır. Tipik bir seçim propagandası yöntemi olarak 1950 ile 1954 yılları istatistiksel verilerle özellikle ekonomik açıdan hayat şartlarını karşılaştıran bir çalışma yapılmıştı. Bunun yanı sıra Celal Bayar'ın Demokrat Parti genel başkanlığını bırakan bir cumhurbaşkanı iken İnönü'nün 1946-1950'li yılları arasında partili bir cumhurbaşkanı olduğu

vurgulanmıştı. Hayat şartlarının karşılaştırılması sonucunda İnönü'nün 1950'deki duruma dönme amacının, halk için değil, Cumhuriyet Halk Partisi için bulunmaz bir nimet olduğu ifade edilmişti. “Sağlam Beyin Sağlam Vücutta Bulunur” isimli yayın, halk sağlığı konusunda Demokrat Parti'nin dört yılda yaptıklarını, “Tahıl Siyasetimiz” isimli yayın ziraat işlerini ele almıştı. Ziraat ülkesi olarak tanımlanan Türkiye'nin 1950 yılına kadar gelişim göstermediği, üretimden donatıma kadar Demokrat Parti'nin her yönüyle ziraati kalkındırmak üzere çalıştığı istatistiksel verilerle sunulmaya çalışılmıştı. Ziraat aletleri yapan fabrikalar kurulduğu ve traktörle tarımın Türkiye'de yaygınlaştığı tezi ileri sürülmüştü.

dış politika ile ilgili yayınlar ise NATO ve Amerika özelinde karşımıza çıkmaktadır Demokrat Parti iktidarı döneminde Türkiye'nin NATO'ya kabulünün sağlandığı, Amerika'nın Kore'de istediği yardıma Türkiye'nin kayıtsız kalmadığı, Kore'deki Türk kahramanlığının müttefik Amerika'nın hayranlığını çekmiş olduğu ifade edilmişti. Sovyet Rusya ise sonsuz ve tarihî düşman olarak tarif edilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1948 yılında ısrarlı çabalarına rağmen Türkiye'nin pakta kabul edilmediği, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile tüm dünyada Türkiye lehine sağlanan güven havası sonucu bahsi geçen parkta kabul edildiği ifade edilmişti. NATO'ya girmenin Türkiye için milli bir zafer olduğu ve bu zaferi de Demokrat Parti iktidarının sağlamış olduğu eklenmişti. Kore'ye Türkiye'nin neden asker gönderdiği ile ilgili de bir kitapçık yayınlanmıştı. 1945 yılından sonra “komünist moskoflar”ın silah kuvveti ile başlattıkları karanlık hedeflerine karşı özgür milletlerin bir araya geldiği ifade edilmişti. “Komünizmin, din, milliyet, aile, mülkiyet, tarih, medeniyet ve ahlak tanımayan zorba bir zümrenin halkı esir haline soktuğu bir sistem” olduğundan hareketle yayılmacı olan Sovyet komünizminin Uzak Asya'da bulunan Kore'den sonra gözlerini Türk boğazlarına dikeceği söylenmişti. Kore'ye 4.500 asker gönderildiği ancak 1.000'e yakın kayıp verildiği bilgisi paylaşılmıştı. Celal Bayar'ın Amerika ziyareti için ise ayrı bir yayın yapılmıştı. Bayar'ın Amerika'da devlet ve halk tarafından büyük bir sevinçle karşılandığı, gazetelerde beyanatlarına yer verildiği; onun 20 yüzyılda mucizevi bir kalkınma hamlesi gerçekleştiren ve ekonomik alanda büyük başarılar kazanan bir devlet başkanı ve Türkiye'de demokrasi rejimini zafere ulaştıran kişi olarak tanındığı ifade edilmişti. Demokrat Parti bir de seçim hürriyeti konusunda 1946, 1950 ve 1954 yıllarını karşılaştıran bir yayın hazırlamıştı. 1946 yılında seçimi hürriyeti bulunmadığı, 1950 yılında Demokrat Parti'nin Cumhuriyet Halk Partisi'ne bu konuda fırsat vermediği ve 1954 yılında özgür bir ortamda seçimlere girildiği ana teması üzerine kurulan bu yayında Atatürk'ün çok partili hayata taraftar olduğu halde İsmet İnönü'nün kendisini “Değişmez Başkan” ilan ederek Türkiye'de şeflik sistemini kurduğu ifade edilmişti. 1945 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin dünya şartları karşısında istemeyerek de olsa Demokrat Parti'nin kurulmasına izin vermek zorunda kaldığı, ceza ve basın kanunu yolu ile baskı rejimi oluşturduğu, toplanma hürriyetinin dahi yasaklandığı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim pusulalarını hileli olarak sonucu istediği gibi değiştirebileceği bir düzen kurduğu; ancak milletin azmi ve Demokrat Parti'nin ısrarlı çalışmaları sonrasında 1950 seçim kanununu çıkarttığı savunulmuştu. “Türkiye'de serbest seçimin bir numaralı düşmanı” tanımlaması ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin istediği seçim güvensizliğinin tarihe karıştığı ifade edilmişti. Bir başka yayın ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin eleştirilerine karşılık vermek amacıyla yapılmıştı. Hayat şartlarının iyileştiği, köylünün borçlanmadığı aksine tapu sahibi yapıldığı ifade edilmiştir. Seçim stratejisi

açısından bakıldığında oldukça ilginç bir yayın ise Cumhuriyet Halk Partisi ile Cumhuriyetçi Millet Partisi arasında Demokrat Parti'ye karşı birleşme girişimi ile ilgili yapılmıştı. Bu görüşün savunucusu olarak ön planda tutulan Hüseyin Cahit Yalçın'ın Atatürk düşmanı olduğu ileri sürülerek Cumhuriyet Halk Partisi'nin geldiği nokta eleştirilmişti. Ancak bu yayında farklı bir görüş de dile getirilmişti: İkinci Dünya Savaşı'na Türkiye'yi İsmet İnönü'nün sokmak istediği... Bu metinde İnönü'nün Çankaya Köşkü'nde Türkiye'nin savaşa gireceğini söylediği, ardından konunun Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne taşındığı ve gizli oturumda meclisin çoğunluğunun İnönü'nün emrini yerine getirerek savaşa girmek istediği; fakat bunu Fuat Köprülü, Yusuf Hikmet Bayur ve Celal Bayar'ın önlediği iddia edilmişti.

1954 seçimlerinde iktidar Demokrat Parti'nin yayınladığı eserlerden en kapsamlı ve en geniş hacimli olanı “Kalkınan Türkiye” isimli eser olmuştu. Ansiklopedik bir tarzda, madde madde 1923-1949 yılları arasında yapılanlarla 1950-1954 yılları arasında yapılanlar karşılaştırılarak son dört yılda yapılanların 27 yılda yapılanlardan fazla olduğu söylenmeye çalışılmıştı. Adalet düzeninden altın stoğuna bankacılıktan imar işlerine belediye bütçesinden buğday üretimine, bütçe dengesinden cami ve abide bütçesine, çay yetiştiriciliğinden çimento demir çelik sanayine, demiryollarından devlet borçlarına, diyanet işlerinden döviz meselesine, enerji kurumlarından elektrik üretimine, fabrikalardan faiz derecesine, geçim şartlarından fiyat politikasına, gıda fiyatlarından gümrük rejimine, dış siyasetten hastane ve sağlık hizmetlerine, havayollarından hayvancılığa, ihraç rejiminden ilköğretime, iş kanunundan ithalat rejimine, karayollarından kooperatifçiliğe, maden üretiminden Marshall Yardımı'na, basın rejiminden memur maaşlarına, petrol işlerinden Sümerbank'a, traktör ve ziraat makinelerinden üniversite özerkliği konusuna varıncaya dair birçok konuda seçim propagandası çerçevesinde istatistiksel bilgiler sunulmuştu. Ancak bunların içerisinde 7 Eylül kararları ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türk parasını iki kattan fazla değer kaybına uğrattığı, 1938'den bu yana tüketim siyaseti güderek hayat pahalılığına neden olduğu, uzun iktidar dönemini usulsüz olarak kendi lehinde kullanarak üyelerinden topladığı paralarla gayrimenkuller edindiği, kanuna aykırı olarak servet sahibi olduğu, demiryolu politikasına çok para harcayarak karayollarını ihmal ettiği, devletçilik siyaseti ile ziraat alanına önem vermediği belirtilmiştir. Bu şekli ile Kalkınan Türkiye kitabı Demokrat Parti'nin 1954 seçimlerinde seçim propagandasının ana unsuru niteliğinde olmuştu. Bir çeşit 27 yıllık iktidara karşı dört yıllık iktidarın el kitabı, savunduğu tezlerin ansiklopedik dökümü ve eleştirisi ile vaatlerinin yer aldığı bir propaganda yayınıdır. Demokrat Parti'ye mensup milletvekili adaylarının radyo konuşmaları ise yapılan yayınlara kıyasla daha geride kalmıştır. Aliye Temuçin eğitim ve sosyal işler konusunda, Atıf Benderlioğlu seçim güvenliği, tarım, ekonomi, varlık vergisi, 1946 seçimleri konusunda; Fuat Köprülü özellikle NATO'dan bahisle dış politika konusunda; Kemal Zeytinoğlu demiryolları ve karayolları özelinde ulaşım politikası ve bayındırlık işleri ile ilgili; Osman Şevki Çiçekdağı güvenlik, asayiş ve adalet konusunda; Yümnü Üresin havayolları, denizcilik konusunda beyanat vermiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi ise seçim beyanamesini oldukça geniş alana yaymış ve adaletten ziraat'e, sanayiden basına birçok alanda vaatlerini içeren bir metin yayınlamıştı. Beyanamede iktidar olursa intikam içinde olmayacağı, tarafsız bir idare kuracağı, muhalefette kalan partilere güven içinde bir ortam sağlanacağı, yolsuzluklarla mücadele edileceği, hayat pahalılığına son verileceği, vergi yükünün azaltılacağı, basına eleştiriri

hürriyeti sağlanacağı, mecliste alınan kararlarda denetim mekanizması sağlanacağı, üniversitelere özerklik verileceği ele alınan konular arasında idi. bu konular aslında Demokrat Parti iktidarının yapmadığı ya da yapamadığı şeyler olarak vurgulanmıştı; ancak bütün bunlarla birlikte vurgulanan bazı konular ya ilk defa gündeme getiriliyor ya da başka bir bakış açısı ile ifade ediliyordu. Bunlar arasında 1950 yılında yapılan iktidar değişikliği ile demokratik rejimin gelişmesine bağlanan ümidin gerçekleşmediği, rejim bakımından gerileme devri yaşandığı konusu vardı. Demokratik bir ilerleme yerine şahısların arzu ve iradelerine göre bir yönetim anlayışı olduğu ifade edilmişti. Özellikle devlet radyosunun sadece iktidarın sesi haline getirilmiş olması eleştirilmişti. Parti menfaatlerinin devlet menfaatlerinin üstünde yer aldığı söylenmişti. İkinci Dünya Savaşı yıllarında birikmiş imkanların bulunmasına, savaştan sonra da memleketin iktisadi olarak kalkınmasına müsait ortamın mevcut olmasına, iktisadi ve teknik dış yardımların sağlanmış olmasına rağmen Demokrat Parti iktidarının plansız/programsız ve hatalı politikalar nedeni ile dönemi değerlendiremediği söylenmişti. İngiltere, Fransa ve Amerika ile olan ilişkilere Cumhuriyet Halk Partisi'nin önem verdiği, Amerika ile gelişmekte olan dostluğun taraftarı olduğu, dış politikadaki işlerin hangi hükümet görevde olursa olsun partiler üstü bir yaklaşımla ele alınması gerektiği ifade edilmişti. Yabancı sermaye düşmanı olduğu şeklinde CHP itham edilen ifadelerin kabul edilemeyeceği söylenmişti. Ayrıca Türkiye'de demiryolları gibi karayolları hamlesinin de Cumhuriyet Halk Partisi'nin eseri olduğu vurgulanmıştı. Radyo konuşmalarında ise seçim beyannamesinden farklı olarak dile getirilen hususlar vardı. Avni Doğan, Demokrat Parti'nin seçim meydanlarında kullandığı araçların resmî kurumlara ve bankalara ait araçlar olduğunu iddia ederek iktidarın devlet erkini suistimal ettiğini, baskı yolu ile muhalefeti konuşturmadığını ifade etmişti. Kasım Gülek, Demokrat Parti'nin geçmişi kötülediğini; ancak bu zor devirlerin mesuliyeti içerisinde Demokrat Partili milletvekillerinin de bulunduğunu vurgulamıştı. Mümtaz Ökmen, Türkiye'de çok partili hayata geçişi sağlayanın ve seçim kanunu kabul edenin Cumhuriyet Halk Partisi olduğunu söylemişti. Nurettin Artam, Cumhuriyet Halk Partisi'nin komünistlikle suçlanarak şerefiyle oynandığını ifade etmişti. Suphi Baykam ise konuşmasını Atatürk devrimlerine ayırmıştı. Demokrat Parti döneminde, inkılapların millete mal olmuş ve olmamış diye ayrıldığını, Türk gençliğine “inkılap softaları” diye saldırıldığını, Atatürk'e hakaret eden yayın organlarının desteklendiğini, Atatürk heykellerinin çekiçle parçalandığını, “Mecelle isteriz, fes isteriz” çılgınlıklarının yükseldiğini ve Demokrat Parti'nin Atatürk dönemine söven sözcülere sahip olduğunu ifade etmişti. İsmet İnönü ise radyo konuşmasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim beyannamesinde ifade edilen konulardan biraz daha farklı olarak bazı hususları dile getirmişti. İktidarın Samsun Limanı ve Mersin Limanı'nda seçim arifesinde açılış töreni yapmasını “ameliyat olacak çocuğu oyuncakla kandırmak” benzetmesi ile eleştirmişti. Celal Bayar'ın askeri uçaklarla seçim sürecinde propaganda amacıyla durmadan dolaştığını; ancak “Şanlı Ordu”ya iftira ve hakareten geri durmadığını beyan etmişti. Bayar'ın ordu için “en yüksek mevki işgal edenlerden başlayarak kademe kademe bir bozguncu ruhun yayılması” nitelemesinde bulunduğunu; ancak Türk ordusunun şan ve şerefine “haddini bilmez politikacıların” tecavüz edemeyeceğini ifade etmişti. Yabancı sermayenin Türkiye'nin ziraatine girmesine karşı olduğunu; zirai alet üretimi yapacak fabrikaların yabancı sermaye ile kurabileceklerini; ancak Türk toprağında ziraat işlerinin Türk vatandaşları tarafından yapılmasının milli mesele olduğunu söylemişti. Celal Bayar'ın “Rüya-yı Milliye” ifadesinden bir şey anlamadığını; ancak komünistlerle işbirliği

yapmış olan Çerkez Ethem birliklerinin Birinci İnönü Muharebesi ile mağlup edildiğini ve Komünist Parti'nin de bu şekilde bir müddet sonra dağıldığını belirtmişti. Kore'ye asker gönderme meselesinde Demokrat Parti'nin Meclisi toplamayıp karar almasını eleştirmişti. Savaşa girme kararının sadece mecliste alınabileceğini söyleyerek bu kararın keyfi alınmasına karşı çıkmıştı. Dış politika konusunda bu konuların iç politikada istismar edilmemesi gerektiğini ifade ederken Türkiye'nin Yunanistan ile beraber “Truman Doktrini Tertibi” ile safını 1950 yılından önce çizdiğini, bu dönemdeki çalışmaların bir sonucu olarak NATO'ya girildiğini ifade etmişti.

Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin seçim beyannamesi ise diğer partilerin beyannamelerine göre daha net öneriler içermekteydi ve doğrudan Demokrat Parti iktidarına dair eleştiriler barındırıyordu. Demokrat Parti'nin doğrudan seçim kazanmaya yönelik yaptığı işler, popülizm mantığı ile doğru bulunmamıştı; ancak seçim beyannamesinde önerdiği dört temel konu, Türkiye'nin gündemine altı yıl sonra tekrar gelecek ve bir şekilde uygulanma alanı da bulacak konular olmuştu. Cumhuriyetçi Millet Partisi 1954 seçim beyannamesinde tek şahsın ya da şahsî idarenin demokratik gelişme adına engellenmesi için kuvvetler ayrılığı ilkesini önermişti. Yasama, yürütme ve yargının bir arada olması durumunun, savaş veya ihtilal gibi durumlarda anlaşılır olabileceğini; ancak demokratik rejimlerde kuvvetler ayrılığı gerektiğini belirtmişti. Bir diğer önerisi, demokratik hayatı geliştirmek için tek yol olarak gördüğü İkinci Meclis idi. “Hakimler Meclisi” olarak tanımladığı bu meclisin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ölçüyü aşmasını önleyecek adil bir karar unsuru olacağı vurgulanmıştı. Bir diğer önerisi ise kanunların ruhuna, amacına ve anlamına aykırılığını tespit edecek yüksek bir Anayasa Mahkemesi kurulması idi. son olarak ise mevcut seçim sistemini eleştirerek çoğunluk usulünün terk edilmesi ve nisbi seçim ile milletvekillerinin seçilmesi gerektiğini vurgulamıştı.

Bağımsız adaylardan İhsan Nuhoglu, seçilecek milletvekillerinin eğitimli kişiler olmasının yetmeyeceği, namuslu ve fedakar insanlar olması gerektiğini vurgulamıştı. Halim Alyot, Demokrat Parti'nin seçim yoklamasında büyük bir çoğunlukla milletvekilliği adaylığına seçilmiş olmasına rağmen adaylıktan çekilmeye zorlandığı için bağımsız aday olmaya karar verdiğini ifade etmişti. Muharrem Zeytinoğlu, Demokrat iktidarının dört yıllık sürecinde hayat pahalılığı, vergi, kredilerde ayrımcılık gibi konulara değinmişti. Nuri Demirağ ise antidemokratik kanunların kaldırılarak demokratik kanunların konulması, anayasa değişikliğinin yapılması, Ayan Meclisi kurulması, İstinaf Mahkemeleri kurulması, ticaret vergisinin kaldırılması, Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun yeniden yürürlüğe konulması, şahsi teşebbüse geniş ölçüde yer verilmesi konularını gündeme getirerek sefaletin hüküm sürdüğü memleketlerde komünistliğin büyüdüğünü, bu tehlikeye karşı yapılacak tek işin iktisadi kalkınma olduğunu söylemişti.

1954 seçimlerine genel olarak bakıldığında Demokrat Parti iktidarının Amerika dostluğu ve NATO üyeliği, ekonomide liberal politika, yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi, Atatürk ve Bayar'ın dostluğu, Sovyet Rusya ve komünizm ile mücadele, demokrasi ve hürriyet rejimi gündeme aldığı konular idi. Bunun yanı sıra özellikle Cumhuriyet Halk Partisi'ne yönelik 1950 yılına göre daha keskin ve net şekilde eleştirilerde bulunmuştu. Atatürk düşmanları ile işbirliği yaptığı, yabancı sermayeye karşı olduğu, seçim güvensizliği ile anıldığı, İnönü'nün 1946-1950'li yılları arasında partili bir cumhurbaşkanı olduğu, şahsî ve

keyfi idare kurduğu ve benimsediği, demokrasi taraftarı olmamasına rağmen dış etkenler nedeniyle çok partili hayata geçmek zorunda kaldığı, 1946 seçiminde hile yaparak seçim pusulalarını değiştirdiği, İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Türkiye'yi savaşa sokmak istediği; ancak Celal Bayar'ın da olduğu iki üç kişinin bunu engellediği, 1950 yılından sonra dört yılda yapılanların 27 yılda yapılanlardan fazla olduğu, tarım ve ziraat politikalarının ihmal edildiği, karayollarına önem verilmediği, devlet mekanizmasından kanuna aykırı olarak servet edinildiği ileri sürülen temel konular arasında olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi ise iktidar olursa intikam içinde olmayacağı, tarafsız bir idare kuracağı, hayat pahalılığını önleyeceği, basın ve muhalefet özgürlüğünü getireceğini ileri sürmüştü. Demokrat Parti ve dört yıllık iktidarı ise şahısların arzuları ile idare edilen demokrasiden uzak bir yönetim olarak değerlendirmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türkiye'ye demokrasi getirmek için seçim kanunu ve rejim değişikliğini yapmasına rağmen Demokrat Parti'nin demokratik gelişimi sağlayamadığı vurgulanmıştı NATO ve Amerika ile ilişkilerin 1946-1948 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi hükümeti tarafından kurulduğunu, Demokrat Parti'nin bu dönemde bu iyi ilişkilerin meyvelerini iyi değerlendiremediğini, parti menfaatlerini devlet menfaatlerinden üstün tuttuğunu söylemişti. Yabancı sermaye karşıtı olmadığını, demiryolları gibi karayolları hamlesini de Cumhuriyet Halk Partisi'nin yaptığını vurgulamıştı.

Bu süreçte İsmet İnönü'nün Birinci İnönü Muharebesi'nde komünizmin Türkiye'de etkisiz hale gelmesini sağladığı, Celal Bayar'ın Türk ordusuna hakaret edemeyeceği, devlet radyosu'nun iktidarın sesi olduğu konuşması oldukça ilgi çekicidir. Benzer şekilde Suphi Baykam Atatürk dönemi şahsiyeti ve devrimleri hakkında Demokrat Parti'yi eleştirel konuşması dikkat çekicidir. Yalnız 1954 seçimlerinde Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Türkiye'de demokrasinin ilerlemesi için önerdiği kuvvetler ayrılığı, ikinci meclis, Anayasa Mahkemesi ve nispi seçim sistemi Türkiye'nin 1960'tan sonra gündemine oturacak konular olması bakımından çok daha fazla dikkat çekicidir.

1957 yılı seçiminde Demokrat Parti Genel Kurulu adına Emin Kalafat tarafından bir beyanname yayınlanmıştı. Kalafat, muhalif partilerin ortak bir seçim beyannamesini husumet cephesinin tahrik belgesi olarak değerlendirmiş; tek başlarına Demokrat Parti'nin karşısına çıkmaya cesaret edemediklerini dile getirmiştir. Yurtta hürriyet, seçim güvenliği ve hukuk devletinin olmadığı ithamları ile yenilikler öneren bu ortak beyannameyi “ıslahat beyannamesi kılıklı oy avcılığı belgesi” olarak nitelendirmişti. Kalafat'ın beyannamesinde ilgi çeken en önemli hususlardan birisi muhalefetin ortak beyannamesinde seçimin çoğunluk sistemine göre değil nispi sisteme dayanması yönündeki önerisidir. Nispi seçim sistemini kabul etmiş memleketlerde komünist sızlanmaların arttığını belirtmişti. Nispi seçim, iki meclis, anayasa mahkemesi gibi talepler yerine getirilirse aksiyon ve hizmet yerine tam bir acizlik içinde kıvranan günübürlük hükümetler geleceğini ifade etmişti.

Demokrat Parti 1957 yılı seçimleri için “Türkiye Nasıl İlerliyor?” adlı bir yayın yapmıştı. bu yayın 1950-1957 yılları arasında tarım ürünlerinden sanayiye, madenlerden enerjiye, karayollarından havayollarına birçok konuda istatistiksel veriler ile Türkiye'nin her alanda nasıl ilerlediğini göstermeyi amaçlamıştı. Büyük oranda ekonomik konulara değinilerek yer yer de 27 yıllık iktidarın yapamadığı şeyleri yaptığını belirterek 1950 yılından 1957 yılına kadar geçen süredeki durumu karşılaştırarak sunmuştu.

1957 seçimleri, muhalefetin bazı temel konuların, taleplerin ve eleştirilerin ortak da dile getirilebildiği bir beyanname çerçevesinde toplanmasına şahit olunan bir seçim olmuştur. Kısa ve öz talepleri, vaatleri içeren bu beyannamede iktidar ve muhalefet arasında temel meselelerin rejim davası olduğu ileri sürülmüştü. Antidemokratik yasa ve uygulamaların kaldırılması, vatandaş hak ve özgürlüklerinin sağlanması ve hukuk güvencesi temin edilmesi önerilmişti. Mahkemelerin bağımsızlığı, hakim güvencesi, basın özgürlüğü, üniversite özerkliği, grev hakkı, sendika özgürlüğü ve tarafsız idare vaat edilmişti. Nispi seçim sistemi, iktisadi düzensizliğin kaldırılması, iki meclisli sistemin kabul edilmesi ve Anayasa Mahkemesi'nin kurulması ilave edilmişti.

Cumhuriyet Halk Partisi muhalefetin ortak yayınladığı beyannamede geçen konulara sadık kalarak bu konuları detaylandıran bir beyanname yayınlamıştı. Ortak beyannamede söylenenler dışında eğer iktidar olunursa altı ay içerisinde nisbi seçim usulüne göre yeni bir seçim yapacaklarını vaat etmişti. Devlet radyosunun özerk bir kurum haline geleceği, devlet sanayisi ile özel sektör sanayisinin eşit muameleye tabi tutulacağı, olağanüstü hüllere mahsus olan Milli Korunma Kanunu'nun kaldırılacağı ifade edilmişti. Ayrıca Demokrat Parti'nin 1950 yılında 133 ton altın, 50 milyon dolarlık döviz stoku ile aldığı iktidarı, Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen 800 milyon dolarlık iktisadi yardım alınmasına ve tarihin hiçbir döneminde misline rastlanması mümkün olmayan geniş imkanlara rağmen hatalı ve israfly bir iktisadi polis politika izlendiği vurgulanmıştı. Bir diğer vurgu ise özgürlük ve demokrasi vaat ederek 1950'de iktidarı alan Demokrat Parti'nin mevcut özgürlükleri de kısıtladı ve kaldırdığı şeklinde idi.

Hürriyet Partisi yayınladığı seçim beyannamesinde, muhalefetin ortak beyannamesine katılmakla birlikte 1957 seçimlerinin özgürlük isteyenlerle özgürlüğü tahribe karar vermiş bir kitle arasında hesaplaşma olduğunu ifade etmişti. Demokrat Parti'nin sekiz yıla yaklaşan iktidarı devresinde tarafsız ve kifayetli kamu idaresinin kurulması için gayret etmediğini, partizan bir idare kurduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türk ordusunu siyaset dışında tutmanın en net ve öz kanaatleri olduğunu ilave etmişti. Ayrıca dış politika konusunda Birleşmiş Milletler Cemiyeti içinde barış ideallerine bağlı NATO, Avrupa Birliği ve Avrupa İktisadi İşbirliği gibi milletlerarası işbirliklerine dayanan politika tarafları olduğunu belirtmişti. Hürriyet Partisi hazırladığı dört ayrı parti yayını ile de seçim propagandasına katılmıştı. “Kime Rey Vereceğiz?” isimli yayında seçmenin önünde mevcut iktidar, eski iktidar ve yepyeni bir iktidar seçeneklerinin olduğu vurgulanmıştı. Adnan Menderes'in tam bir baskı rejimi kurduğu, Demokrat Parti'ye verilen oyların “kanun da sensin hak da sensin anayasa da sensin” demek olacağı ifade edilmişti. Demokrat Parti'nin seçmene sahte vaatler sıraladığı; oy verilirse belki de bu atılacak oyun, son olacağı; halkın geçim sıkıntısında olmasına rağmen Demokrat Parti'nin “memleket kalkınıyor” propagandası yaptığı söylenmişti. 1953 yılı ile 1957 yılı arasında paranın kıymetinin azaldığı ve en temel gıda maddelerinde dahil ciddi yükseliş olduğu istatistiksel olarak açıklanmıştı. “Daha İyi Bir İdare Cihazı İçin” isimli yayında devlet teşkilatının bozukluğuna; valiliklerin aşırı merkezizetçi olduğuna ve adem-i merkezizetçilik yolunda adımlar atılması gerektiğine, devlet bütçesi ile iktisadi devlet teşekküllerinin çatıştığına; devlet nezdinde planlama teşkilatının olması gerektiğine; memur maaşlarının yükseltilip eşit işe eşit ücret ve liyakate göre terfi uygulanması gerektiğine vurgu yapmıştı. “İçtimai Adaletle Doğru” isimli yayında sosyal konulara ve işçi meselelerine değinmişti.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Marksist teoriler ile yarı faşist denilebilecek otoriter görüşler arasında bocalandığı; ancak sendika özgürlüğü ve grev hakkı konusunda “devlet vesayeti” şeklinde bir görüşün uygulanageldiği; oysa grev hakkı ve sendika özgürlüğü tanınmadığı zaman sınıf kavgalarının daha kolay ortaya çıktığı ifade edilmişti. Hürriyet Partisi'nin sosyalist bir parti olmadığı, sosyal hakların yeni kalkınan memleketlerde önemli olduğu belirtilmişti. Oldukça dikkat çekici olarak “ziraatle kalkınan ülke” modelini eleştirmişti. Birinci derecede iktisadî bünyeye sahip olan ülkelerin ziraî nüfusunun oldukça az; sanayi nüfusunun fazla olduğu vurgulanmıştı. Türkiye gibi iktisaden geri kalmış ülkelerde ise ziraî nüfusun yüzde yetmiş beşlere ulaştığı ifade edilip ziraati ihmal etmeden sosyal adalet sağlayacak sanayileşme politikası önerilmişti. “Hürriyet ve Refah Yolu” isimli yayında Hürriyet Partisi'nin hazırladığı Beş Yıllık iktisadi Kalkınma Planı'na yer verilmişti. Köy kalkınması ve sanayileşmenin hızlanması konusuna odaklanan ve enflasyonu körükleyen iktisadî politikadan vazgeçilerek planlı bir kalkınma için Türk ekonomisinin 1953'ten sonra bozulan yönlerini düzeltmek hedeflenmişti. NATO savunma teşkilatı sayesinde Türkiye'nin bütçesini iç kaynaklardan kullanmadığı, eşine rastlanmadık dış kredi imkanlarına sahip olunmasına rağmen ekonominin gerilediği belirtilmişti. İstatistiksel verilerle devletin kaynaklarının azaldığı yıllar bazında gösterilmişti.

1957 seçimlerinde Cumhuriyetçi Millet Partisi ise diğer muhalefet partilerinin dile getirdiği vaatlerin, ilk kez kendileri tarafından söylendiğini içeren bir beyanname hazırlamıştı. 1939, 1946, 1950 ve 1954 seçimlerinde bağımsız aday olmasına rağmen vekil seçilemeyen Halil Güden de, “Güden Partisi Seçim Beyannamesi” yayınlamıştı. “Osmanlıoğulları Saltanatı yerine Cumhuriyetçioğulları Saltanatı”nın kurulduğunu dile getirmiş; adliye ve maliyenin yıkılıp düzeltilmesini ve sanayileşerek kalkınmayı vaat etmişti. 1957 seçimlerinde bağımsız milletvekili adaylarından Mehmet Tarık Yakova ise ekonomik düzensizlik, anayasa, demokratik düzenlemeler, sanayileşme, iktisadi refah ve grev hakkı vaatleri ile seçmenlerden oy istemişti.

1957 seçimlerine genel olarak bakıldığında nispi seçim usulü, iki meclis oluşturulması, Anayasa Mahkemesi kurulması, hayat pahalılığı, keyfi idare, vatandaş hak ve özgürlükleri, sendika özgürlüğü ve grev hakkı, planlı kalkınma, tarım yerine sanayileşme politikası, muhalefetin beyanname ve yayınlarında ele aldığı temel konular olmuştu. İktidar açısından ise 1950-1957 yılları arasındaki gelişmeyi seçmene anlatması ve tüm muhalefetin yapılan işleri görmeyip husumetle iktidara karşı olduğunu ifade etmesi şeklinde idi. Gerçekten de 1957 seçimlerinde muhalefet liderlerinin ortak beyannamesi, seçime damgasını vurmuştu ve bu beyannamenin en öne çıkan vurgusu, iktidar ile muhalefet arasındaki temel meselenin “rejim davası” olduğu ifadesi idi.

KAYNAKLAR

Sürekli Yayınlar

Ayın Tarihi,
Cumhuriyet Gazetesi,
Dünya Gazetesi,
Hâkimiyet-i Milliye,
Kudret Gazetesi,
Resmî Gazete,
Son Telgraf Gazetesi,
TBMM Zabıt Ceridesi,
Ulus Gazetesi,
Vatan Gazetesi,
Yeni İstanbul Gazetesi,
Yeni Sabah Gazetesi,
Yeni Ulus Gazetesi,
Zafer Gazetesi,

Makale ve Kitaplar

“Beyanname”, Vatan Gazetesi, 5 Mayıs 1950.

“Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkan Sekili’nin (Dr. Refik Saydam) ve Genel Sekreterinin (Dr. Fikri Tüzem) Beyanname” Ulus Gazetesi, 23 Mart 1939.

“Full Employment in a Force Society” (Hür Bir Cemiyette Tam İstihdam). [The American Economic Review Vol. 35, No. 3 (Jun., 1945), pp. 355-367; Published By: American Economic Association. <https://www.jstor.org/stable/i304620>

“Sağlık md”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 7, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, ss. 1719-1735.

“Seçimden Sonra Vatandaşlara Beyanname (7 Eylül 1927)”, **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyanname**leri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, ss. 582-583.

1957 Cumhuriyet Halk Partisi Seçim Beyannamesi, Kültür Matbaası, Ankara 1957.

Ali Sacit'in Seçim Beyannamesi, Müstakil Mebus Namzetliği, İstanbul 1946.

ALKAN, Mehmet Ö., “Milli Şefli Tek Parti Döneminde Seçimler (1939 ve 1943 Seçimleri)”, **Prof. Dr. Bülent Tanör Armağani**, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2006. ss. 323-361.

ARMAĞAN, Servet, “Türkiye’de Parlamento Seçimleri”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt 33, Sayı 3, İstanbul 1967, s. 60.

Atatürk'ten Bir Hatıra, Muhalefetin Akim Kalan Birleşme Teşebbüsü, Bozguna Uğrayan Tek Cephe, Demokrat Parti Neşriyatından No: 11, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

AVŞAR, Zahir ve Kaya, Elif Emre, “Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, 2012, s.119.

AYDOĞAN, Erdal; Tansu Barış Mahmutoğlu, “Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri”, **Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 13, 2013, s. 119.

Bağımsız Olarak İstanbul'da Adaylığımı Koyan Ahmet Hamdi Başar'ın Seçim Beyannamesi, Gün Basımevi, İstanbul 1946.

Bayar'ın Amerika Seyahati, Demokrat Parti Neşriyatından No: 6, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

Beyanname, 1950.

Beyanname, 1954.

BİRİNCİ, Ali, “Hürriyet ve İtilaf Fırkası”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 18, s. 507-511.

Bizim Beyanname, Şaka Matbaası, 1950.

Cumhuriyet Halk Partisi Bilecik Milletvekili Adaylarının Sayın Hemşehrilerine Hitabı, Güler Basımevi, İstanbul 1957.

Cumhuriyet Halk Partisi Liderlerinin Zararlı Tenkitlerine Cevap, Demokrat Parti Ankara İl İdare Kurulu Propaganda Serisi, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

Cumhuriyet Halk Partisi Seçim Beyannamesi, İstanbul Güzel Matbaası, Ankara 1954.

Cumhuriyetçi Millet Partisi Ankara Mebus Adayı Şükrü Bıçakçı'nın Seçim Beyannamesi, No: 1, Ankara 1954.

Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Seçim Beyannamesi, Yıldız Matbaası, Ankara 1954.

ÇAKMAK, Diren, “Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi (1955-1958)”, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 2, Sayı 3, 2008, s. 154.

Çanakkale Milletvekili, Seçmenlerime Hesap Veriyorum, Kardeşler Basımevi, Tırpan gazetesi yayınlarından No. 1, İstanbul 1950.

ÇAVDAR, Tevfik, “Demokrat Parti”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.

ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2013.

ÇAYLAK, Adem, **Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

ÇELEBİ, Onur, “Türkiye’de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri”, *Turkish Studies*, Cilt 10, Sayı 1, 2015.

Çiftçi Köylü Partisi’nin Beyannamesi, Stad Matbaası, 1950.

Daha İyi Bir İdare Cihazı İçin, Hürriyet Partisi Yayınları, No: 4, Ayyıldız Matbaası, 1957.

DELİORMAN, Necmettin, **Nuri Demirağ’ın Hayat ve Mücadeleleri**, İstanbul 1954.

DEMİREL, Ahmet, **İlk Meclisin Vekilleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

DEMİREL, Ahmet, **Tek Partinin İktidarı: Türkiye’de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Demokrat Parti, Dr. Sırrı Alıçlı Kendisini Tanıtıyor, Bilgi Basım ve Yayınevi, 1954.

Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey’in Günlüğü “Daima Muhalefet”, Yay. Haz. Yücel Demirel, Arma Yayınları, İstanbul 1991.

DUMAN, Önder, “Tek Parti Döneminde CHP’de Bir Parti İçi Demokrasi Denemesi: 1939 Seçimleri ve İkinci Seçmenlerle “İstişare”, **CTAD**, Yıl 13, Sayı 26 (Güz 2017), ss. 208-235.

DURDU, Mehmet Burak, “Osmanlı Devleti’nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 2003, Sayı 13, s. 311.

Düşmanı Kore’de karşıladık, Kore’ye Niçin Asker Gönderdik?, Demokrat Parti Neşriyatından No:8, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

ERTEM, Barış, “Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası”, **ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Ordu, 2010, s.72.

GELMEZ, Adnan, **Türk Siyasi Hayatında 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.

GOLOĞLU, Mahmut **Milli Şef Dönemi (1939-1945)**, Kalite Matbaası, Ankara, 1974.

GÖKBAYIR, Satılmış, “Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, s.75.

Güden Partisi Seçim Beyannamesi, İstanbul 1957.

GÜNEŞ, İhsan, **Atatürk Dönemi Türkiye’inde Milletvekili Genel Seçimleri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1.Baskı, 2017.

Halim Alyot’un Seçim Beyannamesi, 1954.

Hangisi Bulunmaz Nimet?, Demokrat Parti Neşriyatından No: 2, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

Hububat Siyasetimiz, Demokrat Parti Neşriyatından No: 10, Güneş Matbaası, Ankara, 1954.

Hürriyet Partisi Araştırma ve Yayın Komitesi, **Hürriyet ve Refah Yolu, Hürriyet Partisi’nin 5 Yıllık İktisadi Gelişme Planı**, Hürriyet Partisi Yayınları No: 2, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957.

Hürriyet Partisi Seçim Beyannamesi, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957.

İçtimai Adalete Doğru, Hürriyet Partisi Yayınları No: 5, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957.

İktisadi Kalkınma Projesi, Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi Genel Merkezi Neşriyatından, Talat Altın Matbaası, İstanbul 1946.

İlk Cümlesinden Son Cümlesine Kadar Okuyanı Sıkmayacak, Bilakis: “-Hele Şunu Bir Daha Okuyayım; doğrusu: Hem Yazılış Tarzı, Hem de 1’den 30’a Kadar Numara İle Belirtilen Fikirler Pek Ömür şey...” Dedirtecek Kıvamda, Bağımsız İstanbul Milletvekili Adayı ve Reklam Matbaası Sahibi Latif Dinçbaş Tarafından Memleket Hesabına Elden Ele Dolaşması ve Ağzından Ağza Geçerek Yayılması İçin 1950 Yılı Seçimi Münasebetiyle Kaleme Alınan Beynamedir, Reklam Matbaası, İstanbul 1950.

İstanbul’dan Adaylığını Koyan Fikri Faik Güngören’in Seçim Beyannamesi, Gün Basımevi, İstanbul 1946.

İşçi Vatandaş, Yenimahalle İlçe İdare Kurulu Başkanlığı, Emek Basım-Yayımevi, Ankara 1954.

Kalkınan Türkiye, Demokrat Parti Neşriyatından, Desen Matbaası, Ankara 1954.

KARACA, İclal, "1919 Yılı Osmanlı İmparatorluğunda Osmanlılık Fikrî Üzerine Değişik Görüşler", **Atatürk Yolu Dergisi**, 2 (7), 1991, ss. 539-550.

KARATAŞ, Murat, "1950 Yılı Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Seçmeni İknâ Çabaları," **History Studies**, vol .6, is. 3, ss. 199-215, 2014.

KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.

KAYNAR, Mete, “Altmışlı Yıllar Türkiye’sine Ellili Yıllardan Bakmak”, **Türkiye’nin 1950’li Yılları**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

KILIÇ, Murat, “Türk Siyasal Hayatında Bir Muhalif İsim ve Hareket: Prens Sabahattin ve Meslek-i İçtima”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 12, s. 12.

KILIÇ, Selda, “1876 Meclis-i Mebusanı ve Seçim Hazırlıkları”, **Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi**, Güz, Ankara 2011, s. 28-30.

KIZILTAN, Yılmaz, “I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mecbusan’ı”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 26, Sayı 1, Ankara, 2006.

Kime Rey Vereceğiz?, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957.

KOÇAK, Cemil, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1838-1945)**, Yurt Yayınları, Ankara, 1986.

KOPAR, Metin, “ABD’nin Türkiye Üzerindeki Projeksiyonu: Thornburg Raporu (1949-1950)”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.11, S. 61, 2018, ss. 306-314.

Köy İmar Planı, Milli Kalkınma Partisi Neşriyat Serisi No. 1, İstanbul 1946.

KÜRKÇÜOĞLU, Erol, "1923 Seçimleri" **Atatürk Dergisi** Cilt 1, Sayı 3 (1989), ss. 130-131.

MAHMUTOĞLU, Tansu Barış, “Atatürk’süz İlk Seçimler-1939 Seçimlerinde CHP’nin Çalışma ve Propagandaları”, **Atatürk Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2016, s. 43

Mebusluğa Kimi Seçelim, 1954.

Millet Partisi Bağımsız Milletvekili Adayı Avukat Ferruh Ağan’ın Seçim Beyannamesi, Akın Matbaası, Ankara 1950.

Millî Kalkınma Partisi Samatya Bucak Başkanlığı Neşriyatı No. 1.

Milli Şef’in Söylev, Demeç ve Mesajları, Derleyen, Kadri Kemal Kop, Akay Kitabevi, Cumhuriyet Matbaası, Ankara 1945.

Muğla Müstakil Milletvekili Adayı Selahattin Okyay, Dost Basımevi, İzmir 1946.

MUMCU, Ahmet, “Osmanlı Devleti’nde 1876 Anayasasına Değın Temel Hak ve Özgürlükler ile 1876 Anayasasının Temel Yapısı”, **Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı**, Ajans-Türk Gazetecilik e Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1976.

Müstakil Aday Feridun Kurt Andolsun Konuşuyor, 1946.

Müstakil Adayımız Tüccar ve Sanayici Haydar Berkman’ın Sayın Seçmenlere Beyanatı, Sinan Matbaası ve Neşriyatevi, İstanbul 1946.

OLGUN, Kenan, Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XXVII, Sayı 79, Mart 2011, ss. 1-36.

SAVAŞKAN, Ömer, **1908 Seçimleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1993.

ÖZÜÇETİN, Yaşar, “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 6, Sayı 6, 2009, s.531.

Sağlam Dimağ Sağlam Vücutta Bulunur, Demokrat Parti Neşriyatından No: 4, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

SANLI, Ferit Salim, **Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisine Tarihsel Süreç, İdeoloji Ve Politika (1960–1969)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017.

Seçim Hürriyeti, Dün ve Bugün, Demokrat Parti Neşriyatından No: 9, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

ŞİŞİK, Hakan, **Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2019.

TBMM Albümü (1920-2010) 1. Cilt 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara 2010.

THORNBURG, M. W., **Türkiye Nasıl Yükselir**, Çev. Semih Yazıcıoğlu, İstanbul 1949.

TOPRAK, Vakkas Seydi, “İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu”, **Sosyoloji Dergisi**, Dizi 3, Sayı 26, 2013, s.174.

TÖKİN, İsmail Hüsrev, **Cumhuriyet Halk Partisi’nin Dünya ve Cemiyet Görüşü**, (Genel Esaslar I), Ülkü Basımevi, Ankara 1946.

TÖKİN, İsmail Hüsrev, **Cumhuriyet Halk Partisi’nin İktisadi Siyaset Sistemi**, (Genel Esaslar II), Ülkü Basımevi, Ankara 1946.

TÖKİN, İsmail Hüsrev, **İsmet İnönü, Şahsiyeti ve Ülküsü**, Ülkü Basımevi, Ankara 1946.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.

TUNCER, Erol, **1950 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara 2010.

TUNCER, Erol, **1954 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara 2011.

TUNCER, Erol, **1957 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara 2012.

TUNCER, Erol, **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler 1877-1999**, TESAV Yayınları, Ankara 2002.

TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması**, Tarih Vakfı Yayınları, Ankara 2015, s.275.

Türkiye Nasıl İlerliyor? (1950-1957), Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Matbaası, Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, 1957.

Türkiye ve Atlantik Pakı, Türkiye'nin NatoTopluluğu'ndaki Mevkii, Demokrat Parti Neşriyatından No: 7, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

UNAT, Kadir, "Tek Parti Döneminin Son Genel Seçimi: 1943 Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Propagandaları", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 56, 2015, s. 244.

UYAR, Hakkı, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Kitapları, İstanbul 1998.

UZUN, Hakan, "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm Ve Milli Şef Kavramları", **ÇTTAD**, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), ss. 233-271.

ÜÇÖK, Coşkun, "1876 Anayasası'nın Kaynakları", **Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı**, Ajans-Türk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1976, s. 1-25.

ÜÇÜNCÜ, Uğur, **İkinci Dönem TBMM'de Bir Muhalifin Portresi Kadirbeyzade Zeki Bey**, Çizgi Kitabevi, Ankara 2011.

VAREL, Anıl, "Ellili Yıllarda Muhalefet: Hükümete Yönelik Temel Eleştiriler ve DP Karşısında CHP'nin İdeolojik Konumlanması", **Türkiye'nin 1950'li Yılları**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 213-217.

Yabancı Sermaye, Demokrat Parti Neşriyatından No. 1, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

Yeni Seçim Münasebetiyle Trakyalı ve Edirneli Hemşehrilerime Bildirmek İstedğim Düşüncelerimle Tekliflerim, Maarif Matbaası, İstanbul 1950.

YEŞİL, Ahmet, **Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

YETKİN, Çetin, **Atatürk'ün Vatan'a İhanetle Suçlandığı SCF Olayı**, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004.

Yüksek Mühendis Muharrem Zeytinoğlu Eskişehir Müstakil Milletvekili Adayı, 2 Mayıs 1954 Umumi Seçimleri Seçim Beyannamesi, Tam-İş Matbaası, Eskişehir 1954.

ZEYREK, Suat, "II. Meşrutiyet Döneminde İktidar-Muhalefet Çekişmeleri Üzerine Genel Bir Bakış", **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, 2013, s. 44.

Ziya Gökalp Kitaplar, Yay. Haz. M. Sabri Koz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

ZÜRCHER, Eric Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

BEYANNAME VE YAYINLARLA

TÜRKİYE'DE SEÇİM PROPAGANDASI

(1923-1960)

Prof. Dr. Murat KARATAŞ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilimdalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Askerî tarih alanında yaptığı çalışmaların yanı sıra Türkiye'nin siyasî ve kültürel hayatına dair çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmalarında 1919-1960 yılları arasına odaklanmıştır. Milli Mücadele döneminden başlamak üzere Atatürk ve İnönü dönemi düşünce hayatı ve siyasî hayatına dair kitap ve makaleler yayınlamıştır. Bunlar arasında Atatürkçü Düşünce ve Uygulamalarının Algılanması ve Yorumu 1938-1948 (doktora tezi), Çanakkale Halkevi (1932-1951), Cumhuriyet Halk Partisi'nin Siyasal İktidar Anlayışı (1946-1950), 1950 Yılı Genel Seçiminde Cumhuriyet Halk Partisinin Seçmeni İkna Çabaları, Erken Cumhuriyet Döneminde Siyasal Bir Portre: Ziya Gevher Etili, Cumhuriyetin 15. Yıldönümü Anısına Yapılan Yayın Faaliyetleri, Batı Anadolu'da Yunan İşgali (2 cilt, ortak yayın) ve Cumhuriyetin 15. Yılında Türkiye (8 cilt, ortak yayın) eserleri sayılabilir.

yaz
yayınlari

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com

ISBN: 978-625-6524-58-3

9

786256

524583